

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

34

Λ Ο Γ Ο Ι

ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΙ - ΠΟΛΕΜΙΚΟΙ

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΩΝ
ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ, ΛΟΓΟΙ Α'-Η'
ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟΝ ΒΑΒΥΛΑΝ
ΠΕΡΙ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΛΟΓΟΙ Α'-Σ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ

Ἄπο τόν

Λ. Σ.

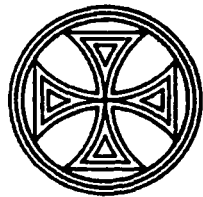
Θεολόγο

Ἐπόπτης

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητής Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητής Ἐκδόσεως

ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ Γ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ, Θεολόγος

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1988

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΙΟΥΔΑΙΟΥΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Τόσο στην πραγματεία αὐτή, ὅσο καὶ στὸν λόγο *Εἰς τὸν Μακάριον Βαβύλαν καὶ κατὰ Ἰουλιανοῦ καὶ πρὸς Ἑλληνας*, ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἀποδεικνύει μὲ ἐκπληκτικὴ ἐπιχειρηματολογία τὴ θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὰ ἐπιχειρήματα δὲν ἀντλοῦνται, ὅπως θὰ ἀνέμενε κανεὶς, μέσα ἀπὸ τὴν ἁγία Γραφή, ἀλλὰ στηρίζονται σὲ γεγονότα, τῶν ὁποίων ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀμφισβητηθῇ ἀπὸ κανένα, καὶ αὐτὰ εἶναι.

1. Τὸ ἔργο πού ἐπιτελέσθηκε ἀπὸ τὸν Χριστό, πού εἶναι μοναδικὸ στὴν ἱστορία καὶ ὑπερβαίνει κάθε ἀνθρώπινη δύναμη, ἀποδεικνύει τὴ θεότητά του.

2. Ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Χριστοῦ δὲν ἐπισφράγισε τὸ τέλος τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ του ἔργου, ἀλλ' ἀπέβη σταθμὸς καὶ ὀρόσημο στὴ ζωὴ καὶ στὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας πού ὁ ἴδιος ἱδρυσε. Τὸ πραγματικὰ ἀσύνηθες αὐτὸ στὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου γεγονὸς ἀποδεικνύει τὴν ὑπερφυσικὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ.

3. Τὸ ὅτι ἡ Βηθλεὲμ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀσημότητα καὶ γίνεται τόπος πανανθρώπινου προσκυνήματος εἶναι ἓνα ἄλλο ὀφθαλμοφανὲς γεγονός, πού μαρτυρεῖ τὴ θεία δύναμη τοῦ Μεγάλου καταδιωκομένου.

4. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀθρόα μεταβολὴ πού ἐπῆλθε, μετὰ τὴν ἀνάσταση, στὴ ψυχὴ τοῦ «ἀρνητοῦ» Πέτρου, καθὼς ἐπίσης καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν, καὶ ἡ ὁποία τοὺς ἀνέδειξε σὲ διαπρύσιους τοῦ Χριστοῦ κήρυκες καὶ τῆς ἀλήθειας μάρτυρες, ἀποτελεῖ ἀκόμη μιὰ μαρτυρία τῆς θεότητας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

5. Ἡ ἰδρυση τῆς Ἐκκλησίας μέσα σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα καὶ μέσα ἀπὸ τόσες δυσκολίες καὶ κινδύνους, μέσα ἀπὸ βασανιστήρια καὶ θανάτους, καὶ μάλιστα ἀπὸ δώδεκα ἄσημους ἀνθρώπους, καθὼς καὶ ἡ ἀνάδειξη τοῦ σταυροῦ, τοῦ ἄλλοτε συμβόλου τῆς κατάρας, σὲ «ὠραιότητα τῆς Ἐκκλησίας» καὶ σὲ «στήριγμα τῶν πιστῶν», τί ἄλλο μαρτυροῦν παρὰ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ;

6. Ἀλλὰ γεγονὸς ἀνεξήγητο εἶναι κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο καὶ τὸ ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἰδεολογία, παρὰ τὶς δυσμενεῖς συνθῆκες, ὄχι μόνο διαδόθηκε, ἀλλὰ καὶ γνώρισε μιὰ καταπληκτικὴ ἀνθηση. Μὲ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν ἐγκαινιάζοταν ἕνας νέος τρόπος ζωῆς. Τὰ παλιὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, οἱ συνήθειες καὶ οἱ παραδόσεις τῶν ἀνθρώπων ἀνετρέπονταν καὶ ἡ ἠθικὴ τοῦ Εὐαγγελίου ἀντικαθιστοῦσε τὴν ἡδονὴν τοῦ κόσμου. Τῇ θέσει τῶν παθῶν ἐπαιρναν οἱ ἀρετές, οἱ ὁποῖες βιοῦνταν μὲ τὴν πορεία τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ, πού τόση ἔλξη καὶ γοητεία ἀσκοῦσε καὶ ἀσκεῖ στὶς ψυχὰς τῶν ταπεινῶν. Ἔτσι ἄλλαξε τοῦ κόσμου ἡ μορφή. Ἔτσι χάραχθηκε τοῦ ἀνθρώπου ἡ πορεία. Ἔτσι πλέχθηκε τοῦ ταπεινοῦ ὁ στέφανος καὶ ἡ δόξα. Ἔτσι ὀριοθετήθηκε καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡ ζωὴ. Ἔτσι ἐνεργήθηκε τῆς Πεντηκοστῆς τὸ θαῦμα. Ἔτσι πραγματοποιήθηκε τῆς ἱστορίας ἡ πιὸ μεγάλη καὶ ἡ πιὸ τρανὴ ἐπανάσταση, τοῦ Φωτὸς κατὰ τοῦ σκότους, τῆς Ζωῆς κατὰ τοῦ θανάτου, τῆς χάριτος καὶ εὐλογίας κατὰ τῆς κατάρας τοῦ Νόμου.

Πέραν τούτων ὁμοῦς ὁ ἱερὸς πατὴρ ἀποδεικνύει τὴ θεία ὑπόσταση τοῦ Χριστοῦ καὶ μέσα ἀπὸ τὶς προφητεῖες, πού ὅλες ἀνεξαιρέτως ἐκπληρώθηκαν στὸ πρόσωπό του. Εἰδικώτερα ὁμοῦς μνημονεύει τὶς προφητεῖες τῆς ἀσάλευτης οἰκοδομῆς τῆς Ἐκκλησίας¹ καὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος², πού, ὡς γνωστόν, συνέβηκε τὸ 70 μ.Χ., ὅταν ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτορας Τίτος κατέλαβε τὴν πόλιν. Δὲν παραλείπει νὰ μνημονεύσῃ καὶ τὴν ἀπόπειρα τοῦ αὐτοκράτορα Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτη γιὰ ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ καὶ τὴν κατὰ θεία ἐπέμβαση διακοπῆ τῶν ἐργασιῶν.

Ἡ ἀξιοπιστία, ἐξ ἄλλου, τῶν ἱερῶν συγγραφέων ἀποτελεῖ κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο ἕνα πολὺ σοβαρὸ ἐπιχείρημα κατὰ τῶν

1. Ματθ. 16,18.

2. Ματθ. 24,2.

ἀρνητῶν τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ, τοὺς ὁποίους κυριολεκτικὰ ἀπογυμνώνει. Οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς δὲν ἐξιστοροῦν μόνο τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καταχωροῦν καὶ τὴν ταπεινὴ καταγωγὴ του καὶ μνημονεύουν τὰ πάθη καὶ τὸν σταυρό, τὰ ὁποῖα ἀσφαλῶς μπορούσαν, ἀπὸ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Διδάσκαλο, νὰ τὰ παραβλέψουν³.

Ἡ πραγματεία αὐτὴ γράφθηκε πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκφώνησι τῶν 8 κατὰ Ἰουδαίων Λόγων, τὴν ὁποία καὶ ἐξαγγέλλει ἐδῶ, καὶ πρέπει ὡς χρόνος συγγραφῆς της νὰ θεωρηθοῦν τὰ ἔτη 385 ἢ 386 μ.Χ.

ΛΟΓΟΙ ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

Ἡ πολεμικὴ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων, ἡ ὁποία εἶχε θρησκευτικὰ καὶ μόνο κίνητρα, περιλαμβάνεται στοὺς ὀκτὼ (Α'–Η') Κατὰ Ἰουδαίων λόγους του, τοὺς ὁποίους ἐξεφώνησε κατὰ τὰ ἔτη 386 καὶ 387 μ.Χ., λαμβάνοντας ἀφορμὴ τὸ γεγονός ὅτι πολλοὶ Χριστιανοὶ συνεώρταζαν, ἀπὸ κακὴ συνήθεια, μὲ τοὺς Ἰουδαίους τὶς ἐορτὲς τῶν Νηστειῶν, τῆς Σκηνοπηγίας καὶ τῶν Σαλπύγγων ἢ τοῦ Νέου Ἔτους. Ἐξ ἄλλου μιὰ ἄλλη μερίδα πιστῶν, οἱ γνωστοὶ μὲ τὸ ὄνομα Πρωτοπασχίτες ἢ Τεσσαρασκαϊδεκατῆτες, ἀγνοώντας τὴν ἀπόφασιν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (325 μ.Χ) γιὰ τὸν ἐορτασμὸ τοῦ Πάσχα, ἐώρταζε τὴν κορυφαία ἐορτὴ τῆς Χριστιανωσύνης μαζί μὲ τοὺς Ἰουδαίους.

Στὶς ἐορταστικὰς λοιπὸν ἐκδηλώσεις τῶν Ἰουδαίων καὶ στὰ ζητήματα τῆς νηστείας καὶ τοῦ Πάσχα ἀναφέρονται οἱ λόγοι αὐτοί, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον εἶναι τὸ ἴδιο καὶ ὁ σκοπὸς κοινὸς καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀποτελοῦν μία λογοτεχνικὴ ἐνότητα, πού ἐπιδιώκει νὰ διασφαλίσῃ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, πού διεσπᾶτο μὲ τὴν διαγωγὴ τῶν ἰουδαϊζόντων Χριστιανῶν.

Ἄλλ' ἐκεῖνο πού ἐντυπωσιάζει τὸν ἀναγνώστη δὲν εἶναι τόσο ἡ ὀξεῖα πολεμικὴ τοῦ Χρυσοστόμου κατὰ τῶν Ἰουδαίων ἢ ὁ θερμουργὸς ζῆλος καὶ ἡ ἀγωνία τοῦ «καλοῦ ποιμένος» γιὰ τὴν προστασία τῶν ἐμπιστευθέντων αὐτῷ λογικῶν προβάτων, ὅσο ἡ λα-

μπρὰ ἐπιχειρηματολογία, πού ἀντλεῖται μέσα ἀπὸ τὴν ἀγία Γραφή, ἰδιαίτερα δὲ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, καὶ μὲ τὴν ὁποία ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ πλήρωμα τοῦ Νόμου, ἀφοῦ «ὁ Νόμος διὰ τοῦ Μωϋσέως ἐδόθη, ἡ δὲ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο», καὶ συνεπῶς οἱ πιστοὶ «χάριτί εἰσι σεσωσμένου». Στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖο οἱ Ἰουδαῖοι σταύρωσαν καὶ εἶναι γι' αὐτὸ αἰωνίως ὑπόδικοι, σύμφωνα καὶ μὲ τὴ δική τους ὁμολογία, ἐκπληρώθηκαν ὅλες οἱ προφητεῖες.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΒΑΒΥΛΑΝ

Ἡ θεήλατη ζωὴ καὶ τὰ μετὰ θάνατο κατορθώματα τοῦ ἀγίου ἱερομάρτυρα Βαβύλα, ἐπισκόπου Ἀντιοχείας (240– 250), ἔδωσαν στὸν ἱερὸ Χρυσόστομο τὴν ἀφορμὴ νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς Ἐθνικοὺς καὶ ἰδιαίτερα τὸν εἰδωλολάτρη αὐτοκράτορα Ἰουλιανὸ τὸν Παραβάτη, πού, ὡς γνωστό, μὲ πάθος ἐπεδίωξε τὴν ἀναβίωση τῶν εἰδωλολατρικῶν ἐθίμων, λαμβάνοντας πρὸς τοῦτο πολλὰ καὶ διάφορα μέτρα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦταν ἡ διοργάνωση θυσιῶν στὸ ἱερὸ τοῦ Δαφναίου Ἀπόλλωνα καὶ ἡ ἀνεπιτυχὴς ἀπόπειρα γιὰ ἀνοικοδόμησι τοῦ ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων. Τὸ 362 μ.Χ., σὲ μιὰ πανήγυρη, ὁ αὐτοκράτορας Ἰουλιανός, ζητώντας ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα χρησμό, ἔλαβε τὴν ἀπάντησι, ὅτι ἡ ὑπαρξὴ ἱερῶν λειψάνων πλησίον τοῦ ναοῦ ἐμποδίζει τὴν χρησιμοδοσίαν. Τότε ὁ ἀσεβὴς αὐτοκράτορας διέταξε ἡ λειψανοθήκη τοῦ ἀγίου νὰ μεταφερθῇ ἀπὸ τὴν Δάφνη εἰς τὴν Ἀντιόχεια. Γιὰ τὸ ἀνοσιούργημα αὐτὸ ἐπενέβη ὁ Θεὸς καὶ μὲ κεραυνὸν κατέκαυσε τὸν ναὸν καὶ τὸν κατέστρεψε.

Λαμβάνοντας ἀφορμὴ ὁ ἱερὸς πατὴρ ἀπὸ τὸ ἐξαίσιον καὶ παράδοξον αὐτὸ γεγονός ἀποδεικνύει πέραν πάσης ἀμφιβολίας καὶ μὲ καταπληκτικὴν λογικὴν ἐπιχειρηματολογίαν τὴν ἔναντι τῆς εἰδωλολατρίας ὑπεροχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀποδοκιμάζει τὴν πανουργίαν τῶν ἱερέων τῶν εἰδώλων καὶ κατηγορεῖ τὴν ὁμολογούμενην ἀδυναμία τοῦ ἀσεβοῦς αὐτοκράτορα ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν δύναμιν τοῦ Γαλιλαίου, ἐξυμνώντας παράλληλα τὴν παρρησίαν τῶν μαρτύρων καὶ τὴν

ἀκατάβλητη δύναμη τῆς χάριτος, πὺ ἐπεσκίαζε τοὺς ἀγίους ὅταν ζοῦσαν καὶ μετὰ θάνατο, διακηρύσσοντας μ' ὅλη τῆ δύναμη τῆς ψυχῆς του· «τοσαύτη ἡ τῶν ἀγίων ἰσχὺς· οὕτως ἄμαχος καὶ φοβερὰ καὶ βασιλεῦσι καὶ δαίμοσι καὶ αὐτῶ τῶ τῶν δαιμόνων ἀρχηγῶ». Καὶ ἄλλοῦ· «τοσαύτη ἡ τῶν μαρτύρων ἰσχὺς καὶ ζώντων καὶ τελευτώντων καὶ τόποις ἐφισταμένων καὶ πάλιν αὐτοὺς καταλιμπανόντων».

Ἡ παρρησία καὶ ὁ θάνατος τοῦ μάρτυρα ἐκπλήσσουν καὶ κατανύσσουν βαθύτατα κάθε εὐσεβῆ ψυχή. Περιφρονώντας ὁ ἅγιος τὸ μέγεθος τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, τὸ πλῆθος τῆς συνοδείας καὶ τὴν σκληρότητα τοῦ χαρακτῆρα τοῦ ἀσεβοῦς αὐτοκράτορα πού, καταπατώντας χωρὶς αἰτία τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης πὺ συνῆψε μὲ τὸν Πέρση βασιλέα, κατέσφαξε τὸ ἀνήλικο παιδί του πὺ τοῦ τὸ εἶχε παραδώσει σὰν ἐνέχυρο τῆς συμφωνίας, ἐξεδίωξε μὲ παρρησία τὸν ἀσεβῆ αὐτοκράτορα ἀπὸ τὸν ναό, θέλοντας ν' ἀποτρέψη τὴ βεβήλωση τοῦ ναοῦ. Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ ἦταν ἡ σύλληψή του, ἡ φυλάκισή του καὶ τέλος ἡ θανάτωσή του.

Δύσκολο ὅμως εἶναι νὰ προσδιορισθῆ ποιός ἦταν ὁ αὐτοκράτορας. Ἀποκλειομένου τοῦ αὐτοκράτορα Φιλίππου τοῦ Ἄραβα (244–249 μ.Χ), γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ ἱστορικὸς Εὐσέβιος λέγει ὅτι, ἐπειδὴ ἐμποδίσθηκε ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο νὰ εἰσέλθῃ στὸν ναό, ἀναγκάσθηκε νὰ ἐξομολογηθῆ καὶ ἔτσι μπόρεσε νὰ εἰσέλθῃ στὸν ναό, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθοῦμε τὴ γνώμη, ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν μεγάλο διώκτη τῶν Χριστιανῶν Ρωμαῖο αὐτοκράτορα Δέκιο, ἂν καὶ ὁ ἱερὸς Συναξαριστῆς ὀνομάζει τὸν βασιλέα Νουμεριανό. Κατὰ τὴν περίοδο ὅμως αὐτὴ κανεὶς αὐτοκράτορας δὲν μνημονεύεται μὲ τὸ ὄνομα αὐτό. Πρόκειται μᾶλλον γιὰ μεταποίησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Δεκίου, πὺ θυμίζει ἀριθμὸ (numerus), καὶ μάλιστα τὸ δέκα.

ΠΕΡΙ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Στοὺς ἕξι αὐτοὺς λόγους τοὺς πάρα πολὺ σύντομους καὶ μὲ τὸν γενικὸ τίτλο *Περὶ εἰμαρμένης καὶ προνοίας* ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἐξετάζει τὸ τεράστιο καὶ πάρα πολὺ φλέγον θέμα τῆς εἰμαρμέ-

νης, τῆς κοινῶς καλουμένης τύχης, καὶ ἡ ἐξέταση γίνεται ἀπὸ ἠθικῆς μᾶλλον, παρὰ ἀπὸ δογματικῆς πλευρᾶς. Καὶ αὐτὸ γίνεται γιατί ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία¹ γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι σαφῆς καὶ καμμιά ἀμφισβήτηση ἢ παρερμηνεία δὲν ἐπιδέχεται. Γιὰ τὸν Χριστιανὸ τὸ πρόβλημα «εἰμαρμένη» δὲν ὑπάρχει. Ὁ ἄνθρωπος ἐξῆλθε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ ἐλεύθερος καὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ θέλησή του ἢ προτίμηση καὶ ἐπιτέλεση τοῦ καλοῦ ἀντὶ τοῦ κακοῦ. Ὁ ἄνθρωπος καλεῖται (Λόγος Α΄) νὰ ἀξιολογήσῃ ὀρθῶς τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ καὶ νὰ στηρίξῃ τὴν εὐτυχία του μόνο στὴν ἀρετὴ καὶ ὄχι στὰ πρόσκαιρα ὕλικά ἀγαθὰ τοῦ κόσμου. Γιατί ἔτσι θὰ κατορθώσῃ ν' ἀποφύγῃ τὴν κατάκριση τοῦ Θεοῦ, ἀντιμετωπίζοντας ὀρθὰ τὶς δυσκολίες καὶ τὶς ἀντιξοότητες τῆς παρούσας ζωῆς.

Ἡ πίστη στὴν εἰμαρμένη ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στὴν ἠθικὴ ἀδιαφορία καὶ στὴν πνευματικὴ χαύνωση, ἀφοῦ τὸν κάμνει νὰ σταματήσῃ τὸν καλὸ ἀγῶνα τῆς πνευματικῆς τελειώσεως. Ἀποτελεῖ ἐπομένως περιφρόνηση τῆς θείας πρόνοιας καὶ βλασφημία ὄχι μικρὴ κατὰ τοῦ δημιουργοῦ καὶ προνοητοῦ τῶν πάντων Θεοῦ (Λόγος Β΄).

Ἀλλὰ τὶς ὀδυνηρὲς αὐτὲς συνέπειες, πὺ ἐπιφέρει στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἡ πίστη στὴν εἰμαρμένη, περιγράφει ἐκτενέστερα ὁ ἱερός πατὴρ στὸν γ' λόγο του, τονίζοντας, ὅτι ἡ ἐκλογή καὶ ἡ διάπραξη ὁποιουδήποτε κακοῦ εἶναι προϊόν τοῦ αὐτεξουσίου καὶ μόνο τοῦ ἀνθρώπου καὶ συνεπῶς φέρει ἀκέραια τὴν εὐθύνη τῆς πράξεώς του. Τὸ θέμα αὐτὸ τοῦ γ' λόγου ἀναπτύσσει εὐρύτερα στὸν ε' Λόγο, ὅπου τονίζει τὸ βλαβερὸ καὶ ἀνίατο τῆς εἰμαρμένης.

Στὸν δ' Λόγο ὑποδεικνύει τρόπους ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὴν εἰμαρμένη καὶ τὶς ἠθικὰ ὀλέθριες συνέπειές της. Οἱ τρόποι καὶ τὰ μέσα πὺ συνιστᾶ εἶναι ἡ προσευχή, ἡ διαρκῆς ἐπικοινωνία μὲ τὸν Θεό, οἱ ἀγαθοὶ λογισμοὶ καὶ ἡ πίστη στὴν μετὰ θάνατο ζωὴ καὶ ἀνταπόδοση.

Τέλος ὁ στ' Λόγος ἀναφέρεται σὲ μιὰ βασικὴ συνέπεια τῆς εἰμαρμένης, τὴν γαστριμαργία.

Λ Ο Γ Ο Σ

ΠΡΟΣ ΙΟΥΔΑΙΟΥΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΑΣ

ΠΡΟΣ ΙΟΥΔΑΙΟΥΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΑΣ

ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ, ΟΤΙ ΕΣΤΙ ΘΕΟΣ Ο ΧΡΙΣΤΟΣ

**ἐκ τῶν παρὰ τοῖς προφήταις πολλαχοῦ περὶ
αὐτοῦ εἰρημένων**

1. Ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὲν οἴκοθεν ὄντες ράθυμοι, οἱ δὲ τοῖς βιωτικοῖς ἑαυτοὺς μετὰ πολλῆς ἐκδεδωκότες τῆς σπουδῆς, ἕτεροι δὲ καὶ ὑπὸ ἀμαθίας πολλῆς κατεχόμενοι, οὐκ ἂν ραδίως μακρῶν ἀνάσχοιντο λόγων, ἀναγκαῖον εἶναι ἐνόμισα τὸν ἐκ
5 τῆς μακρηγορίας ὑποτεμέσθαι πόνον, ὥστε καὶ τὸν ὀκνον ἀνελεῖν τῇ βραχυλογίᾳ τῶν ραθύμων καὶ τοὺς σφόδρα αὐτῶν ἀναπεπτωκότας πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν πείσαι τῆς προκειμένης ἡμῖν πραγματείας μετὰ πολλῆς ἀκροάσασθαι τῆς προθυμίας. Διὰ τοι τοῦτο οὐδὲ καλλωπίζων ρήμασί τε καὶ ὀνόμασι τὴν ἐρμηνείαν, ἀλλ' αὐτὰ τι-
10 θεῖς τὰ ὀνόματα οὕτως, ὡς καὶ οἰκέτη καὶ θεραπαινίδι καὶ χήρᾳ γυναικὶ καὶ καπήλῳ καὶ ναύτῃ καὶ γηπόνῳ ράδια εἶναι καὶ εὐληπτα, πανταχοῦ πειράσομαι συστεῖλαι τὸ μῆκος, ὡς ἂν ἐγχωρῇ, καὶ δι' ὀλίγων τὴν διδασκαλίαν ποιῆσαι, ἑκατέροις τούτοις τῶν ὑπτίων ἀκροατῶν διεγείρων τὴν ὄρεξιν εἰς τὸ ραδίως καὶ χωρὶς καμάτου
15 τινὸς τὰ ἐγκείμενα ἐπελθεῖν καὶ κατασχόντας ἐπὶ μνήμῃς ταῦτα κερδᾶναι. Ποιήσομαι δὲ τὸν ἀγῶνα πρὸς Ἑλληνας πρῶτον.

Εἰ γὰρ δὴ λέγοι ὁ Ἑλληνας, πόθεν δῆλον ὅτι Θεός ἐστιν ὁ Χριστός; (τοῦτο γὰρ δεῖ προϋποθέσθαι πρῶτον, ὡς τὰ ἄλλα πάντα τούτῳ ἐπόμενα) οὐκ ἀπ' οὐρανοῦ ποιησόμεθα τὴν ἀπόδειξιν, οὐδὲ
20 ἀπ' ἄλλων τοιούτων. Ἐὰν γὰρ εἶπω πρὸς αὐτόν, ὅτι οὐρανὸν ἐκτισεν, ὅτι γῆν, ὅτι θάλασσαν, οὐκ ἀνέξεται· ἂν εἶπω, ὅτι νεκροὺς

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΩΝ

ΑΠΟΔΕΙΞΗ, ΟΤΙ Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΕΙΝΑΙ ΘΕΟΣ

μέ βάση τὰ ὅσα εἶπαν οἱ προφῆτες γι' Αὐτόν

σέ πολλά σημεῖα τῶν βιβλίων τους

1. Ἐπειδὴ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν θὰ ἀνέχονταν ν' ἀκούουν μὲ εὐκολία μακροσκελεῖς λόγους, γιὰ τὸν λόγο ὅτι ἄλλοι εἶναι ἐκ φύσεως ράθυμοι, ἄλλοι ἔχουν παραδοθῆ μὲ πολλὴ ἀφοσίωση στὶς βιωτικὲς μέριμνες καὶ ἄλλοι ἐπειδὴ κατέχονται ἀπὸ πολλὴ ἀμάθεια, θεώρησα ἀναγκαῖο νὰ σᾶς ἀπαλλάξω ἀπὸ τὸν κόπο τῆς μακρηγορίας, ὥστε καὶ τὴν ὀκνηρία ν' ἀφαιρέσω ἀπὸ τοὺς ράθυμους καὶ νὰ πείσω ἐκείνους πὺ ἀποφεύγουν νὰ διαβάσουν κάτι, νὰ ἀκούσουν μὲ πολλὴ προθυμία τὴν ἀνάπτυξη τῆς πραγματείας αὐτῆς. Γι' αὐτὸ λοιπὸν δὲν θὰ στολίσω τὴν ὁμιλία μου μὲ λέξεις καὶ ὀνόματα καλλιλογικά, ἀλλὰ θὰ θέσω τὰ ὀνόματα καὶ τὶς λέξεις ἔτσι, ὥστε νὰ εἶναι εὐκολονόητα καὶ στὸν δοῦλο καὶ στὴν ὑπηρέτρια καὶ στὴ χήρα γυναῖκα καὶ στὸν ἔμπορο καὶ στὸν ναύτη καὶ στὸν ἀγρότη, καὶ θὰ προσπαθῆσω παντοῦ νὰ περιορίσω, ὅσο εἶναι δυνατό, τὸ μῆκος τῆς ὁμιλίας καὶ νὰ κάνω σύντομη τὴ διδασκαλία, γιὰ νὰ διεγείρω καὶ μὲ τὰ δύο αὐτὰ τὴν ὄρεξη τῶν ἀδιάφορων ἀκροατῶν νὰ ἀκούσουν μὲ εὐκολία καὶ χωρὶς κούραση τὰ ὅσα πρόκειται νὰ λεχθοῦν, ὥστε, συγκρατώντας τα στὴ μνήμη σας, νὰ ὠφεληθῆτε. Θὰ ἀρχίσω τὸν ἀγῶνα μου πρῶτα ἐναντίον τῶν Ἑθνικῶν.

Ἄν δηλαδὴ λέγη ὁ εἰδωολάτρης, 'ἀπὸ ποῦ γίνεται φανερό, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Θεός;' (γιατὶ πρέπει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ λάβουμε αὐτὸ σὰν προϋπόθεση, ἀφοῦ ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι ἐπακόλουθα αὐτοῦ), ἐμεῖς δὲν θὰ ἀρχίσουμε τὴν ἀπόδειξη ξεκινώντας ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, οὔτε καὶ ἀπὸ ἄλλα παρόμοια. Γιατὶ, ἂν τοῦ πῶ, 'ὅτι δημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα', δὲν θὰ τὸ ἀνεχθῆ· ἂν

ἤγειρε, τυφλοὺς ἐθεράπευσε, δαίμονας ἤλασεν, οὐδὲ τοῦτο καταδέ-
ξεται· ἂν εἶπω, ὅτι βασιλείαν ἐπηγγείλατο καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ,
ἂν περὶ ἀναστάσεως διαλεχθῶ, οὐ μόνον οὐκ ἀνέξεται, ἀλλὰ καὶ
γελάσεται. Πόθεν οὖν αὐτὸν ἐνάξομεν καὶ μάλιστα ἐὰν ἰδιώτης ᾖ;
5 Πόθεν ἄλλοθεν, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῶν παρ' ἐμοῦ καὶ αὐτοῦ κοινῶς καὶ
ἀναντιρρήτως ὁμολογουμένων καὶ πρὸς ἃ ἀμφιβόλως οὐκ ἔχει;
Ὅτι μὲν γὰρ οὐρανὸν ἐποίησε καὶ τὰ ἄλλα, ἅπερ εἶπον, ἐὰν ὑπο-
θῶμαι, οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο πεισθῆναι ραδίως. Τίνα οὖν ἐστὶν ἃ καὶ
ἐκεῖνος ὁμολογεῖ αὐτὸν πεποιηκέναι καὶ οὐδαμῶς ἂν ἀντεῖποι;
10 Ὅτι τὸ Χριστιανῶν γένος αὐτὸς ἐφύτευσεν· οὐ γὰρ δὴ καὶ πρὸς
τοῦτο ἀντερεῖ, ὅτι τὰς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας αὐτὸς
ἐπήξατο. Ἀπὸ τούτων παρεξόμεθα τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τὴν ἀπό-
δειξιν καὶ δεῖξομεν αὐτὸν ὄντα Θεὸν καὶ ἐροῦμεν ὅτι οὐκ ἔστιν ἀν-
θρώπου ψιλοῦ τοσαύτην ἐν βραχεῖ καιρῷ περιελθεῖν οἰκουμένην
15 καὶ γῆν καὶ θάλατταν καὶ ἐπὶ τοιούτοις καλεῖν πράγμασιν οὕτω,
καὶ ταῦτα ὑπὸ ἀτόπου συνηθείας προκατειλημμένους ἀνθρώπους,
μᾶλλον δὲ ὑπὸ τοσαύτης κακίας κατεχομένους. Καὶ ὁμοίως ἴσχυσε
τούτων πάντων τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐλευθερῶσαι, οὐχὶ
Ρωμαίους μόνον, ἀλλὰ καὶ Πέρσας καὶ ἀπλῶς τὰ τῶν βαρβάρων
20 γένη. Καὶ ταῦτα κατώρθωσεν, οὐχ ὄπλοις χρώμενος, οὐ χρήματα
δαπανῶν, οὐ στρατόπεδα κινῶν, οὐ πολέμους ἀναρριπίζων, ἀλλὰ
δι' ἑνδεκα ἀνθρώπων τὴν ἀρχὴν, ἀσήμων, εὐτελῶν, ἀμαθῶν,
ἰδιωτῶν, πενήτων, γυμνῶν, ἀόπλων, ἀνυποδέτων, μονοχιτώνων.

Τί λέγω, κατώρθωσε; Πείσαι ἠδυνήθη τοσαῦτα φύλα ἀν-
25 θρώπων, οὐ περὶ τῶν παρόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν μελ-
λόντων φιλοσοφεῖν καὶ νόμους πατρώους ἀνασπάσαι καὶ παλαιὰ
ἔθη τοσοῦτω ριζωθέντα χρόνῳ ἐκ ριζῶν ἀνελεῖν καὶ ἕτερα ἀντιφυ-
τεῦσαι καὶ τῶν εὐκόλων ἀπαγαγόντα εἰς τὰ δύσκολα ἐμβαλεῖν τὰ
αὐτοῦ, καὶ ταῦτα ποιῆσαι πολεμούμενον παρὰ πάντων καὶ σταυρὸν

τοῦ πῶ, 'ὅτι ἀνέστησε νεκρούς, ὅτι θεράπευσε τυφλοὺς, ὅτι ἐξεδίωξε δαίμονες', οὔτε καὶ αὐτὸ θὰ τὸ ἀποδεχθῆ· ἂν τοῦ πῶ, 'ὅτι ὑποσχέθηκε τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν καὶ τὰ ἄρρητα ἀγαθὰ, ἂν τοῦ μιλῆσω γιὰ τὴν ἀνάστασι', ὅχι μόνο δὲν θὰ τὰ δεχθῆ, ἀλλὰ καὶ θὰ γελάσῃ. Πῶς λοιπὸν θὰ τὸν φέρουμε κοντὰ μας, καὶ μάλιστα ἂν εἶναι ἰδιώτης; Ἀπὸ ποῦ ἄλλοῦ, παρὰ ἀπὸ αὐτά, ποῦ καὶ ἀπὸ μένα καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιο εἶναι κοινῶς παραδεκτὰ καὶ ἀναντίρρητα καὶ πρὸς τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει καμμιὰ ἀμφιβολία; Γιατί, ἂν τοῦ πῶ, ὅτι δημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τὰ ἄλλα ποῦ ἀνέφερα προηγουμένως, δὲ θὰ δεχόταν νὰ πεισθῆ εὐκολα. Ποιὰ εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνα, ποῦ καὶ αὐτὸς δέχεται ὅτι τὰ ἔκαμε καὶ δὲν θὰ μπορούσε νὰ προβάλλῃ καμμιὰ ἀντίρρηση; Τὸ ὅτι αὐτὸς φύτευσε τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν· γιατί δὲ μπορεῖ νὰ ἀρνηθῆ, ὅτι αὐτὸς ἴδρυσεν τὶς Ἐκκλησίες ποῦ ὑπάρχουν σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Ἀπὸ αὐτὰ θ' ἀποδείξουμε τὴ δύναμή του, καὶ θὰ δείξουμε ὅτι εἶναι Θεός, καὶ θὰ τοῦ ποῦμε, ὅτι δὲν εἶναι ἔργο ἀπλοῦ ἀνθρώπου ἢ ἐξάπλωσις τῆς διδασκαλίας μέσα σὲ τόσο μικρὸ χρονικὸ διάστημα σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, στὴ στεριά καὶ στὴ θάλασσα, καὶ μάλιστα τὴ στιγμὴ ποῦ καλοῦσε τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τέτοια πράγματα, καὶ ἀνθρώπους τέτοιους, ποῦ ἦταν προκατειλημμένοι ἀπὸ τὶς κακὲς συνήθειάς τους, ἢ καλύτερα ποῦ ἦταν κυριευμένοι ἀπὸ τόση μεγάλη κακία. Καὶ ὅμως κατώρθωσε νὰ ἐλευθερώσῃ ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος κι ὅχι μόνο τοὺς Ρωμαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς Πέρσες καὶ γενικὰ ὅλα τὰ ἔθνη τῶν βαρβάρων. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ κατώρθωσε ὅχι μὲ τὴ χρῆσις ὄπλων οὔτε μὲ δαπάνες χρημάτων οὔτε κινώντας ἐναντίον τους στρατεύματα καὶ ὑποκινώντας πολέμους, ἀλλ' ἔχοντας στὴν ἀρχὴ ἕνδεκα ἀνθρώπους, ἄσημους, ἀπλοϊκοὺς, ἀγράμματους, ἰδιῶτες, φτωχοὺς, κακοντυμένους, ἄοπλους, ἀνυπόδητους, μὲ ἓνα καὶ μόνο χιτῶνα.

Γιατί ὅμως λέγω, κατώρθωσε; Μπόρεσε νὰ πείσῃ τόσες φυλὲς ἀνθρώπων νὰ φιλοσοφοῦν ὅχι μόνο γιὰ τὰ παρόντα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, νὰ καταργήσουν τοὺς νόμους τῶν πατέρων τους, νὰ ξερριζώσουν τὶς ἐπὶ τόσα χρόνια ριζωμένες παλιὲς συνήθειες καὶ νὰ φυτεύσουν ἄλλες ἀντὶ αὐτῶν, καὶ παίρνοντάς τους ἀπὸ τὰ εὐκολὰ τοὺς ὠδήγησε στὰ δικά του τὰ δύσκολα, καὶ

ὑπομεμενηκέναι χλευαζόμενον καὶ θάνατον ἐπονειδιστον. Οὐ γὰρ δὴ καὶ πρὸς ταῦτα ἀντεροῦσιν, ὅτι οὐκ ἐσταυρώθη ὑπὸ Ἰουδαίων καὶ μυρία ἔπαθε παρ' αὐτῶν καὶ ὅτι καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐπιδίδωσι τὸ κήρυγμα. Καὶ τὸ παράδοξον, οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ 5 παρὰ Πέρσαις ἀνθεῖ, ἔτι καὶ νῦν παρ' αὐτοῖς πολεμούμενον. Καὶ γὰρ παρ' ἐκείνοις ἄρτι μαρτύρων δῆμοι πολλοί, καὶ ὁμοίως οἱ καὶ λυκῶν αὐτῶν ἀγριώτεροι, δεξάμενοι τὸ κήρυγμα, προβάτων ἡμερώτεροι γεγόνασι καὶ περὶ ἀθανασίας καὶ περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφοῦσι καὶ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν.

10 2. Οὐκ ἐν ταῖς πόλεσι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἔρημον ταῦτα ἐξῆλθε τὰ κατορθώματα καὶ εἰς κώμας καὶ εἰς χώρας καὶ εἰς νήσους καὶ ὄρους καὶ ἐπίνεια· καὶ οὐκ ἰδιῶται, οὐδὲ ἄρχοντες ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ τὰ διαδήματα περικείμενοι μετὰ πολλῆς εἰσιν ὑποτεταγμένοι τῆς πίστεως τῷ σταυρωθέντι. Καὶ ὅτι ταῦτα 15 πάντα οὐχ ἀπλῶς γέγονεν, ἀλλὰ μετὰ προρρήσεως πρὸ πολλοῦ γεγεννημένης χρόνου, ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀποδειξαι πειράσομαι· μᾶλλον δὲ ὥστε ἡμῶν μηδὲ ὑποπτον γενέσθαι τὸν λόγον, ἀναγκαῖον τὰ βιβλία τῶν σταυρωσάντων αὐτὸν Ἰουδαίων εἰς μέσον προθεῖναι καὶ τὰς περὶ αὐτοῦ μαρτυρίας ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς φυλαττομένων Γρα- 20 φῶν ἔτι καὶ νῦν ὑπ' ὄψεσι τῶν ἀπειθούντων διεξελεθεῖν.

Ἵτι τοίνυν ὁ Θεὸς ἄνθρωπος ἔσται, Θεὸς ὢν, πρῶτον Ἱερεμίας λέγει· «οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ 25 τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη». Εἶδες πῶς ἅπαντα ἐν βραχέσι ρήμασι παρεδήλωσε καὶ ὅτι Θεὸς ὢν ἄνθρωπος ἐγένετο καὶ ἀνθρώποις συνανεστράφη καὶ ὅτι καὶ τὴν παλαιὰν αὐτὸς ἐνομοθέτησεν; «Ἐξεῦρε», γὰρ φησί, «πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπη- 30 μένῳ ὑπ' αὐτοῦ». Δείκνυσι γὰρ ἐνταῦθα ὅτι καὶ πρὸ τῆς παρουσίας

1. Βαρούχ 3,36–38. Μιλώντας ὁ ἱερός Χρυσόστομος γιὰ τὸν Ἱερεμία χρησιμοποιοῦν κείμενο τοῦ Βαρούχ, ὄχι κατὰ λάθος, ἀλλὰ γιὰ τὸ τότε τὰ βιβλία Ἱερεμίας, Θρήνοι καὶ Βαρούχ φέρονταν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἱερεμίας.

ὅλα αὐτὰ τὰ κατώρθωσε ἐνῶ πολεμοῦνταν ἀπὸ ὄλους καὶ ἀφοῦ ὑπέμεινε χλευαζόμενος τὸν σταυρὸ καὶ τὸν ἐπονείδιστο ἐκεῖνον θάνατο. Δὲν μποροῦν βέβαια νὰ προβάλουν ἀντιρρήσεις γι αὐτά, ὅτι δηλαδὴ δὲν σταυρώθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ ἔπαθε ἄπειρα κακὰ ἀπ' αὐτούς, καὶ ὅτι τὸ κήρυγμα καθημερινὰ σημειώνει πρόοδο. Καὶ τὸ παράδοξο εἶναι, ὅτι ἀνθεῖ ὄχι μόνο ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ στοὺς Πέρσες, ἂν καὶ πολεμεῖται ἀκόμη καὶ τώρα ἀπ' αὐτούς. Καὶ ἂν καὶ ὑπάρχει σ' αὐτούς μέχρι τώρα ἓνα πλῆθος μαρτύρων, κι ὅμως αὐτοί, ποὺ ἦταν καὶ ἀπὸ τοὺς λύκους πιὸ ἄγριοι, ἀφοῦ δέχθηκαν τὸ κήρυγμα, ἔγιναν πιὸ ἡμεροὶ καὶ ἀπὸ τὰ πρόβατα, καὶ φιλοσοφοῦν γιὰ τὴν ἀθανασία καὶ τὴν ἀνάστασι καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ.

2. Καὶ τὰ κατορθώματα αὐτὰ δὲν ἐπιτεύχθηκαν μόνο στὶς πόλεις, ἀλλὰ καὶ στὴν ἔρημο καὶ στὰ χωριὰ καὶ στὰ νησιὰ καὶ στοὺς ὄρμους καὶ στὰ ἐπίγεια. Καὶ δὲν εἶναι μόνο ἰδιῶτες οὔτε καὶ ἄρχοντες ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ποὺ φοροῦν τὰ βασιλικά στέμματα μὲ μεγάλη πίστη ἔχουν ὑποταγῆ στὸν Ἐσταυρωμένο. Καὶ ὅτι ὅλα αὐτὰ δὲν ἔγιναν τυχαῖα, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ πρόρρηση ποὺ εἶχε γίνει πρὶν ἀπὸ πολὺ χρόνον, θὰ προσπαθήσω τώρα νὰ τὸ ἀποδείξω. Καλύτερα ὅμως, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθῆ ὑποπτος ὁ λόγος μου, εἶναι ἀνάγκη νὰ παραθέσω μπροστὰ σας τὰ βιβλία τῶν Ἰουδαίων ποὺ σταύρωσαν αὐτὸν καὶ ν' ἀναφέρω, μπροστὰ στὰ μάτια αὐτῶν ποὺ δὲν πιστεύουν, ὅλες τὶς μαρτυρίες γι' αὐτὸν τῶν Γραφῶν ποὺ ἀκόμη καὶ σήμερα φυλάσσουν.

Τὸ ὅτι λοιπὸν ὁ Θεὸς θὰ γινόταν ἄνθρωπος, παραμένοντας Θεός, πρῶτος τὸ λέγει ὁ Ἱερεμίας: «αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς μας καὶ κανεὶς ἄλλος δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθῆ μ' αὐτόν. Αὐτὸς βρῆκε ὅλη τὴν ὁδὸ τῆς σοφίας καὶ τὴν ἔδωσε στὸν Ἰακώβ τὸν δοῦλο του, τὸν Ἰσραὴλ τὸν ἀγαπημένο του. Μετὰ ἀπὸ αὐτὰ φανερώθηκε στὴ γῆ καὶ συναναστράφηκε τοὺς ἀνθρώπους»¹. Εἶδες πῶς τὰ δήλωσε ὅλα μέσα σὲ λίγες λέξεις, καὶ ὅτι, ἐνῶ ἦταν Θεός, ἔγινε ἄνθρωπος, καὶ ὅτι συναναστράφηκε τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὅτι αὐτὸς νομοθέτησε καὶ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη; Γιατὶ λέγει, «αὐτὸς βρῆκε ὅλη τὴν ὁδὸ τῆς σοφίας καὶ τὴν ἔδωσε στὸν Ἰακώβ τὸν δοῦλο του, τὸν Ἰσραὴλ τὸν ἀγαπημένο του». Δείχνει δηλαδὴ ἐδῶ, ὅτι καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν

τῆς ἐνσάρκου πάντα αὐτὸς ὠκονόμει καὶ πάντα αὐτὸς ἔπραττε, νομοθετῶν, προνοῶν, κηδόμενος, εὐεργετῶν. Ἔτερος πάλιν προφήτης, ὅτι οὐκ ἄνθρωπος μόνον ἔσται, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀπὸ παρθένου τεχθήσεται, ἄκουσον πῶς φησιν· «ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ 5 τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ»· τοῦτο δέ ἐστι μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.

Εἶτα δεικνὺς ὅτι οὐ φαντασία τὸ φαινόμενον ἦν, ἀλλ' ἀληθῶς ἄνθρωπος, ἐπήγαγε λέγων· «διότι πρὶν ἢ γινῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρία τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν». Ὅτι δὲ αὐτὸς οὗτος οὐκ ἄνθρωπος μόνον, ἀλλ' ὅτι ἐκ παρθένου μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐξ οἴκου Δαυὶδ, ἄκουσον πῶς καὶ τοῦτο ἄνωθεν προλέγει ὁ Ἡσαΐας, τροπικῶς μὲν κεχρημένος ταῖς λέξεσι καὶ μεταφορᾷ πολλῇ, προλέγει δ' οὖν ὁμοῦ· «ἐξελεύσεται ράβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαὶ καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης ἀναβήσεται καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλήs καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ ἐμπλήσει αὐτόν»· ὁ γὰρ Ἰεσσαὶ οὗτος πατὴρ τοῦ Δαυὶδ ἦν. Δῆλον ἐκ τούτου ὅτι καὶ ἀπὸ τῆς φυλῆς ἐκείνης ἦν. Οὐ μόνον δὲ ὅτι ἀπὸ τῆς φυλῆς, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀπὸ τῆς οἰκίας Ἰεσσαὶ προελεύσεται, καὶ τοῦτο προανεφώνησεν, εἰπὼν· «ἐξελεύσεται», γὰρ φησί, «ράβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί», οὐ περὶ ράβδου λέγων ἀπλῶς, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Καὶ ὅτι οὐ περὶ ράβδου τοῦτο εἶπεν ἐδήλωσε διὰ τῶν ἐξῆς· εἰπὼν γάρ, «ἐξελεύσεται ράβδος», ἐπήγαγε· «καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως». Οὐδεὶς δέ, κἂν σφόδρα ἀνόητος ᾖ, τοῦτο ἐρεῖ, ὅτι ἐπὶ τοῦ ξύλου ἤρχετο ἢ τοῦ πνεύματος χάρις, ἀλλ' εὐδῆλον ὅτι ἐπὶ τὸν ναὸν ἐκεῖνον τὸν ἄμωμον. Διὰ τοῦτο οὐδέ, «ἤξει», εἶπεν, ἀλλ', «ἀναπαύσεται»· ἐπειδὴ ἐλθὼν παρέμεινε καὶ οὐκ ἀπέστη. Ὁ δὲ καὶ ὁ

2. Ἦσ. 7,44.

3. Ἦσ. 7,16.

4. Ἦσ. 11,1-3.

παρουσία του ὡς ἄνθρωπος αὐτὸς τὰ κυβερνοῦσε ὅλα καὶ αὐτὸς τὰ ἔκαμνε ὅλα, δίνοντας τὴ νομοθεσία, καὶ προνοώντας, κηδεμονεύοντας καὶ εὐεργετώντας ὅλα. Ἐκουσε πάλι τί λέγει ἄλλος προφήτης θέλοντας νὰ δείξη ὅτι δὲν θὰ εἶναι μόνο ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅτι θὰ γεννηθῆ ἀπὸ παρθένο· «νά, ἡ παρθένος θὰ συλλάβῃ στὴν κοιλία της καὶ θὰ γεννήσῃ υἱὸν ποὺ θὰ τὸν ὀνομάσουν Ἐμμανουήλ»². τὸ ὄνομα αὐτὸ ἐρμηνευόμενο σημαίνει, «ὁ Θεὸς μαζί μας».

Ἐπειτα, γιὰ νὰ δείξη, ὅτι αὐτὸ ποὺ φαινόταν δὲν ἦταν φανταστικό, ἀλλ' ἦταν πράγματι ἄνθρωπος, πρόσθεσε λέγοντας· «γιατὶ προτοῦ τὸ παιδί μάθῃ νὰ διακρίνῃ ἂν ὁ πατέρας εἶναι καλὸς ἢ κακός, θὰ ἀπειθῆ στὴν πονηρία καὶ θὰ προτιμᾷ τὸ καλό»³. Τὸ ὅτι αὐτὸς δὲν θὰ γινόταν μόνο ἄνθρωπος καὶ δὲν θὰ γεννῶνταν ἀπὸ παρθένο μόνο, ἀλλὰ καὶ θὰ καταγόταν ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Δαυῖδ, ἄκουσε πῶς καὶ αὐτὸ τὸ προλέγει πολὺ πιὸ μπροστὰ ὁ Ἡσαΐας, χρησιμοποιοῦντας ἀλληγορικὰ καὶ μεταφορικὰ τὶς λέξεις, πλὴν ὅμως τὸ προλέγει· «θὰ φυτρώσῃ κλωνάρι ἀπὸ τὴ ρίζα τοῦ Ἰεσσαὶ καὶ θὰ βλαστήσῃ ἄνθος ἀπὸ τὴ ρίζα αὐτῆ καὶ θ' ἀναπαυθῆ σ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, καὶ μὲ πνεῦμα φόβου Θεοῦ θὰ γεμίσῃ αὐτόν»⁴. γιατί αὐτὸς ὁ Ἰεσσαὶ ἦταν πατέρας τοῦ Δαυῖδ. Εἶναι φανερό ἀπὸ αὐτό, ὅτι καταγόταν καὶ ἀπὸ τὴ φυλὴ ἐκείνη. Καὶ ὅχι μόνο τὸ ὅτι θὰ κατάγεται ἀπὸ τὴ φυλὴ ἐκείνη, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι θὰ προέλθῃ ἀπὸ τὸν οἶκο τοῦ Ἰεσσαί, καὶ αὐτὸ τὸ προεῖπε, λέγοντας· «θὰ φυτρώσῃ», λέγει, «ράβδος ἀπὸ τὴν ρίζα τοῦ Ἰεσσαί», μιλώντας ὅχι ἀπλῶς γιὰ ράβδο, ἀλλὰ γι' αὐτὸν τὸν ἴδιο καὶ τὴ βασιλεία του. Καὶ ὅτι δὲν τὸ εἶπε αὐτὸ ἐννοώντας ἀπλῶς τὴ ράβδο, τὸ δήλωσε μὲ τὰ ἐπόμενα. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «θὰ φυτρώσῃ ράβδος», πρόσθεσε· «καὶ θ' ἀναπαυθῆ σ' αὐτόν πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως». Κανεὶς βέβαια, κι ἂν ἀκόμη εἶναι πάρα πολὺ ἀνόητος, δὲν θὰ πῆ αὐτό, ὅτι ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος θὰ ἐρχόταν στὸ ξύλο, ἀλλ' εἶναι φανερό, ὅτι θὰ ἐρχόταν στὸν ναὸ ἐκεῖνο τὸν ἄμωμο. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, «θὰ ἔλθῃ», ἀλλὰ «θὰ ἀναπαυθῆ», ἐπειδὴ, ἀφοῦ ἦλθε τὸ Πνεῦμα, παρέμεινε καὶ δὲν ἔφυγε. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς γιὰ νὰ δηλώσῃ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἔλεγε· «εἶδα

Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης δηλῶν ἔλεγεν· «ἐγὼ τεθέαμαι τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν καὶ μένον ἐπ' αὐτόν».

Οὐ παρεσιώπησαν δὲ οὐδὲ τὴν γνώμην τὴν ἰουδαϊκὴν, ἣν ἐπεδείξαντο ἅμα τεχθέντος αὐτοῦ· ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖός φησιν·
 5 «ἀκούσας δὲ Ἡρώδης ἐταράχθη καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ»· ὁ δὲ Ἡσαΐας ἄκουσον πῶς καὶ τοῦτο ἄνωθεν προανεφώνει λέγων· «θελήσουσιν εἰ ἐγεννήθησαν πυρίκαυστοι. Ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλήs ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξου-
 10 σιαστήs, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος». Ὅτι δὲ περὶ ἀνθρώπου οὐκ ἂν τις εἴποι τοῦτο ψιλοῦ, εὐδηλον καὶ τοῖς σφόδρα φιλονεικεῖν ἐθέλουσι. Θεὸς γὰρ ἰσχυρὸς οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐλέχθη ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, οὐδὲ ἄρχων εἰρήνης τοιαύτης· «τῆs γὰρ εἰρήνης αὐτοῦ», φησὶν, «οὐκ ἔστιν ὄριον». Καὶ δηλοῖ τῶν πραγμά-
 15 των ἢ φύσις ὅτι πᾶσαν ἐπῆλθε τὴν γῆν, πᾶσαν θάλατταν, πᾶσαν οἰκουμένην, πᾶσαν ἀοίκητον καὶ ὄρη καὶ νάπας καὶ βουνοὺs ἀπὸ τῆs ἡμέρας ἐκείνης, ἀφ' ἧs ἀρξάμενος, εἰς οὐρανοὺs ἀνέρχεσθαι μέλλων, ὁ Χριστὸς εἶπεν· «εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσι, δίδωμι ὑμῖν». Τί δήποτε δὲ οὕτως εἶπεν ὁ Χρι-
 20 στός; Ὅτι ἢ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων εὐκατάλυτός ἐστι καὶ πολλὰς ἔχει τὰs μεταβολὰs, ἢ δὲ παρ' αὐτοῦ βεβαία, ἀκίνητος, παγία, μόνιμος, ἀθάνατος, τέλος οὐκ ἔχουσα, καὶ ταῦτα μυρίων πολέμων πανταχόθεν ἀναρριπισθέντων καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν μυρίων ἐπιβουλῶν γινομένων. Ἄλλ' ὁ πάντα ἀνύων αὐτοῦ λόγος καὶ τοῦτο
 25 ἦνυσε μετὰ τῶν ἄλλων.

3. Οὐ μόνον δὲ ὅτι ἄνθρωπος ἔσται, ἀλλὰ καὶ τῆs παρουσίας αὐτοῦ τὸν τρόπον προεφήτευσαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε παραγίνεσθαι, οὐκ ἀστραπὰs ἀφιεῖs, οὐ κεραυνοὺs ἄνωθεν, οὐ σείων τὴν γῆν, οὐ κλονῶν τὸν οὐρανόν, οὐκ ἐκπλήξειs τινὰs ἐργαζόμενος,
 30 ἀλλ' ἀψοφητὶ καὶ μηδενὸς εἰδότος ἐν οἰκίᾳ τέκτονος ἐτέχθη, ἐν οἰκίᾳ ἀσήμῳ καὶ εὐτελεῖ, ἄκουσον πῶs οὐδὲ τοῦτο παρεσιώπησεν

5. Ἰω. 1,32.

6. Ματθ. 2,3.

7. Ἡσ. 9,5-6.

8. Ἡσ. 9,7.

9. Ἰω. 14,27.

ἐγὼ τὸ Πνεῦμα νὰ κατεβαίῃ σὰν περιστερὰ καὶ νὰ μένῃ ἐπάνω σ' αὐτόν»⁵.

Δὲν παρασιώπησαν ἐπίσης οὔτε τὴν ἰουδαϊκὴ γνώμη, ποὺ ἐξέφρασαν μόλις γεννήθηκε. Καθόσον ὁ Ματθαῖος λέγει, «ὅταν τὸ ἄκουσε ὁ Ἡρώδης ταραχθῆκε καθὼς καὶ ὅλα τὰ Ἱεροσόλυμα μαζί μ' αὐτόν»⁶, ἐνῶ ὁ Ἡσαΐας ἄκουσε πῶς καὶ αὐτὸ τὸ προέλεγε πρὶν ἀπὸ χρόνια, λέγοντας· «θὰ θελήσουν αὐτὰ νὰ παραδοθοῦν στὴ φωτιά. Γιατὶ θὰ γεννηθῆ γιὰ μᾶς παιδὶ καὶ θὰ δοθῆ σὲ μᾶς υἱὸς καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ θὰ εἶναι ἄγγελιαφόρος τῆς μεγάλης βουλῆς, θαυμαστὸς σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστής, ἄρχοντας εἰρήνης, πατέρας τοῦ μελλοντικοῦ αἰῶνα»⁷. Τὸ ὅτι αὐτὸ δὲν θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸ πῆ γιὰ ἄνθρωπο ἀπλό, εἶναι ὀλοφάνερο καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ θέλουν ἐπίμονα νὰ φιλονεικοῦν. Γιατὶ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν ὠνομάσθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῶν αἰώνων Θεὸς ἰσχυρὸς, οὔτε ἄρχοντας μιᾶς τέτοιας εἰρήνης· γιὰτὶ λέγει, «τῆς εἰρήνης αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει τέρμα»⁸. Καὶ τὸ ἐπιβεβαιώνει ἡ φύση τῶν πραγμάτων, ὅτι ἡ εἰρήνη αὐτῆ, ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ποὺ εἶπε ὁ Χριστὸς λίγο πρὶν ἀναληφθῆ στοὺς οὐρανοὺς, «σᾶς δίνω τὴν εἰρήνη μου· δὲν σᾶς τὴν δίνω ὅπως τὴν δίνει ὁ κόσμος»⁹, κατέλαβε ὀλόκληρη τὴ γῆ, ὀλόκληρη τὴ θάλασσα, ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη, ὀλόκληρη τὴν ἔρημο, καθὼς καὶ τὰ ὄρη καὶ τὰ λαγκάδια καὶ τὰ βουνά. Γιατὶ ἄραγε μίλησε ἔτσι ὁ Χριστὸς γιὰ τὴν εἰρήνη; Ἐπειδὴ ἡ εἰρήνη τῶν ἀνθρώπων εὐκόλα καταλύεται καὶ ἔχει πολλές μεταβολές, ἐνῶ ἡ εἰρήνη ποὺ δίνει αὐτὸς εἶναι σταθερὴ, ἀμετάβλητη, πάγια, μόνιμη, ἀθάνατη, χωρὶς νὰ ἔχη τέλος, καὶ ὅλα αὐτὰ ἐνῶ ἐγείρονται ἐναντίον της ἀπὸ παντοῦ μύριοι πόλεμοι, καὶ καθημερινὰ γίνονται ἀμέτρητες ἐπιβουλές. Ἄλλ' ὁ λόγος αὐτοῦ, ποὺ κατορθώνει τὰ πάντα, καὶ αὐτὸ τὸ κατώρθωσε μαζί μὲ τὰ ἄλλα.

3. Καὶ δὲν προφήτευσαν μόνο τὸ ὅτι θὰ γίνῃ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπο τῆς παρουσίας του στὴ γῆ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ χωρὶς ν' ἀφήσῃ νὰ πέσουν ἀστραπὲς καὶ κεραυνοὶ ἀπὸ τὸν οὐρανό, χωρὶς νὰ σείσῃ τὴ γῆ, χωρὶς νὰ συγκλονίσῃ τὸν οὐρανό, χωρὶς νὰ κάμῃ κάποια ἐκπληκτικὰ ἔργα, ἀλλ' ἀντίθετα γεννήθηκε ἀθόρυβα καὶ χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ κανεὶς στὴν οἰκία ἐνὸς ξυλουργοῦ, σὲ μιὰ ἄσημη καὶ ταπεινὴ οἰκία, ἄκουσε πῶς δὲν τὸ πα-

ὁ Δαυὶδ εἰπὼν, «καταβήσεται ὡς ὑέτος ἐπὶ πόκον», τὸ ἀτάραχον, τὸ ἡσυχον διὰ τούτου δηλῶν· οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τότε μετὰ πάντων αὐτοῦ διαγωγῆς τὸ πρᾶον καὶ ἐπιεικὲς ἐμφαίνων ἄλλος προφήτης ὄρα τί φησιν. Ἐπειδὴ γὰρ ὑβριζόμενος, ἐμπτυόμενος, 5 λοιδορούμενος, ἀτιμαζόμενος, μαστιζόμενος, τελευταῖον καὶ σταυρωθεὶς οὐδένα τῶν ταῦτα πεποιηκότων ἡμίνατο, ἀλλ' ἔφερεν ἅπαντα μακροθύμως καὶ πράως, οἷον τὰς ἀτιμίας, τὰς ἀπιβουλάς, τὴν μανίαν, τὸν θυμὸν τὸ ἄκαιρον ἐκείνου τοῦ δήμου, τὰς ἐφόδους, ταῦτα πάντα δηλῶν ἔλεγε· «κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάζει 10 καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει, ἕως ἂν ἐκβάλη εἰς νῆκος τὴν κρίσιν, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσιν». Ἄτερος δὲ πάλιν καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἔμελλε τίκτεσθαι, δηλοῖ οὕτω λέγων· «καὶ σύ, Βηθλεέμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα. Ἐκ σοῦ γὰρ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ, 15 καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος». Οὗτος καὶ τὴν θεότητα καὶ τὴν ἀνθρωπότητα δείκνυσι· τῷ μὲν γὰρ εἶπεῖν, «αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος», τὴν προαιώνιον ἐδήλωσε ὑπαρξιν· τῷ δὲ εἶπεῖν, «ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ», τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν.

20 Καὶ ὄρα πάλιν καὶ ἑτέραν ἐνταῦθα προφητείαν διαλάμπουσαν. Οὐ γὰρ μόνον ὅτι τεχθήσεται εἶπεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐπίσημον ἔσται τὸ χωρίον, καίτοι εὐτελὲς ὄν καὶ μικρόν· «οὐδαμῶς γὰρ ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα», φησί. Πᾶσα τοίνυν ἡ οἰκουμένη συντρέχει νῦν ἰδεῖν τὴν Βηθλεέμ, ἔνθα τεχθεὶς ἐτέθη, οὐδαμόθεν 25 ἄλλοθεν ἀλλ' ἢ ἐντεῦθεν μόνον. Ἄλλος πάλιν καὶ τὸν καιρόν, ἐν ᾧ ἔμελλε παραγίνεσθαι, ἐδήλωσεν οὕτως εἰπὼν· «οὐκ ἐκλείψει ἀρχῶν ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ, ᾧ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν, δεσμεύων πρὸς ἄμπε-

10. Ψαλμ. 71. 6.

11. Ἦσ. 42,3.

12. Μιχ. 5,2.

ρεσιώπησε αὐτὸ ὁ Δαυΐδ, λέγοντας· «θὰ κατεβῆ σὰν δροσιὰ ἐπάνω στὸ μαλλί»¹⁰, θέλοντας νὰ δηλώσῃ μὲ αὐτὸ τὴν ἀτάραχη, τὴν ἡσυχία παρουσία του. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ κι ἓνας ἄλλος προφήτης, θέλοντας νὰ δείξῃ τὴν ἡσυχία καὶ γεμάτη ἐπιείκεια συναναστροφή του μὲ τοὺς ἀνθρώπους, πρόσεχε τί λέγει. Ἐπειδὴ δηλαδή, ἐνῶ ὑβρίζοταν, φτυνόταν, κακολογοῦνταν, ἀτιμαζόταν, μαστιγώνοταν καὶ τέλος ὀδηγηθεῖς στὸν σταυρό, δὲν πρόβαλε ἄμυνα ἐναντίον κανενὸς ποὺ τοῦ ἔκαμναν αὐτά, ἀλλὰ τὰ ὑπέμεινε ὅλα μὲ μακροθυμία καὶ πραότητα, τίς ἀτιμίες δηλαδή, τίς ἐπιβουλές, τὴ μαγία, τὸν ἀδικαιολόγητο θυμὸ ἐκείνου τοῦ λαοῦ, τίς ἐπιθέσεις, ὅλα αὐτὰ θέλοντας νὰ τὰ δηλώσῃ, ἔλεγε· «καλάμι σπασμένο δὲν θὰ συντρίψῃ καὶ λινάρι ποὺ σιγοκαπνίζει καὶ κοντεύει νὰ σβῆσῃ δὲν θὰ τὸ σβῆσῃ, μέχρι ποὺ νὰ νικήσῃ καὶ νὰ ἐκφέρῃ τὴν κρίση του, καὶ σ' αὐτὸν θὰ στηρίζουν τίς ἐλπίδες τοὺς ἔθνη πολλὰ»¹¹. Ἄλλος πάλι προφήτης προλέγει καὶ τὸν τόπο, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ γεννηθῆ, λέγοντας· «καὶ σὺ Βηθλεέμ, γῆ τοῦ Ἰούδα, δὲν εἶσαι καθόλου κατώτερη ὡς πρὸς τοὺς ἡγεμόνες τοῦ Ἰούδα. Γιατὶ ἀπὸ σένα θὰ ἐξέλθῃ ἀρχηγός, ὁ ὁποῖος θὰ ποιάνῃ τὸν λαὸ μου τὸν Ἰσραήλ. Καὶ ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ καὶ τὰ ἔργα του ξεπερνοῦν τὴν ἀρχὴ τῶν ἡμερῶν τῆς δημιουργίας»¹². Αὐτὸς δείχνει καὶ τὴ θεότητα καὶ τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ μὲ τὸ νὰ πῆ, «αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος», φανέρωσε τὴν προαιώνια ὕπαρξή του, ἐνῶ λέγοντας, «θὰ ἐξέλθῃ ἡγούμενος, ποὺ θὰ ποιάνῃ τὸν λαὸ μου τὸν Ἰσραήλ», δήλωσε τὴν κατὰ σάρκα γέννηση.

Καὶ πρόσεχε πάλι νὰ διαλάμπῃ ἐδῶ καὶ ἄλλη προφητεία. Γιατὶ δὲν εἶπε μόνο, ὅτι θὰ γεννηθῆ, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ χωριό, στὸ ὁποῖο θὰ γεννηθῆ, θὰ καταστῆ λαμπρό, ἂν καὶ ἦταν ἀσήμαντο καὶ μικρό. Διατὶ λέγει, «δὲν εἶσαι καθόλου κατώτερη ὡς πρὸς τοὺς ἡγεμόνες τοῦ Ἰούδα». Ὁλὴ τώρα ἡ οἰκουμένη τρέχει νὰ δῆ τὴ Βηθλεέμ, ὅπου τοποθετήθηκε ὅταν γεννήθηκε, γιὰ κανένα ἄλλο λόγο, παρὰ μόνο γι' αὐτόν. Ἄλλος πάλι προφήτης δήλωσε καὶ τὸν χρόνο, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «δὲν θὰ ἐκλείψῃ ἄρχοντας ἀπὸ τὴ φυλὴ τοῦ Ἰούδα, οὔτε ἀρχηγὸς ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους του, μέχρι ποὺ νὰ ἔλθῃ ἐκεῖνος στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ ἐξουσία. Καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι προσδοκία τῶν ἐθνῶν, δένοντας τὸν

λον τὸν πῶλον αὐτοῦ καὶ τῆ ἔλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ· πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ· χαροποιοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οἴνου καὶ λευκοὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ἢ γάλα». Ὅρα καὶ ταύτην τὴν προφητείαν διαπρέ-
 5 πουσας. Τότε γὰρ παραγίνεται, ὅτε λοιπὸν ἐπέλιπον οἱ ἄρχοντες οἱ Ἰουδαϊκοί, καὶ ὑπὸ τὰ σκῆπτρα τῶν Ρωμαίων ἐγένοντο· καὶ οὕτως ἐπληροῦτο καὶ ἡ προφητεία ἢ λέγουσα, ὅτι «οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπο-
 10 κείται», τὸν Χριστὸν λέγουσα. Ὁμοῦ τε γὰρ ἐτέχθη καὶ ἀπογραφῆ ἐγένετο ἐκείνη πρώτη, κρατησάντων Ρωμαίων τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους καὶ ὑπὸ ζυγὸν τῆς οἰκείας βασιλείας ἀγαγόντων αὐτούς. Εἶτα καὶ ἄλλο παρασημαίνεται τῷ λέγειν· «καὶ αὐτὸς προσδοκία ἔθνῶν»· παραγενόμενος γὰρ τὰ ἔθνη πάντα ἐπεσπάσατο.

Ἐμελλεν ὁ Ἡρώδης, ἐπιζητῶν αὐτὸν τεχθέντα, ἀναιρεῖν τὰ
 5 αὐτόθι παιδιά. Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἐσίγησαν οἱ προφῆται, ἀλλὰ πρὸ πολλῶν προανεφώνησαν τῶν χρόνων εἰπόντες· «φωνὴ ἐν Ραμᾷ ἠκούσθη, θρῆνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ὄδυρμὸς πολὺς· Ραχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσιν». Ἐμελλεν ἐξ Αἰγύπτου ἀνιέναι· καὶ τοῦτο ἐδήλωσαν εἰπόντες· «ἐξ
 10 Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν Υἱόν μου». Ἀλλὰ καὶ ἐν τόποις φανεροῖς παραγενόμενος ἔμελλεν εὐθέως σημεῖα ποιεῖν καὶ διδάσκειν, καὶ τοῦτο προανεφωνήθη. Ἄκουε γὰρ Ἡσαΐου λέγοντος· «χώρα Ζαβουλών, γῆ Νεφθαλείμ, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα καὶ τοῖς καθημένοις ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου φῶς ἀνέτει-
 25 λεν αὐτοῖς», τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἐντεῦθεν δηλῶν τὴν ἐκεῖσε, τὴν διδασκαλίαν, τὴν ἀπὸ τῶν θαυμάτων γενομένην αὐτοῖς ἐπίγνωσιν.

Εἶτα πάλιν ἕτερα θαύματα διηγούμενος καὶ δεικνὺς πῶς χωλοὺς ἐθεράπευσε, πῶς τυφλοὺς ἰάσατο,, πῶς ἀλάλους παρε-

13. Γεν. 49,10–12.

14. Ἰερ. 31,15.

15. Ὡσ. 11,1.

16. Ἡσ. 9,1.

δνο του στην ἄμπελο καὶ τὸ πουλάρι τῆς ὄνου στην ψαλλίδα τῆς ἀμπέλου. Θὰ πλύνῃ τὴν στολή του στὸ κρασί καὶ στὸν κόκκινο σὰν αἷμα οἴνο τοῦ σταφυλιοῦ τὴν ἐνδυμασία του. Οἱ ὀφθαλμοὶ του θὰ ἀκτινοβολοῦν ἀπὸ χαρὰ ὅπως ἐκείνου ποὺ πίνει κρασί καὶ τὰ δόντια του θὰ εἶναι πιὸ λευκὰ καὶ ἀπὸ τὸ γάλα»¹³. Πρόσεχε καὶ αὐτὴν τὴν προφητεία ποὺ διαλάμπει. Γιατὶ ἦλθε τότε, ὅταν εἶχαν ἐκλείψει οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων καὶ βρισκόνταν κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῶν Ρωμαίων, καὶ ἔτσι ἐκπληρωνόταν καὶ ἡ προφητεία ἐκείνη ποὺ λέγει· «δὲν θὰ ἐκλείψει ἄρχοντας ἀπὸ τὴ φυλὴ τοῦ Ἰούδα, οὔτε ἀρχηγὸς ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ, μέχρι ποὺ νὰ ἔλθῃ ἐκεῖνος στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ ἐξουσία», ἐννοώντας τὸν Χριστό. Γιατὶ ὅταν γεννήθηκε ταυτόχρονα γινόταν καὶ ἡ πρώτη ἀπογραφή, μετὰ τὴν ἐπικράτηση τῶν Ρωμαίων ἐπὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους καὶ τὴν ὑποταγὴ αὐτῶν κάτω ἀπὸ τὸν ζυγὸ τῆς βασιλείας αὐτῶν. Ἐπειτα ὑποδηλώνει καὶ κάτι ἄλλο, λέγοντας· «καὶ αὐτὸς εἶναι ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν»· γιατί ἐρχόμενος στὸν κόσμον προσέλυσε ὅλα τὰ ἔθνη.

Ἐπρόκειτο ὁ Ἡρώδης, ζητώντας νὰ μάθῃ ποῦ γεννήθηκε, νὰ φονεύσῃ τὰ παιδιὰ τῆς περιοχῆς ἐκείνης. Οὔτε καὶ αὐτὸ τὸ ἀποσιώπησαν οἱ προφῆτες, ἀλλὰ τὸ προεῖπαν πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, λέγοντας· «φωνὴ θρήνου καὶ κλαυθμοῦ καὶ ὄδυρμοῦ μεγάλου ἀκούσθηκε στὴν Ραμὰ. Ἡ Ραχήλ ἐκλαίει τὰ τέκνα της καὶ δὲν ἠθέλε νὰ παρηγορηθῇ, γιατί αὐτὰ δὲν ὑπάρχουν»¹⁴. Ἐπρόκειτο νὰ ἐπανέλθῃ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο· καὶ αὐτὸ τὸ προεῖπαν, λέγοντας· «ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο κάλεσα τὸν Υἱό μου»¹⁵. Ἀλλὰ καὶ μεταβαίνοντας σὲ ὠριμένα μέρη ἐπρόκειτο νὰ διδάξῃ δημόσια καὶ νὰ ἐπιτελέσῃ ἀμέσως θαύματα· καὶ αὐτὸ προλέχθηκε. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει ὁ Ἡσαΐας· «χώρα τοῦ Ζαβουλὼν καὶ γῆ τοῦ Νεφθαλείμ, ὁ λαὸς σας ποὺ ζῆ μέσα στὸ σκοτάδι εἶδε φῶς μεγάλο καὶ ἀνέτειλε τὸ φῶς αὐτὸ γι' αὐτοὺς ποὺ ζοῦσαν μέσα στὸ σκοτάδι καὶ στὴ σκιά τοῦ θανάτου»¹⁶. Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ φανερώνει τὴν ἐκεῖ παρουσία τοῦ Χριστοῦ, τὴν διδασκαλία του καὶ τὴν ἐπίγνωσή του ἀπὸ τὰ θαύματά του.

Ἐπειτα διηγούμενος ἄλλα θαύματα καὶ δείχνοντας πῶς θεράπευσε χωλοὺς, πῶς χάρισε τὸ φῶς σὲ τυφλοὺς, πῶς ἔδωσε τὴ

σκεύασε λαλεῖν, «τότε ἀνοιχθήσονται», φησίν, «ὄφθαλμοὶ τυφλῶν καὶ ὦτα κωφῶν ἀκούσονται». Καὶ μεθ' ἕτερα· «τότε ἀλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλὸς καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων», ὅπερ οὐδέποτε γέγονεν, ἢ ἐπὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Ἐνίων δὲ σημείων καὶ 5 ἰδικῶς ἐμνημόνευσαν. Εἰσηῆλθε γοῦν ποτε εἰς τὸ ἱερόν καὶ τὰ παιδιά τὰ ἔτι ὑπομάζια καὶ ἀδιάρθρωτον τὴν φωνὴν ἔχοντα ἦδον εἰς αὐτὸν ὕμνους ἱερούς, οὕτω λέγοντα· «ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου». Τοῦτο ἄνωθεν προεῖπεν ὁ προφήτης οὕτω λέγων· «ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων 10 κατηρτίσω αἶνον, τοῦ καταλῶσαι ἐχθρὸν καὶ ἐκδικητήν». Ὅρας πῶς καθ' ἑαυτὴν ἡ φύσις ἀγωνιζομένη καὶ τὸν δημιουργὸν ἀνακηρύττουσα ἢ ἀπειρόκακος ἡλικία καὶ μήπω διαρθροῦν φωνὴν δυναμένη ἀποστολικὸν ἀνεδέξατο κήρυγμα;

4. Ἐπειδὴ δὲ διαλεγόμενος ἀλλαχοῦ τοῖς Ἰουδαίοις διὰ τὴν 15 ἀγνωμοσύνην αὐτῶν συνεσκιασμένως τὰ πολλὰ διελέγετο, ὡς ἐν αἰνίγματι καὶ παραβολαῖς, καὶ τοῦτο ἄνωθεν προελέχθη· «φθέγξομαι προβλήματα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἐρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπ' ἀρχῆς». Ἀλλὰ καὶ τὴν σοφίαν τὴν ἐν τῷ δημηγορεῖν ἄνωθεν προανακηρύττων ὁ προφήτης ἔλεγεν· «ἐξεχύθη ἡ χάρις ἐν χεῖλεσί 20 σου»· καὶ ἕτερος προφήτης πάλιν· «ἰδοὺ συνήσει ὁ παῖς μου καὶ ὑψωθήσεται καὶ δοξασθήσεται καὶ μετεωρισθήσεται σφόδρα». Καὶ τῆς παρουσίας αὐτῆς τὰ κατορθώματα τὰ μετὰ τῶν σημείων γινόμενα ὡς ἐν βραχεῖ διηγούμενος, πάλιν αὐτὸς οὕτως ἔλεγε· «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι 25 πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, κηρῦξαι αἰχμαλώτοις ἄφεςιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν». Ἐπειδὴ καὶ τὸν τοσαῦτα εὐεργετοῦντα αὐτοὺς ἔμελλον ἀποστρέφεσθαι εἰκῆ καὶ μάτην, οὐ μικρόν, οὐ μέγα ἔχοντες ἐγκα-

17. Ἦσ. 35,5–6.

18. Ματθ. 21. 9.

19. Ψαλμ. 8,3.

20. Ψαλμ. 77,2.

21. Ψαλμ. 44,3.

λαλιά σέ ἀλάλους, λέγει· «τότε θ' ἀνοίξουν ὀφθαλμοὶ τυφλῶν καὶ θ' ἀκούσουν αὐτιά κωφῶν». Καὶ ἀμέσως μετὰ ἀπὸ αὐτά· «τότε ὁ χωλός, ἀφοῦ θεραπευθῆ θὰ πηδᾷ σὰν τὸ ἐλάφι, καὶ μεγαλόφωνα θ' ἀκούεται νὰ ὀμιλῇ ἢ γλῶσσα τῶν βουβῶν»¹⁷, πράγμα πού ποτε ἄλλοτε δὲν συνέβηκε, παρὰ μόνο κατὰ τὴν παρουσία αὐτοῦ. Μερικὰ θαύματα αὐτοῦ τὰ μνημόνευσαν οἱ προφῆτες κατὰ ἐντελῶς εἰδικὸ τρόπο. Εἰσῆλθε λοιπὸν κάποτε στὸν ναὸ καὶ τὰ παιδιὰ πού ἀκόμη θήλαζαν καὶ δὲν μπορούσαν ν' ἀρθρώσουν λέξεις, ἔψαλλαν γι' αὐτὸν ὕμνους ἱερούς, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «ὡς εἶναι δοξασμένος ὁ Ὑψιστος καὶ εὐλογημένος αὐτὸς πού ἔρχεται ἐξ ὀνόματος τοῦ Κυρίου»¹⁸. Αὐτὸ τὸ εἶπε ἀπὸ πρὶν ὁ προφήτης μὲ αὐτὰ τὰ λόγια· «ἀπὸ τὸ στόμα τῶν νηπίων καὶ πού θηλάζουν ἀκόμη ἐπέτρεψες ν' ἀκουσθῆ ὕμνος δοξολογίας, γιὰ νὰ κλείσουν τὰ στόματα τῶν ἐχθρῶν καὶ τῶν ἐκδικητῶν σου»¹⁹. Βλέπεις πῶς ἡ φύση αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ ἀγωνίζεται νὰ διακηρύξη τὸν δημιουργό της, καὶ τὰ ἄκακα βρέφη, τὰ ἀνίκανα νὰ ἀρθρώσουν ἀκόμη λέξη, ἀνέλαβαν ἔργο ἀποστολικό;

4. Μιλώντας ἄλλοῦ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἐπειδὴ ἐξ αἰτίας τῆς ἀγνωμοσύνης τους ἔλεγε τὰ περισσότερα συγκαλυμμένα, ὑπὸ μορφή αἰνιγμάτων καὶ παραβολῶν, προφητεύθηκε καὶ αὐτὸ ἀπὸ πρὶν· «θὰ μιλήσω γιὰ ἀλήθειες ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, θ' ἀποκαλύψω πράγματα πού ἦταν κρυμμένα ἀπὸ τὴν ἀρχή»²⁰. Ἀλλὰ καὶ τὴ σοφία τοῦ κηρύγματός του προφητεύοντας ἀπὸ πρὶν ὁ προφήτης λέγει· «ξεχύθηκε ἀπὸ μέσα σου ἡ χάρις στὰ χεῖλη σου»²¹. Ἄλλος πάλι προφήτης λέγει· «νά, ὁ Υἱός μου θὰ γεμίση ἀπὸ σύνεση καὶ θὰ ὑψωθῆ καὶ θὰ δοξασθῆ καὶ θὰ μεγαλυνθῆ ὑπερβολικά»²². Διηγούμενος ἐπίσης πάλι αὐτὸς ὁ ἴδιος προφήτης μὲ συντομία τὰ κατορθώματα τῆς παρουσίας του στὴ γῆ τὰ συνοδευόμενα ἀπὸ θαύματα, λέγει τὰ ἐξῆς· «Πνεῦμα Κυρίου μένει σέ μένα, μὲ τὸ ὁποῖο μὲ ἔχρισε καὶ μὲ ἔστειλε νὰ κηρύξω τὸ εὐαγγέλιο στοὺς φτωχοὺς, νὰ κηρύξω στοὺς αἰχμαλώτους τῆς ἁμαρτίας τὴν ἄφεση καὶ στοὺς τυφλοὺς ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς ἁμαρτίας τὴν ἀνάβλεψη»²³. Ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ ἀποστραφοῦν ἀδικαιολόγητα καὶ χωρὶς νὰ ἔχουν

22. Ἦσ. 52,13.

23. Ἦσ. 61,1.

λειν, καὶ τοῦτο προανεκηρύχθη. Ἦκουε γὰρ τοῦ Δαυὶδ τοῦτο αὐτὸ προθεσπίζοντος οὕτω καὶ λέγοντος· «μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην ἤμην εἰρηνικός· ὅταν ἐλάλουν αὐτοῖς, ἐπολέμουν με δωρεάν».

5 Ἐμελλε καὶ ἐπὶ ὄνου ὀχούμενος οὕτως εἰς τὴν πόλιν εἰσιέναι· καὶ τοῦτο ἄνωθεν προανεκηρύχθη ὑπὸ Ζαχαρίου λέγοντος οὕτω· «χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών, κήρυσσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται σοι πραῦς καὶ ἐπιβεβηκῶς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον». Ἐξέβαλε τοὺς πωλοῦντας τὰς περι-
10 στερὰς καὶ τοὺς κολλυβιστάς. Ἐποίει δὲ τοῦτο αὐτὸ ζήλω τῷ ὑπὲρ τοῦ οἴκου καὶ ἅμα δεικνὺς ὅτι οὐκ ἀντίθεός τις ἐστίν, ἀλλὰ καὶ σύμφωνος τῷ Πατρί. Διὸ καὶ ἐξεδίκει τὸν οἶκον ὡς ἐν αὐτῷ καπηλείας τοσαύτης γινομένης. Οὐδὲ τοῦτο κατελείφθη ἀνεπισήμαντον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ὁ προφήτης Δαυὶδ προαγορεύων καὶ τὴν γνώμην,
15 μεθ' ἧς τὴν ἐκδίκησιν ἔπραττε, προαναφωνῶν λέγει· «ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με». Τί τούτου γένοιτ' ἂν ἐναργέστερον;

Ἐμελλε παραδίδοσθαι καὶ ὁ κοινωνῶν αὐτῷ τῆς τραπέζης τὴν προδοσίαν ἐργάζεσθαι. Ὅρα πῶς καὶ τοῦτο προηγόρευεν ὁ αὐτὸς οὗτος προφήτης λέγων· «ὁ ἐσθίων ἄρτους μου ἐμεγάλυνεν
20 ἐπ' ἐμὲ πτερνισμόν». Σκόπει δὲ καὶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ τὴν συμφωνίαν. «Ὁ ἐμβάψας», φησί, «μετ' ἐμοῦ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ, οὗτός με παραδώσει». Ἐμελλεν ὁ παραδιδούς αὐτὸν οὐχ ἀπλῶς παραδίδοναι, ἀλλὰ πωλῶν τὸ αἷμα τὸ τίμιον καὶ χρήματα ὑπὲρ τούτου λαμβάνων. Οὐδὲ τοῦτο ἐσίγησεν ὁ προφήτης, ἀλλὰ
25 καὶ τὰ ἀναίσχυντα συμβόλαια καὶ τοὺς λόγους, οὓς πρὸς ἀλλήλους ἐποιοῦντο, ἐμφαίνων, «ὁ Θεὸς τὴν αἴνεσίν μου μὴ παρασιωπήσης», ἔλεγεν, «ὅτι στόμα ἀμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολίου ἐπ' ἐμὲ ἠνοίχθη». Ὁ αὐτὸς προδότης μεταγνοὺς ὕστερον ὑπὲρ ὧν ἐτόλμησε, τὰ τε ἀργύρια ἔρριψε καὶ δραμῶν ἐπὶ βρόχον οὕτω τὸν βίον κα-

24. Ψαλμ. 119,7.

25. Ζαχ. 9,9.

26. Ψαλμ. 68,10.

27. Ψαλμ. 40,10.

28. Ματθ. 26,23.

καμμιά κατηγορία μικρή ή μεγάλη έναντίον του, εκείνον πού τόσο πολὺ τοὺς εὐεργέτησε, καὶ αὐτὸ προλέχθηκε. Ἦκουσε λοιπὸν τὸν Δαυῖδ πού προλέγει αὐτὸ ἀκριβῶς, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «πρὸς ἐκείνους πού μισοῦν τὴν εἰρήνην ἡμῶν εἰρηνικός· ὅταν μιλοῦσα πρὸς αὐτούς, μὲ πολεμοῦσαν χωρὶς λόγου»²⁴.

Ἐπρόκειτο νὰ εἰσέλθῃ στὴν πόλιν καθισμένος ἐπάνω σὲ ὄνο· καὶ αὐτὸ προλέχθηκε ἀπὸ πρὶν ἀπὸ τὸν Ζαχαρία, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «νιῶσε ὑπερβολικὴ χαρὰ, θυγατέρα μου Σιών, καὶ κήρυξε, θυγατέρα μου Ἱερουσαλήμ· νά, ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σὲ σένα γεμᾶτος ἀπὸ πραότητα καὶ καθισμένος ἐπάνω σὲ ὑποζύγιο, ἐπάνω σὲ νέο πωλάρυ»²⁵. Ἐξεδίωξε ἀπὸ τὸν ναὸ ἐκείνους πού πωλοῦσαν περιστέρια καθὼς καὶ τοὺς κολλυβιστές. Τὸ ἔκαμε αὐτὸ ἀπὸ ζῆλο πρὸς τὸν ναὸ, καὶ συγχρόνως γιὰ νὰ δείξῃ, ὅτι δὲν εἶναι κάποιος ἀντίθετος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ σύμφωνος πρὸς τὸν Πατέρα. Γι' αὐτὸ καὶ ὑπεράσπισε τὸν ναὸ ἀπὸ τὶς ἀγοραπωλησίες πού γίνονταν ἐκεῖ. Οὔτε αὐτὸ ἀφέθηκε ἀδήλωτο, ἀλλὰ προλέγοντάς το καὶ αὐτὸ ὁ προφήτης Δαυῖδ καὶ προερμηνεύοντας τὴ διάθεση μὲ τὴν ὁποία θὰ τὸ ἔκαμνε, λέγει· «ὁ ζῆλος μου γιὰ τὸν οἶκο σου μὲ κατέφαγε»²⁶. Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξῃ πιὸ καθαρὸ ἀπὸ αὐτό;

Ἐπρόκειτο νὰ παραδοθῆ καὶ τὴν προδοσίᾳ νὰ τὴν κάμῃ ἐκεῖνος πού καθόταν μαζί του στὸ τραπέζι. Πρόσεχε πῶς καὶ αὐτὸ τὸ προεῖπε αὐτὸς ὁ ἴδιος προφήτης, λέγοντας· «αὐτὸς πού ἔτρωγε τοὺς ἄρτους μου, ὕψωσε πάρα πολὺ ψηλὰ τὴν πτέρνα του καὶ μὲ κλώτσησε»²⁷. Πρόσεχε ὁμοίως καὶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ τὴ συμφωνία. Γιατὶ λέγει· «ἐκεῖνος πού βούτηξε τὸ χέρι μαζί μὲ μένα στὸ πιάτο, αὐτὸς θὰ μὲ παραδώσῃ»²⁸. Ἐπρόκειτο ἐκεῖνος πού θὰ τὸν παρέδιδε, ὅχι ἀπλῶς νὰ τὸν παραδώσῃ, ἀλλὰ νὰ πωλήσῃ τὸ τίμιον αἷμα του καὶ νὰ πάρῃ γι' αὐτὴν τὴν πράξιν του χρήματα²⁹. Οὔτε αὐτὸ τὸ ἀποσιώπησε ὁ προφήτης, ἀλλὰ προλέγοντας καὶ τὶς ἀδιάντροπες συμφωνίες καὶ τὶς συνομιλίες πού θὰ εἶχαν μεταξύ τους, ἔλεγε· «Θεέ μου, μὴ ἀποσιωπήσῃς τὴν μετὰ δοξολογίας δέησίν μου· γιατί στόμα ἀμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολίου ἀνοιξε ἐναντίον μου»³⁰. Ὁ προδότης αὐτός, μετανοῶντας γι' αὐτὸ πού ἔκαμε, καὶ τὰ ἀργῦρια

29. Ματθ. 26,15 ἐ.

30. Ψαλμ. 108,1.

τέλυσσε, χηρεία τὴν γυναῖκα καὶ ὀρφανεῖα τὰ τέκνα παραδοὺς καὶ ἔρημιά τὴν οἰκίαν. Ὅρα πῶς καὶ ταύτην ἐκτραγωδεῖ τὴν συμφορὰν ὁ προφήτης οὕτω λέγων· «γενηθήτωσαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ὀρφανοὶ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ χήρα, σαλευόμενοι μεταναστήτωσαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ
5 καὶ ἐκβληθήτωσαν ἐκ τῶν οἰκοπέδων αὐτῶν». Ἄλλὰ καὶ ἀντ' ἐκείνου μετ' ἐκεῖνον γέγονέ τις ἀπόστολος ὁ Ματθίας. Καὶ τοῦτο πάλιν ὁ αὐτὸς προαναφωνεῖ λέγων· «τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος».

Προδοθέντος αὐτοῦ καὶ συλληφθέντος ἐκόντος, συνίσταται
10 δικαστήριον πολλῆς γέμον παρανομίας, Ἰουδαίων τε καὶ τῶν ἐξ ἔθνῶν. Ὅρα πῶς καὶ αὐτὸ προθεσπίζει ὁ προφήτης λέγων· «ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά;». Οὐ ταῦτα δὲ μόνον προανεφώνησαν, ἀλλὰ καὶ τὴν σιγὴν, ἣν πολλῶν μεταξὺ λόγων γενομένων καὶ κατηγοριῶν εἰστήκει σιγῶν, δηλῶν ὁ Ἡσαΐας ἔφη·
15 «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ». Εἶτα δεικνὺς τὸ διεφθαρμένον τῆς ψήφου ἐπήγαγεν· «ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἦρθη», τουτέστιν, οὐδεὶς αὐτῷ τὰ δίκαια ἐδίκασεν. Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν λέγει τῆς σφαγῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ἀμαρτημάτων ἕνεκεν οὐκ ἔπασχεν, ἄπερ ἔπασχεν, ἄμωμος καὶ ἄληπτος ὢν,
20 ὑπὲρ δὲ τῶν τῆς οἰκουμένης κακῶν παρεδίδοτο, σκόπει πῶς ἀμφοτέρα καὶ ταῦτα ἠνίζατο εἰπὼν· «ὃς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ». Διὰ γὰρ τούτου ἐδήλωσε, τίνος ἕνεκα ἀνηρέθη. Εἶτα καὶ ἄλλη αἰτία· «ἐκ τῶν ἀμαρτιῶν»,
25 φησί, «τοῦ λαοῦ μου ἦκει εἰς θάνατον». Οὐ μόνον δὲ τὴν αἰτίαν τῆς σφαγῆς, ἀλλὰ καὶ τί κέρδος ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς σφαγῆς ἐκείνης γέγονε θέλων δεῖξαι, ὄρα πῶς προαναφωνεῖ τοῦτο λέγων·

31. Ματθ. 27,5.

32. Ψαλμ. 108,9–10.

33. Πράξ. 1,26.

34. Ψαλμ. 108,8.

35. Ψαλμ. 2,1.

36. Ἡσ. 53,7.

τὰ ἔρριψε καὶ πῆγε καὶ ἀπαγχονίσθηκε³¹, τερματίζοντας ἔτσι τὴ ζωὴ του καὶ ἀφήνοντας χήρα τὴ γυναῖκα του, ὄρφανὰ τὰ παιδιά του καὶ ἔρημο τὸ σπίτι του. Πρόσεχε πῶς διεκτραγωδεῖ ὁ προφήτης καὶ αὐτὴ τὴν συμφορα, λέγοντας τὰ ἐξῆς: «ἄς γίνουν τὰ παιδιά του ὄρφανὰ καὶ ἡ γυναῖκα του χήρα, καὶ τὰ παιδιά του σαλευόμενα ἄς μεταναστεύσουν καὶ ἄς φύγουν ἀπὸ τὰ σπίτια τους»³². Ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον στὴ θέση του ἔγινε ἀπόστολος ὁ Ματθίας³³. Καὶ αὐτὸ πάλι ὁ ἴδιος αὐτὸς προφήτης τὸ προλέγει, λέγοντας: «καὶ ἄς πάρη ἄλλος τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ»³⁴.

Ἀφοῦ προδόθηκε καὶ συνελήφθηκε μὲ τὴ θέλησή του, συγκροτήθηκε δικαστήριον γεμᾶτο ἀπὸ πολλὴ παρανομία, ἀπὸ Ἰουδαίους καὶ ἐθνικούς. Πρόσεχε πῶς καὶ αὐτὸ τὸ προλέγει ὁ προφήτης, λέγοντας: «γιατί φρύαξαν οἱ εἰδωλολάτρες καὶ οἱ λαοὶ αὐτοὶ συνέλαβαν σχέδια ἀνόητα»³⁵. Καὶ δὲν προεῖπαν αὐτὰ μόνο, ἀλλὰ καὶ τὴν σιωπὴ πού ἔδειξε, ὅταν ἐξεστομίζονταν κατηγορίες ἐναντίον του καὶ αὐτὸς στεκόταν ἀνάμεσά τους ἄφωνος, καὶ αὐτὴν γιὰ νὰ δηλώσῃ ὁ Ἡσαΐας, εἶπε: «σὰν πρόβατο ὠδηγήθηκε στὴ σφαγὴ καὶ ὅπως ὁ ἀμνὸς μένει ἄφωνος μπροστὰ σ' ἐκεῖνον πού τὸν κουρεύει, ἔτσι καὶ αὐτὸς δὲν ἀνοίγει τὸ στόμα του»³⁶. Ἐπειτα, γιὰ νὰ δείξῃ τὸ διεφθαρμένο τῆς ἀποφάσεως, πρόσθεσε: «καὶ μέσα στὴν ὄλη ταπείνωσή του καταπατήθηκε τὸ δίκιο του στὸ δικαστήριον», δηλαδὴ κανένας δὲν τὸν δίκασε δίκαια. Στὴ συνέχεια λέγει καὶ τὴν αἰτία τῆς σφαγῆς του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲ τὰ πάθαινε ἐκεῖνα πού πάθαινε γιὰ ἀμαρτήματά του, καθ' ὅσον ἦταν ἄμεμπτος καὶ ἀδιάβλητος, ἀλλὰ παραδινόταν γιὰ τὰ κακὰ τῶν ἀνθρώπων, πρόσεχε πῶς τὰ ὑπαινίχθηκε καὶ τὰ δύο αὐτά, λέγοντας: «ὁ ὁποῖος δὲν ἔκαμε ἀμαρτία οὔτε δόλος βρέθηκε στὸ στόμα του»³⁷. Μ' αὐτὸ δηλαδὴ ἔδειξε γιὰ ποιὸ λόγο θανατώθηκε. Ἐπειτα προσθέτει καὶ ἄλλη αἰτία: «ἐξ αἰτίας τῶν ἀμαρτιῶν τοῦ λαοῦ μου», λέγει, «ὠδηγήθηκα στὸν θάνατο»³⁸. Καὶ ὄχι μόνο λέγει τὴν αἰτία τῆς σφαγῆς του, ἀλλὰ θέλοντας νὰ δείξῃ καὶ ποιὸ ὑπῆρξε τὸ κέρδος ἀπὸ τὸν σταυρὸ καὶ ἀπὸ τὴ σφαγὴ ἐκείνη, πρόσεχε πῶς τὸ προλέγει καὶ αὐτό, λέγοντας: «ὄλοι πλανηθήκαμε σὰν πρόβατα· ὁ ἄν-

37. Ἡσ. 53,9.

38. Ἡσ. 53,8.

«πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν· ἄνθρωπος τῆ ὁδοῦ αὐτοῦ ἐπλανήθη. Παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτῷ· τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἰάθημεν».

Εἶτα ἐπεὶ καὶ δίκας ἔμελλον δίδόναι ὑπὲρ τῶν τολμημάτων
 5 τούτων οἱ Ἰουδαῖοι καὶ τοῦτο δηλοῖ ὁ αὐτὸς προφήτης ἐν οἷς λέγει·
 «δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ καὶ τοὺς πλουσίους
 ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ». Καὶ ὁ Δαυὶδ πάλιν εἰπὼν, «ἀπορρίψωμεν
 τὸν ζυγὸν αὐτοῦ ἀφ' ἡμῶν», ἐπήγαγεν, «ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς
 ἐκγελάσεται αὐτούς. Τότε λαλήσει πρὸς αὐτούς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ καὶ
 10 ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ ταραξεί αὐτούς», τὴν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης
 διασπορὰν λέγων αὐτῶν. Ὁ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐν τοῖς Εὐαγγε-
 λίοις δηλῶν ἔλεγε· «τοὺς δὲ μὴ θελήσαντάς με βασιλεῦσαι ἐπ' αὐ-
 τῶν ἀγάγετε ὧδε καὶ κατασφάζατε αὐτούς». Εἶτα ἐπειδὴ τὴν σφα-
 γὴν εἶπον, οὐδὲ τὸν τρόπον τῆς σφαγῆς παρεσιώπησαν, ἀλλὰ καὶ
 15 αὐτὴν παρεδήλωσεν ὁ Δαυὶδ οὕτως εἰπὼν· «ὠρυξαν χεῖράς μου
 καὶ πόδας μου· ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστέα μου»· οὐδὲ τὴν μετὰ
 τὸν σταυρὸν παρανομίαν ἐσίγησε πάλιν εἰπὼν, «διεμερίσαντο τὰ
 ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κλῆρον».

5. Εἶτα καὶ ὅτι θάπτεσθαι ἔμελλε καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν εἰπὼν,
 20 «ἔθεντό με ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ ἐν σκοτεινοῖς καὶ ἐν σκιᾷ θανά-
 του». Καὶ ὅτι ἀνίστασθαι ἔμελλεν, ὄρα πῶς καὶ τοῦτο προανεφώ-
 νησε λέγων· «οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδου, οὐδὲ
 δώσεις τὸν ὄσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν». Ἐτέρως δὲ ὁ Ἡσαΐας τὸ
 αὐτὸ τοῦτο πάλιν ἐμφαίνει λέγων· «καὶ Κύριος αὐτὸν βούλεται κα-
 25 θαρίσαι ἀπὸ τῆς πληγῆς, δεῖξαι αὐτῷ φῶς, δικαιῶσαι δίκαιον εὖ
 δουλεύσαντα πολλοῖς». Ὅτι τῶν ἀμαρτημάτων τῶν ἀνθρωπίνων
 λύσις γέγονεν αὐτοῦ ἢ σφαγὴ καὶ τοῦτο παρέστησε τῷ εἰπεῖν, «καὶ
 αὐτὸς ἀμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκεν». Ὅτι τῶν δαιμόνων ἀπήλλαξε

39. Ἦσ. 53,6.

40. Ψαλμ. 2,3-5.

41. Αὐτόθι.

42. Λουκᾶ 19,27.

43. Ψαλμ. 21,17-18.

44. Ψαλμ. 21,19.

45. Ψαλμ. 87,7.

46. Ψαλμ. 15,10.

θρωπος πλανήθηκε και ἔχασε τὸν δρόμο του. Παιδαγωγικὴ τιμωρία τοῦ ἐπιβλήθηκε γιὰ τὴ δική μας εἰρήνη, καὶ μὲ τὴν πληγὴ ἐκείνου ἐμεῖς θεραπευθήκαμε»³⁹.

Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο οἱ Ἰουδαῖοι καὶ νὰ τιμωρηθοῦν γιὰ τὰ τολμήματά τους αὐτά, καὶ αὐτὸ τὸ προλέγει ὁ ἴδιος αὐτὸς προφήτης μὲ αὐτὰ πού λέγει· «θὰ παραδώσω σὲ τιμωρία τοὺς κακοὺς ἐξ αἰτίας τῆς ταφῆς αὐτοῦ καὶ τοὺς πλουσίους ἐξ αἰτίας τοῦ θανάτου του»⁴⁰. Καὶ ὁ Δαυῖδ πάλι, ἀφοῦ εἶπε, «ἄς σπάσουμε καὶ ἄς πετάξουμε ἀπὸ πάνω μας τὸν ζυγὸ αὐτοῦ», πρόσθεσε· «αὐτὸς πού κατοικεῖ στοὺς οὐρανοὺς θὰ γελάσῃ σὲ βάρος τους. Τότε θὰ μιλήσῃ ὠργισμένος πρὸς αὐτοὺς καὶ θὰ τοὺς συνταράξῃ μὲ τὸν θυμὸ του»⁴¹, ἐννοώντας τὴ διασπορά τους σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς. Αὐτὸ ἀκριβῶς δηλώνοντας καὶ ὁ Χριστὸς στὰ εὐαγγέλια, λέγει· «ἐκείνους πού δὲν θέλησαν νὰ εἶμαι βασιλεὺς τους ἀπομακρύνάτε τους ἀπὸ ἐδῶ καὶ κατασφάξτε τους»⁴². Ἔπειτα, ἀφοῦ προεῖπαν τὸν θάνατό του, δὲν ἀποσιώπησαν καὶ τὸν τρόπο τοῦ θανάτου του, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν προεῖπε ὁ Δαυῖδ λέγοντας τὰ ἐξῆς· «ἄνοιξαν τρύπες στὰ χέρια καὶ στὰ πόδια μου· καταμέτρησαν ὅλα τὰ ὀστά μου»⁴³. Δὲν ἀποσιώπησε οὔτε καὶ τὴν παρανομία πού διέπραξαν μετὰ τὸν σταυρὸ, λέγοντας πάλι· «μοιράσθηκαν τὰ ροῦχα μου μεταξύ τους καὶ ἔβαλαν κλῆρο γιὰ τὰ ροῦχα μου»⁴⁴.

5. Ἔπειτα καὶ τὸ ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ταφῆ καὶ αὐτὸ τὸ προεῖπε, λέγοντας· μὲ τοποθέτησαν σὲ λάκκο βαθύτατο, μέσα στὰ σκοτεινὰ καὶ στὴ σκιά τοῦ θανάτου»⁴⁵. Καὶ τὸ ὅτι ἐπρόκειτο ν' ἀναστηθῆ, πρόσεχε πῶς καὶ αὐτὸ τὸ προεῖπε, λέγοντας· «δὲν θὰ ἀφήσης τὴν ψυχὴ μου στὸν ἄδη οὐδὲ θὰ παραδώσης τὸν ὄσιό σου στὴ φθορά»⁴⁶. Τὸ ἴδιο πάλι προλέγει, κατὰ τρόπο διαφορετικὸ, καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγοντας· «καὶ ὁ Κύριος θέλει νὰ τὸν καθάρισῃ ἀπὸ τὴν πληγὴ, νὰ δείξῃ αὐτὸν καὶ μέσω αὐτοῦ τὸ φῶς στὸν κόσμον, καὶ νὰ δικαιώσῃ αὐτὸν πού εἶναι δίκαιος καὶ ἔχει ὑπηρετήσῃ πολλοὺς»⁴⁷. Τὸ ὅτι ὁ θάνατός του παρέσχε ἄφεση τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτιῶν καὶ αὐτὸ τὸ προεῖπε, λέγοντας· «καὶ αὐτὸς πῆρε ἐπάνω του τίς ἀμαρτίες πολλῶν»⁴⁸. Ἐπίσης καὶ τὸ ὅτι ἀπάλλαξε τοὺς ἀνθρώπους

47. Ἡσ. 53,10-11.

48. Ἡσ. 53,12.

τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοῦτο, «καὶ τοῦ ἰσχυροῦ», φησί, «μεριεῖται σκῦλα». Ὅτι διὰ τοῦ θανάτου τοῦτο ἐποίησεν, οὐδὲ αὐτὸ ἐσίγησεν, ἀλλὰ λέγει· «ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἢ ψυχὴ αὐτοῦ». Ὅτι προστήσεσθαι ἔμελλε τῆς οἰκουμένης, καὶ τοῦτο ἐδήλωσε δι' ὧν
5 ἔφη· «καὶ αὐτὸς κληρονομήσει πολλούς».

Εἶτα ἐπεὶ καταβὰς εἰς τὸν ἄδην ἅπαντα διετάρραξε, καὶ θορύβου καὶ ταραχῆς ἐνέπλησε, καὶ τὴν ἀκρόπολιν κατέλυσεν, οὐδὲ τοῦτο σιγῶσιν, ἀλλὰ νῦν μὲν ὁ Δαυὶδ οὕτω βοᾷ λέγων, «ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι καὶ εἰσελεύσεται
10 ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης», νῦν δὲ ἐτέρως ὁ Ἡσαΐας, «πύλας χαλκᾶς συνθλάσω καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συντρίψω καὶ ἀνοίξω σοι θησαυροὺς σκοτεινοῦς, ἀποκρύφους, ἀοράτους ἀναδείξω σοι», τὸν ἄδην οὕτω καλῶν. Εἰ γὰρ καὶ ἄδης ἦν, ἀλλὰ ψυχὰς ἐκράτει ἀγίας καὶ σκευὴ τίμια, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ. Διὸ καὶ θησαυ-
15 ροὺς ἐκάλεσε, σκοτεινοὺς δέ, ἐπειδὴ οὐδέπω ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος ἦν καταλάμπας αὐτόθι, οὐδὲ τοὺς περὶ ἀναστάσεως κηρύξας λόγους. Ὅτι δὲ ἀναστὰς ἔμελλεν οὐ μετὰ ἀγγέλων στήσεσθαι, οὐδὲ μετὰ ἀρχαγγέλων, οὐδὲ μετὰ ἄλλης τινὸς λειτουργικῆς δυνάμεως, ἀλλ' ἐπὶ τὸν θρόνον καθιεῖσθαι τὸν βασιλικόν, ἄκουσον τί φησι πάλιν ὁ Δαυὶδ· «εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου,
20 ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου».

Μετὰ ταῦτα ἔμελλεν ἀποστόλους πέμπειν· καὶ τοῦτο προανεφώνησεν Ἡσαΐας εἰπών, «ὡς ὠραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθὰ». Καὶ ὄρα ποῖον
25 ἐπαινεῖ τοῦ σώματος μέρος, τοὺς πόδας, τοὺς πανταχοῦ αὐτοὺς διακομίζοντας. Εἶτα καὶ τὸν τρόπον τῆς κρατήσεως αὐτῶν ἐμφαίνων ὁ Δαυὶδ λέγει· «Κύριος δώσει ρῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ». Οὐ γὰρ δὴ ὄπλα κινήσαντες, οὐ χρήματα δαπανή-

49. Αὐτόθι.

50. Αὐτόθι.

51. Αὐτόθι.

52. Ψαλμ. 23,7.

53. Ἡσ. 45,2.

54. Ψαλμ. 109,1.

ἀπὸ τοὺς δαίμονες καὶ αὐτὸ τὸ εἶπε· «καὶ θὰ μοιράσῃ τὰ λάφυρα τοῦ ἰσχυροῦ»⁴⁹. Τὸ ὅτι αὐτὸ τὸ κατόρθωσε μὲ τὸν θάνατό του, οὔτε αὐτὸ τὸ ἀποσιώπησε, ἀλλὰ λέγει· «γιατὶ παρέδωσε τὴ ζωὴ του στὸν θάνατον»⁵⁰. Ἐπίσης καὶ τὸ ὅτι ἐπρόκειτο νὰ κυριαρχήσῃ τοῦ κόσμου, καὶ αὐτὸ τὸ δήλωσε μὲ αὐτὰ πού εἶπε· «καὶ αὐτὸς θὰ ἀποκτήσῃ πολλοὺς κληρονόμους»⁵¹.

Ἐπειτα, ἐπειδὴ μὲ τὴν κατάβασή του στὸν ἄδη διετάραξε τὰ πάντα, τὰ γέμισε μὲ θόρυβο καὶ ταραχὴ καὶ κατέστρεψε τὴν ἀκρόπολή του, οὔτε καὶ αὐτὸ τὸ ἀποσιωποῦν, ἀλλὰ ἄλλοτε ὁ Δαυῖδ κραυγάζει καὶ λέγει, «ἀνοιξτε, ἄρχοντες, τὶς πύλες καὶ σεῖς πύλες αἰώνιες γίνετε πολὺ ὑψηλές γιὰ νὰ εἰσέλθῃ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης»⁵², ἄλλοτε πάλι ὁ Ἡσαΐας κάπως διαφορετικὰ· «θὰ συνθλίψω πύλες χάλκινες καὶ θὰ συντρίψω μοχλοὺς σιδερένιους καὶ θὰ σοῦ ἀνοίξω καὶ θὰ σοῦ δείξω θησαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀπόκρυφους καὶ ἀόρατους»⁵³, ὀνομάζοντας ἔτσι τὸν ἄδη. Γιατί, ἂν καὶ ἦταν ἄδης, ὅμως κρατοῦσε στὴν ἐξουσία του ψυχὲς ἅγιες καὶ σκεύη τίμια, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν Ἰακώβ. Γι' αὐτὸ τοὺς ὠνόμασε θησαυροὺς, ἀλλὰ σκοτεινοὺς, ἐπειδὴ δὲν εἶχε λάμψει ἀκόμη ἐκεῖ ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, οὔτε κήρυξε τοὺς λόγους τῆς ἀναστάσεως. Τὸ ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασή του δὲν ἐπρόκειτο νὰ καθήσῃ οὔτε μὲ τοὺς ἀγγέλους οὔτε μὲ τοὺς ἀρχαγγέλους οὔτε καὶ μὲ κάποια ἄλλη οὐράνια δύναμη, ἀλλὰ θὰ ἐκάθετο ἐπάνω σὲ θρόνο βασιλικό, ἄκουσε τί λέγει πάλι ὁ Δαυῖδ· «εἶπεν ὁ Κύριος στὸν Κυρίό μου, κάθησε στὰ δεξιὰ μου, μέχρι πού νὰ θέσω τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιο τῶν ποδιῶν σου»⁵⁴.

Στὴ συνέχεια ἐπρόκειτο νὰ στείλῃ ἀποστόλους· καὶ αὐτὸ τὸ προεῖπε ὁ Ἡσαΐας, λέγοντας· «πόσο ὠραῖα εἶναι τὰ πόδια ἐκείνων πού κηρύσσουν τὸ εὐαγγέλιο τῆς εἰρήνης, πού κηρύσσουν τὸ εὐαγγέλιο τῶν οὐράνιων ἀγαθῶν»⁵⁵. Καὶ πρόσεχε ποιὸ μέρος τοῦ σώματος ἐπαινεῖ· ἐπαινεῖ τὰ πόδια, πού τοὺς μεταφέρουν παντοῦ. Μετὰ, φανερώνοντας ὁ Δαυῖδ καὶ τὸν τρόπο τῆς ἐπικράτησης τῶν μαθητῶν, λέγει· «ὁ Κύριος θὰ δώσῃ τὰ λόγια σ' ἐκείνους πού κηρύσσουν τὸ εὐαγγέλιο γεμᾶτα ἀπὸ δύναμη μεγάλη»⁵⁶. Γιατὶ δὲν

55. Ἡσ. 52,7.

56. Ψαλμ. 69,12.

σαντες, οὐδὲ ρώμη σώματος, οὐδὲ στρατοπέδων πλήθει, οὐδὲ ἄλλω τινὶ τοιούτῳ περιεγέροντο, ἀλλὰ ῥήματι ψιλῶ, ῥήματι πολλὴν ἔχοντι δύναμιν, τὴν τῶν σημείων ἐπίδειξιν. Τὸν γὰρ ἐσταυρωμένον κηρύσσοντες καὶ σημεία ἐργαζόμενοι, οὕτω τῆς οἰκουμένης 5 ἐκράτησαν. Διὰ τοῦτο φησι, «Κύριος δώσει ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένης δυνάμει πολλῇ», τὰ σημεία ταύτη καλῶν. Καὶ γὰρ ἄφατος δύναμις ἦν, τὸν ἀλιέα καὶ τὸν τελώνην καὶ τὸν σκηνοποιὸν ἀπὸ ψιλῶν ἐπιταγμάτων νεκροὺς ἐγείρειν, δαίμονας ἀπελαύνειν, τὸν θάνατον ἀπωθεῖν, φιλοσόφων ἐπιστομίζειν γλῶσσαν, ρητόρων ἀπορ- 10 ράπτειν στόματα, βασιλέων καὶ ἀρχόντων περιγίνεσθαι, βαρβάρων, Ἑλλήνων, παντὸς γένους κρατεῖν. Καὶ καλῶς οὕτως εἶπε. Πάντα γὰρ ταῦτα ἤνυον ἐκείνῳ τῷ ῥήματι καὶ τῇ πολλῇ δυνάμει μετετίθεσαν νεκροὺς εἰς ζῶντας, ἀμαρτωλοὺς εἰς δικαίους, πηροὺς εἰς βλέποντας, τὰ νοσήματα τῆς φύσεως καὶ τὴν κακίαν τῆς ψυχῆς 15 ἀπελαύνοντες.

Εἶτα ἡ δύναμις αὕτη πόθεν αὐτοῖς παρεγένετο; Ὅτι ἀπὸ Πνεύματος ἁγίου, καὶ τοῦτο ἐντεῦθεν δηλοῦται. «Πνεύματος γὰρ ἦσαν πεπληρωμένοι», φησί, καὶ ἄνδρες ὁμοίως καὶ γυναῖκες προεφήτευον· πυρὸς ἐν εἶδει γλῶσσαι φανεῖσαι ἐκάθισαν ἐφ' ἓνα ἕκα- 20 στον αὐτῶν. Καὶ τοῦτο Ἰωήλ ἄνωθεν προανεφώνησεν οὕτω λέγων· «ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν ὀράσεις ὄψονται καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται. Καί γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐκχεῶ, πρὶν ἢ ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν 25 Κυρίου, τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ»· μεγάλην ἡμέραν καὶ ἐπιφανῆ καὶ ταύτην οὕτω δηλῶν τὴν τοῦ Πνεύματος καὶ τὴν μέλλουσαν ἐπὶ συντελείᾳ φανήσεσθαι. Ὁ αὐτὸς δὲ οὗτος προφήτης καὶ τὴν διὰ πίστεως σωτηρίαν προαναφωνῶν (οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἐσιγήθη), «καὶ ἔσται», φησὶν, «ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται».

57. Πράξ. 2,4.

58. Πράξ. 2,3 ἐ.

59. Ἰωήλ 2,28.

60. Ἰωήλ 2,32.

ἐπεκράτησαν μὲ τὰ ὄπλα οὔτε δαπανώντας χρήματα οὔτε μὲ τῆ σωματικῆ δύναμη οὔτε μὲ τὰ πλήθη τῶν στρατευμάτων ἢ μὲ κάτι ἄλλο παρόμοιο, ἀλλὰ μὲ τὸν ἀπλὸ λόγο, μὲ τὸν λόγο ποὺ περιεῖχε μεγάλη δύναμη, τὴν ὁποία μαρτυροῦσαν τὰ θαύματα ποὺ ἐπιτελοῦσαν. Γιατὶ ἐπεκράτησαν σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη κηρύσσοντας τὸν Ἐσταυρωμένο καὶ ἐπιτελώντας θαύματα. Γι' αὐτὸ λέγει· «ὁ Κύριος θὰ δώσῃ τὰ λόγια σ' ἐκείνους ποὺ κηρύσσουν τὸ εὐαγγέλιο γεμᾶτα ἀπὸ δύναμη μεγάλη», ἐννοώντας ὡς 'δύναμη' τὰ θαύματα. Πραγματικὰ δύναμη ἀπερίγραπτη ἦταν ὁ ψαρᾶς καὶ ὁ τελώνης καὶ ὁ σκηνοποιὸς μὲ ἓνα ἀπλὸ πρόσταγμα νὰ ἀνασταίνουν νεκρούς, νὰ ἐκδιώκουν δαίμονες, νὰ ἀπομακρύνουν τὸν θάνατο, νὰ ἀποστομῶνουν τοὺς φιλοσόφους, νὰ κλείνουν τὰ στόματα τῶν ρητόρων, νὰ καταβάλλουν βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες, καὶ νὰ ἐξουσιάζουν βαρβάρους καὶ Ἕλληνες καὶ κάθε ἄλλος ἔθνος. Καὶ σωστὰ μίλησε ἔτσι. Γιατὶ ὅλα αὐτὰ τὰ κατώρθωναν μὲ ἐκεῖνον τὸν λόγο, καὶ μὲ τὴ μεγάλη ἐκείνη δύναμη ἐπανέφεραν στὴ ζωὴ νεκρούς, κατέστησαν ἁμαρτωλοὺς σὲ δικαίους, χάρισαν σὲ τυφλοὺς τὴν ὄραση, καὶ ἀπάλλαξαν τὸ σῶμα ἀπὸ τὶς ἀσθένειες καὶ τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὴν κακία.

Ἄπὸ ποῦ ὅμως δόθηκε σ' αὐτοὺς ἡ δύναμη αὐτή; Τὸ ὅτι δόθηκε ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀπὸ αὐτό· γιατί λέγει, «ἦταν γεμᾶτοι ἀπὸ Πνεῦμα»⁵⁷. Καὶ προφήτευαν ἐξ ἴσου ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Γλῶσσες ὑπὸ μορφὴ πυρὸς κάθισαν ἐπάνω στὸν καθένα ἀπὸ αὐτούς⁵⁸. Καὶ αὐτὸ ὁ Ἰωὴλ τὸ εἶπε ἀπὸ πρὶν, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «θὰ ἐκχύσω τὶς δωρεές τοῦ Πνεύματός μου σὲ κάθε ἄνθρωπο καὶ θὰ προφητεύσουν οἱ υἱοί σας, οἱ θυγατέρες σας θὰ δοῦν ὁράσεις καὶ οἱ νεώτεροι ἀπὸ σᾶς θὰ λάβουν ἀποκαλύψεις μὲ τὰ ἐνύπνια· θὰ ἐκχύσω τὶς δωρεές μου καὶ στοὺς δούλους μου καὶ στὶς δοῦλες μου, προτοῦ νὰ ἔλθῃ ἡ μεγάλη καὶ ἐπιφανῆς ἡμέρα τοῦ Κυρίου»⁵⁹, ὀνομάζοντας «μεγάλῃ ἡμέρα καὶ ἐπιφανῆ» τὴν ἡμέρα τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καθὼς καὶ ἐκείνην τῆς συντέλειαις ποὺ πρόκειται νὰ ἔλθῃ. Ὁ ἴδιος αὐτὸς προφήτης, προλέγοντας καὶ τὴν διὰ τῆς πίστεως σωτηρία (γιατὶ οὔτε καὶ αὐτὸ ἀποσιωπήθηκε), λέγει· «καὶ θὰ συμβῆ τότε νὰ σωθῆ ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἐπικαλεσθῆ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου»⁶⁰.

6. Πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης κήρυκας ἀποστελεῖ καὶ οὐδεὶς ἀνή-
 κοος ἔσται τοῦ κηρύγματος· καὶ τοῦτο προαναπεφώνηται. Ἦκουε
 γὰρ τοῦ Δαυὶδ λέγοντος τοῦτο καὶ προφητεύοντος· «εἰς πᾶσαν τὴν
 γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ
 5 ρήματα αὐτῶν». Εἶτα δεικνὺς καὶ ὅτι μετ' ἐξουσίας ἐκήρυττον καὶ
 τῶν τὰ διαδήματα περιβεβλημένων δυνατώτεροι ἦσαν, ἀλλαχοῦ
 πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει· «καταστήσεις αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν
 γῆν». Ὅτι δὲ καὶ βασιλέων μᾶλλον καὶ ἀρχόντων κρείττους ὑπῆρ-
 χον Πέτρος καὶ Παῦλος, δηλοῖ τὰ πράγματα. Οἱ γοῦν τῶν βασιλέ-
 10 ων νόμοι καὶ ζώντων αὐτῶν καταλύονται, οἱ δὲ τῶν ἀλιέων ἐκεί-
 νων καὶ ἀποθανόντων πεπήγασι καὶ μένουσιν ἀκίνητοι, καὶ ταῦτα
 καὶ δαιμόνων καὶ συνηθείας χρονίου καὶ κακίας καὶ ἡδονῆς καὶ
 μυρίων ἐτέρων ἐπιχειρησάντων αὐτοὺς ἀναμοχλεῦσαι. Δηλῶν δὲ
 πάλιν ὅτι καταστάντες ἄρχοντες αὐτοὶ δὴ οὗτοι ἐπέραστοι πᾶσι καὶ
 15 ποθεινοὶ ἔσονται, ἐπήγαγε λέγων, «διὰ τοῦτο λαοὶ ἐξομολογήσον-
 ταί σοι εἰς τὸν αἰῶνα», τοῦτ' ἔστιν, εὐχαριστήσουσί σοι καὶ χάριν
 εἴσονται πολλήν, ὅτι τοιοῦτους ἄρχοντας ἔδωκας.

Ἦτι δὲ καὶ τὸ κήρυγμα πανταχοῦ κρατήσῃ, προαναπεφώνη-
 ται. Ὅρα τὸν Δαυὶδ τοῦτό σοι παριστῶντα δι' ὧν λέγει· «αἴτησαι
 20 παρ' ἐμοῦ καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου καὶ τὴν κατά-
 σχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ ἕτερος προφή-
 της φησὶ τὸ αὐτὸ δηλῶν· «πλησθήσεται ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶναι
 τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσης». Σκόπει καὶ
 τὸ εὐκόλον τῆς ὑπακοῆς· «οὐ μὴ διδάξουσιν ἕκαστος τὸν πλησίον
 25 αὐτοῦ καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ λέγων, γνῶθι τὸν Κύριον,
 ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν». Τὸ ἀρ-
 ραγὲς τῆς Ἐκκλησίας· «ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ
 ὄρος Κυρίου καὶ ἐπ' ἄκρον τῶν ὀρέων ὁ οἶκος Κυρίου καὶ ὑψωθή-
 σεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν καὶ ἤξουσιν ἐπ' αὐτὸ λαοὶ πολλοὶ καὶ

61. Ψαλμ. 18,5.

62. Ψαλμ. 44,17.

63. Ψαλμ. 44,18.

64. Ψαλμ. 2,8.

6. Θὰ ἀποστείλῃ κήρυκες σὲ ὅλο τὸν κόσμον καὶ δὲν θὰ ὑπάρξῃ κανεὶς ποὺ νὰ μὴ ἀκούσῃ τὸ κήρυγμα· καὶ αὐτὸ ἔχει προλεχθῆ. Ἔκουσε λοιπὸν τὸν Δαυῖδ νὰ τὸ λέγῃ καὶ νὰ τὸ προφητεύῃ· «σ' ὅλη τῇ γῆ ἀκούσθηκε ὁ λόγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὸ κήρυγμα αὐτῶν»⁶¹. Ἐπειτα δείχνοντας καὶ ὅτι κήρυτταν ἔχοντας ἐξουσία καὶ ὅτι ἦταν καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ φοροῦν τὰ βασιλικά στέμματα πρὸ ἰσχυροί, λέγει πάλι ἄλλοῦ ὁ ἴδιος· «θὰ ἐγκαταστήσῃ αὐτοὺς ἄρχοντες σ' ὅλη τῇ γῆ»⁶². Καὶ ὅτι ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος ἦταν καὶ ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς καὶ ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες ἀνώτεροι, τὸ φανερῶνουν τὰ πράγματα. Οἱ νόμοι δηλαδὴ τὸν βασιλέων καταργοῦνται ἐνῶ αὐτοὶ ζοῦν ἀκόμη, ἐνῶ τῶν ψαράδων ἐκείνων καὶ μετὰ τὸ θάνατό τους εἶναι γερὰ θεμελιωμένοι καὶ παραμένουν ἀμετακίνητοι, ἂν καὶ οἱ δαίμονες καὶ ἡ μακροχρόνια συνήθεια καὶ ἡ κακία καὶ ἡ ἡδονὴ καὶ ἄπειρα ἄλλα ἐπιχείρησαν νὰ τοὺς ἀνατρέψουν. Γιὰ νὰ δείξῃ πάλι ὅτι, ἀφοῦ καταστοῦν αὐτοὶ ἄρχοντες τοῦ κόσμου, θὰ εἶναι ἀξιαγάπητοι σ' ὅλους καὶ ποθητοί, πρόσθεσε καὶ εἶπε· «γι' αὐτὸ οἱ λαοὶ θὰ σὲ δοξολογοῦν αἰώνια»⁶³. δηλαδὴ θὰ σὲ εὐχαριστήσουν καὶ θὰ σοῦ χρεωστοῦν μεγάλη χάρη, γιὰ τὸ ὅτι τοὺς ἔδωσες τέτοιους ἄρχοντες.

Τὸ ὅτι ὁμως καὶ τὸ κήρυγμα θὰ ξαπλωνόταν παντοῦ, καὶ αὐτὸ προλέχθηκε. Πρόσεχε τὸν Δαυῖδ ποὺ σοῦ τὸ δηλώνει αὐτὸ μὲ τὰ ὅσα λέγει· «ζήτησε ἀπὸ ἐμένα καὶ θὰ σοῦ δώσω ὡς κληρονομιά σου ὅλα τὰ ἔθνη καὶ ἡ ἐξουσία σου θ' ἀπλωθῆ μέχρι τὰ πέρατα τῆς γῆς»⁶⁴. Καὶ ἄλλος προφήτης ἐπίσης σὲ ἄλλο μέρος τὸ ἴδιο δηλώνει· «θὰ γεμίσῃ ὅλη γενικὰ ἡ γῆ ἀπὸ τῆ γνώση τοῦ Κυρίου, σὰν τὸ πολὺ νερὸ ποὺ κατακαλύπτει τὶς θάλασσες»⁶⁵. Πρόσεχε καὶ τὴν εὐκολία τῆς ὑπακοῆς σ' αὐτόν· «δὲν θὰ διδάξουν ὁ καθένας τὸν πλησίον του καὶ ὁ κάθε ἀδελφὸς τὸν ἀδελφὸ του, λέγοντας, 'γνώρισε τὸν Κύριο', γιὰτὶ ὅλοι θὰ μὲ γνωρίσουν ἀπὸ τὸν μικρὸ μέχρι τὸν μεγάλον»⁶⁶. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἄρραγὲς τῆς Ἐκκλησίας προλέχθηκε· «θὰ εἶναι κατὰ τὶς ἔσχατες ἡμέρες ἐμφανὲς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου καὶ ὁ οἶκος τοῦ Κυρίου θὰ εἶναι ὄρατος ἀπὸ πολὺ μακριὰ σὰν νὰ βρῖσκεται ἐπάνω σὲ ὄρη, καὶ θὰ ὑψωθῆ ἐπάνω ἀπὸ τὰ

65. Ἦσ. 11,9.

66. Ἰερ. 31,34.

ἔθνη πολλά». Καὶ ὅτι οὐ παγία ἔσται μόνον καὶ ἀκίνητος καὶ ἀρρα-
 γής, ἀλλὰ καὶ πολλὴν πρυτανεύσει τῇ οἰκουμένην εἰρήνην καὶ αἱ μὲν
 κατὰ πόλεις πολυαρχίαι καταλυθήσονται καὶ αἱ μοναρχίαι, μία δέ
 τις ἔσται βασιλεία εἰς πάντας ἀρθεῖσα καὶ τὸ πλεόν αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ
 5 ἔσται, οὐ καθάπερ ἔμπροσθεν· τὸ μὲν γὰρ παλαιὸν χειροτέχναι
 πάντες καὶ ρήτορες ὄπλα ἐτίθεντο καὶ ἐπὶ παρατάξεως ἐστήκεσαν·
 τοῦ Χριστοῦ δὲ παραγενομένου πάντα ἐκεῖνα διελύθη καὶ εἰς μέρος
 διωρισμένον τὰ τῶν πολέμων περιέστη. Καὶ τοῦτο δὴ προφήτης
 δηλῶν τις ἔλεγε· «καὶ συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα
 10 καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα καὶ οὐ λήψεται ἐπ' ἔθνος μά-
 χαιραν καὶ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν». Πρότερον μὲν γὰρ ἐν τού-
 τοις ἔζων ἅπαντες, νυνὶ δὲ καὶ τῆς τέχνης αὐτῆς ἐπελάθοντο, μᾶλ-
 λον δὲ οἱ πλείους οὐδὲ ἐγέυσαντο τὴν ἀρχὴν· εἰ δέ τινες καὶ εἶεν,
 ὀλίγοι καὶ οὐ συνεχεῖς οὐδὲ πολλοί, ὥσπερ ἐν ἀρχῇ κατὰ πᾶν ἔθνος
 15 μυρίων ἐπαναστάσεων γινομένων.

Εἶτα δεικνὺς καὶ πόθεν συστήσεται ἡ Ἐκκλησία, προλέγει.
 Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐπιεικεῖς ἄνθρωποι μόνον, οὐδὲ ἡμεροὶ καὶ
 χρηστοί, ἀλλὰ καὶ ἄγριοι καὶ ἀπάνθρωποι καὶ οἷόν τινες λύκοι καὶ
 λέοντες καὶ ταῦροι κατὰ τὸν τρόπον ἔμελλον συναγελάζεσθαι αὐ-
 20 τοῖς καὶ πάντες Ἐκκλησία γίνεσθαι μία, ἄκουσον πῶς τὸ ποικίλον
 τῆς ἀγέλης ταύτης ὁ προφήτης ἐδήλωσεν εἰπών· «τότε συμβοσκη-
 θήσεται λύκος μετὰ ἀρνός», τὸ λιτὸν διὰ τούτου τῆς διαίτης τῶν
 βασιλέων ἐμφαίνων. Ὅτι δὲ οὐ περὶ θηρίων ἐστὶ ταῦτα, εἰπάτω
 Ἰουδαῖος πότε τοῦτο γέγονεν· οὐδέ ποτε γὰρ λύκος μετὰ ἀρνός ἐβο-
 25 σκήθη· εἰ δὲ καὶ ἔμελλε βόσκεσθαι, τί τοῦτο τὸ τῶν ἀνθρώπων
 ὠφέλει γένος; Ἀλλὰ περὶ τῶν ἀγρίων τὸν τρόπον ἀνθρώπων λέγει,
 περὶ Σκυθῶν, περὶ Θρακῶν, περὶ Μαύρων, περὶ Ἰνδῶν, περὶ Σαυ-
 ροματῶν, περὶ Περσῶν. Ὅτι δὲ ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη ὑπὸ ἓνα ἄγε-
 ται ζυγὸν καὶ ἄλλος προφήτης δηλῶν ἔλεγε· «καὶ δουλεύσουσιν

67. Ἦσ. 2,2.

68. Ἦσ. 2,4.

69. Ἦσ. 11,6.

βουνὰ καὶ θὰ προστρέξουν σ' αὐτὸ λαοὶ πολλοὶ καὶ ἔθνη πολλὰ»⁶⁷. Καὶ ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν θὰ εἶναι μόνο σταθερὴ καὶ ἀμετακίνητη καὶ ἀρραγής, ἀλλὰ καὶ θὰ συντελέσῃ στὸ νὰ βασιλεύσῃ στὸν κόσμον ἢ εἰρήνη, καὶ ὅτι θὰ καταλυθοῦν στίς πόλεις οἱ πολυαρχίες καὶ οἱ μοναρχίες καὶ θὰ ἰδρυθῆ μία βασιλεία, πού θὰ τοὺς περιλάβῃ ὅλους καὶ θὰ ἐπικρατῆ στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς εἰρήνης καὶ ὄχι ὅπως προηγουμένως. Γιατὶ πρωτύτερα ὅλοι οἱ χειροτέχνες καὶ οἱ ρήτορες ἔπαιρναν τὰ ὄπλα καὶ ἦταν ἔτοιμοι νὰ πολεμήσουν, ὅταν ὅμως ἦλθε ὁ Χριστὸς διελύθησαν ὅλα ἐκεῖνα καὶ περιορίσθηκε ὁ πόλεμος σὲ ὠρισμένα μέρη. Καὶ αὐτὸ λοιπὸν δηλώνοντάς το κάποιος προφήτης ἔλεγε· «καὶ θὰ μετατρέψουν τὰ μαχαίρια τοὺς σὲ ἄροτρα καὶ τὰ δόρατά τοὺς σὲ δρεπάνια καὶ δὲν θὰ λάβῃ πλέον μάχαιρα ἓνα ἔθνος ἐναντίον ἄλλου καὶ δὲν θὰ μαθαίνουν πὰ νὰ πολεμοῦν»⁶⁸. Γιατὶ πὶὸ μπροστὰ ζοῦσαν ὅλοι μέσα στοὺς πολέμους, ἐνῶ τώρα ξέχασαν καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν πολεμικὴ τέχνη, ἢ καλύτερα οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι οὔτε κἂν γνώρισαν αὐτήν. Ἐὰν ὅμως καὶ τώρα γίνονται πόλεμοι, εἶναι λίγοι καὶ ὄχι διαρκεῖς οὔτε καὶ πολλοί, ὅπως παλαιότερα πού ξεσποῦσαν σὲ κάθε ἔθνος μύριες ἐπαναστάσεις.

Ἐπειτα γιὰ νὰ δείξῃ καὶ ἀπὸ ποῦ θὰ συσταθῆ ἡ Ἐκκλησία, τὸ προλέγει καὶ αὐτό. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ ἀποτελέσουν μία ἀγέλη ὄχι μόνο ἄνθρωποι ἤπιοι στὸν χαρακτῆρα καὶ ἡμεροὶ καὶ ἐνάρετοι, ἀλλὰ καὶ ἄγριοι καὶ ἀπάνθρωποι καὶ σὰν λύκοι μερικοὶ καὶ λιοντάρια καὶ ταῦροι στὸν χαρακτῆρα, καὶ ὅλοι αὐτοὶ νὰ ἀποτελέσουν μία Ἐκκλησία, ἄκουσε πῶς ὁ προφήτης δήλωσε τὸ ποικίλο τῆς ἀγέλης αὐτῆς λέγοντας· «τότε θὰ βοσκήσῃ ὁ λύκος μαζί μὲ τὸ ἀρνί»⁶⁹, ἐννοώντας μὲ αὐτὸ τὴ λιτότητα τῆς ζωῆς τῶν βασιλέων. Τὸ ὅτι αὐτὰ δὲν λέγονται γιὰ τὰ ζῶα, ἄς μᾶς πῆ ὁ Ἰουδαῖος, πότε ἔγινε αὐτό· γιατί ποτὲ ὁ λύκος δὲν βόσκησε μαζί μὲ τὸ ἀρνί· ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἐπρόκειτο νὰ βοσκήσῃ, σὲ τί θὰ ὠφελοῦσε αὐτὸ τὴν ἀνθρωπότητα; Ἐπομένως ἐννοεῖ μ' αὐτὸ τὸν χαρακτῆρα τῶν ἀγρίων ἀνθρώπων, τοὺς Σκῦθες δηλαδὴ, τοὺς Θρᾶκες, τοὺς Μαύρους, τοὺς Ἰνδοὺς, τοὺς Σαυρομάτες καὶ τοὺς Πέρσες. Καὶ ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ἔθνη θὰ ζοῦσαν κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια ἐξουσία, καὶ ἓνας ἄλλος προφήτης τὸ δήλωσε λέγοντας· «καὶ θὰ δουλεύσουν σ' αὐ-

αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἓνα καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ»· οὐκέτι, φησίν, ἐν Ἱεροσολύμοις μόνον, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης· οὐκέτι γὰρ εἰς Ἱεροσόλυμα κελεύονται ἄνθρωποι ἀπιέναι, ἀλλ' ἕκαστος οἴκοι μένων, τὴν λατρείαν ταύτην ἐπιτελεῖ.

5 7. Ὅτι ἐμελλον Ἰουδαῖοι ἐκβάλλεσθαι, οὐδὲ τοῦτο σεσίγηται· καὶ ὄρα πῶς καὶ τοῦτο προεῖπεν ὁ προφήτης, «ἰδοὺ ἐν ὑμῖν συγκλεισθήσονται θύραι καὶ οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν». Καὶ τινες μέλλουσι θεραπεύειν, καὶ αὐτὸ προαναπεφώνηται. «Ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου», φησί, «μέχρι δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδό-

10 ξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι»· καὶ πάλιν, «ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεται μοι καὶ θυσία καθαρὰ». Εἶδες πῶς τῆς λατρείας τὴν εὐγένειαν παρεδήλωσε; πῶς τὸ ἐξαιρετικὸν καὶ παρηλλαγμένον; καὶ ὅτι οὐκ ἐν τόπῳ, ἀλλ' ἐν τρόπῳ, οὐδὲ ἐν κνίσσῃ καὶ καπνῷ, ἀλλ' ἐν ἑτέρῃ λατρείᾳ ἔσται τὰ τῆς θεραπείας;

15 Καὶ πῶς τούτους, φησίν, ἅπαντας ἐπεσπάσαντο οἱ ἀπόστολοι; Ὁ μίαν γλῶτταν ἔχων τὴν ἰουδαϊκὴν, πῶς τὸν Σκύθην καὶ τὸν Ἰνδὸν καὶ τὸν Σαυρομάτην καὶ τὸν Θρᾶκα ἔπεισε; Λαβὼν παρὰ τῆς τοῦ Πνεύματος δωρεᾶς τὴν χάριν τῆς πολυφωνίας ταύτης. Καὶ τοῦτο μὲν περὶ τῶν ἐθνῶν· περὶ δὲ τοῦ Ἰσραήλ, τὸ τῶν γλωσσῶν

20 χάρισμα· καὶ ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἐπεσπάσατο τοὺς Ἰουδαίους, ἄκουε πῶς δείκνυσιν ὁ προφήτης λέγων· «ἐν ἑτερογλώσσοις γὰρ καὶ ἐν χεῖλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ καὶ οὐδ' οὕτως εἰσακούσονται μοι, λέγει Κύριος». Τί τούτου σαφέστερον ἴδοι τις ἄν;

Ἐμελλον Ἰουδαῖοι ἀπιστεῖν, τὰ δὲ ἔθνη προστρέχειν· καὶ

25 τοῦτο προεκηρύχθη. Ἐκουε τοῦ Ἡσαίου τοῦτο δηλοῦντος καὶ λέγοντος· «εὐρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν· ἐμφανῆς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν. Εἶπον, ἰδοὺ εἰμι, τῷ ἔθνει, οἳ οὐκ ἐκάλεσαν τὸ

70. Σοφ. 3,9.

71. Ἰω. 4,20 ἐ.

72. Μαλαχ. 1,10.

73. Μαλαχ. 1,11.

74. Ἰω. 4,23-24.

τὸν κάτω ἀπὸ ἓνα ζυγὸ καὶ θὰ προσκυνήσουν αὐτὸν ὁ καθένας στὸν τόπο του»⁷⁰. Ὅχι πιά μόνο στὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλὰ σὲ ὅλο τὸν κόσμο. Γιατὶ δὲν προτρέπονται πιά οἱ ἄνθρωποι νὰ μεταβαίνουν στὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλ' ὁ καθένας ἐπιτελεῖ τὴν λατρεία τοῦ Θεοῦ στὴν πατρίδα του⁷¹.

7. Τὸ ὅτι ἐπρόκειτο οἱ Ἰουδαῖοι νὰ στερηθοῦν τὶς ἐπαγγελίες, οὔτε αὐτὸ ἔχει ἀποσιωπηθῆ. Καὶ πρόσεχε πῶς καὶ αὐτὸ τὸ προεῖπε ὁ προφήτης: «νά, θὰ κλεισθοῦν οἱ θύρες τοῦ ναοῦ καὶ δὲν θ' ἀνάψετε πλέον ἄσκοπα τὸ θυσιαστήριό μου»⁷². Ἀλλὰ καὶ ποιοί πρόκειται νὰ τὸν λατρεύσουν, καὶ αὐτὸ ἔχει προλεχθῆ. «Ἀπὸ τὰ μέρη πού ἀνατέλλει ὁ ἥλιος», λέγει, «καὶ μέχρι ἐκεῖ πού δύει θὰ δοξάζεται τὸ ὄνομά μου μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν»· καὶ πάλι: «σὲ κάθε τόπο μου προσφέρεται θυμίαμα καὶ θυσία καθαρῆ»⁷³. Εἶδες πῶς ἔδειξε τὴν εὐγένεια τῆς λατρείας; πῶς τὸ ἐξάαιρετο καὶ διαφορετικὸ αὐτῆς; καὶ ὅτι ἡ προσκύνηση τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ προσδιορίζεται ἀπὸ τὸν τόπο, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν τρόπο, οὔτε θὰ γίνεται μὲ κνίσσες καὶ καπνοὺς, ἀλλὰ μὲ κάποιον ἄλλο τρόπο λατρείας;⁷⁴.

Καὶ πῶς, λέγει, οἱ Ἀπόστολοι τοὺς προσέλκυσαν ὅλους αὐτούς; Αὐτὸς πού γνώριζε μία μόνο γλῶσσα, τὴν ἰουδαϊκὴ, πῶς ἔπεισε τὸν Σκύθη καὶ τὸν Ἰνδὸ καὶ τὸν Σαυρομάτη καὶ τὸν Θραῖκα; Λαμβάνοντας ἀπὸ τὴ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸ χάρισμα τῆς πολυγλωσσίας αὐτῆς⁷⁵. Καὶ αὐτὸ βέβαια προκειμένου γιὰ τοὺς ἐθνικούς· ὅσον ἀφορᾷ τὸν Ἰσραήλ, ἔλαβε τὸ χάρισμα τῶν γλωσσῶν. Καὶ ὅτι οὔτε αὐτὸ προσέλκυσε τοὺς Ἰουδαίους, ἄκουσε πῶς τὸ δείχνει ὁ προφήτης, λέγοντας: «μὲ διαφορετικὲς γλῶσσες καὶ μὲ ἄλλα χεῖλη θὰ μιλήσω πρὸς τὸν λαὸ αὐτὸν καὶ οὔτε ἔτσι θὰ μὲ ἀκούσουν, λέγει Κύριος»⁷⁶. Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξη σαφέστερο ἀπ' αὐτό;

Ἐπρόκειτο νὰ ἀπιστήσουν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ νὰ πιστέψουν οἱ Ἐθνικοί· καὶ αὐτὸ προλέχθηκε. Ἦκουε τὸν Ἡσαΐα πού τὸ δηλώνει αὐτὸ καὶ λέγει: «βρέθηκα ἀπὸ ἐκείνους πού δὲν μὲ ζητοῦν· ἔγινα φανερὸς σ' ἐκείνους πού δὲν μὲ ἐρωτοῦν. Εἶπα· νά, ἐγὼ βρίσκομαι ἀνάμεσα στὸ ἔθνος ἐκεῖνο πού δὲν ἐπικαλέσθηκε

75. Πράξ. 2,3 ἐ.

76. Ἦσ. 28,11.

ὄνομά μου». Περὶ δὲ τοῦ Ἰσραήλ, «ὄλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα»· καὶ πάλιν, «ἀνηγγείλαμεν αὐτῷ ὡς παιδί, ὡς ρίζα ἐν γῆ διψώση»· καὶ πάλιν, «Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; Καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη;» Οὐκ εἶπε, 'τῇ διδασκαλίᾳ ἡμῶν', ἐνταῦθα δεικνύς, ὅτι οὐκ οἴκοθέν τι ἐφθέγγοντο, ἀλλ' ἄπερ ἤκουσαν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ταῦτα ἀπήγγειλαν.

Ἵτι προτιμᾶσθαι δεῖ πάλιν τὰ ἡμέτερα τῶν ἐκείνων καὶ πολλῶ τιμιώτερα γίνεσθαι, καὶ τοῦτο παρεδήλωσε Μωϋσῆς εἰ-
 10 πὼν· «παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτω παρορ-
 γιῶ ὑμᾶς», τὴν προτέραν εὐτέλειαν τοῦ λαοῦ λέγων διὰ τοῦ «ἐπ'
 οὐκ ἔθνει» εἰπεῖν· οὐδὲ γὰρ ἔθνος εἶναι ἐνομίζετο διὰ τὴν πολλὴν
 εὐτέλειαν, διὰ τὴν μωρίαν, διὰ τὴν ἄνοιαν· ἀλλ' ἀπὸ τῆς πίστεως
 τοσαύτη γέγονεν ἡ μεταβολή, ὡς ἐκείνων τῶν τιμωμένων πολλῶ
 15 τιμιωτέρους φανῆναι. Ἵτι ἔμελλε δάκνειν Ἰουδαίους τοῦτο αὐτὸ
 καὶ ἐκ τοῦτου βελτίους γίνεσθαι καὶ τοῦτο ἐντεῦθεν δηλοῦται. Οὐ
 γὰρ ἀπλῶς εἶπε, προτιμήσω, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ τοῦτο δηλῶν καὶ τὴν
 ἐκ παραζηλώσεως γενησομένην αὐτοῖς ὅπως δήποτε διόρθωσιν,
 «παραζηλώσω ὑμᾶς», φησὶν, «ἐπ' οὐκ ἔθνει»· ὡσεὶ ἔλεγε, τοσαῦ-
 20 τα δώσω αὐτοῖς ἀγαθὰ, ὡς ὑμᾶς ζηλοτυπῆσαι, ὡς ὑμᾶς δηχθῆναι.
 Τοῦτο γοῦν αὐτοὺς βελτίους ἐποίησεν. Οἱ γὰρ θάλατταν σχιζομέ-
 νην, πέτρας ρηγνυμένας, ἀέρα μεταβαλλόμενον καὶ τοσαῦτα τερά-
 στια θεωροῦντες, μᾶλλον δὲ οἱ τὰ ἑαυτῶν τέκνα θύοντες καὶ τῶ
 Βεελφεγῶρ τελούμενοι καὶ μαγγανείαις πολλαῖς προσχόντες, οὗτοι,
 25 ἐπειδὴ προσήλθομεν ἡμεῖς καὶ πολλῶ προτιμότερα τὰ ἡμέτερα
 ἐκείνων γέγονεν, οὕτως ὑπὸ τῆς ζηλοτυπίας ἐδήχθησαν καὶ βελ-
 τίους ἐγένοντο καὶ συνεστάλησαν, ὥστε ὅσα μὴ κατώρθωσαν προ-
 φητῶν ἀκούοντες καὶ τεράστια βλέποντες, ταῦτα ἐκ τῆς πρὸς ἡμᾶς
 ζηλοτυπίας κατορθῶσαι. Οὐδεὶς γοῦν αὐτῶν οὐ τέκνα σφάζει νῦν,

77. Ἵσ. 65,1-2.

78. Ἵσ. 53,2.

79. Ἵσ. 53,1.

80. Δευτ. 32,21.

81. Πρόκειται γὰρ τὴ Μωαβιτικὴ θεότητα Βάαλ, ποὺ λατρευόταν ἐπάνω
 στὸ ὄρος Φογῶρ καὶ μάλιστα ἀπὸ πολλοὺς Ἰσραηλίτες. Βλ. Ἄ-
 ριθμ. 25,1-9. 31,16. Δευτ. 4,3, Ἰησ. Ναυῆ 22,17.

τὸ ὄνομά μου». Ἐνῶ γιὰ τὸν Ἰσραὴλ λέγει· «ὅλη τὴν ἡμέρα ἄπλωσα τὰ χέρια μου πρὸς λαὸ πού δὲν ὑπακούει καὶ ἀντιλέγει»⁷⁷· καὶ πάλι· «ἀναγγείλαμε αὐτὸν σὰν παιδί, σὰν ρίζα σὲ γῆ διψασμένη»⁷⁸· καὶ πάλι· «Κύριε, ποιὸς πίστεψε στὰ ὅσα ἀκούσαμε ἀπὸ σένα; καὶ ἡ δύναμη τοῦ Κυρίου σὲ ποιόν φανερώθηκε;»⁷⁹. Δὲν εἶπε, «στὴ διδασκαλία μας», ἀλλὰ σ' αὐτὰ πού ἀκούσαμε ἀπὸ τὸν Θεό, γιὰ νὰ δείξη μὲ αὐτὸ ὅτι δὲν κήρυτταν κάτι δικό τους.

Τὸ ὅτι πάλι ἔπρεπε νὰ προτιμηθοῦν τὰ δικά μας παρὰ τὰ δικά τους καὶ νὰ γίνουν πολὺ πιὸ τιμιώτερα, καὶ αὐτὸ τὸ προεἶπε ὁ Μωϋσῆς λέγοντας· «θὰ σᾶς κάνω νὰ ζηλοτυπήσετε γιὰ ἄλλο ἔθνος, καὶ θὰ σᾶς κάνω νὰ ἀγανακτήσετε γιὰ τὸ ἔθνος αὐτό⁸⁰, ἐννοώντας μὲ τὸ «ἐπ' οὐκ ἔθνευ» τὴν προηγούμενη εὐτέλεια τῶν ἐθνικῶν· γιατί οὔτε κἂν ἔθνος θεωροῦνταν ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης εὐτέλειάς τους, τῆς μωρίας τους καὶ τῆς ἀνοησίας τους. Ἀπὸ τότε ὅμως πού πίστεψαν τόση μεγάλη μεταβολὴ ἔγινε, ὥστε νὰ καταστοῦν πολὺ πιὸ τιμιώτεροι ἀπὸ ἐκείνους πού τιμοῦνταν προηγουμένως. Τὸ ὅτι αὐτὸ ἐπρόκειτο νὰ πληγώσῃ τοὺς Ἰουδαίους καὶ νὰ γίνουν ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καλύτεροι, καὶ αὐτὸ δηλώνεται ἀπὸ τὰ λεγόμενα αὐτά. Γιατί δὲν εἶπε ἀπλῶς θὰ σᾶς προτιμήσω, ἀλλὰ δηλώνοντας συγχρόνως καὶ αὐτό, τὴ διόρθωση δηλαδή πού θὰ γινόταν σ' αὐτοὺς ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ζήλειας, «θὰ σᾶς κάμω νὰ ζηλοτυπήσετε», λέγει, «πρὸς ἄλλο ἔθνος πού δὲν τὸ θεωρεῖτε ἔθνος». Σὰν νὰ ἔλεγε· «Θὰ τοὺς δώσω τόσα πολλὰ ἀγαθὰ, ὥστε νὰ ζηλέψετε, ὥστε νὰ πληγωθῆτε». Αὐτὸ βέβαια τοὺς ἔκαμε καὶ καλύτερους. Αὐτοὶ δηλαδή πού εἶδαν τὴ θάλασσα νὰ σχίζεται, τὶς πέτρες νὰ σπᾶνε, τὸν ἀέρα νὰ μεταβάλλεται καὶ τόσα ἄλλα παράδοξα, ἢ καλύτερα ἐκεῖνοι πού θυσιάζαν τὰ ἴδια τους τὰ παιδιά καὶ λάτρευαν τὸν Βεελφεγῶρ⁸¹ καὶ εἶχαν προσκολληθῆ σὲ μαγεῖες πολλές, αὐτοὶ, ἐπειδὴ προσήλθαμε ἐμεῖς στὸν Χριστὸ καὶ τὰ πράγματα τὰ δικά μας ἔγιναν προτιμώτερα ἀπὸ τὰ ἰδικά τους, τόσο πολὺ πληγώθηκαν ἀπὸ τὴ ζηλοτυπία τους καὶ ἔγιναν καλύτεροι καὶ περιορίσθηκαν, ὥστε, ὅσα δὲν κατώρθωσαν νὰ κάμουν ἀκούοντας τοὺς προφῆτες καὶ βλέποντας θαύματα, αὐτὰ νὰ τὰ ἐπιτύχουν ἐξ αἰτίας τῆς ζηλοτυπίας τους πρὸς ἐμᾶς. Γιατί κανεὶς πιά ἀπ' αὐτοὺς δὲν σφάζει τὰ παιδιά του οὔτε καὶ τρέχει στὰ εἰδωλα,

οὐκ εἰδώλοις προστρέχει, οὐ μόνον προσκυνεῖ. Τὸ τῆς παρθενίας σεμνὸν ἐπὶ μὲν τῆς Παλαιᾶς οὐδὲ μέχρις ὀνόματος ἦν· ἐπὶ δὲ τῆς Καινῆς ἐπεὶ ἔμελλε διαλάμπειν, ὄρα πῶς καὶ τοῦτο προλέγει ὁ Δαυὶδ οὕτω λέγων· «ἀπενεχθήσονται τῷ βασιλεῖ παρθένοι ὀπίσω
5 αὐτῆς, ἀχθήσονται εἰς ναὸν βασιλέως». Ἄλλ' οὐδὲ αὐτὸ τὸ τῶν ἱερέων ὄνομα ἀπεσιώπησε, τὸ τῶν ἐπισκόπων λέγω. «Καταστήσω γὰρ τοὺς ἄρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ», φησί, «καὶ τοὺς ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ».

8. Ἐμελλε παραγίνεσθαι καὶ εὐθύνας ἀπαιτεῖν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος καὶ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ Ἰουδαίους. Ὅρα πῶς καὶ αὐτὸ προλέγει ὁ τε Δαυὶδ, ὁ τε Μαλαχίας· ὁ μὲν οὕτω λέγων· «καὶ εἰσῆλθεν ὡς χωνευτήριον, ὡς ποιά πλυνόντων, καὶ διακαθαριεῖ τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον», συγγενῆ τοῖς Παύλου εἰπὼν γράφοντος οὕτως· «ἢ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται»· ὁ δὲ
15 Δαυίδ, «ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἤξει», πάλιν τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ἀνακηρύττων. Ἡ μὲν γὰρ προτέρα πολλὴν εἶχε τὴν συγκατάβασιν, ἡ δὲ δευτέρα οὐχ οὕτως, ἀλλὰ φρίκης γέμουσα καὶ καταπλήξεως, ἐκ τῶν προτρεχόντων ἀγγέλων, τῆς παρουσίας αὐτοῦ δίκην ἀστραπῆς πάντα καταλαμβάνουσης. «Ὡσπερ γὰρ ἡ ἀστρα-
20 πῆ», φησὶν, «ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου»· τὸ περιφανὲς ταύτῃ δηλῶν, τὸ αὐτοάγγελτον· οὐ γὰρ δεῖται τοῦ κηρύξαντος, ἀλλ' αὐτὴ ἑαυτὴν δείκνυσι. Τοῦτο τοίνυν καὶ ὁ Δαυὶδ ἐμφαίνων ἔλεγεν· «ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἤξει». Εἶτα καὶ τὸ δικαστήριον ὑπογράφων τὸ
25 μέλλον, ἐπάγει καὶ λέγει· «πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ καυθήσεται καὶ κύκλω αὐτοῦ καταιγὶς σφοδρά». Εἶπε τὰς τιμωρίας, λέγει καὶ τὸ λαμπρόν· «προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἄνω καὶ τὴν γῆν τοῦ δια-

82. Ψαλμ. 44,16.

83. Ἦσ. 60,17.

84. Μαλαχ. 3,3.

85. Α' Κορ. 3,13.

86. Ψαλμ. 49,3.

87. Ματθ. 24,27.

88. Ψαλμ. 49,3.

οὔτε μοσχάρι προσκυνᾶ. Τὸ σέμνωμα τῆς παρθενίας στὴν Παλαιὰ Διαθήκη οὔτε κατ' ὄνομα ὑπῆρχε, ἐνῶ στὴν Καινὴ Διαθήκη, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ διαλάμψη, πρόσεχε πῶς καὶ αὐτὸ τὸ προλέγει ὁ Δαυῖδ, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «θὰ προσαχθοῦν στὸν βασιλέα παρθένοι ἀκολουθώντας πίσω ἀπὸ αὐτόν, καὶ θὰ ὀδηγηθοῦν στὸν ναὸ τοῦ βασιλέως»⁸². Ἄλλ' οὔτε καὶ τὸ ὄνομα τῶν ἱερέων ἀποσιώπησε, ἐννοῶ τὸ ὄνομα τῶν ἐπισκόπων. Γιατὶ λέγει· «θὰ σοῦ δώσω ἄρχοντες ποὺ θὰ σὲ καθοδηγοῦν μὲ εἰρήνη καθὼς καὶ ἐπισκόπους ποὺ θὰ κρίνουν μὲ δικαιοσύνη»⁸³.

8. Ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ ζητήσῃ εὐθύνες ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους. Πρόσεχε πῶς καὶ αὐτὸ τὸ προλέγουν καὶ ὁ Δαυῖδ καὶ ὁ Μαλαχίας. Ὁ Μαλαχίας λέγοντας τὰ ἐξῆς· «καὶ εἰσῆλθε σὰν τὸ πῦρ τοῦ χωνευτηρίου, σὰν τὸ σταχτόνερο ἐκείνων ποὺ πλένουν, καὶ θὰ καθάρισῃ τὸν ἄργυρο καὶ τὸν χρυσό»⁸⁴. Οἱ λόγοι αὐτοὶ εἶναι συγγενεῖς πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Παύλου, ποὺ λέγει· «ἡ ἡμέρα θὰ τὸ φανερώσῃ, γιατί ἡ ἡμέρα αὐτὴ ἀποκαλύπτεται μὲ φωτιά»⁸⁵. Ἐνῶ ὁ Δαυῖδ ἔλεγε· «ὁ Θεὸς θὰ ἔλθῃ μὲ δόξα καὶ βλεπόμενος ἀπὸ παντοῦ»⁸⁶, διακηρύσσοντας πάλι τὴν δευτέρα παρουσία του. Γιατὶ ἡ πρώτη παρουσία συνωδεύετο ἀπὸ πολλὴ συγκατάβαση, ἡ δεύτερα ὁμως δὲν θὰ εἶναι τέτοια, ἀλλὰ θὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ φρίκη καὶ τρόμο, καθ' ὅσον αὐτὴ θὰ ξαπλωθῇ σ' ὀλόκληρο κόσμο σὰν ἀστραπή, ἔχοντας προπορευόμενους τοὺς ἀγγέλους. Γιατὶ λέγει, «ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἀστραπή βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ καὶ φαίνεται μέχρι τὴ δύση, ἔτσι θὰ συμβῆ ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου»⁸⁷, δείχνοντας μὲ αὐτὸ ὅτι θὰ εἶναι ὀρατὴ ἀπὸ παντοῦ καὶ θὰ ἀναγγελθῆ ἀπὸ μόνῃ της· δὲν χρειάζεται δηλαδὴ κήρυκα, ἀλλ' ἡ ἴδια παρουσιάζει τὸν ἑαυτό της. Αὐτὸ γιὰ νὰ δείξῃ καὶ ὁ Δαυῖδ ἔλεγε· «ὁ Θεὸς θὰ ἔλθῃ μὲ δόξα καὶ βλεπόμενος ἀπὸ παντοῦ»⁸⁸. Ἐπειτα παριστάνοντας καὶ τὸ μελλοντικὸ δικαστήριον προσθέτει καὶ λέγει· «φωτιὰ θὰ καίγῃ ἐνώπιόν του καὶ γύρω του καταιγίδα τρομερὴ»⁸⁹. Εἶπε τίς τιμωρίες, λέγει καὶ τὴ λαμπρότητα αὐτοῦ· «θὰ προσκαλέσῃ τὸν οὐρανὸ ἀπὸ πάνω καὶ τὴν γῆ γιὰ νὰ κρίνῃ

89. Αὐτόθι.

κρίναι τὸν λαὸν αὐτοῦ», γῆν ἐνταῦθα τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων λέγων. Εἶτα μετὰ τοῦ παντὸς γένους καὶ τὸ ἰουδαϊκὸν ἀριθμῶν (πρὸς γὰρ αὐτοὺς καὶ ἀποτείνεται), πάλιν ἐπάγει λέγων· «συναγάγετε αὐτῷ τοὺς ὀσίους αὐτοῦ, τοὺς διατιθεμένους τὴν διαθήκην αὐτοῦ
5 ἐπὶ θυσίαις· καὶ ἀναγγελοῦσιν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ὅτι ὁ Θεὸς κριτὴς ἐστίν».

Ἐμελλε παραγινόμενος τὴν διὰ θυσιῶν λατρείαν ἐκβάλλειν καὶ μὴ προσίεσθαι, ταύτην δὲ τὴν ἡμετέραν δέχεσθαι. Ἄκουσον πῶς καὶ περὶ τούτων προανεφωνήθη· «θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ
10 ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι». Ὁ καὶ ἀλλαχοῦ δηλῶν ἔλεγε· «λαός, ὃν οὐκ ἔγνων, ἐδούλευσέ μοι, εἰς ἀκοὴν ὠτίου ὑπήκουσέ μου»· τοῦτ' ἐστίν, οὐ θάλατταν ὄρων σχιζομένην, οὐ πέτρας ρηγνυμένας, ἀλλ' ἀκούσας τῶν ἀποστόλων τῶν ἐμῶν. Καὶ ἐνταῦθα πάλιν, «σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι»· εἰπὼν δὲ τοῦτο, ἔτι προστίθησι καὶ
15 λέγει· «τότε εἶπον, ἰδοὺ ἤκω· ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ». Δύο γὰρ δὴ ταῦτα ἐντεῦθεν δηλοῦται, καὶ ὅτι παρέσται καὶ ὅτι τότε, ὅταν ἐκβληθῶσιν αἱ θυσίαι· ὃ καὶ γέγονε τῆς ἀρχῆς μεταπεσούσης τῆς ἰουδαϊκῆς ἐπὶ τὴν ρωμαϊκὴν. Εὐρομεν δὲ καὶ τὸν Βαροῦχ περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ λέγοντα οὕτως· «ἐπὶ τῆς γῆς
20 ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη». Λέγει δὲ καὶ ὁ Μωϋσῆς, «προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα. Καὶ ἔσται, πᾶσα ψυχὴ, ἣτις οὐκ ἀκούσει τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς». Ὁρᾷς τοῦτο ἐπ' οὐδενὸς συμβάν, ἢ ἐπ' αὐτοῦ
25 μόνου; Καὶ γὰρ πολλοὶ προφήται ἀνέστησαν καὶ πάντων παρήκουσαν, ἀλλ' οὐδὲν ἔπαθον· τούτου δὲ παρακούσαντες οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλῆται καὶ πλάνητες, φυγάδες καὶ μετανάσται περιέρχονται πανταχοῦ. Ὅρα γάρ· πολιτείας ἡλλοτριώθησαν, ἐθῶν πατρῶων καὶ νό-

90. Ψαλμ. 49,4.

91. Ψαλμ. 49,5.

92. Ψαλμ. 39,7.

93. Ψαλμ. 17,45.

94. Ψαλμ. 39,10.

τὸν λαὸ του»⁹⁰, ὀνομάζοντας «γῆ» τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπειτα ἀπαριθμώντας μαζί με ὄλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς Ἰουδαίους (γιατὶ πρὸς αὐτοὺς ἀπευθύνεται), προσθέτει πάλι καὶ λέγει· «συναθροίσατε ἐνώπιόν του τοὺς ἀφωσιωμένους σ' αὐτόν, πού με τίς θυσίες τους ἔδειξαν ὅτι ἀποδέχθηκαν τὴ διαθήκη του καὶ θὰ ἀναγγεῖλουν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνη αὐτοῦ, γιατί ὁ Θεὸς εἶναι ὁ δίκαιος κριτής»⁹¹.

Ἐπρόκειτο ἐρχόμενος νὰ καταργήσῃ τὴ λατρεία μέσω τῶν θυσιῶν καὶ νὰ μὴν τὴν δέχεται πιά, ἀλλὰ νὰ δέχεται μόνο τὴ δική μας. Ἄκουσε πῶς τὰ προεῖπαν καὶ αὐτὰ· «θυσία αἵματερῆ καὶ προσφορά καρπῶν δὲν θέλησες, ἀλλὰ μοῦ ἔδωσες σῶμα τέλειο»⁹². Αὐτὸ ἀκριβῶς δηλώνοντας καὶ ἄλλοῦ ἔλεγε· «λαός, πού δὲν τὸν γνῶριζα, με ὑπηρέτησε με ὑπακοή, ἀμέσως μόλις ἔφτασε ἡ εἶδηση στὰ αὐτία του ὑπάκουσε σὲ μένα»⁹³. δηλαδή πίστεψε χωρὶς νὰ δῆ τὴ θαλασσα νὰ σχίζεται, οὔτε τίς πέτρες νὰ ραγίζουν, ἀλλ' ἀκούοντας μόνο τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων μου. Καὶ ἐδῶ πάλι· «μοῦ ἔδωσες σῶμα τέλειο». Κι ἀφοῦ εἶπε αὐτό, προσθέτει καὶ πάλι καὶ λέγει· «τότε εἶπα· νά, ἔρχομαι· στὴν ἐπικεφαλίδα τοῦ βιβλίου ἔχει γραφῆ αὐτὸ γιὰ μένα»⁹⁴. Δύο δηλαδή πράγματα δηλώνονται με αὐτά· καὶ ὅτι θὰ ἔλθῃ, καὶ ὅτι θὰ ἔλθῃ τότε, ὅταν θὰ καταργηθοῦν οἱ θυσίες, πρᾶγμα πού ἔγινε με τὴν ὑποταγὴ τῶν Ἰουδαίων στοὺς Ρωμαίους. Βρήκαμε ἐπίσης καὶ τὸν Βαρούχ νὰ ὁμιλῇ γιὰ τὴν ἐνανθρώπησή του λέγοντας τὰ ἐξῆς· «φανερῶθηκε στὴ γῆ καὶ συναναστράφηκε με τοὺς ἀνθρώπους»⁹⁵. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μωϋσῆς λέγει· «προφήτη θὰ ἀναστήσῃ ὁ Κύριος ὁ Θεὸς ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς σας σὰν καὶ μένα· σ' ὅλα τὰ λεγόμενα αὐτοῦ νὰ ὑπακούσετε. Καὶ κάθε ψυχὴ πού δὲν θὰ ἀκούσῃ τοὺς προφήτες ἐκείνου θὰ ἐξολοθρευθῆ καὶ θὰ χαθῆ ἀπὸ τὸ λαὸ της»⁹⁶. Βλέπεις πῶς αὐτὸ δὲν συνέβηκε γιὰ κανένα ἀπὸ τοὺς προφήτες, παρὰ μόνο γιὰ τὸν Χριστό; Καθ' ὅσον πολλοὶ προφήτες ἐμφανίστηκαν καὶ ὄλους τοὺς παρήκουσαν, ἀλλὰ δὲν ἔπαθαν τίποτε· ὅταν ὅμως οἱ Ἰουδαῖοι παρήκουσαν τὸν Χριστό, ἀπὸ τότε περιέρχονται παντοῦ σὰν ἀλῆτες καὶ περιπλανώμενοι, σὰν φυγάδες καὶ μετανάστες. Γιατὶ πρόσεχε· στερήθηκαν τὴν πατρίδα τους καθὼς καὶ τὰ πατρικά τους ἦθη καὶ τοὺς νόμους τους, καὶ ζοῦν τώρα

95. Βαρούχ 3,38.

96. Δευτ. 18,18.

μων, ἐν ἀτιμία καὶ αἰσχύνῃ καὶ κολάσει καὶ τιμωρίᾳ. Ἐὰ δὲ ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου πεπόνθασιν, οὐδὲ εἰπεῖν ἔνι· οὕτω πᾶσαν συμφορὰν ὑπερέβη ἡ τραγωδία ἐκείνη καὶ τὸ προφητικὸν ἐπληροῦτο, ὅτι «πᾶς, ὃς ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται». Διὰ τοι τοῦτο τὰ ἐκείνων ἠρήμωται, ἐπειδὴ τοῦ προφήτου παρήκουσαν ἐκείνου.

Ὅτι ἀναστήσει πάντας, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν Ἡσαΐας εἰπὼν· «ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις. Ἡ γὰρ δρόσος ἡ παρὰ σοῦ ἴαμα αὐτοῖς ἐστίν». Οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλ' ὅτι καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν, μετὰ τὴν σφαγὴν λαμπρότερα ἔσται τὰ κατ' αὐτόν, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν μᾶλλον ἐπιδώσει τὸ κήρυγμα. Ἐπειδὴ γὰρ ἐδέθη, προεδόθη ὑπὸ μαθητοῦ, ἐνεπτύσθη, ἐλοιδορήθη, ἐμαστιγώθη, ἀνεσκολοπίσθη, οὐδ' εἰς τάφον, τό γε εἰς ἐκείνους ἤκον, ἠξιώθη τεθῆναι· τὰ ἱμάτια αὐτοῦ διεμερίσαντο οἱ στρατιῶται· ἐπὶ ὑποψία τυραννίδος τὸν βίον κατέλυσεν, ὡς βλάσφημος, ὡς τύραννος. «Πᾶς γὰρ ὁ ποιῶν ἑαυτόν», φησί, «βασιλέα, ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι»· καὶ πάλιν, «ἴδε, ὑμεῖς ἠκούσατε τὴν βλασφημίαν αὐτοῦ». Ἐπεὶ τοίνυν ταῦτα πάντα ἔμελλε συμβαίνειν, διεγείρων τὸν ἀκροατὴν καὶ θαρρεῖν παρασκευάζων, μὴ φοβηθῆς, φησί, τούτων ἕνεκα· τοῦ γὰρ σταυρωθέντος, τοῦ μαστιγωθέντος, τοῦ ὑπὸ ληστῶν λοιδορηθέντος, τοῦ ἐπὶ ὑπολήψει βλασφημίας ἀναιρεθέντος τοιαῦτα ἔσται τὰ πράγματα μετὰ τὴν τελευτήν, μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὡς μηδένα ἀντειπεῖν, ὅτι οὐ πολλῆς ἐμπέπλησται τῆς τιμῆς. Τοῦτο γοῦν καὶ ἐγένετο. Ὅπερ δὴ καὶ πόρρωθεν προαναφωνῶν ὁ προφήτης ἔλεγεν· «ἔσται ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσσαὶ καὶ ὁ ἀνίστάμενος ἀρχεῖν ἐθνῶν· ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσι καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμῆ». Ὡσεὶ ἔλεγεν· αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς τελευτῆς δια-

97. Τίτος· Ρωμαῖος στρατηγός, ὁ ὁποῖος τὸ 70 μ. Χ. κατέστρεψε ἐκ θεμελίων τὰ Ἱεροσόλυμα. Βλ. Ἰωσήπου *Ἰουδαϊκὸς πόλεμος*, βιβλ. 5ον καὶ 6ον. Ὁ δὲ Βεσπασιανὸς ἦταν πατέρας τοῦ Τίτου καὶ αὐτόκράτορας τῆς Ρώμης.

1. Ἦσ. 26,19.

2. Ἰω. 19,12.

μέσα στην άτιμία, στη ντροπή, τις κολάσεις και τις τιμωρίες. Ὅσα μάλιστα ἔχουν πάθει ἐπὶ Βεσπασιανοῦ καὶ Τίτου⁹⁷, δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε νὰ τὰ πῆ κανεῖς· τόσο πολὺ ἡ τραγωδία ἐκείνη ξεπέρασε κάθε συμφορὰ καὶ ἔτσι ἐκπληρωνόταν ὁ προφητικὸς λόγος· «ὁ καθένας πού δὲν θ' ἀκούσῃ τὸν προφήτη ἐκεῖνον, θὰ ἐξολοθρευθῆ». Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἐρημώθηκαν ὅλα τὰ δικά τους, ἐπειδὴ παρήκουσαν τὸν προφήτη ἐκεῖνον.

Τὸ ὅτι θὰ τοὺς ἀναστήσῃ ὅλους, καὶ αὐτὸ τὸ δήλωσε ὁ Ἡσαΐας, λέγοντας· «θ' ἀναστηθοῦν οἱ νεκροὶ καὶ θὰ ἐγερθοῦν οἱ εὐρισκόμενοι στὰ μνημεῖα. Γιατὶ ἡ δροσιὰ ἡ δική σου θὰ εἶναι φάρμακο ἰαματικὸ γι' αὐτούς»¹. Καὶ ὄχι μόνο αὐτά, ἀλλ' ὅτι καὶ μετὰ τὴ σταύρωση, μετὰ τὸν θάνατό του θὰ συμβοῦν πιὸ θαυμαστὰ πράγματα, ὅτι δηλαδὴ μετὰ τὴν ἀνάστασι ἡ διάδοσι τοῦ κηρύγματος θὰ εἶναι πολὺ μεγάλη. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δέθηκε, προδόθηκε ἀπὸ τὸν μαθητὴ, φτύσθηκε, περιπαίχθηκε, μαστιγώθηκε, καρφώθηκε στὸ σταυρὸ, δὲν ἀξιώθηκε νὰ τεθῆ σὲ τάφο, ὅσο βέβαια ἐξαρτῶνταν ἀπὸ ἐκείνους, διεμοίρασαν τὰ ἐνδύματά του οἱ στρατιῶτες, τελείωσε τὴ ζωὴ του κατηγορούμενος σὰν ἐπαναστάτης, σὰν βλάσφημος καὶ σὰν τύραννος, γιατί λέγει «ὁ καθένας πού κάμνει τὸν ἑαυτὸ του βασιλέα, ἀντιτίθεται στὸν Καίσαρα»², καὶ πάλι, «νά, σεῖς ἀκούσατε τὴν βλασφημία του»³. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν ὅλα αὐτά, θέλοντας νὰ διεγείρῃ τὸν ἀκροατὴ καὶ νὰ τὸν προετοιμάσῃ νὰ ἔχῃ θάρρος, Ἐπιφοβηθῆς, λέγει, ἕξ αἰτίας αὐτῶν· γιατί τέτοια θὰ εἶναι ὅλα ἐκεῖνα πού θὰ ἔχουν σχέση μὲ ἐκεῖνον πού σταυρώθηκε, πού μαστιγώθηκε, πού κακολογήθηκε ἀπὸ τοὺς ληστές, πού φονεύθηκε μὲ τὴν κατηγορία τῆς βλασφημίας καὶ πού θὰ συμβοῦν μετὰ τὸν θάνατο καὶ τὴν ἀνάστασι του, ὥστε κανεῖς νὰ μὴ μπορῆ νὰ πῆ, ὅτι δὲν εἶναι αὐτὰ γεμᾶτα ἀπὸ πολλὴ τιμὴ. Αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἐγίνε. Καὶ ἀκριβῶς αὐτὸ προλέγοντας ὁ προφήτης ἀπὸ πολὺ πρὶν, ἔλεγε· «καὶ θὰ συμβῆ τότε ἡ ρίζα αὐτῆ τοῦ Ἰεσοῦ νὰ ἀναστηθῆ μὲ μεγάλη τιμὴ»⁴. Σὰν νὰ ἔλεγε· Ὁ τρόπος αὐτὸς τοῦ θανάτου εἶναι τιμιώτε-

3. Ματθ. 26,65.

4. Ἡσ. 11,10.

δήματός ἐστι τιμιώτερον. Οἱ γοῦν βασιλεῖς διαδήματα ἀποτιθέμενοι, τὸν σταυρὸν ἀναλαμβάνουσι, τὸ σύμβολον αὐτοῦ τῆς τελευτῆς· ἐν πορφυρίσι σταυρός, ἐν διαδήμασι σταυρός, ἐπὶ εὐχῶν σταυρός, ἐπὶ ὄπλων σταυρός, ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς ἱερᾶς σταυρός, καὶ παν-
5 ταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὁ σταυρός ὑπὲρ τὸν ἥλιον διαλάμπει. «Καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή».

9. Ἄλλ' οὐ τὰ ἀνθρώπινα τοιαῦτα, ἀλλ' ἀπεναντίας εἶωθε γίνεσθαι. Ζώντων μὲν γὰρ τῶν εὐδοκιμούντων, καὶ τὰ ἐκείνων ἀνθεῖ· τελευτησάντων δέ, συγκαταλύεται καὶ τὰ ἐκείνων. Καὶ τοῦτο οὐκ
10 ἐπὶ πλουσίου, οὐκ ἐπ' ἄρχοντος, ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἴδοι τις ἄν. Καὶ γὰρ καὶ οἱ νόμοι αὐτῶν καταλύονται καὶ αἱ εἰκόνες ἀμαυροῦνται καὶ ἡ μνήμη αὐτῶν σβέννυται καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐν λήθῃ καὶ οἱ προσήκοντες ἐν καταφρονήσει, ἐκείνων τῶν ὄπλα κινούντων, τῷ νεύματι μετατιθέντων δήμων καὶ πόλεων καὶ πρα-
15 γμάτων καταστάσεις, τῶν ἀναιρεῖν κυρίων, τῶν ἀπαγομένους ἀνακαλεῖσθαι δυναμένων. Ἄλλ' ὁμως ἅπαντα καταλύεται, εἰ καὶ πρὸ τούτου εὐδοκίμει. Ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ πᾶν τούναντίον. Πρὸ μὲν γὰρ σταυροῦ ἐν κατηφείᾳ τὰ πράγματα ἦν, Ἰούδας προέδωκε, Πέτρος ἠρνήσατο, οἱ λοιποὶ φυγάδες ἐγένοντο, μόνος μεταξὺ τῶν
20 ἐχθρῶν ἀπελαμβάνετο, πολλοὶ πιστεύσαντες ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω. Ἐπειδὴ δὲ ἐσφάγη καὶ ἐτελεύτησεν, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ ψιλὸς ἄνθρωπός τις ἦν ὁ σταυρωθεὶς καὶ λαμπρότερα καὶ φαιδρότερα γέγονε καὶ ὑψηλότερα πολλῶ. Ὁ μὲν οὖν κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων πρὸ τοῦ σταυροῦ οὐδὲ θυρωροῦ ἀπειλήν ἠνεγκεν, ἀλλὰ μετὰ το-
25 σαύτην μυσταγωγίαν ἔφησεν αὐτὸν μὴ εἰδέναί· μετὰ δὲ τὸν σταυρὸν τὴν οἰκουμένην περιέδραμεν· ἐντεῦθεν μυρίοι δῆμοι μαρτύρων ἐσφάγησαν, ἐλόμενοι μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἢ φθέγξασθαι ἅπερ ἐφθέγξατο ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων, μιᾶς θυρωροῦ δείσας ἀπειλήν. Οὕτως ἐξ ἐκείνου πᾶσαι χῶραι καὶ πᾶσαι πόλεις καὶ ἔρη-

ρος καὶ ἀπὸ τὸ βασιλικὸ στέμμα'. Πραγματικὰ οἱ βασιλεῖς, βγάζον-
 ντας τὰ στέμματά τους, τοποθετοῦν στὴ θέση τους τὸν σταυρὸ, τὸ
 σύμβολο τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Ὁ σταυρὸς τοποθετεῖται στὶς
 πορφύρες τῶν βασιλέων, ὁ σταυρὸς στὰ στέμματα, ὁ σταυρὸς συνο-
 δεύει τὶς προσευχές, ὁ σταυρὸς τοποθετεῖται στὰ ὄπλα, ὁ σταυρὸς
 στὴν ἀγία Τράπεζα, καὶ σ' ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη ὁ σταυρὸς λά-
 μπει πιὸ πολὺ καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιο. «Καὶ θὰ εἶναι ὁ θρόνος τῆς ἀναπαύ-
 σεώς του γεμᾶτος ἀπὸ τιμῆ».

9. Ὅμως τὰ ἀνθρώπινα πράγματα δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλὰ συνή-
 θως συμβαίνουν ἀντίθετα. Ὅσο δηλαδὴ ζοῦν ἐκεῖνοι ποὺ εὐδοκι-
 μοῦν, ἀνθοῦν καὶ τὰ πράγματα αὐτῶν, ὅταν ὅμως πεθάνουν, μαζί
 τους καταλύονται καὶ ἐκεῖνα. Καὶ αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ δῆ κανεὶς ὄχι
 μόνο στὴν περίπτωση τοῦ πλουσίου, οὔτε μόνο τοῦ ἄρχοντα, ἀλλὰ
 καὶ αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ βασιλέως. Καθ' ὅσον καὶ οἱ νόμοι τους κα-
 тарγοῦνται, καὶ οἱ εἰκόνες ἀμαυρώνονται, καὶ ἡ ἀνάμνησή τους
 σβήνει, καὶ τὸ ὄνομά τους λησμονεῖται, καὶ οἱ δικοὶ τους ἀνθρωποὶ
 περιφρονοῦνται, καὶ ὅλα αὐτὰ σ' ἐκείνους ποὺ κινητοποιοῦσαν
 στρατεύματα, ποὺ μὲ ἓνα νεῦμα τους μετέβαλλαν καταστάσεις
 δήμων καὶ πόλεων καὶ πραγμάτων, ποὺ ἦταν στὴν ἐξουσία τους νὰ
 φονεύουν καὶ νὰ ἀνακαλοῦν ἀπὸ τὴν ἐξορία καταδίκους. Ἄλλ' ὅμως
 ὅλα καταλύονται, κι ἂν ἀκόμη προηγουμένως εὐδοκимоῦσαν. Στὴν
 περίπτωση ὅμως τοῦ Χριστοῦ συνέβηκε ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο. Πρὶν
 δηλαδὴ ἀπὸ τὸν σταυρὸ ὅλα ὅσα εἶχαν σχέση μὲ αὐτὸν ἦταν ἀπο-
 γοητευτικά. Ὁ Ἰούδας τὸν πρόδωσε, ὁ Πέτρος τὸν ἀρνήθηκε, οἱ ἄλ-
 λοι μαθητές του ἔφυγαν, αὐτὸς ἀπέμεινε μόνος ἀνάμεσα στοὺς
 ἐχθροὺς καὶ πολλοὶ ποὺ εἶχαν πιστέψει, ἀποτραβήχθηκαν. Μετὰ τὴ
 σφαγὴ ὅμως καὶ τὸν θάνατό του, γιὰ νὰ μάθης, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ
 σταυρώθηκε δὲν ἦταν ἓνας ἀπλὸς ἄνθρωπος, κατέστησαν λαμπρό-
 τερα καὶ φαιδρότερα καὶ ὑψηλότερα τὰ πράγματα τὰ σχετικὰ μ' αὐ-
 τόν. Ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων ποὺ δὲν ἄντεξε πρὶν ἀπὸ τὸν
 σταυρὸ οὔτε τὴν ἀπειλὴ τῆς θυρωροῦ, ἀλλ' ἰσχυρίσθηκε ὕστερα
 ἀπὸ τόσο μαστύγωμα, ὅτι δὲν τὸν γνώριζε, μετὰ τὸν σταυρὸ περιῆλ-
 θε ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα ἀκολούθησαν
 ἄπειρα πλήθη μαρτύρων, προτιμώντας νὰ πεθάνουν μᾶλλον, παρὰ
 νὰ ποῦν ἐκεῖνο ποὺ εἶπε ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων, φοβούμενος
 τὴν ἀπειλὴ μιᾶς θυρωροῦ. Ἔτσι λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πέτρου

μος καὶ οἰκουμένη καὶ ἀοίκητος τὸν ἐσταυρωμένον ἀνακηρύττομεν·
 καὶ βασιλεῖς καὶ στρατηγοὶ καὶ ἄρχοντες καὶ ὕπατοι καὶ δοῦλοι καὶ
 ἐλεύθεροι καὶ ἰδιῶται καὶ σοφοὶ καὶ ἄσοφοι καὶ βάρβαροι καὶ τὰ
 ποικίλα τῶν ἀνθρώπων γένη καὶ λοιπὸν ὅσῃν ἡλῖος ἐφορᾷ γῆν,
 5 ταύτην δὴ τὴν τοσαύτην ἐπέδραμε τὸ ὄνομα καὶ ἡ προσκύνησις, ἵνα
 μάθῃς τί ἐστίν, «ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμῆ». Ὁ δὲ τὸ σῶμα δε-
 ξάμενος ἐκεῖνο τὸ σφαγὲν τόπος, σμικρὸς ὢν καὶ σφόδρα βραχύς,
 μυρίων ἀυλῶν βασιλικῶν ἐστὶ σεμνότερος καὶ αὐτοῖς τοῖς βασι-
 λεῦσι τιμιώτερος· «καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμῆ». Τὸ δὲ πα-
 10 ράδοξον, οὐκ ἐπ' αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ
 τὸ αὐτὸ τοῦτο δὴ γέγονεν. Οἱ γὰρ ἀγόμενοι καὶ περιηγόμενοι, οἱ κα-
 ταφρονούμενοι καὶ δεσμούμενοι, οἱ τα μυρία πάσχοντες δεινά, τε-
 λευτήσαντες αὐτῶν εἰσι τῶν βασιλέων τιμιώτεροι. Καὶ πῶς, σκό-
 πει ἐντεῦθεν.

15 Ἐν τῇ βασιλικωτάτῃ πόλει Ρώμῃ, πάντα ἀφιέντες, ἐπὶ τοὺς
 τάφους τοῦ ἀλιέως καὶ τοῦ σκηνοποιοῦ τρέχουσι καὶ βασιλεῖς καὶ
 ὕπατοι καὶ στρατηγοί· καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει δὲ οὐδὲ πρὸς
 τοὺς ἀποστόλους ἐγγύς, ἀλλὰ παρ' αὐτὰ τὰ πρόθυρα ἔξω ἀγαπητὸν
 εἶναι ἐνόμισαν οἱ τὰ διαδήματα περικείμενοι τὰ σώματα αὐτῶν κα-
 20 τορύττεσθαι, καὶ γεγόνασι θυρωροὶ λοιπὸν τῶν ἀλιέων οἱ βασιλεῖς
 καὶ ἐν τῇ τελευτῇ οὐκ αἰσχύνονται, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπίζονται, οὐ
 μόνον αὐτοί, ἀλλὰ καὶ οἱ ἔκγονοι ἐκείνων. «Καὶ ἔσται», φησὶν, «ἡ
 ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμῆ». Τότε τῆς τιμῆς τὸ μέγεθος ὄψει, ὅτε κατα-
 μάθῃς αὐτοῦ τοῦ θανάτου τοῦ πάντων θανάτων αἰσχίστου. Τοῦτο
 25 γὰρ μόνον τῆς τελευτῆς τὸ εἶδος ὑπὸ ἀρὰν ἔκειτο. Οἷόν τι λέγω·
 τῶν ἀμαρτανόντων τὸ παλαιὸν οἱ μὲν ἐκαίοντο, οἱ δὲ ἐλιθάζοντο,
 οἱ δὲ ἐτέρω τρόπῳ τιμωρίας τὸν βίον κατέλυον· ὁ δὲ ἀνεσκολοπι-
 σμένος καὶ ἐπὶ ξύλου κρεμέμενος, οὐ τοῦτο μόνον ὑπέμεινε τὸ χα-
 λεπὸν, ὅτι τοιαύτη ἐκολάζετο καταδίκη, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐπάρατος ὁ
 30 τοιοῦτος ἦν. «Ἐπικατάρατος», γὰρ φησί, «πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ

5. Ἡ ἐπιθυμία αὐτῆ τῶν βασιλέων ἦταν τιμητικὴ γιὰ τοὺς Ἀποστόλους, ἐπάνω στοὺς τάφους τῶν ὁποίων, κατὰ τοὺς πρωτοχριστιανικοὺς χρόνους, κτί- ζονταν πρὸς τιμὴ τους περικαλλεῖς ναοί.

ὄλες οἱ πόλεις καὶ ἡ ἔρημος καὶ ἡ κατοικούμενη καὶ ἡ ἀκατοίκητη γῆ ἀνακηρύττουμε τὸν Ἐσταυρωμένο. Ἀκόμη καὶ βασιλεῖς καὶ στρατηγοὶ καὶ ἄρχοντες καὶ ὑπατοὶ καὶ δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι καὶ ἰδιῶτες καὶ σοφοὶ καὶ ἄσοφοι καὶ βάρβαροι καὶ ὄλες οἱ φυλές τῶν ἀνθρώπων καὶ γενικὰ σ' ὅλη τὴ γῆ πού βλέπει ὁ ἥλιος, τόσο πολὺ διαδόθηκε τὸ ὄνομα καὶ ἡ προσκύνηση τοῦ Χριστοῦ, γιὰ νὰ μάθης τί σημαίνει, «θὰ εἶναι ἡ ἀνάπαυσή του γεμάτη ἀπὸ τιμῆ». Ὁ τόπος πάλι πού δέχθηκε τὸ σῶμα ἐκεῖνο τὸ σφαγιασμένο, ἐνῶ ἦταν μικρὸς καὶ πάρα πολὺ ἄσημος, τώρα εἶναι σεμνότερος ἀπὸ πολλὰ βασιλικὰ αὐλὰ καὶ τιμιώτερος καὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς βασιλεῖς. «Καὶ θὰ εἶναι ἡ ἀνάπαυσή του γεμάτη ἀπὸ τιμῆ». Καὶ τὸ παράδοξο αὐτὸ δὲν συνέβηκε μόνο στὸν ἴδιο, ἀλλὰ τὸ ἴδιο ἀκριβῶς συνέβηκε καὶ στοὺς μαθητὲς του. Ἐκεῖνοι δηλαδὴ πού καταδιώκονταν καὶ ὠδηγοῦνταν στὰ δικαστήρια, πού περιφρονοῦνταν καὶ φυλακίζονταν, ἐκεῖνοι πού ἔπασχαν τὰ μύρια δεινά, μετὰ τὸ θάνατό τους εἶναι πιὸ τίμιοι καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς βασιλεῖς. Καὶ πῶς εἶναι; πρόσεχε αὐτὰ πού θὰ πῶ.

Στὴ Ρώμη, τὴ βασίλισσα τῶν πόλεων, ἐγκαταλείποντας οἱ πιστοὶ τὰ πάντα, τρέχουν στοὺς τάφους τοῦ ψαρᾶ καὶ τοῦ σκηνοποιοῦ καὶ βασιλεῖς ἀκόμη καὶ ὑπατοὶ καὶ στρατηγοὶ. Στὴν Κωνσταντινούπολη πάλι οἱ βασιλεῖς ζήτησαν νὰ ταφοῦν ὄχι κοντὰ στοὺς τάφους τῶν Ἀποστόλων, ἀλλὰ ἔξω ἀπὸ τοὺς ναοὺς καὶ δίπλα στὰ πρόθυρα αὐτῶν καὶ ἔγιναν ἔτσι οἱ βασιλεῖς θυρωροὶ τῶν ἀλιέων⁵, καὶ γιὰ τὴν ταφή τους αὐτὴ ὄχι μόνο δὲν ντρέπονται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔχουν σὰν καύχημά τους, ὄχι μόνο αὐτοί, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόγονοί τους. «Καὶ θὰ εἶναι», λέγει, «ἡ ἀνάπαυση αὐτοῦ γεμάτη ἀπὸ τιμῆ». Τότε θ' ἀντιληφθῆς τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς, ὅταν μάθης τὸ σύμβολο αὐτοῦ τοῦ θανάτου, τοῦ θανάτου τοῦ καταραμένου, τοῦ θανάτου τοῦ πιὸ αἰσχροῦ ἀπ' ὅλους. Γιατὶ αὐτὸ μόνο τὸ εἶδος τοῦ θανάτου θεωροῦνταν καταραμένο. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πού λέγω. Ἀπὸ ἐκείνους πού ἀμάρταναν τὴν παλαιὰ ἐποχὴ ἄλλοι καίγονταν, ἄλλοι λιθοβολοῦνταν καὶ ἄλλοι τερμάτιζαν τὴ ζωὴ τους μὲ ἄλλον τρόπο. Ὅποιος ὅμως κερφωνόταν στὸ ξύλο καὶ κρεμῶταν πάνω σ' αὐτό, δὲν ὑπέμενε αὐτὸ μόνο τὸ κακό, τὸ ὅτι τιμωροῦνταν μὲ μιὰ τέτοια καταδίκη, ἀλλὰ καὶ θεωροῦνταν αὐτὸς καταραμένος. Γιατὶ λέγει: «καταραμένος νὰ εἶ-

ξύλου». Ἄλλ' ὁμῶς τὸ ἐπάρατον τοῦτο, τὸ ἀπευκτόν, τὸ τῆς ἐσχάτης τιμωρίας σύμβολον, νῦν γέγονε ποθεινὸν καὶ ἐπέραστον. Οὐδὲ γὰρ οὕτω στέφανος βασιλικὸς καλλωπίζει κεφαλὴν, ὡς σταυρὸς παντὸς κόσμου τιμιώτερος ὢν· καὶ ὁ ἅπαντες ἐπεφρίκεσαν πρώην,
 5 τούτου νῦν τὸ σχῆμα οὕτως ἐστὶν ἅπασι περιμάχητον, ὡς πανταχοῦ τοῦτο εὐρίσκεισθαι παρὰ ἄρχουσι, παρὰ ἀρχομένοις, παρὰ γυναιξί, παρὰ ἀνδράσι, παρὰ παρθένοις, παρὰ γεγαμημέναις, παρὰ δούλοις, παρὰ ἐλευθέροις. Καὶ γὰρ συνεχῶς αὐτὸ ἅπαντες ἐγχαράττουσιν ἐπὶ τοῦ τῶν μελῶν ἡμῶν ἐπισημοτέρου μέρους καὶ ὡσπερ ἐν
 10 στήλῃ ἐπὶ τοῦ μετώπου καθ' ἐκάστην ἡμέραν διατυπούμενον περιφέρουσιν.

Οὗτος ἐν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ, οὗτος ἐν ταῖς τῶν ἱερέων χειροτονίαις, οὗτος πάλιν μετὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τὸ μυστικὸν δεῖπνον διαλάμπει. Τοῦτον πανταχοῦ χορεύοντα ἴδοι τις ἂν, ἐν οἰκίαις, ἐν ἀγοραῖς, ἐν ἐρημίαις, ἐν ὁδοῖς, ἐν ὄρεσιν, ἐν νάπαις, ἐν βουνοῖς, ἐν θαλάττῃ καὶ πλοίοις καὶ νήσοις, ἐν κλίναις, ἐν ἱματίοις, ἐν ὄπλοις, καὶ ἐν παστάσιν, ἐν συμποσίοις, ἐν σκεύεσιν ἀργυροῖς, ἐν χρυσέοις, ἐν μαργαρίταις, ἐν τοίχων γραφαῖς, ἐν σώμασιν ἀλόγων πολλὰ πεπονηκότων, ἐν σώμασιν ὑπὸ δαιμόνων πολιορκουμένων, ἐν πολέμοις, ἐν εἰρήνῃ, ἐν ἡμέραις, ἐν νυξίν, ἐν τρυφώντων χορείαις, ἐν σκληραγωγουμένων φρατρίαις. Οὕτω περιμάχητον ἅπασι γέγονε τὸ θαυμαστὸν τοῦτο δῶρον, ἡ ἀφατος αὕτη χάρις. Οὐδεὶς αἰσχύνεται, οὐκ ἐγκαλύπτεται ἐννοῶν, ὅτι θανάτου τοῦ ἐπαράτου τοῦτο σύμβολον, ἀλλὰ πάντες τούτω καλλωπιζόμεθα μᾶλλον, ἢ στεφάνοις καὶ διαδήμασι καὶ μυρίαῖς μαργαριτῶν περιβολαῖς. Οὕτως οὐ μόνον οὐκ ἔστι φευκτός, ἀλλὰ καὶ ποθεινὸς καὶ ἐπέραστος καὶ περισπούδαστος ἅπασι, καὶ πανταχοῦ διαλάμπων καὶ διεσπαρμένος ἐν τοίχοις οἴκων, ἐν ὀροφῇ, ἐν βίβλοις, ἐν πόλεσιν, ἐν κώμαις, ἐν ταῖς ἀοικήτοις, ἐν ταῖς οἰκουμέναις. Ἡδέως ἂν
 30 οὖν ἐροίμην τὸν Ἕλληνα λοιπόν, πόθεν τῆς καταδίκης ταύτης, τοῦ θανάτου τοῦ ἐπαράτου τούτου τὸ σύμβολον ἅπασι ποθεινόν, περισπούδαστον, εἰ μὴ μεγάλη τοῦ σταυρωθέντος ἡ δύναμις;

ναι ὁ καθένας πὺν κρεμᾶται ἐπάνω σὲ ξύλο»⁶. Ἄλλ' ὁμως τὸ καταραμένο αὐτό, πὺν εὐχόταν κανεῖς νὰ μὴ τοῦ συμβῆ, τὸ σύμβολο τῆς πιὸ χειρότερης τιμωρίας, τώρα ἔγινε ποθητὸ καὶ ἀξιαγάπητο. Γιατὶ δὲν στολίζει τὸ κεφάλι τόσο πολὺ τὸ βασιλικὸ στεφάνι, ὅσο ὁ σταυρὸς, πὺν εἶναι ἀπὸ κάθε κόσμημα τιμιότερος. Καὶ ἐκεῖνο πὺν προηγουμένως τὸ ἀπέφευγαν ὅλοι μὲ φρίκη, τόσο περιζήτητο εἶναι σήμερα ἀπὸ ὅλους τὸ σχῆμα αὐτοῦ, ὥστε νὰ βρίσκεται αὐτὸ παντοῦ, στοὺς ἄρχοντες, στοὺς ὑπηκόους, στὶς γυναῖκες, στοὺς ἄνδρες, στὶς παρθένες, στὶς ἔγγαμες γυναῖκες, στοὺς δούλους, στοὺς ἐλεύθερους. Καθ' ὅσον ὅλοι συνεχῶς τὸ σχῆμα αὐτοῦ κάμνουν στὸ ἐπισημότερο μέρος τοῦ σώματος καὶ τὸ μεταφέρουν μαζί τους καθημερινὰ τυπωμένο σὰν σὲ στήλη, πάνω στὸ μέτωπό τους.

Ὁ σταυρὸς ὑπάρχει στὴν ἱερὴ Τράπεζα, αὐτὸς στὶς χειροτονίες τῶν ἱερέων, αὐτὸς πάλι διαλάμπει στὴ θεία εὐχαριστία μαζί μὲ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Θὰ μπορούσε κανεῖς νὰ τὸν δῆ νὰ ὑπάρχει παντοῦ, στὰ σπίτια, στὶς ἀγορές, στὶς ἐρημιές, στοὺς δρόμους, στὰ βουνά, στὶς κοιλάδες, στοὺς λόφους, στὶς θάλασσες καὶ στὰ πλοῖα καὶ στὰ νησιά, στὰ κρεββάτια καὶ στὰ ἐνδύματα, στὰ ὄπλα, στοὺς γάμους, στὰ συμπόσια, στὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη, στὰ μαργαριτάρια, στὶς τοιχογραφίες, στὰ σώματα τῶν πολὺ ἀρρώστων ζώων, στὰ σώματα ἐκείνων πὺν ἐνοχλοῦνται ἀπὸ δαίμονες, στοὺς πολέμους, στὴν εἰρήνη, στὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νύχτας, στὶς ὀμάδες ἐκείνων πὺν διασκεδάζουν καὶ στοὺς συλλόγους τῶν ἀθλουμένων. Τόσο περιπόθητο σ' ὅλους ἔγινε τὸ θαυμαστὸ αὐτὸ δῶρο, ἢ ἀνέκφραστη αὐτὴ χάρη. Κανεῖς δὲν ντρέπεται, δὲν νιώθει ἄσχημα, σκεπτόμενος, ὅτι ὁ σταυρὸς εἶναι σύμβολο τοῦ πιὸ καταραμένου θανάτου, ἀλλ' ὅλοι μὲ αὐτὸν στολιζόμαστε πολὺ περισσότερο, παρὰ μὲ τὰ στεφάνια καὶ τὰ στέμματα καὶ τὶς ἄπειρες σειρὲς τῶν μαργαριταριῶν. Ἐτσι ὄχι μόνο δὲν εἶναι ἀποφευκτός, ἀλλ' εἶναι καὶ ποθητὸς καὶ ἀγαπητὸς καὶ περιζήτητος ἀπ' ὅλους, διαλάμπει παντοῦ, καὶ βρίσκεται στοὺς τοίχους τῶν οἰκιῶν, στὴν ὀροφή, στὰ βιβλία, στὶς πόλεις, στὰ χωριά, στὰ ἀκατοίκητα καὶ στὰ κατοικημένα μέρη. Εὐχαρίστως λοιπὸν θὰ ἐρωτοῦσα τὸν εἰδωλολάτρη ἀπὸ ποῦ ὁ σταυρὸς, τὸ σύμβολο αὐτὸ τῆς καταδίκης καὶ τοῦ καταραμένου θανάτου, ἔγινε σ' ὅλους ποθητὸς καὶ περιζήτητος, ἂν δὲν ἦταν μεγάλη ἢ δύναμη ἐκείνου πὺν σταυρώθηκε;

10. *Εἰ γὰρ μηδὲν ἦν, καὶ τοῦτο σὺ νομίζεις καὶ ἀναισχυντεῖς ἔτι καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀντιβλέπεις καὶ πρὸς τὸ φῶς τυφλώττεις, φέρε σοι δείξωμεν καὶ ἐξ ἄλλης ὑποθέσεως ἠλίκον τοῦτό ἐστι. Ποίας δὴ ταύτης; Ἔστι τοῖς δικάζουσι πολλὰ βασανιστηρίων εἶδη, 5 ξύλον, ἰμάντες, ὄνουχες, μολιβδίδες, δι' ὧν ζέουσι τὰ σώματα καὶ διασχίζουσι τὰ μέλη καὶ ἐξαρτῶσι. Τίς γοῦν ἂν ἔλοιτο ταῦτα εἰς οἰκίαν ἀγαγεῖν; Τίς δ' ἂν καταδέξαιτο χειρὸς ἄψασθαι τῶν ταῦτα ἐργαζομένων δημίων, ἢ πλησίον γενέσθαι ἰδεῖν; Οὐχὶ μυσάττονται οἱ πλείους, ἔνιοι δὲ καὶ οἰωνίζονται, καὶ οὐδὲ τῆς ἀφῆς, οὐδὲ τῆς ὄψεως 10 ἀνέχονται; Οὐ πόρρω φεύγουσιν; οὐκ ἀποστρέφουσι τὸ ὄμμα; Τοιοῦτον δὴ τι καὶ ὁ σταυρὸς ἦν τὸ παλαιόν, μᾶλλον δὲ τούτων πολὺ χαλεπώτερος. Ὅπερ γὰρ ἔφθην εἰπὼν, οὐχ ἀπλῶς θανάτου, ἀλλὰ θανάτου τοῦ ἐπαράτου τοῦτο σύμβολον ἦν. Πόθεν οὖν, εἶπέ μοι, πᾶσιν οὕτω νῦν περισπούδαστος, πᾶσιν οὕτω ποθεινὸς γέγονε, 15 πάντων προτιμότερος; Αὐτὸ δὲ τὸ ξύλον ἐκεῖνο, ἔνθα τὸ ἅγιον ἐτάθη σῶμα καὶ ἀνεσκολοπίσθη, πῶς ἐστι περιμάχητον ἅπασι; Καὶ μικρόν τι λαμβάνοντες ἐξ ἐκείνου πολλοὶ καὶ χρυσῶ κατακλείοντες καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες τῶν τραχήλων ἐξαρτῶσι τῶν ἑαυτῶν καλλωπιζόμενοι, καίτοι καταδίκης σύμβολον τὸ ξύλον ἦν, καίτοι 20 τιμωρίας; Ἄλλ' ὁ πάντα ποιῶν καὶ μετασκευάζων αὐτά, ὁ τὴν οἰκουμένην ἐκ τοσαύτης κακίας μεταθεῖς καὶ τὴν γῆν οὐρανὸν ἐργασάμενος, οὗτος καὶ τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἐπονείδιστον ὄν καὶ πάντων θανάτων αἰσχιστον, ὑπὲρ τῶν οὐρανῶν ἀνήγαγε. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα προορῶν ὁ προφήτης ἔλεγε· «καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή».*

25 *Τοῦτο γὰρ τὸ τοῦ θανάτου σύμβολον (οὐ γὰρ παύσομαι συνεχῶς τοῦτο λέγων) ἐγένετο εὐλογίας ὑπόθεσις πολλοῖς καὶ παντοδαπῆς ἀσφαλείας τεῖχος, διαβόλου καιρία πληγὴ, δαιμόνων χαλινός, κημὸς τῆς τῶν ἀντικειμένων δυνάμεως· τοῦτο θάνατον ἀνεῖλε, τοῦτο τοῦ ἄδου τὰς χαλκᾶς πύλας συνέκλασε, τοὺς σιδηροῦς μο- 30 χλοὺς συνέθλασε, τοῦ διαβόλου τὴν ἀκρόπολιν κατέλυσε, τῆς*

10. Γιατί, ἂν δὲν ἦταν τίποτε καὶ αὐτὸ νομίζεις σὺ καὶ φέρεσαι ἀδιάντροπα ἀκόμη καὶ κλείνεις τὰ μάτια μπροστὰ στὴν ἀλήθεια καὶ παραμένεις τυφλὸς μπροστὰ στὸ φῶς, ἐμπρὸς νὰ σοῦ ἀποδείξω καὶ κατ' ἄλλον τρόπο πόσο σπουδαῖο εἶναι αὐτό. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ ἀπόδειξη; Ὑπάρχουν πολλὰ εἶδη βασανιστηρίων στὴ διάθεση τῶν δικαστῶν, ὅπως τὸ ξύλο, τὰ μαστίγια, οἱ ὄνυχες, οἱ μολιβδίδες, μετὰ τὰ ὁποῖα ξύνουν τὰ σώματα καὶ ξεσχίζουν τὰ μέλη καὶ τὰ ἐξαρθρώνουν. Ποιὸς λοιπὸν θὰ ἠθελε τὰ ὄργανα αὐτὰ νὰ τὰ βάλῃ στὸ σπίτι του; Καὶ ποιὸς θὰ καταδεχόταν νὰ ἀγγίξῃ μετὰ τὸ χέρι τὰ ὄργανα αὐτὰ τῶν δημίων ἢ νὰ τὰ δῆ νὰ βρίσκονται δίπλα του; Δὲν τὰ συχαίνονται οἱ περισσότεροι, καὶ μερικοὶ μάλιστα τὰ θεωροῦν καὶ σὰν μαγικά ὄργανα καὶ δὲν ἀνέχονται οὔτε νὰ τὰ ἀγγίσουν οὔτε καὶ νὰ τὰ δοῦν; Δὲν φεύγουν μακριὰ ἀπ' αὐτά; δὲν ἀποστρέφουν τὸ βλέμμα τους; Κάτι τέτοιο λοιπὸν ἦταν παλαιὰ καὶ ὁ σταυρὸς, ἡ καλύτερα πολὺ πιὸ φοβερὸς ἀπ' αὐτά. Γιατί, ὅπως εἶπα προηγουμένως, αὐτὸς ἦταν σύμβολο ὄχι ἀπλῶς θανάτου, ἀλλὰ τοῦ καταραμένου θανάτου. Πές μου λοιπὸν, ἀπὸ ποῦ ἔγινε τώρα τόσο περιπόθητος ἀπὸ ὄλους, τόσο ἀγαπητὸς σὲ ὄλους καὶ προτιμότερος ἀπ' ὅλα; Ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ ξύλο, πάνω στὸ ὁποῖο τεντώθηκε τὸ ἅγιο σῶμα καὶ καρφώθηκε, πῶς εἶναι ἀπ' ὄλους περιπόθητο; Καὶ πολλοὶ ἄνθρωποι, παίρνοντας ἓνα μικρὸ τεμάχιο ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ ἐπιχρυσώνοντάς το, τὸ κρεμοῦν καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἀπὸ τὸν λαιμὸ τους καὶ τὸ θεωροῦν στολίδι τους, ἂν καὶ τὸ ξύλο αὐτὸ ἦταν σύμβολο καταδίκης; Ἄλλ' αὐτὸς ποὺ δημιουργεῖ τὰ πάντα καὶ μεταβάλλει αὐτά, αὐτὸς ποὺ ἀπάλλαξε τὴν οἰκουμένη ἀπὸ μιὰ τόση κακία καὶ κατέστησε τὴ γῆ οὐρανό, αὐτὸς καὶ τὸ πρᾶγμα αὐτό, ποὺ ἦταν ἐπονείδιστο καὶ τὸ πιὸ αἰσχρὸ ὄργανο ὄλων τῶν θανάτων, τὸ ὕψωσε πιὸ πάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς. Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν προβλέποντας ὁ προφήτης ἔλεγε· «καὶ θὰ εἶναι ἡ ἀνάπαυση αὐτοῦ γεμάτη μετὰ τιμῆ».

Αὐτὸ δηλαδὴ τὸ σύμβολο τοῦ θανάτου (γιατὶ δὲν θὰ παύσω νὰ τὸ λέγω συνεχῶς αὐτὸ) ἔγινε γιὰ πολλοὺς μέσο εὐλογίας καὶ τεῖχος παντὸς εἶδους ἀσφάλειας, θανατηφόρα πληγὴ τοῦ διαβόλου, χαλινάρι τῶν δαιμόνων, φίμωτρο τῆς δυνάμεως τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ κατάργησε τὸν θάνατο, αὐτὸ συνέτριψε τὶς χάλκινες πύλες τοῦ ἄδη καὶ συνέθλιψε τοὺς σιδερένιους μοχλοὺς, αὐτὸ κατέστρεψε τὴν ἀκρόπολη τοῦ διαβόλου, αὐτὸ ἀπέκοψε τῆς ἀμαρτίας τὰ

ἀμαρτίας τὰ νεῦρα ἐξέκοψεν, ὑπὸ καταδίκην κειμένην τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐξήρπασε, θεήλατον φερομένην κατὰ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας πληγὴν ἀνέστειλε. Τί λέγω; Ἵπερ οὐκ ἴσχυσε θάλασσα σχιζομένη, πέτραι ρηγνύμεναι, ἀὴρ μεταβαλλόμενος καὶ μάννα ἐπὶ 5 τεσσαράκοντα ἔτεσι τοσαύταις χιλιάσι διαδιδόμενον καὶ νόμος καὶ ἕτερα σημεῖα καὶ ἐν ἐρήμῳ καὶ ἐν Παλαιστίνῃ γενόμενα, ταῦτα ἴσχυσεν ὁ σταυρὸς, οὐκ ἐν ἐνὶ ἔθνει, ἀλλ' ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, σταυρὸς τὸ ἐπάρατον σύμβολον, τὸ πᾶσι φευκτόν, τὸ πᾶσιν ἀπευκτόν, τὸ ἐπονείδιστον, ἴσχυσε, μετὰ τὸ τελευτῆσαι τὸν σταυρωθέν- 10 τα, πάντα εὐκόλως ἐργάσασθαι. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν. Τὴν γὰρ οἰκουμένην ἄγονον οὔσαν κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον καὶ ἐρήμου γῆς οὐδὲν ἄμεινον διακειμένην, οὐδὲ εἰς τὸ τεκεῖν τι χρηστὸν προσδοκῶσαν, ἀθρόον παράδεισον καὶ μητέρα πολὺπαιδα πεποίηκε. Καὶ τοῦτο ἄνωθεν 15 προεδήλωσεν ὁ προφήτης οὕτω λέγων· «εὐφράνθητι στεῖρα ἢ οὐ τίκτουσα· ρῆξον καὶ βόησον ἢ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον, ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα».

Ἵτι τοιαύτην ἐργασάμενος, νόμον ἔδωκεν αὐτῇ πολλῶ τοῦ προτέρου βελτίονα, οὐδὲ τοῦτο ἐσίγησαν οἱ προφῆται· καὶ ὄρα τί 20 προαναφωνοῦντες εἰρήκασι· «διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην καινὴν οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, καγὼ ἠμέλησα αὐτῶν, λέγει Κύριος· ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη, ἣν διαθήσομαι αὐτοῖς, δι- 25 δοῦς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν καὶ ἐπὶ καρδίαν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς». Εἶτα καὶ τὴν ἀθρόαν μεταβολὴν καὶ τὴν μετ' εὐκολίας διδασκαλίαν παραδηλῶν ἔλεγε· «καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων, γνῶθι τὸν Κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν 30 ἕως μεγάλου αὐτῶν». Ἵτι ἀμαρτημάτων ἔμελλε δίδόναι συγχώρησιν ἅπασι παραγενόμενος καὶ τοῦτο πάλιν προανεφώνησεν ὁ προφήτης οὕτως εἰπών· «αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη, ὅταν

7. Ἵσ. 54,1.

8. Ἵερ. 31,32.

νεῦρα, αὐτὸ λύτρωσε ὅλη τὴν οἰκουμένην ποῦ ἦταν καταδικασμένη, καὶ τερμάτισε τὴν θεία τιμωρία ποῦ καταφερόταν ἐναντίον τῆς φύσεώς μας. Ἄλλὰ τί λέγω; Ἐκεῖνα ποῦ δὲν μπόρεσαν νὰ κατορθώσουν ἢ σχιζόμενη θάλασσα καὶ οἱ ραγιζόμενες πέτρες, ἢ μεταβολὴ τοῦ ἀνέμου καὶ τὸ μάννα, ποῦ ἐπὶ σαράντα χρόνια χορηγοῦνταν σὲ τόσες χιλιάδες Ἰουδαίων, καὶ ὁ νόμος καὶ τὰ τόσα ἄλλα θαύματα ποῦ ἐγιναν καὶ στὴν ἔρημο καὶ στὴν Παλαιστίνη, αὐτὰ τὰ κατώρθωσε ὁ σταυρός, ὄχι σὲ ἓνα ἔθνος, ἀλλὰ σ' ὅλοκληρο τὸν κόσμο, ὁ σταυρός, τὸ καταραμένο αὐτὸ σύμβολο, ποῦ ὅλοι τὸ ἀπέφευγαν καὶ εὔχονταν νὰ μὴ τοὺς συμβῆ, καὶ τὸ πιὸ ἐπονείδιστο, αὐτὸς κατώρθωσε, μετὰ τὸν θάνατο ἐκείνου ποῦ σταυρώθηκε ἐπάνω σ' αὐτόν, νὰ τὰ κάμη ὅλα μὲ εὐκολία. Καὶ ὄχι μόνο αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὰ ὅσα ἐπακολούθησαν δείχνουν τὴ δύναμή του. Γιατὶ ὅλοκληρη τὴν οἰκουμένην, ποῦ ἦταν ἄγονη σὲ ἔργα ἀρετῆς καὶ δὲν βρισκόταν σὲ καθόλου καλύτερη κατάσταση ἀπὸ τὴν ἔρημη γῆ καὶ δὲν περίμενε νὰ παράγη κάτι τὸ καλὸ, τὴν κατέστησε μέσα σὲ μιὰ στιγμὴ παράδεισο καὶ μητέρα πολύτεκνη. Καὶ αὐτὸ τὸ εἶπε ὁ προφήτης ἀπὸ πρὶν λέγοντας τὰ ἐξῆς: «γέμισε ἀπὸ εὐφροσύνη, σὺ στεῖρα ποῦ δὲν γεννοῦσες· βγάλε μεγάλη φωνὴ καὶ βροντοφώναξε, σὺ ποῦ δὲν γνώρισες τίς ὠδῖνες τοῦ τοκετοῦ, γιατί σήμερα εἶναι πολὺ περισσότερα τὰ τέκνα τῆς στεῖρας γῆς, παρὰ ἐκείνης ποῦ εἶχε ἄνδρα»⁷.

Καὶ ἀφοῦ τὴν ἔκαμε τέτοια, τῆς ἔδωσε νόμο, ποῦ ἦταν πολὺ πιὸ καλύτερος ἀπὸ τὸν προηγούμενο, πρᾶγμα ποῦ καὶ αὐτὸ δὲν τὸ ἀποσιώπησαν οἱ προφῆτες. Καὶ πρόσεχε τί προφήτεψαν καὶ εἶπαν: «θὰ συνάψω μὲ αὐτοὺς νέα διαθήκη, ὄχι σὰν τὴ διαθήκη ποῦ εἶχα συνάψει μὲ τοὺς πατέρες τους κατὰ τὴν ἡμέρα ποῦ τοὺς ἔπιασα ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τοὺς ἔβγαλα ἀπὸ τὴ γῆ τῆς Αἰγύπτου, γιατί αὐτοὶ δὲν ἔμειναν πιστοὶ στὴ διαθήκη μου ἐκείνη, καὶ γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ τοὺς παραμέλησα, λέγει ὁ Κύριος. Καὶ εἶναι αὐτὴ ἡ διαθήκη ποῦ θὰ συνάψω μὲ αὐτούς: θὰ τοὺς δώσω νόμους κατανοητοὺς στὴ διάνοιά τους καὶ θὰ τοὺς γράψω ἐπάνω στὴν καρδιά τους»⁸. Ἐπειτα, προλέγοντας καὶ τὴν αἰφνίδια καὶ μαζικὴ μεταβολὴ καθὼς καὶ τὴν εὐκολὴ διάδοσις τοῦ κηρύγματος, ἔλεγε: «καὶ δὲν θὰ διδάξουν ὁ καθένας πιά τὸν πλησίον του καὶ ὁ κάθε ἀδελφὸς τὸν ἀδελφὸ του, λέγοντας 'γνώρισε τὸν Κύριο', γιατί ὅλοι θὰ μὲ γνωρίσουν, ἀπὸ τὸν πιὸ μικρὸ μέχρι τὸν πιὸ μεγάλου τους»⁹. Τὸ ὅτι ἐπρόκειτο ἐρχόμενος νὰ συγχωρήσῃ τίς ἁμαρτίες ὅλων καὶ αὐτὸ τὸ προεἶπε ὁ προφήτης πάλι.

ἀφέλωμαι τὰς ἀνομίας αὐτῶν καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι». Τί τούτου σαφέστερον γένοιτ' ἄν; Τὴν κλήσιν γὰρ τῶν ἐθνῶν, τὴν ὑπεροχὴν τοῦ καινοῦ πρὸς τὸν παλαιὸν νόμον, τὴν εὐκολίαν τῆς προσαγωγῆς, τῶν πιστευσάντων τὴν χάριν καὶ τὴν
5 δωρεὰν τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος γενομένην διὰ τούτων ἐνέφηνε τῶν προρρήσεων.

11. Ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ ταῦτα ἐργασάμενος, αὐτὸς παρέσται καὶ κριτῆς μετὰ ταῦτα, ὅρα πῶς καὶ αὐτὸ προαναφωνοῦσι· καὶ γὰρ οὐδὲ τοῦτο παρέδραμον, οἱ μὲν ὀρώντες αὐτὸν ἐν αὐτῷ τῷ σχήμα-
10 τι, ᾧ μέλλει παραγίνεσθαι, οἱ δὲ διὰ ρημάτων αὐτῶν προαναφωνοῦντες. Ὁ μὲν γὰρ Δανιήλ, καὶ ταῦτα ἐν μέσῳ βαρβάρων τῶν Βαβυλωνίων, ὀρᾷ αὐτὸν ἐπὶ τῶν νεφελῶν καὶ ἄκουε τῶν ρημάτων αὐτῶν τοῦ προφήτου· «ἐθεώρουν», φησί, «καὶ ἰδοὺ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν καὶ ἔφθασεν ἕως τοῦ παλαιοῦ
15 τῶν ἡμερῶν καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθη καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ βασιλεία καὶ πάντες οἱ λαοί, φυλαί, γλῶσσαι, αὐτῷ δουλεύσουσι». Καὶ τὸ κριτήριον δὲ αὐτοῦ ὑπογράφων φησὶν· «ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν καὶ βίβλοι ἀνεώχθησαν καὶ ποταμὸς πυρὸς εἴλκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ· χίλια χιλιάδες ἐλειτούργουν
20 αὐτῷ καὶ μύρια μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ». Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τὴν τιμὴν δείκνυσιν, ἣν μέλλουσιν ἔχειν οἱ δίκαιοι, λέγων· «καὶ τὸ κρίμα ἔδωκεν ἀγίοις Ὑψίστου καὶ τὴν βασιλείαν κατέσχον οἱ ἅγιοι». Ὁ δὲ Μαλαχίας καὶ ὅτι διὰ πυρὸς ἔσται τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο, παρίστησι λέγων· «ἰδοὺ αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευ-
25 τηρίου καὶ ὡς ποιά πλυνόντων». Εἶδες ἀκρίβειαν προφητῶν, πῶς ἅπαντα προλαβόντες ἀνεκήρυξαν τὰ συμβήσεσθαι μέλλοντα; Πῶς οὖν ἔτι τολμᾷς ἀπιστεῖν, τοιαύτας λαβὼν αὐτοῦ ἀποδείξεις τῆς δυνάμεως, ῥήματα πρὸ τοσούτου χρόνου ἀναφωνηθέντα καὶ πράγματα τοῖς ῥήμασι συμβαίνοντα βλέπων καὶ οὐδὲν ὄλως διαπεσόν;

30 Καὶ ὅτι οὐ πλάσματα ἡμέτερα μαρτυροῦσιν οἱ τὰ βιβλία καὶ πρῶτοι δεξάμενοι καὶ νῦν κατέχοντες, ἐχθροί τε ὄντες καὶ τῶν ἐσταυρωκότων ἔκγονοι καὶ νῦν αὐτὰ κατέχοντες καὶ διατηροῦντες.

9. Ἱερ. 31,34.

10. Αὐτόθι.

11. Δαν. 7,13.

12. Μαλαχ. 3,2.

λέγοντας τὰ ἐξῆς· «αὐτὴ εἶναι ἡ διαθήκη μου μεῖς αὐτούς, ὅταν θὰ συγχωρήσω τὶς ἀνομίες τους καὶ δὲν θὰ θυμηθῶ πιά τὶς ἀμαρτίες τους»¹⁰. Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξῃ σαφέστερο ἀπ' αὐτό; Γιατὶ μετὶς προφητεῖες αὐτὲς φανέρωσε τὴν κλήση τῶν ἐθνῶν, τὴν ὑπεροχὴ τοῦ νέου νόμου ἔναντι τοῦ παλαιοῦ, τὴν εὐκολία τῆς ἀποδοχῆς τοῦ κηρύγματος, τὴ χάρη ἐκείνων ποὺ πίστεψαν καὶ τὴ δωρεὰ ποὺ δόθηκε μετὰ τὸ βάπτισμα.

11. Τὸ ὅτι αὐτὸς τὰ ἔκαμε ὅλα αὐτὰ καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος θὰ ἔλθῃ ἀργότερα ὡς κριτῆς, πρόσεχε πῶς καὶ αὐτὸ τὸ προλέγουν· γιατί οὔτε καὶ αὐτὸ τὸ παρέβλεψαν, παρουσιάζοντας ἄλλοι τὴ μορφή μετὶς τὴν ὁποία πρόκειται νὰ ἔλθῃ, καὶ ἄλλοι προφητεύοντας τὴν ἔλευσὴ του μετὰ λόγια μόνο. Ὁ Δανιὴλ δηλαδή, ζώντας ἀνάμεσα στοὺς βαρβάρους Βαβυλωνίους, τὸν βλέπει νὰ ἔρχεται ἐπὶ τῶν νεφελῶν· ἄκουε τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ προφήτη· «ἔβλεπα», λέγει, «καὶ νά, βλέπω νὰ ἔρχεται ὡς υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν νεφελῶν καὶ ἔφθασε μέχρι τὸν παλαιὸ τῶν ἡμερῶν, ὠδηγήθηκε ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ τοῦ δόθηκε ἡ ἐξουσία καὶ ἡ βασιλεία καὶ ὅλοι οἱ λαοί, οἱ φυλές, καὶ γλῶσσες θὰ ὑπηρετήσουν αὐτόν». Παριστάνοντας καὶ τὸ δικαστήριό του λέγει· «ἔβλεπα μέχρι ποὺ τοποθετήθηκαν θρόνοι καὶ ἀνοίχθηκαν τὰ βιβλία καὶ ποταμὸς πυρὸς ἔτρεχε μπροστὰ του· χίλιες χιλιάδες ἀγγέλων τὸν ὑπηρετοῦσαν καὶ μύριες μυριάδες ἀγγέλων στέκονταν δίπλα του». Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ δείχνει καὶ τὴν τιμὴ ποὺ πρόκειται νὰ ἔχουν οἱ δίκαιοι, λέγοντας· «καὶ ἡ ἀπόφαση βγήκε γιὰ τοὺς ἁγίους τοῦ Ὑψίστου καὶ ἔλαβαν τὴν βασιλεία οἱ ἅγιοι»¹¹. Ὁ Μαλαχίας πάλι προφητεύει ὅτι τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο θὰ γίνῃ ὑπὸ μορφή πυρός, λέγοντας· «νά, θὰ παρουσιασθῇ αὐτὸς μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους σὰν τὸ πῦρ τοῦ χωνευτηρίου καὶ σὰν τὸ σταχτόνερο ἐκείνων ποὺ πλένουν»¹². Εἶδες ἀκρίβεια προφητῶν, πῶς διεκήρυξαν ἀπὸ πρὶν ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν; Πῶς λοιπὸν τολμᾶς ἀκόμη νὰ ἀπιστῆς, ἔχοντας τόσες μεγάλες ἀποδείξεις τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, προφητεῖες ποὺ λέχθηκαν πρὶν ἀπὸ τόσα χρόνια, καὶ βλέποντας τὰ γεγονότα νὰ συμφωνοῦν μετὰ αὐτὲς, χωρὶς καθόλου νὰ ἀστοχοῦν;

Καὶ ὅτι οἱ προφητεῖες αὐτὲς δὲν ἀποτελοῦν κατασκευάσματα δικά μας τὸ μαρτυροῦν ἐκεῖνοι, ποὺ καὶ πρῶτοι δέχθηκαν τὰ βιβλία τῶν προφητῶν καὶ τὰ ἔχουν μέχρι σήμερα, ποὺ ἂν καὶ εἶναι ἐχθροὶ

Καὶ πῶς οὐ πιστεῦουσι, φησὶν, ἔχοντες τὰ βιβλία; Ὅτι καὶ τότε θαυματουργοῦντα βλέποντες οὐκ ἐπίστευον. Ἀλλὰ τοῦτο οὐ τοῦ ἀπιστουμένου ἔγκλημα, ἀλλὰ τῶν ἐν μεσημβρία μέση τυφλωτῶντων· ἐπεὶ καὶ τὸν κόσμον τοῦτον εἰς μέσον προέθηκε, παναρμόνιον
 5 ὄργανον, φωνὰς πανταχόθεν ἀφιέντα καὶ τὸν δημιουργὸν ἀνακηρύττοντα· καὶ ὁμῶς τινὲς τῶν ἀνθρώπων εἰσὶν, οἱ μὲν αὐτόματα πάντα λέγοντες, οἱ δὲ ἀγέννητα τὰ ὀρώμενα, οἱ δὲ δαίμοσιν ἐπιγράφοντες τὴν τούτων δημιουργίαν καὶ πρόνοιαν, ἄλλοι τύχη καὶ εἰμαρμένη καὶ γενέσει καὶ ἄστρον περιφοραῖς. Ἀλλ' οὐδέπω τοῦτο
 10 τοῦ δημιουργοῦ ἔγκλημα, ἀλλ' ἡ κατηγορία τῶν μετὰ τοσαῦτα φάρμακα ἐν ἐσχάταις κειμένων νόσοις. Ὡσπερ γὰρ ὅταν εὐγνώμων ἦ ψυχὴ, τὸ δέον συνορᾷ, οὐ πολλῶν δεομένη βοηθημάτων εἰς τοῦτο, οὕτω δὴ καὶ ὅταν ἀγνώμων καὶ ἀναίσθητος, κἂν μυρίους ἔχη τοὺς χειραγωγοῦντας, προκατειλημμένη πάθεσι, μένει τυφλώττουσα.

15 Ὅρα γοῦν τοῦτο πανταχοῦ συμβαῖνον, οὐκ ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ. Πόσοι γοῦν νόμων οὐκ ἀκούσαντες, ἐννομώτατον διετέλεσαν ἐπιδεικνύμενοι βίον; Ἄλλοι δὲ ἐκ πρώτης ἡλικίας αὐτοῖς συντραφέντες εἰς ἔσχατον γῆρας τοῖς νόμοις, οὐκ ἐπαύσαντο αὐτοὺς παραβαίνοντες. Ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν
 20 παλαιῶν συνέβαινε. Καὶ γὰρ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι καὶ σημείων καὶ θαμάτων μυρίων ἀπολαύσοντες, οὐκ ἐγένοντο βελτίους· Νινευῖται δὲ μιᾶς μόνης φωνῆς ἀκούσαντες μετεβάλλοντο καὶ τῆς κακίας ἀπηλλάγησαν. Τοῦτο καὶ ἐπ' ἀνδρῶν ἴδοι τις ἂν συμβαῖνον εὐτελῶν, οὐκ ἐπισήμων μόνον. Πόσης διδασκαλίας οὐκ ἀπέλαυσεν ὁ Ἰούδας, καὶ ὁμῶς προδότης ἐγένετο; Ποίας δὲ παραινέσεως ἀπέλαυσεν ὁ ληστής; Ἀλλὰ ἐν σταυρῷ αὐτὸν ὠμολόγησε καὶ τὴν βασιλείαν ἀνεκήρυξε τὴν ἐκείνου. Μὴ τοίνυν ἀπὸ τῶν διεφθαρμένων τὰς γνώμας τὰς κρίσεις ποιοῦ τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας τὴν προσήκουσαν ψῆφον ἔκφερε περὶ τῶν
 30 ὀρθῶς βουλευσαμένων.

Οὐκ ἐπίστευσαν οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ἐξ ἔθνῶν ἐπίστευσαν. Καὶ οὐδὲ τοῦτο σεσίγηται, ἀλλ' ἔνθεν μὲν ὁ Δαυὶδ προφητεύων βοᾷ·

μας και απόγονοι εκείνων που τον σταύρωσαν, τὰ ἔχουν και σήμερα και τὰ διατηροῦν. Και πῶς δὲν πιστεύουν, λέγει, ἀφοῦ ἔχουν τὰ βιβλία; Ὅπως και τότε ἀπιστοῦσαν, ἂν και τὸν ἔβλεπαν νὰ θαυματουργῆ. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ κατηγορία ἐκείνου που δὲν γίνεται πιστευτό, ἀλλ' ἐκείνων που παραμένουν τυφλοὶ μέσα στὸ καταμεσήμερο· γιατί και τὸν κόσμον αὐτὸν τὸν ἔθεσε μπροστά μας σὰν ὄργανο ἀρμονικώτατο, που ἀφήνει ἀπὸ παντοῦ φωνές και διακηρύσσει τὸν δημιουργό· κι ὅμως ὑπάρχουν μερικοί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλοι λένε ὅτι ὅλα ἔγιναν αὐτόματα, ἄλλοι ὅτι εἶναι ἀγέννητα τὰ ὅσα βλέπουμε, ἄλλοι ἀποδίδουν τῇ δημιουργίᾳ και τὴν πρόνοιάν τους στοὺς δαίμονες και ἄλλοι στὴν τύχη και στὴν εἰμαρμένη και στίς περιφορὲς τῶν ἄστρον. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἀποτελεῖ κατηγορία τοῦ δημιουργοῦ, ἀλλ' ἡ κατηγορία βαρύνει αὐτούς, που μετὰ ἀπὸ τόσα φάρμακα ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι βαρύτατα ἀσθενεῖς. Ὅπως δηλαδή, ὅταν μία ψυχὴ εἶναι εὐγνώμων, γνωρίζει τὸ πρέπον χωρὶς νὰ ἔχη ἀνάγκη ἀπὸ πολλὰ βοηθήματα, ἔτσι λοιπὸν και ὅταν εἶναι ἀγνώμων και ἀναίσθητη, κι ἂν ἀκόμη ἔχη ἄπειρους καθοδηγητές, κυριευμένη ἀπὸ τὰ πάθη, παραμένει τυφλή.

Πρόσεχε λοιπὸν ὅτι αὐτὸ συμβαίνει παντοῦ, ὄχι μόνο στὴν περίπτωση αὐτῆ, ἀλλὰ και σὲ ἄλλες. Πόσοι δηλαδή, ἐνῶ δὲν ἄκουσαν νόμους, κάμνουν μιὰ ζωὴ ἀπόλυτα σύμφωνη μὲ τοὺς νόμους; Κι ἄλλοι, που ἀνατράφηκαν μὲ τοὺς νόμους ἀπὸ τὴν παιδικὴ τους ἡλικία μέχρι τὰ βαθιὰ γεράματα, δὲν ἔπαψαν νὰ τοὺς παραβαίνουν. Τὰ ἴδια συνέβαιναν και παλαιότερα. Γιατὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ἂν και ἀπόλαυσαν ἄπειρα σημεῖα και θαύματα, δὲν ἔγιναν καλύτεροι· ἐνῶ οἱ Νινευῖτες, ἀκούοντας ἕνα μόνο κήρυγμα, μετέβαλαν τρόπο ζωῆς και ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὴν κακία. Αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ δῆ νὰ συμβαίνει και σὲ ἀπλοϊκοὺς ἀνθρώπους και ὄχι μόνο σὲ διάσημους. Πόση διδασκαλία δὲν ἀπόλαυσε ὁ Ἰούδας, κι ὅμως ἔγινε προδότης; Ποιὰ παραίνεση ἀπόλαυσε ὁ ληστής; Κι ὅμως ὠμολόγησε ἐπάνω στὸν σταυρὸ τὸν Χριστὸ και διακήρυξε τὴ βασιλεία ἐκείνου. Μὴ λοιπὸν κρίνης τὰ πράγματα στηριζόμενος στίς διεφθαρμένες γνώμες τῶν ἄλλων, ἀλλὰ μὲ βάση τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων νὰ ἐκφέρης τὴν πρέπουσα γνώμη γιὰ ἐκείνους που σκέφθηκαν ὀρθά.

Δὲν πίστεψαν οἱ Ἰουδαῖοι, πίστεψαν ὅμως οἱ Ἐθνικοί. Και οὔτε αὐτὸ ἀποσιωπήθηκε, ἀλλ' ἄλλοτε ὁ Δαυῖδ προφητεύοντας

«υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό με, υἱοὶ ἀλλότριοι ἐπαλαιώθησαν καὶ ἐχώλανε ἀπὸ τῶν τρίβων αὐτῶν». Ἐνθεν δὲ ὁ Ἡσαΐας λέγων, «Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη;» Καὶ πάλιν, «εὐρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανῆς 5 ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι». Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ Χαναναία καὶ Σαμαρεῖτις γυνὴ ἐπίστευσαν· ἱερεῖς δὲ καὶ ἄρχοντες ἐπολέμουν καὶ ἐπεβούλευον καὶ τοὺς ἄλλους ἀπειργον καὶ ἀποσυναγώγους ἐποίουν πιστεύοντας εἰς αὐτόν. Μηδὲν τοίνυν ξενίζετω σε ταῦτα. Πολλῶν ἐμπέπλησται τοιούτων ὑποδειγμάτων ὁ βίος 10 ἡμῶν καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς χρόνῳ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν οὖσιν· ἄλλως δέ, εἰ καὶ μὴ πάντες, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ ἐξ Ἰουδαίων καὶ τότε καὶ νῦν ἐπίστευσαν· εἰ δὲ μὴ πάντες, οὐδὲν καινὸν οὐδὲ παράδοξον. Τοιοῦτον γὰρ ἢ ἀγνωμοσύνη, τοιοῦτον ἢ ἀλόγιστος διάνοια, τοιοῦτον ἢ ὑπὸ παθῶν κρατουμένη ψυχή.

15 Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας παρὰ τῶν προφητῶν εἰρημένας καὶ πρὸ τοσοῦτων χρόνων ἀνακηρυχθείσας εἰρήκαμεν, φέρε καὶ τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἡνίκα περιεπόλει τὴν γῆν καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφετο, περὶ μελλόντων εἰρημένας εἰς μέσον ἀγάγωμεν, ἵνα κἀντεῦθεν αὐτοῦ μάθῃς τὴν ἰσχύν. Παραγενόμενος γὰρ 20 τότε καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων πραγματευόμενος σωτηρίαν, τῶν τε κατ' ἐκείνους ὄντων τοὺς χρόνους, τῶν τε ὕστερον ἔσομένων, ποικίλως αὐτὴν μεταχειρίζει. Καὶ ὄρα τί ποιεῖ. Θαύματα ἐργάζεται καὶ προλέγει τινὰ τῶν μακροῖς ὕστερον χρόνοις ἐκβησομένων· διὰ μὲν τῶν τότε γινομένων τὴν ἀλήθειαν τῶν μετὰ πολὺν χρόνον ἐκβησο- 25 μένων ἐγγυώμενος παρὰ τοῖς τότε ἀκροαταῖς, τοῖς τε μετὰ ταῦτα ἔσομένοις ἐκ τῶν εἰρημένων ἐκβάσεων ἀξιοπίστα δεικνὺς καὶ τὰ ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ γεγεννημένα θαύματα, καὶ ἀπὸ τῆς διπλῆς ταύτης ἀποδείξεως καὶ τὰ περὶ τῆς βασιλείας πιστούμενος.

12. Καὶ γὰρ διπλαῖ αὐτοῦ αἱ προρρήσεις ἦσαν, αἱ μὲν κατὰ τὸν

13. Ψαλμ. 17,46.

14. Ἡσ. 53,1.

15. Ἡσ. 65,1.

16. Ματθ. 15,21-28. Μάρκ. 7,24-30.

βροντοφωνάζει, «υἱοὶ ἀλλογενεῖς μου εἶπαν ψέματα, υἱοὶ ἀλλοεθνεῖς κατέστησαν ἄχρηστοι σὰν τὰ παλιὰ πράγματα καὶ βάδιζαν κουτσαίνοντας στοὺς δρόμους τους»¹³, καὶ ἄλλοτε ὁ Ἡσαΐας λέγει· «Κύριε, ποιός πίστεψε σ' αὐτὰ πὺ ἀκούσαμε ἀπὸ σένα καὶ ἡ δύναμη τοῦ Κυρίου σὲ ποιόν φανερώθηκε;»¹⁴. Καὶ πάλι· «βρέθηκα ἀπὸ ἐκείνους πὺ δὲν μὲ ζητοῦν, ἔγινα φανερός σ' ἐκείνους πὺ δὲν μὲ ἐρωτοῦν»¹⁵. Ἄλλὰ καὶ κατὰ τὴν παρουσία του στὴ γῆ πίστεψαν σ' αὐτὸν ἡ Χαναναία¹⁶ καὶ ἡ Σαμαρείτιδα¹⁷, ἐνῶ οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες τὸν πολεμοῦσαν καὶ τὸν ἐπιβουλεύονταν καὶ ἐμπόδιζαν καὶ τοὺς ἄλλους καὶ ἀπομάκρυναν ἀπὸ τὴ συναγωγή ἐκείνους πὺ πίστευαν σ' αὐτόν. Ἄς μὴ σὲ ξενίζουν λοιπὸν καθόλου αὐτά. Ἡ ζωὴ μας εἶναι γεμάτη ἀπὸ πολλὰ τέτοια παραδείγματα, πὺ συνέβηκαν καὶ κατὰ τὶς ἡμέρες μας καὶ παλαιότερα. Ἄλλωστε, ἂν ὄχι ὅλοι, ὅπως δὴποτε ὅμως πολλοὶ καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους πίστεψαν καὶ τότε καὶ τώρα, ἂν ὅμως δὲν πίστεψαν ὅλοι, δὲν εἶναι οὔτε πρωτάκουστο οὔτε παράδοξο. Γιατὶ τέτοια εἶναι ἡ ἀγνωμοσύνη, τέτοια ἡ ἀπερίσκεπτη διάνοια, τέτοια ἡ ψυχὴ πὺ κυριαρχεῖται ἀπὸ πάθη.

Ἄλλ' ἀφοῦ ἀναφέραμε τὶς προφητεῖες πὺ πρὶν ἀπὸ τόσα χρόνια ἔχουν λεχθῆ καὶ διακηρυχθῆ ἀπὸ τοὺς προφήτες, ἐμπρὸς ἃς ἐξετάσουμε καὶ ἐκεῖνες πὺ λέχθησαν ἀπὸ τὸν ἴδιο γιὰ τὰ ὅσα πρόκειται νὰ συμβοῦν στὸ μέλλον, ὅταν περιερχόταν τὴ γῆ καὶ συναναστρεφόταν τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε νὰ μάθης καὶ ἀπὸ αὐτὲς τὴ δύναμή του. Ὄταν λοιπὸν ἦλθε τότε στὴ γῆ καὶ πραγματοποιοῦσε τὸ ἔργο τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, τόσο ἐκείνων πὺ ζοῦσαν τότε, ὅσο καὶ τῶν μελλοντικῶν γενεῶν, χρησιμοποίησε διαφόρους τρόπους πρὸς ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ του αὐτοῦ. Καὶ πρόσεχε τί κάνει. Ἐνεργεῖ θαύματα καὶ προλέγει ὠρισμένα γεγονότα πὺ θὰ συνέβαιναν μετὰ ἀπὸ πολλὰ χρόνια. Καὶ ἔτσι μὲ ἐκεῖνα πὺ γίνονταν τότε παρεῖχε στοὺς ἀκροατὲς τὴν ἐγγύηση γιὰ ὅλα ἐκεῖνα πὺ θὰ συνέβαιναν μελλοντικά, ἐνῶ στὶς μελλοντικὲς γενεὲς ἀποδεικνύει μὲ τὸ ὅτι πραγματοποιήθηκαν ὅλα ἐκεῖνα πὺ προεῖπε, ὅτι τὰ θαύματα πὺ ἔγιναν κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶναι ἀξιόπιστα, καὶ μὲ τὴ διπλῆ αὐτὴ ἀπόδειξη κάνει πιστευτὰ καὶ τὰ περὶ τῆς βασιλείας.

12. Καὶ πράγματι οἱ προφητεῖες του ἦταν διπλές· ἄλλες ἐπρόκειτο

παρόντα ἐκβήσεσθαι μέλλουσαι βίον, αἱ δὲ μετὰ τὴν συντέλειαν αὐ-
 τήν· καὶ θατέρα τὴν θατέραν συνίστη καὶ ἐδείκνυ μετὰ πολλῆς
 τῆς περιουσίας ἀληθεύουσιν. Οἷόν τι λέγω· καὶ γὰρ ἀσαφῆς ὁ λό-
 γος, διὸ καὶ σαφέστερον αὐτὸν ποιῆσαι πειράσομαι· δώδεκα ἦσαν
 5 ἐπόμενοι αὐτῷ μαθηταί· Ἐκκλησίας δὲ πρᾶγμα οὐδὲ εἰς νοῦν τις
 ἐλάμβανε τότε, ἀλλ' οὐδὲ ὄνομα· ἡ γὰρ συναγωγὴ ἦν ἀνθοῦσα ἔτι.
 Τί οὖν εἶπε καὶ προεφώνησε τῆς οὐκουμένης σχεδὸν ἀπάσης ὑπὸ
 ἀσεβείας κατεχομένης; «Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν
 Ἐκκλησίαν καὶ πύλαι ᾄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς». Ὡς βούλει
 10 τοῦτο βασάνιζε τὸ ρῆμα καὶ ὄψει διαλάμπουσιν αὐτοῦ τὴν ἀλή-
 θειαν. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο θαυμαστόν ἐστι μόνον, ὅτι ὠκοδόμησεν αὐ-
 τὴν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀχείρωτον εἰργάσα-
 το, καὶ ἀχείρωτον ὑπὸ τοσούτων ἐνοχλουμένην πολέμων· τὸ γάρ,
 «πύλαι ᾄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς», κίνδυνοί ἐστιν εἰς ᾄδην κα-
 15 τάγοντες. Εἶδες προρρήσεως ἀλήθειαν; εἶδες ἐκβάσεως ἰσχύν; εἶ-
 δες ρήματα ἐπὶ τῶν πραγμάτων διαλάμποντα καὶ δύναμιν ἄμαχον
 πάντα ποιοῦσαν εὐκόλως;

Μὴ γὰρ ἐπειδὴ ρῆμά ἐστι βραχύ, τό, «οἰκοδομήσω μου τὴν
 Ἐκκλησίαν», παραδράμης ἀπλῶς, ἀλλ' ἀνάπτυξον τῇ διανοίᾳ καὶ
 20 ἐννόησον ἡλίκον ἐστὶ τὴν ὑφ' ἡλίῳ κειμένην ἅπασαν Ἐκκλησιῶν
 ἐν χρόνῳ βραχεῖ τοσούτων ἐμπλήσαι, ἔθνη μεταθεῖναι τοσαῦτα,
 μεταπεῖσαι δήμους, ἔθνη καταλῦσαι πατρῶα, συνήθειαν ἐρριζωμέ-
 νην ἀνασπάσαι, ἡδονῆς τυραννίδα, κακίας ἰσχύν, ὥσπερ κόνιν ἀπε-
 λάσαι καὶ βωμοὺς καὶ ναοὺς καὶ ξόανα καὶ τελετὰς καὶ τὰς ἐναγεῖς
 25 ἐορτὰς καὶ τὴν ἀκάθαρτον κνίσσαν ὥσπερ καπνὸν τινα ἀφανίσαι,
 καὶ πανταχοῦ θυσιαστήρια ἀναστῆσαι, ἐν τῇ Ρωμαίων χώρᾳ, ἐν τῇ
 Περσῶν, ἐν τῇ Σκυθῶν, ἐν τῇ Μαύρων, ἐν τῇ Ἰνδῶν· τί λέγω;
 ὑπὲρ τὴν οἰκουμένην τὴν καθ' ἡμᾶς. Καὶ γὰρ αἱ Βρεττανικαὶ νῆσοι,
 αἱ τῆς θαλάττης ἐκτὸς κείμεναι ταύτης καὶ ἐν αὐτῷ οὔσαι τῷ ὠκε-
 30 ανῷ, τῆς δυνάμεως τοῦ ρήματος ἦσθοντο· καὶ γὰρ κάκει Ἐκκλη-

18. Ματθ, 16,18.

19. Ὡς «Οἰκουμένη» ἐδῶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἐννοεῖ μᾶλλον τὴν ἐπικρά-
 τεια τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

νὰ ἐκπληρωθοῦν κατὰ τὴν παροῦσα ζωὴ, καὶ ἄλλες μετὰ τῆ συντέλεια τοῦ κόσμου, καὶ μὲ τὸ ἓνα εἶδος τῶν προφητειῶν ἔκαμνε πιστευτὸ τὸ ἄλλο καὶ ἔδειχνε μὲ μεγάλη βεβαιότητα ὅτι θὰ ἐπαληθευθοῦν αὐτές. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πού λέγω· γιατί πραγματικὰ ὁ λόγος εἶναι ἀσαφής, γι' αὐτὸ θὰ ἐπιχειρήσω νὰ τὸν κάμω πιὸ σαφῆ. Δώδεκα ἦταν τότε οἱ μαθητὲς πού τὸν ἀκολουθοῦσαν, καὶ κανεὶς τότε δὲν μποροῦσε νὰ σκεφθῆ τῆς Ἐκκλησίας τὴν πραγματικότητα, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ ὄνομα, γιατί τότε ἡ συναγωγὴ ἀνθοῦσε ἀκόμη. Τί λοιπὸν εἶπε καὶ προανήγγειλε τῆ στιγμῆ ἐκείνη πού ὅλη σχεδὸν ἡ οἰκουμένη ἦταν κυριευμένη ἀπὸ τὴν ἀσέβεια; «Ἐπάνω σ' αὐτὴ τὴν πέτρα θὰ οἰκοδομήσω τὴν Ἐκκλησία μου καὶ οἱ πύλες τοῦ ἅδη δὲν θὰ ὑπερισχύσουν αὐτῆς»¹⁸. Ὅπως θέλεις ἐξέτασε τὸν λόγο αὐτόν, καὶ θὰ δῆς παντοῦ νὰ διαλάμπη ἡ ἀλήθειά του. Καὶ δὲν εἶναι θαυμαστὸ αὐτὸ μόνο, τὸ ὅτι οἰκοδόμησε τὴν Ἐκκλησία σ' ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι τὴν κατέστησε ἀκατανίκητη, ἂν καὶ ἐνοχλοῦνταν ἀπὸ τόσους πολέμους. Γιατί τό, «πύλες τοῦ ἅδη δὲν θὰ ὑπερισχύσουν αὐτῆς», σημαίνει τοὺς κινδύνους ἐκείνους πού ὀδηγοῦν στὸν ἅδη. Εἶδες ἀλήθεια προρρήσεως; εἶδες δύναμη ἐκπληρώσεως; εἶδες λόγους πού διαλάμπουν ἐπάνω στὰ γεγονότα, δύναμη ἀκαταμάχητη πού τὰ κατορθώνει ὅλα μὲ εὐκολία; Μὴ δηλαδή, ἐπειδὴ ὁ λόγος «θὰ οἰκοδομήσω τὴν Ἐκκλησία μου» εἶναι σύντομος, τὸν προσπεράσης ἐπιπόλαια, ἀλλ' ἀνάπτυξέ τον στὸν νοῦ σου, καὶ σκέψου πόσο μεγάλο πρᾶγμα εἶναι τὸ νὰ γεμίση τὴν Ἐκκλησία, πού εἶχε ἐξαπλωθῆ μέσα σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα σ' ὅλη τὴν ὑφήλιο, ἀπὸ τόσους πιστοὺς, νὰ μεταβάλη τὴν πίστη τόσων ἐθνῶν, νὰ μεταπίση λαοὺς, νὰ καταργήση πατρικὰ ἔθιμα, νὰ ξερριζώση συνήθειες βαθιὰ ριζωμένες, νὰ διαλύση σὰν σκόνη τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τῆς ἡδονῆς καὶ τῆ δύναμη τῆς κακίας, νὰ ἐξαφανίση σὰν καπνὸ τοὺς βωμοὺς καὶ τοὺς ναοὺς καὶ τὰ εἰδῶλα καὶ τὶς τελετὲς καὶ τὶς βέβηλες ἐορτὲς καὶ τὴν ἀκάθαρτη κνίσσα τῶν θυσιῶν, καὶ νὰ ἀνεγείρη παντοῦ θυσιαστήρια, στὴ χώρα τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν Περσῶν καὶ τῶν Σκυθῶν καὶ τῶν Μαύρων καὶ τῶν Ἰνδῶν· τί λέγω; πιὸ πέρα καὶ ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς δικῆς μας αὐτοκρατορίας¹⁹. Γιατί καὶ τὰ βρετανικὰ νησιά, πού εἶναι ἔξω ἀπὸ αὐτὴ τὴ θάλασσα²⁰ καὶ βρίσκονται μέσα στὸν ὠκεανό, γνώρισαν τὴ δύναμη τοῦ λόγου αὐ-

σία καὶ θυσιαστήρια πεπήγασιν. Ἐκεῖνο τὸ ρῆμα, ὄπερ ἐφθέγγετο τότε, τοῦτο ἐν ταῖς ἀπάντων πεφύτευται ψυχαῖς, ἐν τοῖς ἀπάντων στόμασι κεῖται. Καὶ πᾶσα, ὡς εἰπεῖν, ἡ γῆ ἐξεκαθάρθη ἀκανθῶν πεπληρωμένη καὶ καθαρὰ γέγονεν ἄρουρα καὶ τὰ σπέρματα τῆς εὐ-
5 σεβείας ἐδέξατο.

Μέγα μὲν οὖν ὄντως, μέγα, μᾶλλον δὲ μέγεθος ὑπερβολῆς καὶ θείας δυνάμεως ἀπόδειξιν ἔχον, τὸ καὶ μηδενὸς ἐνοχλοῦντος, ἀλλ' εἰρήνης οὐσης καὶ πολλῶν τῶν συνταραττόντων κειμένων, ἐναντιομένου δὲ μηδενός, δυνηθῆναι τοσαύτην οἰκουμένην ἀθρόον
10 ἀπαλλάξαι μὲν τῆς ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ προκατειληφῆς αὐτὴν πο-
νηρᾶς συνηθείας, μεταθεῖναι δὲ εἰς ἑτέραν πολὺ δυσκολωτέραν. Οὐ γὰρ συνηθεία μόνον ἦναντιοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἡδονὴν κατεῖχε, δύο τυ-
ραννικὰ πράγματα. Ἄ γὰρ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν παρὰ πατέρων καὶ
πάππων καὶ ἐπιπάππων καὶ τῶν ἀνωτέρω προγόνων καὶ φιλοσό-
15 φων καὶ ρητόρων ἦσαν παρεληφότες, ταῦτα ἐπέιθοντο ἀποπτύειν·
καίπερ ἦν δυσκολώτατον καὶ ἑτέραν δέχεσθαι συνηθειαν καινὴν
ἐπεισελθοῦσαν, καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, πολὺ τὸ ἐπίπονον ἔχου-
σαν. Ἀπῆγε γὰρ τρυφῆς καὶ ἐνήγγεν εἰς νηστείαν· ἀπῆγε φιλοχρημα-
τίας καὶ ἐνήγγεν εἰς ἀκτημοσύνην· ἀπῆγε ἀσελγείας καὶ ἐνήγγεν εἰς
20 σωφροσύνην· ἀπῆγε θυμοῦ καὶ ἐνήγγεν εἰς πραότητα· ἀπῆγε φθόνου
καὶ ἐνήγγεν εἰς φιλοφροσύνην· ἀπῆγε τῆς πλατείας ὁδοῦ καὶ εὐρυ-
χώρου καὶ ἐνήγγεν εἰς τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην καὶ ἀπόκρημνον,
καὶ ἐνήγγεν ὡς τραφέντας τῇ πλατείᾳ. Οὐ γὰρ δὴ ἄλλους ἀνθρώπους
λαβὼν ἔξω τῆς οἰκουμένης καὶ τῆς συνηθείας ταύτης, ἀλλ' αὐτοὺς
25 ἐκείνους τοὺς ἐν τούτοις κατασαπέντας καὶ πηλοῦ γενομένους μα-
λακωτέρους, τούτους ἐκέλευσε τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδεύειν
ὁδόν, τὴν τραχεῖαν καὶ σκληράν, καὶ ἐπειθε. Καὶ πόσους ἐπειθεν;
Οὐ δύο καὶ δέκα καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατόν, ἀλλὰ πάντας σχεδὸν τοὺς
τὴν ὑφ' ἡλίον οἰκοῦντας. Καὶ διὰ τίνων ἐπειθε; Διὰ ἀνθρώπων ἐν-

τοῦ, καθ' ὅσον καὶ ἐκεῖ ἔχουν ἰδρυθῆ Ἐκκλησίαι καὶ στήθηκαν θυσιαστήρια. Ὁ λόγος ἐκεῖνος, πού τὸ εἶπε τότε, αὐτὸς ἔχει φυτευθῆ στὶς ψυχὰς ὄλων καὶ βρίσκεται στὰ στόματα ὄλων. Καὶ ὄλη ἡ γῆ πού, ὅπως θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ἦταν γεμάτη ἀγκάθια, καθαρίσθηκε καὶ ἔγινε καθαρὴ καὶ καλλιεργήσιμη γῆ καὶ δέχθηκε τὰ σπέρματα τῆς εὐσέβειας.

Εἶναι μεγάλο πραγματικά, πολὺ μεγάλο, ἢ καλύτερα δείχνει σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ τὸ μέγεθος τῆς θείας δυνάμεως, τὸ ὅτι μπόρεσαν, κι ἂν ἀκόμη κανεῖς δὲν τοὺς ἐνωχλοῦσε, ἀλλ' ἐπικρατοῦσε εἰρήνη, καὶ πολλοὶ πού τοὺς ἐμπόδιζαν ἦταν νικημένοι καὶ δὲν ὑπῆρχε ἐχθρὸς κανεῖς, τόσον πολὺν κόσμον νὰ τὸν ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμὴ στὴν ἄλλη ἀπὸ συνήθεια κακὴ μὲ τὴν ὁποία ζοῦσε ἐπὶ τόσα χρόνια, καὶ νὰ τὸν μεταθέσουν σὲ ἄλλη, πολὺ πιὸ δύσκολη. Καὶ δὲν εἶχαν ἀντίπαλο μόνο τὴ συνήθεια, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡδονή, δυὸ πράγματα τυραννικά. Γιατὶ ἐκεῖνα πού τὰ εἶχαν παραλάβει πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἀπὸ τοὺς πατέρες καὶ τοὺς πάππους καὶ τοὺς προπάππους καὶ τοὺς πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς ἀκόμη, καθὼς καὶ ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους καὶ τοὺς ρήτορες, αὐτὰ πείθονταν νὰ τὰ ἀρνηθοῦν, ἂν καὶ ἦταν πάρα πολὺ δύσκολο νὰ δεχθοῦν μιὰ νέα συνήθεια πού εἶχε μπεῖ στὸν κόσμον, καὶ τὸ χειρότερο βέβαια ἀπὸ ὄλα, πού ἦταν πολὺ ἐπιπονη. Γιατὶ τοὺς ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴν τρυφή καὶ τοὺς ὠδηγοῦσε στὴ νηστεία· τοὺς ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴ φιλοχρηματία καὶ τοὺς ὠδηγοῦσε στὴν ἀκτημοσύνη· τοὺς ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴν ἀσέλγεια καὶ τοὺς ὠδηγοῦσε στὴ σωφροσύνη· τοὺς ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὸν θυμὸ καὶ τοὺς ὠδηγοῦσε στὴν πραότητα· τοὺς ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ τοὺς ὠδηγοῦσε στὴν φιλοφροσύνη· τοὺς ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴν πλατειὰ καὶ εὐρύχωρη ὁδὸ καὶ τοὺς ὠδηγοῦσε στὴ στενὴ καὶ θλιμμένη καὶ ἀπόκρημνη, ὠδηγοῦσε ἐκείνους πού εἶχαν ἀνατραφῆ γιὰ νὰ βαδίσουν τὴν πλατειὰ ὁδὸ²¹. Γιατὶ βέβαια δὲν πῆρε ἄλλους ἀνθρώπους, πού ζοῦσαν ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ τὴ συνήθεια αὐτὴ, ἀλλ' ἐκείνους τοὺς ἴδιους, πού εἶχαν κατασαπίσει ἀπὸ τὶς συνήθειαι αὐτὲς κι εἶχαν γίνεαι καὶ ἀπὸ τὸν πηλὸ μαλακώτεροι, αὐτοὺς πρόσταξε νὰ βαδίσουν τὴ στενὴ καὶ γεμάτη θλίψεις ὁδὸ, τὴν τραχεῖα καὶ δύσκολη, καὶ τοὺς ἔπειθε. Καὶ πόσους ἔπειθε; Ὅχι δύο καὶ δέκα καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατό, ἀλλ' ὄλους σχεδὸν τοὺς ἀνθρώπους πού κατοικοῦσαν στὴν ὑφήλιον. Καὶ μὲ ποιούς τοὺς ἔπειθε; Μὲ ἑνδεκα

δεκα, ἀγραμμάτων, ἰδιωτῶν, ἀγλώττων, ἀσήμων, πενήτων, οὐ πατρίδας ἐχόντων, οὐ περιουσίας χρημάτων, οὐ σώματος δύναμιν, οὐ δόξης περιφάνειαν, οὐ προγόνων λαμπρότητα, οὐ λόγων ἰσχύν, οὐ ρητορείας δεινότητα, οὐ τὴν ἀπὸ γνώσεως προστασίαν, ἀλλὰ
5 ἀλιέων, σκηνοποιῶν, ἑτερογλώσσων. Οὐδὲ γὰρ ὁμόφωνοι τοῖς πειθομένοις ἦσαν, ἀλλὰ ξένην τινὰ καὶ παραλλαγμένην παρὰ πάσας τὰς γλώττας κεκτημένοι φωνήν, τὴν Ἑβραϊδα λέγω, καὶ δι' αὐτῶν ὠκοδόμησε τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην, τὴν ἀπὸ περάτων εἰς πέρατα τεταμένην.

10 13. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ἀλλ' ὅτι οἱ ἰδιῶται δὴ οὗτοι καὶ πένητες καὶ ὀλίγοι καὶ ἄσημοι καὶ ἀγράμματοι καὶ εὐτελεῖς καὶ ἑτερόφωνοι καὶ εὐκαταφρόνητοι, τῆς οἰκουμένης ἀπάσης τὴν διόρθωσιν ἐγχειρισθέντες καὶ ἐπὶ τὰ πολλῶν δυσκολώτερα πράγματα ἄγειν αὐτὴν κελευσθέντες, οὐδὲ ἐν εἰρήνῃ ταῦτα ἔπρατ-
15 τον, ἀλλὰ μυρίων πανταχόθεν πολέμων αὐτοῖς ἐγειρομένων. Κατὰ γὰρ ἔθνος ἕκαστον, καὶ κατὰ πόλιν· τί λέγω κατὰ ἔθνος καὶ κατὰ πόλιν; Κατὰ οἰκίαν ἐκάστην πόλεμος αὐτοῖς ἀνερριπίζετο. Εἰσιούσα γὰρ ἡ διδασκαλία καὶ ἀποσχίζουσα παῖδα πολλάκις πατρὸς καὶ νύμφην πενθερᾶς καὶ ἀδελφὸν ἀδελφοῦ καὶ δοῦλον δεσπότης καὶ
20 ἀρχόμενον ἄρχοντος καὶ ἄνδρα γυναικὸς καὶ γυναῖκα ἀνδρὸς καὶ πατέρα παιδῶν, οὐ γὰρ ἀθρόον πάντες ἐπείθοντο, καθημερινὰς ἀπεχθείας, συνεχεῖς πολέμους, μυρίους αὐτοῖς ἐπῆγε θανάτους καὶ ὡς κοινὸς ἐχθρὸς καὶ πολεμῖους ἀποστρέφεισθαι παρεσκεύασε. Καὶ γὰρ πάντες αὐτοὺς ἤλαυνον, βασιλεῖς, ἄρχοντες, ἰδιῶται, ἐλεύ-
25 θεροι, δοῦλοι, δῆμοι, πόλεις· καὶ οὐκ αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ τὸ δὴ χαλεπώτερον, τοὺς ἔτι νεοπαγεῖς ἐν τῇ πίστει, τοὺς ὑπ' αὐτῶν κατηχουμένους. Κοινὸς γὰρ πόλεμος καὶ τοῖς μαθηταῖς καὶ τοῖς διδασκάλοις ἐγένετο, ἅτε τῆς διδασκαλίας ἀπεναντίας καὶ διατάγμασι βασιλικῶν καὶ συνηθείᾳ καὶ ἔθεσι πατρῶν φαινομένης. Παρή-
30 νουν γὰρ εἰδώλων ἀπέχεσθαι, καταφρονεῖν βωμῶν, οὓς οἱ πατέρες αὐτῶν καὶ οἱ πρόγονοι πάντες ἐθεράπευσαν, ἀφίστασθαι τῶν

άνθρώπους, ἀγράμματους, ἰδιῶτες, πού δὲν ἤξεραν γλῶσσες, πού ἦταν ἄσημοι καὶ φτωχοί, πού δὲν εἶχαν πατρίδα, δὲν εἶχαν χρήματα πολλά, οὔτε δύναμη σωματική, οὔτε παρελθὸν ἔνδοξο, οὔτε προγονική λαμπρότητα, οὔτε δύναμη λόγου, οὔτε ρητορική δεινότητα, οὔτε τὴν προστασία πού προσφέρει ἡ γνώση, ἀλλ' ἦταν ἄνθρωποι ἀλιεῖς, σκηνοποιοί, ἀλλόγλωσσοι. Γιατὶ δὲν εἶχαν τὴν ἴδια γλῶσσα μὲ ἐκείνους πού πίστευαν, ἀλλὰ μιλοῦσαν ξένη γλῶσσα καὶ διαφορετική ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες, ἐννοῶ τὴν ἐβραϊκή γλῶσσα, καὶ μὲ αὐτοὺς οἰκοδόμησε τὴν Ἐκκλησία, πού ἐκτείνεται ἀπὸ τὸ ἓνα ἄκρο μέχρι τὸ ἄλλο ἄκρο τῆς γῆς.

13. Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μόνο θαυμαστό, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι οἱ λίγοι αὐτοὶ ἰδιῶτες καὶ φτωχοὶ καὶ ἄσημοι καὶ ἀγράμματοι καὶ ταπεινοὶ καὶ ἀλλόγλωσσοι καὶ εὐκαταφρόνητοι, πού τοὺς ἀνατέθηκε ἡ διόρθωση ὅλης τῆς οἰκουμένης καὶ πῆραν ἐντολὴ νὰ τὴν ὀδηγήσουν σὲ πολὺ δυσκολώτερα πράγματα, δὲν τὰ ἔκαναν αὐτὰ σὲ κατάσταση εἰρήνης, ἀλλὰ μέσα στοὺς ἄπειρους πολέμους πού ἐξεγείρονταν ἐναντίον τους ἀπὸ παντοῦ. Πραγματικὰ σὲ κάθε ἔθνος καὶ σὲ κάθε πόλη· τί λέγω σὲ κάθε ἔθνος καὶ σὲ κάθε πόλη; Σὲ κάθε σπίτι ξεσποῦσε ἐναντίον τους πόλεμος. Γιατὶ γενόμενη ἀποδεκτὴ ἡ διδασκαλία χάριζε πολλὰς φορές τὸ παιδί ἀπὸ τὸν πατέρα, τὴ νύφη ἀπὸ τὴν πεθερά, τὸν ἀδελφὸ ἀπὸ τὸν ἀδελφόν, τὸν δοῦλο ἀπὸ τὸν κύριο, τὸν ἀρχόμενον ἀπὸ τὸν ἄρχοντα, τὸν ἄνδρα ἀπὸ τὴ γυναῖκα, τὴ γυναῖκα ἀπὸ τὸν ἄνδρα, καὶ τὸν πατέρα ἀπὸ τὰ παιδιά, γιατί δὲν πείθονταν ὅλα ἀμέσως, δημιουργοῦσε καθημερινὲς ἔχθρες καὶ συνεχεῖς πολέμους, προξενοῦσε σ' αὐτοὺς ἄπειρους θανάτους, καὶ γινόταν αἰτία νὰ τοὺς ἀποφεύγουν σὰν ἐχθροὺς καὶ πολέμιους ὄλων. Καθ' ὅσον ὅλοι τοὺς καταδίωκαν, βασιλεῖς, ἄρχοντες, ἰδιῶτες, ἐλεύθεροι, δοῦλοι, δῆμοι, πόλεις· καὶ ὄχι μόνο αὐτούς, ἀλλὰ (τὸ πιὸ φοβερὸ βέβαια) καὶ ἐκείνους πού μόλις εἶχαν ἀσπασθῆ τὴν πίστη, πού λάμβαναν τὴν κατήχησιν ἀπ' αὐτούς. Εἶχε δηλαδὴ κηρυχθῆ ἓνας κοινὸς πόλεμος ἐναντίον καὶ τῶν μαθητῶν καὶ τῶν διδασκάλων, ἐπειδὴ ἡ διδασκαλία φαινόταν ἀντίθετη καὶ πρὸς τὰ βασιλικά διατάγματα καὶ πρὸς τὶς συνήθειες καὶ πρὸς τὰ πατρικὰ ἔθιμα. Γιατὶ τοὺς προέτρεπαν νὰ μὴ προσκυνοῦν τὰ εἰδῶλα, νὰ καταφρονοῦν τοὺς βωμούς, τοὺς ὁποίους οἱ πατέρες τους καὶ ὅλοι οἱ πρόγονοὶ τους λάτρευαν, νὰ ἀποφεύγουν τὰ βδελυρὰ δόγματα, νὰ περιφρο-

μυσαρῶν δογμάτων, καταγελαῖν ἑορτῶν, διαπτύειν τὰς τελετάς· ἃ φρικωδέστατα ἐδόκει εἶναι ἐκείνοις καὶ φοβερώτατα καὶ ὑπὲρ ὧν ἂν καὶ τὴν ψυχὴν προήκοντο, ἢ αἰρεῖσθαι τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα καὶ πιστεύειν εἰς τὸν ἀπὸ Μαρίας τεχθέντα, τὸν ἐν ἡγεμονικῷ δι-
5 καστηρίῳ παραστάντα, τὸν ἐμπτυσθέντα, τὸν μυρία παθόντα δεινά, τὸν θάνατον ἐπάρατον ὑπομείναντα, τὸν ταφέντα, τὸν ἀναστάντα.

Καὶ τὸ παράδοξον, ὅτι τὰ μὲν τῶν παθῶν δῆλα πᾶσιν ἦν, αἱ μάστιγες, αἱ ἐπὶ κόρρης πληγαί, αἱ εἰς πρόσωπον ὕβρεις διὰ τῶν ἐμπτυσμάτων γινόμεναι, τὰ ραπίσματα, ὁ σταυρός, ἡ πολλὴ χλευα-
10 σία, ἡ παρὰ πάντων κωμωδία, ὁ τάφος ὁ ἐν μέρει χάριτος γενόμενος· τὰ δὲ τῆς ἀναστάσεως οὐκέτι· αὐτοῖς γὰρ μόνοις ἀναστὰς ἐφάνη· ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα λέγοντες ἔπειθον καὶ οὕτω τὴν Ἐκκλησίαν ὠκοδόμουν. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Τῇ δυνάμει τοῦ ταῦτα κελεύσαντος. Αὐτὸς γὰρ προοδοποιῶν ἦν, αὐτὸς πάντα καὶ τὰ δύσκο-
15 λα ράδια ποιῶν. Εἰ γὰρ μὴ θεία τις δύναμις ἦν ἡ ταῦτα κατορθούσα, οὐδ' ἂν προοίμιον, οὐδ' ἂν ἀρχὴν ταῦτα ἔλαβε. Πῶς γάρ; Ἄλλ' ἐκεῖνος ὁ εἰπών, «γενηθήτω οὐρανός» καὶ δείξας τὸ ἔργον, καὶ «θεμελιωθήτω ἡ γῆ» καὶ παραγαγὼν τὴν οὐσίαν, καὶ «λαμπέτω ἥλιος» καὶ δείξας τὸ ἄστρον καὶ πάντα ἐργασάμενος λόγῳ, οὗτος
20 καὶ τὰς Ἐκκλησίας ταύτας ἐφύτευσε· καὶ τὸ ρῆμα ἐκεῖνο, τό, «οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν», τοῦτο πάντα εἰργάσατο. Τοιοῦτοι γὰρ οἱ τοῦ Θεοῦ λόγοι, ἔργων δημιουργοί, ἔργων θαυμαστῶν καὶ παραδόξων.

Ὡσπερ γὰρ εἶπε, «βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου» καὶ
25 πάντα ἀθρόον παράδεισος ἦν καὶ πάντα λειμῶνες καὶ μυρίοις ἀκόμα φυτοῖς ἡ δεξαμένη τὸ ἐπίταγμα γῆ, οὕτω καὶ νῦν εἶπεν, «οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν», καὶ μετὰ πολλῆς εὐκολίας τοῦτο ἐγίνετο· καὶ τυράννων κατ' αὐτῆς ὀπλιζομένων καὶ στρατιωτῶν ὄπλα κινούντων καὶ δήμων πυρὸς σφοδρότερον μαινομένων καὶ
30 συνηθείας ἀντιπαραταττομένης καὶ ρητόρων καὶ σοφιστῶν καὶ πλουτούντων καὶ ἰδιωτῶν καὶ ἀρχόντων ἀνισταμένων, πυρὸς σφο-

νοῦν τὶς ἐορτὲς καὶ νὰ ἀποστρέφονται τὶς τελετές, πράγματα ποὺ θεωροῦνταν ἀπὸ ἐκείνους καὶ γεμᾶτα ἀπὸ πολλὴ φρίκη καὶ πάρα πολὺ φοβερὰ καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ ἔδιναν ἀκόμη καὶ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τους, παρὰ ν' ἀποδεχθοῦν τοὺς λόγους αὐτῶν καὶ νὰ πιστέψουν σ' ἐκεῖνον ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὴ Μαρία, σ' ἐκεῖνον ποὺ ὠδηγήθηκε στὸ ἡγεμονικὸ δικαστήριον, ποὺ δέχθηκε ἐμπτυσμοὺς καὶ ἔπαθε μύρια δεινὰ· σ' ἐκεῖνον ποὺ ὑπέμεινε θάνατο καταραμένο, ποὺ τάφηκε καὶ ἀναστήθηκε.

Καὶ τὸ παράδοξο εἶναι, ὅτι τὰ πάθη τοῦ ἦταν γνωστὰ σὲ ὄλους, ὅπως τὰ μαστιγώματα, οἱ πληγὲς στὰ μάτια, οἱ ὕβρεις ποὺ συνωδεύονταν ἀπὸ τοὺς ἐμπτυσμοὺς στὸ πρόσωπο, τὰ ραπίσματα, ὁ σταυρός, τὰ πολλὰ χλευάσματα, ἡ διακωμώδηση ἀπὸ ὄλους, ἡ ταφή ποὺ ἐπιτράπηκε νὰ γίνῃ σὰν χάρη, ἐνῶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν Ἀνάστασι δὲν ἦταν ἀκόμη γνωστὰ (γιατὶ μετὰ τὴν ἀνάστασή του φανερώθηκε μόνο σ' αὐτούς)· ἀλλ' ὅμως λέγοντάς τους αὐτά, τοὺς ἔπειθαν, καὶ ἔτσι οἰκοδομοῦσαν τὴν Ἐκκλησίαν. Πῶς καὶ μὲ ποιὸν τρόπο; Μὲ τὴ δύναμη ἐκείνου ποὺ τοὺς ἔδωσε αὐτὴν τὴν ἐντολή. Γιατὶ αὐτὸς ἦταν ποὺ βιάδιζε μπροστὰ ἀπὸ αὐτούς, αὐτὸς ἔκαμνε ὅλα τὰ δύσκολα εὐκόλα. Γιατί, ἂν δὲν ἦταν κάποια θεία δύναμη ποὺ κατῴρθωνε αὐτά, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ οὔτε ἀρχὴ νὰ λάβουν. Πῶς δηλαδὴ θὰ ἦταν δυνατό; Ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ εἶπε, «ἄς γίνῃ ὁ οὐρανός», καὶ ἔγινε ὁ λόγος ἔργο, καὶ «ἄς θεμελιωθῇ ἡ γῆ», καὶ παρήγαγε τὴν ὕλη, καὶ «ἄς λάμψη ὁ ἥλιος», καὶ παρουσίασε τὸ ἄστρο, καὶ ὅλα τὰ ἔκαμε μὲ τὸν λόγο του, αὐτὸς φύτευσε καὶ τὶς ἐκκλησίες αὐτές· καὶ ὁ λόγος του ἐκεῖνος, «θὰ οἰκοδομήσω τὴν Ἐκκλησίαν μου», αὐτὸς δημιούργησε τὸ πᾶν. Γιατὶ τέτοιοι εἶναι οἱ λόγοι τοῦ Θεοῦ, δημιουργοὶ ἔργων, ἔργων θαυμαστῶν καὶ παραδόξων.

Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ εἶπε, «ἄς βλαστήσῃ ἡ γῆ βοτάνη χόρτου»²² καὶ ὅλα ἀμέσως ἔγιναν παράδεισος, ὅλα ἔγιναν λειβάδια καὶ γέμισε ἀπὸ φυτὰ ἡ γῆ ποὺ δέχθηκε τὸ πρόσταγμα, ἔτσι καὶ τώρα εἶπε, «θὰ οἰκοδομήσω τὴν Ἐκκλησίαν μου» καὶ μὲ μεγάλη εὐκολία ἔγινε αὐτό. Καὶ ἐνῶ ὠπλίζονταν ἐναντίον της τύραννοι, οἱ στρατιῶτες πρόβαλλαν κατ' αὐτῆς τὰ ὅπλα τους, τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ μαίνονταν μὲ σφοδρότητα μεγαλύτερη ἐκείνης τοῦ πυρός, ἡ συνήθεια ἀντιπαρατασσόταν, καὶ οἱ ρήτορες καὶ οἱ σοφιστὲς καὶ οἱ πλούσιοι καὶ οἱ ἰδιῶτες καὶ οἱ ἄρχοντες ξεσηκώνονταν ἐναντίον της, ἐρχόμε-

δρότερον ἐπιὼν ὁ λόγος τὰς ἀκάνθας ἀνήλωσε, τὰς ἀρούρας ἐξεκάθηρεν, ἔσπειρε τοῦ κηρύγματος τὸν λόγον· καὶ τῶν πιστευσάντων, τῶν μὲν δεσμωτήριον οἰκούντων, τῶν δὲ εἰς τὴ ὑπερορίαν μεθισταμένων, τῶν δὲ τὰ χρήματα ἀφαιρουμένων, τῶν δὲ ἀναιρουμένων καὶ κατακοπτομένων, τῶν δὲ πυρὶ παραδιδομένων, τῶν δὲ καταποντιζομένων καὶ πᾶν εἶδος τιμωρίας ὑπομενόντων, ἀτιμωμένων, ἐλαυνομένων, ὡς κοινῶν ἐχθρῶν διωκομένων πάντοθεν, ἕτεροι πλείους προσήεσαν, οὐ μόνον οὐδὲν, ἀφ' ὧν ἔπασχον ἕτεροι, εἰς τὸ πεισθῆναι ὀκνηρότεροι γινόμενοι, ἀλλὰ καὶ προθυμότεροι
 10 καὶ μᾶλλον ἐπιπηδῶντες τῇ καλῇ ταύτῃ θήρᾳ· καὶ οὕτως ἠλιεύοντο, οὐκ ἀναγκαζόμενοι, οὐ βιαζόμενοι, ἀλλὰ προστρέχοντες, χάριν εἰδότες τοῖς ἐπὶ τοῦτο ἄγουσι καὶ χειμάρρους αἱμάτων ὀρώντες ἀπὸ τῶν ἤδη πεπιστευκότων ἀπορρέοντας, θερμότεροι καὶ περὶ τὴν πίστιν ἐγίνοντο καὶ θαρσαλεώτεροι· καὶ οὐχὶ τῶν μαθητῶν μόνον,
 15 ἀλλὰ καὶ τῶν διδασκάλων, τῶν μὲν δεδεμένων, τῶν δὲ ἐλαυνομένων, τῶν δὲ μαστιζομένων, τῶν δὲ ἕτερα μυρία πασχόντων κακά, πλείους οἱ μαθητευόμενοι καὶ σπουδαιότεροι μᾶλλον ἐγίνοντο. Καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων· «ὥστε τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν Κυρίῳ, πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν
 20 λόγον λαλεῖν». Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, «ὕμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. Ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων, καὶ ἡμᾶς κωλυόντων τοῖς ἔθνεσι λαλῆσαι, ἵνα σωθῶσιν». Ἐτέροις δὲ πάλιν
 25 γράφων οὕτως ἔλεγεν· «ἀναμιμνήσκεσθε τὰς προτέρας ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων, γινώσκοντες ἑαυτοῖς κρεῖττονα ὑπαρξιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ μένουσαν.

Εἶδες δυνάμεως ὑπερβολὴν τοῦ ταῦτα ἐργασαμένου; Οὐ γὰρ μόνον οὐκ ἠθύμουν, οὐδὲ μόνον οὐκ ἐθλίβοντο ταῦτα πάσχοντες,
 30 ἀλλὰ καὶ ἔχαιρον, ἐσκίρτων, ἐπήδων. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὗτος ταῦτα λέγει, ὅτι τὴν δήμευσιν τῆς οὐσίας μεθ' ἡδονῆς ἐδέξαντο·

23. Φίλιπ. 1,14.

24. Α' Θεσ. 2,14-15.

25. Ἐβρ. 10,32-34.

νος ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ μὲ σφοδρότητα μεγαλύτερη τῆς φωτιᾶς κατέκαυσε τὰ ἀγκάθια, καθάρισε τοὺς ἀγροὺς καὶ ἔσπειρε τὸν λόγο τοῦ κηρύγματος. Καὶ ἐνῶ ἄλλοι ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ρίχνονταν στὴ φυλακὴ, ἄλλοι ἐξωρίζονταν ἐκτὸς τῆς πατρίδος, ἄλλων δημευόταν ἡ παρουσία τους, ἄλλοι φονεύονταν καὶ κατασφάζονταν, ἄλλοι ρίχνονταν στὴ φωτιά, ἄλλοι καταποντίζονταν στὴ θάλασσα καὶ ὑπέμεναν κάθε εἶδος τιμωρίας, ἀτιμαζόμενοι, ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ τὰ σπίτια τους καὶ διωκόμενοι ἀπὸ παντοῦ σὰν κοινοὶ ἐχθροί, ἐν τούτοις ἄλλοι ὄλο καὶ περισσότεροι προσέρχονταν, πὺ ὄχι μόνο δὲν ἔδειχναν ἀπροθυμία στὸ νὰ πιστέψουν ἐξ αἰτίας τῶν ὄσων ἔπασχαν ἄλλοι, ἀλλὰ καὶ προθυμότεροι γίνονταν, καὶ πολὺ περισσότερο πηδοῦσαν μέσα σ' αὐτὰ τὰ καλὰ δίχτυα, καὶ ἔτσι ψαρεύονταν ὄχι ἐξαναγκαζόμενοι οὔτε ἐκβιαζόμενοι, ἀλλὰ προστρέχοντας μόνοι τους καὶ νιώθοντας εὐγνωμοσύνη πρὸς ἐκείνους πὺ τοὺς ὄδηγοῦσαν στὸν Χριστό· καὶ ἐνῶ ἔβλεπαν χειμάρρους αἱμάτων νὰ τρέχουν ἀπὸ ἐκείνους πὺ εἶχαν ἤδη πιστέψει, γίνονταν πὺ θερμοὶ στὴν πίστη καὶ πὺ θαρραλέοι. Καὶ ὄχι μόνο οἱ μαθητὲς, ἀλλὰ καὶ οἱ διδάσκαλοι, ἂν καὶ ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς φυλακίζονταν, ἄλλοι διώκονταν, ἄλλοι μαστιγώνονταν καὶ ἄλλοι ἔπασχαν μύρια ἄλλα κακά, καθημερινὰ οἱ μαθητὲς γίνονταν περισσότεροι καὶ πολὺ πὺ σπουδαιότεροι. Καὶ βροντοφωνάζει ὁ Παῦλος λέγοντας: «ὄστε οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς ἐν Κυρίῳ, παίρνοντας θάρρος ἀπὸ τὴ φυλάκισή μου, τολμοῦν ἀκόμη περισσότερο ἄφοβα νὰ κηρύττουν τὸν λόγο τοῦ εὐαγγελίου»²³. Καὶ ἄλλοῦ πάλι: «γιατὶ σεῖς γίνατε μιμητὲς τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ πὺ ὑπάρχουν στὴν Ἰουδαία. Γιατὶ καὶ σεῖς πάθετε τὰ ἴδια ἀπὸ τοὺς ὄμοεθνεῖς σας, ὄπως καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὄποιοι καὶ τὸν Κύριο φόνευσαν καὶ ἐμᾶς ἐμποδίζουν νὰ κηρύττουμε στοὺς ἐθνικοὺς, γιὰ νὰ σωθοῦν»²⁴. Γράφοντας πάλι σὲ ἄλλους ἔλεγε τὰ ἐξῆς: «νὰ θυμᾶσθε τὶς προηγούμενες ἡμέρες, κατὰ τὶς ὄποῖες, ἀφοῦ βαπτισθήκατε, ὑπομείνατε μεγάλο ἀγῶνα παθημάτων, γιὰτὶ γνωρίζατε ὄτι ἐπιφυλάσσεται γιὰ σᾶς ὄστὸν οὐρανὸ κάτι τὸ ἀνώτερο καὶ μόνιμο»²⁵.

Εἶδες τὴν ὑπερβολικὴ δύναμη ἐκείνου πὺ ἐνήργησε αὐτά; ὄχι μόνο δηλαδὴ δὲν λυποῦνταν, ὄχι μόνο δὲν θλίβονταν παθαίνοντας αὐτά, ἀλλὰ καὶ χαίρονταν καὶ σκιρτοῦσαν καὶ πηδοῦσαν ἀπὸ χαρά. Καὶ γιὰ αὐτὰ λοιπὸν ὁ Παῦλος λέγει αὐτά, ὄτι δηλαδὴ τὴν

περὶ δὲ τῶν διδασκάλων ὁ Λουκᾶς ἐν τῇ τῶν Πράξεων βίβλῳ, ὅτι «ὕπεστρεφον ἐκ προσώπου τοῦ συνεδρίου χαίροντες, ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἀτιμασθῆναι». Περὶ δὲ ἑαυτοῦ πάλιν ὁ Παῦλος· «χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου». Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ καὶ ἐπὶ παθήμασιν ἔχαιρεν, ὅπου γε καὶ θάνατον μέλλων ὑπομένειν οὐ μόνον ἔχαιρεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς εἰς κοινωνίαν τῆς εὐφροσύνης ἐκάλει, ὅπερ ἦν ὑπερβαλλόντως εὐφραινομένης ψυχῆς, οὕτω λέγων· «χαίρω καὶ συγχαίρω πᾶσιν 10 ὑμῖν, τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ὑμεῖς χαίρετε καὶ συγχαίρετε μοι». Τί γέγονεν, εἶπέ, ὅτι τοσαύτης ἐνεπλήσθης χαρᾶς; «Ἐγώ», φησὶν, «ἤδη σπένδομαι καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκεν».

14. Οὕτω τοίνυν ὠκοδόμουν τὴν πανταχοῦ Ἐκκλησίαν. Καίτοι γε τοῖχον ἕνα οὐδεὶς ἂν δυνηθεῖη οἰκοδομῆσαι, διὰ λίθου καὶ ἀσβέ- 15 στου συντιθεὶς τὴν οἰκοδομήν, ἐλαυνόμενος, κωλυόμενος· οὗτοι δὲ Ἐκκλησίας τοσαύτας πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὠκοδόμησαν, κατακοπτόμενοι, δεσμούμενοι, διωκόμενοι, φυγαδευόμενοι, δημεύομενοι, μαστιγούμενοι, σφαττόμενοι, καιόμενοι, καταποντιζόμενοι μετὰ τῶν μαθητῶν· καὶ ὠκοδόμησαν οὐ διὰ λίθων, ἀλλὰ διὰ ψυ- 20 χῶν καὶ προαιρέσεων, ὅπερ δυσκολώτερον πολλῶ τοῦ διὰ λίθων οἰκοδομῆσαι. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον συνθεῖναι τοῖχον καὶ ψυχὴν ἐπὶ τοσούτοις χρόνοις ὑπὸ δαιμόνων ἐκβακχευθεῖσαν πεῖσαι μεταστῆναι καὶ τῆς μανίας ἀποστῆναι ἐκείνης καὶ πρὸς τοσαύτην ἐλθεῖν σωφροσύνην. Ἄλλ' ὅμως ἴσχυσαν γυμνοὶ καὶ ἀνυπόδετοι, μονοχί- 25 τωνες τὴν οἰκουμένην περιιόντες ἅπασαν· εἶχον γὰρ σύμμαχον καὶ βοηθὸν τὴν ἄμαχον δύναμιν τοῦ εἰρηκότους, «ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πύλαι ᾄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς».

Ἄριθμησον γοῦν πόσοι τύραννοι ἐξ ἐκείνου παρετάξαντο 30 πρὸς αὐτήν, πόσοι διωγμοὺς ἐκίνησαν χαλεπωτάτους, πῶς τὸν ἔμπροσθεν ἅπαντα διέκειτο χρόνον ὅτε νεόφυτος ἦν ἡ πίστις, ὅτε

26. Αὐτόθι.

27. Πράξ. 5,41.

28. Κολ. 1,24.

29. Φίλιπ. 2,17-18.

30. Β' Τιμ. 4,6.

31. Ματθ. 16,18.

δήμευση τῆς περιουσίας τὴν δέχθηκαν μὲ εὐχαρίστηση²⁶, ἐνῶ ὁ Λουκᾶς στὸ βιβλίο τῶν Πράξεων, μιλώντας γιὰ τοὺς διδασκάλους, λέγει ὅτι «ἔφευγαν ἀπὸ τὸ συνέδρειο χαρούμενοι, γιατί καταξιώθηκαν νὰ κακοποιηθοῦν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ»²⁷. Γιὰ τὸν ἑαυτό του πάλι ὁ Παῦλος λέγει· «χαίρομαι γιὰ τὰ παθήματά μου καὶ συμπληρώνω στὸ σῶμα μου τὸ ὑπόλοιπο τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ»²⁸. Καὶ γιατί θαυμάζεις πὺ χαιρόταν γιὰ τὰ παθήματά του, τὴ στιγμή πὺ καὶ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ὑποστῆ τὸν θάνατο ὄχι μόνο χαιρόταν, ἀλλὰ καλοῦσε καὶ τοὺς μαθητὲς νὰ πάρουν μέρος στὴν εὐφροσύνη, πρᾶγμα πὺ δείχνει ψυχὴ ὑπερβολικὰ εὐφραινόμενη, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «χαίρομαι καὶ συμμετέχω στὴ χαρὰ ὄλων σας, τὸ ἴδιο καὶ σεῖς χαίρεσθε καὶ συμμετέχετε στὴ χαρὰ μου»²⁹. Πὲς μας λοιπὸν, τί συνέβηκε καὶ γέμισες ἀπὸ τόση χαρὰ; «Ἐγώ», λέγει, «εἶμαι ἔτοιμος πὰ νὰ χύσω σὰν σπονδὴ τὸ αἷμα μου καὶ ὁ καιρὸς τοῦ θανάτου μου ἔφθασε»³⁰.

14. Ἔτσι λοιπὸν οἰκοδομοῦσαν σ' ὄλα τὰ μέρη τῆς γῆς τὴν Ἐκκλησία. Ἄν καὶ βέβαια κανεῖς δὲν θὰ μπορούσε διωκόμενος καὶ ἐμποδιζόμενος νὰ κτίσῃ οὔτε ἓνα τοῖχο μὲ λίθους καὶ ἀσβέστη, ὅμως αὐτοὶ οἰκοδόμησαν τόσες Ἐκκλησίες σ' ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη καταπιεζόμενοι, φυλακιζόμενοι, διωκόμενοι, ἐξοριζόμενοι, δημευόμενοι, μαστιγούμενοι, σφαγιαζόμενοι, καιόμενοι, καταποντιζόμενοι μαζί μὲ τοὺς μαθητὲς τους. Καὶ τὶς οἰκοδόμησαν ὄχι μὲ λίθους, ἀλλὰ μὲ ψυχὲς καὶ προαιρέσεις, πρᾶγμα πὺ εἶναι πολὺ πὺ δύσκολο ἀπὸ τοῦ νὰ κτίζῃ κανεῖς μὲ λίθους. Γιατὶ δὲν εἶναι ἴσο τὸ νὰ κτίσῃς ἓνα τοῖχο καὶ τὸ νὰ πείσης ν' ἀλλάξῃ τρόπο ζωῆς μιὰ ψυχὴ, πὺ ἐπὶ τόσα χρόνια εἶχε διαφθαρεῖ ἀπὸ τοὺς δαίμονες καὶ νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν μανία ἐκείνη καὶ νὰ ὀδηγηθῇ σὲ μιὰ τόσο μεγάλη σωφροσύνη. Ἄλλ' ὅμως αὐτὸ τὸ κατῶρθωσαν γυμνοὶ καὶ ἀνυπόδητοι, περιερχόμενοι μὲ ἓνα μόνο χιτῶνα ὄλη τὴν οἰκουμένη, γιατί εἶχαν σύμμαχο καὶ βοηθὸ τὴν ἀκαταμάχητη δύναμη Ἐκείνου πὺ εἶπε, «ἐπάνω στὴν πέτρα αὐτὴ θὰ οἰκοδομήσω τὴν Ἐκκλησία μου καὶ οἱ πύλες τοῦ ἅδη δὲν θὰ ὑπερισχύσουν αὐτῆς»³¹.

Ἀπαρίθμησε λοιπὸν πόσοι τύραννοι ἀπὸ τότε παρατάχθηκαν ἐναντίον της, πόσοι ὑπεκίνησαν φοβερῶτατους διωγμούς, σὲ ποιά κατάσταση βρίσκονταν παλαιότερα ὄλα, τότε δηλαδὴ πὺ μόλις

ἀπαλώτεραι αἱ διάνοιαι τῶν ἀνθρώπων. Ἕλληνες ἦσαν βασιλεῖς, Αὔγουστος, Τιβέριος, Γαῖος, Νέρων, Οὔεσπασιανός, Τίτος καὶ μετ' ἐκεῖνον ἅπαντες ἕως τῶν τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου χρόνων τοῦ βασιλέως· καὶ πάντες οὗτοι οἱ μὲν ἔλαττον, οἱ δὲ σφοδρότερον ἐπό-
 5 λέμουν τὴν Ἐκκλησίαν· ἐπολέμουν δ' οὖν ὁμῶς ἅπαντες. Εἰ δέ τι-
 νες αἰτῶν καὶ ἡσυχάζειν ἔδοξαν, αὐτὸ τοῦτο τὸ τοὺς βασιλεύοντας
 καταδήλους εἶναι ἐπὶ ἀσεβείᾳ, ὑπόθεσις πολέμων ἐγένετο, τῶν ἄλ-
 λων κολακευόντων αὐτούς, θεραπευόντων ἐν τῷ τῆς Ἐκκλησίας
 πολέμῳ· ἀλλ' ὁμῶς πᾶσαι αὗται αἱ ἐπιβουλαὶ καὶ ἔφοδοι ἀράχνης
 10 εὐκολώτερον διεσπᾶσθησαν, καπνοῦ θᾶπτον διελύθησαν, κονιορ-
 τοῦ ταχύτερον παρῆλθον. Δι' ὧν γὰρ ἐπεβούλευσαν, πολλὴν μαρτύ-
 ρων χορὸν ἐργασάμενοι καὶ τοὺς ἀθανάτους ἐκείνους τῆς Ἐκκλη-
 σίας ἀφέντες θησαυρούς, τοὺς στύλους, τοὺς πύργους, οὐχὶ ζῶντες
 μόνον, ἀλλὰ καὶ τελευτήσαντες μεγάλης ὠφελείας τοῖς ὕστερον
 15 ὑπόθεσις ἐγένοντο.

Εἶδες προρρήσεως ἰσχύν; «Καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν
 αὐτῆς». Ἀπὸ τούτων πίστευε περὶ τῶν μελλόντων καὶ ὅτι οὐδεὶς
 αὐτῶν περιέσται. Εἰ γὰρ ὅτε ἐξ ὀλίγων συνεστήκει, ὅτε καινοτο-
 μίας ἐδόκει εἶναι τὸ πρᾶγμα, ὅτε νεοπαγῆς ἢ διδασκαλία, ὅτε τοιοῦ-
 20 τοι οἱ πόλεμοι καὶ τοσαῦται αἱ πανταχόθεν ἀναρριπιζόμεναι μάχαι,
 οὐκ ἴσχυσαν, οὐ περιεγέγοντο, πολλῶ μᾶλλον τὴν οἰκουμένην ἄπα-
 σαν καταλαβούσης αὐτῆς καὶ τόπον ἅπαντα καὶ ὄρη καὶ νάπας καὶ
 βουνούς· καὶ γὰρ καὶ θάλατταν καὶ τὰ ὑφ' ἡλίῳ κείμενα ἔθνη πάν-
 τα κατέλαβε καὶ τῆς ἀσεβείας εἰς ὀλίγους προβάσης λοιπὸν καὶ
 25 βωμῶν καὶ ναῶν καὶ εἰδώλων καὶ πάντων ἀνηρημένων καὶ ἐορ-
 τῶν καὶ τελετῶν καὶ καπνοῦ καὶ κνίσσης καὶ πανηγύρεων ἐναγῶν.
 Πῶς οὖν τοσοῦτον καὶ τηλικοῦτον πρᾶγμα, μετὰ τοσοῦτων κωλυ-
 μάτων καὶ πέρας ἔσχεν οὕτω λαμπρὸν καὶ ἐκβασιν μαρτυροῦσαν
 τῇ ἀληθείᾳ, εἰ μὴ θεία τις καὶ ἄμαχος δύναμις ἦν τοῦ ταῦτα προει-
 30 πόντος καὶ τελέσαντος; Οὐδεὶς ἂν πρὸς ταῦτα ἀντείποι, εἰ μὴ σφό-

εἶχε φυτευθῆ ἢ πίστη, τότε πού οἱ διάνοιες τῶν ἀνθρώπων ἦταν πιό ἀπαλές. Εἰδωλολάτρες βασιλεῖς τότε ἦταν ὁ Αὐγουστος, ὁ Τιβέριος, ὁ Γάϊος, ὁ Νέρωνας, ὁ Οὐεσπασιανός, ὁ Τίτος καί ὄλοι οἱ μετέπειτα μέχρι τοὺς χρόνους τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου. Καί ὄλοι αὐτοί, ἄλλοι λιγώτερο, καί ἄλλοι περισσότερο, πολεμοῦσαν τὴν Ἐκκλησία, ὅπωςδῆποτε ὅμως ὄλοι τὴν πολεμοῦσαν. Ἄν μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς φάνηκαν νὰ ἡσυχάζουν ἔναντί τους, αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ γεγογός, τὸ ὅτι ἦταν οἱ βασιλεῖς γνωστοὶ γιὰ τὴν ἀσέβειά τους, γινόταν ἀφορμὴ διωγμῶν, γιατί ἄλλοι τοὺς κολάκευαν καί τοὺς ὑπηρετοῦσαν στὸν πόλεμο κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ὅμως ὄλες αὐτὲς οἱ ἐπιβουλές καί οἱ ἐπιθέσεις ἔσπασαν πιό εὐκόλα καί ἀπὸ τὸν ἴστό τῆς ἀράχνης, διαλύθηκαν πιό γρήγορα καί ἀπὸ τὸν καπνὸ καί ἐξαφανίσθηκαν καί ἀπὸ τὴ σκόνῃ ταχύτερα. Γιατὶ μὲ τὰ ὅσα κακὰ διέπραξαν, δημιούργησαν ἓνα πλῆθος μαρτύρων καί ἄφησαν στὴν Ἐκκλησία τοὺς ἀθανάτους ἐκείνους θησαυροῦς, τοὺς στύλους, τοὺς πύργους, καί ἔγιναν γιὰ τοὺς μεταγενεστέρους πρόξενοι μεγάλης ὠφέλειας, ὄχι μόνο ὅσο ζοῦσαν, ἀλλὰ καί μετὰ τὸ θάνατό τους.

Εἶδες δὴ δύναμη προρρήσεως; «Καί οἱ πύλες τοῦ ἅδη δὲν θὰ ὑπερισχύσουν αὐτῆς». Ἄπ' αὐτὰ πίστευε καί γιὰ τὰ μελλοντικά, ὅτι δηλαδὴ κανεὶς δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ τὴν νικήσῃ. Γιατὶ, ἂν δὲν κατάρθωσαν νὰ τὴν νικήσουν τότε πού ἀποτελοῦνταν ἀπὸ λίγους καί θεωροῦνταν τὸ πρᾶγμα σὰν καινοτομία, τότε πού ἡ διδασκαλία μόλις εἶχε παγειωθῆ καί τόσοι πόλεμοι καί τόσες μάχες ἐξεγείρονταν ἀπὸ παντοῦ ἔναντίον της, πολὺ περισσότερο δὲν θὰ μπορέσουν νὰ τὴν νικήσουν τώρα πού κατέλαβε αὐτὴ ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη καί κάθε τόπο καί τὰ βουνὰ καί τὰ λαγγάδια καί τοὺς λόφους, καί αὐτὴν ἀκόμη τὴ θάλασσα καί ὄλα τὰ ὑπὸ τὸν ἥλιο ἔθνη, καί ἡ ἀσέβεια περιώρισθη σὲ λίγους πλέον, ἀφοῦ ἐξαφανίσθηκαν καί οἱ βωμοὶ καί οἱ ναοὶ καί τὰ εἰδῶλα καί οἱ ἑορτές καί οἱ τελετές καί ὁ καπνὸς καί ἡ κνίσσα καί τὰ βδελυρὰ πανηγύρια. Πῶς λοιπὸν ἓνα τόσο μεγάλο καί τέτοιου εἴδους πρᾶγμα μετὰ ἀπὸ τόσα ἐμπόδια, καί τόσο λαμπρὸ τέλος εἶχε, καί εἶχε ἔκβαση τέτοια πού ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀλήθεια τῆς προρρήσεως, ἂν δὲν ὑπῆρχε κάποια θεία καί ἀκαταμάχητη δύναμη σ' ἐκεῖνον πού τὰ προεῖπε αὐτὰ καί τὰ πραγματοποίησε; Κανεὶς δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ φέρῃ ἀντίρρηση σ' αὐτά, ἐκτὸς ἂν κά-

δρα τις τῶν μαινομένων καὶ ἐξεστηκότων εἶη καὶ τῶν κατὰ φύσιν ἀπεστερημένος φρενῶν.

Οὐχ αὐται δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτεροι προρρήσεις ἀνακηρύττουσιν αὐτοῦ τὴν ἄμαχον δύναμιν. Καὶ γὰρ προεῖπε τὰ μέλλοντα 5 μετὰ ἀληθείας ἀπάσης καὶ εἰς τέλος ἤγαγε καὶ ἀμήχανόν τι διαπεσεῖν τῶν παρ' ἐκείνου λεχθέντων. Ἄλλ' εὐκολώτερον τὴν γῆν ἀφανισθῆναι καὶ τὸν οὐρανόν, ἢ τῶν ρημάτων τι τῶν ἐκείνου καὶ τῶν προρρήσεων ἐλεγχθῆναι ψευδῶς εἰρημένον. Διὸ καὶ αὐτὸς καὶ πρὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως τοῦτο αὐτὸ δηλῶν, οὕτω σαφῶς 10 ἀπεφήνατο περὶ τῶν εἰρημένων παρ' αὐτοῦ, λέγων· «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι». Καὶ μάλα εἰκότως. Οὐ γὰρ λόγοι εἰσὶν, ἀλλὰ Θεοῦ λόγοι, ἔργων δημιουργοί· οὕτω τὸν οὐρανὸν ἐποίησεν, οὕτω τὴν γῆν, οὕτω τὴν θάλασσαν, οὕτω τὸν ἥλιον, οὕτω τοὺς τῶν ἀγγέλων δῆμους, οὕτω τὰς ἄλλας 15 ἀοράτους δυνάμεις. Καὶ τοῦτο σαφὲς ποιῶν ὁ προφήτης ἔλεγεν· «αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν», περὶ πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως, τῆς ἄνω, τῆς κάτω, τῆς αἰσθητῆς, τῆς νοερᾶς, τῆς ἐν σώματι, τῆς ἀσωμάτου ταῦτα λέγων. Ἐδειξε μὲν οὖν, ὅπερ ἔφθην εἰπών, καὶ ἡ περὶ τῆς Ἐκκλησίας προαναφώ- 20 νησις τῆς ἀληθείας αὐτοῦ, τῆς προνοίας, τῆς ἀγαθότητος, τῆς κηδεμονίας τὸ μέγεθος, τὸν ὄγκον, τὴν ὑπερβολήν.

15. Φέρε οὖν καὶ ἑτέραν πρόρρησιν μεταχειρισώμεθα τοῦ ἡλίου μᾶλλον διαλάμπουσαν καὶ τῆς ἀκτίνος φανερωτέραν οὖσαν καὶ πρὸ τῆς ἀπάντων κειμένην ὄψεως καὶ πάσαις ταῖς μετὰ ταῦτα γενεαῖς 25 παρεκτεινομένην, ὥσπερ καὶ τὴν προτέραν· τοιαῦται γὰρ αὐτοῦ αἱ πρόρρησεις αἱ πλείους. Οὐ χρόνῳ γὰρ περατοῦνται βραχεῖ, οὐδὲ εἰς μίαν συντελοῦνται γενεάν, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις τοῖς τε οὔσι, τοῖς τε ἔσομένοις αὖθις, τοῖς μετ' ἐκείνους καὶ τοῖς μετὰ τούτους πάλιν καὶ ἕως τῆς συντελείας παρεκτεινομένοις πᾶσι παρέχουσι 30 καταμανθάνειν τῆς οἰκείας ἀληθείας τὴν ἰσχύν, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ προτέρα. Καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς ἡμέρας, ἧς ἐρρήθη, μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ἔστηκε βεβαία καὶ ἀκίνητος, ἀνθοῦσα, λάμπουσα, καθ' ἐκάστην ἀκμάζουσα τὴν ἡμέραν, αὐξανόμενη, πρὸς μείζονα ἐπιδι-

ποιος εἶναι ὑπερβολικὰ μανιακὸς καὶ παράφρονas, καὶ στερεῖται καὶ τὸ φυσικὸ ἀκόμη λογικό.

Καὶ ὄχι μόνο αὐτές, ἀλλὰ καὶ ἄλλες προρρήσεις ἀνακηρύττουν τὴν ἀκαταμάχητη δύναμη αὐτοῦ. Καθ' ὅσον προεῖπε τὰ μέλλοντα μὲ ὄλη τὴν ἀλήθεια καὶ τὰ πραγματοποιίησε, καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ πραγματοποιιηθῆ κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ λέχθησαν ἀπὸ αὐτόν. Εἶναι πιὸ εὐκολο νὰ καταστραφῆ ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανός, παρὰ νὰ φανῆ, ὅτι κάτι ἀπὸ τοὺς λόγους του ἢ τὶς προρρήσεις του λέχθηκε ψευδῶς. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτός, δηλώντας αὐτὸ ἀκριβῶς προτοῦ ἀκόμη ἐκπληρωθοῦν οἱ προρρήσεις του, μὲ τόση σαφήνεια ἀποφάνθηκε γιὰ τὰ ὅσα λέχθησαν ἀπὸ αὐτόν, ὥστε νὰ πῆ· «ὁ οὐρανός καὶ ἡ γῆ θὰ παρέλθουν, οἱ λόγοι μου ὁμως δὲν θὰ παρέλθουν»³². Καὶ πολὺ εὐλογα. Γιατὶ δὲν εἶναι ἀπλᾶ λόγια, ἀλλὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, δημιουργοὶ ἔργων. Ἔτσι δημιούργησε τὸν οὐρανό, ἔτσι τὴ γῆ, ἔτσι τὴ θάλασσα, ἔτσι τὸν ἥλιο, ἔτσι τὰ πλήθη τῶν ἀγγέλων, ἔτσι τὶς ἄλλες ἀόρατες δυνάμεις. Καὶ αὐτὸ διασαφηνίζοντας ὁ προφήτης ἔλεγε· «αὐτὸς εἶπε καὶ ἔγιναν, αὐτὸς πρόσταξε καὶ κτίσθησαν», λέγοντας αὐτὰ γιὰ ὄλη τὴν κτίση, τὴν ἄνω, τὴν κάτω, τὴν αἰσθητή, τὴ νοερή, τὴ σωματική, τὴν ἀσώματη. Ἀπέδειξε λοιπόν, ὅπως καὶ προηγουμένως εἶπα, ἡ πρόρρησή του γιὰ τὴν Ἐκκλησία, τὸ μέγεθος, τὸν ὄγκο καὶ τὴν ὑπερβολὴ τῆς ἀλήθειας, τῆς πρόνοιας, τῆς ἀγαθότητας καὶ τῆς κηδεμονίας αὐτοῦ.

15. Ἐμπρὸς λοιπόν καὶ ἄλλη πρόρρηση ἃς ἐξετάσουμε ποὺ διαλάμπει περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ εἶναι καὶ ἀπὸ τὴν ἀκτῖνα φανερώτερη, ποὺ βρίσκεται μπροστὰ στὰ μάτια ὄλων καὶ ἐπεκτείνεται σ' ὄλες τὶς ἐπερχόμενες γενεές, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ προηγούμενη. Γιατὶ τέτοιες εἶναι οἱ περισσότερες προρρήσεις αὐτοῦ. Δὲν τελειώνουν δηλαδὴ σὲ σύντομο χρόνο οὔτε πραγματοποιοῦνται σὲ μιὰ μόνο γενεά, ἀλλ' ἐπεκτείνονται σὲ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ ζοῦν τώρα καὶ σ' ἐκείνους ποὺ θ' ἔλθουν ἀμέσως καὶ στοὺς μετὰ ἀπὸ ἐκείνους καὶ στοὺς μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς πάλι καὶ μέχρι τὴ συντέλεια τοῦ κόσμου καὶ παρέχουν σ' ὄλους τὴ δυνατότητα νὰ ἀντιληφθοῦν τὴ δύναμη τῆς ἀλήθειας τους, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ προηγούμενη. Γιατὶ ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ λέχθηκε μέχρι τὴ συντέλεια τοῦ αἰῶνος παραμένει σταθερὴ καὶ ἀμετακίνητη, ἀνθεῖ καὶ λάμπει καὶ καθημερινὰ ἀκμάζει καὶ αὐξάνεται καὶ ἀποκτᾶ μεγαλύτερη δύ-

δοῦσα δύναμιν, πᾶσι παρέχουσα τοῖς ἐξ ἐκείνου μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐσομένοις τὰ μέγιστα καρποῦσθαι ἐξ αὐτῆς ἀγαθὰ καὶ ἄφατον δρέπεσθαι τὴν ὠφέλειαν. Καὶ γὰρ καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν καὶ οἱ πρὸ ἐκείνων καὶ οἱ πρὸ τούτων ἀνωτέρω ἐπέγνωσαν αὐτῆς τὴν
 5 δύναμιν, τοὺς μὲν πολέμους ὀρώντες ἐπιόντας αὐτῇ καὶ τοὺς κινδύνους καὶ τὰς ταραχάς, τοὺς θορύβους καὶ τὰ κύματα καὶ τοὺς χειμῶνας· αὐτὴν δὲ ὀρώντες οὐ καταποντιζομένην, οὐ νικωμένην, οὐ κρατουμένην, οὐ σβεννυμένην, ἀλλὰ ἀνθοῦσαν, ἀύξανομένην, πρὸς μεῖζον ὕψος ἐγειρομένην.

10 Καὶ αὕτη δέ, ἦν μέλλω νῦν ἐρεῖν, τοιαύτη τίς ἐστίν εἰς τὸ δεῖξαι αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν εἰρημένων. Τίς δέ ἐστίν αὕτη; Εἰσελθὼν ποτε εἰς τὸν ναὸν τὸν ἰουδαϊκόν, ἀνθοῦντα τότε καὶ πολλῶ πάντοθεν καταλαμπόμενον τῷ χρυσίῳ καὶ κάλλει καὶ
 15 ἀπὸ τῆς τέχνης, τὴν ἀπὸ τῆς ὕλης καὶ τῶν μαθητῶν ἐκπληττομένων, τί φησιν; «Οὐχ ὀράτε ταῦτα πάντα; Ἄμην λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ μείνη ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον», τὴν μετὰ ταῦτα αὐτοῦ κατασκαφὴν δηλῶν, τὴν πανωλεθρίαν, τὴν ἐρημίαν, τὸ ἐρείπιον τὸ νῦν ἐν Ἱεροσολύμοις· καὶ γὰρ ἐρείπιον ἐκεῖνα τὰ λαμπρὰ καὶ περιφανῆ γέγονεν
 20 οἰκοδομήματα ἅπαντα. Εἶδες ἐν ἑκατέρῳ μεγάλῃν αὐτοῦ καὶ ἄφατον τὴν ἰσχύν, ἐν τῷ τοὺς θεραπεύοντας αὐτὸν οἰκοδομεῖν καὶ αὔξειν; ἐν τῷ τοὺς προσκεκρουκότας εἰς αὐτὸν ταπεινοῦν καὶ ὀλλύειν καὶ προρρίζους ἀνασπᾶν; Οὐδὲ γὰρ ἦν οὐδαμῶς ὁ ναὸς τοιοῦτος, οὐδὲ οὕτως ἀοίδιμος καὶ τοσαύτης ἀπολαύων θεραπείας. Οἱ γὰρ
 25 πανταχοῦ γῆς οἰκοῦντες Ἰουδαῖοι καὶ πρὸς αὐτὰ τῆς γῆς τὰ πέρατα, ἐκεῖσε ἀφικνοῦντο τὸ παλαιόν, δῶρα καὶ θυσίας καὶ προσφορὰς καὶ ἀπαρχὰς καὶ πολλὰ ἕτερα φέροντες καὶ τῷ τῆς οἰκουμένης πλούτῳ καλλωπίζοντες τὸν ναόν· καὶ πάντες ἐκεῖ συνέρρεον οἱ
 30 πανταχόθεν Ἰουδαῖοι προσήλυτοι καὶ πολὺ ἦν τὸν ὄνομα τοῦ τόπου, πρὸς αὐτὰς τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσχατίας φθάνον. Ἄλλ' ἐν ρῆμα τοῦ Χριστοῦ πάντα ἐκεῖνα ἠφάνισε καὶ ἀπώλεσε καὶ ὥσπερ κονιορτὸν ἐκ μέσου γενέσθαι ἐποίησε· καὶ ἔνθα οὐδὲ Ἰουδαίους

ναμη, δίνοντας τὴ δυνατότητα σὲ ὄλους, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνου μέχρι τὴ δευτέρα παρουσία τοῦ Χριστοῦ, νὰ καρπώνωνται ἀπὸ αὐτὴν ἀγαθὰ καὶ νὰ δρέπουν ἀπερίγραπτη ὠφέλεια. Πράγματι καὶ οἱ πρὶν ἀπὸ μας καὶ οἱ πρὶν ἀπὸ ἐκείνους καὶ ὄλοι οἱ πρὶν ἀπὸ ἐκείνους γνώρισαν τὴ δύναμή της, βλέποντας ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τοὺς πολέμους νὰ ξεσποῦν ἐναντίον της καὶ τοὺς κινδύνους καὶ τὶς ταραχὰς καὶ τοὺς θορύβους καὶ τὰ κύματα καὶ τὶς κακοκαιρίες, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο προσέχοντας αὐτὴν νὰ μὴ καταποντίζεται, νὰ μὴ νικιέται, νὰ μὴ ὑποτάσσεται, νὰ μὴ σβήνη, ἀλλὰ νὰ ἀνθῇ, νὰ αὐξάνεται καὶ νὰ φθάνη σὲ μεγαλύτερο ὕψος.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὴ ποὺ πρόκειται νὰ σᾶς πῶ τώρα, εἶναι τέτοια, ποὺ μπορεῖ νὰ δείξῃ τὴ δύναμη καὶ τὴν ἀλήθεια τῶν ὄσων λέχθησαν ἀπὸ ἐκεῖνον. Ποιὰ εἶναι ὅμως αὐτή; Κάποτε, ἀφοῦ μπῆκε στὸν ναὸ τῶν Ἰουδαίων, ποὺ ἀνθοῦσε τότε καὶ ἔλαμπε πάρα πολὺ ἀπὸ παντοῦ ἐξ αἰτίας τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ κάλλους καὶ τοῦ μεγέθους τῶν οἰκοδομῶν, ἔχοντας καὶ ὄλη τὴν ἄλλη πολυτέλεια ἀπὸ τὴν τέχνη καὶ τὰ ὑλικά, καὶ ἐνῶ οἱ μαθητὲς τὰ θαύμαζαν αὐτά, τί λέγει αὐτός; «Δὲν τὰ βλέπετε ὄλα αὐτά; Ἀλήθεια σᾶς λέγω, δὲν θὰ μείνῃ ἐδῶ λίθος ἐπάνω σὲ λίθο»³³, ἐννοώντας τὴν καταστροφή αὐτοῦ ἀργότερα, τὴν πανωλεθρία, τὴν ἐρήμωση, τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ ποὺ ὑπάρχουν σήμερα στὰ Ἱεροσόλυμα. Πραγματικὰ ὄλα ἐκεῖνα τὰ λαμπρὰ καὶ περιφανῆ οἰκοδομήματα ἔχουν γίνῃ ἐρείπια. Εἶδες καὶ μὲ τὰ δύο τὴ μεγάλη καὶ ἀπερίγραπτη δύναμή του, καὶ μὲ τὸ ὅτι οἰκοδομεῖ καὶ αὐξάνει ἐκείνους ποὺ τὸν ὑπηρετοῦν πιστά, καὶ μὲ τὸ ὅτι ταπεινώνει καὶ καταστρέφει καὶ ξερριζώνει ἐκείνους ποὺ ἀντιτίθενται σ' αὐτόν; Γιατί πουθενὰ δὲν ὑπῆρχε τέτοιος ναὸς οὔτε τόσο φημισμένος καὶ ποὺ νὰ ἀπολάμβανε τόση τιμὴ. Καθ' ὅσον ὄλοι οἱ Ἰουδαῖοι ποὺ κατοικοῦσαν σ' ὄλα τὰ μέρη τῆς γῆς καὶ στὰ πέρατα ἀκόμη τοῦ κόσμου, ἐκεῖ κατέφθαναν τὴν παλαιὰ ἐποχὴ, φέροντας δῶρα καὶ θυσίες καὶ προσφορὰς καὶ ἀπαρχὰς καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ μὲ τὸν πλοῦτο ὄλου τοῦ κόσμου καλλῶπιζαν τὸν ναό. Καὶ οἱ προσήλυτοι ἀκόμη Ἰουδαῖοι ἀπὸ ὄλα τὰ μέρη τῆς γῆς ἐκεῖ συνέρρεαν, καὶ ἦταν πολὺ ξακουστὸ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου, φθάνοντας μέχρι τὰ ἔσχατα τῆς γῆς. Ἄλλ' ὅμως ἓνας λόγος τοῦ Χριστοῦ τὰ κατέστρεψε ὄλα ἐκεῖνα καὶ τὰ ἐξαφάνισε καὶ τὰ ἔκανε νὰ φύγουν ἀπὸ τὴ μέση σὰν σκόνη· καὶ ἐκεῖ ποὺ δὲν ἐπιτρεπόταν σὲ ὄλους τοὺς Ἰουδαίους νὰ εἰσέλθουν, ἡ κα-

ἅπασι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοῖς ἱερεῦσι πᾶσιν, ἀλλ' ἐνὶ μόνῳ τῷ τὴν ἀρχιερωσύνην λαχόντι εἰσιέναι ἐξῆν καὶ τοῦτο ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνον μετὰ στολῆς καὶ στεφάνων καὶ μίτρας καὶ ἐτέρας τινὸς ἐσθῆτος ἱεράς, νῦν καὶ πόρνοις καὶ μαλακοῖς καὶ ἡταιρηκόσι καὶ
5 μοιχοῖς ἔξεστιν ἐπιβαίνειν καὶ ὁ κωλύων οὐδεὶς· τὸ γὰρ ρῆμα ἐκεῖνο ἐπελθὼν πάντα ἠφάνισε καὶ κατέλυσε· καὶ τοσοῦτον μένει τοῦ ναοῦ, ὅσον δεῖξαι ἔνθα ἦν ὁ ναὸς τὸ παλαιόν.

Ἐννόησον τοίνυν πόσης καὶ τοῦτο δυνάμεως. Οἱ γὰρ τосαῦτα δυνηθέντες, καὶ ἔθνῶν καὶ βασιλέων περιγεγόμενοι καὶ ἀναιμω-
10 τὶ πολλαχοῦ πολέμων κρατήσαντες καὶ τρόπαια μυρία στήσαντες καινὰ καὶ παράδοξα, οὗτοι ναὸν ἓνα ἐξ ἐκείνου μέχρι τῆς σήμερον οἰκοδομῆσαι οὐκ ἴσχυσαν· καὶ ταῦτα τοσούτων βασιλέων γενομένων καὶ συμπραττόντων αὐτοῖς καὶ πλήθους τοσούτου κατὰ τὴν οἰκουμένην κεχυμένου καὶ χρημάτων τοσούτων αὐτοῖς παρόντων.
15 Εἶδες πῶς ἅπερ ὠκοδόμησεν οὐδεὶς καθεῖλε, καὶ ἅπερ καθεῖλεν οὐδεὶς ὠκοδόμησεν; Ὁκοδόμησε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ οὐδεὶς αὐτὴν καθελεῖν δύναται ἂν· κατέλυσε τὸν ναὸν καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἀναστήσαι δύναται, καὶ ταῦτα ἐν οὕτῳ χρόνῳ μακρῷ. Καίτοι καὶ ταύτην καθελεῖν ἐπεχείρησαν, ἀλλ' οὐκ ἴσχυσαν· κάκεινον ἀναστήσαι
20 ἐσπούδασαν, ἀλλ' οὐκ ἐδυνήθησαν. Συνεχωρήθη δὲ καὶ τοῦτο, ἵνα μηδεὶς ἐχη λέγειν, ὅτι, εἰ ἐπεχείρησαν, ἴσχυσαν ἂν. Ἴδου γοῦν καὶ ἐπεχείρησαν καὶ οὐδὲν ἠδυνήθησαν. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς γενεᾶς τῆς ἡμετέρας ὁ πάντας εἰς ἀσέβειαν νικήσας βασιλεὺς καὶ ἔδωκεν ἐξουσίαν τότε καὶ συνέπραξε καὶ τοῦ ἔργου ἤψαντο καὶ οὐδὲ μι-
25 κρὸν προσελθεῖν ἠδυνήθησαν, ἀλλὰ πῦρ ἀπὸ τῶν θεμελίων ἐκπηδήσαν πάντας αὐτοὺς ἀπήλασεν.

Ὅτι δὲ ἠβουλήθησαν, καὶ τούτου δεῖγμά ἐστιν ἕως τοῦ νῦν τὰ θεμέλια γυμνωθέντα, ἵνα εἰδῆς, ὅτι ἐπεχείρησαν μὲν διασκάπτειν, οἰκοδομῆσαι δὲ οὐκ ἴσχυσαν, τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἀντι-

34. Πρόκειται μᾶλλον γιὰ τὸν αὐτοκράτορα Ἰουλιανὸν τὸν Παραβάτη.

35. Ἡ ἐπιχείρηση αὕτη ἐγίνε τὸν χειμῶνα τῶν ἐτῶν 362–363 μ.Χ.

λύτερα οὔτε καὶ σ' ὄλους τοὺς ἱερεῖς, ἀλλὰ σὲ ἕναν μόνο, στὸν ἀρχιερέα, καὶ σ' αὐτὸν μιὰ φορά μόνο τὸ ἔτος, μὲ στολὴ καὶ στεφάνια καὶ μίτρα καὶ μὲ ὄλη τὴν ἄλλη ἱερὴ ἀμφίεσή του, τώρα μποροῦν νὰ μπαίνουν καὶ πόρνοι καὶ κίμαιδοὶ καὶ φίλοι τῶν παλλακίδων καὶ μοιχοί, χωρὶς κανεὶς νὰ τοὺς ἐμποδίζῃ· γιατί πέφτοντας ὁ λόγος ἐκεῖνος ὄλα τὰ κατέστρεψε καὶ τὰ ἐξαφάνισε, καὶ τόσο μόνο μέρος μένει ἀπὸ τὸν ναό, ὅσο γιὰ νὰ δείχνῃ ποῦ ἦταν ὁ ναὸς τὴν παλαιὰ ἐποχή.

Σκέψου λοιπὸν πόση δύναμη δείχνει καὶ αὐτό. Γιατί, ἐκεῖνοι ποὺ τόσα πολλὰ κατώρθωσαν, ποὺ νίκησαν ἔθνη καὶ βασιλεῖς καὶ σὲ πολλές περιπτώσεις ἐπεκράτησαν ἐντελῶς ἀναίμακτα, ποὺ ἔστησαν τρόπαια ἀμέτρητα πρωτάκουστα καὶ παράδοξα, αὐτοὶ ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα δὲν μπόρεσαν νὰ οἰκοδομήσουν ἕνα ναό, καὶ ὄλα αὐτὰ ἂν καὶ ὑπῆρξαν πολλοὶ βασιλεῖς ποὺ τοὺς συμπαραστάθηκαν καὶ εἶναι αὐτοὶ ἕνα τόσο μεγάλο πλῆθος διασκορπισμένο σ' ὄλη τὴ γῆ καὶ ἔχουν τόσα πολλὰ χρήματα στὴ διάθεσή τους. Εἶδες πῶς ἐκεῖνα ποὺ τὰ οἰκοδόμησε αὐτὸς κανεὶς δὲν τὰ κατέστρεψε, καὶ ἐκεῖνα ποὺ τὰ κατέστρεψε κανεὶς δὲν μπόρεσε νὰ τὰ οἰκοδομήσῃ; Οἰκοδόμησε τὴν Ἐκκλησία καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὴν καταστρέψῃ. Κατέστρεψε τὸν ναὸ καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἀνοικοδομήσῃ, καὶ μάλιστα μέσα σὲ τόσα πολλὰ χρόνια. Ἄν καὶ βέβαια ἐπεχείρησαν καὶ αὐτὴν νὰ τὴν καταστρέψουν, ἀλλὰ δὲν μπόρεσαν· καὶ ἐκεῖνον προσπάθησαν νὰ τὸν ἀνοικοδομήσουν, ἀλλὰ δὲν μπόρεσαν. Καὶ ἐπετράπηκε καὶ αὐτό, γιὰ νὰ μὴ μπορῇ κανεὶς νὰ λέγῃ, ὅτι, ἂν ἐπιχειροῦσαν νὰ τὸν ξανακτίσουν, θὰ μποροῦσαν. Νὰ λοιπὸν καὶ ἐπεχείρησαν καὶ τίποτε δὲν μπόρεσαν νὰ κάμουν. Πραγματικὰ στὶς ἡμέρες μας ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος ποὺ ξεπέρασε ὄλους τοὺς ἄλλους στὴν ἀσέβεια³⁴, καὶ τοὺς ἔδωσε τὴν ἄδεια νὰ τὸν κτίσουν καὶ τοὺς βοήθησε οἰκονομικὰ καὶ ἄρχισαν τὸ ἔργο τῆς ἀνοικοδομήσεως, ἀλλ' ὅμως δὲν μπόρεσαν οὔτε στὸ ἐλάχιστο νὰ προχωρήσουν, γιατί φωτιὰ ξεπήδησε ἀπὸ τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ καὶ τοὺς ἀπομάκρυνε ὄλους³⁵.

Τὸ ὅτι θέλησαν νὰ τὸν ἀνοικοδομήσουν ἀπόδειξη αὐτοῦ εἶναι τὸ ὅτι μέχρι σήμερα ὑπάρχουν τὰ θεμέλια ἀπογυμνωμένα, γιὰ νὰ μάθῃς, ὅτι ἐπεχείρησαν νὰ σκάψουν, δὲν μπόρεσαν ὅμως νὰ τὸν

πραττούσης αὐτοῖς. Καίτοι γε καὶ ἤδη κατελύθη ὁ ναὸς οὗτος καὶ μετὰ ἑβδομήκοντα ἔτη ἐπανελθόντων, εὐθέως ἀνέστη καὶ λαμπρότερος τοῦ προτέρου γέγονε· καὶ λέγουσι τοῦτο καὶ προαναφωνοῦσι πρὶν γενέσθαι οἱ προφηταί. Νῦν δὲ τετρακοσιοστὸν ἔτος ὑπερέβη 5 καὶ οὐδὲ ἔννοιά τις, οὐδὲ προσδοκία, οὐδὲ ἐλπίς τοῦ φανεῖσθαι πάλιν αὐτόν. Καίτοι τί τὸ κωλύον ἦν, εἰ μὴ θεία δύναμις ἦν ἡ ἀντιπίπτουσα; Οὐ χρημάτων περιουσία πολλή παρ' αὐτοῖς; οὐ τοὺς ἀπάντων πανταχόθεν φόρους συνάγων ὁ πατριάρχης, ἀπείρους κέκτηται θησαυρούς; οὐκ ἴταμόν τὸ ἔθνος, οὐκ ἀναίσχυτον, οὐ φιλόνεικον, 10 οὐ προπετές, οὐ πολεμοποιόν; Οὐ πολλοὶ κατὰ τὴν Παλαιστίνην; οὐ πολλοὶ κατὰ τὴν Φοινίκην; οὐ πολλοὶ πανταχοῦ; Πῶς οὖν οὐκ ἴσχυσαν ἕνα ἀναστήσαι ναὸν καὶ ταῦτα ὀρώντες τὴν λατρείαν αὐτοῖς ἐντεῦθεν πανταχοῦ πεπεδημένην καὶ τὰ ἰουδαϊκὰ ἔθνη ἠφανισμένα καὶ τὰ τῶν θυσιῶν καὶ τὰ τῶν προσφορῶν καὶ τὰ τῶν ἄλ-

15 λων τῶν τοιούτων νομίμων ἀνηρημένα, πεπαυμένα; Οὔτε γὰρ στήναι βωμόν, οὔτε θυσίαν ἀνενεγκεῖν, οὐ σπεῖσαι, οὐ πρόβατον ἐπιθεῖναι, οὐ θυμίαμα, οὐκ ἀναγνῶναι νόμον, οὐχ ἑορτὴν ἐπιτελέσαι, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων αὐτοῖς ἐκτὸς τῶν προθύρων ἐκείνων ἐξῆν.

20 16. Ἀλλὰ καὶ ἐν Βαβυλῶνι ποτε γενόμενοι καὶ ἀναγκαζόμενοι παρὰ τῶν πολεμίων ψάλλειν, οὐκ εἶξαν οὐδὲ ὑπήκουσαν, αἰχμάλωτοι καὶ δοῦλοι ὄντες τοῖς δεσπότης κακοποιοῦσιν αὐτούς· ἀλλὰ καὶ πατρίδος ἐκπεσόντες καὶ ἐλευθερίας καὶ περὶ τὸ ζῆν αὐτὸ κινδυνεύοντες καὶ ὡς ἐν μέσῃ παγίδι ταῖς χερσὶ τῶν λαβόντων ἀπει-

25 λημμένοι, κελευόμενοι τὴν ὁδὴν ἄδειν ἐκείνην τὴν διὰ τῶν ὀργάνων, οὕτως ἔλεγον· «ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσασαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν, ὅτι ἐπληρώτησαν ἡμᾶς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ἡμᾶς λόγους ὁδῶν. Πῶς ἄσομεν τὴν ὁδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας;». Καὶ οὐδὲ ἔχει τις εἰπεῖν, ὅτι διὰ τὴν ἀπορίαν τῶν ὀργάνων

κτίσουν, γιατί ἡ ἀπόφαση αὐτὴ τοῦ Χριστοῦ ἀντιστρατευόταν στὴν ἐνέργειά τους αὐτῇ. Ἐὰν καὶ βέβαια ὁ ναὸς αὐτὸς εἶχε καταστραφῆ καὶ ἐνωρίτερα, ἀλλὰ κτίσθηκε μετὰ ἑβδομήντα χρόνια ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπιστροφή τους ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, καὶ ἔγινε πῶς λαμπρὸς ἀπὸ τὸν προηγούμενο, καὶ αὐτὸ τὸ εἶπαν οἱ προφῆτες καὶ τὸ προεῖπαν προτοῦ νὰ γίνῃ. Τώρα ὁμοίως ἔχουν περάσει πάνω ἀπὸ τετρακόσια χρόνια καὶ οὔτε καμμιά σκέψη ὑπάρχει οὔτε προσδοκία οὔτε ἐλπίδα ὅτι θ' ἀνοικοδομηθῆ πάλι ὁ ναός. Καὶ βέβαια τί ἄλλο θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ἐμποδίσει, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ θεία δύναμη ποὺ ἀντιτίθεται; Δὲν ὑπάρχει ἀφθονία χρημάτων σ' αὐτούς; Δὲν ἔχει ἀμέτρητους θησαυροὺς ὁ πατριάρχης τοὺς εἰσπράττοντας φόρους ἀπὸ ὅλους ὅπου καὶ ἂν βρίσκονται αὐτοί; Δὲν εἶναι τὸ ἔθνος τοὺς θρασύ, ἀδιάντροπο, φιλόνηκο, γεμᾶτο αὐθάδεια καὶ φιλοπόλεμο; Δὲν ὑπάρχουν πολλοὶ Ἰουδαῖοι στὴν Παλαιστίνη, δὲν ὑπάρχουν πολλοὶ στὴν Φοινίκη, δὲν ὑπάρχουν πολλοὶ σ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου; Πῶς λοιπὸν δὲν κατάρθωσαν νὰ ἀνοικοδομήσουν ἓνα ναό, τὴ στιγμὴ ποὺ ἔβλεπαν ὅτι ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἡ λατρεία τους ἦταν παντοῦ δεσμευμένη, τὰ ἰουδαϊκὰ ἔθιμα εἶχαν ἐξαφανισθῆ, καὶ οἱ θυσίαι καὶ οἱ προσφορὲς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ σχετικὰ μὲ αὐτὰ ποὺ διέτασσε ὁ νόμος εἶχαν καταργηθῆ καὶ εἶχαν παύσει; Γιατὶ δὲν ἐπιτρεπόταν οὔτε βωμὸ νὰ στήσουν οὔτε θυσία νὰ προσφέρουν οὔτε σπονδὲς νὰ κάνουν οὔτε πρόβατο νὰ θυσιάσουν οὔτε θυμίαμα νὰ προσφέρουν οὔτε ἀνάγνωση τοῦ νόμου νὰ κάμουν, οὔτε ἑορτὴ νὰ ἐπιτελέσουν οὔτε καὶ τίποτε ἄλλο παρόμοιο νὰ κάμουν ἔξω ἀπὸ τὰ πρόθυρα τοῦ ναοῦ.

16. Ἄλλὰ καὶ ὅταν βρέθηκαν κάποτε στὴ Βαβυλῶνα αἰχμάλωτοι καὶ ἀναγκάζονταν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς νὰ ψάλλουν, δὲν ὑποχώρησαν, οὔτε καὶ ὑπάκουσαν, ἂν καὶ ἦταν αἰχμάλωτοι καὶ δοῦλοι σὲ κυρίους ποὺ τοὺς κακοποιοῦσαν· ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔχασαν τὴν πατρίδα τους καὶ τὴν ἐλευθερία τους καὶ κινδύνευε καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ζωὴ τους καὶ βρίσκονταν ἐγκαταλειμμένοι στὰ χέρια τῶν κατακτητῶν σὰν σὲ κάποια παγίδα καὶ προτρέπονταν νὰ ψάλλουν μὲ τὰ ὄργανα τὴν ᾠδὴ ἐκεῖνη, ἔλεγαν τὰ ἐξῆς· «στὶς ὄχθες τῶν ποταμῶν τῆς Βαβυλῶνος ἐκεῖ καθίσαμε καὶ κλάψαμε, γιατί ἐκεῖ μᾶς ζήτησαν ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς εἶχαν αἰχμαλώτους νὰ ψάλουμε τὰ λόγια τῶν ᾠδῶν. Πῶς νὰ ψάλουμε τὴν ᾠδὴ τοῦ Κυρίου σὲ ξένη γῆ;»³⁶. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς,

τοῦτο οὐκ ἐποίουν· καὶ γὰρ αὐτοὶ τεθείκασι τὴν αἰτίαν εἰπόντες· «πῶς ἄσομεν τὴν ὥδην Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας;». Καὶ τὰ ὄργανα δὲ μετ' αὐτῶν ἦν. «Ἐν γὰρ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν», φησὶν, ἀλλ' οὐδὲ νηστείαν νυστεύειν ἐξῆν.

5 Καὶ τοῦτο δηλῶν αὐτοῖς ὁ προφήτης ἔλεγε· «μὴ νηστείαν νενηστεύκατέ μοι ἔτη ἑβδομήκοντα, λέγει Κύριος;». Ὅτι δὲ οὐδὲ θύειν, οὐδὲ σπένδειν ἐξῆν, ἄκουσον τῶν τριῶν παίδων λεγόντων, «οὐκ ἔστιν ἄρχων, οὐδὲ προφήτης, οὐδὲ ἡγούμενος, οὐδὲ τόπος τοῦ καρπῶσαι ἐνώπιόν σου καὶ εὐρεῖν ἔλεος». Οὐκ εἶπεν, 'οὐκ ἔστιν ἰε-

10 ρεύς', παρῆσαν γὰρ ἱερεῖς, ἀλλ' ἵνα μάθῃς ὅτι τὸ πᾶν τοῦ τόπου ἦν καὶ ἡ νομοθεσία πᾶσα ἐκεῖ συνεδέδετο, εἶπον, «οὐκ ἔστι τόπος».

Καὶ τί λέγω θύειν καὶ σπένδειν; Οὐδὲ ἀπλῶς ἀναγνῶσαι τὸν νόμον ἐξῆν αὐτοῖς· καὶ τοῦτό ποτε ἐγκαλῶν ἕτερος προφήτης ἔλεγε· «καὶ ἀνέγνωσαν ἔξω νόμον καὶ ἐπεκαλέσαντο ὁμολογίαν»· οὐ

15 πάσχα, οὐ πεντηστήν, οὐ σκηνοπηγίαν, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων ἐπιτελέσαι οὐδέν. Ἄλλ' ὁμως εἰδότες, ὅτι ταῦτα πάντα ἀπέκλεισεν αὐτοῖς ἢ τοῦ τόπου ἐρήμωσις, κἂν ἐπιχειρῶσί τισι, παρανομοῦντες ἐπιχειροῦσι καὶ δίκην τούτου διδώσιν, οὐκ ἴσχυσαν τὸν τόπον ἐν ᾧ ταῦτα πάντα ἐξῆν κατὰ νόμον πράττεσθαι, ἀναστήσαι καὶ στήσαι.

20 Ἡ γὰρ δύναμις τοῦ Χριστοῦ ἢ τὴν Ἐκκλησίαν οἰκοδομήσασα, αὕτη καὶ τοῦτον καθεῖλε. Καὶ παροεῖπε καὶ τοῦτο ὁ προφήτης, ὅτι καὶ παρέσται ὁ Χριστὸς καὶ ταῦτα ἐργάσεται, καίτοι μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν γενόμενος. Ἄκουε δὲ καὶ τί φησι· «καὶ ἐν ὑμῖν συγκλεισθήσονται θύραι καὶ οὐκ ἀνάψεται τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν.

25 Οὐκ ἔστι μοι θέλημα ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμά μοι προσάγεται καὶ θυσία καθαρὰ». Εἶδες πῶς σαφῶς καὶ τὸν Ἰουδαϊσμὸν ἐξέβαλε καὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἔδειξε διαλάμποντα καὶ πανταχοῦ τῆς γῆς ἐκτεταμένον;

37. Αὐτόθι.

38. Ζαχ. 7,5.

39. Δαν. 3,38.

40. Ἀμώς 4,5.

ὅτι δὲν τὸ ἔκαμναν, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν τὰ ὄργανα· γιατί οἱ ἴδιοι εἶπαν τὴν αἰτία, λέγοντας· «πῶς νὰ ψάλουμε τὴν ᾠδὴ τοῦ Κυρίου σὲ ξένη γῆ;». Ἄλλὰ καὶ τὰ ὄργανα τὰ εἶχαν μαζί τους. Γιατί λέγει, «ἐπάνω στὶ ἰτιές, πὸ ὑψώνονται δίπλα στὰ ποτάμια, κρεμάσαμε τὰ ὄργανά μας»³⁷. Ἀκόμη οὔτε καὶ νὰ νηστεύουν τοὺς ἐπιτρεπόμενους. Καὶ αὐτὸ γιὰ δηλώση ὁ προφήτης ἔλεγε· «μήπως ἐπὶ ἑβδομήντα χρόνια νηστεύσατε γιὰ μένα; λέγει ὁ Κύριος»³⁸. Τὸ ὅτι ὁμως δὲν ἐπιτρεπόμενους οὔτε νὰ θυσιάσουν οὔτε νὰ κάμνουν σπονδές ἄκουσε τοὺς τρεῖς παῖδες πὸ λέγουν· «δὲν ὑπάρχει ἄρχοντας οὔτε προφήτης οὔτε ἡγούμενος οὔτε τόπος γιὰ νὰ μοῦ προσφέρῃς τοὺς καρπούς σου καὶ νὰ βρῆς ἔλεος»³⁹. Δὲν εἶπε, 'δὲν ὑπάρχει ἱερεὺς', γιατί ὑπῆρχαν ἱερεῖς, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθῃς ὅτι τὸ πᾶν ἐξαρτῶνταν ἀπὸ τὸν τόπο καὶ ὅτι ὅλη ἡ νομοθεσία συνδεόταν μὲ αὐτόν, εἶπε, «δὲν ὑπάρχει τόπος».

Καὶ γιατί λέγω δὲν ἐπιτρεπόμενους νὰ θυσιάσουν καὶ νὰ προσφέρουν σπονδές; Δὲν τοὺς ἐπιτρεπόμενους οὔτε τὸν νόμο ἀπλῶς νὰ ἀναγνώσουν, πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖο κατηγορώντας τοὺς κάποτε ἕνας ἄλλος προφήτης, ἔλεγε, «καὶ ἀνέγνωσαν ἔξω τὸν νόμο καὶ ἐπικαλέσθησαν ὁμολογία»⁴⁰. ἀλλ' οὔτε τὸ Πάσχα οὔτε τὴν Πεντηκοστή οὔτε τὴν Σκηνοπηγία οὔτε καὶ κανένα ἄλλο παρόμοιο μπορούσαν νὰ ἐπιτελέσουν. Ἔτσι λοιπόν, ἂν καὶ γνώριζαν ὅτι ὅλα αὐτὰ τοὺς τὰ ἀπέκλεισε ἡ ἐρήμωση τοῦ τόπου, καὶ ὅτι ἐπιχειρώντας νὰ κάμνουν κάτι ἀπὸ ὅλα αὐτά, τὸ ἐπιχειροῦν παράνομα καὶ γι' αὐτὸ καὶ τιμωροῦνται, ὁμως δὲν μπόρεσαν νὰ ἀνοικοδομήσουν τὸν ναό, μέσα στὸν ὁποῖο ἐπιτρεπόμενους νὰ ἐπιτελοῦν ὅλα αὐτὰ σύμφωνα μὲ τὸν νόμο. Γιατί ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ πὸ οἰκοδόμησε τὴν Ἐκκλησία, αὐτὴ κατέστρεψε καὶ αὐτόν. Καὶ αὐτὸ τὸ προεἶπε ὁ προφήτης, ὅτι δηλαδή θὰ ἔλθῃ ὁ Χριστὸς καὶ θὰ τὰ κάμῃ ὅλα αὐτά, ἂν καὶ ἔζησε μετὰ τὴν αἰχμαλωσία. Ἄκουσε λοιπόν καὶ τί λέγει· «ἐξ αἰτίας σας θὰ κλεισθοῦν οἱ θύρες τοῦ ναοῦ καὶ δὲν θὰ ἀνάψῃ πᾶ τὸ θυσιαστήριό μου ἄσκοπα. Δὲν εὐαρεστοῦμαι πλέον μὲ σᾶς, γιατί ἀπὸ ἐκεῖ πὸ ἀνατέλλει ὁ ἥλιος καὶ μέχρι ἐκεῖ πὸ δύνει θὰ δοξάζεται τὸ ὄνομά μου μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν καὶ σὲ κάθε τόπο θὰ μοῦ προσφέρεται θυμίαμα καὶ θυσία καθαρὴ»⁴¹. Εἶδες μὲ πόση σαφήνεια καὶ τὸν Ἰουδαϊσμὸ ἀπέρριψε, καὶ ἔδειξε τὸν Χριστιανισμὸ νὰ διαλάμπῃ καὶ νὰ ἐπεκτείνεται σὲ ὅλη τὴ γῆ;

41. Μαλαχ. 1,10-11.

Καὶ τὸν τρόπον δὲ τῆς λατρείας ἐδήλωσεν ἕτερος πάλιν· «καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ καὶ δουλεύσουσιν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἓνα»· καὶ ἕτερος πάλιν· «παρθένος τοῦ Ἰσραὴλ ἔσφαλλεν, οὐ μὴ ἀναστῆ ἔτι». Καὶ ὁ Δανιὴλ δὲ σαφῶς ἅπαντα
 5 ταῦτα διηγεῖται, ὅτι πάντα ἀρθήσεται καὶ θυσία καὶ σπονδὴ καὶ χρίσμα καὶ κρίμα. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν, ἡνίκα ἂν πρὸς Ἰουδαίους λέγωμεν, σαφέστερον καὶ εὐρύτερον ἀναπτύζομεν· τέως δὲ τῆς προκειμένης ἐχώμεθα ὁδοῦ, τῶν ἀνοήτων Ἑλλήνων τὴν φιλονεικίαν διορθοῦντες. Οὔτε σοὶ νεκροῦς εἶπον ἐγερθέντας, οὔτε λεπροῦς κα-
 10 θαρισθέντας, ἵνα μὴ λέγῃς, ψευδῆ ταῦτα, κόμπος, μῦθος, τίς εἶδε; τίς ἤκουσεν; Οἱ εἰπόντες ὅτι ἐσταυρώθη, καὶ ἐπὶ κόρρης πληγὰς ἔλαβεν, οὗτοι ταῦτα εἰρήκασιν. Πῶς οὖν ἐν ἐκείνοις ἀξιοπίστους εἶναι νομίζων, ἐν τούτοις ἐπιλαμβάνη τῶν εἰρημένων, ὡς οὐ γεγενημένων; Καίτοι γε εἰ πρὸς χάριν τοῦ διδασκάλου ταῦτα ἔγραφον
 15 εἰκῆ καὶ μάτην κομπάζοντες, τὰ σκυθρωπὰ ἂν ἐσιώπησαν καὶ τὰ πολλοῖς δοκοῦντα ἐποδείδιστα εἶναι· νῦν δὲ δεικνύντες αὐτῶν τὴν ἀλήθειαν, ἐν ἐκείνοις μάλιστα ἐνδιέτριψαν καὶ πάντα μετὰ ἀκριβείας καὶ πολλῆς εἶπον τῆς δασιλείας· οὐ μικρόν, οὐ μέγα παραδραμόντες, ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς παθήμασι καὶ τοῖς δοκοῦσιν ἐπονειδί-
 20 στοις, τούτοις ἐνδιατρίβοντες, πάντα πάντες μετὰ ἀκριβείας εἰρήκασιν.

Ἄλλ' ἐγὼ τούτων πρὸς σὲ οὐδὲν εἰρηκῶς, τῶν θαυμάτων λέγω καὶ τῶν σημείων, ἵνα ἐκ περιουσίας πᾶσαν ἀναίσχυντον ἐμφράξω γλωσσαν, τὰ νῦν φαινόμενα, τὰ νῦν πρὸ ὀφθαλμῶν κείμενα,
 25 τὰ τοῦ ἡλίου φανερώτερα, τὰ πανταχοῦ τῆς οἴκουμένης διεσπαρμένα, τὰ πᾶσαν καταλαβόντα τὴν οἴκουμένην καὶ ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνοντα φύσιν κατορθούμενα καὶ ἃ Θεοῦ μόνον ἦν, ταῦτα εἰς μέσον ἤγαγον. Τί λέγεις; Οὐκ ἀνέστησε νεκρούς; Μὴ καὶ τοῦτο ἔχεις εἰπεῖν, ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι οὐκ εἰσι κατὰ τὴν οἴκουμένην; οὐδ' ὅτι
 30 οὐκ ἐπεβουλεύθησαν; οὐδ' ὅτι κρατοῦσι καὶ περιγίνονται; Ἄλλ'

42. Σοφ. 3,10.

43. Ἀμὼς 5,2

Ἄλλὰ καὶ τὸν τρόπο τῆς λατρείας δήλωσε ἕνας ἄλλος προφήτης· «καὶ θὰ προσκυνήσουν αὐτὸν ὁ καθένας στὸν τόπο ποὺ βρίσκεται καὶ θὰ τὸν ὑπηρετήσουν κάτω ἀπὸ ἓνα ζυγὸ»⁴²· καὶ ἄλλος πάλι λέγει· «παρθένοσ τοῦ Ἰσραὴλ ἔσφαλλε, καὶ δὲν θὰ σηκωθῆ πιά»⁴³. Ἄλλὰ καὶ ὁ Δανιὴλ τὰ διηγεῖται ὅλα αὐτὰ μὲ σαφήνεια, ὅτι δηλαδὴ ὅλα θὰ καταργηθοῦν καὶ ἡ θυσία καὶ ἡ σπονδὴ καὶ τὸ χρίσμα καὶ οἱ ἐντολές. Ἄλλ' αὐτά, ὅταν θὰ μιλήσω πρὸς τοὺς Ἰουδαίους θὰ τὰ ἀναπτύξω σαφέστερα καὶ ἐκτενέστερα· τώρα ὅμως ἄς συνεχίσουμε τὸν δρόμο ποὺ βαδίζουμε, διορθώνοντας τὴν φιλονεικία τῶν ἀνοήτων εἰδωλολατρῶν. Δὲν σοῦ μίλησα οὔτε γιὰ τὶς ἀναστάσεις τῶν νεκρῶν οὔτε γιὰ τοὺς λεπρούς ποὺ καθαρίσθηκαν, γιὰ νὰ μὴ λές, ὅλα αὐτὰ εἶναι ψευδῆ, κομπασμὸς καὶ μυθεύματα. Ποιὸς τὰ εἶδε; ποιὸς τὰ ἄκουσε; Ἐκεῖνοι ποὺ εἶπαν ὅτι σταυρώθηκε καὶ ὅτι δέχθηκε πλήγματα στὰ μάτια, αὐτοὶ τὰ εἶπαν αὐτά. Πῶς λοιπὸν γιὰ ἐκεῖνα τοὺς θεωρεῖς ἀξιοπίστους, ἐνῶ γι' αὐτὰ ἀπορρίπτεις τὰ λεγόμενα σὰν νὰ μὴ ἔγιναν τάχα; Ἄν καὶ βέβαια, ἂν αὐτὰ τὰ ἔγραφαν γιὰ χάρη τοῦ διδασκάλου, ὑπερηφανευόμενοι χωρὶς λόγο καὶ ἄσκοπα, θ' ἀποσιωποῦσαν τὰ θλιβερὰ γεγονότα καὶ ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦνται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἐπονείδιστα. Τώρα ὅμως γιὰ νὰ δείξουν τὴν ἀλήθεια αὐτῶν, μίλησαν πολὺ ἐκτεταμένα γιὰ ἐκεῖνα καὶ τὰ διηγήθηκαν ὅλα μὲ ἀκρίβεια καὶ πολλὴ λεπτομέρεια, χωρὶς νὰ παρατρέξουν τίποτε τὸ ἀσήμαντο ἢ σπουδαῖο· καὶ τὰ σημεῖα βέβαια καὶ τὰ θαύματα τὰ περισσότερα τὰ παρέλειψαν, τὰ παθήματα ὅμως καὶ ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦνται ἐπονείδιστα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀσχολοῦνται κυρίως, ὅλα τὰ διηγήθηκαν ὅλοι μὲ ἀκρίβεια.

Ὅμως ἐγὼ δὲν ἀνέφερα τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἐννοῶ τὰ θαύματα καὶ τὰ σημεῖα, γιὰ νὰ φράξω ὅσο τὸ δυνατὸ καὶ περισσότερο κάθε ἀδιάντροπη γλῶσσα, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ εἶναι φανερὰ τώρα, ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται τώρα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας, ἐκεῖνα ποὺ εἶναι φανερώτερα καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιο, ἐκεῖνα ποὺ εἶναι διεσπαρμένα σ' ὅλοκληρη τὴν οἰκουμένη, ποὺ κυρίευσαν ὅλοκληρο τὸν κόσμο καὶ ποὺ κατορθούμενα ὑπερβαίνουν κάθε ἀνθρώπινη φύση καὶ τὰ ὁποῖα εἶναι ἔργα μόνου τοῦ Θεοῦ, αὐτὰ μόνου ἀνέφερα. Τί λές; Δὲν ἀνέστησε νεκρούς; Μήπως μπορεῖς νὰ πῆς καὶ αὐτό, ὅτι δὲν ὑπάρχουν οἱ Ἐκκλησίες σὲ κάθε μέρος τῆς γῆς; Μήπως, ὅτι δὲν ἐπιβουλεύθηκαν; μήπως ὅτι δὲν κυριαρχοῦν καὶ δὲν ὑπερισχύουν παντοῦ; Ἄλλ' ὅπως

ὥσπερ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅτι οὐκ ἔστιν ἥλιος, οὕτως οὐδὲ ταῦτα. Τί δέ; Τὴν κατασκαφὴν τοῦ ἰουδαϊκοῦ ναοῦ οὐχ ὀρᾶς πρὸ ὀφθαλμῶν κειμένην τῆς οἰκουμένης ἀπάσης; Διὰ τί μὴ λογίζῃ πρὸς σευατόν· εἰ μὴ Θεὸς ἦν καὶ Θεὸς ἰσχυρός, πόθεν ἂν οἱ μὲν θεραπεύοντες αὐτὸν 5 οὕτως ἠύξαντο καὶ ἐνοχλούμενοι, οἱ δὲ ἐσταυρωκότες αὐτὸν καὶ προσκεκρουκότες οὕτως ἐταπεινώθησαν, ὡς καὶ πολιτείας ἐκπεσεῖν ἀπάσης καὶ ἀλῆται καὶ πλάνοι καὶ φυγάδες περιέρχονται καὶ χρόνος οὐδεὶς οὐδέτερον ἔλυσε; Καίτοι γε πρὸς τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν οὗτοι δὴ, οὗτοι οἱ Ἰουδαῖοι καὶ πόλεμον εἴλοντο καὶ ὄπλα ἐκί- 10 νησαν καὶ μακρῷ χρόνῳ παραταττόμενοι διετέλεσαν καὶ πού καὶ ἐκράτησαν καὶ πράγματα παρέσχον τοῖς τότε Αὐγούστοις οὐ τὰ τυχόντα· τοσαύτη ἦν αὐτῶν ἡ δύναμις. Ἄλλ' ὁμως οἱ καὶ πολεμήσαντες τοσοῦτοις βασιλεῦσι καὶ παραταζάμενοι καὶ χρημάτων ἰσχὺν τοσαύτην καὶ ὄπλων καὶ στρατιωτῶν ἔχοντες καὶ στρατηγούς καὶ 15 μυρίους ἐλάσαντες, ἕνα οὐκ ἴσχυσαν ἀναστῆσαι ναόν· ἀλλὰ συναγωγὰς μὲν πολλαχοῦ τῶν πόλεων ὠκοδόμησαν, τὸν δὲ τόπον τὸν παρεσχηκότα αὐτοῖς τῆς οἰκείας πολιτείας τὸ κῦρος καὶ ἔνθα πάντα τελεῖν εἰώθασιν καὶ ὅθεν ὁ Ἰουδαϊσμός συγκεκρότητο, τοῦτον μόνον οὐκ ἴσχυσαν ἀναστῆσαι.

δὲν μπορεῖς νὰ πῆς ὅτι δὲν ὑπάρχει ἥλιος, ἔτσι οὔτε αὐτὰ μπορεῖς νὰ τ' ἀρνηθῆς. Τί λοιπόν; Τὴν καταστροφή τοῦ ἰουδαϊκοῦ ναοῦ δὲν τὴν βλέπεις πού βρίσκεται μπροστὰ στὰ μάτια ὅλης τῆς οἰκουμένης; Γιατί δὲν κάνεις τὴ σκέψη· ἂν δὲν ὑπῆρχε Θεὸς καὶ μάλιστα Θεὸς ἰσχυρὸς, πῶς θὰ αὐξάνονταν τόσο πολὺ, παρὰ τὶς ἐνοχλήσεις, αὐτοὶ πού πιστεύουν σ' αὐτόν, ἐνῶ ἐκεῖνοι πού τὸν σταύρωσαν καὶ τὸν πολέμησαν, τόσο πολὺ ταπεινώθηκαν, ὥστε νὰ στερηθοῦν καὶ τὴν πατρίδα τους, καὶ περιφέρονται σήμερα παντοῦ σὰν ἀλῆτες καὶ φυγάδες καὶ πλανόδιοι, καὶ κανένας χρόνος δὲν τοὺς ἀπάλλαξε ἀπὸ κανένα ἀπὸ αὐτά; Ἐὰν καὶ βέβαια αὐτοί, αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ πόλεμο κήρυξαν ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων καὶ τὰ ὄπλα σήκωσαν ἐναντίον τους καὶ γιὰ μακρὸ χρονικὸ διάστημα συνέχισαν τὴν πολεμικὴ τους ἀντιπαράθεση καὶ γιὰ κάποιον χρόνο ἐπεκράτησαν καὶ δημιούργησαν στοὺς τότε αὐτοκράτορες πολλὰ καὶ μεγάλα προβλήματα· τόσο μεγάλη ἦταν ἡ δύναμή τους. Ἀλλ' ὅμως αὐτοὶ πού πολέμησαν ἐναντίον τόσων βασιλέων καὶ παρατάχθηκαν ἐναντίον τους, πού διέθεταν τόση χρηματικὴ δύναμη καὶ ὄπλα καὶ στρατιῶτες, καὶ ἐξεδίωξαν καὶ στρατηγούς καὶ μύριους ἄλλους, δὲν μπόρεσαν νὰ ἀνοικοδομήσουν ἕνα ναό. Συναγωγὲς βέβαια ἔκτισαν σὲ πολλὰς πόλεις, τὸν ναὸ ὅμως, πού ἔδινε τὸ κῦρος στὸ πολίτευμά τους καὶ στὸν ὁποῖο συνήθιζαν νὰ ἐπιτελοῦν τὰ πάντα, καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖο συγκροτοῦνταν ὁ Ἰουδαϊσμός, αὐτὸν μόνο δὲν μπόρεσαν νὰ τὸν ἀνοικοδομήσουν.

ΛΟΓΟΙ

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

(Α' - Η')

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

1. Ἐβουλόμην ὑμῖν ἀποδοῦναι τὰ λείψανα σήμερον τῆς ὑποθέσεως, περὶ ἧς καὶ πρώην ἡμῖν διελέχθην, καὶ δεῖξαι σαφέστερον, πῶς ἀκατάληπτός ἐστιν ὁ Θεός. Περὶ γὰρ αὐτοῦ τῇ παρελθούσῃ Κυριακῇ τοὺς πολλοὺς ἐκείνους καὶ μακροὺς ἐποίησάμεθα λόγους, 5 ὅτε καὶ μάρτυρας παρηγάγομεν τὸν τε Ἡσαΐαν καὶ τὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Παῦλον. Ὁ μὲν γὰρ ἐβόα, «τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται;», ὁ δὲ ἠύχαρίσκει αὐτῷ ὑπὲρ τῆς ἀκαταληψίας λέγων· «ἐξομολογήσομαί σοι, ὅτι φοβερῶς ἐθαυμαστώθης, θαυμάσια τὰ ἔργα σου»· καὶ πάλιν, «ἐθαυμαστώθῃ ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώθῃ, οὐ 10 μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν». Ὁ δὲ Παῦλος οὐκ εἰς αὐτήν τῆς οὐσίας τὴν ἔρευναν διακύψας, ἀλλ' εἰς τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ μόνην, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῆς τῆς προνοίας μέρος μικρὸν ἀπολαβὼν, ὃ περὶ τὴν τῶν ἐθνῶν κλήσιν ἐπεδείξατο, ὡσπερ πέλαγος ἀχανὲς καὶ ἀκατάληπτον ἰδὼν, οὕτως ἐβόησεν· «ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ 15 γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ».

Καὶ ἦν μὲν ἱκανὴ ἢ διὰ τούτων ἀπόδειξις· ἐγὼ δὲ οὐκ ἠρκέσθην τοῖς προφήταις, οὐκ ἔστην μέχρι τῶν ἀποστόλων, ἀλλ' ἀνέβην εἰς τὸν οὐρανόν, ἔδειξα ὑμῖν τὸν χορὸν τῶν ἀγγέλων λέγοντα, 20 «δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία». Ἠκούσατε τῶν Σεραφεῖμ πάλιν ἐκπληττομένων καὶ μετὰ φρίκης

1. Ἡσ. 53,8.

2. Ψαλμ. 138,14.

3. Ρωμ. 11,33.

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

1. Εἶχα σκοπὸ σήμερα νὰ σᾶς προσφέρω ὅλα ἐκεῖνα πού εἶχαν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ὑπόθεση, γιὰ τὴν ὁποία καὶ πρωτύτερα σᾶς εἶχα μιλήσει, καὶ νὰ σᾶς δείξω σαφέστερα, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος καὶ ἀσύλληπτος ἀπὸ τὸν νοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ θέμα ἐκφωνήσαμε τὴν περασμένη Κυριακὴ τοὺς πολλοὺς καὶ μακροὺς ἐκείνους λόγους, κατὰ τοὺς ὁποίους παρουσιάσαμε σὰν μάρτυρες καὶ τὸν Ἡσαΐα καὶ τὸν Δαυῖδ καὶ τὸν Παῦλο. Ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Ἡσαΐας κραύγαζε, «τὴν γενεὰ αὐτοῦ ποιός θὰ τὴν διηγηθῆ;»¹, ἐνῶ ὁ Δαυῖδ εὐχαριστοῦσε τὸν Θεὸ γιὰ τὴν ἀκαταληψία του, λέγοντας· «θὰ σὲ εὐχαριστήσω καὶ θὰ σὲ δοξολογήσω, γιὰτὶ φάνηκες πολὺ θαυμαστός. Εἶναι πολὺ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου»². ἐπίσης· «θαύμασα ὑπερβολικὰ τὴ γνώση σου, ἀποδείχθηκε πανίσχυρη καὶ δὲν μπορῶ νὰ τὴν κατανοήσω»^{2α}. Καὶ ὁ Παῦλος, χωρὶς ν' ἀσχοληθῆ μὲ τὴν ἔρευνα τῆς θείας οὐσίας, ἀλλὰ μὲ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἀπόλαυσε μικρὸ μέρος αὐτῆς, ἐκεῖνο δηλαδὴ πού φανέρωσε κατὰ τὴν κλήση τῶν Ἐθνῶν, βλέποντας αὐτὸ μπροστά του σὰν ἓνα ἀχανὲς καὶ ἀκατάληπτο πέλαγος, ἔκπληκτος ἀνεφώνησε· «πῶ πῶ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· πόσο ἀνεξερεύνητες εἶναι οἱ βουλές του καὶ ἀνεξιχνίαστοι οἱ δρόμοι του»³.

Καὶ θὰ ἦταν βέβαια ἱκανοποιητικὴ ἡ ἀπόδειξη μὲ αὐτά, πλὴν ὅμως ἐγὼ δὲν ἀρκέσθηκα στοὺς προφήτες καὶ δὲν περιορίσθηκα στὶς μαρτυρίες τῶν Ἀποστόλων, ἀλλ' ἀνέβηκα στὸν οὐρανὸ καὶ ἔδειξα σὲ σᾶς τὸν χορὸ τῶν ἀγγέλων νὰ λέγη, «δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»⁴. Ἀκούσατε πάλι τὰ

4. Λουκᾶ 2,14.

κραζόντων, «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος σαβαώθ· πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ». Προσέθηκα καὶ τὰ Χερουβείμ βοῶντα· «εὐλογημένη ἡ δόξα αὐτοῦ ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ». Κάτω τρεῖς μάρτυρες, ἄνω τρεῖς μάρτυρες, τὸ ἀπρόσιτον τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης
 5 δηλοῦντες. Ἀναμφισβήτητος λοιπὸν ἡ ἀπόδειξις καὶ πολὺς ὁ κρότος ἐγίνετο καὶ διεθερμαίνεται τὸ θέατρον καὶ ἐπυροῦτο ὁ σύλλογος. Ἐγὼ δὲ ἔχαιρον, οὐχ ὅτι αὐτὸς ἐπηνούμην, ἀλλ' ὅτι ὁ Δεσπότης ὁ ἐμὸς ἐδοξάζετο. Ὁ γὰρ κρότος ἐκεῖνος καὶ ὁ ἔπαινος τὸ φιλόθεον τῆς ὑμετέρας ψυχῆς ἐνεδείκνυτο. Καὶ καθάπερ οἰκέται φιλόστορ-
 10 γοι, ἐπειδὴν ἀκούσωσιν τινος τὸν ἑαυτῶν ἐπαινοῦντος δεσπότην, ἐκκαίονται τῷ πόθῳ περὶ τὸν λέγοντα διὰ τὸ πρὸς τὸν δεσπότην φίλτρον, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἐποιήσατε τότε· τῇ τῶν κρότων ὑπερβολῇ τὴν πολλὴν περὶ τὸν Δεσπότην ἐπεδείκνυσθε εὐνοίαν. Ἐβουλόμην μὲν οὖν καὶ σήμερον ἐπαγωνίσασθαι τοῖς παλαίσμασι τούτοις. Εἰ
 15 γὰρ οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας κόρον οὐ λαμβάνουσι βλασφημοῦντες τὸν εὐεργέτην, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς ἀκορέστως ἔχειν δεῖ πρὸς εὐφημίαν τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ. Ἀλλὰ τί πάθω; Ἐτερον νόσημα χαλεπώτατον τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν πρὸς ἰατροίαν καλεῖ, νόσημα ἐν τῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας πεφυτευμένον. Δεῖ δὲ πρότερον τοῦτο
 20 ἀνασπᾶσαντας, τότε φροντίσαι τῶν ἔξωθεν· πρότερον τοὺς οἰκείους θεραπεῦσαι καὶ τότε τῶν ἀλλοτρίων ἐπιμελήσασθαι. Τί δέ ἐστι τὸ νόσημα;

Ἔορται τῶν ἀθλίων καὶ ταλαιπώρων Ἰουδαίων μέλλουσι προσελαύνειν συνεχεῖς καὶ ἐπάλληλοι, αἱ σάλπιγγες, αἱ σκηνοπη-
 25 γίαι, αἱ νηστεῖαι· καὶ πολλοὶ τῶν μεθ' ἡμῶν τεταγμένων καὶ τὰ ἡμέτερα λεγόντων φρονεῖν, οἱ μὲν ἐπὶ τὴν θεάν ἀπαντῶσι τῶν ἑορ-

5. Ἦσ. 6,3.

6. Ἰεζ. 3,12.

7. Ἡ ἑορτὴ τῶν Σαλπίγγων ἦταν ἡ ἑορτὴ τοῦ Νέου Ἔτους καὶ τελοῦνταν κατὰ τις δυὸ πρῶτες ἡμέρες τοῦ μηνὸς Τισρεὶ, ποῦ ἦταν ὁ πρῶτος πολιτικὸς μήνας τῶν Ἑβραίων καὶ ὁ ἑβδομος θρησκευτικὸς· ἀντιστοιχοῦσε στὸν δικό μας Σεπτέμβριο.

8. Ἡ ἑορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας ἑορταζόταν στίς 15 τοῦ μηνὸς Τισρεὶ καὶ διαρκοῦσε ἑπτὰ ἡμέρες. Ἦταν ἀγροτικὴ ἑορτὴ, ἀφιερωμένη στὴ συγκομιδὴ τῶν καρπῶν καὶ τὸν τρυγητό.

ἔκπληκτα Σεραφίμ νὰ κράζουν μὲ φρίκη, «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ· ὄλη ἡ γῆ εἶναι γεμάτη ἀπὸ τῆ δόξα αὐτοῦ»⁵. Κοντὰ ὅμως στὰ Σεραφίμ ἔβαλα καὶ τὰ Χερουβίμ νὰ φωνάζουν, «εἶναι εὐλογημένα ἡ δόξα αὐτοῦ στὸν ἱερὸ αὐτὸ τόπο»⁶. Ἔχουμε λοιπὸν τρεῖς μάρτυρες ἐδῶ κάτω στὴ γῆ καὶ τρεῖς μάρτυρες ἐκεῖ πάνω στὸν οὐρανὸ νὰ καταθέτουν γιὰ τὴν ἀπρόσιτη δόξα τοῦ Θεοῦ. Ἐπομένως ἡ ἀπόδειξη ἦταν ἀναμφισβήτητη καὶ δικαιολογημένα τὰ πυκνὰ χειροκροτήματα, καθὼς καὶ ἡ θερμὴ ἀτμόσφαιρα καὶ ὁ πυρετὸς ποὺ κυριαρχοῦσαν ἀνάμεσά σας. Κι ἐγὼ χαιρόμουν, ὄχι γιὰτὶ ἐλάμβανα ἐγὼ τοὺς ἐπαίνους, ἀλλὰ γιὰτὶ δοξαζόταν ὁ Κύριος ὁ δικός μου. Γιὰτὶ τὰ χειροκροτήματα ἐκεῖνα καὶ οἱ ἔπαινοι φανέρωναν τὴν ἀγάπη σας στὸν Θεό. Κι ὅπως οἱ φιλόστοργοι ὑπηρέτες, ὅταν ἀκούσουν κάποιον νὰ ἐπαινῇ τὸν κύριό τους, φλέγονται ἀπὸ τὸν πόθο νὰ τὸν ἀκούουν συνέχεια, λόγῳ τῆς ἀγάπης τους πρὸς τὸν κύριό τους, ἔτσι καὶ σεῖς ἐνεργήσατε τότε. Φανερώσατε δηλαδὴ μὲ τὰ πολλὰ χειροκροτήματά σας τὴν ὑπερβολικὴ σας ἀγάπη πρὸς τὸν Δεσπότη Χριστό. Γι' αὐτὸ καὶ ἤθελα νὰ συνεχίσω σήμερα τοὺς ἴδιους ἀγῶνες, τὰ ἴδια πνευματικὰ παλαίσματα. Γιὰτὶ, ἂν οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀλήθειας δὲν ἀποκάμνουν νὰ βλασφημοῦν τὸν εὐεργέτη, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς πρέπει νὰ εὐλογοῦμε ἀκούραστα τὸν Θεὸ τῶν ὄλων. Τί νὰ κάμω ὅμως; Μιὰ ἄλλη ἀσθένεια, πολὺ πιὸ βαρειά, ποὺ προσβάλλει τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, καλεῖ τὸν δικό μου λόγο νὰ τὴ θεραπεύση. Ἐπιβάλλεται λοιπὸν νὰ σταματήσουμε τὴν ἐξέλιξη τῆς ἀσθένειας αὐτῆς καὶ στὴ συνέχεια νὰ στρέψουμε τὴν προσοχή μας πρὸς τοὺς ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἀνάγκη νὰ θεραπεύσουμε πρῶτα τοὺς δικούς μας καὶ μετὰ ν' ἀσχοληθοῦμε μὲ τὰ πράγματα τῶν ἄλλων. Ποιὰ ὅμως εἶναι ἡ ἀσθένεια;

Πλησιάζουν οἱ ἑορτὲς τῶν ἄθλιων καὶ ταλαίπωρων Ἰουδαίων, ποὺ θὰ τὶς ἑορτάσουν τὴ μιὰ κατόπιν τῆς ἄλλης, δηλαδὴ ἡ ἑορτὴ τῶν Σαλπίγγων⁷, ἡ ἑορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας⁸, καὶ ἐκείνη τῶν Νηστειῶν⁹. Ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀνήκουν στὶς τάξεις μας καὶ λένε ὅτι

9. Ἡ ἑορτὴ τῶν Νηστειῶν ἢ ἑορτὴ τοῦ Ἐξιλασμοῦ ἐωρταζόταν στὶς 10 τοῦ μηνὸς Τισρεὶ μὲ ἐκδηλώσεις μετανοίας καὶ προσευχῆς.

τῶν, οἱ δὲ καὶ συνεορτάζουσι καὶ τῶν νηστειῶν κοινωνοῦσι· καὶ τοῦτο τὸ πονηρὸν ἔθος βούλομαι τῆς Ἐκκλησίας ἀπελάσαι νῦν. Οἱ μὲν γὰρ πρὸς Ἀνομοίους λόγοι καὶ ἐν ἑτέρῳ δύνανται γενέσθαι καιρῶ καὶ οὐδεμία ἀπὸ τῆς ἀναβολῆς γένοιτ' ἂν βλάβη· τοὺς δὲ τὰ
 5 Ἰουδαϊκὰ νοσοῦντας, εἰ μὴ νῦν θεραπεύσασθαι, ὅτε ἐγγὺς καὶ ἐπὶ θύραις εἰσὶν αἱ τῶν Ἰουδαίων ἑορταί, δέδοικα μὴ ποτε ὑπὸ τῆς ἀκαιροῦ συνηθείας καὶ τῆς πολλῆς ἀγνοίας μετὰσχωσί τινες τῆς παρανομίας ἐκείνων καὶ μάταιοι λοιπὸν οἱ περὶ τούτων ἡμῖν γέ-
 10 μετ' ἐκείνων, μετὰ τὸ τελεσθῆναι τὴν ἁμαρτίαν, εἰκῆ λοιπὸν τὸ φάρμακον ἐπιθήσομεν. Διόπερ ἐπέιγομαι προκαταλαβεῖν. Οὕτω καὶ ἰατροὶ ποιοῦσι· πρὸς τὰ κατεπεύγοντα καὶ ὀξύτατα τῶν νοση-
 μάτων ἴστανται πρότερον· πάντως δὲ συγγενῆς καὶ οὗτος ὁ ἀγὼν τῷ προτέρῳ. Ἐπειδὴ γὰρ συγγενῆ τὰ τῆς ἀσεβείας Ἀνομοίοις καὶ
 15 Ἰουδαίοις, συγγενῆ καὶ τὰ ἀγωνίσματα ἡμῖν γίνεται τοῖς πρότερον τὰ νῦν. Καὶ γὰρ ὅπερ ἐνεκάλουν Ἰουδαῖοι, τοῦτο ἐγκαλοῦσι καὶ Ἀνόμοιοι. Τί δὲ ἐνεκάλουν ἐκεῖνοι; Ὅτι Πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ· τοῦτο ἐγκαλοῦσι καὶ οὗτοι, μᾶλλον δὲ οὐκ ἐγκαλοῦσιν, ἀλλ' ἐξαλείφουσι τὸ ρητὸν μετὰ τῆς δια-
 20 νοίας, εἰ καὶ μὴ τῇ χειρὶ, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ.

2. Μηδὲ θαυμάσητε, εἰ ἀθλίους ἐκάλεσα Ἰουδαίους. Ὅντως γὰρ ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι, τσαῦτα ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἀγαθὰ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐλθόντα ἀπώσασθαι καὶ ρίψαντες μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς. Ἀνέτειλεν ἐκείνοις πρῶϊμος ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος· κά-
 25 κείνοι μὲν ἀπώσαντο τὴν ἀκτῖνα καὶ ἐν σκότῳ κάθηνται, ἡμεῖς δὲ οἱ σκότῳ συντραφέντες, πρὸς ἑαυτοὺς ἐπεσπασάμεθα τὸ φῶς καὶ τοῦ ζόφου τῆς πλάνης ἀπηλλάγημεν. Ἐκεῖνοι τῆς ρίζης τῆς ἀγίας

10. Κατὰ τῶν Ἀνομοίων ὁ ἱερός πατήρ ἐξεφώνησε δώδεκα λόγους. Δημοσιεύονται στὸν 35ο τόμο τῆς σειρᾶς αὐτῆς.

11. Ἰω. 5,18.

φρονοῦν τὰ ἴδια μὲ μᾶς, πολλοὶ παρακολουθοῦν τὸ θέαμα τῶν ἑορτῶν καὶ ἄλλοι ἑορτάζουν μαζὶ μὲ τοὺς Ἰουδαίους καὶ συμμετέχουν στὶς νηστεῖες τους. Αὐτὴν τὴν κακὴ συνήθεια ἐπιθυμῶ τώρα ν' ἀποβάλω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Γιατὶ οἱ λόγοι μου ἐναντίον τῶν Ἀνομοίων¹⁰ εἶναι δυνατὸ νὰ ἐκφωνηθοῦν σὲ χρόνο πιὸ κατάλληλο, χωρὶς νὰ ὑπάρχη βέβαια κίνδυνος νὰ προκληθῆ ἀπὸ τὴν ἀναβολὴ βλάβη. Ὅσοι ὅμως ὑποφέρουν ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴ ἀσθένεια, ἂν δὲν καταστῆ δυνατὸ νὰ τοὺς θεραπεύσουμε τώρα ποὺ πλησιάζουν οἱ ἑορτὲς τῶν Ἰουδαίων, φοβοῦμαι μήπως, λόγῳ τῆς ἀνάρμοστης συνήθειας καὶ τῆς πολλῆς καὶ μεγάλης ἄγνοιας, λάβουν μερικοὶ μέρος στὴν παρανομία τους, ὅποτε καὶ θὰ ἀποβοῦν μάταιοι οἱ λόγοι ποὺ θὰ τοὺς ἀφοροῦν. Γιατὶ ἂν, χωρὶς νὰ ἀκούσουν τίποτε, νηστεύσουν σήμερα μὲ τοὺς Ἰουδαίους, μάταια τότε θὰ προσφέρουμε τὸ φάρμακο, ἀφοῦ καὶ ἡ ἁμαρτία θὰ ἔχη πιά διαπραχθῆ. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ βιάζομαι μήπως καὶ προλάβω, πρᾶγμα ποὺ κάνουν βέβαια καὶ οἱ ἰατροί. Καταπιάνονται δηλαδὴ πρῶτα μὲ τὶς ἀσθένειες ποὺ εἶναι καὶ βαρεῖες καὶ ἐπείγουσες. Ὅπως δὲ ὅμως καὶ ὁ ἀγῶνας αὐτὸς εἶναι συγγενὴς πρὸς τὸν πρῶτο, ἀφοῦ καὶ ἡ ἀσέβεια τῶν Ἀνομοίων συγγενεῦει πρὸς ἐκείνην τῶν Ἰουδαίων καὶ οἱ ἀγῶνες ποὺ διεξάγουμε σήμερα σχετίζονται μὲ τοὺς προηγουμένους. Ἀλλὰ καὶ ἡ κατηγορία ποὺ μᾶς ἀπηύθυναν οἱ Ἰουδαῖοι εἶναι στ' ἀλήθεια ὅμοια μ' αὐτὴ ποὺ μᾶς ἀπευθύνουν οἱ Ἀνόμοιοι. Τί μᾶς κατηγοροῦσαν ἐκεῖνοι; Ὅτι ὁ Χριστὸς ὠνόμαζε Πατέρα τοῦ τὸν Θεό, ἐξισώνοντας ἔτσι τὸν ἑαυτό του μὲ τὸν Θεό¹¹. Τὸ ἴδιο μᾶς κατηγοροῦν καὶ οἱ Ἀνόμοιοι, ἢ καλύτερα δὲν μᾶς κατηγοροῦν, ἀλλὰ παραγράφουν τὸ ρητό, ἂν ὄχι μὲ τὸ χέρι, ὅπως δὲ ὅμως μὲ τὴ σκέψη τους.

2. Οὔτε νὰ ἐκπλήττεσθε ποὺ ἀποκάλεσα ἄθλιους τοὺς Ἰουδαίους. Γιατὶ πράγματι καὶ ἄθλιοι εἶναι καὶ ταλαίπωροι, ἀφοῦ περιφρόνησαν καὶ ἀπέρριψαν μὲ πολλὴ ἀπερισκεψία τὰ τόσα ἀγαθὰ ποὺ δέχθηκαν τὰ χέρια τους ἀπὸ τὸν οὐρανό, ἀφοῦ πιὸ νωρὶς ἐνέτειλε σ' ἐκείνους ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης. Ὅμως ἐκεῖνοι ἀποστράφηκαν τὴν ἀκτῖνα τοῦ καὶ βρίσκονται τώρα στὸ σκοτάδι. Ἀντίθετα ἐμεῖς, ποὺ ἄλλοτε ζούσαμε στὸ σκοτάδι, προσελκύσαμε τώρα πρὸς τὸν ἑαυτό μας τὸ φῶς κι ἀπαλλαχθήκαμε ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς πλάνης. Ἐκεῖνοι ἦταν οἱ κλάδοι τῆς ἀγίας ρίζας ἀλλὰ κόπηκαν, ἐνῶ ἐμεῖς

ἦσαν κλάδοι, ἀλλ' ἐξεκλάσθησαν· ἡμεῖς οὐ μετείχομεν τῆς ρίζης καὶ καρπὸν εὐσεβείας ἠνέγκαμεν. Ἐκεῖνοι τοὺς προφήτας ἀνέγνωσαν ἐκ πρώτης ἡλικίας καὶ τὸν προφητευθέντα ἐσταύρωσαν· ἡμεῖς οὐκ ἠκούσαμεν θείων λογίων καὶ τὸν προφητευθέντα προσεκυνή-
 5 σαμεν. Διὰ τοῦτο ἄθλιοι, ὅτι τὰ πεμφθέντα αὐτοῖς ἀγαθὰ ἀρπαζόντων ἐτέρων καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐπισπωμένων, αὐτοὶ ὀδυνώσαντο. Κάκεῖνοι μὲν εἰς υἰοθεσίαν καλούμενοι πρὸς τὴν τῶν κυνῶν συγγενεῖαν ἐξέπεσον· ἡμεῖς δὲ κύνες ὄντες ἰσχύσαμεν διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ἀποθέσθαι τὴν προτέραν ἀλογίαν καὶ πρὸς τὴν τῶν υἰῶν ἀνα-
 10 βῆναι τιμὴν. Πόθεν τοῦτο δῆλον; «Οὐκ ἔστι καλόν», φησί, «λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις», πρὸς τὴν Χαναναίαν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, ἐκείνους μὲν τέκνα καλῶν, κύνας δὲ τοὺς ἐξ ἐθνῶν. Ἄλλ' ὄρα πῶς ἀνεστράφη μετὰ ταῦτα ἡ τάξις, κάκεῖνοι μὲν ἐγένοντο κύνες, τέκνα δὲ ἡμεῖς. «Βλέπετε τοὺς κύνας», Παῦλός
 15 φησι περὶ αὐτῶν, «βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, βλέπετε τὴν κατατομήν· ἡμεῖς γὰρ ἐσμεν ἡ περιτομή».

Εἶδες πῶς κύνες ἐγένοντο οἱ πρότερον ὄντες τέκνα; Βούλει μαθεῖν πῶς οἱ πρότερον ὄντες κύνες ἡμεῖς ἐγενόμεθα τέκνα; «Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν», φησὶν, «ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα
 20 Θεοῦ γενέσθαι». Οὐδὲν ἀθλιώτερον ἐκείνων, τῶν πανταχοῦ κατὰ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας τρεχόντων. Καὶ γὰρ ὅτε ἔδει τὸν νόμον τηρεῖν, κατεπάτησαν· καὶ νῦν ὅτε ἀναπέπαιται ὁ νόμος, τότε φιλονεικοῦσιν αὐτὸν τηρεῖν. Τί γένοιτ' ἂν αὐτῶν ἐλεεινότερον, οἱ μὴ τῆ παραβάσει τοῦ νόμου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆ φυλακῆ τοῦ νόμου τὸν
 25 Θεὸν παροξύνουσι; Διὰ τοῦτο, φησί, «σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῆ καρδίᾳ, ὑμεῖς αἰεὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε»· οὐ τῷ παραβαίνειν τὰ νόμιμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ φυλάττειν ἐθέλειν ἀκαίρως. «Σκληροτράχηλοι»· καὶ καλῶς εἶπε, «σκληροτράχηλοι»· οὐ γὰρ ἠνεγκαν τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ, καίτοι χρηστὸς ἦν καὶ οὐ-

12. Β' Κορ. 6,18. Ρωμ. 8,16-17 κ,ἀ.

13. Ματθ. 15,26.

14. Φιλίπ. 3,2-3.

15. Ἰω. 1,12.

16. Πράξ. 7,51.

πὸ δὲν εἶχαμε καμμιά συμμετοχὴ στὴ ρίζα κατωρθώσαμε νὰ παράγουμε καρπὸ εὐσέβειας. Ἐκεῖνοι ἀπὸ τὰ παιδικὰ τους ἀκόμα χρόνια μελέτησαν τοὺς προφήτες, κι ὁμως σταύρωσαν ἐκεῖνον, γιὰ τὸν ὁποῖον μιλοῦσαν οἱ προφητεῖες, ἐνῶ ἐμεῖς δὲν ἀκούσαμε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ κι ὁμως προσκυνήσαμε ἐκεῖνον πὸν προφήτευσαν οἱ προφῆτες. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἄθλιοι, γιὰτὶ ἀπέκρυσαν ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ πὸν δόθηκαν σ' αὐτούς, καὶ μάλιστα τὰ ἀπέκρυσαν τὴν στιγμή πὸν τὰ ἀρπάζουν ἄλλοι καὶ τὰ ἀποσποῦν πρὸς τὸ μέρος τους. Κι ἐνῶ ἐκεῖνοι κλήθηκαν νὰ γίνουν τέκνα τοῦ Θεοῦ, ξέπεσαν στὴν συγγένεια τῶν σκύλων, ἀντίθετα ἐμεῖς, πὸν ἄλλοτε ἤμασταν σκυλιά, πετύχαμε μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ν' ἀποβάλουμε τὰ ζωώδη ἐνστικτὰ μας καὶ νὰ βαδίσουμε καὶ νὰ κατακτήσουμε τὴ χάρη καὶ τὴν τιμὴ τῆς υἰοθεσίας¹². Κι ἀπὸ ποῦ γίνεται αὐτὸ φανερό; «Δὲν εἶναι σωστό», λέγει, νὰ πάρη κανεὶς τὸν ἄρτο τῶν τέκνων καὶ νὰ τὸν ρίξῃ στὰ σκυλάκια»¹³. Τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα πὸν εἶπε ὁ Χριστὸς στὴ Χαναναία, ἀποκαλώντας τοὺς Ἰουδαίους τέκνα καὶ τοὺς ἐθνικοὺς σκυλιά. Ἀλλὰ πρόσεχε πῶς στὴ συνέχεια ἄλλαξε ἡ θέση τῶν πραγμάτων καὶ ἔτσι ἐκεῖνοι ὠδηγήθηκαν στὴ θέση τῶν σκύλων, ἐνῶ ἐμεῖς γίναμε τέκνα τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτούς καὶ ὁ Παῦλος λέγει: «προσέχετε ἀπὸ τοὺς σκύλους, προσέχετε ἀπὸ τοὺς κακοὺς ἐργάτες, προσέχετε ἀπὸ ἐκείνους πὸν περιτέμνουν τὴ σάρκα· γιὰτὶ ἐμεῖς εἴμαστε ἡ ἀληθινὴ περιτομή»¹⁴.

Εἶδες πῶς ἔγιναν σκυλιά ἐκεῖνοι πὸν ἦταν στὴν ἀρχὴ τέκνα; Θέλεις νὰ μάθῃς πῶς ἐμεῖς, πὸν πρῶτα ἤμασταν σκυλιά, γίναμε τέκνα τοῦ Θεοῦ; «Ὅσοι δέχθηκαν», λέγει, «αὐτὸν τοὺς ἔδωσε τὴν ἐξουσία νὰ γίνουν τέκνα τοῦ Θεοῦ»¹⁵. Τίποτε δὲν εἶναι ἀθλιώτερο ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, πὸν πάντοτε βαδίζουν ἀντίθετα πρὸς τὴ σωτηρία τους. Ὅταν δηλαδὴ ἔπρεπε νὰ τηροῦν τὸν νόμον, αὐτοὶ τὸν καταπάτησαν, ἐνῶ τώρα, πὸν ὁ νόμος ἔπαψε νὰ ἰσχύῃ, κάμνουν τὸ πᾶν νὰ τὸν τηρήσουν. Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξῃ ἐλεεινότερο ἀπ' αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἐξοργίζουν τὸν Θεὸ ὄχι μόνο μὲ τὴν παράβαση τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν τήρησή του; Γι' αὐτὸ λέγει, «σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι στὴν καρδιά, πάντοτε σεῖς ἀντιτίθεσθε στὸ ἅγιο Πνεῦμα»¹⁶. Ὅχι μόνο παραβαίνετε τὰ νόμιμα, ἀλλὰ καὶ παράκαιρα θέλετε νὰ τὰ τηρῆτε. «Σκληροτράχηλου»· σωστὰ εἶπε «σκληροτράχηλου»· γιὰτὶ δὲ θέλησαν νὰ σηκώσουν στοὺς ὤμους

δὲν φορτικὸν εἶχεν οὔτε ἐπαχθές. «Μάθετε» γὰρ φησὶν, «ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ»· καί, «ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς, ὅτι ὁ ζυγός μου χρηστός ἐστὶ καὶ τὸ φορτίον μου ἑλαφρόν». Ἄλλ' ὁμῶς οὐκ ἤνεγκαν· διὰ τὴν σκληρότητα τοῦ αὐχένος·
 5 καὶ οὐ μόνον οὐκ ἤνεγκαν, ἀλλὰ καὶ συνέτριψαν καὶ διέρρηξαν. «Ἀπ' αἰῶνος» γὰρ φησί, «συνέτριψας τὸν ζυγὸν σου, διέρρηξας τὸν δεσμὸν σου». Οὐχὶ Παῦλος λέγει ταῦτα, ἀλλ' ὁ προφήτης βοᾷ, ζυγὸν καὶ δεσμὸν τὰ σύμβολα τῆς ἀρχῆς λέγων, ὅτι παρητήσαντο τὴν δεσποτείαν τοῦ Χριστοῦ λέγοντες· «ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν βασιλέα,
 10 εἰ μὴ Καίσαρα». Συνέτριψας τὸν ζυγὸν, διέρρηξας τὸν δεσμὸν, ἐξέβαλες σαυτὸν τῆς οὐρανόου βασιλείας καὶ ὑπέθηκας ἀνθρωπίναις ἀρχαῖς.

Σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς ἀκριβῶς αὐτῶν ὁ προφήτης τὸ δυσήνιον ἠνίξατο. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἀπέθου τὸν ζυγόν', ἀλλὰ «συνέτριψας
 15 τὸν ζυγόν», ὅπερ σκιρτώντων ἀλόγων ἐστὶν ἀμάρτημα, ἀφηνιώντων, παραιτουμένων τὴν ἀρχήν. Ἄλλὰ πόθεν αὕτη γέγονεν ἡ σκληρότης; Ἀπὸ ἀδηφαγίας καὶ μέθης. Τίς τοῦτο φησιν; Αὐτὸς ὁ Μωϋσῆς· «ἔφαγεν Ἰσραὴλ καὶ ἐνεπλήσθη καὶ ἐλιπάνθη καὶ ἀπεκαλάκτισεν ὁ ἠγαπημένος». Καθάπερ γὰρ τὰ ἄλογα, ἐπειδὴν δαψι-
 20 λουῶς ἀπολαύση φάτνης, εἰς πολυσαρκίαν ἐκβάντα, φιλονεικότερα καὶ δυσκάθεκτα γίνεται καὶ οὔτε ζυγοῦ, οὔτε ἠνίας, οὔτε ἠνιόχου χειρὸς ἀνέχεται, οὕτω καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων δῆμος, ὑπὸ τῆς μέθης καὶ πολυσαρκίας εἰς κακίαν ἐσχάτην κατενεχθέντες, ἐσκίρτησαν καὶ οὐκ ἐδέξαντο τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ τὸ ἄροτρον τῆς δι-
 25 δασκαλίας εἴλκυσαν. Ὅπερ οὖν καὶ ἄλλος προφήτης αἰνιττόμενος ἔλεγεν, «ὡς δάμαλις παροιστρῶσα παροίστησεν Ἰσραὴλ»· ἕτερος δὲ αὐτὸν «μόσχον ἀδίδακτον» ἐκάλει. Τὰ δὲ τοιαῦτα ἄλογα, πρὸς ἐργασίαν οὐκ ὄντα ἐπιτήδεια, πρὸς σφαγὴν ἐπιτήδεια γίνεται· ὅπερ οὖν καὶ οὗτοι πεπόνθησαν, καὶ πρὸς ἐργασίαν ἀχρήστους ἑαυτοὺς
 30 καταστήσαντες, πρὸς σφαγὴν ἐπιτήδειοι γεγόνασι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «τοὺς ἐχθρούς μου, τοὺς μὴ θελήσαντάς με βασιλεῦσαι ἐπ' αὐτῶν, ἀγάγετε ὧδε καὶ κατασφάζατε αὐτούς».

17. Ματθ. 11,29-30.

18. Ἱερ, 2,20.

19. Ἰω. 19,15.

20. Δευτ. 32,15.

21. Ὡσ. 4,16.

22. Ἱερ. 31,18.

23. Λουκᾶ 19,27.

τους τὸν ζυγὸ τοῦ Χριστοῦ, ἂν καὶ ἦταν χρηστὸς καὶ δὲν εἶχε τίποτε τὸ φορτικὸ καὶ δυσβάστακτο· γιατί λέγει, «μάθετε ἀπὸ μένα, ὅτι εἶμα πρᾶος καὶ ταπεινὸς στήν καρδιά»· καί, «σηκῶστε τὸν ζυγὸ μου ἐπάνω σας, γιατί ὁ ζυγός μου εἶναι ἀπαλὸς καὶ τὸ φορτίο μου ἐλαφρό»¹⁷. Ἄλλ’ ὅμως ἐξ αἰτίας τῆς σκληροτραχηλίας τους δὲν τὸν δέχθηκαν· καὶ ὄχι μόνο δὲν τὸν δέχθηκαν, ἀλλὰ καὶ τὸν συνέτριψαν καὶ τὸν κομμάτιασαν. Γιατί λέγει, «ἀπὸ πολὺ παλιὰ συνέτριψες τὸν ζυγὸ σου καὶ διέσπασες τὰ δεσμά σου»¹⁸. Καὶ δὲν τὰ λέγει αὐτὰ ὁ Παῦλος, ἀλλὰ τὸ βροντοφωνάζει ὁ προφήτης, ὀνομάζοντας «ζυγὸ» καὶ «δεσμὸ» τὰ σύμβολα τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, γιατί οἱ Ἰουδαῖοι ἀπαρνήθηκαν τὴν ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ, λέγοντας, «ἐμεῖς δὲν ἔχομε ἄλλον βασιλέα, παρὰ τὸν Καίσαρα»¹⁹. Ναί, συνέτρεψες τὸν ζυγὸ, ἔσπασες τὸν δεσμὸ, ἀπέκλεισες τὸν ἑαυτὸ σου ἀπὸ τὴν οὐράνια βασιλεία καὶ τὸν ὑπέταξες στὶς κοσμικὲς ἐξουσίες.

Σὺ ὅμως σὲ παρακαλῶ πρόσεχε, μὲ πόση ἀκρίβεια ὁ προφήτης ὑπαινίχθηκε τὸν σκληρὸ χαρακτήρα τους. Γιατί δὲν εἶπε, ‘ἀπέθεσες τὸν ζυγὸ’, ἀλλὰ «συνέτριψες τὸν ζυγὸ», πρᾶγμα ποὺ εἶναι βία ἐνέργεια τῶν ἀλόγων ζώων, ποὺ λακτίζουν καὶ ἀφηνιάζουν καὶ δὲν ὑπακούουν στὸν κύριό τους. Ἄλλ’ ἀπὸ ποῦ προῆλθε ἡ σκληρότητα αὐτή; Ἀπὸ τὴ λαιμαργία καὶ τὴ μέθη. Ποιὸς τὸ λέγει αὐτό; Ὁ ἴδιος ὁ Μωϋσῆς· «ἔφαγε ὁ Ἰσραὴλ καὶ χόρτασε καὶ παχύνθηκε καὶ κλώτσησε ὁ ἀγαπημένος»²⁰. Πραγματικά, ὅπως τὰ ἄλογα ζῶα, ἀφοῦ ἀπολαύσουν πλούσια τροφή στὸ παχνὶ καὶ παχύνουν, γίνονται πιὸ ἄγρια καὶ δυσκολοχαλίνωτα καὶ δὲν ἀνέχονται οὔτε ζυγὸ οὔτε χαλινάρια οὔτε τὸ χέρι τοῦ ἠνιόχου, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ὁ λαὸς τῶν Ἰουδαίων, ἀφοῦ ὠδηγήθηκε ἀπὸ τὴ μέθη τῆς πολυσαρκίας στήν πιὸ χειρότερη κακία, κλώτσησε καὶ δὲν δέχθηκε τὸν ζυγὸ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ’ οὔτε καὶ τὸ ἄροτρο τῆς διδασκαλίας του ἔσυρε. Αὐτὸ ἀκριβῶς ὑπαινισσόμενος καὶ ἓνας ἄλλος προφήτης ἔλεγε· «σὰν δαμάλα ἀφηνιασμένη ἀφηνίασε ὁ Ἰσραὴλ»²¹. Ἄλλος πάλι τὸν ἀποκαλοῦσε «μὸσχο ἀδίδακτο»²². Τὰ τετράποδα αὐτά, χωρὶς νὰ εἶναι κατάλληλα γιὰ ἐργασία, γίνονται κατάλληλα γιὰ σφαγή, πρᾶγμα ποὺ ἔπαθαν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ κατέστησαν τοὺς ἑαυτοὺς τους ἄχρηστους γιὰ ἐργασία, ἔγιναν κατάλληλοι γιὰ σφαγή. Γι’ αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «τοὺς ἐχθρούς μου, ποὺ δὲ θέλησαν νὰ βασιλεύσω σ’ αὐτούς, ὀδηγήστε τους ἐδῶ καὶ κατασφάζετε τους»²³.

Τότε ἔδει σε νηστεύειν, ὦ Ἰουδαῖε, ὅτε ἡ μέθη ταῦτά σε εἰργάζετο τὰ δεινά, ὅτε ἀσέβειαν ἔτεκεν ἡ ἀδηφαγία, οὐχὶ νῦν· νῦν γὰρ ἄκαιρος ἡ νηστεία καὶ βδελυκτὴ. Τίς ταῦτά φησιν; Αὐτὸς Ἡσαΐας ὁ μεγαλοφώνως βοῶν· «οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐγὼ ἐξελεξάμην».

5 Διὰ τί; Ὅτι «εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε καὶ τύπτετε πυγμαῖς τοὺς ὑποχειρίους». Εἰ δὲ ὅτε τοὺς συνδούλους ἔτυπτες, βδελυκτὴ σου ἦν ἡ νηστεία, ὅτε τὸν Δεσπότην κατέσφαξας, τότε σου προσδεκτὴ ἡ νηστεία γίνεται; Καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον; Τὸν νηστεύοντα κατεσταλμένον εἶναι χρή, συντετριμμένον, τεταπεινωμένον, οὐχὶ με-

10 θύειν ὑπὸ τῆς ὀργῆς· σὺ δὲ τύπτεις τοὺς συνδούλους; Τότε μὲν οὖν εἰς κρίσεις καὶ μάχας ἐνήστευον· νῦν δὲ εἰς ἀσελγείας καὶ τὴν ἐσχάτην ἀκολασίαν, γυμνοῖς τοῖς ποσὶν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ὀρχούμενοι, καὶ ἡ μὲν ὑπόθεσις νηστευόντων, τὸ δὲ σχῆμα μεθυόντων. Ἄκουσον πῶς κελεύει νηστεύειν ὁ προφήτης· «ἀγιάσατε νηστείαν», φησίν·

15 οὐκ εἶπε, 'πομπεύσατε νηστείαν'· «Κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε πρεσβυτέρους». Οὗτοι δὲ χοροὺς μαλακῶν συναγαγόντες καὶ πολὺν πεπορνευμένων γυναικῶν συρφετόν, τὸ θέατρον ἅπαν καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς σκηνῆς εἰς τὴν συναγωγὴν ἐπισύρουσι· θεάτρον γὰρ καὶ συναγωγῆς οὐδὲν τὸ μέσον. Καὶ οἶδα μὲν ὅτι τινὲς τόλμαν κα-

20 ταγινώσκουσι τοῦ λόγου, ὅτι εἶπον, θεάτρον καὶ συναγωγῆς οὐδὲν τὸ μέσον· ἐγὼ δὲ αὐτῶν τόλμαν καταγινώσκω, ἔὰν μὴ οὕτω νομίζωσιν. Εἰ μὲν γὰρ οἴκοθεν ἀποφαίνομαι, κατάγνωθι· εἰ δὲ τοῦ προφήτου λέγω τὰ ρήματα, δέξαι τὴν ἀπόφασιν.

3. Οἶδα ὅτι πολλοὶ αἰδοῦνται Ἰουδαίους καὶ σεμνὴν νομίζουσιν

25 εἶναι τὴν ἐκείνων πολιτείαν νῦν· δι' ὃ τὴν ὀλεθρίαν ὑπόληψιν πρόρριζον ἀνασπάσαι ἐπείγομαι. Εἶπον ὅτι θεάτρον ἢ συναγωγὴ οὐδὲν ἄμεινον διάκειται καὶ ἀπὸ τοῦ προφήτου παράγω τὴν μαρτυρίαν· οὐκ εἰσὶν Ἰουδαῖοι τῶν προφητῶν ἀξιοπιστότεροι. Τί οὖν ὁ προφήτης φησίν; «Ὅψις πόρνης ἐγένετό σοι· ἀπηναισχύντησας πρὸς

24. Ἡσ. 58,4-5.

25. Ἰω. 1,14.

Τότε ἔπρεπε, Ἰουδαῖε, νὰ νηστεύης, ὅταν ἡ μέθη σοῦ προξενοῦσε αὐτὰ τὰ κακά, ὅταν ἡ λαιμαργία γεννοῦσε ἀσέβεια καὶ ὄχι τώρα· γιατί τώρα ἡ νηστεία σου εἶναι παράκαιρη καὶ βδελυκτὴ. Ποιὸς τὰ λέγει αὐτά; Ὁ ἴδιος ὁ Ἡσαΐας, πὺ μεγαλόφωνα κραυγάζει· «δὲ θέλησα ἐγὼ αὐτὴ τὴ νηστεία σου». Γιατί; Ἐπειδὴ «ἐκτρέπεσθε σὲ φιλονεικίες καὶ διαμάχες καὶ χτυπᾶτε μὲ γροθιὲς ἐκείνους πὺς τοὺς ἔχετε κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία σας»²⁴. Ἄν λοιπὸν ἡ νηστεία σου ἦταν βδελυκτὴ τότε πὺ ἔδερνες τοὺς συνδούλους σου, πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ γίνῃ εὐπρόσδεκτη τώρα πὺ κατέσφαξες τὸν Δεσπότη; Καὶ πῶς θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ αὐτό; Ἐκεῖνος πὺ νηστεύει πρέπει νὰ εἶναι συνεσταλμένος, συντριμμένος καὶ ταπεινωμένος καὶ ὄχι νὰ μεθᾶ ἀπὸ ὀργή, καὶ σὺ χτυπᾶς τοὺς συνδούλους σου; Τότε λοιπὸν νήστευαν γιὰ λόγους διαμάχης καὶ φιλονεικίας καὶ τώρα νηστεύουν γιὰ λόγους κραιπάλης καὶ ἀκολασίας, χορεύοντας μὲ γυμνὰ τὰ πόδια στὴν πλατεῖα· κι ἐνῶ ἡ ὑπόθεση ἀφορᾶ ἀνθρώπους πὺ νηστεύουν, ὅμως ἡ συμπεριφορὰ τους εἶναι ὅμοια μὲ ἐκείνη τῶν μεθυσμένων. Ἄκουσε λοιπὸν πῶς λέγει ὁ προφήτης νὰ νηστεύουμε· «ἀγιάσατε νηστεία», λέγει· δὲν εἶπε, ‘πομπεύσατε νηστεία’. «Κηρύξατε θεραπεία, συγκεντρώστε ὅλους τοὺς πρεσβυτέρους»²⁵. Ἄλλ’ αὐτοί, ἀφοῦ ὠργάνωσαν συμμορίες ἀπὸ μαλθακοὺς τύπους καὶ συγκέντρωσαν ἓνα μεγάλο συρφετὸ πορνευομένων γυναικῶν, ὀδηγοῦν ὄλο τὸ θέατρο καὶ τοὺς μίμους τῆς σκηνῆς στὴ συναγωγή. Γιατί μεταξὺ τοῦ θεάτρου καὶ τῆς συναγωγῆς δὲν ὑπάρχει καμμιά διαφορά. Καὶ γνωρίζω, ὅτι μερικοὶ θεωροῦν πολὺ τολμηρὸ τὸν λόγο αὐτὸ πὺ εἶπα, ὅτι δηλαδὴ δὲν ὑπάρχει καμμιά διαφορά μεταξὺ θεάτρου καὶ συναγωγῆς, ἀλλὰ κι ἐγὼ τοὺς κατηγορῶ γιὰ τὴν τόλμη τους, ἂν βέβαια ἔχουν διαφορετικὴ γνώμη. Γιατί, ἂν αὐτὰ εἶναι δικά μου λόγια, τότε κατηγορήσε με, ἂν ὅμως ἐπαναλαμβάνω τὰ λόγια τοῦ προφήτη, τότε δέξου τὴ γνώμη αὐτή.

3. Γνωρίζω, ὅτι εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι πὺ ἐκτιμοῦν τοὺς Ἰουδαίους καὶ νομίζουν ὅτι εἶναι σεμνὸς τώρα ὁ τρόπος ζωῆς τους· γι’ αὐτὸ κι ἐγὼ βιάζομαι νὰ ξερριζώσω τὴν ὀλέθρια αὐτὴ γνώμη τους. Εἶπα, ὅτι ἡ συναγωγή δὲν βρίσκεται σὲ καλύτερη θέση ἀπὸ ἐκείνη τοῦ θεάτρου, καὶ τὸ ἐπιβεβαιώνω αὐτὸ ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ προφήτη· δὲν εἶναι οἱ Ἰουδαῖοι πῶς ἀξιόπιστοι ἀπὸ τοὺς προφήτες. Τί λέγει λοιπὸν ὁ προφήτης; «Ἔλαβες τὴ μορφή τῆς πόρνῆς καὶ ἔγινες

πάντας»· ἔνθα δὲ πόρνη ἔστηκεν πορνεῖόν ἐστιν ὁ τόπος· μᾶλλον δὲ οὐχὶ πορνεῖον καὶ θέατρον μόνον ἐστὶν ἢ συναγωγή, ἀλλὰ καὶ σπήλαιον ληστῶν καὶ καταγώγιον θηρίων· «σπήλαιον» γὰρ φησὶν, «ὑαίνης ἐγένετό μοι ὁ οἶκος ὑμῶν»· οὐδὲ ἀπλῶς θηρίου, ἀλλὰ θη-
 5 ρίου ἀκαθάρτου. Καὶ πάλιν, «ἀφήκα τὸν οἶκόν μου, ἐγκαταλέλοιπα τὴν κληρονομίαν μου». Ὅταν δὲ ὁ Θεὸς ἀφῆ, ποία λοιπὸν σωτηρίας ἐλπίς; Ὅταν ὁ Θεὸς ἀφῆ, δαιμόνων κατοικητήριον γίνεται ἐκεῖνο τὸ χωρίον. Ἀλλὰ πάντως ἐροῦσιν, ὅτι καὶ αὐτοὶ τὸν Θεὸν προσκυνοῦσιν· ἀλλὰ μὴ γένοιτο τοῦτο εἰπεῖν. Οὐδεὶς Ἰου-
 10 δαῖος προσκυνεῖ τὸν Θεόν. Τίς ταῦτά φησιν; Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. «Εἰ τὸν Πατέρα γὰρ μου ἤδείτε», φησί, «κάμὲ ἤδείτε ἄν· οὔτε δὲ ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν Πατέρα μου οἴδατε». Ποίαν ταύτης ἀξιοπιστοτέραν μαρτυρίαν παραγάγω; Εἰ τοίνυν τὸν Πατέρα ἀγνοοῦσι, τὸν Υἱὸν ἐσταύρωσαν, τοῦ Πνεύματος τὴν βοήθειαν ἀπεκρούσαντο, τίς
 15 οὐκ ἂν θαρρῶν ἀποφήνηται, τῶν δαιμόνων καταγώγιον εἶναι τὸν τόπον; Οὐ προσκυνεῖται Θεὸς ἐκεῖ, μὴ γένοιτο· ἀλλ' εἰδωλολατρίας ἐκεῖνο τὸ χωρίον λοιπὸν ἐστὶν· ἀλλ' ὅμως τινὲς ὡς σεμνοῖς ἐκείνοις τοῖς τόποις προσέχουσι.

Καὶ ταῦτα οὐχὶ στοχαζόμενος λέγω, ἀλλ' αὐτῇ τῇ πείρα μα-
 20 θῶν. Καὶ γὰρ πρὸ τούτων τῶν τριῶν ἡμερῶν (πιστεύσατε, οὐ ψεύδομαι) γυναῖκά τινα εὐσχήμονα καὶ ἐλευθέραν, κοσμίαν καὶ πιστήν, εἶδον ἀναγκαζομένην ὑπὸ τινος μιανοῦ καὶ ἀναισθήτου, δοκοῦντος εἶναι Χριστιανοῦ (οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι τὸν τὰ τοιαῦτα τολμῶντα Χριστιανὸν εἰλικρινῆ), εἰς τὰ τῶν Ἑβραίων εἰσελθεῖν, κάκεῖ παρα-
 25 σχεῖν ὄρκον περὶ τῶν ἀμφισβητούμενων αὐτῷ πραγμάτων· ὡς δὲ προσελθοῦσα ἢ γυνὴ πρὸς συμμαχίαν ἐκάλει καὶ τὴν ἀνομίαν κωλῦσαι ἠξίου (οὐ γὰρ εἶναι θεμιτὸν αὐτῇ τῶν θείων μετασχούση μυστηρίων, πρὸς ἐκεῖνον τὸν τόπον ἐλθεῖν), ἐμπρησθεῖς οὖν ὑπὸ ζήλου καὶ πυρωθεῖς καὶ διαναστάς, ταύτην μὲν οὐκ εἶασα λοιπὸν
 30 ἐπὶ τὴν παρανομίαν ἐλκυσθῆναι ἐκείνην, ἐξήρπασα δὲ τῆς ἀδίκου ταύτης ἀπαγωγῆς· ἐπεὶ δὲ τὸν ἔλκοντα ἠρόμην εἰ Χριστιανὸς εἶη, κάκεῖνος ὠμολόγησεν, ἐπικειμένην σφοδρῶς, ἀναισθησίαν ἐγκα-

26. Ἱερ. 3,3.

27. Ἱερ. 7,11.

28. Ἱερ. 12,7.

29. Ἰω. 8,19.

ἀδιάντροπη πρὸς ὄλους»²⁶· κι ὅπου στάθηκε ἡ πόρνη μεταβλήθηκε ὁ τόπος σὲ πορνεῖο. Ἡ καλύτερα δὲν εἶναι μόνο πορνεῖο καὶ θέατρο ἢ συναγωγή, ἀλλὰ καὶ σπήλαιο ληστῶν καὶ καταφύγιο θηρίων· γιατί λέγει, «σπήλαιο ὕαινας ἔγινε ὁ οἶκος σας»²⁷· καὶ ἔγινε ὄχι ἀπλῶς καταφύγιο θηρίου, ἀλλὰ θηρίου ἀκαθάρτου. Καὶ ἄλλοῦ πάλι λέγει· «ἄφησα τὸν οἶκο μου, ἐγκατέλειψα τὴν κληρονομία μου»²⁸. Κι ὅταν ὁ Θεὸς ἐγκαταλείψῃ κάποιον, ποιά τότε ἐλπίδα σωτηρίας ἀπομένει; Ὅταν ὁ Θεὸς ἐγκαταλείψῃ κάποιον τόπο, τότε γίνεται αὐτὸς κατοικητήριον δαιμόνων. Καὶ βέβαια θὰ ἰσχυρισθοῦν, ὅτι καὶ αὐτοὶ προσκυνοῦν τὸν Θεό· ἀλλ' αὐτὸ νὰ μὴ τὸ πῆ κανένας· γιατί κανένας Ἰουδαῖος δὲν προσκυνεῖ τὸν Θεό. Ποιὸς τὰ λέγει αὐτά; Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. «Ἐὰν γνωρίζατε», λέγει, «τὸν Πατέρα μου, θὰ γνωρίζατε καὶ ἐμένα· ἀλλ' οὔτε ἐμένα γνωρίζετε, οὔτε τὸν Πατέρα μου»²⁹. Ποιά μαρτυρία πιὸ ἀξιόπιστη ἀπ' αὐτὴν θέλετε νὰ προσκομίσω; Ἐὰν λοιπὸν ἀγνοοῦν τὸν Πατέρα, σταύρωσαν τὸν Υἱὸ καὶ ἀπέκρουσαν τοῦ Πνεύματος τὴν βοήθεια, ποιὸς δὲν θὰ πῆ μὲ θάρρος, ὅτι ἡ συναγωγή τους εἶναι κατοικητήριον δαιμόνων; Δὲν προσκυνεῖται ἐκεῖ ὁ Θεός, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλ' ὁ τόπος ἐκεῖνος εἶναι τόπος εἰδωλολατρίας· κι ὅμως μερικοὶ προσέχουν σὰν ἱερούς τοὺς τόπους ἐκείνους.

Κι ὅλα αὐτὰ δὲν τὰ λέγω στοχαζόμενος, ἀλλὰ τὰ ἔμαθα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πεῖρα. Πραγματικὰ πρὶν ἀπὸ τρεῖς μέρες (πιστέψτε με, δὲν σᾶς λέγω ψέματα), εἶδα μιὰ γυναῖκα σεμνὴ καὶ ἐλεύθερη, κόσμια καὶ πιστὴ, νὰ ἐξαναγκάζεται ἀπὸ κάποιον μιὰρὸ καὶ ἀναίσθητο, πὸν νόμιζε ὅτι ἦταν Χριστιανὸς (γιατί δὲν θὰ μπορούσα νὰ ὀνομάσω πραγματικὸ Χριστιανὸ ἐκεῖνον πὸν τολμᾷ τέτοια πράγματα), νὰ εἰσέλθῃ στὴ συναγωγή τῶν Ἑβραίων καὶ νὰ δώσῃ ἐκεῖ ὄρκον γιὰ τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων, πὸν καὶ ὁ ἴδιος ἀμφισβητεῖ. Μόλις ἡ γυναῖκα ἔφθασε ἐκεῖ ἄρχισε νὰ καλῆ σὲ βοήθεια, ζητώντας νὰ τὴν προστατεύσουν ἀπὸ τὴν ἀνομία (γιατί δὲν θεωροῦσε σωστό, αὐτὴ πὸν μετεῖχε στὰ θεῖα μυστήρια, νὰ πλησιάσῃ τὸν χῶρον ἐκεῖνον)· ἀφοῦ λοιπὸν πυρπολήθηκα καὶ ἄναψα ἀπὸ τὸν ζῆλον, σηκώθηκα, τὴν ἄρπαξα ἀπὸ τὴν ἀδίκῃ ἐκείνῃ συναγωγῇ καὶ δὲν τὴν ἄφησα στὸ ἐξῆς νὰ παρασυρθῇ στὴν παρανομία αὐτῇ. Κι ὅταν ἐρώτησα αὐτόν, πὸν τὴν τραβοῦσε ἐκεῖ μὲ τὴ βία, ἂν εἶναι Χριστιανός, καὶ ἐκεῖνος ὡμολόγησε ὅτι εἶναι, μὲ σφοδρότητα τοῦ ἐπιτέθηκα, κατηγορώ-

λῶν καὶ τὴν ἐσχάτην ἄνοιαν καὶ ὄνων οὐδὲν ἄμεινον διακεῖσθαι
 ἔλεγον, εἰ τὸν Χριστὸν λέγων προσκυνεῖν, ἐπὶ τὰ σπήλαια τῶν
 Ἰουδαίων, τῶν σταυρωσάντων αὐτόν, ἔλκοι τινά· καὶ μακρὸν κα-
 τέτεινα πρὸς αὐτὸν λόγον, πρῶτον μὲν, ὅτι οὐ θέμις ὄλως ὀμνύναι,
 5 οὐδὲ ἀνάγκην ἐπάγειν ὄρκων, διδάσκων ἀπὸ τῶν θείων εὐαγγε-
 λίων, ἔπειτα, ὅτι οὐ μόνον οὐχὶ πιστὴν καὶ μεμνημένην, ἀλλ' οὐδὲ
 ἀμύητόν τινα πρὸς ταύτην ἔλκειν ἐχρῆν τὴν ἀνάγκην. Ὡς δὲ ἐξέβα-
 λον διὰ πολλῶν καὶ μακρῶν λόγων τὴν πεπλανωμένην ὑπόνοιαν
 τῆς ἐκείνου ψυχῆς, ἠρώτων τὴν αἰτίαν, δι' ἣν τὴν Ἐκκλησίαν
 10 ἀφείς, ἐπὶ τὰ τῶν Ἑβραίων εἴλκε συνέδρια. Ὁ δὲ πολλοὺς ἔφη
 πρὸς αὐτὸν εἰρηκέναι, φοβερωτέρους τοὺς ἐκεῖ γινομένους ὄρκους
 εἶναι. Ἐπὶ τούτοις ἐστέναξα καὶ ἐνεπρήσθην ὑπὸ θυμοῦ καὶ μετὰ
 ταῦτα ἐγέλων πάλιν. Τὴν μὲν γὰρ τοῦ διαβόλου κακουργίαν ὀρῶν,
 ἐστέναζον, οἷα τοὺς ἀνθρώπους ἀναπεῖθειν ἴσχυσε· τὴν δὲ ραθυ-
 15 μίαν τῶν ἀπατωμένων λογιζόμενος, ἐνεπιμπράμην ὑπὸ τοῦ θυμοῦ·
 καὶ τὴν ἄνοιαν πάλιν τῶν ἀπατηθέντων, ὄση καὶ ἡλικία τις ἦν σκο-
 πῶν, ἐγέλων.

Ταῦτα δὲ εἶπον πρὸς ὑμᾶς καὶ διηγησάμην, ἐπειδὴ πρὸς τοὺς
 τὰ τοιαῦτα καὶ ποιοῦντας καὶ πάσχοντας ἀπανθρώπους καὶ ἀναλ-
 20 γήτως διάκεισθε· κἂν ἴδητέ τινα τῶν ἀδελφῶν τῶν ὑμετέρων εἰς
 παρανομίας τοιαύτας ἐμπίπτοντα, ἀλλοτριάν, οὐκ οἰκείαν ἠγεῖσθε
 τὴν συμφορὰν εἶναι, καὶ πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ἀπολογεῖσθαι νο-
 μίζετε, λέγοντες· ἐμοὶ γάρ τί μέλλει; τίς δέ μοι κοινὸς πρὸς ἐκεῖνόν
 ἐστι λόγος; ἐσχάτης μισανθρωπίας καὶ σατανικῆς ὠμότητος φθεγ-
 25 γόμενοι ρήματα. Τί λέγεις, ἄνθρωπος ὢν καὶ τῆς αὐτῆς κοινωνῶν
 φύσεως, μᾶλλον δέ, εἰ δεῖ φύσεως κοινωνίαν εἰπεῖν, κεφαλὴν μίαν
 ἔχων τὸν Χριστόν, τολμᾶς εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲν σοι κοινόν ἐστι πρὸς τὰ
 μέλη τὰ σά; Πῶς οὖν τὸν Χριστὸν ὁμολογεῖς σὺ κεφαλὴν εἶναι τῆς
 Ἐκκλησίας; Καὶ γὰρ ἡ κεφαλὴ πάντα τὰ μέλη συνάπτειν πέφυκε,
 30 καὶ πρὸς ἑαυτὰ μετὰ ἀκριβείας ἐπιστρέφειν τε καὶ συνδεῖν. Εἰ
 μηδὲν κοινὸν ἔχεις πρὸς τὸ μέλος σου, οὐδὲ πρὸς τὸν ἀδελφόν σου
 ἔχεις τι κοινόν, οὐδὲ κεφαλὴν ἔχεις τὸν Χριστόν. Ὡς παιδία μικρὰ
 φοβοῦσιν ὑμᾶς Ἰουδαῖοι καὶ οὐκ αἰσθάνεσθε. Καθάπερ γὰρ τοῖς

ντας τον σάν ασυνείδητο και τρελλό· και τοῦ ἔλεγα ὅτι ἡ συμπεριφορά του δὲν εἶναι καλύτερη ἀπὸ ἐκείνην τοῦ ὄνου, γιατί, ἐνῶ λέγει ὅτι προσκυνεῖ τὸν Χριστό, σύρει κάποιον μὲ τὴ βία στὰ σπήλαια τῶν Ἰουδαίων, πὺ σταύρωσαν αὐτόν. Καὶ γιὰ ἀρκετὴ ὥρα τοῦ μιλοῦσα, λέγοντάς του κατὰ πρῶτον, ὅτι βάσει τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων δὲν ἐπιτρέπεται καθόλου νὰ ὀρκίζεται, ἀλλ' οὔτε καὶ ν' ἀπαιτῆ ἀπὸ ἄλλον ὄρκους. Ἀφοῦ λοιπὸν μὲ τίς πολλὰς καὶ μακρὰς συμβουλές μου ἀπομάκρυνα ἀπὸ τὴν ψυχὴ του τὴν πλάνη, ζήτησα νὰ μάθω τὸν λόγο, γιὰ τὸν ὁποῖο ἐγκατέλειψε τὴν Ἐκκλησία καὶ ὠδηγοῦσε ἄλλους στὶς ἐβραϊκὰς συναγωγὰς. Καὶ αὐτὸς μοῦ εἶπε, ὅτι πολλοὶ τοῦ εἶχαν πεῖ, ὅτι οἱ ὄρκοι πὺ δίνονται ἐκεῖ εἶναι πολὺ πιὸ φοβεροί. Ἀκούγοντας αὐτὰ ἀναστέναξα καὶ φούσκωσα ἀπὸ θυμὸ, στὴ συνέχεια ὅμως γελοῦσα. Βλέποντας δηλαδὴ τὴν κακουργία τοῦ διαβόλου, πὺ μὲ τόση εὐκολία πείθει τοὺς ἀνθρώπους, στέναξα, ἀναλογιζόμενος ὅμως τὴν ἀδιαφορία τῶν ἀπατωμένων, φούσκωσα ἀπὸ θυμὸ· καὶ πάλι, σκεπτόμενος τὸ μέγεθος τῆς ἀνοησίας τῶν ἐξαπατηθέντων, γελοῦσα.

ἜΟλα αὐτὰ σᾶς τὰ εἶπα καὶ σᾶς τὰ διηγήθηκα, ἐπειδὴ δείχνετε ἀπανθρωπία καὶ ἀναισθησία πρὸς ἐκείνους πὺ πράττουν ἢ καὶ παθαίνουν αὐτὰ. Κι ἂν δῆτε κάποιον ἀδελφὸ σας νὰ ἐμπλέκεται σὲ τέτοιου εἴδους παρανομίες, θεωρεῖτε ξένη τὴ συμφορὰ αὐτῆ κι ὄχι δική σας, καὶ νομίζετε ὅτι σᾶς ἀρκεῖ ἡ δικαιολογία πρὸς ἐκείνους πὺ σᾶς κατηγοροῦν, λέγοντας, 'τί μὲ ἐνδιαφέρει ἐμένα; ποιά σχέση ἔχω ἐγὼ μὲ ἐκεῖνον; Τὰ λόγια σας αὐτὰ εἶναι χειρότερα ἀπὸ κάθε μισανθρωπία καὶ σατανικὴ σκληρότητα. Τί λές; εἶσαι ἄνθρωπος καὶ κοινωνὸς τῆς ἴδιας φύσεως, ἢ καλύτερα, ἂν πρέπει νὰ μιλήσουμε γιὰ τὴν κοινωνία τῆς φύσεως, ἐνῶ ἔχεις μαζί μὲ τοὺς ἄλλους μία κεφαλή, τὸν Χριστό, τολμᾶς νὰ λές ὅτι δὲν ἔχεις τίποτε τὸ κοινὸ πρὸς τὰ μέλη σου; Πῶς λοιπὸν ὁμολογεῖς τὸν Χριστὸ ὅτι εἶναι ἡ κεφαλή τῆς Ἐκκλησίας; Γιατὶ ἡ κεφαλή ἐκ φύσεως συνδέει ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος, καθορίζοντας τίς σχέσεις καὶ τοὺς συνδέσμους μεταξύ τους. Ἄν λοιπὸν δὲν ἔχης τίποτε τὸ κοινὸ πρὸς τὸ μέλος σου, οὔτε καὶ πρὸς τὸν ἀδελφὸ σου ἔχεις κάτι τὸ κοινὸ, καὶ ἄρα δὲν ἔχεις οὔτε τὸν Χριστὸ κεφαλή. Σᾶς φοβίζουν σάν τὰ μικρὰ παιδιὰ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ δὲν τὸ καταλαβαίνετε. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μιὰροὺς ὑπηρέτες προκαλοῦν πολὺ γέλιο στὰ παιδιὰ δεί-

παιδίοις ἐκείνοις προσωπεῖα δεικνύντες φοβερὰ καὶ καταγέλαστα τῶν μιαρῶν οἰκετῶν πολλοὶ (οὐ γὰρ ἐστὶ φύσει φοβερὰ, ἀλλὰ διὰ τὸ εὐτελὲς τῆς διανοίας τοιαῦτα φαίνεται) πολὺν κινουῦσι γέλωτα, οὕτω δὴ καὶ τοὺς ἀτελεστέρους τῶν Χριστιανῶν μορμολύττονται 5 Ἰουδαῖοι. Πῶς γὰρ τὰ παρ' αὐτοῖς φοβερὰ, τὰ πολλῆς αἰσχύνης καὶ γέλωτος γέμοντα, τὰ τῶν προσκεκρουκότων, τὰ τῶν ἠτιμωμένων, τὰ τῶν καταδίκων;

4. Ἄλλ' οὐ τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα, ἀλλ' ὄντως φοβερὰ καὶ φρίκης ἀνάμεστα. Ἐνθα γὰρ Θεός ἐστὶ ζωῆς καὶ θανάτου ἐξουσίαν ἔχων, 10 οὗτος φοβερὸς ὁ τόπος· ἔνθα μυρίοι περὶ κολάσεων λόγοι, περὶ τῶν πυρίνων ποταμῶν, περὶ τοῦ σκώληκος τοῦ ἰοβόλου, περὶ τῶν δεσμῶν τῶν ἀρρήκτων, περὶ τοῦ σκότους τοῦ ἐξωτέρου. Ἐκεῖνοι δὲ τούτων μὲν οὐδὲν οὐδ' ὄναρ ἴσασι, τῇ γαστρὶ ζῶντες, πρὸς τὰ παρόντα κεχηνότες, ὑῶν καὶ τράγων οὐδὲν ἄμεινον διακεείμενοι, 15 κατὰ τὸν τῆς ἀσελγείας λόγον καὶ τὴν τῆς ἀδηφαγίας ὑπερβολήν. Ἐν δὲ ἐπίστανται μόνον, γαστρίζεσθαι καὶ μεθύειν, ὑπὲρ ὀρχηστῶν κατακόπτεσθαι, ὑπὲρ ἠνιόχων τραυματίζεσθαι. Ταῦτα οὖν, εἶπέ μοι, σεμνὰ καὶ φοβερὰ; Καὶ τίς ἂν τοῦτο εἶποι; Πόθεν οὖν ἡμῖν ἔδοξαν εἶναι φοβερὰ, πλὴν εἰ μὴ καὶ τοὺς ἠτιμωμένους τῶν οἰκε- 20 τῶν, καὶ τοὺς ἀπαρρησιάστους, καὶ τῆς δεσποτικῆς οἰκίας ἐκπεσόντας, φοβεροὺς τίς εἶναι λέγοι τοῖς εὐδοκιμοῦσι καὶ παρρησίαν ἔχουσιν; Ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν· ἐπεὶ μηδὲ πανδοχεῖα τῶν βασιλικῶν αὐλῶν σεμνότερα, μᾶλλον δὲ καὶ πανδοχείου παντὸς ἀτιμότερον τὸ τῆς συναγωγῆς χωρίον ἐστίν. Οὐ γὰρ ληστῶν οὐδὲ 25 καπήλων ἀπλῶς, ἀλλὰ δαιμόνων ἐστὶ καταγώγιον, μᾶλλον δὲ οὐχ αἰ συναγωγαὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἰ ψυχαὶ τῶν Ἰουδαίων· καὶ τοῦτο πρὸς τῷ τέλει τοῦ λόγου δεῖξαι πειράσομαι.

Παρακαλῶ τοίνυν ἡμᾶς μνημονεύειν ταύτης μάλιστα τῆς διαλέξεως. Οὐ γὰρ πρὸς ἐπίδειξιν, οὐδὲ κρότους λέγομεν νῦν, ἀλλὰ 30 πρὸς θεραπείαν τῶν ὑμετέρων ψυχῶν. Τίς γὰρ ἔτι λείπεται λόγος ὑμῖν, ὅταν, τοσούτων ἰατρῶν ὄντων, ὧσί τινες νοσοῦντες; Δώδεκα

χνοντας σ' αὐτὰ προσωπίδες φοβερές καὶ ἀστεῖες (γιατὶ ἀπὸ τῆ φύση τους δὲν εἶναι φοβερές, ἀλλὰ φαίνονται ἔτσι λόγῳ τῆς περιορισμένης ἀντιλήψεώς τους), ἔτσι λοιπὸν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι εἶναι τὰ φόβητρα γιὰ τοὺς ἀδύνατους πνευματικὰ Χριστιανούς. Γιατὶ, πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι φοβερά τὰ δικά τους, ποὺ εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ πολλὴ αἰσχύνῃ καὶ γέλωτα, ἐκείνων ποὺ ἦρθαν σὲ σύγκρουση μὲ τὸ Θεό, ἐκείνων ποὺ ἔχουν ἀτιμασθῆ καὶ καταδικασθῆ;

4. Τὰ δικά μας ὅμως ἱερά δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλ' εἶναι πραγματικὰ φοβερά καὶ γεμᾶτα ἀπὸ φρίκη. Γιατὶ, ὅπου ὁ Θεὸς εἶναι τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ὁ ἐξουσιαστής, ἐκεῖνος ὁ τόπος εἶναι φοβερός· ὅπου ἀκούονται ἄπειροι λόγοι γιὰ κολάσεις ἀτελεύτητες, γιὰ ποταμούς πύρινους, γιὰ τὸ φαρμεκερὸ σκουλήκι, γιὰ τὰ δεσμὰ τὰ ἄρρηκτα, γιὰ τὸ σκοτάδι τὸ ἐξώτερο³⁰. Φυσικὰ ἐκεῖνοι δὲν γνωρίζουν τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ οὔτε κατ' ὄνειρο, ἀφοῦ ζοῦν γιὰ τὴν κοιλιὰ τους, εἶναι ἀπορροφημένοι ἀπὸ τὰ παρόντα ἀγαθὰ, μὴ βρισκόμενοι σὲ καλύτερη κατάστασι ἀπὸ τοὺς χοίρους καὶ τοὺς τράγους, ὡς πρὸς τὴν ἀκολασία καὶ τὴν ὑπέρμετρη λαιμαργία. Ἐνα μόνον γνωρίζουν, νὰ τρώγουν δηλαδὴ καὶ νὰ μεθοῦν, νὰ μάχωνται γιὰ τοὺς μίμους καὶ νὰ τραυματίζονται γιὰ τοὺς ἀμαξηλάτες τῶν ἵπποδρομιῶν. Πές μου λοιπὸν, εἶναι αὐτὰ σεμνὰ καὶ φοβερά; Καὶ ποιὸς θὰ μποροῦσε νὰ τὸ πῆ αὐτό; Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν μᾶς φάνηκαν ὅτι εἶναι φοβερά, ἐκτὸς ἐὰν βέβαια κάποιος λέγῃ, ὅτι οἱ ἄξιοι καταφρονήσεως, οἱ στερημένοι ἐλευθερίας καὶ διωγμένοι ἀπὸ τὸ σπῆτι τοῦ κυρίου δούλοι, εἶναι φοβεροὶ γιὰ τοὺς δούλους ἐκείνους ποὺ εὐτυχοῦν καὶ ἔχουν τὴν εὐνοία τοῦ κυρίου; Ἀλλὰ δὲν εἶναι τὰ πράγματα ἔτσι, δὲν εἶναι· γιατί οὔτε τὰ πανδοχεῖα εἶναι σεμνότερα ἀπὸ τὰ βασιλικά παλάτια, ἢ καλύτερα κι ἀπὸ τὸ τελευταῖον πανδοχεῖον εἶναι χειρότερη ἢ ἑβραϊκὴ συναγωγή. Γιατὶ αὐτὴ δὲν εἶναι ἀπλῶς καταφύγιον ληστῶν καὶ καπήλων, ἀλλὰ καὶ τῶν δαιμόνων· ἢ καλύτερα ὄχι μόνον οἱ συναγωγὲς τῶν Ἑβραίων, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιες οἱ ψυχὲς τους, πρᾶγμα ποὺ θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ ἀποδείξω στὸ τέλος τοῦ λόγου μου.

Σᾶς παρακαλῶ λοιπὸν νὰ θυμᾶσθε πρὸ πάντων τὴν ὁμιλία μου αὐτή. Γιατὶ δὲν τὴν κάμνω γιὰ ἐπίδειξιν οὔτε γιὰ ν' ἀποσπάσω χειροκροτήματα, ἀλλὰ γιὰ τὴν θεραπεία τῶν ψυχῶν σας. Γιατὶ ποιά δικαιολογία θὰ εἶχα, ὅταν, ἐνῶ ὑπάρχουν τόσοι ἰατροί, βρίσκονται μερικοὶ ποὺ νοσοῦν ἀκόμα; Δώδεκα ἦταν οἱ Ἀπόστολοι καὶ προσ-

ἦσαν οἱ ἀπόστολοι καὶ τὴν οἰκουμένην ἐπεσπάσαντο· τὸ πλεόν τῆς πόλεως Χριστιανὸν καὶ ἔτι μὴν νοσοῦσί τινες Ἰουδαϊσμόν. Καὶ ποίαν ἀπολογίαὶν ἔχοιμεν ἂν ἡμεῖς οἱ ὑγιαίνοντες; Ἄξιοι μὲν γὰρ ἐγκλημάτων κάκεῖνοι οἱ νοσοῦντες· οὐ μὴν οὐδὲ ἡμεῖς ἀπηλλάγμε-
 5 θα κατηγορίας, περιορῶντες αὐτοὺς ἐπὶ τῆς ἀρρωστίας. Ἀμήχανον γὰρ ἦν, σπουδῆς πολλῆς παρ' ἡμῶν ἀπολαύοντας, μένειν ἐπὶ τῆς ἀσθενείας ἐκείνους. Διὰ τοῦτο προλαβὼν λέγω νῦν ταῦτα, ἵνα ἕκα-
 στος ὑμῶν ἐπισπάσῃται τὸν ἀδελφόν, κἂν ἀνάγκην ἐπιθεῖναι δέοι, κἂν βίαν ποιῆσαι, κἂν ὑβρίσαι, κἂν φιλονεικῆσαι, πάντα ποιήσον,
 10 ὥστε ἐξελέσθαι αὐτὸν τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος καὶ τῆς κοινωνίας ἀπαλλάξαι τῶν χριστοκτόνων. Ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς εἶ τινα εἶδες ἀπα-
 γόμενον, εἶπέ μοι, δικαία ψήφῳ καταδικασθέντα, εἶτα κύριος ἦς ἀφαρπάσαι τῶν τοῦ δημίου χειρῶν, οὐκ ἂν ἅπαντα ἔπραξας, ὥστε αὐτὸν ἀπαλλάξαι τῆς ἀπαγωγῆς; Τὸν ἀδελφὸν νῦν ὀρᾶς τὸν σόν
 15 οὐχ ὑπὸ τοῦ δημίου, ἀλλὰ ὑπὸ τοῦ διαβόλου πρὸς τὸ βάραθρον τῆς ἀπωλείας ἐλκόμενον ἀδίκως καὶ ἀνοσίως καὶ οὐδὲ συμβολὴν προ-
 ἔσθαι ὑπομένης, ὥστε αὐτὸν ἐξελέσθαι τῆς παρανομίας ἐκείνης. Καὶ ποίας ἂν τύχοις συγγνώμης;

Ἄλλ' ἰσχυρότερός σου καὶ δυνατώτερός ἐστιν. Ἐμοὶ αὐτὸν
 20 κατάστησον· αἰρήσομαι τὴν κεφαλὴν ἀποθέσθαι μᾶλλον, ἢ τῶν ἱε-
 ρῶν αὐτὸν ἀφεῖναι ἐπιβαίνειν προθύρων, ἂν φιλονεικῆ καὶ τοῖς αὐ-
 τοῖς ἐπιμένῃ. Τί γάρ σοι κοινὸν μετὰ τῆς ἐλευθέρας, μετὰ τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ; Εἴλου τὴν κάτω· δούλευε μετ' ἐκείνης· καὶ γὰρ καὶ αὕτη δουλεύει μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς, κατὰ τὸν τοῦ Ἀποστόλου
 25 λόγον. Νηστεύεις μετὰ Ἰουδαίων; Οὐκοῦν ἀπόθου καὶ τὰ ὑποδήμα-
 τα μετὰ Ἰουδαίων καὶ γυμνοῖς βάδιζε τοῖς ποσὶν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ κοινώνει τῆς ἀσχημοσύνης αὐτοῖς καὶ τοῦ γέλωτος. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔλοιο· αἰσχύνῃ γὰρ καὶ ἐρυθριᾷς. Εἶτα σχήματος μὲν αὐτοῖς κοινω-
 νῆσαι αἰσχύνῃ, ἀσεβείας δὲ κοινωνῶν, οὐκ αἰσχύνῃ; Καὶ ποίαν
 30 ἔξεις συγγνώμην, Χριστιανὸς ὢν ἐξ ἡμισείας; Πιστεύσατε, τὴν κε-

έλκυσαν ὅλη τὴν οἰκουμένη, ἐνῶ ἐδῶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν κατοίκων τῆς πόλεώς μας εἶναι Χριστιανοί, κι ὅμως ὑπάρχουν πιστοί, πὺ πάσχουν ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴ ἀσθένεια. Ποιὰ λοιπὸν δικαιολογία θὰ μπορούσαμε νὰ ἔχουμε ἐμεῖς οἱ ὑγιεῖς; Καὶ βέβαια ὅσοι πάσχουν ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴ ἀσθένεια εἶναι ἄξιοι κατηγορίας, ἀλλ' ὅμως οὔτε ἐμεῖς εἶμαστε ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὴν κατηγορία, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴν ἀσθένειά τους. Γιατὶ θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ παραμείνουν στὴν ἀσθένειά τους αὐτὴ, ἂν ἀπολάμβαναν ἀπὸ μᾶς μεγάλη φροντίδα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν σᾶς τὰ λέγω αὐτὰ τώρα, γιὰ νὰ μπορέση ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς νὰ κερδίση τὸν ἀδελφὸ του· κι ἂν ἀκόμα χρειασθῆ νὰ χρησιμοποιοῦν κάποιον ἐξαναγκασμὸ ἢ βία ἢ νὰ κακολογήσῃ ἢ νὰ φιλονεικίσῃ, κάμε τα ὅλα, ὥστε ν' ἀποσπάσῃ τὸν ἀδελφὸ σου ἀπὸ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου καὶ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν συναναστροφή μὲ τοὺς χριστοκτόνους. Γιατὶ πὲς μου, ἂν ἔβλεπες κάποιον στὴν ἀγορὰ νὰ ὀδηγῆται στὶς φυλακές, πὺ δικαιολογημένα καταδικάσθηκε, καὶ σὺ εἶχες τὴ δύναμη νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ δημίου, δὲν θὰ ἔκαμνες τότε τὸ πᾶν νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ἀπαγωγή; Τώρα βλέπεις τὸν ἀδελφὸ σου νὰ σύρεται ἄδικα καὶ ἀνόσια, ὄχι ἀπὸ τὸν δῆμιο, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν διάβολο, στὸ βάραθρο τῆς ἀπώλειας καὶ δὲν ἀνέχεσαι νὰ τοῦ δώσῃς οὔτε μία συμβουλή, ὥστε νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν παρανομία αὐτῆ. Καὶ ποιὰ συγχώρεση περιμένεις νὰ λάβῃς;

Ἄλλ' εἶναι πιὸ ἰσχυρὸς καὶ πιὸ δυνατὸς ἀπὸ σένα. Ὁδήγησέ τον σὲ μένα· θὰ προτιμήσω πολὺ περισσότερο νὰ χάσω τὸ κεφάλι μου, παρὰ νὰ τὸν ἀφήσω νὰ μπῆ στὰ πρόθυρα τοῦ ναοῦ, ἂν φιλονεικῆ καὶ ἐπιμένῃ νὰ ἔχῃ τὶς ἴδιες γνώμες. Γιατὶ τί κοινὸ ἔχεις ἐσὺ μὲ τὴν ἐλεύθερη, τὴν ἄνω Ἰερουσαλήμ; Προτίμησες τὴν κάτω δούλευε σ' αὐτὴν, καθ' ὅσον καὶ αὐτὴ μαζί μὲ τὰ τέκνα τῆς εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸν λόγον τοῦ ἀποστόλου, δούλη³¹. Νηστεύεις μαζί μὲ τοὺς Ἰουδαίους; Βγάλε λοιπὸν καὶ τὰ παπούτσια σου μαζί μὲ τοὺς Ἰουδαίους καὶ βιάδιζε μὲ γυμνὰ πόδια στὴν πλατεῖα καὶ γίνε κοινωνὸς τῆς ἀσχημοσύνης καὶ τοῦ γέλωτά τους. Ἄλλὰ δὲ θὰ τὸ προτιμοῦσες κάτι τέτοιο, γιὰτὶ ντρέπεσαι καὶ κοκκινίζεις. Ἐπειτα, τὸ νὰ συμμορφώνεσαι ἐξωτερικὰ μ' αὐτοὺς ντρέπεσαι, τὸ νὰ συμμετέχῃς ὅμως στὴν ἀσχημοσύνη ἐκείνων δὲν ντρέπεσαι; Καὶ ποιὰ συγγνώμη θὰ ἔχῃς, ὄντας μισὸς Χριστιανός; Πιστέψτε, θὰ προτιμήσω νὰ

φαλήν πρότερον ἀποθήσομαι, ἢ περιόψομαί τινα τῶν τὰ τοιαῦτα νοσοῦντων, ἐὰν ἴδω· ἐὰν δὲ ἀγνοήσω, συγγνώμην ὁ Θεὸς δώσει πάντως.

Ταῦτα καὶ ὑμῶν αὐτῶν ἕκαστος λογιζέσθω, μηδὲ πάρεργον
 5 ἡγείσθω τὸ πρᾶγμα εἶναι. Οὐχ ὁρᾶτε ἐπὶ τῶν μυστηρίων τί βοᾷ
 συνεχῶς ὁ διάκονος; «Ἐπιγινώσκετε ἀλλήλους»· πῶς ὑμῖν ἐγχει-
 ρίζει τὴν ἀκριβῆ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ἐξέτασιν; Τοῦτο καὶ ἐπ' ἐκεί-
 νων ποιήσον· ὅταν ἐπιγνῶς τινα ἰουδαίζοντα, κάτασχε, δῆλον ποι-
 ἡσον, ὥστε μὴ κοινωνῆσαι καὶ αὐτὸς τῷ κινδύνῳ. Καὶ γὰρ ἐπὶ
 10 τῶν ἔξω στρατοπέδων, ἂν ἀλῶ τις βαρβαρίζων καὶ τὰ Περσικὰ
 φρονῶν ἐν μέσοις τοῖς στρατιώταις, οὐκ αὐτὸς κινδυνεύει μόνος,
 ἀλλὰ καὶ ἕκαστος τῶν συνειδόντων μὲν, οὐ ποιησάντων δὲ αὐτὸν
 τῷ στρατηγῷ φανερόν. Ἐπεὶ οὖν καὶ ὑμεῖς στρατόπεδόν ἐστε τοῦ
 Χριστοῦ, μετὰ ἀκριβείας διερευνᾶτε καὶ περιεργάζεσθε, εἴ τις τῶν
 15 ἀλλοφύλων ὑμῖν ἀναμέμικται καὶ ποιεῖτε δῆλον, οὐχ ἵνα ἀποκτεί-
 νωμεν, καθάπερ ἐκεῖνοι, οὐδ' ἵνα κολάσωμεν καὶ τιμωρησώμεθα,
 ἀλλ' ἵνα αὐτὸν ἀπαλλάξωμεν τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀσεβείας καὶ ἡμέ-
 τερον ἐξ ὀλοκλήρου ποιήσωμεν. Εἰ δὲ μὴ βούλησθε τοῦτο, ἀλλ' εἰ-
 δότες κρύπτητε, εὖ ἴστε, ὅτι τὴν αὐτὴν ὑποστήσεσθε τιμωρίαν
 20 ἐκείνῳ. Καὶ γὰρ ὁ Παῦλος οὐχὶ τοὺς ποιοῦντας μόνον τὰ πονηρά,
 ἀλλὰ καὶ τοὺς συνευδοκοῦντας αὐτοῖς, ὑποβάλλει κολάσει καὶ τι-
 μωρίᾳ. Καὶ ὁ προφήτης δέ, οὐχὶ τοὺς κλέπτοντας μόνον, ἀλλὰ καὶ
 τοὺς συντρέχοντας αὐτοῖς, ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἄγει δίκην· καὶ εἰκότως.
 Ὁ γὰρ συνειδὼς τῷ τὰ πονηρὰ πράττοντί τινι, καὶ περιστέλλων
 25 αὐτὸν καὶ ἀποκρύπτων, πλείονα αὐτῷ παρέχει ραθυμίας ὑπόθεσιν
 καὶ μετὰ μείζονος ἀδείας παρασκευάζει τὴν πονηρίαν ἐργάζεσθαι.

5. Ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ τοὺς νοσοῦντας ἐπανελθεῖν δεῖ πάλιν. Ἐννοή-
 σατε τοίνυν τίσι κοινωνοῦσιν ὁ νηστεύοντες νῦν· τοῖς βοῶσι·
 «σταύρωσον, σταύρωσον»· τοῖς λέγουσι· «τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς
 30 καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν». Εἴ τινες ἀλόντες ἐπὶ τυραννίδι κατεδικά-
 σθησαν, ἄρα ἂν ἐτόλμησας προσελθεῖν καὶ κοινωνῆσαι λόγων αὐ-

32. Βλ. Ἀποστολικὲς Διαταγὰς 2,57,10.

33. Ρωμ. 1,32.

34. Ψαλμ 49,18.

35. Ματθ. 27,23-25.

χάσω τὸ κεφάλι μου, παρὰ ν' ἀδιαφορήσω, ἂν δῶ κάποιον, πού ὑποφέρει ἀπὸ τὴν ἀσθένεια αὐτή. Ἐὰν ὅμως δὲν τὸν δῶ, τότε ὅπως δὲν ποτε ὁ Θεὸς θὰ μὲ συγχωρήσει.

Αὐτὰ λοιπὸν ἅς σκέπτεται καὶ ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς κι ἅς μὴ θεωρῆσάν πάρεργο τὸ πρᾶγμα αὐτό. Δὲν ἀκούτε τί διακηρύττει συνέχεια κατὰ τὴν τέλεση τῶν μυστηρίων ὁ διάκονος, λεγοντας, «νὰ γνωρίζετε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο»³²; πῶς σᾶς ἐμπιστεύεται τὴν ἀκριβῆ ἐξέταση τῶν ἀδελφῶν σας; Τὸ ἴδιο λοιπὸν κάμε καὶ στὴν περίπτωσιν ἐκείνων. Ὅταν δῆς κάποιον νὰ ἰουδαΐζη, συγκράτησέ τον, φανέρωσέ τον, ὥστε νὰ μὴ γίνῃς κοινωνὸς καὶ σὺ τοῦ ἰδίου κινδύνου. Γιατὶ καὶ μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν στρατιωτῶν, ἂν κάποιος στρατιώτης συλληφθῆ νὰ βαρβαρίζῃ καὶ νὰ ἔχη τὶς ιδέες τῶν Περσῶν, τότε δὲν κινδυνεύει μόνον αὐτός, ἀλλὰ καὶ ὅποιος τὸ γνωρίζει καὶ δὲν τὸ φανέρωσε στὸν στρατηγό. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ σεῖς εἶστε στρατὸς τοῦ Χριστοῦ, ὀφείλετε μὲ προσοχὴ πολλὴ νὰ διερευνᾶτε καὶ νὰ περιεργάζεσθε τοὺς γύρω σας, μήπως κάποιος ἀλλόφυλος εἰσχώρησεν ἀνάμεσά σας, καὶ νὰ τὸν φανερώσετε, ὄχι γιὰ νὰ τὸν θανατώσουμε, ὅπως κάμνουν ἐκεῖνοι, οὔτε γιὰ νὰ τὸν κολάσουμε καὶ νὰ τὸν τιμωρήσουμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν ἀπαλλάξουμε ἀπὸ τὴν πλάνη καὶ τὴν ἀσέβεια καὶ νὰ τὸν καταστήσουμε ἐξ ὀλοκλήρου δικό μας. Ἐὰν ὅμως δὲν τὸ θέλετε αὐτὸ καὶ τὸν ἀποκρύπτετε, ἐνῶ τὸν γνωρίζετε, νὰ γνωρίζετε πολὺ καλά, ὅτι καὶ σεῖς θὰ ὑποστήτε τὴν ἴδια μὲ αὐτὸν τιμωρία. Γιατὶ ὁ Παῦλος θεωρεῖ ἄξιους κολασμοῦ καὶ τιμωρίας ὄχι μόνον ὄσους διαπράττουν τὰ κακά, ἀλλὰ καὶ ὄσους ἐπικροτοῦν τὰ πραττόμενα³³. Ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης δὲν θεωρεῖ ἄξιους τιμωρίας μόνον ἐκείνους πού κλέβουν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους πού ὑποβοηθοῦν στὴν κλοπῆ³⁴ καὶ πολὺ σωστά· γιατί, ὅποιος γνωρίζει αὐτὸν πού κάνει τὸ κακὸ καὶ τὸν ἀνέχεται καὶ τὸν ἀποκρύπτει, τοῦ γίνεται αἰτία μεγαλύτερης ἀδιαφορίας καὶ τὸν προετοιμάζει μὲ μεγαλύτερη ἀφοβία νὰ διαπράττῃ τὸ κακόν. "

5. Ἄλλ' ὅμως πρέπει νὰ ἐπανέλθωμε πάλι στοὺς ἀσθενεῖς. Καταλάβετε λοιπὸν μὲ ποιούς κοινωνοῦν ὄσοι τώρα νηστεύουν μὲ ἐκείνους πού φωνάζουν, «σταύρωσε, σταύρωσε αὐτόν», καὶ μὲ ἐκείνους πού λέγουν, «τὸ αἷμα αὐτοῦ ἅς πέσῃ ἐπάνω σὲ μᾶς καὶ στὰ τέκνα μας»³⁵. Ἐὰν κάποιοι συνελήφθησαν καὶ καταδικάσθησαν γιὰτὶ ἐποφθαλμιούσαν τὴ βασιλικὴ ἐξουσία, θὰ τολμοῦσες

τοῖς; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον τοὺς μὲν εἰς ἄνθρωπον γενομένους πονηροὺς μετὰ τοσαύτης φεύγειν σπουδῆς, τοὺς δὲ εἰς αὐτὸν ὑβρίσαντας τὸν Θεὸν ποιεῖσθαι κοινωνοὺς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας τὸν ἐσταυρωμένον τοῖς ἐσταυρωκόσι συνεορτάζειν;
 5 Τοῦτο γὰρ οὐ μόνον ἀνοίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐσχάτης μανίας ἐστίν. Ἐπειδὴ δὲ εἰσὶ τινες, οἳ καὶ τὴν συναγωγὴν σεμνὸν εἶναι τόπον νομίζουσιν, ἀναγκαῖον καὶ πρὸς τοὺτους ὀλίγα εἰπεῖν. Τίνος γὰρ ἔνεκα τὸν τόπον ἐκεῖνον αἰδεῖσθε, δέον καταφρονεῖν καὶ βδελύττεσθαι καὶ ἀποπηδᾶν; Ὁ νόμος ἀπόκειται, φησὶν, ἐν αὐτῷ, καὶ βιβλία
 10 προφητικά. Καὶ τί τοῦτο; Μὴ γάρ, ἔνθα ἂν ἦ βιβλία τοιαῦτα, καὶ ὁ τόπος ἅγιος ἔσται; Οὐ πάντως. Ἐγὼ δὲ διὰ τοῦτο μάλιστα μισῶ τὴν συναγωγὴν καὶ ἀποστρέφομαι, ὅτι τοὺς προφήτας ἔχοντες ἀπιστοῦσι τοῖς προφήταις, ὅτι ἀναγινώσκοντες τὰ γράμματα οὐ δέχονται τὰς μαρτυρίας, ὅπερ ὑβρίζόντων ἐστὶ μειζόνως.

15 Εἰπέ γάρ μοι, εἴ τινα εἶδες ἄνθρωπον αἰδέσιμον καὶ λαμπρὸν καὶ περιφανῆ εἰς καπηλεῖον εἰσαχθέντα, ἢ εἰς καταγώγιον ληστῶν, εἶτα ὑβριζόμενον ἐκεῖ καὶ τυπτόμενον καὶ τὴν ἐσχάτην ὑπομένοντα παροιμίαν, ἄρα ἂν ἐθαύμασας τὸ καπηλεῖον ἢ τὸ σπήλαιον, ἐπειδὴ ἔνδον εἰστήκει παροινούμενος ὁ θαυμαστὸς ἐκεῖνος καὶ μέγας
 20 ἀνὴρ; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι, ἀλλὰ διὰ τοῦτο αὐτὸ μάλιστα ἂν ἐμίσησας καὶ ἀπεστράφης. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς συναγωγῆς λογίζου. Τοὺς γὰρ προφήτας καὶ τὸν Μωϋσέα μετ' αὐτῶν εἰσήγαγον ἐκεῖ, οὐχ ἵνα τιμήσωσιν, ἀλλ' ἵνα ὑβρίσωσι καὶ ἀτιμάσωσιν. Ὅταν γὰρ λέγωσι μὴ εἰδέναί αὐτοὺς τὸν Χριστόν, μηδὲ εἰρηκέναι τι περὶ τῆς ἐκείνου
 25 παρουσίας, ποία μείζων ταύτης γένοιτ' ἂν εἰς τοὺς ἀγίους ἐκείνους ὕβρις, ἀλλ' ὅταν αὐτῶν κατηγορήσωσιν ὡς τὸν αὐτῶν ἀγνοούντων Δεσπότην καὶ κοινωνοὺς τῆς ἰδίας ἀσεβείας λέγωσιν εἶναι; Ὡστε διὰ τοῦτο μᾶλλον μισεῖν καὶ αὐτοὺς καὶ τὴν συναγωγὴν χρή, ὅτι ἐμπαροινοῦσιν εἰς τοὺς ἀγίους ἐκείνους.

30 Ἄλλὰ τί λέγω περὶ βιβλίων καὶ τόπων; Ἐν καιρῷ τῶν διω-

ἄραγε νὰ τοὺς πλησιάσης καὶ νὰ συνομιλήσης μαζί τους; Ἐγὼ τουλάχιστο νομίζω ὄχι. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογο νὰ ἀποφεύγη κανεὶς μὲ τόση προσοχὴ ἐκείνους ποὺ ἔκαμαν σὲ ἄνθρωπο κακό, ἀλλὰ νὰ συναναστρέφεται ἐκείνους ποὺ ἐξύβρισαν τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ καὶ νὰ συνεορτάζουν αὐτοὶ ποὺ προσκυνοῦν τὸν Ἐσταυρωμένο μὲ ἐκείνους ποὺ τὸν σταύρωσαν; Γιατὶ αὐτὸ δὲν εἶναι μόνο δεῖγμα ἀνοησίας, ἀλλὰ καὶ τῆς πιὸ φοβερῆς μανίας. Ἐπειδὴ ὁμως ὑπάρχουν μερικοί, ποὺ θεωροῦν σὰν τόπο ἱερὸ καὶ τὴ συναγωγὴ, εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε καὶ σ' αὐτοὺς λίγα λόγια. Γιὰ ποιὸν δηλαδὴ λόγο σέβασθε τὸν τόπο ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ καταφρονῆτε, νὰ τὸν συχαίνεσθε καὶ νὰ τὸν ἀποφεύγετε; Στὸ χῶρο αὐτό, λέγει, βρίσκεται ὁ νόμος καὶ τὰ βιβλία τῶν προφητῶν. Καὶ τί σχέση ἔχει αὐτό; Ὅπου ὑπάρχουν δηλαδὴ τέτοια βιβλία, θὰ θεωρῆται καὶ ὁ τόπος ἅγιος; Ὅπωςδήποτε ὄχι. Ἐγὼ γι' αὐτὸ προπάντων μισῶ καὶ ἀποστρέφομαι τὴ συναγωγὴ, γιατί, ἐνῶ ἔχουν τοὺς προφήτες, δὲν πιστεύουν σ' αὐτούς, κι ἐνῶ μελετοῦν τὰ βιβλία τους, δὲν δέχονται τίς μαρτυρίες τους, πρᾶγμα ποὺ εἶναι μεγαλύτερο καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὑβρίζουν.

Γιατὶ πὲς μου, ἂν ἔβλεπες κάποιον σεβαστὸ καὶ λαμπρὸ καὶ ἀξιοπρεπῆ ἄνθρωπο νὰ μπαίνει σὲ καπηλεῖο ἢ σὲ καταγώγιον ληστῶν καὶ ἐκεῖ νὰ ὑβρίζεται καὶ νὰ κακοποιῆται καὶ νὰ ὑπομένῃ τοὺς πιὸ χειρότερους ἐξευτελισμοὺς τῶν μεθυσμένων, ἄραγε θὰ θαύμαζες τὸ καπηλεῖο ἢ τὸ σπήλαιο, ἐπειδὴ ἐκεῖ μέσα ἐξευτελίσθηκε ὁ θαυμαστός ἐκεῖνος καὶ μέγας ἄνδρας; Ἐγὼ τουλάχιστο νομίζω ὄχι, ἀλλ' ἀκριβῶς γι' αὐτὸ τὸν λόγο προπάντων θὰ τὸ μισοῦσες καὶ θὰ τὸ ἀποστρεφῶσιν. Αὐτὸ σκέψου καὶ γιὰ τὴ συναγωγὴ. Καθ' ὅσον καὶ τοὺς προφήτες καὶ τὸν Μωϋσῆ τοὺς εἰσήγαγαν ἐκεῖ, ὄχι γιὰ νὰ τοὺς τιμήσουν, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς ὑβρίσουν καὶ νὰ τοὺς ἀτιμάσουν. Γιατὶ, ὅταν ἰσχυρίζονται, ὅτι οἱ προφήτες δὲν εἶδαν τὸ Χριστὸ καὶ ὅτι τίποτε δὲν προφήτεψαν γιὰ τὴν παρουσίαν του, τότε ποιά μεγαλύτερη ὕβρη θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ στοὺς ἁγίους αὐτοὺς, ὅταν τοὺς κατηγοροῦν, ὅτι ἀγνοοῦν τὸν Δεσπότη τους καὶ λέγουν ὅτι εἶναι συμμέτοχοι στὴ δική τους ἀσέβεια; Γι' αὐτὸ λοιπὸν προπάντων πρέπει νὰ μισῆτε καὶ αὐτοὺς καὶ τὴ συναγωγὴ τους, γιατί ἐξυβρίζουν τοὺς ἁγίους ἐκείνους.

Ἀλλὰ γιατί ὁμιλῶ γιὰ βιβλία καὶ τόπους; Στὸν καιρὸ τῶν

γμῶν οἱ δῆμιοι τὰ σώματα τῶν μαρτύρων κατέχουσι, καταξαινουσι,
 μαστίζουσιν. Ἐὰρα οὖν ἅγαι εἰσιν αὐτῶν αἱ χεῖρες, ἐπειδὴ τὰ
 σώματα τῶν ἀγίων κατέσχον; Μὴ γένοιτο. Εἴτα χεῖρες μὲν, σώμα-
 5 τα κατασχοῦσαι ἀγίων, βέβηλοι μένουσι δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο, ἐπειδὴ
 κατέσχον κακῶς, οἱ δὲ γράμματα κατέχοντες ἀγίων καὶ ὑβρίζοντες
 οὐκ ἔλαττον ἢ οἱ δῆμιοι τῶν μαρτύρων τὰ σώματα, αἰδέσιμοι διὰ
 τοῦτο ἔσονται; Καὶ πῶς οὐκ ἐσχάτης ἀλογίας ταῦτα ἂν εἴη; Εἰ γὰρ
 σώματα κατεχόμενα κακῶς, οὐ μόνον οὐχ ἀγιάζει τοὺς κατέχον-
 10 τας, ἀλλὰ καὶ ἐναγεστέρους ποιεῖ, πολλῶ μᾶλλον γράμματα ἀναγι-
 νωσκόμενα μετὰ ἀπιστίας οὐκ ἂν δύναιντο τοὺς ἀναγινώσκοντας
 ὠφελῆσαι ποτε. Αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἀσεβεστέρους αὐτοὺς ἀποφαί-
 νει, τὸ μετὰ τοιαύτης προαιρέσεως τὰ βιβλία κατέχειν. Οὐδὲ γὰρ ἂν
 τοσαύτης ἄξιοι ἦσαν κατηγορίας, εἰ μὴ τοὺς προφήτας εἶχον· οὐκ
 ἦσαν οὕτως ἀκάθαρτοι καὶ βέβηλοι, εἰ μὴ τὰς βίβλους ἀνεγίνω-
 15 σκον. Νῦν δὲ πάσης εἰσιν ἀπεστερημένοι συγγνώμης, ὅτι τοὺς
 κήρυκας τῆς ἀληθείας ἔχοντες καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐκείνους καὶ πρὸς
 τὴν ἀλήθειαν ἴστανται ἐχθρᾶ διανοίᾳ. Ὡστε διὰ τοῦτο μᾶλλον ἂν
 εἶεν βέβηλοι καὶ ἐναγεῖς, ὅτι τοὺς προφήτας ἔχοντες, πολεμῖα αὐ-
 τοῖς κέχρηται γνώμη.

20 Διὸ παρακαλῶ φεύγειν καὶ ἀποπηδᾶν αὐτῶν τοὺς συλλόγους.
 Οὐ μικρὰ αὕτη βλάβη τοῖς ἀσθενεστέροις τῶν ἀδελφῶν, οὐ μικρὰ
 ἀπονοίας ἐκείνοις πρόφασις. Ὅταν γὰρ ἴδωσιν ὑμᾶς, τοὺς προσκυ-
 οῦντας τὸν ὑπ' αὐτῶν σταυρωθέντα Χριστόν, τὰ ἐκείνων διώκον-
 τας καὶ σεμνοποιοῦντας, πῶς οὐχ ἠγήσονται ἄριστα αὐτοῖς ἅπαντα
 25 πεπράχθαι καὶ οὐδενὸς ἄξια εἶναι τὰ ἡμέτερα, ὅταν οἱ πρεσβεύον-
 τες αὐτὰ καὶ θεραπεύοντες ὑμεῖς, πρὸς τοὺς καθαιροῦντας αὐτὰ
 τρέχητε; «Ἐάν τις ἴδῃ σέ», φησί, «τὸν ἔχοντα γνῶσιν, ἐν εἰδωλείῳ
 κατακείμενον, οὐχὶ ἢ συνείδησις αὐτοῦ, ἀσθενοῦς ὄντος, οἰκοδομη-
 θήσεται εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν;». Καὶ ἐγὼ λέγω, ἐάν τις ἴδῃ
 30 σε τὸν ἔχοντα γνῶσιν εἰς συναγωγὴν ἀπερχόμενον καὶ σάλπιγγας
 θεωροῦντα, οὐχὶ ἢ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος οἰκοδομηθή-

διωγμῶν οἱ δῆμιοι κρατοῦν στὰ χέρια τους τῶν μαρτύρων τὰ σώματα καὶ τὰ βασανίζουν καὶ τὰ μαστιγώνουν. Ἄραγε γι' αὐτὸ καὶ τὰ χέρια τῶν δημίων εἶναι ἅγια, ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκράτησαν τὰ σώματα τῶν ἀγίων; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη. Ἐπειτα, τὰ χέρια ποὺ κράτησαν σώματα ἀγίων γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο παραμένουν βέβηλα, ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ κακοποίησαν, ἐνῶ αὐτοὶ ποὺ κρατοῦν βιβλία ἀγίων καὶ τὰ ὑβρίζουν ὄχι πιὸ λίγο ἀπὸ ὅ,τι οἱ δῆμιοι τὰ σώματα τῶν μαρτύρων, θὰ θεωρηθοῦν γι' αὐτὸ σεβάσμιοι; Καὶ πῶς αὐτὰ δὲν θὰ ἦταν δείγματα τῆς χειρότερης μορφῆς ἀνοησίας; Γιατί, ἂν τὰ σώματα, ποὺ κακῶς βαστάζονται στὰ χέρια, ὄχι μόνο δὲν ἀγιάζουν ὅσους τὰ κρατοῦν, ἀλλὰ καὶ τοὺς καθιστοῦν πιὸ βέβηλους, πολὺ περισσότερο βιβλία, ποὺ διαβάζονται μὲ ἀπιστία, δὲν θὰ ὠφελοῦσαν τοὺς ἀναγνῶστες τους. Ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, τὸ ὅτι δηλαδὴ κρατοῦν μὲ τέτοια διάθεση τὰ βιβλία, τοὺς κάμνει πιὸ ἀσεβεῖς. Καὶ δὲν θὰ ἦταν ἄξιοι μιᾶς τόσο μεγάλης κατηγορίας, ἂν δὲν εἶχαν τοὺς προφήτες· δὲν θὰ ἦταν τόσο ἀκάθαρτοι καὶ βέβηλοι, ἂν δὲν μελετοῦσαν τὰ βιβλία τῶν προφητῶν. Ἀλλὰ τώρα ἔχουν ἀποστερηθῆ κάθε συγγνώμης, γιατί, ἐνῶ ἔχουν τοὺς κήρυκες τῆς ἀλήθειας, ἐν τούτοις συμπεριφέρονται ἐχθρικά καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους καὶ πρὸς τὴν ἀλήθεια. Ὡστε γι' αὐτὸ προπάντων μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν πιὸ βέβηλοι καὶ μιαιοί, γιατί, ἂν καὶ ἔχουν τοὺς προφήτες, συμπεριφέρονται ἐχθρικά πρὸς αὐτούς.

Γι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ νὰ ἀποφεύγετε καὶ νὰ ἀπομακρύνεσθε ἀπὸ τὶς συγκεντρώσεις τους. Δὲν εἶναι μικρὴ αὐτὴ ἡ βλάβη γιὰ τοὺς ἀσθενέστερους ἀδελφούς μας, οὔτε καὶ εἶναι μικρὴ πρόφαση ἀλαζονείας γιὰ ἐκείνους. Γιατί, ὅταν δοῦν ἐσᾶς, ποὺ λατρεύετε τὸν Χριστὸ ποὺ σταύρωσαν ἐκεῖνοι, νὰ ἐπιδιώκετε καὶ νὰ σέβεσθε τὰ δικά τους, πῶς δὲ θὰ νομίσουν ὅτι ἄριστα διαπράχθηκαν ὅλα ἀπ' αὐτοὺς καὶ ὅτι τὰ δικά μας δὲν ἀξίζουν καθόλου, ὅταν σεῖς, ποὺ πρεσβεύετε αὐτὰ καὶ τὰ λατρεύετε, τρέχετε πρὸς ἐκείνους ποὺ τὰ καταστρέφουν; «Ἄν κάποιος σὲ δῆ», λέγει, «ἐσένα, ποὺ ἔχεις γνώση, νὰ κάθεται σὲ τραπέζι ναοῦ εἰδώλων, δὲ θὰ πάρη θάρρος ἢ συνείδησή του, ἐπειδὴ εἶναι πνευματικὰ ἀδύνατος, στὸ νὰ τρώγη κρέατα ἀπὸ θυσίαι στὰ εἰδῶλα;»³⁶. Καὶ ἐγὼ λέγω, ἂν κάποιος δῆ ἐσένα, ποὺ ἔχεις γνώση, νὰ μπαίνης σὲ συναγωγὴ καὶ νὰ παρακολουθῆς τὴν ἑορτὴ τῶν Σαλπίγγων, δὲν θὰ πάρη θάρρος ἢ συνείδηση τοῦ

σεται εἰς τὸ θαυμάζειν τὰ ἰουδαϊκὰ πράγματα; Ὁ πίπτων οὐχὶ τοῦ ἰδίου πτώματος δίδωσι μόνον δίκην, ἀλλ' ὅτι καὶ ἄλλους ὑποσκελίζει κολάζεται. Ὡσπερ καὶ ὁ ἐστὼς οὐχ ὑπὲρ τῆς οἰκείας ἀρετῆς στεφανοῦται μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἄλλους εἰς τὸν αὐτὸν ἄγει ζῆλον
5 θαυμάζεται. Φεύγετε τοίνυν καὶ τοὺς συλλόγους καὶ τοὺς τόπους αὐτῶν καὶ μηδεὶς αἰδέισθω τὴν συναγωγὴν διὰ τὰ βιβλία, ἀλλὰ διὰ ταῦτα αὐτὴ μισεῖτω καὶ ἀποστρεφέσθω, ὅτι ἐφ' ὕβρει κατέχουσι τοὺς ἀγίους, ὅτι ἀπιστοῦσι τοῖς ἐκεῖ ρήμασιν, ὅτι τὴν ἐσχάτην αὐτῶν κατηγοροῦσιν ἀσέβειαν.

10 6. Καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι οὐχ ἀγιάζει τὸν τόπον τὰ βιβλία, ἀλλὰ βέβηλον ποιεῖ τῶν συνιόντων ἢ προαίρεσις, ἱστορίαν ὑμῖν διηγῆσομαι παλαιάν. Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος τὰς πανταχόθεν βίβλους συναγαγὼν, καὶ μαθὼν ὅτι καὶ παρὰ Ἰουδαίοις εἰσὶ γραφαὶ περὶ Θεοῦ φιλοσοφοῦσαι καὶ πολιτείας ἀρίστης, μεταπεμψάμενος ἄνδρας ἐκ
15 τῆς Ἰουδαίας, ἠρμήνευσεν αὐτὰς δι' ἐκείνων καὶ ἀπέθετο εἰς τὸ τοῦ Σεράπιδος ἱερόν· καὶ γὰρ ἦν Ἕλληνας ὁ ἀνὴρ· καὶ μέχρι νῦν ἐκεῖ τῶν προφητῶν αἱ ἐρμηνευθεῖσαι βίβλοι μένουσι. Τί οὖν, ἅγιος ἔσται τοῦ Σεράπιδος ὁ ναὸς διὰ τὰ βιβλία; Μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν ἔχει τὴν οἰκείαν ἀγιότητα, τῷ τόπῳ δὲ οὐ μεταδίδωσι, διὰ τὴν τῶν συν-
20 ιόντων ἐκεῖ μιανίαν. Τὸ αὐτὸ τοίνυν καὶ περὶ τῆς συναγωγῆς λογιστέον. Εἰ γὰρ καὶ μὴ εἶδωλον ἔστηκεν ἐκεῖ, ἀλλὰ δαίμονες οἰκοῦσι τὸν τόπον. Καὶ τοῦτο οὐ περὶ τῆς ἐνταῦθα λέγω συναγωγῆς μόνον,

37. Ἡ μετάφραση τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης στὴν ἐλληνικὴ ἐγινε ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πτολεμαίου Β' τοῦ Φιλαδέλφου (284–247 π. Χ.), υἱοῦ τοῦ Πτολεμαίου Α' τοῦ Λάγου ἢ ἄλλως Σωτῆρος, ἀπὸ ΟΒ' μεταφραστῆς. Βλ. Ἰω. Χρυσόστομου Ὁμιλία εἰς Γένεσιν 4,4., τόμ. 2 τῆς σειρᾶς αὐτῆς, Ὁμιλία εἰς Ματθαῖον 5,2, τόμ. 9. Ἐπίσης Φίλωνος Ἰουδαίου, *Βίος Μωϋσέως* 11,5–7.

38. Τὸ λαμπρὸ αὐτὸ ἱερὸ τοῦ θεοῦ Σεράπιδος, γνωστὸ ὡς Σαράπιον (ὁ Σέραπις ἐκαλεῖτο καὶ Σάραπις) ἢ Σεραπεῖον ἢ Σεράπειον, βρισκόταν στὴ συνοικία Ἄλφα τῆς Πτολεμαϊκῆς Ἀλεξανδρείας. Τὴν λατρεία του εἰσήγαγε στὴν Αἴγυπτο ὁ Πτολεμαῖος Α' περὶ τὸ 280 π. Χ.

39. Ἡ ἀπέχθεια τῶν Ἰουδαίων πρὸς τὰ εἰδῶλα στηρίζεται στὸ χωρίο τῆς Ἐξόδου 20,4, ὅπου ἀπαγορεύεται ἡ κατασκευὴ χωνευτῶν εἰδώλων καὶ κάθε ὁμοιώματος. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος (βλ. Ε' Λόγον κατὰ Ἰουδαίων) βλέπει στὴν τοποθέτηση τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς στὸν Ναὸ κατὰ τὸ 170 π. Χ. ἀπὸ

ἀσθενοῦς ὡς πρὸς τὴν πίστη, στὸ νὰ θαυμάζη τὰ ἰουδαϊκὰ πράγματα; Ὅποιος ἀμαρτάνει δὲν τιμωρεῖται μόνο γιὰ τὴν πτώση του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὅτι ἀνατρέπει καὶ τοὺς ἄλλους. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐκεῖνος πὺ ἔμεινε σταθερὸς στὴν ἀρετὴ, δὲν σταφανώνεται μόνο γι' αὐτὴν, ἀλλὰ θαυμάζεται καὶ γιὰ τὸ ὅτι ὁδηγεῖ στὸν ἴδιο ζῆλο καὶ ἄλλους. Ἀποφεύγετε λοιπὸν καὶ τὶς συγκεντρώσεις καὶ τοὺς τόπους αὐτῶν, καὶ κανένας νὰ μὴ σέβεται τὴ συναγωγὴ, ἐξ αἰτίας τῶν βιβλίων πὺ ὑπάρχουν σ' αὐτὴν, ἀλλὰ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἄς τὴ μισῇ κι ἄς τὴν ἀποστρέφεται, ἐπειδὴ ἔχουν τοὺς ἀγίους γιὰ νὰ τοὺς ὑβρίζουν, ἐπειδὴ δὲν πιστεύουν στοὺς λόγους τους, ἐπειδὴ τοὺς κατηγοροῦν γιὰ τὴ χειρότερη ἀσέβεια.

6. Γιὰ νὰ μάθετε, ὅτι τὰ βιβλία δὲν ἀγιάζουν τὸν τόπο, ἀλλὰ τὸν καθιστᾷ βέβηλο ἢ προαίρεση ἐκείνων πὺ συνέρχονται ἐκεῖ, θὰ σᾶς διηγηθῶ μιὰ παλιὰ ἱστορία. Ὁ Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος³⁷, ἀφοῦ συγκέντρωσε ἀπὸ παντοῦ τὰ βιβλία καὶ ἔμαθε ὅτι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἔχουν βιβλία, πὺ φιλοσοφοῦν γιὰ τὸν Θεὸ καὶ γιὰ ἄριστη πολιτεία, ἔστειλε καὶ κάλεσε ἄνδρες ἀπὸ τὴν Ἰουδαία, ἐρμήνευσε αὐτὰ μὲ ἐκείνους καὶ τὰ τοποθέτησε στὸ ἱερὸ τοῦ Σεράπιδος³⁸, καθ' ὅσο ἦταν ὁ ἴδιος εἰδωλολάτρης, καὶ μέχρι τώρα βρίσκονται ἐκεῖ τὰ βιβλία τῶν προφητῶν. Τί λοιπὸν, ὁ ναὸς τοῦ Σεράπιδος εἶναι ἅγιος, ἐπειδὴ ἔχει τὰ προφητικὰ βιβλία; μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη· ἐκεῖνα βέβαια ἔχουν τὴ δικὴ τους ἀγιότητα, πὺ δὲν τὴ μεταδίδουν ὅμως στὸν τόπο, ἐξ αἰτίας τῆς μιαρίας ἐκείνων πὺ συγκεντρώνονται ἐκεῖ. Τὸ ἴδιο λοιπὸν πρέπει νὰ σκεφθῇ κανεὶς καὶ γιὰ τὴ συναγωγὴ. Γιατί, ἂν καὶ δὲν στήθηκε ἐκεῖ κάποιο εἰδωλο³⁹, ἀλλὰ στὸν τόπο ἐκεῖνο κατοικοῦν δαίμονες. Καὶ αὐτὸ δὲν τὸ λέγω μόνο γιὰ τὴν συναγωγὴ πὺ εἶναι ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ συναγωγὴ πὺ βρίσκεται στὴ Δάφνη⁴⁰. γιὰ τὸ βάραθρο πὺ ὑπάρχει ἐκεῖ εἶναι πονη-

τὸν Ἀντίοχο τὸν Ἐπιφανῆ τὴν ἐκπλήρωση τῆς προφητείας τοῦ Δανιὴλ (Δαν. 11,31).

40. Ἡ Δάφνη ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ὠραῖα προάστεια τῆς Ἀντιόχειας, πὺ κτίσθηκε τὸ 300 π.Χ. ἀπὸ τὸν Σέλευκο τὸν Νικάτορα, καὶ ὑπῆρχε σ' αὐτὸ ὁ ὄνομαστός ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνα.

ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν Δάφνῃ· πονηρότερον γὰρ ἐκεῖ τὸ βάραθρον, ὃ δὴ καλοῦσι Ματρώνης. Καὶ γὰρ πολλοὺς ἤκουσα τῶν πιστῶν ἀναβαίνειν ἐκεῖ καὶ παρακαθεύδειν τῷ τόπῳ. Ἀλλὰ μὴ γένοιτό ποτε τούτους πιστοὺς προσειπεῖν. Ἐμοὶ καὶ τὸ Ματρώνης καὶ τὸ τοῦ 5 Ἀπόλλωνος ἱερὸν ὁμοίως ἐστὶ βέβηλον. Εἰ δέ τις μου τόλμαν καταγινώσκει, πάλιν ἐγὼ τὴν ἐσχάτην αὐτοῦ καταγνώσομαι μανίαν.

Εἰπέ γάρ μοι, ὅπου δαίμονες οἰκοῦσιν, οὐχὶ ἀσεβείας χωρίον ἐστὶ, κἂν μὴ ξόανον εἰστήκει; Ὅπου χριστοκτόνοι συνέρχονται, ὅπου σταυρὸς ἐλαύνεται, ὅπου βλασφημεῖται Θεός, ὅπου Πατὴρ 10 ἀγνοεῖται, ὅπου Υἱὸς ὑβρίζεται, ὅπου Πνεύματος ἀθετεῖται χάρις, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῶν ὄντων δαιμόνων, οὐ μείζων ἐντεῦθεν ἢ βλάβη; Ἐκεῖ μὲν γὰρ γυμνὴ καὶ περιφανὴς ἢ ἀσέβεια καὶ οὐκ ἂν ραδίως ἐπισπάσαιτο, οὐδὲ ἀπατήσσει τὸν νοῦν ἔχοντα καὶ σωφρονοῦντα. Ἐνταῦθα δὲ λέγοντες Θεὸν προσκυνεῖν καὶ εἰδῶλα ἀπο- 15 στρέφειν καὶ προφήτας ἔχειν καὶ τιμᾶν, τοῖς ῥήμασι τούτοις πολὺ κατασκευάζοντες τὸ δέλεαρ, τοὺς ἀφελεστέρους καὶ ἀνοήτους ἀφυλάκτως εἰς τὰς ἑαυτῶν ἐμβάλλουσι πάγας. Ὡστε τὰ μὲν τῆς ἀσεβείας ἴσα αὐτοῖς καὶ Ἑλλησι, τὰ δὲ τῆς ἀπάτης χαλεπώτερον ὑπὸ τούτων δρᾶται. Καὶ γὰρ καὶ παρ' αὐτοῖς ἔστηκε βωμὸς ἀπάτης 20 ἀόρατος, εἰς ὃν οὐχὶ πρόβατα καὶ μόσχους, ἀλλὰ ψυχὰς ἀνθρώπων καταθύουσιν. Ὅλως δὲ εἰ θαυμάζεις τὰ ἐκείνων, τίς σοι κοινὸς πρὸς ἡμᾶς ἐστὶ λόγος; Εἰ γὰρ σεμνὰ καὶ μεγάλα τὰ Ἰουδαίων, ψευδῆ τὰ ἡμέτερα· εἰ δὲ ταῦτα ἀληθῆ, ὥσπερ οὖν καὶ ἀληθῆ, ἐκεῖνα ἀπάτης γέμει. Οὐχὶ τὰς Γραφὰς λέγω· μὴ γένοιτο· ἐκεῖνα γάρ με 25 πρὸς τὸν Χριστὸν ἐχειραγώγησαν· ἀλλὰ τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν καὶ τὴν μανίαν τὴν νῦν.

Ἀλλὰ γὰρ ὥρα λοιπὸν δεῖξαι, ὅτι καὶ δαίμονες ἐκεῖ κατοικοῦσιν, οὐχὶ ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ψυχαῖς τῶν Ἰουδαίων. «Ὅταν γὰρ ἐξέλθῃ», φησί, «τὸ πνεῦμα τὸ 30 ἀκάθαρτον, πορεύεται δι' ἀνύδρων τόπων, ζητοῦν ἀνάπαυσιν· κἂν

41. Σύμφωνα με τὴν πληροφορία αὐτὴ τοῦ Χρυσοστόμου προῦμε νὰ συμπεράνουμε, ὅτι στὴ Δάφνη ὑπῆρχε, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα, καὶ ναὸς ἀφιερωμένος σὲ κάποια γυναικεῖα θεότητα, μετὰ τὸ ὄνομα Ματρῶνα.

ρότερο, καὶ τὸ ὀνομάζουσαν τῆς Ματρώνης⁴¹. Καθ' ὅσον ἄκουσα ὅτι πολλοὶ πιστοὶ ἀνεβαίνουν ἐκεῖ καὶ διανυκτερεύουσαν στὸν τόπο ἐκεῖνο. Ἄλλὰ δὲν θὰ μπορούσα ποτὲ νὰ ὀνομάσω αὐτοὺς πιστοὺς. Γιὰ μένα καὶ τὸ ἱερὸ τῆς Ματρώνης καὶ τὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνα εἶναι ἐξ ἴσου βέβηλα. Ἄν ὅμως κάποιος μὲ κατηγορῇ γι' αὐτὸ πού τολμῶ καὶ λέγω, ἐγὼ πάλι θὰ τὸν κατηγορήσω γιὰ τὴ χειρότερη μορφή μα- νίας.

Πές μου λοιπόν, ἐκεῖ ὅπου κατοικοῦν οἱ δαίμονες δὲν εἶναι τόπος τῆς ἀσέβειας, κι ἂν ἀκόμη δὲν ὑπάρχη στημένο ἄγαλμα; Ὅπου συγκεντρώνονται οἱ χριστοκτόνοι, ὅπου ἐκδιώκεται ὁ σταυρός, ὅπου βλασφημεῖται ὁ Θεός, ὅπου ἀγνοεῖται ὁ Πατέρας, ὅπου ὑβρίζεται ὁ Υἱός, ὅπου ἀθετεῖται ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, ἢ καλύτερα καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι εἶναι δαίμονες, δὲν εἶναι μεγαλύτερη ἢ βλάβη πού προέρχεται ἀπὸ ἐκεῖ; Γιατί ἐκεῖ ἡ ἀσέβεια εἶναι φανερὴ ἀπὸ παντοῦ καὶ δὲν θὰ ἦταν εὐκόλο νὰ παρῶσῃ, οὔτε καὶ νὰ ἐξαπατήσῃ ἄνθρωπο μυαλωμένο καὶ σώφρονα. Ἐδῶ ὅμως, λέγοντας ὅτι λατρεύουσαν τὸν Θεό, ἀποστρεφόμενοι τὰ εἰδῶλα καὶ ἀναγνωρίζοντας τοὺς προφήτες καὶ τιμώντας αὐτούς, εὐκολώτερα συλλαμβάνουσαν στὶς παγίδες τους τοὺς πιὸ ἀφελεῖς καὶ ἀνόητους, παρασκευάζοντας μὲ τὰ λόγια αὐτὰ τὸ δόλωμα. Ὡστε ὡς πρὸς τὴν ἀσέβεια καμμιὰ διαφορὰ δὲν ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἐθνικῶν, τὰ τῆς ἀπάτης ὅμως φοβερώτερα τίθενται σὲ ἐνέργεια ἀπὸ αὐτούς. Καθ' ὅσον καὶ σ' αὐτοὺς ἔχει στηθῆ ἓνας ἀόρατος βωμὸς ἀπάτης, στὸν ὁποῖο δὲν θυσιάζουσαν μόνο πρόβατα καὶ μοσχάρια, ἀλλὰ καὶ ψυχὲς ἀνθρώπων. Καὶ πράγματι, ἂν σὺ θαυμάζης τὰ ἱερὰ ἐκείνων, τί σχέση μπορεῖς νὰ ἔχης σὺ μὲ ἐμᾶς; Γιατί, ἂν τὰ τῶν Ἰουδαίων εἶναι σεμνὰ καὶ μεγάλα, τότε ψεύτικα εἶναι τὰ δικά μας· ἂν ὅμως τὰ δικά μας εἶναι ἀληθινὰ, ὅπως βέβαια καὶ εἶναι ἀληθινὰ, ἐκεῖνα τότε εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ ἀπάτη. Δὲν ἐννοῶ τίς Γραφές· μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη· γιατί ἐκεῖνες μὲ ὠδήγησαν πρὸς τὸν Χριστό· ἀλλ' ἐννοῶ τὴν ἀσέβεια αὐτῶν καὶ τὴ σημερινή τους μανία.

Ἄλλ' εἶναι καιρὸς πλέον ν' ἀποδείξουμε, ὅτι ἐκεῖ κατοικοῦσαν καὶ δαίμονες, ὄχι μόνο στὸν τόπο αὐτόν, ἀλλὰ καὶ στὶς ἴδιες τίς ψυχὲς τῶν Ἰουδαίων. Γιατί λέγει, «ὅταν ἐξέλθῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, βαδίζει μέσα ἀπὸ ξεροὺς τόπους, ζητώντας νὰ

μὴ εὖρη, φησίν, ὑποστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου· καὶ ἐλθὼν εὐρίσκει
 σχολάζοντα, σεσαρωμένον καὶ κεκοσμημένον καὶ πορεύεται καὶ
 παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυ-
 τοῦ καὶ εἰσέρχεται εἰς αὐτὸν καὶ ἔσται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου
 5 ἐκείνου χεῖρονα τῶν πρώτων· οὕτως ἔσται καὶ τῇ γενεᾷ ταύτῃ».

Ὅρας ὅτι δαίμονες ἐνοικοῦσιν αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς καὶ χαλεπώτεροι
 τῶν προτέρων οἱ νῦν; Καὶ μάλα εἰκότως. Τότε μὲν γὰρ εἰς τοὺς
 προφήτας ἠσέβουν, νῦν δὲ εἰς αὐτὸν τῶν προφητῶν τὸν δεσπότην
 ὑβρίζουσιν. Ἀνθρώποις οὖν, εἶπέ μοι, δαιμονῶσι καὶ τοιαῦτα ἔχου-
 10 σι πνεύματα ἀκάθαρτα, ἐν σφαγαῖς καὶ φόνοις ἀνατραφεῖσιν, εἰς
 ταῦτ' ἐσθλὸν ἐκέρχασθε καὶ οὐ φρίττετε; Προσθήσεως γὰρ δεῖ κοινωνεῖν
 τούτοις καὶ λόγου μεταδιδόναι ψιλοῦ, ἀλλ' οὐχ ὡς κοινὴν λύμην
 καὶ νόσον τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ἀποστρέφασθαι; Οὐχὶ πᾶν εἶδος
 ἐπῆλθον κακίας; οὐχὶ τοὺς πολλοὺς καὶ μακροὺς λόγους οἱ προφη-
 15 ται πάντες εἰς τὰς τούτων κατηγορίας ἀνάλωσαν; Ποίαν τρα-
 γῶδιαν, τίνα παρανομίας τρόπον οὐκ ἀπέκρουσαν ταῖς ἑαυτῶν μαι-
 φονίαις; Ἐθυσαν τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν τοῖς
 δαιμονίοις· τὴν φύσιν ἠγνόησαν, ὠδίνων ἐπελάθοντο, παιδοτρο-
 φίαν κατεπάτησαν, τῆς συγγενείας τοὺς νόμους ἐξ αὐτῶν τῶν βᾶ-
 20 θρων ἀνέτρεψαν, θηρίων ἀπάντων γεγόνασιν ἀγριώτεροι. Τὰ θη-
 ρία μὲν γὰρ καὶ τὴν ψυχὴν ἐπιδίδωσι πολλάκις καὶ τῆς οἰκείας κα-
 ταφρονεῖ σωτηρίας, ὥστε ὑπερασπίσαι τῶν ἐκγόνων· οὗτοι δὲ
 οὐδὲ μιᾶς ἀνάγκης οὔσης τοὺς ἐξ αὐτῶν φύντας ταῖς οἰκείαις κατέ-
 σφαξαν χερσίν, ἵνα τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἡμετέρας ζωῆς, τοὺς ἀλάστο-
 25 ρας θεραπεύσωσι δαίμονας. Τί ἂν τις αὐτῶν ἐκπλαγεῖη πρότερον,
 τὴν ἀσέβειαν ἢ τὴν ὠμότητα καὶ τὴν ἀπανθρωπίαν; ὅτι τοὺς υἱοὺς
 ἔθυσαν, ἢ ὅτι τοῖς δαιμονίοις ἔθυσαν; Ἀλλὰ ἀσελγείας ἕνεκεν οὐχὶ
 καὶ τὰ λαγνότατα τῶν ἀλόγων ἀπέκρουσαν; Ἄκουσον τοῦ προφή-
 30 το· ἕκαστος ἐπὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἐχρεμέτιζεν». Οὐκ
 εἶπεν, ἕκαστος τῆς γυναικὸς τοῦ πλησίον ἐπεθύμει, ἀλλ' ἐμφαντι-

42. Ματθ. 12,43-45.

43. Ἱερ. 5,8.

βρῆ ἀνάπαυση· καὶ ἂν δὲ βρῆ, τότε λέγει, θὰ ἐπιστρέψω στὸν οἶκο μου· καὶ ἐρχόμενο ἐκεῖ τὸν βρίσκει ἄδειο καὶ σκουπισμένο καὶ στολισμένο. Τότε πηγαίνει καὶ παίρνει μαζί του ἑπτὰ ἄλλα πνεύματα πιο πονηρὰ ἀπ' αὐτὸ καὶ εἰσέρχεται σ' αὐτὸν καὶ γίνεται τότε ἡ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ χειρότερη ἀπὸ τὴν προηγούμενη. Τὸ ἴδιο θὰ συμβῆ καὶ σ' αὐτὴ τὴν πονηρὴ γενεά»⁴². Βλέπεις ὅτι δαίμονες κατοικοῦν στὶς ψυχές τους καὶ ὅτι αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι εἶναι χειρότεροι ἀπὸ τοὺς πρώτους; Καὶ πολὺ σωστά. Γιατὶ τότε ἀσεβοῦσαν στοὺς προφῆτες, ἐνῶ τώρα ὑβρίζουν τὸν ἴδιο τὸν Κύριο τῶν προφητῶν. Πές μου λοιπὸν, συγκεντρῶνεσθε μαζί μὲ δαιμονιζόμενους, μὲ ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν τόσα πολλὰ ἀκάθαρτα πνεύματα, ποὺ ἀνατράφηκαν μὲ σφαγές καὶ φόνους, καὶ δὲν φρίττετε; Πρέπει δηλαδὴ νὰ τοὺς χαιρετᾶτε καὶ νὰ τοὺς ἀπευθύνετε ἔστω καὶ τυπικὰ ἕνα λόγο, καὶ δὲν πρέπει νὰ τοὺς ἀποστρέψετε σὰν κοινὴ καταστροφή καὶ ἀσθένεια ὅλης τῆς οἰκουμένης; Δὲν διέπραξαν κάθε εἶδος κακίας; Δὲν ἀφιέρωσαν ὅλοι οἱ προφῆτες τοὺς πολλοὺς καὶ μακροσκελεῖς λόγους τους στὶς κατηγορίες αὐτῶν; Ποιὰ τραγωδία καὶ ποιὸν τρόπο παρανομίας δὲν ξεπέρασαν μὲ τὶς μισσηφονίες τους; Θυσίασαν στὰ δαιμόνια τοὺς υἱοὺς καὶ τὶς θυγετέρες τους· ἀγνόησαν τὴ φύση, ξέχασαν τοὺς φοβεροὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ, κατεπάτησαν τοὺς νόμους τῆς διαπαιδαγωγήσεως τῶν παιδιῶν, ἀνέτρεψαν ἀπὸ τὰ θεμέλια τοὺς συγγενικοὺς δεσμούς, κι ἔγιναν πιο ἄγριοι ἀπ' ὅλα τὰ θηρία. Γιατὶ τὰ θηρία πολλὰς φορὲς θυσιάζουν τὴ ζωὴ τους καὶ ἀδιαφοροῦν γιὰ τὴ δικὴ τους σωτηρία, προκειμένου νὰ ὑπερασπίσουν τὰ τέκνα τους, ἐνῶ αὐτοί, χωρὶς νὰ ὑπάρχη κανένας λόγος, κατέσφαξαν μὲ τὰ χέρια τους τὰ παιδιά τους, γιὰ νὰ λατρεύσουν τοὺς μισητοὺς δαίμονες, τοὺς ἐχθροὺς τῆς ζωῆς μας. Γιὰ ποιὸ πρᾶγμα λοιπὸν θὰ ἦταν δυνατό νὰ τοὺς θαυμάση κανεὶς πρῶτα; γιὰ τὴν ἀσέβειά τους ἢ γιὰ τὴ σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπιά τους; Γιὰ τὸ ὅτι θυσίασαν τοὺς υἱοὺς τους ἢ γιὰ τὸ ὅτι τοὺς πρόσφεραν θυσία στοὺς δαίμονες; Ἀλλὰ μήπως ἐξ αἰτίας τῆς ἀσέλγειάς τους δὲν ξεπέρασαν καὶ τὰ πιο μιὰρὰ ἄλογα ζῶα; Ἄκουσε τί λέγει ὁ προφήτης γιὰ τὴν ἀκολασία τους: «ἔγιναν θηλυμανεῖς ἵπποι· ὁ καθένας χλιμίντριζε γιὰ τὴ γυναῖκα τοῦ πλησίον του»⁴³. Καὶ δὲν εἶπε ὅτι ὁ καθένας τους ἐπιθυμοῦσε τὴ γυναῖκα τοῦ πλησίον του, ἀλλὰ μὲ τὴ φωνὴ τῶν

κώτατα τῇ τῶν ἀλόγων φωνῇ τὴν ἐκ τῆς ἀσελγείας ἐγγινομένην αὐτοῖς μανίαν ἐνέφηεν.

7. Τί βούλεσθε ἕτερον εἶπω; Τὰς ἀρπαγὰς, τὰς πλεονεξίας, τὰς τῶν πενήτων προδοσίας, τὰς κλοπὰς, τὰς καπηλείας; Ἄλλ' οὐδὲ
5 πᾶσα ἡμῖν πρὸς ταύτην ἀρκέσει τὴν διήγησιν ἢ ἡμέρα. Ἄλλ' αἱ
ἐορταὶ αὐτῶν σεμνὸν ἔχουσί τι καὶ μέγα; Καὶ αὐτὰς μὲν οὖν ταύτας
ἀκαθάρτους ἀπέδειξαν. Ἦκουσον γοῦν τῶν προφητῶν, μᾶλλον δὲ
ἄκουσον τοῦ Θεοῦ, μεθ' ὅσης αὐτὰς ἀποστρέφεται τῆς ὑπερβολῆς·
«μεμίσηκα, ἀπῶσμαι τὰς ἐορτὰς ὑμῶν». Ὁ Θεὸς μισεῖ, καὶ σὺ κοι-
10 νωνεῖς; Καὶ οὐκ εἶπε, τήνδε ἢ τήνδε τὴν ἐορτὴν, ἀλλὰ πάσας ὁμοῦ.
Βούλει ἰδεῖν, ὅτι καὶ τὴν διὰ τυμπάνων καὶ τῆς κιθάρας, καὶ τῶν
ψαλτηρίων, καὶ τῶν ἄλλων ὀργάνων λατρείαν μισεῖ; «Μετάστη-
σον ἀπ' ἐμοῦ ἤχον ὠδῶν σου», φησί, «καὶ ψαλμὸν ὀργάνων σου
οὐκ ἀκούσομαι». Ὁ Θεὸς λέγει, «μετάστησον ἀπ' ἐμοῦ»· καὶ σὺ
15 τρέχεις ἀκουσόμενος τῶν σαλπύγγων; Ἄλλ' αὐταὶ αἱ θυσίαι καὶ αἱ
προσφοραὶ οὐχὶ βδελυκταί; «Ἐὰν φέρητέ μοι σεμίδαλιν, μάταιον·
θυμίαμα βδέλυγμά μοι ἐστίν». Θυμίαμα βδέλυγμα καὶ ὁ τόπος οὐ
βδέλυγμα; Καὶ πότε βδέλυγμα; Πρὶν ἢ τὸ κεφάλαιον αὐτοῦς ἐργά-
σασθαι τῶν κακῶν, πρὶν ἢ τὸν ἑαυτῶν ἀνελεῖν Δεσπότην, πρὸ τοῦ
20 σταυροῦ, πρὸ τῆς χριστοκτονίας τὸ βδέλυγμα· καὶ νῦν οὐ πολλῶ
μᾶλλον; Καίτοι τί θυμιάματος εὐωδέστερον; Ἄλλ' οὐ τῇ φύσει τῶν
δώρων, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει τῶν προσαγόντων προσέχων ὁ Θεός,
οὕτω κρίνει τὰς προσφοράς. Προσέσχεν ἐπὶ Ἄβελ καὶ τότε ἐπὶ
τοῖς δώροις αὐτοῦ· εἶδε τὸν Κάιν καὶ τότε τὰς θυσίας αὐτοῦ ἀπε-
25 στράφη· «ἐπὶ γὰρ Κάιν», φησί, «καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ οὐ
προσέσχεν». Ὁ Νῶε θυσίας ἀνήνεγκε τῷ Θεῷ προβάτων καὶ μό-
σχων καὶ ὀρνίθων· καὶ φησιν ἡ Γραφή, ὅτι «ὠσφράνθη Κύριος
ὀσμὴν εὐωδίας»· τουτέστιν, ἐδέξατο τὰ προσενεχθέντα. Οὐ γὰρ δὴ
ρῖνές εἰσι περὶ Θεόν, ἀλλ' ἀσώματον τὸ θεῖον· καὶ τοι τὰ ἀναφερό-
30 μενα ἐκεῖθεν κνίσσα καὶ καπνὸς σωμάτων καιομένων· τῆς δὲ
τοιαύτης κνίσσης οὐδὲν δυσωδέστερον. Ἄλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι τῇ
προαιρέσει τῶν προσφερόντων προσέχων ὁ Θεὸς καὶ δέχεται καὶ

44. Ἀμώς 5,21.

45. Τὸ Ψαλτήρι ἦταν βασιλικὸ ἐγχορδο μουσικὸ ὄργανο.

46. Ἀμώς 5,23.

47. Ἦσ. 1,13.

48. Γεν. 4,5.

άλόγων ζώων φανέρωσε πάρα πολύ χαρακτηριστικὰ τὴ μανία, πὺ γεννιέται ἀπὸ τὴν ἀκολασία σ' αὐτοὺς.

7. Τί ἄλλο θέλετε νὰ σᾶς πῶ; Τίς ἀρπαγές, τίς πλεονεξίες, τίς προδοσίες τῶν φτωχῶν, τίς κλοπές, τίς καπηλεῖες τους; Ἄλλὰ δὲ θὰ ἔφθανε οὔτε ὀλόκληρη ἡ ἡμέρα γιὰ νὰ σᾶς τὰ διηγηθῶ αὐτά. Μήπως ὅμως οἱ ἑορτές τους ἔχουν τίποτε τὸ σεμνὸ καὶ τὸ μεγαλὸ; Ἄλλὰ κι αὐτὲς τίς κατέστησαν ἀκάθαρτες. Ἦκουσε λοιπὸν τοὺς προφῆτες, ἢ καλύτερα ἄκουσε τὸν ἴδιο τὸ Θεό, πὺ τόσο πολὺ τίς ἀποστρέφεται: «μίσησα καὶ ἀπέρριψα τίς ἑορτές σας»⁴⁴. Ὁ Θεὸς τίς μισεῖ καὶ σὺ συναναστρέφεις αὐτοὺς; Καὶ δὲν εἶπε ἡμισῶ αὐτὴν ἢ ἐκείνη τὴν ἑορτή, ἀλλ' ὅλες μαζί. Θέλεις νὰ δῆς, ὅτι μισεῖ καὶ τὴ λατρεία, πὺ τελεῖτα μὲ τὰ τύμπανα, τίς κιθάρες, τὰ ψαλτήρια⁴⁵, καὶ τὰ ἄλλα ὄργανα; «Ἀπομακρύνετε», λέγει, «ἀπὸ κοντά μου τὸν ἦχο τῶν ὠδῶν σας καὶ δὲν θέλω ν' ἀκούσω τίς μελωδίες τῶν ὀργάνων σας»⁴⁶. Ὁ Θεὸς λέγει, «ἀπομακρύνάτε τα ἀπὸ κοντά μου», καὶ σὺ τρέχεις ν' ἀκούσης τίς σάλπιγγες; Μήπως οἱ θυσίες αὐτὲς καὶ οἱ προσφορὲς δὲν εἶναι βδελυκτές; «Ἐὰν μοῦ προσφέρετε σεμιγδάλι, μάταια τὸ κάμνετε: γιὰτὶ θεωρῶ βδέλυγμα τὸ θυμίαμά σας»⁴⁷. Τὸ θυμίαμα εἶναι βδέλυγμα καὶ δὲν εἶναι βδέλυγμα ὁ τόπος; Καὶ πότε εἶναι βδέλυγμα; Εἶναι βδέλυγμα προτοῦ διαπράξουν τὸ ἀποκορύφωμα τῶν κακῶν τους, προτοῦ φονεύσουν τὸν Κύριό τους, πρὶν ἀπὸ τὸ σταυρό, πρὶν ἀπὸ τὴν χριστοκτονία: καὶ τώρα δὲν εἶναι πολὺ περισσότερο βδέλυγμα; Ἦν καὶ βέβαια τί ὑπάρχει εὐωδέστερο ἀπὸ τὸ θυμίαμα; Ἄλλ' ὁ Θεὸς δὲν προσέχει τὴ φύση τῶν δώρων, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν προαίρεση τῶν προσφερόντων κρίνει τίς προσφορὲς. Πρόσεξε τοῦ Ἄβελ τὴ διάθεση καὶ τότε ἔκανε δεκτὴ τὴ θυσία του: εἶδε τὸν Κάϊν καὶ τότε ἀποστράφηκε τίς θυσίες του: γιὰτὶ λέγει, «δὲν πρόσεξε τίς θυσίες αὐτοῦ»⁴⁸. Ὁ Νῶε θυσίασε στὸν Θεὸ πρόβατα καὶ μοσχάρια καὶ ὄρνιθες: καὶ λέγει ἡ Γραφή, ὅτι «ἔνωσε ὁ Κύριος ὁσμὴ εὐωδίας»⁴⁹, δηλαδὴ δέχθηκε τὰ προσφερθέντα. Βέβαια ὁ Θεὸς δὲν ἔχει μύτη γιὰ νὰ ὀσφραίνεται, ἀλλ' εἶναι ἀσώματος: ἂν καὶ τὰ προσφερόμενα ἐκεῖ ἦταν κνίσσα καὶ καπνὸς καιομένων σωμάτων καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε δυσωδέστερο ἀπὸ τὴν κνίσσα αὐτή. Ἄλλὰ γιὰ νὰ μάθης, ὅτι ὁ Θεὸς προσέχει τὴν προαίρεση τῶν προσφερόντων καὶ βάσει αὐτῆς δέχεται ἢ ἀποστρέφεται τίς προσφορὲς, ὀνομάζει

49. Γεν. 8,21.

ἀποστρέφεται τὰ θυσίας, τὴν μὲν κνίσσαν καὶ τὸν καπνὸν ὄσμην εὐωδίας καλεῖ, τὸ δὲ θυμίαμα βδέλυγμα, ἐπειδὴ πολλῆς δυσωδίας ἢ τῶν προσαγόντων προαίρεσις ἔγεμεν.

Βούλει μαθεῖν ὅτι μετὰ τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ὀργάνων καὶ 5 τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν θυμιαμάτων καὶ τὸν ναὸν ἀποστρέφεται διὰ τοὺς εἰσιόντας ἐκεῖ; Μάλιστα μὲν ἔδειξε διὰ τῶν ἔργων, τότε μὲν βαρβαρικαῖς χερσὶ παραδούς, ὕστερον δὲ εἰς τέλος καθελών. Ὅμως δὲ καὶ πρὸ τῆς καταστροφῆς διὰ τοῦ προφήτου βοᾷ καὶ λέγει, «μὴ πεποιθήατε ἐπὶ λόγοις ψευδέσιν, ὅτι οὐκ ὠφελήσουσιν 10 ὑμᾶς, λέγοντας, ναὸς Κυρίου, ναὸς Κυρίου ἐστίν». Οὐχ ὁ ναὸς ἀγιάζει, φησί, τοὺς συνιόντας, ἀλλ' οἱ συνιόντες τὸν ναὸν ἅγιον ποιούσιν. Εἰ δὲ τότε οὐκ ὠφέλει ὁ ναός, ὅτε τὰ Χερουβίμ, ὅτε ἡ κιβωτός, πολλῶ μᾶλλον ὅτε πάντα ἐκεῖνα ἀνήρηται, ὅτε τελεία ἢ ἀποστροφή τοῦ Θεοῦ γέγονεν, ὅτε πλείων τῆς ἔχθρας ἢ ὑπόθεσις.

15 Πόσης οὖν ἀνοίας ἂν εἴη καὶ πόσης παραφροσύνης, τοὺς ἠτιμωμένους, τοὺς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προδεδομένους, τοὺς τὸν Δεσπότην παροξύναντας, τούτους κοινωνοὺς ποιεῖσθαι ἐν ἑορταῖς; Εἴ τις τὸν υἱὸν ἀνεῖλε τὸν σόν, εἶπέ μοι, ἄρα ἂν αὐτὸν ἰδεῖν ὑπέμεινας; ἄρα ἂν ἀκοῦσαι τῆς προσηγορίας; Ἄλλ' οὐχ' ὡς δαίμονα πονηρόν, ἀλλ' 20 οὐχ' ὡς αὐτὸν τὸν διάβολον ἔφυγες ἄν; Τοῦ Δεσπότη σου τὸν Υἱὸν ἀνεῖλον καὶ τολμᾶς αὐτοῖς εἰς ταῦτὸν συνιέναι; Καὶ ὁ μὲν ἀναιρεθεὶς οὕτω σε ἐτίμησεν, ὡς ἀδελφόν σε ποιῆσαι καὶ συγκληρονόμον αὐτοῦ· σὺ δὲ αὐτὸν οὕτως ἀτιμάζεις, ὡς τοὺς ἐκείνου φονέας καὶ σταυρώσαντας αὐτόν, τιμᾶν καὶ θεραπεύειν τῇ τῶν ἑορτῶν κοινω- 25 νία· καὶ εἰς τοὺς βεβήλους αὐτῶν τόπους ἀπαντᾶν καὶ τῶν ἀκαθάρτων ἐπιβαίνειν προθύρων καὶ κοινωνεῖν τραπέζης δαιμονίων. Οὕτω γὰρ ἐγὼ πείθομαι καλεῖν μετὰ τὴν θεοκτονίαν τὴν τῶν Ἰουδαίων νηστείαν. Καὶ πῶς γὰρ οὐχὶ δαίμονας θεραπεύουσιν οἱ Θεοῦ ἐναντία διαπραττόμενοι;

30 Ἄλλὰ θεραπείαν ἐκ δαιμόνων ἐπιζητεῖς; Ὅτε εἰς χοίρους εἰσελθεῖν αὐτοὺς συνεχώρει ὁ Χριστός, τότε εἰς πέλαγος εὐθέως κατεπόντισαν· ἀνθρωπεῖων δὲ φείσσονται σωμάτων; Εἴθε μὲν οὖν μὴ

50. Ἰερ. 7,4.

51. Ρωμ. 8,17.

52. Ματθ. 8,30 ἔ. Μαρκ. 5,11 ἔ. Λουκ. 8,32 ἔ.

τὴν κνίσσα καὶ τὸν καπνὸ «ὄσμῃ εὐωδίας», ἐνῶ τὸ θυμίαμα «βδέλυγμα», ἐπειδὴ ἡ προαίρεση τῶν προσφερόντων ἦταν γεμάτη ἀπὸ πολλὴ δυσωδία.

Θέλεις νὰ μάθης, ὅτι ὁ Θεὸς μαζὶ μὲ τὶς θυσίαι καὶ τὰ ὄργανα καὶ τὶς ἐορτὲς καὶ τὰ θυμιάματα ἀποστρέφεται καὶ τὸν ναὸ ἐξ αἰτίας ἐκείνων ποὺ μπαίνουν σ' αὐτόν; Αὐτὸ βέβαια τὸ ἀπέδειξε ἔμπρακτα, παραδίνοντας τὸν ναὸ στὴν ἀρχὴ σὲ χέρια βαρβάρων, καὶ ἀργότερα καταστρέφοντας αὐτόν. Ὅμως καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν καταστροφὴ μὲ τὸ στόμα τοῦ προφήτη φωνάζει καὶ λέγει, «μὴ πιστεύετε σὲ λόγια ψευδῆ, γιατί δὲ θὰ σᾶς ὠφελήσουν ἐκεῖνοι ποὺ λέγουν, ὁ ναὸς τοῦ Κυρίου εἶναι αὐτός, ὁ ναὸς τοῦ Κυρίου βρίσκεται ἐδῶ»⁵⁰. Δὲν ἀγιάζει ὁ ναὸς, λέγει, τοὺς προσερχομένους, ἀλλ' οἱ προσερχόμενοι ἀγιάζουν τὸν ναό. Ἄν λοιπὸν τότε δὲν ὠφελοῦσε ὁ ναὸς, τότε ποὺ ὑπῆρχαν σ' αὐτόν τὰ χερουβὶμ καὶ ἡ κιβωτός, πολὺ περισσότερο τώρα ποὺ ὅλα ἐκεῖνα καταστράφηκαν, τώρα ποὺ ἡ ἀποστροφὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι πλήρης καὶ ἡ αἰτία τῆς ἔχθρας εἶναι μεγαλύτερη.

Πόσης λοιπὸν ἀνοησίας δεῖγμα δὲ θὰ ἦταν, πόσης παραφροσύνης, κάμνοντας κανεὶς κοινωνούς του ἐκείνους ποὺ ἀτιμάσθηκαν καὶ προδόθηκαν ἀπὸ τὸν Θεό, ἐκείνους ποὺ ἐξώργισαν τὸν Κύριο; Ἄν κάποιος φόνευε τὸ παιδί σου, πές μου, θὰ μπορούσες νὰ τὸν ἀντικρύσης; θὰ εἶχες τὴ δύναμη ν' ἀκούσης τὸ ὄνομά του; Δὲν θὰ τὸν ἀπέφευγες σὰν δαίμονα κακό, σὰν νὰ ἦταν αὐτός ὁ ἴδιος ὁ διάβολος; Τοῦ Κυρίου σου τὸν Υἱὸ ἐφόνευσαν καὶ τολμᾶς νὰ συγκεντρώνεσαι μὲ αὐτοὺς στὸν ἴδιο χῶρο; Καὶ ἐκεῖνος βέβαια ποὺ φονεύθηκε τόσο πολὺ σὲ τίμησε, ὥστε σὲ ἔκαμε ἀδελφὸ του καὶ συγκληρονόμο του⁵¹, ἐνῶ σὺ τόσο τὸν ἀτιμάζεις, ὥστε καὶ τοὺς φονευτὲς καὶ σταυρωτὲς του νὰ τιμᾶς καὶ νὰ τὸν λατρεύεις συμμετέχοντας στὶς ἴδιες ἐορτὲς, καὶ πηγαίνοντας στοὺς βέβηλους ναοὺς τους, καὶ παίρνοντας μέρος στὶς ἀκάθαρτες θυσίαι τους, καὶ μετέχοντας στὰ τραπέζια τῶν δαιμονίων. Ἔτσι ὀνομάζω ἐγὼ τὴ νηστεία τῶν Ἰουδαίων μετὰ τὴν θεοκτονία ἐκείνη. Καὶ πῶς δὲν λατρεύουν τοὺς δαίμονες ἐκεῖνοι ποὺ ἐνεργοῦν ἀντίθετα μὲ τὶς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ;

Μήπως περιμένεις νὰ θεραπευθῆς ἀπὸ τοὺς δαίμονες; Ὅταν ὁ Χριστὸς τοὺς ἐπέτρεψε νὰ εἰσέλθουν στοὺς χοίρους, τότε αὐτοὶ ἀμέσως τοὺς ἔρριξαν στὴ θάλασσα⁵², χωρὶς νὰ τοὺς λυπηθοῦν, καὶ

ἀπεκτίγγον, εἴθε μὴ ἐπεβούλευον. Τοῦ παραδείσου ἐξέβαλον, τῆς
τιμῆς ἀπεστέρησαν τῆς ἄνωθεν καὶ τὸ σῶμα θεραπεύσουσι; Γέλως
ταῦτα καὶ μῦθοι. Ἐπιβουλεύειν καὶ καταβλάπτειν, οὐ θεραπεύειν
ἴσασι οἱ δαίμονες. Τῆς ψυχῆς οὐ φείδονται καὶ τῶν σωμαίων,
5 εἶπέ μοι, φείσονται; Τῆς βασιλείας ἐπιχειροῦσιν ἐκβαλεῖν καὶ νοση-
μάτων ἀπαλλάττειν αἰρήσονται; Οὐκ ἤκουσας τοῦ προφήτου λέ-
γοντος, μᾶλλον δὲ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφήτου, ὅτι οὐδὲ ἀγαθοποι-
ῆσαι, οὐδὲ κακοποιῆσαι δύνανται; Εἰ δὲ καὶ ἠδύναντο θεραπεύειν
καὶ ἐβούλοντο, ὅπερ ἀδύνατον, ἀλλὰ δεῖ σε μὴ κέρδους μικροῦ καὶ
10 φθειρομένου ζημίαν ἀφθαρτον καὶ αἰώνιον ἀνταλλάξασθαι. Σῶμα
θεραπεύσεις, ἵνα ψυχὴν ἀπολέσης; Οὐ καλὴ σου ἡ ἐμπορία· τὸν
ποιητὴν τοῦ σώματος παροργίζεις Θεὸν καὶ τὸν σὸν ἐπίβουλον εἰς
θεραπείαν ἐπικαλῆ; Καὶ πῶς σέ τις, τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης αὐτῆς
ἐνεκα, δεισιδαίμων ἄνθρωπος, Ἑλλήνων θεοῖς οὐχ ἐλκύσει προ-
15 σκυνῆσαι ραδίως; Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι πολλὰ πολλάκις διὰ τῆς αὐτῶν
τέχνης νοσήματα ἀπήλασαν καὶ πρὸς ὑγίειαν τοὺς κάμνοντας ἐπα-
νήγαγον. Τί οὖν, κοινωνῆσαι δεῖ τῆς ἀσεβείας διὰ τοῦτο; Μὴ γένοι-
το. Ἄκουσον τί φησιν Ἰουδαίοις ὁ Μωϋσῆς· «ἐὰν ἀναστῆ προφή-
της ἐν ὑμῖν, ἐνυπνιαζόμενος ἐνύπνιον, καὶ δῶ σημεῖον ἢ τέρας καὶ
20 ἔλθῃ τὸ σημεῖον ἢ τὸ τέρας ὃ ἐλάλησε, καὶ εἴπῃ πρὸ σέ, λέγων· πο-
ρευθῶμεν καὶ λατρεύσωμεν θεοῖς ἑτέροις, οἷς οὐκ ἤδειςαν οἱ πατέ-
ρες ἡμῶν, οὐκ ἀκούσασθε τῆς φωνῆς τοῦ προφήτου ἢ τοῦ ἐνυπνια-
ζομένου τὸ ἐνύπνιον». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐάν τις ἀναστῆ
προφήτης, φησί, καὶ ποιῆσῃ σημεῖον, ἢ νεκρὸν ἐγείρῃ, ἢ λεπρὸν
25 καθάρῃ, ἢ πηρὸν ἰάσῃται καὶ μετὰ τὸ ποιῆσαι τὸ σημεῖον, καλέσῃ
σε εἰς ἀσεβείαν, μὴ πεισθῆς διὰ τὴν ἐκβασιν τοῦ σημείου. Διὰ τί;
«Πειράζει γὰρ σε Κύριος ὁ Θεός σου ἰδεῖν, εἰ ἀγαπᾷς αὐτὸν ἐξ
ὄλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὄλης τῆς ψυχῆς σου».

53. Δευτ. 13,1-3.

54. Δευτ. 13,3.

θὰ λυπηθοῦν τὰ ἀνθρώπινα σώματα; Μακάρι νὰ μὴ φόνευαν, μακάρι νὰ μὴ ἐπιβουλεύονταν τοὺς ἀνθρώπους. Σὲ ἔβγαλαν ἀπὸ τὸν παράδεισο, σοῦ στέρησαν τὴν οὐράνια τιμὴ, καὶ θὰ σοῦ θεραπεύσουν τὸ σῶμα; Αὐτὰ εἶναι γιὰ γέλια καὶ μῦθοι. Οἱ δαίμονες γνωρίζουν νὰ κάμνουν κακὸ καὶ νὰ προξενοῦν βλάβη, καὶ ὄχι νὰ θεραπεύουν. Αὐτοὶ δὲν λυποῦνται τὴν ψυχὴ καὶ θὰ λυπηθοῦν, πὲς μου, τὰ σώματα; Ἐπιχειροῦν ν' ἀπομακρύνουν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ θελήσουν νὰ τὸν ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὶς ἀσθένειες; Δὲν ἄκουσες τὸν προφήτη πὺ λέγει, ἢ καλύτερα τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ μέσω τοῦ προφήτη, ὅτι δὲν μποροῦν νὰ κάμουν οὔτε τὸ καλὸ οὔτε τὸ κακὸ; Καὶ ἂν ἀκόμα μποροῦσαν νὰ θεραπεύουν καὶ τὸ ἤθελαν, πρᾶγμα ἀδύνατο, ἐσὺ δὲν πρέπει ν' ἀνταλλάξῃς αὐτό, γιὰ χάρη τοῦ μικροῦ καὶ πρόσκαιρου κέρδους, μὲ τὴν ἀφθαρτὴ καὶ αἰώνια ζημιὰ. Θὰ θεραπεύσεις τὸ σῶμα, γιὰ νὰ χάσῃς τὴν ψυχὴ; Δὲν εἶναι καλὴ ἢ ἐμπορικὴ σου συναλλαγὴ· ἐξοργίζεις τὸ Θεό, τὸν δημιουργὸ τοῦ σώματος, καὶ ἐπικαλεῖσαι τὸν διάβολο, πὺ θέλει τὸ κακὸ σου, νὰ σὲ θεραπεύσῃ; Καὶ πῶς τότε δὲν θὰ σὲ παρασύρῃ εὐκολὰ μὲ τὴν ἱατρικὴ ἐπιστήμη του κάποιος δεισιδαίμονας ἄνθρωπος στὴ λατρεία τῶν ἐθνικῶν θεῶν; Καθ' ὅσον ἐκεῖνοι μὲ τὴν ἱατρικὴ τους τέχνη πολλές φορές θεράπευσαν πολλές ἀσθένειες καὶ ἀποκατέστησαν τὴν υἰεία τῶν ἀρρώστων. Τί λοιπόν, πρέπει γι' αὐτὸ νὰ γίνῃς κοινω- νὸς τῆς ἀσέβειας; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη. Ἄκουσε τί λέγει ὁ Μωϋσῆς στοὺς Ἰουδαίους· «ἂν παρουσιασθῇ ἀνάμεσά σας προφή- τῆς ψευδῆς ἢ ἄνθρωπος πὺ βλέπει καὶ ἐρμηνεύει ὄνειρα καὶ σᾶς πῆ ὅτι θὰ δώσῃ κάποιο σημάδι ἢ θὰ κάμῃ κάποιο θαῦμα καὶ ἔστω πραγματοποιήσῃ τὸ σημάδι ἢ τὸ θαῦμα πὺ σᾶς ὑποσχέθηκε, καὶ ἔπειτα σᾶς πῆ, ἄς πᾶμε νὰ λατρεύσωμε ἄλλους θεοὺς, πὺ δὲν τοὺς γνώριζαν ὁ πατέρες μας, δὲν θὰ πιστέψετε στὰ λόγια τοῦ προφήτη ἐκείνου ἢ τοῦ ἀνθρώπου πὺ βλέπει ὄνειρα»⁵³. Αὐτὸ πὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἂν παρουσιασθῇ, λέγει, κάποιος προφήτης καὶ κάμῃ κάποιο σημεῖο ἢ ἀναστήσῃ νεκρὸν ἢ καθαρῖση λεπρὸν ἢ θε- ραπεύσῃ κάποιον ἀνάπηρο, καὶ μετὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ θαύ- ματος σὲ καλέσῃ στὴν ἀσέβεια, μὴ πιστέψῃς στὴν ἔκβαση τοῦ θαύ- ματος. Γιατί; Ἐπειδὴ «σὲ δοκιμάζει ὁ Κύριος ὁ Θεὸς σου, γιὰ νὰ δῇ ἂν τὸν ἀγαπᾶς μὲ ὅλη τὴν καρδιά σου καὶ μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ σου»⁵⁴.

Ὅθεν δῆλον, ὅτι δαίμονες οὐ θεραπεύουσιν. Εἰ δέ ποτε καὶ
 συγχωροῦντος τοῦ Θεοῦ, ἐπιτύχοιέν τινος θεραπείας, καθάπερ ἄν-
 θρωποι, εἰς δοκιμὴν τὴν σὴν ἢ συγχώρησις γίνεται, οὐκ ἐπειδὴ
 Θεὸς ἀγνοεῖ, ἀλλ' ἵνα σὺ παιδευθῆς, μηδὲ θεραπευόντων ἀνέχε-
 5 σθαι τῶν δαιμόνων. Καὶ τί λέγω θεραπείαν σώματος; Εἴ τις σοι
 γέενναν ἀπειλεῖ, ὥστε ἀρνήσασθαι τὸν Χριστόν, μὴ καταδέξῃ. Εἴ
 τις βασιλείαν ἐπαγγέλλοιτο, ὥστε ἀποστῆναι ἀπὸ τοῦ μονογενοῦς
 Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀποστράφηθι καὶ μίσησον καὶ γενοῦ Παύλου μαθη-
 τῆς καὶ ζήλωσον τὰς φωνὰς ἐκείνας, ἃς ἡ μακαρία καὶ γενναία
 10 ἀνεβόησε ψυχὴ· «πέπεισμαι» γὰρ φησὶν, «ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε
 ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε
 μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσε-
 ται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
 τῷ Κυρίῳ ἡμῶν». Ἐκεῖνον οὐκ ἄγγελοι, οὐ δυνάμεις, οὐκ ἐνεστῶ-
 15 τα, οὐ μέλλοντα, οὐ κτίσις ἑτέρα χωρίζει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χρι-
 στοῦ, καὶ σὲ σώματος θεραπεία ἀφίστησι; καὶ ποίας ἂν τύχοιμεν
 συγγνώμης; Καὶ γὰρ καὶ γεέννης φοβερώτερον ἡμῖν τὸν Χριστὸν
 εἶναι δεῖ καὶ βασιλείας ποθεινότερον· κἂν νοσήσωμεν, βέλτιον ἐν
 ταῖς ἀρρωστίαις μεῖναι, ἢ διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ἀσθενείας εἰς
 20 ἀσέβειαν καταπεσεῖν· κἂν γὰρ θεραπεύσῃ δαίμων, μεῖζον κατέβλα-
 πεν ἢ ὠφέλησεν. Ὁφέλησε μὲν γὰρ τὸ σῶμα, τὸ πάντως ἀποθα-
 νούμενον μικρὸν ὕστερον καὶ σήπεσθαι μέλλον, κατέβλαψε δὲ τὴν
 ψυχὴν τὴν ἀθάνατον. Καὶ καθάπερ οἱ ἀνδραποδισταὶ τραγήματα
 καὶ πλακοῦντας καὶ ἀστραγάλους καὶ ἕτερα τινὰ τοιαῦτα, πολλά-
 25 κισ τοῖς μικροῖς προτεινόμενοι παιδίοις καὶ δελεάζοντες τῆς ἐλευ-
 θερίας αὐτὰ καὶ τῆς ζωῆς ἀποστεροῦσιν αὐτῆς, οὕτω δὴ καὶ οἱ δαί-
 μονες, μέλους ὑπισχνούμενοι θεραπείαν, ὅλην τῆς ψυχῆς καταπον-
 τίζουσι τὴν σωτηρίαν.

Ἄλλ' ἡμεῖς μὴ ἀνεχώμεθα, ἀγαπητοί, ἀλλ' ἐκ παντὸς τρόπου
 30 ζητῶμεν ἀσεβείας ἀπαλλαγὴν. Μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο ὁ Ἰώβ τῇ γυ-

Ἐπομένως γίνεται φανερό, ὅτι δὲν θεραπεύουν οἱ δαίμονες. Ἐάν ὅμως κάποτε τὸ ἐπιτρέπη αὐτὸ ὁ Θεός, νὰ θεραπεύσουν δηλαδή μιὰ κάποια ἀσθένεια, ὅπως καὶ οἱ ἄνθρωποι, αὐτὸ παραχωρεῖται ἀπὸ τὸν Θεὸ γιὰ νὰ σὲ δοκιμάσῃ, ὄχι ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἀγνοεῖ, ἀλλὰ γιὰ νὰ διδαχθῆς ἐσὺ, νὰ μὴν ἀνέχεσαι τοὺς δαίμονες, κι ἂν ἀκόμα αὐτοὶ θεραπεύουν. Καὶ γιατί ὁμιλῶ γιὰ θεραπεία τοῦ σώματος; Ἐάν σὲ ἀπειλῆ κάποιος μὲ τὴ γέεννα, ὥστε ν' ἀρνηθῆς τὸν Χριστό, δὲν θὰ τὸ δεχθῆς. Ἐάν σοῦ ὑποσχόταν κάποιος βασιλεία, ὥστε νὰ ἀπομακρυνθῆς ἀπὸ τὸν Μονογενῆ Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, νὰ τὸν ἀποστραφῆς καὶ νὰ τὸν μισήσῃς, καὶ γίνε τοῦ Παύλου μαθητῆς καὶ μὲ ζῆλο ἐπάλαβε τὰ λόγια ἐκεῖνα, πὺ ἡ μακάρια καὶ γενναία ψυχὴ του διακήρυξε: «εἶμαι ἀπόλυτα πεπεισμένος», λέγει, «ὅτι οὔτε θάνατος οὔτε ζωὴ οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἀρχεὲς οὔτε δυνάμεις οὔτε τίποτε ἀπὸ τὰ παρόντα οὔτε ἀπὸ τὰ μέλλοντα, οὔτε ἀπὸ τὰ βρισκόμενα ὑψηλὰ οὔτε ἀπὸ τὰ βρισκόμενα στὸ βάθος οὔτε κάποιο ἄλλο δημιούργημα θὰ μπορέσῃ νὰ μᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, πὺ ἔδειξε πρὸς ἐμᾶς μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας»⁵⁵. Ἐκεῖνον δὲν τὸν χωρίζουν ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ οὔτε ἄγγελοι οὔτε δυνάμεις οὔτε παρόντα οὔτε μέλλοντα οὔτε κανένα ἄλλο κτίσμα καὶ σένα σ' ἀπομακρύνει ἀπὸ κοντά του ἡ θεραπεία τοῦ σώματος; Καὶ ποιά συγγνώμη θὰ μπορέσωμε νὰ ἐπιτύχωμε; Γιατί ὁ Χριστὸς πρέπει νὰ εἶναι γιὰ μᾶς καὶ ἀπὸ τὴν γέεννα πιὸ φοβερὸς καὶ ἀπὸ τὴ βασιλικὴ ἐξουσία πιὸ ποθητός. Κι ἂν τύχη καὶ ἀρρωστήσουμε, τότε εἶναι προτιμότερο νὰ μείνωμε ἄρρωστοι, παρὰ νὰ πέσουμε στὴν ἀσέβεια ἐξ αἰτίας τῆς ἀπαλλαγῆς μας ἀπὸ τὴν ἀσθένεια· γιατί, καὶ ἂν ἀκόμη μᾶς θεραπεύσῃ ὁ δαίμονας, περισσότερο μᾶς ἔβλαψε παρὰ μᾶς ὠφέλησε. Γιατί ὠφέλησε βέβαια τὸ σῶμα, πὺ πρόκειται μετὰ ἀπὸ λίγο νὰ πεθάνῃ καὶ νὰ σαπίσῃ, κατέβλαψε ὅμως τὴν ἀθάνατη ψυχὴ. Κι ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἔμποροι σκλάβων, προσφέροντας στὰ μικρὰ παιδιὰ πράγματα εὐχάριστα στὴ γεύση, γλυκίσματα καὶ στραγάλια καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια καὶ δελεάζοντάς τα, ἔτσι τὰ ἀποστεροῦν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴ ζωὴ τους ἀκόμα, ἔτσι λοιπὸν καὶ οἱ δαίμονες, ὑποσχόμενοι τὴν θεραπεία κάποιου μέλους τοῦ σώματος, καταποντίζουν τῆς ψυχῆς ὀλόκληρη τὴ σωτηρίαν.

Ἄλλ' ἐμεῖς, ἀγαπητοί μου, ἂς μὴ τὸ ἀνεχώμαστέ αὐτό, ἀλλὰ μὲ κάθε τρόπο ἂς ἐπιδιώκωμε τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν ἀσέβεια.

ναικὶ πεισθεῖς βλασφημῆσαι εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἀπαλλαγῆναι τῆς ἐπικειμένης συμφορᾶς; «Εἶπέ γάρ τι», φησί, «ρῆμα πρὸς Κύριον καὶ τελεύτα». Ἄλλ' εἴλετο μᾶλλον ὀδυνᾶσθαι καὶ τήκεσθαι καὶ τὴν ἀφόρητον ἐκείνην πληγὴν ἐνεγκεῖν, ἢ βλασφημήσας ἀπηλλάχθαι 5 τῶν ἐπικειμένων κακῶν. Τοῦτον καὶ σὺ ζήλωσον· κἂν μυρίας ὁ δαίμων ἐπαγγείληται τῶν ἐπικειμένων σοι λύσεις κακῶν, μὴ πεισθῆς, μηδὲ ἀνάσχη, καθάπερ ὁ δίκαιος οὐκ ἐπίσθη τῇ γυναικί· ἀλλ' ἐλοῦ μᾶλλον ἐγκαρτερῆσαι τῷ νοσήματι ἢ τὴν πίστιν καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς σῆς ἀπολέσαι ψυχῆς. Οὐ γὰρ ἐγκαταλιμπάνων σε ὁ 10 Θεός, ἀλλὰ λαμπρότερον ποιῆσαι βουλόμενος, ἀφήσει ταῖς ἀρρωστίαις πολλάκις. Μένε τοίνυν καρτερῶν, ἵνα καὶ σὺ ἀκούσης, «μὴ ἄλλως με οἶει σοι κεχρηματικένας, ἢ ἵνα δίκαιος ἀναφανῆς;».

8. Ἐνῆν μὲν οὖν καὶ τούτων πλείω εἶπεῖν, ἀλλ' ὥστε μὴ τῶν εἰρημένων τὴν μνήμην λυμήνασθαι, ἐνταῦθα καταλύσω τὸν λόγον, 15 τὰ τοῦ Μωϋσέως ρήματα εἰπὼν· «διαμαρτύρομαι ὑμῖν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», ὅτι ἐάν τις ἢ τῶν παρόντων ὑμῶν, ἢ τῶν ἀπόντων, πρὸς τὴν θεωρίαν ἀπέλθῃ τῶν σαλπίγγων, ἢ εἰς τὴν συναγωγὴν ἀπαντήσῃ, ἢ εἰς τὰ Ματρώνης ἀνέλθῃ, ἢ νηστεία κοινωνήσῃ, ἢ σαββάτων μετάσχη, ἢ ἄλλο τι μικρὸν ἢ μέγα Ἰουδαϊκὸν ἔθος ἐπιτε- 20 λήσῃ, καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος ὑμῶν πάντων. Οὗτοι οἱ λόγοι παραστήσονται ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐμοὶ καὶ ὑμῖν, κἂν μὲν πεισθῆτε, πολλὴν ὑμῖν παρέξουσι τὴν παρρησίαν· ἂν δὲ παρακούσητε, ἢ τινὰς τῶν τὰ τοιαῦτα τολμώντων ἀποκρύψητε, ὥσπερ κατήγοροι σφοδροὶ ἀντικαταστήσονται ὑμῖν. 25 Οὐ γὰρ ὑπεστειλάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν πᾶσαν τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ κατέβαλον τὸ ἀργύριον ἐπὶ τοὺς τραπεζίτας. Ἵμῶν ἐστι λοιπὸν πλεονάσαι τὸ καταβληθὲν καὶ τῇ τῆς ἀκροάσεως ὠφελείᾳ πρὸς τὴν σωτηρίαν τῶν ὑμετέρων ἀδελφῶν ἀποχρησασθαι. Ἀλλὰ φορτικὸν καὶ ἐπαχθὲς καταγγέλλειν τῶν τὰ τοιαῦτα

56. Ἰωβ 2,9.

57. Ἰωβ 40,8.

58. Δευτ. 30,19.

Μήπως δηλαδή δὲν μποροῦσε ὁ Ἰὼβ νὰ πεισθῆ στὴ γυναῖκα του καὶ νὰ βλασφημήσῃ στὸ Θεὸ καὶ ν' ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴ συμφορὰ στὴν ὁποία βρισκόταν; Γιατὶ λέγει, «πὲς ἓνα λόγο πρὸς τὸν Κύριο καὶ πέθανε»⁵⁶. Ἄλλ' ἐκεῖνος προτιμοῦσε νὰ ὑποφέρῃ καὶ νὰ λειώνῃ καὶ νὰ ὑπομένῃ τὸν πόνο τῆς ἀφόρητης ἐκείνης πληγῆς, ^{πρᾶ}βλασφημώντας στὸ Θεό, ν' ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὶς συμφορὲς ποὺ τὸν βασάνιζαν. Αὐτὸν μιμήσου καὶ σύ. Κι ἂν ἀκόμα ὁ διάβολος σοῦ ὑπόσχεται ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰ κακὰ ποὺ σ' ἔχουν βρεῖ, μὴ πιστέψῃς καὶ μὴ ὑποχωρήσῃς, ὅπως ἀκριβῶς ὁ δίκαιος Ἰὼβ δὲν πίστεψε στὰ λόγια τῆς γυναίκας του, ἀλλὰ προτίμησε πολὺ περισσότερο νὰ ὑποφέρῃς τὴν ἀσθένεια, παρὰ νὰ χάσῃς τὴν πίστη καὶ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς σου. Γιατὶ δὲν σὲ ἐγκαταλείπει ὁ Θεός, ὅταν ἐπιτρέπει πολλὰς φορὲς νὰ σὲ βροῦν ἀσθένειες, ἀλλὰ τὸ κάνει, ἐπειδὴ θέλει νὰ σὲ κάνῃ λαμπρότερο. Ὑπόμενε λοιπὸν μὲ καρτερία, γιὰ νὰ ἀκούσῃς καὶ σύ, «μήπως νομίζῃς ὅτι γιὰ ἄλλο λόγο ἐνήργησα ἔτσι, παρὰ γιὰ νὰ φανῆς δίκαιος;»⁵⁷.

8. Μποροῦσα βέβαια νὰ πῶ περισσότερα ἀπ' αὐτά, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ ξεχάσετε αὐτὰ ποὺ εἶπαμε, θὰ τερματίσω ἐδῶ τὸν λόγο, ἀφοῦ πῶ τὰ λόγια τοῦ Μωϋσῆ· «ἐπικαλοῦμαι ἐνώπιόν σας σὰν μάρτυρες τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ»⁵⁸, ὅτι, ἂν κάποιος ἦ ἀπὸ σᾶς τοὺς παρόντες ἢ ἀπὸ τοὺς ἀπόντες πάῃ νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἑορτὴ τῶν σαλπίνγων ἢ μπῆ στὴ συναγωγὴ ἢ ἀνεβῆ στὸ ἱερὸ τῆς Ματρώνης ἢ λάβῃ μέρος στὴ νηστεία ἢ τηρήσῃ τὰ σάββατα ἢ ἐπιτελέσῃ ὅποιοδήποτε ἄλλο μικρὸ ἢ μεγάλο ἰουδαϊκὸ ἔθιμο, ἐγὼ θὰ εἶμαι καθαρὸς ἀπὸ τὸ αἷμα ὄλων σας. Τὰ λόγια αὐτὰ θὰ παραστοῦν μάρτυρες κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ γιὰ μένα καὶ γιὰ σᾶς, κι ἂν μὲ ὑπακούσετε, θὰ σᾶς δώσουν μεγάλη παρρησία, ἂν ὅμως παρακούσετε ἢ καὶ ἀποκρύψετε ἐκείνους ποὺ πράττουν αὐτά, θὰ καταστοῦν σφοδροὶ κατήγοροί σας. Δὲν παρέλειψα νὰ σᾶς ἐξαγγείλω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ⁵⁹, ἀλλὰ καὶ κατέθεσα στοὺς τραπεζίτες τὰ χρήματα. Εἶναι λοιπὸν δικό σας ἔργο ν' αὐξήσετε τὸ ποσὸ ποὺ καταβλήθηκε καὶ νὰ χρησιμοποιεῖτε τὴν ὠφέλεια τῶν λόγων καὶ γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀδελφῶν σας. Ἄλλ' εἶναι δύσκολο καὶ μισητὸ πρᾶγμα νὰ καταγγέλλῃ κανεὶς ἐκείνους ποὺ διαπράττουν τέτοια ἀμαρτήμα-

59. Πράξ. 20,27.

ἀμαρτανόντων· φορτικὸν μὲν οὖν καὶ ἐπαχθὲς σιγᾶν. Καὶ γὰρ ὑμῖν τοῖς ἀποκρύπτουσι, κάκεινοις τοῖς λανθάνουσιν ἐπάγει τὸν ὄλεθρον αὕτη ἡ σιγή, τὸν Θεὸν ὑμῖν ἐκπολεμοῦσα. Πόσω δὲ βέλτιον τοῖς συνδούλοις ἀπεχθάνεσθαι ἐπὶ σωτηρία, ἢ τὸν Δεσπότην παροξύνειν καθ' ἑαυτῶν; Οὗτος μὲν γὰρ κᾶν ἀγανακτήσῃ νῦν, οὐδὲν σε βλάψαι δυνήσεται, μᾶλλον δὲ καὶ χάριν εἴσεται σοι μετὰ ταῦτα τῆς ἰατρείας· ὁ δὲ Θεός, ἂν τῷ συνδούλῳ σου τὴν ἐπιβλαβῆ χαριζόμενος χάριν, σιγήσης καὶ ἀποκρύψῃς, τὴν ἐσχάτην ἀπαιτήσῃ σε δίκην. Ὡστε σιγῶν μὲν καὶ τὸν Θεὸν ἐκπολεμώσεις σεαυτῷ καὶ τὸν ἀδελφὸν βλάψεις· καταγγέλων δὲ καὶ φανερὸν ποιῶν, κάκεῖνον ἔξεις ἴλεων καὶ τοῦτον κερδανεῖς καὶ φίλον κτήσῃ μανικὸν τῇ πείρᾳ τὴν εὐεργεσίαν μαθόντα.

Μὴ τοίνυν νομίζετε χαρίσασθαι τοῖς ὑμετέροις ἀδελφοῖς, εἴ τι τῶν ἀτόπων ὀρώντες μετιόντας, μὴ μετὰ πάσης ἐλέγχοιτε τῆς σφοδρότητος. Ἰμάτιον ἐὰν ἀπολέσης, μὴ τὸν κεκλοφότα μόνον, οὐχὶ καὶ τὸν συνειδότα τῷ κλέπτῃ καὶ μὴ καταγγέλλοντα, ὁμοίως νομίζεις ἐχθρόν; Ἡ μήτηρ ἡμῶν ἢ κοινὴ οὐχ ἰμάτιον, ἀλλ' ἀδελφὸν ἀπώλεσεν, ἔκλεψεν αὐτὸν ὁ διάβολος καὶ κατέχει νῦν ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ· οἶδας τὸν κεκλοφότα, οἶδας τὸν κλαπέντα· ὀρᾷς ἐμέ, καθάπερ λύχνον, ἄπτοντα τῆς διδασκαλίας τὸν λόγον καὶ πανταχοῦ ζητοῦντα καὶ κοπτόμενον· καὶ σὺ ἔστηκας σιγῶν; καὶ οὐ καταγγέλλεις; καὶ ποίαν ἔξεις συγγνώμην; Πῶς δὲ οὐκ ἐν τοῖς ἐσχάτοις σε τῶν ἐχθρῶν ἢ Ἐκκλησία λογιεῖται καὶ πολέμιον ἠγήσεται καὶ λυμεῶνα; Ἀλλὰ μὴ γένοιτο μηδένα τῶν ταύτης ἀκουόντων τῆς συμβουλῆς, τοιαύτην ἀμαρτίαν ποτὲ ἀμαρτεῖν, ὥστε προδοῦναι ἀδελφόν, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανεν. Ὁ Χριστὸς τὸ αἷμα ἐξέχεεν δι' αὐτόν· σὺ δὲ οὐδὲ λόγον προέσθαι δι' αὐτὸν ὑπομένεις; Μὴ, παρακαλῶ, ἀλλ' εὐθέως ἐντεῦθεν ἀναχωρήσαντες, ἐπὶ τὴν θήραν ταύτην ἐπείχθητε καὶ ἕκαστος ὑμῶν ἕνα μοι κοιμισάτω τῶν τὰ τοιαῦτα νοσοῦντων. Μᾶλλον δὲ μὴ γένοιτο τοσοῦτους εἶναι τοὺς νοσοῦντας, δύο καὶ τρεῖς ἐξ ὑμῶν, ἢ καὶ δέκα καὶ εἴκοσι, ἕνα μοι κοιμισάτωσαν, ἵνα κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἰδὼν τὴν ἄγραν εἴσω τῶν δικτύ-

τα, ὅμως πολὺ πιὸ βαρὺ καὶ ὄχι ἀγαπητὸ εἶναι τὸ νὰ τὰ ἀποκρύπτῃ. Γιατὶ αὐτὴ ἢ ἀπόκρυψη ἐπιφέρει τὸν ὄλεθρο καὶ σὲ σᾶς πού τοὺς ἀποκρύπτετε, καὶ σ' ἐκείνους πού κρύπτονται, καθιστώντας τὸν Θεὸ πολέμιον ἐναντίον σας. Πόσο προτιμότερο δὲν θὰ ἦταν νὰ στενοχωρῆτε τοὺς ἀδελφούς σας φροντίζοντας γιὰ τὴ σωτηρία τους, παρὰ νὰ ἐξοργίζετε τὸν Θεὸ ἐναντίον σας; Γιατὶ ὁ ἀδελφός σου, κι ἂν ἀκόμη ἀγανακτήσῃ τώρα ἐναντίον σου, δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ σὲ βλάψῃ σὲ τίποτε, καὶ μᾶλλον θὰ σοῦ χρωστᾷ καὶ εὐγνωμοσύνη ἀργότερα γιὰ τὴ θεραπεία του, ἐνῶ ὁ Θεὸς θὰ σὲ τιμωρήσῃ μὲ τὴ χειρότερη τῶν ποινῶν, ἂν, προσφέροντας στὸν ἀδελφό σου τὴν ἐπιβλαβῆ χάρη, σιωπῆσῃς ἢ καὶ ἀποκρύψῃς τὸ ἀμάρτημά του. Ὡστε σιωπώντας καὶ τὸν Θεὸ θὰ κάμῃς ἐχθρό σου καὶ τὸν ἀδελφό σου θὰ βλάψῃς, ἐνῶ καταγγέλλοντάς τον καὶ φανερώνοντάς τον καὶ τὸν Θεὸ θὰ κάμῃς εὐσπλαχνικὸ καὶ τὸν ἀδελφό σου θὰ κερδίσῃς καὶ θ' ἀποκτήσῃς φίλον μεγάλο, διαπιστώνοντας ἔμπρακτα τὴν εὐεργεσία.

Μὴ νομίζετε λοιπόν, ὅτι κάμνετε χάρη στοὺς ἀδελφούς σας, ἂν δὲν τοὺς ἐλέγχετε μὲ μεγάλη αὐστηρότητα, βλέποντάς τους νὰ διαπράττουν κάποιο ἀτόπημα. Ἄν χάσῃς ἓνα ἔνδυμα, δὲν θεωρεῖς τότε ἐξ ἴσου ἐχθρὸ καὶ τὸν κλέφτη καὶ ἐκεῖνον πού τὸν γνωρίζει καὶ δὲν τὸν φανερώνει; Ἡ κοινὴ μας μητέρα δὲν ἔχασε ἔνδυμα, ἀλλ' ἀδελφό, πού τὸν ἔκλεψε ὁ διάβολος καὶ τὸν κρατᾷ τώρα αἰχμάλωτο στὸν Ἰουδαϊσμό· γνωρίζεις τὸν κλέφτη, γνωρίζεις καὶ αὐτὸν πού ἐκλάπη· μὲ βλέπεις πού, σὰν λυχνάρι, ἀνάβω τὸν λόγο τῆς διδασκαλίας καὶ ἀναζητῶ παντοῦ καὶ θρηνῶ, καὶ σὺ στέκεις σιωπηλὸς καὶ δὲν τὸν καταγγέλλεις; Καὶ ποιά συγγνώμη θὰ ἔχῃς; Καὶ πῶς ἢ Ἐκκλησία νὰ μὴ σὲ κατατάξῃ μεταξὺ τῶν μεγαλυτέρων ἐχθρῶν τῆς καὶ νὰ μὴ σὲ θεωρήσῃ πολέμιό της καὶ καταστροφέα; Ἄλλ' εὐχομαι κανένας ἀπ' ὅσους ἀκούουν τὴ συμβουλὴ αὐτὴ νὰ μὴ διαπράξῃ ποτὲ μιὰ τέτοια ἀμαρτία, ὥστε νὰ προδώσῃ τὸν ἀδελφό του, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου πέθανε ὁ Χριστός⁶⁰. Ὁ Χριστὸς ἔχυσε γι' αὐτὸν τὸ αἷμα του, καὶ σὺ δὲν ἔχεις τὴ δύναμη νὰ πεῖς ἓνα λόγο γι' αὐτὸν; Μὴ, παρακαλῶ, ἀλλά, μόλις φύγετε ἀπ' ἐδῶ, τρέξτε στὸ κυνήγι αὐτό, κι ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς ἄς μοῦ φέρῃ καὶ ἓνα τέτοιον ἄρρωστο. Ἡ καλύτερα εὐχομαι οἱ ἀσθενεῖς νὰ μὴν εἶναι τόσοι πολλοί, ἀλλὰ δυὸ τρεῖς ἀπὸ σᾶς ἢ ἕστω καὶ δέκα καὶ εἴκοσι ἄς μοῦ φέρουν ἓνα μόνο ἀσθενῆ, ὥστε, βλέποντας τὸ θήραμα μέσα στὰ δίχτυα, νὰ παραθέσω γιὰ σᾶς

ων γενομένην, δαψιλεστέραν ὑμῖν παραθῶ τὴν τράπεζαν. Ἐὰν γὰρ ἴδω τὴν σήμερον συμβουλήν εἰς ἔργον ἐκβεβηκυῖαν, μετὰ πλείονος ἄψομαι τῆς προθυμίας τῆς πρὸς ἐκείνους ἰατρείας καὶ πλέον ἔσται τὸ κέρδος καὶ ὑμῖν κάκεινοις.

5 Μὴ τοίνυν ὀλιγορήσητε, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες γυναῖκας καὶ ἄνδρες ἄνδρας καὶ δοῦλοι δούλους καὶ ἐλεύθεροι ἐλευθέρους καὶ παῖδες παῖδας καὶ πάντες ἀπλῶς μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης τοὺς τὰ τοιαῦτα νοσοῦντας θηρεύσαντες, οὕτως εἰς τὴν ἐπιούσαν ἀπαντήσατε σύναξιν, ἵνα καὶ τοῦ παρ' ἡμῶν ἐπαίνου τύχητε καὶ πρὸ τῶν
10 ἡμέτερων ἐγκωμίων τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ μισθὸν ἐπισπάσησθε τὸν πολὺν καὶ ἄφατον καὶ τοὺς πόνους τῶν κατορθούντων ὑπερβαίνοντα πολλῷ τῷ μέτρῳ· οὗ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς
15 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη πλουσιώτερη τὴν τράπεζα. Γιατί, ἂν δῶ τὴ σημερινὴ συμβουλή μου νὰ γίνεται ἔργο, τότε μὲ περισσότερη προθυμία θὰ ἐπιδοθῶ στὴ θεραπεία τους, καὶ τὸ κέρδος θὰ εἶναι πολὺ μεγαλύτερο καὶ γιὰ σᾶς καὶ γιὰ ἐκείνους.

Μὴ λοιπὸν ἀδιαφορήσετε, ἀλλ' ὅλοι ἀνεξαιρέτως θηρεύοντας μὲ προσοχὴ αὐτοὺς ποὺ πάσχουν ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀσθένεια, οἱ γυναῖκες τὶς γυναῖκες, οἱ ἄνδρες τοὺς ἄνδρες, οἱ δοῦλοι τοὺς δούλους, οἱ ἐλεύθεροι τοὺς ἐλεύθερους, καὶ οἱ νέοι τοὺς νέους, ἔτσι νὰ ἔλθετε στὴν ἐπόμενη συγκέντρωσή μας, ὥστε καὶ τὸν ἔπαινο νὰ λάβετε ἀπὸ μένα, καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ δικά μου ἐγκώμια, νὰ ἀποσπάσετε ἀπὸ τὸν Θεὸ μισθὸ μεγάλο καὶ ἀπερίγραπτο, ποὺ ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τοὺς κόπους τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀρετὴ, τὸν ὁποῖο εὐχομαί νὰ ἐπιτύχωμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καὶ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΗΣΤΕΥΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ ΝΗΣΤΕΙΑΝ

ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΑΥΤΟΥΣ ΤΟΥΣ ΙΟΥΔΑΙΟΥΣ

Ἐλέχθη δὲ πρὸ πέντε ἡμερῶν τῆς νηστείας αὐτῶν
καὶ ἄλλης ἤδη λεχθείσης

1. Ἡ μὲν παράνομος καὶ ἀκάθαρτος τῶν Ἰουδαίων νηστεία λοιπὸν ἐπὶ θύραις. Μὴ θαυμάσητε δὲ εἰ ἀκάθαρτον αὐτὴν ἐκάλεσα νηστείαν οὕσαν. Τὸ γὰρ παρὰ γνώμην Θεοῦ γινόμενον, κἂν θυσία, κἂν νηστεία ᾗ, πάντων ἐστὶν ἐναγέστερον. Ἡ μὲν οὖν παράνομος αὐτῶν νηστεία μετὰ πέντε λοιπὸν ἡμέρας ἐφίσταται, ἐγὼ δὲ πρὸ 5 δέκα ἡμερῶν ἢ καὶ πλειόνων, προλαβὼν ἐποιήσάμην πρὸς ὑμᾶς τὴν παραίνεσιν, ὥστε ἀσφαλίσασθαι τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ὑμετέρους. Ἀλλὰ μηδεὶς ἀκαιρίαν καταγινωσκέτω τοῦ λόγου, ὅτι πρὸ τοσοῦτων ἡμερῶν αὐτὸν προεβαλόμεθα. Καὶ γὰρ πυρετοῦ προσδο- 10 κωμένου ἢ καὶ ἐτέρου τινὸς νοσήματος, προλαμβάνοντες τὸ τοῦ μέλλοντος ἀλώσεσθαι σῶμα πολλαῖς ἀσφαλίζονται θεραπείαις, ἐπειγόμενοι πρὸ τῆς πείρας τῆς ἐφόδου τῶν μελλόντων αὐτὸ ἐξαρπάσαι δεινῶν.

Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς ὀρώμεν νόσον χαλεπωτάτην προσιέναι 15 μέλλουσαν, ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλοῦ διεμαρτυράμεθα τοῦ χρόνου, ὥστε πρὸ τῆς πείρας τοῦ κακοῦ τὴν διόρθωσιν. Διὰ τοῦτο οὐχὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ἡμέρας παρήνεσα, ἵνα μὴ ἡ τοῦ καιροῦ στενοχωρία ἐμποδίσῃ πρὸς τὴν θήραν ὑμᾶς τῶν ἀδελφῶν τῶν ὑμετέρων, ἀλλ' ἔχοντες τὴν ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἡμερῶν εὐρυχωρίαν, μετὰ 20 ἀδείας ἀπάσης δυνηθῆτε τοὺς τὰ τοιαῦτα νοσοῦντας ἐξιχνιάσαι καὶ

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΤΗΡΟΥΝ ΤΗ ΝΗΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΙΔΙΟΥΣ ΤΟΥΣ ΙΟΥΔΑΙΟΥΣ

Ἐκφωνήθηκε πέντε μέρες πρὶν ἀπὸ τῆ νηστεία αὐτῶν·
πρωτύτερα εἶχε ἐκφωνηθῆ ἄλλος λόγος

1. Πλησιάζει λοιπὸν ἡ παράνομη καὶ ἀκάθαρτη νηστεία τῶν Ἰουδαίων. Καὶ μὴν ἀπορῆτε ποὺ τὴν ἀποκάλεσα νηστεία 'ἀκάθαρτη'. Γιατὶ ἐκεῖνο ποὺ γίνεται χωρὶς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, εἴτε εἶναι θυσία εἴτε εἶναι νηστεία, εἶναι τὸ πιὸ μιαρὸ ἀπ' ὄλα. Ἀρχίζει λοιπὸν μετὰ ἀπὸ πέντε ἡμέρες ἡ παράνομη νηστεία, ἀλλ' ἐγὼ πρὶν ἀπὸ δέκα ἡμέρες ἢ καὶ περισσότερες προλαβαίνοντας σᾶς συμβούλευσα, ὥστε νὰ προστατεύσετε τοὺς ἀδελφούς σας. Καὶ κανένας σας ἂς μὴ με κατηγορήσῃ γιὰ παρακαιρία τοῦ λόγου, ὅτι δηλαδὴ τὸν ἐκφώνησα πρὶν ἀπὸ τόσες μέρες. Γιατὶ καὶ ὅταν ἀναμένεται νὰ ἐκδηλωθῆ πυρετὸς ἢ καὶ κάποια ἄλλη ἀσθένεια, οἱ ἰατροί, λαμβάνοντας προληπτικὰ μέτρα, ἀσφαλίζουν μὲ διάφορες θεραπείες τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ἀσθένεια ποὺ τὸ ἀπειλεῖ, γιὰτὶ ἐπείγονται νὰ τὸ προφυλάξουν ἀπὸ τὰ ἀπειλούμενα κακὰ πρὶν ἐμφανισθοῦν οἱ κίνδυνοι.

Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἐμεῖς βλέπομε νὰ πλησιάζῃ κάποια πάρα πολὺ φοβερὴ ἀσθένεια, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ πρὸ πολλοῦ ἐπιστήσαμε τὴν προσοχή σας, ὥστε ἡ διόρθωση νὰ γίνῃ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκδήλωση τοῦ κακοῦ. Γι' αὐτὸ δὲν σᾶς συμβούλευσα τώρα ποὺ πλησιάζουν αὐτὲς οἱ ἡμέρες, γιὰ νὰ μὴ σᾶς ἐμποδίσῃ ἢ ἔλλειψῃ ἡμερῶν νὰ ἀναζητήσετε καὶ νὰ βρῆτε τοὺς ἀδελφούς σας ἐκείνους ποὺ πάσχουν ἀπὸ τὴ νόσο, ἀλλ' ἔχοντας τὴν εὐρυχωρία ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἡμερῶν ποὺ βρίσκεται μπροστά σας, μὲ κάθε ἄνεση νὰ μπορέσετε ν' ἀνακαλύψετε καὶ ν' ἀνακτήσετε ἐκείνους ποὺ πάσχουν ἀπὸ τὴ νόσο

ἀνακτήσασθαι. Οὕτω πού καὶ οἱ γάμους ἐπιτελοῦντες καὶ δεῖπνα
 πλυτελῆ κατασκευάζοντες ποιοῦσιν. Οὐ παρ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας,
 ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου ἀλιεῦσιν ἰχθύων καὶ ὀρνίθων θηρα-
 ταῖς διαλέγονται, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς ἀπὸ τῆς τοῦ καιροῦ στενοχωρίας
 5 γένηται κώλυμα πρὸς τὴν τῆς τραπέζης παρασκευήν. Ἐπεὶ οὖν καὶ
 ἡμεῖς ἐμέλλομεν ὑμῖν παρατιθέναι τράπεζαν κατὰ τῆς Ἰουδαίων
 ἀναισθησίας, προλαβόντες ὑμῖν τοῖς ἀλιεῦσι διελέχθημεν, ἵνα σαγη-
 νεύσητε τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων τοὺς ἀσθενεστεροὺς καὶ πρὸς
 τὴν ἀκρόασιν τῶν ἡμετέρων ἀγάγητε λόγων. Ὅσοι μὲν οὖν ἠλιεύ-
 10 σατε καὶ εἴσω τῶν δικτύων ἔχετε μετὰ ἀσφαλείας, μείνατε ἐπι-
 σφίγγοντες αὐτοὺς τῷ λόγῳ τῆς παραινέσεως· ὅσοι δὲ μηδέπω τῆς
 καλῆς ταύτης ἐκρατήσατε θήρας, ἰκανὴν ἔχετε προθεσμίαν, τὰς
 πέντε ταύτας ἡμέρας, ὥστε περιγενέσθαι τῆς ἄγρας.

Ἀναπετάσωμεν τοίνυν τὰ δίκτυα τῆς διδασκαλίας, περιστῶ-
 15 μεν κύκλω, καθάπερ κύνες θηρατικοί, πάντοθεν αὐτοὺς συναυ-
 νοντες εἰς τοὺς τῆς Ἐκκλησίας νόμους. Ἐπαγάγωμεν δὲ αὐτοῖς, εἰ
 δοκεῖ, ὥσπερ τινὰ κυνηγέτην ἄριστον, τὸν μακάριον Παῦλον βο-
 ῶντα καὶ λέγοντα· «Ἴδε ἐγὼ ὁ Παῦλος λέγω ὑμῖν ὅτι, ἐὰν περιτέ-
 μνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει». Καὶ γὰρ πολλὰ τῶν ἀνη-
 20 μέρων ζώων καὶ ἐξηγγιωμένων, ἐπειδὴν ὑπὸ θάμνον κρυπτόμενα
 τύχη τῆς τοῦ κυνηγέτου φωνῆς ἀκούσαντα, ἐξάλλεται μὲν ἀπὸ τοῦ
 φόβου, συναυνοῦμενα δὲ τῇ τῆς φωνῆς ἀνάγκῃ καὶ ἄκοντα πολλα-
 κίς ὑπὸ τῆς βοῆς συνωθούμενα, εἰς αὐτὰ ἐμπίπτει τὰ θήρατρα·
 οὕτω καὶ οἱ ἀδελφοὶ οἱ ὑμέτεροι, οἱ καθάπερ ἐν θάμνῳ τινί, τῷ
 25 Ἰουδαϊσμῷ, κρυπτόμενοι, ἂν τῆς Παύλου φωνῆς ἀκούσωσιν, εὖ
 οἶδ' ὅτι ραδίως εἰς τὰ τῆς σωτηρίας ἐμπεσοῦνται δίκτυα καὶ πᾶσαν
 τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀποθήσονται πλάνην. Οὐδὲ γὰρ Παῦλός ἐστιν ὁ
 φθεγγόμενος, ἀλλ' ὁ Χριστὸς ὁ κινῶν τὴν ἐκείνου ψυχὴν. Ὡστε,
 ὅταν ἀκούσης αὐτοῦ βοῶντος καὶ λέγοντος, «Ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω
 30 ὑμῖν ὅτι, ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει», τὴν
 φωνὴν εἶναι Παύλου μόνην νόμιζε, τὸ νόημα δὲ καὶ τὸ δόγμα τοῦ
 ἐνδοθεν αὐτῷ ἐνηχοῦντος Χριστοῦ.

Ἄλλ' ἴσως εἶποι τις ἂν, καὶ τοσαύτη τῆς περιτομῆς ἢ βλάβη,

αὐτή. Ἔτσι βέβαια ἐνεργοῦν καὶ ὅσοι τελοῦν γάμους, καὶ ὅσοι ἐτοιμάζουν πλούσια δεῖπνα. Δὲν ἀπευθύνονται στοὺς ψαράδες καὶ στοὺς κυνηγοὺς πουλιῶν τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες, ἀλλὰ πολὺ πιὸ μπροστά, ὥστε νὰ μὴ συμβῆ ἀπὸ ἔλλειψη χρόνου κανένα ἐμπόδιο στὴν προετοιμασία τοῦ δείπνου. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἐγὼ ἐπρόκειτο νὰ σᾶς παραθέσω τράπεζα κατὰ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀναισθησίας, ἀπὸ πιὸ μπροστὰ διαλέχθηκα μὲ ἐσᾶς τοὺς ἀλιεῖς, ὥστε νὰ ἀλιεύσετε στὴ σαγήνη σας τοὺς πιὸ ἀσθενεῖς ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς σας καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσετε στὴν ἀκρόαση τῶν λόγων μου. Ὅσοι λοιπὸν ἔχετε ἀλιεύσει καὶ τοὺς κρατεῖτε μὲ ἀσφάλεια μέσα στὰ δίχτυά σας, ἐπιμείνατε νὰ τοὺς περισφίγγετε μὲ τὸν λόγο τῆς παραινέσεως, ὅσοι πάλι ἀπὸ σᾶς δὲν μπορέσατε μέχρι τώρα νὰ κρατήσετε στὰ χέρια σας τὸ καλὸ αὐτὸ θήραμα, ἔχετε μπροστὰ σας ἀρκετὴ προθεσμία, τὶς πέντε αὐτὲς ἡμέρες, ὥστε ν' ἀσχοληθῆτε μὲ τὴν ἀλιεῖα αὐτῶν.

Ἄς ἀπλώσουμε λοιπὸν τὰ δίχτυα τῆς διδασκαλίας, ἄς σταθοῦμε κύκλο, ὅπως ἀκριβῶς τὰ κυνηγητικὰ σκυλιά, ὀδηγώντας ἀπὸ παντοῦ αὐτοὺς στοὺς νόμους τῆς Ἐκκλησίας. Καί, ἂν κρίνετε ὀρθό, ἄς τοὺς παρουσιάσουμε σὰν ἄριστο κυνηγὸ τὸν μακάριο Παῦλο κραυγάζοντας καὶ λέγοντας· «Νά, ἐγὼ ὁ Παῦλος σᾶς λέγω, ὅτι, ἂν περιτέμνεσθε, ὁ Χριστὸς δὲν θὰ σᾶς ὠφελήσῃ σὲ τίποτε»¹. Γιατὶ καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀνήμερα καὶ ἄγρια ζῶα, ἂν συμβῆ ν' ἀκούσουν τὴ φωνὴ τοῦ κυνηγοῦ τὴ στιγμὴ πού εἶναι κρυμμένα κάτω ἀπὸ θάμνους, πηδοῦν τότε ἀπὸ τὸ φόβο τους καὶ ὀδηγούμενα ἀπὸ τὴ ἀπειλὴ τῆς φωνῆς καὶ συνωθούμεθα ἀπὸ τὴν κραυγὴ, πολλὰς φορὲς χωρὶς νὰ τὸ θέλουν πέφτουν μέσα στὰ δίχτυα τῶν κυνηγῶν. Ἔτσι καὶ οἱ δικοὶ σας ἀδελφοί, πού εἶναι κρυμμένοι, σὰν σὲ κάποιο θάμνο, στὸν Ἰουδαϊσμό, ἂν ἀκούσουν τὴ φωνὴ τοῦ Παύλου, πιστεύω ὅτι εὐκόλα θὰ πέσουν μέσα στὰ δίχτυα τῆς σωτηρίας καὶ θ' ἀπορρίψουν ὀλόκληρη τὴν ἰουδαϊκὴ πλάνη. Γιατὶ δὲν εἶναι αὐτὸς πού ὀμιλεῖ ὁ Παῦλος, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς, πού κινεῖ τὴν ψυχὴ ἐκεῖνου. Ὡστε, ὅταν τὸν ἀκούσης νὰ κραυγάζῃ καὶ νὰ λέγῃ, «νά, ἐγὼ ὁ Παῦλος σᾶς λέγω ὅτι, ἂν περιτέμνεσθε, ὁ Χριστὸς δὲν θὰ σᾶς ὠφελήσῃ σὲ τίποτε», πιστεῦε ὅτι ἡ φωνὴ μόνον εἶναι τοῦ Παύλου, ἐνῶ τὸ νόημα καὶ τὸ δόγμα εἶναι τοῦ Χριστοῦ, πού κατοικεῖ καὶ ἐνηχεῖ μέσα στὸν Παῦλο.

Ἄλλ' ἴσως θὰ μπορούσε νὰ πῆ κάποιος· Ἐἶναι τόσο μεγάλη ἡ

ὡς πᾶσαν ἀνόνητον ποιῆσαι τοῦ Χριστοῦ τὴν οἰκονομίαν; Ναί, τοσαύτη τῆς περιτομῆς ἢ βλάβη, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀγνωμοσύνην. Ἦν ποτε καιρός, ὅτι χρήσιμος ἦν καὶ ἀναγκαῖος ὁ νόμος· νῦν οὖν ἐπαύσατο καὶ ἀργεῖ. Ἐὰν τοίνυν ἀκαί-
 5 ρως αὐτὸν ἐπισπάσῃ, ἀνόνητόν σοι ποιεῖ τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεάν. Διὰ τοῦτο Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει, ἐπειδὴ μὴ βούλεσθε προσελθεῖν. Καὶ γὰρ εἴ τις ἐπὶ μοιχεία καὶ τοῖς αἰσχίστοις ἀλοῦς τὸ δεσμωτήριον οἰκοίῃ, εἶτα μελλούσης αὐτῷ τῆς δίκης εἰσάγεσθαι καὶ τῆς καταδικαζούσης φέρεσθαι ψήφου, ἔλθοι βασιλέως ἐπιστο-
 10 λῇ τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας ἅπαντας ἀφιεῖσα ἄνευ λόγου τινὸς καὶ ἐξετάσεως, ὁ δὲ μὴ βουληθεὶς ἀπολαῦσαι τῆς δωρεᾶς, ἔλοιτο καὶ φιλονεικοίῃ δικάζεσθαι μᾶλλον καὶ λόγους καὶ εὐθύνas ὑπέχειν, οὐ δυνήσεται λοιπὸν ἀπολαῦσαι τῆς χάριτος· ὑπεύθυνον γὰρ ἑαυτὸν δικαστηρίῳ καὶ ψήφῳ καὶ ἐξετάσει ποιήσας, ἐκὼν τῆς
 15 δωρεᾶς ἑαυτὸν ἐξέβαλε τῆς βασιλικῆς. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων γέγονε. Σκοπεῖτε δέ· ἐάλω πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἢ φύσις ἐπὶ τοῖς αἰσχίστοις κακοῖς· «πάντες γὰρ ἤμαρτον», φησί, καὶ ὡσπερ ἐν δεσμωτηρίῳ, τῇ κατάρα τῆς παρανομίας ἦσαν συγκεκλεισμένοι· ἔμελλεν ἀπόφασις κατ' αὐτῶν φέρεσθαι ψήφου· ἦλθεν
 20 ἐπιστολὴ βασιλέως ἐκ τῶν οὐρανῶν, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἦλθεν, ἄνευ ἐξετάσεως καὶ τοῦ τὰς εὐθύνas λαβεῖν, πάντα τῶν δεσμῶν τῆς ἀμαρτίας ἀφιεῖς.

2. Οἱ μὲν οὖν προσδραμόντες ἅπαντες ἀπολαύουσι τῆς δωρεᾶς, σωζόμενοι χάριτι· οἱ δὲ ἀπὸ νόμου δικαιῶσθαι θέλοντες καὶ τῆς
 25 χάριτος ἐκπεσοῦνται. Οὕτε γὰρ τῆς φιλανθρωπίας ἀπολαῦσαι δυνήσονται τῆς βασιλικῆς, οἵκοθεν φιλονεικοῦντες σωθῆναι, καὶ τὴν ἐκ τοῦ νόμου κατάραν καθ' ἑαυτῶν ἐπισπάσσονται, διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ. Διὰ τοῦτο λέγει· «ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει». Ὁ γὰρ ἐξ ἔργων νομι-
 30 κῶν σωθῆναι φιλονεικῶν οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς τὴν χάριν. Ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸ Παῦλος αἰνιττόμενος ἔλεγεν· «εἰ χάριτι, οὐκέτι ἐξ ἔρ-

2. Ρωμ. 3,23.

3. Γαλ. 2,16.

4. Γαλ. 5,2.

ζημιὰ πὸ προκαλεῖ ἡ περιτομή, ὥστε νὰ καθιστᾶ ἀνώφελη ὅλη τὴν οἰκονομία τοῦ Χριστοῦ; Ναι, εἶναι τόσο μεγάλη ἡ βλάβη τῆς περιτομῆς, ὄχι βέβαια ἀπὸ τὴ φύση της, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἀγνωμοσύνης. Ὑπῆρξε κάποτε καιρὸς, πὸ ἦταν χρήσιμος καὶ ἀναγκαῖος ὁ νόμος, τῶρα ὁμως καταργήθηκε καὶ δὲν ἰσχύει πιά. Ἄν λοιπὸν παράκαιρα τὸν χρησιμοποιήσης, τότε σοῦ καθιστᾶ ἀνώφελη τὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς δὲν πρόκειται νὰ σᾶς ὠφελήσῃ σὲ τίποτε, ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν θέλετε νὰ προσέλθετε σ' αὐτόν. Γιατί, ἂν κάποιος συλληφθῆ γιὰ μοιχεία καὶ γιὰ κακουργήματα καὶ κλεισθῆ στὴ φυλακὴ καὶ ἀκολούθως, ἐνῶ πρόκειται νὰ ὀδηγηθῆ σὲ δίκη καὶ νὰ καταδικασθῆ, ἔλθῃ ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως, παρέχοντας, χωρὶς κανένα λόγο καὶ ἐξέταση, χάρη σ' ὅλους τοὺς καταδίκους, καὶ αὐτὸς, μὴ θέλοντας ν' ἀπολαύσῃ τὴ δωρεὰ αὐτῆ, προτιμήσῃ καὶ ἐπιμείνῃ νὰ δικασθῆ καὶ νὰ λογοδοτήσῃ, δὲν θὰ μπορέσῃ ν' ἀπολαύσῃ τότε τὴ βασιλικὴ χάρη, καὶ καθιστώντας τὸν ἑαυτοῦ τοῦ υπεύθυνου νὰ ὀδηγηθῆ ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου καὶ νὰ δικασθῆ, μὲ τὴ θέλησή του αὐτὸς στέρησε τὸν ἑαυτοῦ ἀπὸ τὴ βασιλικὴ δωρεὰ. Κάτι τέτοιο συνέβηκε καὶ μὲ τοὺς Ἰουδαίους. Προσέχετε. Ὅλη ἡ ἀνθρωπότητα συνελήφθηκε γιὰ τὰ πιὸ φοβερὰ κακά: γιὰτί λέγει, «ὅλοι ἀμάρτησαν»² καὶ εἶχαν κλεισθῆ σὰν σὲ δεσμοτήριον ὑπὸ τὴν κατάρα τῆς ἀμαρτίας: ἐπρόκειτο τότε νὰ ἐκδοθῆ ἐναντίον τοὺς καταδικαστικὴ ἀπόφασις: ἦλθε ὁμως ἀπὸ τὸν οὐρανὸ βασιλικὴ ἐπιστολή, ἢ καλύτερα ἦλθε ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς καὶ τοὺς ἐλευθέρωσε ὅλους ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ἀμαρτίας, χωρὶς ἐξέταση καὶ καταλογισμό εὐθυνῶν.

2. Ἐκεῖνοι λοιπὸν πὸ προσέτρεξαν, ὅλοι ἀπολαμβάνουν τὴ δωρεὰ καὶ σώζονται μὲ τὴ χάρη. Ὅσοι ὁμως θέλουν νὰ δικαιωθοῦν ἀπὸ τὸ νόμο, θὰ ἐκπέσουν καὶ ἀπὸ τὴ χάρη. Γιατί, ἀγωνιζόμενοι νὰ σωθοῦν μόνοι τους, δὲν θὰ μπορέσουν ν' ἀπολαύσουν τὴ βασιλικὴ φιλανθρωπία, ἀλλὰ θὰ ἐπισύρουν ἐπάνω τους καὶ τὴν κατάρα τοῦ νόμου, γιὰτί «κανεὶς ἄνθρωπος δὲν θὰ δικαιωθῆ μὲ τὰ ἔργα τοῦ νόμου»³. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει: «ἂν περιτέμνεσθε, ὁ Χριστὸς δὲν θὰ σᾶς ὠφελήσῃ σὲ τίποτε»⁴. Γιατί, ὅποιος ἐπιδιώκει νὰ σωθῆ μὲ τὰ ἔργα τοῦ νόμου, αὐτὸς δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸ μὲ τὴ χάρη, πρᾶγμα βέβαια πὸ ὑπαινισσόμενος καὶ ὁ Παῦλος, ἔλεγε: «ἂν ἔγινε αὐτὸ κατὰ χάρη, τότε δὲν βασιίζεται σὲ ἔργα, γιὰτί ἀλλιῶς ἡ χάρη δὲν εἶναι

γων, οὐκ ἔτι ἐστὶ χάρις, ἐπεὶ τὸ ἔργον οὐκ ἔτι ἐστὶν ἔργον». Καὶ πάλιν· «εἰ γὰρ διὰ νόμου δικαιοσύνη, ἄρα Χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανε». Καὶ πάλιν· «οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε». Ἐθνατωῆθης τῷ νόμῳ, νεκρὸς γέγονας, οὐκέτι λοιπὸν ἐπὶ τὸν
5 ζυγόν, οὐδὲ ὑπὸ τὴν ἀνάγκην εἶ τὴν ἐκείνου. Τί τοίνυν φιλονεικεῖς σαυτῷ πράγματα παρέχειν εἰκῆ καὶ μάτην;

Ἄλλὰ γὰρ καὶ τίνος ἔνεκεν τὸ ὄνομα τὸ ἑαυτοῦ τέθεικεν ὁ Παῦλος ἐνταῦθα καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, «ἴδε ἐγὼ λέγω ὑμῖν»; Ἀναμνησαὶ βουλόμενος αὐτοὺς τῆς σπουδῆς, ἧς περὶ τὸν Ἰουδαϊσμὸν
10 ἐπεδείξατο. Εἰ μὲν γὰρ ἤμην, φησὶν, ἐξ ἔθνῶν καὶ ἀγνοῶν τὰ ἰουδαϊκά, ἴσως ἂν τις εἶπεν ὅτι διὰ τὸ μὴ μετεσχηκέμαι με τῆς πολιτείας ἐκείνης, ἀγνοῶν τῆς περιτομῆς τὴν ἰσχύν, ἐκβάλλω τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων αὐτήν. Διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα αὐτοῦ τέθεικεν, εἰς μνήμην ἄγων αὐτούς, ὧν ἐποίησεν ὑπὲρ τοῦ νόμου, μονονουχὶ
15 λέγων· οὐκ ἀπαχεθεία τῆς περιτομῆς τοῦτο ποιῶ, ἀλλ' ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀληθείας. Ἐγὼ Παῦλος τοῦτο λέγω, Παῦλος ἐκεῖνος ὁ ἐν περιτομῇ ὀκταήμερος, ὁ ἐκ γένους Ἰσραηλίτης, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, ἐκ φυλῆς Βενιαμίν, κατὰ νόμον Φαρισαῖος, κατὰ ζῆλον διώκων τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ εἰσπορευόμενος εἰς τὰς οἰκίας καὶ σύ-
20 ρων ἀνδρας καὶ γυναῖκας καὶ παραδιδούς εἰς φυλακὴν· ἅπερ ἅπαντα καὶ τοὺς σφόδρα ἀναισθήτως διακειμένους πεῖσαι δύναται· ἂν, ὡς οὐκ ἔχθρα τινί, οὐδὲ ἀγνοία τῶν ἰουδαϊκῶν, ἀλλ' ἐπιγνώσει τῆς ἀληθείας τῆς ὑπερεχούσης τοῦ Χριστοῦ, τοῦτον τέθεικα τὸν νόμον. «Μαρτύρομαι δὲ πάλιν», φησί, «παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ
25 ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὄλον τὸν νόμον πληρῶσαι». Διὰ τί οὐκ εἶπε, 'παραγγέλλω δέ', ἢ 'ἐντέλλομαι δέ', ἢ 'λέγω δέ', ἀλλὰ «μαρτύρομαι»; Ἴνα διὰ τοῦ ρήματος τούτου τοῦ δικαστηρίου τοῦ μέλλοντος ἡμᾶς ἀναμνήσῃ· ὅπου γὰρ μάρτυρες, ἐκεῖ δικαστήριον καὶ ψῆφος. Φοβεῖ τοίνυν τὸν ἀκροατὴν, ἀναμιμνήσκων τοῦ βασιλικοῦ θρόνου,
30 καὶ δεικνὺς ὅτι οὗτοι οἱ λόγοι μάρτυρες ἔσονται αὐτῷ κατὰ τὴν

5. Ρωμ. 11,6.

6. Γαλ. 2,21.

7. Γαλ. 5,4.

8. Φιλιπ. 3,5-6. Πράξ. 8,3.

χάρη· ἂν πάλι βασίζεται στὰ ἔργα, τότε δὲν εἶναι χάρη, γιατί τὸ ἔργο δὲν συνεχίζει νὰ εἶναι ἔργο»⁵. Καὶ πάλι· «γιατί, ἂν ἡ δικαίωση δίνεται διὰ τοῦ νόμου, τότε ἄδικα πέθανε ὁ Χριστός»⁶. Καὶ πάλι· «ὄσοι ἐπιδιώκετε τὴ δικαίωση διὰ τοῦ νόμου, ξεπέσατε ἀπὸ τὴ χάρη»⁷. Πέθανες γιὰ τὸν νόμο, νεκρώθηκες, μὴ βάλῃς λοιπὸν ποτὲ πὶὸ ἐπάνω τὸν ζυγὸ του, ἀλλ’ οὔτε καὶ νὰ ζήσης κάτω ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τοῦ νόμου. Γιατί λοιπὸν ἀγωνίζεσαι νὰ φορτώνης τὸν ἑαυτό σου μὲ πράγματα μάταια καὶ ἀνώφελα;

Γιὰ ποιό λόγο ὁμοῦς ὁ Παῦλος ἔθεσε τὸ ὄνομά του ἐδῶ καὶ δὲν εἶπε ἀπλῶς, ‘νά, ἐγὼ σᾶς λέγω’; Τὸ ἔκαμε θέλοντας νὰ τοὺς δείξῃ τὸ ἐνδιαφέρον πὸ ἐπέδειξε γιὰ τὸν Ἰουδαϊσμό. Γιατί, λέγει, ἂν καταγόμεν ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς καὶ ἀγνοοῦσα τὰ ἰουδαϊκά, θὰ μπορούσε ἴσως νὰ πῆ κάποιος, ὅτι, ἐπειδὴ δὲν ἔζησα τὴ θρησκευτικὴ ζωὴ τῶν Ἰουδαίων, γι’ αὐτὸ καὶ τὴν ἀποβάλλω ἀπὸ τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας, ἀγνοώντας τὴ δύναμη τῆς περιτομῆς. Γι’ αὐτὸ ἔθεσε τὸ ὄνομά του, γιὰ νὰ τοὺς ὑπενθυμίση ὅλα ἐκεῖνα πὸ ὁ ἴδιος ἔπραξε ὑπὲρ τοῦ νόμου, λέγοντας κατὰ κάποιον τρόπο· ‘Δὲν τὸ κάμνω αὐτὸ ἀπὸ ἀπέχθεια πρὸς τὴν περιτομή, ἀλλ’ ἐπειδὴ γνωρίζω τὴν ἀλήθεια. Ἐγὼ ὁ Παῦλος τὸ λέγω αὐτό, ἐγὼ ὁ Παῦλος, πὸ περιετιμήθηκα τὴν ὀγδόη ἡμέρα, ὁ Ἰσραηλίτης τὴν καταγωγὴ, πὸ εἶμαι Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, πὸ κατάγομαι ἀπὸ τὴ φυλὴ τοῦ Βενιαμὴν καὶ εἶμαι κατὰ νόμο Φαρισαῖος, πὸ καταδίωκα μὲ ζῆλο τὴν Ἐκκλησία, πὸ ἔμπαινα μέσα στὰ σπίτια καὶ συνελάμβανα ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ τοὺς παρέδινα στὴ φυλακὴ, πὸ θὰ μπορούσαν βέβαια ὅλα αὐτὰ νὰ πείσουν καὶ τοὺς πὸ ἀναίσθητους ἀκόμη, ὅτι ὄχι ἀπὸ ἔχθρα, οὔτε καὶ ἀπὸ ἀγνοία τῶν ἰουδαϊκῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ἀπὸ ἐπίγνωση τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἀλήθειας τοῦ Χριστοῦ ἔθεσα τὸν νόμο αὐτόν»⁸. Γιατί, λέγει, «βεβαιώνω πάλι κάθε ἄνθρωπο πὸ περιτέμνεται, ὅτι ὀφείλει νὰ ἐκπληρώσῃ ὅλον τὸν νόμο»⁹. Γιατί δὲν εἶπε, ‘παραγγέλλω’ ἢ ‘δίνω ἐντολὴ’ ἢ ‘λέγω’, ἀλλὰ «βεβαιώνω»; Γιὰ νὰ μᾶς θυμίση μὲ τὸν λόγο αὐτόν τὸ δικαστήριον τοῦ μέλλοντος, γιατί, ὅπου ὑπάρχουν μάρτυρες, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ δικαστήριον καὶ δικαστικὴ ἀπόφαση. Φοβίζει λοιπὸν τὸν ἀκροατὴ, ὑπενθυμίζοντάς του τὸν βασιλικὸ θρόνον καὶ δείχνοντάς του, ὅτι οἱ λόγοι αὐτοὶ θὰ μεταβληθοῦν σὲ

ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν ἕκαστος τῶν ἑαυτῷ πεπραγμένων καὶ ὧν εἶπε καὶ ὧν ἤκουσεν, ὑπέχη λόγον.

Ταῦτα ἤκουον μὲν τότε Γαλάται, ἀκουέτωσαν δὲ καὶ νῦν οἱ τὰ Γαλατῶν νοσοῦντες, εἰ καὶ μὴ πάρεισιν· ἀλλὰ δι' ὑμῶν ἀκουέ-
 5 τωσαν βοῶντος Παύλου καὶ λέγοντος· «μαρτύρομαι δὲ παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὄλον τὸν νόμον πληρῶσαι». Μὴ γάρ μοι εἶπης ὅτι μία ἐντολή ἐστὶν ἡ περιτομή. Ἡ μία ἐντολή ἐκείνη ὀλόκληρον ἐπιτίθησί σοι τοῦ νόμου τὸν ζυγόν.
 Ὅταν γὰρ διὰ τοῦ μέρους εἰσάγῃς σαυτὸν εἰς τὴν τοῦ νόμου δεσπο-
 10 τείαν, ἀνάγκη καὶ τὰ λοιπὰ πείθεσθαι ἐπιτάττοντι· μὴ πληροῦντα δὲ ἀνάγκη πᾶσα κολάζεσθαι καὶ τὴν ἀρὰν ἔλκειν. Καὶ καθάπερ εἰς παγίδα ἐμπεσόντος στρουθοῦ, κἂν ὁ ποὺς κατέχηται μόνον καὶ τὸ λοιπὸν ἅπαν ἐάλω σῶμα, οὕτω καὶ ὁ μίαν ἐντολήν τοῦ νόμου πληρῶν, κἂν περιτομήν, κἂν νηστείαν, ἅπασαν ἑαυτοῦ τὴν ἐξου-
 15 σίαν διὰ τῆς μιᾶς ταύτης τῷ νόμῳ παρέδωκε καὶ οὐ δυνήσεται διαφυγεῖν, ἕως ἂν αὐτῷ κἂν ἐκ μέρους πείθεσθαι βούληται.

Ταῦτα οὐ κατηγοροῦντες τοῦ νόμου λέγομεν, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος δεῖξαι βουλόμενοι. Οὐ γάρ ἐστὶν ὁ νόμος ἐναντίος τῷ Χριστῷ. Πῶς γὰρ ὁ
 20 ὑπ' αὐτοῦ δοθείς, ὁ πρὸς αὐτὸν ἡμᾶς παιδαγωγῶν; Ἀλλὰ διὰ τὴν ἄκαιρον φιλονεικίαν τῶν οὐκ εἰς δέον αὐτῷ χρωμένων πάντα ταῦτα λέγειν ἀναγκαζόμεθα. Ἐκεῖνοι γάρ εἰσιν οἱ τὸν νόμον ὑβρίζοντες, οἱ κελεύοντες ἀποστῆναι καθάπαξ αὐτοῦ καὶ τῷ Χριστῷ προσελθεῖν καὶ ἀντεχόμενοι πάλιν αὐτοῦ. Ἐπεὶ ὅτι μέγιστα τὴν φύ-
 25 σιν ὠφέλησε τὴν ἡμετέραν ὁ νόμος, ὁμολογῶ κάγῳ καὶ οὐκ ἀρνηθεῖν ποτέ. Ἄλλ' ὁ παρὰ καιρὸν ἀντεχόμενος αὐτοῦ σὺ οὐ συγχωρεῖς φανῆναι τῆς ὠφελείας αὐτοῦ τὸ μέγεθος. Καθάπερ γὰρ παιδαγωγῷ μέγιστον ἐγκώμιον γένοιτ' ἂν, τὸ μηκέτι δεῖσθαι τῆς παρ' αὐτοῦ φυλακῆς εἰς σωφροσύνην τὸν ὑπ' αὐτοῦ παιδαγωγηθέντα

μάρτυρες κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, ὅταν ὁ καθένας μας θὰ λογοδοτήσῃ γιὰ ὅσα ἔπραξε καὶ εἶπε καὶ ἄκουσε.

Αὐτὰ τὰ ἄκουαν βέβαια τότε οἱ Γαλάτες, ἀλλ' αὐτὰ ἄς τὰ ἀκούσουν καὶ τώρα ὅσοι ἔχουν τὴν ἴδια μὲ τοὺς Γαλάτες ἀσθένεια, ἔστω καὶ ἂν δὲν εἶναι παρόντες· ἄς ἀκούσουν μέσω ἐσᾶς τὸν Παῦλο πὺ βροντοφωνάζει καὶ λέγει· «βεβαιῶνω κάθε ἄνθρωπο πὺ περιτέμνεται, ὅτι ὀφείλει νὰ ἐκπληρώσῃ ὅλον τὸν νόμο». Μὴ μοῦ πῆς δηλαδή, ὅτι ἡ περιτομὴ εἶναι ἀπλῶς μία ἐντολή. Ἡ μία ἐντολὴ ἐκείνη σοῦ φορτώνει ὅλον τὸν ζυγὸ τοῦ νόμου. Γιατί, ὅταν μὲ τὴν τήρησιν μέρους τοῦ νόμου θέσῃς τὸν ἑαυτὸ σου κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ νόμου, εἶσαι ἀναγκασμένος νὰ ὑπακούῃς καὶ σ' ὅλα τὰ ἄλλα ἐπιτάγματα του· μὴ τηρώντας τον ὅμως, κατ' ἀνάγκη πρέπει νὰ τιμωρῆσαι καὶ νὰ ἐπισύρῃς τὴν κατάρα του. Κι ὅπως ἀκριβῶς τὸ πουλί, ὅταν πιαστῆ στὴν παγίδα, ἔστω κι ἂν συλληφθῆ μόνο τὸ πόδι του, συνελήφθηκε ὅλο τὸ ὑπόλοιπο σῶμα του, ἔτσι καὶ ὅποιος τηρεῖ μία μόνο ἐντολὴ τοῦ νόμου, εἴτε τὴν περιτομὴ εἴτε τὴν νηστεία, παρέδωσε ὀλόκληρη τὴν ἐξουσία του στὸ νόμο μὲ τὴν τήρησιν καὶ μόνο τῆς μιᾶς αὐτῆς ἐντολῆς καὶ δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὴν ἐξουσία του, ἕως ὅτου θὰ θέλῃ νὰ ὑπακούῃ σ' αὐτὸν ἔστω καὶ μὲ τὴν τήρησιν τῆς ἐπὶ μέρους αὐτῆς ἐντολῆς του.

Ὅλα αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι γιὰ νὰ κατηγορήσω τὸν νόμο —μὴ γένοιτο!— ἀλλὰ θέλοντας νὰ δείξω τὴν ὑπεροχὴ τοῦ πλούτου τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ. Γιατί ὁ νόμος δὲν εἶναι ἀντίθετος στὸν Χριστό. Πῶς δηλαδή μπορεῖ νὰ εἶναι ἀντίθετος τῇ στιγμῇ πὺ δόθηκε ἀπ' αὐτὸν καὶ μᾶς καθοδηγεῖ πρὸς αὐτόν; Ἀλλ' ἀναγκάζομαι νὰ τὰ λέγω ὅλα αὐτὰ λόγῳ τῆς παράκαιρης φιλονεικίας ἐκείνων πὺ δὲν τὸν χρησιμοποιοῦν ὅπως πρέπει. Γιατί ἐκεῖνοι εἶναι πὺ ὑβρίζουν τὸν νόμο, ἐκεῖνοι πὺ διατάσσουν τὴν ὀριστικὴ ἀπομάκρυνσιν ἀπ' αὐτὸν καὶ τὴν προσέλευσιν στὸν Χριστό, ἀλλὰ θέτουν πάλι τὸν ἑαυτὸ τους κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία αὐτοῦ. Γιατί, τὸ ὅτι ὁ νόμος ὠφέλησε τὰ μέγιστα τὸ ἀνθρώπινο γένος τὸ ὁμολογῶ κι ἐγὼ καὶ δὲν θὰ μπορούσα νὰ τὸ ἀρνηθῶ ποτέ. Σὺ ὅμως, πὺ θέλεις παράκαιρα νὰ ἐφαρμόζῃς τὸν νόμο, δὲν ἀφήνεις νὰ φανῆ τὸ μέγεθος τῆς ὠφέλειας αὐτοῦ. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς θὰ μπορούσε νὰ καταστῆ μέγιστος ἔπαινος γιὰ ἓνα παιδαγωγό, τὸ νὰ μὴ ἔχη πιά ἀνάγκη τῶν φροντίδων του ὁ νέος ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖο αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸν παιδαγῶγησε στὸ νὰ ἀσκῆ τὴ

νέον, εἰς μείζονα ἐπιδόντα ἀρετὴν, οὕτω καὶ νόμῳ μέγιστος ἔπαι-
 νος γένοιτ' ἄν, τὸ μηκέτι χρεῖαν ἔχειν ἡμᾶς τῆς παρ' αὐτοῦ βοη-
 θείας. Αὐτὸ γὰρ δὴ τοῦτο παρὰ τοῦ νόμου γέγονεν ἡμῖν, τὸ πρὸς
 μείζονος φιλοσοφίας ὑποδοχὴν ἐπιτηδειοτέραν ἡμῖν γενέσθαι τὴν
 5 ψυχὴν. Ὡστε ὁ μὲν ἔτι παρακαθήμενος αὐτῷ καὶ μὴ δυνάμενος
 μεῖζόν τι τῶν ἐκεῖ γεγραμμένων ἰδεῖν, οὐδὲν ἐκέρδανε παρ' αὐτοῦ
 μέγα. Ἐγὼ δὲ ὁ τοῦτον μὲν ἀφείξ, πρὸς δὲ τὰ ὑψηλότερα τοῦ Χρι-
 στοῦ δόγματα δραμών, μάλιστα ἂν αὐτὸν δυναίμην σεμνύνειν, ὅτι
 με τοιοῦτον εἰργάσατο, ὡς δυνηθῆναι τῶν ἐν αὐτῷ γεγραμμένων
 10 τὴν σμικρότητα ὑπερβάντα, πρὸς τὸ τῆς διδασκαλίας ὕψος ἀναβῆ-
 ναι τῆς παρὰ τοῦ Χριστοῦ γενομένης ἡμῖν. Μεγάλα τὴν φύσιν τὴν
 ἡμετέραν ὠφέλησεν ὁ νόμος, ἀλλ' ἐὰν τῷ Χριστῷ προσαγάγη
 γνησίως. Ὡς ἐὰν μὴ τοῦτο ἦ καὶ κατέβλαψε, μειζόνων ἀποστερή-
 σας ἡμᾶς τῇ τῶν ἐλαττόνων προσεδρία καὶ τῷ πάλιν ἐν τοῖς μυ-
 15 ρίοις τῶν παραβάσεων τραύμασιν ἔτι κατέχειν. Καὶ γὰρ εἰ δυοῖν
 ἰατρῶν ὄντων, τοῦ μὲν ἀσθενεστεροῦ, τοῦ δὲ δυνατωτέρου, ὁ μὲν
 τοῖς ἔλκεσι φάρμακα ἐπιτιθεῖς μὴ δύναίτο ἀπαλλάξαι καθάπαξ τῆς
 ἐξ ἐκείνων ὀδύνης τὸν ἄρρωστον...λείπει...

3. ...«Ὁ ἀδελφός σου, ἄφες τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσια-
 20 στηρίου καὶ ὑπάγε· πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου καὶ τότε
 ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου». Οὐκ εἶπε, σύστειλον τὴν θυσίαν
 καὶ τότε ἄπελθε, ἀλλ' ἄφες μένειν ἀπλήρωτον καὶ ἀπελθὼν «δια-
 λάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου». Καὶ οὐκ ἐνταῦθα τοῦτο μόνον ἐποίησεν,
 ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθι πάλιν. «Ἐὰν μὲν γὰρ ἄπιστον ἔχη γυναῖκά τις»,
 25 τοῦτό ἐστιν, Ἑλληνίδα, οὐκ ἀναγκάζεται ἐκβαλεῖν. «Εἴ τις», γὰρ
 φησὶν, «ἔχει γυναῖκα ἄπιστον καὶ αὐτὴ συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐ-
 τοῦ, μὴ ἀφιέτω αὐτήν»· ἂν δὲ πόρνην καὶ μοιχαλίδα, οὐ κωλύεται
 ἐκβάλλειν. «Ὅς γὰρ ἄν», φησὶν, «ἀπολύσει τὴν γυναῖκα αὐτοῦ,
 παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι»· ὥστε ἐπὶ λό-
 30 γου πορνείας ἔξεστιν ἀπολύσαι. Εἶδες φιλανθρωπίαν Θεοῦ καὶ

10. Τὸ κείμενο ἐδῶ εἶναι ἐφθαρμένο.

11. Ματθ. 5,23–24.

12. Α' Κορ. 7,12.

σωφροσύνη, καὶ νὰ φθάσῃ σὲ μεγαλύτερη ἐπίδοση στὴν ἀρετή, ἔτσι καὶ γιὰ τὸν νόμο θὰ ἦταν πολὺ μέγας ἔπαινος τὸ νὰ μὴ ἔχουμε πιά ἐμεῖς ἀνάγκη ἀπὸ τὴ βοήθεια αὐτοῦ. Γιατὶ πραγματικὰ αὐτὴ εἶναι ἡ ὠφέλειά μας ἀπὸ τὸν νόμο, τὸ νὰ καταστῆ δηλαδὴ ἡ ψυχὴ μας καταλληλότερη στὸ νὰ δεχθῆ ὑψηλότερη φιλοσοφία. Συνεπῶς ὁποῖος παραμένει ἀκόμη προσκολλημένος στὸν νόμο καὶ δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ δῆ κάτι ὑψηλότερο ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶναι γραμμένα ἐκεῖ, αὐτὸς δὲν κέρδισε τίποτε τὸ μεγάλο ἀπ' αὐτόν. Ἐγὼ ὅμως ποὺ τὸν ἐγκατέλειψα καὶ ἔτρεξα πρὸς τὰ ὑψηλότερα δόγματα τοῦ Χριστοῦ, θὰ μπορούσα πολὺ περισσότερο νὰ τὸν μεγαλύνω, γιατί μὲ ἔκανε τέτοιο, ὥστε, ὑπερβαίνοντας τὴν μικρότητα τῶν ὄσων εἶναι γραμμένα σ' αὐτόν, νὰ ἀνεβῶ στὸ ὕψος τῆς διδασκαλίας ποὺ μᾶς προσφέρθηκε ἀπὸ τὸν Χριστό. Εἶναι πολὺ μεγάλη ἡ ὠφέλεια τοῦ νόμου πρὸς τὸ ἀνθρώπινο γένος, ἀλλ' ἂν ὀδηγῆ σωστὰ πρὸς τὸν Χριστό, ἂν ὅμως αὐτὸ δὲν γίνεται, τότε καὶ μᾶς ἔβλαψε πάρα πολὺ, γιατί μᾶς ἀποστέρησε μεγαλύτερα ἀγαθὰ μὲ τὸ νὰ μᾶς ἔχη προσκολλημένους στὰ μικρότερα καὶ νὰ μᾶς κρατῆ ἀκόμη στὰ μύρια τραύματα τῶν παραβάσεών του. Ἐὰν δηλαδὴ ὑπῆρχαν δύο ἰατροί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἓνας νὰ ἦταν κατώτερος καὶ ὁ ἄλλος ἀνώτερος, καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ὁ πρῶτος ἀλείφοντας φάρμακα στὶς πληγὲς δὲν κατῴρθωνε ν' ἀπαλλάξῃ μονομιᾶς τὸν ἄρρωστο ἀπὸ τὸν πόνο τῶν πληγῶν του...¹⁰.

3. «...ὁ ἀδελφός σου, ἄφησε τὸ δῶρο σου μπροστὰ στὸ θυσιαστήριο καὶ πήγαινε πρῶτα νὰ συμφιλιωθῆς μὲ τὸν ἀδελφό σου καὶ τότε ἔλα καὶ πρόσφερε τὸ δῶρο σου»¹¹. Δὲν εἶπε, 'συντόμευσε τὴ θυσία καὶ τότε πήγαινε', ἀλλὰ, ἄφησέ τὴν χωρὶς νὰ τὴν προσφέρῃς, κι ἀφοῦ πᾶς, «συμφιλιώσου μὲ τὸν ἀδελφό σου». Καὶ δὲν τὸ ἔκαμε αὐτὸ μόνο ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἄλλοῦ πάλι. Ἐὰν δηλαδὴ κάποιος ἔχη ἄπιστη γυναῖκα, δηλαδὴ εἰδωλολάτρισσα, δὲν ὑποχρεώνεται νὰ τὴν ἀπομακρύνῃ· γιατί λέγει· «ἂν κάποιος ἔχη γυναῖκα ἄπιστη καὶ αὐτὴ δέχεται νὰ συγκατοικῆ μαζί του, ἂς μὴ τὴν ἀφήνῃ»¹². Ἐὰν ὅμως εἶναι πόρνη καὶ μοιχαλίδα, δὲν ἐμποδίζεται νὰ τὴν ἀπομακρύνῃ. Γιατὶ λέγει, «ὁποῖος θὰ χωρίσῃ τὴ γυναῖκα του, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν αἰτία τῆς πορνείας, αὐτὸς τὴν ἀναγκάζει νὰ διαπράξῃ μοιχείαν»¹³. Συνεπῶς ἐπιτρέπεται νὰ διώξῃ κανεὶς τὴ γυναῖκά του, ὅταν ὑπάρχῃ ὁ λόγος τῆς πορνείας. Εἶδες φιλανθρωπία Θεοῦ καὶ πρόνοια; Ἐὰν ἡ γυναῖκα

κηδεμονίαν; Ἐάν Ἕλληνις ἦ, φησίν, ἢ γυνή, μὴ ἐκβάλλῃς· ἂν δὲ πόρνη, οὐ κωλύω τοῦτο ποιῆσαι· ἂν εἰς ἐμέ, φησίν, ἀσεβήσῃ, μὴ ἐκβάλλῃς· ἂν δὲ εἰς σὲ ὑβρίσῃ, οὐδεὶς ὁ κωλύων ἐκβαλεῖν. Εἶτα ὁ μὲν Θεὸς τοσαύτη τιμῇ κέχρηται πρὸς ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τῶν
 5 ἴσων αὐτὸν ἀξιόσομεν, ἀλλ' ὑβριζόμενον αὐτὸν παρὰ τῶν ἡμετέρων περιοψόμεθα γυναικῶν καὶ ταῦτα εἰδότες, ὅτι μεγίστη κόλασις ἡμῖν ἀποκείσεται καὶ τιμωρία, ὅταν τὴν τῶν γυναικῶν ὑπερορῶμεν σωτηρίαν; Διὰ γὰρ τοῦτο κεφαλὴν σε τῆς γυναικὸς ἐποίησε, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐκέλευσεν, «εἴ τι μαθεῖν θέλουσιν αἱ γυναῖκες,
 10 ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτᾶν», ἵνα, ὡσπερ διδάσκαλος καὶ κηδεμῶν καὶ προστάτης, εἰς εὐσέβειαν αὐτὴν ἐνάγῃς. Ὑμεῖς δέ, ὅταν μὲν καιρὸς συνάξεως πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καλῇ, ραθυμούσας οὐ διεγείρετε· τοῦ δὲ διαβόλου πρὸς τὰς σάλπιγγας αὐτὰς καλοῦντος, ἐτοίμως ἐπακουούσας οὐ κατέχετε, ἀλλὰ περιορᾶτε τοῖς τῆς
 15 ἀσεβείας ἐγκλήμασιν ἀλισκομένας καὶ πρὸς ἀκολασίαν ἐξελκομένας. Καὶ γὰρ πόρνοι καὶ μαλακοὶ καὶ πᾶς ὁ τῆς ὀρχήστρας χορὸς ἐκεῖ συντρέχειν εἰώθασι.

Καὶ τί λέγω πορνείας τὰς γινομένας; Οὐ δέδοικας μὴ δαίμονα λαβοῦσα ἐκεῖθεν ἐπανέλθῃ ἢ γυνή; Οὐκ ἤκουσας ἐν τῇ προτέρᾳ
 20 διαλέξει σαφῶς ἀποδείξαντος ἡμῖν τοῦ λόγου, ὅτι καὶ τὰς ψυχὰς αὐτὰς τῶν Ἰουδαίων καὶ τοὺς τόπους, ἐν οἷς συλλέγονται, δαίμονες κατοικοῦσι; Πῶς οὖν, εἶπέ μοι, τολμᾶς μετὰ δαιμόνων χορεύσας πρὸς τὸν τῶν ἀποστόλων σύλλογον ἐπανελθεῖν; Πῶς δὲ οὐ φρίττεις ἀπελθὼν καὶ κοινωνήσας ἐκείνοις τοῖς τὸ αἷμα ἐκχέασι τοῦ
 25 Χριστοῦ, ἐλθεῖν καὶ κοινωνῆσαι τῆς ἱερᾶς τραπέζης καὶ τοῦ αἵματος μετασχεῖν τοῦ τιμίου; Οὐ φρίττεις, οὐ δέδοικας τοιαῦτα παρανομῶν; Τὴν τράπεζαν αὐτὴν οὐκ αἰδῆ;

Ταῦτα πρὸς ὑμᾶς ἐγὼ διελέχθην, ταῦτα πρὸς ἐκείνους ὑμεῖς, κάκεινοι πρὸς τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας· «εἰς τὸν ἕνα οἰκοδομεῖτε».
 30 Κἂν μὲν κατηχούμενος ἦ ὁ τὰ τοιαῦτα νοσῶν, τῶν προθύρων εἰργέσθω, ἂν δὲ πιστὸς καὶ μεμνημένος, τῆς ἱερᾶς τραπέζης ἀπελαυ-

14. Ἐφεσ. 5,23.

15. Α' Κορ. 14,35.

16. Α' Θεσ. 5,11.

σου εἶναι εἰδωλόλατρισσα, λέγει, μὴ τὴν διώξης, ἂν ὁμως εἶναι πόρνη, δὲν σὲ ἐμποδίζω νὰ τὴν ἀπομακρύνῃς. Ἐὰν ἀσεβήσῃ, λέγει, σὲ μένα, μὴ τὴν διώξης, ἂν ὁμως προσβάλλῃ ἐσένα, κανεῖς δὲν σὲ ἐμποδίζει νὰ τὴν ἀπομακρύνῃς. Ἐπειτα, ἐνῶ ὁ Θεὸς μᾶς μεταχειρίζεται μὲ τόση τιμὴ, ἑμεῖς δὲν θὰ καταδεχθοῦμε οὔτε κἂν τὰ ἴσα νὰ τοῦ ἀνταποδώσουμε, ἀλλὰ ἐνῶ ὑβρίζεται ἀπὸ τὶς γυναῖκες μας θὰ ἀδιαφορήσουμε, καὶ ὅλα αὐτὰ τῆ στιγμῆ πού γνωρίζουμε, ὅτι μᾶς περιμένει μέγιστη κόλαση καὶ τιμωρία, ὅταν ἀδιαφοροῦμε γιὰ τὴ σωτηρία τῶν γυναικῶν μας; Γιατὶ γι' αὐτὸ σὲ κατέστησε κεφαλὴ τῆς γυναῖκας¹⁴, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔδωσε ἐντολή, «ἂν οἱ γυναῖκες θέλουν νὰ μάθουν κάτι, ἅς ἐρωτοῦν τοὺς ἄνδρες τους στὸ σπίτι τους»¹⁵, γιὰ νὰ τὴν ὀδηγήσῃ, σὰν διδάσκαλος καὶ κηδεμόνας καὶ προστατῆς, στὴν εὐσέβεια. Σεῖς ὁμως, ὅταν ἔρχεται ἡ ὥρα τῆς συγκεντρώσεώς μας ἐδῶ στὴν ἐκκλησία, δὲν τὶς παροτρύνετε, ἐνῶ αὐτὲς δείχνουν ἀδιαφορία· ἀντίθετα, ὅταν ὁ διάβολος τὶς καλῆ στὴν ἐορτὴ τῶν σαλπύγγων καὶ εἶναι ἔτοιμες νὰ ἀνταποκριθοῦν, δὲν τὶς συγκρατεῖτε, ἀλλ' ἀμελεῖτε πού αἰχμαλωτίζονται στὰ ἐγκλήματα τῆς ἀσεβείας καὶ παρασύρονται στὴν ἀκολασία. Γιατὶ πραγματικὰ καὶ οἱ πόρνες καὶ οἱ θηλυπρεπεῖς καὶ ὀλόκληρος ὁ χορὸς τῆς ὀρχήστρας ἐκεῖ συνηθίζουν νὰ πηγαίνουν τρέχοντας.

Καὶ γιατί ὀμιλῶ γιὰ τὶς πορνεῖες πού συμβαίνουν; Δὲν φοβᾶσαι μήπως ἡ γυναῖκα σου, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ ἐκεῖ στὸ σπίτι, φέρῃ μαζί της καὶ κανένα δαίμονα; Δὲν ἄκουσες στὴν προηγούμενῃ μας ὀμιλία, κατὰ τὴν ὁποία σαφῶς μᾶς ἀπέδειξε ὁ λόγος, ὅτι οἱ δαίμονες κατοικοῦν τόσο στὶς ψυχὰς τῶν Ἰουδαίων, ὅσο καὶ στοὺς τόπους τῶν συγκεντρώσεών τους; Πές μου λοιπόν, τολμᾶς, ἀφοῦ χόρεψες μὲ τοὺς δαίμονες, νὰ ἐπανέλθῃς στὴ συνέλευση τῶν Ἀποστόλων; Πῶς δὲν φρίττεις, πού, ἀφοῦ πῆγες ἐκεῖ καὶ συνανεστράφηκες μ' ἐκείνους πού ἔχυσαν τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἔρχεσαι ἐδῶ καὶ παίρνεις μέρος στὴν ἱερὴ τράπεζα καὶ μεταλαβαίνεις τὸ τίμιον αἷμα; Δὲν φρίττεις, δὲν φοβᾶσαι διαπράττοντας τέτοιες παρανομίες; Δὲν σέβεσαι τὴν τράπεζα αὐτή;

Αὐτὰ τὰ εἶπα ἐγὼ σὲ σᾶς καὶ σεῖς πρὸς ἐκείνους καὶ ἐκεῖνοι στὶς γυναῖκές τους. «Ὁ ἕνας νὰ οἰκοδομῆτε τὸν ἄλλο»¹⁶. Καὶ ἂν αὐτὸς πού ὑποφέρει ἀπὸ τὴν παροῦσα ἀσθένεια εἶναι κατηχούμενος, νὰ μὴ ἐπιτρέψετε νὰ εἰσέλθῃ στὸ ναό, ἂν ὁμως εἶναι πιστὸς καὶ μυ-

νέσθω. Οὐ γὰρ πάντα τὰ ἀμαρτήματα παραιnéσεως δεῖται καὶ συμ-
 βουλήs, ἀλλ' ἔστιν ἡ τομῆ συντόμω καὶ ὀξύτατη διορθοῦσθαι πέ-
 φυκε. Καὶ καθάπερ τῶν τραυμάτων τὰ μὲν ἀνεκτότερα προσηνε-
 στέροις εἶκει φαρμάκοις, τὰ δὲ σεσηπότα καὶ ἀνίατα, καὶ τὸ λοιπὸν
 5 ἐπινεμόμενα σῶμα, αἰχμῆς σιδήρου δεῖται καὶ φλογός, οὕτω δὴ καὶ
 ἐπὶ τῶν ἀμαρτημάτων, τὰ μὲν παραιnéσεως μακροτέρας χρεῖαν
 ἔχοντα τὰ δὲ ἐλέγχων ἀποτόμων. Διόπερ καὶ ὁ Παῦλος ἐκέλευσε
 μὴ πάντα παραινεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐλέγχειν ἀποτόμως, οὕτω λέγων·
 «δι' ἣν αἰτίαν ἔλεγε αὐτοὺς ἀποτόμως». Ἐλέγξωμεν οὖν αὐτοὺς
 10 ἀποτόμως νῦν, ἵνα ἐπὶ τοῖς φθάσασιν αἰσχυρθέντες καὶ καταγνόν-
 τες ἑαυτῶν μηκέτι τὴν ἀπὸ τῆς παρανόμου νηστείας δέξωνται λύ-
 μνη. Διὰ ταῦτα καὶ ἐγὼ τὴν παραινεσιν λοιπὸν ἀφείs, μαρτύρομαι
 καὶ βοῶ· «εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἔστω ἀνάθε-
 μα»· τοῦ δὲ μὴ φιλεῖν τὸν Κύριον τί μεῖζον ἂν γένοιτο τεκμήριον,
 15 ἀλλ' ἢ ὅταν τοὺς ἀποκτείνοντας αὐτὸν κοινωνοὺς ἔχη τις τῆς ἐορ-
 τῆs; Τούτους οὐκ ἐγὼ ἀνεθεμάτισα, ἀλλὰ Παῦλος· μᾶλλον δὲ οὐδὲ
 Παῦλος, ἀλλ' ὁ Χριστός, ὁ δι' ἐκείνων λαλῶν καὶ ὁ ἐν τοῖς ἔμπρο-
 σθεν εἰπών, ὅτι «ἐν νόμω δικαιούμενοι τῆς χάριτος ἐξέπεσον».

Ταῦτα εἶπατε πρὸς αὐτοὺς τὰ ρήματα καὶ τὰς ἀποφάσεις αὐ-
 20 τοῖς ἀνάγνωτε καὶ μετὰ πάσης σπουδῆs αὐτοὺς διασώσαντες, καὶ
 τῆs τοῦ διαβόλου φάρυγγος ἐξαρπάσαντες, ἀγάγετε τῇ ἡμέρᾳ τῆs
 νηστείας ἡμῖν, ἵνα καὶ τὴν λείπουσαν ὑμῖν ὑπόσχεσιν ἀποδόντες,
 ὁμοθυμαδὸν ἐν ἐνὶ στόματι μετὰ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων δο-
 ξάσωμεν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 25 ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ημένος ν' απομακρύνετε από την κοινωνία τῆς ἱερῆς τράπεζας. Γιατί δὲν χρειάζονται ὅλα τὰ ἀμαρτήματα συμβουλή καὶ παραίνεση, ἀλλ' ὑπάρχουν μερικά, πὸ διορθώνονται μὲ βαθεῖα καὶ ὀξύτατη ἐπέμβαση. Κι ὅπως ἀπὸ τὰ τραύματα, τὰ πιὸ ὑποφερτὰ θεραπεύονται μὲ ἡπιώτερα φάρμακα, τὰ σάπια ὅμως καὶ τὰ ἀθεράπευτα, πὸ βλάπτουν καὶ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα, ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ χειρουργικὴ ἐπέμβαση καὶ καυτηρίαση, ἔτσι γίνεται καὶ μὲ τὰ ἀμαρτήματα· ἀλλὰ ἀπαιτοῦν συνεχῆ νοουθεσία, ἐνῶ ἀλλὰ αὐστηροῦς ἐλέγχους. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἔδωσε ἐντολὴ νὰ μὴ συμβουλεύουμε πάντοτε, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐλέγχουμε αὐστηρά, λέγοντας τὰ ἐξῆς: «γιατὸν λόγον αὐτὸ νὰ τοὺς ἐλέγχῃς πολὺ αὐστηρά»¹⁷. Ἄς τοὺς ἐλέγξουμε λοιπὸν τώρα αὐστηρά, ὥστε, ἀφοῦ ἐντραποῦν καὶ ἔλθουν σὲ ἐπίγνωση τοῦ ἑαυτοῦ τους, νὰ μὴ δεχθοῦν ποτὲ πιά τὴ βλάβη ἀπὸ τὴν παράνομη νηστεία. Γι' αὐτὸ καὶ ἐγώ, ἀφήνοντας τώρα κατὰ μέρος τὴν παραίνεση, διαμαρτύρομαι καὶ κραυγάζω· «ἂν κάποιος δὲν ἀγαπᾷ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστό, ὡς εἶναι ἀνάθεμα»¹⁸. Καὶ ποιά ἀπόδειξη θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξῃ μεγαλύτερη γιὰ τὸ ὅτι δὲν ἀγαπᾷ τὸν Κύριον, ὅταν κανεὶς συμμετέχη στὶς ἐορτές τους μὲ ἐκείνους πὸ φόνευσαν αὐτόν; Αὐτοὺς δὲν τοὺς ἀναθεμάτισα ἐγώ, ἀλλ' ὁ Παῦλος· ἢ καλύτερα οὔτε ὁ Παῦλος, ἀλλ' ὁ Χριστός, πὸ μὲ τὸ στόμα τοῦ Παύλου ὁμιλεῖ καὶ πὸ προηγουμένως εἶπε, ὅτι «ἐκεῖνοι πὸ ἐπιδιώκουν τὴ δικαίωση μὲ τὸν νόμον, ξέπεσαν ἀπὸ τὴ χάρη»¹⁹.

Τὰ λόγια αὐτὰ πέστε τα σ' αὐτοὺς καὶ ἀνακοινῶστε τους τὶς ἀποφάσεις καὶ ἀφοῦ μὲ κάθε ἐπιμέλεια τοὺς διασώσετε καὶ τοὺς απομακρύνετε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ διαβόλου, ὀδηγῆστε τους σὲ ἐμένα κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς νηστείας, ὥστε, ὀλοκληρώνοντας καὶ τὴν ὑπόσχεση πὸ σᾶς εἶχα δώσει, ὅλοι μαζί μὲ ἓνα στόμα καὶ μαζί μὲ τοὺς ἀδελφούς μας ὡς δοξάσουμε τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, γιατί σ' αὐτόν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

17. Τίτ. 1,13.

18. Α' Κορ. 16,22.

19. Γαλ. 5,4.

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΠΑΣΧΑ

ΝΗΣΤΕΥΟΝΤΑΣ

1. Πάλιν χρεία τις ἀναγκαία καὶ καταπείγουσα, τῶν πρώην εἰρημένων τὴν ἀκολουθίαν διακόψασα, πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπᾶται τὸν λόγον καὶ τῶν πρὸς τοὺς αἰρετικούς ἡμᾶς ἀπάγει παλαισμάτων τήμερον. Ἡμεῖς μὲν γὰρ πάλιν περὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς δόξης δια-
5 λεχθῆναι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην παρεσκευαζόμεθα, ἡ δὲ τῶν τὰ πρῶτα πάσχα νηστεύειν βουλομένων πᾶσαν ἡμῖν ἀσχοληθῆναι καταναγκάζει τὴν διδασκαλίαν τήμερον. Καὶ γὰρ ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς οὐχὶ τοὺς λύκους ἀπελαύνει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ πρόβατα νενοσηκότα θεραπεύει μετ' ἐπιμελείας ἀπάσης· ἐπεὶ τί τὸ κέρδος, ὅταν τῶν
10 μὲν θηρίων τὰ στόματα διαφεύγη τὰ ποίμνια, ὑπὸ δὲ τῆς ἀρρωστίας κατεσθίηται; Οὕτω καὶ στρατηγὸς ἄριστος οὐχὶ τὰ μηχανήματα ἀποκρούεται μόνον, ἀλλὰ πρὸ τούτων τὴν πόλιν στασιάζουσαν πρὸς ἑαυτὴν συνάγει, εἰδὼς ὅτι τὸ πλεόν οὐδὲν ἔσται τῆς ἔξωθεν νίκης, ἕως ἂν οἱ ἔνδοθεν ἐμφύλιοι μένωσι πόλεμοι. Καὶ ἵνα μά-
15 θης, ὅτι στάσεως καὶ φιλονεικίας ἴσον οὐδὲν εἰς καθαίρεσιν, ἄκουσον τί φησιν ὁ Χριστός· «βασιλεία μερισθεῖσα ἐφ' ἑαυτὴν οὐ σταθήσεται». Καίτοι τί βασιλείας δυνατώτερον, ὅπου χρημάτων πρόσοδος καὶ ὄπλα καὶ τείχη καὶ ὀχυρώματα καὶ στρατιωτῶν ἀριθμὸς τοσοῦτος καὶ ἵπποι καὶ μυρία ἕτερα πολλὴν παρέχοντα τὴν ἰσχύν;

1. Οἱ Πρωτοπασχιτες ἢ Τεσσαρασκαϊδεκατιτες ἐώρταζαν τὸ Πάσχα μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ Χρυσοστόμου, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα ἀκόμη, σύμφωνα μετὰ τὴν παλιὰ συνήθεια, ἂν καὶ ἡ Α' Οἰκουμενικὴ σύνοδος καθώρισε ἐνιαῖο ἐορτασμὸ τοῦ Πάσχα.

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΝΗΣΤΕΥΟΥΝ ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΩΤΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΣΧΑ¹

1. Κάποια και πάλι ανάγκη και μάλιστα πολύ επείγουσα, ἀφοῦ διέκοψε τὴ συνέχεια τῶν ὄσων προχθὲς ἐλέγαμε, ἀποσπᾶ τὸν λόγο μας πρὸς αὐτὴν καὶ μᾶς ἀπομακρύνει σήμερα ἀπ' τοὺς ἀγῶνές μας ἐναντίον τῶν αἰρετικῶν. Ἐγὼ βέβαια προετοιμαζόμενοι νὰ μιλήσω καὶ πάλι στὴν ἀγάπη σας γιὰ τὴ δόξα τοῦ Μονογενοῦς, ἢ παράκαιρη ὁμως φιλονεικία ὄσων θέλουν μὲ νηστεία νὰ ἐορτάσουν τὸ πρωτοχριστιανικὸ Πάσχα, μᾶς ἐξαναγκάζει νὰ στρέψουμε σήμερα τὴ διδασκαλία μας στὴ θεραπεία ὄλων αὐτῶν. Γιατὶ ὁ καλὸς ποιμένας δὲν διώχνει μονάχα τοὺς λύκους, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄρρωστα πρόβατα τὰ θεραπεύει μὲ κάθε ἐπιμέλεια. Γιατί, ποιό εἶναι τὸ κέρδος, ὅταν τὰ ποίμνια γλυτώνουν ἀπὸ τὰ στόματα τῶν θηρίων, κατατρῶγονται ὁμως ἀπὸ τὴν ἀρρώστια; Ἔτσι καὶ ὁ ἄριστος στρατηγός, δὲν ἀποκρούει μόνο τίς ἐξωτερικὲς πολεμικὲς ἐπιθέσεις, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ ὅλα μεριμνᾷ νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς στασιάζοντες πολίτες, γνωρίζοντας πολὺ καλὰ ὅτι δὲν θὰ ὑπάρξῃ κανένα κέρδος ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ νίκη, ὅσο θὰ διακοῦν μέσα στὴν πόλη οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Καὶ γιὰ νὰ μάθῃς, ὅτι τίποτε δὲν εἶναι γιὰ καταστροφή ἴσο μὲ τὴ διαμάχη καὶ τὴ φιλονεικία, ἄκουσε τί λέγει ὁ Χριστός· «Βασίλειο πού διασπᾶται ἀπὸ μόνο του σὲ ἀντιμαχόμενα μέρη δὲν θὰ παραμείνῃ»². Ἄν καὶ βέβαια τί εἶναι δυνατώτερο ἀπὸ βασίλειο, ὅπου ὑπάρχουν καὶ εἰσοδήματα χρημάτων καὶ ὄπλα καὶ τείχη καὶ ὀχυρώματα καὶ πλῆθος πολὺ ἀπὸ στρατιῶτες καὶ ἄλογα καὶ χίλια δυὸ ἄλλα πράγμα-

2. Ματθ. 12,25.

Ἄλλ' ὁμως ἡ τοσαύτη δύναμις καταλύεται, ὅταν πρὸς ἑαυτὴν στασιάζῃ. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀσθένειαν ἐργάζεσθαι πέφυκεν, ὡς φιλονεικία καὶ ἔρις· ὥσπερ οὐδὲν οὕτως ἰσχὺν καὶ δύναμιν, ὡς ἀγάπη καὶ ὁμόνοια. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Σολομὼν συνιδῶν, ἔλεγεν· «ἀδελφὸς 5 ὑπ' ἀδελφοῦ βοηθούμενος ὡς πόλις ὄχυρὰ καὶ μεμοχλευμένη βασιλεία».

Εἶδες ὅση τῆς ὁμονοίας ἡ ἰσχὺς; ὅση τῆς φιλονεικίας ἡ βλάβη; Βασιλεία στασιάζουσα καταλύεται, δύο δὲ ἐπὶ ταῦτ' ὄντες καὶ συνδεδεμένοι μετ' ἀλλήλων, παντός εἰσιν ἀρραγέστεροι τείχους. 10 Καὶ οἶδα μὲν ὅτι διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν τὸ πλεον ἡμῖν τῆς ἀγέλης ταύτης ἀπήλλακται τῆς ἀρρωστίας καὶ εἰς ὀλίγους τὸ νόσημα περιέστηκε· πλὴν ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἀμελητέον τῆς θεραπείας. Καὶ γὰρ καὶ εἰ δέκα μόνον καὶ εἰ πέντε καὶ εἰ δύο καὶ εἰ εἷς μόνος ὁ κάμων ἦν, οὐδ' οὕτω καταφρονῆσαι ἔδει. Εἰ γὰρ καὶ εἷς ἐστὶ καὶ 15 εὐτελής καὶ ἀπερριμμένος, ἀλλ' ἀδελφός ἐστι, δι' ὃν ὁ Χριστὸς ἀπέθανε. Καὶ πολλὸς τῷ Χριστῷ τῶν εὐτελῶν ὁ λόγος. «Ὅς ἐὰν σκανδαλίση», φησὶν, «ἓνα τῶν μικρῶν τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ καταποντισθῇ εἰς τὴν θάλασσαν». Καὶ πάλιν· «ἐφ' ὅσον 20 οὐκ ἐποιήσατε ἐνὶ τῶν μικρῶν τούτων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε»· καὶ πάλιν· «οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν τούτων». Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, εἰ τοῦ Χριστοῦ τοσαύτην ποιουμένου τῶν μικρῶν πρόνοιαν, ἡμεῖς αὐτῶν καταρραθυμήσασαιμεν; Μὴ τοῦτο εἶπης, ὅτι εἷς 25 ἐστὶν, ἀλλ' ὅτι εἷς ἀμελούμενος, καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς παραπέμψει τὸ πάθος· «μικρὰ γὰρ ζύμη», φησὶν, «ὄλον τὸ φύραμα ζυμοῖ». Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ τὰ πάντα ἀπόλλυσι καὶ ἀνατρέπει, ὅτι τῶν μικρῶν καταμελοῦμεν. Διὰ τοῦτο μεγάλα γίνεται τὰ ἔλκη, ὥσπερ οὖν τὰ μεγάλα ραδίως ἂν γένοιτο μικρὰ τῆς προσηκούσης ἀπολαύοντα 30 ἐπιμελείας.

Τοῦτο τοίνυν πρὸς αὐτοὺς λέγομεν πρότερον, ὅτι οὐδὲν χει-

3. Παροιμ. 18,19.

4. Ματθ. 18,6.

5. Ματθ. 24,45.

6. Ματθ. 18,14.

7. Γαλ. 5,9.

τα, πού τοῦ προσδίδουν τεράστια δύναμη; Ἄλλ' ὅμως ἡ μεγάλη αὐτὴ δύναμη καταλύεται, ὅταν ἐπαναστατῆ ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ της. Γιατὶ τίποτε δὲν ἐπιφέρει ἐκ φύσεως τόση ἐξασθένηση, ὄση ἡ φιλονεικία, καὶ τίποτε δὲν παρέχει τόση ἰσχὺ καὶ δύναμη, ὄση ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ὁμόνοια. Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα κατανοώντας καὶ ὁ Σολομών, ἔλεγε· «ἀδελφὸς πού βοηθεῖται ἀπὸ ἀδελφὸ μοιάζει μὲ πόλη ὀχυρωμένη καὶ μὲ βασίλειο καλὰ ἀσφαλισμένο μὲ μοχλοῦς»³.

Εἶδες πόση εἶναι ἡ δύναμη τῆς ὁμόνοιας; πόση ἡ βλάβη πού προξενεῖ ἡ φιλονεικία; Βασίλειο, πού διαταράσσεται ἀπὸ ἐσωτερικὲς διαμάχες, καταλύεται, ἐνῶ δυὸ ἄνθρωποι, πού ὁμονοοῦν καὶ συνδέονται μεταξὺ τους, εἶναι πιὸ ἀρραγεῖς κι ἀπὸ τὸ τεῖχος. Καὶ γνωρίζω βέβαια ὅτι μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ποιίμνης μας αὐτῆς ἔχει ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν ἀρρώστια καὶ ὅτι ἡ ἀσθένεια περιωρίσθηκε σὲ λίγους, ἀλλ' ὅμως δὲν πρέπει αὐτὸ νὰ μᾶς κάνη νὰ ἀδιαφορήσουμε γιὰ τὴ θεραπεία τους. Κι ἂν ἀκόμη δηλαδὴ ἦταν μόνο δέκα ἢ πέντε ἢ δύο ἢ καὶ ἓνας ἀκόμη ὁ ἀσθενής, δὲν ἔπρεπε οὔτε ἔτσι ν' ἀδιαφορήσουμε. Γιατί, κι ἂν ἀκόμη εἶναι ἓνας καὶ μάλιστα εὐτελής καὶ καταφρονημένος, ἀλλ' εἶναι ἀδελφός, γιὰ τὸν ὁποῖο πέθανε ὁ Χριστός. Καὶ εἶναι πολὺς ὁ λόγος πού γίνεται ἀπὸ τὸν Χριστὸ γιὰ τοὺς εὐτελεῖς. «Ἐκεῖνος», λέγει, «πού θὰ σκανδαλίση ἓναν ἀπὸ τοὺς ἀσήμαντους πού πιστεύουν σὲ μένα, τοῦ συμφέρει νὰ κρεμασθῆ μολόπετρα στὸν τράχηλό του καὶ νὰ καταποντισθῆ στὴ θάλασσα»⁴. Καὶ πάλι· «ἐφ' ὅσον δὲν τὸ κάματε γιὰ ἓναν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀσήμαντους, οὔτε σὲ μένα τὸ ἐκάματε»⁵. Καὶ πάλι· «δὲν εἶναι τὸ θέλημα τοῦ οὐράνιου πατέρα σας νὰ χαθῆ ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀσήμαντους»⁶. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄτοπο, τὴ στιγμὴ πού Χριστὸς δείχνει τόση πρόνοια γι' αὐτοὺς τοὺς ἀσήμαντους, ἐμεῖς ν' ἀδιαφοροῦμε γι' αὐτούς; Μὴ πῆς αὐτό, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἓνας, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἓνας παραμελούμενος, πού εἶναι δυνατὸ νὰ μεταδώση καὶ στοὺς ὑπόλοιπους τὸ πάθος· γιὰτὶ λέγει, «μικρὴ ποσότητα ζύμης ζυμώνει ὅλο τὸ φύραμα»⁷. Κι αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο πού ἀνατρέπει καὶ καταστρέφει τὰ πάντα, τὸ ὅτι δηλαδὴ δείχνουμε ἀμέλεια γιὰ τοὺς ἀσήμαντους. Γι' αὐτὸ μεγαλώνουν καὶ τὰ ἔλκη, ὅπως πάλι μὲ τὴν κατάλληλη θεραπεία θὰ ἦταν δυνατὸ τὰ μεγάλα νὰ γίνουν μικρά.

Αὐτὸ λοιπὸν πρῶτα ἂς λέμε σ' αὐτούς, ὅτι δηλαδὴ δὲν ὑπάρ-

ρον φιλονεικίας καὶ μάχης καὶ τοῦ τὴν Ἐκκλησίαν διασπᾶν καὶ τὸν χιτῶνα, ὃν οὐκ ἐτόλμησαν οἱ λησταὶ διαρρηῆξαι, τοῦτον εἰς πολλὰ κατατεμεῖν μέρη. Οὐκ ἀρκοῦσιν αἱ λοιπαὶ αἰρέσεις, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἑαυτοὺς κατατέμωμεν; Οὐκ ἀκούεις τοῦ Παύλου λέγοντος, «εἰ δὲ 5 ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατασθίετε, βλέπετε μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῆτε»; Ἐξω τῆς ἀγέλης βαδίζεις, εἶπέ μοι, καὶ οὐ δέδοικας τὸ λέοντα τὸν ἔξωθεν περιόντα; «Ὁ ἐχθρὸς γὰρ ὑμῶν, ὡς λέων, περιέρχεται», φησὶν, «ὠρῶμενος καὶ ζητῶν τίνα ἀρπάσῃ». Ὅρα σοφίαν ποιμένος· οὔτε ἔνδον ἀφήκεν εἶναι ἐν τοῖς προβάτοις, ἵνα μὴ 10 καταπλήξῃται τὴν ποιμνὴν· οὔτε ἔξωθεν ἀπήγαγεν, ἵνα τῷ φόβῳ τοῦ θηρίου πάντας ἔσω συναγάγῃ. Οὐκ αἰδῆ τὸν Πατέρα; Φοβήθητι τὸν ἐχθρόν· εἰ ἀποσχίσης σαυτὸν τῆς ἀγέλης, ἐκεῖνός σε δέξεται πάντως. Ἰδύνατο μὲν γὰρ καὶ ἔξωθεν αὐτὸν ἀπαγαγεῖν ὁ Χριστός, ἀλλ' ἵνα σὲ παρασκευάσῃ νήφειν καὶ ἐναγώνιον εἶναι καὶ πρὸς τὴν 15 μητέρα συνεχῶς καταφυγεῖν, ἀφήκεν ἔξωθεν ὠρύεσθαι, ἵνα οἱ ἔνδοθεν, ἀκούοντες αὐτοῦ τῆς φωνῆς, μᾶλλον συσφίγγωνται καὶ πρὸς ἀλλήλους καταφεύγωσιν. Οὕτω καὶ μητέρες ποιοῦσι φιλόστοργοι, τὰ παιδιά κλαυθμυριζόμενα πολλάκις ἀπειλοῦσι τοῖς στόμασι τῶν λύκων ρίπτειν, οὐχ ἵνα ριφῶσιν, ἀλλ' ἵνα παύσωσι δυσχεραίνοντα. 20 Πάντα ὁ Χριστὸς διὰ τοῦτο ἐποίησεν, ἵνα εἰρηνεύωμεν, ἵνα πρὸς ἀλλήλους ὦμεν συνδεδεμένοι.

2. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος πολλὰ καὶ μεγάλα Κορινθίοις ἐγκαλεῖν ἔχων, οὐδὲν ἐνεκάλεσε πρὸ τούτου. Ἄλλ' ἔχων αὐτοῖς ἐγκαλέσαι καὶ περὶ πορνείας καὶ περὶ ἀπονοίας καὶ τῶν ἔξω δικαστηρίων καὶ 25 τῶν ἐν τοῖς εἰδωλείοις συμποσίων καὶ ὅτι γυναῖκες μὲν οὐκ ἐκαλύπτοντο τὰς κεφαλὰς, ἄνδρες δὲ τοῦτο ἐποιοῦν, καὶ μετὰ τούτων ἀπάντων διὰ τὴν τῶν πενήτων ὑπεροψίαν καὶ τὴν ἐκ τῶν χαρισμάτων ἐγγινομένην αὐτοῖς ἀπόνοιαν καὶ περὶ τῆς τῶν σωμάτων ἀναστάσεως· ἔχων δὲ μετὰ τούτων ἀπάντων καὶ περὶ τῆς πρὸς ἀλ-

8. Γαλ. 5,15.

9. Α' Πέτρ. 5,8.

χει χειρότερο πρᾶγμα ἀπὸ τῆ φιλονεικία καὶ τῆ διαμάχη καὶ ἀπὸ τὴν διάσπαση τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸν χιτῶνα, ποὺ δὲν τόλμησαν οὔτε καὶ οἱ ληστὲς νὰ τὸν διαρρήξουν, αὐτὸν νὰ τὸν κομματιάσουμε σὲ πολλὰ μέρη. Δὲν μᾶς ἀρκοῦν οἱ ἄλλες αἰρέσεις, ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι κατακομματιάσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας; Δὲν ἀκοῦς τὸν Παῦλο ποὺ λέγει, «ἂν δαγκώνετε καὶ κατατρώγετε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, προσέχετε μήπως καταφαγωθῆτε ἀναμεταξύ σας»⁸; Πές μου λοιπόν, βαδίζεις ἔξω ἀπὸ τὴν ποίμνη καὶ δὲν φοβᾶσαι τὸ λιοντάρι, ποὺ τριγυρίζει γύρω ἀπ' αὐτήν; Γιατὶ λέγει, «ὁ ἐχθρὸς σας σὰν λιοντάρι ὠρυόμενο γυρίζει γύρω σας, ζητώντας ποιὸν νὰ ἀρπάξῃ»⁹. Πρόσεχε σοφία ποιμένα. Δὲν τὸ ἄφησε νὰ μένη οὔτε μέσα στὰ πρόβατα, γιὰ νὰ μὴ κατασπαράξῃ τὴν ποίμνη, οὔτε καὶ τὸ ἀπομάκρυνε ἀπ' ἔξω, γιὰ νὰ συγκεντρώσῃ μὲ τὸν φόβο τοῦ θηρίου ὄλους μέσα. Δὲν σέβεσαι τὸν Πατέρα; Φοβήσου τὸν ἐχθρὸ· ἂν ἀπομακρύνῃς τὸν ἑαυτό σου ἀπὸ τὴν ποίμνη, ἐκεῖνος ὅπωςδὴποτε θὰ σὲ δεχθῆ. Βέβαια μπορούσε ὁ Χριστὸς νὰ διώξῃ μακριὰ ἀπὸ τὴν ποίμνη τὸν ἐχθρὸ, ἀλλὰ τὸν ἄφησε νὰ βρυχᾶται ἀπ' ἔξω γιὰ νὰ σὲ προετοιμάσῃ νὰ εἶσαι ξύπνιος, γεμᾶτος ἀγωνία καὶ νὰ καταφεύγῃς συνεχῶς κοντὰ στὴ μητέρα σου, ὥστε καὶ ἐκεῖνοι ποὺ βρίσκονται μέσα, ἀκούοντας τὸν βρυχηθμό του, νὰ συνδέωνται πιὸ στενὰ καὶ νὰ καταφεύγουν ὁ ἓνας στὸν ἄλλο. Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ οἱ φιλόστοργες μητέρες. Ὅταν τὰ παιδιά τους κλαῖνε, τὰ ἀπειλοῦν πολλές φορές νὰ τὰ ρίξουν στὰ στόματα τῶν λύκων, ὄχι γιὰ νὰ τὰ ρίξουν, ἀλλὰ γιὰ νὰ σταματήσουν νὰ κλαῖνε. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔκαμε τὸ πᾶν, ὥστε νὰ ἔχουμε ἀναμεταξύ μας εἰρήνη καὶ νὰ εἴμαστε συνδεδεμένοι ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο.

2. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, ἂν καὶ μπορούσε νὰ κατηγορήσῃ τοὺς Κορινθίους γιὰ πολλὰ καὶ μεγάλα πράγματα, γιὰ τίποτε δὲν τοὺς κατηγόρησε πρὶν ἀπ' αὐτό. Ἐνῶ μπορούσε δηλαδὴ νὰ τοὺς κατηγορήσῃ καὶ γιὰ πορνεία καὶ γιὰ ἀλαζονεία καὶ γιὰ τὴν προσφυγὴ τους σὲ κοσμικὰ δικαστήρια καὶ γιὰ τὰ συμπόσια στὰ ἱερὰ τῶν εἰδώλων καὶ γιὰ τὸ ὅτι οἱ γυναῖκες δὲν κάλυπταν τὰ κεφάλια τους, ἐνῶ οἱ ἄνδρες τὰ κάλυπταν, καὶ μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ καὶ γιὰ τὴν ὑπεροψία ποὺ ἔδειχναν πρὸς τοὺς φτωχοὺς καὶ γιὰ τὴν ἀλαζονεία ποὺ εἶχαν λόγῳ τῶν διαφόρων χαρισμάτων καὶ γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, καὶ ἐνῶ μπορούσε μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ νὰ τοὺς ἐπι-

λήλους φιλονεικίας καὶ διχοστασίας αὐτοῖς ἐπιτιμῆσαι, πάντα τὰ ἄλλα παραδραμῶν, ἐκεῖνο διορθοῦται πρότερον. Καὶ εἰ μὴ δοκῶ παρενοχλεῖν, ἀπ' αὐτῶν τῶν τοῦ Παύλου ρημάτων τοῦτο ποιήσω φανερόν, ὅτι πάντα ἐκεῖνα ἔχων ἐγκαλεῖν, οὐδὲν πρὸ τούτου διώρ-
 5 θωσεν. Ὅτι μὲν γὰρ ἐπόρνευον, ἄκουσον τί φησιν· «ὄλως ἀκούε-
 ται ἐν ὑμῖν πορνεία». Ὅτι δὲ πεφυσίωνται καὶ μέγα ἐφρόνουν· «ὡς μὴ ἐρχομένου· δέ μου πρὸς ὑμᾶς ἐφυσιώθησάν τινες». Ὅτι δὲ καὶ ἔξω πάλιν ἐδικάζοντο· «τολμᾷ τις ἐξ ὑμῶν, πρᾶγμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον, κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀπίστων;». Ὅτι δὲ καὶ εἰδωλόθυτα
 10 ἦσθιον· «οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν καὶ τραπέζης δαι-
 μονίων». Καὶ περὶ τοῦ μὴ κατακαλύπτεσθαι δὲ τὰς γυναῖκας, ἀλλὰ τοὺς ἄνδρας ἀπ' ἐναντίας, ἄκουσον πῶς αὐτοῖς ἐπιτιμᾷ λέγων· «πᾶς ἀνὴρ προσευχόμενος ἢ προφητεύων κατὰ κεφαλῆς ἔχων, κα-
 ταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· πᾶσα δὲ γυνὴ προσευχομένη ἢ προ-
 15 φητεύουσα ἀκαταλύπτω τῇ κεφαλῇ, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐ-
 τῆς». Καὶ ὅτι τῶν πενήτων ὑπερεώρων, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν εἰ-
 πών· «ὅς μὲν πεινᾷ, ὅς δὲ μεθύει»· καὶ πάλιν, «ἡ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε καὶ καταισχύνετε τοὺς μὴ ἔχοντας;» Ἐπει-
 δὴ δὲ καὶ τοῖς μείζοσι τῶν χαρισμάτων ἅπαντες ἐπεπήδων καὶ τὸ
 20 ἔλαττον οὐδεὶς κατεδέχετο, φησί· «μὴ πάντες ἀπόστολοι; μὴ πάν-
 τες προφήται;». Ὅτι δὲ καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀμφέβαλλον,
 «ἀλλ' ἐρεῖ τις», φησί, «πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ δὲ σώματι
 ἔρχονται;».

Ἄλλ' ὁμως τοσαῦτα ἔχων ἐγκαλέσαι, οὐδὲν πρὸ ἐκείνου
 25 πρὸς αὐτοὺς εἶπε τῆς διαστάσεως καὶ τῆς φιλονεικίας· ἀλλ' εὐθέως ἀρχόμενος τῆς ἐπιστολῆς, οὕτω πῶς φησι, «παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ἦ ἐν ὑμῖν σχίσματα». Ἦδει γάρ, ἦδει σαφῶς, ὅτι τοῦτο πρότερον ἦν τὸ κατεπεῖγον. Ὁ πορνεύων ἂν συ-
 30 νεχῶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσὶν καὶ ὁ ἀλάζων καὶ ὀτιοῦν ἔχων

10. Α' Κορ. 5,1.

11. Α' Κορ. 4,18.

12. Α' Κορ. 6,1.

13. Α' Κορ. 10,21.

14. Α' Κορ. 11,4-5.

15. Α' Κορ. 11,21-22.

16. Α' Κορ. 12,29.

τιμήση και για τις μεταξύ τους φιλονεικίες και ἔριδες, ἀφήνοντας κατὰ μέρος ὅλα αὐτά, ἐκεῖνο πρῶτα διορθώνει. Καὶ γιὰ νὰ μὴ γίνωμαι ἐνοχηλτικός, θὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Παύλου, ὅτι δηλαδὴ ἂν καὶ μπορούσε νὰ τοὺς κατηγορήσῃ γιὰ ὅλα αὐτά, ὅμως τίποτε δὲν διώρθωσε πρὶν ἀπ' αὐτό. Ἔκουσε τί λέγει γιὰ τὸ ὅτι πόρνευαν· «γενικὰ ἀκούεται ὅτι ὑπάρχει μεταξύ σας πορνεία»¹⁰. Ὅσο γιὰ τὴν ὑπεροψία καὶ τὴν ἀλαζονεία τοὺς λέγει· «μερικοὶ ὑπερηφανεύθηκαν σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ μὴ ἔλθω πρὸς ἐσᾶς»¹¹. Γιὰ τὸ ὅτι προσέφευγαν σὲ κοσμικὰ δικαστήρια λέγει· «Τολμᾷ κάποιος ἀπὸ σᾶς, ἔχοντας διαφορὰ μὲ ἄλλον, νὰ κρίνεται ἀπὸ ἐθνικοὺς δικαστές;»¹². Γιὰ τὸ ὅτι ἔτρωγαν κρέατα ἀπὸ τὰ ἱερὰ τῶν εἰδώλων λέγει· «δὲν μπορεῖτε νὰ συμμετέχετε στὴν τράπεζα τοῦ Κυρίου καὶ στὴν τράπεζα τῶν δαιμονίων»¹³. Γιὰ τὸ ὅτι οἱ γυναῖκες δὲν κάλυπταν τὰ κεφάλια, ἐνῶ ἀντίθετα οἱ ἄνδρες τὰ κάλυπταν, ἄκουσε πῶς τοὺς ἐπιτιμᾷ λέγοντας· «κάθε ἄνδρας ποὺ προσεύχεται ἢ προφητεύει μὲ καλυμμένη τὴν κεφαλή, ντροπιάζει τὴν κεφαλή του, ἐνῶ κάθε γυναῖκα ποὺ προσεύχεται ἢ προφητεύει μὲ ἀκάλυπτη τὴν κεφαλή της, καταντροπιάζει τὴν κεφαλή της»¹⁴. Καὶ γιὰ τὸ ὅτι περιφρονοῦσαν τοὺς φτωχοὺς, καὶ αὐτὸ τὸ δήλωσε, λέγοντας· «ἄλλος πεινᾷ καὶ ἄλλος μεθᾷ»· καὶ πάλι· «ἢ καταφρονεῖτε τὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ καὶ καταντροπιάζετε ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν;»¹⁵. Καὶ ἐπειδὴ ὅλοι σχεδὸν ἐπιδίωκαν τὰ μεγαλύτερα χαρίσματα καὶ κανένας δὲν καταδεχόταν τὰ μικρότερα, λέγει· «μήπως ὅλοι εἶναι ἀπόστολοι; μήπως ὅλοι εἶναι προφῆτες;»¹⁶. Γιὰ τὸ ὅτι πάλι ἀμφέβαλλαν καὶ γιὰ τὴν ἀνάστασι τῶν νεκρῶν, λέγει· «ἀλλὰ θὰ πῆ κάποιος· πῶς ἀνασταίνονται οἱ νεκροί; μὲ ποῖο σῶμα ἔρχονται;»¹⁷.

Ἐνῶ λοιπὸν εἶχε τόσα νὰ τοὺς κατηγορήσῃ, ὅμως πρὶν ἀπὸ ἐκεῖνο δὲν τοὺς μίλησε γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ γιὰ τὴ διχόνοια καὶ τὴς ἔριδες. Ἀρχίζοντας τὴν ἐπιστολή του λέγει εὐθύς ἀμέσως· «σᾶς παρακαλῶ, ἀδελφοί, στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, νὰ διδάσκετε ὅλοι τὸ ἴδιο καὶ νὰ μὴ ὑπάρχουν μεταξύ σας διαιρέσεις»¹⁸. Γιατὶ γνώριζε, γνώριζε πολὺ καλά, ὅτι αὐτὸ ἦταν πρὶν ἀπὸ ὅλα τὸ κατεπεῖγον. Ἐκεῖνος ποὺ πορνεύει ἂν εἰσέρχεται συνεχῶς στὴν Ἐκκλησία καθὼς καὶ ὁ ὑπερήφανος καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει

17. Α' Κορ. 15,35.

18. Α' Κορ. 1,10.

ἐλάττωμα, ταχέως αὐτὸ συνεχοῦς ἀπολαύων διδασκαλίας ἀπωθή-
 σεται καὶ πρὸς τὴν υἰγιαὴν ἐπανήξει· ὁ μὲν τοι τῆς συνόδου ταύτης
 ἑαυτὸν ἀπορρήξας καὶ τῆς τῶν πατέρων διδασκαλίας ὑπεξαγαγὼν
 καὶ τὸ ἰατρεῖον φυγὼν, κἂν υἰγιαίνειν δοκῆ, ταχέως εἰς ἀρρωστίαν
 5 πεσεῖται. Καὶ καθάπερ ἰατρὸς ἄριστος τὸν πυρετὸν πρῶτον σβέ-
 σας, τότε τὰ ἔλκη καὶ τὰ ρήματα διορθοῦνται, οὕτω καὶ Παῦλος
 ἐποίησε, πρότερον τὴν διάστασιν ἀνελὼν, τότε τὰ καθ' ἕκαστον
 μέλος ἐθεράπευσε τραύματα. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπὲρ τούτου διαλέγεται
 πρὸ τούτων, μηδὲ στασιάζειν πρὸς ἀλλήλους, μηδὲ οἰκείους ἄρχον-
 10 τας ἐπιγράφεσθαι, μηδὲ εἰς πολλὰ κατατεμεῖν μέρη Χριστοῦ τὸ
 σῶμα.

Ταῦτα δὲ οὐκ ἐκείνοις ἔλεγε μόνον, ἀλλὰ καὶ τούτοις μετ'
 ἐκείνους τὰ αὐτὰ νοσοῦσιν ἐκείνοις· οὐδ' ἡδέως ἔγωγε ἂν ἐροίμην,
 τί ποτέ ἐστι πάσχα, τί ποτέ ἐστι τεσσαρακοστή· καὶ τί μὲν τὸ ἰου-
 15 δαϊκόν, τί δὲ τὸ ἡμέτερον· καὶ τίνας ἔνεκεν ἐκεῖνο μὲν ἅπαξ τοῦ
 ἐνιαυτοῦ παντὸς ἐγένετο, τοῦτο δὲ καθ' ἑκάστην τελεῖται σύναξιν·
 τί βούλεται τὰ ἄζυμα καὶ ἕτερα πολλῶ πλείονα τούτων εἰς αὐτὴν
 ταύτην συντελοῦντα τὴν ὑπόθεσιν. Καὶ τότε ἂν ἔγνωτε καλῶς αὐ-
 τῶν τὴν ἄκαιρον φιλονεικίαν, οἱ μηδὲ λόγον περὶ ὧν ποιοῦσιν ἀπο-
 20 δοῦναι δυνάμενοι, καίπερ ἀπάντων ὄντες σοφώτεροι, οὔτε παρ'
 ἑτέρων μαθάνουσιν, ὅπερ ἐσχάτης ἐστὶ καταγνώσεως, μήτε αὐ-
 τοὺς εἰδέναι, μήτε τοῖς ἐπιτεταγμένοις ἔπεσθαι, ἀλλ' ἀπλῶς ἀλόγῳ
 συνηθείᾳ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέψαντες, κατὰ βαράθρων φέρονται
 καὶ κρημνῶν.

25 3. Ἀλλὰ τίς ὁ σοφὸς αὐτῶν λόγος, ὅταν ταῦτα αὐτοῖς ἀντιλέγω-
 μεν; Ὑμεῖς, φησὶν, οὐ ταύτην ἐνηστεύετε τὴν νηστείαν πρότερον;
 Τοῦτο οὐ σὸν ἐστὶν εἰπεῖν πρὸς με, ἀλλ' ἐμὲ δίκαιον ἂν εἶη πρὸς σὲ
 λέγειν, ὅτι καὶ ἡμεῖς οὕτως ἐνηστεύομεν πρότερον, ἀλλ' ὁμῶς προ-
 ετιμήσαμεν τὴν συμφωνίαν τῆς τῶν χρόνων παρατηρήσεως. Καὶ
 30 ὅπερ ὁ Παῦλος πρὸς Γαλάτας ἔλεγε, τοῦτο καὶ ἐγὼ ὑμῖν λέγω· «γι-

19. Ὁ ὄρος «Τεσσαρακοστή» μνημονεύεται γιὰ πρώτη φορὰ στὸν 5ο κανό-
 να τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (βλ. Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Σύνταγμα κανόνων,
 τ. Β' σελ. 125).

ὅποιοδήποτε ἐλάττωμα, θὰ τὸ ἀποβάλη πολὺ γρήγορα καὶ θὰ ἐπα-
νεύρη τὴν ὑγεία του, ἂν ἀπολαμβάνη συνεχῆ διδασκαλία. Ἐκεῖνος
ὅμως ποὺ ἀπέκοψε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴ σύναξη αὐτὴ καὶ ἀπομα-
κρύνθηκε ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν πατέρων καὶ ἀπέφυγε τὸ ἰατρεῖο
καὶ ἂν ἀκόμη νομίζη ὅτι εἶναι ὑγιής, πολὺ σύντομα θ' ἀρρωστήσῃ.
Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἄριστος ἰατρὸς θεραπεύει τὶς πληγὲς καὶ τὰ
κατάγματα, ἀφοῦ πρῶτα σταματήσῃ τὸν πυρετό, τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ὁ
Παῦλος· ἀφοῦ πρῶτα ξερρίζωσε τὴ διάσταση, τότε θεράπευσε τὰ
τραύματα τοῦ κάθε μέλους. Γι' αὐτὸ καὶ ὁμιλεῖ πρὶν ἀπ' ὅλα γι'
αὐτό, νὰ μὴ διαφωνοῦν δηλαδὴ ἀναμεταξύ τους, οὔτε ν' ἀνακηρύσ-
σουν δικούς τους ἀρχηγούς, οὔτε καὶ νὰ διαιροῦν τὸ σῶμα τοῦ Χρι-
στοῦ.

Καὶ αὐτὰ δὲν τὰ ἔλεγε μόνο σ' ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ στοὺς μετα-
γενεστέρους τοὺς ποὺ ἔχουν τὴν ἴδια μὲ ἐκείνους ἀσθένεια, τοὺς
ὁποίους βέβαια μὲ πολλὴ εὐχαρίστηση θὰ τοὺς ἐρωτοῦσα, τί τέλος
πάντων εἶναι τὸ Πάσχα, τί εἶναι ἡ Τεσσαρακοστή¹⁹· καὶ τί εἶναι τὸ
ἰουδαϊκὸ Πάσχα καὶ τί τὸ δικό μας. Καὶ γιατί ἐκείνο μιὰ φορὰ τὸν
χρόνο ἐορτάζεται, ἐνῶ τὸ δικό μας τελεῖται σὲ κάθε σύναξη²⁰; καὶ
ποιὰ εἶναι ἐπίσης ἡ σημασία τῶν ἀζύμων καὶ ὄλων ἐκείνων τῶν ἄλ-
λων πραγμάτων, ποὺ συντελοῦν στὴν ὑπόθεση αὐτὴ. Καὶ τότε θὰ
γνωρίζατε καλῶς τὴν ἐπιζήμια φιλονεικία ἐκείνων, ποὺ θεωροῦν
τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς σοφώτερους ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἐνῶ δὲν εἶναι σὲ
θέση νὰ παρουσιάσουν γιὰ τὶς πράξεις τοὺς οὔτε μιὰ δικαιολογία,
καὶ οὔτε ἀπὸ τοὺς ἄλλους μαθαίνουν, πρᾶγμα ποὺ ἐπισύρει τὴν χει-
ρότερη κατηγορία ἐναντίον τους, ἀφοῦ οὔτε οἱ ἴδιοι γνωρίζουν οὔτε
ἀκολουθοῦν τὰ διατεταγμένα, ἀλλὰ, ἐγκαταλείποντας ὅσα τοὺς
ἀφοροῦν στὴν ἀνόητη συνήθεια, ὀδηγοῦνται στὰ βάραθρα καὶ τοὺς
γκρεμούς.

3. Ὅμως, ποιὰ εἶναι ἡ σοφὴ ἀπάντησή τους, ὅταν ἐμεῖς τοὺς
ἀντιτάσσουμε αὐτά; Σεῖς, λένε, δὲν τηρούσατε πρῶτα τὴ νηστεία
αὐτὴ; Αὐτὸ δὲν μπορεῖς ἐσὺ νὰ τὸ πῆς σὲ μένα, ἀλλὰ θὰ ἦταν σωστὸ
νὰ σοῦ πῶ ἐγώ, ὅτι καὶ ἐμεῖς ἔτσι νηστεύαμε πρῶτα, πλὴν ὅμως
προτιμήσαμε τὴ συμφωνία τῆς παρατηρήσεως τῶν χρόνων. Καὶ
ἐκεῖνο ποὺ ἔλεγε ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς Γαλάτες, αὐτὸ λέγω καὶ ἐγώ

20. Δηλαδὴ ἡ ἀναίμακτη εὐχαριστηριακὴ θυσία, ποὺ τελεῖται σὲ κάθε θεία
Λειτουργία.

νεσθε ὡς ἐγώ, ὅτι κἀγὼ ὡς ὑμεῖς». Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ἔπειθεν αὐτοὺς ἀποστῆναι περιτομῆς, καταφρονῆσαι σαββάτων καὶ ἡμερῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν νομίμων ἀπάντων. Εἶτα, ἐπειδὴ δεδοικότας ἐώρα καὶ φοβουμένους, μήποτε παραβάσεως κόλασιν ὑπομεί-
 5 νωσι καὶ τιμωρίαν, ἀπὸ τῶν καθ' ἑαυτὸν πραγμάτων εἰς τὸ θαρρεῖν αὐτοὺς ἐνάγει, λέγων· «γίνεσθε ὡς ἐγώ, ὅτι κἀγὼ ὡς ὑμεῖς». Μὴ γὰρ ἐξ ἔθνῶν ἦλθον; φησί. Μὴ γὰρ ἄπειρος ἤμην τῆς νομικῆς πολιτείας καὶ τῆς τιμωρίας, τῆς κειμένης τοῖς παραβαίνουσιν τὸν νόμον; «Ἐβραῖος ἐξ Ἐβραίων, κατὰ νόμον Φαρισαῖος, κατὰ ζῆλον
 10 διώκων τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ καὶ ἄτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἤγημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν»· τουτέστιν, ἀπέστην αὐτῶν καθάπαξ. Γίνεσθε οὖν ὡς ἐγώ· καὶ γὰρ κἀγὼ ὡς ὑμεῖς ἤμην.

Καὶ τί λέγω περὶ ἑμαυτοῦ; Τριακόσιοι πατέρες ἢ καὶ πλείους, εἰς τὴν Βιθυνῶν χώραν συνελθόντες ταῦτα ἐνομοθέτησαν· καὶ πάν-
 15 τας ἀτιμάζεις ἐκείνους; Δυοῖν γὰρ θάτερον, ἢ ἄνοιαν αὐτῶν, ὡς οὐκ ἀκριβῶς εἰδότων, καταγινώσκεις, ἢ δειλίαν, ὡς εἰδότων μὲν, ὑποκριναμένων δὲ καὶ προδόντων τὴν ἀλήθειαν. Ὅταν γὰρ μὴ μένης ἐφ' οἷς ἐνομοθέτησαν ἐκεῖνοι, ταῦτα ἔπεται πάντως. Ὅτι δὲ καὶ σοφίαν πολλὴν καὶ ἀνδρείαν ἐπεδείξαντο τότε, τὰ γεγενημένα
 20 ἅπαντα δηλοῖ. Τὴν μὲν γὰρ σοφίαν αὐτῶν δείκνυσιν ἢ τότε ἐκτεθεῖσα πίστις καὶ τὰ τῶν αἰρετικῶν ἐμφράξασα στόματα καὶ καθάπερ τεῖχος ἀρραγὲς τὰς ἐπιβουλάς αὐτῶν ἀποκρουσαμένη πάσας, τὴν δὲ ἀνδρείαν ὁ προσφάτως παυσάμενος διωγμὸς καὶ ὁ τῶν Ἐκκλησιῶν πόλεμος. Καθάπερ γὰρ ἀριστεῖς τινες μυρία στήσαντες
 25 τρόπαια καὶ πολλὰ δεξάμενοι τραύματα, οὕτω πανταχόθεν ἐπανήσαν τότε τῶν Ἐκκλησιῶν οἱ προστάται, τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ βαστάζοντες καὶ πολλὰς ἔχοντες ἀριθμεῖν τιμωρίας, ἃς διὰ τὴν ὁμολογίαν ὑπέμειναν. Οἱ μὲν γὰρ εἶχον εἰπεῖν μέταλλα καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς ταλαιπωρίαν, οἱ δὲ δημεύσεις τῶν ὄντων ἀπάντων, οἱ δὲ λι-

21. Γαλ. 4,12.

22. Φιλιπ. 3,5-7.

23. Δηλαδή τοὺς 318 θεοφόρους πατέρες τῆς Α' Οἰκουμενικῆς συνόδου.

πρὸς ἐσᾶς· «γίνεσθε ὅπως εἶμα ἐγώ, γιατί καὶ ἐγὼ ἤμουν ὅπως καὶ σεῖς»²¹. Καὶ τί σημαίνει αὐτό; Τοὺς ἔπειθε νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν περιτομή, νὰ καταφρονήσουν τὰ σάββατα καὶ τὶς ἡμέρες καὶ ὅλες τὶς ἄλλες ἐντολές τοῦ νόμου. Ἀκολουθῶντας, ἐπειδὴ τοὺς ἔβλεπε νὰ διστάζουν καὶ νὰ φοβοῦνται, μήπως παραβαίνοντάς τες ὑποστοῦν τιμωρία καὶ κολασμό, τοὺς ἐνθαρρύνει μὲ τὰ ὅσα συνέβηκαν σ' αὐτὸν τὸν ἴδιο, λέγοντας· «γίνεσθε ὅπως καὶ ἐγώ, γιατί καὶ ἐγὼ ἤμουν ὅπως καὶ σεῖς». Μήπως, λέγει, κατάγομαι ἀπὸ τὰ ἔθνη; Μήπως ἀγνοῶ τὸ πολίτευμα τοῦ νόμου καὶ τὴν τιμωρία, πὺ ἐπιφυλάσσεται γιὰ τοὺς παραβάτες τοῦ νόμου; «Ἐβραῖος εἶμαι καταγόμενος ἀπὸ Ἐβραίους, ὡς πρὸς τὸν νόμο Φαρισαῖος, καὶ σύμφωνα μὲ τὸν ζῆλο μου καταδίωκα τὴν Ἐκκλησία. Ἄλλ' ἐκεῖνα πὺ μοῦ ἦταν κέρδη, αὐτὰ τὰ θεώρησα ἐξ αἰτίας τοῦ Χριστοῦ ζημιὰ»²². Δηλαδὴ ἀπομακρύνθηκα ὀριστικὰ ἀπὸ αὐτά. Γίνετε λοιπὸν ὅπως καὶ ἐγώ, γιατί καὶ ἐγὼ ἤμουν ὅπως καὶ σεῖς.

Καὶ γιατί νὰ ὀμιλῶ γιὰ τὸν ἑαυτό μου; Τριακόσιοι καὶ πλέον πατέρες, ἀφοῦ συγκεντρώθηκαν στὴν πόλη τῶν Βιθυνῶν, νομοθέτησαν αὐτά, καὶ σὺ ὅλους αὐτοὺς τοὺς περιφρονεῖς²³; Γιατί ἓνα ἀπὸ τὰ δύο συμβαίνει. Ἡ τοὺς κατηγορεῖς γιὰ μωρία ὅλους αὐτούς, σὰν νὰ μὴ εἶχαν ἀκριβῆ γνώση, ἢ γιὰ δειλία, ὅτι δηλαδὴ τὰ γνώριζαν βέβαια, ἀλλ' ὑποκρίθηκαν καὶ πρόδοσαν τὴν ἀλήθεια. Γιατί, ὅταν δὲν ἐμμένης σ' αὐτὰ πὺ ἐκεῖνοι νομοθέτησαν, αὐτὲς οἱ σκέψεις κατ' ἀνάγκη ἀκολουθοῦν. Τὸ ὅτι οἱ πατέρες ἐπέδειξαν τότε καὶ πολλὴ σοφία καὶ ἀνδρεία, τὸ ἀποδεικνύουν ὅλα ἐκεῖνα πὺ συνέβηκαν. Καὶ τὴ σοφία τους βέβαια τὴν δείχνει ἢ διατυπωθεῖσα ἀπ' αὐτοὺς τότε πίστη, ἢ ὁποία ἔκλεισε τῶν αἰρετικῶν τὰ στόματα καὶ ἀπέκρουσε σὰν τεῖχος ἀδιάρρηκτο ὅλες τὶς ἐπιβουλές τους, ἐνῶ τὴν ἀνδρεία τους τὴν δείχνει ὁ διωγμὸς πὺ μόλις πρόσφατα κατέπαυσε καὶ ὁ πόλεμος τῶν Ἐκκλησιῶν. Γιατί, σὰν ἀκριβῶς γενναῖα παλληκάρια, ἀφοῦ ἔστησαν ἀναρίθμητα τρόπαια νίκης καὶ δέχθηκαν πολλὰ τραύματα, ἔτσι ἐπέστρεψαν τότε ἀπὸ παντοῦ οἱ προστάται τῶν Ἐκκλησιῶν, φέροντας στὰ σώματά τους τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπαριθμώντας πλεῖστες ὅσες τιμωρίες, πὺ τὶς ὑπέμειναν γιὰ τὴν ὀμολογία τῆς πίστεως. Γιατί ἄλλοι μποροῦσαν νὰ μιλήσουν γιὰ τὰ μεταλλεῖα καὶ τὰ βασανιστήρια πὺ ὑπέστησαν σ' αὐτά, ἄλλοι

μούς, οἱ δὲ πληγὰς συνεχεῖς· καὶ οἱ μὲν τὰς πλευρὰς κατεξεσμένας,
 οἱ δὲ τὰ νῶτα συντριβέντα, οἱ δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορυγέντας, οἱ
 δὲ ἄλλο τι τοῦ σώματος μέρος ἀφηρημένους ἑαυτοὺς διὰ τὸν Χρι-
 στὸν ἐπιδείκνυσθαι εἶχον. Καὶ ἀπὸ τῶν ἀθλητῶν τούτων ἡ σύνο-
 5 δος ἅπασα συγκεκρότητο τότε καὶ μετὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦτο ἐνο-
 μοθέτησαν, ὥστε κοινῇ καὶ συμφώνως τὴν ἐορτὴν ταύτην ἐπιτε-
 λεῖν. Οἱ τοίνυν τὴν πίστιν μὴ προδόντες ἐν οὕτω χαλεπωτάτοις
 καιροῖς, οὗτοι δι' ἡμερῶν παρακλήσεων καθυποκρίνεσθαι ἔμελλον;
 Ὅρα τί ποιεῖς τοσοῦτος κατακρίνων παιέρας, οὕτως ἀνδρείους
 10 καὶ σοφούς. Εἰ γὰρ τελώνην κατακρίνας ὁ Φαρισαῖος, πάντα ἀπώ-
 λεσεν ἅπερ εἶχεν ἀγαθὰ, τίνα ἔξεις συγγνώμην, ποίαν δὲ ἀπολογία
 τοσοῦτων κατεξανιστάμενος διδασκάλων τῶν τῷ Θεῷ φίλων, καὶ
 ταῦτα ἀδίκως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀλογίας; Οὐκ ἤκουσας αὐτοῦ
 τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, ὅτι «ὅπου δύο ἢ τρεῖς εἰσι συνηγμένοι εἰς τὸ
 15 ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν»; Εἰ δὲ ὅπου δύο ἢ τρεῖς, μέ-
 σος ἐστὶν ὁ Χριστός, ὅπου τριακόσιοι καὶ πολλῶ πλείους παρῆσαν,
 πολλῶ μᾶλλον παρῆν καὶ πάντα ἐτύπου καὶ ἐνομοθέτει.

Σὺ δὲ οὐ μόνον ἐκείνων καταγινώσκεις, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκου-
 μένης ἀπάσης, ἢ καὶ τὴν ἐκείνων γνώμην ἐπήνεσεν. Ἦ καὶ τῶν
 20 ἀπανταχοῦ τῆς γῆς πατέρων σοφωτέρους Ἰουδαίους εἶναι νομίζεις,
 καὶ ταῦτα τῆς πατρώας ἐκπεσόντας πολιτείας καὶ ἐορτὴν οὐδεμίαν
 τελοῦντας; Ὅτι γὰρ οὐκ ἔστιν ἄζυμα παρ' αὐτοῖς, οὐδὲ πάσχα (καὶ
 γὰρ καὶ τοῦτο ἀκούω λεγόντων πολλῶν, ὅτι μετὰ τοῦ ἀζύμου τὸ
 πάσχα ἐστίν), ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι παρ' αὐτοῖς ἄζυμα, ἀκουσον τοῦ
 25 νομοθέτου λέγοντος, «οὐ δυνήσεσθε ποιῆσαι τὸ πάσχα ἐν οὐδεμιᾷ
 τῶν πόλεων σου, ὧν Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι, ἀλλ' ἢ εἰς τὸν
 τόπον, ὃν ἐὰν ἐπικληθῇ τὸ ὄνομα αὐτοῦ», περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ
 λέγων. Ὅρας πῶς εἰς μίαν πόλιν συγκλείσας τὴν ἐορτὴν, ὕστερον
 καὶ τὴν πόλιν καθεῖλεν αὐτήν, ἵνα καὶ ἄκοντας αὐτοὺς ἀπαγάγῃ τῆς

24. Ἰω. 15,14.15.

25. Ματθ. 18,20.

26. Δευτ. 16,5.

γιατί τις δημεύσεις ὅλης τῆς περιουσίας τους, ἄλλοι γιατὴν πείνα καὶ ἄλλοι γιατὴν ἀδιάκοπες πληγές. Καὶ ἄλλοι εἶχαν νὰ ἐπιδείξουν τὰ καταπληγωμένα πλευρά τους, ἄλλοι τὰ σπασμένα νῶτα τους, ἄλλοι τὰ βγαλμένα μάτια τους, ἄλλοι ἄλλο μέρος τοῦ σώματός τους, πού τους τὰ εἶχαν ἀφαιρέσει ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς τους στὸν Χριστό. Καὶ ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἀθλητὲς συγκροτήθηκε τότε ἡ σύνοδος ἐκείνη, καὶ μαζὶ μὲ τὴν διατύπωση τῆς πίστεως νομοθέτησαν καὶ αὐτό, τὸν ἀπὸ κοινοῦ δηλαδὴ ἑορτασμὸ τοῦ Πάσχα. Ἐκεῖνοι λοιπὸν, πού, σὲ καιροὺς τόσο δύσκολους, δὲν πρόδωσαν τὴν πίστη, ἦταν δυνατὸ ἄραγε νὰ ἐνεργήσουν ὑποκριτικὰ ὡς πρὸς τὸ προσδιορισμὸ τῶν ἡμερῶν; Πρόσεχε τί κάμνεις κατακρίνοντας τόσοις πατέρες, τόσο ἀνδρείους καὶ σοφοὺς. Γιατί, ἂν ὁ Φαρισαῖος, κατακρίνοντας τὸν τελῶνη, ἔχασε ὅλα τὰ ἀγαθὰ πού εἶχε, ποιά συγγνώμη θὰ λάβης τότε ἐσὺ καὶ ποιά ἀπολογία θὰ δώσης, ὅταν καταφέρῃσαι, καὶ μάλιστα ἄδικο καὶ μὲ πολλὴ ἀπερισκεψία, ἐναντίον τόσοις διδασκάλων, πού εἶναι φίλοι τοῦ Θεοῦ²⁴; Δὲν ἄκουσες τὸν ἴδιόν τὸν Χριστὸ πού λέγει, «ὅπου εἶναι δύο ἢ τρεῖς συγκεντρωμένοι στὸ ὄνομά μου, ἐκεῖ ἀνάμεσά τους εἶμαι καὶ ἐγώ»²⁵; Καὶ ἂν ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν δύο ἢ τρεῖς βρίσκεται ὁ Χριστὸς ἀνάμεσά τους, ἐκεῖ πού συγκεντρώθηκαν τριακόσιοι καὶ πλέον, ἦταν ἀσφαλῶς καὶ αὐτὸς παρών, κατευθύνοντας καὶ νομοθετώντας τὰ πάντα.

Σὺ ὁμως δὲν καταφέρῃσαι μόνον ἐναντίον ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον ὀλοκλήρου τῆς οἰκουμένης, πού καὶ ἐπήνεσε τις ἀποφάσεις τους. Ἦ μήπως θεωρεῖς τοὺς Ἰουδαίους σοφώτερους ἀπὸ τοὺς πατέρες ὅλης τῆς γῆς, καὶ μάλιστα τώρα πού ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὸν τρόπο ζωῆς τῶν πατέρων τους καὶ δὲν τελοῦν καμμιά ἑορτή; Τὸ ὅτι αὐτοὶ δὲν ἔχουν πιά οὔτε τὴν ἑορτὴ τῶν ἀζύμων οὔτε τοῦ πάσχα (γιατὶ ἀκούω πολλοὺς νὰ λένε καὶ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ τὸ πάσχα ἑορτάζεται μαζὶ μὲ τὴν ἑορτὴ τῶν ἀζύμων), ἀλλ' ὅτι αὐτοὶ δὲν ἔχουν τὴν ἑορτὴ τῶν ἀζύμων, ἄκουσε τὸν νομοθέτη πού λέγει· «δὲν μπορεῖτε νὰ ἑορτάσετε τὸ πάσχα σὲ καμμιά ἀπὸ τις πόλεις σου, πού ὁ Κύριος ὁ Θεός σου σοῦ δίνει, παρὰ μόνον στὸ μέρος ἐκεῖνο πού ἐκλέχθηκε γιατὴν νὰ τιμᾶται τὸ ὄνομα αὐτοῦ»²⁶, μιλώντας βέβαια γιατὴν Ἱερουσαλήμ. Βλέπεις πῶς, περιορίζοντας τὴν τέλεση τῆς ἑορτῆς σὲ μιὰ πόλη, κατέστρεψε στὴ συνέχεια καὶ τὴν πόλη τὴν ἴδια,

πολιτείας εκείνης; Ὅτι γὰρ προεῖδε τὸ ἐπόμενον ὁ Θεός, παντί που δῆλόν ἐστι. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐκεῖ συνήλασεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης, προειδὼς ὅτι ἀπολεῖται ἡ πόλις; Οὐκ εὐδηλον, ὅτι καταλυθῆναι βουλόμενος τὴν ἑορτήν; Ὁ Θεὸς αὐτὴν κατέλυσε
5 καὶ Ἰουδαίους ἀκολουθεῖς, περὶ ὧν φησιν ὁ προφήτης, «καὶ τίς τυφλός, ἀλλ' ἢ οἱ παῖδές μου, καὶ κωφός, ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν;».

Περὶ τίνα γὰρ οὐκ ἐγένοντο ἀγνώμονες ἐκεῖνοι καὶ ἀναίσθητοι; Περὶ τοὺς ἀποστόλους, περὶ τοὺς προφήτας, περὶ τοὺς αὐτῶν
10 διδάσκαλους; Καὶ τί χρὴ λέγειν διδασκάλους καὶ προφήτας, ὅπουγε καὶ αὐτοὺς τοὺς υἱοὺς αὐτῶν κατέσφαζαν; «Ἐθυσαν γὰρ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν τοῖς δαιμονίοις». Τὴν φύσιν ἠγνόησαν καὶ ἡμέρας ἤμελλον παρατηρεῖν, εἶπέ μοι; Τὴν συγγένειαν κατεπάτησαν, τῶν τέκνων ἐπελάθοντο· αὐτοῦ τοῦ πεποιηκό-
15 τος αὐτοὺς Θεοῦ ἐπελάθοντο· «Θεόν», γὰρ φησί, «τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες καὶ ἐπελάθου Θεοῦ τοῦ τρέφοντός σε». Τὸν Θεὸν ἐγκατέλιπον καὶ ἑορτὰς φυλάττειν ἤμελλον; Καὶ τίς ἂν τοῦτο εἶποι; Ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς διὰ τοῦτο μετ' αὐτῶν τὸ πάσχα ἐποίησεν, οὐχ ἵνα ποιῶμεν ἡμεῖς μετ' ἐκείνων, ἀλλ' ἵνα τῇ σκιᾷ τὴν ἀλήθειαν
20 ἐπαγάγη. Καὶ γὰρ καὶ περιτομὴν ὑπέμεινε καὶ σάββατα ἐτήρησε καὶ ἑορτὰς ἐπετέλεσε καὶ ἄζυμα ἔφαγε καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις ταῦτα ἔπραξεν ἅπαντα. Ἀλλ' οὐδενὶ τούτων ἡμεῖς ὑποκείμεθα, ἀλλὰ βοᾷ Παῦλος λέγων· «ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει». Καὶ περὶ τῶν ἀζύμων πάλιν· «ὥστε ἑορτάζωμεν, μὴ ἐν ζύμῃ
25 παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας». Ἡμῶν γὰρ τὰ ἄζυμα οὐκ ἄλευρον πεφυραμένον, ἀλλ' εἰλικρινῆς πολιτεία καὶ βίος ἐνάρετος.

4. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐποίησεν ὁ Χριστὸς τότε; Ἐπειδὴ τὸ παλαιὸν πάσχα τύπος ἦν τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι, ἔδει δὲ καὶ τὴν ἀλή-
30 θειαν ἐπιτεθῆναι τῷ τύπῳ, πρότερον δείξας τὴν σκιάν, τότε ἐπήγα-

27. Ἦσ. 42,19.

28. Ψαλμ. 105,37.

29. Δευτ. 32,18.

30. Γαλ. 5,2.

ὥστε καὶ χωρὶς τῆ θέλησὶς τοὺς νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ μακριὰ ἀπὸ τὸν τρόπο ἐκεῖνο τῆς ζωῆς τοὺς; Γιατί, τὸ ὅτι ὁ Θεὸς προέβλεψε τὸ τί ἐπρόκειτο νὰ ἐπακολουθήσῃ, εἶναι βέβαια στὸν καθένα φανερό. Γιὰ ποιὸ λόγο ὅμως τοὺς συγκέντρωσε ἐκεῖ ἀπὸ κάθε γωνία τῆς γῆς, ἀφοῦ προέβλεψε ὅτι ἡ πόλις θὰ καταστραφῇ; Δὲν εἶναι φανερό, ὅτι ἤθελε νὰ καταλυθῇ ἡ ἑορτή; Ὁ Θεὸς κατέλυσε αὐτὴν καὶ σὺ ἀκολουθεῖς τοὺς Ἰουδαίους, γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ προφήτης λέγει, «καὶ ποιὸς εἶναι τυφλός, παρὰ οἱ δοῦλοι μου, καὶ ποιὸς εἶναι κωφός, παρὰ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν;»²⁷.

Καὶ πράγματι πρὸς ποιὸν δὲν φάνηκαν ἐκεῖνοι ἀχάριστοι καὶ ἀναίσθητοι; Πρὸς τοὺς ἀποστόλους, πρὸς τοὺς προφήτες, πρὸς τοὺς διδασκάλους τοὺς; Καὶ γιατί πρέπει νὰ ὀμιλῶ γιὰ διδασκάλους καὶ προφήτες, τῆ στιγμῇ πού κατέσφαξαν καὶ τὰ ἴδια τὰ παιδιά τους; Γιατί «θύσασαν τοὺς υἱούς τους καὶ τὶς θυγατέρες τους στὰ δαιμόνια»²⁸. Πές μου, τὰ παιδιά τους ἀγνόησαν καὶ θὰ φρόντιζαν νὰ τηρήσουν τὶς ἡμέρες τῆς ἑορτῆς; Καταπάτησαν τὴ συγγένεια, ἐλησμόνησαν τὰ παιδιά τους, καὶ τὸν Θεὸ πού τοὺς ἐπλασε τὸν ξέχασαν. Γιατί λέγει, «τὸν Θεὸ πού σὲ γέννησε τὸν ἐγκατέλειψες καὶ λησμόνησες τὸν Θεὸ πού σὲ τρέφει»²⁹. Ἐγκατέλειψαν τὸν Θεὸ καὶ ἐπρόκειτο νὰ φυλάξουν τὶς ἑορτές; Καὶ ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ τὸ πῆ αὐτό; Γιατί καὶ ὁ Χριστὸς γι' αὐτὸ ἐώρτασε μαζί τους τὸ Πάσχα, ὄχι βέβαια γιὰ νὰ τὸ ἐορτάζουμε καὶ ἐμεῖς μαζί τους, ἀλλὰ γιὰ νὰ φέρῃ μὲ τὴ σκιά τὴν ἀλήθεια. Πραγματικὰ καὶ τὴν περιτομὴ ὑπέμεινε καὶ τὰ σάββατα τήρησε καὶ τὶς ἑορτὲς ἐπitéλεσε καὶ ἄζυμα ἔφαγε καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἔκαμε στὰ Ἱεροσόλυμα. Ὅμως ἐμεῖς δὲν βροσκόμαστε κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία κανενὸς ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ φροντοφωνάξει ὁ Παῦλος, λέγοντας· «ἂν περιτέμενεσθε, ὁ Χριστὸς δὲν θὰ σᾶς ὠφελήσῃ σὲ τίποτε»³⁰. Καὶ γιὰ τὰ ἄζυμα πάλι λέγει· «ὥστε ἂς ἐορτάζουμε ὄχι μὲ τὴν παλαιὰ ζύμη, οὔτε μὲ τὴ ζύμη τῆς κακίας καὶ τῆς πονηρίας, ἀλλὰ μὲ ἄζυμα εἰλικρίνειας καὶ ἀλήθειας»³¹. Γιατί τὰ δικά μας ἄζυμα δὲν εἶναι ἀπὸ ἀλεύρι ἀνακατωμένο, ἀλλ' εἶναι ἡ εἰλικρινῆς πολιτεία καὶ ὁ ἐνάρετος βίος.

4. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ἐνήργησε τότε ἔτσι ὁ Χριστός; Ἐπειδὴ τὸ παλαιὸ Πάσχα ἦταν τύπος τοῦ μελλοντικοῦ καὶ ἔπρεπε νὰ θέσῃ πάνω ἀπὸ τὸν τύπο καὶ τὴν ἀλήθεια, ἀφοῦ ἔδειξε πρῶτα τὸν τύπο,

γε τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ τῆς τραπέζης. Τῆς ἀληθείας δὲ ἐπανεχθείσης, ἢ σκιὰ λοιπὸν ἀποκρύπτεται καὶ οὐδὲ καιρὸν ἔχει. Μὴ τοίνυν τοῦτο προβάλλου, ἀλλ' ἐκεῖνό μοι δεῖξον, ὅτι οὕτως ἐκέλευσε ποιεῖν ὁ Χριστός. Ἐγὼ γὰρ τούναντίον δείκνυμι, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἐκέλευσε 5 παρατηρεῖν ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ ἀπέλυσεν ἡμᾶς τῆς ἀνάγκης ταύτης. Ἄκουσον γοῦν τί φησιν ὁ Παῦλος· ὅταν δὲ τὸν Παῦλον εἶπω, τὸν Χριστὸν λέγω· ἐκεῖνος γάρ ἐστιν ὁ τὴν Παύλου κινῶν ψυχὴν. Τί οὖν οὗτός φησιν; «Ἡμέρας παρατηρεῖσθε καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς. Φοβοῦμαι ὑμᾶς, μήπως εἰκῆ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς»· 10 καὶ πάλιν, «ὁσάκις ἂν ἐσθίετε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε». Ὅσακις δὲ εἰπὼν, Κύριον ἐποίησε τὸν προσιόντα, πάσης ἡμερῶν παρατηρήσεως ἀπαλλάξας αὐτόν.

Οὐ γὰρ ταύτὸν πάσχα καὶ τεσσαρακοστή, ἀλλ' ἕτερον πάσχα, 15 καὶ ἕτερον τεσσαρακοστή. Τεσσαρακοστή μὲν γὰρ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ γίνεται, πάσχα δὲ τρίτον τῆς ἐβδομάδος· ἔστι δ' ὅτε καὶ τέταρτον, μᾶλλον δὲ ὁσάκις ἂν βουλώμεθα. Πάσχα γὰρ οὐ νηστεία ἐστίν, ἀλλ' ἢ προσφορὰ καὶ ἢ θυσία, ἢ καθ' ἐκάστην γινομένη σύναξιν. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος, «τὸ πά- 20 σχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός»· καὶ, «ὁσάκις ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε». Ὡστε ὁσάκις ἂν προσίης μετὰ καθαροῦ συνειδότος, πάσχα ἐπιτελεῖς, οὐχ ὅταν νηστεύῃς, ἀλλ' ὅταν τῆς θυσίας ἐκείνης μετέχῃς. «Ὅσακις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτή- 25 ριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε». Πάσχα δὲ ἐστὶ, τὸ τὸν θάνατον καταγγέλλειν. Καὶ γὰρ ἢ σήμερον γινομένη προσφορὰ καὶ ἢ χθὲς ἐπιτελεσθεῖσα καὶ ἢ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐκείνην τὴν τοῦ σαββάτου καὶ οὐδὲν ἐκείνη ταύτης σεμνοτέρα, οὐδὲ αὕτη ἐκείνης εὐτελεστέρα, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὕτη, ὁμοίως φρι- 30 κτὴ καὶ σωτήριος.

Τίνος οὖν ἔνεκεν νηστεύομεν, φησί, τὰς τεσσαράκοντα ταύτας ἡμέρας; Πολλοὶ τὸ παλαιὸν τοῖς μυστηρίοις προσήεσαν ἀπλῶς

32. Γαλ. 4,10–11.

33. Α' Κορ. 11,26.

34. Α' Κορ. 5,7.

35. Α' Κορ. 11,26.

τότε φανέρωσε τὴν ἀλήθεια ἐπάνω στὴν τράπεζα. Καὶ μόλις ἡ ἀλήθεια ἀποκαλυφθῆ, ὁ τύπος τότε ἐξαφανίζεται καὶ δὲν ἔχει πιά θέση. Μὴ λοιπὸν προβάλλης αὐτό, ἀλλὰ δεῖξε μου ἐκεῖνο, ὅτι ὁ Χριστὸς διέταξε νὰ ἐνεργοῦμε ἔτσι. Γιατὶ ἐγὼ σοῦ δείχνω τὸ ἀντίθετο, ὅτι δηλαδή ὁ Χριστὸς ὄχι μόνο δὲν διέταξε νὰ φυλάσσουμε ὠρισμένες ἡμέρες, ἀλλὰ καὶ μᾶς ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση αὐτή. Ἔκουσε λοιπὸν τί λέγει καὶ ὁ Παῦλος· κι ὅταν λέγω τὸν Παῦλο, ἐννοῶ τὸν Χριστό, γιατί ὁ Χριστὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κινεῖ τὴν ψυχὴ τοῦ Παύλου. Τί λέγει λοιπὸν αὐτός; «Φυλάσσετε κάποιες ἡμέρες καὶ μῆνες καὶ ἐποχὲς καὶ ἔτη. Φοβοῦμαι μήπως μάταια κοπίασα γιὰ σᾶς»³². Καὶ πάλι· «κάθε φορὰ ποὺ τρώγετε τὸν ἄρτο αὐτὸ καὶ πίνετε τὸ ποτήρι αὐτό, διακηρύσσετε τὸν θάνατο τοῦ Κυρίου»³³. Καὶ λέγοντας, «κάθε φορὰ», κατέστησε κύριον ὅποιον μετέχει στὴ θεία εὐχαριστία, ἀπαλλάσσοντάς τον ἀπὸ κάθε τήρηση ἡμερῶν.

Δὲν εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα Πάσχα καὶ Τεσσαρακοστή, ἀλλὰ ἄλλο πρᾶγμα εἶναι τὸ Πάσχα καὶ ἄλλο ἡ Τεσσαρακοστή. Γιατὶ ἡ Τεσσαρακοστή ἔρχεται μιὰ φορὰ τὸν χρόνο, ἐνῶ τὸ Πάσχα τελεῖται τρεῖς φορές τὴν ἐβδομάδα καὶ πολλές φορές καὶ τέσσερις φορές, ἢ καλύτερα ὅσες φορές τὸ θελήσουμε. Γιατὶ τὸ Πάσχα δὲν εἶναι νηστεία, ἀλλὰ ἡ προσφορά καὶ ἡ θυσία ποὺ ἐπιτελεῖται σὲ κάθε σύναξη τῶν πιστῶν. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι, ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «ὁ πασχαλινὸς ἀμνὸς μας ὁ Χριστὸς θυσιάσθηκε γιὰ μᾶς»³⁴· καί, «κάθε φορὰ ποὺ τρώγετε τὸν ἄρτο αὐτὸν καὶ πίνετε τὸ ποτήρι αὐτό, διακηρύσσετε τὸν θάνατο τοῦ Κυρίου»³⁵. Ὡστε, κάθε φορὰ ποὺ προσέρχεσαι μὲ καθαρὴ συνείδηση στὴ θεία κοινωνία, ἐπιτελεῖς τὸ Πάσχα, ὄχι ὅταν νηστεύης, ἀλλ' ὅταν μετέχης στὴ θυσία ἐκείνη. Γιατὶ «κάθε φορὰ ποὺ τρώγετε τὸν ἄρτο αὐτὸν καὶ πίνετε τὸ ποτήρι αὐτό, διακηρύσσετε τὸν θάνατο τοῦ Κυρίου». Πάσχα συνεπῶς εἶναι ἡ διακήρυξη τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ καὶ ἡ σημερινὴ προσφορά, καὶ ἐκείνη ποὺ ἐγίνε ἐχθές, καὶ ἡ ἐπιτελούμενη κάθε ἡμέρα εἶναι ἀκριβῶς ἴδια μὲ τὴν ἐπιτελούμενη κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου καὶ ὡς πρὸς τίποτε ἐκείνη δὲν εἶναι σεμνότερη ἀπὸ αὐτήν, οὔτε καὶ αὐτὴ εὐτελέστερη ἀπὸ ἐκείνη, ἀλλ' εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ θυσία, φρικτὴ καὶ σωτήρια.

Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν νηστεύουμε, λέγει, τίς σαράντα αὐτὲς ἡμέρες; Τὴν παλαιὰ ἐποχὴ πολλοὶ πιστοὶ προσήρχονταν στὰ μυ-

καὶ ὡς ἔτυχε καὶ μάλιστα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, καθ' ὃν ὁ Χρισ-
 τὸς αὐτὰ παρέδωκε. Συνειδότος οὖν οἱ πατέρες τὴν βλάβην τὴν
 γινομένην ἐκ τῆς ἡμελημένης προσόδου, συνελθόντες ἐτύπωσαν
 ἡμέρας τεσσαράκοντα νηστείας, εὐχῶν, ἀκροάσεως, συνόδων, ἴν'
 5 ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις καθαρθέντες μετ' ἀκριβείας ἅπαντες καὶ δι'
 εὐχῶν καὶ δι' ἐλεημοσύνης καὶ διὰ νηστείας καὶ διὰ παννυχίδων
 καὶ διὰ δακρύων καὶ δι' ἐξομολογήσεως καὶ διὰ τῶν ἄλλων ἀπάν-
 των, οὕτω κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν μετὰ καθαρῶ συνειδότος
 προσίωμεν, καὶ ὅτι μέγα κατώρθωσαν, διὰ τῆς συγκαταβάσεως
 10 ταύτης εἰς συνήθειαν ἡμᾶς νηστείας καταστήσαντες, δῆλον ἐκεῖθεν.
 Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἂν διὰ παντὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ μένωμεν βοῶντες καὶ
 κηρύττοντες νηστείαν, οὐδεὶς προσέχει τοῖς λεγομένοις· ἂν δὲ
 ἐπιστῆ μόνον ὁ τῆς τεσσαρακοστῆς καιρὸς καὶ μηδενὸς παραινούν-
 τος μηδὲ συμβουλεύοντος καὶ ὁ σφόδρα νωθρότατος διανίσταται,
 15 τὴν παρὰ τοῦ καιροῦ λαμβάνων συμβουλήν καὶ παραίνεσιν.

Ἄν οὖν ἔρηταί σε Ἰουδαῖος καὶ Ἕλληνας, τίνος ἕνεκεν
 νηστεύεις, μὴ εἴπῃς, ὅτι διὰ τὸ πάσχα, μηδὲ ὅτι διὰ τὸν σταυρόν,
 ἐπεὶ πολλὴν αὐτῷ δίδως τὴν λαβὴν· οὐ γὰρ διὰ τὸ πάσχα νηστεύο-
 μεν, οὐδὲ διὰ τὸν σταυρόν, ἀλλὰ διὰ τὰ ἀμαρτήματα τὰ ἡμέτερα,
 20 ἐπειδὴ μέλλομεν μυστηρίοις προσιέναι· ἐπεὶ τό γε πάσχα οὐ
 νηστείας ἐστίν, οὐδὲ πένθους, ἀλλ' εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς ὑπόθε-
 σις. Ὁ γὰρ σταυρὸς ἀνεῖλε τὴν ἀμαρτίαν, καθάρσιον τῆς οἴκουμέ-
 νης ἐγένετο, καταλλαγὴ χρονίας ἔχθρας, ἀνέωξε τοῦ οὐρανοῦ τὰς
 πύλας, τοὺς μισουμένους φίλους ἐποίησεν, εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπανή-
 25 γαγεν, ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου ἐκάθισε τὴν ἡμετέραν φύσιν, μυρία ἕτε-
 ρα παρέσχεν ἡμῖν ἀγαθὰ. Οὐ τοίνυν πενθεῖν, οὐδὲ κατεστάλθαι
 χρὴ, ἀγάλλεσθαι δὲ καὶ χαίρειν ὑπὲρ τούτων ἀπάντων. Διὰ τοῦτο
 καὶ Παῦλός φησιν, «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ
 σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Καὶ πάλιν, «συνίστησι
 30 δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός, ὅτι ἔτι ἀμαρτωλῶν ὄντων
 ἡμῶν Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε». Καὶ ὁ Ἰωάννης οὕτω πῶς
 φησιν· «οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον». Πῶς, εἰπέ; Καὶ

36. Γαλ. 6,14.

37. Ρωμ. 5,8.

38. Ἰω. 3,16.

στήρια χωρίς καμμιά προετοιμασία, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ Χριστὸς συνέστησε αὐτά. Ἀντιλαμβανόμενοι οἱ πατέρες τὴν προκαλούμενη βλάβη ἀπὸ τὴν ἀπροπαράσκευη προσέλευση, ἀφοῦ συγκεντρώθηκαν, καθιέρωσαν σαράντα ἡμέρες νηστείας, προσευχῶν, ἀκροάσεως τοῦ θείου λόγου καὶ συνάξεων, ὥστε, ἀφοῦ καθαρθοῦμε ὅλοι μας μὲ κάθε ἐπιμέλεια καὶ μὲ προσευχὲς καὶ μὲ ἐλεημοσύνη καὶ μὲ νηστεία καὶ μὲ ὁλονύκτιες παρακλήσεις καὶ μὲ δάκρυα μετανοίας καὶ μὲ ἐξομολογήση καὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα, νὰ προσέλθουμε ἔτσι στὴ θεία κοινωνία μὲ καθαρὴ κατὰ τὸ δυνατὸ συνείδηση. Καὶ ὅτι μ' αὐτὸ κατῴρθωσαν μεγάλα πράγματα, συνηθίζοντάς μας μὲ τὴ συγκατάβαση αὐτὴ στὴ νηστεία, γίνεται φανερὸ ἀπὸ αὐτό. Ἐάν ἐμεῖς ὅλο τὸν χρόνον ἐπιμείνουμε νὰ φωνάζουμε καὶ νὰ κηρύσσουμε τὴ νηστεία, κανεὶς δὲν προσέχει στὰ λόγια μας, ἂν ὅμως ἔλθῃ ὁ καιρὸς τῆς νηστείας τῆς Τεσσαρακοστῆς, τότε χωρὶς κανεὶς νὰ προτρέπη οὔτε καὶ νὰ συμβουλεύῃ, καὶ ὁ πιὸ νωθρὸς ἀφυπνίζεται καὶ ἀκολουθεῖ τὴν προτροπὴ καὶ τὴ συμβουλὴ ποὺ ἐπιβάλλει ὁ καιρὸς.

Ἐάν λοιπὸν σὲ ἐρωτήσῃ ὁ Ἰουδαῖος καὶ ὁ εἰδωλολάτρης, 'γιὰ ποῖό λόγο νηστεύεις', μὴ πῆς, ὅτι νηστεύεις γιὰ τὸ Πάσχα ἢ γιὰ τὴ θυσία τοῦ Σταυροῦ, γιὰτὶ θὰ τοῦ δώσης μεγάλη ἀφορμὴ γιὰ ἀντεγκλίσεις. Γιατὶ δὲν νηστεύουμε γιὰ τὸ Πάσχα οὔτε καὶ γιὰ τὸν σταυρό, ἀλλὰ γιὰ τὰ δικά μας ἁμαρτήματα, ἐπειδὴ πρόκειται νὰ προσέλθουμε στὰ μυστήρια. Γιατὶ τὸ Πάσχα δὲν εἶναι αἰτία νηστείας οὔτε καὶ πένθους, ἀλλ' ὑπόθεση εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς. Γιατὶ ὁ σταυρὸς συνέτριψε τὴν ἁμαρτία, ἔγινε καθάρσιο τῆς οἰκουμένης, ἔγινε αἰτία συμφιλίωσης καὶ ἐξαλείψεως τῆς πολυχρόνιας ἐχθρας, ἄνοιξε τὶς πύλες τοῦ οὐρανοῦ, ἔκανε τοὺς ἐχθροὺς φίλους, ἐπανεφέρε στὸν οὐρανὸ, τοποθέτησε στὰ δεξιὰ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ μᾶς πρόσφερε ἀμέτρητα ἄλλα πνευματικὰ ἀγαθὰ. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ πενθοῦμε οὔτε καὶ νὰ θλιβώμαστε, ἀλλὰ νὰ ἀγαλλώμεθα καὶ νὰ χαίρωμε. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει: «ἐγὼ ἄς μὴ συμβῆ νὰ καυχηθῶ γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνο γιὰ τὸν σταυρὸ τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»³⁶. Καὶ πάλι: «ὁ Θεὸς δείχνει τὴν ἀγάπη του πρὸς ἐμᾶς μὲ τὸ ὅτι, ἂν καὶ ἡμασταν ἁμαρτωλοί, ὁ Χριστὸς πέθανε γιὰ ἐμᾶς»³⁷. Κάτι παρόμοιο λέγει καὶ ὁ Ἰωάννης: «γιατὶ τόσο πολὺ ἀγάπησε ὁ Θεὸς τὸν κόσμον»³⁸. Πὲς

πάντα παραδραμῶν τάλλα, τὸν σταυρὸν τέθεικεν. Εἰπὼν γάρ, «οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον», ἐπήγαγεν, «ὅτι τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν ἔδωκεν, ἵνα σταυρωθῆ, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον». Εἰ τοίνυν ἀγάπης ὑπόθεσις
5 καὶ καύχημα ὁ σταυρός, μὴ λέγωμεν ὅτι δι' αὐτὸν πενθοῦμεν· οὐ γὰρ πενθοῦμεν δι' ἐκεῖνον, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ διὰ τὰ οἰκεία ἀμαρτήματα. Διὰ τοῦτο νηστεύομεν.

5. Ὁ γοῦν κατηχούμενος οὐδέποτε πάσχα ἐπιτελεῖ, καίτοι νηστεύων κατ' ἐνιαυτόν, ἐπειδὴ προσφορᾶς οὐ κοινωνεῖ, ὡσπερ
10 οὖν καὶ ὁ μὴ νηστεύων, ἂν μετὰ καθαροῦ προσέλθῃ συνειδότος, πάσχα ἐπιτελεῖ, κἂν σήμερον, κἂν αὔριον, κἂν ὅποτεοῦν μετάσχη τῆς κοινωνίας. Οὐ γὰρ ἐν παρατηρήσει καιρῶν, ἀλλ' ἐν συνειδότητι καθαρῶ ἢ ἀρίστη κρίνεται πρόσοδος. Ἡμεῖς δὲ τουναντίον ποιούμεν. Τὴν μὲν διάνοιαν οὐ καθαίρομεν, εἰ δε τῇ ἡμέρᾳ προσέλθοιμεν
15 ἐκείνη, νομίζομεν πάσχα ἐπιτελεῖν, κἂν μυρίων γέμωμεν ἀμαρτημάτων. Ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν. Ἀλλὰ κἂν ἐν αὐτῷ τῷ σαββάτῳ προσέλθῃς μετὰ πονηροῦ συνειδότος, ἐξέπεσες τῆς κοινωνίας, ἀπῆλθες, οὐκ ἐπιτελέσας τὸ πάσχα· ὡσπερ οὖν κἂν σήμερον κοινωνῆς, τὰ ἀμαρτήματα ἀπονισάμενος, τὸ πάσχα ἐπετέλεσας
20 ἀκριβῶς. Ἐχρῆν τοίνυν τὴν ἀκρίβειαν ταύτην ὑμᾶς καὶ τὴν εὐτονίαν, μὴ ἐν τῇ τῶν καιρῶν παρατηρήσει, ἀλλ' ἐν τῇ προσόδῳ φυλάττειν.

Καὶ καθάπερ αἰρεῖσθε νῦν πάντα ὑπομεῖναι, ἢ μεταθεῖναι τὴν συνήθειαν, οὕτως ἔδει τούτου μὲν καταφρονεῖν, πάντα δὲ αἰρεῖσθαι
25 πάσχειν καὶ ποιεῖν, ὥστε μὴ μεθ' ἀμαρτημάτων προσιέναι. Ὅτι γὰρ οὐδεὶς λόγος καιρῶν τῷ Θεῷ καὶ παρατηρήσεως τοιαύτης, ἀκουσον αὐτοῦ δικάζοντος· «πεινῶντά με εἴδετε», φησί, «καὶ ἐθρέψατε, διψῶντα καὶ ἐποτίσατε, γυμνὸν καὶ περιεβάλετε»· καὶ τοῖς ἐξ εὐωνύμων τὰ ἐναντία τούτοις ἐγκαλεῖ. Καὶ πάλιν ἄλλον ἐπεισαγα-
30 γῶν ἐπὶ μνησικακία κολάζει· «πονηρέ», γὰρ φησί, «δοῦλε, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφῆκά σοι· οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι τὸν σὺνδουλόν σου, ὡς καὶ ἐγὼ σε ἠλέησα;». Πάλιν τὰς παρθένους, ἐπει-

39. Αυτόθι.

40. Ματθ. 25,35.

41. Ματθ. 23,32.

ὅμως, πῶς; Ἄφοῦ ἄφησε κατὰ μέρος ὅλα τὰ ἄλλα, ἀνέφερε τὸν σταυρό. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «τόσο πολὺ ἀγάπησε ὁ Θεὸς τὸν κόσμος», πρόσθεσε, «γιατὶ ἔδωσε τὸν Μονογενῆ Υἱό του νὰ σταυρωθῆ, ὥστε ὁ καθένας ποὺ πιστεύει σ' αὐτὸν νὰ μὴ χαθῆ, ἀλλὰ νὰ ἔχη ζωὴ αἰώνια»³⁹. Ἄν εἶναι λοιπὸν ὁ σταυρὸς ἀφορμὴ ἀγάπης καὶ καύχημα, ἃς μὴ λέμε, ὅτι πενθοῦμε γι' αὐτόν. Γιατὶ δὲν πενθοῦμε γιὰ ἐκεῖνον –μὴ γένοιτο– ἀλλὰ γιὰ τὰ δικά μας ἁμαρτήματα. Γι' αὐτὸ νηστεύουμε.

5. Ὁ κατηχούμενος λοιπὸν οὐδέποτε ἐπιτελεῖ Πάσχα, ἂν καὶ βέβαια νηστεύει κάθε χρόνο, ἐπειδὴ δὲν μετέχει στὴ θεία εὐχαριστία, ὅπως πάλι καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν νηστεύει, ἂν προσέλθῃ μὲ καθαρὴ συνείδηση, ἐπιτελεῖ Πάσχα, εἴτε μετέχει στὴ θεία κοινωνία σήμερα εἴτε αὔριο εἴτε ὅποτεδῆποτε. Γιατὶ ἡ προσέλευση δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν τήρηση τῶν καιρῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν καθαρὴ συνείδηση. Ἐμεῖς ὅμως κάμνουμε τὸ ἀντίθετο. Δὲν καθαρίζουμε τὴ σκέψη μας, κι ἂν προσέλθουμε κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, νομίζουμε ὅτι ἐορτάζουμε τὸ Πάσχα, κι ἂν ἀκόμη εἴμαστε γεμᾶτοι ἀπὸ μύρια ἁμαρτήματα. Δὲν εἶναι ὅμως αὐτὰ σωστά, δὲν εἶναι. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη προσέλθῃς στὸ μυστήριον κατὰ τὸ μέγα Σάββατο μὲ πονηρὴ συνείδηση, ξέπεσες ἀπὸ τὴ θεία κοινωνία καὶ ἔφυγες χωρὶς νὰ ἐπιτέλεσες τὸ Πάσχα· ὅπως πάλι βέβαια, ἂν σήμερα πάρης μέρος στὴ θεία κοινωνία, ἀφοῦ καθάρισες τὸν ἑαυτό σου ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες, μὲ κάθε ἀκρίβεια ἐπιτέλεσες τὸ Πάσχα. Πρέπει νὰ διατηροῦμε τὴν ἀκρίβεια αὐτὴ καὶ τὴ δύναμη ὄχι στὴ φύλαξη τῶν καιρῶν ἀλλὰ κατὰ τὴν προσέλευσὴ μας στὰ μυστήρια.

Καὶ ὅπως τώρα προτιμᾶτε νὰ τὰ ὑπομείνετε ὅλα, παρὰ νὰ ἀλλάξετε τὴ συνήθεια, ἔτσι ἔπρεπε αὐτὴν νὰ τὴν περιφρονῆτε, καὶ νὰ προτιμᾶτε νὰ ὑποφέρετε τὰ πάντα καὶ νὰ κάμνετε τὸ κάθε τι, ὥστε νὰ προσέρχεσθε χωρὶς ἁμαρτήματα στὴ θεία εὐχαριστία. Τὸ ὅτι βέβαια ὁ Θεὸς ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴ φύλαξη ὀρισμένων ἡμερῶν, ἄκουσέ τον τί λέγει ὅταν κρίνῃ· «μὲ εἶδατε πεινασμένο καὶ μὲ θρέψατε, διψασμένο καὶ μὲ ποτίσατε, γυμνὸ καὶ μὲ ντύσατε»⁴⁰. ἐνῶ τοὺς εὐρισκόμενους στὰ ἀριστερά του τοὺς κατηγορεῖ μὲ τὰ ἀντίθετα ἀπ' αὐτά. Καὶ πάλι προσάγοντας ἄλλον γιὰ μνησικακία, τὸν κολάζει λέγοντας· «πονηρὲ δοῦλε, ὄλο ἐκεῖνο τὸ χρέος σου σοῦ τὸ χάρισα· δὲν ἔπρεπε καὶ σὺ νὰ εὐσπλαχνισθῆς τὸν σύνδουλό σου, ἔτσι ὅπως ἐγὼ ἐλέησα ἐσένα.»⁴¹. Πάλι τὶς παρθένες, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν λάδι

δὴ ἔλαιον οὐκ εἶχον ἐν ταῖς λαμπάσι, τοῦ νυμφῶνος ἀπέκλεισεν ἕτερον, ἐπειδὴ ἔνδυμα γάμου οὐκ ἔχων εἰσῆλθεν, ἀλλὰ ρυπαρὰ ἡμφίεστο ἱμάτια, πορνείαν καὶ ἀκαθαρσίαν περιβεβλημένος. Ὅτι δὲ τῷ δεῖνι μηνὶ καὶ τῷ δεῖνι ἐποίησε τὸ πάσχα, οὐδεὶς ἐκολάσθη
5 ποτέ, οὐδὲ ἐνεκλήθη.

Καὶ τί λέγω περὶ ἡμῶν τῶν ἀπηλλαγμένων πάσης τοιαύτης ἀνάγκης καὶ ἄνω πολιτευομένων ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἔνθα μῆνες καὶ ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ἐνιαυτῶν περίοδος οὐκ ἔστιν; Οὐδὲ γὰρ ἐπ' αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων, ἂν ἀκριβῶς ἐπιστῆσαι ἐθελήσῃ τις, οὐ πο-
10 λὸν ὄψεται τοῦ χρόνου γινόμενον λόγον, ἀλλὰ τὸ τῶν Ἱεροσολύμων αὐτοῦ τόπον προτιμώμενον. Ἐπειδὴ γὰρ προσελθόντες ἄνθρωποι τῷ Μωϋσῆ ἔλεγον, «ἀκάθαρτοί ἐσμεν ἐπὶ ψυχῇ, πῶς ἵνα μὴ ὑστερήσωμεν ἀπὸ τῶν δώρων τοῦ Κυρίου;», «στῆτε αὐτοῦ», φησί, «καὶ ἀνοίσωμεν ἐπὶ τὸν Θεόν». Εἶτα, ἐπειδὴ ἀνήνεγκε, κατήνεγκε
15 νόμον λέγοντα, ὅτι «ἂν τις ἀκάθαρτος ἐπὶ ψυχῇ ἢ ἢ ἐν ὁδῷ μακρᾷ καὶ μὴ δύνηται ποιῆσαι ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ τὸ πάσχα, ποιήσῃ ἐν τῷ δευτέρῳ». Εἶτα ἐπὶ μὲν τῶν Ἰουδαίων ἢ τοῦ χρόνου λύεται παρρηρησις, ἵνα εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τὸ πάσχα γένηται, σὺ δὲ οὐ προτιμᾷς τοῦ χρόνου τῆς Ἐκκλησίας τὴν συμφωνίαν, ἀλλ' ἵνα δόξης
20 ἡμέρας πρᾶτηρεῖν, εἰς τὴν κοινὴν ἀπάντων ἡμῶν ἐμπαροινεῖς μητέρα καὶ τὴν ἀγίαν διατέμνεις σύνοδον; Καὶ πῶς ἂν ἄξιός εἴης συγγνώμης, ὑπὲρ τοῦ μηδενὸς τοσαῦτα ἀμαρτάνειν αἰρούμενος;

Καὶ τί χρὴ λέγειν περὶ Ἰουδαίων; Ὅτι γὰρ οὐδὲ σφόδρα βουλόμενος ἡμῖν καὶ σπουδάζουσι δυνατὸν πάντως τηρῆσαι τὴν ἡμέ-
25 ραν ἐκείνην, καθ' ἣν ἐσταυρώθη, δῆλον ἐκεῖθεν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ παρέβαινον Ἰουδαῖοι, μηδὲ ἀγνώμονες ἦσαν, μηδὲ ἀναίσθητοι, μηδὲ ράθυμοι καὶ καταφρονηταί, μηδὲ ἐκπεπτώκεσαν τῆς πατρῴας πολιτείας, ἀλλ' ἀκριβῶς αὐτὴν ἐτήρουν νῦν, οὐδὲ οὕτω δυνατὸν ἦν ὑμῖν ἀκολουθοῦσιν αὐτοῖς ἐπιλαβέσθαι τῆς ἡμέρας αὐτῆς,
30 καθ' ἣν ἐσταυρώθη καὶ τὸ πάσχα ἐπετέλεσε. Καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω.

42. Ματθ. 25,7.

43. Ματθ. 22,19 ἐ.

44. Φιλίπ. 3,20.

45. Ἀριθμ. 9,7-8.

46. Ἀριθμ. 9,9-10.

στις λαμπάδες τους, τις απέκλεισε από τὸν νυμφῶνα⁴². Ἄλλον πάλι τὸν απέκλεισε ἐπειδὴ εἰσῆλθε μὴ ἔχοντας ἔνδυμα γάμου, ἀλλὰ μὲ ρυπαρὰ ἐνδύματα, περιβεβλημένος δηλαδή τὴν πορνεία καὶ τὴν ἀκαθαρσία. Ἀλλὰ κανεὶς δὲν τιμωρήθηκε οὔτε ἀποκλείσθηκε, ἐπειδὴ τέλεσε τὸ Πάσχα αὐτὸν ἢ τὸν ἄλλο μῆνα⁴³.

Καὶ γιατί νὰ ὁμιλῶ γιὰ μᾶς, πὺ ἔχομε ἀπαλλαγὴ ἀπὸ κάθε νομικὴ ὑποχρέωση καὶ βρίσκεται τὸ πολίτευμά μας ἐπάνω στοὺς οὐρανούς, ὅπου δὲν ὑπάρχουν μῆνες καὶ ἥλιος καὶ σελήνη καὶ κύκλοι ἐτῶν; Γιατί, ἂν κανεὶς θέλῃ νὰ ἐξετάσῃ τὸ πρᾶγμα μὲ ἀκρίβεια, θὰ διαπιστώσῃ ὅτι οὔτε καὶ μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων γίνεται πολὺς λόγος γιὰ τοὺς καιρούς, ἀλλ' ἀπλῶς ὅτι προτιμοῦν τὸν τόπο αὐτόν, δηλαδή τὰ Ἱεροσόλυμα. Ὅταν κάποτε προσῆλθαν στὸν Μωϋσῆ ἄνθρωποι Ἰουδαῖοι καὶ τοῦ εἶπαν, «εἶναι ἀκάθαρτη ἡ ψυχὴ μας, πῶς θὰ μπορέσουμε νὰ μὴ ἀποκλεισθοῦμε ἀπὸ τὸ νὰ προσφέρουμε τίς θυσίες μας στὸν Κύριο», ἐκεῖνος ἀπάντησε· «σταθῆτε ἐδῶ καὶ θ' ἀναφέρω τὸ πρᾶγμα στὸν Θεό»⁴⁵. Στὴ συνέχεια, ἀφοῦ συμβουλευθεὶς τὸν Θεό, κατέβασε ἀπὸ τὸ ὄρος ἓνα νόμο πὺ ἔλεγε· «ἂν κάποιος ἔχῃ ἀκάθαρτη τὴν ψυχὴ του, ἢ βρίσκεται μακριὰ καὶ δὲν μπορῆ νὰ ἐορτάσῃ τὸ Πάσχα τὴν πρώτη τοῦ μηνός, ἂς τὸ ἐορτάσῃ τὸν δεύτερο μῆνα»⁴⁶. Ἐπειτα στὴ περίπτωσι τῶν Ἰουδαίων καταργεῖται ἡ φύλαξι τοῦ χρόνου, ὥστε τὸ Πάσχα νὰ ἐορτάζεται στὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ σὺ δὲν προτιμᾶς τὴ συμφωνία τοῦ χρόνου τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ γιὰ νὰ φανῆ ὅτι ἐφαρμόζεις ὠρισμένες ἡμέρες, προσβάλλεις τὴν κοινὴ μας μητέρα καὶ διχάζεις τὴν ἀγία σύνοδο; Καὶ πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ἀξιωθῆς συγγνώμης, ὅταν προτιμᾶς νὰ ἀμαρτάνῃς γιὰ τέτοια ἀσήμαντα πράγματα;

Καὶ γιατί πρέπει νὰ ὁμιλῶ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους; Γιατί, τὸ ὅτι δὲν μᾶς εἶναι δυνατό, οὔτε καὶ ἂν ἀκόμη τὸ ἐπιθυμοῦμε σφόδρα καὶ τὸ ἐπιδιώκουμε συνεχῶς, νὰ τηρήσουμε τὴν ἡμέρα ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποία σταυρώθηκε ὁ Χριστός, γίνεται φανερό ἀπὸ τὸ ἐξῆς. Καὶ ἂν ἀκόμη οἱ Ἰουδαῖοι δὲν παρέβαιναν τὸν νόμο καὶ δὲν φαίνονταν ἀγνώμονες, οὔτε ἀναίσθητοι, οὔτε ὀκνηροὶ περιφρονητές, καὶ οὔτε εἶχαν ἐκπέσει ἀπὸ τὴν πατρικὴ πολιτεία, ἀλλὰ τὴν τηροῦσαν μὲ ἀκρίβεια σήμερα, οὔτε ἔτσι θὰ ἦταν δυνατὸ σὲ μᾶς νὰ προσδιορίσουμε τὴν ἡμέρα ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποία σταυρώθηκε ὁ Χριστός καὶ ἐπιτέλεσε τὸ Πάσχα. Καὶ πῶς αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο, θὰ σᾶς τὸ πῶ

Ἦνίκα ἐσταυροῦτο, τότε ἡ πρώτη τῶν ἀζύμων ἦν καὶ παρασκευῆ· ἀμφοτέρα δὲ ταῦτα οὐ δυνατὸν ἀεὶ συμπεσεῖν. Ἴδου γοῦν κατὰ τὸν παρόντα ἐνιαυτὸν, ἡ πρώτη τῶν ἀζύμων εἰς κυριακὴν ἡμέραν ἐμπίπτει καὶ ἀνάγκη πᾶσαν νηστεῦσαι τὴν ἐβδομάδα καὶ τοῦ πά-
 5 θους παρελθόντος καὶ τοῦ σταυροῦ γενομένου, καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἡμεῖς μένωμεν νηστεύοντες. Καὶ πολλάκις τοῦτο συνέβη, μετὰ τὸν σταυρὸν, μετὰ τὴν ἀνάστασιν, μηδέπω τῆς ἐβδομάδος ἀπαρτισθείσης, τὴν νηστείαν ἐπιτελεῖσθαι. Οὕτως οὐδεμία καιροῦ παρατήρησις ἐστὶ.

10 6. Μὴ τοίνυν φιλονεικῶμεν, μηδὲ ἐκεῖνο λέγωμεν, τοσοῦτον ἐνήστευσα χρόνον καὶ νῦν μεταθήσομαι; Δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μετὰ θου· ἐπειδὴ τοσοῦτον ἀπεσχίσθης χρόνον τῆς Ἐκκλησίας, ἐπάνελθε λοιπὸν πρὸς τὴν μητέρα. Οὐδεὶς λέγει, ἐπειδὴ τοσοῦτον χρόνον ἐν ἔχθρῳ διέμεινα, αἰσχύνομαι καταλλαγῆναι νῦν. Αἰσχύνη γάρ
 15 ἐστὶν, οὐ τὸ μεταβάλλεσθαι πρὸς τὸ βέλτιον, ἀλλὰ τὸ μένειν ἐπὶ τῆς ἀκαιροῦ φιλονεικίας. Τοῦτο καὶ Ἰουδαίους ἀπώλεσεν, οἳ τὴν παλαιὰν ἐπιζητοῦντες ἀεὶ συνήθειαν, πρὸς ἀσέβειαν ἀπεσύροντο. Καὶ τί λέγω περὶ νηστείας καὶ ἡμερῶν παρατηρήσεως; Ὁ Παῦλος τὸν νόμον διετέλει φυλάττων καὶ πολλὸν ὑπέμεινεν ἰδρῶτα καὶ πολ-
 20 λὰς μὲν ὁδοιπορίας πολλὰς δὲ ἠνέσχετο ταλαιπωρίας ἐτέρας καὶ πάντων ἐκράτει τῶν ὀμηλίκων κατὰ τὴν τῆς πολιτείας ἐκείνης ἀκρίβειαν, Ἄλλ' ὁμως μετὰ τὸ ἄκρον ἐλάσαι τῆς πολιτείας ἐκείνης, ἐπειδὴ συνεῖδεν ὅτι ἐπ' ὀλέθρῳ καὶ βλάβῃ πάντα ἔπραττεν, εὐθέως μετέθετο. Καὶ οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτὸν, τί τοῦτο; τοσαύτην ζημιοῦμαι
 25 σπουδῆν; τοσοῦτον ἀπολωῶ πόνον; ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ταχύτερον μετετέθη, ἵνα μὴ μένη πάλιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ζημίας, καὶ τῆς ἐν τῷ νόμῳ δικαιοσύνης κατεφρόνησεν, ἵνα τὴν ἐκ πίστεως λάβῃ καὶ βοᾷ λέγων, «ἄτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἤγημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν».

30 Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου», φησὶν, «ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κάκεῖ μνησθῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ὕπαγε, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου». Τί λέγεις; Ἄν μὲν ὁ ἀδελφός σου ἔχη τι κατὰ σοῦ, οὐ

47. Γαλ. 1,14.

48. Φιλιπ. 3,7.

49. Ματθ. 5,23.

ἐγώ. Ὅταν ὁ Χριστὸς στυρωνόταν, ἦταν τότε ἡ πρώτη ἡμέρα τῶν ἀζύμων καὶ ἡ παραμονὴ τοῦ Πάσχα. Οἱ δυὸ αὐτὲς ἡμέρες δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συμπέσουν πάντοτε. Νὰ λοιπόν, κατὰ τὴ χρονιὰ αὐτὴ ἡ πρώτη τῶν ἀζύμων συμβαίνει νὰ εἶναι Κυριακὴ καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ νηστεύσουμε ὅλην τὴν ἐβδομάδα. Καὶ ἐνῶ τὸ πάθος θὰ ἔχη περάσει καὶ θὰ ἔχη φθάσει ἡ ἡμέρα τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἐμεῖς θὰ πρέπει νὰ συνεχίσουμε νὰ νηστεύουμε. Καὶ συνέβηκε αὐτὸ πολλές φορές· μετὰ τὴν ἡμέρα τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ ἐνῶ ἡ ἐβδομάδα δὲν ἔχει συμπληρωθῆ, συνέβηκε νὰ τηροῦμε ἐμεῖς τὴ νηστεία. Ἐπομένως δὲν εἶναι κατορθωτὴ ἡ τήρηση τοῦ καιροῦ.

6. Ἄς μὴ φιλονεικοῦμε λοιπόν, οὔτε καὶ νὰ λέμε ἐκεῖνο, ὅτι δηλαδή, τόσα χρόνια νήστευα ἔτσι καὶ τώρα θὰ ἀλλάξω; Ἄλλαξε ἀκριβῶς γι αὐτὸ καὶ μόνο· ἐπειδὴ γιὰ τόσο μεγάλο χρόνο ἀποκόπηκες ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, γύρισε τώρα πίσω στὴν μητέρα. Κανεῖς δὲν λέγει, ἐπειδὴ γιὰ τόσο χρόνο παρέμεινα στὴν ἔχθρα, ντρέπομαι τώρα νὰ συμφιλιωθῶ. Γιατὶ ντροπὴ εἶναι ὄχι ἡ πρὸς τὸ καλύτερο μεταβολή, ἀλλ' ἡ παραμονὴ στὴν ἄκαιρη φιλονεικία. Αὐτὸ κατέστρεψε καὶ τοὺς Ἰουδαίους· ἐπιζητώντας πάντοτε τὴν παλαιὰ συνήθεια, παρασύρονταν στὴν ἀσέβεια. Καὶ γιατί νὰ ὀμιλῶ γιὰ τὴ νηστεία καὶ τὴν τήρηση ὠρισμένων ἡμερῶν; Ὁ Παῦλος τηροῦσε τὸν νόμο, ἔχυσε πολὺ ἰδρῶτα, πολλές ὁδοιπορίες ἔκαμε καὶ πλεῖστες ἄλλες ὑπέστη ταλαιπωρίες καὶ ὑπερέβαλλε ὅλους τοὺς συνομηλίκους του ὡς πρὸς τὴν ἀκριβῆ τήρηση ἐκείνου τοῦ τρόπου ζωῆς⁴⁷. Ἄλλ' ὅμως, ἀφοῦ ἔφθασε στὴν ἄκρα τελειότητα τῆς νομικῆς πολιτείας, ἐπειδὴ ἀντιλήφθηκε, ὅτι αὐτὰ πού ἔπραττε τὸν ὀδηγοῦσαν στὸν ὄλεθρο καὶ τὴν καταστροφή, ἀμέσως ἄλλαξε. Καὶ δὲν εἶπε μέσα του· Ἐπειδὴ νὰ τὸ κάμω αὐτό; Γιατὶ νὰ ζημιωθῶ ὕστερα ἀπὸ τόσο ζῆλο; Γιατὶ νὰ πάη χαμένος τόσοσ κόπος; Ἄλλὰ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, γιὰ νὰ μὴ παραμείνη στὴν ἴδια ζημία, ἄλλαξε τὸ ταχύτερο καὶ περιφρόνησε τὴ δικαιοσύνη τοῦ νόμου, γιὰ νὰ λάβῃ τὴ δικαίωση ἀπὸ τὴν πίστη. Καὶ φωνάζει λέγοντας· «ἐκεῖνα πού μου ἦταν κέρδη, αὐτὰ τὰ ἔχω θεωρήσει ζημιά ἐξ αἰτίας τοῦ Χριστοῦ»⁴⁸.

«Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρο σου», λέγει, «στὸ θυσιαστήριον, καὶ ἐκεῖ θυμηθῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει κάτι ἐναντίον σου, πῆγαινε πρῶτα συμφιλιώσου μὲ τὸν ἀδελφόν σου, καὶ τότε ἔλα καὶ πρόσφερε τὸ δῶρο σου»⁴⁹. Τί λέγεις; Ἄν ὁ ἀδελφός σου ἔχει κάτι ἐναντίον

συγχωρεῖ σοι προσενεγκεῖν τὴν θυσίαν, ἕως ἂν αὐτῷ καταλλαγῆς, Ἐκκλησίας δὲ ὀλοκλήρου καὶ ἰσοσούτων πατέρων ἐχόντων κατὰ σοῦ τολμᾶς καὶ ὑπομένεις, μὴ καταλύσας τὴν ἐχθραν τὴν ἄκαιρον ταύτην, τοῖς θείοις προσελθεῖν μυστηρίοις; καὶ πῶς ἂν δύναιο πάσχα ἐπιτελεῖν οὕτω διακειόμενος; Ταῦτα οὐχὶ πρὸς ἐκείνους λέγω μόνους, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὑμᾶς τοὺς ὑγιαίνοντας, ἵνα ὅσους ἂν ἴδητε τοιουτούς ὄντας, μετὰ ἀκριβείας πολλῆς καὶ προσηνείας ἐκλέγοντες συναγάγητε καὶ πρὸς τὴν μητέρα ἐπαναγάγητε. Κἂν ἀντιτείνωσι, κἂν σκιριτῶσι, κἂν ὀτιοῦν ἕτερον πράττωσι, μὴ ἀποκάμωμεν, ἕως ἂν αὐτοὺς πείσωμεν· οὐδὲν γὰρ εἰρήνης ἴσον καὶ συμφωνίας.

Διὰ τοῦτο καὶ εἰσιῶν ὁ πατήρ, οὐ πρότερον ἐπὶ τὸν θρόνον ἀναβαίνει τοῦτον, ἕως ἂν ἅπασιν ὑμῖν εἰρήνην ἐπεύξῃται, καὶ ἀναστὰς οὐ πρότερον ἄρχεται τῆς πρὸς ὑμᾶς διδασκαλίας, ἕως ἂν ἅπασι δῶ τὴν εἰρήνην. Καὶ μέλλοντες εὐλογεῖν οἱ ἱερεῖς, πρότερον τοῦτο ὑμῖν ἐπευξάμενοι, οὕτω τῆς εὐλογίας ἄρχονται· καὶ ὁ διάκονος δὲ κελεύων εὐχεσθαι μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ τοῦτο ἐπιτάττει κατὰ τὴν εὐχὴν, αἰτεῖν τὸν ἄγγελον τῆς εἰρήνης καὶ τὰ προκειμένα πάντα εἰρηνικὰ καὶ τῆς συνόδου ταύτης ἀπολύων ὑμᾶς, τοῦτο ὑμῖν ἐπεύχεται λέγων, «πορευέσθε ἐν εἰρήνῃ»· καὶ οὐδὲν ὅλως ἔνι οὔτε εἰπεῖν, οὔτε πρᾶξαι ταύτης χωρὶς. Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ τροφὸς ἡμῶν καὶ μήτηρ, θάλπουσα μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας ἡμᾶς. Εἰρήνην δὲ λέγω, οὐ τὴν ἀπὸ προσρήσεως ψιλῆς, οὐδὲ τὴν ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῶν τραπεζῶν, ἀλλὰ τὴν κατὰ Θεὸν εἰρήνην, τὴν ἐκ τῆς συμφωνίας τῆς πνευματικῆς, ἣν πολλοὶ διασπῶσι νῦν, ὑπὲρ ἀκαίρου φιλονεικίας τὰ ἡμέτερα καθαιροῦντες καὶ τὰ Ἰουδαίων αὐξοντες, ἐκείνους ἀξιοπιστοτέρους διδασκάλους τῶν οἰκείων πατέρων ἡγούμενοι καὶ τοῖς χριστοκτόνοις περὶ τοῦ πάθους πιστεύοντες, οὔ τί γένοιτ' ἂν ἀλογώτερον; Οὐ οἶδας ὅτι ἐκεῖνο τύπος, τοῦτο δὲ ἀλήθεια;

Ὅρα γὰρ πόσον τὸ διάφορον. Ἐκεῖνο θάνατον ἐκώλυε σωματικόν, τοῦτο ὀργὴν ἔλυσε τὴν κατὰ τῆς οἰκουμένης φερομένην ἀπάσης· ἐκεῖνο Αἰγύπτου τότε ἀπήλλαξε, τοῦτο εἰδωλολατρίας ἠλευθέρωσεν· ἐκεῖνο τὸν Φαραῶ, τοῦ τὸν διάβολον ἀπέπνιξε· μετ'

σου, δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται νὰ προσφέρῃς θυσία, μέχρις ὅτου συμφιλιωθῆς μαζί του· τώρα πού ἡ Ἐκκλησία ὀλόκληρη καὶ τόσοι πατέρες εἶναι ἐναντίον σου, τολμᾷς καὶ ἐπιμένεις νὰ προσέρχῃσαι στὰ ἱερὰ μυστήρια, χωρὶς προηγουμένως νὰ τερματίσῃς τὴν παράκαιρη ἐκείνη ἔχθρα; Καὶ πῶς θὰ μπορούσες, βρισκόμενος σὲ τέτοια κατάσταση, νὰ ἐορτάσῃς τὸ Πάσχα; Κι αὐτὰ δὲν τὰ λέγω μόνο πρὸς ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐσᾶς τοὺς ὑγιεῖς, ὥστε νὰ ἐπαναφέρετε στὴ μητέρα Ἐκκλησία ὅσους δῆτε τέτοιους, ἀφοῦ τοὺς περισυλλέξετε μὲ πολλὴ προσοχὴ καὶ καλωσύνη. Κι ἂν αὐτοὶ ἀντιδρῶν, κι ἂν δυστροποῦν, κι ἂν ὅ,τιδήποτε ἄλλο κάμνουν, ἄς μὴ ἀποκάμουμε, μέχρι πού νὰ τοὺς πείσουμε. Γιατὶ τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἐξισωθῆ μὲ τὴν εἰρήνη καὶ τὴν ὁμόνοια.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἐπίσκοπος, εἰσερχόμενος στὸν ναό, δὲν ἀνεβαίνει σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν θρόνο προτοῦ εὐχήθῃ σὲ ὅλους ἐσᾶς τὴν εἰρήνη, καὶ ἐγειρόμενος δὲν ἀρχίζει νὰ σᾶς διδάσκῃ προτοῦ σᾶς εὐχηθῆ καὶ πάλι τὴν εἰρήνη. Καὶ ὅταν πρόκειται νὰ εὐλογήσουν οἱ ἱερεῖς, πρῶτα αὐτὸ σᾶς εὐχονται καὶ μετὰ ἀρχίζουν τὴν εὐλογία. Ἀλλὰ καὶ ὁ διάκονος, προτρέποντάς μας νὰ προσευχηθῶμε ὅλοι μαζί, καὶ αὐτὸ συνιστᾷ κατὰ τὴν προσευχή, νὰ ζητοῦμε δηλαδὴ τῆς εἰρήνης τὸν ἄγγελο, καὶ ὅλα τὰ προσφερόμενα νὰ εἶναι εἰρηνικά. Ἀπολύοντάς μας πάλι ἀπὸ τῆ σὺναξη αὐτῆ, αὐτὸ μᾶς εὐχεται, λέγοντας· «πηγαίνετε μὲ εἰρήνη». Καὶ γενικὰ δὲν μπορούμε τίποτε νὰ ποῦμε ἢ νὰ πράξουμε χωρὶς αὐτὴν. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ τροφὸς μας καὶ ἡ μητέρα, πού μᾶς θάλπει μὲ πολλὴ φροντίδα καὶ στοργή. Ὡς εἰρήνη ἐννοῶ ὄχι ἐκείνην τοῦ ἀπλοῦ χαιρετισμοῦ, οὔτε ἐκείνην τῶν συμποσίων, ἀλλὰ τὴν κατὰ Θεὸν εἰρήνη, τὴν εἰρήνη τῆς πνευματικῆς ὁμόνοιας, τὴν ὁποία τώρα πολλοὶ διασποῦν, ζημιώνοντας τὰ δικά μας πράγματα μὲ συζητήσεις ἄκαιρες καὶ βλαβερὲς καὶ αὐξάνοντας τὰ ἰουδαϊκά, θεωρώντας πιὸ ἀξιόπιστους διδασκάλους ἐκείνους, παρὰ τοὺς πατέρες τοὺς δικούς μας, καὶ πιστεύοντας ὡς πρὸς τὸ πάθος τοῦ Κυρίου στοὺς Χριστοκτόνους Ἰουδαίους, πρᾶγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξῃ πιὸ παράλογο; Δὲν γνωρίζεις ὅτι ἐκεῖνο εἶναι ὁ τύπος, ἐνῶ αὐτὸ ἀλήθεια;

Πρόσεχε πόση διαφορὰ ὑπάρχει. Ἐκεῖνο ἀπέτρεπε ἀπὸ τὸν σωματικὸ θάνατο, ἐνῶ αὐτὸ κατέλυσε τὴν ὀργή, πού ἀπλωνόταν πάνω ἀπὸ ὅλη τὴν οἰκουμένη. Ἐκεῖνο ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴ δουλεία τῆς Αἰγύπτου, ἐνῶ αὐτὸ ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρία. Ἐκεῖνο κα-

ἐκεῖνο Παλαιστίνη, μετὰ τοῦτο οὐρανός. Τί τοίνυν τῷ λύχνῳ προσ-
 εδρεύεις, τοῦ ἡλίου φανέντος; Τί δὴ τῷ γάλακτι τρέφεσθαι βούλει,
 στερεᾶς σοι διδομένης τροφῆς; Διὰ τοῦτο ἐτράφης γάλακτι, ἵνα μὴ
 μένης ἐν τῷ γάλακτι· διὰ τοῦτό σοι ὁ λύχνος ἐφάνη, ἵνα πρὸς τὸν
 5 ἥλιον χειραγωγηθῆς. Μὴ τοίνυν, τῶν τελειοτέρων ἐπανατρέχωμεν,
 μηδὲ ἡμέρας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτοὺς παρατηρῶμεν, ἀλλὰ παν-
 ταχοῦ τῇ Ἐκκλησίᾳ μετ' ἀκριβείας ἐπώμεθα, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν
 εἰρήνην προτιμῶντες ἀπάντων. Εἰ γὰρ καὶ ἐσφάλλετο ἡ Ἐκκλησία,
 οὐ τοσοῦτον κατόρθωμα ἀπὸ τῆς τῶν χρόνων ἀκριβείας ἦν, ὅσον
 10 ἔγκλημα ἀπὸ τῆς διαιρέσεως καὶ τοῦ σχίσματος τούτου.

Νυνὶ δὲ οὐδεὶς μοι περὶ καιροῦ λόγος, ἐπειδὴ οὐδὲ τῷ Θεῷ,
 καθάπερ ἀπεδείξαμεν, ἐπεὶ καὶ ὑπὲρ τούτου πολλοὺς ἀνήλωσα λό-
 γους· ἀλλὰ ἐν μόνον ζητῶ, ὅπως ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ ἅπαντα
 ποιῶμεν, ὅπως μὴ, νηστευόντων ἡμῶν καὶ τοῦ δήμου παντὸς καὶ
 15 τῶν ἱερέων τὰς κοινὰς ποιουμένων ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἱκετηρίας,
 σὺ μένης μεθύων ἐπὶ τῆς οἰκίας. Ἐνόησον πῶς διαβολικῆς τοῦτό
 ἐστὶν ἐνεργείας καὶ ὡς οὐχ ἐν μόνον, οὐδὲ δύο, οὐδὲ τρία ἐστὶ τὰ
 ἀμαρτήματα, ἀλλὰ πολλῶ πλείω. Ἀποσχίζει σε τῆς ἀγέλης καὶ κα-
 ταγινώσκειν σε παρασκευάζει πατέρων τοσοῦτων, εἰς φιλονεικίαν
 20 ἐμβάλλει, πρὸς Ἰουδαίους ὠθεῖ, σκάνδαλόν σε αὖ πάλιν προτίθησι
 καὶ τοῖς οἰκείοις καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις. Πῶς γὰρ δυνησόμεθα ἐγκα-
 λεῖν ἐκείνοις μένουσιν ἐπὶ τῆς οἰκίας, ὅταν σὺ πρὸς ἐκείνους
 τρέχης; Οὐ ταῦτα δὲ μόνον ἐστὶ τὰ ἀμαρτήματα, ἀλλ' ὅτι καὶ μεγά-
 λη βλάβη γένοιτ' ἂν, ὅταν μήτε Γραφῶν, μήτε συνόδων, μήτε εὐλο-
 25 γίας, μήτε κοινῶν εὐχῶν ἀπολαύης ἐν ταῖς νηστεύειαις ἐκείναις, ἀλλὰ
 μετὰ πονηροῦ συνειδότος ἅπαντα τοῦτον διάγῃς τὸν χρόνον, δεδοι-
 κῶς καὶ τρέμων μὴ γένη κατάφωρος, καθάπερ τις ἀλλόφυλος καὶ
 ἀλλογενής, δέον μετὰ παρρησίας, μεθ' ἡδονῆς, μετὰ εὐφροσύνης,
 μετ' ἐλευθερίας ἀπάσης κοινῇ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας πάντα ἐπιτε-
 30 λεῖν.

Οὐδὲ γὰρ ἡ Ἐκκλησία χρόνων ἀκρίβειαν οἶδεν· ἀλλ' ἐπειδὴ

τέπνιξε τὸν Φαραώ, ἐνῶ αὐτὸ τὸν διάβολο. Μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο δόθηκε ἡ Παλαιστίνη, ἐνῶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ὁ οὐρανός. Γιατί λοιπὸν παραμένεις στὸ φῶς τοῦ λυχναριοῦ, τῆ στιγμῆ πού ἀνέτειλε ὁ ἥλιος; Γιατί θέλεις νὰ τρέφῃσαι μὲ γάλα, ἐνῶ σοῦ προσφέρεται τροφή στερεά; Γι' αὐτὸ τράφηκες μὲ γάλα, γιὰ νὰ μὴ παραμείνης στὸ γάλα· γι' αὐτὸ ἀναψε γιὰ σένα ὁ λύχνος, γιὰ νὰ ὀδηγηθῆς πρὸς τὸν ἥλιο. Ἄς μὴ ἐπιστρέφουμε λοιπὸν πρὸς τὰ πρῶτα, τῆ στιγμῆ πού ἦλθαν τὰ τελειότερα, κι οὔτε νὰ φυλάσσουμε ἀκόμη ἡμέρες καὶ ἐποχὲς καὶ ἔτη, ἀλλὰ παντοῦ ἄς ἀκολουθοῦμε μὲ κάθε ἀκρίβεια τὴν Ἐκκλησία, προτιμώντας πάνω ἀπ' ὅλα τὴν ἀγάπη καὶ τὴν εἰρήνη. Γιατί, κι ἂν ἀκόμη ἡ Ἐκκλησία διέπραττε σφάλμα, δὲν θὰ ἦταν τὸ κατόρθωμα ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ τήρηση τῶν χρόνων τόσο μεγάλο, ὅσο εἶναι τὸ ἔγκλημα πού προέρχεται ἀπὸ τὴ διαίρεση καὶ τὸ σχίσμα.

Τώρα δὲν ἔχει γιὰ μένα καμμιά σημασία ἡ τήρηση τοῦ καιροῦ, ἀφοῦ, ὅπως ἀποδείξαμε, δὲν ἔχει οὔτε καὶ γιὰ τὸν Θεὸ σημασία. Ἄλλωστε γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἀφιέρωσα πολλοὺς λόγους. Ἀλλὰ ἓνα μόνο πρᾶγμα ζητῶ· τὸ νὰ κάμνουμε τὰ πάντα μὲ εἰρήνη καὶ ὁμόνοια, καὶ ὅταν ἐμεῖς καὶ ὄλος ὁ λαὸς νηστεύουμε καὶ οἱ ἱερεῖς ἀναπέμπουν τὶς κοινὲς ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης εὐχὲς, σὺ νὰ μὴ παραμείνης στὸ σπίτι μεθυσμένος. Σκέψου ὅτι, αὐτὸ εἶναι διαβολικὴ ἐνέργεια καὶ ὅτι τὰ ἀμαρτήματα δὲν εἶναι μόνο ἓνα, οὔτε δύο, οὔτε τρία, ἀλλὰ πολὺ περισσότερα. Σὲ ἀποκόπτει ἀπὸ τὸ ποίμνιο, σὲ προετοιμάζει νὰ κατηγορῆς τόσους πατέρας, σὲ ὀδηγεῖ σὲ φιλονεικίες, σὲ ὠθεῖ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, σὲ καθιστᾷ πέτρα σκανδάλου τόσο πρὸς τοὺς δικούς σου ὅσο καὶ πρὸς τοὺς ξένους. Γιατί πῶς θὰ μπορέσουμε νὰ κατηγορήσουμε ἐκείνους πού μένουν στὰ σπίτια τους, ὅταν ἐσὺ τρέχης πρὸς τοὺς Ἰουδαίους; καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὰ τὰ ἀμαρτήματα, ἀλλ' ὅτι θὰ μπορούσε νὰ προκληθῆ καὶ μεγάλη ζημία, ὅταν δὲν ἀπολαμβάνης κατὰ τὶς νηστεῖες αὐτὲς οὔτε τὸν λόγο τῶν Γραφῶν, οὔτε τὶς συνάξεις, οὔτε τὴν εὐλογία, οὔτε τὶς κοινὲς προσευχὲς, ἀλλὰ περνᾷς μὲ πονηρὴ συνείδηση ὅλον τὸν καιρὸ σου, μὲ τὸν φόβο καὶ τὸν τρόμο μὴ τυχόν καὶ βρεθῆς σὰν κάποιος ἀλλόφυλος καὶ ἀλλογενής, ἐνῶ πρέπει νὰ τὰ κάμνης ὅλα μὲ παρρησία, μὲ εὐχαρίστηση, μὲ εὐφροσύνη, μὲ κάθε ἐλευθερία καὶ ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὴν Ἐκκλησία.

Οὔτε καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀνεγνώριζε τὴν ὑποχρεωτικὴ καὶ ἀκρι-

παρὰ τὴν ἀρχὴν πᾶσιν ἔδοξε τοῖς πατράσι διηρημένοις ὁμοῦ συνελθεῖν καὶ ταύτην ὀρίσαι τὴν ἡμέραν, τὴν συμφωνίαν πανταχοῦ τιμῶσα καὶ τὴν ὁμόνοιαν ἀγαπῶσα, κατεδέξατο τὸ ἐπιταχθέν. Ὅτι γὰρ ἀδύνατον ἦ ἡμᾶς ἢ ὑμᾶς ἢ ἕτερον ὄντιναοῦν αὐτῆς ἐπιλαβέσθαι τῆς Κυριακῆς ἡμέρας, ἱκανῶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται. Μὴ τοίνυν σκιομαχῶμεν, μηδὲ ὑπὲρ τῶν τυχόντων φιλονεικοῦντες, ἐν τοῖς μεγάλοις ἑαυτοὺς καταβλάπτωμεν. Τὸ μὲν γὰρ τῶδε ἢ τῶδε ἢ τῶδε χρόνῳ νηστεῦσαι οὐκ ἔγκλημα, τὸ δὲ σχίσαι Ἐκκλησίαν καὶ φιλονεικῶς διατεθῆναι καὶ διχοστασίας ἐμποιεῖν
10 καὶ τῆς συνόδου διηνεκῶς ἑαυτὸν ἀποστερεῖν, ἀσύγγνωστον καὶ κατηγορίας ἄξιον, καὶ πολλὴν ἔχει τὴν τιμωρίαν.

Ἐνῆν μὲν οὖν καὶ πλείονα τούτων εἶπεῖν, ἀλλὰ τοῖς μὲν προσέχουσιν καὶ τὰ εἰρημένα ἀρκεῖ, τοῖς δὲ μὴ προσέχουσιν οὐδὲ εἰ πλείω τούτων λεχθεῖη, ἔσται τι πλεόν. Διόπερ ἐνταῦθα καταλύσαντες τὸν λόγον, κοινῇ πάντες εὐζώμεθα τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἡμετέ-
15 ρους ἐπανελθεῖν πρὸς ἡμᾶς καὶ τὴν εἰρήνην ἀσπάσασθαι καὶ τῆς ἀκαίρου φιλονεικίας ἀποστῆναι καὶ τῆς ψυχρότητος ταύτης καταγελάσαντας, ὑψηλὴν τινα καὶ μεγάλην λαβεῖν διάνοιαν καὶ τῆς τῶν ἡμερῶν ἀπαλλαγῆναι παρατηρήσεως, ἵνα ὁμοθυμαδὸν πάντες ἐν
20 ἐνὶ στόματι δοξάζωμεν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

βῆ τήρησι τῶν καιρῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ φάνηκε καλὸ στοὺς πατέρες, πὺ ἦταν διασκορπισμένοι παντοῦ, νὰ συνέλθουν καὶ νὰ ὀρίσουν τὴν ἡμέρα αὐτῆ, ἡ Ἐκκλησία, τιμώντας πάντοτε τὴ συμφωνία καὶ ἀγαπώντας τὴν ὁμόνοια, ἀποδέχθηκε τὴν ἀπόφαση. Γιατί, τὸ ὅτι καὶ σὲ μᾶς καὶ σὲ σᾶς καὶ σὲ ὅποιονδήποτε ἄλλον εἶναι ἀδύνατο νὰ καθορίσῃ ἐπακριβῶς τὴν ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Κύριος τέλεσε τὸ μυστήριον, ἀποδείχθηκε ἱκανοποιητικὰ μὲ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθῆ. Ἄς μὴ σκιαμαχοῦμε λοιπὸν κι ἂς μὴ βλάπτουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας στὰ μεγάλα πράγματα, φιλονεικώντας γιὰ τὰ ἀνάξια λόγου. Γιατί δὲν ἀποτελεῖ ἔγκλημα τὸ νὰ νηστεύουμε αὐτῆ ἢ τὴν ἄλλη περίοδο, ἀλλ' ἔγκλημα, καὶ μάλιστα ἀσυγχώρητο καὶ ἄξιο καταδίκης καὶ πρόξενον μεγάλης τιμωρίας, εἶναι ἡ διαίρεσι τῆς Ἐκκλησίας, ὁ διαπληκτισμὸς, ἡ σπορὰ τῆς διχόνοιας, καὶ ἡ συνεχῆς ἀποστέρησι τοῦ ἑαυτοῦ μας ἀπὸ τὶς συνάξεις τῶν πιστῶν.

Μποροῦσα βέβαια νὰ πῶ πολὺ περισσότερα, ἀπὸ ὅσα σᾶς εἶπα, ἀλλὰ γι' αὐτοὺς πὺ προσέχουν εἶναι ἀρκετὰ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθῆ, ἐνῶ γιὰ ἐκείνους πὺ δὲν προσέχουν καμμιά ὠφέλεια δὲν θὰ πρόεκυπτε, ἔστω κι ἂν λέγονταν πολὺ περισσότερα. Γι' αὐτό, τερματίζοντας ἐδῶ τὴν ὁμιλία, ἂς εὐχηθοῦμε ἀπὸ κοινοῦ ὅλοι, νὰ ἐπιστρέψουν οἱ ἀδελφοί μας κοντὰ μας, καὶ ἀφοῦ ἀσπασθοῦν τὴν εἰρήνην, ἀποφύγουν τὴν ἄκαιρη φιλονεικία, καταγελάσουν τὴν ψυχρότητα τῶν αἰσθημάτων τους, σκεφθοῦν πὺ σοβαρὰ καὶ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴ τήρησι τῶν ἡμερῶν, ὅλοι μαζί τότε μ' ἓνα στόμα νὰ δοξάζουμε τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὅποιον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΑΛΠΙΓΓΑΣ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ ΑΥΤΩΝ

Ἐλέχθη δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ

1. Πάλιν οἱ δαίλαιοι καὶ πάντων ἀνθρώπων ἀθλιώτεροι νηστεύειν μέλλουσιν Ἰουδαῖοι καὶ πάλιν ἀσφαλίσασθαι τὴν τοῦ Χριστοῦ ποιμνὴν ἀναγκαῖον. Ἐπεὶ καὶ ποιμένες, ἕως μὲν ἂν μηδὲν ἐνοχλῆ θηρίον, ὑπὸ δρυῶν ἢ πεύκῃν ἑαυτοὺς ρίψαντες, τῷ καλάμῳ συρίζουσιν, ἀφέντες ἐπ' ἐξουσίας ἀπάσης τὰ πρόβατα νέμεσθαι· ἐπειδὴν δὲ 5 λύκων καταδρομὴν αἰσθωνται γινομένην, ταχέως τὸν κάλαμον ρίψαντες, τὴν σφενδόνην μεταχειρίζονται καὶ τὴν σύριγγα ἀφέντες, ροπάλοις καὶ λίθοις ἑαυτοὺς καθοπλίζουσι καὶ πρὸ τῆς ποιμνῆς στάντες καὶ μέγα καὶ διωλύγιον ὀλολύξαντες, τῇ φωνῇ πολλάκις 10 πρὸ τῆς βολῆς τὸ θηρίον ἀπήλασαν. Οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς ἐν μὲν ταῖς ἔμπροσθεν ἡμέραις, ὥσπερ ἐν λειμῶνι τινι, τῇ τῶν Γραφῶν διηγήσει σκιρτῶντες, οὐδενὸς ἠψάμεθα ἀγωνιστικοῦ λόγου· οὐδεὶς γὰρ ἦν ἡμῖν ὁ διενοχλῶν. Ἐπειδὴ δὲ σήμερον οἱ λύκων ἀπάντων χαλεπώτεροι Ἰουδαῖοι περίστασθαι ἡμῶν τὰ πρόβατα μέλλουσιν, 15 ἀνάγκη πυκτεύειν καὶ μάχεσθαι, ὅπως μηδὲν ἡμῖν θηριάλωτον γένηται. Καὶ μὴ θαυμάσητε, εἰ μετὰ δέκα καὶ πλείους ἡμέρας, τῆς νηστείας ἐκείνης ἀπαντᾶν μελλούσης, ἡμεῖς ἐντεῦθεν ἤδη καθοπλιζόμεθα καὶ περιφράττομεν τὰς ὑμετέρας ψυχάς, ἐπεὶ καὶ τῶν γεωργῶν οἱ φιλόπονοι, ἐπειδὴν ἔχωσι γείτονα χεῖμαρρον παρασύρον- 20 τα τὰς γεωργίας, οὐκ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ χειμῶνος, ἀλλὰ πρὸ τῆς ὥρας ἐκείνης καὶ ὄχθας περιφράττουσι καὶ χῶματα ἐγείρουσι καὶ

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΣΤΙΣ ΣΑΛΠΙΓΓΕΣ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ ΑΥΤΩΝ

Ἐκφωνήθηκε στὴ μεγάλη Ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας

1. Πάλι οἱ ταλαίπωροι καὶ ἀθλιώτεροι ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους Ἰουδαῖοι πρόκειται νὰ νηστεύσουν καὶ πάλι πρέπει νὰ προφυλάξω με τὸ ποίμνιο τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ καὶ οἱ βοσκοί, ὅσο δὲν ὑπάρχει κίνδυνος κανενὸς θηρίου, ἀφήνουν τελείως ἐλεύθερα τὰ πρόβα νὰ βόσκουν, ἐνῶ ἐκεῖνοι, ξαπλωμένοι κάτω ἀπὸ κάποια βελανιδιὰ πεύκο, παίζουν ἀμέριμοι τὴ φλογέρα τους· ὅταν ὅμως ἀντιληφθοῦν ἐπικείμενη ἐπιδρομὴ λύκων, ἀφήνοντας ἀμέσως κατὰ μέρος φλογέρα, ἀρπάζουν τὴ σφενδόνη, καὶ ἀφήνοντας τὸ μουσικὸ ὄργανο, ἐξοπλίζονται μὲ ρόπαλα καὶ πέτρες, καὶ στεκόμενοι μπροστὰ ἀπὸ τὸ κοπάδι ἀρχίζουν νὰ κραυγάζουν δυνατὰ καὶ γιὰ πολλὴ ὥρα καὶ πολλὰς φορές ἔτσι ἀπομάκρυναν μὲ τὶς φωνὲς τὸ θηρίο, πρὶν ἀκόμη ἐκεῖνο ἐπιτεθῆ. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐμεῖς, ποὺ κατὰ τὶς προηγούμενες ἡμέρες ἐντρυφούσαμε, σὰν σὲ κάποιο λειβάδι, στὴ διήγησιν τῶν Γραφῶν, δὲν ἀσχοληθήκαμε μὲ κανένα ἀγωνιστικὸ λόγον· γιατί δὲν ὑπῆρχε κανεὶς ποὺ νὰ μᾶς ἐνοχλῆ. Ἐπειδὴ ὅμως σήμερον οἱ Ἰουδαῖοι, ποὺ εἶναι ἀπὸ ὅλους τοὺς λύκους φοβερώτεροι, πρόκειται νὰ πλησιάσουν τὰ πρόβατά μας, εἶναι ἀνάγκη νὰ πυγμαχήσουμε καὶ νὰ πολεμήσουμε, ὥστε κανένα πρόβατό μας νὰ μὴ γίνῃ βορὰ τοῦ θηρίου. Καὶ μὴν ἀπορήσετε ποὺ ἐμεῖς, ἐνῶ ἡ νηστεία τους ἔρχεται μετὰ δέκα ἢ καὶ περισσότερες ἡμέρες, ἐξοπλιζόμεσθε ἀπὸ τώρα καὶ ὅλας καὶ περιφρουροῦμε τὶς ψυχὰς σας· γιατί καὶ οἱ φιλόπονοι γεωργοί, ἂν τύχη καὶ γειτονεύουν μὲ χεῖμαρρο, ποὺ παρασύρει τὰ χωράφια τους, δὲν περιφράσσουν τὶς ὄχθες ἐγείροντας ἀναχώματα καὶ ἀνοίγοντας τάφρους ὅταν ἔλθῃ ὁ χειμῶνας, ἀλλὰ πολὺ πρὶν,

τάφρους ἐλαύνουσι καὶ παντὶ πρὸς αὐτὸν παρασκευάζονται τρόπῳ. Ἑσυχάζοντι μὲν γὰρ καὶ κατεσταλμένῳ ῥάδιον ἐπιθέσθαι, αὐξομένῳ δὲ καὶ μετὰ πολλῆς φερομένῳ τῆς τῶν ὑδάτων ρύμης, οὐκέθ' ὁμοίως εὐκόλον ἀπαντᾶν. Διὰ τοῦτο φθάνουσιν αὐτοῦ τὰς ἐπι-
5 βολὰς πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου, πᾶσαν πανταχόθεν ἐπινοοῦντες ἀσφάλειαν.

Οὕτω καὶ στρατιῶται καὶ ναῦται καὶ γεωργοὶ καὶ θερισταὶ ποιεῖν εἰώθασιν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι πρὸ τοῦ καιροῦ τῆς μάχης καὶ θώρακα ἀποσμήχουσι καὶ ἀσπίδα περισκοποῦσι καὶ χαλινοὺς παρα-
10 σκευάζουσι καὶ ἵππους τρέφουσι μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας καὶ τὰ ἄλλα πάντα εὖ διατίθενται· καὶ ναῦται, πρὶν ἢ τὸ σκάφος εἰς λιμένα καθελκύσαι καὶ τρόπιν ἐπισκευάζουσι καὶ τοίχους ἀνανεοῦσι καὶ κώπας ἀποξέουσι καὶ ἰστία ῥάπτουσι καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν τοῦ πλοίου κατασκευὴν εὐτρεπίζουσιν. Καὶ θερισταὶ δὲ ὁμοίως πρὸ
15 πολλῶν τῶν ἡμερῶν καὶ δρεπάνην θήγουσι καὶ ἄλωνα παρασκευάζουσι καὶ βούς καὶ ἄμαξαν καὶ ὅσα ἂν ἄλλα πρὸς τὸν ἄμητον αὐτοῖς συντελεῖ. Καὶ πάντας ἀνθρώπους ἴδοι τις ἂν πρὸ τοῦ καιροῦ τὰς τῶν πραγμάτων ποιουμένους παρασκευάς, ὥστε, τοῦ καιροῦ τῶν πραγμάτων ἐπιστάντος, εὐκόλον αὐτοῖς γενέσθαι τὴν τῶν ἔρ-
20 γων ἐκπλήρωσιν.

Τούτους δὴ καὶ ἡμεῖς μιμούμενοι, πρὸ πολλῶν τῶν ἡμερῶν τὰς ὑμετέρας ἀσφαλιζόμεθα ψυχὰς, παρακαλοῦντες ὑμᾶς, τὴν ἐναγῆ καὶ παράνομον ταύτην φεύγειν νηστείαν. Μὴ γάρ μοι τοῦτο εἶπης ὅτι νηστεύουσιν, ἀλλ' ἐκεῖνό μοι δεῖξον, εἰ κατὰ γνώμην τοῦ
25 Θεοῦ τοῦτο ποιοῦσιν. Ὡς ἂν μὴ τοῦτο ἦ, μέθης πάσης ἐστὶν ἡ νηστεία παρανομωτέρα. Οὐ γὰρ τὸ πραττόμενον ὑπ' αὐτῶν χρῆσκοπεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν τῶν γινομένων ἐπιζητεῖν. Τὸ μὲν γὰρ κατὰ γνώμην τοῦ Θεοῦ γινόμενον, κἂν φαῦλον εἶναι δοκῆ, πάντων ἐστὶν ἄριστον, τὸ δὲ παρὰ γνώμην καὶ μὴ δοκοῦν ἐκείνῳ,
30 κἂν ἄριστον εἶναι νομίζεται, πάντων ἐστὶ φαυλότατον καὶ παρανομώτατον. Κἂν φονεὺς τις κατὰ γνώμην τοῦ Θεοῦ, φιλανθρωπίας ἀπάσης βελτίων ἐστὶν ὁ φόνος· κἂν φείσῃται τις καὶ φιλανθρωπεύεται παρὰ τὸ δοκοῦν ἐκείνῳ, φόνου παντὸς ἀνοσιωτέρα γένοιτ'

προετοιμάζονται νὰ τὸν ἀντιμετωπίσουν μὲ κάθε τρόπο. Γιατὶ ὅταν ὁ χεῖμαρρος ἡσυχάζῃ καὶ εἶναι ἤρεμος, εὐκολώτερα κάμνουν τὶς ἐργασίες αὐτές, ὅταν ὁμως αὐξηθοῦν τὰ νερά του καὶ τρέχουν μὲ μεγάλη ὄρμη, δὲν εἶναι τὸ ἴδιο εὐκολο νὰ τὸν πλησιάσουν. Γι' αὐτὸ πολὺ πιὸ μπροστὰ προλαμβάνουν τὶς πλημμύρες του, ἐπινοώντας ἀπὸ παντοῦ κάθε ἀσφάλεια.

Ἔτσι συνηθίζουν νὰ κάμνουν καὶ οἱ στρατιῶτες καὶ οἱ ναῦτες καὶ οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ θεριστές. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνοι πρὶν ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς μάχης καὶ τὸν θώρακα ἀποστιλβώνουν καὶ τὴν ἀσπίδα ἐπιθεωροῦν καὶ τὰ χαλινάρια ἐτοιμάζουν καὶ μὲ πολλὴ φροντίδα τρέφουν τὰ ἄλογα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ τακτοποιοῦν καλά· καὶ οἱ ναῦτες, προτοῦ ἀκόμη καθελκύσουν τὸ πλοῖο στὸ λιμάνι καὶ τὴν καρίνα ἐπιδιορθώνουν καὶ τὰ τοιχώματα ἀνανεώνουν καὶ τὰ κουπιὰ λειαίνουν καὶ τὰ πανιὰ ράβουν καὶ ὅλη τὴν ἄλλη κατασκευὴ τοῦ πλοίου τὴν εὐτρεπίζουν. Καὶ οἱ θεριστές ὅμοια προτοῦ ἀρχίσῃ ὁ θερισμὸς καὶ τὸ δρεπάνι ἀκονίζουν καὶ τὸ ἀλώνι προετοιμάζουν καὶ τὰ βόδια καὶ τὸ ἀμάξι καὶ ὅ,τι ἄλλο χρησιμεύει στὸ θερισμό. Καὶ εἶναι δυνατὸ νὰ δῆ κανεὶς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ φροντίζουν τὶς ὑποθέσεις τους ἔγκαιρα, ὥστε, ὅταν ἔλθῃ ὁ καιρὸς τους, μὲ περισσότερὴ εὐκολία νὰ ἐπιτελέσουν τὰ ἔργα τους.

Μιμούμενοι λοιπὸν καὶ ἐμεῖς αὐτούς, ἀσφαλίζουμε τὶς ψυχές σας πρὶν ἀπὸ πολλὰς ἡμέρας, προτρέποντάς σας νὰ ἀποφεύγετε τὴν ἀνίερη καὶ παράνομη αὐτὴ νηστεία. Μὴ μοῦ πῆς βέβαια ὅτι αὐτοὶ νηστεύουν, ἀλλὰ δεῖξε μου ἐκεῖνο, ἂν δηλαδὴ νηστεύουν σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ἂν δὲν συμβαίῃ αὐτό, τότε ἡ νηστεία τους εἶναι πιὸ παράνομη ἀπὸ ὅποιαδήποτε μέθη. Καθόσον δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζουμε μόνον αὐτὸ πού κάμνουν, ἀλλὰ καὶ νὰ ψάχνουμε νὰ βροῦμε καὶ τὴν αἰτία τῶν πράξεών τους. Γιατί, ὅ,τι γίνεται σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, κι ἂν ἀκόμη φαίνεται ὅτι εἶναι κακό, εἶναι τὸ πιὸ καλὸ ἀπὸ ὅλα, ἐνῶ ὅ,τι γίνεται παρὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ παρὰ τὴν εὐαρέσκειά του, κι ἂν ἀκόμη θεωρῆται ἄριστο, εἶναι ἀπὸ ὅλα πιὸ φαῦλο καὶ πιὸ παράνομο. Κι ἂν ἀκόμη φονεύσῃ κάποιος κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὁ φόνος αὐτὸς εἶναι ἀπὸ κάθε φιланθρωπία καλύτερος, ἐνῶ ἂν κάποιος ἀπὸ λύπη δείξῃ εὐσπλαγχνία καὶ φιланθρωπία, παρὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, θὰ μπορούσε ἢ φειδῶ αὐτὴ νὰ ἀποβῆ πιὸ μιαρὴ ἀπὸ ὅποιοδήποτε φόνον. Γιατὶ

ἂν ἢ φειδῶ. Οὐ γὰρ ἢ φύσις τῶν πραγμάτων, ἀλλ' αἱ τοῦ Θεοῦ ψῆφοι καλὰ καὶ φαῦλα εἶναι ταῦτα ποιοῦσι.

2. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἄκουσον· βασιλέα τινὰ τῶν Σύρων λαβὼν ὁ Ἀχαάβ, παρὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν αὐτὸν ἔσω-
5 σε καὶ προσεδρίασά ἀπολαῦσαι ἐποίησε καὶ μετὰ πολλῆς ἀπέπεμψε τῆς τιμῆς. Εἶτα προφήτης τις παραγενόμενος εἶπε πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ· «ἐν λόγῳ Κυρίου πάταξον δὴ με· καὶ οὐκ ἠθέλησεν ὁ ἄνθρωπος πατάξαι αὐτόν. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· ἀνθ' ὧν οὐχ ὑπήκουσας τῆς φωνῆς Κυρίου, ἰδοὺ σὺ ἀποτρέχεις ἀπ' ἐμοῦ, καὶ
10 πατάξει σε ὁ λέων. Καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ καὶ εὔρεν αὐτόν ὁ λέων καὶ ἐπάταξεν αὐτόν. Καὶ εὗρίσκει ἄνθρωπον ἄλλον καὶ εἶπε· πάταξον δὴ με. Καὶ ἐπάταξεν αὐτόν ὁ ἄνθρωπος καὶ συνέτριψεν αὐτόν καὶ κατεδήσατο τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ». Τί τούτου γένοιτ' ἂν παραδοξότερον; Ὁ τυπήσας τὸν προφήτην ἐσώθη, καὶ ὁ φεισάμενος
15 ἐκολάζετο, ἵνα μάθῃς ὅτι Θεοῦ προστάττοντος οὐ δεῖ περιεργάζεσθαι τὴν φύσιν τῶν γινομένων, ἀλλὰ πείθεσθαι μόνον. Ἴνα γὰρ μὴ τὸν προφήτην αἰδεσθεῖς φείσῃται ὁ πρότερος, οὐχ ἀπλῶς εἶπεν αὐτῷ, 'πάταξόν με', ἀλλ' «ἐν λόγῳ Κυρίου», τουτέστιν, ὁ Θεὸς ἐπέταξε, μηδὲν περαιτέρω ζῆτει· βασιλεύς ἐστιν ὁ νομοθετῶν· αἰ-
20 δέσθητι τοῦ κελεύοντος τὸ ἀξίωμα, μετὰ πάσης ὑπάκουε τῆς προθυμίας. Ἀλλ' οὐκ ἠνέσχετο· διὰ τοῦτο δίκην ἔδωκε τὴν ἐσχάτην, τοῖς μετὰ ταῦτα δι' ὧν ἔπαθε παραινῶν, ἅπερ ἂν ὁ Θεὸς ἐπιτάξῃ, πάντα εἴκειν καὶ πείθεσθαι.

Εἶτα ἐπειδὴ ἐπάταξεν αὐτόν ὁ δεύτερος ἐκεῖνος καὶ συνέτρι-
25 ψε, περιέδησε τὴν κεφαλὴν ἑαυτοῦ τελαμῶνι καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπέκρυψε καὶ ἄδηλον ἑαυτὸν κατέστησε. Τίνος οὖν ἔνεκεν τοῦτο ἐποίησεν; Ἐμελλεν ἐλέγχειν τὸν βασιλέα καὶ καταψηφίζεσθαι κατ' αὐτοῦ, διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ Σύρων βασιλέως. Ἐπεὶ οὖν αἰεὶ πρὸς τοὺς προφήτας ἀπεχθῶς εἶχεν ἐκεῖνος, ἀσεβῆς ὢν, ἵνα μὴ ἰδὼν αὐ-
30 τὸν ἀπὸ τῆς ὄψεως ἀπελάσῃ, εἶτα ἀπελάσας μὴ δέξῃται τὴν διόρθωσιν, κρύπτει καὶ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ καὶ τὴν τοῦ πράγματος

δὲν εἶναι ἡ φύση τῶν πραγμάτων, ἀλλ' οἱ ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκεῖνες ποὺ κάμνουν τὰ πράγματα νὰ εἶναι καλὰ ἢ κακὰ.

2. Καὶ γιὰ νὰ μάθης ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθές, ἄκουσε. Ὁ Ἀχαάβ, συλλαμβάνοντας κάποτε κάποιον βασιλέα τῶν Σύρων, τὸν ἔσωσε, παρὰ τὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, τὸν ἔβαλε νὰ καθίσῃ δίπλα στὸ θρόνο του, καὶ τὸν ἐξαπέστειλε μὲ πολλές τιμές. Ἀκολούθως παρουσιάσθηκε κάποιος προφήτης καὶ εἶπε σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς συντρόφους του· «κατ' ἐντολὴ τοῦ Κυρίου κτύπησέ με. Καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος δὲν θέλησε νὰ τὸν κτυπήσῃ. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲν υπάκουσες στὸν λόγο τοῦ Κυρίου, νά, καθὼς σὺ θὰ φεύγῃς ἀπὸ ἐμένα ἓνα λιοντάρι θὰ σὲ φονεύσῃ. Ἐφυγε πράγματι ἀπ' αὐτόν καὶ καθ' ὁδὸν τὸν εὗρῃκε ἓνα λιοντάρι καὶ τὸν ἐφόνευσε. Εὗρῃκε τότε ὁ προφήτης ἓναν ἄλλο ἄνθρωπο καὶ τοῦ εἶπε· «κτύπησέ με». Τὸν ἐκτύπησε ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς καὶ τὸν καταπλήγωσε καὶ μετὰ ἔδεσε τὰ μάτια του»¹. Τί θὰ μπορούσε νὰ υπάρξῃ πιὸ παράδοξο ἀπ' αὐτό; Ἐκεῖνος ποὺ κτύπησε τὸν προφήτη σώθηκε, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ τὸν λυπήθηκε τιμωρήθηκε, γιὰ νὰ μάθης ὅτι, ὅταν ὁ Θεὸς προστάξῃ κάτι, δὲν πρέπει νὰ περιεργάζεται κανεὶς τὴ φύση τῶν γινομένων, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ υπακούῃ. Καὶ γιὰ νὰ μὴ λυπηθῇ ἀπὸ σεβασμὸ τὸν προφήτη ὁ πρῶτος, δὲν τοῦ εἶπε ἀπλῶς, «κτύπησέ με», ἀλλ' «κατ' ἐντολὴ τοῦ Κυρίου», δηλαδή, ὁ Θεὸς τὸ πρόσταξε καὶ μὴ ζητᾷς τίποτε περισσότερο. Αὐτὸς ποὺ δίνει τὴν ἐντολὴ εἶναι βασιλεύς· σεβάσου τὸ ἀξίωμα ἐκείνου ποὺ προστάζει καὶ υπάκουσε μὲ ὅλη τὴν προθυμία σου. Ὅμως ἐκεῖνος δὲν υπάκουσε· γι' αὐτὸ καὶ τιμωρήθηκε μὲ τὴν ἐσχάτη τῶν ποινῶν, συμβουλεύοντας μὲ τὰ ὅσα ἔπαθε τοὺς μεταγενεστέρους του, νὰ υπακούουν καὶ νὰ πειθαρχοῦν σ' ὅσα ὁ Θεὸς διατάσσει.

Ἐπειτα, ἀφοῦ ὁ δεύτερος ἐκεῖνος ἄνθρωπος τὸν ἐκτύπησε καὶ τὸν ἐπλήγωσε, ἔδεσε τὸ κεφάλι του μὲ κάποια ζώνη, κρύβοντας ἔτσι τὰ μάτια του καὶ καθιστώντας ἀγνώριστο τὸν ἑαυτό του. Γιατί ἄραγε τὸ ἔκαμε αὐτό; Γιατί ἐπρόκειτο νὰ ἐλέγξῃ τὸν βασιλέα καὶ νὰ τὸν κατηγορήσῃ, ἐπειδὴ ἔσωσε τὴ ζωὴ τοῦ βασιλέως τῶν Σύρων. Ἐπειδὴ δηλαδή ὁ Ἀχαάβ, ὄντας ἀσεβής, συμπεριφερόταν πρὸς τοὺς προφήτες πάντοτε μὲ ἀπέχθεια, γιὰ νὰ μὴν τὸν ἀναγνωρίσῃ ἀπὸ τὸ πρόσωπο καὶ τὸν διώξῃ, καὶ διώχνοντάς τον δὲν δεχθῇ τὴν διόρθωση, ἀπέκρυψε τὸ πρόσωπό του καὶ τὸ ὅλο ἱστορικὸ τοῦ

διήγησιν, ὥστε καὶ περιγενέσθαι λέγων καὶ ἐν οἷς ἐβούλετο ἐκεῖνον
 συνομολογοῦντα λαβεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ βασιλεὺς παρεπορεύετο,
 ἐβόησε πρὸς αὐτὸν καὶ εἶπεν· «ὁ δοῦλός σου ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν στρα-
 τείαν τοῦ πολέμου καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ εἰσήγαγεν ἄνδρα πρὸς με καὶ εἶπέ
 5 μοι· φύλαξόν μοι τοῦτον· καὶ ἔσται ἐὰν ἐκπηδῶν ἐκπηδήσῃ, ἔσται
 ἡ ψυχὴ σου ἀντὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἢ τάλαντον ἀργυρίου τίση. Καὶ
 ἐγένετο ὡς ὁ δοῦλός σου περιεβλέπετο ὧδε καὶ ὧδε· καὶ ἰδοὺ αὐ-
 τὸς οὐκ ἦν. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς Ἰσραὴλ· ἰδοὺ σὺ δικα-
 στῆς παρ' ἐμοί· ἐφόνευσας· καὶ ἔσπευσε καὶ ἀφείλε τὸν τελαμῶνα
 10 ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ καὶ ἐπέγνω αὐτὸν ὁ βασιλεὺς Ἰσραὴλ,
 ὅτι ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν προφητῶν οὗτος καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· τάδε
 λέγει Κύριος, ὅτι ἐξαπέστειλας σὺ ἄνδρα ὀλέθριον ἐκ τῆς χειρός
 σου· ἡ ψυχὴ σου ἀντὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ὁ λαός σου ἀντὶ τοῦ
 λαοῦ αὐτοῦ».

15 Ὅρᾳς πῶς οὐχ ὁ Θεὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι ταύτην
 ἔχουσι τὴν ψῆφον, οὐ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων προσέχοντες, ἀλλὰ
 τῷ τέλει καὶ ταῖς αἰτίαις; Ἴδοὺ γοῦν καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῷ φησιν·
 «δικαστῆς σὺ παρ' ἐμοί· ἐφόνευσας». Ἀνδροφόνος εἶ, φησὶν, ἐπει-
 δὴ τὸν πολέμιον ἀφῆκας. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης τὸν τελα-
 20 μῶνα περιεβάλετο καὶ ὡς ἐπὶ ἀλλοτρίου πράγματος τὴν δίκην εἰσ-
 ἤγαγεν, ἵνα μετὰ γνώμης ὀρθῆς τὴν ἀπόφασιν ὁ βασιλεὺς ἐξε-
 νέγκῃ· ὅπερ οὖν καὶ ἐγένετο. Ἐπειδὴ γὰρ κατεδίκασεν αὐτόν, πε-
 ριελὼν τὸν τελαμῶνα, φησὶν ὁ προφήτης· «ὅτι ἐξαπέστειλας ἄνδρα
 ὀλέθριον ἐκ τῆς χειρός σου, ἡ ψυχὴ σου ἀντὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ὁ
 25 λαός σου ἀντὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ».

Εἶδες φιλανθρωπίας οἶαν ἔδωκε δίκην; καὶ ἀντὶ τῆς φειδοῦς
 οἶαν ὑπέμεινε τιμωρίαν; Καὶ οὗτος μὲν σώσας κολάζεται, ἕτερος δὲ
 φονεύσας ἠὲδοκίμησεν. Ὁ γοῦν Φινεὲς δύο φόνους ἐργασάμενος ἐν
 μιᾷ καιροῦ ροπῇ, καὶ ἄνδρα μετὰ γυναικὸς ἀνελὼν, ἱερωσύνη τιμᾶ-
 30 ται· οὗτος δὲ οὐ μόνον οὐκ ἐμόλυνε τὴν χεῖρα τῷ αἵματι, ἀλλὰ καὶ
 καθαρωτέραν εἰργάσατο. Ὅταν οὖν ἴδῃς, τὸν μὲν τυπτήσαντα

πράγματος, ὥστε νὰ ὑπερισχύσῃ κατὰ τὴ συνομιλία καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴ συγκατάθεσὴ τοῦ σ' ὅ,τι ἐπιθυμοῦσε. Ὅταν λοιπὸν περνοῦσε ὁ βασιλεὺς, φώναξε δυνατὰ πρὸς αὐτὸν καὶ τοῦ εἶπε· «ἐγὼ ὁ δοῦλος σου ἔλαβα μέρος στὴν ἐκστρατεία τοῦ πολέμου καὶ νὰ, ἓνας ἄνδρας ἔφερε σὲ μένα ἓναν ἄλλο ἄνδρα καὶ μοῦ εἶπε· ‘φύλαξέ μου αὐτόν’· ἂν αὐτὸς δραπετεύσῃ, θὰ πληρώσῃς τὴ ζωὴ του μὲ τὴ δική σου ζωὴ, ἢ θὰ πληρώσῃς ἓνα τάλαντο ἀργυρίου. Συνέβηκε ὁμῶς, ἐνῶ ἐγὼ ὁ δοῦλος σου κοίταζα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, γιὰ μιὰ στιγμὴ βλέπω αὐτὸς νὰ μὴ εἶναι ἐκεῖ’. Εἶπε τότε πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. ‘Νὰ, σὺ ὁ ἴδιος εἶσαι δικαστής. Ἔγινες αἰτία νὰ φονευθοῦν οἱ ἄνδρες μου’. Ὁ προφήτης τότε ἔβγαλε τὴ ζώνη ἀπὸ τὰ μάτια του καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ ἀντιλήφθηκε ὅτι αὐτὸς εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς προφήτες. Εἶπε τότε ὁ προφήτης πρὸς αὐτόν. ‘Αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος· ἐπειδὴ ἄφησες ἀπὸ τὰ χέρια σου ἐλεύθερο ἄνδρα ἐπικίνδυνο, θὰ τιμωρηθῆς σὺ ἀντὶ τοῦ λαοῦ σου καὶ ὁ λαὸς σου ἀντὶ τοῦ λαοῦ του»².

Βλέπεις πῶς δὲν εἶναι μόνο ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι ἔχουν αὐτὴ τὴ γνώμη, προσέχουν δηλαδὴ ὄχι στὴ φύση τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ στὸ ἀποτέλεσμα καὶ στὰ αἰτία; Γιατὶ νὰ καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ λέγει· «εἶσαι σὺ ὁ ἴδιος δικαστὴς τῆς πράξεώς σου· φόνευσες». Εἶσαι ἀνθρωποκτόνος, λέγει, γιὰ τὴν ἄφησες τὸν ἐχθρὸ νὰ φύγῃ. Ἄλλωστε γι’ αὐτὸ ὁ προφήτης φοροῦσε τὴ ζώνη στὸ πρόσωπό του, καὶ παρουσίασε τὴ δίκη σὰν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ ξένη ὑπόθεση, γιὰ νὰ ἐκφέρῃ ὁ βασιλεὺς τὴν ἀπόφασή του κρίνοντας ὀρθά, πράγμα βέβαια ποὺ καὶ ἔγινε. Ἀφοῦ δηλαδὴ ὁ βασιλεὺς καταδίκασε αὐτόν, βγάζοντας ὁ προφήτης τὴ ζώνη ἀπὸ τὸ πρόσωπό του εἶπε· «ἐπειδὴ ἄφησες ἐλεύθερο καὶ νὰ φύγῃ ἄνδρα ἐπικίνδυνο, γι’ αὐτὸ θὰ τιμωρηθῆς σὺ ἀντὶ αὐτοῦ καὶ ὁ λαὸς σου ἀντὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ».

Εἶδες ποιά τιμωρία δέχθηκε γιὰ τὴ φιλάνθρωπη ἐνέργειά του; καὶ ποιά τιμωρία ὑπέμεινε γιὰ τὴν ἄκαιρη συμπάθειά του; Καὶ αὐτὸς βέβαια ἐνῶ ἔσωσε τιμωρεῖται, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἂν καὶ φόνευσε εὐδοκίμησε. Ὁ Φινεὲς λοιπὸν, ποὺ διέπραξε σὲ μιὰ στιγμὴ δυὸ φόνους, φονεύοντας ἓνα ἄνδρα καὶ μιὰ γυναῖκα, τιμῆθηκε μὲ τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης, ἐνῶ αὐτὸς ὄχι μόνο δὲν μόλυνε μὲ τὸ αἷμα τὰ χέρια του, ἀλλὰ καθαρῶτερα τὰ ἔκαμε. Ὅταν λοιπὸν δῆς ἐκεῖνον ποὺ ἐκτύπησε τὸν προφήτη νὰ σώζεται, καὶ ἐκεῖνον ποὺ ἀρνήθηκε νὰ τὸν κτυπήσῃ νὰ χάνεται, καὶ ἀκόμη ἐκεῖνος ποὺ τὸν λυπήθηκε νὰ τιμωρῆ-

ἀπολλύμενον καὶ τὸν μὲν φεισάμενον κολαζόμενον, τὸν δὲ μὴ φεισάμενον εὐδοκιμοῦντα, πανταχοῦ πρὸ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων τοῦ Θεοῦ τὰς ψήφους ἐξέταζε· κἂν εἴρητι τι κατὰ τὸ δοκοῦν ἐκεῖνω γινόμενον, ἐκεῖνο ἀποδέχου μόνον.

5 3. Τούτῳ τῷ κανόνι χρώμενοι καὶ τὴν νηστείαν ταύτην ἐξετάζωμεν. Εἰ γὰρ δὴ μὴ μέλλοιμεν τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ γυμνὰ τὰ πράγματα καθ' ἑαυτὰ φέροντες εἰς μέσον σκοποῖμεν μόνον, πολλὴ ἡ σύγχυσις ἔσται καὶ πολὺς ὁ θόρυβος. Καὶ γὰρ καὶ ληστὰι τὰ πλευρὰ καταξαίνονται καὶ τυμβωρύχοι καὶ γόητες· ἀλλὰ καὶ μάρτυρες τὸ
10 αὐτὸ πάσχουσι. Καὶ τὰ μὲν γινόμενα τὰ αὐτά, ἡ γνώμη δὲ καὶ ἡ αἰτία, μεθ' ἧς γίνεται, οὐχ ἡ αὐτή· καὶ διὰ τοῦτο πολὺ τὸ μέσον τούτων κάκεινων. Ὡσπερ οὖν ἐπ' ἐκείνων οὐ μόνον τὰς βασάνους ἐξετάζωμεν, ἀλλὰ πρὸ ἐκείνων τὴν διάνοιαν καὶ τὴν αἰτίαν, ἀφ' ἧς αἱ βάσανοι γίνονται· διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοὺς μάρτυρας φιλοῦμεν, οὐκ
15 ἐπειδὴ βασανίζονται, ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ τὸν Χριστὸν βασανίζονται, καὶ τοὺς ληστὰς ἀποστρεφόμεθα, οὐκ ἐπειδὴ κολάζονται, ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ κακίαν κολάζονται· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα τοῖς γινομένοις ἐπιψηφίζου, κἂν μὲν ἴδῃς διὰ τὸν Θεὸν νηστεύοντας, ἀποδέχου τὸ γινόμενον, ἂν δὲ ἴδῃς παρὰ γνώμην τοῦ Θεοῦ τοῦτο ποιοῦντας,
20 τῶν μεθυόντων καὶ παροινούντων καὶ κωμαζόντων μᾶλλον ἀποστρέφου καὶ μίσει.

Ἐπὶ δὲ τῆς νηστείας ταύτης οὐκ αἰτίαν χρὴ ζητεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τόπον καὶ καιρόν. Μᾶλλον δὲ πρὶν ἢ πρὸς Ἰουδαίους ἀποτείνασθαι, τοῖς ἡμετέροις ἡδέως διαλεξώμεθα μέλεσι, τοῖς δο-
25 κοῦσι μὲν μαθ' ἡμῶν τετάχθαι, θεραπεύουσι δὲ τὰ ἐκείνων καὶ τὸν ἀγῶνα ἅπαντα ὑπὲρ αὐτῶν ἀνηρημένοις, οὓς καὶ πλείονος κατὰ τοῦτο κατακρίσεως τῶν Ἰουδαίων ἀπάντων ἀξίους ὄντας ὀρῶ. Καὶ τοῦτο οὐχ οἱ σοφοὶ καὶ συνετοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ὀπωσοῦν λόγου καὶ διανοίας μετέχοντες συνομολογήσαιεν ἂν ἡμῖν. Οὐ γὰρ
30 χρεῖα σοφισμάτων καὶ κατασκευῆς καὶ μακρῶν περιόδων, ὥστε

ται, ἐνῶ ἐκεῖνος ποῦ δὲν τὸν λυπήθηκε νὰ ἀμείβεται, παντοῦ πρὶν ἀπὸ τῆ φύση τῶν πραγμάτων ἐξέταζε τὶς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ· κι ἂν βρῆς νὰ γίνεταί κάτι σύμφωνα μὲ τὸ θέλημά του, αὐτὸ ν' ἀποδέχεσαι.

3. Ἀκολουθώντας λοιπὸν τὸν κανόνα αὐτὸν ἃς ἐξετάσουμε καὶ τὴ νηστεία αὐτῶν. Γιατί, ἂν δὲν θελήσουμε νὰ τὸ κάνουμε αὐτό, ἀλλὰ φέρουμε μπροστὰ μας τὰ πράγματα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ καὶ ἐξετάσουμε αὐτὰ καὶ μόνο, τότε θὰ γίνῃ μεγάλη σύγχυση καὶ πολὺς θόρυβος. Γιατὶ καὶ οἱ ληστὲς καταμαστιγώνονται στὰ πλευρὰ καὶ οἱ τυμβωρύχοι καὶ οἱ ἀπατεῶνες, ἀλλὰ τὸ ἴδιο παθαίνουν καὶ οἱ μάρτυρες. Καὶ αὐτὰ ποῦ γίνονται σ' αὐτοὺς εἶναι τὰ ἴδια, ἀλλ' ἡ πρόθεση καὶ ἡ αἰτία γιὰ τὴν ὁποία γίνονται δὲν εἶναι ἡ ἴδια, καὶ γι' αὐτὸ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἐκείνων ὑπάρχει μεγάλη διαφορά. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ στὴν περίπτωσι ἐκείνων δὲν ἐξετάζουμε μόνο τὰ βασανιστήρια, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ ἐκεῖνα τὴ διάθεσι ἐκείνων καὶ τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία γίνονται τὰ βασανιστήρια, καὶ γι' αὐτὸ τοὺς τοὺς μάρτυρες τοὺς ἀγαποῦμε, ὄχι ἐπειδὴ βασανίζονται, ἀλλ' ἐπειδὴ ὑφίστανται τὰ βάσανα γιὰ τὸν Χριστό, ἐνῶ τοὺς ληστὲς τοὺς ἀποστρεφόμαστε, ὄχι γιὰτὶ τιμωροῦνται, ἀλλὰ γιὰτὶ τιμωροῦνται γιὰ κακὴ τους πράξι, ἔτσι λοιπὸν νὰ κρίνης καὶ γιὰ ὅσα συμβαίνουν ἐδῶ. Ἄν δῆς νὰ νηστεύουν γιὰ τὸν Θεό, ν' ἀποδέχεσαι τὴ νηστεία τους, ἂν ὅμως δῆς νὰ νηστεύουν παρὰ τὴ θέλησι τοῦ Θεοῦ, νὰ τοὺς ἀποφεύγῃς καὶ νὰ τοὺς μισῆς πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅσο τοὺς μέθυσους καὶ ἐκείνους ποῦ ἀσχημονοῦν ἐξ αἰτίας τῆς μέθης καὶ συμμετέχουν σὲ ἀπρεπεῖς διασκεδάσεις.

Καὶ ὡς πρὸς τὴ νηστεία αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζουμε τὴν αἰτία μόνο, ἀλλὰ καὶ τὸν τόπο καὶ τὴν ἐποχή. Ἡ καλύτερα προτοῦ στρέψω τὸν λόγο μου πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, θ' ἀπευθυνθῶ μὲ εὐχαρίστησι πρὸς τὰ δικά μας μέλη, ποῦ νομίζουν βέβαια ὅτι εἶναι ταγμένοι μὲ μᾶς, λατρεύουν ὅμως ὅλα ἐκείνων, καὶ ἐπειδὴ ἀμφισβητοῦν ὄλο τὸν ἀγῶνα μας ἐναντίον τους, τοὺς θεωρῶ γι' αὐτὸ ἀξιους μεγαλύτερης καταδίκης, παρὰ τοὺς Ἰουδαίους. Καὶ θὰ συμφωνοῦσαν σ' αὐτὸ μαζί μας ὄχι μόνο οἱ σοφοὶ καὶ οἱ συνετοί, ἀλλὰ καὶ ὄσοι διαθέτουν λίγο μυαλὸ καὶ σκέψι. Γιατὶ δὲν χρειάζονται σοφίσματα, ἐπινοήσεις καὶ συλλογισμοὶ μακροσκελεῖς γιὰ ν' ἀποδεί-

ἀποδειῖξαι τοῦτο, ἀλλ' ἄρκεῖ ψιλὴν τινα ἐρώτησιν ἐρόμενον ἐλεῖν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως.

Τί οὖν; Ἐκαστον τῶν τοῦτο νοσοῦντων ἐρήσομαι, Χριστιανός εἶ; Τίνος οὖν ἕνεκεν τὰ Ἰουδαίων ζηλοῖς; Ἀλλὰ Ἰουδαῖος εἶ.
 5 Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐνοχλεῖς τῇ Ἐκκλησίᾳ; Ὁ Πέρσης οὐ τὰ Περσῶν φρονεῖ; ὁ βάρβαρος οὐ τὰ βαρβάρων ζηλοῖ; ὁ τὴν Ρωμαίων χώραν οἰκῶν οὐ τὴν ἡμετέραν μέτεισι πολιτείαν; Ἄν ἀλῶ τις, εἶπέ μοι, τῶν παρ' ἡμῖν οἰκούντων τὰ ἐκείνων φρονῶν, οὐκ εὐθέως χωρὶς λόγου καὶ ἐξετάσεως κολάζεται, κἂν μυρία ἀπολεῖσθαι ἔχη; Ἄν
 10 φανῆ τις παρ' ἐκείνοις τοῖς Ρωμαίων χρώμενος νόμοις, οὐ τοῦτο αὐτὸ πείσεται πάλιν; Πῶς οὖν σὺ πρὸς τὴν παράνομον ἐκείνην μεθιστάμενος πολιτείαν ἀξιοῖς σώζεσθαι; Μὴ γὰρ ὀλίγον ἐστὶ τὸ μέσον ἡμῶν τῶν Ἰουδαίων; Μὴ γὰρ ὑπὲρ τῶν τυχόντων ἐστὶν ἡ ἀμφισβήτησις, ἵνα ἔν καὶ τὸ αὐτὸ νομίσης εἶναι; Τί μιγνύεις τὰ ἄμι-
 15 κτα; Ἐσταύρωσαν ἐκεῖνοι τὸν Χριστόν, ὃν σὺ προσκυνεῖς. Ὁρᾷς πόσον τὸ μέσον; Πῶς οὖν πρὸς ἐκείνους τρέχεις τοὺς ἀνελόντας, ὁ προσκυνεῖν λέγων τὸν ἐσταυρωμένον;

Μὴ γὰρ ἐγὼ τοῦτον εἰσάγω τῶν ἐγκλημάτων τὸν νόμον καὶ τὸ τῆς κατηγορίας εἶδος; Οὐχὶ καὶ ἡ Γραφή τούτω κέχρηται πρὸς
 20 αὐτοὺς τῷ τρόπῳ; Ἄκουσον τί φησιν Ἰερεμίας πρὸς αὐτοὺς ἐκείνους· «ἀπέλθετε εἰς Κηδὰρ καὶ ἴδετε· ἀποστείλατε εἰς τὰς νήσους Χετιεῖμ καὶ ἴδετε καὶ γνῶτε εἰ γέγονε τοιαῦτα, εἰ ἀλλάζονται ἔθνη θεοὺς αὐτῶν καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσι θεοί· ὑμεῖς δὲ ἠλλάξασθε τὴν δόξαν ὑμῶν, ἐξ ἧς οὐκ ὠφελήθησθε». Οὐκ εἶπεν, ἠλλάξασθε τὸν
 25 Θεὸν ὑμῶν', ἀλλὰ «τὴν δόξαν». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἐκεῖνοι, φησὶν, εἰδῶλα προσκυνοῦντες καὶ δαίμονας θεραπεύοντες, τοσοῦτον περὶ τὴν πλάνην ἔχουσι συνειδός, ὡς μηδὲ ἐλέσθαι καταλιπεῖν ἐκεῖνα καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν αὐτομολῆσαι· ὑμεῖς δὲ τὸν ἀληθῆ Θεὸν προσκυνοῦντες, ἀφέντες τὴν πατρώαν εὐσέβειαν, πρὸς τὰ
 30 ἀλλότρια ἠτομολήσατε· καὶ ὅσῃν ἔχουσιν ἐκεῖνοι περὶ τὴν πλάνην συνείδησιν, οὐδὲ τοσαύτην περὶ τὴν ἀλήθειαν ὑμεῖς ἐπεδειξάσθε.

ξουμε αυτό, ἀλλ' ἄρκεϊ νὰ τοὺς κάμη κανεὶς μιὰ μόνο ἀπλῆ ἐρώτηση, καὶ νὰ τοὺς συλλάβῃ ἀπὸ τὴν ἀπάντησή τους.

Τί λοιπόν; Θὰ ἐρωτήσω τὸν καθένα πὺ πάσχει ἀπὸ τὴ νόσο αὐτή. Εἶσαι Χριστιανός; Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν δείχνεις τόσο ζῆλο γιὰ πράγματα τῶν Ἰουδαίων; Μήπως εἶσαι Ἰουδαῖος; Καὶ γιατί ἐνοχλεῖς τὴν Ἐκκλησία; Ὁ Πέρσης δὲν σκέπτεται τὰ περσικά; ὁ βάρβαρος δὲν δείχνει ζῆλο γιὰ τὰ τῶν βαρβάρων; Ὁποῖος κατοικεῖ στὴ χώρα τῶν Ρωμαίων δὲν ζῆ σύμφωνα μὲ τὸ πολίτευμά μας; Πές μου λοιπόν, ἂν κάποιος, πὺ κατοικεῖ στὰ μέρη μας, συλληφθῆ νὰ φρονῆ ὅ,τι καὶ ἐκεῖνοι, δὲν τιμωρεῖται ἀμέσως χωρὶς νὰ λογοδοτήσῃ καὶ νὰ ἐξετασθῆ, καὶ ἂν ἀκόμη μπορῆ νὰ προβάλλῃ μύριες δικαιολογίες; Ἄν πάλι φανῆ κάποιος μεταξὺ τῶν βαρβάρων νὰ συμμορφώνεται πρὸς τοὺς Ρωμαϊκοὺς νόμους δὲν θὰ πάθῃ πάλι τὰ ἴδια; Πῶς λοιπὸν ἐσὺ ἔχεις τὴν ἀξίωση νὰ σωθῆς, προσχωρώντας στὸ παράνομο πολίτευμα ἐκείνων; Μήπως εἶναι μικρὴ ἢ ἀπόσταση ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ τοὺς Ἰουδαίους; μήπως ἢ ἀμφισβήτηση εἶναι γιὰ πράγματα μικρά, ὥστε νὰ νομίζης ὅτι πρόκειται γιὰ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα; Γιατί ἀναμειγνύεις ἐκεῖνα πὺ δὲν ἀναμειγνύονται; Ἐκεῖνοι σταύρωσαν τὸν Χριστό, τὸν ὁποῖο σὺ προσκυνεῖς. Βλέπεις πόση εἶναι ἡ ἀπόσταση; Πῶς λοιπὸν τρέχεις πρὸς ἐκείνους πὺ φόνευσαν τὸν Χριστό, σὺ πὺ λές ὅτι προσκυνεῖς τὸν Ἐσταυρωμένο;

Μήπως ἄραγε ἐγὼ εἰσάγω τὸν νόμο γιὰ τὰ ἐγκλήματα καὶ τὸ εἶδος τῆς κατηγορίας; Δὲν χρησιμοποιεῖ πρὸς αὐτοὺς τὸν ἴδιο τρόπο κατηγορίας καὶ ἡ Γραφή; Ἄκουσε τί λέγει πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἴδιους ὁ Ἰερεμίας· «πηγαίνετε στὴν Κηδάρ καὶ ἴδετε· στείλατε ἀνθρώπους καὶ στὰ νησιὰ Χετιεὶμ καὶ ἴδετε καὶ μάθετε ἂν ἔγιναν τέτοια, ἂν δηλαδὴ ἀλλάξαν οἱ εἰδωλολάτρες τοὺς θεοὺς τους, ἂν καὶ αὐτοὶ δὲν εἶναι θεοί· σεῖς ὁμως ἀλλάξατε τὴ δόξα σας μὲ ἄλλη, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν θὰ ὠφεληθῆτε»³. Δὲν εἶπε, 'ἀλλάξατε τὸν Θεό σας', ἀλλὰ «τὴ δόξα σας». Αὐτὸ πὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Ἐκεῖνοι, λέγει, ἂν καὶ προσκυνοῦν τὰ εἰδωλα καὶ λατρεύουν τοὺς δαίμονες, ἔχουν τόση σταθερὴ πίστη στὴν πλάνη τους, ὥστε δὲν θὰ ἤθελαν νὰ τὴν ἐγκαταλείψουν καὶ ν' ἀσπασθοῦν τὴν ἀλήθεια, ἐνῶ σεῖς, ἂν καὶ προσκυνεῖτε τὸν ἀληθινὸ Θεό, ἀπορρίπτοντας τὴν πατρικὴ εὐσέβεια, προσχωρήσατε σὲ ξένα σεβάσματα, καὶ δὲν ἐπιδείξατε σταθερότητα στὴν πίστη τόση, ὅση ἐκεῖνοι ἐπιδεικνύουν στὴν πλά-

Διὰ τοῦτό φουσιν· «εἰ γέγονε τοιαῦτα, εἰ ἀλλάζονται ἔθνη θεοὺς αὐτῶν καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσι θεοί· ὑμεῖς δὲ ἠλλάξασθε τὴν δόξαν ὑμῶν, ἐξ ἧς οὐκ ὠφεληθήσεσθε». Οὐκ εἶπεν, ἠλλάξασθε τὸν Θεὸν ὑμῶν· ὁ Θεὸς γὰρ οὐκ ἀλλάσσεται· ἀλλὰ, «ἠλλάξασθε τὴν δόξαν ὑμῶν».

5 Μὴ γὰρ ἐμέ, φησίν, ἡδίκησατε· μὴ γὰρ ἐμοὶ ἐγένετο βλάβη· ὑμεῖς ἑαυτοὺς ἠτιμώσατε· τὴν ἐμὴν οὐκ ἠλαττώσατε δόξαν, ἀλλὰ τὴν ὑμετέραν. Δότε δὴ κάμοι τοῦτο καὶ πρὸς τοὺς ἡμετέρους εἰπεῖν, εἶγε ἡμετέρους χρὴ καλεῖν τοὺς τὰ ἐκείνων φρονοῦντας. Πορεύεσθε εἰς τὰς συναγωγὰς καὶ ἴδετε εἰ ἠλλάξαντο Ἰουδαῖοι τὴν νηστείαν
10 αὐτῶν, εἰ τὸ πάσχα μεθ' ἡμῶν ἐνήστευσαν, εἰ ταύτην τὴν ἡμέραν ποτὲ ἔφαγον. Καὶ αὕτη οὐκ ἔστι νηστεία, ἀλλὰ παρανομία καὶ ἁμαρτία καὶ πλημμέλεια· ἀλλ' ὁμως οὐκ ἠλλαξαν. Ὑμεῖς δὲ «ἠλλάξασθε τὴν δόξαν ὑμῶν, ἐξ ἧς οὐκ ὠφεληθήσεσθε», καὶ πρὸς τὰ ἐκείνων ἠτόμολῆσατε. Πότε τὸ πάσχα ἐνήστευσαν ἐκεῖνοι;
15 πότε μαρτύρων μεθ' ἡμῶν ἐορτὴν ἐπετέλεσαν; πότε εἰς τὴν τῶν Ἐπιφανίων ἡμέραν ἡμῖν ἐκοινώνησαν; Ἐκεῖνοι πρὸς τὴν ἀλήθειαν οὐ τρέχουσι, καὶ ὑμεῖς πρὸς τὴν παρανομίαν τρέχετε, παρανομίαν δὲ λέγω, ἐπειδὴ παρὰ τὸν προσήκοντα ταῦτα γίνεται καιρόν. Ἦν ποτε καιρός, ὅτε ταῦτα φυλάττεσθαι ἔδει, ἀλλὰ νῦν οὐκ
20 ἔστι. Διὰ τοῦτο τὸ ποτὲ ἔννομον παράνομόν ἐστι νῦν.

4. Δότε μοι τὸ τοῦ Ἠλία πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος, ὁρῶν τοὺς Ἰουδαίους ἀσεβοῦντας καὶ ποτε μὲν τῷ Θεῷ προσέχοντας, ποτὲ δὲ τὰ εἰδῶλα θεραπεύοντας, οὕτω πως φησίν· «ἕως πότε χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις; Εἰ ἔστι Κύριος ὁ Θεὸς
25 ἡμῶν μεθ' ὑμῶν, δεῦτε καὶ πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ· εἰ δὲ ὁ Βάαλ, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ». Τοῦτο καὶ ἐγὼ νῦν λέγω πρὸς αὐτούς. Εἰ τὸν Ἰουδαϊσμὸν νομίζετε ἀλήθειαν εἶναι, τίνας ἔνεκεν ἐνοχλεῖτε τῇ Ἐκκλησίᾳ; Εἰ δὲ ὁ Χριστιανισμὸς ἐστὶν ἀληθής, ὡσπεροῦν καὶ ἔστι, μένετε καὶ πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ. Τῶν μυστηρίων κοινω-
30 νεῖς, εἶπέ μοι, τὸν Χριστὸν προσκυνεῖς ὡς Χριστιανός, παρ' ἐκείνου τὰ ἀγαθὰ αἰτεῖς, καὶ μετὰ τῶν ἐχθρῶν ἐορτάζεις τῶν ἐκείνου; Καὶ ποία γνώμη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπαντᾷς λοιπόν;

νη τους. Γι' αὐτὸ λέγει· «ἂν ἔχουν γίνει τέτοια, ἂν ἄλλαξαν οἱ εἰδω-
 λολάτρες τοὺς θεοὺς τους, ἂν καὶ αὐτοὶ δὲν εἶναι θεοί· σεῖς ὅμως
 ἀλλάξατε τὴ δόξα σας μὲ ἄλλη, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν θὰ ὠφεληθῆτε». Δὲν εἶπε, 'ἀλλάξατε τὸν Θεό σας', γιατί ὁ Θεὸς δὲν ἀλλάσσεται,
 ἀλλά, «ἀλλάξατε τὴ δόξα σας».

Μήπως, λέγει, ἀδικήσατε ἐμένα; μήπως προκλήθηκε σὲ μένα
 βλάβη; Σεῖς οἱ ἴδιοι ἀτιμάσατε τοὺς ἑαυτοὺς σας· τὴ δική μου δόξα
 δὲν τὴν μειώσατε, ἀλλὰ τὴ δική σας. Ἐπιτρέψτε μου λοιπὸν νὰ πῶ
 κι ἐγὼ αὐτὸ πρὸς τοὺς δικούς μας, ἂν βέβαια πρέπει νὰ ὀνομάζω δι-
 κούς μας ἐκείνους πὺ φρονοῦν τὰ τῶν Ἰουδαίων. Πηγαίνετε ἴστις
 συναγωγές καὶ δέστε ἂν οἱ Ἰουδαῖοι ἄλλαξαν τὴ νηστεία τους, ἂν
 νήστευσαν μαζί μας τὸ Πάσχα, ἂν κάποτε ἔφαγαν κατὰ τὴν ἡμέρα
 αὐτή. Καὶ ἂν καὶ ἡ νηστεία τους δὲν εἶναι νηστεία, ἀλλὰ παρανομία
 καὶ ἁμαρτία καὶ ἀσέβεια, ὅμως δὲν τὴν ἄλλαξαν. Σεῖς ἀντίθετα «ἀλ-
 λάξατε τὴ δόξα σας μὲ ἄλλη, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν θὰ ὠφεληθῆτε» καὶ
 αὐτομολήσατε πρὸς τὰ ἐκείνων. Πότε ἐκεῖνοι νήστεψαν τὸ Πάσχα;
 πότε ἐώρτασαν μαζί μας ἑορτὴ μαρτύρων μας; πότε ἔλαβαν μέρος
 στὴν ἑορτὴ τῶν Θεοφανίων μαζί μὲ μᾶς; Ἐκεῖνοι δὲν τρέχουν πρὸς
 τὴν ἀλήθεια καὶ σεῖς τρέχετε πρὸς τὴν παρανομία; Καὶ λέγοντας
 παρανομία ἐννοῶ ὅ,τι δὲν γίνεται στὸν κατάλληλο καιρὸ. Ὑπῆρχε
 κάποτε καιρὸς, κατὰ τὸν ὁποῖο ἔπρεπε αὐτὰ νὰ τηρηθοῦν, ἀλλὰ
 τώρα δὲν εἶναι καιρὸς. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἄλλοτε ἐννομο εἶναι τώρα
 παράνομο.

4. Ἐπιτρέψτε με νὰ πῶ πρὸς αὐτοὺς τὸν λόγο τοῦ Ἡλία. Γιατί καὶ
 ἐκεῖνος, βλέποντας τοὺς Ἰουδαίους νὰ ἀσεβοῦν καὶ ἄλλοτε νὰ ἔχουν
 στραμμένη τὴν προσοχή τους στὸν Θεό, καὶ ἄλλοτε νὰ λατρεύουν
 τὰ εἰδῶλα, εἶπε τὰ ἐξῆς· «μέχρι πότε θὰ χωλαίνετε καὶ μὲ τὰ δύο
 σας πόδια; Ἄν ὁ Κύριος καὶ Θεὸς σας εἶναι ἀληθινός, ἐμπρὸς ἀκο-
 λουθῆστε αὐτόν, ἂν πάλι εἶναι ὁ Βάαλ, ἀκολουθῆστε αὐτόν»⁴. Αὐτὸ
 λέγω καὶ ἐγὼ τώρα πρὸς αὐτούς. Ἄν νομίζετε ὅτι ὁ Ἰουδαϊσμός εἶ-
 ναι ἀλήθεια, τότε γιὰ ποιό λόγο ἐνοχλεῖτε τὴν Ἐκκλησία; Ἄν ὅμως
 ὁ Χριστιανισμός εἶναι ἀλήθεια, ὅπως καὶ εἶναι, παραμείνετε πιστοὶ
 σ' αὐτόν καὶ ἀκολουθῆστε τον. Πές μου, κοινωνεῖς τῶν μυστηρίων,
 προσκυνεῖς τὸν Χριστὸ σὰν Χριστιανὸς πὺ εἶσαι, ζητᾶς ἀπ' αὐτόν
 τὰ ἀγαθὰ, καὶ συνεορτάζεις μαζί μὲ τοὺς ἐχθρούς του; Μὲ ποιό φρό-
 νημα τότε ἔρχεσαι στὴν Ἐκκλησία;

Πρὸς μὲν οὖν τοὺς τὰ ἡμέτερα λέγοντας φρονεῖν καὶ τὰ ἐκεί-
 νων ζηλοῦντας, ἀρκεῖ οὗτος ὁ λόγος ἡμῖν· ἐπειδὴ δὲ καὶ πρὸς ἐκεί-
 νους ἀποτείνασθαι βούλομαι, δότε μοι μακροτέραν προσενεγκεῖν
 τὴν διδασκαλίαν καὶ δεῖξαι, πῶς τὸν νόμον ἀτιμάζουσιν οἱ Ἰου-
 5 δαῖοι, νηστεύοντες νῦν καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ καταπατοῦντες προστάγμα-
 τα, ἀπεναντίας τοῖς ἐκείνω δοκοῦσι πάντα ποιοῦντες ἀεὶ. Ὅτε
 γοῦν ἐβούλετο αὐτοὺς νηστεύειν, λιπαίνοντες ἐπλατύνοντο· ὅτε
 ἐβούλετο αὐτοὺς μὴ νηστεύειν, ἐνήστευον· ὅτε ἤθελεν αὐτοὺς θυ-
 σίαν προσάγειν, πρὸς τὰ εἰδωλα ἔτρεχον· ὅτε ἐβούλετο αὐτοὺς ἐορ-
 10 τὰς ἐπιτελεῖν, ἐσπούδαζον μὴ ἐορτάζειν. Διὰ τοῦτο ὁ Στέφανος ἔλε-
 γε πρὸς αὐτούς· «ὕμεῖς ἀεὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε». Ἐν
 τοῦτο, φησὶν, ἐσπουδάκατε μόνον, ἐναντία ποιεῖν ὧν ἂν ὁ
 Θεὸς ἐπιτάσῃ· καθάπερ οὖν καὶ νῦν ποιοῦσι. Πόθεν τοῦτο δῆλον;
 Ἄπ' αὐτοῦ τοῦ νόμου. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐορτῶν τῶν Ἰουδαϊκῶν οὐ
 15 καιρὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τόπον παρατηρεῖν ἐκέλευσεν ὁ νόμος. Καὶ
 γὰρ περὶ τοῦ πάσχα τούτου πρὸς αὐτοὺς διαλεγόμενος, οὕτω πῶς
 φησιν· «οὐ δύνασθε ποιεῖν τὸ πάσχα ἐν οὐδεμιᾷ τῶν πόλεων, ὧν
 Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι». Ἄλλ' ὥσπερ ἐν τῇ τεσσαρεσκαί-
 δεκάτῃ τοῦ πρώτου μηνός, οὕτω καὶ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις αὐτὸ κε-
 20 λεύει ποιεῖν· καὶ τὴν πεντηκοστὴν ὁμοίως καὶ χρόνου καὶ τόπου
 παρατηρήσει συνέκλεισεν, μετὰ ἑπτὰ ἑβδομάδας κελεύσας αὐτὴν
 ἐπιτελεῖν, καὶ πάλιν προσθεῖς, ὅτι «ἐν τῷ τόπῳ ᾧ ἂν ἐκλέξῃται
 Κύριος ὁ Θεός σου». Οὕτω καὶ τὰς σκηνοπηγίας.

Ἄλλ' ἴδωμεν ἀμφοτέρων τούτων, τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ τόπου,
 25 τί ἐστὶν ἀναγκαιότερον, ὅταν ἀμφοτέρα μὴ ἐξῆν σῶσαι, πότερον
 τοῦ τόπου δεῖ καταφρονῆσαι, τὸν καιρὸν δὲ φυλάξαι, ἢ τοῦ καιροῦ
 καταφρονήσαντας, τὸν τόπον τηρῆσαι. Ὅ δὲ λέγω, τοιοῦτόν ἐστιν.
 Ἐπέταξε καὶ ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις τὸ πάσχα γί-
 νεσθαι καὶ ἐν καιρῷ διωρισμένῳ. Ὑποθώμεθα τοίνυν δύο τινὰς εἶ-
 30 ναι ποιοῦντας τὸ πάσχα, καὶ ὁ μὲν παραβαινέτω τὸν τόπον, τὸν δὲ

5. Πράξ. 7,51.

6. Δευτ. 16,5-6.

7. Πρόκειται γὰρ τὸν μῆνα Νισάν.

8. Δευτ. 12,11.

Πρὸς ἐκείνους πὺ λέγουν ὅτι ἔχουν τὸ ἴδιο φρόνημα μὲ ἐμᾶς καὶ ἐπιδεικνύουν ζῆλο γιὰ τὰ ἰουδαϊκά, εἶναι ἄρκετὸς αὐτὸς ὁ λόγος μου. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπιθυμῶ νὰ ἀπεθунθῶ καὶ πρὸς ἐκείνους, ἐπιτρέψτε μου νὰ ὁμιλήσω πῶς ἐκτενῶς καὶ νὰ ἀποδείξω, πῶς οἱ Ἰουδαῖοι, νηστεύοντας τῶρα, ἀτιμάζουν τὸν νόμο καὶ, ἐνεργώντας πάντοτε ἀντίθετα μὲ τὸ θέλημά του, καταπατοῦν τὰ θεῖα προστάγματα. Ὅταν ὁ Θεὸς ἤθελε νὰ νηστεύουν, αὐτοὶ ἔτρωγαν ὑπερβολικὰ καὶ πάχαιναν· ὅταν ἤθελε νὰ μὴ νηστεύουν, αὐτοὶ νήστευαν. Ὅταν ἤθελε νὰ τοῦ προσφέρουν θυσία, αὐτοὶ ἔτρεχαν πρὸς τὰ εἰδῶλα· ὅταν ἤθελε νὰ ἐπιτελοῦν τὶς ἐορτές, τότε αὐτοὶ φρόντιζαν νὰ μὴ ἐορτάζουν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Στέφανος ἔλεγε πρὸς αὐτούς· «σεῖς πάντοτε ἀντιτίθεσθε πρὸς τὸ ἅγιο Πνεῦμα»⁵. Ἐνα καὶ μόνο, λέγει, ἀποτελεῖ τὴ φροντίδα σας· νὰ πράττετε ἀντίθετα ἀπὸ ἐκεῖνα πὺ διατάσσει ὁ Θεός, πρᾶγμα πὺ καὶ τῶρα κάμνουν. Ἀπὸ πὺ γίνεται αὐτὸ φανερό; Ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν νόμο. Γιατὶ σχετικὰ μὲ τὶς ἐορτὲς τῶν Ἰουδαίων ὁ νόμος ὠρίσε νὰ τηροῦν ὄχι μόνο τὸν καιρὸ, ἀλλὰ καὶ τὸν τόπο. Πραγματικὰ μιλώντας πρὸς αὐτούς γιὰ τὴν ἐορτὴ τοῦ Πάσχα, λέγει τὰ ἐξῆς· «δὲν μπορεῖτε νὰ ἐορτάζετε τὸ Πάσχα σὲ καμμιά ἄλλη ἀπὸ τὶς πόλεις πὺ ὁ Κύριος ὁ Θεός σου σοῦ ἔδωσε»⁶. Ἀλλ' ὅπως ὀρίζει νὰ τελεῖται τὸ Πάσχα κατὰ τὴν δεκάτη τετάρτη τοῦ πρώτου μηνός⁷, ἔτσι ὀρίζει καὶ νὰ τελῆται αὐτὸ στὰ Ἱεροσόλυμα. Ὅμοίως καθώρισε καὶ τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον τελέσεως τῆς ἐορτῆς τῆς πεντηκοστῆς, ὀρίζοντας νὰ τελῆται αὐτὴ ἑπτὰ ἐβδομάδες μετὰ τὸ πάσχα, προσθέτοντας· «στὸν τόπον πὺ θὰ διαλέξῃ ὁ Κύριος ὁ Θεός σου»⁸. Τὸ ἴδιο καθώρισε καὶ τὰ τῆς ἐορτῆς τῆς σκηνοπηγίας.

Ἀλλ' ἄς δοῦμε ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο, τὸν καιρὸν καὶ τὸν τόπον, ποιὸ εἶναι πῶς ἀναγκαῖο, ὅταν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τηροῦνται καὶ τὰ δύο. Ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο, πρέπει νὰ ἀδιαφορήσουμε γιὰ τὸν τόπον καὶ νὰ τηρήσουμε τὸν καιρὸν ἢ νὰ ἀδιαφορήσουμε γιὰ τὸν καιρὸν καὶ νὰ τηρήσουμε τὸν τόπον; Αὐτὸ πὺ λέγω σημαίνει τὸ ἐξῆς. Ὁ νόμος καθώρισε νὰ τελῆται τὸ πάσχα κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα καὶ στὰ Ἱεροσόλυμα, δηλαδὴ σὲ καιρὸν καὶ τόπον καθωρισμένον. Ἄς ὑποθέσουμε λοιπὸν ὅτι δύο ἄνθρωποι ἐορτάζουν τὸ πάσχα καὶ ἀπὸ αὐτούς ὁ ἓνας παραβαίνει τὸν τόπον, ἀλλὰ τηρεῖ τὸν καιρὸν· ὁ ἄλλος πάλι τηρεῖ τὸν τόπον, παραβαίνει ὅμως τὸν καιρὸν. Καὶ ἐκεῖνος πὺ τηρεῖ τὸν καιρὸν ἐορτάζει τὸ πάσχα τὸν πρῶτον μῆνα, ἀλλὰ μακριὰ ἀπὸ τὰ Ἱε-

καιρὸν τηρεῖτω· ὁ δὲ τηρεῖτω μὲ τὸν τόπον, παραβαινέτω δὲ τὸν καιρὸν· καὶ ποιεῖτω ὁ μὲν τὸν καιρὸν τηρῶν, παραβαίνων δὲ τὸν τόπον ἐν τῷ πρώτῳ μηνί, καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἔξω που μακράν· ὁ δὲ τὸν τόπον τηρῶν, παραβαίνων δὲ τὸν καιρὸν, ποιεῖτω μὲν ἐν
 5 Ἱεροσολύμοις τὸ πάσχα, μὴ τῷ πρώτῳ δὲ μηνί, ἀλλὰ τῷ δευτέρῳ. Εἶτα ἴδωμεν τίς τῶν δύο τούτων ἐστὶν ὁ ἐγκαλούμενος, τίς δὲ ὁ εὐδοκιμῶν, ὁ παραβὰς τὸν καιρὸν καὶ ἐν τῷ τόπῳ ποιήσας, ἢ ὁ τὸ τόπον καταλιπὼν καὶ τὸν καιρὸν φυλάξας. Ἄν γὰρ ὁ τὸν καιρὸν παραβὰς ἵνα εἴσω ποιήσῃ τῆς πόλεως, ἀποδοχῆς ἄξιός ὢν φανῆ· ὁ
 10 δὲ τὸν καιρὸν μὲν φυλάξας, καταλιπὼν δὲ τὸν τόπον, ἐγκλημάτων καὶ κατηγορίας ὡσπερ ἀσεβήσας, εὐδηλον, ὅτι καὶ οὗτοι παρανομοῦσιν, ἐν τῷ τόπῳ μὴ ποιοῦντες, κἂν μυριάκις λέγωσι τὸν καιρὸν τηρεῖν.

Πόθεν οὖν τοῦτο ἔσται δῆλον; Ἄπ' αὐτοῦ τοῦ Μωϋσέως.
 15 Ἐπειδὴ γὰρ ἐποίησαν ἔξω τὸ πάσχα, προσῆλθον, φησί, τινὲς τῷ Μωϋσῆϊ, λέγοντες· «ἡμεῖς ἀκάθαρτοί ἐσμεν ἐπὶ ψυχῇ ἀνθρώπου· μὴ ὑστερήσομεν προσενεγκεῖν τὸ δῶρον Κυρίου κατὰ καιρὸν αὐτοῦ ἐν μέσῳ υἱῶν Ἰσραήλ;». Καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς Μωϋσῆς· «στῆτε αὐτοῦ, καὶ ἀκούσομαι τί ἐντελεῖται Κύριος περὶ ὑμῶν. Καὶ ἐλάλησε
 20 Κύριος πρὸς Μωϋσῆν, λέγων· λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, λέγων· ἄνθρωπος ὃς ἐὰν γένηται ἀκαθάρτος ἐπὶ ψυχὴν ἀνθρώπου, ἢ ἐν ὁδῷ μακρᾷ, ἢ ἐν ὑμῖν, ἐν ταῖς γενεαῖς ὑμῶν, ποιήσῃ τὸ πάσχα ἐν τῷ μηνί τῷ δευτέρῳ». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ὃς ἂν ᾗ, φησὶν, ἐν ἀποδημίᾳ κατὰ τὸν πρώτον μῆνα, μὴ ποιεῖτω τῆς πόλεως ἔξω,
 25 ἀλλ' ἐν τῷ δευτέρῳ μηνί, ἵνα φθάσῃ εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ παραβαινέτω τὸν καιρὸν, ἵνα μὴ τῆς πόλεως ἐκπέσῃ· εἰκνύς, ὅτι ἢ τοῦ τόπου παρατήρησις τῆς τοῦ καιροῦ παρατηρήσεώς ἐστὶν ἀναγκαιοτέρα.

Τί τοίνυν ἔχοιεν ἂν εἰπεῖν οἱ τῆς πόλεως ἔξω ποιοῦντες;
 30 Ὅταν γὰρ τὸ ἀναγκαιότερον παραβῶσιν, οὐδὲ ἐν τῷ μικροτέρῳ παρατήρησις ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογήσασθαι δύναται. Ὡστε εἰ μυριάκις δοκῶσι μὴ παραβαίνειν τὸν καιρὸν, ἐσχάτην παρανομίαν παρανομοῦσι. Καὶ τοῦτο οὐκ ἐντεῦθεν δῆλον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν

ροσόλυμα, ἐνῶ ἐκεῖνος πού τηρεῖ τὸν τόπο καὶ παραβαίνει τὸν καιρό, τελεῖ τὸ πάσχα στὰ Ἱεροσόλυμα, ὄχι ὅμως τὸν πρῶτο μῆνα, ἀλλὰ τὸν δεύτερο. Στὴ συνέχεια ἃς ἐξετάσουμε ποιός ἀπὸ τοὺς δυὸ κατηγορεῖται καὶ ποιός ἐπαινεῖται, ἐκεῖνος πού παρέβηκε τὸν καιρὸ καὶ τήρησε τὸν τόπο ἢ ἐκεῖνος πού παρέβηκε τὸν τόπο καὶ τήρησε τὸν καιρὸ. Ἐὰν ἐκεῖνος πού παρέβηκε τὸν καιρὸ, γιὰ νὰ ἐορτάσῃ τὸ πάσχα μέσα στὰ Ἱεροσόλυμα, εἶναι ἄξιος παραδοχῆς, καὶ ἐκεῖνος πού τήρησε τὸν καιρὸ ἀλλὰ δὲν ἐφύλαξε τὸν τόπο, φανῆ ὅτι εἶναι ἄξιος ἐγκλημάτων καὶ κατηγορίας, καθ' ὅτι ἀσέβησε, εἶναι φανερό, ὅτι καὶ αὐτοὶ παρανομοῦν, ἀφοῦ δὲν τελοῦν τὸ πάσχα στὸν καθωρισμένο τόπο, ἔστω κι ἂν προβάλλουν μύριους ἰσχυρισμούς, ὅτι τηροῦν τὸν καιρὸ.

Ἐκ τούτου λοιπὸν αὐτὸ θὰ γίνῃ φανερό; Ἐκ τούτου ἰδίῳ τὸν Μωϋσῆ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ μερικοὶ ἐώρτασαν ἔξω τὸ πάσχα, προσῆλθον, λέγει, πρὸς τὸν Μωϋσῆ καὶ τοῦ εἶπαν· «ἔμεῖς εἴμαστε ἀκάθαρτοι, γιὰτὶ πλησιάσαμε νεκρὸν ἄνθρωπο· μήπως λοιπὸν θ' ἀποκλεισθούμε ἔμεῖς ἀνάμεσα ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἰσραηλῖτες ἀπὸ τὸ νὰ προσφέρουμε τίς θυσίες μας πρὸς τὸν Κύριο κατὰ τὴν ἡμέρα αὐτή;» Καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς ὁ Μωϋσῆς· «σταματήστε ἐδῶ καὶ θ' ἀκούσω τί θὰ διατάξῃ ὁ Κύριος γιὰ σᾶς». Καὶ ὁ Κύριος μίλησε πρὸς τὸν Μωϋσῆ καὶ εἶπε· «Πρὸς τὰ τέκνα τοῦ Ἰσραὴλ· ἂν κάποιος ἀπὸ σᾶς ἢ τοὺς ἀπογόνους σας γίνῃ ἀκάθαρτος πλησιάζοντας νεκρὸν ἄνθρωπο ἢ εὗρεθῇ μακριὰ κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ πάσχα, θὰ ἐορτάσῃ αὐτὸ κατὰ τὸν δεύτερο μῆνα»⁹. Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Ἐὰν κάποιος, λέγει, βρεθῇ σὲ ταξίδι κατὰ τὸν πρῶτο μῆνα, ἃς μὴν ἐορτάσῃ τὸ πάσχα μακριὰ ἀπὸ τὴν πόλη, ἀλλ' ἃς τὸ ἐορτάσῃ κατὰ τὸν δεύτερο μῆνα, ὅταν θὰ ἐπιστρέψῃ στὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ἃς παραβῆ τὸν καιρὸ, γιὰ νὰ μὴ παραβῆ τὴν τήρησιν τοῦ τόπου, δείχνοντας ὅτι ἡ τήρησις τοῦ τόπου εἶναι περισσότερο ἀναγκαία ἀπὸ τὴν τήρησιν τοῦ καιροῦ.

Τί θὰ μπορούσαν λοιπὸν νὰ ποῦν οἱ Ἰουδαῖοι, πού τελοῦν τὸ Πάσχα ἔξω ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα; Γιατί, ὅταν παραβοῦν τὸ ἀναγκαιότερο, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δικαιολογηθοῦν τηρώντας τὸ κατώτερο. Ὡστε, καὶ ἂν ἀκόμη μυριάκις νομίζουν ὅτι δὲν παραβαίνουν τὸν καιρὸ, διαπράττουν τὴν ἐσχάτη παρανομία. Καὶ αὐτὸ δὲν γίνεται φανερὸ ἀπὸ αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς προφήτες. Γιατί, ὅταν

προφητῶν. Ὅταν γὰρ φαίνονται ἐκεῖνοι μήτε θύσαντες, μήτε
 ὠδὴν ἄσαντες ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, μήτε νηστείαν τοιαύτην τινὰ
 νηστεύσαντες, ποίαν ἔχοιεν ἂν οὗτοι συγγνώμην; Καίτοι γε ἐκεῖνοι
 προσδοκῶντες ἀπολήψεσθαι τὴν τοιαύτην αὐτῶν πολιτείαν, ὅμως
 5 ἔμενον τῷ νόμῳ πειθόμενοι καὶ τὰ τοῦ νόμου πληροῦντες· τοῦτο
 γὰρ ὁ νόμος ἔλεγεν· οὗτοι δὲ μηδὲ ἐλπίδα τινὰ ἔχοντες τὴν προτέ-
 ραν ἀπολήψεσθαι πολιτείαν (ποῦ γὰρ ἔχουσιν ἀπὸ τῶν προφητῶν·
 δεῖξαι τοῦτο;) οὐδὲ οὕτως ἀνέχονται ἡσυχάζειν. Καίτοι εἰ καὶ
 προσεδόκων ἀπολήψεσθαι καὶ οὕτω μιμεῖσθαι ἔδει τοὺς ἀγίους
 10 καὶ μὴ νηστεύειν, μηδὲ ἄλλο τοιοῦτον ποιεῖν.

5. Ὅτι γὰρ οὐδὲν τούτων ἐποίησαν ἐκεῖνοι, ἄκουσον τί πρὸς
 τοὺς ἐρωτῶντας ἔλεγον. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπέκειντο βιαζόμενοι καὶ
 ἀναγκάζοντες αὐτοὺς οἱ βάρβαροι, κεχρῆσθαι τοῖς ὀργάνοις αὐτῶν
 λέγοντες, «ἄσατε ἡμῖν τὴν ὠδὴν Κυρίου», ἐκεῖνοι τὸν νόμον σα-
 15 φῶς ἐπιστάμενοι οὐκ ἐπρέποντα ταῦτα ἔξω ποιεῖν, ἔλεγον· «πῶς
 ἄσομεν τὴν ὠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας;». Καὶ πάλιν οἱ παῖδες
 οἱ τρεῖς ἐν Βαβυλῶνι διατρίβοντες ἔλεγον· «οὐκ ἔστιν ἐν τῷ καιρῷ
 τούτῳ ἄρχων καὶ προφήτης, οὐδὲ τόπος τοῦ καρπῶσαι ἐνώπιόν
 σου καὶ εὐρεῖν ἔλεος». Καίτοι γε πολὺς ἦν ἐκεῖ τόπος, ἀλλ' ἐπειδὴ
 20 ὁ ναὸς οὐκ ἦν, ἔμενον μὴ θύοντες. Καὶ πρὸς ἑτέρους δὲ πάλιν ὁ
 Θεὸς διὰ τοῦ Ζαχαρίου, «μὴ νηστείαν νενηστεύκατέ μοι ἔτη ἑβδο-
 μήκοντα;», τὰ τῆς αἰχμαλωσίας λέγων. Πῶς οὖν σὺ νῦν νηστεύεις,
 εἶπέ μοι, τῶν προγόνων τῶν σῶν οὔτε θυσάντων, οὔτε νηστευσάν-
 των, οὔτε ἑορτασάντων; Ὅτι γὰρ οὔτε τὸ πάσχα ἐπετέλουν, μάλι-
 25 στα μὲν καὶ ἐκ τούτων δῆλον. Ὅπου γὰρ θυσία οὐκ ἦν, οὐδὲ ἑορτὴ
 ἦν, ἐπειδὴ πάσας οὕτως ἐπιτελεῖσθαι ἔδει. Ἴνα δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ
 πράγματος τὴν ἀπόδειξιν παρασχώμεθα, ἄκουσον τί φησιν ὁ Δα-
 νιήλ· «ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἤμην ἐγὼ Δανιήλ πενθῶν, τρεῖς
 ἑβδομάδας ἄρτον ἐπιθυμιῶν οὐκ ἔφαγον καὶ οἶνος καὶ κρέας οὐκ
 30 εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου καὶ ἄλειμμα οὐκ ἠλειψάμην ἐν ταῖς
 ἑβδομάσιν ἐκείναις. Καὶ ἐγένετο τῇ τετάρτῃ καὶ εἰκάδι ἡμέρᾳ τοῦ

10. Ψαλμ. 136,3—4.

11. Δαν. 3,38.

12. Ζαχ. 7,5.

13. Δαν. 10,2—4.

ἐκεῖνοι φαίνονται νὰ μὴ θυσιάζουν οὔτε νὰ ψάλλουν σὲ ξένη γῆ οὔτε νὰ τηροῦν κάποια παρόμοια νηστεία, ποιά συγγνώμη θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν αὐτοί; Ἐὰν καὶ βέβαια ἐκεῖνοι προσδοκῶντας ν' ἀποκτήσουν καὶ πάλι τὸν παλαιὸ τρόπο ζωῆς τους, ἔμειναν πιστοὶ στὸν νόμο καὶ τηροῦσαν τὶς διατάξεις του, γιατί τὸ ἀπαιτοῦσε ὁ νόμος· ἐνῶ αὐτοί, μὴ ἔχοντας καμμιά ἐλπίδα ὅτι θὰ ἐπανεύρουν τὸ παλαιὸ πολίτευμά τους (γιατὶ σὲ ποιὸν προφήτη θὰ μπορούσαν νὰ τὸ δείξουν αὐτό;) οὔτε ἔτσι ἀνέχονται νὰ ἡσυχάσουν. Ἀλλά, κι ἂν ἀκόμη ὑπῆρχε τὸ ἐνδεχόμενον νὰ πραγματοποιηθοῦν οἱ προσδοκίαι τους, θὰ ἔπρεπε καὶ τότε νὰ μιμηθοῦν τοὺς ἀγίους, καὶ οὔτε νὰ νηστεύουν, οὔτε νὰ κάμνουν τίποτε ἄλλο παρόμοιο.

5. Τὸ ὅτι βέβαια ἐκεῖνοι δὲν ἔπραξαν τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτά, ἄκουσε τί ἔλεγε πρὸς ἐκείνους πού τοὺς ἐρωτοῦσαν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ βάρβαροι τοὺς ἐξεβίαζαν καὶ τοὺς ἐξανάγκαζαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ μουσικά τους ὄργανα, λέγοντάς τους, «ψάλατέ μας τὴν ὠδὴ τοῦ Κυρίου», ἐκεῖνοι, γνωρίζοντας πάρα πολὺ καλὰ τὸν νόμο, πού δὲν ἐπέτρεπε νὰ τὰ κάμνουν αὐτὰ μακριὰ ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἔλεγε· «πῶς νὰ ψάλλουμε τὴν ὠδὴ τοῦ Κυρίου σὲ ξένη γῆ;»¹⁰. Ἐπίσης καὶ οἱ τρεῖς παῖδες, ὄντας αἰχμάλωτοι στὴ Βαβυλῶνα, ἔλεγε· «δὲν ὑπάρχει στὸν καιρὸ μας ἄρχοντας καὶ προφήτης, οὔτε τόπος γιὰ νὰ προσφέρουμε τὶς θυσίες μας καὶ νὰ βροῦμε ἔλεος»¹¹. Ἐὰν καὶ βέβαια ὑπῆρχε ἐκεῖ πολὺς τόπος, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε ὁ ναός, ζοῦσαν χωρὶς νὰ τελοῦν τὶς θυσίες. Καὶ σὲ ἄλλους πάλι ὁ Θεὸς μὲ τὸ στόμα τοῦ Ζαχαρία· ἔλεγε· «μήπως ἐπὶ ἑβδομήντα χρόνια κάνατε νηστεία γιὰ μένα;»¹², ἐννοώντας βέβαια τὰ χρόνια τῆς αἰχμαλωσίας. Πές μου λοιπόν, πῶς σὺ τώρα νηστεύεις, τὴ στιγμὴ πού οἱ πρόγονοί σου οὔτε θυσίασαν οὔτε νήστεψαν οὔτε ἐώρτασαν; Γιατὶ τὸ ὅτι οὔτε τὸ πάσχα ἐώρταζαν, γίνεται φανερό πρὸ πάντων ἀπὸ αὐτὰ ἐδῶ. Ὅπου δηλαδὴ δὲν ὑπῆρχε θυσία, ἐκεῖ δὲν ὑπῆρχε οὔτε ἐορτὴ, ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ ἐπιτελοῦνται ὅλες ἔτσι. Γιὰ νὰ δώσουμε ὅμως καὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος τὴν ἀπόδειξη, ἄκουσε τί λέγει σχετικὰ ὁ Δανιήλ· «κατὰ τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες ἐγὼ ὁ Δανιήλ πενθοῦσα τρεῖς ἑβδομάδες· ψωμὶ γευστικὸ καὶ εὐχάριστο δὲν ἔφαγα, κρασὶ καὶ κρέας δὲν μπῆκε στὸ στόμα μου, καὶ μὲ μύρα δὲν ἀλείφθηκα κατὰ τὶς ἑβδομάδες ἐκεῖνες. Καὶ συνέβηκε κατὰ τὴν εἰκοστὴ τέταρτη ἡμέρα τοῦ πρώτου μηνὸς νὰ δῶ τὴν ὄραση»¹³. Συγκεντρῶστε στὸ σημεῖο αὐτό,

πρώτου μηνός, εἶδον τὴν ὄρασιν». Ἐνταῦθά μοι μετὰ ἀκριβείας προσέχετε· ἀπὸ γὰρ τούτων δῆλον, ὅτι τὸ πάσχα οὐκ ἐπετέλεσαν. Καὶ πῶς; Ἐγὼ λέγω.

Ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἀζύμων νηστεύειν Ἰουδαίοις οὐ θέμις· 5 οὗτος δὲ ἡμέραις εἴκοσι καὶ μίαν οὐδενὸς ὄλως μετέλαβεν. Καὶ πόθεν δῆλον, φησὶν, ὅτι αἱ εἴκοσι ἡμέραι καὶ μία κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἀζύμων ἦσαν; Ἐξ ὧν εἶπεν, ὅτι «τετάρτη καὶ εἰκάδι τοῦ πρώτου μηνός»· καίτοι γε τὸ πάσχα εἰς μίαν καὶ εἰκάδα τελευτᾷ. Ἀρξάμενοι γὰρ ἀπὸ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης τοῦ πρώτου μηνός, 10 εἴτα ἡμέρας ἑπτὰ ἑορτάσαντες, εἰς τὴν εἰκάδα καὶ πρώτην ἀπαντῶσιν. Ἄλλ' ὅμως καὶ παρελθόντος τοῦ πάσχα ἔμεινεν αὐτὸς νηστεύων. Ἀρξάμενος γὰρ ἀπὸ τῆς τρίτης ἡμέρας τοῦ πρώτου μηνός, εἴτα εἴκοσι καὶ μίαν πληρώσας, τὴν τεσσαρασκαιδεκάτην παρῆλθε καὶ μετ' ἐκείνην ἑπτὰ καὶ τρεῖς ἡμέρας ἑτέρας· ὡς οὐκ 15 ἔναγεῖς οὗτοι καὶ μιαιοί, τῶν ἀγίων ἐκείνων οὐδὲν τοιοῦτον τῶν νομίμων φυλαττόντων ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας, αὐτοὶ τὰ ἐναντία ποιοῦντες πρὸς φιλονεικίαν καὶ ἔριν; Καὶ γὰρ εἰ μὲν ράθυμοί τινες ἦσαν καὶ ἀνευλαβεῖς οἱ ταῦτα λέγοντες καὶ ποιοῦντες, ἴσως ἂν τις ραθυμίας ἐνόμισεν εἶναι τὸ μὴ φυλάττειν· εἰ δὲ φιλόθεοι καὶ εὐλαβεῖς 20 καὶ τὰς ψυχὰς τὰς ἑαυτῶν ὑπὲρ τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων ἔδωκαν, εὐδηλον ὅτι τὸ μὴ φυλάξαι τὸν νόμον οὐ κατὰ ραθυμίαν ἐποίουν, ἀλλὰ παρὰ τὸ πεπεῖσθαι παρ' αὐτοῦ τοῦ νόμου, ὅτι τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἀπάσας ἔξω τῶν Ἱεροσολύμων φυλάττειν οὐ χρή.

Καὶ ἕτερον δὲ ἀπὸ τούτου συνωμολόγηται μέγιστον· ὅτι θυ- 25 σιῶν παρατηρήσεις καὶ σαββάτων καὶ νομηνιῶν καὶ πάντων τῶν τοιούτων, ἐκ περιουσίας ἀπῆτει ἢ τότε πολιτεία· καὶ οὔτε τηρούμενα πρὸς ἀρετὴν μέγα συντελεῖν ἐδύνατο, οὔτε καταλιμπανόμενα φαῦλον ποιῆσαι τὸν σπουδαῖον ἴσχυε καὶ μειῶσαί τι τῆς ἐν τῇ ψυχῇ φιλοσοφίας. Οὗτοι γοῦν οἱ τῇ φιλοσοφίᾳ τῶν ἀγγέλων ἐπιδειξάμε- 30 νοι ἐφαμίλλους πολιτείας ἐπὶ γῆς, οὐδὲν τούτων ἐπιτελοῦντες, οὐ θυσίαν καταβαλόντες, οὐχ ἑορτὴν τηρήσαντες, οὐ νηστείαν τοιαύτην ἐπιδειξάμενοι, οὕτως ἤρεσαν τῷ Θεῷ, ὡς καὶ αὐτῆς περιγενέ-

παρακαλῶ, ὄλη τὴν προσοχή σας, γιατί ἀπὸ αὐτὰ γίνεται φανερό ὅτι δὲν ἐώρτασαν τὸ πάσχα. Καὶ πῶς γίνεται φανερό; Ἐγὼ θὰ σᾶς τὸ πῶ.

Κατὰ τὶς ἡμέρες τῶν ἀζύμων δὲν ἐπιτρεπόταν στοὺς Ἰουδαίους νὰ νηστεύουν, ὁ Δανιήλ ὅμως γιὰ εἴκοσι μία ἡμέρες δὲν ἔφαγε καθόλου. Καὶ ἀπὸ ποῦ γίνεται φανερό, ὅτι αὐτὲς οἱ εἴκοσι μία ἡμέρες συνέπεσαν μὲ τὶς ἡμέρες τῶν ἀζύμων; Ἄπ' αὐτὰ ποὺ εἶπε «τὴν εἰκοστὴ τετάρτη τοῦ πρώτου μηνός» ἂν καὶ βέβαια τὸ πάσχα τελειώνει τὴν εἰκοστὴ πρώτη τοῦ ἰδίου μηνός. Ἀρχίζοντας λοιπὸν ἀπὸ τὶς δέκα τέσσερες τοῦ πρώτου μηνός καὶ ἐορτάζοντας ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρες, ἔφθαναν στὴν εἰκοστὴ πρώτη. Ἄλλ' ὅμως, ἂν καὶ πέρασε τὸ πάσχα, ὁ Δανιήλ συνέχισε τὴ νηστεία. Γιατί, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν τρίτη ἡμέρα τοῦ πρώτου μηνός καὶ συμπληρώνοντας ἀκολουθῶς εἴκοσι μία ἡμέρες, ξεπέρασε τὴν δεκάτη τετάρτη καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὴν ἀκόμη ἑπτὰ καὶ τρεῖς ἄλλες ἡμέρες. Ἐπομένως, πῶς δὲν εἶναι αὐτοὶ βέβηλοι καὶ μιαιοί, νὰ κάμνουν ἀπὸ φιλονεικία καὶ διάθεση ἐριστικὴ τὰ ἀντίθετα, τὴ στιγμὴ ποὺ οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι δὲν φύλαξαν σὲ ξένη γῆ τίποτε παρόμοιο ἀπὸ τὰ νόμιμα; Καὶ ἂν αὐτοὶ ποὺ ἔλεγαν καὶ ἔκαμναν αὐτὰ ἦταν κάποιοι ἀδιάφοροι καὶ ἀνευλαβεῖς, θὰ νόμιζε ἴσως κανεὶς, ὅτι ἢ μὴ τήρηση τῶν διατάξεων προερχόταν ἀπὸ ἀδιαφορία, ἐφ' ὅσον ὅμως αὐτοὶ ἦταν καὶ φιλόθεοι καὶ εὐλαβεῖς καὶ τὴ ζωὴ τους θυσίασαν γιὰ ὅ,τι ὁ Θεὸς εὐαρεστεῖται, γίνεται φανερό, ὅτι ἢ μὴ φύλαξη τοῦ νόμου δὲν προερχόταν ἀπὸ ἀδιαφορία, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πίστη τους στὸ νόμο, ὅτι δηλαδὴ δὲν πρέπει νὰ ἐπιτελοῦν τὶς θρησκευτικὰς τους ὑποχρεώσεις μακριὰ ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα.

Ἄλλὰ καὶ κάτι ἄλλο πιὸ σπουδαῖο ἐπιβεβαιώνεται ἀπ' αὐτό· τὸ ὅτι δηλαδὴ ἢ τότε θρησκευτικὴ ζωὴ ἀπαιτοῦσε μὲ τὸ παρὰ πάνω τὴν τήρηση τῶν θυσιῶν καὶ τῶν σαββάτων καὶ τῶν νομηνιῶν καὶ ὄλων τῶν ἄλλων παρομοίων, καὶ ὅτι ὄλα αὐτά, οὔτε τηρούμενα μποροῦσαν νὰ συμβάλουν πάρα πολὺ στὴν ἀρετὴ, οὔτε παραλειπόμενα μποροῦσαν νὰ μεταβάλουν τὸν σπουδαῖο σὲ φαῦλο καὶ νὰ μειώσουν σὲ κάτι τὴν ἀρετὴ τῆς ψυχῆς. Αὐτοὶ λοιπόν, ποὺ ἐπέδειξαν στὴ γῆ πολιτεία ἐφάμιλλη τῶν ἀγγέλων, χωρὶς νὰ κάμουν τίποτε ἀπὸ αὐτά, χωρὶς νὰ προσφέρουν θυσία, χωρὶς νὰ τηρήσουν ἐορτὴ, χωρὶς νὰ ἐπιδείξουν ἀνάλογη νηστεία, τόσο πολὺ ἔγιναν ἀρεστοὶ στὸν Θεό, ὥστε καὶ τὴν ἴδια τὴ φύση νὰ ὑπερινικήσουν καὶ νὰ προσελκύσουν,

σθαι τῆς φύσεως καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν διὰ τῶν εἰς αὐτοὺς συμβάντων εἰς θεογνωσίαν ἐπισπάσασθαι. Τί γὰρ ἂν ἴσον γένοιτο τοῦ Δανιήλ; τί δαὶ τῶν τριῶν παίδων, οἱ τὸ μέγιστον ἐν τοῖς εὐαγγελίοις παράγγελμα καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων κεφάλαιον προλαβόντες, ἤδη διὰ τῶν ἔργων ἐπεδείξαντο; «Μείζονα γὰρ ταύτης»,
 5 φησὶν, «ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ θήσῃ». Ἐκεῖνοι δὲ τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἔθηκαν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὐ διὰ τοῦτο μόνον θαυμαστοί, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἐπὶ μισθῶ τινι τοῦτο ἔπραττον. Διὰ τοῦτο ἔλεγον, ὅτι «ἔστι Θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ δυνατὸς ἐξελέσθαι ἡμᾶς· καὶ ἐὰν μὴ, γνωστὸν ἔστω σοι, βα-
 10 σιλεῦ, ὅτι τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν». Ἄρκετὸν ἡμῖν ἐστὶν ὁ μισθός, φησὶν, ὅτι διὰ τὸν Θεὸν ἀποθνήσκομεν. Καὶ ταῦτα ἐποίουν καὶ τοσαύτην ἀρετὴν ἐπεδείκνυντο, οὐδὲν τῶν νομιζομένων παρατηροῦντες.

6. Καὶ τίνος ἔνεκεν, φησί, ταῦτα ἐπέταξεν ὁ Θεός, εἰ μὴ ἐβούλετο γίνεσθαι; καὶ εἰ ἐβούλετο γίνεσθαι, τίνος οὖν ἔνεκα τὴν πόλιν σου κατέλυσε; Δυοῖν θάτερον ἐχρῆν ποιεῖν αὐτόν, βουλόμενον αὐτὰ μένειν, ἢ μὴ κελεῦσαι ἐν ἐνὶ τόπῳ θύειν, πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης μέλλοντα διασπείρειν ὑμᾶς, ἢ βουλόμενος ὑμᾶς ἐκεῖ θύειν μόνον, μὴ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης διασπείρειν καὶ μόνην ἐκείνην τὴν
 20 πόλιν ποιῆσαι ἄβατον ἐχρῆν, ἐν ἣ ἡ μόνη τὴν θυσίαν ἀναφέρεσθαι ἐκέλευσε. Τί οὖν; ἑαυτῷ μάχεται, φησί, θῦσαι μὲν ἐν ἐνὶ τόπῳ κελεύσας, αὐτόν δὲ πάλιν ἀποκλείσας τὸν τόπον ἐκεῖνον; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἑαυτῷ συμφωνεῖ. Οὐδὲ γὰρ παρὰ τὴν ἀρχὴν ὑμῖν δοῦναι τὰς θυσίας ἠβούλετο. Αὐτόν τὸν προφήτην παράγω μάρτυ-
 25 ρα, λέγοντα οὕτως· «ἀκούσατε λόγον Κυρίου, ἄρχοντες Σοδόμων· προσέχετε νόμον Θεοῦ ὑμῶν λαὸς Γομόρρας»· οὐ πρὸς Σοδομίτας καὶ τοὺς ἐν Γομόρροις οἰκοῦντας διαλεγόμενος, ἀλλὰ πρὸς Ἰουδαίους. Καλεῖ δὲ αὐτοὺς οὕτως, ἐπειδὴ τῇ τῆς κακίας μιμήσει τὴν πρὸς ἐκείνους ἐπεσπάσαντο συγγένειαν. Οὕτω γοῦν καὶ κύνας κα-
 30 λεῖ καὶ ἵππους θηλυμανεῖς, οὐκ ἐπειδὴ πρὸς τὴν φύσιν ἐκείνων μετέπεσαν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν τῶν ζώων τούτων λαγνεῖαν ἐδίωκον. «Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει Κύριος». Οἱ δὲ ἐν Σοδό-

14. Ἰω. 15,13.

15. Δαν. 3,17.

16. Ἦσ. 1,10.

17. Ἦσ. 56,11 καὶ Ἰερ. 5,8.

18. Ἦσ. 1,11.

μέ ὄσα συνέβηκαν σ' αὐτούς, ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη πρὸς τὴ θεογνωσία. Πραγματικὰ τί θὰ μπορούσε νὰ ἐξισωθῆ με τὸν Δανιήλ; τί ἐπίσης με τοὺς τρεῖς παῖδες, οἱ ὁποῖοι, προλαβαίνοντας τὸ μέγιστο παράγγελμα τῶν εὐαγγελίων καὶ τὸ ἀποκορύφωμα ὄλων τῶν ἀγαθῶν, τὸ ἀπέδειξαν με τὰ ἔργα τους; Γιατὶ λέγει, «μεγαλύτερη ἀγάπη ἀπὸ αὐτὴν κανένας δὲν ἔχει, ὥστε νὰ θυσιάσῃ τὴ ζωὴ του ὑπὲρ τῶν φίλων του»¹⁴. Ἄλλ' ἐκεῖνοι θυσίασαν τὴ ζωὴ τους γιὰ τὸν Θεό. Καὶ δὲν εἶναι γι' αὐτὸ μόνο θαυμαστοί, ἀλλὰ καὶ γιατί δὲν τὸ ἔκαμαν αὐτὸ γιὰ νὰ λάβουν κάποιο μισθό. Γι' αὐτὸ ἔλεγαν· «ὑπάρχει στὸν οὐρανὸ Θεὸς πὺ ἔχει τὴ δύναμη νὰ μᾶς σώσῃ· καὶ ἂν δὲν γίνῃ αὐτό, μάθε, βασιλεῦ, ὅτι ἐμεῖς δὲν λατρεύουμε τοὺς θεοὺς σου»¹⁵. Μᾶς εἶναι, λέγει, ἀρκετὸς ὁ μισθός, τὸ ὅτι πεθαίνουμε γιὰ τὸν Θεό. Καὶ τὰ ἔκαμναν αὐτὰ καὶ τόση μεγάλη ἀρετὴ ἔδειχναν, χωρὶς νὰ τηροῦν τίποτε ἀπὸ τὰ καθιερωμένα.

6. Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο, λέγει, τὰ πρόσταξε αὐτὰ ὁ Θεός, ἂν δὲν ἤθελε νὰ γίνωνται; καὶ ἂν ἤθελε νὰ γίνωνται, γιατί τότε σοῦ κατέστρεψε τὴν πόλη; Τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο ἔπρεπε νὰ κάμῃ ὁ Θεός, ἂν ἤθελε νὰ τηροῦνται αὐτά· ἢ δὲν ἔπρεπε νὰ διατάξῃ νὰ τελοῦνται οἱ θυσίες σὲ ἓνα τόπο, ἀφοῦ ἐπρόκειτο νὰ σᾶς διασκορπίσῃ σ' ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη, ἢ ἂν ἤθελε νὰ προσφέρετε ἐκεῖ μόνο τὶς θυσίες σας, νὰ μὴ σᾶς διασκορπίσῃ σὲ κάθε γωνιὰ τῆς γῆς, καὶ ἔπρεπε νὰ καταστήσῃ ἐκείνην τὴν πόλη μόνον ἄβατη, στὴν ὁποία καὶ μόνον διέταξε νὰ προσφέρεται ἡ θυσία. Τί λοιπόν; Ἀντιμάχεται, λέγει, τὸν ἑαυτό του, διατάσσοντας ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος νὰ γίνετα ἡ θυσία σ' ἓνα καὶ μόνον τόπο, ἀπὸ τὸ ἄλλο πάλι ἀποκλείοντας τὸν τόπο ἐκεῖνον; Καθόλου δὲν ἀντιμάχεται, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ συμφωνεῖ με τὸν ἑαυτό του. Γιατὶ δὲν ἤθελε ὁ Θεός νὰ σᾶς δώσῃ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὶς θυσίες. Καὶ φέρνω μάρτυρα τὸν ἴδιο τὸν προφήτη, πὺ λέγει τὰ ἐξῆς· «ἄρχοντες τῶν Σοδόμων, ἀκοῦστε λόγον Κυρίου· λαὸς τῆς Γομόρρας, προσέχετε νόμο τοῦ Θεοῦ σας»¹⁶, ὁμιλώντας ὄχι πρὸς τοὺς κατοικοὺς τῶν Σοδόμων καὶ τῶν Γομόρρων, ἀλλὰ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους. Καὶ τοὺς ὀνομάζει ἔτσι, ἐπειδὴ, μιμούμενοι τὴν κακία τους, ἔγιναν συγγενεῖς με ἐκείνους. Ἔτσι λοιπόν τοὺς ὀνομάζει καὶ σκύλους καὶ ἵππους θηλυμανεῖς, ὄχι γιατί μετέπεσαν στὴ φύση τῶν ἀλόγων ζώων, ἀλλὰ γιατί ἐπεδιώκαν τὴ λαγνεῖα τῶν ζώων αὐτῶν¹⁷. «Τί μοῦ χρειάζεται τὸ πλῆθος τῶν θυσιῶν σας; λέγει ὁ Κύριος»¹⁸.

μοις οὐδέ ποτε ἀνεφάνησαν ἀναφέροντες θυσίας· ἀλλὰ νῦν ὁ λόγος ἀποτείνεται πρὸς Ἰουδαίους, ἀπὸ τῆς ἐκείνων ἐπωνυμίας, διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν εἶπον. «Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν, λέγει Κύριος. Πλήρης εἰμι ὀλοκαυτωμάτων κριῶν καὶ στέαρ ἀρνῶν καὶ αἷμα 5 ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι· οὐδὲ ἐὰν ἔρχησθε ὀφθῆναί μοι. Τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα πάντα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν;».

Ἦκουσας σαφειστάτης φωνῆς λεγούσης, ὅτι οὐκ ἐξεζήτει ταῦτα παρ' ὑμῶν παρὰ τὴν ἀρχήν; Εἰ γὰρ ταῦτα ἐπεζήτηι, τοὺς παλαιοὺς πάντας τοὺς πρὸ αὐτῶν λάμψαντες πρώτους ἂν εἰς ταύτην 10 εἰσήγαγε τὴν πολιτείαν. Πῶς οὖν ἄρτι, φησὶν, ἐπέτρεψε; Τῇ ἀσθενείᾳ τῇ ὑμετέρᾳ συγκαταβαίνων. Καὶ καθάπερ ἰατρός, πυρέττοντα ὀρῶν ἄνθρωπον, δυσάρεστόν τινα καὶ ἀκαρτέρητον, ἐπιθυμοῦντα ψυχροποσίας καὶ ἀπειλοῦντα, εἰ μὴ λάβοι, βρόχον ἀνάψειν καὶ κατὰ κρημνῶν ἑαυτὸν ἀφήσειν, τὸ μεῖζον βουλόμενος κωλῦσαι κα- 15 κόν, τὸ ἔλαττον δίδωσι καὶ βουλόμενος βιαίου τελευτῆς αὐτὸν ἀπαγαγεῖν· οὕτω δὴ καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν μαινομένους, ἀγχομένους, ἐπιθυμοῦντας θυσιῶν, παρεσκευασμένους, εἰ μὴ λάβοιεν, πρὸς τὰ εἰδῶλα αὐτομολῆσαι, μᾶλλον δὲ οὐ παρεσκευασμένους μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτομολήσαντας ἤδη, ἐπέτρεψε τὰς θυ- 20 σίας. Καὶ ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ χρόνου γένοιτ' ἂν καταφανὲς τὸ λεγόμενον. Μετὰ γὰρ τὴν ἑορτήν, ἣν ἐπετέλεσαν τοῖς πονηροῖς δαίμοσι, τότε τὰς θυσίας ἐπέτρεψε, μονονουχὶ λέγων· μαίνεσθε καὶ βούλεσθε θύειν, οὐκοῦν κἂν ἐμοὶ θύετε. Ἄλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἐπιτρέψας οὐ μέχρι τέλους ἀφῆκεν, ἀλλὰ διὰ τῆς σοφω- 25 τάτης μεθόδου πάλιν ἀπήγαγεν. Καὶ καθάπερ ὁ ἰατρός ἐκεῖνος (οὐδὲν γὰρ κωλύει τῷ αὐτῷ παραδείγματι χρήσασθαι πάλιν), χαρισάμενος τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ κάμνοντος, φιάλην οἴκοθεν κομίσας ἐκέλευσεν ἐν ταύτῃ μόνη τῆς ψυχροποσίας ἀπολαύειν καὶ τοῦ κάμνοντος πεισθέντος, λάθρα τοῖς ἐπιδιδοῦσι προσέταξε συντρίψαι τὴν φιάλην 30 αὐτήν, ἵνα ἀνυπόπτως καὶ λαθραίως αὐτὸν ἀπαγάγῃ τῆς ἐπιθυμίας ἐκείνης, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησε, θύειν ἐπιτρέψας, ἐν οὐδενὶ

Οἱ Σοδομίτες ὁμως ποτὲ δὲν παρουσιάσθησαν νὰ προσφέρουν θυσίες στὸν Θεό· συνεπῶς ὁ λόγος ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ὀνομάζοντάς τους μὲ τὰ ὀνόματα ἐκείνων, γιὰ τὴν αἰτία πού εἶπα. «Τί μου χρειάζεται τὸ πλῆθος τῶν θυσιῶν σας; λέγει ὁ Κύριος. Εἶμαι χορτασμένος ἀπὸ ὀλοκαυτώματα κριῶν καὶ στέαρ ἀρνιῶν καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων δὲν θέλω· οὔτε καὶ νὰ ἔρχεσθε καὶ νὰ παρουσιάξεσθε ἐνώπιόν μου ἔτσι. Γιατὶ ποιὸς τὰ ζήτησε αὐτὰ ἀπὸ τὰ χέρια σας;»¹⁹.

Ἦκουσες σαφέστατα λόγια πού λέγουν, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἐζητοῦσε αὐτὰ ἀπὸ σᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχή; γιατί, ἂν ζητοῦσε αὐτά, θὰ ὠδηγοῦσε σ' αὐτὸν τὸν τρόπο ζωῆς καὶ λατρείας ὅλους τοὺς παλαιούς, πού ἔλαμψαν πρὶν ἀπ' αὐτούς. Καὶ πῶς ἀργότερα, λέγει, τὸ ἐπέτρεψε; Δείχνοντας συγκατάβαση στὴν ἀδυναμία σας. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἰατρός, βλέποντας τὸν ἀσθενῆ του νὰ ἔχη ὑψηλὸ πυρετὸ καὶ νὰ εἶναι δύστροπος καὶ ἀνυπόμονος, νὰ θέλη νὰ πιῆ κρύο νερὸ καὶ νὰ ἀπειλῆ, ὅτι ἂν δὲ τοῦ δώσουν, θὰ κρεμασθῆ ἢ θὰ πέση στὸ γκρεμό, θέλοντας νὰ τὸν ἀποτρέψη ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο κακὸ ὑποχωρεῖ στὸ μικρότερο, ὥστε νὰ τὸν σώσει ἀπὸ τὸν βίαιον θάνατον, παρόμοια ἐνήργησε καὶ ὁ Θεός. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τοὺς εἶδε νὰ μαίνονται, νὰ στενοχωροῦνται, νὰ ἐπιθυμοῦν θυσίες, νὰ εἶναι ἔτοιμοι νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν ἀληθινὸ Θεό, ἂν δὲν τὶς λάβουν, καὶ νὰ λατρεύσουν τὰ εἰδωλα, καὶ ὄχι μόνο νὰ εἶναι ἔτοιμοι, ἀλλὰ καὶ νὰ ἔχουν ἤδη λιποτακτῆσει, τοὺς ἐπέτρεψε τὶς θυσίες. Καὶ ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία, θὰ μπορούσε νὰ ἐπιβεβαιωθῆ τὸ λεγόμενο καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν χρόνο. Μετὰ δηλαδὴ τὴν ἑορτὴ, πού τέλεσαν στοὺς πονηροὺς δαίμονες, τότε ἐπέτρεψε τὶς θυσίες, λέγοντάς τους κατὰ κάποιον τρόπο· «μαίνεσθε καὶ θέλετε νὰ θυσιάσετε· λοιπὸν προσφέρατε καὶ σὲ μένα θυσία». Ἐπιτρέποντάς το ὁμως καὶ αὐτὸ δὲν τὸ ἄφησε ἐπ' ἀόριστον, ἀλλὰ, ἐνεργώντας μὲ τὴ σοφώτατη μέθοδό του, τὸ περιώρισε καὶ πάλι. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἰατρός ἐκεῖνος (γιατὶ τίποτε δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ χρησιμοποιήσουμε τὸ ἴδιο παράδειγμα), ὑποχωρώντας στὴν ἐπιθυμία τοῦ ἀσθενοῦς, ἀφοῦ προσκόμισε ἀπὸ τὸ σπῆτι του φιάλη, ἔδωσε ἐντολὴ ἀπ' αὐτὴ καὶ μόνο νὰ πίνη κρύο νερό, καὶ ἀφοῦ ὁ ἀσθενὴς πείσθηκε, τότε ὁ ἰατρός διέταξε κρυφὰ τοὺς νοσοκόμους νὰ σπᾶσουν τὴ φιάλη, ὥστε ἀνύποπτα καὶ κρυφὰ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία του ἐκείνη· ἔτσι ἐνήργησε καὶ ὁ Θεός·

ἐτέρῳ τόπῳ τῆς οἰκουμένης εἶασε τοῦτο γίνεσθαι, ἀλλ' ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις μόνον.

Εἶτα, ἐπειδὴ χρόνον ἔθυσαν βραχύν, καθεῖλε τὴν πόλιν, ἴν', ὥσπερ ὁ ἰατρὸς διὰ τῆς τοῦ σκεύους συντριβῆς, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς 5 διὰ τῆς κατασκαφῆς τῆς κατὰ τὴν πόλιν καὶ ἄκοντας αὐτοὺς ἀπαγάγῃ τοῦ πράγματος. Εἰ γὰρ φανερώς εἶπεν, «ἀπόστητε», οὐκ ἂν ἠνέσχοντο ραδίως· διὰ τῆς κατὰ τὸν τόπον ἀνάγκης λανθανόντως αὐτοὺς ἀπήγαγε τῆς περὶ τὸ πρᾶγμα μανίας. Ἔστω τοίνυν ὁ μὲν ἰατρὸς ὁ Θεός, ἡ φιάλη δὲ ἡ πόλις, ὁ δὲ νοσῶν ὁ δυσάρεστος τῶν 10 Ἰουδαίων δῆμος, ἡ δὲ ψυχροποσία ἡ τῶν θυσιῶν ἐπιτροπὴ καὶ ἐξουσία. Ὡσπερ οὖν ὁ ἰατρὸς ἴστησι τῆς ἀκαίρου ταύτης αἰτήσεως τὸν ἄρρωστον, τὸ σκεῦος ἀφανίσας, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τῶν θυσιῶν ἀπήγαγε, τὴν πόλιν αὐτὴν καθελὼν καὶ ποιήσας αὐτὴν ἄβατον πᾶσιν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο κατασκευάσαι ἐβούλετο, τίνας ἔνεκεν εἰς τό- 15 πον ἓνα συνέκλεισε τὴν τοιαύτην ἀγιστεῖαν, «ὁ πανταχοῦ παρῶν καὶ τὰ πάντα πληρῶν;». Τίνας οὖν ἔνεκεν τὴν μὲν λατρείαν εἰς θυσίαν, τὰς δὲ θυσίας εἰς τόπον, τὸν δὲ τόπον εἰς καιρὸν, τὸν δὲ καιρὸν εἰς μίαν πόλιν συναγαγόν, αὐτὴν πάλιν ἐκείνην τὴν πόλιν κατέστρεψε;

20 Καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν καὶ παράδοξον, ἡ μὲν οἰκουμένη πᾶσα ἀνεῖται τοῖς Ἰουδαίοις, ἔνθα οὐκ ἔξεστι θύειν, μόνη δὲ ἡ Ἱερουσαλήμ ἄβατος γέγονεν, ἔνθα μόνον θύειν ἐξῆν. ἼΑρα οὐχὶ καὶ τοῖς σφόδρα ἀνοήτοις δήλη καὶ καταφανὴς γένοιτ' ἂν ἡ αἰτία τῆς κατασκαφῆς ἐκείνης; Ὡσπερ γὰρ οἰκοδόμος θεμελίους θείας, τοί- 25 χους ἀναστήσας, ὄροφον καμαρώσας, τὴν καμάραν ἐκείνην εἰς ἓνα μέσον συνδήσας λίθον, ἂν ἐκεῖνον ἀφέλῃ, τὸν πάντα τῆς οἰκοδομῆς διέλυσε σύνδεσμον· οὕτω καὶ ὁ Θεός, καθάπερ τινὰ σύνδεσμον λατρείας τὴν πόλιν ποιήσας, εἶτα ταύτην ἀνατρέψας, καὶ τὴν λοιπὴν τῆς πολιτείας ἐκείνης οἰκοδομὴν κατέλυσεν ἅπασαν.

30 7. Ἡ μὲν οὖν πρὸς Ἰουδαίους μενέτω τέως μάχη. Σήμερον γὰρ ἠκροβολισάμεθα πρὸς αὐτούς, μόνον τοσοῦτον εἰπόντες, ὅσον ἠρκεῖ πρὸς ἀσφάλειαν τοῖς ἀδελφοῖς τοῖς ἡμετέροις, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ πλέον. Ἀνάγκη δὲ λοιπὸν παρακαλέσαι ὑμᾶς τοὺς παρόν-

ἐπιτρέποντας τὴ θυσία, δὲν ἄφησε νὰ γίνεται αὐτὸ σὲ κανένα ἄλλο τόπο τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ στὰ Ἱεροσόλυμα μόνο.

Ἐπειτα, ἀφοῦ θυσίασαν γιὰ σύντομο χρονικὸ διάστημα, κατέστρεψε τὴν πόλη, ὥστε, ὅπως ὁ ἰατρὸς μὲ τὴ θραύση τῆς φιάλης, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς μὲ τὴν καταστροφή της νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ, καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλουν, ἀπὸ τὸ πρᾶγμα αὐτό. Ἄν φανερὰ τοὺς ἔλεγε, ‘ἀπομακρυνθῆτε’, δὲν θὰ τὸ δέχονταν εὐκολα· λόγῳ ὅμως τῆς ἀνάγκης τοῦ τόπου, τοὺς ἀπομάκρυνε κρυφὰ ἀπὸ τὴ μανία τοῦ πράγματος αὐτοῦ. Ἄς ὑποθέσουμε λοιπὸν ὅτι ἰατρὸς εἶναι ὁ Θεός, φιάλη ἡ πόλη, ἄρρωστος ὁ δύστροπος λαὸς τῶν Ἰουδαίων, καὶ ψυχροποσία ἡ ἄδεια καὶ ἡ δυνατότητα τελέσεως τῶν θυσιῶν. Ὅπως λοιπὸν ὁ ἰατρὸς συγκρατεῖ τὸν ἄρρωστο ἀπὸ τὴ βλαβερὴ ἀπαίτησή του καταστρέφοντας τὸ σκεῦος, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὶς θυσίες καταστρέφοντας τὴ πόλη αὐτὴ καὶ καθιστώντας τὴν ἄβατη. Γιατί, ἂν δὲν ἤθελε νὰ κάμῃ αὐτό, τότε γιὰ ποιὸ λόγο περιώρισε τὴν ἱεροτελεστία αὐτὴ σὲ ἓναν τόπο, «αὐτὸς ποὺ εἶνα παντοῦ παρῶν καὶ πληροῖ τὰ πάντα»; Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν περιορίζοντας τὴ λατρεία σὲ θυσία, τὶς θυσίες σὲ τόπο, τὸν τόπο σὲ καιρὸ καὶ τὸν καιρὸ σὲ μιὰ πόλη, κατέστρεψε πάλι τὴν πόλη ἐκείνη;

Καὶ τὸ θαυμαστὸ βέβαια καὶ παράδοξο εἶναι, ὅτι ὅλη ἡ οἰκουμένη εἶναι διάπλατα ἀνοικτὴ στοὺς Ἰουδαίους, ὅπου ὅμως δὲν τοὺς ἐπιτρέπεται νὰ τελέσουν τὴ θυσία, καὶ μόνο ἡ Ἱερουσαλήμ κατέστη ἄβατη σ’ αὐτούς, ὅπου μόνο ἐπιτρεπόταν ἡ προσφορὰ τῆς θυσίας. Ἄρα δὲν εἶνα ὀλοφάνερη καὶ σ’ αὐτούς ἀκόμη τοὺς πιὸ ἡλίθιους ἡ αἰτία τῆς καταστροφῆς ἐκείνης; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ὁ οἰκοδόμος, ἀφοῦ τοποθέτησεν τὰ θεμέλια, ὑψώσῃ τοὺς τοίχους, κατασκευάσῃ θολωτὴ ὀροφὴ καὶ συνδέσῃ τὴν καμάρα ἐκείνη σὲ μιὰ κεντρικὴ πέτρα, ἂν θελήσῃ νὰ τὴν ἀφαιρέσῃ, διέλυσεν ὅλον τὸν σύνδεσμον τῆς οἰκοδομῆς, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ἀφοῦ κατέστησε κατὰ κάποιον τρόπο τὴν πόλη σύνδεσμον λατρείας, στὴ συνέχεια καταστρέφοντάς τὴν, κατέλυσεν ταυτόχρονα καὶ ὀλόκληρον τὸ ὑπόλοιπον θρησκευτικὸ οἰκοδόμημα.

7. Ἡ μάχη λοιπὸν κατὰ τῶν Ἰουδαίων ἄς σταματήσῃ ἐδῶ. Γιατὶ σήμερον ρίψαμε τὰ βέλη ἐναντίον τους, λέγοντας μόνο τόσα, ὅσα ἄρκοῦσαν γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν ἀδελφῶν μας, ἢ καλύτερα καὶ πολὺ περισσότερα. Πρέπει ὅμως τώρα νὰ παρακαλέσω ἐσᾶς τοὺς παρό-

τας, ἵνα πολλὴν τῶν μελῶν τῶν ἡμετέρων ποιήσωνται πρόνοιαν, ἵνα μὴ λέγητε· 'τί δέ μοι μέλει; τί δὲ ἐγὼ περιεργάζομαι καὶ πολυπραγμονῶ;' Ὁ Δεσπότης ἡμῶν δι' ἡμᾶς ἀπέθανε, σὺ δὲ οὐδὲ λόγον προῖσαι; Καὶ ποίαν ἔχεις συγγνώμην; ποίας ἀπολογίας τεύξῃ; πῶς
 5 ἐπὶ τοῦ βήματος στήση τοῦ Χριστοῦ μετὰ παρρησίας, εἶπέ μοι, τοσούτων ψυχῶν ἀπώλειαν παρορῶν; Εἶθε μοι δυνατὸν ἦν τοὺς ἐκεῖ τρέχοντας εἰδέναι, καὶ οὐκ ἂν ἐδεήθην ὑμῶν, ἀλλὰ τὴν ταχίστην ἐποησάμην ἂν διόρθωσιν. Ὅταν τὸν ἀδελφὸν δέῃ διορθῶσαι, κἂν τὴν ψυχὴν ἐπιδοῦναι δέῃ, μὴ παραιτήσῃ· μίμησαί σου τὸν Δεσπό-
 10 την. Κἂν οἰκέτην ἔχῃς, κἂν γυναῖκα, κάτεχε ἐπὶ τῆς οἰκίας μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος. Εἰ γὰρ εἰς θέατρον οὐκ ἐπιτρέπεις ἀπελθεῖν, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ συναγωγῆς τοῦτο χρὴ ποιεῖν. Μείζων γὰρ ἢ παρανομία ἐκείνης αὕτη· ἐκεῖ ἀμαρτία τὸ γινόμενον, ἐνταῦθα δὲ ἀσέβεια. Ταῦτα δὲ λέγομεν, οὐχ ἵνα εἰς θέατρον ἀφήτε ἀναβαίνειν,
 15 κακὸν γὰρ κάκεῖνο, ἀλλ' ἵνα καὶ τοῦτο πολλῶ πλέον κωλύσῃτε.

Τί τρέχεις ἰδεῖν ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν θεομάχων Ἰουδαίων, εἶπέ μοι; σαλπίζοντας ἀνθρώπους; δέον σε οἴκοι καθήμερον στενάζειν ὑπὲρ ἐκείνων καὶ δακρύνειν, ὅτι τῷ προστάγματι τοῦ Θεοῦ μάχονται, ὅτι τὸν διάβολον ἔχουσι μεθ' ἑαυτῶν χορεύοντα. Ὅπερ γὰρ
 20 ἔφθην εἰπὼν, τὸ παρὰ γνώμην τοῦ Θεοῦ γινόμενον, εἰ καὶ ποτε συγκεχωρημένον ἦν, ὕστερον παρανομία τίς ἐστι, καὶ μυρίων τιμωριῶν ὑπόθεσις. Ἐσάλπιζον οἱ Ἰουδαῖοί ποτε, ὅτε τὰς θυσίας εἶχον, νῦν δὲ αὐτοῖς οὐκ ἀφίεται τοῦτο ποιεῖν. Ἄκουσον γοῦν καὶ διὰ τί τὰς σάλπιγγας ἔλαβον· «ποιήσον σεαυτῶ», φησί, «σάλπιγγας
 25 ἔλατὰς ἀργυρᾶς». Εἶτα λέγων αὐτῶν τὴν χρεῖαν, ἐπήγαγε· «καὶ σαλπιεῖτε ἐν αὐταῖς ἐπὶ τοῖς ὀλοκαυτώμασιν ὑμῶν καὶ ταῖς θυσίαις τῶν σωτηρίων ὑμῶν». Ποῦ τοίνυν ἐστὶν ὁ βωμός; ποῦ δὲ ἡ κιβωτός; ποῦ δὲ ἡ σκηνὴ καὶ τὰ ἅγια τῶν ἀγίων; ποῦ δὲ ὁ ἱερεὺς; ποῦ δὲ τὰ Χερουβὶμ τῆς δόξης; ποῦ δὲ τὸ χρυσοῦν θυμιατήριον; ποῦ δὲ
 30 τὸ ἰλαστήριον; ποῦ αἱ φιάλαι; ποῦ τὰ σπονδεῖα; ποῦ τὸ πῦρ τὸ ἄνω-

20. Ἄριθμ. 10,2.

21. Ἄριθμ. 10,10.

ντες, ὥστε νὰ δείξετε πολλή φροντίδα γιὰ τὰ μέλη μας καὶ νὰ μὴ λέτε· 'τί με μέλλει; γιατί ν' ἀσχολοῦμαι καὶ νὰ καταγίνωμαι ἐγὼ με τοὺς ἄλλους;' Ὁ Κύριός μας πέθανε γιὰ μᾶς, καὶ σὺ δὲν λές οὔτε μιὰ λέξη; Καὶ ποιά συγχώρηση θὰ ἔχης; ποιά δικαιολογία θὰ προβάλης; πῶς θὰ σταθῆς, πές μου, με θάρρος ἐνώπιον τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴν ἀπώλεια τόσων ψυχῶν; Μακάρι νὰ μπορούσα νὰ γνωρίζω ὄλους ἐκείνους ποὺ τρέχουν ἐκεῖ καὶ δὲν θὰ χρειαζόμουν τὴ βοήθειά σας, ἀλλὰ θὰ μπορούσα νὰ τοὺς διορθώσω τάχιστα. Ὅταν χρειάζεται νὰ διορθώσης τὸν ἀδελφό σου, κι ἂν ἀκόμη χρειασθῆ νὰ προσφέρῃς τὴ ζωὴ σου, μὴ ἀποφύγῃς νὰ τὸ κάμῃς, ἀλλὰ μιμήσου τὸν Κύριό σου. Καὶ εἴτε ἔχεις δοῦλο, εἴτε ἔχεις γυναῖκα, κράτησέ τους στὸ σπίτι μὲ πολλή αὐστηρότητα. Γιατί, ἂν δὲν τοὺς ἐπιτρέπεις νὰ πηγαίνουν στὸ θέατρο, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ τὸ κάμῃς αὐτὸ γιὰ τὴ συναγωγή; γιατί αὐτὴ ἡ παρανομία εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ ἐκείνη. Στὴν περίπτωσι ἐκείνη τὸ πρᾶγμα εἶναι ἁμαρτία, ἐνῶ σ' αὐτὴν εἶναι ἀσέβεια. Καὶ αὐτὰ τὰ λέμε ὄχι γιὰ νὰ τοὺς ἀφήνετε νὰ πηγαίνουν στὰ θέατρα, γιατί καὶ αὐτὸ εἶναι κακό, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸ ἐμποδίσετε καὶ αὐτὸ πολὺ περισσότερο.

Πές μου, τί τρέχεις νὰ δῆς στὴ συναγωγή τῶν θεομάχων Ἰουδαίων; ἀνθρώπους ποὺ παίζουν σάλπιγγες; Ἔπρεπε νὰ κάθῃσαι στὸ σπίτι σου καὶ νὰ στενάζῃς γιὰ ἐκείνους καὶ νὰ δακρῦζῃς, ποὺ ἀντιμάχονται τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἔχουν μαζί τους τὸν διάβολο καὶ χορεύουν. Γιατί, ὅπως εἶπα παραπάνω, ἐκεῖνο ποὺ γίνεται παρὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, κι ἂν ἀκόμη κάποτε εἶχε ἐπιτραπῆ νὰ γίνεται, στὴ συνέχεια ὅμως γινόμενο εἶναι παρανομία καὶ αἰτία ἀπειρῶν τιμωριῶν. Σάλπιζαν κάποτε οἱ Ἰουδαῖοι, τότε ποὺ τελοῦσαν τὶς θυσίες, ἀλλὰ τώρα δὲν τοὺς ἐπιτρέπεται νὰ τὸ κάμουν αὐτό. Ἄκουσε ὅμως καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ἔλαβαν τὶς σάλπιγγες· «κατασκεύασε», λέγει, «γιὰ τὸν ἑαυτό σου μὲ σφυρηλασία σάλπιγγες ἀργυρές»²⁰. Ἐπειτα ἀνακοινώνοντας τὴ χρῆσι αὐτῶν πρόσθεσε· «καὶ θὰ σαλπίζετε μὲ αὐτὲς ὅταν θὰ προσφέρετε τὰ ὀλοκαυτώματά σας καὶ τὶς θυσίες πρὸς σωτηρία σας»²¹. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ὁ βωμός; ποῦ εἶναι ἡ κιβωτός; ποῦ εἶναι ἡ σκηνὴ καὶ τὰ ἅγια τῶν ἀγίων; ποῦ ὁ ἱερεὺς; ποῦ τὰ χερουβὶμ τῆς δόξης; ποῦ τὸ χρυσοῦ θυμιατήρι; ποῦ τὸ ἰλαστήρι; ποῦ οἱ φιάλες; ποῦ τὰ σκεύη τοῦ λιβανισμοῦ; ποῦ ἡ φωτιὰ ποὺ

θεν κατενεχθέν; Πάντα ἀφῆκας καὶ τὰς σάλπιγγας κατέχεις μόνον;
 Ὅρᾳς ὅτι παίζουσι μᾶλλον, ἢ λατρεύουσιν;

Ἄλλ' ὡσπερ ἐκείνοις ἐγκαλοῦμεν, ὅτι παρανομοῦσιν, οὕτω
 καὶ πολλῶ μᾶλλον ὑμῖν, ὅτι τοῖς παρανομοῦσι συνέρχεσθε καὶ οὐχὶ
 5 τοῖς συντρέχουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς κυρίοις οὐσί κωλῦσαι καὶ
 μὴ βουλομένοις. Μὴ μοι λέγε· 'τί γὰρ ἔχω κοινὸν πρὸς ἐκεῖνον;
 Ἀλλότριός ἐστι καὶ ἄγνωστος'. Ἔως ἂν ἦ πιστὸς καὶ τῶν αὐτῶν
 σοι μετέχων μυστηρίων καὶ εἰς τὴν αὐτὴν Ἐκκλησίαν ἀπαντᾷ καὶ
 ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν καὶ ἐπιτηδείων πάντων ἐστὶν οἰκειότερος.
 10 Ὡσπερ οὖν οὐχ οἱ κλέπτοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ κύριοι μὲν ὄντες
 κωλῦσαι, μὴ κωλύοντες δέ, τὴν αὐτὴν ἐκείνοις διδῶσι δίκην· οὐ-
 τως οὐχ οἱ ἀσεβοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ δυνάμενοι μὲν ἀπαγαγεῖν
 τῆς ἀσεβείας, μὴ βουλόμενοι δέ, ἢ δι' ὄκνον ἢ διὰ νωθρίαν, ὁμοίως
 κολάζονται. Ἐπεὶ καὶ ὁ τὸ τάλαντον ἐκεῖνο κατορύξας, ὀλόκληρον
 15 ἀπέδωκε τῷ ἰδίῳ δεσπότη· ἀλλ' ὁμοῦς ἐπειδὴ μὴ ἐπλεόνασεν αὐτὸ
 ἐκολάζετο. Καὶ σὺ τοίνυν αὐτός, ἂν καθαρὸς διαμείνης καὶ ἀκέ-
 ραιος, μὴ πλεονάσης δέ σου τὸ τάλαντον, μηδὲ ἕτερον ἀδελφὸν
 ἀπολλύμενον ἐπαναγάγης εἰς σωτηρίαν, τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ πείσῃ.

Τί μέγα αἰτῶ παρ' ὑμῶν, ἀγαπητοί; Ἐκαστος ὑμῶν ἓνα μοι
 20 τῶν ἀδελφῶν ἀνασωσάτω, περιεργασάσθω, πολυπραγμονησάτω,
 ἵνα εἰς τὴν ἐπιούσαν σύναξιν μετὰ πολλῆς παρρησίας ἀπαντήσω-
 μεν, δῶρα τῷ Θεῷ κομίζοντες, δῶρα πάντων τιμιώτερα, τὰς ψυ-
 χὰς τῶν πεπλανημένων ἐπαναγαγόντες· κἂν ὑβρισθῆναι δέῃ, κἂν
 πληγὰς λαβεῖν, κἂν ὀτιοῦν ἕτερον ὑπομεῖναι, πάντα ποιήσωμεν,
 25 ὥστε αὐτοὺς ἀνακτήσασθαι. Καὶ γὰρ λακτιζόντων τῶν νοσοῦντων
 καὶ ὑβριζόντων καὶ λοιδορούντων ἀνεχόμεθα, οἱ δακνόμεθα ταῖς
 ὕβρεσιν, ἀλλ' ἓν μόνον ἐπιθυμοῦμεν ἰδεῖν, τοῦ τὰ τοιαῦτα ἀσχη-
 μοῦντος τὴν υἰγίειαν. Καὶ ἰατροῦ πολλάκις ἐσθῆτα διέρρηξεν ὁ κά-
 μνων· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἀπέστη ἐκεῖνος τῆς θεραπείας. Πῶς οὖν
 30 οὐκ ἄτοπον, τοὺς μὲν τῶν σωμάτων προνοοῦντας τοσαύτην ποιεῖ-
 σθαι τὴν ἐπιμέλειαν, ψυχῶν δὲ τοσοῦτων ἀπολλυμένων, ραθυμεῖν
 καὶ μηδὲν ἠγεῖσθαι πάσχειν δεινόν, τῶν μελῶν ἡμῶν σηπομένων;

κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανό; Ὅλα τὰ ἄφησες καὶ κρατᾶς μόνο τις σάλπιγγες; Βλέπεις ὅτι παίζουν μᾶλλον παρὰ λατρεύουν;

Ἄλλ' ὅπως κατηγοροῦμε ἐκείνους, γιατί παρανομοῦν, ἔτσι καὶ πολὺ περισσότερο κατηγοροῦμε ἐσᾶς, γιατί συναναστρέφεσθε μὲ ἐκείνους ποὺ παρανομοῦν, καὶ ὄχι μόνο ἐκείνους ποὺ τρέχουν μαζί τους στὶς συναγωγές, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ μποροῦν νὰ τοὺς ἐμποδίσουν καὶ δὲν θέλουν. Μὴ μοῦ λές· 'Τί σχέση ἔχω ἐγὼ μὲ ἐκεῖνον; μοῦ εἶναι ξένος καὶ ἄγνωστος'. Ὅσο εἶναι πιστὸς καὶ μετέχει μαζί σου στὰ μυστήρια καὶ συχνάζει στὴν ἴδια ἐκκλησία, εἶναι πιὸ συγγενῆς καὶ ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς καὶ ἀπὸ τοὺς φίλους. Ὅπως δηλαδὴ ὄχι μόνο οἱ κλέπτες, ἀλλὰ καὶ ὅσοι μποροῦν ν' ἀποτρέψουν τὴ κλοπὴ καὶ δὲν τὸ κάμνουν, τιμωροῦνται μὲ τὴν ἴδια τιμωρία, ἔτσι τιμωροῦνται ὅμοια ὄχι μόνον οἱ ἀσεβεῖς, ἀλλὰ καὶ ὅσοι μποροῦν ν' ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ἀσέβεια, ἀλλὰ δὲν θέλουν νὰ τὸ κάνουν, ἢ ἀπὸ ὀκνηρία ἢ ἀπὸ νωθρότητα. Γιατί καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀπέκρυψε στὴ γῆ τὸ τάλαντο, τὸ ἐπέστρεψε ὀλόκληρο στὸν κύριό του, ἀλλὰ τιμωρήθηκε, γιατί δὲν τὸ πολλαπλασίασε²². Καὶ σὺ λοιπόν, ἂν παραμείνης καθαρὸς καὶ ἀκέραιος, δὲν πολλαπλασιάσης ὅμως τὸ τάλαντό σου οὔτε καὶ ὀδηγήσης ἀδελφὸ ποὺ χάνεται στὴ σωτηρία, θὰ πάθης τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνον.

Τί μεγάλο πρᾶγμα ζητῶ ἀπὸ σᾶς, ἀγαπητοί μου; Ὁ καθένας σας γιὰ χάρη μου ἄς σῶση κάποιον ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς, ἄς ἐνδιαφερθῆ κι ἄς φροντίση, ὥστε στὴν ἐπόμενη σύναξή μας νὰ συναντηθοῦμε μὲ πολλὴ παρρησία, προσφέροντας στὸν Θεὸ δῶρα, ποὺ εἶναι τιμιώτερα ἀπὸ ὅλα, ἐπαναφέροντας στὴ σωτηρία τὶς ψυχές τῶν πλανημένων ἀδελφῶν μας. Κι ἂν χρειασθῆ νὰ ὑβρισθοῦμε, ἢ νὰ δεχθοῦμε πλήγματα, ἢ νὰ ὑπομείνουμε ὅ,τιδήποτε ἄλλο, ἄς κάμουμε τὰ πάντα, ὥστε νὰ τοὺς ἐπανακτήσουμε. Γιατί καὶ ὅταν μᾶς κλωτσοῦν οἱ ἀσθενεῖς καὶ μᾶς ὑβρίζουν καὶ μᾶς ἐμπαίζουν τοὺς ἀνεχόμεστε καὶ δὲν ντρεπόμαστε γιὰ τὶς ὑβρεῖς τους, ἀλλ' ἓνα μόνο ἐπιθυμοῦμε νὰ δοῦμε, τὴν υἰεῖα ἐκείνου ποὺ κάμνει αὐτὲς τὶς ἀσχημοσύνες. Ὁ ἄρρωστος πολλὰς φορὲς ξέσχισε τὴ στολὴ τοῦ ἱατροῦ, ἀλλ' ἐκεῖνος δὲν παραιτεῖται γι' αὐτὸ ἀπὸ τὴ θεραπεία του. Πῶς λοιπόν δὲν εἶναι παράλογο, ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν τὴν πρόνοια τῶν σωμάτων νὰ δείχνουν τόση φροντίδα, καὶ ἐμεῖς, βλέποντας τόσες ψυχές νὰ χάνονται, ν' ἀδιαφοροῦμε καὶ νὰ νομίζουμε, ὅτι δὲν πα-

Ἄλλ' οὐχ ὁ Παῦλος οὕτως· ἀλλὰ πῶς; «Τίς», φησίν, «ἀσθενεῖ καὶ οὐκ ἀσθενῶ; Τίς σκανδαλίζεται καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;». Τοῦτο καὶ σὺ δέξαι τὸ πῦρ· κἂν ἴδῃς ἀδελφὸν ἀπολλύμενον, κἂν λοιδορῇ, κἂν ὑβρίζῃ, κἂν τύπτῃ, κἂν ἀπειλῇ ἐχθρὸς γενέσθαι, κἂν ὀτιοῦν 5 ἕτερον ἐπανατείνηται, πάντα φέρε γενναίως, ὅπως αὐτοῦ κερδάνῃς τὴν σωτηρίαν. Ἐὰν οὗτος ἐχθρὸς σου γένηται, ὁ Θεὸς ἔσται σου φίλος καὶ μεγάλοις σε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀμείψεται τοῖς ἀγαθοῖς.

Γένοιτο δὲ εὐχαῖς τῶν ἀγίων τοὺς τε πεπλανημένους ἀνασω-
 10 θῆναι, ὑμᾶς τε τῆς ἄγρας περιγενέσθαι, αὐτούς τε τοὺς βλασφήμους ἐκείνους τῆς ἀσεβείας ἀπαλλαγέντας, ἐπιγινῶναι τὸν ὑπὲρ αὐτῶν σταυρωθέντα Χριστόν, ἵνα πάντες ὁμοθυμαδὸν ἐν ἐνὶ στόματι δοξάζωμεν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς σύμπαντας 15 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

θαίνομε κανένα κακό, τή στιγμή πού σαπίζουν τὰ μέλη μας; Ὅμως ὁ Παῦλος δέν ἐνεργεῖ ἔτσι, ἀλλά πῶς; «Ποιός», λέγει, «εἶναι ἀσθενής καί δέν εἶμαι καί ἐγώ; Ποιός σκανδαλίζεται καί δέν φλογίζομαι ἐγώ ἀπό πόνο;»²³. Αὐτή λοιπόν τή φλόγα δέξου καί σύ, κι ἂν δῆς κάποιον ἀδελφὸ νὰ χάνεται, εἴτε σέ κακολογεῖ, εἴτε σέ ὑβρίζει, εἴτε σέ κτυπᾷ, εἴτε σέ ἀπειλεῖ ὅτι θὰ γίνῃ ἐχθρὸς σου, εἴτε σέ ἀπειλεῖ ὅτι θὰ κάμῃ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, ὅλα ὑπόμεινέ τα μὲ γενναιότητα, ὥστε νὰ κερδίσης τή σωτηρία του. Ἄν αὐτὸς γίνῃ ἐχθρὸς σου, ὁ Θεὸς θὰ γίνῃ φίλος σου καί κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη θὰ σέ ἀνταμείψῃ μὲ μεγάλη ἀγαθὰ.

Εὐχομαι μὲ τὶς εὐχὲς τῶν ἀγίων καί οἱ πλανημένοι νὰ σωθοῦν, ἀφοῦ σεῖς φροντίσετε νὰ τοὺς βρῆτε καί νὰ τοὺς ἐπαναφέρετε, καί ἀφοῦ ἀπαλλαγοῦν οἱ βλάσφημοι ἐκεῖνοι ἀπὸ τὴν ἀσέβεια, νὰ γνωρίσουν τὸν Χριστό, πὺ σταυρώθηκε γι' αὐτούς, ὥστε ὅλοι μαζί καί μὲ ἓνα στόμα νὰ δοξάζουμε τὸν Θεὸ καί Πατέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὅποιον ἀνήκει ἡ δόξα καί τὸ κράτος, μαζί καί στὸ ἅγιο Πνεῦμα, σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

23. Β' Κορ. 11,29.

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

1. Πόθεν ἡμῖν ἄρα πλείων ὁ σύλλογος γέγονε σήμερον; Πρὸς τὴν ἀπαίτησιν τῆς ὑποσχέσεως ἀπηντήσατε πάντως καὶ τὸ ἀργύριον τὸ πεπυρωμένον, ὃπερ ὑπεσχόμεν καταβαλεῖν, ὑποδέξασθαι παρεγένεσθε. «Τὰ λόγια γάρ», φησί, «Κυρίου, λόγια ἀγνά· ἀργύριον πεπυρωμένον δοκίμιον τῇ γῆ». Εὐλόγητος ὁ Θεός, ὁ τοσαύτην ὑμῖν περὶ τὴν πνευματικὴν ἀκρόασιν ἐπιθυμίαν ἐνθείς. Καθάπερ γὰρ οἱ φίλοινοι καὶ φιλοπόται, ἐναγόμενοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν, περιεργάζονται καὶ πολυπραγμονοῦσι ποῦ πότοι καὶ συμπόσια καὶ δεῖπνα καὶ κῶμοι καὶ μέθαι καὶ φιάλαι καὶ κρατῆρες καὶ ποτήρια, 10 οὕτω δὴ καὶ ὑμεῖς, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀνιστάμενοι περιεργάζεσθε, ποῦ παραίνεσις καὶ συμβουλή καὶ παράκλησις καὶ διδασκαλία καὶ λόγος εἰς δόξαν Χριστοῦ συντείνων. Διὰ ταῦτα καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ προθυμότερον ταύτης ἀπτόμεθα τῆς ὑποθέσεως καί, ἄπερ ὑπεσχόμεθα, μετὰ πάσης κατατίθεμεν τῆς εὐγνωμοσύνης.

15 Ἡ μὲν οὖν πρὸς Ἰουδαίους μάχη τέλος ἔλαβε τὸ προσῆκον καὶ τὸ τρόπαιον ἔστηκε καὶ ὁ στέφανος ἡμῖν ἀπήρτισται καὶ τὸ βραβεῖον ἠρπάσαμεν καὶ ἀπὸ τῆς προτέρας διαλέξεως. Τὸ γὰρ σπουδαζόμενον ἦν ἡμῖν ἀποδειῖξαι, ὅτι τὰ γινόμενα νῦν ὑπ' αὐτῶν παρανομία τίς ἐστι καὶ παράβασις καὶ ἀνθρώπων πρὸς Θεὸν μάχη 20 καὶ πόλεμος· καὶ τοῦτο σὺν Θεῷ μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης ἀπεδείχθη. Εἰ γὰρ καὶ μέλλοιεν ἀπολαμβάνειν τὴν ἑαυτῶν πόλιν καὶ ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανιέναι πολιτείαν καὶ τὸν ναὸν ὄραν ἀνιστάμενον, ὃπερ οὐδέ ποτε ἔσται, οὐδὲ οὕτως ἔχουσί τινα ἀπολογίαν ἐν τοῖς νῦν ὑπ' αὐτῶν γινομένοις. Ἐπεὶ καὶ οἱ παῖδες οἱ τρεῖς καὶ Δανιὴλ

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

Γιὰ ποιό λόγο ἄραγε ἡ συγκέντρωσή μας σήμερα ἔγινε μεγαλύτερη; Ὅπωςδήποτε ἀνταποκριθήκατε στήν ἀπαίτηση τῆς ὑποσχέσεως καὶ ἦλθατε νὰ λάβετε τὸ δοκιμασμένο ἀργύριο, ποὺ ὑποσχέθηκα νὰ σᾶς δώσω. Γιατὶ λέγει, «τὰ λόγια τοῦ Κυρίου εἶναι λόγια ἀγνά: ἀργύριο πυρακτωμένο καὶ δοκιμασμένο στὴ γῆ»¹. Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ποὺ ἔβαλε μέσα σας τόση μεγάλη ἐπιθυμία γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀκρόαση. Γιατὶ, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ ἀγαποῦν τὸ κρασί καὶ τὰ ἄλλα ποτά, ἀφοῦ σηκωθοῦν ἀπὸ τὸν ὕπνο κάθε ἡμέρα ἐρευνοῦν καὶ ψάχνουν ἐπίμονα νὰ μάθουν ποῦ ὑπάρχει πολυποσία καὶ συμπόσια καὶ δεῖπνα καὶ διασκεδάσεις καὶ μεθύσια καὶ φιάλες καὶ βαρέλια καὶ ποτήρια, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐσεῖς, κάθε ἡμέρα, ἀφοῦ σηκωθῆτε ἀπὸ τὸν ὕπνο, ἀναζητεῖτε νὰ μάθετε ποῦ ὑπάρχει παραίνεση καὶ συμβουλή καὶ παράκληση καὶ διδασκαλία καὶ λόγος, ποὺ ἀποσκοπεῖ στὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ μὲ μεγαλύτερη προθυμία ἀσχολοῦμαι μὲ τὴν ὑπόθεση αὐτὴ καὶ ἐκεῖνα ποὺ ὑποσχέθηκα σᾶς τὰ προσφέρω μ' ὅλη μου τὴν εὐχαρίστηση.

Ὁ ἀγώνας λοιπὸν κατὰ τῶν Ἰουδαίων ἔλαβε τὸ τέλος ποὺ ἔπρεπε, τὸ τρόπαιο στήθηκε πιά, τὸ στεφάνι κατασκευάσθηκε καὶ πήραμε τὸ βραβεῖο ἀπὸ τὸν προηγούμενο λόγο. Ἡ προσπάθειά μας δηλαδὴ ἦταν ν' ἀποδείξουμε, ὅτι τὰ ὅσα αὐτοὶ πράττουν τώρα εἶναι παρανομία καὶ παράβαση καὶ μάχη καὶ πόλεμος τῶν ἀνθρώπων ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, πρᾶγμα ποὺ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ἀποδείχθηκε ἐπακριβῶς. Καὶ ἂν ἀκόμη δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ ἐπανακτῆσουν τὴν πόλη τους καὶ νὰ ἐπανέλθουν στὸν παλιὸ τρόπο ζωῆς καὶ νὰ δοῦν νὰ ἀνοικοδομηθῆται ὁ ναός, πρᾶγμα ποὺ δὲν πρόκειται νὰ γίνη ποτέ, οὔτε καὶ τότε θὰ εἶχαν κάποια δικαιολογία γιὰ τὰ ὅσα γίνονται τώρα ἀπ' αὐτούς. Γιατὶ καὶ οἱ τρεῖς παῖδες καὶ ὁ Δανιήλ καὶ ὅλοι

καὶ οἱ ἄλλοι ἅπαντες, οἱ ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας διατρίβοντες, προσεδόκων ἀπολήψεσθαι τὴν ἑαυτῶν πόλιν καὶ μετὰ ἑβδομήκοντα ἔτη τὸ ἔδαφος ὄψεσθαι τῆς πατρίδος καὶ ἐν τοῖς νόμοις τοῖς προτέροις βιώσεσθαι· ἀλλ' ὁμως καὶ φανερὰν ὑπόσχεσιν ἔχοντες καὶ ὠμολο-
5 γημένην, οὐδὲ οὕτως ἐτόλμων πρὸ τῆς ὑποσχέσεως καὶ τῆς ἐπανόδου ποιῆσαί τι τῶν νομίμων, ὧν οὗτοι ποιοῦσι νῦν· οὕτω καὶ σὺ δυνήσῃ τὸν Ἰουδαῖον ἐπιστομίσαι.

Ἐρώτησον γὰρ αὐτόν, 'τίνος ἔνεκεν νηστεύεις, οὐκ ἔχων τὴν πόλιν'; Κἂν εἶπῃ, ὅτι 'προσδοκῶ τὴν πόλιν ἀπολαμβάνειν', εἶπε
10 πρὸς αὐτόν· 'οὐκοῦν ἕως ἂν ἀπολάβῃς ἡσύχαζε. Καὶ γὰρ οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι, ἕως ὅτε πρὸς τὴν πατρίδα τὴν ἑαυτῶν ἐπανῆλθον, οὐδὲν ἐτόλμων ποιεῖν, ὧν σὺ ποιεῖς νῦν. Ὅθεν δῆλον ὅτι παρανομεῖς νῦν, κἂν μέλλῃς τὴν πόλιν ἀπολαμβάνειν, ὡς σύ φης, καὶ τὰς πρὸς Θεὸν παραβαίνεις συνθήκας καὶ τὴν πολιτείαν αὐτὴν ἐνουβρίζεις'.
15 Πρὸς μὲν οὖν τὸ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀναισχυντίαν ἐπιστομίσαι καὶ δεῖξαι παρανομοῦντας αὐτούς, ἱκανὰ καὶ τὰ τῆ προτέρα διαλέξει πρὸς τὴν ἀγάπην ὑμῶν εἰρημένα. Ἐπειδὴ δὲ οὐ τοῦτο ἐσπουδάκαμεν μόνον, ἐκεῖνων ἀπορράψαι τὰ στόματα, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν παιδεῦσαι μειζόνως τὰ οἰκεῖα δόγματα, φέρε ἐκ περιουσίας
20 τοῦτο ἀποδείξωμεν πάλιν, ὅτι οὔτε ἀναστήσεται λοιπὸν ὁ ναός, οὐδὲ εἰς τὴν προτέραν ἐπανήξουσι πολιτείαν. Οὕτω γὰρ ὑμεῖς τε ἀκριβέστερον εἴσεσθε τὰ ἀποστολικὰ δόγματα, ἐκεῖνοί τε μειζόνως ἀσεβοῦντες ἀλώσσονται. Παρέξομεν δὲ μάρτυρα τούτων οὐκ ἄγγελον, οὐκ ἀρχάγγελον, ἀλλ' αὐτόν τὸν τῆς οἴκουμένης ἀπάσης Δε-
25 σπότην, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Εἰσελθὼν γὰρ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὸν ναὸν ἰδὼν, ἔλεγεν, ὅτι «ἔσται Ἱερουσαλήμ πατουμένη ὑπὸ ἐθνῶν πολλῶν, ἕως οὗ πληρωθῶσι καιροὶ ἐθνῶν πολλῶν», τὸν μέχρι συντελείας λέγων χρόνον. Καὶ πάλιν περὶ τοῦ ναοῦ ταῦτα ἠπειλήσεν, τοῖς μαθηταῖς εἰπὼν· «οὐ μὴ μείνη λίθος ἐπὶ
30 λίθον ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἕως οὗ καταλυθῆ», τὸν ἀφανισμόν τὸν παντελῆ καὶ τὴν ἐρήμωσιν προαναφωνῶν τὴν εἰς τέλος.

2. Λουκᾶ 21,24.

3. Ματθ. 24,2.

4. Ἡ προφητεία ἐκπληρώθηκε τὸ 70 μ. Χ., ὅταν ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτορας Τίτος κυρίευσε τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ κατέστρεψε ἐκ θεμελίων τὸν ναό.

οἱ ἄλλοι, πού ἔζησαν στήν αἰχμαλωσία, μέ ἀγωνία περίμεναν νά ἐπανεέλθουν στήν πόλη τους καί ὕστερα ἀπό ἑβδομήντα χρόνια νά δοῦν τὸ χῶμα τῆς πατρίδας τους καί νά ζήσουν σύμφωνα μέ τοὺς παλιούς νόμους. Ἄλλ' ὅμως, ἂν καὶ εἶχαν φανερὴ ὑπόσχεση καὶ ἐπιβεβαιωμένη, οὔτε καὶ ἔτσι τόλμησαν πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκπλήρωση τῆς ὑποσχέσεως καὶ τὴν ἐπάνοδό τους νά πράξουν κάτι ἀπὸ τὰ νόμιμα, τὰ ὁποῖα τώρα αὐτοὶ πράττουν. Ἔτσι καὶ σὺ θὰ μπορέσης μέ αὐτὰ ν' ἀποστομώσης τὸν Ἰουδαῖο.

Ρώτησέ τὸν λοιπὸν. Ἐπειδὴ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπάνοδό τους στήν πατρίδα, δὲν τόλμησαν νά κάμουν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ πού τώρα σὺ κάμνεις. Ἄρα εἶναι φανερό, ὅτι παρανομεῖς τώρα, ἔστω καὶ ἂν, ὅπως λές, πρόκειται ν' ἀνακτήσης τὴν πόλη, παραβαίνεις τὶς συμφωνίες σου μέ τὸν Θεὸ καὶ μέ τὸν τρόπο αὐτὸ ζωῆς καὶ λατρείας τὸν καθυβρίζεις'. Γιὰ ν' ἀποστομώσης λοιπὸν τὴν ἀναίδεια τῶν Ἰουδαίων καὶ ν' ἀποδείξης, ὅτι αὐτοὶ παρανομοῦν, σοῦ εἶναι ἀρκετὰ τὰ ὅσα λέχθηκαν πρὸς τὴν ἀγάπη σας κατὰ τὴν προηγούμενη ὁμιλία. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦταν ἡ προσπάθειά μας μόνο αὐτό, τὸ νά κλείσουμε τὰ στόματά τους, ἀλλὰ καὶ νά διδάξουμε στοὺς πιστοὺς τῆς Ἐκκλησίας τὰ δόγματά μας, ἐμπρὸς ἃς τὸ ἀποδείξουμε καὶ πάλι μέ περισσότερα ἐπιχειρήματα, ὅτι οὔτε θὰ ἀνοικοδομηθῇ ὁ ναὸς οὔτε καὶ αὐτοὶ θὰ ἐπανεέλθουν στὸ παλιὸ πολίτευμά τους. Γιατὶ ἔτσι σεῖς ἀκριβέστερα θὰ γνωρίσετε τὴν ἀποστολικὴ διδασκαλία, ἐνῶ ἐκεῖνοι θὰ συλληφθοῦν νά ἀσεβοῦν πιὸ πολύ. Καὶ θὰ παρουσιάσω γι' αὐτὰ μάρτυρα ὄχι ἄγγελο ἢ ἀρχάγγελο, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν Δεσπότη ὅλης τῆς οἰκουμένης, τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό. Γιατί, μπαίνοντας στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἀντικρύζοντας τὸν ναὸ εἶπε· «καὶ θὰ καταπατηῖται ἡ Ἱερουσαλήμ ἀπὸ πολλὰ ἔθνη, μέχρι πού νά συμπληρωθοῦν οἱ χρόνοι κυριαρχίας τῶν πολλῶν ἐθνῶν»², ἐννοώντας τὸν χρόνο μέχρι τῆς συντέλειαι. Ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλη περίπτωση διατύπωσε ἐνώπιον τῶν μαθητῶν του κατὰ τοῦ ναοῦ τὴν ἀπειλὴ αὐτή· «δὲ θὰ μείνη στὸν τόπο αὐτὸ λίθος ἐπάνω σὲ λίθο, μέχρι πού θὰ καταστραφῇ»³, προφητεύοντας ἔτσι τὸν παντελεῖ ἀφανισμὸ καὶ τὴν ἐρήμωσή του⁴.

Ἄλλ' ὁ Ἰουδαῖος παραγράφεται τὴν μαρτυρίαν πάντως καὶ οὐκ ἀνέχεται τῶν εἰρημένων. Ἐχθρός', γὰρ φησὶν, ἔστιν ἐμὸς ὁ ταῦτα λέγων· ἐγὼ αὐτὸν ἐσταύρωσα, καὶ πῶς αὐτοῦ παραδέξομαι τὴν μαρτυρίαν; Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ὃ Ἰουδαῖε, ὅτι ὄν
 5 ἐσταύρωσας, μετὰ τὸ σταυρωθῆναι τότε σου τὴν πόλιν καθεῖλε, τότε σου τὸν δῆμον διεσκόρπισε, τότε τὸ ἔθνος πανταχοῦ διέσπειρε· διδάσκων, ὅτι ἀνέστη καὶ ζῆ καὶ νῦν ἐστὶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τῶν εὐεργεσιῶν οὐκ ἠθέλησας αὐτοῦ γνῶναι τὴν δύναμιν, διὰ τῶν κολάσεων καὶ τῶν τιμωριῶν ἐπαίδευσέ σε τὴν
 10 ἄμαχον αὐτοῦ καὶ ἀκαταγώνιστον ἰσχύν. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτω πιστεύεις, οὐδὲ νομίζεις αὐτὸν εἶναι Θεὸν καὶ τῆς οἰκουμένης Δεσπότην, ἀλλ' ἀνθρωπον ἓνα τῶν πολλῶν. Φέρε οὖν, ὡς ἐπ' ἀνθρώπῳ ποιησώμεθα τὴν ἐξέτασιν. Πῶς δὲ ἐπ' ἀνθρώπων ποιούμεθα τὴν ἐξέτασιν; Ὅταν ἴδωμέν τινας ἀνθρώπους ἐν ἅπασιν ἀληθεύοντας καὶ
 15 ἐν μηδενὶ ψευδομένους· κἂν ἐχθροὶ τυγχάνοντες ὥσι καὶ νοῦν ἔχομεν, δεχόμεθα τὰ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενα. Ὡσπερ οὖν ὅταν ἴδωμεν ψευδομένους, κἂν ἀληθεύωσιν ἐν τισιν, οὐδὲ ἐκεῖνα ραδίως παραδεχόμεθα.

2. Φέρε οὖν, ἴδωμεν ὁποῖον τὸ ἦθος τοῦ Χριστοῦ καὶ ποῖος ὁ
 20 τρόπος. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μόνον προεῖπε καὶ προανεφώνησεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ πολλὰ τῶν μελλόντων ἐκβήσεσθαι μετὰ μακρὸν ὕστερον χρόνον προανηγόρευσε τότε. Ἀγάγωμεν τοίνυν ἐκεῖνας τὰς προρρήσεις εἰς μέσον, κἂν ἴδῃς ἐν ἐκείναις ψευδόμενον, μηδὲ ταύτην καταδέξῃ, μηδὲ νομίσης εἶναι πιστόν· ἂν δὲ ἴδῃς ἐν ἅπασιν
 25 ἀληθεύοντα καὶ ταύτην τέλος εἰληφυῖαν τὴν πρόρρησιν καὶ τὸν ἄφατον μαρτυροῦντα χρόνον τῆ τῶν προειρημένων ἀληθεία, μὴ ἀναισχύντει περαιτέρω, μηδὲ φιλονεῖκει τοῖς ἡλίου φανερωτέροις πράγμασιν. Τί οὖν καὶ ἄλλο προεῖπεν, ἴδωμεν. «Προσηλθεν αὐτῷ
 30 Ἐπετίμησαν ὁ μαθηταὶ τῷ γενομένῳ, λέγοντες· διὰ τί μὴ ἐπράθη τοῦτο τριακοσίων δηναρίων καὶ ἐδόθη πτωχοῖς;». Ἐγκαλῶν τοί-

Ἄλλ' ὁ Ἰουδαῖος ἀπορρίπτει ἀσφαλῶς τὴ μαρτυρία αὐτὴ καὶ δὲν δέχεται τὰ λεχθέντα. Γιατὶ λέγει, 'εἶναι ἐχθρὸς μου αὐτὸς ποὺ τὰ εἶπε· ἐγὼ τὸν σταύρωσα· καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ ν' ἀποδεχθῶ τὴ μαρτυρία του;' Κι ὅμως, Ἰουδαῖε, αὐτὸ εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι αὐτὸς, ποὺ τὸν σταύρωσες ἐσὺ, ἀφοῦ τὸν σταύρωσες, τότε σοῦ κατέστρεψε τὴν πόλη, τότε διασκόρπισε τὸν λαὸ σου, τότε διέσπειρε τὸ ἔθνος σου παντοῦ, διδάσκοντας, ὅτι ἀναστήθηκε καὶ ζεῖ καὶ βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν θέλησες μὲ τις εὐεργεσίες του νὰ γνωρίσης τὴ δύναμή του, σοῦ δίδαξε μὲ τὰ βάσανα καὶ τις τιμωρίες τὴν ἀκαταμάχητη καὶ ἀκαταγώνιστη ἰσχὺ του. Ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι πιστεύεις, οὔτε τὸν ἀναγνωρίζεις Θεὸ καὶ Κύριο τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ τὸν θεωρεῖς ἄνθρωπο σὰν ἓνα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς κάνουμε τὴν ἐξέταση, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ ἄνθρωπο. Καὶ πῶς κάμνουμε τὴν ἐξέταση σχετικὰ μὲ τοὺς ἀνθρώπους; Ὅταν δοῦμε μερικῶν ἀνθρώπων τὰ λόγια νὰ εἶναι γιὰ ὅλα ἀληθινὰ καὶ σὲ τίποτε νὰ μὴ ψεύδονται, καὶ ἂν ἀκόμη αὐτοὶ συμβαῖνῃ νὰ εἶναι ἐχθροὶ μας, ἂν εἴμαστε λογικοί, ἀποδεχόμεστε τὰ λεγόμενά τους. Ὅπως βέβαια ὅταν τοὺς βλέπουμε νὰ ψεύδονται, καὶ ἂν ἀκόμη σὲ ὠρισμένα ἐπαληθεύουν τὰ λόγια τους, τότε οὔτε καὶ αὐτὰ τὰ ἀποδεχόμεστε εὐκόλα.

2. Ἐμπρὸς λοιπὸν, ἄς ἐξετάσουμε ποιό ἦταν τὸ ἦθος τοῦ Χριστοῦ καὶ ποιὸς ὁ ὅλος τρόπος ζωῆς του. Γιατὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μόνο ποὺ προεῖπε καὶ προανήγγειλε, ἀλλὰ προφήτευσε τότε καὶ πολλὰ ἄλλα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ πραγματοποιηθοῦν ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὸ χρόνο. Ἄς φέρουμε λοιπὸν στὸ μέσο ὅλες ἐκεῖνες τις προφητείες, καὶ ἂν δῆς σ' ἐκεῖνες νὰ διαψεύδεται, τότε μὴ παραδεχθῆς καὶ αὐτὴν καὶ μὴ τὴν θεωρήσης ἀληθινή. Ἄν ὅμως δῆς σ' ὅλα νὰ ἐπαληθεύονται τὰ λεγόμενά του καὶ νὰ ἔχη ἐκπληρωθῆ ἡ προφητεία αὐτὴ καὶ ὁ τόσος χρόνος ποὺ ἔχει περάσει νὰ ἐπιβεβαιώνη τὴν ἀλήθεια ὧσων ἔχουν προφητευθῆ, τότε μὴ συνεχίσης νὰ φέρεσαι μὲ ἀδιαντροπιὰ οὔτε καὶ νὰ φιλονεικῆς γιὰ πράγματα ποὺ εἶναι πιὸ φανερα κι ἀπὸ τὸν ἥλιο. Ἄς δοῦμε λοιπὸν καὶ τί ἄλλο προεῖπε. «Τὸν πλησίασε μιὰ γυναῖκα, ἔχοντας ἀλάβαστρο μὲ μύρο πολύτιμο, καὶ ἔχυσε τὸ ἔλαιο ἐπάνω του. Ἐπιτίμησαν οἱ μαθητὲς τὴν πράξη αὐτὴ, λέγοντας· Γιατὶ δὲν πωλήθηκε αὐτὸ ἔναντι τριακοσίων δηναρῶν καὶ νὰ δοθοῦν τὰ χρήματα στοὺς φτωχοὺς;»⁵. Ἐπιτιμώντας τους τότε ὁ Κύριος τοὺς

νον αὐτοῖς, οὕτω πως φησὶν· «τί κόπους παρέχετε τῇ γυναικί; Ἔρ-
 γον γὰρ καλὸν ἐποίησε. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ τὸ
 Εὐαγγέλιον τοῦτο εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη λαληθή-
 σεται εἰς μνημόσυνον αὐτῆς». Ἄρ' οὖν ἐψεύσατο ἢ ἠλήθευσεν;
 5 Ἐλαβε τέλος ἢ προφητεία ἢ διέπεσεν; Ἐρώτησον τὸν Ἰουδαῖον
 κᾶν μυριάκις ἀναισχυντῆ, πρὸς τὴν πρόρρησιν ταύτην ἀντιβλέψαι
 οὐκ ἔχει. Καὶ γὰρ ἐν Ἐκκλησίαις ἀπάσαις ἀκούομεν τὴν γυναικα-
 λαλουμένην καὶ ἐστήκασιν ὑπατοὶ, στρατηγοί, ἄνδρες, γυναῖκες,
 περιφανεῖς, ἐπίσημοι, λαμπροὶ ἐν ἀπάσαις πόλεσιν· καὶ ὅπου περ
 10 ἂν ἀφίκη τῆς οἰκουμένης, μετὰ πάσης ἡσυχίας ἀκούσῃ τὸ κατόρθω-
 μα τῆς γυναικός, καὶ οὐκ ἔστι μέρος τῆς οἰκουμένης, ὃ τὸ γενόμε-
 νον ἠγνόησεν.

Καὶ τοὶ πόσοι βασιλεῖς πολλὰ καὶ μεγάλα εἰργάσαντο τὰς πό-
 λεις ἀγαθὰ καὶ πολέμους κατώρθωσαν καὶ τρόπαια πολλὰ ἔστη-
 15 σαν καὶ ἔθνη διέσωσαν καὶ πόλεις ἀνέστησαν καὶ προσόδους μυ-
 ρίας εἰργάσαντο, ἀλλ' ὅμως σεσίγηνται μετὰ τῶν οἰκείων κατορ-
 θωμάτων. Καὶ βασιλίδες πολλαὶ καὶ μεγάλαι γυναῖκες μυρία τοὺς
 ἀρχομένους εὐεργετήσασαι, οὐδὲ ἐξ ὀνόματός εἰσὶ τισὶ γινώριμαι. Ἡ
 δὲ εὐτελής αὕτη γυνή, ἔλαιον καταχέουσα μόνον, πανταχοῦ τῆς οἰ-
 20 κουμένης ἄδεται καὶ χρόνου πλῆθος τοσοῦτον οὐκ ἔσβεσεν αὐτῆς
 τὴν μνήμην, οὐδὲ σβέσει ποτέ· καὶ τοὶ οὐδὲ τὸ ἔργον περιφανές· τί
 γὰρ ἦν, τὸ ἔλαιον καταχέειν; οὐδὲ τὸ πρόσωπον ἐπίσημον· γυνή
 γὰρ ἦν ἀπερριμμένη· οὐδὲ οἱ μάρτυρες πολλοί· μεταξὺ γὰρ τῶν μα-
 θητῶν ἐποίησεν· οὐδὲ ὁ τόπος κατάδηλος· οὐδὲ γὰρ ἐν θεάτρῳ πα-
 25 ρελθοῦσα τοῦτο εἰργάσατο, ἀλλ' ἐν οἰκίᾳ, δέκα μόνον παρόντων ἀν-
 θρώπων. Ἄλλ' ὅμως οὔτε ἡ εὐτέλεια τοῦ προσώπου, οὔτε ἡ ὀλιγό-
 τῆς τῶν μαρτύρων, οὔτε τὸ ἄσημον τοῦ τόπου, οὔτε ἄλλο οὐδὲν
 ἴσχυσεν αὐτῆς ἀφανίσαι τὴν μνήμην· ἀλλὰ βασιλίδων πασῶν καὶ
 βασιλέων ἀπάντων λαμπροτέρα νῦν ἔστιν ἡ γυνή, καὶ χρόνος οὐ-
 30 δεὶς λήθη τὸ γενόμενον παρέδωκε.

Πόθεν, εἶπέ μοι; τίνος ταῦτα ἐργασαμένου; Οὐχὶ τοῦ θερα-
 πευθέντος τότε Θεοῦ, πανταχοῦ τὴν φήμην ταύτην διασπείραντος;

εἶπε τὰ ἐξῆς. «Γιατί ἐνοχλεῖτε τῇ γυναῖκα; Γιατί ἔκαμε καλὴ πράξι. Σᾶς λέγω λοιπόν, ὅπου καὶ ἂν κηρυχθῇ τὸ Εὐαγγέλιο αὐτὸ σ' ὅλη τῇ γῆ, θὰ κηρυχθῇ καὶ αὐτὸ πού ἔκαμε αὐτῇ στὴ μνήμη αὐτῆς»⁶. Ἄραγε λοιπόν διαψεύσθηκε ἢ ἐπαληθεύθηκε ὁ λόγος του; Πραγματοποιήθηκε ἡ προφητεία ἢ ὄχι; Ρώτησε γι' αὐτὸ τὸν Ἰουδαῖο. Καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ὑπερβολικὰ ἀδιάντροπος, δὲν μπορεῖ ν' ἀπορρίψη τὴν προφητεία αὐτῇ, καθ' ὅσον σὲ ὅλες τὶς ἐκκλησίες ἀκοῦμε νὰ ἀναφέρεται ἡ γυναῖκα αὐτῇ καὶ βλέπουμε σὲ ὅλες τὶς πόλεις νὰ κάθονται καὶ μὲ προσοχὴ νὰ ἀκοῦν τὴ διήγηση αὐτῇ ὑπατοὶ, στρατηγοί, ἄνδρες, γυναῖκες, περιφανεῖς, ἐπίσημοι καὶ λαμπροί. Καὶ σ' ὅποιο μέρος τῆς οἰκουμένης κι ἂν μεταβῆς, θ' ἀκούσης νὰ διαλαλῆται μὲ πολλὴ ἠσυχία τὸ κατόρθωμα τῆς γυναίκας, καὶ δὲν ὑπάρχει μέρος τῆς οἰκουμένης, πού νὰ ἀγνοῆ τὸ γεγονός αὐτό.

Ἄν καὶ βέβαια πόσοι βασιλεῖς πρόσφεραν στὶς πόλεις τοὺς πολλὰ καὶ μεγάλα ἀγαθὰ, ἔκαμαν πολέμους ἐπιτυχεῖς καὶ ἔστησαν τρόπαια πολλὰ, διέσωσαν λαούς, ἀνοικοδόμησαν πόλεις καὶ ἐπέτυχαν οἰκονομικὰ κατορθώματα, ἀλλ' ὅμως μένουν στὴ σιωπὴ αὐτοὶ καὶ τὰ κατορθώματά τους. Καὶ πολλὲς βασίλισσες καὶ γυναῖκες σπουδαῖες, πού τόσο πολὺ εὐεργέτησαν τοὺς ὑπηκόους τους, δὲν εἶναι οὔτε κατ' ὄνομα γνωστὲς σὲ μερικούς. Ἐνῶ ἡ μοναδικὴ αὐτῇ γυναῖκα, χύνοντας μόνο λάδι, διακηρύσσεται σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, καὶ τόσος χρόνος πού πέρασε δὲν ἔσβησε τὴ μνήμη της, οὔτε καὶ θὰ τῇ σβῆση ποτέ, μολονότι ἡ πράξι της αὐτῇ δὲν εἶναι τίποτε τὸ σπουδαῖο· γιατί τί ἦταν τὸ νὰ χύση λίγο λάδι; οὔτε καὶ τὸ πρόσωπο ἦταν σπουδαῖο, γιατί ἦταν μιὰ γυναῖκα περιφρονημένη· οὔτε καὶ οἱ μάρτυρες ἦταν πολλοί, γιατί ἡ πράξι της ἔγινε στὸν κύκλο τῶν μαθητῶν· ἀλλ' οὔτε καὶ ὁ τόπος ἦταν σπουδαῖος, γιατί δὲν τὸ ἔκαμε αὐτὸ πηγαίνοντας στὸ θέατρο, ἀλλὰ μέσα σὲ σπίτι, παρουσία δέκα μόνο ἀνθρώπων. Ἄλλ' ὅμως οὔτε ἡ εὐτέλεια τοῦ προσώπου οὔτε τὸ λιγοστὸ τῶν μαρτύρων οὔτε τὸ ἄσημο τοῦ τόπου οὔτε τίποτε ἄλλο κατώρθωσε νὰ ἐξαφανίσῃ τὴ μνήμη της, ἀλλ' ἀπ' ὅλες τὶς βασίλισσες κι ἀπ' ὅλους τοὺς βασιλεῖς πιὸ λαμπρὴ εἶναι τώρα ἡ γυναῖκα, καὶ κανένας χρόνος δὲν παρέδωσε στὴ λήθη τὴν πράξι της.

Πές μου λοιπόν, ἀπὸ ποῦ αὐτό; τίνος ἔργο εἶναι; Δὲν εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ, πού δέχθηκε τότε τὴν περιποίηση καὶ διέσπειρε παντοῦ

Ταῦτα οὖν ἀνθρωπίνης δυνάμεως, εἶπέ μοι, τὸ τοιαῦτα προαναφω-
νεῖν; Καὶ τίς ἂν ταῦτα εἶποι νοῦν ἔχων; Τὸ μὲν γάρ τι τῶν ὑπ' αὐ-
τοῦ γενομένων προλέγειν, θαυμαστὸν μὲν καὶ παράδοξον, τὸ δὲ καὶ
τὰ παρ' ἐτέρων γινόμενα προλέγειν καὶ ποιεῖν εὐπίστα γίνεσθαι καὶ
5 πᾶσι κατάδηλα, πολλῶ μείζον καὶ θαυμαστότερον. Πάλιν προεἶπε
τῷ Πέτρῳ, «ἐπὶ τὴν πέτραν ταύτην οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλη-
σίαν καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς». Τί οὖν, εἶπέ μοι,
ἔχεις ἐπιλαβέσθαι τῶν εἰρημένων, ὦ Ἰουδαῖε, καὶ δεῖξαι ψευδῆ
ταύτην εἶναι τὴν προαναφώνησιν; Ἄλλ' οὐκ ἀνέξεται τῶν πραγμά-
10 των ἡ μαρτυρία, κἂν μυριάκις αὐτὸς φιλονεικῆς. Πόσοι γοῦν πόλε-
μοι κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀνερριπίσθησαν; Καὶ στρατόπεδα πολλὰ
παρεσκευάσθησαν καὶ ὄπλα ἠκονήθησαν καὶ πᾶν εἶδος κολάσεως
καὶ τιμωρίας ἐπενοήθη καὶ τήγανα καὶ καταπέλται καὶ λέβητες καὶ
κάμινοι καὶ λάκκοι καὶ κρημνοὶ καὶ θηρίων ὀδόντες, καὶ πελάγη
15 καὶ δημεύσεις καὶ ἕτερα μυρία βασανιστήρια, οὐδὲ λόγῳ ρητά,
οὐδὲ ἔργῳ φορητά, καὶ οὐ παρὰ τῶν ἔξωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ
τῶν οἰκείων αὐτῶν. Καὶ γὰρ ἐμφυλίος τις τότε τὰ πάντα κατεῖχε
πόλεμος, μᾶλλον δὲ ἐμφυλίου παντὸς χαλεπώτερος.

Οὐ γὰρ πολῖται πολίταις μόνον, ἀλλὰ καὶ συγγενεῖς συγγενέσι
20 καὶ οἰκεῖοι οἰκείοις καὶ φίλοι φίλοις συνερρήγγυντο· ἀλλ' ὁμως οὐ-
δὲν τούτων κατέλυσε τὴν Ἐκκλησίαν, οὐδὲ ἐποίησεν ἀσθενεστέ-
ραν· καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν καὶ παράδοξον, ὅτι ἐν τοῖς προοιμίοις
ταῦτα πάντα ἐκινεῖτο. Εἰ μὲν γὰρ τότε ἐπήγετο τὰ δεινά, ὅτε ἐρρι-
ζώθη καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης κατεφυτεύθη τὸ κήρυγμα, οὐχ
25 οὕτω θαυμαστὸν ἦν, τὸ μὴ παρατραπῆναι τὴν Ἐκκλησίαν. Τὸ δὲ ἐν
ἀρχῇ τῆς διδασκαλίας, ἄρτι τῆς πίστεως καταβληθείσης καὶ τῆς
διανοίας τῶν ἀκουόντων ἀπαλωτέρας οὔσης, τοσοῦτους συρραγῆ-
ναι πολέμους, καὶ μὴ μόνον μηδὲν ἐλαττωθῆναι τὰ καθ' ἡμᾶς
πράγματα, ἀλλὰ καὶ ἐπιδοῦναι πλέον, τοῦτό ἐστι τὸ παντὸς θαύμα-
30 τος ἔχον ὑπερβολήν. Ἴνα γὰρ μὴ λέγῃς, ὅτι νῦν ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ

7. Ματθ. 16,18.

8. Τηγάνι: ὄργανο βασανισμοῦ κατὰ τοὺς πρωτοχριστιανικοὺς χρόνους.

9. Καταπέλτης: πολεμικὴ μηχανὴ μὲ τὴν ὁποία ἐρριχναν βέλη.

τῆ φήμη αὐτή; Ἡ πρόρρηση τέτοιων πραγμάτων, πές μου, εἶναι ἔργο τῆς ἀνθρώπινης δυνάμεως; Καὶ ποιός λογικὸς ἄνθρωπος θὰ μπορούσε νὰ τὸ ἰσχυρισθῆ αὐτό; Γιατί, τὸ νὰ προλέγη κανεὶς κάτι ἀπὸ τὶς πράξεις του εἶναι θαυμαστὸ καὶ παράδοξο, τὸ νὰ προλέγη ὅμως τὶς πράξεις τῶν ἄλλων καὶ νὰ τὶς κάμνη πιστευτὲς καὶ σ' ὄλους ὀλοφάνερες, αὐτὸ εἶναι πολὺ μεγαλύτερο καὶ πιὸ θαυμαστὸ. Ἐπίσης στὸν Πέτρο προεῖπε· «ἐπάνω στὴν πέτρα αὐτὴ θὰ οἰκοδομήσω τὴν Ἐκκλησία μου καὶ οἱ πύλεις τοῦ ᾄδη δὲν θὰ καταβάλουν αὐτήν»⁷. Πές μου λοιπὸν, Ἰουδαῖε, τί ἔχεις ν' ἀντιτάξης στὰ λεγόμενα αὐτὰ καὶ ν' ἀποδείξης ψευδῆ τὴν προφητεία αὐτή; Ἄλλ' ὅμως δὲν θὰ ἀντέξῃ μπροστὰ στὴ ἐπιβεβαίωση τῶν πραγμάτων, ἔστω κι ἂν ἐπιμένης ἀσταμάτητα νὰ φιλονεικῆς. Πόσοι λοιπὸν πόλεμοι δὲν ξέσπασαν ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας; Καὶ στρατόπεδα πολλὰ δημιουργήθηκαν καὶ ὄπλα ἀκονίσθηκαν καὶ ἐπινοήθηκε κάθε εἶδος βασανισμοῦ καὶ τιμωρίας, ὅπως τὰ τηγάνια⁸, οἱ καταπέλτες⁹, οἱ λέβητες, τὰ καμίγια, οἱ λάκκοι, οἱ κρημνοί, τὰ θηρία, τὰ πελάγη, οἱ δημεύσεις περιουσιῶν καὶ ἀναρίθμητα ἄλλα βασανιστήρια, πὺ οὔτε μὲ λίγα περιγράφονται οὔτε καὶ εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ ὑποφέρῃ κανεὶς, καὶ δὲν ἔγιναν αὐτὰ μόνο ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς οἰκείους. Καθ' ὅσον τότε εἶχε ξεσπάσει παντοῦ ἕνας ἐμφύλιος πόλεμος, πὺ ἦταν μάλιστα φοβερώτερος ἀπὸ κάθε ἄλλον ἐμφύλιο πόλεμο.

Πραγματικὰ στὸν πόλεμο αὐτὸν δὲν συγκρούονταν μόνο πολῖτες μὲ πολῖτες, ἀλλὰ καὶ συγγενεῖς μὲ συγγενεῖς καὶ οἰκεῖοι μὲ οἰκείους καὶ φίλοι μὲ φίλους· ἀλλ' ὅμως τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν κατέλυσε τὴν Ἐκκλησία οὔτε καὶ τὴν ἐξασθένησε. Καὶ τὸ πιὸ θαυμαστὸ βέβαια καὶ παράδοξο εἶναι, ὅτι ὅλα αὐτὰ συνέβηκαν στὴν ἀρχὴ τῆς ἰδρύσεώς της. Γιατί, ἂν τὰ δεινὰ αὐτὰ ἐπέρχονταν ἐναντίον της τότε, ὅταν εἶχε ριζώσει τὸ κήρυγμα καὶ εἶχε διαδοθῆ σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, δὲν θὰ ἦταν τόσο θαυμαστὸ τὸ νὰ μὴ καταλυθῆ ἡ Ἐκκλησία. Τὸ νὰ ξεσπάσουν ὅμως τόσοὶ πόλεμοι στὴ ἀρχὴ τοῦ κηρύγματος καὶ μόλις ἡ πίστις εἶχε φυτευθῆ στὶς καρδιὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ διάνοια τῶν ἀκροατῶν ἦταν ἀκόμη πιὸ ἀπαλή, καὶ ὄχι μόνο νὰ μὴν ἐλαττωθοῦν ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν πίστις μας, ἀλλὰ καὶ νὰ σημειώσουν μεγαλύτερη ἐπίδοση, αὐτὸ εἶναι πὺ ξεπερνᾷ κάθε θαῦμα. Γιὰ νὰ μὴ λές λοιπὸν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τώρα σταθερο-

τῆς τῶν βασιλέων εἰρήνης συνέστηκεν, ὅτε ἐλάττων ἦν, ὅτε ἀσθενεστέρα εἶναι ἐδόκει, τότε αὐτὴν πολεμεῖσθαι συνεχώρησεν ὁ Θεός, ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ ἡ νῦν ἀσφάλεια αὐτῆς, οὐκ ἀπὸ τῆς τῶν βασιλέων εἰρήνης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως γίνεται.

5 3. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἀναλόγισαι, πόσοι δόγματα ἠβουλήθησαν εἰσαγαγεῖν παρ' Ἑλλήσι καὶ πολιτείαν ἐνστήσασθαι ζήνην, οἷον Ζήνων, Πλάτων, Σωκράτης, Διαγόρας, Πυθαγόρας, καὶ ἕτεροι μύριοι· ἀλλ' ὁμοῦς τοσοῦτον ἀπέσχον περιγενέσθαι, ὡς μηδὲ ἐξ ὀνόματος εἶναι τοῖς πολλοῖς γνώριμοι. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἔγρα-
10 πει πολιτείαν μόνον, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης αὐτὴν κατεφύτευσε. Πόσα λέγεται Ἀπολλώνιος ὁ ἐκ Τυάνων πεποικέναι; Ἀλλ' ἵνα μάθῃς ὅτι ψεῦδος πάντα ἐκεῖνα ἦν καὶ φαντασία καὶ ἀληθὲς οὐδέν, ἔσβεσται καὶ τέλος ἔλαβεν. Καὶ μηδεὶς ὕβριν εἶναι νομιζέτω τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ λόγοις Πυθαγόρα καὶ
15 Πλάτωνος, Ζήνωνος καὶ τοῦ Τυανέως μεμνήμεθα· οὐ γὰρ ἐξ οἰκείας τοῦτο ποιοῦμεν γνώμης, ἀλλὰ τῇ ἀσθενείᾳ τῶν Ἰουδαίων συγκαταβαίνοντες, τῶν νομιζόντων αὐτὸν ἄνθρωπον εἶναι ψιλόν, ἐπεὶ καὶ Παῦλος οὕτως ἐποίησεν· εἰσελθὼν γὰρ εἰς τὰς Ἀθήνας, οὐκ ἀπὸ προφητῶν οὐδὲ ἐξ Εὐαγγελίων αὐτοῖς διελέγετο, ἀλλ' ἀπὸ
20 τοῦ βωμοῦ τὴν παραίνεσιν ἐποιεῖτο· οὐκ ἐπειδὴ τὸν βωμὸν ἀξιοπιστότερον τῶν Εὐαγγελίων εἶναι ἐνόμιζεν, οὐδὲ ἐπειδὴ τὰ γράμματα τὰ ἐκεῖ κείμενα τῶν προφητῶν ἦσαν τιμιώτερα, ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς Ἑλληνας διελέγετο τοὺς οὐδενὶ τῶν ἡμετέρων πιστεύοντας, ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοῦ ἐχειρώσατο δογμάτων. Διὰ τοῦτο, φησὶν,
25 «ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαῖοις ὡς Ἰουδαῖος, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, μὴ ὢν ἄνομος Θεῶ, ἀλλ' ἔννομος Χριστῶ».

Οὕτω καὶ ἡ Παλαιὰ περὶ τοῦ Θεοῦ διαλεγομένη πρὸς Ἰου-

10. Πρόκειται μᾶλλον γὰρ τὸ φιλόσοφο Ζήωνα τὸν Κιτιέα (4ος π. Χ. αἰ.), τὸν ἰδρυτὴ τῆς σχολῆς τῆς Στοᾶς.

11. Ὁ Διαγόρας (5ος π. Χ. αἰ.), καταγόταν ἀπὸ τὴν Μῆλο καὶ καταδικάσθηκε τὸ 415 π. Χ. ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους γὰρ ἀθεῖα.

12. Ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς ἦταν Νεοπυθαγόρειος φιλόσοφος καὶ ἐζησε τὸν πρῶτο μετὰ Χριστὸν αἰῶνα.

ποιήθηκε μὲ τὴν εἰρήνη πὺ ἐπέβαλαν οἱ αὐτοκράτορες, ὅταν ἦταν μικρότερη, ὅταν φαινόταν ὅτι εἶναι ἀσθενέστερη, τότε ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς νὰ πολεμηθῆ, γιὰ νὰ μάθης, ὅτι καὶ ἡ σημερινὴ ἀσφαλεῖά της δὲν ὀφείλεται στὴν εἰρήνη τῶν βασιλέων, ἀλλὰ στηρίζεται στὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ.

3. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθές, σκέψου πόσοι ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας θέλησαν νὰ εἰσαγάγουν νέες διδασκαλίες καὶ νὰ θεσπίσουν νέους τρόπους ζωῆς, ὅπως ὁ Ζήνων¹⁰, ὁ Πλάτων, ὁ Σωκράτης, ὁ Διαγόρας¹¹, ὁ Πυθαγόρας καὶ ἄλλοι ἀμέτρητοι, ἀλλ' ὅμως τόσο πολὺ ἀπέτυχαν στὸ νὰ ἐπικρατήσουν αὐτῆς, ὥστε καὶ τὰ ὀνόματα πολλῶν ἐξ αὐτῶν νὰ μὴ εἶναι γνωστὰ στοὺς πολλοὺς. Ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν θέσπισε μόνο πολίτευμα, ἀλλὰ καὶ τὸ καταφύτευσε σὲ κάθε μέρος τῆς γῆς. Πόσα δὲν λέγονται ὅτι ἔπραξε ὁ Ἀπολλώνιος, πὺ καταγόταν ἀπὸ τὰ Τύανα¹²; Ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθης, ὅτι ὅλα ἐκεῖνα ἦταν ψέμα καὶ φαντασία καὶ τίποτε τὸ ἀληθές, ἔσβησαν ὅλα καὶ ἔλαβαν τέλος. Κι ἂς μὴ θεωρήσῃ κανεὶς ὕβρη τοῦ Χριστοῦ τὸ ὅτι, μιλώντας γι' αὐτόν, μνημονεύουμε τὸν Πυθαγόρα καὶ τὸν Πλάτωνα, τὸν Ζήνωνα καὶ τὸν Ἀπολλώνιο τὸν Τυανέα. Γιατὶ αὐτὸ δὲν τὸ κάμνουμε μὲ τὴ θέλησή μας, ἀλλὰ ἀπὸ συγκατάβαση πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, πὺ θεωροῦν τὸν Χριστὸ σὰν ἓνα ἀπλὸ ἄνθρωπο. Ἐλλωστε καὶ ὁ Παῦλος τὸ ἴδιο ἔκαμε. Μπαίνοντας δηλαδὴ μέσα στὴν πόλη τῶν Ἀθηνῶν, οὔτε ἀπὸ τοὺς προφῆτες οὔτε ἀπὸ τὰ εὐαγγέλια ἄρχισε νὰ συζητᾶ μαζί τους, ἀλλ' ἄρχισε τὴ διδασκαλία του, λαμβάνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸν βωμὸ¹³. Ὅχι γιατί νόμιζε, ὅτι ὁ βωμὸς εἶναι πιὸ ἀξιόπιστος ἀπὸ τὰ εὐαγγέλια, οὔτε ὅτι τάχα τὰ γραμμένα ἐπάνω στὸν βωμὸ ἦταν τιμιώτερα ἀπὸ τοὺς λόγους τῶν προφητῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ συνωμιλοῦσε μὲ Ἑλληνας, πὺ δὲν πίστευαν σὲ τίποτε ἀπὸ τὰ δικά μας, τοὺς ἔπεισε μὲ τὰ δικά τους. Γι' αὐτὸ λέγει· «ἔγινα γιὰ χάρη τῶν Ἰουδαίων σὰν Ἰουδαῖος, γιὰ χάρη τῶν ἀνόμων σὰν ἄνομος, χωρὶς νὰ εἶμαι ἔξω ἀπὸ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μέσα στὸ νόμο τοῦ Χριστοῦ»¹⁴.

Ἔτσι κάμνει καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, μιλώντας πρὸς τοὺς Ἰου-

13. Πράξ. 17,23.

14. Α' Κορ. 9,20-21.

δαίους ποιεῖ λέγουσα οὕτως· «τίς ὁμοίός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε;». Τί λέγεις, ὦ Μωϋσῆ; ὅλως γάρ ἐστι σύγκρισις; Οὐ κατὰ σύγκρισιν τοῦτο ποιῶν εἶπον, φησίν, ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς Ἰουδαίους διαλέγομαι, τοὺς μεγάλην περὶ τῶν δαιμόνων ἔχοντας δόξαν, τῇ ἀσθενείᾳ αὐ-
 5 τῶν συγκαταβαίνων, τοῦτον τῆς διδασκαλίας εἰσήγαγον τὸν τρόπον. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμῖν πρὸς Ἰουδαίους ὁ λόγος, τοὺς ἀνθρωπον ψιλὸν εἶναι νομίζοντας τὸν Χριστὸν καὶ παράνομόν τινα, διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν παρ' Ἑλλησι θαυμαζομένων ἐποησάμεθα τὴν ἐξέτα-
 10 καὶ μαθητὰς συναγαγόντων, καὶ εἰς ἄρχοντας καὶ εἰς προστάτας ἀναρρηθέντων καὶ σβεσθέντων εὐθέως, ἐπιχειρήσωμεν ταῖς ἀποδείξεισι ταύταις.

Οὕτω γοῦν καὶ ὁ Γαμαλιήλ αὐτοὺς ἐπεστόμισε. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν αὐτοὺς μαινομένους καὶ ἐπιθυμοῦντας τὸ αἷμα τῶν μαθητῶν
 15 ἐκχέειν, βουλόμενος αὐτοὺς τῆς ἀκαθέκτου μανίας κατασχεῖν, κελεύσας ἔξω ποιῆσαι βραχὺ τοὺς ἀποστόλους, οὕτω πρὸς αὐτοὺς ἔλεγεν· «προσέχετε ἑαυτοῖς ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, τί μέλλετε πράσσειν. Πρὸ γὰρ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀνέστη Θεοδᾶς, λέγων εἶ-
 ναί τινα ἑαυτόν· καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ἄνδρες τετρακόσιοι· κά-
 20 κεῖνος ἀπώλετο καὶ πάντες ὅσοι ἐπέιθοντο αὐτῷ διεσκορπίστησαν· καὶ μετ' ἐκεῖνον ἀνέστη Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος, ὃς ἀπέστησεν ὄχλον ἰκανόν· κάκεῖνος ἀπέθανε καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπώλοντο. Καὶ τὰ νῦν λέγω ὑμῖν, προσέχετε ἑαυτοῖς, ὅτι, ἐὰν ἧ ἐξ ἀνθρώπων τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται· εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐστίν, οὐ δυνήσεσθε
 25 καταλῦσαι αὐτό, μή ποτε καὶ θεομάχοι εὐρεθῆτε». Πόθεν οὖν δῆλον ἔσται, ὅτι, «ἐὰν ἧ ἐξ ἀνθρώπων, καταλυθήσεται»; Πείραν ἐλάβετε, φησίν, ἀπὸ Ἰούδα καὶ Θεοδᾶ. Ὡστε καὶ οὗτος ὁ κηρυττό-
 μενος ὑπὸ τούτων, εἰ τοιοῦτός ἐστιν, οἷοι ἐκεῖνοι, καὶ μὴ θεία δυνά-
 30 μᾶς πιστώσεται ἢ ἔκβασις καὶ διὰ τοῦ τέλους εἴσεσθε σαφῶς, εἴτε ἀνθρωπός ἐστι πλάνος, ὡς φατέ, καὶ παράνομος, εἴτε Θεὸς ὁ

15. Ἔξ. 15,11.

16. Ἰω. 19,7.

17. Πράξ. 5,34-39.

δαίους περι Θεοῦ, λέγει· «ποιός εἶναι ὁμοιος μὲ σένα μεταξὺ τῶν θεῶν, Κύριε;»¹⁵. Τί λές, Μωϋσῆ; μπορεῖ νὰ γίνῃ μιὰ τέτοια σύγκριση; Δὲν τὸ εἶπα, λέγει, κάμνοντας σύγκριση, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ λόγος μου ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, πὺ δείχνουν μεγάλη πίστη πρὸς τοὺς δαίμονες, δείχνοντας συγκατάβαση στὴν ἀσθένειά τους, ἐφάρμοσα αὐτὸν τὸν τρόπο τῆς διδασκαλίας. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ὁ λόγος μου ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, πὺ θεωροῦν τὸν Χριστὸ σὰν ἄνθρωπο ἀπλὸ καὶ σὰν κάποιο παράνομο¹⁶, γι' αὐτὸ καὶ ἄρχισα τὴν ἐξέταση ἀπὸ τοὺς ἄνδρες ἐκείνους τοὺς θαυμαζόμενους ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Ἄν ὅμως θέλετε ἄς ἐπχειρήσουμε τὶς ἀποδείξεις αὐτὲς ἀπὸ τοὺς δικούς τους πὺ ἐπεχείρησαν τὸ ἴδιο πρᾶγμα, συγκεντρώνοντας γύρω τους μαθητὲς καὶ ἀναδείχθηκαν ἔτσι καὶ ἀρχηγοὶ καὶ προστάτες τους, ἀλλ' ἐξαφανίσθηκαν ἀμέσως.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ Γαμαλιήλ τοὺς ἔκλεισε τὸ στόμα. Ὅταν δηλαδὴ τοὺς εἶδε νὰ κάμνουν σὰν μανιακοὶ καὶ νὰ θέλουν νὰ φονεύσουν τοὺς μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ, θέλοντας νὰ τοὺς συγκρατήσῃ ἀπὸ τὴν ὀρμητικὴ αὐτὴ μανία, ἀφοῦ διέταξε νὰ βγάλουν γιὰ λίγο τοὺς Ἀποστόλους ἔξω, εἶπε πρὸς τοὺς συνέδρους τὰ ἐξῆς· «νὰ εἴσθε προσεκτικοὶ ὡς πρὸς αὐτὰ πὺ πρόκειται νὰ κάμετε στοὺς ἀνθρώπους αὐτούς. Γιατὶ πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ ἐμφανίσθηκε ὁ Θευδᾶς, λέγοντας ὅτι εἶναι κάποιος σπουδαῖος, καὶ τὸν ἀκολούθησαν τετρακόσιοι ἄνδρες. Καὶ ἐκεῖνος χάθηκε καὶ ὅλοι ὅσοι πίστεψαν καὶ τὸν ἀκολούθησαν διασκορπίσθηκαν. Μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον παρουσιάσθηκε ὁ Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος, ὁ ὁποῖος παρέσυρε ἄρκετὸ πλῆθος· καὶ ἐκεῖνος πέθανε καὶ οἱ μαθητὲς του χάθηκαν. Καὶ τώρα σᾶς λέγω, νὰ εἴσθε προσεκτικοί, γιατί, ἂν τὸ ἔργο αὐτῶν εἶναι ἀνθρώπινο, θὰ καταλυθῆ, ἂν ὅμως προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεὸ δὲν θὰ μπορέσετε νὰ τὸ καταλύσετε, καὶ ἐνδεχομένως νὰ βρεθῆτε καὶ θεομάχοι¹⁷. Ἀπὸ ποῦ ὅμως θὰ γίνῃ φανερό, ὅτι τὸ ἔργο τους, ἂν εἶναι ἀνθρώπινο, θὰ καταλυθῆ; Τὸ γνωρίσατε, λέγει, ἀπὸ τὸν Ἰούδα καὶ τὸν Θευδᾶ. Ἐπομένως κι αὐτός, πὺ κηρύσσεται τώρα δὲ ἀπὸ αὐτούς, ἂν εἶναι ὁμοιος μ' ἐκείνους καὶ αὐτὰ πὺ κάμνει δὲν τὰ κάμνει μὲ τὴ θεία δύναμη, περιμένετε λίγο καὶ ἡ ἴδια ἡ ἔκβαση τῶν πραγμάτων θὰ τὸ ἐπιβεβαιώσῃ, καὶ ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα θὰ γνωρίσετε πολὺ καλά, ἂν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι λαοπλάνος, ὅπως λέτε, καὶ παράνομος, ἢ

πάντα συγκρατῶν καὶ ἀπορρήτῳ δυνάμει τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκονομῶν πράγματα· ὅπερ οὖν καὶ ἐγένετο.

Ἄνέμειναν, καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐδηλοῦτο ἡ θεία καὶ ἄμαχος δύναμις, καὶ τὸ σόφισμα τοῦτο καὶ πρὸς ἀπάτην τῶν 5 πολλῶν γενόμενον, εἰς τὴν τοῦ διαβόλου περιετρέπετο κεφαλὴν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν αὐτὸν παραγενόμενον, βουλόμενος συσκιᾶσαι αὐτοῦ τὴν παρουσίαν καὶ τὴν ἀληθῆ οἰκονομίαν, εἰσήνεγκεν ἀπατεῶνάς τινας, οὓς πρόείπομεν, ἵνα καὶ οὗτος εἷς ἐκείνων νομίζεται εἶναι. Καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πεποιήκε, δύο παρασκευάσας 10 ληστὰς μετ' αὐτοῦ σταυρωθῆναι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς παρουσίας εἰργάσατο, τῇ παραθέσει τοῦ ψεύδους τὴν ἀλήθειαν συσκιᾶσαι σπεύδων· ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖ τι ἴσχυσεν, οὐδὲ ἐνταῦθα, ἀλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο μάλιστα τὴν δύναμιν ἔδειξε τοῦ Χριστοῦ.

Διὰ τί γάρ, εἶπέ μοι, τριῶν ὄντων τῶν σταυρωθέντων, ἐν τῷ 15 αὐτῷ τόπῳ, ἐν τῷ αὐτῷ καιρῷ, ὑπὸ τῶν αὐτῶν δικαστῶν, ἐκεῖνοι μὲν σεσίγηται, οὗτος δὲ μόνος προσκυνεῖται; Πάλιν, τί δὴ ποτε πολλῶν εἰσαγαγόντων πολιτείαν καινὴν καὶ μαθητὰς ἐσχηκότων, ἐκείνων μὲν οὐδὲ τοῦνομα μέχρι τήμερόν ἐστι γνώριμον, οὗτος δὲ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης θεραπεύεται; Τὰ γὰρ πράγματα ἀπὸ 20 συγκρίσεως μάλιστα φαίνεται. Σύγκρινον τοίνυν, ὦ Ἰουδαῖε, καὶ μάθε τῆς ἀληθείας τὴν ὑπεροχὴν. Τίς πλάνος τοσαύτας πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας ἐκτήσατο καὶ ἀπὸ περάτων τῆς οἰκουμένης εἰς πέρατα τὴν τε αὐτοῦ θεραπείαν ἐξέτεινε καὶ πάντας ὑποκύπτοντας ἔσχε καὶ ταῦτα μυρίων ὄντων τῶν κωλυόντων; Οὐκ 25 ἔστιν οὐδεὶς. Οὐκοῦν δῆλον, ὅτι ὁ Χριστὸς οὐχὶ πλάνος ἦν, ἀλλὰ σωτὴρ καὶ εὐεργέτης καὶ κηδεμὼν καὶ προστάτης τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας.

Μίαν ἔτι πρόρρησιν προσθείς, ἐπὶ τὸ προκείμενον βαδιοῦμαι. «Οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην», φησὶν, «ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ μάχαι- 30 ραν»· οὐ τὴν γνώμην τὴν ἑαυτοῦ λέγων, ἀλλὰ τὸ τέλος τῶν ἐκβαινόντων πραγμάτων. «Ἦλθον γὰρ διχάσαι», φησὶν, «ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς». Πόθεν ταῦτα προεῖπεν, εἶπέ

18. Ματθ. 27,38. 44. Μάρκ. 15,27.

19. Ματθ. 10,34–35.

Θεός, πού συγκρατεῖ τὰ πάντα καὶ πού μὲ τὴν ἀπερίγραπτη δύναμή του κυβερνᾷ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, πρᾶγμα βέβαια καὶ πού ἔγινε.

Περίμεναν, καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα φανερωνόταν ἡ θεία καὶ ἀκαταμάχητη δύναμη, καὶ τὸ τέχνασμα αὐτό, ἂν καὶ ἔγινε γιὰ ἐξαπάτηση τῶν πολλῶν, στράφηκε τελικὰ καὶ ἔπεσε στὸ κεφάλι τοῦ διαβόλου. Γιατί, μόλις εἶδε τὸν ἐρχομό του, θέλοντας νὰ ἀποκρύψει τὴν παρουσία του καὶ νὰ συσκοτίσει τὸ μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεώς του, παρουσίασε κάποιους ἀπατεῶνες, τοὺς ὁποίους προαναφέραμε, ὥστε νὰ θεωρηθῆ ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι ἓνας ἀπὸ ἐκείνους. Καὶ ἐκεῖνο πού ἔκαμε τὴν ὥρα τοῦ σταυροῦ, ἐτοιμάζοντας νὰ σταυρωθοῦν δύο ληστὲς μαζί του¹⁸, αὐτὸ ἔκαμε καὶ κατὰ τὴν παρουσία του, σπεύδοντας νὰ συσκοτίσει τὴν ἀλήθεια μὲ τὴν παράθεση τοῦ ψεύδους. Ὅμως οὔτε ἐκεῖ κατῴρθωσε νὰ ἐπιτύχη κάτι, οὔτε ἐδῶ, ἀλλ' ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα κατ' ἐξοχὴν ἔδειξε τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ. Γιατί πές μου, πῶς οἱ τρεῖς πού σταυρώθηκαν μαζί του, ἐνῶ σταυρώθηκαν στὸν ἴδιο τόπο καὶ κρίθηκαν ταυτόχρονα ἀπὸ τοὺς ἴδιους δικαστές, ἐκεῖνοι ἔχουν ἀποσιωπηθῆ, καὶ αὐτὸς μόνον προσκυνεῖται; Ἐπίσης, γιατί ἄραγε, ἐνῶ πολλοὶ κήρυξαν νέα πολιτεία καὶ ἀπέκτησαν καὶ μαθητές, ἐκείνων οὔτε τὸ ὄνομα κἂν εἶναι γνωστὸ σὲ μᾶς, ἐνῶ αὐτὸς λατρεύεται σὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς; Ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων φαίνεται καλύτερα ὅταν γίνῃ σύγκριση. Κάνε λοιπὸν τὴ σύγκριση, Ἰουδαῖε, καὶ μάθε τὴν ὑπεροχὴ τῆς ἀλήθειας. Ποιὸς ἀγύρτης δημιούργησε σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη τόσες ἐκκλησίες καὶ ἐπεξέτεινε τὴ λατρεία του ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη τῆς γῆς ὡς τὴν ἄλλη, δείχνοντας ὅλοι τους ὑπακοή σ' αὐτόν, καὶ ὅλα αὐτὰ τὴ στιγμή πού ἦταν ἀμέτρητα τὰ ἐμπόδια; Δὲν ὑπάρχει κανεὶς. Εἶναι λοιπὸν φανερό, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἦταν λαοπλάνος, ἀλλὰ σωτήρας καὶ εὐεργέτης καὶ κηδεμόνας καὶ προστάτης τῆς ζωῆς μας.

Ἄφοῦ προσθέσω ἀκόμη μία προφητεία, θὰ προχωρήσω στὸ προκείμενο θέμα μας. «Δὲν ἦλθα», λέγει, «νὰ βάλω εἰρήνη στὴ γῆ, ἀλλὰ μάχαιρα», ἐξαγγέλλοντας μὲ αὐτὸ ὅχι τὴ δική του γνώμη, ἀλλὰ τὴν ἐκβαση πού θὰ εἶχαν τὰ πράγματα. «Ἦλθα», λέγει, «γιὰ νὰ χωρίσω τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν πατέρα του, τὴ νύφη ἀπὸ τὴν πεθερά της καὶ τὴ θυγατέρα ἀπὸ τὴ μητέρα της»¹⁹. Πές μου, ἀπὸ ποῦ τὰ εἶπε αὐτά, ἂν ἦταν ἀπλὸς ἄνθρωπος καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς πολλούς; Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Ἐπειδὴ συνέβαινε μέσα στὸ ἴδιο

μοι, εἶγε ψιλὸς ἄνθρωπος ἦν καὶ τῶν πολλῶν εἷς; Ὁ γὰρ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἐπειδὴ συνέβαινον οἰκία ἐν μιᾷ τὸν μὲν εἶναι πιστόν, τὸν δὲ ἄπιστον, εἶτα τὸν πατέρα βούλεσθαι ἔλκειν ἐπὶ τὴν ἀσέβειαν τὸν υἱὸν τὸν ἑαυτοῦ, τοῦτο αὐτὸ προλέγων, φησὶν· «οὕτω κρατήσῃ 5 τοῦ κηρύγματος ἢ δύναμις, ὡς καὶ πατέρων παῖδας ὑπερορᾶν καὶ μητέρων θυγατέρας καὶ γονεῖς παίδων. Αἰρήσονται γὰρ οὐχὶ τῶν οἰκείων καταφρονεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν δοῦναι τὴν ἑαυτῶν καὶ πάντα ὑπομεῖναι καὶ παθεῖν, ὥστε μὴ ἀρνήσασθαι τὴν εὐσέβειαν».

10 Πόθεν τούτῳ ταῦτα καὶ εἰδέναι καὶ κατασκευάσαι δυνατόν, εἶγε ἄνθρωπος ἦν εἷς τῶν πολλῶν; Πόθεν ἐπῆλθεν αὐτῷ λογίσασθαι τοῦτο, ὅτι καὶ πατέρων ἔσται παισὶν αἰδεσιμώτερος καὶ πατράσι παίδων γλυκύτερος καὶ γυναιξὶν ἀνδρῶν ποθεινότερος; Καὶ ταῦτα οὐκ ἐν μιᾷ μόνῃ οἰκίᾳ, οὐδὲ ἐν δυσὶ καὶ τρισὶ καὶ δέκα καὶ 15 εἴκοσι καὶ ἑκατόν, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, ἐν πόλεσιν ἀπάσαις καὶ χώραις καὶ γῆ καὶ θαλάσση καὶ οἰκουμένη καὶ ἀοικήτῳ. Καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι εἶπε μὲν ταῦτα, οὐκ ἐπήγαγε δὲ τὸ τέλος. Πολλοὶ γοῦν ἐν προσιμίοις καὶ ἐν ἀρχῇ, μᾶλλον δὲ καὶ ἔτι καὶ νῦν, διὰ τὴν εὐσέβειαν μισοῦνται, ἐκβάλλονται τῶν οἰκιῶν τῶν πα- 20 τρώων καὶ πρὸς οὐδὲν ἐπιστρέφονται τούτων, ἰκανὴν παραμυθίαν ἔχοντες τὸ διὰ τὸν Χριστὸν ταῦτα πάσχειν. Τίς ταῦτα ἴσχυσέ ποτε ἐν ἀνθρώποις, εἶπέ μοι; Οὗτος τοίνυν ὁ ταῦτα ἅπαντα προειπὼν, τὰ περὶ τῆς γυναικὸς ἐκείνης, τὰ περὶ τῆς Ἐκκλησίας, τὰ περὶ τοῦ πολέμου τούτου, οὗτος προεῖπεν, ὅτι καὶ ὁ ναὸς πεσεῖται καὶ τὰ Ἰε- 25 ροσόλυμα ἀλώσεται καὶ οὐκέτι τῶν Ἰουδαίων ἔσται πόλις ἢ πόλις, καθάπερ καὶ πρότερον. Εἰ μὲν οὖν ἐψεύσατο πάντα ἐκεῖνα καὶ μὴ ἔλαβε τέλος, ἀπίσκει καὶ τούτοις. Εἰ δὲ ὄρας ἐκεῖνα λάμποντα ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν αὐξανόμενα καὶ οὐδὲ τῆς Ἐκκλησίας πύλαι ἄδου κατίσχυσαν καὶ ὅπερ ἐποίησεν ἡ γυνὴ λα- 30 λεῖται πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης μετὰ χρόνον τοσοῦτον, οἱ δὲ ἄνθρωποι οἱ πιστεύσαντες αὐτῷ καὶ πατέρων καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων αὐτὸν προετίμησαν, τίνος ἔνεκεν ταύτῃ μόνῃ τῇ προρρήσει

σπίτι ὁ ἕνας νὰ εἶναι πιστὸς καὶ ὁ ἄλλος ἄπιστος, καὶ ὁ πατέρας νὰ ἐπιχειρῆ νὰ παρασύρῃ στὴν ἀσέβεια τὸν υἱὸ του, προλέγοντας αὐτὸ ὁ Κύριος λέγει· ‘τόσο πολὺ θὰ ὑπερισχύσῃ ἡ δύναμη τοῦ κηρύγματος, ὥστε τὰ ἀγόρια νὰ μὴν ὑπακούουν στοὺς πατέρες, οὔτε τὰ κορίτσια στὶς μητέρες, οὔτε καὶ οἱ γονεῖς στὰ παιδιά τους. Γιατὶ θὰ προτιμήσουν νὰ περιφρονοῦν ὄχι μόνο τοὺς συγγενεῖς, ἀλλὰ νὰ προσφέρουν καὶ τὴν ψυχὴ τους καὶ νὰ εἶναι πρόθυμοι νὰ πάθουν καὶ νὰ ὑπομείνουν τὰ πάντα, γιὰ νὰ μὴν ἀρνηθοῦν τὴν πίστη τους’.

Ἐκ τούτου ἦταν δυνατόν νὰ τὰ γνωρίζῃ αὐτὰ αὐτὸς καὶ νὰ τὰ ἐπινοῆ, ἂν ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ἀπὸ τοὺς πολλούς; Ἐκ τούτου τοῦ ἦλθε νὰ σκεφθῆ αὐτά, ὅτι δηλαδὴ θὰ γίνῃ σεβαστότερος ἀπὸ τοὺς γονεῖς στὰ παιδιά καὶ γλυκύτερος στοὺς γονεῖς ἀπὸ τὰ παιδιά καὶ πιὸ ποθητὸς ἀπὸ τοὺς ἄνδρες στὶς γυναῖκες; Κι ὅλα αὐτὰ δὲν συνέβηκαν μόνο σ’ ἕνα σπίτι ἢ σὲ δύο καὶ τρία καὶ δέκα καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατό, ἀλλὰ σ’ ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη, σ’ ὅλες τὶς πόλεις καὶ τὶς χῶρες, στὴ γῆ καὶ στὴ θάλασσα, σὲ κάθε μέρος κατοικούμενο καὶ ἀκατοίκητο. Καὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ, ὅτι τὰ εἶπε βέβαια αὐτά, ἀλλὰ δὲν τὰ πραγματοποίησε. Πολλοὶ δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν πρώτη στιγμὴ, ἢ καλύτερα στὶς ἡμέρες μας ἀκόμη, μισοῦνται γιὰ τὴν εὐσέβειά τους, διώχονται ἀπὸ τὰ πατρικά τους σπίτια, χωρὶς νὰ ἐπανέλθουν πιά σ’ αὐτά, νιώθοντας μεγάλη παρηγοριὰ ἀπὸ τὸ ὅτι τὰ παθαίνουν αὐτὰ γιὰ τὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ. Πές μου, ποίος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους κατάρθωσε ποτὲ αὐτά; Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ προεῖπε ὅλα αὐτά, τὰ σχετικὰ μὲ ἐκείνη τὴ γυναῖκα, τὰ σχετικὰ μὲ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν πόλεμον αὐτόν, αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ προεῖπε, ὅτι καὶ ὁ ναὸς θὰ καταστραφῆ καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα θὰ κυριευθοῦν καὶ δὲν θὰ εἶναι πιά ἡ πόλις αὐτὴ πόλις τῶν Ἰουδαίων, ὅπως ἦταν προηγουμένως. Ἐάν λοιπὸν ὅλα ἐκεῖνα διαψεύσθησαν καὶ δὲν πραγματοποιήθηκαν, τότε καὶ σ’ αὐτὰ μὴ πιστεύῃς. Ἐάν ὅμως βλέπῃς, ὅτι ἐκεῖνα λάμπουν μὲ τὴν ἐκβασὴ τους καὶ καθημερινὰ πληθύνονται καὶ ὅτι οἱ πύλες τοῦ ἁδὴ δὲν κατάρθωσαν νὰ ὑπερισχύσουν τῆς Ἐκκλησίας²⁰, καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἔκαμε ἡ γυναῖκα ἐκείνη διακηρύσσεται μετὰ ἀπὸ τόσο χρόνον σὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ πίστεψαν σ’ αὐτὸν τὸν ἔθεσαν πιὸ πάνω καὶ ἀπὸ τοὺς πατέρας τους καὶ ἀπὸ τὶς γυναῖκες τους καὶ ἀπὸ τὰ παιδιά τους, πές μου, γιὰ ποιὸ λόγον ἀπιστεῖς σ’ αὐτὴν καὶ μόνο τὴν προφητείαν, τὴ στιγμὴν ποὺ ἡ

ἀπιστεῖς, εἶπέ μοι, καὶ ταῦτα τῆς ἀπὸ τῆς χρόνου μαρτυρίας ἐπιστο-
μιζούσης σου τὴν ἀναισχυντίαν; Εἰ μὲν οὖν μετὰ τὴν ἄλωσιν δέκα
μόνον ἔτη ἦν ἢ εἴκοσι ἢ τριάκοντα ἢ πενήκοντα, μάλιστα μὲν οὐδὲ
οὕτως ἐχρῆν ἀναισχυντεῖν· πλὴν ἀλλ' ὁμως ὑπελέλειπτό τις τοῖς
5 φιλονεικεῖν βουλομένοις πρόφασις. Εἰ δὲ οὐχὶ πενήκοντα μόνον,
ἀλλὰ καὶ ἑκατὸν καὶ δις τοσαῦτα καὶ τρις καὶ πολλῶ πλείονα πα-
ρῆλθον ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ οὐδὲ ἴχνος οὐδὲ σκιά τις ἐφάνη
ποτὲ τῆς παρ' ὑμῶν προσδοκωμένης μεταβολῆς, τίνας ἔνεκεν εἰκῆ
καὶ μάτην ἀναισχυντεῖς;

10 4. Ἦρκει μὲν οὖν τὰ εἰρημένα πρὸς ἀπόδειξιν ὑμῖν τοῦ μηδέπο-
τε τὸν ναὸν ἀναστήσεσθαι. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὴ τῆς ἀληθείας ἢ
περιουσία, τὰ Εὐαγγέλια ἀφείς, ἐπὶ τοὺς προφήτας τρέψομαι, οἷς
μάλιστα δοκοῦσι πιστεύειν, καὶ ἀπ' ἐκείνων ποιήσομαι φανερόν,
ὅτι οὔτε τὴν πόλιν, οὔτε τὸν ναὸν λοιπὸν ἀπολήψονται. Καίτοι γε
15 οὐδεμίαν εἶχον ἀνάγκην ἀποδειῖξαι, ὅτι οὐκ ἀναστήσεται, οὐδὲ ἐμὸν
τοῦτο ἦν, ἀλλ' ἐκείνων, δεῖξαι τούναντίον ὅτι ἀναστήσεται. Ἐγὼ
μὲν γὰρ ἔχω τὴν ἀπὸ τοῦ χρόνου σύστασιν μαρτυροῦσάν μοι καὶ
συναγωνιζομένην, ἐκεῖνοι δὲ οἱ δι' αὐτῆς μὲν τῆς ἐκβάσεως τῶν
πραγμάτων ἠττώμενοι καὶ ἐν ἔργοις οὐδὲν ἔχοντες δεῖξαι ὧν λέ-
20 γουσι, κομπάζοντες δὲ ἀπλῶς καὶ εἰκῆ, αὐτοὶ δίκαιοι ταύτην παρα-
σχεῖν τὴν μαρτυρίαν εἰσίν. Ἄ μὲν γὰρ ἐγὼ λέγω, δείκνυμι διὰ τῶν
ἔργων αὐτῶν ἐκβεβηκότα καὶ ὅτι ἔπεσε καὶ ὅτι οὐκ ἀνέστη χρόνον
τοσοῦτον, ἃ δὲ ἐκεῖνοι λέγουσιν, ἐν ῥήμασιν ἔστι ψιλοῖς τοῖς αὐτῶν.

Καὶ ἐχρῆν αὐτοὺς δεῖξαι, ὅτι ἀναστήσεται πάλιν ἡ πόλις· ἐπεὶ
25 καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις οὕτως ὀρῶμεν γινομένης τὰς ἀποδείξεις.

Ὅταν γὰρ τινες ὑπὲρ ὅτου οὖν πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητῶσι καὶ
θάτερος ὧν λέγει ἐγγράφως παρέχη τὰς ἀποδείξεις, εἶτα ὁ ἕτερος
ἐπιλαμβάνεται τῶν λεγομένων, αὐτὸς ἀναγκάζεται λοιπὸν μάρτυ-
ρας ἢ καὶ ἐτέρους παρέχειν ἐλέγχους τοῦ μὴ ταῦτα οὕτως ἔχειν, ὡς
30 τὰ γραμματία φησιν, οὐκ ἐκεῖνος ὁ προφέρων τὰ γραμματία. Οὕτω
καὶ νῦν ποιεῖν δεῖ τοὺς Ἰουδαίους καὶ παράγειν ἡμῖν προφήτην εἰς

ἐπιβεβαίωσή της ἀπὸ τὸν χρόνον ἀποστομώνει τὴν ἀδιαντροπιά σου; Ἐὰν βέβαια μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Ἱερουσαλήμ περνοῦσαν μόνο δέκα ἢ εἴκοσι ἢ τριάντα ἢ πενήντα χρόνια, ὅπωςδήποτε οὔτε καὶ τότε ἔπρεπε νὰ συμπεριφέρεσαι μὲ τέτοια ἀδιαντροπιά, πλὴν ὅμως θὰ ὑπῆρχε μιὰ πρόφασις σ' ὅσους θέλουν νὰ φιλονεικοῦν. Ἐὰν ὅμως μετὰ τὴν ἄλωση πέρασαν ὄχι μόνο πενήντα, ἀλλὰ καὶ ἑκατὸ καὶ διακόσια καὶ τριακόσια καὶ πολὺ περισσότερα ἀκόμη χρόνια, καὶ ποτὲ μέχρι τώρα δὲν φάνηκε οὔτε ἵχνος οὔτε κάποια σκιά τῆς μεταβολῆς ποὺ περιμένετε ἐσεῖς, γιὰ ποιὸ λόγον ἄσκοπα καὶ ἀνώφελα συμπεριφέρεσαι μὲ ἀδιαντροπιά;

Θ' ἀρκοῦσαν λοιπὸν τὰ ὅσα λέχθησαν ν' ἀποδείξουν σὲ σᾶς, ὅτι ὁ ναὸς οὐδέποτε πιά θὰ ἀνοικοδομηθῆ. Πλὴν ὅμως, ἐπειδὴ ἡ ἀφθονία τῆς ἀλήθειας εἶναι μεγάλη, ἀφήνοντας κατὰ μέρος τὰ εὐαγγέλια, θὰ ἔλθω στοὺς προφήτες, στοὺς ὁποίους φαίνεται μᾶλλον ὅτι πιστεύουν, καὶ μὲ τὶς μαρτυρίες αὐτῶν θ' ἀποδείξω περίτρανα, ὅτι οὔτε τὴν πόλιν οὔτε καὶ τὸν ναὸν πιά θὰ ἐπανακτήσουν. Ἐὰν καὶ βέβαια δὲν εἶχα καμμιά ἀνάγκη νὰ τὸ ἀποδείξω, ὅτι δηλαδὴ δὲν θ' ἀνοικοδομηθῆ ὁ ναός, οὔτε καὶ εἶναι αὐτὸ ἔργο δικό μου, ἀλλὰ ἔργο δικό τους, ν' ἀποδείξουν τὸ ἀντίθετον, ὅτι δηλαδὴ θὰ ἀνοικοδομηθῆ. Γιατὶ ἐγὼ ἔχω μὲ τὸ μέρος μου σὰν μάρτυρα καὶ συναγωνιστὴ τὸν χρόνον ποὺ πέρασε, ἐνῶ ἐκεῖνοι νικημένοι ἀπὸ τὴν ἔκβαση τῶν πραγμάτων καὶ μὴ ἔχοντας τίποτε ν' ἀποδείξουν ἔμπρακτα αὐτὰ ποὺ λένε, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μόνο κομπάζουν ἀδικαιολόγητα, εἶναι δίκαιο αὐτοὶ οἱ ἴδιοι νὰ δώσουν αὐτὴ τὴ μαρτυρία. Γιατὶ αὐτὰ ποὺ λέγω ἐγὼ τὰ ἀποδεικνύω πραγματοποιημένα μὲ γεγονότα, καὶ ὅτι καταστράφηκε ἡ πόλις καὶ ὅτι μετὰ ἀπὸ τόσο χρόνον δὲν ἀνοικοδομήθηκε, ἐνῶ ὅσα λένε ἐκεῖνοι εἶναι ἀπλὰ λόγια αὐτῶν.

Ἐπρεπε αὐτοὶ νὰ δείξουν, ὅτι ἡ πόλις θὰ ἀνοικοδομηθῆ ξανά· γιὰ τὴν αὐτὴν τὴ διαδικασίαν βλέπουμε ν' ἀκολουθῆται καὶ στὰ δικαστήρια. Ὅταν δηλαδὴ κάποιοι διαφωνοῦν μεταξύ τους γιὰ ἓνα ὁποιοδήποτε πρᾶγμα καὶ ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο ἐγγράφως ἀποδεικνύη τὰ λεγόμενά του, ὁ ἄλλος ὀφείλει, πρὸς ἀπόκρουση τῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ πρώτου, νὰ προσκομίσῃ μάρτυρες ἢ ἄλλες ἀποδείξεις, γιὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι τὰ πράγματα δὲν ἔχουν ἔτσι, ὅπως καταχωροῦνται στὰ ἔγγραφα καὶ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ πρώτου. Τὸ ἴδιο καὶ τώρα ἔπρεπε νὰ κάνουν οἱ Ἰουδαῖοι, νὰ παρουσιάσουν μάρτυρα κά-

μέσον τὸν λέγοντα, ὅτι ἀναστήσεται πάντως ἡ πόλις. Ὅτι γάρ, εἰ καὶ τέλος ἔμελλεν ἔξειν ὑμῖν ἡ παροῦσα αἰχμαλωσία, πᾶσα ἀνάγκη ἦν, τοὺς προφήτας ταῦτα προαναφωνεῖν, παντί που δῆλόν ἐστι, τῷ καὶ ὁπωσοῦν εἰς τὰ προφητικὰ παρακύψαντι βιβλία. Καὶ γὰρ ἔθος
 5 παρὰ Ἰουδαίοις παλαιόν, τὸ τὰ μέλλοντα αὐτοὺς καταλαμβάνειν κακὰ ἢ ἀγαθὰ προαγορεύειν τοὺς προφήτας ἄνωθεν. Τίνος ἔνεκεν καὶ διὰ τί; Διὰ τὴν πολλὴν αὐτῶν ἀγνωμοσύνην καὶ ἀναισχυντίαν· ἐπειδὴ γὰρ παρ' αὐτὰς τὰς εὐεργεσίας ἐπελενθάνοντο τοῦ ταῦτα πε-
 10 ἀγαθὰ ἐκείνοις ἐλογίζοντο.

Καὶ νῦν μὲν ἐξελθόντες ἐξ Αἰγύπτου, τῆς θαλάσσης σχισθεί-
 σης καὶ τῶν ἄλλων θαυμάτων γινομένων, ἐπιλαθόμενοι τοῦ ταῦτα
 πεπονηκότος Θεοῦ, τοῖς οὐ θεοῖς ἀνετίθεσαν τὰ γινόμενα καὶ τῷ
 Ἄαρὼν λέγουσι «ποίησον ἡμῖν θεοῦς, οἱ προπορεύονται ἡμῶν».
 15 Καὶ τῷ Ἰερεμῖα δὲ φαίνονται λέγοντες, «τὸν λόγον, ὃν ἐλάλησας
 πρὸς ἡμᾶς τῷ ὀνόματι Κυρίου, οὐκ ἀκουσόμεθά σου, ὅτι ποιῶντες
 ποιήσομεν πάντα τὸν λόγον, ὃς ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν,
 θυμιᾶν τῇ βασιλίσση τοῦ οὐρανοῦ καὶ σπένδειν αὐτῇ σπονδάς,
 καθὰ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ οἱ βασιλεῖς ἡμῶν
 20 καὶ ὁ ἄρχωντες ἡμῶν· καὶ ἐνεπλήσθημεν ἄρτων καὶ ἐγενήθημεν
 χρηστοὶ καὶ κακὰ οὐκ εἶδομεν· καὶ ὡς διελίπομεν θυμιῶντες τῇ
 βασιλίσση τοῦ οὐρανοῦ καὶ σπένδοντες αὐτῇ σπονδάς, ἠλαττώθη-
 μεν πάντες ἡμεῖς καὶ ἐν ρομφαίᾳ καὶ ἐν λιμῷ ἐξεπέσομεν». Ἴνα
 οὖν μηδὲν τῶν συμβαινόντων τοῖς εἰδώλοις λογίζωνται, ἀλλὰ καὶ
 25 τὰς εὐεργεσίας παρὰ τοῦ Θεοῦ πιστεύσωσιν αὐτοῖς ἀεὶ παραγίνε-
 σθαι, τὰς μὲν διὰ τὰς ἀμαρτίας, τὰς δὲ διὰ φιλανθρωπίαν, ἄνωθεν
 αὐτοῖς προύλεγον οἱ προφήται τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι.

Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία προρρήσεως, ἄκουε τί
 φησιν ὁ μεγαλοφωνότατος Ἡσαΐας· «γινώσκω ὅτι σκληρὸς εἶ σὺ
 30 πρὸς τὸν λαὸν τὸν Ἰουδαϊκόν, καὶ νεῦρον σιδηροῦν ὁ τράχηλός
 σου»· τουτέστιν ἀκαμπής, «καὶ τὸ μέτωπόν σου χαλκοῦν», τουτέ-
 στιν ἀναίσχυντον. Οὕτω γοῦν καὶ ἡμῖν ἔθος πολλάκις, τοὺς ἐρυ-
 θριαῖν μὴ εἰδότας, χαλκοπροσώπους καλεῖν. «Καὶ ἀνήγγειλά σοι,

21. Ἐξ. 32,1.

22. Ἰερ. 44,16-18.

23. Ἡσ. 48,4.

ποιον προφήτη, πού λέγει ὅτι ὅπωςδήποτε θ' ἀνοικοδομηθῆ ἡ πόλη. Γιατί, τὸ ὅτι ἔπρεπε, ἂν ἐπρόκειτο νὰ τερματισθῆ ἡ παροῦσα αἰχμαλωσία σας, οἱ προφῆτες νὰ τὰ προεξαγγείλουν αὐτά, εἶναι βέβαια φανερὸ στὸν καθένα, πού ἔστω καὶ λίγο μελέτησε τὰ προφητικὰ βιβλία. Γιατὶ πραγματικὰ ὑπάρχει στοὺς Ἰουδαίους ἡ παλιὰ συνήθεια οἱ προφῆτες, φωτιζόμενοι ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, νὰ προλέγουν τὰ κακὰ ἢ τὰ καλὰ πού πρόκειται νὰ συμβοῦν. Γιὰ ποιό λόγο καὶ γιὰ ποιό σκοπό; Ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης ἀγνωμοσύνης καὶ ἀδιαντροπιᾶς τους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ξεχνοῦσαν ἀμέσως τὶς εὐεργεσίες πού τοὺς ἔκαμνε ὁ Θεὸς καὶ ἀπέδιδαν στοὺς δαίμονες τὰ γινόμενα καὶ πίστευαν ὅτι τὰ ἀγαθὰ προέρχονται ἀπὸ ἐκείνους, καὶ ἄλλοτε, ὅπως στὴν περίπτωση τῆς ἐξόδου ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ἀφοῦ ἡ θάλασσα χωρίσθηκε στὰ δυὸ καὶ ἐπακολούθησαν ὅλα ἐκεῖνα τὰ θαυμάσια, αὐτοί, ξεχνώντας τὸν Θεὸ πού τὰ ἔκαμε αὐτά, ἀπέδωσαν ὅλα αὐτὰ σὲ ψεύτικους θεοὺς καὶ ἔλεγαν πρὸς τὸν Ἀαρών, «κατασκεύασέ μας θεοὺς, οἱ ὅποιοι θὰ βαδίζουν μπροστὰ ἀπὸ μᾶς»²¹. Καὶ πρὸς τὸν Ἰερεμία φαίνονται νὰ λέγουν, «τὰ λόγια πού μᾶς εἶπες ἐξ ὀνόματος τοῦ Κυρίου, δὲν θὰ τὰ ἀκούσουμε, ἀλλὰ θὰ κάνουμε ὅλα ἐκεῖνα πού βγαίνουν ἀπὸ τὸ δικό μας στόμα, καὶ θὰ προσφέρουμε θυμίαμα καθὼς καὶ σπονδὲς στὴ βασίλισσα τοῦ οὐρανοῦ, ὅπως ἐκάμαμε καὶ ἐμεῖς καὶ οἱ πατέρες μας καὶ οἱ βασιλεῖς μας καὶ οἱ ἄρχοντές μας, καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ χορτάσαμε ἀπὸ ἄρτους καὶ ἐζήσαμε εὐτυχισμένα καὶ δὲν γνωρίσαμε κακὰ. Ὄταν ὅμως σταματήσαμε νὰ προσφέρουμε θυμίαμα καὶ σπονδὲς στὴ βασίλισσα τοῦ οὐρανοῦ, τὰ στερηθήκαμε ἐμεῖς ὅλα, καὶ ἐξολοθρευθήκαμε μὲ ρομφαία καὶ λιμό»²². Γιὰ νὰ μὴν ἀποδίδουν λοιπὸν στὰ εἰδῶλα τὰ ὅσα συμβαίνουν σ' αὐτούς, ἀλλὰ γιὰ νὰ πιστεύουν, ὅτι τόσο οἱ εὐεργεσίες, ὅσο καὶ οἱ τιμωρίες προέρχονται ἀπὸ τὸν Θεό, οἱ προφῆτες, φωτιζόμενοι ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, προέλεγαν σ' αὐτοὺς τὰ ὅσα ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν.

Καὶ γιὰ νὰ μάθης, ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία τῆς προφητείας, ἄκουσε τί λέγει καὶ ὁ μεγαλοφωνότατος Ἡσαΐας: «γνωρίζω ὅτι εἶσαι σκληρὸς πρὸς τὸν λαὸ τὸ Ἰουδαϊκὸ καὶ νεῦρο σιδερένιο ὁ τράχηλός σου», δηλαδὴ ἄκαμπτος, «καὶ τὸ μέτωπό σου χάλκινον», δηλαδὴ ἀδιάντροπο²³. Τὸ ἴδιο καὶ ἐμεῖς πολλὰς φορὲς συνηθίζομε νὰ ἀποκαλοῦμε ἐκείνους πού δὲν γνωρίζουν νὰ κοκκινίζουν, 'χαλκοπρόσωπους'. «Καὶ σοῦ ἀνήγγειλα», λέγει, «ἐκεῖνα πού πρόκειται

φησίν, ἃ μέλλει ἐπὶ σὲ ἔρχεσθαι πρὶν ἢ γενέσθαι, καὶ ἀκουστά σοι ἐποίησα». Εἶτα τὴν αἰτίαν τῆς προρρήσεως λέγων, ἐπήγαγεν· «μὴ ποτε εἶπης, ὅτι τὰ εἰδωλά μοι ἐποίησε καὶ τὰ γλυπτὰ καὶ τὰ χωνευτά μοι ἐνετείλατο». Καὶ πάλιν, ἐπειδὴ φιλόνηκοί τινες ὄντες καὶ
 5 ἀλαζόνες καὶ μετὰ τὴν ἔκβασιν ἠναισχύντουν ὡς μὴ προακηκοότες, οὐ προύλεγον οἱ προφηῆται τὰ ἐσόμενα μόνον, ἀλλὰ καὶ μάρτυρας ἐλάμβανον τῶν γινομένων. Οὕτω γοῦν πάλιν ὁ αὐτὸς Ἡσαΐας φησίν· «μάρτυράς μοι ποιήσον πιστοὺς ἀνθρώπους, τὸ Οὐρίαν καὶ τὸν Ζαχαρίαν, υἱὸν Βαραχίου, τὸν ἱερέα». Καὶ οὐ τοῦτο μόνον,
 10 ἀλλὰ καὶ ἐν τόμῳ καινῷ τὴν προφητείαν γράψας ἀπέθετο, ἵνα μετὰ τὴν ἔκβασιν αὐτὰ αὐτῶν καταμαρτυρῇ τὰ γράμματα, ὅτι ἄνωθεν αὐτοῖς καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου προηγόρευται. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀπλῶς «ἐν τόμῳ» γράφει, ἀλλ' «ἐν τόμῳ καινῷ», δυναμένῳ πρὸς τὸ μῆκος ἀρκέσαι τοῦ χρόνου καὶ μὴ διαφθαρῆναι ραδίως, ἀλλὰ
 15 ἀναμεῖναι τὴν ἔκβασιν τῶν ἐν αὐτῷ γεγραμμένων πραγμάτων· καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς καὶ πάντα αὐτοῖς προανεφώνει τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι ὁ Θεός, οὐκ ἐντεῦθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν συμβάντων αὐτοῖς, κακῶν τε καὶ ἀγαθῶν, ποιήσομαι τὴν ἀπόδειξιν.

5. Τρεῖς γοῦν δουλείας ὑπέμειναν χαλεπωτάτας οἱ Ἰουδαῖοι καὶ
 20 οὐδεμίαν χωρὶς προρρήσεως αὐτοῖς ἐπήγαγεν, ἀλλὰ πάσας αὐτοῖς προλεχθῆναι παρεσκεύασεν ὁ Θεός, καὶ τόπον καὶ χρόνον καὶ πρόσωπον καὶ εἶδος κακώσεως καὶ τὴν ἐπάνοδον καὶ τὰ ἄλλα πάντα μετὰ ἀκριβείας προλέγων. Καὶ τὴν πρώτην πρόρρησιν ἐρῶ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ. Πρὸς γοῦν τὸν Ἀβραὰμ διαλεγόμενος, οὕτω πῶς
 25 φησι· «γινώσκων γνώση, ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῆ οὐκ ἰδίᾳ· καὶ δουλώσουσιν αὐτὸ καὶ κακώσουσιν ἔτη τετρακόσια. Τὸ δὲ ἔθνος, ᾧ ἂν δουλεύσωσι, κρινῶ ἐγώ, εἶπεν ὁ Θεός. Τετάρτη δὲ γενεᾷ ἐπανελεύσονται ὧδε μετὰ ἀποσκευῆς πολλῆς». Εἶδες πῶς τὸν ἀριθμὸν εἶπε τῶν ἐτῶν· τετρακόσια ἔτη· τὸν τρόπον
 30 τῆς δουλείας, ὅτι οὐχ ἀπλῶς δουλώσουσιν, ἀλλὰ καὶ κακώσουσιν. Ἄκουε γοῦν πῶς μετὰ ταῦτα ἐξηγεῖται ὁ Μωϋσῆς τὴν κάκωσιν· «τὰ ἄχυρα οὐ δίδονται τοῖς οἰκέταις σου καὶ λέγουσιν ἡμῖν τὴν πλιν-

24. Ἡσ. 48,5–6.

25. Αὐτόθι.

26. Ἡσ. 8,2.

27. Γέν. 15,13–16.

νά συμβοῦν, προτοῦ συμβοῦν, καὶ σοῦ τὰ ἔκανα γνωστά»²⁴. Ἐπειτα, ἐξαγγέλλοντας τὴν αἰτία τῆς προφητείας, λέγει· «γιὰ νὰ μὴ πῆς κάποτε, ὅτι τὰ εἰδῶλα μοῦ τὰ ἔκαμαν αὐτὰ καὶ μοῦ τὰ προεῖπαν τὰ γλυπτὰ καὶ τὰ χωνευτὰ ἀγάλματα»²⁵. Καὶ πάλι, ἐπειδὴ μερικοὶ ἦταν φιλόνοικοι καὶ ἀλαζόνες, καὶ μετὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς προφητείας συμπεριφέρονταν μὲ ἀναίδεια, λέγοντας ὅτι δὲν τὰ εἶχαν ἀκούσει, οἱ προφῆτες δὲν προέλεγαν μόνο τὰ ὅσα ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν, ἀλλ' ἐπικαλοῦντο καὶ μάρτυρες γιὰ τὰ γινόμενα. Ἔτσι λοιπὸν πάλι ὁ Ἡσαΐας λέγει· «μάρτυρες γι' αὐτὸ φέρε δυὸ ἀξιόπιστους ἀνθρώπους, τὸν Οὐρία καὶ τὸν Ζαχαρία, τὸν υἱὸ τοῦ Βαραχίου, τὸν ἱερέα»²⁶. Κι ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλ' ἀφοῦ ἔγραψε τὴν προφητεία, τὴν καταχώρησε σὲ καινούργιο τόμο, γιὰ νὰ ἀποτελοῦν τὰ γραπτὰ του ἀδιάψευστη μαρτυρία, ὅτι ἡ πραγματοποιούμενη προφητεία μὲ τὸν φωτισμὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶχε πρὸ πολλοῦ προαναγγελθῆ σ' αὐτούς. Γι' αὐτὸ δὲν γράφει ἀπλῶς «σὲ τόμο», ἀλλ' «σὲ καινούργιο τόμο», γιὰ νὰ μπορῆ νὰ ἀντέξῃ στὴν πολυκαιρία καὶ νὰ μὴ φθαρῆ εὐκόλα, ἀλλὰ νὰ ἀναμείνῃ τὴν ἐκβαση τῶν πραγμάτων, ποὺ εἶναι γραμμένα στὸν τόμο. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθές, καὶ ὁ Θεὸς προανήγγελλε σ' αὐτούς ὅλα ὅσα ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν, ὄχι μόνο ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ θὰ ἐπιχειρήσω νὰ τὸ ἀποδείξω καὶ μὲ τὰ ὅσα κακὰ καὶ καλὰ συνέβηκαν σ' αὐτούς.

5. Τρεῖς λοιπὸν δουλεῖες πολὺ φοβερὲς ὑπέφεραν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ καμμιά ἀπ' αὐτὲς δὲν ἐπέφερε ὁ Θεὸς σ' αὐτούς χωρὶς προφητεία, ἀλλὰ φρόντισε ὅλες νὰ τίς προαναγγείλῃ, προλέγοντας καὶ τὸν τόπο καὶ τὸν χρόνον καὶ τὸ πρόσωπο καὶ τὸ εἶδος τῶν βασάνων καὶ τὴν ἐπάνοδο καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μὲ κάθε ἀκρίβεια. Θὰ σᾶς μιλήσω τώρα γιὰ τὴν προφητεία ποὺ ἀναφέρεται στὴ δουλεία τῆς Αἰγύπτου. Συνομιλώντας λοιπὸν ὁ Θεὸς μὲ τὸν Ἀβρράμ λέγει τὰ ἐξῆς· «γνώριζε πολὺ καλὰ ὅτι οἱ ἀπόγονοί σου θὰ ζήσουν σὰν ξένοι σὲ ξένη χώρα καὶ ὄχι στὴ δική τους, θὰ γίνουν δοῦλοι ἐκεῖ καὶ θὰ τοὺς κατοικήσουν γιὰ τετρακόσια χρόνια. Τὸ ἔθνος στὸ ὁποῖο θὰ γίνουν δοῦλοι θὰ τὸ τιμωρήσω ἐγώ, εἶπε ὁ Θεός. Ἡ τετάρτη γενεὰ θὰ ἐπιστρέψῃ ἐδῶ μὲ πολλὰ ἀγαθὰ»²⁷. Εἶδες πῶς εἶπε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν, τετρακόσια ἔτη, τὴ μορφή τῆς δουλείας, ὅτι δηλαδὴ δὲν θὰ εἶναι ἀπλῶς δοῦλοι, ἀλλὰ καὶ θὰ ὑποστοῦν πολλὰ βάσανα; Ἄκουσε τώρα πῶς ὁ Μωϋσῆς ἐπεξηγεῖ ἀργότερα τὴν κατοικίαν τοῦ λαοῦ· «δὲν δίνουν τὰ ἄχυρα στοὺς δούλους σου καὶ μᾶς λένε νὰ κατα-

θουργίαν ποιεῖν». Καὶ ἔμαστιγοῦντο καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ἵνα μάθῃς, τί ἐστὶ τό, «δουλώσουσι καὶ κακώσουσι», καί, «τὸ ἔθνος, ᾧ ἂν δουλεύσωσι, κρινῶ ἐγώ». τὸν καταποντισμὸν τῶν Αἴγυπτίων λέγων, τὸν διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ὃν ἐν ταῖς ᾠδαῖς
 5 Μωϋσῆς ἀναγράφων οὕτως ἔλεγεν· «ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν». Εἶτα καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπανόδου, «ὅτι ἐξελεύσονται ὧδε μετὰ ἀποσκευῆς πολλῆς. Χρήσασθε», φησὶν, «ἕκαστος παρὰ τῆς γείτονος αὐτοῦ καὶ συσκήνου σκευὴ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ». Ἐπειδὴ γὰρ πολὺν ἐδούλευσαν χρόνον καὶ τὸν μισθὸν οὐκ ἀπέλα-
 10 βον, ἄκοντας αὐτοὺς ἀπαιτηθῆναι παρεσκεύασεν ὁ Θεός. Καὶ βοᾷ ὁ προφήτης, λέγων· «καὶ ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐν ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ καὶ οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ὁ ἀσθενῶν». Μία μὲν αὕτη δουλεία μετὰ ἀκριβείας πάσης προδιηγόρευται.

Φέρε δὴ καὶ ἐφ' ἑτέραν τὸν λόγον ἀγάγωμεν. Ποίαν δὴ; Τὴν
 15 ἐν Βαβυλῶνι. Καὶ γὰρ καὶ ταύτην μετὰ ἀκριβείας προανεφώνησεν ὁ Ἱερεμίας, οὕτως εἰπὼν· «οὕτως εἶπε Κύριος· ὅταν μέλλῃ πληροῦσθαι τῇ Βαβυλῶνι ἑβδομήκοντα ἔτη, ἐπισκέψομαι ὑμᾶς καὶ ἐπιστήσω ἐφ' ὑμᾶς τοὺς λόγους μου τοὺς ἀγαθοὺς, τοῦ ἀποστρέψαι εἰς τόπον τοῦτον· καὶ ἐπιστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν ὑμῶν καὶ
 20 ἀθροίσω ὑμᾶς ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ ἐκ πάντων τῶν τόπων, οὗ διέσπειρα ὑμᾶς ἐκεῖ, φησὶ Κύριος, καὶ ἐπιστρέψω ὑμᾶς εἰς τὸν τόπον, ὃθεν ἀπώκισα ὑμᾶς ἐκεῖθεν». Ὁρᾷς ὅπως ἐνταῦθα πάλιν καὶ τὴν πόλιν εἶπε καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν καὶ πόθεν αὐτοὺς μέλλει συνάγειν καὶ ποῦ συνάγειν; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δανιήλ, οὐ πρό-
 25 τερον ὑπὲρ αὐτῶν τὴν ἱκετηρίαν ἔθηκεν, ἀλλ' ὅτε εἶδε πληρωθέντα τὰ ἑβδομήκοντα ἔτη. Καὶ τίς ταῦτά φησιν; Αὐτὸς ὁ Δανιήλ οὕτω λέγων· «καὶ ἐγὼ Δανιήλ ἐποίουν τὰ ἔργα τοῦ βασιλέως καὶ ἐθαύμαζον τὴν ὄρασιν καὶ οὐκ ἦν ὁ συνιών· καὶ συνῆκα ἐν ταῖς βίβλοις τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν, ὡς ἐγενήθη ὁ λόγος Κυρίου πρὸς Ἱερεμίαν
 30 τὸν προφήτην, εἰς συμπλήρωσιν τῆς ἐρημώσεως Ἱερουσαλὴμ ἑβδομήκοντα ἔτη. Καὶ ἔδωκα τὸ πρόσωπόν μου πρὸς Κύριον τὸν

28. Ἐξ. 5,16.

29. Γέν. 15,14.

30. Ἐξ. 15,1.

31. Ἐξ. 3,22.

32. Ψαλμ. 104,37.

σκευάσουμε τὴν ἴδια ποσότητα πλίνθων»²⁸. Καὶ καθημερινὰ μαστιγώνονταν, γιὰ νὰ μάθης τί σημαίνει τό, «θὰ γίνουν δοῦλοι καὶ θὰ κακοποιηθοῦν». «Τὸ ἔθνος, στὸ ὁποῖο θὰ γίνουν δοῦλοι, θὰ τὸ τιμωρήσω ἐγώ»²⁹, ἐννοώντας τὸν καταποντισμὸ τῶν Αἰγυπτίων στὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα, τὸν ὁποῖον περιγράφοντας ὁ Μωϋσῆς στὶς ὠδές του ἔλεγε· «ἵππο καὶ ἀναβάτη ἔρριψε στὴ θάλασσα»³⁰. Ἐπειτα προλέγει καὶ τὸν τρόπο ἐπιστροφῆς στὴν πατρίδα τους· «θὰ ἐπιστρέψουν ἐδῶ μὲ πολλὰ ἀγαθὰ». «Ζητήστε», λέγει, «ὁ καθένας σας ἀπὸ τὸν γείτονα ἢ τὴν σύνοικό του σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ»³¹. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔζησαν πολλὰ χρόνια στὴ δουλεία καὶ δὲν πῆραν τὸν μισθὸ τους, τοὺς προετοίμασε ὁ Θεὸς νὰ τὸν πάρουν παρὰ τὴ θέληση ἐκείνων. Καὶ φωνάζει ὁ προφήτης λέγοντας· «καὶ ἐξήγαγε αὐτοὺς μὲ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη καὶ δὲν ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν φυλῶν τους κανένας ἀσθενής»³². Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ μία δουλεία, πὺ μὲ κάθε λεπτομέρεια προλέχθηκε.

Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς μεταφέρουμε τὸν λόγο καὶ σ' ἄλλη. Σὲ ποιάν; Στὴν τῆς Βαβυλώνας· γιὰτι κι αὐτὴν τὴν προανήγγειλε μὲ ἀκρίβεια ὁ προφήτης Ἰερεμίας λέγοντας τὰ ἐξῆς· «αὐτὰ εἶπε ὁ Κύριος· ὅταν θὰ συμβῆ νὰ συμπληρωθοῦν στὴ Βαβυλώνα ἐβδομήντα ἔτη, θὰ σᾶς ἐπισκεφθῶ καὶ θὰ ἐκπληρώσω τοὺς λόγους μου τοὺς ἀγαθοὺς, τὸ νὰ ἐπιστρέψετε δηλαδὴ στὸν τόπο αὐτόν· καὶ θὰ σᾶς ἐπαναφέρω ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία σας, καὶ θὰ σᾶς συγκεντρώσω ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη στὰ ὁποῖα σᾶς διεσκόρπισα, λέγει ὁ Κύριος, καὶ θὰ σᾶς ἐπαναφέρω στὸν τόπο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο σᾶς μετώκισα»³³. Βλέπεις πῶς καὶ ἐδῶ προεἶπε πάλι τὴν πόλη καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐτῶν, καθὼς καὶ ἀπὸ ποῦ πρόκειται νὰ τοὺς συγκεντρώσῃ καὶ ποῦ νὰ τοὺς ἐγκαταστήσῃ; Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Δανιὴλ δὲν ἀνέπεμψε στὸν Θεὸ γιὰ χάρη τους τὴν ἱκετήρια προσευχὴ πρωτύτερα, ἀλλὰ τότε, ὅταν εἶδε ὅτι συμπληρώθηκαν τὰ ἐβδομήντα χρόνια. Καὶ ποιὸς τὰ λέγει αὐτά; Ὁ ἴδιος ὁ Δανιὴλ, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «καὶ ἐγὼ ὁ Δανιὴλ ἐκτελοῦσα τὰ ἔργα τοῦ βασιλέως καὶ θαύμαζα τὴν ὄραση πὺ εἶδα καὶ δὲν μπορούσα νὰ τὴν κατανοήσω. Μελέτησα τότε στὰ βιβλία τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐτῶν, σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν προφήτη Ἰερεμία, κατὰ τὸν ὁποῖο ἡ ἐρήμωση τῆς Ἱερουσαλήμ θὰ διαρκοῦσε ἐβδομήντα ἔτη. Καὶ ἔστρεψα τότε τὸ πρόσωπό μου

Θεὸν τοῦ ἐκζητῆσαι προσευχὴν καὶ δέησιν ἐν νηστείᾳ καὶ σάκκῳ καὶ σποδῶ».

Ἦκουσας πῶς καὶ αὕτη δουλεία διηγόρευται καὶ ὁ προφήτης οὐκ ἐτόλμησε πρὸ τοῦ διωρισμένου χρόνου δέησιν καὶ ἱκετηρίαν
 5 προσαγαγεῖν τῷ Θεῷ, ἵνα μὴ μάτην καὶ εἰκῆ προσίη, ἵνα μὴ ἀκούσῃ ὅπερ ἤκουσεν ὁ Ἰερεμίας, «μὴ προσεύχου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου καὶ μὴ ἀξίου περὶ αὐτῶν, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαί σου». Ἄλλ' ὅτε τὴν ἀπόφασιν εἶδε πληρωθεῖσαν καὶ τὸν καιρὸν συγκαλοῦντα πρὸς τὴν ἐπάνοδον, τότε προσεύχεται, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' «ἐν
 10 νηστείᾳ καὶ ἐν σάκκῳ καὶ ἐν σποδῶ». Καὶ ὅπερ ἐπ' ἀνθρώπων συμβαίνειν ἔθος, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ πεποίηκε. Καὶ γὰρ ἡμεῖς, ἐπειδὴν τινὰς ἴδωμεν τοὺς αὐτῶν οἰκέτας μετὰ πολλὰ καὶ μεγάλα ἁμαρτήματα εἰς δεσμωτήριον ἐμβαλλόντας, οὐκ εὐθέως, οὐδὲ ἐν προουμίῳ, οὐδὲ ἐν ἀρχῇ τῆς κολάσεως, τὴν ἱκετηρίαν προσάγο-
 15 μεν· ἀλλ' ἀφέντες ὀλίγας ἡμέρας αὐτοὺς σωφρονισθῆναι, τότε προσ-
 ἴεμεν τοῖς δεσπόταις, ἔχοντες καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ καιροῦ συμμαχίαν· τοῦτο δὴ καὶ ὁ προφήτης ἐποίησεν. Ἐπειδὴ γὰρ δίκην ἔδωκαν, οὐκ ἀξίαν μὲν τῶν ἁμαρτημάτων, ἔδωκαν δ' οὖν ὁμοῦς, προσέρχεται τῷ Θεῷ λοιπόν, ὑπὲρ αὐτῶν διαλεζόμενος.

20 Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ τῆς εὐχῆς αὐτῆς ἀκούσωμεν· «ἐξωμολο-
 γησάμην», γὰρ φησί, «καὶ εἶπον· Κύριε ὁ Θεός, ὁ μέγας καὶ θαυμα-
 στός, ὁ φυλάσσων τὴν διαθήκην σου καὶ τὸ ἔλεός σου τοῖς ἀγαπῶ-
 σί σε καὶ φυλάττουσι τὰς ἐντολάς σου». Τί ποιεῖς, ὦ Δανιήλ; Ὑπὲρ ἀνθρώπων ἡμαρτηκότων, προσκεκρουκότων πρεσβεύων, τῶν φυ-
 25 λασσόντων αὐτοῦ τοὺς νόμους μέμνησαι; Οὐκοῦν ἀξιοί εἰσι συγ-
 γνώμης παραβαίνοντες αὐτοῦ τὰς ἐντολάς; Ἄλλ' οὐ διὰ τούτους ταῦτα λέγω, φησὶν, ἀλλὰ διὰ τοὺς προγόνους τοὺς ἄνωθεν, διὰ τὸν Ἀβραάμ, διὰ τὸν Ἰσαάκ, διὰ τὸν Ἰακώβ. Ἐκείνοις ἐπηγγείλατο, φησί, καὶ ὑπέσχετο, οἱ καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ ἐφύλαξαν. Ἐπεὶ οὖν
 30 οὐδὲν ἔχουσιν οὗτοι δικαίωμα σωτηρίας, διὰ τοῦτο τῶν προγόνων μέμνημαι. Καὶ ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι περὶ τούτων ταῦτά φησιν, εἰ-
 πών, «ὁ φυλάσσων τὴν διαθήκην σου καὶ τὸ ἔλεός σου τοῖς ἀγα-

34. Δαν. 8,27. 9,2-3.

35. Ἰερ. 14,11-12.

36. Δαν. 9,4.

πρὸς τὸν Κύριο τὸν Θεό, γιὰ νὰ τοῦ ἀπευθύνω προσευχὴ καὶ δέηση μὲ νηστεία, φορώντας σάκκο καὶ καθισμένος ἐπάνω σὲ στάχτη»³⁴.

Ἦκουσες πῶς καὶ αὐτὴ ἡ δουλεία ἔχει προαγγελθῆ καὶ ὅτι ὁ προφήτης δὲν τόλμησε ν' ἀναπέμψη πρὸ τῆς συμπληρώσεως τοῦ ὀρισθέντος χρόνου τὴν ἱκετήρια πρὸς τὸν Θεὸ προσευχή, γιὰ νὰ μὴ προσέλθῃ πρὸς αὐτὸν ἄσκοπα καὶ ἀνώφελα καὶ νὰ μὴν ἀκούσῃ ἐκεῖνο πού καὶ ὁ προφήτης Ἰερεμίας ἄκουσε, «μὴ προσεύχεσαι γιὰ τὸν λαὸ αὐτὸ καὶ μὴ ζητᾶς τίποτε γι' αὐτούς, γιατί δὲν θὰ σὲ ἀκούσω»³⁵; Ἀλλὰ μόλις εἶδε νὰ ἐκπληρώνεται ἡ ἀπόφαση κι ὁ καιρὸς τοὺς καλοῦσε νὰ ἐπιστρέψουν, τότε προσεύχεται, καὶ ὄχι ἔτσι ἀπλῶς, ἀλλὰ «μὲ νηστεία, φορώντας σάκκο καὶ καθισμένος ἐπάνω σὲ στάχτη». Κι αὐτὸ πού συμβαίνει συνήθως μὲ τοὺς ἀνθρώπους, αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκαμε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ. Ἐμεῖς δηλαδή, ὅταν δοῦμε κάποιους συνανθρώπους μας νὰ ρίχνουν στὴ φυλακὴ τοὺς ὑπηρέτες τους ὕστερα ἀπὸ πολλὰ καὶ μεγάλα ἀμαρτήματα, δὲν καταφεύγουμε στὶς παρακλήσεις ἀμέσως οὔτε στὴν ἀρχὴ τῆς τιμωρίας τους, ἀλλ' ἀφοῦ τοὺς ἀφήσουμε γιὰ λίγες ἡμέρες νὰ σωφρονισθοῦν καὶ νὰ συνέλθουν, τότε πλησιάζουμε τοὺς κυρίους τους, ἔχοντας σὰν σύμμαχο καὶ τὸν καιρό. Αὐτὸ λοιπὸν ἔκαμε καὶ ὁ προφήτης. Ἀφοῦ τιμωρήθηκαν ὄχι ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία τῶν ἀμαρτημάτων τους, ἀλλ' ὅπωςδήποτε τιμωρήθηκαν, προσέρχεται τότε πρὸς τὸν Θεὸ γιὰ νὰ διαλεχθῆ μαζί του ὑπὲρ αὐτῶν.

Κι ἂν θέλετε ἄς ἀκούσουμε καὶ τὴν προσευχὴ αὐτὴ. Λέγει λοιπὸν· «ἐξωμολογήθηκα καὶ εἶπα· Κύριε ὁ Θεός, ὁ μέγας καὶ θαυμαστός, πού φυλάσσεις τὴ διαθήκη σου καὶ τὸ ἔλεός σου γιὰ ἐκείνους πού ἀγαποῦν καὶ φυλάσσουν τὶς ἐντολές σου»³⁶. Τί κάμνεις, Δανιήλ; Πρεσβεύοντας γιὰ ἀνθρώπους, πού ἔχουν ἀμαρτήσῃ καὶ συγκρουσθῆ μὲ τὸν Θεό, μνημονεύεις ἐκείνους πού φυλάσσουν τὸν νόμο του; Δηλαδή εἶναι ἄξιοι συγχωρήσεως παραβαίνοντας τὶς ἐντολές του; Ἄλλ' ἐγώ, λέγει, δὲν τὰ λέγω αὐτὰ γι' αὐτούς, ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἀρχαίους προγόνους τους, δηλαδή γιὰ τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν Ἰακώβ. Σ' ἐκείνους ὁ Θεὸς ἔδωσε τὶς ἐπαγγελίες καὶ τὶς ὑποσχέσεις, καὶ ἐκεῖνοι τήρησαν τὶς ἐντολές τους. Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτοὶ δὲν ἔχουν κανένα δικαίωμα σωτηρίας, γι' αὐτὸ μνημονεύω τοὺς προγόνους τους. Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίσης ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει γι' αὐτούς, ἀφοῦ εἶπε, «σὺ πού φυλάσσεις τὴν διαθήκη σου καὶ τὸ ἔλε-

πῶσί σε καὶ φυλάσσουσι τὰς ἐντολάς σου», ἐπήγαγεν εὐθέως· «ἡμάρτομεν, ἠνομήσαμεν, ἠδικήσαμεν, ἠσεβήσαμεν, ἐξεκλίναμεν ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου καὶ ἀπὸ τῶν κριμάτων σου καὶ οὐκ ἠκούσαμεν τῶν δούλων σου τῶν προφητῶν».

5 Μία γὰρ τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἀπολογία μόνη μετὰ τὰ ἀμαρτήματα ὑπολέλειπται, τὸ τὰς οἰκείας ἀμαρτίας ὁμολογεῖν. Σὺ δέ μοι σκόπει καὶ τοῦ δικαίου τὴν ἀρετὴν καὶ τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀγνωμοσύνην. Ὁ μὲν γὰρ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδῶς πονηρόν, καταδικάζει μετὰ πολλῆς ἑαυτὸν σφοδρότητος, λέγων· «ἡμάρτομεν, ἠνομήσα-
10 μεν, ἠδικήσαμεν», οἱ δὲ μυρίων γέμοντες κακῶν, τούναντίον ἐποίουν, λέγοντες· «ἐφυλάξαμεν τὰ προστάγματά σου καὶ νῦν μακαρίζομεν ἀλλοτρίους· καὶ ἀνοικοδομοῦνται οἱ ποιοῦντες ἀνομήματα». Ὡσπερ γὰρ τοῖς δικαίοις ἔθος μετὰ τὰ δικαιώματα μετριά-
ζειν, οὕτω τοῖς πονηροῖς, μετὰ τὰ ἀμαρτήματα ἐπαίρεσθαι. Ὁ
15 μηδὲν ἑαυτῷ συνειδῶς, τοιοῦτον ἔλεγεν, «ἠνομήσαμεν, ἐξεκλίναμεν ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου». Ταῦτα λέγω, ὅτι τὰ μὲν φύγωμεν, τὰ δὲ ζηλώσωμεν.

6. Εἶτα, ἐπειδὴ κατέδραμεν αὐτῶν τῆς παρανομίας, λέγει καὶ τὴν τιμωρίαν, ἣν ἔδοσαν, καὶ ἀπὸ τούτου πάλιν τὸν Θεὸν εἰς ἔλεον
20 ἐπισπάσασθαι βουλόμενος. «Καὶ ἐπῆλθε», φησὶν, «ἐφ' ἡμᾶς ἡ κατάρα ἢ γεγραμμένη ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως, δούλου τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἡμάρτομεν». Ποία κατάρα αὕτη; Βούλεσθε ἵνα ἀναγνῶμεν αὐτήν; «Ἐὰν μὴ λατρεύσητε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν», φησὶν, «ἐπάξω ἐφ' ὑμᾶς ἔθνος ἀναιδέες, οὗ οὐκ ἀκούση τῆς φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ἔσεσθε
25 ἐν ἀριθμῷ βραχεῖς». Τοῦτο γοῦν αὐτὸ δηλοῦντες οἱ τρεῖς παῖδες καὶ δεικνύντες, ὅτι διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἐξέβη τὸ τῆς κολάσεως εἶδος, καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐξομολογούμενοι, περὶ τῶν κοινῶν ἀμαρτημάτων ἔλεγον· «παρέδωκας ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων, ἐχθίστων ἀποστατῶν, καὶ βασιλεῖ ἀδίκῳ καὶ πονηροτάτῳ
30 παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν». Ὁρᾶς ὡς ἡ ἀρὰ ἐπληροῦτο ἐκείνη ἢ λέγου-

37. Δαν. 9,5.

38. Μαλαχ. 3,14-15.

39. Δαν. 9,11.

40. Δευτ. 28,49-50.

41. Δαν. 3,8.

ός σου γιὰ ἐκείνους πού ἀγαποῦν καὶ φυλάσσουν τὶς ἐντολές σου», πρόσθεσε ἀμέσως· «ἀμαρτήσαμε, παρανομήσαμε, ἀδικήσαμε, ἀσεβήσαμε, ἀπομακρυνθήκαμε ἀπὸ τὶς ἐντολές σου καὶ ἀπὸ τὰ προστάγματά σου καὶ δὲν ἀκούσαμε τοὺς δούλους σου τοὺς προφήτες»³⁷.

Γιὰ ὅσους ἀμαρτάνουν μία καὶ μόνη δικαιολογία ἀπομένει μετὰ τὰ ἀμαρτήματα, ἡ ἐξομολόγηση τῶν ἀμαρτημάτων τους. Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, σκέψου καὶ τοῦ δικαίου τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν ἀχαριστία τῶν Ἰουδαίων. Γιατὶ ἐκεῖνος, χωρὶς ἢ συνείδησή του νὰ βαρύνεται ἀπὸ κάποια κακὴ πράξη, καταδικάζει τὸν ἑαυτό του μὲ μεγάλη σφοδρότητα, λέγοντας· «ἀμαρτήσαμε, παρανομήσαμε, ἀδικήσαμε», ἐνῶ αὐτοί, γεμᾶτοι ἀπὸ ἀμέτρητα κακά, ἔκαμναν τὸ ἀντίθετο, λέγοντας· «φυλάξαμε τὰ προστάγματά σου καὶ τώρα μακαρίζομε τοὺς ξένους, καὶ εὐημεροῦν ἀνοικοδομώντας τὶς πόλεις τους ὅσοι διαπράττουν ἀνομήματα»³⁸. Ὅπως δηλαδὴ οἱ δίκαιοι, μετὰ τὴν ἐπιτέλεση τῶν ἐντολῶν, συνηθίζουν νὰ εἶναι μετριόφρονες, ἔτσι καὶ οἱ κακοὶ, μετὰ τὴ διάπραξη τῶν κακῶν, ὑπερηφανεύονται. Ἐκεῖνος, ἐνῶ ἢ συνείδησή του δὲν βαρυνόταν μὲ καμμιὰ ἐνοχὴ, ἔλεγε, «παρανομήσαμε, ἀπομακρυνθήκαμε ἀπὸ τὶς ἐντολές σου», ἐνῶ αὐτοί, πού ἦταν ἔνοχοι τόσων ἀμαρτημάτων, ἔλεγαν· «φυλάξαμε τὶς ἐντολές σου». Αὐτὰ τὰ λέγω, γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὰ κακά καὶ νὰ ποθήσουμε τὰ καλά.

6. Ἐπειτα, ἀφοῦ τοὺς ὠνείδισε γιὰ τὴν παρανομία τους, ἀναφέρει καὶ τὴν τιμωρία πού ὑπέστησαν, θέλοντας μὲ αὐτὸ καὶ πάλι ν' ἀποσπάσῃ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. «Καὶ ἔπεσε», λέγει, «σὲ μᾶς ἡ κατάρα πού εἶναι γραμμένη στὸ νόμο τοῦ Μωϋσέως, τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν ἀμαρτήσαμε»³⁹. Ποιὰ εἶναι ἡ κατάρα αὕτη; Θέλετε νὰ τὴ διαβάσουμε; «Ἄν δὲν λατρεύσετε τὸν Κύριο τὸν Θεό σας, θὰ ὀδηγήσω ἐναντίον σας ἔθνος ἀδιάντροπο, τοῦ ὁποίου δὲν θὰ καταλαβαίνετε τὴ γλῶσσα του, καὶ θ' ἀπομείνετε πολὺ λίγους»⁴⁰. Αὐτὸ ἀκριβῶς δηλώνοντας καὶ οἱ τρεῖς παῖδες καὶ γιὰ νὰ δείξουν, ὅτι μὲ ὅσα συνέβηκαν σ' αὐτοὺς ἐκπληρώθηκε ὁ τρόπος τῆς τιμωρίας, ἐξομολογούμενοι καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν Θεὸ γιὰ τὰ κοινὰ ἀμαρτήματα, ἔλεγαν· «μᾶς παρέδωσες σὲ χέρια ἐχθρῶν παρανόμων καὶ πάρα πολὺ μισητῶν ἀποστατῶν, καὶ σὲ βασιλέα ἀδικο καὶ πιὸ κακὸν ἀπὸ ὅλους τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς»⁴¹. Βλέπεις ὅτι ἐκπληρωνόταν ἢ κατά-

σα, «ἔσεσθε ἐν ἀριθμῷ βραχεῖς», καὶ ἡ λέγουσα, ὅτι «ἐπάξω ἐφ' ὑμᾶς ἔθνος ἀναιδέες»; Τοῦτο αὐτὸ καὶ ὁ Δανιὴλ ἐνταῦθα αἰνίττεται καὶ φησιν· «ἦλθεν ἐφ' ἡμᾶς κακά, οἷα οὐ γέγονε ὑποκάτω παντὸς τοῦ οὐρανοῦ, κατὰ τὰ γενόμενα ἐν Ἰσραὴλ». Ποῖα δὲ ταῦτα;
 5 «Μητέρες παίδων ἀπεγεύσαντο»· καὶ τοῦτο αὐτὸ προλέγει μὲν ὁ Μωϋσῆς, δείκνυσι δὲ ἐκβεβηκὸς ὁ Ἱερεμίας· ὁ μὲν γὰρ φησιν, ὅτι «ἡ ἀπαλή, ἡ τρυφερά, ἧς οὐκ ἔλαβε πείραν ὁ ποῦς αὐτῆς ἐπιβῆναι ἐπὶ τοῦ βήματος, διὰ τὴν ἀπαλότητα καὶ τὴν τρυφερότητα, ἄψεται παρανόμου τραπέζης καὶ τῶν ἐκγόνων ἀπογεύσεται τῶν ἐαυτῆς».
 10 Ὁ δὲ Ἱερεμίας τοῦτο αὐτὸ δηλῶν ὅτι ἐξέβη, ἔλεγε· «χειῖρες γυναικῶν οἰκτιρμόνων ἤψησαν τὰ τέκνα αὐτῶν». Ἄλλ' ὁμως τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν εἰπὼν ἃς ἤμαρτον, καὶ τὴν δίκην ἣν ὑπέμειναν εἰς μέσον ἀγαγών, οὐδὲ οὕτως ἐκ τούτων ἀξιοῖ σῶζεσθαι.

Ὅρα οὖν εὐγνωμοσύνην οἰκέτου. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος δεικνύς,
 15 ὅτι οὐδὲν οὐδέπω τῶν ἀμαρτημάτων ἀξίον ὑπέμειναν, οὐδὲ διελύσαντο τὰ πλημμελήματα δι' ὧν ἔπαθον, λοιπὸν ἐπὶ τοὺς οἰκτιρμοὺς καταφεύγει τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ τρόπον καὶ φησι· «καὶ νῦν, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὃς ἐξήγαγες τὸν λαόν σου ἐκ γῆς Αἰγύπτου καὶ ἐποίησας σεαυτῷ ὄνομα ὡς ἡ ἡμέρα αὕτη· ἡμάρτομεν, ἠνομήσαμεν».
 20 Καὶ γὰρ ὡς ἐκείνους, φησὶν, οὐκ ἀπὸ στενοχωρίαν καὶ τῆς κραυγῆς ἀκούσας, οὕτω δὲ καὶ ἡμᾶς ἀπάλλαξον τῶν παρόντων κακῶν, διὰ τὴν φιλανθρωπίαν σου μόνην· ἕτερον γὰρ οὐδὲν ἔχομεν δικαίωμα σωτηρίας; Εἰπὼν δὲ ταῦτα καὶ θρηνήσας ἱκανῶς, εἰσάγει λοιπὸν τὴν πόλιν, καθάπερ τινὰ γυναῖκα αἰχμάλωτον, καὶ φησιν· «ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τὸ ἅγιάσμα
 25 σου· κλῖνον ὁ Θεὸς μου τὸ οὖς σου καὶ ἄκουσον· ἀνοίξον τοὺς ὀφθαλμούς σου καὶ ἴδε τὸν ἀφανισμόν ἡμῶν καὶ τῆς πόλεώς σου, ἐφ' ἧς ἐπικέκληται τὸ ὄνομά σου ἐπ' αὐτῆς». Ἐπειδὴ γὰρ τοὺς ἀνθρώπους περιελθών, οὐδένα ἐώρα δυνάμενον ἴλεω ποιῆσαι τὸν

42. Δευτ. 28,56.

43. Θρηνοὶ Ἱερ. 4,10.

44. Δαν. 9,15.

45. Δαν. 9,17-18.

ρα ἐκείνη, πὺ ἔλεγε, «θὰ ἀπομείνετε πάρα πολὺ λίγους», καὶ ἐκείνη πὺ λέγει, «θὰ ὀδηγήσω ἐναντίον σας ἔθνος ἀδιάντροποι»; Αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὁ Δανιὴλ ὑπανίσσεται ἐδῶ καὶ λέγει· «συνέβηκαν σὲ μᾶς τέτοια κακά, πὺ παρόμοια δὲν συνέβηκαν κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, τὰ ὅσα δηλαδὴ συνέβηκαν στοὺς Ἰσραηλιῖτες». Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὐτά; Οἱ μητέρες ἔφαγαν τὰ παιδιὰ τους», πρᾶγμα πὺ τὸ προλέγει ὁ Μωϋσῆς καὶ δείχνει τὴν ἐκπλήρωσή του ὁ Ἰερεμίας. Ὁ Μωϋσῆς δηλαδὴ λέγει, «ἡ ἀπαλή, ἡ τρυφερή, πὺ τὰ πόδια της ἐξ αἰτίας τῆς μαλθακότητος καὶ τῆς τρυφερότητος δὲν πάτησαν ἐπάνω στὴ γῆ, θὰ λάβῃ μέρος σὲ παράνομο τραπέζι καὶ θὰ καταφάγῃ τὰ τέκνα της»⁴². Ὁ Ἰερεμίας πάλι, δείχνοντας ὅτι αὐτὸ ἐκπληρώθηκε, ἔλεγε· «χέρια στοργικὰ γυναικῶν ἔψησαν τὰ τέκνα τους»⁴³. Ἄλλ' ὅμως, ἂν καὶ ἀνέφερε τίς ἀμαρτίες πὺ διέπραξαν καὶ μνημόνευσε καὶ τὴν τιμωρία πὺ ὑπέστησαν, παρ' ὅλα αὐτὰ οὔτε καὶ πάλι ζητεῖ νὰ λυτρωθοῦν ἀπ' αὐτά.

Πρόσεχε λοιπὸν εὐγνωμοσύνη δούλου. Καὶ αὐτὸς δηλαδὴ, γιὰ νὰ δείξῃ, ὅτι οὐδέποτε ὑπέστησαν κάτι ἀντάξιο τῶν ἀμαρτημάτων τους, οὔτε καὶ μετανόησαν γιὰ τὰ ἀμαρτήματά τους, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων ἔπαθαν τὰ κακά, καταφεύγει στοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν φιλανθρωπία του, καὶ λέγει· «καὶ τώρα, Κύριε ὁ Θεός μας, σὺ πὺ ἐξήγαγες τὸν λαό σου ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ κατέστησες τὸ ὄνομά σου ἔνδοξο μέχρι τὴν ἡμέρα αὐτή, ὁμολογοῦμε, ἀμαρτήσαμε, παρανομήσαμε»⁴⁴. Ὅπως δηλαδὴ, λέγει, ἔσωσες ἐκείνους ὄχι ἐξ αἰτίας τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν κατορθωμάτων τους, ἀλλ' ἀφοῦ εἶδες τὴ θλίψη τους καὶ τὴ στενοχώρια τους καὶ ἄκουσες τὴν κραυγὴ τους, ἔτσι λοιπὸν καὶ μᾶς τώρα ἀπάλλαξέ μας ἀπὸ τὰ παρόντα κακά, ἐξ αἰτίας τῆς φιλανθρωπίας σου καὶ μόνο· γιὰτὶ δὲν ἔχουμε κανένα ἄλλο δικαίωμα σωτηρίας. Ἀφοῦ λοιπὸν τὰ εἶπε αὐτὰ καὶ θρήνησε πάρα πολὺ, παρουσιάζει τότε τὴν πόλη σὰν μιὰ γυναῖκα αἰχμάλωτη καὶ λέγει· «ἄφησε τὸ πρόσωπό σου νὰ φανῆ εὐμενὲς πρὸς τὸν ἅγιο νάο σου. Κλίνε, σὺ ὁ Θεός μου, τὸ αὐτί σου καὶ ἄκουσε τὴν προσευχή μου. Ἄνοιξε τοὺς ὀφθαλμούς σου καὶ δὲς τὸν ἐξαφανισμὸ τὸν δικό μας καὶ τῆς πόλεώς σου, στὴν ὁποία ἀκουόταν δοξαζόμενο τὸ ὄνομά σου»⁴⁵. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐξέτασε τοὺς ἀνθρώπους καὶ δὲν βρῆκε κανένα πὺ νὰ μπορῆ νὰ ἐξελεώσῃ τὸν Θεό, καταφεύγει πρὸς οἰκοδομήματα καὶ παρουσιάζει τὴν ἴδια τὴν

Θεόν, πρὸς τὰ οἰκοδομήματα καταφεύγει καὶ τὴν πόλιν αὐτὴν προβάλλεται καὶ τὴν ἐρημίαν αὐτῆς προτείνεται, καὶ ἐν τούτοις καταλύσας τὸν λόγον, ἴλεω τὸν Θεὸν ἐποίησε· καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἐξῆς.

Ἄλλ' ὅπερ ἔλεγον· δεῖ γὰρ ἐπὶ τὸ προκείμενον πάλιν ἐπανελθεῖν· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα παρενέβαλλον οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ εἰκῆ, ἀλλ' ὥστε μικρὸν ὑμῶν διαναπαῦσαι τὴν διάνοιαν ἀπὸ τῶν συνεχῶν ἀγωνισμάτων καμοῦσαν. Φέρε οὖν ἐπανίωμεν ὅθεν ἐξέβημεν ταῦτα εἰπεῖν· δεῖξωμεν τὰ μέλλοντα καταλήψεσθαι τοὺς Ἰουδαίους κακά, ἄνωθεν προηγορευμένα μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης. Δύο μὲν δὴ 10 ταύτας δουλείας ὁ λόγος ἀπέδειξε μετὰ προφητείας ἐπελθούσας αὐτοῖς καὶ οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ ἀπροσδοκῆτως. Λείπεται δὴ λοιπὸν τὴν τρίτην ἐπαγαγόντας καὶ περὶ ταύτης τῆς νῦν κατεχούσης αὐτοὺς εἰπεῖν καὶ δεῖξαι σαφῶς, πῶς οὐδὲ εἰς προφήτης ἐπηγγείλατό τινα λύσιν ἔσεσθαι τῶν κατεχόντων αὐτοὺς κακῶν, οὔτε ἀπαλλαγὴν. 15 Τίς οὖν ἐστὶν ἡ τρίτη; Ἡ ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς. Ἐπειδὴ γὰρ Ἀλέξανδρος, ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεύς, Δαρεῖον τὸν τῶν Περσῶν βασιλέα ἀνελὼν, εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀρχὴν περιέστησε, τελευτήσαντος τούτου, τέσσαρες μετ' ἐκεῖνον ἐγένοντο βασιλεῖς· εἶτα ἐξ ἐνὸς τούτων τῶν τεσσάρων γενόμενος ὁ Ἀντίοχος, μετὰ πολὺν 20 ὕστερον χρόνον, τό τε ἱερὸν ἐνέπρησε, τά τε ἅγια τῶν ἁγίων ἠρήμωσε, τὰς τε θυσίας καθεῖλε, τοὺς τε Ἰουδαίους ὑπέταξε καὶ τὴν πολιτείαν αὐτῶν κατέλυσεν ἅπασαν.

7. Καὶ ταῦτα ἅπαντα μετ' ἀκριβείας ἀπάσης καὶ μέχρι τῆς ἡμέρας προηγόρευτο παρὰ τοῦ Δανιήλ, καὶ πότε ἔσται καὶ πῶς καὶ 25 παρὰ τίνος καὶ τίνι τρόπῳ καὶ ποῦ τελευτήσει καὶ τίνα λήσεται μεταβολὴν. Εἴσεσθε δὲ σαφέστερον, ἀκούσαντες αὐτῆς τῆς ὀράσεως, ἣν διὰ παραβολῆς ἡμῖν ὁ προφήτης ἀπήγγειλε, κριδὸν μὲν καλῶν τὸν τῶν Περσῶν βασιλέα, τὸν Δαρεῖον, τράγον δὲ τὸν τῶν Ἑλλήνων βασιλέα, Ἀλέξανδρον λέγω τὸν Μακεδόνα, τέσσαρα κέρατα 30 τοὺς μετ' ἐκεῖνον ἀναστάντας ὕστερον, κέρας ὕστατον αὐτὸν τὸν Ἀντίοχον καλῶν. Μᾶλλον δὲ αὐτῆς βέλτιον ἀκοῦσαι τῆς ὀράσεως.

πόλη καὶ προβάλλει τὴν ἐρήμωσή της, καὶ τελειώνοντας μὲ αὐτὰ τὸν λόγο, κατώρθωσε νὰ ἐξευμενίσῃ τὸν Θεό, πρᾶγμα ποῦ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὰ ἐπόμενα.

Ἄλλ' ὅπως ἔλεγα (γιατὶ πρέπει νὰ ἐπανέλθω πάλι στὸ ἐξεταζόμενο θέμα· καθ' ὅσον καὶ αὐτὰ τὰ παρενέβαλα ὄχι τυχαῖα καὶ ἄσκοπα, ἀλλὰ γιὰ νὰ ξεκουράσω γιὰ λίγο τὴ σκέψη σας τὴ κουρασμένη ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνες). Ἐμπρὸς λοιπὸν ἅς ἐπανέλθουμε ἐκεῖ, ὅπου διακόψαμε τὸ λόγο γιὰ νὰ ποῦμε αὐτά, καὶ ἅς δείξουμε τὰ κακά, ποῦ πρόκειται νὰ συμβοῦν στοὺς Ἰουδαίους, ποῦ προλέχθηκαν μὲ ἀκρίβεια ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Στὴν ὁμιλία μας μέχρι τώρα ἀναφέραμε τὶς δυὸ δουλεῖες ποῦ συνέβηκαν σ' αὐτοὺς ἀφοῦ προλέχθηκαν καὶ ὄχι τυχαῖα καὶ ἀπροσδόκητα. Ὑπολείπεται λοιπὸν τώρα ἀφοῦ μιλήσουμε γιὰ τὴν τρίτη δουλεία, νὰ μιλήσουμε καὶ γιὰ τὴν τωρινή τους δουλεία, καὶ νὰ δείξουμε μὲ σαφήνεια, ὅτι οὔτε ἓνας προφήτης δὲν ἔχει προφητεύσει τὸν τερματισμὸ τῶν κακῶν ποῦ τοὺς μαστίζουν οὔτε τὴν ἀπαλλαγὴ τους ἀπ' αὐτά. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ τρίτη δουλεία; Εἶναι ἐκείνη ποῦ ὑπέστησαν ἀπὸ τὸν Ἀντίοχο τὸν Ἐπιφανῆ. Ὅταν δηλαδὴ ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων, φόνευσε τὸν Δαρεῖο, τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, καὶ συγκέντρωσε στὰ χέρια του ὅλην τὴν ἐξουσία, ἀφοῦ πέθανε ἐκεῖνος, ἀνακηρύχθηκαν μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον τέσσερις βασιλεῖς. Ἀκολουθῶς κι ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ χρόνια ὑπῆρξε βασιλεὺς ἓνας ἀπ' αὐτοὺς ὁ Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανής, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν ναὸ κατέκαυσε καὶ τὰ ἅγια τῶν ἀγίων ἐρήμωσε καὶ τὶς θυσίαις κατήργησε καὶ τοὺς Ἰουδαίους ὑπέταξε καὶ ὀλόκληρο τὸ πολίτευμά τους κατέλυσε.

7. Κι ὅλα αὐτὰ εἶχαν προφητευθῆ μὲ κάθε λεπτομέρεια ἀπὸ τὸν Δανιήλ, προσδιοριζόμενης ἀκόμη καὶ τῆς ἡμέρας πραγματώσεώς τους· εἶπε δηλαδὴ καὶ πότε θὰ γίνουν καὶ πῶς καὶ ἀπὸ ποιόν καὶ μὲ ποιόν τρόπο καὶ ποῦ θὰ τελειώσουν καὶ ποιὰ μεταβολὴ θὰ συμβῆ. Θὰ τὰ μάθετε ὁμως σαφέστερα, ἀφοῦ ἀκούσετε τὴν ὄραση, ποῦ παραβολικὰ μᾶς περιέγραψε ὁ προφήτης, ὀνομάζοντας «κριὸ» τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν τὸν Δαρεῖο, «τράγο» τὸν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων, δηλαδὴ τὸν Ἀλέξανδρο τὸν Μακεδόνα, «τέσσερα κέρατα» τοὺς βασιλεῖς ποῦ τὸν διαδέχθηκαν, καὶ «κέρασ τελευταῖο» ὀνομάζοντας τὸν Ἀντίοχο τὸν Ἐπιφανῆ. Μᾶλλον ὁμως εἶναι καλύτερο νὰ ἀκούσετε τὴν ἴδια τὴν ὄραση. Λέει λοιπὸν· «εἶδα ὑπὸ μορφῇ ὄραματος

«Εἶδον», γὰρ φησὶν, «ἐν ὀράματι, καὶ ἤμην ἐπὶ τοῦ Οὐβάλ» (τόπον τινὰ περσικῆ φωνῆ καλῶν οὕτω)· «καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμοὺς μου καὶ εἶδον καὶ ἰδοὺ κριὸς εἷς ἐστηκὼς πρὸ τοῦ Οὐβάλ καὶ αὐτῷ κέρατα ὑψηλὰ καὶ τὸ ἐν ὑψηλότερον τοῦ ἑτέρου καὶ τὸ ὑψη-
 5 λὸν ἀνέβαινε ἐπ' ἐσχάτων καὶ εἶδον τὸν κριὸν κερατίζοντα κατὰ θάλασσαν καὶ βορρᾶν καὶ νότον καὶ πάντα τὰ θηρία οὐ στήσονται ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος ἐκ χειρὸς αὐτοῦ· καὶ ἐποίησε κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ καὶ ἐμεγαλύνθη· καὶ ἐγὼ ἤμην συν-
 10 ἐπέδραμε τὴν γῆν. Εἶτα περὶ τοῦ Μακεδόνοιο Ἀλεξάνδρου διαλεγόμενος, φησί· «καὶ ἰδοὺ τράγος αἰγῶν ἤρχετο ἀπὸ λιβὸς ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς πάσης καὶ οὐκ ἦν ἀπτόμενος τῆς γῆς· καὶ τῷ τράγω ἐκείνῳ κέρας θεωρητὸν ἀνὰ μέσον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ». Εἶτα λέγων τὴν συμβολὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὴν πρὸς τὸν Δαρεῖον γενο-
 15 μένην, λέγει καὶ τὴν νίκην τὴν κατακράτος. «Καὶ ἦλθε», φησὶν, «ὁ τράγος ἕως τοῦ κριοῦ, τοῦ τὰ κέρατα ἔχοντος, καὶ ἠγριώθη καὶ ἔπαισε τὸν κριὸν (δεῖ γὰρ ἐπιτεμεῖν), καὶ συνέτριψεν ἀμφοτέρω τὰ κέρατα αὐτοῦ καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος τὸν κριὸν ἐκ χειρὸς αὐτοῦ». Καὶ μετὰ ταῦτα λέγων τὴν τελευταίαν Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν τῶν
 20 τεσσάρων βασιλέων διαδοχὴν· «καὶ ἐν τῷ ἰσχυῶσαι αὐτόν», φησί, «συνετρίβη τὸ κέρας αὐτοῦ τὸ μέγα καὶ ἀνέβη ἕτερα τέσσαρα κέρατα ὑποκάτωθεν αὐτοῦ κατὰ τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τοῦ οὐρανοῦ».

Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐπὶ τὴν Ἀντιόχου βασιλείαν ἐλθὼν καὶ δεικνύς, ὅτι ἐξ ἑνὸς ἐκείνων τῶν τεσσάρων ἐστίν, οὕτω πῶς φησὶ·
 25 «καὶ ἐκ τοῦ ἑνὸς αὐτῶν ἐξῆλθε κέρας ἐν ἰσχυρὸν καὶ ἐμεγαλύνθη περισσῶς πρὸς τὸν νότον καὶ πρὸς ἀνατολήν». Καὶ δηλῶν, ὅτι τὴν ἰουδαϊκὴν καθεῖλε πολιτείαν, φησί· «καὶ δι' αὐτὸν θυσία ἐταράχθη παραπτώματι καὶ ἐγενήθη καὶ κατευωδώθη αὐτῷ. Καὶ τὸ ἅγιον ἐρημωθήσεται καὶ ἐδόθη ἐπὶ τὴν θυσίαν ἁμαρτία. Τοῦ γὰρ βωμοῦ
 30 καθαιρεθέντος καὶ τῶν ἀγίων καταπατηθέντων, εἰδωλὸν ἐστήσεν

46. Πρόκειται μᾶλλον περὶ τοποθεσίας.

47. Δαν. 8,2.

ὅτι βρισκόμουν κοντὰ στὸν Οὐβάλλ»⁴⁶, ἔστι ὀνομάζει στὴν περσικὴ γλῶσσα κάποια τοποθεσία, «καὶ σήκωσα τὰ μάτια μου καὶ εἶδα ὅτι ἓνας κριὸς στεκόταν δίπλα στὸν Οὐβάλλ πού εἶχε δύο κέρατα ὑψηλὰ καὶ τὸ ἓνα ἦταν ὑψηλότερο ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ αὐτὸ τὸ ὑψηλὸ ὄλο καὶ ἀνέβαινε ὑψηλότερα. Καὶ εἶδα τὸν κριὸ νὰ χτυπᾶ μὲ τὰ κέρατά του πρὸς δυσμάς, πρὸς βορρᾶ καὶ πρὸς νότο καὶ κανένα ἀπὸ τὰ θηρία δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἀντισταθῆ μπροστά του καὶ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὴ δύναμή του. Ἔκαμνε ὅ,τι ἤθελε καὶ ἔγινε μεγάλος καὶ ἔνδοξος. Ἐγὼ ἔβλεπα μὲ πολλὴ προσοχή»⁴⁷. Ἐννοεῖ τὴν περσικὴ δύναμη καὶ ἐξουσία, πού κατέκλυσε ὄλο τὸν κόσμο. Στὴ συνέχεια, μιλώντας γιὰ τὸν Μακεδόνα Ἀλέξανδρο, λέγει· «καὶ νά, φάνηκε τότε ἓνας τράγος αἰγῶν πού ἐρχόταν ἀπὸ τὰ νοτιοδυτικὰ καὶ βιάδιζε ἐπάνω σ' ὄλη τὴ γῆ, καὶ λόγῳ τῆς ταχύτητάς του φαινόταν ὅτι δὲν ἄγγιζε τὴ γῆ. Καὶ ὁ τράγος ἐκεῖνος εἶχε ἀνάμεσα στὰ μάτια του ἓνα κέρατο μεγαλόπρεπο». Ἐπειτα μιλώντας γιὰ τὴ σύγκρουση τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν Δαρεῖο, περιγράφει καὶ τὴν συντριπτικὴ νίκη του, λέγοντας· «καὶ προχώρησε ὁ τράγος μέχρι τὸν κριὸ, πού εἶχε τὰ κέρατα, καὶ ἐξαγριώθηκε καὶ ἔπιασε τὸν κριὸ» (γιατὶ πρέπει νὰ συντομεύσω τὴ διήγηση) «καὶ συνέτριψε καὶ τὰ δύο κέρατα αὐτοῦ καὶ δὲν ὑπῆρχε κανένας νὰ γλυτώσῃ τὸν κριὸ ἀπὸ τὰ χέρια αὐτοῦ». Στὴ συνέχεια περιγράφοντας τὸν θάνατο τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν διαδοχὴ τῶν τεσσάρων βασιλέων, λέγει· «καὶ ἐνῶ ἡ δύναμή του μεγάλωσε τόσο πολὺ, συντρίφθηκε τὸ κέρατό του τὸ μεγάλο καὶ φύτρωσαν ἄλλα τέσσερα κέρατα κάτω ἀπὸ αὐτό, ἔχοντας κατεύθυνση πρὸς τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα».

Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ πέρα, ἀφοῦ διηγῆθηκε τὰ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀντιόχου καὶ ἔδειξε, ὅτι εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς τέσσερεις διαδόχους, λέγει τὰ ἐξῆς· «καὶ ἀπὸ τὸ ἓνα αὐτὰ φύτρωσε ἓνα κέρατο ἰσχυρὸ πού μεγάλωσε ὑπερβολικὰ μὲ κατεύθυνση πρὸς τὸν νότο καὶ πρὸς τὴν ἀνατολή». Καὶ δείχνοντας ὅτι κατέστρεψε τὴν ἰουδαϊκὴ πολιτεία, λέγει· «καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ διαταράχθηκαν οἱ προσφορὲς τῶν θυσιῶν καὶ αὐτὸς προχώρησε μὲ ἐπιτυχία στὶς ἐνέργειές του. Ὁ ναὸς τότε ἐρημώθηκε καὶ ὑπῆρξε αἰτία ὄλων αὐτῶν τὸ ὅτι πρόσφερναν τὶς θυσίες ἄνθρωποι ἁμαρτωλοὶ». Γιατί, ἀφοῦ καταστράφηκε ὁ βωμὸς καὶ καταπατήθηκαν τὰ ἅγια, ἔστησε μέσα στὸ ναὸ ἄγαλμα καὶ πρόσφερε θυσιὰς παράνομες στοὺς δαίμονες. «Καὶ

ἔνδον καὶ θυσίας ἐπετέλει τοῖς δαίμοσι παρανόμους· «καὶ ἐρρίφη
 χαμαὶ ἢ δικαιοσύνη. Καὶ ἐποίησε καὶ εὐωδώθη». Εἶτα ἐκ δευτέρου
 πάλιν αὐτὴν ταύτην τὴν βασιλείαν λέγων, τὴν Ἀντιόχου τοῦ Ἐπι-
 φανοῦς, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἄλωσιν καὶ τὴν ἐρήμωσιν
 5 τοῦ ἱεροῦ, καὶ τὸν χρόνον προστίθησιν. Ἀρξάμενος γὰρ ἀπὸ τῆς
 Ἀλεξάνδρου βασιλείας, πάλιν τε πρὸς τῷ τέλει τοῦ βιβλίου καὶ τὰ
 μεταξὺ πάντα διηγησάμενος, ὅσα οἱ Πτολεμαῖοι καὶ οἱ Σέλευκοι
 συρραγέοντες ἀλλήλοις ἐποίησαν καὶ οἱ στρατηγοὶ τούτων εἰργάσαν-
 το, τοὺς δόλους, τὰς νίκας, τὰς στρατιάς, τὰς ναυμαχίας, τὰς πεζο-
 10 μαχίας· προῖων εἰς Ἀντίοχον, τελευτᾷ πάλιν, καὶ φησὶ· «βραχίονες
 ἐξ αὐτοῦ ἀναστήσονται καὶ βεβηλώσουσι τὸ ἀγίασμα καὶ μεταστή-
 σουσι τὸν ἐνδελεχισμόν»· (ἐνδελεχισμόν λέγων τὰς συνεχεῖς θυσίας
 καὶ καθημερινάς)· «καὶ δώσουσιν εἰς αὐτὸν βδέλυγμα καὶ τοὺς
 ἀνομοῦντας διαθήκην», τουτέστι τοὺς παραβαίνοντας τῶν Ἰου-
 15 δαίων, «ἀπάξουσιν ἐν ὀλισθήμασι καὶ μεθ' ἑαυτῶν ἔξουσι καὶ μετα-
 στήσουσι καὶ ὁ λαὸς ὁ γινώσκων τὸν Θεὸν αὐτοῦ κατισχύσουσι»,
 τὰ ἐπὶ τῶν Μακκαβαίων λέγει, ἐπὶ Ἰούδα καὶ Σίμωνος καὶ Ἰωάν-
 νου· «καὶ οἱ συνετοὶ λαοῦ συνήσουσιν εἰς πολλὰ καὶ ἀσθενήσουσιν
 ἐν ρομφαίᾳ καὶ ἐν φλογί», τὸν ἐμπρησμόν τῆς πόλεως πάλιν διη-
 20 γούμενος· «καὶ ἐν αἰχμαλωσίᾳ καὶ ἐν διαρπαγῇ ἡμερῶν· καὶ ἐν τῷ
 ἀσθενῆσαι αὐτοὺς βοηθήσονται βοήθειαν μικράν», ἐμφαίνων, ὅτι
 μεταξὺ τῶν κακῶν ἐκείνων δυνήσονται ἀναπνεῦσαι καὶ ἀνενεγκεῖν
 ἐκ τῶν κατειληφόντων αὐτοὺς δεινῶν· «καὶ προστεθήσονται πρὸς
 αὐτοὺς πολλοὶ ἐν ὀλισθήμασι καὶ ἀπὸ τῶν συνιόντων ἀσθενήσου-
 25 σιν». Ταῦτα δὲ ἔλεγε δεικνύς, ὅτι πολλοὶ καὶ τῶν ἐστώτων πε-
 σοῦνται.

Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν συνεχώρησεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐν
 τοσοῦτοις γενέσθαι κακοῖς. Τίς δὲ ἐστὶν αὕτη; «Τοῦ πυρῶσαι»,
 φησὶν, «αὐτοὺς καὶ τοῦ ἐκλέξασθαι καὶ τοῦ ἐκλευκᾶναι ἕως καιροῦ
 30 πέρατος». Διὰ ταῦτα γάρ, φησί, συνεχώρησεν ὁ Θεός, ὥστε αὐτοὺς

48. Ὁ Ἰωάννης Ὑρκανός, τρίτος υἱὸς τοῦ Σίμωνος, ποὺ μνημονεύεται ἐδῶ,
 διαδέχθηκε αὐτὸν στὴν ἀρχιερατεία (135-104 π. Χ.). Ἐπὶ ἀρχιερατείας του πο-
 λιορκήθηκαν τὰ Ἱεροσόλυμα ἀπὸ τὸν Ἀντίοχο Γ' (135-134 π. Χ.), ἀλλ' ὁ κίνδυ-
 νος ἀποφεύχθηκε μετὰ ἀπὸ ταπεινωτικῆ συνθήκη γιὰ τοὺς Ἰουδαίους.

49. Δαν. 11,33.

ποδοπατήθηκε ἡ δικαιοσύνη, ἀλλ' αὐτὸς ποὺ τὰ ἔκαμνε αὐτὰ σημείωνε ἐπιτυχίες στὶς ἐνέργειές του». Ἐπειτα μιλώντας γιὰ δευτέρη φορὰ γιὰ τὴ βασιλεία τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς, καθὼς καὶ γιὰ τὴν αἰχμαλωσία καὶ τὴν ἄλωση καὶ τὴν ἐρήμωση τοῦ ναοῦ, προσθέτει καὶ τὸν χρόνο. Ἀρχίζοντας δηλαδὴ τὴ διήγησή του ἀπὸ τὴ βασιλεία τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ διηγούμενος πάλι στὸ τέλος τοῦ βιβλίου του ὅσα ἐν τῷ μεταξύ ἔπραξαν οἱ μεταξύ τους συγκρουσθέντες Πτολεμαῖοι καὶ Σέλευκοι, καθὼς καὶ ὅσα ἔπραξαν οἱ στρατηγοὶ τους, δηλαδὴ τὶς μηχανορραφίες, τὶς νίκες, τὶς ἐκστρατεῖες, τὶς ναυμαχίες, τὶς πεζομαχίες, προχωρεῖ καὶ τελειώνει πάλι στὸν Ἀντίοχο, καὶ λέγει· «καὶ θὰ προέλθουν ἀπὸ αὐτὸν ἄνθρωποι ἰσχυροὶ καὶ θὰ βεβηλώσουν τὸν ἅγιο ναὸ καὶ θὰ σταματήσῃ ὁ ἐνδελεχισμὸς» (ἐνδελεχισμὸ ὀνομάζει τὶς συνεχεῖς καὶ καθημερινὲς θυσίες) καὶ θὰ στήσουν μέσα σ' αὐτὸν βδελυρὰ εἶδωλα καὶ οἱ παρανομοῦντες» ὅσοι δηλαδὴ Ἰουδαῖοι θ' ἀποστατήσουν, «θὰ συνάψουν δόλια συμφωνία μεταπηδώντας πρὸς τὸ μέρος τους, ὁ λαὸς ὅμως ποὺ γνωρίζει καὶ πιστεύει στὸν Θεὸ θὰ ὑπερισχύσῃ ὅλων αὐτῶν»· ἐννοεῖ τὰ ὅσα συνέβηκαν κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Μακκαβαίων, τοῦ Ἰούδα, τοῦ Σίμωνα καὶ τοῦ Ἰωάννη⁴⁸. «Οἱ συνετοὶ ὅμως τοῦ λαοῦ θὰ ὑποστοῦν πάρα πολλὰ, θὰ περιέλθουν σὲ ἀδυναμία καὶ θὰ φονευθοῦν ἀπὸ ρομφαία καὶ θὰ κατακαοῦν»⁴⁹, περιγράφοντας τὸν ἐμπρησμὸ τῆς πόλεως. Καὶ δείχνοντας, ὅτι κατὰ τὴ διάρκεια τῶν συμφορῶν θὰ μπορέσουν νὰ ἀναπνεύσουν καὶ νὰ συνέλθουν ἀπὸ τὰ δεινὰ ποὺ θὰ τοὺς βροῦν, λέγει· «καὶ θὰ ὀδηγηθοῦν αἰχμάλωτοι γιὰ ὠρισμένο καιρὸ, ἀφοῦ διαρπαγοῦν τὰ ὑπάρχοντά τους. Καὶ εὕρισκόμενοι σ' αὐτὴ τὴν ἀδυναμία θὰ λάβουν κάποια μικρὴ βοήθεια»⁵⁰. «Καὶ πολλοὶ θὰ προστεθοῦν σ' αὐτοὺς μὲ δόλιο τρόπο ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς συνετοὺς πολλῶν θὰ κλονισθῇ ἡ δύναμή τους»⁵¹. Αὐτὰ τὰ ἔλεγε γιὰ νὰ δείξῃ, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς θὰ πέσουν.

Ἐπειτα προσθέτει καὶ τὴν αἰτία, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Θεὸς ἐπέτρεψε νὰ πέσουν σὲ τόσα κακά. Καὶ ποιά εἶναι αὐτή; «Καὶ θὰ καθαρισθοῦν», λέγει, «κατὰ κάποιο τρόπο μὲ τὸ πῦρ, γιὰ νὰ ἐκλέξῃ ὁ Κύριος τοὺς ἀξίους ἀφοῦ ἀποκαλυφθοῦν οἱ ἀνάξιοι, καὶ ὅλα αὐτὰ

50. Δαν. 11,33–34.

51. Αὐτόθι.

ἐκκαθᾶραι καὶ δεῖξαι τοὺς δοκίμους τοὺς ἐν αὐτοῖς. Εἶτα διηγούμενος τοῦ βασιλέως τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐκείνου, φησί· «καὶ ποιήσει κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ καὶ ὑψωθήσεται καὶ μεγαλυνθήσεται»· καὶ τὴν βλάβημον αὐτοῦ γνώμην λέγων, προσέθηκεν, ὅτι «ἐπὶ τὸν
 5 Θεὸν τῶν θεῶν λαλήσει ὑπέρογκα καὶ κατευθунеῖ μέχρι συντελεσθῆναι τὴν ὄργην», δεικνύς, ὅτι οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκείας γνώμης, ἀλλὰ διὰ τὴν ὄργην τοῦ Θεοῦ τὴν κατὰ τῶν Ἰουδαίων οὕτως ἐκείνος ἐκράτει. Εἰπὼν δὲ δι' ἐτέρων πλειόνων ὁ Δανιήλ, ὅσα κακὰ ἐργάζεται τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Παλαιστίνην· πῶς ἐπανήξει καὶ τίνος
 10 καλοῦντος καὶ ποίας αἰτίας καταναγκαζούσης, λέγει λοιπὸν καὶ τὴν τῶν καιρῶν μεταβολὴν καὶ ὅτι, διελθόντες οἱ Ἰουδαῖοι διὰ τούτων ἀπάντων, τεύξονται τίνος ἀντιλήψεως, ἀγγέλου πεμφθέντος εἰς τὴν αὐτῶν βοήθειαν. «Ἐν τῷ καιρῷ γὰρ ἐκείνῳ», φησὶν, «ἀναστήσεται Μιχαήλ, ὁ ἄρχων ὁ μέγας, ὁ ἐφεστηκὼς ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ
 15 λαοῦ σου, καὶ ἔσται καιρὸς θλίψεως, οἷος οὐ γέγονεν, ἀφ' οὗ γεγένηται ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ ἕως τοῦ καιροῦ ἐκείνου καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σωθήσεται ὁ λαὸς πᾶς, ὁ εὐρεθεὶς γεγραμμένος ἐν τῷ βιβλίῳ», τουτέστιν, οἱ σωτηρίας ὄντες ἄξιοι.

8. Ἀλλὰ τὸ ζητούμενον οὕτω καὶ νῦν ἀποδέδεικται ἡμῖν. Τί δὲ
 20 τοῦτό ἐστιν; Ὅτι καὶ χρόνους ὥρισεν ἐν τοῖς κακοῖς τούτοις, ὥσπερ ἐκεῖ εἰς τὴν πρώτην δουλείαν τετρακόσια ἔτη καὶ εἰς τὴν δευτέραν ἑβδομήκοντα. Ἴδωμεν τοίνυν καὶ ἐνταῦθα, εἴ τινα χρόνον ὀρίζει. Ποῦ δὴ τοῦτό ἐστιν εὐρεῖν; Ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα λεχθήσεσθαι μέλλουσιν. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα ἤκουσε κακά, ἐμπρη-
 25 σμόν, τῆς πολιτείας τὴν ἀνατροπὴν, τὴν τῶν οἰκείων αἰχμαλωσίαν, ἐπεθύμει λοιπὸν τὸ τέλος αὐτῶν μαθεῖν καὶ εἴ τις ἔσται τῶν συμφορῶν τούτων μεταβολή. Καὶ ἐρωτῶν ἔλεγεν οὕτως· «Κύριε, τί τὰ ἔσχατα τούτων; Καὶ εἶπε· δεῦρο Δανιήλ, ὅτι ἐμπεφραγμένοι καὶ ἐσφραγισμένοι οἱ λόγοι» (τὸ ἀσαφὲς τῶν εἰρημένων αἰνιττόμενος),
 30 «ἕως καιροῦ πέρατος». Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν τῆς συγχωρήσεως τῶν

52. Δαν. 11,35.

53. Δαν. 11,36.

54. Αὐτόθι.

55. Δαν. 12,1.

56. Δαν. 12,8.

μέχρι τὸ τέλος τοῦ καθωρισμένου καιροῦ»⁵². Γι' αὐτό, λέγει, τὰ ἐπέ-
 τρεψε ὁ Θεός, γιὰ νὰ τοὺς καθάρισα καὶ νὰ φανερώσῃ τοὺς ἀξίους
 ἀνάμεσά τους. Στὴ συνέχεια διηγούμενος τὴ δύναμη τοῦ βασιλέως
 ἐκείνου, λέγει· «Καὶ αὐτὸς θὰ ἐνεργῇ σύμφωνα μὲ τὸ θέλημά του
 καὶ θὰ ὑψωθῇ καὶ θὰ γίνῃ πολὺ μέγας καὶ λαμπρός»⁵³. Μιλώντας
 ἐπίσης καὶ γιὰ τὴ βλάσφημη γνώμη του, πρόσθεσε· «Θὰ συμπερι-
 φερθῇ μὲ ἀλαζονεῖα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τῶν θεῶν, σημειώνοντας
 ὁμως ἐπιτυχίες, μέχρι ποῦ νὰ ικανοποιηθῇ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ»⁵⁴, δεί-
 χνοντας ὅτι ἐκεῖνος ὑπερίσχυσε ὄχι ἀπὸ δική του θέληση, ἀλλ' ἐξ
 αἰτίας τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν Ἰουδαίων. Ἀφοῦ περιέγραψε ὁ
 Δανιήλ καὶ μὲ ἄλλα πολλὰ ὅσα δεινὰ θὰ ἐπιφέρῃ στὴν Αἴγυπτο καὶ
 στὴν Παλαιστίνη, πῶς θὰ ἐπανέλθῃ δηλαδὴ καὶ ποιός θὰ τὸν καλέ-
 σῃ καὶ ἀπὸ ποιά αἰτία καὶ ἀνάγκη, ὁμιλεῖ πλέον καὶ γιὰ τὴ μεταβολὴ
 ποῦ θὰ πάρουν τὰ πράγματα, καὶ ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι, ἀφοῦ περάσουν ἀπ'
 ὅλα αὐτὰ τὰ κακά, θὰ λάβουν κάποια βοήθεια ἀπὸ ἄγγελο ποῦ θὰ
 σταλῇ πρὸς αὐτούς. Γιατὶ λέγει· «κατὰ τὸν καιρὸ ἐκεῖνο θὰ σηκωθῇ
 ὁ Μιχαήλ, ὁ ἄρχοντας ὁ μέγας, ὁ προστάτης τῶν τέκνων τοῦ
 λαοῦ σου, καὶ τότε θὰ συμβῇ θλίψη, τέτοια ποῦ δὲν συνέβηκε ἀπὸ
 τότε ποῦ ἐμφανίσθηκε ἔθνος ἐπάνω στὴ γῆ καὶ μέχρι τὸν καιρὸ
 ἐκεῖνο, καὶ κατὰ τὸν καιρὸ ἐκεῖνο θὰ σωθῇ ὅλος ὁ λαὸς ποῦ εἶναι
 γραμμένος στὸ βιβλίον τῆς ζωῆς»⁵⁵, δηλαδὴ ὅσοι θὰ εἶναι ἄξιοι
 σωτηρίας.

8. Ὅμως καὶ τώρα ἀκόμη δὲν ἀποδείξαμε αὐτὸ ποῦ ζητοῦμε.
 Καὶ ποιό εἶναι αὐτό; Τὸ ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς καθώρισε καὶ τὸ πόσα
 χρόνια θὰ βρίσκωνται αὐτοὶ σὲ κακά, ὅπως ἀκριβῶς καθώρισε στὴν
 πρώτη δουλεία τετρακόσια χρόνια, καὶ στὴ δεύτερη ἑβδομήντα.
 Ἄς δοῦμε λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ἂν ὀρίζῃ κάποιο χρόνο. Ποῦ λοιπὸν
 μποροῦμε νὰ τὸ βροῦμε αὐτό; Σὲ ὅσα πρόκειται νὰ λεχθοῦν στὴ συ-
 νέχεια. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἄκουσε τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα κακά, ὅπως
 τὸν ἐμπρησμό, τὴν ἀνατροπὴ τοῦ πολιτεύματος, τὴν αἰχμαλωσίαν
 τῶν συγγενῶν, ἤθελε τότε νὰ μάθῃ καὶ τὸ τέλος τους, καὶ ἂν θὰ συν-
 ἔβαινε κάποια μεταβολὴ στὶς συμφορὰς αὐτές. Καὶ ἐρωτώντας τὸν
 Θεό, ἔλεγε τὰ ἐξῆς· «Κύριε, ποιό εἶναι τὸ τέλος αὐτῶν; Καὶ μοῦ
 εἶπε. Ἄκουσε, Δανιήλ, οἱ λόγοι αὐτοὶ εἶναι κλεισμένοι καὶ σφρα-
 γισμένοι» (ὑπαινισσόμενος τὴν ἀσάφεια τῶν λεχθέντων) μέχρι τὸ
 τέλος τοῦ καθωρισμένου καιροῦ»⁵⁶. Ἐπειτα λέγει καὶ τὴν αἰτία τῆς

κακῶν· «ἕως ἂν ἐκλεγῶσι καὶ λευκανθῶσι καὶ πυρωθῶσιν οἱ πολλοὶ καὶ ἀνομήσωσιν ἄνομοι καὶ συνήσωσι πάντες ἀσεβεῖς καὶ οἱ νοήμονες συνήσωσιν». Εἶτα τὸν καιρὸν προλέγων, ὅσον μέλλει κατέχειν ταῦτα τὰ δεινά, φησὶν· «ἀπὸ καιροῦ παραλλάξεως ἐνδελε-
 5 χισμοῦ». Ἐνδελεχισμὸς ἐκαλεῖτο ἡ καθημερινὴ θυσία· τὸ γὰρ ἐνδε-
 λεχὲς τὸ πυκνὸν ἐστὶ καὶ τὸ συνεχές. Τοῖς γὰρ Ἰουδαίοις ἔθος ἦν
 καὶ ἐν ἑσπέρα καὶ ὑπὸ τὴν ἕω καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῷ Θεῷ
 θύειν· διὸ τὴν θυσίαν ἐκείνην ἐνδελεχισμὸν ἐκάλει. Ἐπεὶ οὖν ἐλ-
 θὼν ὁ Ἀντίοχος τοῦτο τὸ ἔθος κατέλυσε, καὶ «περιήλλαξεν» αὐτό,
 10 φησὶν ὁ ἄγγελος, ὅτι «ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς ἀλλάξεως τοῦ ἐνδελεχι-
 σμοῦ», τουτέστιν ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς θυσίας ταύτης, ἡμέραι
 χίλιαι διακόσiai ἐνενήκοντα, ὅπερ ἐστὶν ἔτη τρία καὶ ἡμισυ καὶ μι-
 κρόν τι πρὸς.

Εἶτα δηλῶν ὅτι κατάλυσις ἔσται τῶν κακῶν τούτων καὶ
 15 ἀπαλλαγὴ, ἐπήγαγε· «μακάριος ὁ ὑπομένων καὶ φθάσας εἰς ἡμέρας
 χιλίας τριακοσίας τριάκοντα πέντε»· ταῖς χιλίας διακοσίαις ἐνενή-
 κοντα τεσσαρακονταπέντε προσθείς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν μηνὶ καὶ ἡμί-
 σει μηνὸς συνέβη γενέσθαι τὴν συμβολήν, ἐν ταύτῃ ἡ νίκη ἡ καθα-
 ρὰ γέγονε καὶ ἡ παντελὴς τῶν ἐπικειμένων κακῶν ἀπαλλαγὴ· εἰ-
 20 πὼν δέ, ὅτι «μακάριος ὁ ὑπομείνας εἰς ἡμέρας χιλίας τριακοσίας
 τριακονταπέντε», τὴν ἀπαλλαγὴν ἐδήλωσε. Καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπεν,
 «ὁ φθάσας», ἀλλ' «ὁ ὑπομένων καὶ φθάσας». Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ
 τῶν ἀσεβησάντων εἶδον τὴν μεταβολήν, οὐκ ἐκείνους μακαρίζει
 ἀπλῶς, ἀλλὰ τοὺς ἐν τοῖς καιροῖς τῶν κακῶν μαρτυρήσαντας καὶ
 25 μὴ προδόντας τὴν εὐσέβειαν, εἶτα τυχόντας τῆς ἀγέσεως. Διὰ τοῦτο
 οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, «ὁ φθάσας», ἀλλ' «ὁ ὑπομένων καὶ φθάσας».
 ἼΑρα τί τούτου σαφέστερον γένοιτ' ἂν; Ὁρᾷς πῶς οὐ μόνον μέχρις
 ἐνιαυτῶν καὶ μηνῶν, ἀλλὰ καὶ ἕως ἡμέρας μιᾶς, μετ' ἀκριβείας
 ἀπάσης, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς αἰχμαλωσίας
 30 προανεφώνησεν ὁ προφήτης; Καὶ ὅτι ταῦτα οὐ στοχαζόμενος λέγω,
 φέρε καὶ ἕτερον τῶν εἰρημένων παραγάγωμεν μάρτυρα, ὃν μάλιστα

συγχωρήσεως τῶν κακῶν· «μέχρι πού ν' ἀναδειχθοῦν καὶ λευκανθοῦν καὶ καθαρισθοῦν ὡς διὰ πυρὸς πολλοί, ἐνῶ παράλληλα οἱ ἄνομοι θὰ παρανομήσουν, χωρὶς νὰ ἐννοήσουν τίποτε οἱ ἀσεβεῖς ἀπὸ τὰ προφητευόμενα, ἐνῶ οἱ εὐσεβεῖς θὰ τὰ κατανοήσουν ὅλα»⁵⁷. Ἀκολουθῶς προφητεύοντας τὸν χρόνο διάρκειας τῶν δεινῶν, λέγει· «Ἀπὸ τῆ στιγμῆ πού θὰ καταργηθῆ ὁ ἐνδελεχισμός». «Ἐνδελεχισμός» ὀνομαζόταν ἡ καθημερινὴ θυσία· γιατί «ἐνδελεχῆς» σημαίνει κάτι πού γίνεται πυκνὰ καὶ συνεχῶς. Στους Ἰουδαίους μάλιστα ὑπῆρχε ἡ συνήθεια νὰ θυσιάζουν καθημερινὰ καὶ τὸ πρωὶ καὶ τὸ βράδυ, γι' αὐτὸ καὶ ἡ θυσία ὠνομάσθηκε «ἐνδελεχισμός». Ὅταν ὁμοῦς ἦλθε ὁ Ἀντίοχος κατάργησε τὴ συνήθεια αὐτῆ· καὶ «κατάργησε» αὐτήν, λέγει ὁ ἄγγελος, γιατί «ἀπὸ τὴν ἡμέρα πού θὰ ἀλλάξη ὁ ἐνδελεχισμός», δηλαδή ἀπὸ τὴ στιγμῆ τῆς καταργήσεως τῆς θυσίας αὐτῆς θὰ περάσουν χίλιες διακόσιες ἡμέρες, τρία καὶ μισὸ χρόνια καὶ κάτι παραπάνω.

Ἐπειτα, δηλώνοντας ὅτι θὰ τελειώσουν τὰ δεινὰ καὶ θ' ἀπαλλαγοῦν ἀπ' αὐτά, πρόσθεσε· «μακάριος εἶναι ἐκεῖνος πού θὰ δείξη ὑπομονὴ καὶ θὰ φθάσῃ στὸ τέλος τῶν χιλίων τριακοσίων τριάντα πέντε ἡμερῶν», προσθέτοντας στὶς χίλιες διακόσιες ἐνενηντα ἡμέρες ἄλλες σαρανταπέντε. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἡ μάχη συνέβηκε νὰ γίνῃ μέσα σ' ἓνα καὶ μισὸ μῆνα, κατ' αὐτὴν σημειώθηκε καὶ ἡ μεγαλύτερη νίκη καὶ ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ ἐπικείμενα κακά. Ἀφοῦ εἶπε, «μακάριος εἶναι ἐκεῖνος πού θὰ δείξη ὑπομονὴ μέχρι τὸ τέλος τῶν χιλίων τριακοσίων τριάντα πέντε ἡμερῶν», δήλωσε τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ δεινὰ. Καὶ δὲν εἶπε ἀπλῶς «πού θὰ φθάσῃ», ἀλλὰ «πού θὰ δείξη ὑπομονὴ καὶ θὰ φθάσῃ». Ἐπειδὴ δηλαδή πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς εἶδαν τὴν μεταβολή, δὲν μακαρίζεαι ἀπλῶς ἐκείνους, ἀλλὰ μακαρίζεαι ἐκείνους πού μαρτύρησαν κατὰ τοὺς καιροὺς τῶν κακῶν καὶ δὲν πρόδωσαν τὴν εὐσέβεια καὶ στὴ συνέχεια ἐπέτυχαν τὴν ἄνεση. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ἀπλῶς «πού θὰ φθάσῃ», ἀλλὰ «πού θὰ ὑπομείνῃ αὐτὰ καὶ θὰ φθάσῃ». Ἄραγε θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξῃ τίποτε σαφέστερο ἀπ' αὐτό; Βλέπεις πῶς ὁ προφήτης προεἶπε μὲ ἀκρίβεια τὴν αἰχμαλωσία καὶ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπ' αὐτὴν προσδιορίζοντας ὄχι μόνο τοὺς χρόνους καὶ τοὺς μῆνες διάρκειάς της, ἀλλὰ καὶ μέχρι τὴν τελευταία ἡμέρα; Καὶ ὅτι αὐτὰ πού λέγω δὲν εἶναι γεννήματα τῆς σκέψεώς μου, ἐμπρὸς ἃς παρουσιάσουμε καὶ ἄλλον

ἀξιόπιστον εἶναι νομίζουσιν, Ἰώασηπον λέγω, τὸν καὶ τὰς συμφο-
 ρὰς αὐτῶν τραγωδήσαντα καὶ τὴν παλαιὰν διαθήκην παραφράσαν-
 τα πᾶσαν· ὃς μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν γενόμενος καὶ τὴν
 αἰχμαλωσίαν τὴν ὑπ' αὐτοῦ προρρηθεῖσαν εἰπὼν καὶ περὶ ταύτης
 5 διελέχθη τῆς αἰχμαλωσίας τῆς γενομένης, τὴν τοῦ προφήτου ἐρμη-
 νεύων δρασιν, τὴν ἐπὶ τοῦ κριοῦ καὶ τοῦ τράγου καὶ τῶν τεσσάρων
 κεράτων καὶ τοῦ ὑστέρου τοῦ μετ' ἐκεῖνα ἀνελθόντος.

Καὶ ἵνα μὴ τις ὑποπτεύῃ τὰ παρ' ἡμῶν εἰρημένα, φέρε καὶ
 αὐτὰς παραθώμεθα τὰς ῥήσεις ἐκείνου. Ἐπαινέσας γὰρ καὶ θαυμά-
 10 σας τὸν Δανιὴλ μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης καὶ τῶν ἄλλων αὐτὸν προ-
 θεῖς προφητῶν ἀπάντων, ἦλθε καὶ ἐπὶ ταύτην τὴν δρασιν, καί
 φησιν οὕτως· «κατέλιπε δὲ γραφάς, ὅθεν ἡμῖν τὸ τῆς προφητείας
 ἀκριβὲς αὐτοῦ καὶ ἀπαράλλακτον ἐποίησε δῆλον. Φησί γάρ· ἐν
 Σούσοις τῇ μητροπόλει τῆς Περσίδος ἐξελθεῖν μὲν εἰς τὸ πεδῖον
 15 μετὰ ἐταίρων αὐτοῦ τινῶν, σεισμοῦ δὲ καὶ κλόνου τῆς γῆς ἐξαίφ-
 νης γενομένου, καταλειφθῆναι μόνον, φυγόντων τῶν φίλων. Καὶ
 πεσεῖν μὲν ἐπὶ στόμα καὶ στηριχθῆναι ἐπὶ τὰς δύο χεῖρας, τινὸς δὲ
 ἀπτομένου αὐτοῦ καὶ μεταξὺ κελεύοντος ἀναστῆναι καὶ τὰ μέλλον-
 τα συμβῆσεσθαι τοῖς πολίταις ἰδεῖν μετὰ πολλὰς γενεάς, ἀναστάντι
 20 αὐτῷ δειχθῆναι κριδὸν μέγαν, πολλὰ μὲν ἐκπεφυκότα κέρατα, τὸ δὲ
 τελευταῖον αὐτῶν ὑψηλότερον ἔχοντα. Ἐπειτα ἀναβλέψαι μὲν
 πρὸς τὴν δύσιν, θεάσασθαι δὲ τράγον δι' ἀέρος φερόμενον, συρρή-
 ζαντα τῷ κριῶ, καὶ τοῖς κέρασι πλήξαντα δις καταβαλεῖν αὐτὸν
 ἐπὶ τῆς γῆς καὶ πατῆσαι. Εἶτα τὸν τράγον ἰδεῖν ὑψηλότερον, ἐκ τοῦ
 25 μετώπου μέγιστον ἀναφύσαντα κέρασ, οὗ κλασθέντος, ἄλλα ἀνα-
 βλαστῆσαι τέσσαρα καθ' ἕκαστα τῶν ἀνέμων τετραμμένα, ἐξ αὐ-
 τῶν δὲ ἀνασχεῖν καὶ ἄλλο μικρότερον ἀνέγραψεν ἀύξῆσαν. Ἐλεγε
 δὲ αὐτῷ ὁ ταῦτα ἐπιδεικνὺς Θεός, πολεμήσειν αὐτοῦ τὸ ἔθνος καὶ
 τὴν πόλιν ἀναιρήσειν κατακράτος καὶ συλήσειν τὸν ναὸν καὶ τὰς
 30 θυσίας κωλύσειν, γενέσθαι δὲ ἐφ' ἡμέρας χιλίας διακοσίας ἐνενή-
 κοντα. Ταῦτα μὲν ἰδεῖν ἐν τῷ πεδίῳ τῷ ἐν Σούσοις ὁ Δανιὴλ ἀ-

58. Ἡ παράφραση αὐτὴ περιέχεται στὰ βιβλία 1–10 τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρ-
 χαιολογίας ὅπου ἐκτίθεται ἡ ἱστορία τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Πα-
 τριαρχῶν μέχρι τὴ Βαβυλώνεια αἰχμαλωσία.

μάρτυρα τῶν λεχθέντων, ἐκεῖνον πού τὸν θεωροῦν ὡς τὸν πιὸ ἀξιόπιστο, ἐννοῶ τὸν Ἰώσηπο, ὁ ὁποῖος καὶ τὶς συμφορὰς τοὺς διεκτραγώδησε καὶ ὀλόκληρη τὴν Παλαιὰ Διαθήκη παρέφρασε⁵⁸. Αὐτὸς ζώντας μετὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ, μίλησε καὶ γιὰ τὴν αἰχμαλωσία, πού εἶχε προφητεύσει ὁ Χριστός, καὶ γιὰ τὴ δουλεία, πού ἔγινε ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς, ἐρμηνεύοντας τὸ ὄραμα τοῦ προφήτου σχετικὰ μὲ τὸν κριό, τὸν τράγο, τὰ τέσσερα κέρατα, καὶ τὸ τελευταῖο κέρατο, πού φύτρωσε μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνα.

Καὶ γιὰ νὰ μὴ ἔχη κανεὶς ὑπόνοιες γιὰ τὰ λεγόμενά μας, ἐμπρὸς ἃς παραθέσουμε καὶ αὐτὰ τὰ λόγια ἐκεῖνου. Ἀφοῦ δηλαδὴ ἐγκωμίασε καὶ θαύμασε τὸν Δανιήλ ὑπερβολικά, καὶ τὸν τοποθέτησε πάνω ἀπ' ὅλους τοὺς προφῆτες, ἦλθε καὶ στὸ ὄραμα αὐτὸ καὶ λέγει τὰ ἐξῆς· «μᾶς ἄφησε συγγράμματα, μὲ τὰ ὁποῖα μᾶς φανέρωσε τὴν ἀκρίβεια καὶ τὸ ἀσύγκριτο τῆς προφητείας του. Γιατὶ λέγει· Ὑγαίνοντας ἀπὸ τὰ Σοῦσα, τὴν πρωτεύουσα τῆς Περσίας, μὲ μερικὸς φίλους του στὴν ἐξοχή, ξαφνικὰ συγκλονίστηκε καὶ σείστηκε ἀπὸ σεισμὸ ἢ γῆ καί, ἀφοῦ οἱ φίλοι τὸν ἐγκατέλειψαν καὶ ἔφυγαν, ἔμεινε μόνος. Ἔπεσε τότε μὲ τὰ μούτρα κατὰ γῆς καὶ στηρίχθηκε στὰ χέρια του, ἐνῶ κάποιος τὸν ἔπιασε καὶ τὸν εἶπε νὰ σηκωθῆ καὶ νὰ δῆ ὅσα ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια στοὺς συμπολίτες του. Κι ἀφοῦ σηκώθηκε εἶδε ἓνα μεγάλο κριό, πού εἶχε πολλὰ κέρατα στὸ κεφάλι του, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ τελευταῖο ἦταν ὑψηλότερο. Ἐπειτα τὸν διέταξε νὰ στραφῆ πρὸς τὴ δύση, καὶ εἶδε ἓναν τράγο, πού κινοῦνταν μὲ ὀρμὴ ἀέρος, καὶ ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ συγκρούσθηκε μὲ τὸν κριό καὶ τὸν ἔπληξε μὲ τὰ κέρατά του δυὸ φορές, τὸν ἔρριψε κάτω καὶ τὸν ποδοπάτησε. Στὴ συνέχεια εἶδε τὸν τράγο νὰ στέκη ὑψηλότερα καὶ ἀπὸ τὸ μέτωπό του εἶδε νὰ βγαίνη ἓνα κέρατο πάρα πολὺ μεγάλο, τὸ ὁποῖο, ἀφοῦ ἔσπασε, φύτρωσαν ἄλλα τέσσερα, μὲ κατεύθυνση πρὸς τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα, καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἔγραψε ὅτι βγῆκε ἀκόμη ἓνα κέρασ μικρότερο, πού μεγάλωνε. Ὁ Θεὸς τότε, ἐπεξηγώντας του ὅλα αὐτά, τοῦ εἶπε, ὅτι ὁ τράγος θὰ πολεμήσῃ τὸ ἔθνος του καὶ θὰ καταστρέψῃ ἐξ ὀλοκλήρου τὴν πόλη, θὰ βεβηλώσῃ τὸν ναὸ καὶ θὰ ἐμποδίσῃ τὴν τέλεση τῶν θυσιῶν, καὶ ὅλα αὐτὰ θὰ πραγματοποιηθοῦν μέσα σὲ χίλιες διακόσιες ἐνενηντα ἡμέρες. Αὐτὰ πού τὰ εἶδε ὁ Δανιήλ στὴν ἐξοχὴ τῶν Σου-

νέγραψε, κρῖναι δὲ αὐτῷ τὴν ὄψιν τοῦ φαντάσματος ἐδεῖτο τοῦ Θεοῦ, ὃς τὸν μὲν κριὸν βασιλείας τὰς Περσῶν καὶ Μήδων σημαίνειν ἔφασκε, τὰ δὲ κέρατα τοὺς βασιλεύειν μέλλοντας· τὸ δὲ ἔσχατον κέρασ σημαίνειν τὸν ἔσχατον βασιλέα, τὸν μέλλοντα τούτων
 5 διοίσειν ἀπάντων πλούτῳ τε καὶ δόξῃ· τὸν δὲ τράγον δηλῶν, ὡς ἐξ Ἑλλήνων τε ὁ βασιλεύων ἔσται, ὃς τῷ Πέρσῃ συμβαλὼν δίς, κρατήσῃ τῇ μάχῃ καὶ ἀφαιρεθήσεται τὴν ἡγεμονίαν ἅπασαν. Δηλοῦσθαι δὲ διὰ τοῦ πρώτου μεγάλου κέρατος τοῦ ἐν τῷ μετώπῳ τοῦ τράγου τὸν πρώτον βασιλέα καὶ τὴν τῶν τεσσάρων ἀναβλάστησιν·
 10 ἐκπεσόντος δὲ ἐκείνου καὶ τὴν πρὸς τὰ τέσσαρα κέρατα ἀποστροφὴν ἐκάστου τῶν διαδόχων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρώτου βασιλέως ἐμφαίνεσθαι καὶ διαμερισμὸν αὐτοῦ τῆς βασιλείας, οὔτε παῖδας ὄντας αὐτοῦ οὔτε συγγενεῖς πολλοῖς ἔτεσιν ἄρξειν τῆς οἴκουμένης. Ἔσεσθαι δὲ ἐκ τούτων ἓνα τινὰ βασιλέα, τὸν ἐκπολεμήσοντα καὶ
 15 τοὺς νόμους αὐτῶν, καὶ τὴν κατ' αὐτοὺς ἀφαιρεσόμενον πολιτείαν καὶ συλήσοντα τὸν ναὸν καὶ τὰς θυσίας ἐπὶ ἔτη τρία κωλύσοντα ἐπιτελεσθῆναι. Καὶ δὴ ταῦτα ὑμῶν συνέβη τῷ ἔθνει παθεῖν ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦς Ἐπιφανοῦς, καθὼς εἶπε Δανιὴλ πολλοῖς ἔτεσιν ἔμπροσθεν καὶ ἀνέγραψε τὰ γενόμενα». Ἄρα τί τούτου σαφέστερον
 20 γένοιτ' ἄν;

9. Ὡρα λοιπόν, εἰ μὴ δοκοῦμεν διανοχλεῖν, ἐπ' αὐτὸ τὸ ζητούμενον ἐλθεῖν, τὴν παροῦσαν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν δουλείαν τὴν σήμερον, δι' ἣν ἅπαντα ταῦτα ἐκινήσαμεν. Ἀλλὰ διανάστητέ μοι νῦν· οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τῶν τυχόντων ἡμῖν ὁ ἀγών. Καὶ γὰρ ἄτοπον, ἐν
 25 Ὀλυμπιακοῖς μὲν καθημένους θεάτροις ἐκ μέσων νυκτῶν εἰς μεσημβρίαν μέσῃν καρτερεῖν, ἀναμένοντας ἰδεῖν, εἰς τίνα ὁ στέφανος περιστήσεται, καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ θερμὴν δέχεσθαι τὴν ἀκτῖνα, καὶ μὴ πρότερον ἀφίστασθαι, ἕως ἂν κρίσιν τὰ ἀγωνίσματα λάβῃ·
 30 νῦν δὲ ἡμῖν οὐχ ὑπὲρ στεφάνου τοιοῦτου, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ τῆς ἀφθαρσίας στεφάνου τῶν ἀγώνων ὄντων, ἐκλύεσθαι καὶ ταλαιπωρεῖν. Ὅτι μὲν οὖν αἱ τρεῖς προανηγορεύθησαν αἰχμαλωσίαι, ἡ μὲν τετρακόσια ἔτη ἔχουσα, ἡ δὲ ἑβδομήκοντα, ἡ δὲ τρία καὶ ἡμισυ, τοῦ-

σῶν τὰ ἔγραψε καὶ παρακαλοῦσε τὸν Θεὸ νὰ τοῦ ἐρμηνεύσῃ τὰ ὅσα εἶδε στὸ ὄραμα. Καὶ αὐτὸς τοῦ εἶπε, ὅτι ὁ κριὸς συμβολίζει τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν καὶ τῶν Μήδων, τὰ τέσσερα κέρατα τοὺς βασιλεῖς πού θὰ βασιλεύουν μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον, καὶ τὸ τελευταῖο κέρατο τὸν τελευταῖο βασιλέα, πού θὰ διαφέρει ἀπὸ ὅλους καὶ κατὰ τὸν πλοῦτο καὶ κατὰ τὴ δόξα. Ἐξηγώντας τὸν τράγο λέγει ὅτι θὰ εἶναι ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ συγκρουσθῆ δυὸ φορές μὲ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, θὰ τὸν νικήσῃ καὶ θὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ ὀλόκληρη τὴν ἐξουσία. Μὲ τὸ πρῶτο μεγάλο κέρατο, πού φύτρωσε στὸ μέτωπο τοῦ τράγου, συμβολίζεται ὁ πρῶτος βασιλεὺς. Ἡ βλάστηση τῶν τεσσάρων κεράτων, πού ἦταν στραμμένα πρὸς τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα, καὶ πού ἔγινε μετὰ τὴν πτώση καὶ τὴν καταστροφή τοῦ πρώτου μεγάλου κέρατος, συμβολίζουν τοὺς διαδόχους του καὶ τὴν διαίρεση σ' αὐτοὺς τῆς βασιλείας του, οἱ ὁποῖοι, ἂν καὶ δὲν εἶναι οὔτε παιδιὰ του οὔτε συγγενεῖς του, θὰ κυβερνήσουν γιὰ πολλὰ χρόνια τὴν οἰκουμένη. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς θὰ καταπολεμήσῃ τοὺς νόμους τους, θὰ καταργήσῃ τὸ πολίτευμά τους, θὰ βεβηλώσῃ τὸν ναὸ καὶ ἐπὶ τρία χρόνια θὰ ἐμποδίσῃ τὴν τέλεση τῶν θυσιῶν. Ὅλα αὐτὰ βέβαια τὰ ἔπαθε τὸ ἔθνος μας ἀπὸ τὸν Ἀντίοχο τὸν Ἐπιφανῆ, ὅπως τὰ προέβλεψε ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια καὶ τὰ κατέγραψε ὁ Δανιήλ»⁵⁹. Τί θὰ μπορούσε ἄραγε νὰ ὑπάρξῃ πιὸ σαφὲς ἀπ' αὐτό;

9. Ἄλλ' εἶναι καιρὸς πιά νὰ ἔλθωμε, ἂν δὲν γινώμαστε ἐνοχλητικοί, στὸ ζητούμενο θέμα, δηλαδὴ στὴν παροῦσα αἰχμαλωσία καὶ τὴ σημερινὴ δουλεία, γιὰ τὴν ὁποία καὶ εἶπαμε ὅλα αὐτά. Ἀλλὰ σᾶς παρακαλῶ συγκεντρωῖστε ὅλη τὴν προσοχή σας, γιατί ὁ ἀγῶνας μας δὲν εἶναι γιὰ τυχαῖα πράγματα. Γιατί πραγματικὰ εἶναι παράλογο, ἐνῶ στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες ἀπὸ τὰ μεσάνυκτα ὡς τὸ μεσημέρι καθόστατε καὶ μὲ ἀγωνία περιμένετε νὰ δῆτε ποιὸς θὰ στεφανωθῆ, καὶ μὲ γυμνὸ κεφάλι δέχεσθε τὴν καυστικὴ ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου καὶ δὲν ἐγκαταλείπετε τὰ στάδια προτοῦ γίνῃ ἡ κρίση τῶν ἀγωνισμάτων, τώρα, πού οἱ ἀγῶνες δὲν εἶναι γιὰ ἓνα τέτοιο στεφάνι, ἀλλὰ γιὰ τὸ στεφάνι τῆς ἀφθαρσίας, νὰ παραλύετε καὶ νὰ δυσανασχετῆτε. Μὲ τὰ ὅσα εἶπαμε λοιπὸν μέχρι τώρα ἀποδείξαμε ἱκανοποιητικὰ, ὅτι οἱ τρεῖς αἰχμαλωσίες εἶχαν προφητευθῆ, καὶ ὅτι ἡ πρώτη θὰ διαρκούσε τετρακόσια χρόνια, ἡ δευτέρα ἑβδομήντα καὶ ἡ τρίτη

το ἰκανῶς ἐντεῦθεν ἡμῖν ἀποδέδεικται. Φέρε δὴ λοιπὸν καὶ περὶ ταύτης εἶπωμεν. Ὅτι γὰρ καὶ περὶ ταύτης προανεφώνησεν ὁ προφήτης, αὐτὸν τοῦτον πάλιν παρέξομαι μάρτυρα τὸν Ἰώσηπον, τὸν τὰ ἐκείνων φρονοῦντα. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἐκεῖνα, ἄκουσον τί φησι
5 μετὰ ταῦτα· «τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον Δαυιὴλ καὶ περὶ τῆς Ρωμαίων ἡγεμονίας ἀνέγραψε, καὶ ὅτι ὑπ' αὐτῶν αἰρεθήσεται τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ὁ ναὸς ἐρημωθήσεται».

Σὺ δέ μοι σκόπει, ὡς εἰ καὶ Ἰουδαῖος ἦν ὁ ἀνὴρ ὁ ταῦτα γράψας, ἀλλ' οὐκ ἠνέσχετο τὴν ὑμετέραν ζηλωσαί φιλονεικίαν. Εἰ-
10 πὼν γὰρ ὅτι αἰρεθήσεται τὰ Ἱεροσόλυμα, οὐκ ἐτόλμησε προσθεῖναι καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἀναστήσεται πάλιν, οὐδὲ χρόνον γράψαι διωρισμένον. Ἀλλ' ἐπειδὴ συνείδε τὸν προφήτην οὐχ ὀρίσαντα χρόνον, καίτοι ἀνωτέρω εἰπὼν ἐπὶ τῆς Ἀντιόχου νίκης καὶ τῆς ἐρημώσεως, καὶ ἡμέρας καὶ ἔτη, ὅσα ἔμελλεν ἢ αἰχμαλωσία κρατεῖν, ἐπὶ τῆς
15 Ρωμαίων μὲν οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν· ἀλλ' ὅτι μὲν ἐρημωθήσεται τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ὁ ναὸς ἔγραψεν, ὅτι δὲ στήσεται πού τὰ τῆς ἐρημώσεως, οὐκ ἔτι προσέθηκεν, ἐπεὶ μηδὲ τὸν προφήτην εἶδε τοῦτο προσθέντα. «Ταῦτα δὲ πάντα», φησί, «τοῦ Θεοῦ δείζαντος αὐτῷ, συγγράψας κατέλιπεν, ὥστε τοὺς ἀναγινώσκοντας καὶ τὰ συμβαί-
20 νοντα σκοποῦντας, θαυμάζειν ἐπὶ τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμῇ τὸν Δαυιήλ». Ποῦ τοίνυν εἶπεν ὁ Δαυιήλ, ὅτι ὁ ναὸς ἐρημωθήσεται, ἡμεῖς λοιπὸν σκοπήσωμεν.

Ἐπειδὴ γὰρ τὴν προσευχὴν ἐκείνην τὴν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ ἐποιήσατο, ἦλθε Γαβριὴλ πρὸς αὐτὸν καὶ φησιν· «ἐβδομή-
25 κοντα ἐβδομάδες συνετημήθησαν ἐπὶ τὸν λαὸν σου καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν». Ἴδου καὶ ἐνταῦθα χρόνος εἴρηται, φησί· χρόνος, οὐ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀλλὰ μεθ' ὅσον ἔμελλεν ἢ αἰχμαλωσία ἀπαντήσθαι χρόνον πάλιν. Ἔτερον δὲ ἐστὶν εἰπεῖν χρόνον, ὅσον ἔμελλε κρατεῖν ἢ αἰχμαλωσία, καὶ χρόνον μεθ' ὃν ἀπαντᾶν ἔμελλε καὶ πα-
30 ραγίνεσθαι. «Ἐβδομήκοντα ἐβδομάδες», φησί, «συνετημήθησαν ἐπὶ τὸν λαὸν σου»· οὐκ ἔτι «ἐπὶ τὸν λαὸν τὸν ἐμόν», καί τοι ὁ προφήτης

60. Ὁ σάκκος καὶ ἡ σποδός, δηλαδή ἡ στάχτη, χρησιμοποιοῦνταν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ὅταν πενθοῦσαν γιὰ πολὺ θλιβερὰ γεγονότα. Βλ. Γεν. 37,34.

61. Δαν. 9,24.

τριά και μισό χρόνια. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς μιλήσουμε και γιὰ τὴν παροῦσα. Τὸ ὅτι βέβαια και αὐτὴν τὴν προφήτευσε ὁ προφήτης, θὰ παρουσιάσω και πάλι μάρτυρα αὐτὸν τὸν ἴδιο, τὸν Ἰώσηπο, πού ἔχει τὴν ἴδια πίστη μὲ τοὺς Ἰουδαίους. Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶπε ὅσα προαναφέραμε, ἄκουσέ και τί λέγει στὴ συνέχεια· «κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ὁ Δανιήλ προφήτευσε και γιὰ τὴν κυριαρχία τῶν Ρωμαίων, και ὅτι τὰ Ἱεροσόλυμα θὰ καταστραφοῦν ἀπ' αὐτοὺς και ὁ ναὸς θὰ ἐρημωθῆ».

Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, σκέψου πῶς, ἂν και ἦταν Ἰουδαῖος ὁ ἄνδρας, πού ἔγραψε αὐτά, ὅμως κράτησε τὸν ἑαυτόν του μακριὰ ἀπὸ τὸ νὰ ζηλέψη τὴν ἐριστικὴ διάθεσή σας. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, ὅτι θὰ καταστραφοῦν τὰ Ἱεροσόλυμα, δὲν τόλμησε νὰ προσθέσῃ και νὰ πῆ, ὅτι θὰ ἀνοικοδομηθοῦν και πάλι, οὔτε και προσδιώρισε τὸν χρόνο τῆς ἀποκαταστάσεως. Ἄλλ' ἐπειδὴ κατανόησε πολὺ καλά, ὅτι ὁ προφήτης δὲν καθώρισε χρόνο, ἂν και πιο πάνω, ἀναφερόμενος στὴ νίκη τοῦ Ἀντιόχου και στὴν ἐρήμωση ἀπ' αὐτὸν τῆς πόλεως, εἶχε προσδιορίσει και τὶς μέρες και τὰ χρόνια πού ἐπρόκειτο νὰ διαρκέσῃ ἡ αἰχμαλωσία, ὅμως γιὰ τὴ Ρωμαϊκὴ κυριαρχία δὲν εἶπε τίποτε παρόμοιο, ἀλλά, τὸ ὅτι θὰ ἐρημωθοῦν τὰ Ἱεροσόλυμα και ὁ ναὸς τὸ ἔγραψε, τὸ ὅτι ὅμως θὰ τερματισθῆ κάποτε ἡ ἐρήμωση δὲν τὸ πρόσθεσε, ἀφοῦ εἶδε ὅτι οὔτε και ὁ προφήτης τὸ εἶχε ἀναφέρει. «Ὅλα αὐτὰ», λέγει, «ἀφοῦ τοῦ τὰ φενέρωσε ὁ Θεός, τὰ κατέγραψε και τὰ παρέδωσε στοὺς ἀνθρώπους, ὥστε αὐτοὶ πού τὰ διαβάζουν και ἐρευνοῦν τὰ συμβάντα, νὰ θαυμάζουν τὸν Δανιήλ γιὰ τὴν τιμὴ πού τοῦ ἔκαμε ὁ Θεός». Ἄς ἐξετάσουμε λοιπὸν τώρα πού εἶπε ὁ Δανιήλ ὅτι ὁ ναὸς θὰ ἐρημωθῆ.

Ὅταν ὁ Δανιήλ τελείωσε τὴν προσευχὴ πού ἔκαμε, «φορώντας σάκκο και καθισμένος ἐπάνω σὲ στάχτη»⁶⁰ παρουσιάσθηκε ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ και τοῦ λέγει· «Σὲ ἐβδομήντα ἐβδομάδες περιωρίσθηκαν γιὰ τὸν λαό σου και τὴν ἁγία πόλη σου»⁶¹. Νά, και ἐδῶ, λέγει, ἔχει προσδιορισθῆ ὁ χρόνος· ὁ χρόνος ὄχι βέβαια τῆς αἰχμαλωσίας, ἀλλ' ἐκεῖνος, μετὰ τὴν πάροδο τοῦ ὁποίου ἐπρόκειτο πάλι νὰ ἔλθῃ ἡ αἰχμαλωσία. Ἄλλο πρᾶγμα εἶναι νὰ μιλήσῃ γιὰ χρόνο πού ἐπρόκειτο νὰ διαρκέσῃ ἡ αἰχμαλωσία, και ἄλλο πρᾶγμα γιὰ χρόνο κατὰ τὸν ὁποῖο ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσῃ και νὰ τελειώσῃ. «Σὲ ἐβδομήντα ἐβδομάδες περιωρίσθηκαν γιὰ τὸν λαό σου». Δὲν λέγει

ἔλεγεν, «ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τὸν λαόν σου», ἀλλ' ὁ Θεὸς ἀλλοτριούται αὐτὸν λοιπὸν, διὰ τὸ μέλλον ἔσεσθαι τόλμημα. Εἶτά φησι καὶ τὴν αἰτίαν, «ἕως τοῦ παλαιωθῆναι παράπτωμα καὶ τοῦ συντελεσθῆναι ἁμαρτίαν». Τί ἐστὶν «ἕως τοῦ συντελεσθῆναι ἁμαρτίαν»; Πολλά, φησὶν, ἁμαρτάνουσιν· ἀλλ' ἡ κορωνὶς τῶν κακῶν τότε ἔσται, ὅταν τὸν Δεσπότην αὐτῶν ἀνέλωσι. Τοῦτό φησι καὶ ὁ Χριστὸς· «πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν»· δούλους, φησὶν, ἀπεκτείνετε, πρόσθετε καὶ αἷμα δεσποτικόν. Ὅρα σύμφωνα τὰ νοήματα. Ὁ Χριστὸς εἶπε «πληρώσατε», ὁ προφήτης 10 φησὶ «τελεσθῆναι ἁμαρτίαν», καὶ «τοῦ σφραγίσαι ἁμαρτίας». Τί ἐστὶ «σφραγίσαι;» Ὡστε μηδὲν ὑπολελειῖθαι λοιπὸν. «Καὶ τοῦ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώνιον». Ποία δὲ δικαιοσύνη αἰώνιος, ἀλλ' ἢ ἢ παρὰ τοῦ Χριστοῦ δοθεῖσα; «Καὶ τοῦ σφραγίσαι ὄρασιν καὶ προφήτην καὶ τοῦ χρῖσαι ἅγιον ἀγίων», τουτέστι, στήσαι λοιπὸν τὰς 15 προφητείας· τοῦτο γάρ ἐστὶ «σφραγίσαι»· «στήσαι τὸ χρῖσμα», «στήσαι τὰς ὀράσεις». Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «ὁ νόμος καὶ οἱ προφήται ἕως Ἰωάννου». Ὅρᾳς πῶς παντελεῖ ἔνταυθα ἀπειλεῖ ἐρήμωσιν καὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἀνταπόδοσιν καὶ τῶν ἀδικιῶν; Οὐ γὰρ συγχωρεῖν, ἀλλ' ἐπεξιέναι τοῖς ἁμαρτήμασιν αὐτῶν ἠπειλήσεν ὁ 20 Θεός.

10. Καὶ πότε τοῦτο γέγονε; Πότε ἀνηρέθησαν προφητεῖαι παντελεῶς; Πότε τὸ χρῖσμα κατελύθη, ὡς μηκέτι πάλιν ἐπανελεῖν; Κἂν ἡμεῖς σιγήσωμεν, οἱ λίθοι κεκράζονται, οὕτω λαμπρὰ τῶν πραγμάτων ἐστὶν ἡ φωνή· οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχωσιν ἄλλον καιρὸν εἰπεῖν, ἐν 25 ᾧ ταῦτα ὑπέστησαν, ἢ τοῦτον τὸν μακρὸν καὶ πολὺν καὶ πλείονα πάλιν ἐσόμενον. Εἶτα πάλιν ἀκριβέστερον λέγων φησὶ, «καὶ γνώση καὶ συνήσεις ἀπὸ ἐξόδου λόγου τοῦ ἀποκριθῆναι καὶ τοῦ οἰκοδομησῆσαι Ἱερουσαλήμ, ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου, ἑβδομάδες ἑπτὰ καὶ ἑβδομάδες ἐξήκοντα δύο». Ἐνταῦθά μοι μετὰ ἀκριβείας προσέχετε· 30 τὸ γὰρ πᾶν ζήτημα ἐνταῦθά ἐστὶν. Ἐβδομάδες ἑπτὰ, καὶ ἑβδομάδες ἐξήκοντα δύο τετρακόσια ὀγδοηκοντατρία ἔτη· ἑβδομάδας γὰρ ἐνταῦθα οὐχ ἡμερῶν φησιν, οὐδὲ μηνῶν, ἀλλ' ἑβδομάδας ἐνιαυτῶν.

62. Ματθ. 23,32.

63. Ματθ. 11,13.

64. Δαν. 9,25.

ἀκόμη «γιά τὸν λαό μου», ἂν καὶ ὁ προφήτης ἔλεγε· «δεῖξε τὸ πρόσωπό σου στὸ λαό σου». Ὁ Θεὸς ὅμως τὸν ἀποξενώνει πλέον, ἐξ αἰτίας τοῦ τολμήματος ποὺ θὰ ἐπιχειροῦσε. Ἐπειτα λέγει καὶ τὴν αἰτία· «μέχρι ποὺ νὰ παλαιωθῇ τὸ παράπτωμα καὶ νὰ συντελεσθῇ ἡ ἁμαρτία;». Τί σημαίνει, «μέχρι ποὺ νὰ συντελεσθῇ ἡ ἁμαρτία»; Διαπράττουν, λέγει, πολλές ἁμαρτίες, ἀλλὰ τὸ μέγιστο τῶν κακῶν θὰ συμβῇ τότε, ὅταν θὰ φονεύσουν τὸν Δεσπότη τους. Αὐτὸ λέγει καὶ ὁ Χριστὸς· «συμπληρώσατε τὸ μέτρο τῶν πατέρων σας»⁶². Φονεύσατε, λέγει, δούλους· προσθέσατε καὶ αἷμα δεσποτικό. Πρόσεχε συμφωνία νοημάτων. Ὁ Χριστὸς εἶπε, «συμπληρώσατε», καὶ ὁ προφήτης λέγει, «νὰ τελεσθῇ ἡ ἁμαρτία» καὶ «νὰ σφραγισθῇ ἡ ἁμαρτία». Τί σημαίνει «νὰ σφραγισθῇ»; Ὡστε νὰ μὴ ἔχη ἀπομείνει τίποτε πλέον. «Καὶ νὰ δοθῇ δικαιοσύνη αἰώνια». Καὶ ποιά ἄλλη εἶναι ἡ αἰώνια δικαιοσύνη, παρὰ ἐκείνη ποὺ δόθηκε ἀπὸ τὸν Χριστό; «Καὶ νὰ σφραγισθῇ ἡ ὄραση καὶ ἡ προφητεία καὶ νὰ χρισθῇ ὁ ἅγιος τῶν ἀγίων»· δηλαδή μέχρι ποὺ νὰ σταματήσουν οἱ προφητεῖες. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει «νὰ σφραγισθῇ», «νὰ σταματήσῃ τὸ χρίσμα», «νὰ σταματήσουν οἱ ὀράσεις». Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆτες ἴσχυσαν μέχρι τὸν Ἰωάννη»⁶³. Βλέπεις πῶς ἐδῶ ἀπειλεῖ μὲ ὀλοκληρωτικὴ ἐρήμωση καὶ ἀνταπόδοση τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ἀδικιῶν; Γιατὶ ὄχι μόνο ὁ Θεὸς δὲν τοὺς συγχωρεῖ, ἀλλὰ τοὺς ἀπείλησε καὶ ὅτι θὰ τοὺς τιμωρήσῃ γιὰ τὶς ἁμαρτίες τους.

10. Καὶ πότε ἐγινε αὐτό; Πότε καταργήθηκαν ἐξ ὀλοκλήρου οἱ προφητεῖες; Πότε καταλύθηκε τὸ χρίσμα, ὥστε νὰ μὴ ἰσχύσῃ ξανά; Κι ἂν ἀκόμη ἐμεῖς σιωπήσουμε, οἱ πέτρες ὅμως θὰ κρᾶξουν· τόσο λαμπρὴ εἶναι ἡ φωνὴ τῶν πραγμάτων. Γιατὶ δὲν μποροῦν νὰ προβάλουν ἄλλον καιρὸ, κατὰ τὸν ὁποῖον συνέβηκαν αὐτά, παρὰ αὐτὸν τὸν μακρὸν καὶ πολὺν χρόνον, καὶ ποὺ θὰ γίνῃ πάλι μεγαλύτερος. Ἐπειτα, μιλώντας μὲ περισσότερη σαφήνεια, λέγει· «καὶ μάθε καλά καὶ κατανόησέ το, ὅτι ἀπὸ τῆ στιγμῆ ποὺ θὰ ἐκδοθῇ διάταγμα γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησι τῆς Ἱερουσαλήμ μέχρι τὸν ἄρχοντα ποὺ θὰ χρισθῇ ἀπὸ ἐμένα, θὰ περάσουν ἑπτὰ ἐβδομάδες ἐτῶν καὶ ἐξήντα δύο ἐβδομάδες ἐτῶν»⁶⁴. Συγκεντρῶστε, παρακαλῶ, ἐδῶ ὅλη σας τὴν προσοχή· γιατί ἐδῶ βρίσκεται τὸ ὅλο ζήτημα. Ἐπτὰ ἐβδομάδες ἐτῶν καὶ ἐξήντα δύο ἐβδομάδες ἐτῶν κάμνουν τετρακόσια ὀγδόντα τρία χρόνια· γιατί μιλώντας γιὰ ἐβδομάδες ἐδῶ δὲν ἐννοεῖ ἐβδομά-

Ἀπὸ γὰρ Κύρου ἐπὶ Ἀντίοχον τὸν Ἐπιφανῆ καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν
 ἐκείνην, τριακόσια ἐνεήκοντα τέσσαρα ἔτη. Δηλῶν τοίνυν, ὅτι οὐκ
 ἐκείνην λέγει τὴν ἐρήμωσιν τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ τὴν μετ' ἐκείνην, τὴν
 ἐπὶ Πομπηίου καὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου, περαιτέρω προάγων
 5 τὸν χρόνον. Εἶτα διδάσκων ἡμᾶς, πόθεν ἀριθμεῖν χρῆ, δείκνυσιν
 ὅτι οὐκ ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐπανόδου. Ἀλλὰ πόθεν; «Ἀπὸ ἐξόδου
 λόγου τοῦ ἀποκριθῆναι καὶ τοῦ οἰκοδομῆσαι Ἱερουσαλήμ». Οὐκ
 ἐπὶ Κύρου δὲ ὠκοδομήθη, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Μακρό-
 χειρος. Μετὰ γὰρ τὴν κάθοδον ἐπανῆλθε Καμβύσης, εἶτα οἱ μάγοι
 10 καὶ μετ' ἐκείνους Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπου, εἶτα Ξέρξης ὁ Δαρείου καὶ
 μετὰ τοῦτον Ἀρτάβανος· εἶτα μετὰ Ἀρτάβανον Ἀρταξέρξης ὁ Μα-
 κρόχειρ, ὃς ἐβασίλευσε τῆς Περσίδος· καὶ τούτου βασιλεύοντος, εἴ-
 κοστοῦ ἔτους τῆς βασιλείας αὐτοῦ, Νεεμίας ἀνελθὼν, τὴν πόλιν
 ἀνέστησεν. Καὶ ταῦτα ὁ Ἑσδρας ἡμῖν ἀκριβῶς διηγήσατο.

15 Ἄν τοίνυν ἐντεῦθεν τετρακόσια καὶ ὄγδοῆκοντα τρία ἔτη
 ἀριθμήσωμεν, πάντως ἤξομεν ἐπὶ τὴν κατασκαφὴν ταύτην. Διὰ
 τοῦτό φησιν, «οἰκοδομηθήσεται πλατεῖα καὶ περίτειχος». Ἐπειδὴν
 οὖν, φησὶν, ἀναστῆ καὶ τὸ οἰκεῖον λάβη σχῆμα, ἀπ' ἐκείνου τὰς
 ἐβδομήκοντα ἀρίθμει καὶ ὄψει τὴν αἰχμαλωσίαν ταύτην οὐκ ἔτι τέ-
 20 λος ἔχουσαν. Καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ δηλῶν σαφέστερον, ὅτι οὐχ ἔξει
 τινὰ λύσιν τὰ κατέχοντα αὐτοὺς κακά, οὕτω φησί· μετὰ τὰς ἐβδο-
 μάδας τὰς ἐβδομήκοντα ἐξολοθρευθήσεται χρῖσμα καὶ κρίμα οὐκ
 ἔσται ἐν αὐτῇ, καὶ τὴν πόλιν δὲ καὶ τὸ ἅγιον συνδιαφθαρεῖ σὺν τῷ
 ἡγουμένῳ τῷ ἐρχομένῳ καὶ συγκοπήσονται ὡς ἐν κατακλυσμῷ»·
 25 οὐδὲ λείψανον ἔσται λοιπὸν, οὐδὲ ρίζα πάλιν ἀναβλαστάνουσα,
 «καὶ ἕως τέλους πολέμου συντετμημένου ἀφανισμοῖς». Καὶ πάλιν
 λέγων τὴν αἰχμαλωσίαν ταύτην φησὶν· «ἀρθήσεται θυμίαμα καὶ
 σπονδὴ· καὶ ἐπὶ τούτοις ἐπὶ τὸ ἱερὸν τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως
 καὶ ἕως συντελείας καιροῦ συντέλεια δοθήσεται ἐπὶ τὴν ἐρήμω-
 30 σιν».

Ὅταν δὲ ἀκούσης συντέλειαν, τί λοιπὸν ἕτερον προσδοκᾷς;

65. Β' Ἑσδρας 3.

66. Δαν. 9,27.

δες ἡμερῶν οὔτε καὶ μηνῶν, ἀλλὰ ἐτῶν. Ἀπὸ τὸν Κῦρο δηλαδὴ μέχρι τὸν Ἀντίοχο τὸν Ἐπιφανῆ καὶ τὴν αἰχμαλωσία ἐκείνη ἔχουμε τρακόσια ἐνενήντα τέσσερα χρόνια. Δηλώνει λοιπὸν ὅτι δὲν ἐννοεῖ τὴν ἐρήμωση ἐκείνη τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ τὴν ἐρήμωση πού ἔγινε μετὰ ἀπὸ ἐκείνην, ἐπὶ τῆς βασιλείας δηλαδὴ τοῦ Πομπηΐου, τοῦ Βεσπασιανοῦ καὶ τοῦ Τίτου, μεταθέτοντας τὸν χρόνο πρὸ πέρα. Ἐπειτα, διδάσκοντάς μας ἀπὸ ποῦ πρέπει νὰ ἀρχίσουμε τὴν ἀρίθμηση, δείχνει ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀρχίσουμε ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς ἐπανόδου. Ἀλλὰ ἀπὸ ποῦ; «Ἀπὸ τῆ στιγμῆ πού θὰ ἐκδοθῆ διάταγμα περὶ ἀνοικοδομήσεως τῆς Ἱερουσαλήμ». Ἡ Ἱερουσαλήμ ὅμως δὲν ἀνοικοδομήθηκε ἐπὶ βασιλείας Κύρου, ἀλλὰ ἐπὶ βασιλείας τοῦ Ἀρταξέρξη τοῦ Μακρόχειρα. Γιατὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδο τῶν Ἰουδαίων ἐπανῆλθε ὁ Καμβύσης, ἀκολούθησαν οἱ μάγοι καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπου, ἔπειτα ὁ Ξέρξης καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸν ὁ Ἀρτάβανος. Μετὰ τὸν Ἀρτάβανο ἦλθε ὁ Ἀρταξέρξης ὁ Μακρόχειρ, ὁ ὁποῖος καὶ ἔγινε βασιλεὺς τῆς Περσίας. Καὶ ἐνῶ ἀκόμη αὐτὸς ἦταν βασιλεὺς, διανύοντας τὸ εἰκοστὸ ἔτος τῆς βασιλείας του, ἐπανῆλθε ὁ Νεεμίας καὶ ἀνοικοδόμησε τὴν πόλη. Ὅλα αὐτὰ μᾶς τὰ διηγεῖται λεπτομερῶς ὁ Ἔσδρας⁶⁵.

Ἄν λοιπὸν ἀριθμήσουμε ἀπὸ ἐδῶ τετρακόσια ὀγδόντα τρία χρόνια, θὰ φθάσουμε στὴν καταστροφή αὐτή. Γι' αὐτὸ λέει: «θὰ οἰκοδομηθῆ πλατεῖα καὶ περίτειχος». Ἀφοῦ λοιπὸν ἀνοικοδομηθῆ, λέει, ἡ πόλη καὶ λάβη τὸ σχῆμά της, ἀρίθμησε ἀπὸ τότε τὶς ἐβδομήντα ἐβδομάδες, καὶ θὰ δῆς ὅτι ἡ αἰχμαλωσία αὐτὴ δὲν τελείωσε ἀκόμη. Καὶ γιὰ νὰ δηλώσῃ αὐτὸ ἀκριβῶς σαφέστερα, ὅτι δηλαδὴ δὲν θὰ τερματισθοῦν τὰ δεινὰ αὐτά, λέγει: «μετὰ τὶς ἐβδομήντα ἐβδομάδες θὰ ἐξολοθρευθῆ τὸ χρίσμα, χωρὶς νὰ ὑπάρχη κατάκριση γι' αὐτήν· καὶ ἡ πόλη καὶ ὁ ναὸς θὰ καταστραφοῦν μαζὶ μὲ τὸν ἄρχοντά της καὶ οἱ κάτοικοί της θὰ κατακλυσθοῦν ἀπὸ συμφορές· τότε οὔτε λείψανο θὰ ὑπάρξῃ, οὔτε ρίζα θὰ ξαναβλαστήσῃ· «καὶ μέχρι τὸ τέλος τοῦ πολέμου θὰ συμβοῦν φοβεροὶ ἀφανισμοί». Καὶ πάλι μιλώντας γιὰ τὴν αἰχμαλωσία αὐτή, λέγει: «θὰ καταργηθῆ ἡ θυσία καὶ ἡ σπονδὴ· καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ θὰ στηθῆ τὸ βδελυρὸ ἄγαλμα τῆς ἐρημώσεως καὶ ὅταν συμπληρωθῆ ὁ ὠρισμένος χρόνος θὰ τεθῆ τέρμα στὴν καταστροφή»⁶⁶.

Ὅταν λοιπὸν ἀκούσης, «συντέλεια», τί ἄλλο περιμένεις πιά;

Καὶ «ἐπὶ τούτοις». Τί δέ ἐστιν, «ἐπὶ τούτοις»; Τουτέστι, πρὸς τούτοις τοῖς εἰρημένοις, τῇ τῆς θυσίας ἀναιρέσει καὶ τῆς σπονδῆς, ἕτερον ἔσται τι μείζον κακόν. Ποῖον δὴ τοῦτο; «Ἐπὶ τὸ ἱερὸν βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως»· ἱερὸν τὸν ναὸν καλῶν, βδέλυγμα δὲ ἐρημώσεως τὸν ἀνδριάντα, ὃν ἔστησεν ὁ τὴν πόλιν καθελὼν ἔνδον ἐν τῷ ναῷ. Καὶ «ἕως συντελείας», φησὶν, «ἐρήμωσις». Διὰ τοῦτό φησιν ὁ Χριστός, μετὰ Ἀντίοχον τὸν Ἐπιφανῆ παραγενόμενος τὸ κατὰ σάρκα καὶ προαναφωνῶν τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι αἰχμαλωσίαν καὶ δεικνύς, ὅτι περὶ αὐτῆς ὁ Δανιὴλ προεφήτευσεν, φησὶν· «ὅταν ἴδητε 10 τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, ὃ εἶπε Δανιὴλ ὁ προφήτης, ἐστὼς ἐν τόπῳ ἀγίῳ, ὁ ἀναγινώσκων νοεῖτω». Ἐπειδὴ γὰρ ἅπαν εἶδωλον καὶ πᾶν τύπωμα ἀνθρώπου παρὰ τοῖς Ἰουδαῖοις βδέλυγμα ἔκαλεῖτο, αἰνιγματωδῶς ἐμφαίνων τὸν ἀνδριάντα ἐκεῖνον, ὁμοῦ καὶ πότε καὶ ὑπὸ τίνος ἢ αἰχμαλωσία ἔσται, προανεφώνησεν. Ὅτι δὲ περὶ 15 Ῥωμαίων ταῦτα εἴρηται, καὶ ὁ Ἰώσηπος, καθάπερ ἔμπροσθεν ἀπεδείξαμεν, εἴρηκεν.

Τίς οὖν ὑμῖν λοιπὸν ὑπολέλειπται λόγος, ὅταν τὰς μὲν ἄλλας φαίνωνται αἰχμαλωσίας οἱ προφηῆται μετὰ διωρισμένων χρόνων εἰπόντες, ταύτη δὲ μηδένα χρόνον ὀρίσαντες, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον 20 προσειπόντες, ὅτι «ἕως συντελείας ἔσται ἡ ἐρήμωσις»; Καὶ ὅτι οὐ ψεῦδος τὰ εἰρημένα, φέρε καὶ τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν παράσχωμεν μαρτυρίαν. Εἰ μὲν γὰρ μὴ ἐπεχείρησαν οἰκοδομῆσαι τὸν ναόν, εἶχον ἂν λέγειν, ὅτι εἶγε ἠβουλήθημεν ἐπιχειρῆσαι καὶ τῆς οἰκοδομῆς ἄψασθαι, πάντως ἂν ἰσχύσαμεν καὶ ἠνύσαμεν. Νυνὶ δὲ 25 αὐτοὺς δείκνυμι, ὅτι οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δῖς, ἀλλὰ καὶ τρὶς ἐπιχειρήσαντας καὶ ραγέντας, καθάπερ ἐν τοῖς Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσιν, ὥστε ἀναμφισβήτητον εἶναι τῆς Ἐκκλησίας τὸν στέφανον. Ποῦ τοίνυν ἐπεχείρησαν οἱ ἀεὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ ἀντιπίπτοντες, οἱ νεωτεροποιοὶ καὶ στασιασταί;

30 11. Μετὰ γὰρ τὴν Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου γενομένην ἐρήμωσιν, ἐπὶ Ἀδριανοῦ συστάντες οὗτοι οἱ Ἰουδαῖοι ἐσπούδαζον ἐπὶ τὴν προτέραν πολιτείαν ἐπανελθεῖν, οὐκ εἰδότες, ὅτι ψήφῳ Θεοῦ πολε-

«Καὶ ἐπὶ τούτοις». Τί σημαίνει, «ἐπὶ τούτοις»; Δηλαδή, μαζί με αὐτὰ πού ἔχουν λεχθῆ, τὴν κατάργηση τῆς θυσίας καὶ τῆς σπονδῆς, θὰ συμβῆ κάποιο ἄλλο μεγαλύτερο κακό. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; «Θὰ στηθῆ στὸ ἱερὸ τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως». «Ἱερὸ» ὀνομάζει τὸν ναό, ἐνῶ «βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως» τὸ ἄγαλμα, πού ἔστησε μέσα στὸ ναὸ ὁ καταστροφέας τῆς πόλεως. Καὶ «ἡ ἐρήμωση θὰ κρατήση μέχρι τῆ συμπλήρωση τοῦ χρόνου». Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστός, πού μετὰ τὸν Ἀντίοχο τὸν Ἐπιφανῆ ἦλθε σὰν ἄνθρωπος, προλέγοντας τὴν αἰχμαλωσία πού ἐπρόκειτο νὰ συμβῆ καὶ δείχνοντας ὅτι γι' αὐτὴν εἶχε προφητεύσει ὁ Δανιήλ, εἶπε· «ὅταν δῆτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, γιὰ τὸ ὁποῖο μίλησε ὁ Δανιήλ ὁ προφήτης, στημένο μέσα στὸν ἅγιο ναό, αὐτὸς πού τὸ διαβάσει ἄς καταλάβῃ τὸ νόημά του⁶⁷. Ἐπειδὴ δηλαδή κάθε εἶδωλο καὶ κάθε ἀνθρώπινο ἀποτύπωμα καλοῦνταν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους «βδέλυγμα», μιλώντας αἰνιγματικὰ γιὰ τὸν ἀνδριάντα ἐκεῖνον, προεῖπε μαζί με αὐτὸ καὶ τὸ πότε καὶ ἀπὸ ποιόν θὰ γίνῃ ἡ αἰχμαλωσία. Καὶ ὅτι αὐτὰ ἔχουν εἰπωθῆ γιὰ τοὺς Ρωμαίους τὸ μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἰώσηπος, ὅπως ἀκριβῶς τὸ ἀποδείξαμε πιὸ πάνω.

Τί ἀπομένει λοιπὸν νὰ ποῦμε, ὅταν φαίνονται οἱ προφῆτες γιὰ τίς ἄλλες αἰχμαλωσίες νὰ μιλοῦν προσδιορίζοντας τοὺς χρόνους, ἐνῶ γι' αὐτὴ νὰ μὴ καθορίζουν τὸν χρόνο, ἀλλὰ καὶ νὰ προλέγουν τὸ ἀντίθετο, ὅτι δηλαδή «μέχρι τῆ συντέλεια θὰ κρατήση ἡ ἐρήμωση»; Καὶ ὅτι δὲν εἶναι ψεῦδος τὰ λεγόμενα, ἐμπρὸς ἃς παρουσιάσουμε καὶ τὴ μαρτυρία καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Γιατί, ἂν οἱ Ἰουδαῖοι δὲν εἶχαν ἐπιχειρήσει νὰ ἀνοικοδομήσουν τὸν ναό, θὰ μπορούσαν νὰ λένε, «ἂν θέλαμε νὰ ἐπιχειρήσουμε γιὰ ν' ἀνοικοδομήσουμε τὸν ναό, ὅπωςδῆποτε θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ κάνουμε καὶ νὰ κατορθώσουμε τὸ ἔργο. Τώρα ὅμως ἀποδεικνύω ὅτι αὐτοί, ὄχι μόνο μιὰ φορὰ οὔτε δύο, ἀλλὰ καὶ τρεῖς φορές ἐπεχείρησαν, κι ὅμως ἀπέτυχαν, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, ὥστε νὰ εἶναι τῆς Ἐκκλησίας ὁ στέφανος ἀναμφισβήτητος. Πότε λοιπὸν ἐπεχείρησαν αὐτοί, πού πάντοτε ἀντιλέγουν στὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, οἱ νεωτεριστὲς δηλαδή καὶ ἐπαναστάτες;

11. Μετὰ τὴν καταστροφή τῆς πόλεως ἀπὸ τὸν Βεσπεσιανὸ καὶ τὸν Τίτο, οἱ Ἰουδαῖοι, ἀφοῦ στασίασαν ἐπὶ βασιλείας Ἀδριανοῦ, ἐπείρησαν ν' ἀποκαταστήσουν τὸ παλιὸ πολίτευμα, ἀγνοώντας ὅτι ἔτσι

μοῦσι, κελευούση διὰ παντὸς ἐρημοῦσθαι τὴν πόλιν· τὸ δὲ Θεοῦ
 πολεμοῦντος περιγενέσθαι ἀμήχανον. Συρρήξαντες τοίνυν τῷ βασι-
 λεῖ, πάλιν εἰς ἀνάγκην αὐτὸν κατέστησαν παντελοῦς ἐρημώσεως.
 Καθελὼν γὰρ αὐτοὺς ἐκεῖνος καὶ χειρωσάμενος καὶ τὰ λείψανα
 5 ἀφανίσας πάντα, ἵνα μηδὲ ἀναισχυντεῖν ἔχωσι λοιπόν, τὸν ἀνδριάν-
 τα ἔστησε τὸν ἑαυτοῦ· εἶτα συνιδὼν, ὅτι συμβαίνει χρόνῳ ποτὲ
 τοῦτον καταπεσεῖν, ὥστε αὐτοῖς ἐνθεῖναι καυτῆρα ἀνίατον τῆς
 ἥττης καὶ τῆς ἀναισχυντίας ἐκείνης ἔλεγχον, τὸ ὄνομα τὸ ἑαυτοῦ
 τοῖς τῆς πόλεως ἐπέθηκε λειψάνοις. Ἐπειδὴ γὰρ Αἴλιος ὁ Ἀδρια-
 10 νὸς ἐχρημάτιζεν, οὕτω καὶ τὴν πόλιν καλεῖσθαι ἐνομοθέτησεν,
 ἐκεῖθὲν τε Αἰλία μέχρι καὶ νῦν ὀνομάζεται, ἀπὸ τῆς ἐπωνυμίας τοῦ
 κρατήσαντος καὶ καθελόντος αὐτήν.

Ὅρας τὴν πρώτην ἐπιχείρησιν τῶν ἀναισχυόντων· Ἰουδαίων;
 Βλέπε καὶ τὴν μετ' ἐκεῖνον. Πάλιν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῖς αὐτοῖς
 15 ἐπεχείρησαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἰδὼν τὴν ἐπιχείρησιν αὐτῶν, τὰ ὧτα
 αὐτῶν ἀποτεμῶν καὶ τὸ τῆς παρακοῆς σύμβολον ἐνθεῖς αὐτῶν τῷ
 σώματι, πανταχοῦ περιῆγε καθάπερ τινὰς δραπέτας καὶ μαστιγίας,
 διὰ τῆς τοῦ σώματος πηρώσεως ἅπασι καταδήλους ποιῶν, καὶ
 τοὺς πανταχοῦ σωφρονίζων, μηκέτι τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρεῖν πράγμα-
 20 σιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀρχαῖα καὶ παλαιά· μᾶλλον δὲ τοῦτο μὲν τοῖς
 ἔτι πρεσβυτέροις καὶ γέρουσιν ὑμῶν ἐστι γνώριμον· ὁ δὲ μέλλω
 νῦν ἐρεῖν, καὶ τοῖς σφόδρα νέοις δῆλόν ἐστι καὶ καταφανές. Οὐδὲ
 γὰρ ἐπὶ Ἀδριανοῦ καὶ Κωνσταντίνου γέγονεν, ἀλλ' ἐπὶ βασιλέως
 πρὸ εἴκοσι ἐτῶν γεγενημένου ἐπὶ τῆς γενεᾶς τῆς ἡμετέρας. Ἰουλια-
 25 νοῦ γάρ, τοῦ πάντας ἐν ἀσεβείᾳ τοὺς βασιλέας νικήσαντος, καλοῦν-
 τος αὐτοὺς ἐπὶ τὰς τῶν εἰδώλων θυσίας καὶ ἐπισπωμένου πρὸς
 τὴν οἰκείαν ἀσέβειαν· εἶτα τὸν παλαιὸν τῆς θεραπείας προβαλλόμε-
 νοι τρόπον καὶ λέγοντες, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων
 οὕτως ὁ Θεὸς ἐθεραπεύετο καὶ ἄκοντες ὠμολόγουν τότε ταῦτα,
 30 ἅπερ ἡμεῖς ἀπεδείξαμεν νῦν, ὅτι τῆς πόλεως ἔξω θύειν οὐκ ἔνι,
 ἀλλὰ παρανομοῦσι πᾶν ὀτιοῦν ἐπιτελοῦντες ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας.
 Ὡστε εἰ βούλει, φησὶν, ἡμᾶς θύοντας ἰδεῖν, ἀπόδος ἡμῖν τὴν πόλιν,
 ἀνάστησον τὸν ναόν, δεῖξον ἡμῖν τὰ ἅγια τῶν ἀγίων, ἀνάστησον

ἀντιστρατεύονται στήν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, πού προστάζει νά εἶναι γιά πάντα ἔρημη ἡ πόλη. Καί ὅταν ὁ Θεός μάχεται, εἶναι ἀδύνατο νά τόν νικήσῃ κανείς. Ἀφοῦ συγκρούσθηκαν λοιπόν μέ τόν βασιλέα, τόν ἐξανάγκασαν νά καταστρέψῃ ξανά τήν πόλη ὀλοκληρωτικά. Ἀφοῦ δηλαδή τοὺς νίκησε ἐκεῖνος καί τοὺς ὑπέταξε καί ἐξαφάνισε κάθε ἴχνος, ὥστε νά μὴ μποροῦν πιά νά αὐθαδιάζουν, ἔστησε σ' αὐτήν τὸ ἄγαλμά του. Στὴ συνέχεια, ἀντιλαμβανόμενος ὅτι μέ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ὑπῆρχε τὸ ἐνδεχόμενο νά πέσῃ, γιὰ νά τοὺς ἐμβάλῃ ἀθεράπευτο καῦμὸ τῆς ἥττας τους καί νά τοὺς ἐλέγχῃ γιὰ τὴν αὐθάδειά τους, ἔδωσε τὸ ὄνομά του στὰ ἐρείπια τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ δηλαδή ὁ ἴδιος ὠνομαζόταν Αἴλιος ὁ Ἀδριανός, νομοθέτησε ἔτσι νά ὀνομάζεται καί ἡ πόλη, καί ἀπὸ τότε καί μέχρι σήμερα ὀνομάζεται Αἰλία, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ νικητῆ καί καταστροφέα της.

Βλέπεις τὴν πρώτην προσπάθεια τῶν ἀδιάντροπων Ἰουδαίων; Βλέπε καί ἐκείνην πού ἔγινε μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον. Πάλι ἐπὶ Κωνσταντίνου τὰ ἴδια ἐπιχείρησαν. Ὁ βασιλεὺς ὅμως, μόλις ἀντιλήφθηκε τίς προσπάθειές τους, τοὺς ἀπέκοψε τὰ αὐτιά καί φορώντας τους τὸ σύμβολο τῆς ἀνυπακοῆς, τοὺς περιέφερε σὲ ὅλα τὰ μέρη σὰν λιποτάκτες καί δούλους ἐλεεινοὺς καί ἄξιους μαστιγώσεως, καταξευτίζοντάς τους σ' ὄλους μὲ τὴ σωματικὴ ἀναπηρία, σωφρονίζοντας συνάμα ὄλους τοὺς ἄλλους, γιὰ νά μὴ ἐπιχειρήσουν νά πράξουν τὰ ἴδια πράγματα μ' αὐτούς. Ἀλλ' αὐτὰ εἶναι ἀρχαῖα καί παλιά· ἢ καλύτερα αὐτὸ τὸ γεγονός εἶναι γνωστὸ στοὺς πιὸ ἡλικιωμένους καί γέροντες ἀπὸ σᾶς, αὐτὸ ὅμως πού πρόκειται νά πῶ τώρα εἶναι γνωστὸ καί φανερὸ καί στοὺς πάρα πολὺ νέους. Γιατί δὲν συνέβηκε ἐπὶ Ἀδριανοῦ καί Κωνσταντίνου, ἀλλὰ στήν ἐποχὴ κάποιου βασιλέως τῆς γενεᾶς μας, πού βασίλευσε εἴκοσι χρόνια πρὶν. Ὁ Ἰουλιανὸς λοιπόν, πού ξεπέρασε στήν ἀσέβεια ὄλους τοὺς βασιλεῖς, καλώντας τοὺς Ἰουδαίους νά μετάσχουν στίς θυσίες τῶν εἰδώλων, τοὺς κέρδισε στήν ἀσέβεια μὲ τὸ μέρος του. Προβάλλοντας ἔπειτα τὸν παλιὸ τρόπο λατρείας καί λέγοντας ὅτι καί οἱ πατέρες τους ἔτσι λάτρευαν τὸν Θεό, καί παρὰ τὴ θέλησή τους ὠμολογοῦσαν τότε αὐτά, πού μόλις τώρα ἀποδείξαμε, ὅτι δὲν ἐπιτρεπόταν νά τελοῦν θυσίες ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη καί ὅτι παρανομοῦν ἐπιτελώνοντας ὅ,τιδήποτε σὲ ξένη γῆ. Ὡστε, τοῦ λένε, ἂν θέλῃς νά μᾶς δῆς νά προσφέρουμε θυσίες, δῶσε μας πίσω τὴν πόλη, ἀνοικοδόμησε τὸν ναό, δεῖξέ μας τὰ ἅγια

τὸν βωμόν, καὶ θύσομεν καὶ νῦν καθάπερ καὶ πρότερον. Καὶ οὐκ ἠσχύνοντο οἱ μιαιοὶ καὶ ἀναίσχυντοι παρὰ ἀνδρὸς ἀσεβοῦς καὶ Ἑλληνοσ ταῦτα αἰτοῦντες καὶ τὰς μιαιρὰς ἐκείνου χεῖρας καλοῦντες ἐπὶ τὴν τῶν ἀγίων οἰκοδομήν· καὶ οὐκ ἠσθάνοντο ἀδυνάτοις ἐπι-
 5 χειροῦντες πράγμασιν, οὐδὲ συνεῖδον, ὅτι εἰ μὲν ἄνθρωπος ἦν ὁ καταλύσας ἐκεῖνα, ἐνῆν καὶ παρὰ ἀνθρώπους πάλιν λαβεῖν αὐτά· Θεοῦ δὲ ὄντος τοῦ καθελόντος αὐτῶν τὴν πόλιν, ἀμήχανον τὰ τῆ θείᾳ δόξαντα ψήφῳ δύναμιν ἀνθρωπίνην παρατρέψαι ποτέ. «Ἄ γὰρ ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος βεβούλευται», φησί, «τίς διασκεδάσει; Καὶ τὴν
 10 χεῖρα αὐτοῦ τὴν ὑψηλήν, τίς ἀποστρέψει;». Ὡσπερ γὰρ ἃ ἂν ἀναστήσῃ καὶ βουληθῆ μένειν, καθελεῖν ἀδύνατον ἀνθρώποις, οὕτως ἃπερ ἂν καθέλη καὶ βούληται μένειν καθηρημένα, ἀναστήσῃ πάλιν οὐκ ἔνι.

Ἔστω δέ, Ἰουδαῖοι, ὅτι βασιλεὺς τὸν ναὸν ἐδίδου καὶ τὸν
 15 βωμόν ἀνίστα, καθάπερ ὑμεῖς ὑποπτεύετε μάτην· μὴ καὶ τὸ πῦρ ἄνωθεν ὑμῖν ἀφεῖναι ἐκ τῶν οὐρανῶν δυνατὸς ἦν; Τούτου δὲ οὐκ ὄντος, ἐναγῆς καὶ ἀκάθαρτος ἦν ἡ θυσία ὑμῶν. Διὰ τοῦτο γοῦν οἱ παῖδες Ἀαρὼν ἀπώλοντο, ἐπειδὴ πῦρ ἀλλότριον εἰσήνεγκαν· ἀλλ' ὁμοως εἰς ἅπαντα τυφλώττοντες, παρεκάλουν αὐτὸν καὶ ἰκέτεον
 20 συνάρασθαι καὶ συνεφάσασθαι τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ. Ὁ δὲ καὶ χρήματα ἀνήλωσε καὶ ἐπιστάτας τοῦ ἔργου ἔπεμψε τοὺς ἀπὸ τῆς μεγάλης ἀρχῆς καὶ τεχνίτας πάντοθεν ἐκίνησε καὶ πάντα ἐποίει καὶ ἐπραγματεύετο, ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν αὐτοὺς ἄχρις εἰς τὸ θύειν ἐμβάλη, προσδοκῶν ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν ἥξειν
 25 ραδίως, ὁμοῦ τε ἐλπίζων ὁ μεμηνῶς καὶ ἀνόητος τοῦ Χριστοῦ περιγράφειν τὴν ἀπόφασιν, τὴν οὐκ ἐῶσαν ἀναστήναι τὸν ναὸν ἐκεῖνον. Ἄλλ' «ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν», εὐθέως διὰ τῶν ἔργων ἐδήλου, ὅτι αἱ τοῦ Θεοῦ ψῆφοι πάντων εἰσὶ δυνατώτεραι καὶ ἰσχυρὰ τὰ ἔργα τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ.

30 Ὡς γὰρ ἦσαν τῆς παρανόμου ταύτης σπουδῆς καὶ γυμνοῦν

68. Ἦσ. 14,27.

69. Α' Κορ. 3,10. Ἰωβ 5,13.

τῶν ἀγίων, κτίσε ξανὰ τὸ θυσιαστήριον, καὶ τότε θὰ θυσιάσουμε καὶ τώρα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ παλαιότερα'. Καὶ δὲν ντρέπονταν οἱ μιανοὶ καὶ ἀδιάντροποι νὰ ζητοῦν ὅλα αὐτὰ ἀπὸ ἄνδρα ἀσεβῆ καὶ εἰδωλολάτρη καὶ νὰ καλοῦν τὰ ἀκάθαρτα χέρια του νὰ κτίσουν τὰ ἱερὰ τῆς θρησκείας τους. Καὶ δὲν καταλάβαιναν ὅτι ἐπιχειροῦν πράγματα ἀδύνατα, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀντιλήφθηκαν ὅτι, ἂν ἐκεῖνος ποὺ τὰ κατέλυσε ἦταν ἄνθρωπος, ἦταν δυνατὸ νὰ τὰ λάβουν πάλι ἀπὸ ἄνθρωπο, τῆ στιγμῆ ὅμως ποὺ ὁ Θεὸς ἦταν αὐτὸς ποὺ κατέστρεψε τὴν πόλη τους, ἦταν ἀδύνατο ἢ ἀνθρώπινη δύναμη νὰ μεταβάλη ποτέ, ὅσα ἢ θεία βούληση ἀπεφάσισε. Γιατὶ λέγει, «ἐκεῖνα ποὺ ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος ἀποφασίζει, ποιὸς θὰ τὰ ἐμποδίση; Καὶ τὸ παντοδύναμο χέρι του ποὺ εἶναι ὑψωμένο ποιὸς θὰ τὸ στρέψη ἄλλοῦ;»⁶⁸. Ὅπως λοιπὸν ἐκεῖνα ποὺ θὰ κάμη ὁ Θεὸς καὶ θὰ θελήσῃ νὰ παραμείνουν, εἶναι ἀδύνατο στοὺς ἀνθρώπους νὰ τὰ καταστρέψουν, ἔτσι ἀκριβῶς εἶναι ἀδύνατο ν' ἀνορθώσῃ ὁ ἄνθρωπος, ὅσα ὁ Θεὸς κατέστρεψε καὶ θέλει νὰ παραμένουν καταστραμμένα.

Ἄς ὑποθέσουμε, Ἰουδαῖοι, ὅτι ὁ βασιλεὺς σᾶς ἔδινε πίσω τὸν ναὸ καὶ ὅτι ξανάκτιζε τὸν βωμό, ὅπως μάταια σεῖς πιστεύετε ὅτι θὰ γίνῃ αὐτό. Μήπως θὰ μπορούσε νὰ σᾶς κατεβάσῃ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τῆ φωτιά; Καὶ ἀφοῦ δὲν θὰ ὑπάρχη ἡ φωτιά αὐτή, ἡ θυσία σας θὰ εἶναι ἀνίερη καὶ ἀκάθαρτη. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Ἀαρὼν χάθηκαν, ἐπειδὴ προσκόμισαν στὸ θυσιαστήριον φωτιά ξένη. Κλείνοντας ὅμως τὰ μάτια μπροστὰ σ' ὅλα αὐτὰ, παρακαλοῦσαν καὶ ἰκέτευαν τὸν βασιλέα νὰ συγκατατεθῆ καὶ ν' ἀνοικοδομήσῃ τὸν ναό. Αὐτὸς καὶ χρήματα πολλὰ ξόδευσε καὶ ἐπιστάτες στὸ ἔργο ἔστειλε τοὺς πιὸ σπουδαίους τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς, καὶ τεχνίτες ἀπὸ κάθε μέρος μετέφερε, καὶ ὅλα τὰ ἔκαμνε καὶ τὰ πραγματευόταν, μέχρι ποὺ νὰ τοὺς βάλῃ μὲ τρόπο μαλακὸ καὶ σιγὰ—σιγὰ νὰ θυσιάσουν, πιστεύοντας ὅτι ἔτσι εὐκόλα θὰ προχωροῦσαν στὴ λατρεία τῶν εἰδώλων, ἐλπίζοντας συγχρόνως, ὁ τρελλὸς καὶ ἀνόητος, νὰ ἀνατρέψῃ τὴν ἀπόφαση τοῦ Χριστοῦ, ποὺ δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ ἐκείνου. Ἄλλ' «ἐκεῖνος ποὺ συλλαμβάνει τοὺς σοφοὺς ἀπὸ τὴν πανουργία τους»⁶⁹ ἀμέσως μὲ τὰ ἴδια τὰ ἔργα ἀποδείκνυε, ὅτι οἱ ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ εἶναι δυνατότερες ἀπὸ ὅλα καὶ ἰσχυρὰ τὰ ἔργα τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ.

Μόλις λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἄρχισαν νὰ καταγίνωνται μὲ τις πα-

ἤρξαντο τὰ θεμέλια καὶ πολὺν ἐκένωσαν χοῦν καὶ τῆς οἰκοδομῆς ἄπτεσθαι λοιπὸν ἤμελλον, πῦρ ἐκπηδῆσαν ἐκ τῶν θεμελίων εὐθέως κατέφλεξε τε πολλοὺς ἀνθρώπους, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς λίθους τοῦ τόπου ἐκείνου, καὶ τῆς ἀκαίρου φιλονεικίας ἔστησεν οὐ μόνον
 5 τοὺς τὸ ἔργον ἐπιχειρήσαντας, ἀλλὰ καὶ Ἰουδαῖοι πολλοὶ τοῦτο θεασάμενοι ἐξέστησαν καὶ ἠσχύνθησαν. Ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς Ἰουλιανός, καίτοι τοσαύτην μανίαν ἔχων περὶ τὴν σπουδὴν ἐκείνην, δείσας μὴ περαιτέρω προελθὼν ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν καλέσῃ τὸ πῦρ, ἀπέστη, ἠττηθεὶς μετὰ τοῦ ἔθνους παντός. Καὶ νῦν ἐὰν ἔλθῃς
 10 εἰς Ἱεροσόλυμα, γυμνὰ ὄψει τὰ θεμέλια· κἂν τὴν αἰτίαν ζητήσης, οὐδεμίαν ἀλλ' ἢ ταύτην ἀκούσεις. Καὶ τούτου μάρτυρες ἡμεῖς πάντες· ἐφ' ἡμῶν γάρ, οὐ πρὸ πολλοῦ ταῦτα γέγονε χρόνου. Καὶ σκόπει νίκης περιφάνειαν. Οὐ γὰρ ἐν χρόνοις βασιλέων εὐσεβῶν τοῦτο συνέβη, ἵνα μὴ τινες λέγωσιν, ὅτι «Χριστιανοὶ ταῦτα ἐπελθόντες
 15 διεκώλυσαν», ἀλλ' ἠνίκα τὰ ἡμέτερα ἠλαύνετο, ἠνίκα περὶ τοῦ ζῆν πάντες ἐκινδυνεύομεν καὶ παρρησία ἀνθρωπίνη πᾶσα παρεῖτο καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἦνθει καὶ τῶν πιστῶν οἱ μὲν ἐν τοῖς οἴκοις ἐκρύπτοντο, οἱ δὲ πρὸς τὰς ἐρημίας μετωκίζοντο καὶ τὰς ἀγορὰς ἔφευγον· τότε δὴ ταῦτα ἐγίνετο, ἵνα μηδεμία ἀναίσχυντίας αὐτοῖς καταλιμπά-
 20 νηται πρόφασις.

12. Ἔτι οὖν ἀμφισβητεῖς, ὦ Ἰουδαῖε, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ πρόρρησιν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν προφητῶν, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἀποδείξεως μαρτυρίαν ὁρῶν σου καταψηφιζομένην; Ἄλλ' οὐδὲν θαυμαστόν. Τοιοῦτον γὰρ ὑμῶν τὸ ἔθνος ἄνωθεν ἀναίσχυντον καὶ
 25 φιλόνεικον καὶ τοῖς φανεροῖς ἀεὶ μάχεσθαι μεμελετηκὸς πράγμασι. Βούλει καὶ ἑτέρους ἐφοπλίσω σοι προφήτας φανερῶς αὐτὸ τοῦτο λέγοντας, ὅτι τὰ ὑμέτερα λήψεται τέλος, τὰ δὲ ἡμέτερα ἀνθήσει καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκταθήσεται τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ καὶ θυσίας ἑτέρας εἰσενεχθήσεται τρόπος, ἐκείνων τῶν παρ' ὑμῖν
 30 καταλυθεισῶν; Ἄκουσον γοῦν τοῦ Μαλαχίου, τοῦ μετὰ τοὺς ἄλ-

ράνομες αὐτὲς ἐργασίες τους καὶ ἄρχισαν νὰ ἀνοίγουν τὰ θεμέλια καὶ εἶχαν ἀδειάσει πολὺ χῶμα καὶ ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσουν νὰ κτίζουν τὸν ναό, ξεπηδώντας φωτιὰ ἀπὸ τὰ θεμέλια, κατέκαυσε ἀμέσως καὶ πολλοὺς ἀνθρώπους ἀλλὰ καὶ τὶς πέτρες τοῦ τόπου ἐκείνου, καὶ σταμάτησε ἀπὸ τὴν παράνομη αὐτὴ προσπάθεια ὄχι μόνο ἐκείνους ποὺ ἐπεχείρησαν τὸ ἔργο, ἀλλὰ καὶ Ἰουδαῖοι πολλοὶ βλέποντας αὐτὸ ἔμειναν κατάπληκτοι καὶ καταντροπιάσθησαν. Ὅταν ὁ βασιλεὺς Ἰουλιανὸς τὰ πληροφορήθηκε ὅλα αὐτά, ἂν καὶ εἶχε τόση μαγνία γιὰ τὸ ἔργο ἐκεῖνο, φοβούμενος μὴ τυχόν, προχωρώντας στὸ ἔργο, ἐπισύρη στὸ κεφάλι του τὴ φωτιὰ ἐκείνη, σταμάτησε τὴν προσπάθεια, ὑφιστάμενος τὴν ἦττα μὲ ὅλον τὸν λαό του. Καὶ τώρα ἂν ἐπισκεφθῆς τὰ Ἱεροσόλυμα, θὰ δῆς γυμνὰ τὰ θεμέλια. Καὶ ἂν ζητήσης νὰ μάθης τὴν αἰτία, δὲν θὰ ἀκούσης καμμιά ἄλλη, παρὰ αὐτὴν. Καὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος μάρτυρες εἴμαστε ἐμεῖς ὅλοι· γιὰ αὐτὸ δὲν συνέβηκε πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἀλλὰ στὶς ἡμέρες μας. Καὶ σκέψου λαμπρότητα νίκης. Δὲν συνέβηκε σὲ χρόνια εὐσεβῶν βασιλέων, γιὰ νὰ μὴν ἰσχυρίζονται μερικοί, ὅτι 'ἐπενέβηκαν οἱ Χριστιανοὶ καὶ ἐμπόδισαν ὅλα αὐτά', ἀλλὰ τότε, ὅταν κατεδιωκόταν ἡ πίστη μας, ὅταν ἡ ζωὴ ὅλων βρισκόταν σὲ κίνδυνο, κάθε ἀνθρώπινη ἐλευθερία εἶχεν ἀφαιρεθῆ, ἡ εἰδωλολατρία βροσκόταν σὲ ἄνθηση, κι ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, ἄλλοι κρύβονταν μέσα στὰ σπίτια τους, καὶ ἄλλοι κατέφευγαν στὶς ἐρήμους καὶ ἀπέφευγαν τοὺς δημόσιους χώρους. Τότε ἀκριβῶς γίνονταν ὅλα αὐτά, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχη σ' αὐτοὺς καμμιά δικαιολογία ἀδιαντροπιᾶς.

12. Ἀμφισβητεῖς λοιπὸν ἀκόμη, Ἰουδαῖε, βλέποντας τὴν μαρτυρία σου νὰ καταδικάζεται καὶ ἀπὸ τὴν πρόρρηση τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπὸ τὶς προρρήσεις τῶν προφητῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἀπόδειξη τῶν ἰδίων τῶν γεγονότων; Ὅμως δὲν εἶναι καθόλου παράξενο. Γιὰ τὸ ἔθνος σας ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια εἶναι ἀδιαντροπο καὶ ἐριστικὸ καὶ φροντίζει πάντοτε νὰ ἀντιμάχεται καὶ τὰ φανερὰ ἀκόμη γεγονότα. Θέλεις νὰ φέρω καὶ ἄλλους προφήτες σὰν μάρτυρες ἐναντίον σου, ποὺ ὀλοφάνερα λένε τὸ ἴδιο πρᾶγμα, ὅτι δηλαδὴ ὅλα τὰ δικά σας θὰ λάβουν τέλος, ἐνῶ τὰ δικά μας θ' ἀνθήσουν καὶ ὅτι σὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης θὰ ξαπλωθῆ τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅτι θὰ εἰσαχθῆ τρόπος μιᾶς νέας θυσίας, ἀφοῦ καταργηθοῦν ἐκεῖνες οἱ δικές σας; Ἄκουσε λοιπὸν τὸν Μαλαχία, ποὺ ἦλθε μετὰ τοὺς ἄλλους προφή-

λους προφήτας ἐλθόντος· οὐδὲ γὰρ Ἡσαΐου παράγω μαρτυρίαν τέως, οὐδὲ Ἰερεμίου, οὐδὲ τῶν ἄλλων τῶν πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας, ἵνα μὴ λέγῃς, ὅτι τὰ δεινὰ ταῦτα ἃ προέλεγον, ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἐξέβη· ἀλλὰ παράγω προφήτην τὸν μετὰ τὴν ἐπάνοδον τὴν ἐκ Βα-
5 βυλῶνος καὶ τὴν τῆς πόλεως ἀποκατάστασιν, σαφῶς περὶ τῶν ὑμετέρων πραγμάτων προφητεύσαντα.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐπανῆλθον καὶ τὴν πόλιν ἀπέλαβον καὶ τὸν ναὸν ἀνωκοδόμησαν καὶ τὰς θυσίας ἐπετέλουν, τὴν μέλλουσαν ἐρήμω-
σιν ταύτην τὴν νῦν προλέγων καὶ τὴν τῶν θυσιῶν ἀναίρεσιν, οὕτω
10 πῶς φησιν ὁ Μαλαχίας ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· «εἰ λήψομαι ἐξ ὑμῶν πρόσωπα ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· ὅτι ἀπὸ ἀνατο-
λῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν τὸ ὄνομά του δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεται τῷ ὀνόματί μου καὶ θυσία
καθαρά. Ὑμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτό». Πότε ταῦτα ἐξέβη, ᾧ Ἰουδαίε;
15 Πότε ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσηνέχθη τῷ Θεῷ; Πότε θυσία
καθαρά; Οὐκ ἂν ἔχοις ἕτερον εἰπεῖν καιρόν, ἀλλ' ἢ τοῦτον τὸν μετὰ
τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν. Ὡς εἰ μὴ τοῦτον προλέγει τὸν καιρόν,
μηδὲ τὴν θυσίαν τὴν ἡμετέραν, ἀλλὰ τὴν ἰουδαϊκὴν, παράνομος
ἔσται ἢ προφητεία. Εἰ γὰρ τοῦ Μωϋσέως κελεύοντος εἰς μηδένα
20 ἕτερον τόπον ἀνάγειν θυσίαν, ἀλλ' ἢ εἰς τὸν τόπον, ὃν ἂν ἐκλέξῃται
Κύριος ὁ Θεός, καὶ εἰς ἐν χωρίον συγκλείοντος τὰς θυσίας ἐκείνας,
ὁ προφήτης λέγει, ὅτι ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα μέλλοι προσάγεσθαι
καὶ θυσία καθαρά, ἐναντιοῦται καὶ μάχεται τῷ Μωϋσῆϊ. Ἄλλ' οὐκ
ἔστι μάχη καὶ φιλονεικία. Περὶ γὰρ ἑτέρας ἐκεῖνος εἶπε καὶ περὶ
25 ἑτέρας οὗτος προεφήτευσεν ὕστερον.

Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἀπὸ τε τῶν εἰρημένων, ἀπὸ τε ἐτέρων πλειόνων σημείων. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ τόπου· οὐ γὰρ ἐν μιᾷ πόλει, καθάπερ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' «ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν», τὴν θεραπείαν ἐπιτελεῖσθαι ταύτην προεῖπεν. Εἶτα
30 ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς θυσίας· τῷ γὰρ «καθαρὰν αὐτήν» προειπεῖν, ἔδειξε ποίαν ἔλεγε. Καὶ ἀπὸ τῶν προσώπων δὲ τῶν προσαγόντων αὐτήν· οὐ γὰρ εἶπεν, «ἐν τῷ Ἰσραήλ», ἀλλ' «ἐν τοῖς ἔθνεσι». Καὶ ἵνα

τες· γιατί δὲν παρουσιάζω τώρα τὴν μαρτυρία τοῦ Ἡσαΐα οὔτε τοῦ Ἱερεμία οὔτε τῶν ἄλλων προφητῶν, ποὺ ἔζησαν πρὶν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, γιὰ νὰ μὴ λές, ὅτι τὰ δεινὰ αὐτὰ ποὺ προέλεγαν, συνέβηκαν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς αἰχμαλωσίας, ἀλλὰ παρουσιάζω προφήτη ποὺ ἔζησε μετὰ τὴν ἐπάνοδο ἀπὸ τὴν Βαβυλώνα καὶ τὴν ἀποκατάσταση τῆς πόλεως, ὁ ὁποῖος προφήτευσε ὀλοκάθαρα γιὰ τὰ δικά σας πράγματα.

Ἄφοῦ λοιπὸν ἐπέστρεψαν καὶ ἐπανέκτησαν τὴν πόλη καὶ ἀνοικοδόμησαν τὸν ναὸ καὶ ἔκαμαν τὶς θυσίες, προλέγοντας τὴν μελλοντικὴ αὐτὴ ἐρήμωση καὶ τὴν κατάργηση τῶν θυσιῶν, λέγει τὰ ἐξῆς ὁ προφήτης Μαλαχίας μιλώντας ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Θεοῦ· «εἶναι δυνατὸ νὰ μεροληπτήσω πρὸς χάρη σας; λέγει ὁ Κύριος ὁ Παντοκράτωρ· γιατί ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ ἀνατέλλει ὁ ἥλιος καὶ μέχρι ἐκεῖ ποὺ δύει τὸ ὄνομά μου θὰ δοξάζεται μεταξὺ τῶν ἐθνῶν καὶ σὲ κάθε τόπο θὰ προσφέρεται θυμίαμα στὸ ὄνομά μου καὶ θυσία καθαρῆ· σεῖς ὅμως βεβηλώνετε αὐτό»⁷⁰. Πότε, Ἰουδαῖε, συνέβηκαν αὐτά; Πότε σὲ κάθε τόπο προσφέρθηκε θυμίαμα στὸ Θεό; πότε θυσία καθαρῆ; Δὲν μπορεῖς νὰ ὑποδείξης ἄλλη ἐποχὴ, παρὰ αὐτὴν, τὴν μετὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ. Γιατί, ἂν δὲν προφητεύη γι' αὐτὴν τὴν ἐποχὴ οὔτε καὶ γιὰ τὴ θυσία τὴ δική μας, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἰουδαϊκὴ, ἡ προφητεία θὰ εἶναι ἄκυρη. Γιατί, ἂν ὁ Μωϋσῆς διατάσσει νὰ μὴ τελῆται θυσία σὲ κανένα ἄλλο τόπο, παρὰ στὸν τόπο μόνο ἐκεῖνον ποὺ θὰ ἐκλέξη Κύριος ὁ Θεός, καὶ περιορίσει τὶς θυσίες ἐκεῖνες σὲ ἓνα μέρος, καὶ ὁ προφήτης λέγει, ὅτι σὲ κάθε μέρος πρόκειται νὰ προσφερθῆ θυμίαμα καὶ θυσία καθαρῆ, τότε ἐναντιώνεται καὶ ἀντιμάχεται πρὸς τὸν Μωϋσῆ. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει διαμάχη καὶ φιλονεικία. Γιατί ἐκεῖνος μίλησε γιὰ ἄλλη θυσία, καὶ αὐτὸς προφήτευσεν ἀργότερα ἄλλη.

Ἄπο ποῦ γίνεται αὐτὸ φανερό; Καὶ ἀπὸ ὅσα μέχρι τώρα ἔχουν λεχθῆ, καὶ ἀπὸ ἄλλα περισσότερα σημεῖα. Καὶ πρῶτα ἀπὸ τὸν τόπο· γιατί δὲν προφήτευσεν, ὅτι ἡ παροῦσα θυσία θὰ τελῆται σὲ μιὰ πόλη, ὅπως γίνεται μὲ τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ «ἀπὸ τὰ μέρη ποὺ ἀνατέλλει ὁ ἥλιος μέχρι ἐκεῖ ποὺ δύει». Ἐπειτα ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς θυσίας· γιατί μὲ τὸ νὰ πῆ ὅτι θὰ εἶναι «καθαρῆ», φανέρωσε ποιά ἐννοοῦσε. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποὺ τὴν προσφέρουν· γιατί δὲν εἶπε «μεταξὺ τῶν Ἰσραηλιτῶν», ἀλλὰ, «μεταξὺ τῶν ἐθνῶν». Καὶ γιὰ νὰ μὴ

μὴ νομίσης, ὅτι ἐν μιᾷ καὶ δυσὶ καὶ τρισὶ πόλεσι τὰ τῆς λατρείας
 περιστήσεται ταύτης, οὐχ ἀπλῶς εἶπεν 'ἐν παντὶ τόπῳ', ἀλλ' «ἀπὸ
 ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν», δεικνὺς ὅτι ὄσσην ὁ ἥλιος ἐφορᾷ
 γῆν, τοσαύτην καὶ τὸ κήρυγμα καταλήψεται. «Καθαρὰν» δὲ λέγει
 5 «θυσίαν», ὡς τῆς προτέρας ἀκαθάρτου οὔσης, οὐ διὰ τὴν οἰκείαν
 φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν προαίρεσιν τῶν προσαγόντων. Διὰ τοῦτο ἔλε-
 γε· «θυμίαμα βδέλυγμά μοι ἐστίν». Ἐλλως δέ, καὶ αὐτὴν τὴν θυ-
 σίαν εἴ τις παραβάλοι, πολὺ τὸ μέσον εὐρήσει καὶ ἄπειρον καὶ το-
 σοῦτον, ὡς ταύτην κυρίως μόνην κατὰ τὸν τῆς συγκρίσεως λόγον
 10 λέγεσθαι καθαρὰν. Καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ νόμου καὶ τῆς χάριτος ἔλεγεν
 ὁ Παῦλος, ὅτι «οὐ δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον, ἕνεκεν τῆς ὑπερ-
 βαλλούσης δόξης», τοῦτο καὶ ἐνταῦθα θαρροῦντες ἂν εἶπομεν, ὅτι
 συγκρινομένη πρὸς ἐκείνην αὕτη ἢ θυσία, κυρίως ἂν λεχθεῖη μόνη
 καθαρὰ. Οὐ γὰρ διὰ καπνοῦ καὶ κνίσσης, οὐδὲ δι' αἱμάτων καὶ λύ-
 15 τρων, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος προσάγεται χάριτος.

Ἐκουσον δὴ καὶ ἐτέρου προφήτου τὸ αὐτὸ τοῦτο προαναφω-
 νοῦντος καὶ λέγοντος, ὅτι οὐκ ἐν ἐνὶ τόπῳ στήσεται τὰ τῆς τοῦ
 Θεοῦ θεραπείας, ἀλλὰ πάντες αὐτὸν εἴσονται λοιπὸν ἄνθρωποι. Ὁ
 οὖν Σοφονίας οὕτω πῶς φησιν· «ἐπιφανήσεται Κύριος ἐπὶ πάντα
 20 τὰ ἔθνη καὶ ἐξολοθρεύσει πάντας τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν καὶ προ-
 σκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτοῦ». Καίτοι γε οὐκ
 ἐφεῖτο τοῦτο, ἀλλ' εἰς ἓνα τόπον λατρεύειν ἐκέλευσεν ὁ Μωϋσῆς.
 Ὅταν οὖν ἀκούσης τῶν προφητῶν προλεγόντων καὶ προαναφω-
 νοῦντων, ὅτι οὐκ ἔτι εἰς μίαν πόλιν, οὐδὲ εἰς ἓνα τόπον ἀναγκασθή-
 25 σονται συνάγεσθαι πάντοθεν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' οἴκοι καθήμενος
 ἕκαστος θεραπεύσει τὸ θεῖον, τίνα ἂν ἔχοις εἰπεῖν ἕτερον καιρὸν,
 ἀλλ' ἢ τὸν παρόντα τοῦτον; Ἐκουε γοῦν πῶς καὶ τὰ Εὐαγγέλια καὶ
 ὁ ἀπόστολος τῷ προφήτῃ τούτῳ συνάδουσιν. Ὁ γοῦν προφήτης εἶ-
 πεν, «ἐπιφανήσεται Κύριος»· ὁ ἀπόστολος φησὶν, «ἐπεφάνη ἡ χά-
 30 ρις τοῦ Θεοῦ ἢ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς».
 Οὗτος εἶπεν «ἐπὶ τὰ ἔθνη», ἐκεῖνός φησιν «ἐπὶ πᾶσιν ἀνθρώποις»·
 οὗτος εἶπεν «ἐξολοθρεύσει τοὺς θεοὺς αὐτῶν», ἐκεῖνος εἶπεν

71. Ἦσ. 1,13.

72. Β' Κορ. 3,10.

73. Σοφ. 2,11.

74. Τίτ. 2,11-12.

νομίσης, ὅτι ἡ λατρεία αὐτὴ θὰ περιορισθῆ σὲ μιὰ ἢ δυὸ ἢ τρεῖς πόλεις, δὲν εἶπε ἀπλῶς, «σὲ κάθε τόπο», ἀλλὰ «ἀπὸ τὰ μέρη ποὺ ἀνατέλλει ὁ ἥλιος μέχρι ἐκεῖ ποὺ δύει», δηλώνοντας ὅτι, ὅση γῆ βλέπει ὁ ἥλιος, τόση θὰ καταλάβῃ καὶ τὸ κήρυγμα. Λέει «καθαρὴ θυσία», γιατί ἡ παλιὰ ἦταν ἀκάθαρτη, ὄχι ἀπὸ τὴν φύση της, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς προαιρέσεως ἐκείνων ποὺ τὴν πρόσφεραν. Γι' αὐτὸ ἔλεγε· «τὸ θυμίαμα τὸ σιχαίνομαι»⁷¹. Ἐλλωστε, ἂν κάποιος θελήσῃ νὰ συγκρίνῃ καὶ αὐτὴ τὴ θυσία, θὰ βρῆ νὰ εἶναι μεγάλη καὶ ἄπειρη ἡ διαφορὰ, καὶ τόση, ὥστε αὐτὴ κυρίως νὰ λέγεται, σύμφωνα μὲ τὴ σύγκριση, καθαρὴ θυσία. Καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἔλεγε ὁ Παῦλος γιὰ τὸν νόμο καὶ τὴ χάρη, ὅτι «δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθῆ ἡ λαμπρότητα ἐκείνου μὲ τὴ λαμπρότητα αὐτὴ ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερβολικῆς λαμπρότητας αὐτῆς»⁷², τὸ ἴδιο θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε καὶ ἐδῶ μὲ θάρρος, ὅτι δηλαδὴ ἡ θυσία αὐτὴ, συγκρινομένη μὲ ἐκείνη, αὐτὴ κυρίως θὰ μπορούσε νὰ ὀνομασθῆ καθαρὴ. Γιατί αὐτὴ δὲν προσφέρεται μὲ καπνὸ καὶ κνίσσα, οὔτε μὲ αἵματα καὶ λύτρα, ἀλλὰ μὲ τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἄλλὰ ἄκουσε καὶ κάποιον ἄλλον προφήτη, ποὺ προλέγει τὸ ἴδιο πρᾶγμα καὶ λέγει, ὅτι δὲν θὰ περιορισθῆ ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ σὲ ἓναν τόπο, ἀλλ' ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θὰ τὸν γνωρίσουν. Ὁ προφήτης λοιπὸν Σοφονίας λέγει τὰ ἐξῆς· «θὰ ἐμφανισθῆ ὁ Κύριος σ' ὅλα τὰ ἔθνη καὶ θὰ ἐξολοθρεύσῃ ὄλους τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν καὶ θὰ τὸν προσκυνήσῃ ὁ καθένας στὸν τόπο ποὺ βρίσκεται»⁷³. Ἄν καὶ βέβαια αὐτὸ δὲν ἐπιτρεπόταν στοὺς Ἰουδαίους, ἀφοῦ ὁ Μωϋσῆς εἶχε διατάξει νὰ γίνεταί αὐτὸ σὲ ἓναν τόπο. Ὅταν λοιπὸν ἀκούσῃς τοὺς προφήτες νὰ προλέγουν καὶ νὰ προκαταγγέλλουν, ὅτι δὲν θὰ ἀναγκάζονται πιά οἱ ἄνθρωποι νὰ μαζεύωνται ἀπὸ παντοῦ σὲ μιὰ πόλιν ἢ σὲ ἓναν τόπο, ἀλλ' ὁ καθένας θὰ μπορῆ νὰ λατρεύσῃ τὸν Θεὸ στὸ σπίτι του μέσα, ποῖον ἄλλο καιρὸ θὰ μπορούσες νὰ πῆς, παρὰ αὐτὸν τὸν παρόντα; Ἄκουε λοιπὸν πῶς καὶ τὰ εὐαγγέλια καὶ ὁ Ἀπόστολος συμφωνοῦν μὲ αὐτὸν τὸν προφήτη. Ὁ προφήτης δηλαδὴ εἶπε, «θὰ ἐμφανισθῆ ὁ Κύριος σ' ὅλα τὰ ἔθνη καὶ θὰ ἐξολοθρεύσῃ ὄλους τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν», ἐνῶ ὁ ἀπόστολος λέγει· «παρουσιάσθηκε ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήρια σ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, διδάσκοντάς μας»⁷⁴. Ἐκεῖνος εἶπε «σ' ὅλα τὰ ἔθνη», αὐτὸς «σὲ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους». Ἐκεῖνος εἶπε «θὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς θεοὺς αὐτῶν», ἐνῶ

«παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμι-
κὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως ζήσωμεν». Πάλιν ὁ Χρι-
στός τῇ Σαμαρείτιδί φησι, «πίστευόν μοι, γύναι, ὅτι ἔρχεται ὥρα,
ὅτε οὔτε ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε
5 τῷ Πατρὶ. Πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύ-
ματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν». Ταῦτα δὲ ἔλεγε, τὴν τε ἀνάγκην
ἡμῶν λύων λοιπὸν τὴν ἐκ τῆς τοῦ τόπου παρατηρήσεως καὶ τὸ τῆς
λατρείας ὑψηλὸν καὶ πνευματικώτερον εἰσάγων.

Ἐνῆν μὲν οὖν μετὰ τούτων δεῖξαι πάλιν, ὅτι οὔτε θυσία, οὔτε
10 ἱερωσύνη, οὔτε βασιλεὺς παρὰ Ἰουδαίοις ἔσται λοιπὸν. Μάλιστα
μὲν γὰρ διὰ τῆς κατὰ τὴν πόλιν κατασκαφῆς ἅπαντα ταῦτα συνα-
ποδέδεικται. Πλὴν ἀλλ' ἐνῆν καὶ προφήτας παραγαγεῖν ρητῶς αὐτὸ
τοῦτο λέγοντας· ἀλλ' ὁρῶ κακμηκότας ὑμᾶς τῷ μήκει τῶν εἰρημέ-
νων, καὶ δέδοικα μὴ μάτην καὶ εἰκῆ δόξῳ διανοχλεῖν. Διόπερ αὐτὸ
15 εἰς ἕτερον ὕστερον ὑμῖν ὑποσχόμενος καιρὸν ἔρεῖν, ἐκεῖνο τέως δέ-
ομαι ὑμῶν, τοὺς ἀδελφοὺς διασωῶσαι τοὺς ὑμετέρους, ἀπαλλάξαι
τῆς πλάνης, ἐπαναγαγεῖν ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν. Οὐδὲν γὰρ ὄφελος
ἀκροάσεως, ὅταν ἢ διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξις μὴ συμβαίνη τοῖς λε-
γομένοις. Καὶ γὰρ τὰ εἰρημένα, οὐ δι' ἡμᾶς εἴρηται, ἀλλὰ δι' ἐκεί-
20 νους τοὺς ἀσθενοῦντας, ἵνα παρ' ὑμῶν ἐκεῖνοι μανθάνοντες ταῦτα
καὶ τῆς πονηρᾶς ἀπαλλαγέντες συνηθείας, εἰλικρινῆ καὶ γνήσιον
τὸν Χριστιανισμὸν ἐπιδείξωνται καὶ τὰς πονηρὰς φεύζωνται τῶν
Ἰουδαίων διαγωγὰς καὶ συναγωγὰς, τὰς τε ἐν τῇ πόλει, τὰς τε ἐν
τῷ προαστείῳ, τὰ σπήλαια τῶν ληστῶν, τὰ τῶν δαιμόνων κατα-
25 γώγια.

Μὴ τοίνυν προδῶτε τὴν σωτηρίαν ἐκείνων, ἀλλὰ περιεργα-
σάμενοι καὶ πολυπραγμονήσαντες τοὺς νοσοῦντας ἐπαναγάγετε τῷ
Χριστῷ, ἵνα καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν
ζωὴν, τὴν πολλῶν τῶν κατορθωμάτων μείζονα ἀντίδοσιν ἀπολά-
30 βωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἀγίῳ καὶ ζωοποιῷ
Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

75. Τίτ. 2,12.

76. Ἰω. 4,21.

αὐτός, «διδάσκοντάς μας, ἀφοῦ ἀρνηθοῦμε τὴν ἀσέβεια καὶ τὶς κοσμικὲς ἐπιθυμίες, νὰ ζήσουμε μὲ σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη»⁷⁵. Ὁ Χριστὸς πάλι στὴ Σαμαρείτιδα λέγει «πίστεψέ με, γυναῖκα, ὅτι ἔρχεται καιρὸς, πὺ οὔτε στὸ ὄρος αὐτό, οὔτε στὰ Ἱεροσόλυμα θὰ προσκυνήσετε τὸν Πατέρα. Ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα καὶ ἐκεῖνοι πὺ τὸν προσκυνοῦν πρέπει νὰ τὸν προσκυνοῦν πνευματικὰ καὶ ἀληθινά»⁷⁶. Καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε, καὶ ἐλευθερώνοντάς μας πλέον ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ τηροῦμε τὸν τόπο, καὶ διδάσκοντάς τὸ ὑψηλὸ καὶ πνευματικώτερο νόημα τῆς λατρείας.

Θὰ ἦταν δυνατὸ βέβαια μαζί μὲ αὐτὰ νὰ δείξουμε, ὅτι οὔτε θυσία οὔτε ἱερωσύνη οὔτε βασιλεία θὰ ὑπάρξη πλέον στοὺς Ἰουδαίους. Κι ὅλα αὐτὰ ἔχουν ἀποδειχθῆ κατ' ἐξοχὴ μὲ τὴν καταστροφή τῆς πόλεως. Πλὴν ὅμως θὰ μπορούσαμε νὰ παρουσιάσουμε καὶ προφήτες, πὺ ρητῶς λένε αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πρᾶγμα. Ἀλλὰ σᾶς βλέπω νὰ ἔχετε κουρασθῆ ἀπὸ τὸ μῆκος τῆς ὁμιλίας καὶ φοβοῦμαι μήπως φανῶ ἄσκοπα καὶ ἀνώφελα νὰ σᾶς καταπονῶ. Γι' αὐτό, δίνοντάς σας τὴν ὑπόσχεση, ὅτι σὲ μιὰ ἄλλη εὐκαρία θὰ σᾶς μιλήσω γι' αὐτό, ἐκεῖνο τώρα σᾶς παρακαλῶ, νὰ διασώσετε τοὺς ἀδελφούς σας, νὰ τοὺς ἀπαλλάξετε ἀπὸ τὴν πλάνη καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσετε καὶ πάλι στὴν ἀλήθεια. Γιατὶ σὲ τίποτε δὲν ὠφελεῖ ἡ ἀκρόαση, ὅταν ἡ ἀπόδειξη μὲ τὰ ἔργα δὲν συμβαδίζη μὲ τὰ λεγόμενα. Γιατὶ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθῆ δὲν λέχθησαν γιὰ σᾶς, ἀλλὰ γιὰ ἐκείνους πὺ ἀσθενοῦν, ὥστε, ἀφοῦ τὰ μάθουν ἀπὸ σᾶς ὅλα αὐτὰ καὶ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν κακὴ συνήθεια, νὰ ἐπιδείξουν εἰλικρινῆ καὶ γνήσιο Χριστιανισμό καὶ νὰ ἀποφύγουν τὴν κακὴ διαγωγή καὶ τὶς πονηρὲς συναγωγὲς τῶν Ἰουδαίων, καὶ αὐτὲς πὺ εἶναι στὴν πόλη καὶ αὐτὲς πὺ βρίσκονται στὰ προάστεια, τὰ σπήλαια τῶν ληστῶν καὶ τὰ καταγῶγια τῶν δαιμόνων. Μὴ προδώσετε λοιπὸν τὴ σωτηρία ἐκείνων, ἀλλὰ, ἀφοῦ δείξετε κάθε φροντίδα καὶ ἀναζητήσετε ἐπίμονα τοὺς ἀσθενεῖς κατὰ τὴν πίστη, νὰ τοὺς ὀδηγήσετε στὸν Χριστό, ὥστε καὶ κατὰ τὴν παροῦσα ζωὴ, ἀλλὰ καὶ στὴ μέλλουσα, νὰ ἀπολαύσουμε τὴν ἀνταπόδοση, τὴν πολὺ πιὸ μεγαλύτερη ἀπὸ τὰ κατορθώματά μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποῖου καὶ μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο καὶ ζωοποιὸ Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΤΗ: ΠΡΟΤΕΡΑΙΑΙ ΜΑΚΡΑΝ ΟΜΙΛΙΑΝ ΕΙΠΩΝ ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

καὶ βράγχῳ κατασχεθεὶς ἀπὸ τοῦ μήκους τῶν εἰρημένων,

ταύτην εἶπεν

1. Τὰ θηρία ἕως μὲν τὰς ὕλας νέμονται καὶ τῆς πρὸς ἀνθρώ-
πους μάχης ἀμελέτητα ὄντα τυγχάνη, ἡμερώτερά πῶς ἐστι καὶ
πρῶτερα· ἐπειδὴν δὲ αὐτὰ λαβόντες οἱ κυνηγέται εἰς τὰς πόλεις
ἀγάγωσι καὶ κατακλείσαντες πρὸς τὸν τῶν θηριομάχων ἀγάγωσι
5 πόλεμον, εἶτα ἐπιπηδήσαντα σαρκὸς ἀπογεύσῃ τε καὶ αἷμα ἀνθρώ-
πινον πῆ, οὐκ ἂν ραδίως ταύτης ἀποσταίῃ λοιπὸν τῆς θοίνης, ἀλλὰ
μετὰ πολλῆς ἐπὶ ταύτην τρέχει τὴν τράπεζαν τῆς ἐπιθυμίας. Τοῦτο
δὴ καὶ ἡμεῖς πεπόνθαμεν. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς πρὸς Ἰουδαίους ἠψάμε-
θα μάχης καί, ἐπιπηδήσαντες αὐτῶν ταῖς ἀναισχύντοις ἀντιρρήσε-
10 σι, τοὺς λογισμοὺς αὐτῶν καθείλομεν καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον
κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ νοήματα ἐξηχμαλωτίσαμεν
«εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ», ἐπιθυμίαν πλείονά πῶς ἐσχήκα-
μεν τῶν πρὸς ἐκείνους πολέμων. Ἄλλὰ τί πάθω; Ὁρᾶτέ μοι τὴν
φωνὴν ἀσθενεστέραν γενομένην καὶ πρὸς τοσοῦτον πάλιν μῆκος
15 ἀρκεῖν οὐ δυναμένην, καὶ ταυτό μοι δοκῶ πάσχειν νῦν, οἷον ἂν εἴ-
τις στρατιώτης κατακόψας τινὰς τῶν ἀντιπάλων καὶ μετὰ πολλοῦ
θυμοῦ τῇ φάλαγγι τῶν ἐχθρῶν ἐμπεσὼν καὶ πολλὰ σώματα κατε-
νεγκῶν, εἶτα διακλάσας τὸ ξίφος, μετὰ ἀθυμίας πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ
πάλιν ἐπαναστρέφοι. Μᾶλλον δὲ τὸ ἡμέτερον χαλεπώτερον πάθος.
20 Στρατιώτῃ μὲν γὰρ διακλάσαντι τὸ ξίφος ἔξεστι παρ' ἑτέρου τινὸς

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΕΠΕΙΔΗ ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΗΜΕΡΑ ΕΞΕΦΩΝΗΣΕ ΜΑΚΡΑ
ὁμιλία κατὰ τῶν Ἰουδαίων κατελήφθη ἀπὸ βραχνάδα λόγῳ τοῦ
μήκους τῶν λεχθέντων· σήμερα ἐξεφώνησε τὴν ὁμιλία αὐτὴ

1. Τὰ θηρία ὅσο ζοῦν καὶ τρέφονται στὰ δάση καὶ δὲν ἐπιτίθενται κατὰ τῶν ἀνθρώπων, εἶναι κάπως ἡμερώτερα καὶ πραότερα, ὅταν ὁμως τὰ συλλάβουν οἱ κυνηγοὶ καὶ τὰ ὀδηγήσουν στὶς πόλεις καί, ἀφοῦ τὰ κλείσουν σὲ κλωβιά, τὰ ἐρεθίσουν γιὰ πόλεμο μὲ τοὺς θηριομάχους, ἂν ἔπειτα ὀρμήσουν ἐπάνω τους καὶ φάγουν σάρκα ἀνθρώπινη καὶ πιοῦν αἷμα ἀνθρώπινο, δὲν ἀπομακρύνονται πιά εὐκολα ἀπὸ αὐτὴ τὴν εὐωχία, ἀλλὰ μὲ μεγάλη ἐπιθυμία τρέχουν πρὸς τὴν τράπεζα αὐτὴ. Αὐτὸ λοιπὸν πάθαμε κι ἐμεῖς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀρχίσαμε τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Ἰουδαίων καί, ἀφοῦ ἐπιτεθήκαμε μὲ σφοδρότητα ἐναντίον τῶν ἀδιάντροπων ἀντιρρήσεών τους, καταρρίψαμε τοὺς συλλογισμούς τους καὶ κάθε ὑψηλοφροσύνη τους, πὸ στρεφόταν ἐναντίον τῆς ἀληθοῦς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ κάθε ἐπινόησή τους τὴν αἰχμαλωτίσαμε καὶ τὴν ὑποτάξαμε «στὴν ὑπακοὴ τοῦ Χριστοῦ»¹, κυριευθήκαμε ἀπὸ μιὰ κάπως μεγαλύτερη ἐπιθυμία τῶν ἐναντίον τους πολέμων. Ἀλλὰ τί νὰ κάμω; Βλέπετε ἡ φωνὴ μου ἔχει ἐξασθενήσει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐπαρκέση γιὰ ἓνα τόσο μεγάλο καὶ μακρὸ ἀγῶνα, καὶ μοῦ φαίνεται ὅτι ἔπαθα καὶ ἐγὼ τώρα ἐκεῖνο πὸ παθαίνει ἓνας στρατιώτης, πού, ἀφοῦ κατέσφαξε μερικοὺς ἐχθροὺς του καὶ ὄρμησε μὲ μεγαλύτερο θυμὸ ἐναντίον τῆς ἐχθρικής φάλαγγας καὶ φόνευσε πολλοὺς, στὴ συνέχεια, ἐπειδὴ τὸ ξίφος του ἔσπασε, μὲ λύπη ἐπέστρεψε κοντὰ στοὺς συντρόφους του. Μᾶλλον ὁμως τὸ πάθος μου εἶναι φοβερώτερο. Γιατὶ στὸν στρατιώτη πὸ ἔσπασε τὸ ξίφος του εἶναι δυνατὸ ν' ἀρπάξη ἄλλο ἀπὸ κάποιον ἄλλο στρατιώτη πὸ εἶναι δίπλα του καὶ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν

τῶν ἐστώτων ἀρπάσαι καὶ τῷ θυμῷ χρήσασθαι καὶ τὴν προθυμίαν ἐπιδείξασθαι τὴν πολλήν· φωνῆς δὲ καμούσης, παρ' ἐτέρου φωνὴν λαβεῖν οὐκ ἔνι.

Τί οὖν; ὑποστρέφομεν καὶ ἡμεῖς; Ἄλλ' οὐκ ἐπιτρέπει τῆς
 5 ὑμετέρας ἀγάπης ἢ τυραννίς. Αἰδοῦμαι καὶ τοῦ πατρὸς τὴν παρου-
 σίαν, αἰδοῦμαι καὶ τὴν ὑμετέραν προθυμίαν. Διὸ δὴ καὶ τοῖς ὑπὲρ
 δύναμιν ἐπιχειρῆσαι πειράσομαι, ταῖς εὐχαῖς τούτου καὶ τῇ ὑμετέρα
 τὸ πᾶν ἐπιρρίψας ἀγάπῃ. Μηδεὶς δὲ ὑμῶν ἀκαιρίαν καταγινωσκέ-
 τω τοῦ λόγου, εἰ, τῶν μαρτύρων ἡμᾶς καλεσάντων τήμερον, ἡμεῖς
 10 τὴν διήγησιν τῶν ἐκείνων ἄθλων ἀφέντες, πρὸς Ἰουδαίους ἀποδυ-
 ὀμεθα· καὶ γὰρ ἐκείνοις ποθεινότερος οὗτος ὁ λόγος. Ἄπὸ γὰρ τῶν
 ἡμετέρων ἐγκωμίων οὐδὲν ἂν αὐτοὶ λαμπρότεροι γένοιτο. Τί γὰρ
 ἂν δέοιτο τῆς ἡμετέρας γλώττης, ὧν καὶ τὰ παλαίσματα ὑπὲρ
 τὴν θνητὴν φύσιν ἐστὶ καὶ τὰ ἔπαθλα ὑπὲρ δύναμιν καὶ διάνοιαν;
 15 Κατεγέλασαν τῆς παρουσίας ζωῆς, κατεπάτησαν βασανιστήρια καὶ
 κολάσεις, ὑπερεῖδον θανάτου, πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐπτερώθησαν,
 ἀπηλλάγησαν τῆς ζάλης τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, εἰς τὸν εὐδιδον
 κατέπλευσαν λιμένα, οὐ χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ ἱμάτια πολυτελῆ,
 ἀλλὰ θησαυροὺς ἀσύλους ἐκφερόμενοι, ὑπομονήν, ἀνδρείαν καὶ
 20 ἀγάπην. Εἰς τὸν Παύλου τελοῦσι χορὸν νῦν, πρὸ τῶν στεφάνων αὐ-
 τῶν πτερούμενοι τῇ προσδοκίᾳ τῶν στεφάνων καὶ τὸ τοῦ μέλλον-
 τος ἄδηλον λοιπὸν διαφυγόντες. Τί οὖν ἂν δέοιτο τῶν ἡμετέρων
 οὗτοι λόγων; Διὰ τοῦτο αὕτη ποθεινότερα αὐτοῖς ἢ ὑπόθεσις. Ἄπὸ
 μὲν γὰρ τῶν ἡμετέρων ἐγκωμίων, ὅπερ ἔφθην εἰπών, οὐδὲν αὐτοῖς
 25 εἰς τὴν οἰκείαν δόξαν ἔσται πλέον· ἀπὸ δὲ τῶν κατὰ Ἰουδαίων
 ἀγώνων πολλὴ γένοιτ' ἂν αὐτοῖς ἡδονὴ καὶ σφόδρα ἂν τούτων μά-
 λιστα ἐπακούσαιεν τῶν λόγων, τῶν ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ λε-
 γομένων. Ἰουδαίους γὰρ μάλιστα μισοῦσιν οἱ μάρτυρες, ἐπειδὴ τὸν
 ὑπ' ἐκείνων σταυρωθέντα σφόδρα ἐφίλησαν. Οὗτοι μὲν γὰρ ἔλεγον,
 30 «τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν», ἐκεῖνοι δὲ καὶ τὸ
 αἷμα τὸ ἑαυτῶν ἐξέχεαν διὰ τὸν ὑπ' ἐκείνων ἀναιρεθέντα. Ὡστε
 ἡδέως ἂν τούτων ἐπακούσαιεν τῶν λόγων.

θυμό του καὶ νὰ ἐπιδείξη τὴ μεγάλη προθυμία του, ὅταν ὁμως ἡ φωνὴ ὑποστῆ βλάβη, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ λάβη κανεὶς φωνὴ ἀπὸ ἄλλον.

Τί λοιπόν; Νὰ ὑποχωρήσω καὶ ἐγώ; Ἄλλ' ὁμως δὲν μοῦ τὸ ἐπιτρέπει τὸ πάθος τῆς ἀγάπης σας. Σέβομαι καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ πατρός, σέβομαι καὶ τὴ δική σας προθυμία. Γι' αὐτὸ λοιπόν καὶ θὰ ἐπιχειρήσω νὰ κάμω αὐτὸ πού ὑπερβαίνει τὴ δύναμή μου, ἀναθέτοντας τὸ πᾶν στίς εὐχὰς αὐτοῦ καὶ στὴν ἀγάπην σας. Καὶ κανεὶς ἀπὸ σᾶς ἂς μὴ θεωρήσῃ τὴν ὁμιλίαν μου ἀκατάλληλην, ἄν, ἐνῶ οἱ μάρτυρες μᾶς κάλεσαν σήμερον ἐδῶ, ἐμεῖς, ἀφήνοντας τὴ διήγησιν τῶν κατορθωμάτων ἐκείνων, στρέφουμε τὸν ἀγῶνα μας ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων· καθ' ὅσον καὶ σ' αὐτοὺς εἶναι πιὸ ποθητὸς ὁ λόγος αὐτός. Γιατὶ ἀπὸ τὰ δικά μας ἐγκώμια δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ γίνουν λαμπρότεροι. Τί ἀνάγκη δηλαδὴ θὰ εἶχαν ἀπὸ τὴ γλῶσσα μας αὐτοὶ τῶν ὁποίων οἱ ἀγῶνες ξεπερνοῦν τὴν ἀνθρώπινον φύσιν καὶ τὰ ἔπαθλά τους εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε δύναμιν καὶ σκέψιν; Περιφρόνησαν τὴ ζωὴ αὐτῆ, κατεπάτησαν βασανιστήρια καὶ κολασμούς, περιφρόνησαν τὸν θάνατον, πέταξαν σὰν μὲ φτερὰ πρὸς τὸν οὐρανόν, ἀπαλλάχθησαν ἀπὸ τὴ ζάλη τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, κατέπλευσαν στὸ γαλήνιον λιμάνι, φέροντας μαζί τους ὄχι χρυσὸ καὶ ἄργυρον καὶ ἐνδύματα πολυτελεῖ, ἀλλὰ θησαυροὺς ἀσύλητους, ὑπομονή, ἀνδρεία καὶ ἀγάπην. Καὶ βρίσκονται τώρα στὸ χορὸν τοῦ Παύλου, μπροστὰ στὰ στεφάνια τους, ἀναπτερούμενοι ἀπὸ τὴν προσδοκίαν νὰ λάβουν τὰ στεφάνια καὶ ν' ἀπαλλαγοῦν πλέον ἀπὸ τὴν ἀβεβαιότητα τοῦ μέλλοντος. Πρὸς τί λοιπόν αὐτοὶ θὰ εἶχαν τὴν ἀνάγκην τῶν λόγων μας; Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ὑπόθεσις αὐτῆ εἶναι πιὸ ποθητὴ σ' αὐτούς. Γιατὶ μὲ τὰ ἐγκώμιά μας, ὅπως προανέφερα, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ προστεθῇ τίποτε περισσότερον στὴ δόξαν τους, ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες μας ὁμως ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων θὰ μπορούσε νὰ συμβῆ μεγάλη εὐχαρίστησις σ' αὐτούς, καὶ θὰ ἤθελαν πάρα πολὺ αὐτοὺς πρὸ πάντων τοὺς λόγους ν' ἀκούσουν, πού λέγονται γιὰ τὴ δόξαν τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ οἱ μάρτυρες μισοῦν πρὸ πάντων τοὺς Ἰουδαίους, γιατί ἀγάπησαν ὑπερβολικὰ ἐκεῖνον πού σταυρώθηκε ἀπὸ ἐκείνους. Ἐκεῖνοι δηλαδὴ ἔλεγον, «τὸ αἷμα αὐτοῦ ἂς πέσῃ ἐπάνω σὲ μᾶς καὶ στὰ τέκνα μας»², ἐνῶ αὐτοὶ ἔχυσαν τὸ αἷμα τους γιὰ ἐκεῖνον πού θανατώθηκε ἀπὸ ἐκείνους. Ἐπομένως μὲ εὐχαρίστησιν θ' ἀκούσουν αὐτοὶ τοὺς λόγους αὐτούς.

2. Ὅτι μὲν οὖν, εἰ τέλος ἔμελλε λήψεσθαι ἢ παροῦσα δουλεία καὶ τοῦτο ἂν προεῖπον οἱ προφηταί, καὶ οὐκ ἂν ἐσίγησαν, ἱκανῶς ἀπεδείξαμεν, τὰς αἰχμαλωσίας ἀπάσας μετὰ προρρήσεως δείξαντες ἐπενεχθείσας αὐτοῖς, τὴν ἐν Αἰγύπτῳ, τὴν ἐν Βαβυλῶνι, τὴν ἐπὶ 5 Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς· ἐκάστη δὲ τούτων καὶ χρόνον καὶ τόπον προανακηρυχθέντα ἀπεδείξαμεν διὰ τῶν θείων Γραφῶν· τῇ παρούσῃ δὲ οὐδεὶς ὥρισε χρόνον προφήτης. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἤξει καὶ ἐρημώσει πάντα καὶ μεταστήσει τὴν πολιτείαν καὶ μετὰ πόσον χρόνον τῆς ἐκ τῆς Βαβυλῶνος ἐπανόδου συμβήσεται, προεῖπεν ὁ 10 Δανιήλ· ὅτι δὲ ἔξει τέλος καὶ στήσεταιί που τὰ κακὰ ταῦτα, οὔτε ἐκεῖνος ἐδήλωσεν, οὔτε ἄλλος τις προφήτης· ἀλλὰ καὶ τούναντίον προεῖπεν, ὅτι ἕως συντελείας καθέξει αὐτοὺς ἡ δουλεία αὕτη. Καὶ μαρτυρεῖ τοῖς εἰρημένοις ὁ χρόνος ὁ τοσοῦτος ἐξ ἐκείνου γενόμενος καὶ οὐδὲ ἴχνος, οὐδὲ προοίμιον οὐδέπω μέχρι καὶ σήμερον ἐμφήνας 15 χρηστῆς μεταβολῆς καὶ ταῦτα πολλάκις ἐπιχειρησάντων αὐτῶν ἀναστήσαι τὸν ναόν. Καὶ γὰρ καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ τρις ἐπὶ Ἀδριανοῦ καὶ Κωνσταντίνου καὶ Ἰουλιανοῦ ἐπιχειρήσαντες, διεκωλύθησαν· τότε μὲν ὑπὸ στρατιωτῶν, ὕστερον δὲ πυρὸς τῶν θεμελίων ἐκπηδήσαντος καὶ κατασχόντος αὐτοὺς τῆς ἀκαίρου φιλονεικίας.

20 Λοιπὸν δὲ ἡδέως ἂν αὐτοὺς ἐροίμην ἐγώ, τίνας ἔνεκεν, εἶπέ μοι, ἐν Αἰγύπτῳ μὲν τοσοῦτον διατρίψαντες χρόνον, ἀπελάβετε τὴν οἰκείαν πατρίδα, καὶ εἰς Βαβυλῶνα πάλιν ἀπαχθέντες, ἐπανήλθετε εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα; Πάλιν ἐπὶ Ἀντιόχου τοσαῦτα παθόντες κακὰ, πρὸς τὸ πρότερον ἐπανήλθετε σχῆμα· καὶ πάλιν θυσίας καὶ βωμὸν καὶ τὰ ἅγια τῶν ἀγίων καὶ πάντα μετὰ τῆς προτέρας ἀπελάβετε ἀξίας. Νυνὶ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον γεγένηται· ἀλλ' ἕκατὸν καὶ δις τοσοῦτων ἐτῶν καὶ τρις καὶ τετράκις καὶ πολλῶ πλειόνων παρελθόντων (πεντακοσιοστὸν γὰρ λοιπὸν ἐξ ἐκείνου ἐστὶν ἔτος μέχρις ἡμῶν) καὶ οὐδὲ αἰνιγμα τοιαύτης μεταβολῆς ὀρῶμέν 25 που φαινόμενον, ἀλλ' ἀποπεπτωκότα αὐτοῖς τὰ πράγματα τέλεον καὶ οὐδὲ ὄναρ τοιαύτην ἐπιδεικνύμενα προσδοκίαν οἶαν τὸ πρότε-

2. Τὸ ὅτι λοιπὸν οἱ προφῆτες, ἂν ἐπρόκειτο ἡ παροῦσα δουλεία νὰ λάβῃ τέλος, θὰ τὸ προέλεγαν καὶ δὲν θὰ τὸ ἀποσιωποῦσαν, τὸ ἀποδείξαμε ἱκανοποιητικά, δείχνοντας ὅτι ὅλες οἱ αἰχμαλωσίες, ὅπως ἐκείνη στὴν Αἴγυπτο, στὴ Βαβυλώνα καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς, συνέβηκαν σ' αὐτοὺς ἀφοῦ προλέχθησαν τῆς κάθε μιᾶς ἀπὸ αὐτὲς ἀποδείξαμε ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές ὅτι προλέχθηκε καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος, γιὰ τὴν παροῦσα ὁμως αἰχμαλωσία κανεὶς προφήτης δὲν καθώρισε τὸν χρόνο. Ἀλλὰ τὸ ὅτι θὰ συμβῆ καὶ θὰ ἐρημώσῃ τὰ πάντα καὶ θὰ μεταβάλῃ τὸ θρησκευτικὸ πολίτευμα καὶ μετὰ ἀπὸ πόσο χρόνο θὰ συμβῆ ἀπὸ τότε πού ἐπανῆλθαν ἀπὸ τὴ Βαβυλώνα τὸ προεῖπε ὁ Δανιήλ, τὸ ὅτι ὁμως θὰ ἔχῃ τέλος καὶ θὰ σταματήσουν κάποτε τὰ κακὰ αὐτά, οὔτε αὐτὸς τὸ προεῖπε οὔτε κανεὶς ἄλλος προφήτης. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίθετο προεῖπε, ὅτι ἡ δουλεία αὐτὴ θὰ κατέχῃ αὐτοὺς μέχρι τὴ συντέλεια. Καὶ ἐπιβεβαιώνει τὰ λεχθέντα ὁ τόσοσ χρόνος πού πέρασε ἀπὸ τότε καὶ οὔτε ἴχνος οὔτε ξεκίνημα ἔγινε ποτὲ ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα γιὰ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων πρὸς τὸ καλύτερο, καὶ ὅλα αὐτὰ ἂν καὶ πολλὰς φορές ἐπιχείρησαν αὐτοὶ ν' ἀνοικοδομήσουν τὸν ναό. Καθ' ὅσον καὶ μιὰ καὶ δύο καὶ τρεῖς φορές ἐπὶ Ἀδριανοῦ καὶ Κωνσταντίνου καὶ Ἰουλιανοῦ τὸ ἐπεχείρησαν καὶ ἐμποδίστηκαν, τότε ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες καὶ ἀργότερα ἀπὸ τὴ φωτιὰ πού ξεπήδησε ἀπὸ τὰ θεμέλια καὶ σταμάτησε τὴν παράκαιρη φιλόνηικη προσπάθειά τους.

Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ εὐχαρίστως θὰ τοὺς ἐρωτοῦσα· Πές μου, γιὰ ποιό λόγο, ἐνῶ στὴν Αἴγυπτο παρεμείνατε αἰχμάλωτοι τόσον πολὺ χρόνο, ἐπιστρέψατε στὴν πατρίδα σας, καὶ ἀφοῦ ὀδηγηθήκατε πάλι αἰχμάλωτοι στὴ Βαβυλώνα, ἐπανήλθατε στὰ Ἱεροσόλυμα; Ἐπίσης ἐπὶ Ἀντιόχου, ἂν καὶ πάθατε τόσα κακὰ, ἐπανήλθατε στὴν προηγούμενη κατάστασή σας, καὶ ἐπανακτήσατε τὶς θυσίες καὶ τοὺς βωμοὺς καὶ τὰ ἅγια τῶν ἀγίων καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τῆς προηγούμενης δόξας σας. Τώρα ὁμως τίποτε παρόμοιο δὲν ἔχει συμβῆ, ἀλλὰ, ἂν καὶ ἔχουν περάσει ἑκατὸ καὶ διακόσια καὶ τριακόσια καὶ τετρακόσια καὶ πολὺ περισσότερα χρόνια (ἤδη ἔχομε ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα πεντακόσια χρόνια) καὶ δὲν βλέπουμε πούθενά οὔτε καὶ σκοτεινὰ κανένα σημεῖο μιᾶς κάποιας μεταβολῆς, ἀλλ', ἀφοῦ ἐξέπεσαν γι' αὐτοὺς ὀριστικὰ τὰ πράγματα, δὲν παρουσιάζουν οὔτε σὲ ὄνειρο κάποια ἐλπίδα ἀποκαταστάσεώς τους ὅπως ἦταν παλαιότε-

ρον. Εἰ γὰρ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν προβάλλοιεντο καὶ εἶποιεν, ὅτι ἐπειδὴ ἡμάρτομεν τῷ Θεῷ καὶ προσεκρούσαμεν αὐτῷ, διὰ τοῦτο τὴν οἰκείαν οὐκ ἀπολαμβάνομεν χώραν, καὶ οἱ συνεχῶς κατηγορούντων τῶν προφητῶν ἀναισχυτοῦντες καὶ τραγωδούντων τὰς 5 μαιφονίας αὐτῶν ἀρνούμενοι, οὗτοι νῦν ἐξομολογήσονται καὶ καταγνώσονται τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων· ἡδέως ἂν αὐτῶν ἕκαστον ἐρήσομαι πάλιν· διὰ τῆς ἀμαρτίας σου, ὦ Ἰουδαῖε, ἔξω τῆς Ἱερουσαλήμ διατρίβεις ἐπὶ χρόνον τοσοῦτον; Καὶ τί τὸ καινὸν καὶ τὸ παράδοξον; Μὴ γὰρ νῦν ἐν ἀμαρτίαις μόνον ζῆτε, παρὰ δὲ τὴν ἀρχὴν 10 ἐν δικαιοσύνῃ καὶ κατορθώμασιν; Οὐκ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς μυρίαις συνανεστράφητε παρανομίαις; Οὐ μύρια κατηγόρησεν ὑμῶν Ἰεζεκιήλ ὁ προφήτης, ὅτε τὰς δύο πόρναις εἰσήγαγε, τὴν Ὀλᾶ καὶ τὴν Ὀλιβᾶ, λέγων, ὅτι «πορνεῖον ὠκοδομήσατε ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐπεμαίνεσθε τοῖς βαρβάροις καὶ τοὺς ἀλλοτρίους ἐθεραπεύετε 15 θεούς»;

Τί δέ; Οὐχὶ τῆς θαλάσσης σχιζομένης καὶ τῶν πετρῶν ρηγνυμένων καὶ τοσοῦτων θαυμάτων γινομένων ἐπὶ τῆς ἐρήμου μόσχον προσεκυνήσατε; Οὐ τὸν Μωϋσέα νῦν μὲν λίθοις βάλλοντες, νῦν δὲ ἐλαύνοντες καὶ ἑτέροις μυρίοις τρόποις ἀνελεῖν ἐπεχει- 20 ρήσατε πολλάκις; Οὐ διατελεῖτε βλασφημοῦντες εἰς τὸν Θεόν; Οὐ τῷ Βεελφεγῶρ ἐτελέσθητε; Οὐ τοὺς υἱοὺς ὑμῶν ἐσφάζατε καὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν τοῖς δαιμονίοις; Οὐ πᾶν εἶδος ἀσεβείας καὶ ἀμαρτίας ἐνεδείξασθε; Οὐχ ὁ προφήτης φησὶν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ πρὸς ὑμᾶς, «τεσσαράκοντα ἔτη προσώχθισα τῇ γενεᾷ ταύτῃ· καὶ 25 εἶπον, ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ»; Πῶς οὖν οὐκ ἀπεστράφη ὑμᾶς τότε ὁ Θεός, ἀλλὰ μετὰ τὰς παιδοκτονίας, μετὰ τὰς εἰδωλολατρίας, μετὰ τὴν πολλὴν ἀγνωμοσύνην, μετὰ τὴν ἄφατον ἀχαριστίαν καὶ προφήτην ἀφῆκεν εἶναι παρ' ὑμῖν τὸν μέγαν Μωϋσέα καὶ σημεῖα εἰργάζετο θαυμαστὰ καὶ παράδοξα; Καὶ ἅπερ ἐπ' οὐδενὸς τῶν ἀν- 30 θρώπων ἐγένετο, ταῦτα ἐφ' ὑμῶν συνέβαινε, νεφέλης μὲν ὑμῖν ἀντὶ ὀρόφου τεταμένης, στύλου δὲ ἀντὶ λαμπάδος ὑμῖν προηγουμένου καὶ τῶν πολεμίων αὐτομάτων ὑμῖν παραχωρούντων, τῶν πόλεων

3. Ἰεζ. 23,3.

4. Ἀριθμ. κεφ. 25.

5. Ψαλμ. 105,37.

6. Ψαλμ. 94,10.

ρα. Γιατί, ἂν προέβαλλαν τὶς ἁμαρτίες τοὺς καὶ ἔλεγαν, 'Ἐπειδὴ ἁμαρτήσαμε στὸ Θεὸ καὶ συγκρουσθήκαμε μαζί του, γι' αὐτὸ δὲν ἀνακτοῦμε τὴν πατρίδα μας', καὶ αὐτοὶ ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ ἀδιαντροποῦν, ἂν καὶ συνεχῶς τοὺς κατηγοροῦν οἱ προφῆτες, καὶ ἐνῶ διεκτραγωδοῦν τὰ φρικτὰ ἐγκλήματά τους, αὐτοὶ τὰ ἀρνοῦνται αὐτά, ἂν αὐτοὶ ἐξομολογηθοῦν τώρα τὶς ἁμαρτίες τοὺς καὶ καταδικάσουν τὰ ἁμαρτήματά τους, μὲ εὐχαρίστηση πάλι θὰ ἐρωτοῦσα τὸν καθένα ἀπ' αὐτούς: Μήπως ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτιῶν σου, 'Ιουδαῖε, ζῆς τόσα χρόνια μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ; Καὶ ποιό εἶναι τὸ καινούργιο καὶ τὸ παράξενο; Γιατί μήπως τώρα μόνο ζῆτε στὴν ἁμαρτία μέσα, ἐνῶ στὴν ἀρχὴ ζούσατε μὲ δικαιοσύνη καὶ ἀρετὴ; Δὲν διεπράξατε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ἀμέτρητες παρανομίες; Δὲν σᾶς κατηγόρησε γιὰ μύρια παραπτώματα ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ, ὅταν ἀνέφερε τὶς δυὸ πόρνες, τὴν Ὀλᾶ καὶ τὴν Ὀλυβᾶ, λέγοντας, «πορνεῖο οἰκοδομήσατε στὴν Αἴγυπτο καὶ συναγωνιζόσασταν τοὺς βαρβάρους μὲ μανία στὴν πορνεία καὶ λατρεύσατε τοὺς ξένους θεούς»³;

Τί πάλι; Δὲν προσκυνήσατε τὸν μόσχο, ἂν καὶ εἶχατε δῆ τὴ θάλασσα νὰ σχίζεται στὰ δύο, οἱ πέτρες νὰ διαρρήγνυνται καὶ νὰ γίνονται τόσα καὶ τόσα θαύματα στὴν ἔρημο; Δὲν ἐπιχειρήσατε πολλές φορές νὰ φονεύσετε τὸν Μωϋσῆ, ἄλλοτε λιθοβολώντας τον, ἄλλοτε καταδιώκοντάς τον καὶ μὲ χίλιους δυὸ ἄλλους τρόπους; Δὲν συνεχίζατε νὰ βλασφημῆτε ἐναντίον τοῦ Θεοῦ; Δὲν προσφέρατε θυσία στὸν Βεελφεγώρ⁴; Δὲν θυσιάσατε τοὺς υἱοὺς καὶ τὶς θυγατέρες σας στὰ δαιμόνια⁵; Δὲν διαπράξατε κάθε εἶδος ἀσέβειας καὶ ἁμαρτίας; Δὲν λέγει ὁ προφήτης ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Θεοῦ, «σαράντα χρόνια ἀνέχθηκα μὲ δυσαρέσκεια τὴ γενεὰ αὐτὴ καὶ εἶπα, πάντοτε πλανῶνται θεληματικὰ μὲ τὴν καρδιά τους»⁶; Πῶς λοιπὸν δὲν σᾶς ἀποστράφηκε τότε ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὶς παιδοκτονίες καὶ μετὰ τὴν εἰδωλολατρία καὶ μετὰ τὴ μεγάλη σας ἀγνωμοσύνη καὶ τὴν ἀπερίγραπτη ἀχαριστία, καὶ ἄφησε νὰ βρῖσκεται μαζί σας προφήτης, ὁ μέγας Μωϋσῆς, καὶ ἐπιτελοῦσε σημεῖα θαυμαστὰ καὶ παράδοξα; Καὶ ἐκεῖνα ποὺ δὲν συνέβαιναν σὲ κανένα ἄλλον ἄνθρωπο, αὐτὰ συνέβαιναν σὲ σᾶς· νεφέλη ἀντὶ στέγης ἀπλωνόταν ἐπάνω ἀπὸ σᾶς, στύλος φωτεινὸς ἀντὶ λαμπάδας προηγούνταν, καὶ οἱ ἐχθροὶ χωρὶς καμμιά ἀντίσταση ὑποχωροῦσαν μπροστὰ σας καὶ οἱ πόλεις

αὐτοβοεῖ σχεδὸν ἀλισκομένων. Οὐχ ὄπλων ὑμῖν ἐδέησεν, οὐ παρατάξεως, οὐ μάχης· ἀλλ' ἐσαλπίσατε μόνον καὶ τὰ τεῖχη αὐτόματα κατελύετο. Ξένη τις ἦν ὑμῖν ἡ τροφή καὶ παράδοξος καὶ βοᾷ ὁ προφήτης λέγων· «ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς, ἄρτον ἀγγέλων ἔφα-
5 γεν ἄνθρωπος, ἐπισιτισμὸν ἀπέστειλεν αὐτοῖς εἰς πλησμονήν».

Τίνος οὖν ἔνεκεν, εἶπέ μοι, τότε μὲν ἀσεβοῦντες, εἰδωλολατροῦντες, παιδοκτονοῦντες, τοὺς προφήτας λιθάζοντες, μυρία ἐργαζόμενοι δεινά, τοσαύτης ἀπελαύετε εὐνοίας, τοσαύτης παρὰ τοῦ Θεοῦ προστασίας, νῦν δὲ οὐκ εἰδωλολατροῦντες, οὐδὲ παῖδας ἀπο-
10 κτιννύντες, οὐδὲ προφήτας λιθάζοντες, ἐν αἰχμαλωσίᾳ διάγετε διηνεκεῖ; Μὴ γὰρ ἕτερος ἦν τότε Θεὸς καὶ ἕτερος νῦν; Οὐχὶ αὐτός ἐστιν ὁ καὶ ἐκεῖνα οἰκονομῶν καὶ ταῦτα νῦν ἐργαζόμενος; Τίνος οὖν ἔνεκεν, εἶπέ μοι, ὅτε μὲν μείζονα ἦν τὰ ἀμαρτήματα, πολλὴ ἦν ὑμῖν ἡ τιμὴ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτε δὲ ἐλάττονα πλημμελεῖτε νῦν, παν-
15 τελῶς ὑμᾶς ἀπεστράφη, καὶ ἀτιμία παρέδωκε διηνεκεῖ; Εἰ γὰρ νῦν ὑμᾶς διὰ τὰς ἀμαρτίας ἀποστρέφεται, πολλῶ μᾶλλον τότε ἐχρῆν· εἰ δὲ τότε ἠνείχετο ἀσεβούντων ὑμῶν, πολλῶ μᾶλλον νῦν ἀνασχέσθαι ἔδει, ὅτε οὐδὲν τοιοῦτον τολμᾶτε.

Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐκ ἠνέσχετο; Κἂν ὑμεῖς αἰσχύνησθε εἰπεῖν
20 τὴν αἰτίαν, ἐγὼ φανερώς ἐρῶ· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐγώ, ἀλλ' αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ ἀλήθεια. Ἐπειδὴ τὸν Χριστὸν ἀπεκτείνετε, ἐπειδὴ τὸ αἷμα τὸ τίμιον ἐξεχέετε, διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ὑμῖν διόρθωσις, οὐδὲ συγγνώμη λοιπόν, οὐδὲ ἀπολογία. Τότε μὲν γὰρ εἰς δούλους ἦν τὰ τολμώμενα, εἰς Μωϋσέα καὶ Ἡσαΐαν καὶ Ἰερεμίαν· τότε εἰ καὶ
25 ἀσέβειά τις ἐγένετο, ἀλλ' οὐπω τὸ κεφάλαιον τῶν κακῶν ἦν τολμηθέν. Νυνὶ δὲ πάντα ἀπεκρῦψατε τὰ παλαιά, οὐδενὶ τρόπῳ παρανομίας ὑπερβολὴν κατελίπετε διὰ τῆς εἰς Χριστὸν μανίας· διὸ καὶ μειζόνως κολάζεσθε νῦν. Ἐπεὶ, εἰ μὴ τοῦτό ἐστι τὸ αἷτιον τῆς παρούσης ὑμῶν ἀτιμίας, τίνος ἔνεκεν παιδοκτονοῦντων μὲν ὑμῶν ὁ
30 Θεὸς ἠνέσχετο τότε, μηδὲν δὲ τοιοῦτον τολμῶντας ἀποστρέφεται

κυριεύονταν ἀπὸ σαῶς μὲ τὴν πολεμικὴ βοή καὶ μόνο. Δὲν σαῶς χρειάσθηκαν τὰ ὄπλα οὔτε παράταξη οὔτε μάχη, ἀλλὰ σαλπίσατε μόνο καὶ τὰ τείχη ἀμέσως κατέπεσαν. Ἀσυνήθης καὶ παράξενη ἦταν καὶ ἡ τροφή σας, καὶ βροντοφωνάζει ὁ προφήτης λέγοντας· «ἄρτο οὐράνιο τοὺς ἔδωσε, ἄρτο ἀγγέλων ἔφαγε ὁ ἄνθρωπος, ἀφθονία τροφῆς ἀπέστειλε πρὸς αὐτούς»⁷.

Πές μου λοιπόν, γιὰ ποιό λόγο, ἐνῶ τότε ἀσεβούσατε, λατρεύατε τὰ εἰδωλα, ἤσασταν παιδοκτόνοι, λιθοβολούσατε τοὺς προφήτες καὶ διαπράττατε μύρια κακά, ὅμως ἀπολαμβάνατε τόση εὐνοια τοῦ Θεοῦ καὶ τόση προστασία αὐτοῦ, καὶ τώρα πού οὔτε λατρεύετε τὰ εἰδωλα, οὔτε φονεύετε τὰ τέκνα σας, οὔτε λιθοβολεῖτε τοὺς προφήτες, περνᾶτε τὴ ζωὴ σας σὲ συνεχῆ αἰχμαλωσία; Μήπως ἄλλος ἦταν τότε ὁ Θεὸς καὶ ἄλλος εἶναι τώρα; Δὲν εἶναι ὁ ἴδιος πού καὶ ἐκεῖνα ρύθμιζε ἔτσι καὶ κάμνει σήμερα ὅλα αὐτά; Πές μου λοιπόν, γιὰ ποιό λόγο, ὅταν τὰ ἀμαρτήματά σας ἦταν μεγαλύτερα, ἦταν μεγάλη ἡ τιμὴ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἐσαῶς, τώρα πού τὰ ἀμαρτήματά σας εἶναι μικρότερα, σαῶς ἀποστράφηκε τελείως καὶ σαῶς παρέδωσε σὲ διαρκῆ ἀτιμία; Γιατί, ἂν τώρα σαῶς ἀποστρέφεται γιὰ τὰ ἀμαρτήματά σας, πολὺ περισσότερο ἔπρεπε τότε. Ἐὰν ὅμως τότε πού ἀσεβούσατε σαῶς ἀνεχόταν, πολὺ περισσότερο τώρα ἔπρεπε νὰ σαῶς ἀνεχθῆ πού δὲν διαπράττετε τίποτε τέτοιο.

«Γιὰ ποιό λόγο λοιπόν δὲν σαῶς ἀνεχόταν; Κι ἂν ἀκόμη σεῖς ντρέπεσθε νὰ πῆτε τὴ αἰτία, ἐγὼ θὰ τὴν πῶ φανερά· ἢ καλύτερα ὄχι ἐγὼ, ἀλλ’ ἢ ἴδια ἢ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων. Ἐπειδὴ φονεύσατε τὸν Χριστό, ἐπειδὴ ἀπλώσατε τὰ χέρια κατὰ τοῦ Δεσπότη, ἐπειδὴ χύσατε τὸ αἷμα τὸ τίμιον, γι’ αὐτὸ δὲν ὑπάρχει γιὰ σαῶς διόρθωση οὔτε συγγνώμη πλέον οὔτε δικαιολογία. Γιατί τότε τὰ ὅσα τολμούσατε τὰ κάμνατε σὲ δούλους, στὸν Μωϋσῆ δηλαδή, στὸν Ἡσαΐα καὶ στὸν Ἰερεμία. Τότε ἂν καὶ γινόταν κάποια ἀσέβεια, ἀλλὰ δὲν εἶχατε ἀκόμη τολμήσει τὸ ἀποκορύφωμα τῶν κακῶν. Τώρα ὅμως ὑπερβήκατε ὅλα τὰ παλαιά, μὲ τὴ μανία σας ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ ξεπεράσατε ὅποιαδήποτε ἄλλη ὑπερβολικὴ παρανομία, καὶ γι’ αὐτὸ τώρα τιμωρεῖσθε περισσότερο. Γιατί, ἂν δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ αἷτιον τῆς παρούσας ἀτιμώσεώς σας, γιὰ ποιό λόγο, ὅταν φονεύατε τὰ τέκνα σας, σαῶς ἀνεχόταν ὁ Θεὸς τότε, ἐνῶ τώρα, χωρὶς νὰ διαπράττετε τίποτε τὸ παρόμοιον, σαῶς ἀποστρέφεται; Εἶναι ὀλοφάνερο, ὅτι, φονεύοντας

νῦν; Ἡ δὴλον ὅτι καὶ παιδοκτονίας καὶ πάσης παρανομίας πολλῶν
χειρὸν ἐτολμήσατε, καὶ μεῖζον, τὸν Χριστὸν ἀνελόντες.

3. Ἔτι οὖν ἀνέχεσθε πλάνον αὐτὸν καὶ παράνομον καλεῖν, εἴπα-
τέ μοι· καὶ οὐκ ἀπελθόντες ἑαυτοὺς που κατορύζετε, πρὸς οὕτω
5 φανεράν πραγμάτων ἀλήθειαν ἀντιβλέποντες; Εἰ γὰρ πλάνος ἦν ὁ
Ἰησοῦς, καθάπερ φατέ, καὶ παράνομος καὶ εὐδοκιμῆσαι ὑμᾶς
ἐχρῆν, ὅτι αὐτὸν ἀπεκτείνετε. Εἰ γὰρ ὁ Φινεὲς ἕνα τινὰ ἀνελὼν,
ὀλόκληρον τὴν κατὰ τοῦ ἔθνους ὄργην ἔπαυσε· «ἔστη γὰρ Φινεὲς»,
φησί, «καὶ ἐξιλάσατο καὶ ἐκόπασεν ἡ θραῦσις»· καὶ τοσοῦτους
10 ἀσεβήσαντας ἀνθρώπους ἐξήρπασε τῆς ὄργης τοῦ Θεοῦ μία σφαγὴ
παρανόμου τινὸς ἀνδρός· πολλῶν μᾶλλον ἐφ' ὑμῶν τοῦτο γενέσθαι
ἐχρῆν, εἴ γε παράνομος ἦν ὁ ὑφ' ὑμῶν σταυρωθεὶς. Τί δὴ ποτε οὖν
ὁ μὲν Φινεὲς ἄνδρα παράνομον ἀνελὼν ἐδικαιοῦτο καὶ ἱερωσύνη
ἐτιμᾶτο, ὑμεῖς δέ, ὡς φατέ, πλάνον καὶ ἀντίθεόν τινα σταυρώσαν-
15 τες, οὐ μόνον οὐκ εὐδοκιμεῖτε οὐδὲ τιμᾶσθε, ἀλλὰ καὶ χαλεπώτερα
ἐπάθετε, ἢ ὅτε τοὺς υἱοὺς ὑμῶν ἐσφάττετε; Οὐκ εὐδῆλον καὶ τοῖς
σφόδρα ἀνοήτοις, ὅτι, ἐπειδὴ εἰς τὸν Σωτῆρα καὶ προστάτην τῆς
οἰκουμένης παρηνομήσατε, τοιαύτην ὑπομένετε δίκην; Καίτοι γε
νῦν καὶ αἱμάτων ἀπέχεσθε μιαρῶν καὶ σάββατα τηρεῖτε, τότε δὲ
20 καὶ εἰς αὐτὴν ἐνουβρίζετε τὴν ἡμέραν. Καὶ ὁ Θεὸς ἐπηγγέλλετο διὰ
τοῦ Ἰερεμίου, φεῖδεσθαι τῆς πόλεως ὑμῶν, εἰ παύσησθε αἵροντες
βαστάγματα ἐν σαββάτῳ· ἀλλ' ἰδοὺ νῦν τοῦτο ποιεῖτε καὶ οὐκ αἵρε-
τε βαστάγματα ἐν σαββάτῳ καὶ οὐδὲ οὕτως καταλλάττεται ὑμῖν. Τὸ
γὰρ ἀμάρτημα ὑμῶν ἐκεῖνο ἀπάντων μεῖζον ἦν, ὥστε περιττὸς ὑμῖν
25 οὗτος ὁ λόγος ὁ τῶν ἀμαρτιῶν. Οὐ γὰρ διὰ τὸν λοιπὸν ὑμῶν βίον,
ἀλλὰ δι' ἐκεῖνο τὸ τόλμημα ἐν τοῖς παροῦσιν ἐστὲ δεινοῖς. Ὡστε, εἰ
μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐπὶ τοσοῦτον ὁ Θεὸς ὑμᾶς ἀπεστράφη, κἂν μυ-
ρία ἦτε ἡμαρτηκότες. Καὶ δὴλον ἔκ τε τῶν εἰρημένων ἀπάντων,
καὶ τούτου οὐ μέλλω λέγειν νῦν. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν;

30 Ἦκούσαμεν τοῦ Θεοῦ πολλάκις λέγοντος διὰ τῶν προφητῶν
πρὸς τοὺς πατέρας τοὺς ὑμετέρους, ὅτι «ὕμεῖς ἄξιοι μυρίων ἦτε κα-
κῶν. «Ἐγὼ δέ», φησί, «ποιῶ διὰ τὸ ὄνομά μου, ἵνα μὴ βεβηλωθῇ

8. Ψαλμ. 105,30 ἑ.

9. Ἰερ. 17,21.

τὸν Χριστό, διεπράξατε ἁμαρτία πολὺ πῖο χειρότερη καὶ μεγαλύτερη ἀπὸ κάθε παιδοκτονία καὶ ἀπὸ κάθε παρανομία.

3. Πέστε μου λοιπὸν, τολμᾶτε ἀκόμη νὰ τὸν ἀποκαλῆτε πλάνο καὶ παράνομο καὶ δὲν πᾶτε νὰ κρυφτῆτε κάπου, ἀφοῦ ἀρνεῖσθε νὰ δεχθῆτε τὴν τόσο φανερὴ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων; Γιατί, ἂν ὁ Χριστὸς ἦταν πλάνος, ὅπως ἰσχυρίζεσθε, καὶ παράνομος, ἔπρεπε καὶ νὰ εὐδοκιμήσετε, γιὰ τὸ ὅτι τὸν φονεύσατε. Ἐὰν δηλαδὴ ὁ Φινεὲς, φονεύοντας κάποιον, κατέπαυσε ὅλη τὴν κατὰ τοῦ ἔθνους του ὀργή, γιὰτι λέγει, «σηκώθηκε ὁ Φινεὲς καὶ διεπέρασε τὸ ξίφος του καὶ σταμάτησε τὸ κακό»⁸, καὶ τόσους πολλοὺς ἀσεβεῖς τοὺς ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ σφαγὴ κάποιου παράνομου ἀνθρώπου, πολὺ περισσότερο ἔπρεπε αὐτὸ νὰ γίνῃ σὲ σᾶς, ἂν βέβαια ἦταν παράνομος ἐκεῖνος ποὺ σταυρώσατε ἐσεῖς. Γιατί λοιπὸν ὁ Φινεὲς, φονεύοντας ἄνθρωπο παράνομο δικαίωθηκε καὶ τιμήθηκε μὲ τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης, καὶ σεῖς σταυρώνοντας κάποιον ἀπατεώνα καὶ ἐχθρὸ τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέτε, ὄχι μόνο δὲν εὐδοκιμεῖτε καὶ δὲν τιμᾶσθε, ἀλλὰ καὶ φοβερώτερα ἐπάθατε, παρὰ ὅταν ἐσφάζατε τὰ παιδιά σας; Δὲν εἶναι ὀλοφάνερο καὶ στοὺς πῖο ἀνοήτους ἀκόμη, ὅτι ὑπομένετε τέτοια τιμωρία, ἐπειδὴ παρανομήσατε στὸν σωτῆρα καὶ προστάτη τῆς οἰκουμένης; Ἐὰν καὶ βέβαια τώρα καὶ ἀπέχετε ἀπὸ ἀκάθαρτα αἵματα καὶ τηρεῖτε τὰ σάββατα, ἐνῶ τότε δείχνατε ἀδιαφορία καὶ γιὰ τὴν ἡμέρα αὐτή. Καὶ ὁ Θεὸς μὲ τὸ στόμα τοῦ προφήτη Ἰερεμία σᾶς ὑποσχόταν, ὅτι θὰ λυπηθῆ τὴν πόλη σας, ἂν σταματούσατε νὰ σηκώνετε στὰ χέρια σας φορτία τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου⁹, καὶ οὔτε ἔτσι συμφιλιώνεται μαζί σας. Γιατί τὸ ἁμάρτημά σας αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ ὅλα, ὥστε νὰ εἶναι περιττὴ ἡ διάπραξη αὐτῆ τῶν ἁμαρτιῶν. Δὲν βρίσκεσθε λοιπὸν στὰ σημερινὰ δεινὰ γιὰ τὴ συμπεριφορὰ τῆς ὑπόλοιπης ζωῆς σας, ἀλλὰ γιὰ τὸ κακούργημά σας ἐκεῖνο. Ὡστε, ἂν δὲν ἦταν αὐτό, ὁ Θεὸς δὲν θὰ σᾶς ἀποστρεφόταν τόσο χρόνο, κι ἂν ἀκόμη διαπράττατε μύρια ἁμαρτήματα. Καὶ εἶναι φανερὸ καὶ ἀπὸ ὅλα ὅσα εἶπαμε, καὶ ἀπὸ αὐτὸ ποὺ πρόκειται τώρα νὰ πῶ. Καὶ ποιὸ εἶναι αὐτό;

Πολλὲς φορές ἀκούσαμε τὸν Θεὸ νὰ λέγῃ στοὺς πατέρες σας μὲ τοὺς προφῆτες. Σεῖς ἦσασταν ἄξιοι μυρίων τιμωριῶν, «ἐγὼ ὅμως τὸ κάμνω αὐτὸ γιὰ τὸ ὄνομά μου, γιὰ νὰ μὴ βεβηλωθῆ μεταξὺ τῶν

ἐν τοῖς ἔθνεσι». Καὶ πάλιν· «οὐ δι' ὑμᾶς ἐγὼ ποιῶ, οἶκος τοῦ Ἰσ-
 ραήλ, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ ὄνομά μου». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· βαρυτέ-
 ρας μὲν τιμωρίας ἦτε ἄξιοι καὶ κολάσεως· ἀλλ' ἵνα μὴ τις λέγῃ, ὅτι
 ἀσθενῶν ὁ Θεὸς καὶ μὴ δυνάμενος σῶσαι, ἀφήκε τοὺς Ἰουδαίους
 5 ταῖς τῶν πολεμίων χερσίν, ἀντιλαμβάνομαι καὶ προΐσταμαι. Ὡστε,
 εἰ παράνομος ἦν ὁ Χριστός, ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐσταυρώσατε, καὶ εἰ
 μυρία ἦτε ἡμαρτηκότες καὶ πολλῶ τῶν προτέρων χαλεπώτερα,
 πάντως ἂν ὑμᾶς ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο διέσωσεν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα αὐτοῦ
 βεβηλωθῇ, ἵνα μὴ μέγας τις ἐκεῖνος νομίζεται, μηδὲ εἶπῃ τις, ὅτι
 10 δι' ἐκεῖνον ταῦτα ἐπάθετε. Εἰ γὰρ φαίνεται διὰ τὴν ἑαυτοῦ δόξαν τὰ
 ἁμαρτήματα ὑμῶν παρορῶν, πολλῶ μᾶλλον ἂν τοῦτο ἐποίησε νῦν,
 καὶ τὴν σφαγὴν ἀπεδέξατο ταύτην καὶ τὰ πολλὰ ἂν ὑμῶν ἀξήλει-
 ψεν ἁμαρτήματα. Ὅταν δὲ φαίνεται εἰς τέλος ὑμᾶς ἀποστρεφόμε-
 νος, εὐδῆλον ὅτι διὰ τῆς ὀργῆς ταύτης καὶ τῆς εἰς τέλος ἐγκαταλεί-
 15 ψεως, δείκνυσι καὶ τοῖς σφόδρα ἀναισχυντοῦσιν, ὅτι οὐχὶ παράνο-
 μος τις ἦν ὁ σφαγεὶς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ νομοθέτης καὶ τῶν μυρίων ἀγα-
 θῶν αἴτιος ὁ παραγενόμενος. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν εἰς αὐτὸν ἀσεβήσαν-
 τες ὑμεῖς, ἐν ὕβρει καὶ ἀτιμίᾳ, οἱ δὲ προσκυνοῦντες αὐτὸν ἡμεῖς,
 ἀτιμότεροι πάντων ὑμῶν ἔμπροσθεν ὄντες, διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν
 20 καὶ σεμνότεροι πάντων ὑμῶν ἐσμεν νῦν καὶ ἐν μείζονι τιμῇ καθε-
 στήκαμεν.

Καὶ πόθεν δῆλον ὅτι ἀπεστράφη, φησίν, ἡμᾶς ὁ Θεός;
 Λόγου γὰρ ἔτι χρεια καὶ ἀποδείξεως; εἶπέ μοι. Τῶν πραγμάτων
 αὐτῶν βοῶντων καὶ σάλπιγγος λαμπροτέραν ἀφιέντων φωνήν, διὰ
 25 τῆς κατασκαφῆς τῆς κατὰ τὴν πόλιν, διὰ τῆς ἐρημώσεως τοῦ ναοῦ
 καὶ διὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων, τῶν εἰς ὑμᾶς συμβεβηκότων, ἔτι διὰ
 λόγων ἀπόδειξιν ἐπιζητεῖτε; Ἄλλ' ἄνθρωποι, φησί, ταῦτα ἡμῖν
 ἐπήγαγον, οὐχ ὁ Θεός. Μάλιστα μὲν οὖν ὁ Θεὸς ταῦτα εἰργάσατο.
 Εἰ δὲ ἀνθρώποις ταῦτα λογίζῃ, σκόπησον πάλιν ἐκεῖνο, ὅτι καὶ ἄν-
 30 θρωποι, εἰ μὴ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἦν, εἰ καὶ ταῦτα ἐτόλμων, οὐκ ἂν
 ἴσχυσαν εἰς πέρας αὐτὰ ἀγαγεῖν. Ὅτε γοῦν τὴν Περσίδα πᾶσαν
 ἀγαγὼν ἐπῆλθεν ὁ βάρβαρος καὶ ἐξ ἐπιδρομῆς ἅπαντας λήψεσθαι

10. Ἰεζ. 36,22.

11. Ἰεζ. 5,32.

ἐθνικῶν»¹⁰. Καὶ πάλι· «δὲν τὸ κάμνω ἐγὼ ἐξ αἰτίας σας, λαὸ τοῦ Ἰσραήλ, ἀλλὰ γιὰ τὸ ὄνομά μου»¹¹. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Ἀξίζατε γιὰ βαρύτερη τιμωρία καὶ κόλαση, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ λέγη κάποιος, ἔπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ἀνίσχυρος καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς σώσῃ, τοὺς ἐγκατέλειψε τοὺς Ἰουδαίους στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν, γι' αὐτὸ σᾶς βοηθῶ καὶ σᾶς προστατεύω. Ὡστε, ἂν ὁ Χριστὸς ἦταν παράνομος, καὶ σεῖς τὸν σταυρώσατε, καὶ ἂν ἀκόμη εἶχατε διαπράξει μύρια ἀμαρτήματα καὶ πολὺ πιὸ χειρότερα ἀπὸ τὰ προηγούμενα, ὅπωςδήποτε ὁ Θεὸς ἐξ αἰτίας αὐτοῦ θὰ σᾶς διέσωζε καὶ τώρα, γιὰ νὰ μὴ βεβηλωθῇ τὸ ὄνομά του, γιὰ νὰ μὴ θεωρῆται ὁ Ἰησοῦς κάποιος μεγάλος, οὔτε καὶ νὰ πῆ κανεὶς, ὅτι ἐξ αἰτίας του τὰ πάθατε αὐτά. Γιατί, ἂν φαίνεται ὅτι παραβλέπει τὰ ἀμαρτήματά σας γιὰ τὴ δόξα του, πολὺ περισσότερο θὰ τὸ ἔκαμνε αὐτὸ τώρα, καὶ τὴν σφαγὴ δηλαδὴ θὰ ἀποδεχόταν καὶ τὰ πολλὰ ἀμαρτήματά σας θὰ συγχωροῦσε. Ὄταν ὅμως φαίνεται νὰ σᾶς ἔχη ἐγκαταλείψει ἐξ ὀλοκλήρου, εἶναι φανερό ὅτι μὲ τὴν ὀργὴ αὐτὴ καὶ τὴν πλήρη ἐγκατάλειψη δείχνει καὶ σ' αὐτοὺς ἀκόμη ποὺ εἶναι ὑπερβολικὰ ἀδιάντροποι, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ σφάχθηκε δὲν ἦταν παράνομος, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ νομοθέτης, καὶ ποὺ ἔγινε μὲ τὸν ἐρχομὸ του αἷτιος μυρίων ἀγαθῶν. Γι' αὐτὸ καὶ σεῖς, ποὺ ἀσεβήσατε σ' αὐτόν, ζῆτε μέσα στὴν περιφρόνηση καὶ τὴν ἀτίμωση, ἐνῶ ἐμεῖς ποὺ τὸν προσκυνᾶμε καὶ ποὺ στὴν ἀρχὴ ἤμασταν πιὸ ἄτιμοι ἀπὸ ὅλους σας, ἐξ αἰτίας τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ εἴμαστε τώρα σεμνότεροι ἀπὸ ὅλους καὶ ἔχουμε κριθῆ ἄξιοι μεγαλύτερης τιμῆς.

Κι ἀπὸ ποῦ γίνεται φανερό, λέγει, ὅτι μᾶς ἀποστράφηκε ὁ Θεός; Μὰ πές μου, χρειάζεται ἀκόμη συζήτηση καὶ ἀπόδειξη; Τὴ στιγμὴ ποὺ τὰ ἴδια τὰ πράγματα φωνάζουν, ὅπως ἡ ὀλοκληρωτικὴ καταστροφὴ τῆς πόλεως, ἡ ἐρήμωση τοῦ ναοῦ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ σᾶς ἔχουν συμβῆ, καὶ ἀφήνουν φωνὴ ἰσχυρότερη καὶ ἀπὸ τὴ σάλπιγγα, σεῖς ζητᾶτε ἀκόμη ἀπόδειξη μὲ λόγια; Ἀλλ' αὐτά, λέγει, μᾶς τὰ ἔκαναν ἄνθρωποι κι ὄχι ὁ Θεός. Καὶ ἀσφαλῶς ὁ Θεὸς τὰ ἔκαμε αὐτά. Ἄν ὅμως ἀποδίδῃς αὐτὰ σὲ ἀνθρώπους, σκέψου πάλι καὶ ἐκεῖνο, ὅτι δηλαδὴ καὶ ἂν ἀκόμη ἐπιχειροῦσαν νὰ τὰ κάμουν ἄνθρωποι, δὲν θὰ κατῴρθωναν νὰ τὰ πραγματοποιήσουν, ἂν αὐτὸ δὲν ἦταν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ. Ὄταν δηλαδὴ ὁ βάρβαρος ἐκεῖνος ὠδήγησε ἐναντίον σας ὅλη τὴν περσικὴ δύναμη, ἐλπίζοντας νὰ σᾶς

προσεδόκησε καὶ καθάπερ ἐν σαγήνῃ τινὶ καὶ δικτύοις εἰς τὴν πόλιν ἅπαντας εἶχε συγκεκλεισμένους, οὐχὶ τότε δὴ, τότε, ἐπειδὴ Θεὸς ἴλεως ἦν, χωρὶς πολέμου καὶ μάχης καὶ συμβολῆς ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδες στρατιωτῶν νεκροὺς ἀφείς παρ' ὑμῖν, 5 οὕτως ἔφυγεν, ἀγαπῶν, εἰς διασωθείῃ μόνος; Καὶ ἄλλους δὲ μυρίους πολέμους οὕτως ἔκρινεν ὁ Θεὸς πολλάκις. Ὡστε καὶ νῦν, εἰ μὴ αὐτὸς ἦν ὁ καθάπαξ ὑμᾶς ἀφείς, οὐκ ἂν ἴσχυσαν οἱ τὴν πόλιν ὑμῶν καθελόντες καὶ τὸν ναὸν ἐρημώσαντες, οὐκ ἂν μέχρι τοσούτου τὰ τῆς ἐρημίας ἔμεινεν· οὐκ ἂν, πολλάκις ὑμῶν ἐπιχειρησάν- 10 των, ἀνόνητος ἢ ἐπιχείρησις γέγονεν.

4. Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθεν ὑμᾶς πείσαι πειράσομαι, ὅτι οὐκ οἰκεία δυνάμει ἐποίησαν, ὅπερ ἐποίησαν εἰς ὑμᾶς οἱ βασιλεῖς Ρωμαίων, ἀλλὰ διὰ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν αὐτοῦ ἐγκατάλειψιν. Εἰ γὰρ ἀνθρώπων ἦν ἔργον τὸ γενόμενον, ἔδει μέχρι 15 τῆς ἀλώσεως στήναι τὰ ὑμέτερα καὶ μὴ περαιτέρω προελθεῖν ὑμῶν τὴν ἀτιμίαν. Κεῖσθω γὰρ κατὰ τὸν ὑμέτερον λόγον, ὅτι τὰ τείχη κατέσκαψαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὴν πόλιν καθεῖλον, καὶ τὸν βωμὸν ἀνέτρεψαν· μὴ καὶ τοὺς προφῆτας ἄνθρωποι ἔπαυσαν; μὴ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἀνεῖλον; μὴ τὰ ἄλλα τὰ σεμνά, τὰ παρ' 20 ὑμῖν, αὐτοὶ κατέλυσαν, οἷον τὸ φωνὴν ἐκ τοῦ ἰλαστηρίου φέρεσθαι, τὴν ἐπὶ τῷ χρίσματι γενομένην ἐνέργειαν, τὴν δήλωσιν τὴν ἐπὶ τῶν λίθων τοῦ ἱερέως; Καὶ γὰρ ἡ ἰουδαϊκὴ πολιτεία οὐχὶ κάτωθεν πάσας εἶχε τὰς ἀρχάς, ἀλλὰ τὰς πλείους καὶ σεμνοτέρας ἄνωθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν· οἷόν τι λέγω, θυσίας συνεχώρησε γίνεσθαι. Ὁ μὲν 25 οὖν βωμὸς κάτω ἦν καὶ τὰ ξύλα καὶ ἡ μάχαιρα καὶ ὁ ἱερεὺς· τὸ δὲ πῦρ, τὸ μέλλον ἵνα ἐν τοῖς ἀδύτοις ἐκείνοις καὶ τὰς θυσίας δαπανᾷ, ἄνωθεν εἶχε τὴν ἀρχήν. Οὐ γὰρ ἄνθρωπος εἰς τὸν ναὸν εἰσήγε πῦρ, ἀλλὰ φλόξ ἄνωθεν κατενεχθεῖσα οὕτω τὴν ἐπὶ τῆς θυσίας διακονίαν ἐπλήρου. Καὶ πάλιν εἴ ποτε ἔδει τι μαθεῖν, ἀνὰ μέσον 30 τῶν Χερουβὶμ ἐκ τοῦ ἰλαστηρίου φωνή τις ἐφέρετο καὶ τὰ μέλλον-

12. Ἰλαστήριον ἦταν τὸ σκέπασμα τῆς Κιβωτοῦ τῆς Διαθήκης. Βλ. Λευϊτ. 6,14.

13. Αὐτὰ τὰ ἐπεξηγεῖ στή συνέχεια.

συλλάβη ὄλους ἐξ ἐφόδου, καὶ ἐνῶ σᾶς εἶχε περικυκλωμένους μέσα στὴν πόλη σὰν σὲ κάποια σαγήνη καὶ σὲ δίχτυα, δὲν συνέβηκε λοιπὸν τότε, ναὶ τότε, ἐξ αἰτίας τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ, χωρὶς μάχη καὶ πόλεμο καὶ συμπλοκή, νὰ ἐγκαταλείψη γύρω σας ἑκατὸν ὀγδόντα πέντε χιλιάδες νεκροὺς στρατιῶτες, καὶ νὰ φύγη ἔτσι, νιώθοντας εὐχαριστημένος, ἂν κατώρθωνε νὰ διασωθῆ ὁ ἴδιος; Ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλους ἄπειρους πολέμους ὁ Θεὸς πολλές φορές ἔδωσε τέτοια αἴσια ἔκβαση. Ὡστε καὶ τώρα, ἂν αὐτὸς δὲν σᾶς εἶχε ἐγκαταλείψει μιὰ γιὰ πάντα, δὲν θὰ εἶχαν ὑπερισχύσει αὐτοὶ ποὺ κατέστρεψαν τὴν πόλη σας καὶ ἐρήμωσαν τὸν ναό, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ παραμείνουν μέχρι τώρα τὰ ἐρείπια τῆς καταστροφῆς ἐκείνης, δὲν θὰ ἀπέβαινε μάταια ἢ προσπάθειά σας νὰ ἀνοικοδομήσετε τὸν ναό, ποὺ τόσες φορές τὸ ἐπιχειρήσατε.

4. Καὶ ὄχι μόνο μὲ αὐτά, ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλα θὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς πείσω, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες ὅσα ἔπραξαν σὲ σᾶς, δὲν τὰ ἔπραξαν μὲ τὴ δύναμή τους, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐγκαταλείψεώς σας ὑπ' αὐτοῦ. Γιατί, ἂν τὰ ὅσα συνέβηκαν ἦταν ἔργο τῶν ἀνθρώπων, ἔπρεπε τὰ δεινά σας νὰ σταματήσουν μέχρι τὴν ἄλωση τῆς πόλεως καὶ νὰ μὴ προχωρήσῃ πιὸ πέρα ἢ ἀτιμία σας. Ἄς ὑποθέσουμε πῶς, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια σας, ἄνθρωποι κατέσκαψαν τὰ τείχη καὶ κατέστρεψαν τὴν πόλη καὶ ἀνέτρεψαν τὸν βωμό. Μήπως καὶ τοὺς προφήτες ἄνθρωποι τοὺς ἔπαυσαν; μήπως αὐτοὶ ἀπομάκρυναν τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος; μήπως αὐτοὶ κατέλυσαν τὰ ἄλλα τὰ σεμνά σας, ὅπως τὴ φωνὴ ποὺ ἔβγαινε ἀπὸ τὸ ἱλαστήριο¹², τὴν ἐνέργεια ποὺ ἐκδηλωνόταν κατὰ τὸ χρίσμα, τὴ μυστηριώδη δήλωση τοῦ ἱερέως ἐπάνω στὰ πετράδια¹³; Γιατί ἡ ἰουδαϊκὴ πολιτεία δὲν εἶχε λάβει ὅλες τὶς ἀρχές της ἀπὸ τὴ γῆ, ἀλλὰ τὶς περισσότερες καὶ σεμνότερες τὶς ἔλαβε ἀπὸ ἐπάνω, ἀπὸ τὸν οὐρανό. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ ποὺ λέγω. Ἐπέτρεψε νὰ γίνωνται οἱ θυσίες. Ὁ βωμὸς λοιπὸν καὶ τὰ ξύλα καὶ ἡ μάχαιρα καὶ ὁ ἱερεὺς βρισκόνταν κάτω, ἢ φωτιὰ ὅμως ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἔρχεται στὰ ἄδυτα ἐκεῖνα καὶ νὰ κατακαίῃ τὰ θύματα, ἐρχόταν ἀπὸ τὸν οὐρανό. Δὲν πήγαινε τὴ φωτιὰ στὸ ναὸ ἄνθρωπος, ἀλλὰ φλόγα κατέβαινε ἀπὸ ψηλὰ καὶ ἐπιτελοῦσε ἔτσι τὴ διακονία τῆς θυσίας. Ἐπίσης, ἂν κάποτε ἔπρεπε νὰ πληροφορηθοῦν κάτι, διαμέσου τῶν Χερουβὶμ ἔβγαινε ἀπὸ τὸ ἱλα-

τα προύλεγε. Πάλιν ἐπὶ τῶν λίθων τῶν ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ ἀρχιερέως, ὅπερ ἐκάλουν δήλωσιν, ἐγίνετό τις ἔλλαμψις, καὶ τὰ μέλλοντα ἐσήμαινε. Πρὸς τούτοις, ἠνίκα τινὰ χρίεσθαι ἔδει, τοῦ Πνεύματος χάρις ἐφίπτατο καὶ τὸ ἔλαιον ἀνεπήδα· καὶ προφητῶν τούτοις 5 διηκόνουν τοῖς πράγμασι καὶ νεφέλη πολλάκις καὶ καπνὸς τὰ ἄδυστα κατελάμβανεν.

Ἴν' οὖν μὴ ἀναισχυντῶσιν οἱ Ἰουδαῖοι, μηδὲ ἀνθρώποις λογίζωνται τὴν αὐτῶν ἐρήμωσιν, οὐχὶ τὴν πόλιν μόνον ἀφῆκε πεσεῖν καὶ τὸν ναὸν ἐρημωθῆναι, ἀλλὰ καὶ τὰ πράγματα ἐκεῖνα, ἅπερ ἐκ 10 τῶν οὐρανῶν τὰς ἀρχὰς εἶχεν, ἐκποδῶν γενέσθαι ἐποίησε, τὸ πῦρ, τὴν φωνήν, τὴν τῶν λίθων ἔλλαμψιν, τὰ ἄλλα πάντα τὰ τοιαῦτα. Ὅταν οὖν λέγῃ σοι ὁ Ἰουδαῖος, ὅτι ἀνθρωποὶ ἡμῖν ἐπολέμησαν, ἀνθρωποὶ ἐπεβούλευσαν, εἶπε πρὸς αὐτόν, μάλιστα μὲν οὐκ ἂν ἐπολέμησαν ἀνθρωποὶ, εἰ μὴ ὁ Θεὸς συνεχώρησεν. Ἔστω δέ, τὸ 15 τεῖχος σου καθεῖλον οἱ ἀνθρωποὶ· μὴ τὸ πῦρ ἄνωθεν καταφέρεσθαι ἀνθρωπος ἐκώλυσεν; μὴ τὴν φωνήν τὴν ἐκ τοῦ ἰλαστηρίου συνεχῶς ἀκουομένην ἀνθρωπος ἐπέσχεν; μὴ τὴν δήλωσιν τὴν ἐπὶ τῶν λίθων; μὴ τὸ χρίσμα τὸ ἱερατικόν; μὴ τὰ ἄλλα ἅπαντα καθεῖλεν ἀνθρωπος; Οὐχὶ ὁ Θεὸς ταῦτα ἀνέστειλεν; Παντί που δῆλόν ἐστι. Τί- 20 νος οὖν ἔνεκεν ἀνεῖλεν; Οὐκ εὐδηλον, ὅτι μισήσας ὑμᾶς καὶ ἀποστραφεὶς καθάπαξ; Οὐχί, φησὶν· ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν μητρόπολιν οὐκ ἔχομεν, διὰ τοῦτο ταῦτα οὐκ ἔχομεν. Τίνος δὲ ἔνεκεν τὴν μητρόπολιν οὐκ ἔχετε; Οὐκ ἐπειδὴ ὑμᾶς ὁ Θεὸς ἐγκατέλιπε;

Μᾶλλον δέ, ἵνα ἐκ περιουσίας τὰ ἀναισχυντα αὐτῶν ἐμφρά- 25 ζῶμεν στόματα, φέρε καὶ τοῦτο δι' αὐτῶν ἀποδείξωμεν τῶν Γραφῶν, ὅτι οὐχ ἡ τοῦ ναοῦ κατασκαφὴ τῆς κατὰ τὴν προφητείαν ἀναιρέσεώς ἐστίν ἡ αἰτία, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ μειζόνως αὐτὸν παροξύναι νῦν διὰ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν μανίας, ἣ ὅτε τὸν μόσχον προσεκύνησαν. Ὅτε γοῦν Μωϋσῆς προεφήτευσεν, οὔτε ναὸς 30 ἦν, οὔτε βωμός, ἀλλὰ μυρία ἀσεβοῦντες διετέλουν καὶ τὸ τῆς προφητείας οὐκ ἀπέπτη χάρισμα. Ἀλλὰ καὶ οὗτος αὐτὸς ὁ μέγας καὶ γενναῖος ἀνὴρ καὶ ἕτεροι πρὸς τούτῳ πάλιν ἑβδομήκοντα ἀνεδεί-

στήριο κάποια φωνή, πού προέλεγε τὰ μέλλοντα. Ἀκόμη μιὰ κάποια λάμψη, πού τὴν ὠνόμαζαν ‘δήλωση’, ἔβγαινε ἀπὸ τὰ πετράδια πού ἔφερε στὸ στήθος του ὁ ἀρχιερέας, καὶ προέλεγε τὰ μέλλοντα. Καὶ ἀκόμη, ὅταν ἔπρεπε νὰ χρισθῆ κάποιος, κατέβαινε ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος καὶ τὸ λάδι ἀναπηδοῦσε. Καὶ προφῆτες ἐπιτελοῦσαν τὴ διακονία σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ πολλὲς φορές νεφέλη καὶ καπνὸς κατελάμβανε τὰ ἄδυτα.

Γιὰ νὰ μὴ φέρωνται λοιπὸν ἀδιάντροπα οἱ Ἰουδαῖοι οὔτε καὶ νὰ ἀποδίδουν σὲ ἀνθρώπους τὴν καταστροφή τους, δὲν ἐπέτρεψε μόνο νὰ πέση ἡ πόλη καὶ νὰ ἐρημωθῆ ὁ ναὸς, ἀλλὰ καὶ τὰ πράγματα ἐκεῖνα, πού εἶχαν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὴν προέλευσή τους, δηλαδή ἡ φωτιά, ἡ φωνή, ἡ λάμψη τῶν πετραδιῶν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ παρόμοια, τὰ κατάργησε. Ὅταν λοιπὸν σοῦ λέγη ὁ Ἰουδαῖος, ὅτι ἄνθρωποι μᾶς πολέμησαν, ἄνθρωποι μᾶς ἐπιβουλεύθηκαν, πές του τότε, ὅπωςδῆποτε οἱ ἄνθρωποι δὲν θὰ σᾶς πολεμοῦσαν, ἂν δὲν τὸ ἐπέτρεπε ὁ Θεός. Καλά, τὸ τεῖχος τὸ γκρέμισαν ἄνθρωποι· μήπως ὅμως ἄνθρωπος ἐμπόδισε καὶ τὴν κάθοδο τῆς φωτιᾶς ἀπὸ τὸν οὐρανὸ; μήπως ἄνθρωπος ἐπέβαλε σιωπὴ στὴ φωνή, πού συχνὰ ἀκουόταν ἀπὸ τὸ ἱλαστήριο; μήπως ἄνθρωπος κατάργησε τὴ δήλωση τῶν πετραδιῶν; μήπως τὸ χρίσμα τὸ ἱερατικὸ; μήπως ὅλα τὰ ἄλλα ἄνθρωπος τὰ κατάργησε; Δὲν τὰ κατάργησε αὐτὰ ὁ Θεός; Εἶναι φυσικὰ στὸν καθένα φανερό. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν τὰ κατάργησε; Δὲν εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι τὸ ἔκαμε ἐπειδὴ σᾶς μίσησε καὶ σᾶς ἀποστράφηκε μιὰ γιὰ πάντα; Ὅχι, λέγει, ἀλλ’ ἐπειδὴ δὲν ἔχουμε τὴ μητρόπολή μας, γι’ αὐτὸ καὶ δὲν ἔχουμε αὐτά. Καὶ γιατί δὲν τὴν ἔχετε τὴ μητρόπολή σας; Δὲν εἶναι γιατί σᾶς ἐγκατέλειψε ὁ Θεός;

Ἀλλὰ γιὰ νὰ κλείσουμε καλύτερα τὰ ἀδιάντροπα στόματά τους, ἐμπρὸς ἃς ἀποδείξουμε καὶ αὐτὸ ἀπὸ τίς Γραφές, ὅτι δηλαδή ἡ κατασκαφὴ τοῦ ναοῦ δὲν εἶναι ἡ αἰτία τῆς καταργήσεως τῆς προφητείας, ἀλλὰ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ὅτι πιὸ πολὺ τώρα τὸν ἐξώργισαν μὲ τὴ μανία τους ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ, παρὰ τότε, ὅταν προσκύνησαν τὸ μοσχάρι. Ὅταν λοιπὸν ὁ Μωϋσῆς προφήτευσε, δὲν ὑπῆρχε οὔτε ναὸς οὔτε βωμός, ἀλλὰ, ἂν καὶ ζοῦσαν μὲ μεγάλη ἀσέβεια, ὅμως τὸ προφητικὸ χάρισμα δὲν τοὺς ἐγκατέλειψε. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ μέγας καὶ γενναῖος ἄνδρας καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸν καὶ ἄλλοι ἑβδομήντα ἄνδρες ἀναδείχθηκαν τότε προφῆτες. Καὶ ὄχι μόνο

χθησαν τότε προφηται. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα
 ναοῦ δοθέντος καὶ τῆς ἄλλης λατρείας ἀπάσης· εἶτα ἐμπρησθέντος
 τούτου καὶ πάντων ἀναιρεθέντων, ἐν τῇ Βαβυλῶνι πάλιν Ἰεζεκιήλ
 καὶ Δανιήλ, οὐ τὰ ἅγια τῶν ἀγίων ὀρῶντες, οὐ παρὰ τὸν βωμὸν
 5 ἐστῶτες, ἀλλ' ἐν μέσῃ χώρᾳ βαρβάρων, μεταξὺ παρανόμων καὶ
 ἀκαθάρτων ὄντες ἀνθρώπων, πνεύματος ἐπληροῦντο καὶ τὰ μέλ-
 λοντα προύλεγον καὶ πολλῶ τῶν προτέρων καὶ πλείονα καὶ παρα-
 δοξότερα εἶπον πράγματα καὶ ὄψιν ἐθεάσαντο θείαν, ὡς αὐτοῖς δυ-
 νατὸν ἦν ἰδεῖν. Τίνος οὖν ἔνεκεν, εἶπέ μοι, νῦν οὐκ ἔχετε προφήτας;
 10 Οὐκ εὔδηλον, ὅτι τοῦ Θεοῦ τὰ καθ' ὑμᾶς ἀποστραφέντος; Τίνος
 οὖν ἔνεκεν ὑμᾶς ἀπεστράφη; Εὔδηλον καὶ τοῦτο πάλιν, ὅτι διὰ τὸν
 σταυρωθέντα καὶ τὴν τόλμαν τὴν παράνομον ἐκείνην. Πόθεν τοῦτο
 δῆλον, φησὶν; Ἀφ' ὧν πρὸ τούτου μὲν ἀσεβοῦντες, πάντων ἐπετυγ-
 χάνετε, νῦν δὲ δοκοῦντες ἐπιεικέστερον ζῆν μετὰ τὸν σταυρόν, μεί-
 15 ζονα ὑπομένετε τιμωρίαν καὶ οὐδενὸς ἀπολαύετε τῶν προτέρων.

5. Ἴνα δὲ καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν προφητῶν τοῦτο σαφῶς καὶ διαρ-
 ρήδην παριστῶντων τὴν αἰτίαν τῶν παρόντων κακῶν μάθητε,
 ἀκούσατε τί φησὶν Ἡσαΐας, πῶς καὶ τὴν ἐσομένην εὐεργεσίαν πᾶσι
 διὰ τοῦ Χριστοῦ προλέγει καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγνωμοσύνην. «Τῷ
 20 μῶλωπι αὐτοῦ», φησὶν, «ἡμεῖς ἰάθημεν»· τὴν διὰ τοῦ σταυροῦ
 σωτηρίαν πᾶσι γενομένην προλέγων. Εἶτα λέγων ἡμεῖς τίνες, ἐπή-
 γαγε· «πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, ἄνθρωπος ἐν τῇ ὁδῷ αὐ-
 τοῦ ἐπλανήθη». Καὶ λέγων τοῦ σταυροῦ τὸν τρόπον, οὕτω πῶς
 φησὶν· «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ
 25 κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· ἐν τῇ
 ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη». Καὶ ποῦ ταῦτά ἐστιν ἰδεῖν
 ἐξελθόντα; Ἐν τῷ παρανόμῳ δικαστηρίῳ Πιλάτου. Τοσαῦτα γὰρ
 καταμαρτυρησάντων αὐτοῦ, φησὶν, οὐδὲν ἀπεκρίνατο αὐτοῖς ὁ Ἰη-
 σοῦς· «καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ ἡγεμὼν· ἀκούεις τί οὗτοί σου κατα-
 30 μαρτυροῦσι; Καὶ οὐδὲν ἀπεκρίνατο», ἀλλ' εἰστήκει σιγῶν. Τοῦτο

14. Ἦσ. 53,5.

15. Ἦσ. 53,6.

16. Ἦσ. 7,8.

17. Ματθ. 27,13.

αυτό, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα, ὅταν τοὺς δόθηκε ὁ ναὸς καὶ ὅλη ἡ ἄλλη λατρεία. Ἐπειτα, ὅταν ὁ ναὸς κήκε καὶ ὀδηγήθηκαν ὅλοι στὴ Βαβυλῶνα αἰχμάλωτοι, καὶ πάλι ὁ Ἰεζεκιήλ καὶ ὁ Δανιήλ, χωρὶς νὰ βλέπουν τὰ ἅγια τῶν ἀγίων, χωρὶς νὰ παρεστέκουν στὸ βωμό, ἀλλὰ βρισκόμενοι ἀνάμεσα σὲ ἀνθρώπους βάρβαρους, ἀνάμεσα σὲ παράνομους καὶ ἀκάθαρτους, ἐμπνέονταν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα καὶ προφήτευαν τὰ μέλλοντα, καὶ προεῖπαν πράγματα πολὺ περισσότερα καὶ πιὸ παράδοξα ἀπὸ ὅσα εἶχαν πορφητεύσει οἱ προηγούμενοι, καὶ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ εἶδαν, ὅσο βέβαια ἦταν δυνατό νὰ τὸ δοῦν. Πέσ μου λοιπόν, γιὰ ποιό λόγο δὲν ἔχετε τώρα προφήτες; Δὲν εἶναι ὀλοφάνερο, ὅτι ὁ Θεὸς ἀποστράφηκε ὅλα τὰ δικά σας; Καὶ γιατί σᾶς ἀποστράφηκε; Εἶναι ὀλοφάνερο καὶ αὐτὸ πάλι, ὅτι σᾶς ἀποστράφηκε γιὰ Ἐκεῖνον πὺ σταυρώσατε καὶ τὸ παράνομο ἐκεῖνο τόλμημά σας. Κι ἀπὸ ποῦ, λέγει, εἶναι φανερὸ αὐτό; Ἀπὸ τὸ ὅτι, ἐνῶ πρὶν ἀπ' αὐτὸ τὸ τόλμημά σας ἀσεβούσατε, εἶχατε ἐπιτυχία σὲ ὅλα, τώρα, μετὰ τὴ σταύρωση Ἐκεῖνου, ἐνῶ φαίνεσθε νὰ ζῆτε πιὸ σεμνά, ὑπομένετε μεγαλύτερη τιμωρία καὶ δὲν ἀπολαμβάνετε τίποτε ἀπὸ τὰ προηγούμενα.

5. Γιὰ νὰ μάθετε ὁμῶς τὴν αἰτία τῶν παρόντων κακῶν καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς προφήτες, πὺ τὴν διατυπώνουν μὲ σαφήνεια καὶ ἀπερίφραστα, ἀκοῦστε τί λέει ὁ προφήτης Ἡσαΐας, πῶς προλέγει καὶ τὴν εὐεργεσία πὺ θὰ συμβῆ σὲ ὅλους ἀπὸ τὸν Χριστό, καὶ τὴ δική σας ἀχαριστία. «Μὲ τὸ τραῦμα αὐτοῦ», λέγει, «ἐμεῖς θεραπευθήκαμε»¹⁴, προλέγοντας τὴ σωτηρία πὺ θὰ προσφερόταν σὲ ὅλους μὲ τὸ σταυρό. Ἐπειτα, λέγοντας ἐμεῖς ποιοί ἤμασταν, πρόσθεσε: «ὅλοι πλανηθήκαμε σὰν πρόβατα, κάθε ἀνθρώπος πλανήθηκε στὸ δρόμο τῆς ζωῆς του»¹⁵. Μιλώντας πάλι γιὰ τὸν τρόπο τοῦ σταυρικοῦ θανάτου, λέγει τὰ ἐξῆς: «σὰν πρόβατο ὠδηγήθηκε στὴ σφαγὴ καὶ σὰν ἀμνὸς ἄφωνος μπροστὰ σ' ἐκεῖνον πὺ τὸν κουρεύει, ἔτσι δὲν ἀνοίγει τὸ στόμα του· καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ταπεινώσεώς του αὐτῆς καταπατήθηκε τὸ δίκαιό του κατὰ τὴ δίκη του»¹⁶. Καὶ ποῦ μπορούμε νὰ δοῦμε ὅτι αὐτὰ ἐκπληρώθηκαν; Στὸ παράνομο δικαστήριό τοῦ Πιλάτου. Γιατί, λέγει, ἐνῶ τόσες κατηγορίες τοῦ εἶχαν ἀποδώσει, δὲν ἔδινε καμμιά ἀπάντηση ὁ Ἰησοῦς. «Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ ἡγεμόνας: ἀκοῦς τί λένε αὐτοὶ ἐναντίον σου; Καὶ δὲν ἔδωσε καμμιά ἀπάντηση»¹⁷, ἀλλὰ στεκόταν σιωπηλός. Αὐτὸ λοιπόν ὁ προφήτης

τοίνυν ὁ προφήτης ἄνωθεν ἔλεγεν· «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος».

Εἶτα δεικνὺς τὴν παρανομίαν τὴν ἐν τῷ διακαστηρίῳ γενομένην τότε, φησὶν· «ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἦρθη». 5 Οὐδεὶς αὐτὸν κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον ἐψηφίσατο τότε, ἀλλ' ἐδέξαντο τὰς ψευδεῖς μαρτυρίας τὰς κατ' αὐτοῦ. Τὸ δὲ αἷτιον διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι αὐτὸν ἐπεξελθεῖν· εἰ γὰρ ἐβούλετο, πάντα ἂν ἐδόνησε καὶ ἔσεισεν. Εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τότε ὢν, τὰς πέτρας διέρρηξε, τὴν οἰκουμένην ἐσκότισε, τὰς ἀκτῖνας ἀπέστρεψε τὰς ἡλιακάς, νύ- 10 κτα ἐν ἡμέρᾳ πανταχοῦ τῆς γῆς ἐποίησε καὶ ἐν τῷ δικαστηρίῳ δυνατὸς ἦν τοῦτο ποιῆσαι. Ἄλλ' οὐκ ἠθέλησε, πρῶτητα καὶ ἐπιείκειαν ἐπιδεικνύμενος. Διὰ τοῦτο φησὶν· «ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἦρθη». Εἶτα δεικνὺς ὡς οὐκ ἄνθρωπος ἦν εἷς τῶν πολλῶν, ἐπήγαγε· «τὴν γενὲν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται;». Τίς γὰρ ἐστι 15 περὶ οὗ φησὶν ὅτι «αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ»; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλός φησιν· «ἡ ζωὴ ἡμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. Ὄταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς φανερωθήσεσθε σὺν αὐτῷ ἐν δόξῃ».

Ἄλλ' ὅπερ προεθέμην εἰπεῖν καὶ δεῖξαι, ὅτι δι' αὐτὸν τὰ πα- 20 ρόντα ὑπομένουσι κακά, ὧρα λοιπὸν εἰσαγαγεῖν τὸν Ἡσαΐαν λέγοντα. Ποῦ τοίνυν τοῦτο φησι; Μετὰ τὸ δικαστήριον, μετὰ τὴν σφαγὴν, μετὰ τὴν ἀντίληψιν, μετὰ τὸ εἰπεῖν ὅτι «αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ», ἐπήγαγε λέγων· «καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ». Καὶ οὐχ 25 ἀπλῶς εἶπεν Ἰουδαίους, ἀλλὰ «τοὺς πονηροὺς». Τί γὰρ ἐκείνων πονηρότερον γένοιτ' ἂν, οἱ μετὰ τὰς τοσαύτας εὐεργεσίας τὸν εὐεργέτην ἔσφαττον; Εἰ μὴ ἐξέβη ταῦτα καὶ ἠτίμωσθε νῦν καὶ πάντων ἀπεστέρησθε τῶν πατρῶων, εἰ μὴ ἔπεσεν ὑμῶν ἡ πόλις καὶ ἐρείπιον ἐγένετο ὁ ναὸς καὶ τραγωδίαν ἅπασαν ὑπερέβη τὰ καθ' 30 ὑμᾶς, μὴ πιστεύης, ὧ Ἰουδαῖε. Εἰ δὲ τὰ πράγματα βοᾷ καὶ τέλος ἔλαβεν ἡ προφητεία, τίνας ἔνεκεν ἀναισχυντεῖς εἰκῆ καὶ μάτην; Ποῦ γὰρ τὰ σεμνὰ τὰ παρ' ὑμῖν νῦν; ποῦ ὁ ἀρχιερεὺς; ποῦ δὲ ἡ στο-

18. Ἦσ. 53,8.

19. Ἦσ. 53,8.

20. Αὐτόθι.

21. Κολ. 3,3-4.

22. Ἦσ. 53,9.

ἔλεγε ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα· «σὰν πρόβατο ὠδηγήθηκε στὴ σφαγὴ καὶ σὰν ἀμνὸς ἄφωνος ἐνώπιον ἐκείνου ποῦ τὸν κουρεύει»¹⁸.

Ἐπειτα, γιὰ νὰ δείξη τὴν παρανομία ποῦ ἔγινε τότε στὸ δικαστήριον, λέγει· «καὶ μέσα στὴν ταπείνωση αὐτοῦ καταπατήθηκε τὸ δίκαιό του». Κανεῖς τότε, σύμφωνα μὲ τὴ λογικὴ τοῦ δικαίου, δὲν ἀποφάσισε γι' αὐτόν, ἀλλ' ὅλοι δέχθηκαν τὶς ἐναντίον του ψευδομαρτυρίες. Καὶ ἡ αἰτία γι' αὐτὸ ἦταν τὸ ὅτι δὲν θέλησε νὰ ἀντιταχθῆ, γιατί ἂν ἤθελε θὰ μπορούσε νὰ τὰ δονήσῃ ὅλα καὶ νὰ τὰ σείσῃ. Γιατί, ἂν ἐνῶ βρισκόταν ἐπάνω στὸ σταυρὸ διέρρηξε τὶς πέτρες, ἐσκότισε τὴν οἰκουμένη, ἀπέκρυψε τὶς ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, μεταβάλλοντας τὴν ἡμέρα σὲ νύκτα σὲ κάθε γωνιὰ τῆς γῆς, μπορούσε νὰ τὸ κάμῃ αὐτὸ καὶ βρισκόμενος μέσα στὸ δικαστήριον. Ἀλλὰ δὲν θέλησε, δείχνοντας πραότητα καὶ ἐπιείκεια. Γι' αὐτὸ λέγει· «καὶ μέσα στὴ ταπείνωσή του καταπατήθηκε τὸ δίκαιό του». Ἐπειτα, γιὰ νὰ δείξη, ὅτι δὲν ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους, πρόσθεσε· «τῆ γενεά του ποιός θὰ τὴ διηγηθῆ;»¹⁹. Γιατί, ποιός εἶναι αὐτός, γιὰ τὸν ὁποῖο λέγει, «ἀφαιρεῖται ἀπὸ τὴ γῆ ἢ ζωὴ του ἄδικα»²⁰; Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «ἡ ζωὴ μας ἔχει κρυβῆ μαζί μὲ τὸν Χριστὸ στὸν Θεό. Ὅταν ὁ Χριστὸς θὰ φανερωθῆ, ποῦ εἶναι ἡ ζωὴ μας, τότε καὶ σεῖς θὰ φανερωθῆτε μαζί μ' αὐτόν μὲ δόξα»²¹.

Ἄλλ' ἐκεῖνο ποῦ σκόπευα νὰ πῶ καὶ νὰ δείξω, ὅτι ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ὑποφέρουν τὰ παρόντα δεινά, εἶναι τῶρα ἡ κατάλληλη στιγμή νὰ παρουσιάσω τὸν Ἡσαΐα νὰ τὸ λέγῃ. Ποῦ λοιπὸν τὸ λέγει αὐτό; Ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὸ δικαστήριον, γιὰ τὴ σφαγὴ, γιὰ τὴν ἀνάληψη, καὶ ἀφοῦ εἶπε, «ἀφαιρεῖται ἀπὸ τὴ γῆ ἢ ζωὴ του», πρόσθεσε καὶ εἶπε· «καὶ θὰ παραδώσω γιὰ τιμωρία τοὺς πονηροὺς πρὸς ἐκδίκηση τῆς ταφῆς του, καὶ τοὺς πλουσίους πρὸς ἐκδίκηση τοῦ θανάτου του»²². Καὶ δὲν εἶπε ἀπλῶς «Ἰουδαίους», ἀλλὰ «τοὺς πονηροὺς». Γιατί, τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξῃ πονηρότερο ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὶς τόσες δωρεὰς ἔσφαξαν τὸν εὐεργέτη τους; Ἄν αὐτὰ δὲν ἐκπληρώθηκαν καὶ σεῖς δὲν ζούσατε τῶρα σὲ ἀτίμωση καὶ δὲν εἶχατε στερηθῆ ὅλα τὰ πατρικὰ ἀγαθὰ, ἂν δὲν κυριευόταν ἡ πόλη σας καὶ δὲν γινόταν ἐρείπιο ὁ ναὸς καὶ ἡ κατάστασή σας δὲν ξεπερνοῦσε κάθε ἄλλη τραγωδία, μὴ πιστεύῃς, Ἰουδαῖε. Ἄν ὅμως τὰ πράγματα βοοῦν καὶ ἡ προφητεία ἐκπληρώθηκε, γιὰ ποῖό λόγο μάταια καὶ ἀνώφελα φέρεσαι μὲ ἀδιαντροπία; Γιατί, ποῦ εἶναι τῶρα ὅλα ἐκεῖνα τὰ σεμνά σας; ποῦ ὁ ἀρχιερέας; ποῦ ἡ στολή; ποῦ τὸ

λη καὶ τὸ λογεῖον καὶ ἡ δῆλωσις; Μὴ γάρ μοι τοὺς πατριάρχας τού-
 τους εἶπης, τοὺς καπήλους, τοὺς ἐμπόρους, τοὺς πάσης παρανομίας
 γέμοντας. Ποῖος ἱερεὺς, εἶπέ μοι, χρίσματος οὐκ ὄντος ἐκείνου τοῦ
 παλαιοῦ, οὐδὲ τῆς ἄλλης ἀγιαστίας ἀπάσης; Ποῖος ἱερεὺς, εἶπέ μοι,
 5 θυσίας οὐκ οὔσης, οὐδὲ βωμοῦ, οὐδὲ λατρείας; Βούλει σοι τοὺς
 περὶ τῆς ἱερωσύνης λαλήσω νόμους, πῶς τὸ παλαιὸν ἐγίνοντο;
 Ἵνα μάθης ὅτι οὗτοι οἱ νῦν πατριάρχαι παρ' ὑμῖν λεγόμενοι οὐχ ἱε-
 ρεῖς εἰσιν, ἀλλὰ ἱερεῖς ὑποκρίνονται καὶ παίζουσι καθάπερ ἐν τῇ
 σκηνῇ, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ὑπόκρισιν διατηρῆσαι δύνανται (τοσοῦτον
 10 οὐχὶ τῆς ἀληθείας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑποκρίσεως αὐτῆς ἐξηκον-
 τίσθησαν). Ἀναμνήσθητι τοίνυν πῶς Ἀαρῶν ἐγένετο ἱερεὺς τότε,
 πόσας ἐπ' αὐτῷ θυσίας ἔθυσεν ὁ Μωϋσῆς, πόσα κατέβαλεν ἱερεῖα,
 πῶς αὐτὸν ἔλουσε, πῶς αὐτοῦ ἔχρισε τὸν λοβὸν τοῦ ὠτίου, τὴν χει-
 ς τὴν δεξιάν, τὸν πόδα τὸν δεξιόν· εἶτα εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰ-
 15 σήγαγεν· εἶτα ἐκέλευσε ρητόν τινα ἀριθμὸν ἡμερῶν ἔνδον μεῖναι.
 Μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῶν ἄξιον ἀκοῦσαι τῶν ρήσεων.

«Αὕτη», φησὶν, «ἡ χρίσις Ἀαρῶν, καὶ ἡ χρίσις τῶν υἱῶν αὐ-
 τοῦ. Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων· λαβὲ Ἀαρῶν καὶ
 τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ τὰς στολὰς αὐτῶν καὶ τὸ ἔλαιον τῆς χρίσεως
 20 καὶ τὸν μόσχον τὸν περὶ τῆς ἀμαρτίας, καὶ κριδὸν καὶ ἐκκλησίασον
 τὴν συναγωγὴν ἐπὶ τὴν θύραν τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου. Καὶ εἶπε
 Μωϋσῆς πάση τῇ συναγωγῇ· τοῦτο τὸ ρῆμα ὁ ἐνετείλατο Κύριος.
 Καὶ ἐπειδὴ προσήγαγεν αὐτοὺς» (δεῖ γὰρ συντεμεῖν), «ἔλουσεν αὐ-
 τοὺς ὕδατι, ἐνέδυσσε τὸν χιτῶνα, ἔζωσε τὴν ζώνην, ἐνέδυσσε τὸν
 25 ἐπενδύτην, ἐπέθηκε τὴν ἐπωμίδα, ἔζωσεν αὐτὸν καὶ συνέσφιγξεν,
 ἐπέθηκε τὸ λογεῖον καὶ ἐπὶ τὸ λογεῖον τὴν δῆλωσιν καὶ τὴν ἀλή-
 θειαν καὶ τὴν μίτραν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς μίτρας τὸ
 πέταλον τὸ χρυσοῦν· εἶτα λαβὼν ἀπὸ ἐλαίου, ἐπέρρανεν ἀπ' αὐτοῦ
 ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον καὶ ἡγίασεν αὐτὸ καὶ τὰ σκεύη καὶ τὸν λουτή-
 30 ς καὶ τὴν βάσιν καὶ ἡγίασεν αὐτὰ καὶ ἐπέχεεν ἀπ' αὐτοῦ ἐπὶ τὴν
 κεφαλὴν Ἀαρῶν· καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ὁμοίως ἐποίησε καὶ προσή-
 γαγε τὸν μόσχον. Καὶ ἐπειδὴ ἔθυσεν, ἐπιθέντος Ἀαρῶν τὰς χεῖρας
 καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ἀπὸ τοῦ αἵματος λαβῶν, ἔθηκεν ἐπὶ τὰ κέρατα
 τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἐκαθάρισε τὸ θυσιαστήριον καὶ τὸ αἷμα ἐξέ-

προφητικὸ ἐπιστήθιο του καὶ ἡ δῆλωση τῶν πετραδίων; Μὴ μοῦ ἀναφέρης τοὺς τωρινοὺς πατριάρχες, τοὺς κάπηλους, τοὺς ἐμπόρους, τοὺς γεμάτους ἀπὸ κάθε παρανομία. Ποιὸς εἶναι ἱερεὺς, πές μου, χωρὶς νὰ ὑπάρχη τὸ παλαιὸ ἐκεῖνο χρίσμα καὶ ὅλη ἡ ἄλλη ἱεροτελεστία; Ποιὸς εἶναι ἱερεὺς, πές μου, χωρὶς νὰ ὑπάρχη θυσία οὔτε βωμὸς οὔτε λατρεία; Θέλεις νὰ σοῦ πῶ γιὰ τοὺς νόμους τῆς ἱερωσύνης, πῶς γίνονταν τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα χρόνια οἱ ἱερεῖς; Γιὰ νὰ μάθης, ὅτι αὐτοὶ ποὺ σήμερα ὀνομάζονται ἀπὸ σᾶς πατριάρχες, δὲν εἶναι ἱερεῖς, ἀλλ' ὑποκρίνονται ὅτι εἶναι ἱερεῖς καὶ παίζουσι σὰν ἠθοποιοὶ στὴ σκηνή, ἢ καλύτερα οὔτε καὶ τὴν ὑποκρισία μποροῦν νὰ διατηρήσουν (τόσο πολὺ ἔχουν ἀπομακρυνθῆ ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ὑποκρισία), γιὰ νὰ τὸ μάθης λοιπὸν θυμήσου, πῶς ὁ Ἄαρὼν ἔγινε τότε ἱερεὺς, πόσες θυσίες πρόσφερε ὁ Μωϋσῆς γιὰ τὸ γεγονὸς αὐτό, πόσα θύματα θυσίασε, πῶς τὸν ἔλουσε, πῶς τοῦ ἔχρισε τὸν λοβὸ τοῦ αὐτιοῦ του, τὸ δεξιὸ χέρι καὶ τὸ δεξιὸ τοῦ πόδι, καὶ ὕστερα τὸν ὠδήγησε μέσα στὰ ἅγια τῶν ἀγίων καὶ διέταξε νὰ μείνῃ ἐκεῖ μέσα γιὰ ὠρισμένες ἡμέρες. Ἡ καλύτερα ἀξίζει ν' ἀκούσουμε καὶ αὐτὰ τὰ λόγια.

«Αὐτῆ», λέγει, «εἶναι ἡ χρίση τοῦ Ἄαρὼν καὶ ἡ χρίση τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Καὶ μίλησε ὁ Κύριος πρὸς τὸν Μωϋσῆ καὶ τοῦ εἶπε. Ἔλα τὸν Ἄαρὼν καὶ τοὺς υἱοὺς του καὶ τὶς στολές αὐτῶν καὶ τὸ λάδι τῆς χρίσεως καὶ τὸν μόσχο ποὺ θὰ προσφερθῆ γιὰ τὶς ἀμαρτίες καὶ ἓνα κριὸ καὶ συγκέντρωσε ὅλους τοὺς Ἰσραηλῖτες μπροστὰ στὴ θύρα τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου'. Καὶ εἶπε Μωϋσῆς σ' ὅλους τοὺς συγκεντρωθέντες. Ἄυτῆ εἶναι ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου γιὰ τὴ χειροτονία τῶν ἱερέων'». Καὶ ἀφοῦ ὠδήγησε αὐτοὺς (γιατὶ πρέπει νὰ συντομεύσω), τοὺς ἔλουσε μὲ νερό, ἔντυσε αὐτὸν καὶ τὸν ἔζωσε μὲ τὴ ζώνη, ἔθεσε ἐπάνω του τὸ λογεῖο καὶ ἐπάνω στὸ λογεῖο τὴ δῆλωση καὶ τὴν ἀλήθεια, ἔβαλε τὴ μήτρα ἐπάνω στὸ κεφάλι του καὶ ἐπάνω στὴ μήτρα τὸ χρυσὸ πέταλο· ἔπειτα πῆρε ἀπὸ τὸ λάδι τῆς χρίσεως καὶ ράντισε μ' αὐτὸ τὸ θυσιαστήριον καὶ ἀγίασεν αὐτό, ἀγίασε καὶ τὰ σκεύη καὶ τὸν λουτήρα καὶ τὴ βάση καὶ ἔχυσε ἀπὸ αὐτὸ ἐπάνω στὸ κεφάλι τοῦ Ἄαρὼν. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ στοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ μετὰ διέταξε νὰ φέρουν τὸ μοσχάρι. Καὶ ἀφοῦ τὸ θυσίασε μετὰ τὴν τοποθέτησιν ὑπὸ τοῦ Ἄαρὼν καὶ τῶν υἱῶν του τῶν χειρῶν τοὺς ἐπάνω σ' αὐτό, πῆρε ἀπὸ τὸ αἷμα καὶ ἔβαλε στὰ κέρατα τοῦ θυσιαστηρίου καὶ καθάρισε τὸ θυσιαστήριον καὶ τὸ αἷμα τὸ ἔχυσε στὴ

χεεν ἐπὶ τὴν βάσιν τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἠγίασεν αὐτὸ τοῦ ἐξιλάσασθαι ἐπ' αὐτοῦ. Εἶτα, ἐπειδὴ τινα ἐξ αὐτοῦ κατάκαυσε, τὰ μὲν ἔνδον, τὰ δὲ ἔξω, ἤγαγε πάλιν κριὸν καὶ αὐτὸν ὠλοκαύτωσε καὶ προσήγαγε πάλιν κριὸν ἕτερον τὸν τῆς τελειώσεως. Καὶ πάλιν ἐπι-
 5 θέντος Ἀαρὼν καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ τὰς χεῖρας, ἔσφαξε. Καὶ ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτοῦ λαβὼν, ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸν λοβὸν τοῦ ὠτίου Ἀαρὼν τοῦ δεξιοῦ καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ ποδὸς τοῦ δεξιοῦ, καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ οὕτως ἐποίησεν. Εἶτά τινα τῆς θυσίας λαβὼν, ἐπέθηκεν ἐπὶ ταῖς χερσὶν Ἀαρὼν καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ τοὺς υἱοὺς αὐ-
 10 τοῦ καὶ τὰς στολὰς τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Καὶ ἠγίασεν αὐτοὺς καὶ ἐκέλευσεν ἐψῆσαι κρέας ἐν τῇ αὐλῇ τῆς σκηνῆς καὶ ἐκεῖ φαγεῖν αὐτό· καὶ ἀπὸ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου οὐκ ἐξελεύσεσθε, φησὶν, ἐπὶ ἡμέρας ἕως ἡ ἡμέρα πληρωθῆ, ἡμέρα τελειώσεως ὑμῶν· ἐπὶ γὰρ ἡμέρας τελειώσει τὰς χεῖρας ὑμῶν, ὥστε ἐξιλάσα-
 15 σθαι περὶ ὑμῶν».

Ὅταν οὖν λέγῃ ὅτι διὰ τούτων ὁ Ἀαρὼν ἐτελειώθη, διὰ τούτων ἐκαθαρίσθη, διὰ τούτων ἠγιάσθη, διὰ τούτων ἐξιλάσατο τὸν Θεόν, μὴθὲν δὲ τούτων γίνηται νῦν, μήτε θυσία, μήτε ὠλοκαύτωσις, μήτε αἵματος ραντισμός, μήτε ἐλαίου χρίσις, μήτε σκηνὴ ἢ τοῦ
 20 μαρτυρίου, μήτε τὸν ὠρισμένον τῶν ἡμερῶν ἀριθμὸν ἔνδον καθέζηται, εὐδηλον ὅτι καὶ ἀτελής καὶ ἀκάθαρτος καὶ ἐναγῆς καὶ βέβηλός ἐστιν ὁ παρ' αὐτοῖς ἱερεὺς νῦν καὶ τὸν Θεὸν παροξύνει. Εἰ γὰρ ἄλλως οὐκ ἔνι αὐτὸν τελειωθῆναι ἀλλ' ἢ διὰ τούτων, ἀνάγκη πᾶσα, τούτων μὴ γινομένων, ἱερωσύνην αὐτοῖς μὴ συνεστάναι.
 25 Ὅρᾳς ὅτι δικαίως ἔλεγον ὅτι οὐχὶ τῆς ἀληθείας μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ὑποκρίσεως τοῦ πράγματος ἐξηκοντίσθησαν μακρὰν πού καὶ πόρρω γενόμενοι.

6. Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθεν ἐστὶ μαθεῖν πῶς σεμνὸν τὸ τῆς ἱερωσύνης ἦν ἀξίωμα. Ὅτε γοῦν τῷ Ἀαρὼν ἐπανέ-
 30 στησαν μιαιοὶ τινες καὶ πανώλεθροι, τῆς ἀρχῆς αὐτὸν ἐκβαλεῖν ἐπιχειροῦντες καὶ ὑπὲρ τῆς τιμῆς πρὸς αὐτὸν ἀμφισβητοῦντες, ὁ πρῶτος Μωϋσῆς, βουλόμενος αὐτοὺς πεῖσαι διὰ τῶν πραγμά-

βάση τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἀγίασε αὐτὸ γιὰ νὰ προσφέρονται ἐπάνω σ' αὐτὸ οἱ θυσίες ἐξιλασμοῦ τῶν ἁμαρτιῶν. Ἔπειτα, ἀφοῦ ἔκαυσε μερικὰ μέρη αὐτοῦ, ἄλλα μέσα στὴν παρεμβολή καὶ ἄλλα ἔξω, ὠδήγησε καὶ τὸν κριὸ καὶ τὸν πρόσφερε ὡς ὀλοκαύτωμα. Ὡδήγησε καὶ ἄλλον κριὸ γιὰ νὰ προσφερθῆ θυσία πρὸς ὀλοκλήρωση τῆς χειροτονίας. Καὶ πάλι ἀφοῦ ἔθεσαν ὁ Ἄαρὼν καὶ οἱ υἱοὶ του τὰ χέρια τους ἐπάνω σ' αὐτόν, τὸν ἔσφαξε. Πῆρε τότε αἷμα ἀπὸ αὐτόν καὶ ἔχρισε τὸν λοβὸ τοῦ δεξιοῦ αὐτιοῦ τοῦ Ἄαρὼν, τὸ ἄκρο τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ του καὶ τὸ ἄκρο τοῦ δεξιοῦ ποδιοῦ του, κάμνοντας τὸ ἴδιο καὶ στοὺς υἱούς του. Ἔπειτα παίρνοντας ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ θυσιασμένο, τὸ ἔβαλε στὰ χέρια τοῦ Ἄαρὼν καὶ τῶν υἱῶν του καὶ αὐτὰ τὰ πρόσφερε στὸ Θεό. Καὶ παίρνοντας στὴ συνέχεια αἷμα καὶ λάδι ραντισε τὸν Ἄαρὼν καὶ τὶς στολές του καθὼς καὶ τοὺς υἱούς του καὶ τὶς στολές τῶν υἱῶν του καὶ τοὺς ἀγίασε. Πρόσταξε τότε νὰ ψήσουν τὸ κρέας στὴν αὐλή τῆς σκηνῆς καὶ νὰ τὸ φάγουν ἐκεῖ. «Καὶ δὲν θὰ βγῆτε», λέγει, «ἀπὸ τῆ θύρα τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρες, μέχρι πὺ νὰ συμπληρωθῆ ἡ ἡμέρα, ἡ ἡμέρα τῆς τελειώσεώς σας. Γιατὶ ἑπτὰ ἡμέρες ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν καθιέρωση τῶν χειρῶν σας, γιὰ τὴν καθιέρωση σας»²³.

Ὅταν λοιπὸν λέγη, ὅτι μὲ ὅλα αὐτὰ ὁ Ἄαρὼν τελειώθηκε, ὅτι μὲ αὐτὰ καθαρίστηκε, ὅτι μὲ αὐτὰ ἀγιάσθηκε, ὅτι μὲ αὐτὰ ἐξιλέωσε τὸν Θεό, καὶ τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν γίνεται σήμερα, οὔτε θυσία οὔτε ὀλοκαύτωμα οὔτε ραντισμὸς μὲ αἷμα οὔτε χρίση μὲ λάδι οὔτε ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ὑπάρχει οὔτε κάθεται μέσα γιὰ ὠρισμένες ἡμέρες, εἶναι ὀλοφάνερο, ὅτι ὁ σημερινὸς ἱερεὺς τοὺς εἶναι καὶ ἀτελής καὶ ἀκάθαρτος καὶ ἀνίερος καὶ βέβηλος καὶ τὸν Θεὸ παροργίζει. Γιατὶ, ἂν αὐτὸς δὲν μπορῆ νὰ γίνῃ ἱερεὺς ἀλλιῶς, παρὰ μόνο μὲ ὅλα αὐτά, ἀναγκαστικὰ τότε, ἀφοῦ αὐτὰ δὲν γίνονται, νὰ μὴ ὑπάρχη σ' αὐτοὺς ἱερωσύνη. Βλέπεις ὅτι σωστὰ ἔλεγα, ὅτι αὐτοὶ ἔχουν πάρα πολὺ ἀπομακρυνθῆ ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὑποκρισία τοῦ πράγματος.

6. Καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλοῦ μπορούμε νὰ μάθουμε πόσο σεμνὸ ἦταν τῆς ἱερωσύνης τὸ ἀξίωμα. Ὅταν δηλαδὴ ἐπανεστάτησαν ἐναντίον τοῦ Ἄαρὼν μερικοὶ μιανοὶ καὶ ἐπάρατοι, ἐπιχειρώντας νὰ τοῦ ἀφαιρέσουν τὸ ἀξίωμά του, ἐπειδὴ ἀμφισβητοῦσαν τὴν ἀξία του, ὁ πραότατος Μωϋσῆς, θέλοντας νὰ τοὺς πείση

των αὐτῶν, ὅτι οὐχ ὡς ἀδελφὸν καὶ προσήκοντα καὶ οἰκεῖον ἐπὶ ταύτην ἤγαγε τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ τῇ ψήφῳ τοῦ Θεοῦ πειθόμενος ἐνεχείρισεν αὐτῷ τὴν ἱερωσύνην ἐκείνην, ἐκέλευσεν ἀνὰ ἐκάστη φυλῇ ράβδον κομίσει, ἔτι δὲ καὶ τῷ Ἄαρῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐκόμισαν, 5 λαβῶν αὐτὰς ἀπάσας, ἔνδον ἀπέθετο, καὶ ἀποθέμενος, τὴν τοῦ Θεοῦ λοιπὸν κρίσιν ἀναμένειν ἐκέλευσε τὴν διὰ τῶν ράβδων γινόμενην ἐκείνων. Εἶτα ἀθρόον τῶν ἄλλων μενουσῶν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σχήματος, ἢ τοῦ Ἄαρῶν ἐβλάστησε μόνη καὶ φύλλα ἤνευκε καὶ καρπούς, ἵνα μάθωσιν ὅτι ὁ τῆς φύσεως Δεσπότης πάλιν αὐτὸν 10 ἐχειροτόνει, ἀντὶ γραμμάτων τοῖς φύλλοις χρώμενος. Ὁ γὰρ εἰπὼν ἐξ ἀρχῆς, «βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου» καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς πρὸς καρπογονίαν διεγείρας, οὗτος καὶ τὸ ξύλον τότε ἐκεῖνο, ξηρὸν ὄν καὶ ἄκαρπον καὶ γῆς χωρὶς καὶ ρίζης, βλαστῆσαι ἐποίησε· καὶ ἦν λοιπὸν ἔλεγχος καὶ μάρτυς καὶ τῆς ἐκείνων κακίας καὶ 15 τῆς τοῦ Θεοῦ κρίσεως ἡ ράβδος ἐκείνη, φωνὴν μὲν οὐκ ἀφιεῖσα, σάλπιγγος δὲ λαμπρότερον διὰ τῆς ὄψεως πᾶσι παραινοῦσα, μηκέτι τοῖς τοιούτοις ἐπιχειρεῖν πράγμασι.

Καὶ οὐ τούτῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρῳ πάλιν αὐτὸν ἐχειροτόνησε τρόπῳ. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ συστάντες ἐπεθύμουν αὐτοῦ τῆς 20 τιμῆς (περιμάχητον γὰρ πῶς ἡ ἀρχὴ καὶ πολλοῖς ἐπέραστον) ἐκέλευσε πυρεῖα πάλιν ἐνεγκόντας καὶ θυμίαμα ἐπιθέντας, τὴν ἄνωθεν ἀναμένειν ψῆφον. Καὶ θυμιῶντων αὐτῶν, ἡ γῆ διαστᾶσα πάντας κατέπτε τοὺς συναιρουμένους αὐτοῖς καὶ τοὺς τὰ πυρεῖα λαβόντας ἄνωθεν κατέφλεξε πῦρ. Καὶ ἵνα μὴ τῷ χρόνῳ λήθῃ τὸ γινόμενον 25 παραδοθῆ καὶ ἀγνοεῖν τοὺς μετὰ ταῦτα ποιῆ τὴν παράδοξον τοῦ Θεοῦ ψῆφον προσέταξεν ὁ Μωϋσῆς ἐκεῖνα τὰ πυρεῖα λαβόντας περιελάσαι τῷ θυσιαστηρίῳ, ἵν', ὡσπερ ἡ ράβδος χωρὶς φωνῆς ἠφίει φωνὴν διὰ τῆς ὄψεως, οὕτω καὶ τὰ πέταλα ταῦτα τοῖς μετὰ ταῦτα διαλέγηται πᾶσι καὶ παραινῆ καὶ συμβουλεύῃ, μηδαμῶς μι- 30 μεῖσθαι τὴν τῶν προτέρων ἄνοιαν, ἵνα μὴ τὴν αὐτὴν ὑπομείνωσι δίκην.

24. Γεν. 1,11.

25. Γεν. 2,11. Ἄριθμ. 17.

μέ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅτι δηλαδή δὲν τὸν ἀνέβασε στὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἐπειδὴ ἦταν ἀδελφὸς καὶ συγγενῆς καὶ φίλος, ἀλλά, ὑπακούοντας στὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐμπιστεύθηκε τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης, διέταξε τὴν κάθε φυλὴ καθὼς καὶ τὸ Ἄαρὼν νὰ φέρουν ἀπὸ μία ράβδο. Κι ἀφοῦ τὶς ἔφεραν, τὶς πῆρε ὅλες καὶ τὶς τοποθέτησε μέσα στὴ σκηνὴ τοῦ Μαρτυρίου καὶ ἀφοῦ τὶς τοποθέτησε, διέταξε νὰ περιμένουν τὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, πού θὰ φανερωνόταν μὲ τὶς ράβδους αὐτές. Τὴν ἐπομένη, ἐνῶ οἱ ἄλλες παρέμειναν ὅπως ἦταν, μόνο ἡ ράβδος τοῦ Ἄαρὼν βλάστησε, ἔβγαλε φύλλα καὶ καρποφόρησε, γιὰ νὰ μάθουν ὅτι ὁ Δεσπότης τῆς φύσεως χειροτονοῦσε πάλι τὸν Ἄαρὼν, χρησιμοποιώντας ἀντὶ γραμμάτων τὰ φύλλα. Γιατί, αὐτὸς πού εἶπε στὴν ἀρχὴ «ὡς βλαστήση ἡ γῆ βοτάνη χόρτου»²⁴ καὶ διήγειρε τὴ δύναμή της σὲ καρποφορία, αὐτὸς καὶ τὸ ξύλο ἐκεῖνο, τὸ ξερὸ καὶ ἄκαρπο καὶ χωρὶς χῶμα καὶ ρίζα, τὸ ἔκαμε νὰ βλαστήση. Καὶ ἀπέβηκε τότε ἡ ράβδος ἐκείνη ἔλεγχος καὶ μάρτυρας καὶ τῆς κακίας ἐκείνων καὶ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Θεοῦ, μὴ ἀφήνοντας βέβαια φωνή, ἀλλὰ συμβουλεύοντας ὅλους μὲ τὸ ὄλο θέαμά της λαμπρότερα καὶ ἀπὸ τὸν ἦχο τῆς σάλπιγγας, νὰ μὴ ἐπιχειροῦν ποτὲ πιά τέτοια πράγματα²⁵.

Καὶ ὄχι μόνο μὲ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλον τρόπο χειροτόνησε πάλι τὸν ἴδιο. Ἐπειδὴ δηλαδή πολλοὶ Ἰουδαῖοι ξεσηκώθηκαν καὶ ἐπιθυμοῦσαν νὰ λάβουν τὸ ἀξίωμά του (γιατὶ ἡ ἐξουσία εἶναι ἓνα πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖον μάχονται ὄλοι καὶ τὸ ἐπιθυμοῦν), τοὺς διέταξε πάλι, ἀφοῦ φέρουν θυμιατήρια καὶ βάλουν σ' αὐτὰ θυμίαμα, νὰ περιμένουν τὴν κρίση τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐνῶ θυμιάζαν αὐτοὶ ἄνοιξε ἡ γῆ στὰ δύο καὶ κατάπιε ὄλους τοὺς στασιαστὲς καὶ φωτιὰ πού ἦλθε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κατέκαυσε ἐκείνους πού κρατοῦσαν τὰ θυμιατήρια. Καὶ γιὰ νὰ μὴ λησμονηθῇ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου τὸ γεγονὸς αὐτὸ καὶ μείνη ἄγνωστη στοὺς μεταγενεστέρους ἡ παράδοξη ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, διέταξε ὁ Μωϋσῆς, ἀφοῦ ἄρουν ἐκεῖνα τὰ θυμιατήρια, νὰ τὰ κρεμάσουν γύρω ἀπὸ τὸ θυσιαστήριο, ὥστε, ὅπως ἡ ράβδος χωρὶς νὰ ἔχη φωνὴ ἄφηνε μὲ τὴν ἐμφάνισή της κραυγὴ, ἔτσι καὶ τὰ θυμιατήρια νὰ ἀφήνουν φωνὴ σὲ ὄλους τοὺς μεταγενεστέρους καὶ νὰ τοὺς προτρέπουν καὶ νὰ τοὺς συμβουλεύουν νὰ μὴ μιμοῦνται σὲ καμμιά περίπτωσι τὴν ἀνοησία τῶν παλαιῶν, γιὰ νὰ μὴν ὑποστοῦν τὴν ἴδια τιμωρία.

Ὅρᾳς πῶς τὸ παλαιὸν οἱ ἱερεῖς ἐχειροτονοῦντο; Νυνὶ δὲ παίγνια τὰ παρὰ Ἰουδαίοις πάντα καὶ γέλωσ καὶ αἰσχύνῃ καὶ καπηλεία καὶ μυρίας μεστὰ παρανομίας. Τούτοις οὖν ἀκολουθεῖς, εἶπέ μοι, τοῖς ἀπεναντίας ἀεὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις ἅπαντα καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν φιλονεικοῦσι καὶ πρὸς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν τρέχεις; Καὶ οὐ δέδοικας μὴ σκηπτὸς ἄνωθεν κατενεχθεῖς καταφλέξῃ σου τὴν κεφαλὴν; Οὐκ οἶδας ὅτι, κἂν μὴ ληστεύῃ τις, ἐν δὲ τῷ τῶν ληστευόντων σπηλαίῳ φανῆ, τὴν αὐτὴν ἐκείνοις δίδωσι δίκην; Καὶ τί λέγω τὰ τῶν ληστῶν; Ἴστε δὴ που πάντες καὶ μέμνησθε, ὅτε τοὺς ἀνδριάντας καθεῖλον παρ' ἡμῖν μιαιοὶ τινες ἄνθρωποι καὶ γόητες, πῶς οὐκ ἐκεῖνοι μόνον ὁ τολμήσαντες, ἀλλὰ καὶ ὅσοι παρόντες ἀπλῶς τοῖς γενομένοις ἐφάνησαν, εἰς δικαστήριον ἀναρπασθέντες, καὶ συνηπαχθέντες ἐκείνοις, τὴν ἐσχάτην ἔδωκαν δίκην; Σὺ δέ, ἔνθα Πατὴρ ὑβρίζεται καὶ Υἱὸς βλασφημεῖται ἔνθα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ζωοποιὸν ἀθετεῖται, σπεύδεις τρέχειν, εἶπέ μοι; Καὶ οὐ δέδοικας, οὐδὲ φρίττεις εἰς τοὺς βεβήλους καὶ ἀκαθάρτους τόπους ἐκείνους σαυτὸν εἰσάγων; Καὶ ποίαν ἔξεις, εἶπέ μοι, ἀπολογία, τίνα συγγνώμην, ἐκὼν σεαυτὸν εἰς τὸ βάραθρον ὠθῶν καὶ κατὰ κρημνῶν ἀφείς;

20 Μὴ γάρ μοι τοῦτο εἶπης, ὅτι νόμος ἐκεῖ κεῖται καὶ προφητῶν βιβλία. Οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο ποιῆσαι τόπον ἅγιον. Τί γὰρ μεῖζόν ἐστὶ βιβλία κεῖσθαι ἐν τόπῳ ἢ φθέγγεσθαι τὰ ἀπὸ τῶν βιβλίων; Εὐδὴλον ὅτι τὰ ἀπὸ τῶν βιβλίων φθέγγεσθαι καὶ ἔχειν ἐν διανοίαις. Τί οὖν, εἶπέ μοι, ἐπειδὴ ὁ διάβολος ἐφθέγγετο ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ἄρα 25 ἠγιάσθη αὐτοῦ τὸ στόμα; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ἀλλ' ἔμεινεν ὧν ὁ διάβολος. Τί δὲ οἱ δαίμονες; Ἐπειδὴ ἐκήρυττον καὶ ἔλεγον, «οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ εἰσι τοῦ ὑψίστου, καταγγέλλοντες ὑμῖν ὁδὸν σωτηρίας», ἄρα οὖν διὰ τοῦτο εἰς τοὺς ἀπόστολους αὐτοὺς ἐντάξομεν; Οὐδαμῶς, ἀλλ' ὁμοίως αὐτοὺς μένομεν ἀποστρεφόμενοι 30 καὶ μισοῦντες. Εἶτα ρήματα μὲν προφερόμενα οὐχ ἀγιάζει, τὰ δὲ βιβλία κείμενα ἀγιάζει; Καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον;

Διὰ τοῦτο μάλιστα μὲν μισῶ τὴν συναγωγὴν, ἐπειδὴ τὸν νό-

Βλέπεις πῶς χειροτονοῦνταν τὴν παλαιὰ ἐποχὴ οἱ ἱερεῖς; Τώρα ὅμως ὅλα ὅσα συμβαίνουν στοὺς Ἰουδαίους εἶναι παιχνίδια καὶ χλευασμὸς καὶ ντροπὴ καὶ καπηλεία καὶ γεμᾶτα ἀπὸ μύριες παρανομίες. Πές μου, αὐτοὺς ἀκόμη ἀκολουθεῖς, πού με πείσμα ἀγωνίζονται νὰ λένε καὶ νὰ πράττουν πάντοτε ὅ,τι εἶναι ἀντίθετο πρὸς τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ καὶ τρέχεις στὶς συναγωγές τους; Καὶ δὲν φοβᾶσαι μήπως, πέφτοντας κεραυνὸς ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, κατακάψῃ τὸ κεφάλι σου; Δὲν γνωρίζεις ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ληστεύῃ κανεὶς, ἀλλὰ φανῆ στὸ σπήλαιο τῶν ληστῶν, τιμωρεῖται μετὴν ἴδια τιμωρία μετὰ ἐκείνους; Καὶ γιατί νὰ ὀμιλῶ γιὰ τὰ τῶν ληστῶν; Γνωρίζετε ἄραγε καὶ ἐνθυμεῖσθε ὅλοι σας, ὅταν μερικοὶ μιανοὶ καὶ ἀπατεῶνες κατέστρεψαν τοὺς ἀνδριάντες, ὄχι μόνο ἐκεῖνοι πού ἀποτόλμησαν τὴν πράξη, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἔτυχε νὰ εἶναι παρόντες ἐκεῖ συνελήφθησαν καὶ σύρθησαν στὸ δικαστήριον καὶ τιμωρήθηκαν μετὴν ἐσχάτη τῶν ποινῶν; Καὶ σύ, πές μου, βιάζεσαι νὰ τρέχῃς ἐκεῖ ὅπου ὁ Πατήρ ὑβρίζεται καὶ ὁ Υἱὸς βλασφημεῖται καὶ τὸ ἅγιον καὶ ζωοποιὸ Πνεῦμα ἀπορρίπτεται; Καὶ δὲν φοβᾶσαι οὔτε φρίττεις μπαίνοντας στοὺς βέβηλους καὶ ἀκάθαρτους ἐκείνους τόπους; Καὶ ποιά ἀπολογία, πές μου, θὰ ἔχῃς, ποιά συγγνώμη, ὅταν σὺ ὁ ἴδιος σπρώχνῃς τὸν ἑαυτὸ σου στὸ βάραθρον καὶ τὸν ἀφήνῃς νὰ πέσῃ στὸ γκρεμὸ;

Μὴ μοῦ πῆς βέβαια αὐτό, ὅτι ἐκεῖ βρίσκονται ὁ νόμος καὶ τὰ βιβλία τῶν προφητῶν. Δὲν ἀρκεῖ αὐτὸ γιὰ νὰ κἀνῃ τὸν τόπον ἅγιον. Γιατί, ποιὸ εἶναι μεγαλύτερον, τὸ νὰ ὑπάρχουν βιβλία σὲ ἕναν τόπον ἢ νὰ λέγῃ κανεὶς τὸ περιεχόμενον τους; Εἶναι φανερό, ὅτι μεγαλύτερον εἶναι τὸ νὰ λέγῃ κανεὶς τὸ περιεχόμενον τους καὶ νὰ τὸ ἔχῃ στὸ μυαλό του. Τί λοιπόν, πές μου, ἐπειδὴ ὁ Διάβολος μίλησε μετὰ λόγια τῶν Γραφῶν, ἄραγε ἀγιάσθηκε τὸ στόμα του; Δὲν μπορεῖς αὐτὸ νὰ τὸ πεῖς, ἀλλὰ συνέχισε νὰ παραμένῃ διάβολος. Καὶ οἱ δαίμονες τί; Ἐπειδὴ κήρυτταν καὶ ἔλεγαν, «αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου, καὶ κηρύττουν σὲ σᾶς ὁδὸ σωτηρίας»²⁶, ἄραγε γι' αὐτὸ νὰ τοὺς κατατάξουμε μετὰ τῶν ἀποστόλων; Κάθε ἄλλο, ἀλλὰ κατὰ παρόμοιον τρόπο ἐξακολουθοῦμε νὰ τοὺς ἀποστρεφόμεσθε καὶ νὰ τοὺς μισοῦμε. Ἐπειτα, λόγια τῆς Γραφῆς λεγόμενα δὲν ἀγιάζουν, καὶ ἀγιάζουν τὰ βιβλία εὐρισκόμενα κάπου; Καὶ πῶς θὰ μπορούσε αὐτὸ νὰ θεωρηθῇ λογικόν;

Ἄλλὰ γι' αὐτὸ κυρίως μισῶ τὴν συναγωγὴν, ἐπειδὴ ἔχει τοὺς

μον ἔχει καὶ τοὺς προφήτας καὶ πλεον αὐτὴν μισῶ νῦν, ἢ εἰ μηδὲν εἶχε τούτων. Τί δήποτε; Ὅτι πολὸν τὸ δέλεαρ, πολλὴ ἡ ἀπάτη τοῖς ἀφελεστέροις ἐντεῦθεν γίνεται· ἐπεὶ καὶ τὸν δαίμονα ἐκεῖνον διὰ τοῦτο φθεγγόμενον μᾶλλον ἢ σιωπῶντα ἤλαυνεν ὁ Παῦλος. «Δια-
 5 πονηθεῖς», γὰρ φησί, «τῷ Πνεύματι εἶπεν· ἐξελθε ἀπ' αὐτῆς». Καὶ τίνος ἔνεκεν; Ἐπειδὴ ἐβόα· «οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσὶ». Σιγῶντες μὲν γὰρ οὐχ οὕτως ἠπάτων, φθεγγόμενοι δὲ πολλοὺς ἠμελλον τῶν ἀφελεστέρων ὑποσύρειν καὶ πείθειν καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτοῖς προσέχειν. Ἴνα γὰρ θύραν ἀνοίξωσι ταῖς
 10 ἑαυτῶν ἀπάταις καὶ τῷ ψεύδει πολλὴν δῶσι παρρησίαν, διὰ τοῦτο καὶ ἀληθῆ τινα ἀνέμιζαν, καθάπερ οἱ τὰ δηλητήρια κεραυννύντες φάρμακα, μέλιτι τὸ στόμα τῆς κύλικος περιχρίοντες, εὐπαράδεκτον ποιοῦσι τὴν βλάβην. Διὰ τοῦτο δὲ μάλιστα Παῦλος διεπνεύειτο καὶ ἔσπευδεν αὐτοὺς ἐπιστομίσαι, ἐπειδὴ μὴ τὴν αὐτοῖς προσήκουσαν
 15 ἤρπαζον ἀξίαν. Διὰ τοῦτο κάγω μισῶ Ἰουδαίους, ἐπειδὴ νόμον ἔχουσι, νόμον ὑβρίζοντες, καὶ ταύτη τοὺς ἀφελεστέρους δελεάζειν ἐπιχειροῦσιν. Οὐκ ἦν ἔγκλημα τοσοῦτον αὐτοῖς, εἰ μὴ πιστεύοντες τοῖς προφήταις, ἠπείθουν τῷ Χριστῷ. Νῦν δὲ πάσης ἀπεστέρηνται συγγνώμης, ἐκείνοις μὲν πείθεσθαι λέγοντες, καθυβρίζοντες δὲ τὸν
 20 προφητευόμενον ὑπ' ἐκείνων.

7. Ὅλως δὲ εἰ νομίζεις, διότι νόμος ἐκεῖ κεῖται καὶ προφητῶν βιβλία, τὸν τόπον ἅγιον εἶναι, ὥρα σοι λοιπὸν καὶ τὰ εἰδῶλα καὶ τοὺς ναοὺς τῶν εἰδώλων ἀγίους εἶναι νομίζεις. Καὶ γὰρ πολέμου ποτὲ καταλαβόντος τοὺς Ἰουδαίους, κρατήσαντες οἱ Ἀζώτιοι καὶ
 25 τὴν κιβωτὸν λαβόντες, εἰς τὸ ἱερὸν εἰσήγαγον. ἼΑρα οὖν διὰ τοῦτο ἅγιος ἦν ὁ ναός, ἐπειδὴ τὴν κιβωτὸν εἶχεν; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ βέβηλος καὶ ἀκάθαρτος. Καὶ εὐθέως τοῦτο διὰ τῶν ἔργων ἐδείκνυτο. Ἴνα γὰρ μάθωσιν οἱ πολέμιοι ὅτι οὐ δι' ἀσθένειαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν παρανομίαν τῶν θεραπευόντων αὐτὸν ἡ ἥττα γέγονε· καὶ ἡ
 30 κιβωτὸς ληφθεῖσα αἰχμάλωτος, ἐν ἀλλοτρίᾳ γῆ τὴν ἰσχὺν τὴν οἰκείαν ἐπεδείκνυτο, δις τὸ εἰδῶλον χαμαὶ ρίψασα καὶ διακλασθῆναι

νόμους καὶ τοὺς προφήτες, καὶ πολὺ περισσότερο τὴν μισῶ τώρα, παρὰ ἂν δὲν εἶχε τίποτε ἀπ' αὐτά. Γιατί τὴν μισῶ; Γιατί ἀπ' ἐδῶ γίνεταί μεγάλο τὸ δόλωμα καὶ περισσότερη ἢ ἀπάτη γιὰ τοὺς πιὸ ἀφελεῖς. Γιατί καὶ τὸν δαίμονα ἐκεῖνον γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος τὸν πολεμοῦσε περισσότερο ὅταν μιλοῦσε, παρὰ ὅταν σιωποῦσε. Γιατί λέγει· «κυριευμένος ἀπὸ ἀγανάκτηση εἶπε στὸ πνεῦμα. Βγῆς ἀπὸ αὐτήν». Καὶ γιὰ ποιό λόγο; Ἐπειδὴ κραύγαζε, «αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου»²⁷. Γιατί ὅταν σιωποῦσαν δὲν ἐξαπατοῦσαν τόσο πολὺ, ἐνῶ μὲ τὰ λόγια τους ἐπρόκειτο νὰ παρασύρουν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀφελεῖς καὶ νὰ τοὺς πείσουν νὰ τοὺς προσέχουν καὶ σὲ ἄλλα πράγματα. Γιὰ νὰ ἀνοίξουν λοιπὸν θύρα στὶς ἀπάτες τους καὶ νὰ δώσουν μεγαλύτερο θάρρος στὸ ψεῦδος, γι' αὐτὸ καὶ ἀνέμιζαν μὲ τὸ κακὸ καὶ μερικὲς ἀλήθειες, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι πού ἀναμιγνύουν τὰ δηλητηριώδη φάρμακα, ἀλείφοντας μὲ μέλι τὸ στόμιο τοῦ ποτηρίου, κάμνουν εὐπρόσδεκτη τὴ βλάβη. Γι' αὐτὸ λοιπὸν κυρίως ὁ Παῦλος μὲ πολὺν κόπο ἀγωνιζόταν καὶ ἔτρεχε νὰ τοὺς ἀποστομῶση, ἐπειδὴ ἄρπαζαν τὸ ἀξίωμα πού δὲν τοὺς ἀνῆκε. Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ μισῶ τοὺς Ἰουδαίους, ἐπειδὴ ἔχουν νόμο καὶ καθυβρίζοντας τὸν νόμο, ἐπιχειροῦν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ δελεάσουν τοὺς πιὸ ἀφελεῖς. Δὲν θὰ ἦταν τόσο μεγάλο τὸ ἔγκλημά τους, ἂν, μὴ πιστεύοντας στοὺς προφήτες, ἀπειθοῦσαν στὸν Χριστό. Τώρα ὅμως εἶναι ἀποστερημένοι ἀπὸ κάθε συγγνώμη, γιατί λέγουν ὅτι πιστεύουν σ' ἐκείνους, καθυβρίζουν ὅμως τὸν Χριστό, τὸν ὁποῖο προφήτευσαν ἐκεῖνοι.

7. Ἄν ὅμως τελικὰ νομίζης ὅτι ὁ τόπος εἶναι ἅγιος, ἐπειδὴ ἐκεῖ βρίσκονται ὁ νόμος καὶ τὰ προφητικὰ βιβλία, εἶναι πιά καιρὸς νὰ πιστεύης, ὅτι καὶ τὰ εἰδῶλα καὶ οἱ ναοὶ τῶν εἰδώλων εἶναι τόποι ἱεροί. Γιατί, ὅταν κάποτε συνέβηκε πόλεμος ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων, κατὰ τὸν ὁποῖο νίκησαν οἱ Ἀζῶτιοι, ἀφοῦ αὐτοὶ πῆραν τὴν κιβωτὸ τὴν τοποθέτησαν στὸ ἱερό τους. Ἄραγε λοιπὸν γι' αὐτὸ ὁ ναὸς ἦταν ἅγιος, ἐπειδὴ εἶχε τὴν κιβωτό; Καθόλου, ἀλλὰ καὶ βέβηλος ἦταν καὶ ἀκάθαρτος, πρᾶγμα πού ἀποδείχθηκε ἀμέσως ἔμπρακτα. Γιὰ νὰ μάθουν δηλαδὴ οἱ ἐχθροί, ὅτι ἡ ἦττα συνέβηκε ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς παρανομίας τῶν Ἰουδαίων πού τὸν λάτρευαν, καὶ ἡ κιβωτός, πού πάρθηκε σὰν λάφυρο καὶ μεταφέρθηκε σὲ ξένη χώρα, φανέρωσε τὴ δύναμή της, ρίπτο-

παρασκευάσασα. Τοσοῦτον ἀπεῖχεν ἀγιάσαι τὸν τόπον, ὅτι καὶ ἐπολέμει τῷ τόπῳ. Ἄλλως δέ, ποία κιβωτὸς νῦν παρὰ Ἰουδαίους, ὅπου ἰλαστήριον οὐκ ἔστιν; ὅπου οὐ χρησμός, οὐ διαθήκης πλάκες, οὐ τὰ ἅγια τῶν ἀγίων, οὐ τὸ καταπέτασμα, οὐκ ἀρχιερεὺς, οὐ θυ-
 5 μίαμα, οὐχ ὀλοκαύτωμα, οὐ θυσία, οὐ τὰ ἄλλα τὰ ποιοῦντα σεμνὴν τὴν κιβωτὸν τότε ἐκείνην; Ἐμοὶ τῶν ὑπὸ τῆς ἀγορᾶς πωλουμένων κιβωτίων οὐδὲν ἄμεινον αὕτη ἢ κιβωτὸς διακεῖσθαι δοκεῖ, ἀλλὰ καὶ πολλῶ χειρὸν. Καὶ γὰρ τοὺς παριόντας οὐδὲν μὲν αὕτη βλάψαι δύναται, ἐκείνη δὲ καθ' ἡμέραν τοῖς αὐτῇ προσιούσιν ἐργάζεται
 10 βλάβην.

«Ἀδελφοί, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε», καὶ τοὺς πρὸς ταῦτα ἐπτοημένους τῆς ἀκαίρου ταύτης ἀγωνίας ἀπαλλάττοντες, παιδεύσατε τί χρῆ φοβεῖσθαι καὶ δεδοικέ-
 15 ναί, οὐχὶ τὴν κιβωτὸν ταύτην, ἀλλὰ τὸ καταφθεῖρειν τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ἐκεῖ δρόμων, διὰ τοῦ πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμὸν συνειδό-
 20 τος, διὰ τῆς ἀκαίρου ταύτης παρατηρήσεως. «Οἵτινες», γὰρ φησίν, «ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε». Τοῦτο χρῆ δεδοικέ-
 25 ναι, μὴ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀκούσητε παρὰ τοῦ μέλλοντος κρίνειν ὑμᾶς· «ὑπάγετε, οὐκ οἶδα ὑμᾶς»· τοῖς γὰρ ἐμὲ σταυρώσασι
 30 ἔκοινωνήσατε καὶ τὰς ἐορτάς, ἃς κατέλυσα, φιλονεικοῦντές μοι πάλιν ἀνεστήσατε, πρὸς τὰς συναγωγὰς ἐδράμετε τῶν εἰς ἐμὲ πα-
 35 ρανομησάντων Ἰουδαίων. Κάγῳ μὲν τὸν ναὸν καθεῖλον καὶ ἐρεί-
 40 πιον ἐποίησα τὸν σεμνὸν ἐκεῖνον καὶ φρικατὰ κατέχοντα πράγμα-
 45 τα, ὑμεῖς δὲ οἰκήματα, καπηλείων οὐδὲ ἄμεινον διακεείμενα, καὶ
 50 σπήλαια ληστῶν ἐθεραπεύετε. Εἰ γὰρ τότε, ὅτε τὰ Χερουβὶμ ἦν,
 55 ὅτε ἢ κιβωτός, ὅτε ἔτι Πνεύματος ἐπήνθει χάρις, νῦν μὲν ἔλεγεν,
 60 ὅτι «ἐποίησατε αὐτὸν σπήλαιον ληστῶν», νῦν δέ, ὅτι «οἶκον ἐμπο-
 65 ρίου», διὰ τὰς παρανομίας αὐτῶν καὶ τὰς μαιφονίας, νῦν ὅτε αὐ-
 70 τοὺς ἢ τοῦ Πνεύματος ἐγκατέλιπε χάρις καὶ πάντα ἐκεῖνα ἀνήρηται
 75 τὰ σεμνὰ καὶ τῷ Θεῷ φίλα, τὴν παράνομον ταύτην ἐπιτελοῦσι λα-

28. Α' Κορ. 14,20.

29. Γαλ. 5,4.

30. Λουκᾶ 13,27.

31. Ματθ. 21,13.

ντας δυὸ φορές κάτω τὸ εἶδωλο καὶ κομματιάζοντάς το. Τόσο πολὺ ἀπεῖχε ἀπὸ τὸ ν' ἀγιάσῃ τὸν τόπο, ἀλλὰ καὶ πολεμοῦσε τὸν τόπο, Ἐλλωστε ποιά κιβωτὸς ὑπάρχει τώρα στοὺς Ἰουδαίους, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἰλαστήριο; ὅπου δὲν ὑπάρχει οὔτε χρίσμα οὔτε πλάκες διαθήκης οὔτε τὰ ἅγια ἀγίων οὔτε τὸ καταπέτασμα οὔτε ἀρχιερεὺς οὔτε θυμίαμα οὔτε ὀλοκαύτωμα οὔτε θυσία οὔτε ὄλα τὰ ἄλλα, ποὺ καθιστοῦσαν σεμνὴ τὴν κιβωτό; Ἐγὼ νομίζω, ὅτι ἡ κιβωτὸς αὐτὴ δὲν εἶναι σὲ καθόλου καλύτερη θέσῃ ἀπὸ τὰ κιβώτια ποὺ πωλοῦνται στὴν ἀγορά, ἀλλὰ καὶ σὲ πολὺ χειρότερη. Γιατὶ ἐκεῖνα ἀσφαλῶς δὲν μποροῦν νὰ βλάψουν σὲ τίποτε τοὺς διαβάτες, ἐνῶ αὐτὴ καθημερινὰ προξενεῖ βλάβη σ' ἐκείνους ποὺ τὴν πλησιάζουν.

«Ἀδελφοί, μὴ γίνεσθε παιδιὰ ὡς πρὸ τὸν νοῦ, ἀλλὰ νὰ εἴσθε νήπια ὡς πρὸς τὴν κακία»²⁸, καὶ ἀφοῦ ἀπαλλάξετε ἀπὸ τὴν ἀδικαιολόγητη ἀγωνία ὅσους τοὺς φοβίζουν αὐτά, διδάξτε τους τί πρέπει νὰ φοβοῦνται καὶ ν' ἀποφεύγουν· νὰ φοβοῦνται ὄχι τὴν κιβωτὸ αὐτὴ, ἀλλὰ τὴ φθορὰ τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ μὲ τις ἐκεῖ προσελεύσεις τους, μὲ τὴν ἰουδαϊκὴ συνείδηση, μὲ τὴν ἄσκοπη τήρησῃ ὄλων αὐτῶν. Γιατὶ λέγει, «ὅσοι ζητᾶτε νὰ ἐπιτύχετε τὴ δικαίωσῃ μὲ τὸ νόμο, ἐκπέσατε ἀπὸ τὴ χάρη»²⁹. Αὐτὸ πρέπει νὰ φοβῆσθε, μὴ τυχὸν ἀκούσετε κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ πρόκειται νὰ σᾶς κρίνῃ· «πηγαίνετε, δὲν σᾶς γνωρίζω»³⁰, γιατί συναναστραφήκατε μὲ ἐκείνους ποὺ μὲ σταύρωσαν, τὶς ἐορτὲς ποὺ ἐγὼ κατάργησα, σεῖς, φιλονεικώντας ἐναντίον μου, τὶς ἐπαναφέρατε, καὶ τρέξατε στὶς συναγωγὰς τῶν Ἰουδαίων ποὺ παρανόμησαν σὲ μένα. Καὶ ἐγὼ βέβαια κατέστρεψα τὸν ναὸ καὶ μετέβαλα σὲ ἐρείπια τὸ σέβασμα ἐκεῖνο, ποὺ περιεῖχε τόσα φρικτὰ πράγματα, ἐνῶ σεῖς σέβεσθε οἰκήματα, ποὺ δὲν εἶναι καθόλου καλύτερα ἀπὸ τὰ καπηλεῖα, καθὼς καὶ σπήλαια ληστῶν. Γιατὶ, ἂν τότε, ὅταν ὑπῆρχαν τὰ Χερουβὶμ καὶ ἡ κιβωτὸς καὶ ἡ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπῆρχε ἐν ἀφθονία, ἔλεγε ἄλλοτε, «μεταβάλατε αὐτὸν σὲ σπήλαιο ληστῶν»³¹, καὶ ἄλλοτε, «τὸν ἐκάματε οἶκο ἐμπορίου»³² ἐξ αἰτίας τῶν ἀδικιῶν καὶ τῶν δολοφονιῶν ποὺ διέπρατταν, τώρα ποὺ ἡ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοὺς ἐγκατέλειψε κι ἔχουν καταστραφῆ ὄλα ἐκεῖνα τὰ σεβάσματα πράγματα ποὺ ἦσαν εὐάρεστα στὸν Θεό, αὐτοὶ ἐπιτελοῦν τὴν παρά-

τρείαν, τί ἂν τις προσειπὼν τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, ἀξίαν ἔσται εὐρηκῶς ἐπωνυμίαν; Εἰ γὰρ τότε «σπήλαιον ληστῶν» ἦν, ὅτε ἔτι τὰ τῆς πολιτείας ἐκράτει, νῦν κἂν πορνεῖον, κἂν παρανομίας χωρίον, κἂν ψυχῶν ὄλεθρον, κἂν ἀπωλείας ἀπάσης κρημνὸν καὶ βάρβα-
5 ρον, κἂν ὅτιοῦν τις προσείπη, ἔλαττον ἔτι τῆς ἀξίας ἐρεῖ.

Ναὸν ἐπιθυμεῖς ἰδεῖν, μὴ δράμης εἰς τὴν συναγωγὴν, ἀλλὰ γενοῦ σὺ ναός. Ἐνα κεθεῖλε ναὸν ὁ Θεὸς ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ μυ-
ρίους ἀνέστησεν ἐκείνου πολλῶ σεμνοτέρους· «ὕμεῖς γὰρ ναὸς
10 Θεοῦ ἐστε ζῶντος», φησί. Καλλώπισον ταύτην τὴν οἰκίαν, ἀπέλα-
σον πάντα λογισμὸν πονηρόν, ἵνα γένη μέλος τοῦ Χριστοῦ τίμιον,
ἵνα γένη ναὸς τοῦ Πνεύματος· ποιήσον καὶ ἐτέρους τοιούτους. Καὶ
καθάπερ πένητας ὀρῶντες οὐκ ἂν παραδράμοιτε ραδίως, οὕτω καὶ
τὸν ἐπὶ τὴν συναγωγὴν τρέχοντα βλέπων, μὴ παρίδης, ἀλλ' ὥσπερ
χαλινῶ τινι τῷ λόγῳ κατασχών, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπανάγαγε.
15 Αὕτη πλείων ἐκείνης ἢ ἐλεημοσύνη καὶ μυρίων ταλάντων μεῖζον
τὸ κέρδος. Καὶ τί λέγω μυρίων ταλάντων; Καὶ τοῦ κόσμου παντὸς
τοῦ φαινομένου, ἐπεὶ ὁ ἄνθρωπος τοῦ κόσμου παντὸς τιμιώτερος·
διὰ γὰρ αὐτὸν καὶ οὐρανὸς καὶ γῆ καὶ θάλασσα γέγονε καὶ ἥλιος
καὶ ἀστέρες. Ἐνόησον τοίνυν τὸ ἀξίωμα τοῦ σωζομένου καὶ μὴ
20 καταφρονήσης αὐτοῦ τῆς ἐπιμελείας. Κἂν γὰρ μυρία τις καταβάλη
χρήματα, οὐδὲν τοιοῦτον ἐργάζεται, ὅσον ὁ ψυχὴν διασώζων καὶ
πλάνης ἀπάγων καὶ πρὸς εὐσέβειαν χειραγωγῶν. Ὁ πένητι δοὺς
λιμὸν ἔλυσεν, ὁ τὸν ἰουδαῖζοντα διορθώσας ἀσέβειαν ἀνεῖλεν·
ἐκεῖνος πενίαν παρεμυθήσατο, οὗτος παρανομίαν ἔστησεν· ἐκεῖνος
25 τὸ σῶμα ὀδύνης ἀπήλλαξεν, οὗτος καὶ τὴν ψυχὴν τῆς γεέννης
ἐξήρπασεν. Ἐδειξα τὸν θησαυρόν, μὴ προδῶτε τὸ κέρδος. Οὐκ
ἔστιν ἐνταῦθα πενίαν αἰτιάσασθαι, οὐκ ἔστι πτωχείαν προβαλέ-
σθαι. Ρημάτων ἐστὶν ἡ δαπάνη, λόγων ἐστὶ τὸ ἀνάλωμα.

Μὴ τοίνυν κατοκνήσωμεν, ἀλλ' ὄση σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ

33. Β' Κορ. 6,16.

34. Ματθ. 16,26. Λουκᾶ 9,25.

νομη αὐτὴ λατρεία, ποιός, θέλοντας νὰ χαρακτηρίσῃ τὴ συναγωγή τους, θὰ μπορούσε νὰ βρῆ ὀνομασία ἄξια αὐτῆς; Γιατί, ἂν τότε ἦταν «σπήλαιο ληστῶν», ὅταν ἀκόμη ἀνθοῦσαν οἱ θεσμοὶ τῆς πολιτείας, τώρα εἴτε τὴν ὀνομασίαν κανεὶς πορνείου εἴτε τόπο παρανομίας εἴτε καταφύγιο δαιμόνων εἴτε φρούριο τοῦ διαβόλου εἴτε ὄλεθρο ψυχῶν εἴτε γκρεμὸ καὶ βάραθρο κάθε καταστροφῆς εἴτε ὅ,τιδήποτε ἄλλο, θὰ τῆς δώσῃ ὄνομα πολὺ κατώτερο ἀπὸ αὐτὸ πού τῆς ἀξίζει.

Ἐπιθυμεῖς νὰ δῆς ναό· μὴ πηγαίνῃς στὴ συναγωγή, ἀλλὰ γίνε σὺ ὁ ἴδιος ναός. Ὁ Θεὸς κατέστρεψε ἓνα ναό, ἐκεῖνον τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ ἀνήγειρε μύριους πολὺ πιὸ σεμνότερους ἀπὸ ἐκεῖνον. Γιατί λέγει, «σεῖς εἴσθε ναὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος»³³. Καλλώπισε αὐτὴν τὴν οἰκίαν, διῶξε κάθε πονηρὸ λογισμό, γιὰ νὰ γίνῃς τίμιον μέλος τοῦ Χριστοῦ, γιὰ νὰ γίνῃς ναὸς τοῦ Πνεύματος, καὶ κάμε καὶ ἄλλους τέτοιους. Καὶ ὅπως βλέποντας φτωχοὺς δὲν θὰ μπορούσατε εὐκόλῃ νὰ τοὺς παραβλέψετε, ἔτσι κι ὅταν βλέπῃς νὰ τρέχῃ κάποιος στὴ συναγωγή μὴ τὸν παραβλέψῃς, ἀλλὰ μὲ τὸν λόγο σὰν μὲ χαλινάρι συγκράτησέ τον, ἐπανάφερέ τον στὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ ἐλεημοσύνη αὐτὴ εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ ἐκείνη καὶ τὸ κέρδος ἀνώτερον ἀπὸ μύρια τάλαντα. Καὶ τί λέγω ἀπὸ μύρια τάλαντα; Καὶ ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον τὸν ὁρατὸ, καθ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον τιμιώτερος³⁴. Γιατί γιὰ τὸν ἄνθρωπον ἔγιναν καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα καὶ ὁ ἥλιος καὶ τὰ ἀστέρια. Σκέψου λοιπὸν τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου πού σώζεται καὶ μὴ ἀδιαφορήσῃς γιὰ τὴ φροντίδα αὐτοῦ. Γιατί, κι ἂν ἀκόμη ξοδέψῃ κανεὶς ἀμέτρητα λεφτά, δὲν κάμνει τίποτε τὸ τόσο μεγάλο, ὅσο ὅταν κανεὶς σώξῃ ψυχὴν, τὴν ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ τὴν ὁδηγῇ πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Ἐκεῖνος πού ἔδωκε στὸν φτωχὸ τὸν λύτρωσε ἀπὸ τὴν πεῖναν, ἐκεῖνος ὅμως πού διόρθωσε τὸν Ἰουδαϊζόντα, κατέστρεψε τὴν ἀσέβειαν. Ἐκεῖνος πρόσφερε ἀνακούφιση στὴ φτώχεια, ἐνῶ αὐτὸς σταμάτησε τὴν παρανομίαν. Ἐκεῖνος ἀπάλλαξε τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν ὀδύνην, ἐνῶ αὐτὸς ἄρπαξε τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὴν γέενναν. Σᾶς ἔδειξα τὸν θησαυρό· μὴ προδώσετε τὸ κέρδος. Δὲν μπορείτε στὴν περίπτωσιν αὐτὴν νὰ προβάλετε σὰν δικαιολογίαν τὴν πενίαν, δὲν μπορείτε νὰ προβάλετε τὴ φτώχεια. Ἡ δαπάνη συνίσταται σὲ λόγια, τὸ ἔξοδο εἶναι λόγια.

Ἄς μὴ δείξουμε λοιπὸν ὀκνηρία, ἀλλὰ μὲ ὅλη τὴν προσπά-

τοὺς ἀδελφοὺς θηρεύσωμεν τοὺς ἡμετέρους καὶ ἄκοντας εἰς τὰς οἰκίας τὰς ἑαυτῶν ἐλκύσαντες, ἄριστον παραθῶμεν καὶ τραπέζης αὐτοῖς κοινωνήσωμεν σήμερον, ἵνα ἐπ' ὄψει ταῖς ἡμετέραις τὴν νηστείαν λύσαντες καὶ πληροφορίαν ἡμῖν καὶ πίστιν ἱκανὴν παρ-
5 σχόντες τῆς καλῆς ταύτης διορθώσεως, καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἡμῖν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν γένωνται πρόξενoi, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἀμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, Ἀμήν.

θεια καὶ τὴν προθυμία ἃς θηρεύσουμε τοὺς ἀδελφούς μας, καὶ ἀφοῦ τοὺς ὀδηγήσουμε καὶ χωρὶς τῆ θέλησῆ τους στὰ σπίτια τους, ἃς παραθέσουμε γεῦμα κι ἃς συμφάγωμε μαζί τους σήμερα, ὥστε, ἀφοῦ κάτω ἀπὸ τὰ βλέμματά μας καταλύσουμε τὴ νηστεία τους καὶ προσφέρουν σὲ μᾶς ἱκανοποιητικὴ ἐπιβεβαίωση καὶ πίστη γιὰ τὴν καλὴ αὐτὴ διόρθωσῆ τους, νὰ γίνουν καὶ γιὰ τοὺς ἑαυτούς τους καὶ γιὰ μᾶς πρόξενοι τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καὶ μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

1. ἼΑρα κόρον ἐλάβετε τῆς πρὸς Ἰουδαίους μάχης; ἢ βούλεσθε καὶ σήμερον τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἀψώμεθα πάλιν; Εἰ γὰρ καὶ πολλὰ τὰ ἔμπροσθεν εἰρημένα, ἀλλ' ὁμως ὑμᾶς ἐπιθυμεῖν οἶμαι τῆς αὐτῆς ἀκροάσεως πάλιν. Ὁ γὰρ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἀγάπης οὐκ
5 ἔχων κόρον, οὐδὲ τῆς πρὸς τοὺς μισοῦντας αὐτὸν μάχης λήσεται κόρον ποτέ. Χωρὶς δὲ τούτων καὶ ἄλλως ὑμῖν ἀναγκαῖος οὗτος ὁ λόγος· ἔτι γὰρ λείψανα τῶν ἐορτῶν αὐτῶν ὑπολέλειπται. Ἄλλ' ὥσπερ αὐτῶν αἱ σάλπιγγες τῶν ἐν τοῖς θεάτροις ἦσαν παρανομώ-
τεραι καὶ αἱ νηστεῖαι μέθης καὶ κώμου παντὸς ἦσαν αἰσχροτέραί,
10 οὕτω καὶ αἱ σκηναὶ αἱ νῦν παρ' αὐτῶν πηγνύμεναι, τῶν πανδο-
χείων τῶν πόρνας ἐχόντων καὶ αὐλητρίδας, οὐδὲν ἄμεινον διάκειν-
ται. Καὶ μὴδεὶς τόλμαν καταγινωσκέτω τοῦ λόγου. Τόλμα γὰρ ἐσχάτη καὶ παρανομία τὸ μὴ οὕτως ὑποπτεῦειν περὶ ἐκείνων.
Ἵταν γὰρ τῷ Θεῷ φιλονεικοῦντες καὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ ἀν-
15 τιπίπτοντες πράττωσι, πῶς οὐ χρὴ τοιαύτην περὶ αὐτῶν ψῆφον ἐκ-
φέρειν; Ἦν ποτε σεμνὴ αὐτῆ ἡ ἐορτὴ, ὅτε κατὰ νόμον ἐγίνετο καὶ τοῦ Θεοῦ κελεύοντος, νυνὶ δὲ οὐκ ἔτι· τὸ γὰρ ἀξίωμα αὐτῆς ἅπαν ἀνήρηται τῷ παρὰ γνώμην τοῦ Θεοῦ γίνεσθαι. Καὶ οἱ μάλιστα κα-
θυβρίζοντες καὶ τὸν νόμον καὶ τὰς ἐορτὰς τὰς παλαιάς, οὗτοι μάλι-
20 στα πάντων εἰσὶν οἱ δοκοῦντες νῦν ἐπιτελεῖν. Οἱ δὲ μάλιστα τὸν νόμον τιμῶντες ἡμεῖς, οἱ καθάπερ γεγηρακότα ἄνθρωπον ἀναπαύ-
οντες καὶ οὐχ ἔλκοντες εἰς τὰ σκάμματα μετὰ τὴν πολιάν, οὐδὲ παρὰ καιρὸν ἀγωνίζεσθαι ἀναγκάζοντες.

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

1. Ἐραγε αισθανθήκατε κόρο ἀπὸ τὸν ἀγῶνά μας κατὰ τῶν Ἰουδαίων; ἢ θέλετε ν' ἀσχοληθοῦμε καὶ πάλι σήμερα μὲ τὴν ἴδια ὑπόθεσι; Ἄν καὶ βέβαια εἶναι πολλὰ τὰ λεχθέντα μέχρι τώρα, ἀλλ' ὁμως νομίζω ὅτι ἐπιθυμεῖτε ν' ἀκούσετε καὶ πάλι γιὰ τὸ ἴδιο θέμα. Γιατί, ἐκεῖνος ποὺ δὲν νιώθει κόρο γιὰ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν Χριστό, δὲν πρόκειται νὰ αισθανθῆ ποτὲ κόρο γιὰ τὸν ἀγῶνα ἐναντίον ἐκείνων ποὺ τὸν μισοῦν. Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, καὶ γιὰ ἄλλο λόγο σᾶς εἶναι ἀναγκαῖος ὁ λόγος αὐτός· γιατί ὑπάρχουν ἀκόμη λείψανα ἀπὸ τὶς ἐορτὲς τους. Ἄλλ', ὅπως ἀκριβῶς οἱ σάλπιγγές τους ἦταν πιὸ παράνομες ἀπὸ ἐκεῖνες τῶν θεάτρων καὶ οἱ νηστεῖες τους ἦταν πιὸ αἰσχρὲς ἀπὸ ὅποιοδήποτε μεθύσι καὶ εὐωχία, ἔτσι καὶ οἱ σκηνὲς ποὺ τώρα στήνονται ἀπὸ αὐτοὺς δὲν εἶναι καλύτερες ἀπὸ τὰ πανδοχεῖα ποὺ ἔχουν πόρνες καὶ τραγουδίστριες. Καὶ κανένας νὰ μὴ τολμήσῃ νὰ κατηγορήσῃ τὸν λόγο μου γιὰ θρασύτητα. Γιατί ἄκρα θρασύτητα καὶ παρανομία εἶναι τὸ νὰ μὴ ἔχη κανεὶς αὐτὴ τὴ γνώμη γιὰ ἐκείνους. Πῶς δηλαδὴ δὲν πρέπει νὰ ἐκφέρουμε μιὰ τέτοια γνώμη γι' αὐτούς, ὅταν ἀντιμάχωνται τὸν Θεὸ καὶ ἐνεργοῦν ἀντίθετα πρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο; Ἦταν κάποτε σεμνὴ αὐτὴ ἡ ἐορτὴ, ὅταν γινόταν σύμφωνα μὲ τὸν νόμο καὶ τὸ διέτασσε ὁ Θεός, τώρα ὁμως δὲν εἶναι γιατί ὅλη ἡ ἀξία της χάθηκε, ἐπειδὴ γίνεται παρὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ὑβρίζουν πιὸ πολὺ ἀπὸ ὄλους καὶ τὸν νόμο καὶ τὶς ἐορτὲς τὶς παλιές, αὐτοὶ εἶναι ποὺ πιὸ πολὺ ἀπ' ὄλους φαίνονται τώρα νὰ τὶς ἐπιτελοῦν. Ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ τιμοῦν κυρίως τὸν νόμο εἴμαστε ἐμεῖς, ποὺ τὸν φροντίζουμε σὰν ἄνθρωπο γηρασμένο ποὺ δὲν τὸν σύρουμε στὰ γυμναστήρια ἐξ αἰτίας τῆς λευκῆς κεφαλῆς του, καὶ οὔτε τὸν ἀναγκάζουμε ν' ἀγωνίζεται σὲ καιρὸ ἀκατάλληλο γιὰ τὴν ἡλικία του.

"Ὅτι γὰρ οὐκ ἔστι νόμου καιρὸς νῦν, οὔτε τῆς παλαιᾶς πολι-
 τείας, ἱκανῶς μὲν καὶ ἔμπροσθεν ἀπεδείξαμεν· φέρε δὴ καὶ τὰ λεί-
 ψανα γυμνάσωμεν τήμερον. Ἦρκει μὲν οὖν δείξαντα διὰ τῶν προ-
 φητῶν ἀπάντων, ὅτι τὸ ποιεῖν τι τοιοῦτον ἔξω τῶν Ἱερσολύμων
 5 παρανομία τίς ἐστι καὶ ἀσέβεια, ἀπηλλάχθαι πραγμάτων. Εἰ γὰρ
 καὶ ἀληθὲς ἦν, ὃ πανταχοῦ κομπάζοντες ἀεὶ ψιθυρίζουσιν, ὅτι τὴν
 πόλιν ἀπολήψονται πάλιν, οὐδὲ οὕτως ἀπηλλάχθαι τῶν τῆς παρα-
 νομίας ἐγκλημάτων ἐδύνατο. Πλὴν ἀλλ' ἡμεῖς ἐκ περιουσίας καὶ
 τοῦτο ἀπεδείξαμεν, ὅτι οὔτε ἀναστήσεται λοιπὸν ἡ πόλις, οὔτε ἀπο-
 10 λήψονται τὴν ἑαυτῶν πολιτείαν. Τούτου δὲ ἀποδειχθέντος καὶ τὰ
 λοιπὰ ἅπαντα συνωμολόγητο, οἷον ὡς οὔτε θυσίας εἶδος, οὔτε ὀλο-
 καυτώσεως, οὐχ ἢ τοῦ νόμου δύναμις, οὐκ ἄλλο τι τῆς πολιτείας
 ἐκείνης στήναι δυνήσεται. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐκέλευσεν ὁ νόμος τρεῖς
 τοῦ ἐνιαυτοῦ πᾶν ἀρσενικὸν εἰς τὸν ναὸν ἀναβαίνειν· τοῦ δὲ ναοῦ
 15 καταλυθέντος, ἀδύνατον τοῦτο γενέσθαι. Μετὰ ταῦτα πάλιν ἐπέτα-
 τε τὸν γονορρυῆ, τὸν λεπρόν, τὴν ἐν καταμηνίοις γυναῖκα, τὴν
 λεχῶ, θυσίας ἀναφέρειν. Καὶ τοῦτο δὲ πάλιν ἀδύνατον, οὐκ ὄντος
 τοῦ τόπου, οὐδὲ τοῦ βωμοῦ φαινομένου. Ἐκέλευσεν ἄδειν ἱεροῦς
 ὕμνους· καὶ τοῦτο ἔμπροσθεν ἀπεδείξαμεν ἀπὸ τοῦ τόπου κωλυό-
 20 μενον καὶ τοὺς προφήτας ἐγκαλοῦντας καὶ λέγοντας ὅτι «ἀνέγνω-
 σαν ἔξω νόμον καὶ ἐπεκαλέσαντο ὁμολογίαν». "Ὅταν τοίνυν μηδὲ
 ἀναγινώσκεσθαι δυνατὸν ἦν τὸν νόμον ἔξω τῆς πόλεως, πῶς αὐ-
 τὸν πράττειν ἔξω τῆς πόλεως δυνατόν; Διὰ γοῦν τοῦτο καὶ ἀπειλῶν
 αὐτοῖς ἔλεγεν· «οὐκ ἐπισκέψομαι τὰς θυγατέρας ὑμῶν, ὅταν ἐκπορ-
 25 νεύσωσι, καὶ τὰς νύμφας ὑμῶν, ὅταν μοιχεύσωσι». Τί δὲ τοῦτό
 ἐστι; Νόμον ὑμῖν ἀναγνοῦς παλαιόν, σαφέστερον ποιῆσαι πειράσο-
 μαί. Τίς οὖν ἐστὶν ὁ νόμος;

«Ἐὰν παραβῆ γυνὴ κατὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς καὶ παρίδῃ αὐτὸν
 ὑπεριδοῦσα καὶ κοιμηθῆ τις μετ' αὐτῆς κοίτην σπέρματος καὶ λάθῃ
 30 ἐξ ὀφθαλμῶν τοῦ ἀνδρὸς καὶ μάρτυς μὴ ἦ κατ' αὐτῆς καὶ μὴ ἦ συν-
 ειλημμένη καὶ ἐπέλθῃ ἐπ' αὐτῷ πνεῦμα ζηλώσεως, αὕτη δὲ μὴ ἦ

1. Ἄμωσ 4,5.

2. Ὡσηε 4,14.

Τὸ ὅτι βέβαια δὲν εἶναι τώρα καιρὸς γιὰ τὴν τήρηση τοῦ νόμου οὔτε καὶ γιὰ τὴν τέλεση τῆς παλαιᾶς λατρείας, τὸ ἀποδείξαμε ἱκανοποιητικὰ μὲ ὅσα εἶπαμε προηγουμένως· ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς ἐξετάσουμε σήμερα τὰ ὅσα ἔμειναν ἀνεξέταστα. Ἄρκοῦσε βέβαια, ἀφοῦ ἀποδείξαμε μέσω τῶν προφητῶν, ὅτι τὸ νὰ τηρῆ κανεὶς αὐτὸν μακριὰ ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα ἀποτελεῖ παρανομία καὶ ἀσέβεια, νὰ σταματήσουμε τὴν ἐξέταση. Γιατί, κι ἂν ἀκόμη ἦταν ἀληθὲς αὐτὸ πὺ μὲ κομπορρημοσύνη ψιθυρίζουν παντοῦ, ὅτι δηλαδὴ θὰ ἀνακτήσουν πάλι τὴν πόλη τους, οὔτε καὶ ἔτσι θὰ μπορούσαν ν' ἀπαλλαγθοῦν ἀπὸ τὶς κατηγορίες τῆς παρανομίας τους. Πλὴν ὅμως καὶ αὐτὸ ἐμεῖς τὸ ἀποδείξαμε περίτρανα, ὅτι δηλαδὴ οὔτε ἡ πόλη θ' ἀνοικοδομηθῆ οὔτε καὶ θὰ ξαναποκτήσουν τὸ παλαιὸ πολίτευμά τους. Καὶ ἀφοῦ αὐτὸ ἀποδείχθηκε, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀποδείχθηκαν μαζὶ μ' αὐτό, ὅτι δηλαδὴ οὔτε τὸ εἶδος τῆς θυσίας οὔτε τὰ ὄλοκαυτώματα οὔτε ἡ δύναμη τοῦ νόμου οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ πολίτευμα ἐκεῖνο θὰ μπορέση νὰ ἀποκατασταθῆ. Γιατί κατὰ πρῶτον ὁ νόμος διέταξε τρεῖς φορὲς τὸν χρόνον νὰ ἐπισκέπτεται τὸν ναὸ κάθε Ἰουδαῖος τοῦ ἄρρενος φύλου, καὶ ἀφοῦ ὁ ναὸς ἔχει καταστραφῆ, αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ. Μετὰ ἀπ' αὐτὸ διέτασσε νὰ προσφέρουν θυσίαις ὅποιος πάσχει ἀπὸ σπερματορροία, ὁ λεπρός, ἡ γυναῖκα πὺ βρίσκεται στὰ ἔμμηνα καὶ ἡ λεχώνα. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ὁ τόπος οὔτε βωμὸς ὑφίσταται. Πρόσταξε ὁ νόμος νὰ ψάλλουν ἱεροὺς ὕμνους· καὶ αὐτὸ ἀποδείξαμε πρωτύτερα, ὅτι ἐμποδίζεται ἀπὸ τὸν τόπον, καὶ ὅτι οἱ προφῆτες κατηγοροῦν καὶ λέγουν ὅτι «ἀνέγνωσαν ἔξω τὸν νόμον καὶ ἐπικαλέσθησαν τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως»¹. Ὅταν λοιπὸν δὲν ἦταν δυνατὸ οὔτε τὸν νόμον ν' ἀναγνώσουν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ τὸν ἐφαρμόσουν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη; Γι' αὐτὸ καὶ ἀπειλώντας τους ἔλεγε· «δὲν θὰ ἐπισκεφθῶ τὶς θυγατέρες σας, ὅταν θὰ πορνεύουν, καὶ τὶς νύμφες σας, ὅταν θὰ μοιχεύουν»². Τί σημαίνει αὐτό; Θὰ προσπαθῆσω νὰ σαῶς τὸ διευκρινίσω, ἀφοῦ σαῶς διαβάσω κάποιον παλιὸ νόμον. Ποιὸς εἶναι λοιπὸν ὁ νόμος;

«Ἄν μία γυναῖκα περιφρονήσῃ τὸν ἄνδρα τῆς καὶ καταπατώντας τὴν συζυγικὴν πίστην πρὸς αὐτὸν κοιμηθῆ κάποιος μ' αὐτὴν πρὸς συνουσίαν καὶ διαφύγη τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀνδρός τῆς καὶ συμβῆ νὰ μὴ ὑπάρχῃ μάρτυρας ἐναντίον τῆς οὔτε καὶ νὰ συλληφθῆ ἐπ' αὐτο-

μεμιασμενη». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἐὰν μοιχεύσῃ, φησί, γυνή
 καὶ ὑποπτεύσῃ τὴν μοιχείαν ὁ ἀνὴρ, ἢ μὴ μοιχευθῆ οὗτος δὲ ὑπο-
 πτεύσῃ, καὶ μήτε μάρτυς ἦ, μήτε κύησις ἐλέγχουσα, «ἄξει αὐτὴν
 πρὸς τὸν ἱερέα», φησί, «καὶ προσοίσει τὸ δῶρον αὐτῆς, ἄλευρον
 5 κρίθινον». Τί δὴ ποτε οὐ σεμίδαλιν, οὐκ ἄλευρον πυροῦ, ἀλλὰ κρί-
 θινον; Ἐπειδὴ πένθος ἐστὶ καὶ κατάγνωσις καὶ ὑποψία πονηρά,
 ἐμιμεῖτο τὴν συμφορὰν τῆς οἰκείας τῆς θυσίας τὸ σχῆμα· διὰ γὰρ
 τοῦτό φησιν· «οὐκ ἐπιχειεῖς ἐπ' αὐτῷ ἔλαιον, οὐδὲ ἐπιθήσεις ἐπ'
 αὐτῷ λίβανον». Εἶτα (δεῖ γὰρ ἐπιτεμεῖν) «καὶ προσάξει αὐτὴν ὁ ἱε-
 10 ρεὺς καὶ λήψεται ὕδωρ καθαρὸν ἐν ἀγγεῖῳ ὀστρακίνῳ καὶ ἀπὸ τῆς
 γῆς τῆς οὔσης ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ λαβῶν, ἐμβαλεῖ εἰς τὸ ὕδωρ,
 καὶ στήσει τὴν γυναῖκα καὶ ὀρκιεῖ αὐτὴν καὶ ἐρεῖ· εἰ μὴ παρέβης
 μιανθῆναι πρὸς τὸν ἄνδρα τὸν σεαυτῆς, σῶα ἴσθι ἀπὸ τοῦ ὕδατος
 τοῦ ἐλεγκμοῦ· εἰ δὲ παρέβης καὶ μεμίανσαι καὶ ἔδωκέ τις τὴν κοίτην
 15 αὐτοῦ ἐν σοί, πλὴν τοῦ ἀνδρός σου, δῶη Κύριός σε ἐν ἀρᾷ καὶ
 ἐνόρκιον ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ». Τί ἐστὶν «ἐν ἀρᾷ καὶ ἐνόρκιον»; Ἴνα
 λέγωσι· μὴ πάθοιμι ὡς ἔπαθεν ἡ δεῖνα γυνή. «Ἐν τῷ δοῦναι Κύ-
 ριον τὴν κοιλίαν σου ἐμπεπρισμένην καὶ εἰσελεύσεται τὸ ὕδωρ τὸ
 ἐπικατηραμένον πρῖσαι τὴν γαστέρα σου. Καὶ ἐρεῖ ἡ γυνή· γένοιτο,
 20 γένοιτο. Καὶ ἔσται, ἐὰν ἦ μεμιασμένη, εἰσελεύσεται τὸ ὕδωρ τοῦ
 ἐλεγκμοῦ καὶ πρίσει τὴν κοιλίαν αὐτῆς καὶ ἔσται ἡ γυνή εἰς ἀράν.
 Ἐὰν δὲ μὴ μιανθῆ ἡ γυνή, ἀθῶα ἔσται, καὶ ἐκσπερματιεῖ σπέρμα». Ἐ-
 πεί οὖν εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπελθόντων αὐτῶν, οὐδὲν τούτων γενέ-
 σθαι δυνατὸν ἦν, οὔτε τοῦ ναοῦ ὄντος, οὔτε τοῦ βωμοῦ, οὔτε τῆς
 25 σκηνῆς, οὔτε τῆς θυσίας ἀναφερομένης, ἀπειλῶν ἔλεγεν· «οὐκ ἐπι-
 σκέψομαι τὰς θυγατέρας ὑμῶν, ὅταν πορνεύσωσι, καὶ τὰς νύμφας
 ὑμῶν, ὅταν μοιχεύσωσιν».

3. Ἀριθμ. 5,12.

4. Αὐτόθι.

5. Ἀριθμ. 5,15 ἐ.

6. Αὐτόθι.

φώρω, καὶ δημιουργηθῆ τότε στὸν ἄνδρα τῆς ζηλοτυπία, αὐτὴ νὰ μὴ εἶναι μiasμένη»³. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Ἐάν κάποια γυναῖκα διαπράξη, λέγει, τὸ ἀμάρτημα τῆς μοιχείας καὶ ὁ σύζυγός τῆς ὑποπτευθῆ τῆ μοιχεία, ἢ χωρὶς νὰ διαπράξη τῆ μοιχεία τὴν ὑποπτευθῆ καὶ δὲν ὑπάρχει μάρτυρας οὔτε ἐγκυμοσύνη γιὰ νὰ τὸ ἀποδείξη «θὰ ὀδηγήσῃ αὐτὴν στὸν ἱερέα», λέγει, «καὶ θὰ προσφέρῃ θυσία γι' αὐτήν, ἀλεύρι κρίθινο»⁴. Γιατί ἢ προσφορὰ νὰ εἶναι κρίθινο ἀλεύρι καὶ ὄχι σεμιγδάλι ἢ ἀλεύρι σιταριοῦ; Ἐπειδὴ ἢ πράξη εἶναι καὶ θλιβερὴ καὶ ἀξιοκατάκριτη καὶ προκαλεῖ πονηρὴ ὑποψία, εἶναι ἀνάλογο πρὸς τὴ συμφορὰ καὶ τὸ εἶδος τῆς θυσίας τῆς. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει· «δὲν θὰ χύσης ἐπάνω σ' αὐτὸ λάδι οὔτε θὰ θέσης ἐπάνω σ' αὐτὸ λιβάνυ». Ἐπειτα (γιατὶ πρέπει νὰ συντομεύσω) «καὶ θὰ τὴν ὀδηγήσῃ ὁ ἱερεὺς ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, θὰ πάρῃ τότε νερὸ καθαρὸ μέσα σὲ πῆλινο ἀγγεῖο καὶ χῶμα ἀπὸ τῆ γῆ ποὺ εἶναι κάτω ἀπὸ τὴ σκηνή, θὰ τὸ ρίψῃ μέσα στὸ νερὸ καὶ θὰ τοποθετήσῃ τὴ γυναῖκα ἐνώπιον τοῦ Κυρίου καὶ θὰ τὴν ὀρκίσῃ, λέγοντάς τῆς· ἂν δὲν παρέβῃκες τῆ συζυγικὴ πίστιν ὥστε νὰ εἶσαι μολυσμένη ἀπέναντι στὸν ἄνδρα σου, θὰ εἶσαι ἀνέπαφη ἀπὸ τὸ ὕδωρ αὐτὸ τοῦ ἐλεγμοῦ, ἂν ὅμως τὴν παρέβῃκες καὶ μίανθηκες καὶ κοιμήθηκες στὸ κρεβάτι ἄλλου ἄνδρα ἐκτὸς ἀπὸ τὸν δικό σου, θὰ σὲ καταρασθῆ ὁ Κύριος καὶ θὰ σὲ καταστήσῃ ἐνόρκιο στὸ λαό»⁵. Τί σημαίνει «ἐν ἀρᾶ καὶ ἐνόρκιον»; Γιὰ νὰ λένε· Εἶθε νὰ μὴ πάθω ὅ,τι ἔπαθε ἢ τάδε γυναῖκα. «Νὰ σὲ καταρασθῆ ὁ Κύριος ὥστε νὰ πρησθῆ ἢ κοιλιὰ σου, νὰ εἰσέλθῃ τὸ καταραμένο αὐτὸ νερὸ στὴ κοιλιὰ γιὰ νὰ πρησθῆ. Θὰ ἀπαντήσῃ τότε ἢ γυναῖκα· γένοιτο, γένοιτο. Καὶ θὰ συμβῆ, ἂν εἶναι μiasμένη, θὰ ποτισθῆ μὲ τὸ νερὸ τοῦ ἐλεγμοῦ καὶ θὰ πρήξῃ τὴ κοιλιὰ τῆς καὶ θὰ εἶναι ἢ γυναῖκα καταραμένη. Ἐὰν ὅμως δὲν ἔχη μολυνθῆ ἢ γυναῖκα, θὰ εἶναι ἀθώα καὶ θ' ἀποκτήσῃ τέκνα»⁶. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτοὶ σύρθησαν αἰχμάλωτοι καὶ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ γίνῃ τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχε οὔτε ὁ ναὸς οὔτε ὁ βωμὸς οὔτε ἢ σκηνὴ οὔτε ἢ προσφορὰ τῆς θυσίας, γι' αὐτὸ ἔλεγε ἀπειλώντας· «δὲν θὰ ἐπισκεφθῶ τίς θυγατέρες σας, ὅταν θὰ πορνεύσουν, καὶ τίς νύμφες σας, ὅταν θὰ μοιχεύσουν»⁷.

2. Ὅραξ ἀπὸ τοῦ τόπου τὴν ἰσχὺν ἔχοντα τὸν νόμον; Ὅτι δὲ οὔτε τὸν ἱερέα δυνατὸν εἶναι, τῆς πόλεως οὐκ οὔσης, δῆλον ἐκ τούτου. Ὡσπερ γὰρ βασιλέα οὐ δυνατὸν εἶναι, τῶν στρατοπέδων οὐκ ὄντων, οὐ διαδήματος, οὐχ ἀλουργίδος, οὐ τῶν ἄλλων τῶν τὴν βα-
 5 σιλείαν συγκροτούντων, οὕτως οὐδὲ ἱερέα δυνατὸν εἶναι, θυσίας ἀνήρημένης, προσφορᾶς κεκωλυμένης, τῶν ἀγίων πεπατημένων, τοῦ σχήματος παντὸς ἠφανισμένου· ἢ γὰρ ἱερωσύνη ἐν τούτοις ἅπασιν ἦν. Ἦρκει μὲν οὖν, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, πρὸς ἀπόδειξιν ἡμῖν τοῦ μῆτε θυσίας, μῆτε ὀλοκαυτώματα, μῆτε τοὺς λοιποὺς καθαρ-
 10 μούς, μῆτε ἄλλο τι τῆς ἰουδαϊκῆς πολιτείας ἐπανήξειν. Λοιπὸν ἢ ἀπόδειξις τοῦ μηκέτι στήσεσθαι τὸν ναόν. Ὡσπερ γὰρ οὐκ ὄντος τούτου νῦν πάντα ἀνήρηται, κἂν δοκῇ τι γίνεσθαι, παρανόμως τολμᾶται, οὕτως ἀποδείξαντος τοῦ λόγου ὅτι οὐδέ ποτε ἐπανήξει πρὸς τὸ οἰκεῖον σχῆμα, κάκεινο συναποδέδεικται, ὅτι οὔτε ἢ λοιπὴ λα-
 15 τρεία πρὸς τὴν προτέραν ἐπανήξει κατάστασιν πάλιν, οὐχ ἱερεὺς ἔσται τις, οὐ βασιλεύς. Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτῶν, κἂν τις ἦν τῶν ἰδιωτευόντων, οὐκ ἐφεῖτο γοῦν λατρεύειν ἀλλογενέσι, πολλῶ μᾶλλον αὐτὸν τὸν βασιλέα ὑποκειῖσθαι ἑτέροις, θέμις οὐκ ἦν. Πλὴν ἄλλ', ἐπειδὴ ἀγὼν ἡμῖν ἐστὶ καὶ σπουδὴ, οὐκ ἐκείνους ἐπιστομίσαι
 20 μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην σοφίσαι, φέρε τοῦτο αὐτὸ ἐτέρωθεν ἀποδείξωμεν, οἷον ὅτι καὶ τὰ τῶν θυσιῶν, καὶ τὰ τῆς ἱερωσύνης αὐτῶν πέπαιται, ὡς μηκέτι πάλιν ἐπανελεθεῖν ἐπὶ τὸ πρότερον ἔθος.

Τίς οὖν ταῦτά φησιν; Ὁ θαυμαστὸς καὶ μέγας προφήτης
 25 Δαυίδ. Οὗτος γὰρ δηλῶν ὅτι θυσία ἢ μὲν ἐκβάλλεσθαι μέλλει, ἢ δὲ εἰσάγεσθαι, οὕτως ἔλεγε· «πολλὰ ἐποίησας σύ, Κύριε ὁ Θεός μου, τὰ θαυμάσιά σου καὶ τοῖς διαλογισμοῖς σου οὐκ ἔστι τις ὁμοιωθήσεταιί σοι· ἀπήγγειλα καὶ ἐλάλησα». Ὅρα σοφίαν προφήτου. Εἰπὼν, «πολλὰ ἐποίησας σύ, Κύριε ὁ Θεός μου, τὰ θαυμάσιά σου»
 30 καὶ ἐκπλαγεῖς τὴν τοῦ Θεοῦ θαυματουργίαν, οὐδὲν περὶ τῆς ὀρωμένης ἡμῖν διαλέγεται κτίσεως, οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάττης καὶ

2. Βλέπεις πῶς ἡ ἰσχὺς τοῦ νόμου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν τόπο; Τὸ ὅτι οὔτε ὁ ἱερεὺς εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχη, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει ἡ πόλη, εἶναι φανερὸ ἀπὸ αὐτό. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχη βασιλεύς, ὅταν δὲν ὑπάρχουν στρατεύματα οὔτε διάδημα οὔτε μανδύας οὔτε ὅλα τὰ ἄλλα πού συγκροτοῦν τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα, ἔτσι οὔτε ἱερεὺς εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχη, ἀφοῦ ἔχει καταργηθῆ ἡ θυσία, ἔχει ἀπαγορευθῆ ἡ προσφορά, ἔχουν καταπατηθῆ τὰ ἅγια τῶν ἀγίων καὶ ὅλο ἐκεῖνο τὸ σχῆμα ἔχει ἐξαφανισθῆ· γιατί ἡ ἱερωσύνη συνυπῆρχε μὲ ὅλα αὐτά. Θὰ ἀρκοῦσε λοιπὸν, ὅπως προανέφερα, πρὸς ἀπόδειξή μας τὸ ὅτι πλέον δὲν θὰ ἀνοικοδομηθῆ ὁ ναός, τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν θὰ ἐπανεέλθουν οὔτε οἱ θυσίες οὔτε τὰ ὀλοκαυτώματα οὔτε οἱ λοιποὶ καθαρμοὶ οὔτε καὶ τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ ἰουδαϊκὸ πολίτευμα. Γιατί, ὅπως τώρα ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ὁ ναός ἔχουν καταργηθῆ τὰ πάντα, κι ἂν φαίνεται κάτι νὰ γίνεται, γίνεται παράνομα, ἔτσι, ἀφοῦ ὁ λόγος ἀπέδειξε ὅτι οὐδέποτε πιά θὰ ἐπανεύρη τὴν παλιὰ μορφή του, ἔχει ἀποδειχθῆ μαζὶ μὲ αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο, ὅτι δηλαδὴ οὔτε ἡ λοιπὴ λατρεία θὰ ἀποκατασταθῆ πάλι στὴν προηγούμενη μορφή της, οὔτε ἱερεὺς θὰ ὑπάρξη, οὔτε καὶ βασιλεύς. Γιατί, ἂν κάποιος ἀπὸ τὸ ἔθνος τους, ἔστω κι ἂν ἦταν ἰδιώτης, δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ ὑπηρετῆ ἀλλογενεῖς, πολὺ περισσότερο δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ ὑπόκειται σὲ ἄλλους ὁ ἴδιος ὁ βασιλεύς. Πλὴν ὅμως, ἐπειδὴ ὁ ἀγώνας μας καὶ ἡ προσπάθειά μας εἶναι ὄχι μόνο ν' ἀποστομώσουμε ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ νὰ διδάξουμε τὴν ἀγάπη σας, ἐμπρὸς ἃς ἀποδείξουμε αὐτὸ τὸ ἴδιο καὶ μὲ ἄλλο τρόπο, ὅτι δηλαδὴ ἔχουν καταργηθῆ ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὶς θυσίες καὶ τὴν ἱερωσύνη, ὥστε νὰ μὴ ἐπανεέλθουν ποτὲ πιά στὸ προηγούμενο πολίτευμα.

Ποιὸς λοιπὸν τὰ λέγει αὐτά; Ὁ θαυμαστὸς καὶ μέγας προφήτης Δαυῖδ. Γιατὶ αὐτός, γιὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι ἡ θυσία ἐκείνη ἐπρόκειτο νὰ καταργηθῆ καὶ ὅτι θὰ εἰσαχθῆ μιὰ ἄλλη, ἔλεγε τὰ ἐξῆς· «πολλὰ θαυμαστὰ ἔργα ἔκαμες σύ, Κύριε ὁ Θεός μου, καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς πού νὰ μπορῆ νὰ σὲ μοιάσῃ στίς σκέψεις καὶ τὶς βουλές· τὰ διηγῆθηκα αὐτὰ καὶ τὰ διελάλησα»⁸. Πρόσεχε σοφία προφήτη. Ἀφοῦ εἶπε «πολλὰ θαυμαστὰ ἔργα ἔκαμες σύ, Κύριε ὁ Θεός μου», καὶ ἀφοῦ ἔμεινε ἐκπληκτὸς μπροστὰ στὴ θαυμαστὴ δημιουργία τοῦ Θεοῦ, δὲν μᾶς λέγει τίποτε γιὰ τὴν ὀρατὴ δημιουργία, γιὰ τὸν οὐρανὸ δηλαδὴ καὶ τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα καὶ τὸ νερὸ καὶ τὸ πῦρ, οὔτε

ὕδατος καὶ πυρός, οὐ περὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον γενομένων παραδό-
 ξων ἐκείνων θαυμάτων, οὐ περὶ ἄλλων τινῶν τοιούτων σημείων,
 ἀλλὰ τίνα φησὶ θαυμαστὰ εἶναι; «Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέ-
 λησας». Τί λέγεις; εἶπέ μοι· τοῦτό ἐστι τὸ παράδοξον καὶ θαυμα-
 5 στόν; Οὐχί, φησὶν· οὐ γὰρ δὴ τοῦτο μόνον εἶδεν, ἀλλὰ προφητικοῖς
 ἄνωθεν καταμαθῶν ὀφθαλμοῖς τὴν τῶν ἐθνῶν προσαγωγὴν καὶ
 πῶς οἱ τοῖς θεοῖς προσηλωμένοι καὶ θεραπεύοντες λίθους καὶ τῶν
 ἀλόγων ἀθλιώτερον διακεῖμενοι, ἐξαίφνης ἀνέβλεψαν καὶ τὸν
 ἀπάντων ἐπέγνωσαν Δεσπότην καὶ τὴν μιὰν τῶν δαιμόνων λα-
 10 τρείαν ἀφέντες, καθαρῶς καὶ ἀναιμωτὶ τὸν Θεὸν ἐθεράπευον. Καὶ
 συνιδῶν ὅτι οὐκ ἐκεῖνοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰουδαῖοι οἱ ἀτελέστερον
 διακεῖμενοι, τὴν διὰ θυσιῶν καὶ ὀλοκαυτωμάτων καὶ τῶν ἄλλων
 τῶν σωματικῶν ἀφέντες θεραπείαν, ἐπὶ τὴν ἡμετέραν καὶ οὗτοι φι-
 λοσοφίαν ἤχθησαν· καὶ λογισάμενος τὴν ἄφατον τοῦ Θεοῦ φιλαν-
 15 θρωπίαν τὴν ὑπερβαίνουσαν ἅπαντα νοῦν καὶ ἐκπλαγεῖς ὄση τῶν
 πραγμάτων γέγονε μεταβολὴ καὶ πῶς αὐτὰ μετερρῦθμισε καὶ ἀπὸ
 δαιμόνων ἀγγέλους τοὺς ἀνθρώπους εἰργάσατο καὶ πολιτείαν εἰσή-
 γαγε τῶν οὐρανῶν ἀξίαν (ταῦτα δὲ ἅπαντα ἐγένετο, τῆς παλαιᾶς
 καταλυθείσης θυσίας καὶ ἐτέρας ἐπεισαχθείσης, τῆς διὰ τοῦ σώμα-
 20 τος τοῦ Χριστοῦ), ἐκπλαγεῖς καὶ θαυμάσας ἔλεγε· «πολλὰ ἐποίησας
 σύ, Κύριε ὁ Θεός μου, τὰ θαυμάσιά σου». Καὶ ὅτι ἐκ προσώπου
 τοῦ Χριστοῦ τὴν προφητείαν ταύτην ἅπασαν προλέγει εἰπὼν, «θυ-
 σίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας», ἐπήγαγε, «σῶμα δὲ κατηρτί-
 σω μοι»· τὸ σῶμα λέγων τὸ δεσποτικόν, τὴν κοινὴν ὑπὲρ τῆς οἰ-
 25 κουμένης γενομένην θυσίαν, ἣ τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐξεκάθηρε καὶ τὰς
 ἀμαρτίας κατέλυσε καὶ τὸν θάνατον ἔσβεσε καὶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνέ-
 ωξε καὶ πολλὰς καὶ μεγάλας ἡμῖν ἐλπίδας ὑπέδειξε καὶ τὰ ἄλλα
 πάντα κατεσκεύασεν, ἅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος εἰδώς, ἐβόα λέγων·
 «ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνη-
 30 τα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ».

Ταῦτα οὖν ἅπαντα προορῶν ἔλεγε· «πολλὰ ἐποίησας σύ, Κύ-
 ριε ὁ Θεός μου, τὰ θαυμάσιά σου». Εἶτα εἰπὼν ἐκ προσώπου τοῦ
 Χριστοῦ, ὅτι «ὀλοκαυτώματα καὶ περὶ ἀμαρτίας οὐκ ἠυδόκησας»,

9. Ψαλμ. 39,7.

10. Ρωμ. 11,33.

για τὰ παράδοξα ἐκεῖνα θαύματα πού ἐγιναν στήν Αἴγυπτο, οὔτε καί για μερικά ἄλλα παρόμοια θαυμαστά ἔργα, ἀλλά ποιά πράγματα λέγει ὅτι εἶναι θαυμαστά; «Θυσία καί προσφορά δέν θέλησες»⁹. Τί λές; Πές μου. Αὐτό εἶναι τὸ παράδοξο καί θαυμαστό; Ὁχι, λέγει. Γιατί βέβαια δέν εἶδε αὐτὸ μόνο, ἀλλὰ διέβλεψε μὲ τὰ προφητικά μάτια, τὰ φωτισμένα ἀπὸ τὸν οὐρανό, τὴν προσέλευση τῶν ἐθνῶν καί πῶς, ἐκεῖνοι πού ἦταν προσκολλημένοι στοὺς θεούς, πού λάτρευαν τοὺς λίθους καί ἦταν ἀθλιώτεροι ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα, ξαφνικὰ ἀνέβλεψαν καί ἀναγνώρισαν τὸν Δεσπότη τῶν ὄλων καί, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὴ μιὰρὴ λατρεία τῶν δαιμόνων, λάτρευαν τὸν Θεὸ μὲ πνευματικὴ καθαρότητα καί χωρὶς θυσίες αἱματηρές. Καί διαβλέποντας ὅτι ὄχι μόνο ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καί οἱ κατὰ τὴν καρδιά ἀπλούστεροι Ἰουδαῖοι, ἀφοῦ ἐγκαταλείψουν τὴ λατρεία μὲ τις θυσίες καί τὰ ὀλοκαυτώματα καί τὰ ἄλλα ὑλικά πράγματα, θὰ ὀδηγηθοῦν στὴ δική μας διδασκαλία, καί σκεπτόμενος τὴν ἀπερίγραπτη τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία, πού ξεπερνᾷ κάθε ἀνθρώπινη σκέψη, καί νιώθοντας ἐκπληξὴ μπροστὰ στὴ τόσο μεγάλη μεταβολὴ πού ἐγινε, καί πῶς τὰ ρύθμισε αὐτά, μεταβάλοντας τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ δαίμονες σὲ ἀγγέλους καί εἰσάγοντας πολίτευμα ἰσάξιο πρὸς τὸ οὐράνιο (ὄλα αὐτὰ ἐγιναν ἀφοῦ καταργήθηκε ἡ παλιὰ λατρεία καί τὴν θέση της κατέλαβε μιὰ ἄλλη, ἡ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ), κυριευμένος ἀπὸ ἐκπληξὴ καί γεμᾶτος θαυμασμὸ ἔλεγε· «πολλὰ θαυμαστά ἔργα ἔκαμες σύ, Κύριε ὁ Θεός μου». Καί ὅτι ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ προλέγει ὀλόκληρη τὴν προφητεία αὐτή, ἀφοῦ εἶπε, «θυσία καί προσφορά δέν θέλησες», πρόσθεσε, «ἀλλὰ μοῦ ἔδωσες σῶμα», ἐννοώντας ὡς «σῶμα» τὸ δεσποτικὸ σῶμα, τὴν κοινὴ θυσία πού προσφέρθηκε για ὅλη τὴν οἰκουμένη, ἡ ὁποία καθάρισε τις ψυχές μας καί διέλυσε τὰ ἁμαρτήματά μας, ἐξαφάνισε τὸν θάνατο καί ἄνοιξε τοὺς οὐρανοὺς, μᾶς ἔδειξε πολλές καί μεγάλες ἐλπίδες καί πραγματοποίησε ὄλα τὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα γνωρίζοντας καί ὁ Παῦλος, κραύγαζε λέγοντας· «πῶ πῶ βάθος πλούτου καί σοφίας καί γνώσεως Θεοῦ· πόσο ἀνεξερεύνητα εἶναι τὰ κρίματα αὐτοῦ καί ἀνεξιχνίαστες οἱ ὁδοὶ αὐτοῦ»¹⁰.

Προβλέποντας λοιπὸν ὁ Δαυῖδ ὄλα αὐτὰ ἔλεγε· «πολλὰ θαυμαστά ἔργα ἔκαμες σύ, Κύριε ὁ Θεός μου». Ἐπειτα, ἀφοῦ μίλησε ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ καί εἶπε, «δέν θέλησες ὀλοκαυτώματα

ἐπήγαγε· «τότε εἶπον, ἰδοὺ ἤκω». «Τότε»· πότε; Ὅτε τῶν τελειοτέρων διδαγμάτων ἐστὶν ὁ καιρὸς· τὰ μὲν γὰρ ἀτελέστερα διὰ τῶν δούλων αὐτοῦ μαθεῖν ἔδει, τὰ δὲ ὑψηλότερα καὶ ὑπερβαίνοντα τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην, παρ' αὐτοῦ τοῦ νομοθέτου· διὰ τοῦτο καὶ ὁ
 5 Παῦλος ἔλεγε· «πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε». Καὶ πάλιν ὁ Ἰωάννης, «ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ δὲ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ
 10 ἐγένετο». Ὡστε τοῦ νόμου καὶ τοῦτο μέγιστον ἐγκώμιον, τὸ παρασκευάσαι τῷ διδασκάλῳ τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην. Εἶτα, ἵνα μὴ νομίσης αὐτὸν πρόσφατον εἶναι Θεόν, μηδὲ καινοτομίαν τινὰ εἰσαγεῖν, ἄκουσον τί φησιν· «ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ». Πάλαι μου, φησί, τὴν παρούσιαν προανεφώνησαν οἱ προφῆται, καὶ
 15 ἐν ἀρχῇ τῶν βιβλίων τὴν γνῶσιν τῆς ἐμῆς θεότητος τοῖς ἀνθρώποις παρήνοιξαν.

3. Ὅταν οὖν ὁ Θεὸς λέγῃ, ἐν ἀρχῇ τῆς κτίσεως, «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν», αἰνιγματωδῶς ἡμῖν τοῦ Υἱοῦ τὴν θεότητα ἀποκαλύπτει, πρὸς ὃν διαλέγεται.
 20 Εἶτα, δεικνὺς ὡς οὐκ ἐναντία αὐτῇ τῇ προτέρῃ πολιτείᾳ, ἀλλὰ καὶ τοῦτο θέλημα Θεοῦ ἦν, καταλυθῆναι μὲν ἐκείνην τὴν θυσίαν, ἀντεισαχθῆναι δὲ ταύτην (ἐπίτασις γὰρ ἦν τῆς διορθώσεως, οὐκ ἐναντίωσις, οὐδὲ μάχη), εἰπὼν, «ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ», ἐπήγαγε, «τοῦ ποιῆσαι τὸ θελημά σου, ὁ Θεός, ἐβουλήθην
 25 καὶ τὸν νόμον σου ἐν μέσῳ τῆς κοιτίας μου». Εἶτα λέγων, τί ποτὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, παρὲς θυσίαν εἶπεῖν, ὀλοκαυτώματα καὶ προσφορὰς καὶ πόνους καὶ ἰδρῶτας, φησὶν, «εὐηγγελισάμην δικαιοσύνην ἐν Ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ». Τί ποτὲ ἐστὶν, «εὐηγγελισάμην δικαιοσύνην»; Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, 'ἔδωκα', ἀλλ', «εὐηγγελισάμην».
 30 Τί δὴ ποτε; Ὅτι οὐκ ἀπο κατορθωμάτων, οὐδὲ πόνων, οὐδὲ ἀμοι-

11. Ψαλμ. 39,7-8.

12. Ἐβρ. 1,1-2

13. Ἰω. 1,17.

14. Ψαλμ. 39,8.

15. Γέν. 1,26.

16. Ψαλμ. 39,8-9.

προσφερόμενα για τις ἀμαρτίες» πρόσθεσε· «τότε εἶπα, νά, ἔρχομαι»¹¹. Τότε· πότε; Ὅταν θά ἔλθῃ ὁ καιρὸς ὁ κατάλληλος για τις τελειότερες διδασκαλίες. Γιατί τὰ ἀτελέστερα διδάγματα ἔπρεπε νὰ τὰ μάθουμε ἀπὸ τοὺς δούλους του, ἐνῶ τὰ ὑψηλότερα, πὺ ὑπερβαίνουν τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν νομοθέτη. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «ἀφοῦ ὁ Θεὸς μίλησε μὲ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους κατὰ τὴν παλιὰ ἐποχὴ στοὺς πατέρες μας μὲ τοὺς προφῆτες, κατὰ τις τελευταῖες ἡμέρες μίλησε σὲ μᾶς μὲ τὸν Υἱὸ του, τὸν ὁποῖο ὠρίσε κληρονόμο ὄλων, καὶ μὲ τὸν ὁποῖο δημιούργησε καὶ τοὺς αἰῶνες»¹². Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἰωάννης ἐπίσης λέγει· «ὁ νόμος δόθηκε μὲ τὸν Μωϋσῆ, ἐνῶ ἡ χάρη καὶ ἡ ἀλήθεια δόθηκε μὲ τὸν Ἰησοῦ Χριστό»¹³. Ὡστε για τὸν νόμο μέγιστο ἐγκώμιο εἶναι καὶ αὐτὸ, τὸ νὰ προετοιμάσῃ τὴν ἀνθρώπινη φύση για νὰ δεχθῆ τὸν διδάσκαλο. Ἐπειτα, για νὰ μὴ νομίσης, ὅτι αὐτὸς εἶναι πρόσφατος Θεὸς οὔτε ὅτι εἰσάγει κάποια καινοτομία, ἄκουσε τί λέγει· «στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου ἔχει γραφῆ για μένα»¹⁴. Οἱ προφῆτες, λέγει, ἀπὸ πολὺ παλιὰ προεῖπαν τὴν παρουσία μου καὶ φανέρωσαν στοὺς ἀνθρώπους τὴ γνώση τῆς θεότητάς μου στὴν ἀρχὴ τῶν βιβλίων τους.

3. Ὅταν λοιπὸν στὴν ἀρχὴ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου ὁ Θεὸς λέγει, «ἄς κάμουμε ἄνθρωπο κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωση δική μας»¹⁵, μᾶς ἀποκαλύπτει κατὰ τρόπο αἰνιγματικὸ τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ, μὲ τὸν ὁποῖο παρουσιάζεται νὰ συνομιλῆ. Ἐπειτα, για νὰ δείξῃ ὅτι ἡ πολιτεία αὐτὴ δὲν ἀντιβαίνει πρὸς τὴν παλιά, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἦταν θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ καταργηθῆ ἡ θυσία ἐκείνη καὶ στή θέση της νὰ μπῆ ἡ νέα (γιατί αὐτὸ δείχνει αὔξηση τῆς διορθώσεως καὶ ὄχι ἐναντίωση οὔτε διαμάχη), ἀφοῦ εἶπε «στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου ἔχει γραφῆ για ἐμένα», πρόσθεσε· «για νὰ ἐκτελῶ τὸ θέλημά σου, Θεέ μου, πόθησα τὸν νόμο σου καὶ τὸν φέρω μέσα στὰ σπλάγχνα μου»¹⁶. Ἐπειτα, λέγοντας ποιὸ τέλος πάντων εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ παρέλειψε νὰ μιλήσῃ για τὴ θυσία, τὰ ὀλοκαυτώματα, τις προσφορές, τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἰδρῶτες, λέγει «ἀνήγγειλα σὲ μεγάλη σύναξη τὴ δικαιοσύνη σου»¹⁷. Τί σημαίνει ἄραγε «εὐηγγελισάμην δικαιοσύνην»; Δὲν εἶπε ἀπλῶς 'ἔδωσα', ἀλλὰ «εὐαγγελίσθηκα». Γιατί ὁμως; Γιατί ὁ Θεὸς δικαίωσε τὸ ἀνθρώπι-

17. Ψαλμ. 39,10.

βῆς, ἀλλ' ἀπὸ χάριτος μόνης τὸ γένος ἐδικαίωσε τὸ ἡμέτερον. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγε· «νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται»· δικαιοσύνη δὲ Θεοῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐ διὰ καμάτου τινὸς καὶ πόνου. Καὶ ταύτης δὲ
 5 ἐπιλαμβανόμενος τῆς μαρτυρίας οὕτως ἔλεγε· «σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, κατ' ἐνιαυτὸν ταῖς αὐταῖς θυσίαις, αἷς προσφέρουσιν εἰς τὸ διηνεκὲς οὐδέ ποτε δύνανται τοὺς προσερχομένους τελειῶσαι. Δι' ὃ εἰσερχόμενος εἰς τὸν κόσμον λέγει, θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέ-
 10 λησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι»· εἴσοδον τοῦ μονογενοῦς εἰς τὸν κόσμον λέγων, τὴν διὰ σαρκὸς οἰκονομίαν. Οὕτω γὰρ πρὸς ἡμᾶς παρεγένετο, οὐ τόπον ἀμείψας ἐκ τόπου (πῶς γὰρ ὁ πανταχοῦ ὢν καὶ πάντα πληρῶν;), ἀλλὰ διὰ σαρκὸς ἡμῖν φανερωθεῖς.

Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐχὶ πρὸς Ἰουδαίους ἐστὶν ἡμῖν ἡ μάχη μόνον,
 15 ἀλλὰ καὶ πρὸς Ἕλληνας καὶ πολλοὺς τῶν αἵρετικῶν, φέρε βαθύτερόν τι νόημα ἐνταῦθα ὑμῖν ἀποκαλύψωμεν καὶ ζητήσωμεν τί δὴ ποτε, μυρίας ἔχων μαρτυρίας ὁ Παῦλος, αἶ τὸν νόμον ἀργεῖν ποιῶσι καὶ τὴν παλαιὰν πολιτείαν, ταύτης ἐμνημόνευσεν. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχε, τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλὰ μετὰ τινος λόγου καὶ
 20 σοφίας ἀπάτου. Ὅτι γὰρ καὶ ἑτέρας εἶχε μαρτυρίας μακροτέρας καὶ σφοδροτέρας, εἴπερ ἐβούλετο παραγαγεῖν, ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, πάντες ἂν ὁμολογήσαιεν. Καὶ γὰρ ὁ Ἡσαΐας φησὶν, «οὐκ ἔστι μοι θέλημα ἐν ὑμῖν, πλήρης εἰμὶ ὀλοκαυτωμάτων κριῶν· καὶ στέαρ ἀρνῶν καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι, οὐδὲ ἐὰν
 25 ἔρχησθε ὀφθῆναί μοι. Τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; Ἐὰν προσφέρητέ μοι σεμίδαλιν, μάταιον· θυμίαμα βδέλυγμά μοι ἐστίν». Καὶ ἐτέρωθι πάλιν· «οὐ νῦν ἐκάλεσά σε Ἰακώβ, οὐδὲ ἔγκοπόν σε ἐποίησα Ἰσραὴλ, οὐκ ἐδόξασάς με ἐν θυσίαις, οὐδὲ ἐδούλευσάς μοι ἐν δώροις σου, οὐδὲ ἔγκοπόν σε ἐποίησα ἐν λι-
 30 βάνῳ, οὐδὲ ἐκτήσω μοι ἀργυρίου θυμίαμα». Καὶ ὁ Ἱερεμίας δέ, «ἵνα τί μοι λίβανον ἐκ Σαβᾶ φέρεις καὶ κινάμωμον ἐκ γῆς μακρο-

18. Ρωμ. 3,21.

19. Ἐβρ. 10,1-5.

20. Ἡσ. 1,11-13.

21. Ἡσ. 43,22-23.

νο γένος ὄχι γιὰ τὰ κατορθώματά του οὔτε γιὰ τοὺς κόπους του οὔτε σὰν ἀμοιβή γιὰ κάτι, ἀλλὰ κατὰ χάρη μόνο, πρᾶγμα ποὺ γιὰ νὰ δηλώσῃ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «τώρα φανερώθηκε ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ χωρὶς νόμο»¹⁸· ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ παρέχεται μὲ τὴν πίστη στὸν Ἰησοῦ Χριστὸ καὶ ὄχι μὲ κάποιον μόχθο καὶ κόπο. Καὶ ἐπικαλούμενος τὴ μαρτυρία αὐτὴ ἔλεγε τὰ ἐξῆς· «γιατὶ ἀποτελῶντας ὁ νόμος σκιά τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, καὶ ὄχι τὴν ἴδια τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, προσφερόμενες οἱ θυσίαι διαρκῶς κάθε χρόνο δὲν μποροῦν νὰ κάνουν τέλειους τοὺς προσερχομένους. Γι' αὐτὸ ὅταν ἔρχεται στὸν κόσμον λέγει, 'θυσία καὶ προσφορὰ δὲν θέλησες, ἀλλὰ μοῦ ἔδωσες σῶμα'»¹⁹, ἐννοώντας τὴν εἴσοδο τοῦ Μονογενοῦς στὸν κόσμον, τὴν οἰκονομία μὲ τὴ σάρκα του. Γιατὶ ἔτσι ἦλθε σὲ μᾶς, χωρὶς νὰ μετακινηθῆ ἀπὸ τόπο σὲ τόπο (πῶς θὰ συνέβαινε αὐτό, ἀφοῦ αὐτὸς εἶναι πανταχοῦ παρὼν καὶ πληροῖ τὰ πάντα;), ἀλλὰ φανερώθηκε σὲ μᾶς μὲ σάρκα.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀγώνας μας δὲν εἶναι μόνο κατὰ τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ κατὰ πολλῶν αἰρετικῶν, ἐμπρὸς ἃς ἀποκαλύψουμε τώρα κάποιο βαθύτερο νόημα καὶ ἃς ἐξετάσουμε γιατί ἄραγε ὁ Παῦλος, ἂν καὶ εἶχε τόσες μαρτυρίες, ποὺ καὶ τὸν νόμο καταργοῦν καὶ τὸ παλιὸ πολίτευμα, ἐν τούτοις ἐμνημόνευσε τὴν μαρτυρία αὐτή. Γιατὶ δὲν τὸ ἔκαμε ἔτσι ἀπλῶς καὶ στὴν τύχη, ἀλλὰ μὲ κάποια περίσκεψη καὶ σοφία ἀπερίγραπτη. Τὸ ὅτι βέβαια εἶχε καὶ ἄλλες μαρτυρίες μεγαλύτερες καὶ ἰσχυρότερες, ἂν ἤθελε νὰ τις παρουσιάσῃ, γιὰ τὴν ὑπόθεση αὐτή, θὰ συμφωνοῦσαν ὅλοι. Πραγματικὰ ὁ Ἡσαΐας λέγει· «δὲν τὸ θέλω αὐτὸ ἀπὸ σᾶς· εἶμαι χορτασμένος ἀπὸ ὀλοκαυτώματα κριῶν καὶ δὲν θέλω λίπος ἀρνιῶν καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων, οὔτε νὰ ἔρχεσθε ἔτσι μπροστά μου. Ποιὸς τὰ ζήτησε αὐτὰ ἀπὸ τὰ χέρια σας; Ἄν μοῦ προσφέρετε σεμιγδάλι, εἶναι μάταιο· τὸ θυμίαμα τὸ σιχαίνομαι»²⁰. Καὶ ἀλλοῦ πάλι· «δὲν σὲ κάλεσα τώρα, λαὸ τοῦ Ἰακώβ, οὔτε καὶ νὰ ὑποβληθῆς σὲ κόπο γιὰ μένα, λαὸ τοῦ Ἰσραὴλ· δὲν μὲ δόξασες μὲ τὶς θυσίαι σου, οὔτε ὑπηρέτησες ἐμένα μὲ τὰ δῶρα σου, οὔτε σὲ ἔβαλα στὸν κόπο νὰ μοῦ προσφέρῃς λιβάνι, οὔτε καὶ σὲ ὑποχρέωσα μὲ χρήματα ν' ἀγοράσῃς θυμίαμα»²¹. Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἱερεμίας λέγει· «γιατὶ μοῦ προσφέρεις λίβανο ἀπὸ τὴν Σαβὰ καὶ κινάμωμο ἀπὸ χώρα μακρυνή;

θεν; Τὰ ὀλοκαυτώματα ὑμῶν οὐχ ἡδυνάν με». Καὶ πάλιν· «συναγάγετε τὰ ὀλοκαυτώματα ὑμῶν μετὰ τῶν θυσιῶν ὑμῶν καὶ φάγετε κρέα». Καὶ ἕτερος δὲ τῶν προφητῶν οὕτως ἔλεγεν, «μετάστησον ἀπ' ἐμοῦ ἤχον ὡδῶν σου καὶ ψαλμὸν ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ τῶν Ἰουδαίων λεγόντων, «εἰ προσδέξεται Κύριος ἐν ὀλοκαυτώμασιν, εἰ δώσω πρωτότοκά μου ὑπὲρ ἀσεβείας μου, καρπὸν κοιλίας μου ὑπὲρ ἀμαρτίας ψυχῆς μου;». Καὶ ὁ προφήτης ἐπιτιμῶν αὐτοῖς ἔλεγεν, «ἀπηγγέλλθη σοι, ἄνθρωπε, τί καλὸν καὶ τί Κύριος ὁ Θεὸς ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ ἀγαπᾶν ἔλεον καὶ ποιεῖν κρίμα καὶ δικαιοσύνην καὶ ἔτοιμον εἶναι πορεύεσθαι ὀπίσω Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου». Καὶ ὁ Δαυὶδ οὕτως ἔλεγεν· «οὐδέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρρους». Τίνος οὖν ἔνεκεν τοσαύτας ἔχων μαρτυρίας εἶπεῖν, δι' ὧν ὁ Θεὸς φαίνεται τὰς θυσίας παραιτούμενος ἐκεῖνας, τὰς νουμηνίας, 10 τὰ σάββατα, τὰς ἐορτάς, πάσας ἐκεῖνας ἀφείς, ταύτης ἐμνήσθη μόνης; Οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ἤδη τὴν αἰτίαν ἐροῦμεν.

Πολλοὶ τῶν ἀπίστων καὶ Ἰουδαίων αὐτῶν μαχόμενοι πρὸς ἡμᾶς λέγουσιν ὅτι ἡ παλαιὰ καταλέλυται πολιτεία οὐ διὰ τὸ ἀτελέστατον αὐτῆς, οὐδὲ διὰ τὸ μείζονα εἰσενεχθῆναι τὴν ἡμετέραν πολι- 20 τείαν, ἀλλὰ διὰ τὴν πονηρίαν τῶν τότε προσφερόντων τὰς θυσίας. Ὁ γοῦν Ἡσαΐας φησὶν· «ἐὰν ἐκτείνητε τὰς χεῖρας ὑμῶν, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν· καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν». Εἶτα τὴν αἰτίαν προσθεῖς, ἐπάγει λέγων· «αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις». Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι τῶν θυ- 25 σιῶν κατηγορία, ἀλλὰ τῆς τῶν προσαγόντων πονηρίας ἐγκλημα, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐδέχετο τὰς θυσίας, ἐπειδὴ μιαραῖς αὐτὰς προσῆγον χερσὶ. Πάλιν ὁ Δαυὶδ εἰπὼν, ὅτι «οὐδέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρρους», ἐπήγαγε λέγων· «τῶ δὲ ἀμαρτωλῶ εἶπεν ὁ Θεός· ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῆ τὰ δικαιώματά 30 μου καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ τοῦ στόματός σου; Σὺ δὲ ἐμίσησας παιδείαν καὶ ἐξέβαλες τοὺς λόγους μου εἰς τὰ ὀπίσω.

22. Ἱερ. 6,20.

23. Ἱερ. 7,21.

24. Ἀμώς 5,23.

25. Μιχ. 6,7-8.

26. Ψαλμ. 49,9.

Τὰ ὀλοκαυτώματά σας δὲν μὲ εὐχαρίστησαν»²². Καὶ πάλι· «μαζέψτε τὰ ὀλοκαυτώματά σας μαζί μὲ τις θυσίες σας καὶ φάγετε τὰ κρέατα»²³. Καὶ κάποιος ἄλλος προφήτης ἔλεγε τὰ ἐξῆς· «ἀπομακρύνετε ἀπὸ κοντά μου τὸν ἦχο τῶν ὠδῶν σας καὶ δὲν θὰ ἀκούσω τις μελωδίες τῶν ὀργάνων σας»²⁴. Καὶ πάλι ἄλλοῦ, ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγαν, «θὰ δεχθῆ ὁ Κύριος τὰ ὀλοκαυτώματά μας, ἢ ἂν τοῦ προσφέρω τὰ πρωτότοκά μου γιὰ τὴν ἀσέβειά μου, τὸν καρπὸ τῆς κοιλιᾶς μου γιὰ τις ἁμαρτίες τῆς ψυχῆς μου;», ὁ προφήτης ἐπιτιμώντας τους τότε, ἔλεγε· «σοῦ ἀναγγέλθηκε, ἄνθρωπε, ποιό εἶναι τὸ καλὸ καὶ τί θέλει ὁ Κύριος ὁ Θεὸς ἀπὸ σένα, πὺ εἶναι ν' ἀγαπᾶς τὴν εὐσπλαγχνία, νὰ ἐκτελῆς τις ἐντολές του, νὰ εἶσαι δίκαιος καὶ ἔτοιμος νὰ βαδίζης πίσω ἀπὸ τὸν Κύριο τὸν Θεό σου»²⁵. Καὶ ὁ Δαυῖδ ἔλεγε τὸ ἐξῆς· «δὲν θὰ δεχθῶ ἀπὸ τὸν οἶκο σου μόσχους οὔτε ἀπὸ τὰ ποιμνιά σου τράγους»²⁶. Γιὰ ποιό λόγο λοιπόν, ἔχοντας τόσες μαρτυρίες, μὲ τις ὁποῖες παρουσιάζεται ὁ Θεὸς νὰ ἀρνηῖται τις θυσίες ἐκεῖνες, ἀνέφερε μόνο αὐτήν, ἀφήνοντας κατὰ μέρος τις νουμηνίες, τὰ σάββατα καὶ ὅλες ἐκεῖνες τις ἑορτές; Δὲν τὸ ἔκαμε ἔτσι ἀπλῶς οὔτε καὶ τυχαῖα. Ἄλλ' ἀμέσως ἄς ποῦμε τὴν αἰτία.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀπίστους καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, πὺ μᾶς καταπολεμοῦν, ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ παλιὸ πολίτευμα ἔχει καταργηθῆ ὄχι γιὰ τὴν ἄτελέστατο οὔτε γιὰ τὴν εἰσήχθηκε τὸ δικό μας τὸ ἀνώτερο πολίτευμα, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς κακίας ἐκεῖνων πὺ πρόσφερναν τότε τις θυσίες. Γιὰ τὸν Ἡσαΐας λέγει· «ἂν ὑψώσετε τὰ χέρια σας, θ' ἀποσύρω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπὸ σᾶς· καὶ ἂν πληθύνετε τὴ δέησή σας, δὲν θὰ σᾶς εἰσακούσω»²⁷. Ἐπειτα, ἐξηγώντας τὴν αἰτία, προσθέτει· «γιὰ τὸ τὰ χέρια σας εἶναι γεμᾶτα αἷμα». Αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ κατηγορία ἐναντίον τῶν θυσιῶν, ἀλλ' εἶναι κατηγορία ἐναντίον τῆς κακίας ἐκεῖνων πὺ πρόσφερναν τὴ θυσία, καὶ γι' αὐτὸ δὲν δεχόταν τις θυσίες, ἐπειδὴ τις πρόσφερναν μὲ μιὰρὰ χέρια. Ὁ Δαυῖδ πάλι, ἀφοῦ εἶπε, «δὲν θὰ δεχθῶ ἀπὸ τὸν οἶκο σου μόσχους, οὔτε ἀπὸ τὰ ποιμνιά σου τράγους», πρόσθεσε καὶ εἶπε· «ἐνῶ στὸν ἁμαρτωλὸ εἶπε ὁ Θεός· γιὰ τὸν σὺ διδάσκεις τις ἐντολές μου καὶ βάζεις στὸ στόμα σου τὴ διαθήκη μου ; Γιὰ τὸν σὺ μίσησες τις νουθεσίες μου καὶ δὲν ἀποδέχθηκες τοὺς λόγους μου; Ἄν ἔβλεπες κλέ-

Εἰ ἐθεώρεις κλέπτην, συνέτρεχες αὐτῷ καὶ μετὰ μοιχῶν τὴν μερίδα σου ἐτίθεις. Τὸ στόμα σου ἐπλέονασε κακίαν καὶ ἡ γλῶσσά σου περιέπλεκε δολιότητα. Καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρός σου ἐτίθεις σκάνδαλον». Ὅθεν 5 δῆλον ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἐνταῦθα παρητήσατο τὰς θυσίας, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐμοίχευον, ἐπειδὴ ἔκλεπτον, ἐπειδὴ τοῖς ἀδελφοῖς ἐπεβούλευον. Καὶ ἕκαστος δέ, φησί, τῶν προφητῶν, κατηγορῶν τῶν προσαγόντων τὰς θυσίας, οὕτως αὐτὰς τὸν Θεὸν παραιτεῖσθαι λέγει.

4. Ταῦτα οἱ ἀντιλέγοντες ἡμῖν λέγουσιν, ἀλλ' ἀρκοῦσαν ἔδωκεν 10 αὐτοῖς πληγὴν ὁ Παῦλος καὶ ἱκανῶς αὐτῶν ἐπεστόμισε τὴν ἀναισχυντίαν διὰ τῆς μαρτυρίας ταύτης. Βουλόμενος γὰρ δεῖξαι ὅτι αὐτὴν τὴν πολιτείαν ὡς ἀτελεστέραν ἀπόσατο ὁ Θεὸς καὶ ἀργεῖν ἐποίησε, ταύτης ἐπελάβετο τῆς μαρτυρίας, ἐν ἣ κατηγορία μὲν τῶν προσαγόντων οὐκ ἔστι, τὸ δὲ ἀτελὲς αὐτῆς γυμνὸν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ 15 φαίνεται. Ὁ γὰρ προφήτης οὐδὲν κατηγορήσας τῶν Ἰουδαίων, ἀπλῶς οὕτω φησὶν· «θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι, ὀλοκαυτώματα καὶ περὶ τῆς ἁμαρτίας οὐκ ἠδύκησας». Καὶ ἐρμηνεύων τοῦτο ὁ Παῦλος ἔλεγεν, «ἀναιρεῖ τὸ πρῶτον, ἵνα τὸ δεύτερον στήσῃ». Ἐπεὶ μὲν γὰρ εἶπε, «θυσίαν καὶ 20 προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας», εἶτα εἰπὼν, «σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι», καὶ δεῖξας ἕτεραν εἰσηνηνέχθαι θυσίαν, οὐδεμίαν λοιπὸν ἐλπίδα ἔδωκε τοῦ πάλιν ἐκείνην ἐπανελθεῖν. Καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐρμηνεύων ὁ Παῦλος, ἔλεγεν, ὅτι «διὰ τῆς προσφορᾶς ταύτης ἡγιασμένοι ἐσμὲν ἐν τῷ θελήματι τοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ αἷμα ταύρων καὶ τρά- 25 γων», φησί, «καὶ σποδὸς δαμάλεως ραντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἀγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, πόσω μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ Πνεύματος ἀγίου προσήνεγκεν ἑαυτὸν ἄμωμον, καθαρῶς τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων;».

Ὅτι μὲν οὖν ἐκείνη πέπανται καὶ ἕτερα ἀντεισηνέκται, καὶ 30 οὐκ ἔτι λοιπὸν ἀναστήσεται, ἱκανῶς ἐντεῦθεν ἀποδέδεικται. Φέρε

28. Ψαλμ. 49,9.

29. Ψαλμ. 43,7.

30. Ἐβρ. 10,9.

31. Ἐβρ. 9,10.

φτη, ἔτρεχες μαζί με αὐτὸν καὶ με τοὺς μοιχοὺς εἶχες τὴ μερίδα σου στὴ ἀκολασία τους. Τὸ στόμα σου ξεχείλισε ἀπὸ τὴν κακία καὶ ἡ γλῶσσα σου περιέπλεκε δολιότητα. Καθόσουν καὶ κατηγοροῦσες τὸν ἀδελφὸ σου καὶ ἐναντίον τοῦ υἱοῦ τῆς μητέρας σου ἔβαζες σκάνδαλα»²⁸. Ἄρα γίνεται φανερό, ὅτι δὲν ἀπέρριψε τις θυσίες χωρὶς λόγο, ἀλλ' ἐπειδὴ μοίχευαν, ἐπειδὴ ἔκλεβαν, ἐπειδὴ ἐπεβουλεύονταν τοὺς ἀδελφούς τους. Ἀλλὰ καὶ κάθε προφήτης, λέγει, κατηγορώντας ἐκείνους πὺ πρόσφεραν τις θυσίες, λέγει ὅτι ὁ Θεὸς γι' αὐτὸ ἀπέρριψε τις θυσίες.

4. Αὐτὰ μᾶς λέγουν οἱ ἀντιλέγοντες, ἀλλὰ ἀρκετὸ εἶναι τὸ πλῆγμα πὺ τοὺς ἔδωσε ὁ Παῦλος καὶ ἱκανοποιητικὰ ἀποστόμωσε τὴν ἀδιαντροπία τους με τὴ μαρτυρία αὐτή. Θέλοντας δηλαδὴ νὰ δείξη, ὅτι ὁ Θεὸς κατάργησε τὸ παλιὸ πολίτευμα καὶ τὸ ἔκαμε ἀργὸ ἐπειδὴ ἦταν ἀτελέστερο, χρησιμοποίησε τὴ μαρτυρία αὐτή, στὴν ὁποία δὲν ὑπάρχει κατηγορία ἐναντίον τῶν προσφερόντων, ἀλλὰ τὸ ἀτελὲς αὐτοῦ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ φαίνεται γυμνό. Γιατὶ ὁ προφήτης, χωρὶς καθόλου νὰ κατηγορήσῃ τοὺς Ἰουδαίους, λέγει ἀπλῶς τὰ ἑξῆς: «θυσία καὶ προσφορὰ δὲν θέλησες, ἀλλὰ μοῦ ἔδωσες σῶμα πὺ με τελειοποιεῖ, καὶ δὲν δέχθηκες ὀλοκαυτώματα πὺ προσφέρονται γιὰ τις ἁμαρτίες»²⁹. Καὶ ὁ Παῦλος, ἐρμηνεύοντας αὐτό, ἔλεγε: «ἀπορρίπτει τὸ πρῶτο, γιὰ νὰ στερεώσῃ τὸ δεύτερο»³⁰. Γιατὶ, λέγοντας «θυσία καὶ προσφορὰ δὲν θέλησες», καὶ προσθέτοντας «ἀλλὰ μοῦ ἔδωσες σῶμα πὺ με τελειοποιεῖ» καὶ δείχνοντας ἔτσι ὅτι ἔχει εἰσαχθῆ μιὰ ἄλλη θυσία, δὲν ἄφησε καμμιά ἐλπίδα γιὰ τὴν ἐπάνοδο τῆς θυσίας ἐκείνης. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ἐρμηνεύοντας ὁ Παῦλος ἔλεγε: «με τὴν προσφορὰ αὐτὴ εἴμαστε ἁγιασμένοι με τὴ δύναμη τοῦ θελήματος τοῦ Χριστοῦ»³¹. Γιατὶ, λέγει, ἂν τὸ ράντισμα με αἷμα ταύρων καὶ τράγων καὶ σποδὸ δαμαλιοῦ ἀγιάζῃ καὶ καθαρῖζῃ τὸ σῶμα ἐκείνων πὺ συμμετέχουν καὶ δέχονται αὐτά, πόσο μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος πρόσφερε διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸν ἑαυτὸ του καθαρὴ θυσία, θὰ καθαρῖση τὴ συνείδησή μας ἀπὸ τὰ νεκρὰ ἔργα μας;»^{31α}.

Τὸ ὅτι λοιπὸν ἡ θυσία ἐκείνη ἔχει καταργηθῆ καὶ ἔχει εἰσαχθῆ ἄλλη ἀντὶ ἐκείνης καὶ δὲν πρόκειται πιά ἐκείνη νὰ ξαναἰσχύσῃ,

31α. Ἐβρ. 9,13-14.

δὴ λοιπόν, ὁ πάγια ἐσπουδάζομεν δεῖξαι, ὅτι καὶ τῆς ἱερωσύνης ὁ τρόπος ἐκεῖνος οὐκ ἔτι φαίνεται, οὐδὲ ἐπανήξει πάλιν ρητῶς τοῦτο καὶ σαφῶς ἀπὸ τῶν Γραφῶν αὐτῶν ποιήσωμεν φανερόν, ὀλίγα πρότερον ὑμῖν προειπόντες, ὥστε σαφεστέραν γενέσθαι τῶν λεγο-
5 μένων τὴν ἐρμηνείαν.

Ἄβραάμ ἐπανελθὼν ἀπὸ τῆς Περσίδος, ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ, εἶτα ἐκεῖνος τὸν Ἰακώβ, ὁ Ἰακώβ τοὺς δώδεκα παῖδας, ἐξ ὧν ἐγένοντο δέκα καὶ δύο φυλαί, μᾶλλον δὲ τρισκαίδεκα· ἀντὶ γὰρ τοῦ Ἰωσήφ οἱ παῖδες αὐτοῦ, Ἐφραῖμ καὶ Μανασσῆς, ἐγένοντο φύλαρ-
10 χοι. Καὶ καθάπερ ἐκάστῳ τῶν υἱῶν Ἰακώβ ἐπώνυμος ἦν φυλή, τοῦ Ρουβήμ, τοῦ Συμεών, τοῦ Λευῖ, τοῦ Ἰούδα, τοῦ Νεφθαλίμ, τοῦ Γάδ, τοῦ Ἀσήρ, τοῦ Βενιαμίν, οὕτως ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ οἱ παῖδες οἱ ἐκείνου, Μανασσῆς καὶ Ἐφραῖμ, δύο φυλαὶ γεγόνασιν ἐπώνυμοι· καὶ ἐκαλεῖτο φυλὴ ἡ μὲν τοῦ Ἐφραῖμ, ἡ δὲ τοῦ Μανασσῆ. Τῶν τρισ-
15 καίδεκα τοίνυν τούτων φυλῶν, αἱ μὲν ἄλλαι πᾶσαι ἀγροὺς ἔσχον καὶ προσόδους πολλὰς καὶ ἐγεώργουν πᾶσαι καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα ἔπραττον τὰ βιωτικά, ἡ δὲ τοῦ Λευῖ φυλὴ ἱερωσύνη τιμηθεῖσα, μόνη τῶν μὲν βιωτικῶν ἔργων ἀπήλλακτο, καὶ οὐδὲ ἐγεώργουν, οὐδὲ τέχνας μετήεσαν, οὐδὲ ἄλλο τι τοιοῦτον ἐπραγματεύοντο,
20 ἀλλὰ τῇ ἱερωσύνῃ προσεῖχον μόνη καὶ δεκάτας ἐλάμβανον παρὰ παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ οἴνου καὶ πυροῦ καὶ κριθῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, τὰς δεκάτας αὐτοῖς ἐδίδοσαν πάντες καὶ τοῦτο ἦν αὐτοῖς πρόσοδος· καὶ οὐκ ἐξῆν ἐξ οὐδεμιᾶς ἄλλης φυλῆς ἱερέα γενέσθαι ποτέ. Ἀπὸ γὰρ ταύτης ἐγένετο τῆς φυλῆς Ἀαρών, τῆς Λευῖ λέγω,
25 καὶ κατὰ διαδοχὴν οἱ ἔκγονοι ἐκείνου τὴν ἱερωσύνην ἐδέχοντο καὶ οὐδεὶς οὐδέποτε ἐξ ἐτέρας ἐγένετο φυλῆς ἱερεὺς. Οὗτοι τοίνυν οἱ Λευῖται δεκάτας παρ' αὐτῶν ἐλάμβανον καὶ οὕτως ἐτρέφοντο.

Ἄλλὰ καὶ πρὸ τοῦ Ἰακώβ ἐπὶ τοῦ Ἰσαάκ, ἐπὶ τοῦ Ἄβραάμ, οὐπω γενομένου Μωϋσέως, οὐδὲ νόμου γραφέντος, οὐδὲ τῆς ἱερω-
30 σύνης τῆς Λευιτικῆς δήλης οὔσης, οὐ σκηνῆς, οὐ ναοῦ γενομένου, οὐ τῶν φυλῶν διακεκριμένων, οὐ τῆς Ἱερουσαλήμ φαινομένης, οὐ-

ἔχει ἀποδειχθῆ ἱκανοποιητικὰ μὲ τὰ ὅσα εἶπαμε. Ἐμπρὸς λοιπόν, ἐκεῖνο πού ἀπὸ πολὺ καιρὸ ἐπιθυμοῦσα ν' ἀποδείξω, ὅτι δηλαδὴ καὶ ὁ τρόπος τελέσεως τῆς ἱερωσύνης δὲν φαίνεται πιά οὔτε καὶ θὰ ἐπανέλθη πάλι, ἄς τὸ ἀποδείξουμε ρητῶς καὶ μὲ σαφήνεια ἀπὸ τις ἴδιες τις Γραφές, ἀφοῦ προηγουμένως ποῦμε λίγα λόγια, ὥστε νὰ γίνῃ πιὸ σαφὴς ἡ ἐρμηνεία αὐτοῦ.

Ὅταν ὁ Ἀβραάμ ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν περσικὴ χώρα γέννησε τὸν Ἰσαὰκ καὶ αὐτὸς ἔπειτα τὸν Ἰακώβ καὶ ὁ Ἰακώβ τὰ δώδεκα παιδιά, ἀπὸ τὰ ὅποια προῆλθαν οἱ δώδεκα φυλές, ἢ καλύτερα οἱ δέκα τρεῖς, γιὰτὶ ἀντὶ τοῦ Ἰωσήφ τὰ παιδιά του Ἐφραὶμ καὶ Μανασσῆς ἔγιναν ἀρχηγοὶ φυλῆς. Καὶ ὅπως μὲ τὸ ὄνομα κάθε παιδιοῦ τοῦ Ἰακώβ ἐπωνομαζόταν καὶ μιὰ φυλή, δηλαδὴ ἡ φυλὴ τοῦ Ρουβὴμ, τοῦ Συμεών, τοῦ Λευῖ, τοῦ Ἰούδα, τοῦ Νεφθαλίμ, τοῦ Γάδ, τοῦ Ἀσήρ, τοῦ Βενιαμίν, ἔτσι καὶ στὴν περίπτωσι τοῦ Ἰωσήφ τὰ παιδιά του ὁ Μανασσῆς καὶ ὁ Ἐφραὶμ ἔδωσαν τὰ ὀνόματά τους σὲ δύο φυλές, καὶ ἡ μία καλοῦνταν φυλὴ τοῦ Ἐφραὶμ καὶ ἡ ἄλλη τοῦ Μανασσῆ. Ἀπὸ τις δέκα τρεῖς αὐτὲς φυλές οἱ δώδεκα εἶχαν χωράφια καὶ εἰσοδήματα, ὅλες ἀσχολοῦνταν μὲ τὴ γεωργία, κάμνοντας καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ κοσμικά, ἐνῶ ἡ φυλὴ τοῦ Λεῖ πού εἶχε τιμηθῆ μὲ τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης, ἦταν ἡ μόνη πού εἶχε ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τις βιωτικὲς ἐργασίες, καὶ αὐτοὶ οὔτε χωράφια καλλιεργοῦσαν οὔτε ἀσκοῦσαν ἄλλα ἐπαγγέλματα, οὔτε ἀσχολοῦνταν μὲ ὅ,τι δήποτε ἄλλο, ἀλλ' ἦταν ἀφωσιωμένοι μόνο στὴν ἱερωσύνη, εἰσέπρατταν τὴ λεγόμενη δεκάτη ἀπὸ ὀλόκληρο τὸν λαό, ἀπὸ τὸ κρασί, ἀπὸ τὸ σιτάρι, ἀπὸ τὸ κριθάρι καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ, τις δεκάτες αὐτὲς τις ἔδιναν ὅλοι σ' αὐτοὺς καὶ αὐτὲς ἀποτελοῦσαν τὸ εἰσόδημά τους, καὶ κανεὶς ἀπὸ καμμιά ἄλλη φυλὴ δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ γίνῃ ἱερεὺς. Γιὰτὶ ἀπὸ τὴ φυλὴ τοῦ Λευῖ ἔγινε ὁ Ἀαρὼν καὶ διαδοχικὰ τὰ ἐγγόνια του ἐλάμβαναν τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης καὶ κανεὶς ποτὲ δὲν ἔγινε ἱερεὺς ἀπὸ ἄλλη φυλὴ. Αὐτοὶ λοιπόν οἱ Λευῖτες ἐλάμβαναν ἀπὸ τις ἄλλες φυλές τις δεκάτες καὶ μὲ αὐτὲς ζοῦσαν.

Ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν Ἰωσήφ καὶ τὸν Ἰσαὰκ, στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀβραάμ, ὅταν οὔτε ὁ Μωϋσῆς ὑπῆρχε οὔτε ὁ νόμος εἶχε καταγραφῆ οὔτε ὁ θεσμὸς τῆς ἱερωσύνης τῆς Λευϊτικῆς φυλῆς εἶχε ἐμφανισθῆ οὔτε σκηνὴ ὑπῆρχε οὔτε ναὸς εἶχε γίνεῖ οὔτε οἱ φυλές ἦταν χωρισμένες μεταξύ τους οὔτε ἡ Ἱερουσαλήμ ὑπῆρχε καὶ γενικὰ τί-

δενός ὄλως οὐδέπω τῶν κατὰ Ἰουδαίων πραγμάτων ἀρχὴν λαβόν-
 τος, ἐγένετό τις Μελχισεδέκ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου. Οὗτος ὁ
 Μελχισεδέκ ὁμοῦ καὶ βασιλεὺς καὶ ἱερεὺς ἦν· τύπος γὰρ ἔμελλεν
 ἔσεσθαι τοῦ Χριστοῦ καὶ μέμνηται αὐτοῦ σαφῶς ἡ Γραφή. Ἐπειδὴ
 5 γὰρ ὁ Ἀβραὰμ τοῖς Πέρσαις ἐπιπεσὼν καὶ τὸν ἀδελφιδοῦν τὸν ἑαυ-
 τοῦ τὸν Λὼτ ἐξαρπάσας τῶν ἐκείνων χειρῶν, καὶ τὰ λάφυρα λα-
 βῶν πάντα, ἐπανήει νικήσας κατακράτος ἐκείνους, οὕτω πως περὶ
 τοῦ Μελχισεδέκ ἡ Γραφή φησι· «καὶ Μελχισεδέκ βασιλεὺς Σαλήμ,
 ἐξήνεγκεν ἄρτους καὶ οἶνον· ἦν δὲ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου καὶ
 10 ἠύλόγησε τὸν Ἀβραὰμ καὶ εἶπεν· εὐλογημένος Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ τῷ
 ὑψίστῳ, ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ
 ὑψιστος, ὃς παρέδωκε τοὺς ἐχθρούς σου ὑποχειρίους σοι. Καὶ ἔδω-
 κεν αὐτῷ δεκάτην ἀπὸ πάντων Ἀβραάμ». Ἄν τοίνυν φανῆ τις τῶν
 προφητῶν, λέγων, ὅτι μετὰ τὸν Ἀαρῶν καὶ τὴν ἱερωσύνην ἐκείνην
 15 καὶ τὰς θυσίας ταύτας καὶ τὰς προσφοράς, ἀναστήσεται ἱερεὺς ἕτε-
 ρος, οὐκ ἀπὸ φυλῆς ἐκείνης, ἀλλ' ἐξ ἑτέρας, ἀφ' ἧς οὐδέποτε γέγο-
 νεν ἱερεῖς, οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελχι-
 σεδέκ, εὐδὴλον ὅτι ἡ μὲν παλαιὰ πέπαυται ἱερωσύνη, ἑτέρα δὲ νέα
 ἀντεισηνήκεται. Εἰ γὰρ ἔμελλεν ἡ παλαιὰ κρατεῖν, οὐ κατὰ τὴν τά-
 20 ξιν Μελχισεδέκ, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν, ἔδει λέγεσθαι. Τίς
 οὖν τοῦτο φησιν; Αὐτὸς οὗτος ὁ περὶ τῶν θυσιῶν εἰπὼν, περὶ τοῦ
 Χριστοῦ διαλεγόμενος, καὶ πού τοῦτο φησιν· «εἶπεν ὁ Κύριος τῷ
 Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου».

5. Εἶτα, ἵνα μὴ περὶ τινος τῶν πολλῶν ἀνθρώπων τοῦτο ὑπο-
 25 πτεύη τις λέγεσθαι, οὐ φησιν αὐτὸ ὁ Ἡσαΐας, οὔτε Ἰερεμίας, οὔτε
 ἄλλος τις προφήτης, ἰδιώτης γενόμενος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ βασιλεὺς, ἵνα
 μάθης, ὅτι ὁ βασιλεὺς Κύριον ἑαυτοῦ οὐδένα καλέσαι δύναται, ἀλλ'
 ἢ τὸν Θεὸν μόνον. Εἰ μὲν γὰρ ἰδιώτης ἦν, ἴσως ἂν τις εἶπε τῶν
 ἀναισχυντούντων, ὅτι περὶ ἀνθρώπου λέγει· νυνὶ δὲ βασιλεὺς ὢν
 30 ἀνθρωπον ἑαυτοῦ κύριον οὐκ ἂν ἐκάλεσεν. Πῶς δ' ἂν, εἰ περὶ τι-

32. Ἐβρ. 5,6. 10. 6,20. 7,11. 17. 21.

33. Γεν. 14,18-20. Πρβλ. Ἐβρ. 7,1.

ποτε ἀπὸ τὰ ἰουδαϊκὰ πράγματα δὲν εἶχε λάβει ἀκόμη ἀρχή, ἔγινε κάποιος Μελχισεδέκ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου. Αὐτὸς ὁ Μελχισεδέκ ἦταν ταυτόχρονα καὶ βασιλεὺς καὶ ἱερεὺς, γιὰτὶ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τύπος τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ Γραφή μὲ σαφήνεια μνημονεύει αὐτόν³². Ὅταν δηλαδὴ κάποτε ὁ Ἀβραὰμ ἐπιτέθηκε ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ ἀπελευθέρωσε μέσα ἀπ' τὰ χέρια τους τὸν ἀνεψιό του, τὸν Λώτ, καὶ λαμβάνοντας πολλὰ λάφυρα ἐπέστρεψε νικητής, ἀφοῦ τοὺς κατετρόπωσε, ἡ Γραφή λέγει τὰ ἐξῆς γιὰ τὸν Μελχισεδέκ· «καὶ ὁ Μελχισεδέκ ὁ βασιλεὺς τῆς Σαλήμ πρόσφερε ἄρτους καὶ οἶνο· ἦταν ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου καὶ εὐλόγησε τὸν Ἀβραὰμ καὶ εἶπε· ἄς εἶναι εὐλογημένος ὁ Ἀβραὰμ ἀπὸ τὸν Θεὸ τὸν Ὑψίστο, ὁ ὁποῖος ἔκτισε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ, καὶ ἄς εἶναι δοξασμένος ὁ Θεὸς ὁ Ὑψιστος, ὁ ὁποῖος παρέδωσε τοὺς ἐχθρούς σου ὑποχείριους σὲ σένα'. Καὶ ἔδωσε σ' αὐτὸν ὁ Ἀβραὰμ τὸ ἓνα δέκατο ἀπὸ ὅλα τὰ λάφυρα»³³. Ἄν λοιπὸν φανῆ κάποιος προφήτης, λέγοντας ὅτι μετὰ τὸν Ἀαρών καὶ τὴν ἱερωσύνη ἐκείνη καὶ τὶς θυσίαι αὐτῆς καὶ τὶς προσφορῆς θὰ ἐμφανισθῆ ἄλλος ἱερεὺς, πού δὲν θὰ προέρχεται ἀπὸ τὴ φυλὴ ἐκείνη, ἀλλὰ ἀπὸ ἄλλη, ἀπὸ τὴν ὁποία οὐδέποτε ἔχει γίνῃ ἱερεὺς, ὄχι κατὰ τὴν τάξη Ἀαρών, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ἡ παλιὰ ἱερωσύνη ἔχει καταργηθῆ καὶ μία νέα ἱερωσύνη εἰσάγεται στὴ θέση της. Γιατί, ἂν ἐπρόκειτο ἡ παλιὰ νὰ συνεχίσῃ νὰ ὑφίσταται, ὄχι κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξη Ἀαρών, ἔπρεπε αὐτὸ νὰ λεχθῆ. Ποιὸς ὅμως τὸ λέγει αὐτό; Αὐτὸς ὁ ἴδιος πού προφήτευσε γιὰ τὶς θυσίαι, μιλώντας γιὰ τὸν Χριστό, λέγει κάπου καὶ αὐτό· «εἶπε ὁ Κύριος στὸν Κύριό μου, κάθισε στὰ δεξιά μου»³⁴.

5. Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ σκεφθῆ κανεὶς, ὅτι αὐτὸ λέγεται γιὰ κάποιον ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους, δὲν τὸ λέγει ὁ Ἡσαΐας οὔτε ὁ Ἰερεμίας οὔτε κανεὶς ἄλλος ἀπλῶς προφήτης, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς, γιὰ νὰ μάθῃς, ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὀνομάσῃ κανένα ἄλλον Κύριο, παρὰ μόνο τὸν Θεό. Γιατί, ἂν ἦταν κάποιος ἀπλὸς προφήτης, θὰ μπορούσε ἴσως κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀδιάντροπους νὰ πῆ, ὅτι τὰ λέγει γιὰ κάποιον ἀνθρώπο· τώρα ὅμως, πού αὐτὸς εἶναι βασιλεὺς, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ καλέσῃ Κύριό του ἓνα

νος τῶν πολλῶν ἀνθρώπων ἔλεγε ταῦτα ὁ Δαυίδ, εἶπεν ἄν, ὅτι καὶ ἐκ δεξιῶν ἐκάθισε τῆς ἀπορρήτου καὶ μεγάλης δόξης ἐκείνης; Τοῦτο γὰρ ἀμήχανον. Περὶ δὲ τούτου φησὶν· «εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου 5 ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου». Εἶτα, ἵνα μὴ νομίσης, αὐτὸν ἀσθενῆ εἶναι καὶ ἀδύνατον, ἐπήγαγε, «μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου». Καὶ σαφέστερον δηλῶν ἔλεγεν, «ἐκ γαστροῦ πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε». Πρὸ ἑωσφόρου δὲ οὐδεὶς ἀνθρώπων γεγέννηται. «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»· οὐκ 10 εἶπε, «κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών». Ἐρώτησον τοίνυν τὸν Ἰουδαῖον, εἰ μὴ ἔμελλεν ἡ ἱερωσύνη καταλύεσθαι ἢ παλαιά, τίνος ἕνεκεν ἕτερον εἰσήγαγεν ἱερέα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Εἰς τοῦτο γοῦν αὐτὸ τὸ χωρίον ἐλθὼν ὁ Παῦλος, ὄρα πῶς αὐτὸ σαφέστερον ἐποίησεν. Εἰπὼν γὰρ περὶ τοῦ Χριστοῦ, «ὅτι καθὼς ἐν ἑτέρῳ λέγει, Σὺ ἱε- 15 ρεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ», ἐπήγαγε· «περὶ οὗ πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος καὶ δυσερμήνευτος».

Εἶτα, ἐπιτιμήσας τοῖς μαθηταῖς, δεῖ γὰρ ἐπιτεμεῖν, λέγει, «τίς ἐστὶν ὁ Μελχισεδέκ», καὶ ἐπάγει τὴν ἱστορίαν, οὕτω λέγων· «οὗτος ὁ συναντήσας Ἀβραὰμ ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων 20 καὶ εὐλογήσας αὐτόν, ᾧ καὶ δεκάτην ἐμέρισεν ἀπὸ πάντων Ἀβραάμ». Εἶτα, ἐκκαλύπτων τὸ θεώρημα τοῦ τύπου, «θεωρεῖτε δὲ πηλίκος οὗτος», φησὶν, «ᾧ καὶ δεκάτην ἐμέρισεν ἀπὸ πάντων Ἀβραάμ ὁ πατριάρχης». Τοῦτο δὲ οὐχ ἀπλῶς ἔλεγεν, ἀλλ' ἐνδείξασθαι βουλόμενος, ὅτι πολλῶ μείζων ἢ καθ' ἡμᾶς ἱερωσύνη τῆς 25 Ἰουδαϊκῆς. Καὶ ἐν τοῖς τύποις αὐτοῖς τῶν πραγμάτων, προλαβοῦσα ἢ ὑπεροχὴ διαδείκνυται. Ὁ γὰρ Ἀβραὰμ τοῦ Ἰσαὰκ πατὴρ ἦν καὶ τοῦ Ἰακώβ πάππος καὶ Λευῖ πρόγονος, τοῦ γὰρ Ἰακώβ υἱὸς ἦν ὁ Λευῖ. Ἀπὸ γὰρ Λευῖ ἡ ἱερωσύνη παρὰ Ἰουδαίοις τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν, ἀλλ' οὗτος ὁ Ἀβραὰμ ὁ πρόγονος τῶν Λευιτῶν, τῶν Ἰουδαϊκῶν ἱε-

35. Ψαλμ. 109,1-2.

36. Ψαλμ. 109,3.

37. Ἐωσφόρος σημαίνει τὸ φῶς, ὅπως ἐδῶ, καὶ τὸν Σατανᾶ. Πρβλ. Ἠσ. 14,12. Ἀκόμη ἔτσι καλεῖται καὶ ὁ πλανήτης τῆς Ἀφροδίτης, ὁ Αὐγερινός.

38. Αὐτόθι.

ὅποιονδήποτε ἄνθρωπο. Γιατί, ἂν ὁ Δαυῖδ μιλοῦσε γιὰ ἕναν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους, πῶς θὰ μπορούσε νὰ πῆ ὅτι κάθισε στὰ δεξιά τῆς ἀπερίγραπτης καὶ μεγάλης ἐκείνης δόξας; Γιατί αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο. Γι' αὐτὸν ὁμοῦς λέγει· «εἶπε ὁ Κύριος στὸν Κύριό μου· κάθισε στὰ δεξιά μου, μέχρι πού νὰ θέσω τοὺς ἐχθρούς σου κάτω ἀπὸ τὰ πόδια σου»³⁵. Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ νομίσης, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀνίσχυρος καὶ ἀδύνατος, πρόσθεσε· «ἡ ἐξουσία ἀνήκει σὲ σένα, τὴν ὁποία θ' ἀσκήσης κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς δυνάμεώς σου»³⁶. Καὶ γιὰ νὰ τὸ κάμη πιὸ σαφές ἔλεγε· «σὲ γέννησα ἀπὸ τοὺς κόλπους μου πρὶν ἀπὸ τὸν ἑωσφόρο»^{37,38}. Πρὶν ἀπὸ τὸν ἑωσφόρο κανεὶς ἄνθρωπος δὲν εἶχε γεννηθῆ. «Σὺ εἶσαι ἱερεὺς στὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ»³⁹. δὲν εἶπε, 'κατὰ τὴν τάξη Ἀαρών'. Ρώτησε λοιπὸν τὸν Ἰουδαῖο, ἂν δὲν ἐπρόκειτο νὰ καταργηθῆ ἡ ἱερωσύνη ἡ παλαιά, γιὰ ποιὸ λόγο εἰσήγαγε νέον ἱερέα κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ; Σ' αὐτὸ λοιπὸν τὸ χωρίο φθάνοντας ὁ Παῦλος, πρόσεχε πῶς τὸ ἐξήγησε μὲ σαφήνεια. Ἀφοῦ εἶπε γιὰ τὸν Χριστό, «γιατί, ὅπως ἄλλοῦ λέγει, 'σὺ εἶσαι ἱερεὺς στὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ», πρόσθεσε· «γιὰ τὸ ὁποῖο ἔχουμε πολλὰ νὰ ποῦμε, γιατί εἶναι δυσκολοερμήνευτο»⁴⁰.

Ἐπειτα, ἀφοῦ ἐπιτίμησε τοὺς μαθητῆς (γιατί πρέπει νὰ συντομεύσω), λέγει, «ποιός εἶναι ὁ Μελχισεδέκ» καὶ παραθέτει τὴν ἱστορία του, λέγοντας τὰ ἐξῆς· «αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος πὺ συνάντησε τὸν Ἀβραὰμ ὅταν ἐπέστρεφε ἀπὸ τὴν κατατρόπωση τῶν βασιλέων καὶ τὸν εὐλόγησε, στὸν ὁποῖο ὁ Ἀβραὰμ ἔδωσε τὸ ἕνα δέκατο ἀπ' ὅλα τὰ λάφυρα». Ἐπειτα, ἀποκαλύπτοντας τὸ βαθύτερο νόημα τοῦ τύπου λέγει· «σκεφθῆτε πόσο μεγάλος ἦταν αὐτός, ἀφοῦ καὶ ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ ἔδωσε τὸ δέκατο ἀπὸ τὰ λάφυρα»⁴¹. Καὶ αὐτὸ δὲν τὸ ἔλεγε ἄσκοπα, ἀλλὰ θέλοντας νὰ δείξη, ὅτι ἡ δική μας ἱερωσύνη εἶναι πολὺ ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴ. Καὶ στοὺς τύπους ἀκόμη τῶν πραγμάτων παρουσιάζεται ἡ ὑπεροχὴ νὰ διαλάμπη. Γιατί ὁ Ἀβραὰμ ἦταν πατέρας τοῦ Ἰσαὰκ καὶ παποῦς τοῦ Ἰακώβ καὶ πρόγονος τοῦ Λευῖ, πὺ ἦταν τοῦ Ἰακώβ παιδί. Γιατί ἀπὸ τὴ φυλὴ τοῦ Λευῖ ἔλαβε τὴν ἀρχὴ τῆς ἡ ἱερωσύνης, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Ἀβραὰμ ὁ πρό-

39. Ἐβρ. 5,6.

40. Ἐβρ. 5,11.

41. Ἐβρ. 7,1-4.

ρέων, ἐπὶ τοῦ Μελχισεδέκ, ὃς ἦν τύπος τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερωσύνης, λαϊκοῦ τάξιν ἐπέιχε· καὶ τοῦτο δι' ἀμφοτέρων ἐδήλωσε, καὶ διὰ τοῦ δοῦναι δεκάτην (οἱ γὰρ λαϊκοὶ τοῖς ἱερεῦσι τὰς δεκάτας διδόασι), καὶ ὅτι ἠύλογήθη παρ' αὐτοῦ· (οἱ γὰρ λαϊκοὶ παρὰ τῶν ἱερέων εὐ-
5 λογοῦνται).

Πάλιν ὄρα πόση ἡ ὑπεροχὴ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερωσύνης, ὅταν Ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης τῶν Ἰουδαίων, ὁ πρόγονος τῶν Λευϊτῶν, εὕρισκῆται ὑπὸ τοῦ Μελχισεδέκ εὐλογοῦμενος καὶ δεκάτας διδούς. Καὶ γὰρ ἀμφοτέρα ταῦτά φησιν ἡ Παλαιά, ὅτι καὶ εὐλόγησεν ὁ
10 Μελχισεδέκ τὸν Ἀβραὰμ καὶ δεδεκάτωκεν αὐτόν. Ταῦτα γοῦν αὐτὰ εἰς μέσον ἀγαγὼν ὁ Παῦλος, ἔλεγε, «θεωρεῖτε δὲ πηλίκος οὗτος;». «Οὗτος»· τίς; Ὁ «Μελχισεδέκ», φησίν, «ὧ καὶ δεκάτην Ἀβραὰμ ἐκ τῶν ἀκροθινίων ἔδωκεν ὁ πατριάρχης ἐκείνων. Καὶ οἱ μὲν ἐκ τῶν υἱῶν Λευῖ τὴν ἱερωσύνην λαμβάνοντες, ἐντολὴν ἔχου-
15 σιν ἀποδεκατοῦν τὸν λαόν, τουτέστι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν, καίπερ ἐξεληλυθότας ἐκ τῆς ὀσφύος τοῦ Ἀβραάμ». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. Οἱ Λευῖται, φησίν, οἱ παρὰ Ἰουδαίοις ἱερεῖς, ἐντολὴν ἔλαβον κατὰ τὸν νόμον, δεκάτας λαμβάνειν ἐκ τῶν ἄλλων Ἰουδαίων. Καίτοι γε πάντες ἐκ τοῦ Ἀβραάμ ἦσαν, καὶ οἱ Λευῖται καὶ ὁ λοιπὸς
20 λαός, ἀλλ' ὅμως δεκάτας λαμβάνουσι παρὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν. Ὁ δὲ Μελχισεδέκ, ὁ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν (οὐ γὰρ ἐκ τοῦ Ἀβραάμ ἦν, οὐδὲ ἐκ τῆς φυλῆς τῆς Λευϊτικῆς, ἀλλ' ἐξ ἑτέρου γένους), δεδεκάτωκε τὸν Ἀβραάμ, τουτέστι, δεκάτας παρὰ αὐτοῦ ἔλαβε.

25 Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι· καὶ τὸν ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας, τὸν Ἀβραάμ, πάλιν ἠύλογησε. Καὶ τί ἐν τούτῳ, φησί, δείκνυται; Ὅτι οὗτος ἐκείνου σφόδρα ἐλάττων. Πῶς; «Χωρὶς πάσης ἀντιλογίας τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται». Ὡστε, εἰ μὴ ἦν ἐλάττων ὁ Ἀβραάμ, ὁ πρόγονος τῶν Λευϊτῶν, τοῦ Μελχι-
30 σεδέκ, οὐκ ἂν ἐκεῖνος εὐλόγησεν, οὐδ' ἂν οὗτος ἐκείνῳ δεκάτας

42. Γεν. 14.

43. Ἐβρ. 7,4-5.

γονος τῶν Λευϊτῶν, τῶν ἱερέων τῶν Ἰουδαίων, κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μελχισεδέκ, πὺ ὑπῆρξε τύπος τῆς δικῆς μας ἱερωσύνης, ἀνῆκε στὴν τάξη τῶν λαϊκῶν· καὶ αὐτὸ τὸ ἔδειξε καὶ μὲ τὰ δύο, καὶ μὲ τὸ ὅτι ἔδωσε τὴ δεκάτη (γιατὶ οἱ λαϊκοὶ ἔδιναν τὶς δεκάτες στοὺς ἱερεῖς) καὶ μὲ τὴν εὐλογία πὺ ἔλαβε ἀπ' αὐτὸν (γιατὶ οἱ λαϊκοὶ εὐλογοῦνται ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς).

Πάλι πρόσεχε πόσο ὑπερέχει ἡ δική μας ἱερωσύνη, ὅταν ὁ πατριάρχης τῶν Ἰουδαίων Ἀβραάμ, ὁ πρόγονος τῶν Λευϊτῶν, συμβαίνει νὰ παίρνη εὐλογία ἀπὸ τὸν Μελχισεδέκ καὶ νὰ τοῦ δίνη τὴν δεκάτη. Γιατὶ καὶ τὰ δύο αὐτὰ τὰ λέγει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ὅτι δηλαδὴ ὁ Μελχισεδέκ καὶ εὐλόγησε τὸν Ἀβραάμ καὶ ἔλαβε ἀπὸ αὐτὸν τὴν δεκάτη⁴². Αὐτὰ λοιπὸν φέροντάς τα στὸ μέσον ὁ Παῦλος ἔλεγε· «βλέπετε πόσο μεγάλος ἦταν αὐτός;». «Αὐτός;» ποιός; Ὁ «Μελχισεδέκ», λέγει, «στὸν ὁποῖο ὁ Ἀβραάμ ὁ πατριάρχης ἔδωσε τὸ δέκατο ἀπὸ τὰ λάφυρα ἐκεῖνα. Καὶ ἐκεῖνοι πὺ γίνονται ἱερεῖς ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Λευῖ ἔχουν ἐντολὴ ἀπὸ τὸ νόμο νὰ παίρνουν ἀπὸ τὸ λαὸ τὸ ἓνα δέκατο τῶν ἀγαθῶν τους, δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς τους, ἂν καὶ κατάγονται ἀπὸ τὴ γενεὰ τοῦ Ἀβραάμ»⁴³. Αὐτὸ πὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Οἱ Λευῖτες, λέγει, δηλαδὴ οἱ ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων, ἔλαβαν ἐντολὴ ἀπὸ τὸ νόμο νὰ λαμβάνουν δεκάτες ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἰουδαίους. Ἄν καὶ βέβαια ὅλοι κατάγονταν ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, καὶ οἱ Λευῖτες καὶ ὅλος ὁ ὑπόλοιπος λαός, ἐν τούτοις λαμβάνουν δεκάτες ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς τους. Ὁ Μελχισεδέκ ὅμως, πὺ δὲν γενεαλογεῖται ἀπ' αὐτούς (γιατὶ δὲν καταγόταν ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ οὔτε ἀπὸ τὴ λευϊτικὴ φυλὴ, ἀλλὰ ἀπὸ ἄλλο ἔθνος), ἔλαβε τὸ δέκατο τῶν λαφύρων ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, δηλαδὴ ἔλαβε ἀπὸ αὐτὸν δεκάτες.

Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο. Ὅτι δηλαδὴ καὶ εὐλόγησε τὸν Ἀβραάμ, πὺ εἶχε λάβει τὶς ἐπαγγελίες τοῦ Θεοῦ. Καὶ τί, λέγει, μᾶς φανερώνει αὐτό; Ὅτι αὐτὸς εἶναι κατὰ πολὺ μικρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον. Πῶς; «Χωρὶς καμμιά ἀντίρρηση, τὸ κατώτερο ἐλογεῖται ἀπὸ τὸ ἀνώτερο»⁴⁴. Ὡστε, ἂν δὲν ἦταν ὁ Ἀβραάμ, πὺ ἦταν πρόγονος τῶν Λευϊτῶν, κατώτερος ἀπὸ τὸν Μελχισεδέκ, δὲν θὰ μπορούσε αὐτὸς νὰ εὐλογήσῃ ἐκεῖνον, οὔτε καὶ ὁ Ἀβραάμ θὰ

44. Ἐβρ. 7,7.

ἔδωκεν. Εἶτα, βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι διὰ τοῦ Μελχισεδέκ προῆλθεν ἂν ἐκεῖνο, ἐπήγαγε, λέγων· «καί, ὡς ἔπος εἶπεῖν», τουτέστι σχεδόν, «διὰ Ἀβραάμ καὶ Λευὶ ὁ δεκάτας λαμβάνων δεδεκάτωται». Τί δέ ἐστι, «δεδεκάτωται»; Δεκάτας ἔδωκε καὶ αὐτός, φησί, 5 τῷ Μελχισεδέκ, ὁ μηδέπω γεννηθείς, διὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· «ἔτι», γὰρ φησὶν, «ἐν τῇ ὄσφύϊ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἦν ὅτε συνήνητησεν αὐτῷ Μελχισεδέκ»· διὰ τοῦτο γὰρ προλαβὼν εἶπεν, «ὡς ἔπος εἶπεῖν».

Τίνος οὖν ἕνεκεν ταῦτα ἔλεγεν, ἐπάγει λέγων· «εἰ μὲν οὖν ἡ τελείωσις διὰ τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης ἦν (ὁ λαὸς γὰρ ἐπ' αὐτῇ νε- 10 νομοθέτηται), τίς ἔτι χρεῖα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἀνίστασθαι ἱερέα ἕτερον καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν λέγεσθαι;». Τί δέ ἐστὶν ὃ λέγει; Εἰ τὰ πράγματα ἦν τέλεια, φησί, τὰ κατὰ Ἰουδαίους, καὶ μὴ σκιά ἦν ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἀλλὰ τὸ πᾶν αὐτὸς κατωρθώκει καὶ οὐκ ἔμελλεν ἑτέρῳ παραχωρεῖν, οὔτε ἡ ἱερωσύνη ἢ 15 προτέρα ὑπεξίστασθαι καὶ ἑτέρα ἀντεισάγεσθαι, τίνος ἕνεκεν ὁ προφήτης ἔλεγεν, «σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»; Ἔδει γὰρ εἶπεῖν, 'κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν'. Διὰ τοῦτο φησὶν, «εἰ μὲν οὖν ἡ τελείωσις διὰ τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης ἦν, τίς ἔτι χρεῖα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἀνίστασθαι ἱερέα ἕτερον καὶ 20 οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν λέγεσθαι;». Δῆλον γὰρ ἐκ τούτου, ὡς ἐκείνη μὲν τέλος ἔλαβεν ἡ ἱερωσύνη, ἑτέρα δὲ ἀντσεινήνεκται πολλῶ βελτίων καὶ ὑψηλότερα. Τούτου δὲ ὁμολογουμένου, κάκεῖνο συνωμολόγηται, ὅτι καὶ πολιτεία ἑτέρα τῇ ἱερωσύνῃ συμβαίνουσα συνεισαχθήσεται, αὕτη ἡ ἡμετέρα δηλονότι, καὶ νομοθεσία βελ- 25 τίων. Ὅπερ δὴ κτασκευάζων ὁ Παῦλος ἔλεγε, «μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται», καὶ τούτων δημιουργὸς εἷς ἐστίν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ πλεον τῶν νομίμων περὶ τὴν τῆς ἱερωσύνης ἀκολουθίαν ἀνηλίσκετο, ἡ δὲ ἱερωσύνη ἢ προτέρα ἐξεβέβλητο, εὐδὴλον ὅτι ἑτέρας ἀντσειαχθείσης καὶ νομοθεσίαν 30 μείζονα ἀντσειαχθῆναι ἔδει.

45. Ἐβρ. 7,9–10.

46. Ἐβρ. 7,11.

47. Ψαλμ. 109,4.

48. Ἐβρ. 7,12.

ἔδινε στὸν Μελχισεδέκ τὴν δεκάτη. Ἔπειτα, θέλοντας νὰ δείξη, ὅτι ἀπὸ τὸν Μελχισεδέκ προῆλθε ἡ ὑπεροχή, πρόσθεσε καὶ εἶπε· «καὶ ὡς ἔπος εἶπεῖν», δηλαδή σχεδόν, «καὶ ὁ Λευῖ, ποὺ παίρνει δεκάτες, ἔχει δώσει καὶ αὐτὸς δεκάτες μὲ τὸν Ἀββραάμ». Καὶ τί σημαίνει «δεδεκάτωται»; Ἔδωσε, λέγει, καὶ αὐτὸς στὸν Μελχισεδέκ δεκάτες, αὐτὸς ποὺ δὲν εἶχε γεννηθῆ ἀκόμη, μέσω τοῦ πατέρα του. Γιατί, λέγει, «ὁ Λευῖ ἦταν ἀκόμη στὰ σπλάχνα τοῦ πατέρα του, ὅταν συνάντησε αὐτὸν Μελχισεδέκ». Γιατί γι' αὐτὸ παραπάνω εἶπε, «ὡς ἔπος εἶπεῖν»⁴⁵.

Γιὰ νὰ δείξη λοιπὸν γιὰ ποιό λόγο τὰ ἔλεγε αὐτά, προσθέτει καὶ λέγει· «ἂν λοιπὸν ἡ τελείωση ἦταν κατορθωτὴ μὲ τὴ Λευϊτικὴ ἱερωσύνη (γιατί μὲ βάση αὐτὴν εἶχε δοθῆ ὁ νόμος στὸν λαὸ) ποιά ἐπὶ πλέον ἀνάγκη ὑπῆρχε νὰ ἔλθῃ ἄλλος ἱερεὺς ποὺ νὰ εἶναι κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ καὶ ὄχι κατὰ τὴν τάξη Ἀαρών;»⁴⁶. Τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ λέγει; Ἄν, λέγει, τὰ ἰουδαϊκὰ πράγματα ἦταν τέλεια καὶ ὁ νόμος δὲν ἦταν σκιὰ τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' αὐτὸς εἶχε κατορθώσει τὸ πᾶν καὶ δὲν ἐπρόκειτο νὰ παραχωρήσῃ τὴ θέση του σὲ ἄλλον, οὔτε ἡ ἱερωσύνη ἡ παλιὰ νὰ καταργηθῆ καὶ νὰ εἰσαχθῆ ἀντ' αὐτῆς ἄλλη, γιὰ ποιό λόγο ἔλεγε ὁ προφήτης, «σὺ εἶσαι ἱερεὺς στὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ»⁴⁷; Γιατί ἔπρεπε νὰ πῆ 'κατὰ τὴν τάξη Ἀαρών'. Γι' αὐτὸ λέγει· «ἂν λοιπὸν ἡ τελείωση ἦταν κατορθωτὴ μὲ τὴ Λευϊτικὴ ἱερωσύνη, ποιά ἀνάγκη ἐπὶ πλέον ὑπῆρχε νὰ ἔλθῃ ἄλλος ἱερεὺς ποὺ νὰ εἶναι κατὰ τὴν τάξη Μελχισεδέκ καὶ ὄχι κατὰ τὴν τάξη Ἀαρών; Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ἀπὸ αὐτό, ὅτι ἡ ἱερωσύνη ἐκεῖνη ἔλαβε τέλος καὶ εἰσήχθη ἀντ' αὐτῆς ἄλλη πιὸ καλύτερη καὶ ἀνώτερη. Καὶ ἀφοῦ αὐτὸ γίνεται παραδεκτό, γίνεται παραδεκτό καὶ ἐκεῖνο, ὅτι δηλαδή καὶ ἄλλο πολίτευμα, ποὺ συμβαδίζει μὲ τὴν ἱερωσύνη, θὰ εἰσαχθῆ, τὸ δικό μας δηλαδή πολίτευμα, καὶ νομοθεσία καλύτερη. Ὅλα αὐτὰ θέλοντας νὰ δείξη ὁ Παῦλος ἔλεγε· «γιατί ὅταν γίνεται μετάθεση τῆς ἱερωσύνης, κατ' ἀνάγκη γίνεται καὶ μετάθεση τοῦ νόμου»⁴⁸, καὶ αὐτῶν δημιουργὸς εἶναι ἓνας. Ἐπειδὴ δηλαδή τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς νομοθεσίας ἀναφερόταν γύρω ἀπὸ τὴν ἱερωσύνη καὶ ἡ προηγούμενη ἱερωσύνη εἶχε καταργηθῆ, γίνεται φανερό, ὅτι, ἀφοῦ εἰσήχθη ἄλλη, ἔπρεπε νὰ εἰσαχθῆ ἀντ' αὐτῆς καὶ νομοθεσία ἀνώτερη.

Εἶτα δηλῶν, περὶ τίνος ταῦτα λέγεται, «ἐφ' ὃν γὰρ λέγεται ταῦτα», φησί, «φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκεν, ἀφ' ἧς οὐδεὶς προσέσχηκε τῷ θυσιαστηρίῳ. Πρόδηλον γάρ, ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν, εἰς ἣν φυλὴν οὐδὲν περὶ ἱερωσύνης Μωσῆς ἐλάλησεν». Ὅταν οὖν φαίνεται ἐξ ἐκείνης ὧν τῆς φυλῆς, δηλονότι τῆς Ἰούδα, καὶ ἱερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ὁ δὲ Μελχισεδέκ πολὺ τοῦ Ἀβραὰμ σεμνότερος ὢν, πανταχόθεν συνωμολόγηται, ὅτι καὶ ἑτέρα ἀνθ' ἑτέρας εἰσάγεται ἱερωσύνη πολὺ τῆς προτέρας ὑψηλότερα. Εἰ γὰρ ὁ τύπος τοιοῦτος καὶ τῆς ἱερωσύνης τῆς ἰουδαϊκῆς
 10 λαμπρότερος ἦν, πολλῶ μᾶλλον αὐτῇ ἢ ἀλήθεια· ὅπερ οὖν κατασκευάζων ἔλεγε· «περισσότερον ἔτι κατάδηλόν ἐστίν, εἰ κατὰ τὴν ὁμοιότητα Μελχισεδέκ ἀνίσταται ἱερεὺς ἕτερος, ὃς οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκίνης, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκατάλυτου». Τί ἐστίν, «οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκίνης, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκα-
 15 ταλύτου»; Ὅτι τῶν προσταγμάτων αὐτοῦ οὐδὲν ἦν σαρκικόν. Οὐ γὰρ πρόβατα θύειν καὶ μόσχους ἐπέταξεν, ἀλλὰ διὰ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς τὸν Θεὸν θεραπεύειν· καὶ τούτων τὰ ἔπαθλα ζωὴν ἡμῖν ἔθηκε τὴν οὐδέποτε καταλλομένην. Καὶ πάλιν νεκρωθέντας ἡμᾶς ὑπὸ τῶν ἀμαρτιῶν ἐλθὼν ἀνέστησε, διπλοῦν θάνατον λύσας, τὸν
 20 μὲν τῆς ἀμαρτίας, τὸν δὲ τῆς σαρκός. Ἐπεὶ οὖν τοιαῦτα κομίζων ἡμῖν ἦλθεν ἀγαθὰ, διὰ τοῦτό φησιν· «οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκίνης, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου».

6. Ἦδη μὲν οὖν καὶ τοῦτο λοιπὸν ἀποδέδεικται, ὅτι τῆς ἱερωσύνης μετατεθείσης καὶ νόμου μετάθεσιν ἐξ ἀνάγκης εἰκὸς ἦν γενέ-
 25 σθαι. Ἄλλ' ὁμως καὶ τοῦτο αὐτὸ ρητῶς ἐνῆν ἀποδείξαι καὶ τοὺς προφήτας πάλιν παραγαγεῖν μάρτυρας λέγοντας, ὅτι καὶ ὁ νόμος μετατεθήσεται καὶ ἡ πολιτεία ἐπὶ τὸ βέλτιον μετασχηματισθήσεται καὶ ὅτι βασιλεὺς οὐδεὶς οὐδέ ποτε λοιπὸν ἀναστήσεται Ἰουδαῖος. Ἐπειδὴ δὲ τοσαῦτα χρὴ λέγειν, ὅσα δυνατὸν ὑποδέχεσθαι τὸν
 30 ἀκροατὴν, καὶ μὴ πάντα ὑφ' ἓν, μηδὲ ἀθρώως, εἰς ἕτερον ἐκεῖνα ταμειυσάμενοι καιρόν, τέως ἐνταῦθα καταλύσομεν τὸν λόγον, παρακαλέσαντες ὑμῶν τὴν ἀγάπην, μεμνησθαι τῶν εἰρημένων καὶ τοῖς

49. Ἐβρ. 7,13-14.

50. Ἐβρ. 7,15-16.

Ἔπειτα, γὰρ νὰ δείξη γιὰ ποιόν λέγονται αὐτά, λέγει· «ἐκεῖνος, γὰρ τὸν ὁποῖο λέγονται αὐτά, ἀνήκει σὲ ἄλλη φυλὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία κανεῖς δὲν ἔχει ὑπηρετήσῃ στὸ θυσιαστήριον· γιὰτὶ εἶναι φανερό ὅτι ὁ Κύριός μας προῆλθε ἀπὸ τὴ φυλὴ τοῦ Ἰούδα, στὴν ὁποία ὁ Μωϋσῆς δὲν εἶπε τίποτε περὶ ἱερωσύνης»⁴⁹. Ὅταν λοιπὸν φαίνεται ὁ Χριστὸς νὰ κατάγεται ἀπὸ τὴ φυλὴ ἐκείνη, δηλαδὴ τὴ φυλὴ τοῦ Ἰούδα, καὶ νὰ εἶναι ἱερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, καὶ ὁ Μελχισεδέκ νὰ εἶναι πολὺ πρὸς ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, ἀπὸ παντοῦ ἔχει γίνῃ παραδεκτὸ ὅτι εἰσάγεται καὶ ἄλλη ἱερωσύνη ἀντὶ τῆς ἄλλης, πού εἶναι πολὺ πρὸς ἀνώτερη ἀπὸ τὴν παλιά. Γιατί, ἂν ὁ τύπος εἶναι τέτοιος καὶ ἦταν λαμπρότερος ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴ ἱερωσύνη, πολὺ περισσότερο λαμπρότερη ἀπὸ αὐτὴν εἶναι ἢ ἴδια ἢ ἀλήθεια, πρᾶγμα πού γιὰ νὰ δείξη ὁ Παῦλος ἔλεγε· «καὶ γίνῃ ἀκόμη περισσότερο φανερό, ἐφ' ὅσον παρουσιάζεται ἄλλος ἱερεὺς κατὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ Μελχισεδέκ, ὁ ὁποῖος ἔγινε ὄχι μὲ νόμον πού ἰσχύει γιὰ ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἀπὸ δύναμιν πού ἔχει ζωὴ ἀκατάλυτη»⁵⁰. Τί σημαίνει «ὄχι μὲ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς, ἀλλὰ μὲ δύναμιν ζωῆς ἀτελεύτητης»; Ὅτι τίποτε ἀπὸ τὰ προστάγματα τοῦ δὲν ἦταν σαρκικό. Γιατί δὲν πρόσταξε νὰ θυσιάσουμε πρόβατα καὶ μοσχάρια, ἀλλὰ νὰ λατρεύουμε τὸν Θεὸ μὲ τὴν ἀρετὴ τῆς ψυχῆς, καὶ σὰν ἀνταμοιβὴ γι' αὐτὰ ὥρισε γιὰ μᾶς ζωὴ πού δὲν καταλύεται ποτέ. Καὶ πάλι, ὅταν νεκρωθήκαμε ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες ἦλθε αὐτὸς καὶ μᾶς ἀνέστησε, καταργώντας διπλὸ θάνατον, τὸν ἕνα τῆς ἁμαρτίας καὶ τὸν ἄλλο τῆς σάρκα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦλθε φέροντάς μας τέτοια ἀγαθά, γι' αὐτὸ λέγει· «ὄχι σύμφωνα μὲ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς, ἀλλὰ ἀπὸ δύναμιν ζωῆς ἀκατάλυτης».

6. Ἦδη λοιπὸν καὶ αὐτὸ πλέον ἔχει ἀποδειχθῆ, ὅτι δηλαδὴ ἀφοῦ ἀντικαταστάθη ἡ ἱερωσύνη, φυσικὸ ἦταν κατ' ἀνάγκη νὰ γίνῃ καὶ ἀντικατάσταση τοῦ νόμου. Ἄλλ' ὅμως μπορούσαμε καὶ αὐτὸ νὰ τὸ ἀποδείξουμε ἀναντίρρητα καὶ νὰ παρουσιάσουμε τοὺς προφήτες πάλι μάρτυρες, πού λέγουν, ὅτι καὶ ὁ νόμος θὰ ἀντικατασταθῆ καὶ τὸ πολίτευμα πρὸς τὸ καλύτερον θὰ μεταβληθῆ καὶ ὅτι ποτὲ πιά στὸ μέλλον δὲν θὰ βασιλεύσῃ κανένας Ἰουδαῖος βασιλεὺς. Ἐπειδὴ ὅμως πρέπει νὰ λέμε τόσα μόνο, ὅσα μπορεῖ νὰ δεχθῆ ὁ ἀκροατής, καὶ νὰ μὴ τὰ λέμε ὅλα μιὰ φορὰ καὶ συνεχόμενα, ἀφοῦ αὐτὰ τὰ φυλάξουμε γιὰ ἄλλη εὐκαιρία, θὰ τελειώσω τώρα ἐδῶ τὸν λόγον μου, ἀφοῦ παρακαλέσω τὴν ἀγάπην σας νὰ θυμᾶσθε τὰ ὅσα μέχρι τώρα

ἐμπροσθεν λεχθεῖσι ταῦτα συνάψαι· καὶ ὁ πρότερον ἐδεόμεθα, τοῦτο δεησόμεθα καὶ νῦν, τοὺς ἀδελφοὺς ἀνασώσασθαι τοὺς ὑμετέρους καὶ πολλὴν ὑπὲρ τῶν ἡμελημένων μελῶν ποιήσασθαι πρόνοιαν. Διὰ γὰρ τοῦτο τοσοῦτον ἡμεῖς ἀναδεχόμεθα πόνον, οὐχ ἵνα 5 ἀπλῶς εἴπωμεν, οὐδ' ἵνα κρότων καὶ θορύβων ἀπολαύσωμεν, ἀλλ' ἵνα ἐπαναγάγωμεν πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν τοὺς ἀπορραγέντας. Καὶ μὴ μοι λεγέτω τις, ὅτι κοινὸν οὐδὲν ἔχω πρὸς ἐκεῖνον, γένοιτό μοι τὰ ἑμαυτοῦ κατορθῶσαι πράγματα. Οὐδεὶς τὸ ἑαυτοῦ κατορθῶσαι δύναται χωρὶς τῆς τοῦ πλησίον ἀγάπης καὶ σωτηρίας.
10 Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλός φησι, «μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος, εἰδὼς ὅτι τὸ ἑαυτοῦ ἐν τῷ πλησίον κεῖτα συμφέροντι».

Ἵγυαίνεις σύ, ἀλλ' ὁ ἀδελφός σου ἀσθενεῖ. Ἄν τοίνυν εὐφρονῆς, περὶ τοῦ κάμνοντος μειζρόνως ἀλγήσεις καὶ μιμῆση καὶ ἐν 15 τούτῳ τὸν μακάριον ἐκεῖνον, τὸν λέγοντα· «τίς ἀσθενεῖ καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;». Εἰ γὰρ δύο καταβάλλοντες ὀβολοὺς καὶ δαπανῶντες ὀλίγον ἀργῦριον εἰς πένητας, χαίρομεν· ἂν ψυχὰς σῶσαι δυνηθῶμεν πόσῃν καρπωσόμεθα ἡδονήν; πόσης δὲ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα ἀπολαύσομεν τῆς 20 ἀμοιβῆς; Καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα, ὁσάκις ἂν συντύχωμεν, πολλὴν δεξόμεθα τὴν εὐφροσύνην ἀπὸ τῆς συντυχίας, τῶν κατορθωμάτων ἀναμιμνησκόμενοι τῶν κατ' αὐτοὺς καὶ ἐπὶ τοῦ βήματος αὐτοὺς ἐκεῖ θεασάμενοι τοῦ φοβεροῦ, μεγάλης μεθέξομεν τῆς παρρησίας. Καὶ καθάπερ οἱ ἀδικοῦντες καὶ πλεονεκτοῦντες καὶ ἀρπάζοντες καὶ 25 μυρία τοῖς πλησίον διατιθέντες κακά, ἀπελθόντες ἐκεῖ, καὶ τοὺς ταῦτα παθόντας ἰδόντες («ὄψονται», γὰρ φησὶν, «αὐτοὺς πάντως»), καὶ δῆλον ἐκ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου τοῦτο), οὐδὲ ἀνοιῖται στόμα δυνήσονται, οὐδὲ εἰπεῖν τι καὶ ἀπολογήσασθαι, ἀλλὰ αἰσχύνης πολλῆς ἐμπλησθέντες καὶ καταγνώσεως, ἀπὸ τῆς ὄψεως τῆς 30 ἐκείνων ἐπὶ τοὺς ποταμοὺς ἀπενεχθήσονται τοῦ πυρός, οὕτως οἱ σώζοντες καὶ διδάσκοντες καὶ κατηχοῦντες, ἰδόντες τοὺς ὑπ' αὐ-

51. Α' Κορ. 10,24.

52. Β' Κορ. 11,29.

εἶπαμε, καὶ νὰ τὰ συνάψετε μὲ τὰ ὅσα λέχθησαν προηγουμένως, καὶ ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο σὲ προηγούμενες ὁμιλίες σᾶς παρακάλεσα, γι' αὐτὸ θὰ σᾶς παρακαλέσω καὶ τώρα· σῶστε τοὺς ἀδελφούς σας καὶ δεῖξτε μεγάλη φροντίδα γιὰ τὰ παραμελημένα μέλη σας. Γιατὶ γι' αὐτὸ ἐγὼ ὑποβάλλω τὸν ἑαυτό μου σὲ τόσο μεγάλο κόπο, ὄχι ἀπλῶς γιὰ νὰ τὰ πῶ αὐτά, οὔτε γιὰ ν' ἀπολαύσω χειροκροτήματα καὶ θορυβώδεις ἐπιδοκίμασιες, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπαναφέρουμε στὸ δρόμο τῆς ἀλήθειας ἐκείνους ποὺ ἀποσπάσθηκαν ἀπὸ μᾶς. Καὶ ἄς μὴ μοῦ πῆ κανεῖς, 'δὲν ἔχω καμμιά σχέση μὲ ἐκεῖνον' μακάρι νὰ μπορούσα ἐγὼ νὰ κατορθώσω ἐκεῖνα ποὺ ἀφοροῦν ἐμένα'. Κανεῖς δὲν μπορεῖ νὰ κατορθώσῃ τὰ ὅσα ἀφοροῦν τὸν ἑαυτό του χωρὶς τὴν ἀγάπη καὶ τὴ σωτηρία τοῦ πλησίον του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «κανεῖς νὰ μὴ ζητῇ τὸ συμφέρον του, ἀλλ' ὁ καθένας νὰ ζητῇ τὸ συμφέρον τοῦ ἄλλου, γνωρίζοντας ὅτι τὸ δικό του συμφέρον βρίσκεται στὸ συμφέρον τοῦ πλησίον»⁵¹.

Σὺ εἶσαι ὑγιής, ἀλλ' ὁ ἀδελφός σου ἀσθενεῖ. Ἄν λοιπὸν σκέπτεσαι σωστά, θὰ πονέσῃς περισσότερο γιὰ τὸν ἄρρωστο καὶ θὰ μιμηθῆς καὶ σ' αὐτὸ τὸν μακάριον ἐκεῖνον ποὺ λέγει· «ποιὸς εἶναι ἀσθενής καὶ δὲν εἶμαι ἐξ αἰτίας του ἀσθενής καὶ ἐγώ; Ποιὸς σκανδαλίζεται καὶ ἐγὼ δὲν καταφλέγομαι;»⁵². Γιατί, ἂν, δίνοντας δύο δραχμὲς καὶ ξοδεύοντας λίγα χρήματα στοὺς φτωχοὺς, δοκιμάζουμε χαρά, πόση εὐχαρίστηση θὰ καρπωθοῦμε, ἂν μπορέσουμε νὰ σώσουμε ψυχές; καὶ πόση ἀμοιβὴ θὰ ἀπολαύσουμε στὴ μέλλουσα ζωή; Γιατὶ καὶ ἐδῶ, ὅσες φορές συμβῆ νὰ συναντηθοῦμε, θὰ νιώθουμε μεγάλη χαρὰ ἀπὸ τὴ συνάντησή αὐτή, ἐνθυμούμενοι τίς εὐεργεσίες μας πρὸς αὐτούς, καὶ ἀντικρύζοντάς τους ἐκεῖ, μπροστὰ στὸ φοβερὸ βῆμα, πολλὴ παρησῖα θὰ λάβουμε. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἄδικοι, οἱ πλεονέκτες, οἱ ἄρπαγες καὶ ὅσοι διέπραξαν ἄπειρες ἀδικίες σὲ βάρος τῶν συνανθρώπων τους, ὅταν θὰ μεταβοῦν ἐκεῖ καὶ θ' ἀντικρύσουν ἐκείνους ποὺ ἔπαθαν αὐτὰ (γιατὶ λέγει, «θὰ δοῦν ὅπως σπήποτε αὐτούς») καὶ εἶναι φανερὸ αὐτὸ ἀπὸ τὸν πλούσιο καὶ τὸν Λάζαρο), δὲν θὰ μπορέσουν οὔτε τὸ στόμα τους ν' ἀνοίξουν γιὰ νὰ ποῦν κάτι καὶ νὰ ἀπολλογηθοῦν, ἀλλὰ γεμᾶτοι ἀπὸ πολλὴ ντροπὴ καὶ περιφρόνηση ποὺ θὰ λάβουν ἀπὸ τὴ θεά καὶ μόνο ἐκείνων, θὰ ριφθοῦν στὰ πύρινα ἐκεῖνα ποτάμια, ἔστι καὶ ὅσοι σώζουν καὶ διδάσκουν καὶ κατηχοῦν τοὺς ἀδελφούς τους, βλέποντας ἐκεῖ ἐκείνους

τῶν διασωθέντας συνηγοροῦντας αὐτοῖς ἐκεῖ, πολλῆς ἐμπλησθή-
 σονται τῆς παρρησίας. Καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγε, «καύχη-
 μα ὑμῶν ἐσμεν, καθάπερ καὶ ὑμεῖς ἡμῶν». Πότε, εἶπέ; «Ἐν τῇ
 ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Καὶ πάλιν ὁ Χριστὸς
 5 παραινεῖ λέγων, «ποιήσατε ὑμῖν φίλους ἐκ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας,
 ἵνα ὅταν ἐκλίπητε, δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους αὐτῶν
 σκηνάς».

Ὅρᾳς ὅτι πολλὴ παρρησία ἡμῖν ἐκ τῶν νῦν εὐεργετουμένων
 παρ' ἡμῶν. Εἰ δέ, ὅπου χρημάτων δαπάνη, τοσοῦτοι οἱ στέφανοι,
 10 τοσοῦτος ὁ μισθός, τοσαύτη ἡ ἀμοιβή, ὅπου ψυχῆς ὠφέλεια, πῶς
 οὐ πολλὰ καὶ μεγάλα ἡμῖν ἔσται τὰ ἀγαθὰ; Εἰ γὰρ ἡ Ταβιθά ἐκείνη,
 χήρας ἐνδύσασα καὶ πενίαν διορθώσασα, ἀπὸ θανάτου πάλιν εἰς
 ζωὴν ἐπανῆλθε καὶ τὰ δάκρυα τῶν εὐεργετηθέντων ψυχὴν ἀπελ-
 θοῦσαν ἐπανήγαγεν εἰς σῶμα πάλιν, οὕτω τῆς ἀναστάσεως φανεί-
 15 σης, τί οὐκ ἐργάσεται τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων τὰ δάκρυα, ὅσοι ἂν
 ὑπὸ σοῦ διασωθῶσιν; Ὡσπερ γὰρ ταύτην περιστᾶσαι αἱ χῆραι
 ζῶσαν ἀπὸ νεκρᾶς ἔδειξαν, οὕτω καὶ σὲ τότε περιστάντες ὁ δια-
 σωθέντες νῦν, ποιήσουσι πολλῆς ἀπολαῦσαι φιλανθρωπίας καὶ τοῦ
 τῆς γεέννης πυρὸς ἐξαρπάσουσι. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, μὴ μέχρι τῆς
 20 παρούσης ὥρας θερμοὶ καὶ διεγυγερμένοι ὦμεν μόνον, ἀλλὰ τὸ
 πῦρ, ὅπερ ἔχετε νῦν, ἀνάψατε ἐξελθόντες ἔξω, διανείματε τὴν
 σωτηρίαν τῆς πόλεως, κἂν ἀγνοῆτε, περιεργάσασθε τοὺς τὰ τοιαῦ-
 τα νοσοῦντας. Οὕτω γὰρ καὶ ἡμεῖς ὑμῖν προθυμότερον διαλεξόμε-
 θα, διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν μαθόντες, ὅτι οὐκ εἰς πέτραν σπεύρομεν,
 25 καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ προθυμότεροι περὶ τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν ἔσε-
 σθε. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν χρημάτων ὁ δύο κερδάνας χρυσίνους,
 πλείονα λαμβάνει προθυμίαν, πρὸς τὸ καὶ δέκα καὶ εἴκοσι συλλέξαι
 καὶ συναγαγεῖν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς γίνεται. Ὁ ποιήσας τι κα-
 λὸν ἔργον καὶ κατορθώσας, ἀπ' αὐτῆς τοῦ κατορθώματος τῆς ἐρ-
 30 γασίας τινὰ παράκλησιν λαμβάνει καὶ παραινέσιν, ὥστε καὶ ἐτέ-
 ρων ἄψασθαι.

Ἴν' οὖν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς διασώσωμεν καὶ ἑαυτοῖς συγ-

53. Β' Κορ. 1,14.

54. Λουκᾶ 16,9.

πὸ σῶθηκαν ἀπὸ αὐτοὺς νὰ συνηγοροῦν γι' αὐτούς, θὰ γεμίσουν μὲ πολὺ θάρρος. Καὶ αὐτὸ γιὰ νὰ δείξῃ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «εἴμαστε καύχημά σας, ὅπως ἀκριβῶς καὶ σεῖς δικό μας». Πῆς ὁμως, πότε; «Κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁵³. Ἐπίσης καὶ ὁ Χριστὸς μᾶς συμβουλεύει λέγοντας· «κάμετε φίλους σας ἀπὸ τὸν μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας, ὥστε, ὅταν θὰ πεθάνετε, νὰ σᾶς δεχθοῦν στὶς αἰώνιες σκηνές τους»⁵⁴.

Βλέπεις ὅτι μεγάλη θὰ εἶναι ἡ παρρησία μας τότε ἀπὸ ἐκείνους πὸ τώρα εὐεργετοῦνται ἀπὸ ἐμᾶς; Ἄν ὁμως, ὅπου γίνεται δαπάνη χρημάτων, ἐπιφυλάσσονται τόσα πολλὰ στεφάνια, τόσοι μέγανος μισθός, τόσο μεγάλη ἀμοιβή, ὅπου συμβαίνει νὰ ὠφεληθῇ ψυχὴ ἀπὸ ἐμᾶς, πῶς δὲν θὰ εἶναι γιὰ μᾶς πολλὰ καὶ μεγάλα τὰ ἀγαθὰ; Γιατί, ἂν ἡ Ταβιθᾶ ἐκείνη, πὸ ἐνδύσε χῆρες καὶ ἀνακούφισε φτώχεια, ἐπέστρεψε πάλι ἀπὸ τὸν θάνατο στὴ ζωὴ, καὶ τὰ δάκρυα ἐκείνων πὸ εὐεργετήθηκαν ἐπανεφέρον ξανὰ στὸ σῶμα τὴν ψυχὴ πὸ εἶχε φύγει, καὶ μάλιστα πρὶν ἀκόμη ἔλθῃ ἡ ἀνάστασις, τί δὲν θὰ κατορθώσουν τὰ δάκρυα τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, πὸ θὰ συμβῆ νὰ σωθοῦν ἀπὸ σένα; γιατί, ὅπως αὐτὴν οἱ χῆρες μὲ τὴν παρουσία τους ἐκεῖ τὴν ἐπανεφέρον στὴ ζωὴ, ἐνῶ ἦταν νεκρὴ, ἔτσι καὶ σένα τότε ἡ παρουσία ὅλων ἐκείνων πὸ τώρα ἔχουν διασωθῆ, θὰ σὲ κάμουν ν' ἀπολαύσης μεγάλη φιλανθρωπία καὶ θὰ σὲ σώσουν ἀπὸ τὴ φλόγα τῆς γέεννας. Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, ἂς μὴ εἴμαστε θερμοὶ καὶ διεγερμένοι μόνο τὴν ὥρα αὐτὴ, ἀλλὰ τὴ φλόγα, πὸ τώρα ἔχετε, ἀνάψτε τὴν ἀφοῦ βγῆτε ἔξω καὶ διανείματε τὴ σωτηρία στὴν πόλη, κι ἂν δὲν γνωρίζετε, φροντίστε νὰ μάθετε ποῦ ὑπάρχουν ἄνθρωποι, πὸ πάσχουν ἀπὸ τὴν ἀσθένεια αὐτὴ. Γιατί ἔτσι καὶ ἐγὼ μὲ περισσότερη προθυμία θὰ μιλήσω σὲ σᾶς, μαθαίνοντας ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἔργα σας, ὅτι δὲν ἔσπειρα σὲ πετρώδη γῆ, ἀλλὰ καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι θὰ γίνετε προθυμότεροι στὴ ἐπιτέλεσι τῆς ἀρετῆς. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωσι τῶν χρημάτων, ἐκεῖνος πὸ κερδίζει δυὸ χρυσᾶ νομίσματα κυριεύεται ἀπὸ περισσότερη προθυμία νὰ μαζέψῃ καὶ νὰ συγκεντρώσῃ δέκα καὶ εἴκοσι νομίσματα, ἔτσι συμβαίνει καὶ στὴ περίπτωσι τῆς ἀρετῆς. Ὅποιος ἔκαμε καὶ κατώρθωσε κάποιο καλὸ ἔργο, ἀπὸ αὐτὸ τὸ κατόρθωμά του λαμβάνει κάποια παρότρυνσι καὶ προτροπὴ ὥστε νὰ κάμῃ καὶ ἄλλα.

Γιὰ νὰ σώσουμε λοιπὸν καὶ τοὺς ἀδελφούς μας καὶ νὰ λάβου-

γνώμην ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις, μᾶλλον δὲ παρρησίαν πολλὴν προ-
 αποθώμεθα καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντιον τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δο-
 ξάζεσθαι παρασκευάσωμεν, μετὰ γυναικῶν καὶ παιδίων καὶ οἴκε-
 τῶν ἐπὶ τὴν ἄγραν ταύτην καὶ τὴν θήραν ἐξελθόνες, ἐκσπάσωμεν
 5 ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος τοὺς ἐζωγρημένους ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ
 ἐκεῖνου θέλημα· καὶ μὴ πρότερον ἀποστῶμεν, ἕως ἂν τὰ παρ'
 ἡμῶν ἅπανα πληρώσωμεν, ἂν τε πείθωνται, ἂν τε μὴ πείθωνται·
 μᾶλλον δὲ ἀδύνατον Χριστιανοὺς ὄντας μὴ πεισθῆναι. Πλὴν ἀλλ'
 ἵνα μηδὲ ταύτην ἔχητε πρόφασιν, ἐκεῖνο λέγω, ὅταν πολλὰ κενώ-
 10 σας ρήματα καὶ πάντα πληρώσας τὰ παρὰ σαυτοῦ, ἴδης αὐτὸν μὴ
 πειθόμενον, ἄγαγε πρὸς τοὺς ἱερεῖς, καὶ πάντως τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι
 περιέσσονται τῆς θήρας καὶ τὸ πᾶν ἔσται σὸν τοῦ χειραγωγήσαντος.
 Ταῦτα καὶ γυναιξὶν οἱ ἄνδρες διαλέγεσθε καὶ γυναῖκες ἀνδράσι καὶ
 παισὶ πατέρες καὶ φίλοι φίλοις. Μαθέτωσαν καὶ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ
 15 μεθ' ἡμῶν τετάχθαι δοκοῦντες, τὰ δὲ ἐκείνων φρονοῦντες, ὅτι
 σπουδὴ τις ἡμῖν ἔστι καὶ φροντίς καὶ ἀγρυπνία ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν
 τῶν ἡμετέρων τῶν πρὸς ἐκείνους αὐτομολούντων. Καὶ πάντως
 πρὸ ἡμῶν ἐκεῖνοι διώσσονται τοὺς παρ' ἡμῶν ἐκεῖ φοιτῶντας· μᾶλ-
 λον δὲ οὐδὲ τολμήσει λοιπὸν τις καταφυγεῖν πρὸς αὐτούς, ἀλλ'
 20 ἔσται τὸ σῶμα καθαρὸν τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ δὲ Θεός, ὁ θέλων πάντας σωθῆναι ἀνθρώπους καὶ εἰς
 ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, ὑμᾶς τε πρὸς τὴν θήραν ταύτην δυνα-
 μώσειεν, ἐκείνους δὲ τῆς πλάνης ταύτης ἀπαγάγοι, καὶ πάντας
 κοινῇ διασώσας, καταξιώσειε τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν εἰς δό-
 25 ξαν αὐτοῦ, ὅτι αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

με συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν μας, ἢ καλύτερα γιὰ νὰ ἀποθέσουμε στὴν ἄκρη πολλὴ παρρησία, καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα γιὰ νὰ κάνουμε νὰ δοξάζεται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, βγαίνοντας μαζί μὲ τὶς συζύγους καὶ τὰ παιδιά καὶ τοὺς ὑπηρέτες στὴν ἄγρα καὶ στὸ κυνήγι αὐτό, ἃς ἀποσπάσουμε ἀπὸ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου ἐκείνους ποὺ ἔχουν αἰχμαλωτισθῆ ἀπὸ αὐτήν, καὶ ἃς τοὺς ὀδηγήσουμε στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἃς μὴ ἐγκαταλείψουμε τὸ ἔργο μας προηγουμένως, μέχρι ποὺ νὰ ἐξαντλήσουμε ὅλες τὶς προσπάθειές μας, εἴτε αὐτοὶ πείθονται εἴτε δὲν πείθονται· μᾶλλον ὅμως εἶναι ἀδύνατο τῆ στιγμῆ ποὺ εἶναι Χριστιανοὶ νὰ μὴ πεισθοῦν. Πλὴν ὅμως, γιὰ νὰ μὴν ἔχετε οὔτε τὴν πρόφαση αὐτὴ σᾶς λέγω καὶ τοῦτο. Ἐφοῦ πῆς πολλὰ λόγια καὶ κάνης ὅλα ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ σένα καὶ δῆς ὅτι δὲν πείθεται, ὀδήγησέ τον στοὺς ἱερεῖς, καὶ ὅπωςδῆποτε μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ θὰ δαμάσουν τὸ θήραμα, καὶ ὅλο τὸ κατόρθωμα θ' ἀνήκει σὲ σένα, ποὺ τὸν ὠδήγησες στὴ ἀλήθεια. Αὐτὰ νὰ τὰ λέτε καὶ οἱ ἄνδρες στὶς γυναῖκες σας καὶ οἱ γυναῖκες στοὺς ἄνδρες σας καὶ οἱ πατέρες στὰ παιδιά σας καὶ οἱ φίλοι στοὺς φίλους. Ἄς τὰ μάθουν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ὅσοι νομίζουν ὅτι ἀνήκουν σ' ἐμᾶς, ἐνῶ φρονοῦν τὰ ἴδια μὲ ἐκείνους, ὅτι ἐμεῖς προσπαθοῦμε καὶ φροντίζουμε καὶ ἀγρυπνοῦμε γιὰ τοὺς ἀδελφούς μας, ποὺ λιποτακτοῦν πρὸς αὐτούς. Καὶ ὅπωςδῆποτε πρὶν ἀπὸ μᾶς ἐκεῖνοι θὰ διώξουν τοὺς δικούς μας ποὺ συχνάζουν ἐκεῖ· ἢ καλύτερα δὲν θὰ τολμήσῃ πιά νὰ καταφύγῃ κανεὶς σ' αὐτούς, ἀλλὰ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας θὰ εἶναι καθαρό.

Καὶ ὁ Θεός, ποὺ θέλει ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ σωθοῦν καὶ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια⁵⁵ καὶ ἐσᾶς νὰ ἐνδυναμώσῃ γιὰ τὸ κυνήγι αὐτὸ καὶ ἐκείνους νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν πλάνη αὐτὴ καὶ ὅλους μαζί ἀφοῦ μᾶς σώσῃ, νὰ μᾶς ἀξιώσῃ νὰ ἐπιτύχουμε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν πρὸς δόξα αὐτοῦ, γιὰτὶ σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

1. Παρῆλθεν ἡ νηστεία τῶν Ἰουδαίων, μᾶλλον δὲ ἡ μέθη τῶν Ἰουδαίων. Ἔστι γὰρ καὶ χωρὶς οἴνου μεθύειν, ἔστι καὶ νήφοντα παροινεῖν καὶ ἐν ἀσωτία κωμάζειν. Εἰ μὴ ἦν χωρὶς οἴνου μεθύειν, οὐκ ἂν εἶπεν ὁ προφήτης, «οὐαὶ οἱ μεθύοντες οὐκ ἀπὸ οἴνου». Εἰ 5 μὴ ἦν χωρὶς οἴνου μεθύειν, οὐκ ἂν εἶπεν ὁ Παῦλος, «μὴ μεθύσκεσθε οἴνω». Ὡς γὰρ ἐνὸν καὶ ἄλλως μεθύειν, εἶπε· «μὴ μεθύσκεσθε οἴνω». Ἔστι γάρ, ἔστι καὶ ὀργῆ μεθύειν καὶ ἐπιθυμία ἀτόπῳ καὶ φιλαργυρία καὶ κενοδοξία καὶ μυρίοις ἑτέροις πάθεσι. Μέθη γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἡ ἔκστασις τῶν ὀρθῶν λογισμῶν καὶ πα- 10 ραφροσύνη καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ὑγείας ἀναίρεσις. Οὐ τοίνυν μόνον ὁ ἄκρατον ἐκχεόμενος πολὺν, ἀλλὰ καὶ ὁ πάθος ἕτερον ἐν τῇ ψυχῇ τρέφων, μεθύειν λέγοιτο ἂν ἰσχυρῶς. Καὶ γὰρ ὁ γυναικὸς ἐρῶν τῆς οὐκ ἰδίας καὶ πόρναις ἐσχολακῶς, μεθύει. Καὶ καθάπερ ἐκεῖνος, ὁ πολὺν ἄκρατον πιὼν καὶ παρενεχθεὶς ἀνελεύθερα φθέγγεται ρῆμα- 15 τα καὶ ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων ὀρᾶ, οὕτω καὶ οὕτως, καθάπερ τινὸς ἀκράτου, τῆς ἀκολάστου ταύτης ἐπιθυμίας πληρούμενος, οὐδὲν ὑγιὲς ἐκφέρει ρῆμα, ἀλλ' αἰσχρὰ πάντα καὶ διεφθαρμένα καὶ ἀνελεύθερα καὶ γέλωτος γέμοντα καὶ ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων βλέπει, πρὸς μὲν τὰ ὀρώμενα τυφλώττων· ἦν δὲ ἐπιθυμεῖ καθυβρίσαι, ταύτην 20 πανταχοῦ φανταζόμενος, καὶ καθάπερ ἐξεστηκῶς τις καὶ παραπαίων καὶ ἐν συλλόγοις καὶ ἐν συμποσίοις καὶ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ, μυρίων μυρία πρὸς αὐτὸν διαλεγομένων, οὔτε ἀκούειν δοκεῖ, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνην τέταται καὶ τὴν ἁμαρτίαν ὄνειρο-

1. Ἦσ. 29,9.

2. Ἐφεσ. 5,18.

3. Αὐτόθι.

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

1. Πέρασε ἡ νηστεία τῶν Ἰουδαίων, ἡ καλύτερα ἡ μέθη τῶν Ἰουδαίων. Γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ μεθᾶ κανεὶς καὶ χωρὶς κρασί, ὅπως εἶναι δυνατὸ νὰ μεθᾶ καὶ ὁ νηφάλιος ἄνθρωπος καὶ νὰ διασκεδάζη ἄσωτα. Ἐὰν δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ μεθᾶ κανεὶς χωρὶς κρασί δὲν θὰ ἔλεγε ὁ προφήτης, «ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους ποὺ μεθοῦν χωρὶς κρασί»¹. Ἐὰν δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ μεθᾶ κανεὶς χωρὶς κρασί δὲν θὰ ἔλεγε ὁ Παῦλος, «μὴ μεθᾶτε μὲ κρασί»². Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶναι δυνατὸ καὶ ἀλλιῶς νὰ μεθᾶ κανεὶς, γι' αὐτὸ εἶπε, «μὴ μεθᾶτε μὲ κρασί»³. Γιατὶ εἶναι δυνατὸ, ναὶ εἶναι δυνατὸ νὰ μεθᾶ κανεὶς καὶ ἀπὸ ὀργῆ καὶ ἀπὸ ἐπιθυμία παράλογη καὶ ἀπὸ φθλαργυρία καὶ ἀπὸ κενοδοξία καὶ ἀπὸ ἄπειρα ἄλλα πάθη. Γιατὶ μέθη δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ παρασάλευση τῶν ὀρθῶν λογισμῶν καὶ παραφροσύνη καὶ ἀπώλεια τῆς ψυχικῆς υἱείας. Ἐπομένως θὰ μπορούσαμε ὀρθῶς νὰ ἰσχυρισθοῦμε, ὅτι δὲν μεθᾶ μόνο ὁποῖος πίνει πολὺ κρασί, ἀλλὰ καὶ ὁποῖος τρέφει στὴ ψυχὴ του ἄλλο πάθος. Πραγματικὰ καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐρωτεύεται ξένη γυναῖκα καὶ ὄχι τὴ δική του καὶ σπαταλᾷ τὸν καιρὸ του στὶς πόρνες, μεθᾶ. Κι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ ἤπιε πολὺ κρασί καὶ παραφέρθηκε ἐκστομίζει ἀπρεπῆ λόγια καὶ βλέπει ἄλλα ἀντὶ ἄλλων, ἔτσι καὶ αὐτός, ποὺ κυριεύεται, σὰν ἀπὸ ἀνώθευτο κρασί, ἀπὸ τὴν ἀκόλαστη αὐτὴ ἐπιθυμία, δὲν λέγει κανένα σωστὸ λόγο, ἀλλ' ὅσα λέγει εἶναι ὅλα αἰσχρὰ καὶ διεφθαρμένα καὶ ἀπρεπῆ καὶ κωμικά, βλέπει ἄλλα ἀντ' ἄλλων, καὶ δὲν βλέπει ἐκεῖνα ποὺ βλέπονται ξεκάθαρα· τὴν γυναῖκα ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ ἀτιμάσῃ τὴν φαντάζεται παντοῦ, καὶ σὰν κάποιος ποὺ τὰ ἔχει χαμένα καὶ παραπαίει, ἐνῶ τοῦ μιλοῦν τόσοι καὶ τόσοι καὶ γιὰ μύρια πράγματα σὲ συγκεντρώσεις, σὲ συμπόσια καὶ σὲ κάθε στιγμή καὶ κάθε τόπο, φαίνεται νὰ μὴ τοὺς ἀκούῃ, ἀλλ' εἶναι ἀφωσιωμένος σ' ἐκείνην καὶ φαντάζεται τὴν

πολεῖ· καὶ πάντα ὑφορᾶται καὶ δέδοικε, λινοπληγὸς τινος ζώου οὐδὲν ἄμεινον διακεῖμενος.

Καὶ ὁ ὀργῆ κατεχόμενος, μεθύει πάλιν· οὕτω γοῦν αὐτοῦ καὶ ἡ ὄψις οἶδεῖ καὶ ἡ φωνὴ τραχύνεται καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ γίνονται ὕφαι-
 5 μοι καὶ ὁ νοῦς σκοτοῦται καὶ ἡ διάνοια καταποντίζεται καὶ ἡ γλῶσσα τρέμει καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ παραφέρονται καὶ αἱ ἀκοαὶ ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων ἀκούουσιν, ἀκράτου παντὸς χαλεπώτερον τῆς ὀργῆς αὐτοῦ πληττούσης τὴν μὴνιγγα καὶ χειμῶνα ἐργαζομένης καὶ ζάλην ποιούσης ἀπαραμύθητον. Εἰ δὲ ἐπιθυμία τις καὶ ὀργῆ κατεχόμενος
 10 μεθύει, πολλῶ μᾶλλον ἀσεβῶν ἄνθρωπος καὶ εἰς Θεὸν βλασφημῶν καὶ ἐναντιούμενος αὐτοῦ τοῖς νόμοις καὶ τῆς ἀκαίρου φιλονεικίας μηδέ ποτε ταύτης καθυφεῖναι βουλόμενος, μεθύει καὶ μέμνη καὶ κωμαζόντων καὶ ἐξεστηκότων ἀθλιώτερον διάκειται, κἂν αὐτὸς αἰσθάνεσθαι μὴ δοκῆ. Τοῦτο γὰρ μάλιστα μέθης ἐστὶν ἄξιον, τὸ
 15 μηδὲ ἐν οἷς τις ἀσχημονεῖ αἰσθησὶν τινα ἔχειν. Ὡσπερ οὖν καὶ παραπληξίας τοῦτο μάλιστα ἐστὶ τὸ δεινόν, ὅτι νοσοῦντες οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο ἴσασιν, ὅτι νοσοῦσιν· ὥσπερ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι νῦν μεθύοντες οὐκ αἰσθάνονται.

Ἡ μὲν οὖν νηστεία αὐτῶν παρῆλθεν, ἡ μέθης ἀπάσης αἰ-
 20 σχροτέρα, ἡμεῖς δὲ τὴν περὶ τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἡμετέρους μὴ καταλύσωμεν πρόνοιαν, μηδὲ ἀκαιρὸν τινα νομίσωμεν αὐτῶν εἶναι λοιπὸν τὴν ἐπιμέλειαν. Ἄλλ' ὅπερ οἱ στρατιῶται ποιοῦσιν, ἐπειδὴν συμβολῆς γενομένης τρέψονται τοὺς ἐναντίους, ἀπὸ τῆς διώξεως ἐπανιόντες, οὐκ εὐθέως ἐπὶ τὰς σκηνὰς τρέχουσιν, ἀλλὰ πρότερον
 25 ἐπὶ τὸν τόπον τῆς συμβουλῆς ἐλθόντες, τοὺς ἐξ αὐτῶν καταπεσόντας ἀναιροῦνται καὶ τοὺς μὲν ἀποθανόντας τῇ γῆ κρύπτουσιν, εἰ δὲ τινὰς ἴδοιεν μεταξὺ τῶν νεκρῶν πνέοντας ἔτι καὶ μὴ καιρίαν ἔχοντας πληγὴν, εἰς τὰς σκηνὰς ἀνελόμενοι μετὰ πολλῆς ἀπάγουσι τῆς θεραπείας· καὶ τὸ βέλος ἐξελκύσαντες καὶ ἰατροὺς καλέσαντες καὶ
 30 τὸ αἷμα περιπλύναντες καὶ φάρμακα ἐπιθέντες καὶ τὰ ἄλλα πάντα

ἀμαρτία. Καὶ ὅλα τὰ ὑποπτεύεται καὶ τὰ φοβᾶται, μὴ βρισκόμενος σὲ καθόλου καλύτερη κατάσταση ἀπὸ τὸ ζῶο ἐκεῖνο ποῦ πιάστηκε στὰ δίχτυα.

Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖνος ποῦ εἶναι κυριευμένος ἀπὸ ὀργή βρίσκεται κι αὐτὸς σὲ κατάσταση μέθης. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο τὸ πρόσωπο αὐτοῦ φουσκώνει, ἡ φωνή του τραχύνεται, τὰ μάτια του κοκκινίζουν, ὁ νοῦς του σκοτίζεται, ἡ σκέψη του καταποντίζεται, ἡ γλῶσσα του τραυλίζει, τὰ μάτια του ἀλλοιθωρίζουν καὶ τὰ αὐτιά του ἀκούουν ἄλλα ἀντ’ ἄλλων, γιατί ἡ ὀργή τὸν κτύπησε στὰ μηνίγγια χειρότερα κι ἀπὸ τὸ πιὸ δυνατὸ κρασί, τὸν ἀναστάτωσε καὶ τοῦ προξένησε ζάλη ἀπαρηγόρητη. Ἄν λοιπὸν κάποιος κυριευμένος ἀπὸ σαρκικὴ ἐπιθυμία καὶ ὀργή μεθᾶ, πολὺ περισσότερο ἐκεῖνος ποῦ ἀσεβεῖ καὶ βλασφημεῖ στὸν Θεό, ποῦ ἐναντιώνεται στοὺς νόμους του καὶ δὲν θέλει νὰ ἐγκαταλείψῃ ποτὲ τὴν ἄκαιρη φιλονεικία, μεθᾶ καὶ γίνεται σὰν τρελλός, συμπεριφερόμενος χειρότερα ἀπὸ ἐκείνους ποῦ βρίσκονται σὲ κατάσταση κραιπάλης καὶ ἔχουν χάσει τὰ λογικά τους, κι ἂν ἀκόμη αὐτὸς δὲν φαίνεται νὰ τὸ αἰσθάνεται. Γιατὶ αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστο τῆς μέθης, τὸ ὅτι δὲν αἰσθάνεται κανεὶς τίς ἀσχημοσύνες ποῦ κάμνει. Ὅπως ἐπίσης καὶ τῆς παραφροσύνης αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι τὸ χειρότερο, τὸ ὅτι οἱ ἄρρωστοι δὲν γνωρίζουν αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πρᾶγμα, τὸ ὅτι εἶναι ἄρρωστοι, πρᾶγμα ποῦ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τώρα, κυριευμένοι ἀπὸ τὴ μέθη, δὲν τὸ αἰσθάνονται.

Καὶ ἡ νηστεία τους βέβαια, ποῦ εἶναι αἰσχροτέρα ἀπὸ κάθε ἄλλη μέθη, πέρασε, ἐμεῖς ὅμως ἂς μὴ σταματήσουμε τὴ φροντίδα γιὰ τοὺς ἀδελφούς μας, οὔτε καὶ νὰ νομίσουμε τὴ φροντίδα μας γι’ αὐτοὺς πλέον σὰν ἐνέργεια παράκαιρη. Ἄλλ’ ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποῦ κάμνουν οἱ στρατιῶτες, ποῦ ὅταν γίνῃ καὶ τρέψουν σὲ φυγὴ τοὺς ἀντιπάλους τους, δὲν ἐπιστρέφουν ἀμέσως στὶς σκηνές τους, ἀλλ’, ἀφοῦ μεταβοῦν στὸν τόπο τῆς συμπλοκῆς, περιμαζεύουν τοὺς φονευμένους δικούς τους στρατιῶτες καὶ ἐκείνους ποῦ εἶναι πεθαμένοι τοὺς θάπτουν, ἂν ὅμως μεταξὺ τῶν νεκρῶν δοῦν μερικοὺς ποῦ ἀναπνέουν ἀκόμη καὶ εἶναι τραυματισμένοι ὄχι θανάσιμα τοὺς μεταφέρουν στὶς σκηνές καὶ καταβάλουν πολλὴ φροντίδα γιὰ τὴ θεραπεία τους, καὶ ἀφοῦ ἀφαιρέσουν τὸ βέλος, καλέσουν ἰατρούς, καθαρίσουν τὰ αἱματά τους, ἐπιθέσουν φάρμακα στὶς πληγές καὶ φρο-

ἐπιμελησάμενοι, πρὸς ὑγίειαν ἐπανάγουσιν. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν, ἐπει-
 δὴ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι τοὺς Ἰουδαίους ἐδιώξαμεν, τοὺς προφήτας
 αὐτοῖς ἐφοπλίσαντες πανταχόθεν, ἐπανιόντες νῦν ἴδωμεν, μὴ τινες
 τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων ἔπεσον, μὴ τινες ἀπὸ τῆς νηστείας
 5 παρεσύρησαν, μὴ τινες αὐτοῖς κατὰ τὴν ἑορτὴν ἐκοινώνησαν· καὶ
 ταφῇ μὲν μηδένα παραδῶμεν, πάντας δὲ ἀνελόμενοι θεραπεύσω-
 μεν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν πολέμων, τὸν πεσόντα ἅπαξ καὶ τὴν
 ψυχὴν ἀφέντα, ἀδύνατον στρατιώτῃ πάλιν ἀνακτήσασθαι καὶ πρὸς
 ζωὴν ἐπαναγαγεῖν. Ἐπὶ δὲ τοῦ πολέμου τούτου καὶ τῆς μάχης, κἂν
 10 καιρίαν τις ἦ εἰληφῶς πληγὴν, δυνατόν, ἂν θέλωμεν, τῆς τοῦ Θεοῦ
 χάριτος συνεφαπτομένης ἡμῖν, πρὸς ζωὴν αὐτὸν χειραγωγῆσαι πά-
 λιν. Οὐ γὰρ φύσεως οὗτος ὁ θάνατος, καθάπερ ἐκεῖνος, ἀλλὰ προ-
 αϊρέσεως καὶ γνώμης. Προαίρεσιν δὲ ἀποθανοῦσαν δυνατόν ἀνα-
 στήσαι πάλιν καὶ ψυχὴν νεκρωθεῖσαν πεῖσαι πρὸς τὴν οἰκείαν
 15 ζωὴν ἐπανελθεῖν καὶ τὸν αὐτῆς ἐπιγνῶναι δεσπότην.

2. Ἄλλὰ μὴ ἀποκάμωμεν, ἀδελφοί, μηδὲ ἐκλυθῶμεν, μηδὲ ἀνα-
 πέσωμεν, μηδέ μοι τὰ ρήματα ἐκεῖνά τις λεγέτω, ὅτι πρὸ τῆς
 νηστείας ἀσφαλίσασθαι ἀναγκαῖον ἦν καὶ πάντα ποιῆσαι, νῦν δὲ
 μετὰ τὸ νηστεῦσαι, μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν ἁμαρτίαν, μετὰ τὸ
 20 πληρωθῆναι τὴν ἀνομίαν, τί τὸ ὄφελος λοιπόν; Εἰ γὰρ τις οἶδε, τί
 ποτέ ἐστι πρόνοια ἀδελφῶν, οἶδε καὶ τοῦτο, ὅτι νῦν μάλιστα ἐπιθέ-
 σθαι δεῖ καὶ πᾶσαν σπουδὴν ἐπιδείξασθαι. Οὐ γὰρ δὴ μόνον πρὸ
 τῆς ἁμαρτίας ἀσφαλίσασθαι χρή, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰ πτώματα χεῖρα
 ὀρέγειν. Καὶ γὰρ ὁ Θεός, εἰ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ἐποίει καὶ πρὸ τῆς
 25 ἁμαρτίας ἠσφαλίζετο μόνον, μετὰ δὲ τὴν ἁμαρτίαν ἀπεγίνωσκε καὶ
 ἠφίει κειῖσθαι ἐν τῷ πτώματι διηνεκῶς, οὐδεὶς ἂν οὐδὲ ἡμῶν ἐσώ-
 θη ποτέ. Ἄλλ' οὐ ποιεῖ τοῦτο, φιλόανθρωπος ὢν καὶ ἡμερος, καὶ
 τῆς σωτηρίας μάλιστα ἐφιέμενος τῆς ἡμετέρας, ἀλλὰ καὶ μετὰ
 ἁμαρτήματα, πολλὴν ἐπιδείκνυται πρόνοιαν· ἐπεὶ καὶ τὸν Ἀδὰμ
 30 ἠσφαλίσατο μὲν καὶ πρὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· «ἀπὸ

ντίσουν για ὅλα τὰ ἄλλα, ἀποκαθιστοῦν τὴν ὑγεία τους, τὸ ἴδιο ἄς κάμουμε καὶ ἐμεῖς. Ἀφοῦ δηλαδὴ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ διώξαμε τοὺς Ἰουδαίους, ἐξοπλίσαντες ἐναντίον τους τοὺς προφήτες, ἐπιστρέφοντας ἄς δοῦμε τώρα, μήπως μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀδελοὺς μας ἔπεσαν, μήπως μερικοὶ παρασύρθηκαν ἀπὸ τὴ νηστεία τους, μήπως μερικοὶ ἄλλοι ἔλαβαν μέρος μαζί τους στὴν ἐορτὴ. Κι ἄς μὴ θάψουμε κανένα, ἀλλὰ μεταφέροντάς τους ὅλους ἐδῶ ἄς τοὺς θεραπεύσουμε. Γιατὶ στὴ περίπτωση τῶν ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας πολέμων ὁ στρατιώτης ποὺ ἔπεσε στὴ μάχη καὶ ἔφυγε ἡ ψυχὴ του, εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐπανακτήσῃ καὶ πάλι αὐτὴν ὁ στρατιώτης καὶ νὰ ἐπανέλθῃ στὴ ζωὴ. Στὴν περίπτωση ὅμως τοῦ πολέμου αὐτοῦ καὶ τῆς μάχης, κι ἂν ἀκόμη κάποιος δεχθῆ καίριο πλήγμα, εἶναι δυνατό, ἂν τὸ θέλουμε, καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῆς θείας χάριτος, νὰ τὸν ἐπαναφέρουμε πάλι στὴ ζωὴ. Γιατὶ ὁ θάνατος αὐτὸς δὲν εἶναι τῆς φύσεως, ὅπως ἐκεῖνος, ἀλλὰ τῆς προαιρέσεως καὶ τῆς γνώμης. Προαίρεση ποὺ πέθανε εἶναι δυνατό νὰ τὴν ἀναστήσουμε, καὶ ψυχὴ ποὺ νεκρώθηκε εἶναι δυνατό νὰ τὴν πείσουμε νὰ ἐπανέλθῃ στὴ ζωὴ της καὶ νὰ γνωρίσῃ τὸν Δεσπότη της.

2. Ἀλλὰ ἄς μὴ ἀποκάμουμε, ἀδελφοί, ἄς μὴ παραλύσουμε, οὔτε καὶ ν' ἀποθαρρηνηθοῦμε, οὔτε κανεῖς νὰ μοῦ λέγῃ τὰ λόγια αὐτά, ὅτι δηλαδὴ ἔπρεπε νὰ προφυλαχθοῦμε προτοῦ ἔλθῃ ἡ νηστεία καὶ νὰ κάμουμε τὰ πάντα τότε, τώρα ὅμως μετὰ τὴ νηστεία, μετὰ τὴ διάπραξη τῆς ἁμαρτίας, μετὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς ἀνομίας, ποιό εἶναι πλέον τὸ ὄφελος; Γιατὶ, ἂν κάποιος γνωρίζῃ τί σημαίνει τέλος πάντων πρόνοια ἀδελφῶν, γνωρίζει καὶ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ τώρα πρέπει νὰ κινηθοῦμε ὅπωςδήποτε καὶ νὰ ἐπιδείξουμε κάθε προθυμία. Γιατὶ δὲν ἀρκεῖ νὰ τοὺς ἀσφαλίζουμε μόνο πρὶν ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὶς πτώσεις τους πρέπει ν' ἀπλώνουμε χερί βοήθειας. Γιατὶ καὶ ὁ Θεός, ἂν τὸ ἔκαμνε αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ διασφάλιζε τὸν ἄνθρωπο πρὶν ἀπὸ τὴν διάπραξη τῆς ἁμαρτίας μόνο, μετὰ ὅμως τὴν ἁμαρτία τὸν κατεδίκαζε καὶ τὸν ἄφηνε νὰ εἶναι συνεχῶς πεσμένος, κανεῖς οὔτε ἀπὸ μᾶς θὰ μπορούσε νὰ σωθῆ ποτέ. Ἀλλὰ δὲν τὸ κάμνει αὐτό, γιατί εἶναι φιλόανθρωπος καὶ ἡμερος καὶ ἐπιθυμεῖ πάρα πολὺ τὴ σωτηρία μας, ἀλλὰ δείχνει πολλὴ φροντίδα καὶ μετὰ τὰ ἁμαρτήματά μας. Γιατὶ καὶ τὸν Ἀδὰμ τὸ ἀσφάλισε πρὶν ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ τοῦ εἶπε· «ἀπὸ τοὺς καρποὺς παντὸς δένδρου τοῦ παρα-

παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγη, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε». Ἴδου καὶ τῇ εὐκολίᾳ τοῦ νόμου καὶ τῇ δασιλείᾳ τῶν συγκεχωρημένων καὶ τῇ τιμωρίᾳ τῆς μελ-
5 λούσης κολάσεως καὶ τῷ τάχει τῆς ἐπαγωγῆς (οὐ γὰρ εἶπε μετὰ μίαν καὶ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, ἢ ἂν φάγητε, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε), καὶ παντὶ τρόπῳ, ὥπερ ἐχρῆν ἀσφαλίσασθαι τὸν ἄνθρωπον, ἠσφαλίζετο.

Ἄλλ' ὁμῶς ἐπειδὴ μετὰ τοσαύτην πρόνοιαν καὶ διδασκαλίαν
10 καὶ παραίνεσιν καὶ εὐεργεσίαν κατέπεσε καὶ οὐκ ἤκουσε τῶν ἐπιταγμάτων, οὐκ εἶπε τοῦτο ὁ Θεός, τί λοιπὸν τὸ πλεόν, τί τὸ ὄφελος; ἔφαγεν, ἔπεσε, παρέβη τὸν νόμον, ἐπίστευσε τῷ διαβόλῳ, ἠτίμωσέ μου τὴν ἐντολήν, ἐδέξατο τὴν πληγὴν, νεκρὸς ἐγένετο, παρεδόθη τῷ θανάτῳ, ὑπὸ τὴν ἀπόφασιν ἦλθε, τί δεῖ λοιπὸν αὐτῷ διαλέγε-
15 σθαι; Οὐδὲν τούτων εἶπεν, ἀλλὰ καὶ ἦλθε πρὸς αὐτὸν εὐθέως καὶ διελέχθη καὶ παρεμυθήσατο καὶ πάλιν ἕτερον ἐπέθηκε φάρμακον, τὸ τῶν πόνων καὶ τῶν ἰδρώτων, καὶ οὐ πρότερον ἀπέστη πάντα ποιῶν καὶ πραγματευόμενος, ἕως τὴν φύσιν τὴν πεσοῦσαν ἀνέστησε καὶ ἀπήλλαξε τοῦ θανάτου καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐχειραγώγησε καὶ
20 μείζονα τῶν ἀπολωλότων ἔδωκεν ἀγαθὰ, διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν τὸν διάβολον διδάξας, ὅτι οὐδὲν αὐτῷ πλεόν ἐγένετο ἐκ τῆς ἐπιβουλῆς ταύτης· ἀλλ' ἐκβαλὼν τοῦ παραδείσου τοὺς ἀνθρώπους, ὄψεται αὐτοὺς μικρὸν ὕστερον ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀναμειγμένους ἀγγέλοις.

25 Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Κάϊν ἐποίησε· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνον πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἠσφαλίζετο καὶ προδιηγόρευε, λέγων, «ἤμαρτες, ἠσύχασον· πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφή αὐτοῦ καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ». "Ὁρα σοφίαν καὶ σύνεσιν. Διὰ τοῦτο δέδοικας, φησί, μὴ σε τῆς προεδρίας τῶν πρωτοτόκων ἀφέληται διὰ τὴν παρ' ἐμοῦ τιμὴν, μὴ τὴν ἀρχὴν
30 ἀρπάσῃ τὴν σοὶ προσήκουσαν· τοὺς γὰρ πρωτοτόκους τῶν δευτοροτόκων σεμνοτέρους εἶναι ἐχρῆν. Θάρρει, φησί, καὶ μὴ φοβοῦ, μηδὲ ἀγωνία περὶ τούτου, «πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφή αὐτοῦ καὶ σὺ αὐ-

δείσου μπορείτε νὰ φᾶτε, δὲν θὰ φᾶτε ὅμως ἀπὸ τοὺς καρποὺς τοῦ δένδρου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ· γιατί τὴν ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία θὰ φᾶτε, θὰ πεθάνετε»⁴. Νά, τὸν ἀσφάλισε καὶ μετὰ τὴν εὐκολία τοῦ νόμου καὶ μετὰ τὴν ἀφθονία τῶν ἐπιτρεπομένων καὶ μετὰ τὴν τιμωρία τῆς μελλούσης κολάσεως καὶ μετὰ τὸ ὅτι ἀμέσως πρόσθεσε αὐτὴν (γιατὶ δὲν εἶπε μετὰ ἀπὸ μία ἢ δυὸ ἢ τρεῖς ἡμέρες, ἀλλὰ τὴν ἴδια ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ φᾶτε, θὰ πεθάνετε) καὶ μετὰ κάθε τρόπο, μετὰ τὸν ὁποῖο ἔπρεπε νὰ ἀσφαλισθῇ ὁ ἄνθρωπος, τὸν ἀσφάλισε.

Ἄλλ’ ὅμως, ἐπειδὴ καὶ μετὰ ἀπὸ μιὰ τέτοια πρόνοια καὶ διδασκαλία καὶ συμβουλή καὶ εὐεργεσία ἔπεσε καὶ δὲν ἐφύλαξε τὰ προστάγματα, δὲν εἶπε αὐτὸ ὁ Θεός· ‘Τί χρειάζεται πιά ἢ ἐπὶ πλεόν φροντίδα; ποιό τὸ ὄφελος;’ Ἐφαγε, ἔπεσε, παρέβηκε τὸν νόμο, πίστεψε στὸν διάβολο, περιφρόνησε τὴν ἐντολή μου, δέχθηκε τὸ πλήγμα, κατέστη νεκρός, παραδόθηκε στὸ θάνατο καὶ τιμωρήθηκε· γιατί πιά νὰ συνομιλῶ μαζί του;’ Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶπε, ἀλλὰ καὶ πῆγε ἀμέσως πρὸς αὐτὸν καὶ συνωμίλησε μαζί του καὶ τὸν παρηγόρησε καὶ ἄλλο πάλι φάρμακο πρόσθεσε, τὸ φάρμακο τῶν κόπων καὶ τῶν ιδρώτων, καὶ δὲν σταμάτησε προηγουμένως νὰ κάμνη καὶ νὰ ἐπινοῇ τὰ πάντα, μέχρι ποῦ ἀνέστησε τὴν πεσμένη ἀνθρώπινη φύση, τὴν ἀπάλλαξε ἀπὸ τὸ θάνατο, καὶ τὴν ὠδήγησε πρὸς τὸν οὐρανό, χαρίζοντάς της μεγαλύτερα ἀγαθὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ ἔχασε, καὶ δίδαξε μετὰ τὰ ἔργα αὐτὰ τὸν διάβολο, ὅτι δὲν κέρδισε τίποτε ἀπὸ τὴν ἐπιβουλή ἐκείνη, ἀλλὰ βγάζοντας τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸν παράδεισο, θὰ τοὺς δῆ ὕστερα ἀπὸ λίγο στοὺς οὐρανοὺς νὰ συναναστρέφονται μετὰ τοὺς ἀγγέλους.

Αὐτὸ ἔκαμε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Κάϊν· γιατί καὶ ἐκεῖνον τὸν ἀσφάλισε πρὶν ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ τὸν προειδοποίησε λέγοντας· «ἁμάρτησες, ἠσύχασε· στὴν ἐξουσία σου εἶναι ν’ ἀποφύγης τὴν ἀποστροφή πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ τὸν ἐξουσιάσης»⁵. Πρόσεχε σοφία καὶ σύνεση! Γι’ αὐτὸ φοβᾶσαι, λέγει, μήπως σοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν προεδρία τῶν πρωτοτόκων ἐξ αἰτίας τῆς τιμῆς μου πρὸς αὐτόν, μήπως σοῦ ἀρπάξῃ τὴν ἐξουσία ποῦ σοῦ ἀνήκει; (γιατὶ ἔπρεπε οἱ πρωτότοκοι νὰ εἶναι πρὸ σεβαστοὶ ἀπὸ τοὺς δευτερότοκους). Ἐχε θάρρος, λέγει, καὶ μὴ φοβᾶσαι οὔτε καὶ ν’ ἀγωνιᾷς γι’ αὐτό· «Πρὸς σὲ ἢ ἀποστροφή αὐτοῦ καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ». Αὐτὸ ποῦ λέγει

τοῦ ἄρξεις». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· μένε ἐπὶ τῆς τιμῆς τῆς τοῦ πρωτοτόκου καὶ γενοῦ τῷ ἀδελφῷ καταφυγῇ καὶ σκέπη καὶ προστασία καὶ κράτει καὶ κυρίεω αὐτοῦ· μόνον μὴ πρὸς φόνον ἐκπήδησης, μηδὲ εἰς τὴν παράνομον ἐκείνην ἐξέλθης σφαγὴν. Ἄλλ' 5 ὁμῶς οὐδὲ οὕτως ἤκουσεν, οὐδὲ ἠσύχασεν, ἀλλ' εἰργάσατο τὴν μαιφονίαν ἐκείνην καὶ τὴν δεξιὰν εἰς τὸν λαιμὸν ἐβάπτισε τὸν ἀδελφικόν. Τί οὖν; ἼΑρα εἶπεν ὁ Θεός, ἀφῶμεν αὐτὸν λοιπὸν; τί πλεόν τὸ ὄφελος; εἰργάσατο τὸν φόνον, ἀπέκτεινε τὸν ἀδελφόν, κατεφρόνησέ μου τῆς παραινέσεως, ἀνιάτὸν τινα καὶ ἀσύγγνωστον 10 σφαγὴν ἐτόλμησε, τσαύτης καὶ τοιαύτης ἀπολαύσας προνοίας καὶ διδασκαλίας καὶ συμβουλῆς· πάντα ἐξέβαλεν ἐκεῖνα ἀπὸ τῆς διανοίας, καὶ πρὸς οὐδὲν ἐπεστράφη. Ἀφείσθω τοίνυν καὶ ἐρρίφθω λοιπὸν καὶ μηδὲ λόγου τινὸς ἀξιούσθω παρ' ἐμοῦ.

Οὐδὲν τοιοῦτον ὁ Θεὸς οὐκ εἶπεν, οὐκ ἔπραξεν· ἀλλὰ καὶ 15 πρὸς αὐτὸν ἔρχεται πάλιν καὶ διορθοῦται τὸν ἄνθρωπον καὶ φησι· «ποῦ ἸΑβελ ὁ ἀδελφός σου;». Καὶ οὐδὲ ἀρνούμενον ἀφήσιν, ἀλλ' ἐνάγει καὶ ἄκοντα εἰς τὴν τῆς ἐργασίας ὁμολογίαν. Καὶ εἰπόντος, «οὐκ οἶδα», «φωνή», φησὶν, «αἵματος ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με»· αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, φησί, κηρύττει τὸν μαιφονον. Τί οὖν οὗτος; «Μείζων ἢ αἰτία μου τοῦ ἀφεθῆναι με· καὶ εἰ ἐκβάλης με ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυβήσομαι». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· μείζονα μὲν ἡμαρτον συγγνώμης καὶ ἀπολογίας καὶ τοῦ ἀφεθῆναι, πλὴν ἀλλ' εἰ βουλθείης ἐπεξελθεῖν τῷ γεγενημένῳ, πᾶσι προκείσομαι, ἔρημος τῆς παρὰ σοῦ συμμαχίας γενόμενος. Τί οὖν ὁ 25 Θεός; «Οὐχ οὕτως, πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάϊν, ἐπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει». Μὴ φοβοῦ τοῦτο, φησί· βιώση βίον μακρόν, κἂν ἀνέλησέ τις, πολλαῖς ἔσται τιμωρίαις ὑπεύθυνος· ὁ γὰρ ἐπτὰ ἀριθμὸς παρὰ τῇ Γραφῇ ἀδιορίστου πλήθους ἐστὶ σημαντικός.

Ἐπεὶ οὖν ὁ Κάϊν πολλαῖς ὑπεβέβλητο τιμωρίαις, ἀγωνία καὶ 30 τρόμῳ καὶ σταναγμοῖς καὶ ἀθυμία καὶ παραλύσει σώματος, ὁ ἀνελών σε, φησί, καὶ τούτων ἀπαλλάξας τῶν κολάσεων αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν ἐπισπάσεται τὴν τιμωρίαν. Καὶ δοκεῖ μὲν εἶναι βαρὺ καὶ

6. Γεν. 4,9-10.

7. Γεν. 4,13-14.

8. Γεν. 4,15.

σημαίνει τὸ ἐξῆς. Κράτησε τὴν τιμὴν ποὺ ἀνήκει στὸν πρωτότοκο καὶ γίνε γιὰ τὸν ἀδελφὸ σου καταφυγὴ καὶ σκέπη καὶ προστασία καὶ ἐξουσία καὶ κύριός του· μόνο μὴ προχωρήσης σὲ φόνο οὔτε νὰ φθάσης στὴν παράνομη ἐκείνη σφαγὴ. Ἄλλ’ ὅμως ἐκεῖνος οὔτε καὶ ἔτσι ἄκουσε οὔτε ἠσύχασε, ἀλλὰ διέπραξε τὴν ἀνθρωποκτονία ἐκείνη καὶ βύθισε μὲ τὸ δεξί του χέρι τὸ μαχαίρι στὸν λαιμὸ τοῦ ἀδελφοῦ του. Τί λοιπόν; Ἦραγε εἶπε ὁ Θεός, ἄς τὸν ἐγκαταλείψουμε πιά; ποιό τὸ ὄφελος πλέον; Διέπραξε τὸν φόνο, φόνευσε τὸν ἀδελφὸ του, περιφρόνησε τὴ συμβουλή μου, ἀπετόλμησε μιὰ ἀθεράπευτη καὶ ἀσυγχώρητη σφαγὴ, ἂν καὶ ἀπόλαυσε τόση καὶ μεγάλη καὶ τέτοιου εἴδους πρόνοια καὶ διδασκαλία καὶ συμβουλή· ὅλα τὰ ἔβγαλε ἀπὸ τὸ μυαλό του καὶ τίποτε δὲν τὸν ἔκαμε ν’ ἀλλάξη γνώμη. Ἦς τὸν ἀφήσω πλέον καὶ ἄς τὸν περιφρονήσω καὶ ἄς μὴ ἀξιωθῆ ν’ ἀκούσῃ οὔτε ἓνα λόγο ἀπὸ μένα’.

Τίποτε τέτοιο δὲν εἶπε οὔτε καὶ ἔπραξε ὁ Θεός, ἀλλὰ πηγαίνει πάλι πρὸς αὐτὸν καὶ διορθώνει τὸν ἄνθρωπο καὶ λέγει· «ποῦ εἶναι ὁ ἀδελφός σου ὁ Ἰαβελ;»⁶. Καὶ οὔτε ὅταν τὸν ἀρνεῖται ἐκεῖνος τὸν ἀφήνει, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ τὸν ὀδηγεῖ στὴν πράξη τῆς ὁμολογίας. Καὶ ὅταν τοῦ εἶπε, «δὲν ξέρω», τοῦ λέγει· «ἢ φωνὴ τοῦ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου φωνάζει πρὸς ἐμένα». Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, λέγει, κηρύττει τὸν ἀδελφοκτόνο. Τί λοιπόν λέγει ὁ Κάϊν; «ἢ ἔνοχη πράξη μου εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ συγχώρησή σου· καὶ ἂν μὲ διώξης ἀπὸ τὴ γῆ καὶ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπό σου ἀπὸ μένα θὰ εἶμαι σὰν κρυμμένος»⁷. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Ἡ ἁμαρτία μου εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ συγγνώμη σου καὶ ἀπὸ τὴν ἀπολογία καὶ ἀπὸ τὴ συγχώρηση, πλὴν ὅμως ἂν θελήσης νὰ μὲ τιμωρήσης γι’ αὐτὸ ποὺ ἔκαμα, θὰ εἶμαι στὴ διάθεση ὄλων, ἀφοῦ θὰ στερηθῶ τὴ δική σου βοήθεια. Τί λέγει λοιπὸν ὁ Θεός; «δὲν θὰ γίνῃ κάτι τέτοιο· γιὰτὶ ἐκεῖνος ποὺ θὰ φονεύσῃ τὸν Κάϊν, θὰ ὑποστῆ πολλὰς τιμωρίας»⁸. Μὴ τὸ φοβᾶσαι αὐτό, λέγει· θὰ ζήσης ζωὴ μακρόχρονη. Κι ἂν σὲ φονεύσῃ κάποιος, θὰ καταστῆ ὑπεύθυνος πολλῶν τιμωριῶν. Γιατὶ ὁ ἀριθμὸς ἑπτὰ στὴ Γραφή σημαίνει ἀπροσδιόριστο πλῆθος.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Κάϊν ὑποβλήθηκε σὲ πολλὰς τιμωρίας, σὲ ἀγωνία καὶ τρόμο καὶ στεναγμούς, σὲ λύπη καὶ σωματικὴ παράλυση, ὅποιος σὲ φονεύσει, λέγει, θὰ σὲ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὶς τιμωρίες αὐτές, ὁ ἴδιος ὅμως θὰ ἐπισύρῃ ἐπάνω του τὴν τιμωρία. Καὶ φαίνεται

φορτικὸν τὸ λεγόμενον, πολλῆς δὲ ταῦτά ἐστι κηδεμονίας ὑπόδει-
 ξις. Καὶ γὰρ τοὺς μετὰ ταῦτα σωφρονίσαι βουλόμενος, τοιοῦτον
 ἐπενόησε κολάσεως τρόπον, ὃς ἀπαλλάξαι αὐτὸν τῆς ἀμαρτίας
 ἐδύνατο. Εἰ μὲν γὰρ εὐθέως αὐτὸν ἀνεῖλεν, ἀπῆλθεν ἂν ἔχων τὴν
 5 ἀμαρτίαν ἐγκεκαλυμμένην καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα οὐκ ἂν ἐγένετο
 γνώριμος. Νυνὶ δὲ ἀφεθεὶς πολὺν χρόνον ζῆσαι ἐν ἐκείνῳ τῷ
 τρόμῳ, διδάσκαλος τοῖς ἀπαντῶσιν ἐγένετο πᾶσι, διὰ τῆς ὄψεως
 καὶ τοῦ σάλου τῆς σαρκὸς παραινῶν ἅπασι μὴ ποτε τοιαῦτα τολ-
 μᾶν, ἵνα μὴ τοιαῦτα πάθωσιν, αὐτὸς τε βελτίων ἐγένετο πάλιν. Ὁ
 10 γὰρ τρόμος καὶ φόβος καὶ τὸ ἀγωνία συζῆν καὶ ἡ τοῦ σώματος πά-
 ρεσις, καθάπερ ἐν δεσμῷ τινι κατεῖχεν αὐτὸν καὶ οὐκ ἠφίει οὔτε εἰς
 ἕτερον ἐκπηδῆσαι τοιοῦτον τόλμημα πάλιν καὶ τοῦ προτέρου συνε-
 χῶς ἀνεμίμνησκε καὶ ἐν τότε τοῖς αὐτοῦ τὴν ψυχὴν σωφρονεστέραν
 εἰργάζετο.

15 3. Ἀλλὰ μεταξὺ λέγοντί μοι ἐπῆλθεν εἰς μέσον ἀγαγεῖν καὶ
 ζητῆσαι, τί δήποτε τὴν ἀμαρτίαν ὁμολογήσας τὴν ἑαυτοῦ καὶ κατα-
 γνοὺς τῶν γενομένων καὶ εἰπὼν μείζονα συγγνώμης ἡμαρτηκένοι
 καὶ μηδεμιᾶς ἀπολογίας ἄξιος εἶναι, οὐκ ἴσχυσεν ἀπονίψασθαι τὰ
 ἀμαρτήματα (καίτοι γε ὁ προφήτης φησί· «λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου
 20 πρῶτα, ἵνα δικαιωθῆς»), ἀλλὰ καὶ κατεκρίθη; Ὅτι οὐκ εἶπεν, ὡς
 ὁ προφήτης ἐκέλευσεν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπεν ὁ προφήτης, «λέγε σὺ
 τὰς ἀνομίας σου», ἀλλὰ τί; «Λέγε σὺ πρῶτος», φησί, «τὰς ἀνομίας
 σου». Τὸ ζητούμενον τοῦτό ἐστιν· οὐ τὸ εἰπεῖν ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ
 πρῶτον εἰπεῖν, τὸ μὴ ἀναμεῖναι τὸν ἐλέγχοντα καὶ κατηγοροῦντα.
 25 Οὗτος δὲ οὐκ εἶπε πρῶτος, ἀλλὰ ἀνέμεινεν ἐλεγχθῆναι παρὰ τοῦ
 Θεοῦ, μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχοντος ἠρνεῖτο. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἅπαξ ἔδειξε
 τὸ γενόμενον φανερῶς, τότε εἶπε τὴν ἀμαρτίαν, ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐξο-
 μολόγησις λοιπὸν.

Καὶ σὺ τοίνυν, ἀγαπητέ, ἐπειδὴν ἀμάρτης, μὴ ἀνάμενε τὴν
 30 παρ' ἑτέρου κατηγορίαν, ἀλλὰ πρὶν ἂν ἦ κατηγορηθῆς καὶ δια-
 βληθῆς, σὺ καταγίνωσκε τῶν γεγενημένων, ὡς ἔαν ἕτερος ἐλέγξῃ
 λοιπὸν, οὐκ ἔτι τῆς σῆς ἐξομολογήσεως τὸ κατόρθωμα γίνεται,

βέβαια ὅτι ὁ λόγος εἶναι βαρὺς καὶ ἀνυπόφορος, ἀλλ’ ὅμως αὐτὰ εἶναι ἀπόδειξη φροντίδας πρὸς αὐτόν. Γιατί, θέλοντας νὰ σωφρονίσῃ τοὺς μεταγενεστέρους, τέτοιον τρόπο τιμωρίας ἐπενόησε, πού θὰ μπορούσε νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Γιατί, ἂν τὸν φόνευε ἀμέσως, ἀσφαλῶς θὰ ἔφευγε ἀπὸ τὴ ζωὴ, παραμένοντας ἡ ἁμαρτία του κρυμμένη, καὶ δὲν θὰ γινόταν γνωστὴ στοὺς μεταγενέστερους. Τώρα ὅμως, ἀφήνοντάς τον νὰ ζήσει πολλὰ χρόνια μέσα σ’ ἐκεῖνον τὸν τρόπο, γινόταν διδάσκαλος σὲ ὅσους τὸν συναντοῦσαν, συμβουλεύοντας ὅλους μὲ τὸ ὄλο θέαμα καὶ τὴν τρεμούλα τοῦ σώματος, νὰ μὴ τολμοῦν νὰ κάνουν τέτοια πράγματα, γιὰ νὰ μὴ πάθουν τὰ ἴδια, ὁ ἴδιος πάλι ἔτσι γινόταν καλύτερος. Γιατί ὁ τρόμος καὶ ὁ φόβος καὶ ἡ ζωὴ τῆς ἀγωνίας καὶ ἡ σωματικὴ παράλυση τὸν κρατοῦσαν σὰν σὲ κάποιο δεσμοτῆριο καὶ δὲν τὸν ἄφηναν νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ διαπράξῃ σὲ ἄλλον τέτοιο τόλμημα, καὶ συνεχῶς τοῦ ὑπενθύμιζε τὸ προηγούμενο τόλμημα, καὶ μὲ ὅλα αὐτὰ ἔκαμνε τὴν ψυχὴ του σωφρονέστερη..

3. Λέγοντας ὅμως αὐτὰ μοῦ ἦρθε στὸν νοῦ νὰ φέρω στὸ μέσο καὶ νὰ ἐξετάσω γιὰ τί ἄραγε, ἐνῶ αὐτὸς ὡμολόγησε τὴν ἁμαρτία του καὶ κατεδίκασε τὰ ὅσα ἔγιναν, καὶ ἐνῶ εἶπε, ὅτι διέπραξε ἁμάρτημα μεγαλύτερο τῆς συγγνώμης καὶ δὲν εἶναι ἄξιος γιὰ καμμιά ἀπολογία, δὲν κατῴρθωσε νὰ καθαρισθῇ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά του (ἂν καὶ βέβαια ὁ προφήτης λέγει, «λέγε σὺ τίς ἁμαρτίες σου πρῶτος, γιὰ νὰ δικαιωθῆς»⁹), ἀλλὰ καὶ κατακρίθηκε; Ἐπειδὴ δὲν τὰ ὡμολόγησε, ὅπως ὁ προφήτης ὑπέδειξε. Γιατί ὁ προφήτης δὲν εἶπε ἀπλῶς, «λέγε σὺ τίς ἁμαρτίες σου», ἀλλὰ τί; «λέγε σὺ πρῶτος», λέγει, «τίς ἁμαρτίες σου». Τὸ ζητούμενο εἶναι αὐτό. Ὁχι τὸ νὰ τίς πῆ κανεῖς ἀπλῶς, ἀλλὰ νὰ τίς πῆ πρῶτος, νὰ μὴ περιμένῃ τὸν ἐλεγκτὴ καὶ τὸν κατήγορο. Αὐτὸς ὅμως δὲν τίς εἶπε πρῶτος, ἀλλὰ περίμενε νὰ ἐλεγχθῇ ἀπὸ τὸν Θεό, ἢ καλύτερα καὶ ὅταν τὸν ἔλεγε, ἐκεῖνος ἀρνοῦνταν. Ἀλλ’ ἀφοῦ τοῦ φανέρωσε τὴν πράξη του, τότε εἶπε τὴν ἁμαρτία του, πρᾶγμα πού δὲν εἶναι πλέον ἐξομολόγησι.

Καὶ σὺ λοιπόν, ἀγαπητέ, ὅταν ἁμαρτήσῃς, μὴ περιμένῃς τὴν κατηγορία ἀπὸ ἄλλον, ἀλλὰ προτοῦ κατηγορηθῆς καὶ διαβληθῆς, σὺ ὁ ἴδιος καταδίκασε τίς πράξεις σου, γιατί, ἂν σὲ ἐλέγξῃ ἄλλος, τὸ κατόρθωμα δὲν εἶναι παρὰ τῆς ἐξομολογήσεώς σου, ἀλλ’ ἡ διόρθωσις εἶναι ἔργο ἐκεῖνου. Γι’ αὐτὸ καὶ κάποιος ἄλλος λέγει· «ὁ δίκαιος

ἀλλὰ τῆς ἐκείνου κατηγορίας ἢ διόρθωσις. Διὰ τοῦτο καὶ ἄλλος τις φησι, «δίκαιος ἑαυτοῦ κατήγορος ἐν πρωτολογία». Ὡστε οὐ τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον, τὸ κατηγορεῖν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἑαυτοῦ κατηγορεῖν καὶ τὸ μὴ ἀναμένειν τοὺς παρ' ἐτέρων ἐλέγχους. Ὁ
5 γοῦν Πέτρος μετὰ τὴν ἄρνησιν ἐκείνην τὴν χαλεπὴν, ἐπειδὴ ταχέως ἑαυτὸν ἀνέμνησε τῆς ἁμαρτίας καὶ μηδενὸς κατηγοροῦντος ἔλεγε τὴν πλημμέλειαν καὶ ἔκλαυσε πικρῶς, οὕτως ἀπενίψατο τὴν ἄρνησιν ἐκείνην, ὡς καὶ πρῶτος γενέσθαι τῶν ἀποστόλων καὶ τὴν οἰκουμένην ἐγχειρισθῆναι ἅπασαν.

10 Ἄλλ' ὅπερ ἔλεγον (δεῖ γὰρ ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανελθεῖν) ἱκανῶς ἡμῖν ἐντεῦθεν ἀπέδειξεν ὁ λόγος, ὅτι πιπτόντων οὐ χρὴ τῶν ἀδελφῶν ἀμελεῖν, οὐδὲ καταφρονεῖν, ἀλλ' ἀσφαλίζεσθαι μὲν αὐτοὺς πρὸ τῆς ἁμαρτίας, πολλὴν δὲ καὶ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν περὶ αὐτοὺς ἐπιδείκνυσθαι ἐπιμέλειαν. Οὕτω καὶ ἰατροὶ ποιοῦσι· λέγου-
15 σι μὲν γὰρ καὶ ὑγιαίνουνσι τοῖς ἀνθρώποις, ἃ δύναται διατηρῆσαι τὴν ὑγίειαν αὐτοῖς καὶ πᾶσαν ἀποκρούσασθαι νόσον· ἀμελήσαντες δὲ τῶν ἐπιταγμάτων καὶ ἀρρωστίᾳ περιπεσόντας οὐ παρορῶσιν, ἀλλὰ καὶ πολλὴν μάλιστα τότε ἐπιδείκνυνται πρόνοιαν, ὅπως αὐτοὺς ἀπαλλάξωσι τῶν νοσημάτων.

20 Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐποίησε· τὸν γοῦν πεπορνευκότα μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐκείνην, μετὰ τὴν παρανομίαν τὴν χαλεπὴν, τὴν οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν εὐρισκομένην, οὐ παρεῖδεν· ἀλλὰ καὶ ἀφηνιῶντα καὶ μὴ βουλόμενον δέξασθαι τὴν ἰατροίαν καὶ σκιρτῶντα καὶ ἀπο-
πηδῶντα ἐπανήγαγεν ἐπὶ τὴν θεραπείαν καὶ οὕτως ἐπανήγαγεν,
25 ὥστε ἐνώσαι τῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας πάλιν. Καὶ οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτόν· τί δὲ τὸ πλεόν; τί δὲ τὸ ὄφελος; ἐπόρνευσε, τὴν ἁμαρτίαν εἰργάσατο, οὐδὲ ἀποστῆναι βούλεται τῆς ἀσελγείας, ἀλλὰ καὶ πεφυσίωται καὶ μέγα φρονεῖ καὶ ἀνίατον τὸ ἔλκος ἐργάζεται· ἀφῶμεν τοίνυν αὐτὸν καὶ ἐγκαταλείψωμεν. Οὐδὲν τούτων εἶπεν· ἀλλὰ καὶ
30 δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα πολλῇ τότε ἐχρήσατο τῇ προνοίᾳ, ἐπειδὴ πρὸς ἄφατον αὐτὸν εἶδε κακίαν ἐξολισθήσαντα καὶ οὐκ ἀπέστη φοβῶν, ἀπειλῶν, κολάζων καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ δι' ἐτέρων

10. Παροιμ. 18,17.

11. Ματθ. κεφ. 26 καὶ Ματθ. 16,13-20.

πρῶτος κατηγορεῖ τὸν ἑαυτό του»¹⁰. Ἐπομένως τὸ ζητούμενο δὲν εἶναι αὐτό, τὸ νὰ κατηγορῇ κανεὶς τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ νὰ τὸν κατηγορῇ πρῶτος, καὶ νὰ μὴ περιμένη τοὺς ἐλέγχους τῶν ἄλλων. Ὁ Πέτρος λοιπὸν μετὰ τὴ φοβερὴ ἐκείνη ἄρνηση, ἐπειδὴ ἀμέσως θυμῆθηκε τὴν ἁμαρτία του καὶ χωρὶς κανεὶς νὰ τὸν κατηγορῇ ἔλεγε τὸ πλημμέλημά του καὶ ἔκλαψε πικρά, τόσο πολὺ καθάρισε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν ἄρνηση ἐκείνη, ὥστε καὶ πρῶτος νὰ γίνῃ μεταξὺ τῶν ἀποστόλων καὶ ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη νὰ τοῦ ἐμπιστευθῇ ὁ Κύριος¹¹.

Ἄλλὰ, ὅπως ἔλεγα (γιατὶ πρέπει νὰ ἐπανέλθω στὸ ἐξεταζόμενο θέμα), ἱκανοποιητικὰ μᾶς ἀπέδειξαν τὰ ὅσα εἶπαμε μέχρι τώρα, ὅτι δηλαδὴ ὅταν ἁμαρτάνουν οἱ ἀδελφοί μας δὲν πρέπει νὰ τοὺς παραμελοῦμε οὔτε καὶ νὰ τοὺς περιφρονοῦμε, ἀλλὰ νὰ τοὺς προφυλάσσουμε προτοῦ ἁμαρτήσουν, καὶ νὰ δείχνουμε πολλὴ φροντίδα πρὸς αὐτοὺς μετὰ τὴν ἁμαρτία. Ἔτσι κάμνουν καὶ οἱ ἰατροί. Γιατὶ λένε καὶ αὐτοὶ στοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἀκόμη εἶναι ὑγιεῖς, ἐκεῖνα ποὺ μποροῦν νὰ διαφυλάξουν τὴν ὑγεία τους καὶ νὰ ἀποκρούσουν κάθε ἀσθένεια, ἂν ὅμως αὐτοὶ παραμελήσουν τὶς συστάσεις τους καὶ περιπέσουν σὲ ἀσθένεια, δὲν τοὺς παραμελοῦν, ἀλλὰ τότε πρὸ πάντων δείχνουν πολλὴ φροντίδα, ὥστε νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὰ νοσήματα.

Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ὁ Παῦλος. Ἐκεῖνον δηλαδὴ ποὺ εἶχε πορνεύσει, μετὰ τὴν ἁμαρτία ἐκείνη, μετὰ τὴ φοβερὴ παρανομία, ποὺ οὔτε μεταξὺ τῶν εἰδωλολατρῶν συναντᾶται, δὲν τὸν παρέβλεψε, ἀλλὰ, καὶ ἐνῶ ἐκεῖνος ἀφηνίαζε καὶ δὲν ἤθελε νὰ δεχθῇ τὴ θεραπεία καὶ κλωτσοῦσε καὶ ἀπομακρυνόταν, τὸν ὠδήγησε στὴ θεραπεία καὶ ἔτσι τὸν ἐπανάφερε, ὥστε νὰ τὸν ἐνώση πάλι μὲ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ δὲν εἶπε στὸ ἑαυτό του· Ἐπομένως νὰ ἀσχολοῦμαι μὲ αὐτόν; ποιὸ εἶναι τὸ ὄφελος; Ἐπόρνευσε, διέπραξε τὴν ἁμαρτία, καὶ δὲν θέλει νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν ἀσέλγεια, ἀλλὰ καὶ φουσκώνει ἀπὸ ὑπερηφάνεια καὶ μεγαλοφρονεῖ, κάμνοντας ἀθεράπευτη τὴν πληγή. Ἄς τὸν ἀφήσουμε λοιπὸν καὶ ἄς τὸν ἐγκαταλείψουμε. Τίποτε ἀπ’ ὅλα αὐτὰ δὲν εἶπε, ἀλλὰ καὶ ἀκριβῶς γι’ αὐτὸ ἐπέδειξε τότε πολλὴ φροντίδα, ἐπειδὴ τὸν εἶδε ὅτι κατωλίσθησε σὲ ἀπερίγραπτη κακία καὶ δὲν σταμάτησε νὰ τὸν φοβίζῃ, νὰ τὸν ἀπειλῇ, νὰ τὸν τιμωρῇ καὶ ὁ ἴδιος καὶ μέσω ἄλλων, κάμνοντας τὰ

πολλῶν, πάντα ποιῶν καὶ πραγματευόμενος, ἕως ἂν αὐτὸν εἰς ἐπίγνωσιν ἤνεγκε τῆς ἀμαρτίας, εἰς αἴσθησιν τῆς παρανομίας, καὶ τέλειον αὐτὸν ἀπήλλαξε τῆς κηλίδος ἀπάσης.

Τοῦτο δὴ καὶ σὺ ποιήσον· μίμησαι τὸν Σαμαρεῖτην ἐκεῖνον, 5 τὸν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοσαύτην περὶ τὸν τραυματίαν ἐκεῖνον ἐπιδειξάμενον πρόνοιαν. Καὶ γὰρ ἐκεῖ παρῆλθε Λευϊτης, παρῆλθε καὶ Φαρισαῖος καὶ οὐδέτερος ἐπεκάμφθη πρὸς τὸν κείμενον, ἀλλ' ἀνηλεῶς καὶ ὠμῶς ἀφέντες αὐτόν, ἀπῆλθον. Σαμαρείτης δέ τις, οὐδὲν αὐτῷ προσήκων οὐδαμῶθεν, οὐ παρέδραμεν, ἀλλ' ἐπιστὰς κατηλέ- 10 ησε καὶ ἐπέσταξεν ἔλαιον καὶ οἶνον· ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸν ὄνον, ἤγαγεν εἰς πανδοχεῖον καὶ ἀργύριον τὸ μὲν ἔδωκε, τὸ δὲ ὑπέσχετο ὑπὲρ τῆς τοῦ μηδὲν αὐτῷ προσήκοντος θεραπείας· καὶ οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτόν, τί δέ μοι μέλει περὶ τούτου; Σαμαρείτης εἰμί, οὐδὲν κοινὸν ἔχω πρὸς αὐτόν, πόρρω τῆς πόλεως ἐσμεν, οὐδὲ βαδίσει δύναται. 15 Τί δέ, ἐὰν μὴ πρὸς τὸ μῆκος ἀρκέση τῆς ὁδοιπορίας, μέλλω νεκρὸν ἐπιφέρεσθαι; μέλλω σφαγῆς ἀλίσκεσθαι; μέλλω τοῦ φόνου ὑπεύθυνος εἶναι;

Καὶ γὰρ πολλοὶ πολλάκις παριόντες καὶ ὄρῶντες ἀνθρώπους πεπληγότας καὶ σπαίροντας, διὰ τοῦτο παρατρέχουσιν, οὐκ 20 ὀκνοῦντες ἀνελέσθαι, οὐδὲ χρημάτων φειδόμενοι, ἀλλὰ δεδοικότες, μὴ καὶ αὐτοὶ εἰς δικαστήριον ἐλκυσθῶσιν, ὡς τῆς σφαγῆς ὑπεύθυνοι. Ἄλλ' ἐκεῖνος οὐδὲν τούτων ἔδεισεν ὁ ἡμερος καὶ φιλάνθρωπος, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ὑπεριδὼν ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸν ὄνον καὶ εἰς πανδοχεῖον ἤγαγεν· οὐδὲν τούτων ὑπείδετο, οὐ κίνδυνον, οὐ χρημάτων 25 δαπάνην, οὐκ ἄλλο οὐδέν. Εἰ δὲ ὁ Σαμαρείτης οὕτω φιλάνθρωπος καὶ ἡρεμος γέγονε περὶ ἀνθρώπον ἄγνωστον, τίνα ἂν ἔχοιμεν συγγνώμην ἡμεῖς, τῶν ἀδελφῶν τῶν οἰκείων ἀμελοῦντες ἐπὶ μείζοσι κακοῖς; Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι οἱ νῦν νηστεύσαντες, λησταῖς περιέπεσον τοῖς Ἰουδαίοις, μᾶλλον δὲ ληστῶν ἀπάντων χαλεπωτέ- 30 ροις, καὶ μείζονα τοὺς ἐμπίπτοντας ἐργαζομένοις κακά. Οὐ γὰρ τὰ

πάντα καὶ ἐπινοώντας, μέχρι πού κατώρθωσε καὶ τὸν ὠδήγησε στὴν ἐπίγνωση τῆς ἁμαρτίας καὶ στὴ συναίσθηση τῆς παρανομίας καὶ τὸν ἀπάλλαξε τελείως ἀπὸ κάθε κηλίδα.

Τὸ ἴδιο λοιπὸν κάμε καὶ σύ. Μιμήσου τὸν Σαμαρείτη ἐκεῖνον τοῦ Εὐαγγελίου, πού τόση μεγάλη φροντίδα ἐπέδειξε γιὰ τὸν τραυματία ἐκεῖνον¹². Γιατὶ καὶ ἐκεῖ πέρασε ὁ Λευϊτῆς, πέρασε καὶ ὁ Φαρισαῖος καὶ κανεὶς ἀπ’ αὐτοὺς τοὺς δύο δὲν ἔσκυψε πάνω στὸν κατακείμενο, ἀλλὰ τὸν ἄφησαν ἄσπλαχνα καὶ ἀπάνθρωπα καὶ ἔφυγαν. Κάποιος ὅμως Σαμαρείτης, πού δὲν εἶχε καμμιά σχέση μ’ αὐτόν, δὲν τὸν προσπέρασε, ἀλλὰ, ἀφοῦ σταμάτησε, τὸν ἐλέησε καὶ ἔσταξε στὶς πληγές του λάδι καὶ κρασί. Τὸν ἀνέβασε μετὰ στὸ ὑποζύγιό του καὶ τὸν πῆγε στὸ πανδοχεῖο, ἔδωσε στὸν ξενοδόχο ὠρισμένα χρήματα καὶ ὑποσχέθηκε καὶ ἄλλα νὰ τοῦ δώσει γιὰ τὴ θεραπεία ἐκείνου πού δὲν εἶχε καμμιά συγγένεια μαζί του. Καὶ δὲν εἶπε στὸν ἑαυτό του· ‘Τί μὲ ἐνδιαφέρει γι’ αὐτόν; Ἐγὼ εἶμαι Σαμαρείτης καὶ δὲν ἔχω τίποτε τὸ κοινὸ μαζί του· βρισκόμαστε πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν πόλη, οὔτε καὶ μπορεῖ νὰ βαδίση. Τί λοιπόν, ἂν δὲν ἀντέξω λόγω τῆς μακρᾶς ὁδοιπορίας, θὰ τὸν μεταφέρω νεκρόν; Θὰ διακινδυνεύσω νὰ συλληφθῶ γιὰ σφαγή; θὰ διακινδυνεύσω νὰ θεωρηθῶ ὑπεύθυνος γιὰ τὸν φόνο;’

Πραγματικὰ πολλὲς φορὲς πολλοὶ διαβάτες, ἂν καὶ βλέπουν στὸ δρόμο τοὺς πληγωμένους ἀνθρώπους καὶ πού σφραδάζουν ἀπὸ πόνο, γι’ αὐτόν τὸν λόγο τοὺς προσπερνοῦν, ὄχι γιατί διστάζουν νὰ τοὺς πάρουν ἀπὸ ἐκεῖ οὔτε ἐπειδὴ λυποῦνται νὰ ξοδέψουν χρήματα, ἀλλ’ ἐπειδὴ φοβοῦνται μήπως καὶ αὐτοὶ συρθοῦν στὸ δικαστήριον καὶ θεωρηθοῦν ὑπεύθυνοι γιὰ τὸν φόνο. Ὅμως ἐκεῖνος, ὁ πρᾶος καὶ φιλάνθρωπος, δὲν φοβήθηκε τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ, παραβλέποντας ὅλα αὐτά, τὸν ἀνέβασε στὸ ὑποζύγιό του καὶ τὸν πῆγε στὸ πανδοχεῖο. Τίποτε ἀπ’ ὅλα αὐτά δὲν σκέφθηκε· οὔτε κίνδυνο οὔτε χρηματικὴ δαπάνη οὔτε τίποτε ἄλλο. Ἄν λοιπὸν ὁ Σαμαρείτης φάνηκε τόσο φιλάνθρωπος καὶ πρᾶος πρὸς ἓνα ἄγνωστο ἄνθρωπο, ποιά συγχώρηση θὰ μπορούσαμε νὰ ἔχουμε ἐμεῖς, πού ἀδιαφοροῦμε γιὰ τοὺς ἀδελφούς μας πού βρίσκονται σὲ μεγαλύτερα κακά; Γιατὶ καὶ αὐτοὶ πού νῆστεψαν τώρα, περιέπεσαν στοὺς ληστὲς Ἰουδαίους, ἢ καλύτερα σὲ ληστὲς πῶς φοβεροὺς ἀπὸ ὄλους τοὺς ἄλλους, καὶ οἱ ὅποιοι προξενοῦν μεγαλύτερα κακά σ’ ἐκείνους πού πέ-

ιμάτια αὐτῶν περιέρρηξαν, οὐδὲ τῷ σώματι πληγὰς ἐπήγαγον, καθάπερ ἐκεῖνοι τότε, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν κατέτρωσαν καὶ μυρία αὐτῇ τραύματα δόντες, οὕτως ἀπῆλθον, ἀφέντες ἐν τῷ λάκκῳ τῆς ἀσεβείας κειμένους.

5 4. Μὴ δὴ παρίδωμεν τραγωδίαν τοιαύτην, μηδὲ παραδράμωμεν ἀνηλεῶς οὕτω θέαμα ἐλεεινόν, ἀλλὰ κἂν ἕτεροι τοῦτο ποιῶσι, σὺ μὴ ποιήσης· μὴ εἶπης πρὸς σεαυτόν, κοσμικός εἰμι ἀνὴρ, γυναῖκα ἔχω καὶ παῖδας, ταῦτα τῶν ἱερέων ἐστί, ταῦτα τῶν μοναχῶν. Οὐδὲ γὰρ ὁ Σαμαρείτης ἐκεῖνος ταῦτα εἶπε, ποῦ νῦν οἱ ἱερεῖς; ποῦ νῦν οἱ
10 Φαρισαῖοι; ποῦ τῶν Ἰουδαίων οἱ διδάσκαλοι; ἀλλ' ὥσπερ τι θήραμα μέγιστον εὐρών, οὕτως ἤρπασε τὸ κέρδος. Καὶ σὺ τοίνυν, ὅταν ἴδῃς τινὰ δεόμενον θεραπείας ἢ σωματικῆς ἢ ψυχικῆς, μὴ λέγε πρὸς ἑαυτόν, τίνος ἕνεκεν ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα αὐτὸν οὐκ ἐθεράπευσεν; ἀλλ' ἀπάλλαξον τῆς ἀρρωστίας καὶ μὴ ἀπαίτει ἐκείνους εὐθύ-
15 νας τῆς ἀμελείας. Ἐὰν εὖρης χρυσίον, εἰπέ μοι, κείμενον, μὴ λέγεις πρὸς σεαυτόν, τίνος ἕνεκεν ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα αὐτὸ οὐκ ἀνείλοντο, ἀλλὰ σπουδάζεις πρὸ τῶν ἄλλων ἀρπάσαι; Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πεπτωκότων ἀδελφῶν λογίζου καὶ νόμιζε θησαυρὸν εὐρηκέναί τὴν ἐπιμέλειαν τὴν ἐκείνων. Ἄν γὰρ ἐπιστάξης αὐτῷ καθάπερ ἔλαιον
20 τοῦ λόγου τὴν διδασκαλίαν, ἂν καταδήσης τῇ προσηνίᾳ, ἂν θεραπείης τῇ καρτερίᾳ, τοῦ θησαυροῦ παντὸς εὐπορώτερόν σε οὗτος ἐργάσεται. «Ὁ γὰρ ἐξαγαγὼν τίμιον», φησὶν, «ἐξ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἔσται». Τί τούτου γένοιτ' ἂν ἴσον; Ὅπερ οὐδὲ νηστεία, οὐδὲ χαμευνία, οὐδὲ παννυχίδες, οὐκ ἄλλο τι δύναται ἐργάσασθαι,
25 τοῦτο ἢ τοῦ ἀδελφοῦ σωτηρία ποιεῖ. Ἐννόησόν σου τὸ στόμα, πόσα πολλάκις ἤμαρτε, πόσα ἐφθέγγατο αἰσχρὰ ῥήματα, πόσας βλασφημίας, πόσας λοιδορίας ἐξέβαλε, καὶ πάντως ἀντιλήψη τῆς τοῦ πεπτωκότος προνοίας. Διὰ γὰρ ἐνὸς τούτου τοῦ κατορθώματος πᾶσαν ἐκκαθᾶραι δυνήση τὴν κηλῖδα ἐκείνην. Καὶ τί λέγω ἐκκα-
30 θᾶραι; Ὡς στόμα τοῦ Θεοῦ ποιήσεις σου τὸ στόμα. Τί ταύτης γέ-

φτουν στὰ χέρια τους. Γιατι δὲν τοὺς ξέσχισαν τὰ ἐνδύματα οὔτε καὶ τοὺς προξένησαν πληγές στὸ σῶμα, ὅπως τότε οἱ ληστές ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καταπλήγωσαν τὴν ψυχὴ καί, ἀφοῦ τῆς προκάλεσαν ἀμέτρητα τραύματα, ἔφυγαν τότε καὶ τοὺς ἐγκατέλειψαν στὸν λάκκο τῆς ἀσέβειας.

4. Ἄς μὴ παραβλέψουμε λοιπὸν μιὰ τέτοια τραγωδία οὔτε νὰ προσπεράσουμε μὲ σκληρότητα ἓνα τόσο ἐλεεινὸ θέαμα, ἀλλὰ, κι ἂν ἀκόμη ἄλλοι τὸ κάμνουν αὐτό, σὺ μὴ τὸ κάμης. Μὴν πῆς στὸν ἑαυτό σου· 'Εἶμαι ἄνθρωπος κοσμικός, ἔχω γυναῖκα καὶ παιδιά· αὐτὰ εἶναι ἔργα τῶν ἱερέων, αὐτὰ εἶναι ἔργα τῶν μοναχῶν'. Γιατι οὔτε καὶ ὁ Σαμαρείτης ἐκεῖνος εἶπε αὐτά. 'Ποῦ εἶναι οἱ ἱερεῖς; ποῦ εἶναι τὴν ὥρᾴ οἱ Φαρισαῖοι; ποῦ οἱ διδάσκαλοι τῶν Ἰουδαίων;' Ἀλλὰ, σὰν ἀκριβῶς νὰ βρῆκε κάποιον πολὺ σπουδαῖο θήραμα, ἔτσι ἄρπαξε τὸ κέρδος. καὶ σὺ λοιπὸν, ὅταν δῆς κάποιον νὰ ἔχη ἀνάγκη ἀπὸ θεραπεία σωματικὴ ἢ ψυχικὴ, νὰ μὴ λές στὸν ἑαυτό σου· 'γιὰ ποιὸ λόγο δὲν τὸν θεράπευσε ὁ τάδε καὶ ὁ τάδε;' ἀλλὰ ἀπάλλαξέ τον ἀπὸ τὴν ἀρρώστια καὶ μὴ ζητᾶς εὐθύνες ἀπὸ ἐκείνους γιὰ τὴν ἀμέλειά τους. Πές μου, ἂν βρῆς χρυσὸ νόμισμα πεσμένο κάτω, μήπως λές στὸν ἑαυτό σου, 'γιὰ ποιὸ λόγο δὲν τὸ πῆραν ὁ τάδε καὶ ὁ τάδε;' Δὲν προσπαθεῖς νὰ τὸ πάρης ἐσὺ πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους; Ἔτσι νὰ σκέπτεσαι καὶ γιὰ τοὺς ἀδελφοὺς ποὺ ἔχουν πέσει, καὶ νὰ θεωρῆς τὴ φροντίδα ἐκείνων σὰν νὰ βρῆκες θησαυρό. Γιατί, ἂν ἐνσταλάξης σ' αὐτὸν σὰν λάδι τὴ διδασκαλία τοῦ λόγου, ἂν τὸν ἀγκαλιάσης μὲ τὴν εὐγένειά σου, ἂν τὸν θεραπεύσης μὲ τὴν ὑπομονή σου, θὰ σὲ κάμη αὐτὸς πρὶν πλούσιον ἀπὸ ὄλο τὸν θησαυρό. Γιατί λέγει, «ἐκεῖνος ποὺ θὰ κάμη κάποιον τίμιον ἀπὸ ἀνάξιον ποὺ εἶναι, θὰ εἶναι σὰν τὸ στόμα μου»¹³. Τί θὰ μπορούσε νὰ ἐξισωθῆ μὲ αὐτό; Ἐκεῖνο ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἐπιτύχη οὔτε ἡ νηστεία οὔτε ὁ ὕπνος πάνω στὸ χῶμα οὔτε οἱ ὀλονύκτιες προσευχὲς οὔτε τίποτε ἄλλο, αὐτὸ τὸ κατορθώνει ἡ σωτηρία τοῦ ἀδελφοῦ μας. Σκέψου πόσα πολλὰ φορὲς ἀμαρτήματα ἔκαμε τὸ στόμα σου, πόσα αἰσχρὰ λόγια εἶπε, πόσες βλασφημίες, πόσες κακολογίες ἔβγαλε, καὶ ὅπωςδὴποτε θὰ ἐπιδείξης φροντίδα γιὰ τὸν πεσμένο ἀδελφό σου. Γιατί μὲ αὐτὸ τὸ ἓνα κατόρθωμα θὰ μπορέσης νὰ καθαρῆς ὅλη ἐκείνη τὴ βρωμιά. Καὶ γιατί λέγω θὰ τὴν καθαρῆς; Σὰν στόμα τοῦ Θεοῦ θὰ κάμης τὸ στόμα σου. Τί θὰ μπορούσε νὰ ἐξισωθῆ μὲ αὐτὴν τὴν τιμὴ; Γιατί, μήπως τὰ λέγω

νοιτ' ἂν ἴσον τῆς τιμῆς; Μὴ γὰρ ἐγὼ ταῦτα ἐπαγγέλλομαι, αὐτὸς ὁ Θεὸς τοῦτο εἶπεν, ὅτι κἂν ἓνα τινὰ ἐξαγάγῃς, φησὶν, ὡς στόμα μου, ἔσται τὸ στόμα σου καθαρὸν, ἅγιον.

Μὴ τοίνυν ἀμελῶμεν τῶν ἀδελφῶν, μηδὲ περιόντες λέγω-
 5 μεν, πόσοι ἐνήστευσαν, πόσοι παρεσύρησαν; ἀλλ' ἐπιμελώμεθα αὐτῶν. Κἂν πολλοὶ ᾧσιν οἱ νηστεύσαντες, σὺ μὴ ἐκπομπεύσης, ἀγαπητέ, μηδὲ παραδειγματίσης τῆς Ἐκκλησίας τὴν συμφορὰν, ἀλλὰ θεράπευσον. Κἂν εἶπη τις, ὅτι πολλοὶ ἐνήστευσαν, ἐπιστόμι-
 10 μὲν οὐδὲν οἶδα· ἠπάτησαι, ἄνθρωπε, καὶ ψεύδη· ἂν δύο καὶ τρεῖς ἴδῃς παρασυρέντας, πολλοὺς αὐτοὺς εἶναι λέγεις. Καὶ τὸν μὲν κατηγοροῦντα ἐπιστόμισον, τῶν δὲ παρασυρέντων μὴ ἀμελήσης, ἵνα ἐκατέρωθεν πολλὴ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀσφάλεια γένηται, ἀπὸ τε τοῦ τὴν φήμην μὴ ἐκπομπεύεσθαι, ἀπὸ τε τοῦ τοὺς παρασυρέντας αὐτοὺς
 15 πρὸς τὴν ἱερὰν ἀγέλην ἄγεσθαι πάλιν. Μὴ τοίνυν περιόντες λέγω-
 μεν, τίνες ἡμαρτον; ἀλλὰ σπευδάσωμεν, ὅπως διορθώσωμεν τοὺς ἡμαρτηκότας μόνον. Καὶ γὰρ δεινὸν ἔθος, δεινὸν τὸ κατηγορεῖν τῶν ἀδελφῶν μόνον, ἀλλὰ μὴ ἐπιμελεῖσθαι· τὸ ἐκπομπεύειν τὰ κακὰ τῶν ἀσθενούντων, ἀλλὰ μὴ θεραπεύειν. Ἀνέλωμεν τοίνυν
 20 τοῦτο τὸ πονηρὸν ἔθος, ἀγαπητοί· οὐδὲ γὰρ μικρὰν λύμην τοῦτο ἐργάζεται. Καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω.

Ἦκουσέ τις παρὰ σοῦ λέγοντος, ὅτι πολλοὶ ἐνήστευσαν μετὰ Ἰουδαίων καὶ μηδὲν ἐξετάσας εἰς ἕτερον τὸ ρῆμα ἐξήνεγκε· πάλιν ἐκεῖνος μηδὲν πολυπραγμονήσας, ἐτέρω τοῦτο ἐξεῖπεν· εἶτα κατὰ
 25 μικρὸν τῆς πονηρᾶς ταύτης ἀῤανομένης φήμης, πολὺ μὲν τῇ Ἐκ-
 κλησίᾳ ὄνειδος κατασκεδάννυται, τοῖς δὲ ἀπολωλόσιν οὐδὲν ὄφε-
 λος γίνεται, ἀλλὰ καὶ βλάβος καὶ τούτοις καὶ ἑτέροις πολλοῖς. Κἂν
 τε γὰρ ὀλίγοι ᾧσιν, ἡμεῖς αὐτοὺς ταῖς φήμαις ταῖς πολλαῖς πολλοὺς
 30 ποιοῦμεν καὶ τοὺς ἐστῶτας ἀσθενεστέρους ἐργαζόμεθα καὶ τοὺς
 μέλλοντας πίπτειν ὠθοῦμεν. Ὁ γὰρ ἀδελφὸς ἀκούσας, ὅτι πολλοὶ

αὐτὰ ἐγώ; Ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς τὸ εἶπε αὐτό· ὅτι δηλαδὴ «ἂν ὁδηγήσης ἔστω καὶ ἓναν ἄνθρωπο στὴ σωτηρία», λέγει, «τὸ στόμα σου θὰ γίνῃ σὰν τὸ στόμα μου, καθαρὸ καὶ ἅγιον».

Ἄς μὴν ἀδιαφοροῦμε λοιπὸν γιὰ τοὺς ἀδελφούς μας οὔτε περιερχόμενοι νὰ λέμε, ‘πόσοι νήστεψαν, πόσοι παρασύρθηκαν;’ ἀλλὰ ἅς φροντίζουμε αὐτούς. Κι ἂν ἀκόμη εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ νήστεψαν, σὺ, ἀγαπητέ, μὴ τὸ διαπομπεύσης, οὔτε νὰ διασύρης τὴ συμφορὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ θεράπευσέ την. Κι ἂν ἀκόμη πῆ κάποιος, ὅτι εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ νήστεψαν, σὺ ἀποστόμισέ τον, ὥστε νὰ μὴ διαδοθῆ ἡ φήμη, καὶ πὲς του· ‘Εγὼ δὲν γνωρίζω κανένα νὰ νήστεψε· ἀπατήθηκες, ἄνθρωπε, καὶ ψεύδεσαι· ἂν δῆς δυὸ τρεῖς ποὺ παρασύρθηκαν, λὲς ὅτι αὐτοὶ εἶναι πολλοί’. Καὶ ἐκεῖνον ποὺ κατηγορεῖ κλεῖσε του τὸ στόμα του, ἐνῶ γιὰ ἐκείνους ποὺ παρασύρθηκαν μὴν ἀδιαφορήσης, ὥστε καὶ ἀπὸ τὰ δύο νὰ προκύψῃ μεγάλη ἀσφάλεια γιὰ τὴν Ἐκκλησία, καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν διαδίδεται ἡ φήμη, καὶ ἀπὸ τὴν ἐπαναφορὰ στὴν ἱερὰ ποιμνὴ ἐκείνων ποὺ παρασύρθηκαν. Ἄς μὴ λέμε λοιπὸν περιερχόμενοι, ‘ποιοὶ ἀμάρτησαν;’ ἀλλὰ ἅς φροντίσουμε νὰ διορθώσουμε μόνο ὅσους ἀμάρτησαν. Γιατὶ εἶναι πράγματι φοβερὴ ἡ συνήθεια, φοβερὸ τὸ νὰ κατηγοροῦμε μόνο τοὺς ἀδελφούς μας καὶ νὰ μὴ φροντίζουμε γι’ αὐτούς· τὸ νὰ διαπομπεύουμε τὰ κακὰ τῶν ἀσθενῶν καὶ νὰ μὴ τὰ θεραπεύουμε. Ἄς ἀποβάλουμε λοιπὸν, ἀγαπητοί, αὐτὴν τὴν κακὴ συνήθεια, γιατί δὲν εἶναι μικρὴ ἡ ζημιὰ ποὺ προξενεῖ. Καὶ πῶς τὴν προξενεῖ, θὰ σᾶς πῶ ἐγώ.

Σὲ ἄκουσε κάποιος νὰ λὲς, ὅτι εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ νήστεψαν μαζὶ μὲ τοὺς Ἰουδαίους καὶ χωρὶς νὰ ἐλέγξῃ τὸν λόγο, τὸν μετέφερε σὲ ἄλλον. Ἐκεῖνος πάλι χωρὶς νὰ τὸν καλοεξετάσῃ, τὸ εἶπε σὲ ἄλλον. Ἔτσι, αὐξανόμενῃ σιγᾷ—σιγᾷ ἡ κακὴ αὐτὴ φήμη, στὴν Ἐκκλησία προκαλεῖ ντροπὴ, ἐνῶ σ’ ἐκείνους ποὺ παραπλανήθηκαν δὲν ἐπεφέρει καμμιά ὠφέλεια, ἀλλὰ βλάβη καὶ σ’ αὐτοὺς καὶ σὲ ἄλλους πολλούς. Γιατὶ, κι ἂν ἀκόμη εἶναι λίγοι, ἐμεῖς μὲ τὶς πολλὰς διαδόσεις τοὺς κάνουμε πολλούς, καὶ ἔτσι καὶ τοὺς ὑγιεῖς τοὺς κάμνουμε ἀσθενέστερους καὶ σπρώχνουμε νὰ πέσουν ἐκείνους ποὺ πρόκειται νὰ πέσουν. Γιατὶ ὁ ἀδελφός μας ἀκούοντας, ὅτι πολλοὶ νήστεψαν, θὰ γίνῃ καὶ αὐτὸς πιὸ ράθυμος. Καὶ πάλι, ὅταν αὐτὰ τὰ ἀκούσῃ ὁ ἀσθενὴς στὴν πίστη, θὰ τρέξῃ πρὸς τὸ πλῆθος ἐκείνων

ἐνήστευσαν, αὐτὸς ραθυμότερος ἔσται. Καὶ ταῦτα πάλιν ὁ ἀσθενὴς ἀκούσας, δραμεῖται ἐπὶ τὸ πλῆθος τῶν πεπτωκότων. Μὴ τοίνυν μηδὲ ἐπὶ τούτῳ, μηδὲ ἐπ' ἄλλῳ πονηρεύματι συγχαίρωμεν, κἂν πολλοὶ ὧσιν οἱ ἁμαρτάνοντες, ὥστε ἐκπομπεύειν αὐτοὺς καὶ λέ-
5 γειν, ὅτι πολλοί, ἀλλ' ἐπιστομίζωμεν καὶ κατέχωμεν.

Μὴ μοι λέγε, ὅτι πολλοὶ ἐνήστευσαν, ἀλλὰ διόρθωσαι τοὺς πολλούς. Οὐ διὰ τοῦτο τοσοῦτους ἀνήλωσα λόγους, ἵνα κατηγορήσης τῶν πολλῶν, ἀλλ' ἵνα τοὺς πολλοὺς ποιήσης ὀλίγους, μᾶλλον δὲ μηδὲ ὀλίγους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς διασώσης. Μὴ τοίνυν ἐκ-
10 πόμπευε τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ θεράπευε. Ὡσπερ γὰρ οἱ ἐκπομπεύοντες καὶ εἰς τοῦτο ἴκοντες ἐσχολακότες, κἂν ὀλίγοι ὧσιν οἱ ἡμαρτηκότες, πολλοὺς αὐτοὺς νομίζεσθαι ποιοῦσιν, οὕτως οἱ συστέλλοντες καὶ τοὺς ἐκπομπεύοντας ἐπιστομίζοντες καὶ τῶν πεπτωκότων ἐπιμελούμενοι, κἂν πολλοὶ ὧσιν, αὐτοὺς τε ἐκείνους
15 διορθοῦνται ραδίως καὶ οὐδένα ἕτερον ἐκ τῆς τούτων ἀφίᾱσι παραβλαβῆναι φήμης. Οὐκ ἤκουσας ὅτι θρηνηῶν τὸν Σαοὺλ ὁ Δαυὶδ ἔλεγε· «πῶς ἔπεσον δυνατοί; Μὴ ἀναγγείλητε εἰς Γέθ, μηδὲ εὐαγγελίσησθε ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἀσκάλωνος, ὅπως μὴ εὐφρανθῶσι θυγατέρες ἀλλοφύλων, μηδὲ γαυριάσωσι θυγατέρες ἀπεριτιμήτων». Εἰ δὲ
20 πρᾶγμα φανερόν οὐκ ἐβούλετο ἐκπορευέσθαι, ὥστε μὴ γενέσθαι τοῖς ἐναντίοις ἡδονήν, πόσω μᾶλλον ταῦτα οὐ δεῖ ἐκφέρειν εἰς τὰς ἔξωθεν ἀκοάς, μᾶλλον δὲ οὐδὲ εἰς τὰς παρ' ἡμῖν, ἵνα μήτε οἱ ἐχθροὶ ἀκούοντες χαίρωσι, μήτε οἱ οἰκειοὶ μανθάνοντες καταπίπτωσιν, ἀλλὰ συστέλλειν καὶ περιφράσσειν πανταχόθεν. Μὴ μοι λέγε, ὅτι
25 τῷ δεῖνι εἶπον· παρὰ σαυτῷ κάτεχε τὸ ρῆμα. Ὡσπερ γὰρ σὺ οὐκ ἐκαρτέρησας σιγῆσαι, οὕτως οὐδὲ ἐκεῖνος ἀνέξεται.

5. Ταῦτα οὐ περὶ τῆς παρουσίας νηστείας λέγω μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ἄλλων μυρίων ἁμαρτημάτων. Μὴ τοῦτο σκοπῶμεν μόνον, εἰ πολλοὶ οἱ παρασυρόμενοι, ἀλλὰ ἐκεῖνο σκοπήσωμεν, ὅπως αὐτοὺς
30 ἀπαγάγωμεν. Μὴ ἐπαίρωμεν τὰ τῶν πολεμίων καὶ τὰ ἡμέτερα καθαιρῶμεν· μὴ ἰσχυροὺς ἐκείνους ἀποφαίνωμεν, τὰ δὲ ἡμέτερα ἀσθενῆ· ἀλλὰ τούναντίον ἅπαν ἐργασώμεθα. Οἶδε καὶ φήμη πολ-

πού ἔχουν πέσει. Ἦς μὴ χαιρώμαστε λοιπὸν οὔτε γι' αὐτὸ οὔτε γιὰ ὅποιοδήποτε ἄλλο πονηρὸ κατασκευάσμα, κι ἂν ἀκόμη εἶναι πολλοὶ οἱ ἀμαρτάνοντες, ὥστε νὰ τοὺς διαπομπεύουν καὶ νὰ λένε, ὅτι εἶναι πολλοί, ἀλλὰ ἄς τοὺς κλείνουμε τὸ στόμα κι ἄς τοὺς συγκρατοῦμε.

Μὴ μοῦ λές, ὅτι πολλοὶ νήστεψαν, ἀλλὰ διόρθωσε τοὺς πολλούς. Δὲν ἀφιέρωσα τόσους πολλοὺς λόγους γι' αὐτό, γιὰ νὰ κατηγορήσης τοὺς πολλούς, ἀλλὰ γιὰ νὰ κάμης τοὺς πολλοὺς λίγους, ἢ καλύτερα ὄχι λίγους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς νὰ τοὺς σώσης. Μὴ διαπομπεύης λοιπὸν τὰ ἀμαρτήματα, ἀλλὰ θεράπευέ τα. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι πού τὰ διαπομπεύουν καὶ ἀσχολοῦνται μόνο μ' αὐτό, κι ἂν ἀκόμη εἶναι λίγοι ἐκεῖνοι πού ἀμάρτησαν, συντελοῦν στὸ νὰ νομίζονται πολλοί, ἔτσι κι ἐκεῖνοι πού συγκρατοῦν καὶ ἀποστομῶνουν τοὺς δυσφημιστὲς καὶ φροντίζουν γιὰ ἐκείνους πού ἔπесαν, κι ἂν εἶναι αὐτοὶ πολλοί, καὶ αὐτοὺς τοὺς διορθώνουν εὐκόλα, καὶ δὲν ἀφήνουν κανένα ἄλλον νὰ βλαβῆ ἀπὸ τὴ διάδοσι αὐτῆ. Δὲν ἄκουσες τί ἔλεγε ὁ Δαυῖδ, ὅταν θρηνοῦσε τὸν Σαούλ; «Πῶς ἔπесαν οἱ δυνατοί; Μὴν τὸ κάμετε γνωστὸ στὴ Γέθ, οὔτε νὰ ἐπιτρέψετε νὰ διαδοθῆ σὰν χαρμόσυνη εἶδησι στοὺς δρόμους τῆς Ἀσκάλωνος, γιὰ νὰ μὴ εὐφρανθοῦν οἱ θυγατέρες τῶν ἀλλοφύλων, οὔτε νὰ νιώσουν ἀγαλλίασι οἱ θυγατέρες τῶν ἀπεριτμητῶν»¹⁴. Ἦν λοιπὸν δὲν ἤθελε νὰ διαπομπεύεται ἓνα πρᾶγμα φανερό, ὥστε νὰ μὴ νιώσουν εὐχαρίστησι οἱ ἐχθροί, πόσω μᾶλλον δὲν πρέπει νὰ γνωστοποιούμε τὰ δικά μας στὰ αὐτιά ἀνθρώπων ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἢ καλύτερα οὔτε στ' αὐτιά τῶν δικῶν μας, ὥστε οὔτε οἱ ἐχθροί μας ἀκούοντάς νὰ χαίρωνται, οὔτε οἱ δικοί μας ἀκούοντάς τα νὰ πέφτουν, ἀλλὰ νὰ τὰ συγκρατοῦμε καὶ νὰ τὰ περιφράσουμε ἀπὸ παντοῦ. Μὴ μοῦ λές, ὅτι τὸ εἶπα στὸν τάδε. Κράτα τον μέσα σου τὸν λόγο. Γιατί, ὅπως ἐσὺ δὲν ἀντεξες νὰ σιωπήσης, ἔτσι οὔτε ἐκεῖνος θὰ ἀντέξῃ.

5. Αὐτὰ δὲν τὰ λέγω μόνο γιὰ τὴν παροῦσα νηστεία, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἀναρίθμητα ἄλλα ἀμαρτήματα. Ἦς μὴ ἐξετάζουμε αὐτὸ μόνο, ἂν δηλαδὴ εἶναι πολλοὶ οἱ παρασυρόμενοι, ἀλλ' ἄς φροντίσουμε πῶς θὰ τοὺς ἀπομακρύνουμε ἀπὸ αὐτά. Ἦς μὴ ἐξυψώνουμε τὰ πράγματα τῶν ἐχθρῶν μας, καὶ νὰ μειώνουμε τὰ δικά μας. Ἦς μὴ παρουσιάζουμε ἐκείνους ἰσχυροὺς καὶ τὰ δικά μας πράγματα ἀσθενῆ, ἀλλὰ νὰ κάμνουμε τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο. Γνωρίζει καὶ ἡ φήμη πολλὰς φορὲς

λάκις καθελεῖν καὶ ἀναστῆσαι ψυχὴν καὶ τὴν οὐκ οὔσαν προθυμίαν ἐμβαλεῖν καὶ τὴν οὔσαν καταλῶσαι πάλιν. Διὰ τοῦτο παραινῶ τὰς φήμας αὖξειν ἐκεῖνας, αἱ τὰ ἡμέτερα αἴρουσι πράγματα καὶ μεγάλα ποιοῦσι φαίνεσθαι· ἀλλὰ μὴ ἐκεῖνας, αἱ τοῦ κοινοῦ τῶν ἀδελφῶν
5 καταχέουσιν ὄνειδος. Κἂν μὲν ἀκούσωμέν τι χρηστόν, εἰς πάντα ἐκφέρωμεν, ἂν δέ τι φαῦλον καὶ πονηρόν, παρ' ἑαυτοῖς κατακρύψωμεν καὶ ὅπως ἀνέλωμεν αὐτὸ πάντα ποιήσωμεν.

Καὶ νῦν τοίνυν περιέλθωμεν, πολυπραγμονήσωμεν, ἴδωμεν τοὺς πεσόντας, κἂν εἰς οἰκίαν δέξῃ εἰσελθεῖν, μὴ κατοκνήσωμεν. Εἰ
10 δὲ ἄγνωστος εἶη καὶ μηδαμόθεν σοι προσήκων ὁ πεπτωκώς, περιέργασαι καὶ πολυπραγμόνησον, τίνα ἔχει φίλον καὶ ἐπιτήδειον καὶ τίνι μάλιστα πείθεται, κάκεῖνο λαβὼν, εἰσελθε εἰς τὴν οἰκίαν· μὴ αἰσχυρθῆς, μηδὲ ἐρυθριάσης. Εἰ μὲν γὰρ χρήματα εἰσήεις αἰτήσων ἢ χάριν τινὰ ληψόμενος παρ' αὐτοῦ, εἰκὼς ἦν αἰσχύνεσθαι· εἰ
15 δὲ ὑπὲρ τῆς ἐκείνου σωτηρίας τρέχεις, ἢ τῆς εἰσόδου πρόφασις ἀπάντων ἀπαλλάττει σε τῶν ἐγκλημάτων. Παρακάθισον δὴ καὶ εἰπέ πρὸς αὐτόν, ἐτέρωθεν ποιησάμενος τὴν ἀρχήν, ὥστε ἀνύποπτον γενέσθαι τὴν διόρθωσιν. Ἐπαινεῖς, εἶπέ μοι, τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι τὸν Χριστὸν ἐσταύρωσαν καὶ βλασφημοῦσιν εἰς αὐτόν νῦν καὶ
20 παράνομον αὐτόν καλοῦσι; Πάντως οὐκ ἀνέξεται, εἰ μὴ ἡ Χριστιανός, κἂν μυριάκις Ἰουδαῖζῃ, οὐκ ἀνέξεται εἰπεῖν, ὅτι ἐπαινῶ· ἀλλ' ἐμφράξει τὴν ἀκοὴν καὶ ἐρεῖ πρὸς σέ, μὴ γένοιτο, εὐφήμεῖ ἀνθρωπε. Εἶτα ὅταν αὐτοῦ λάβῃς τὴν συγκατάθεσιν, πάλιν ἐπανάλαβε, καὶ εἶπέ· 'πῶς οὖν αὐτοῖς κοινωνεῖς, εἶπέ μοι; πῶς μετέχεις τῆς
25 ἑορτῆς, πῶς μετ' ἐκείνων νηστεύεις;' Εἶτα κατηγορήσον αὐτῶν τῆς ἀγνωμοσύνης· εἶπέ τὴν παρανομίαν ἅπασαν ἦν ἐν ταῖς ἔμπροσθεν ἡμέραις διῆλθον πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, τὴν ἀπὸ τὴν τόπου, τὴν ἀπὸ τοῦ καιροῦ, τὴν ἀπὸ τὴν τοῦ ἱεροῦ, τὴν ἀπὸ τῆς προρρήσεως τῶν προφητῶν ἐλεγχομένην· δεῖξον πῶς εἰκῆ καὶ μάτην ἅπαν-
30 τα πράττουσι καὶ οὐδέ ποτε ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανήξουσι πολιτείαν καὶ ὅτι οὐ θέμις αὐτοῖς ἔξω τῶν Ἱεροσολύμων θύδεν τοιοῦτον ἐπιτελεῖν.

νὰ καταποντίζη καὶ νὰ ἀνορθῶνη μιὰ ψυχὴ, καὶ νὰ ἐμβάλλῃ τὴν προθυμία ἐκεῖ ὅπου ἀπουσιάζει, καὶ νὰ τὴν ἀφαιρῇ ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ ὑπάρχει. Γι' αὐτὸ σᾶς συμβουλεύω νὰ αὐξάνετε τὶς φῆμες ἐκεῖνες ποὺ ἐξυψώνουν τὰ δικά μας πράγματα καὶ τὰ κάμνουν νὰ φαίνωνται μεγάλα, καὶ ὄχι ἐκεῖνες ποὺ προξενοῦν ντροπὴ στὴν κοινότητα τῶν ἀδελφῶν. Καὶ ἂν τύχη ν' ἀκούσουμε κάποιο καλὸ, νὰ τὸ διαδίδουμε σ' ὄλους, ἂν ὅμως κάποιο φαῦλο καὶ κακό, ἅς τὸ κρύψουμε μέσα μας κι ἅς κάμνουμε τὸ πᾶν, ὥστε νὰ τὸ ἐξαλείψουμε.

Καὶ τώρα λοιπὸν ἅς μεταβοῦμε παντοῦ, ἅς ἐξετάσουμε μὲ σχολαστικότητα, ἅς δοῦμε τοὺς ἀσθενεῖς, κι ἂν χρειασθῇ νὰ μποῦμε σὲ σπίτια, ἅς μὴ διστάσουμε νὰ τὸ κάμουμε. Καὶ ἂν εἶναι ἄγνωστος ὁ πεσμένος καὶ δὲν ἔχη καμμιά συγγένεια μαζί σου, ἐξέτασε καὶ ἐρεύνησε μὲ ἐπιμονὴ νὰ μάθῃς ποιὸν ἔχει φίλο καὶ συγγενῆ καὶ σὲ ποιὸν κυρίως ἔχει ἐμπιστοσύνη, καὶ παίρνοντας ἐκεῖνον μαζί σου, μπὲς στὸ σπίτι του, χωρὶς νὰ ντραπῆς οὔτε καὶ νὰ κοκκινίσης. Γιατί, ἂν πηγαινες γιὰ νὰ ζητήσης χρήματα ἢ νὰ λάβῃς κάποια χάρη ἀπ' αὐτόν, φυσικὸ ἦταν νὰ ντρέπεσαι· ἂν ὅμως τρέχῃς γιὰ τὴ σωτηρία του, ἢ αἰτία τῆς ἐπισκέψεώς σου στὸ σπίτι του σὲ ἀπαλλάσσει ἀπὸ ὅλες τὶς κατηγορίες. Κάθησε λοιπὸν δίπλα του καὶ μίλησέ του, ἀρχίζοντας ἀπὸ κάπου ἄλλοῦ, ὥστε ἡ διόρθωση νὰ γίνῃ χωρὶς νὰ τὸ ὑποπτευθῇ. Πές μου, ἐπαινεῖς τοὺς Ἰουδαίους, γιατί σταύρωσαν τὸν Χριστὸ καὶ βλασφημοῦν τώρα σ' αὐτόν καὶ τὸν ἀποκαλοῦν παράνομο; Ὅπωςδὴποτε δὲν θὰ τὸ ἀνεχθῇ, ἂν εἶναι Χριστιανός, κι ἂν ἀκόμη ἰουδαΐζῃ ὑπερβολικά, δὲν θὰ ἀνεχθῇ νὰ πῆ, 'τοὺς ἐπαινῶ', ἀλλὰ θὰ κλείσῃ τὰ αὐτιά του καὶ θὰ σοῦ πῆ. Μὴ γένοιτο! Σιώπα, ἄνθρωπε! Ἐπειτα, ἀφοῦ πάρῃς τὴν συγκατάθεσή του, ἐπανέλαβε πάλι καὶ πές του. 'Πές μου λοιπόν, πῶς συναναστρέφεσαι αὐτούς; πῶς συμμετέχεις στὴν ἑορτὴ τους; πῶς νηστεύεις μαζί τους;' Μετὰ κατηγορήσε τὴν ἀχαριστία τῶν Ἰουδαίων. Πές του ὅλη ἐκείνη τὴν παρανομία, γιὰ τὴν ὁποία μίλησα στὴν ἀγάπη σας τὶς προηγούμενες ἡμέρες, καὶ ποὺ ἀποδεικνύεται ὡς τέτοια ἀπὸ τὸν τόπο, ἀπὸ τὸν καιρὸ, ἀπὸ τὸ ναὸ καὶ ἀπὸ τὶς προφητεῖες τῶν προφητῶν. Δεῖξε του, πῶς ὅλα τὰ κάμνουν μάταια καὶ ἀνώφελα, ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ἐπανέλθουν ποτὲ στὸ προηγούμενο πολίτευμά τους, καὶ ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐπιτελοῦν τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἔξω ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα.

Καὶ πρὸς τούτοις ἀνάμνησον τῆς γεέννης, τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Κυρίου, τῶν εὐθυνῶν τῶν ἐκεῖ, καὶ ὅτι τούτων ἀπάντων δώσομεν λόγον καὶ τιμωρία τις οὐ μικρὰ κεῖται τοῖς τὰ τοιαῦτα τολμῶσιν· ἀνάμνησον καὶ Παύλου λέγοντος, «οἱ τινες ἐν νόμῳ δι-
 5 καιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε», καὶ πάλιν ἀπειλοῦντος, «ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει». Καὶ εἶπε ὅτι καθάπερ περιτομή, οὕτω καὶ νηστεία Ἰουδαϊκὴ τῶν οὐρανῶν ἐκβάλλει τὸν νηστεύοντα, κἂν μυρία ἕτερα κατορθώματα ἔχη· εἶπε ὅτι Χριστιανοὶ διὰ τοῦτο καὶ καλούμεθα καὶ ἐσμέν, ἵνα τῷ Χριστῷ πει-
 10 θώμεθα, οὐχ ἵνα πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τρέχωμεν. Ἄν δέ τις θεραπείας προτείνηται καὶ λέγῃ πρὸς σέ, ὅτι ὑπισχνοῦνται θεραπεύειν καὶ διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς τρέχω, ἀνακάλυψον αὐτῶν τὰς μαγγανείας, τὰς ἐπωδάς, τὰ περιάμματα, τὰς φαρμακείας. Οὐδὲ γὰρ ἄλλῳ τινὶ τρόπῳ δοκοῦσι θεραπεύειν, οὐδὲ γὰρ θεραπεύουσι κατὰ
 15 ἀλήθειαν, μὴ γένοιτο. Ἐγὼ δὲ ὑπερβολὴν ποιοῦμαι πολλὴν καὶ ἐκεῖνο λέγω, ὅτι εἰ καὶ θεραπεύουσιν ἀληθῶς, βέλτιον ἀποθανεῖν ἢ τοῖς ἐχθροῖς τοῦ Θεοῦ προσδραμεῖν καὶ τοῦτον θεραπευθῆναι τὸν τρόπον. Τί γὰρ ὄφελος, σῶμα θεραπεύεσθαι, τῆς ψυχῆς ἀπολλυμένης; Τί δὲ κέρδος, ἐνταῦθά τινος τυγχάνειν παραμυθίας, μέλλον-
 20 τας εἰς τὸ ἀθάνατον παραπέμπεσθαι πῦρ;

Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσι ταῦτα, ἄκουσον τί φησιν ὁ Θεός· «ἐὰν ἀναστῆ προφήτης ἐν σοί, ἢ ἐνυπνιαζόμενος ἐνύπνιον, καὶ δῶ σημεῖον καὶ τέρας, καὶ ἔλθῃ τὸ σημεῖον καὶ τὸ τέρας, ὃ ἐλάλησε, καὶ εἶπῃ, ἴπορευθῶμεν καὶ λατρεύσωμεν θεοῖς ἑτέροις», οὐκ ἀκού-
 25 σεσθε τοῦ προφήτου ἐκείνου, ὅτι πειράζει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμᾶς, εἰ ἀγαπᾶτε Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς ὑμῶν». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐὰν εἶπῃ τις προφήτης, φησίν, ὅτι δύναμαι νεκρὸν ἐγεῖρε ἢ τυφλὸν θεραπεῦσαι, ἀλλὰ πεισθῆτέ μοι καὶ προσκυνήσωμεν τοῖς δαίμοσιν ἢ εἰδωλολα-
 30 τρήσωμεν· εἶτα ὁ ταῦτα λέγων, δυνηθῆ ἢ θεραπεῦσαι τὸν τυφλὸν ἢ

15. Γαλ. 5,4.

16. Γαλ. 5,2.

17. Δευτ. 13,2-3.

Καὶ μαζὶ μ' ὄλα αὐτὰ θύμισέ του τῆ γέεννα, τὸ φοβερὸ βῆμα τοῦ Κυρίου, τὶς ἐκεῖ εὐθύνες, ὅτι γιὰ ὄλα τὰ ἐδῶ ἔργα μας θὰ δώσουμε λόγο, καὶ ὅτι τιμωρία μεγάλη ἐπιφυλάσσεται γιὰ ἐκείνους ποὺ διαπράττουν τέτοια ἔργα. Θύμισέ του καὶ τὸν Παῦλο ποὺ λέγει, «ὅσοι ζητᾶτε νὰ ἐπιτύχετε τῆ δικαίωση ἀπὸ τὸν νόμο, ἐκπέσατε ἀπὸ τῆ χάρη»¹⁵, καὶ ἀλλοῦ ποὺ ἀπειλεῖ· «ὅτι, ἂν περιτέμνεσθε, ὁ Χριστὸς δὲν θὰ σᾶς ὠφελήσῃ σὲ τίποτε»¹⁶. Καὶ πὲς του, ὅτι, ὅπως ἡ περιτομὴ ἔτσι καὶ ἡ ἰουδαϊκὴ νηστεία ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν οὐράνια βασιλεία ἐκεῖνον ποὺ νηστεύει μὲ τοὺς Ἰουδαίους, ἔστω κι ἂν ἔχη μύρια ἄλλα κατορθώματα. Πὲς του, ὅτι γι' αὐτὸ καὶ καλούμαστε καὶ εἴμαστε Χριστιανοί, γιὰ νὰ ὑπακοῦμε στὸν Χριστὸ καὶ ὄχι νὰ τρέχουμε πρὸς τοὺς ἐχθρούς. Ἄν πάλι αὐτὸς προβάλλῃ ὠρισμένες θεραπείες καὶ σοῦ λέγει, ὅτι αὐτοὶ ὑπόσχονται ὅτι θεραπεύουν καὶ γι' αὐτὸ τρέχω πρὸς αὐτούς, ἀποκάλυψέ του τὶς μαγανεῖες τους, τὰ μαγικά τους λόγια, τὰ φυλακτήρια καὶ τὶς μαγεῖες τους. Γιατὶ δὲν φαίνονται νὰ θεραπεύουν μὲ κανένα ἄλλον τρόπο, ἀλλ' οὔτε βέβαια καὶ θεραπεύουν στὴν πραγματικότητα· μὴ γένοιτο. Ἐγὼ ὁμως φθάνω καὶ σὲ μιὰ μεγάλη ὑπερβολὴ καὶ λέγω καὶ αὐτὸ, ὅτι, κι ἂν ἀκόμη θεραπεύουν πραγματικά, καλύτερα νὰ πεθάνω, παρὰ νὰ τρέξω στοὺς ἐχθρούς τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ θεραπευθῶ ἔτσι. Γιατὶ ποιό τὸ ὄφελος ἂν τὸ σῶμα θεραπευθῇ, ὅταν ἡ ψυχὴ ἔχη χαθῆ; Ποιό τὸ κέρδος, τὸ νὰ ἐπιτύχουμε στὴν ἐδῶ ζωὴ μιὰ κάποια ἀνακούφιση, τῆ στιγμῆ ποὺ πρόκειται νὰ παραπεμφθοῦμε στὸ ἀθάνατο πῦρ;

Γιὰ νὰ μὴ λέγουν λοιπὸν αὐτά, ἄκουσε τί λέγει ὁ Θεός· «ἂν παρουσιασθῇ ἀνάμεσά σας προφήτης ἢ κάποιος ποὺ βλέπει καὶ ἐρμηνεύει ὄνειρα καὶ σᾶς ὑποσχεθῇ κάποιο σημάδι καὶ καταπληκτικὸ θαῦμα καὶ συμβῇ τὸ σημάδι αὐτὸ καὶ τὸ καταπληκτικὸ θαῦμα ποὺ σᾶς προανήγγειλε καὶ σᾶς πῆ μετά, ἄς πάμε νὰ λατρεύσουμε ἄλλους θεούς», δὲν θὰ τὸν ἀκούσετε ἐκεῖνον τὸν προφήτη, γιατί σᾶς δοκιμάζει ὁ Κύριος ὁ Θεός σας, ἂν ἀγαπᾶτε τὸν Κύριο τὸν Θεό σας μὲ ὄλη τὴν καρδιά σας καὶ μὲ ὄλη τὴν ψυχὴ σας»¹⁷. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Ἄν σᾶς πῆ, λέγει, κάποιος προφήτης, ὅτι μπορῶ ν' ἀναστήσω νεκρὸν ἢ νὰ θεραπεύσω τυφλόν, ἀλλὰ πιστέψτε με καὶ ἄς προσκυνήσουμε τοὺς δαίμονες ἢ ἄς λατρεύσουμε τὰ εἰδῶλα, καὶ μετὰ αὐτὸς ποὺ λέγει αὐτὰ μπορέσῃ νὰ θεραπεύσῃ τὸν τυφλὸ ἢ νὰ ἀναστήσῃ τὸν νεκρό, οὔτε καὶ τότε ἀκόμη, λέγει, νὰ τὸν πιστέψης.

τὸν νεκρὸν ἐγείραι, μηδὲ οὕτω πεισθῆς, φησί. Διὰ τί; Ὅτι πειράζων σε ὁ Θεός, συνεχώρησεν ἐκείνῳ δυνηθῆναι τοῦτο, οὐκ ἐπειδὴ αὐτὸς ἠγνόει σου τὴν γνώμην, ἀλλ' ἵνα σοι δοκιμὴν παράσχη εἰ φιλεῖς τὸν Θεὸν ὄντως. Φιλοῦντος δέ ἐστι, τὸ κἂν νεκροῦς παρέχω-

5 σιν ἀνισταμένους οἱ σπουδάζοντες ἡμᾶς ἀφελκύσαι τοῦ φιλουμένου, μηδ' οὕτως ἀφίστασθαι. Εἰ δὲ Ἰουδαίοις ταῦτα ἔλεγε, πολλῶ μᾶλλον ἡμῖν, οὐς ἐπὶ μείζονα φιλοσοφίαν ἤγαγεν, οἷς τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως ἠνοιξε θύραν, οἷς κελεύει, μὴ τοῖς παροῦσιν ἐμφιλοχωρεῖν, ἀλλὰ τὰς ἐλπίδας ἀπάσης πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἔχειν.

10 6. Ἀλλὰ τί λέγεις; Ὅτι θλίβει σε καὶ πιέζει τοῦ σώματος ἡ νόσος; Ἀλλ' οὐπω τοσαῦτα πέπονθας, ὅσα ὁ μακάριος Ἰώβ, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὸ πολλοστὸν μέρος ἐκείνου. Μετὰ γὰρ τὴν ἀθρόαν τῶν ποιμνίων καὶ τῶν βουκολίων καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀπώλειαν, ἠρπάσθη καὶ τῶν παιδῶν ὀλόκληρος ὁ χορός· καὶ πάντα ἐν ἡμέρᾳ

15 μιᾷ ἐγένετο, ἵνα μὴ ἡ φύσις τῶν πειρασμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ συνέχεια καταβάλλῃ τὸν ἀθλητὴν. Μετ' ἐκεῖνα πάντα καιρίαν ἐν τῷ σώματι δεξάμενος τὴν πληγὴν, σκώληκας ἐώρα πάντοθεν βρύοντας ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ γυμνὸς ἐπὶ τὴν κοπρίαν ἐκάθητο, κοινὸν τοῖς παροῦσι συμφορᾶς θέατρον, ὁ δίκαιος, ὁ ἀληθινός, ὁ θεοσε-

20 βής, ὁ ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος. Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων ἔστη τὰ δεινά· ἀλλ' ὀδύναί μεθημεριναὶ καὶ νυκτεριναί· καὶ λιμός τις αὐτὸν ἐπολιόρκει ξένος καὶ παράδοξος. «Βρῶμον γάρ», φησὶν, «ὄρῳ τὰ σῖτά μου», ὄνειδη καθημερινά, χλευασίαι, σκώμματα, γέλως. Οἱ οἰκέται γάρ μου, φησί, καὶ υἱοὶ τῶν παλλα-

25 κίδων μου ἐπανέστησάν μοι, ἐν ἐνυπνίοις φόβοι, ζάλη τις λογισμῶν διηνεκῆς. Ἀλλ' ὁμῶς τούτων ἀπάντων ἀπαλλαγὴν ἐπηγγέλετο ἡ γυνὴ λέγουσα οὕτως, «εἶπόν τι ρῆμα πρὸς Κύριον καὶ τελεύτα». Βλασφήμησον, φησί, καὶ ἀπαλλαγῆσθαι τῶν ἐπικειμένων πόνων. Τί οὖν παρέτρεψε τὸν ἅγιον ἐκεῖνον ἡ συμβουλή; Τούναντίον

30 μὲν οὖν καὶ ἐποίησε καὶ ἐπέρρωσε μειζόνως αὐτόν, ὡς καὶ ἐπιτι-

18. Ἰωβ 6,7.

19. Ἰωβ 2,9.

Γιὰ ποιό λόγο; Γιατί ὁ Θεός, θέλοντας νὰ σὲ δοκιμάσῃ, ἐπέτρεψε σ' ἐκεῖνον νὰ τὸ κάμῃ αὐτό, ὄχι γιατί αὐτὸς ἀγνοοῦσε τὴ δική σου γνώμη, ἀλλὰ γιὰ νὰ σὲ δοκιμάσῃ, ἂν ἀγαπᾷς τὸν Θεὸ πραγματικά. Γνώρισμα ἐκείνου ποὺ ἀγαπᾷ εἶναι τὸ νὰ μὴ ἐγκαταλείπῃ ἐκεῖνον ποὺ ἀγαπᾷ, καὶ ἂν ἀκόμη, αὐτοὶ ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ τὸν ἀπομακρύνουν ἀπὸ κοντά του, ἀνασταίνουν νεκρούς. Καὶ ἂν αὐτὰ τὰ ἔλεγε στοὺς Ἰουδαίους, πολὺ περισσότερο τὰ λέγει σὲ μᾶς, ποὺ μᾶς ὠδήγησε σὲ μιὰ ἀνώτερη φιλοσοφία, ποὺ μᾶς ἄνοιξε τὴ θύρα τῆς ἀναστάσεως καὶ μᾶς προτρέπει νὰ μὴ ἀσχολούμαστε μὲ τὰ παρόντα, ἀλλὰ νὰ ἔχουμε ὅλες τὶς ἐλπίδες μας στραμμένες πρὸς τὴ μέλλουσα ζωὴ.

6. Ἄλλὰ τί λές; Ὅτι σὲ θλίβει καὶ σὲ πιέζει ἡ ἀσθένεια τοῦ σώματος; Ἄλλὰ δὲν ἔχεις πάθει ἀκόμη τόσα, ὅσα ὁ μακάριος ἐκεῖνος Ἰώβ, ἢ καλύτερα οὔτε καὶ τὸ ἐλάχιστο μέρος τῶν παθημάτων ἐκείνου. Γιατί, μετὰ τὴν μέσα σὲ μιὰ στιγμή ἀπώλεια τῶν κοπαδιῶν τῶν προβάτων καὶ τῶν βοδιῶν καὶ ὄλων τῶν ἄλλων, ἔχασε καὶ ὅλα τὰ παιδιά του, καὶ ὅλα αὐτὰ συνέβηκαν μέσα σὲ μιὰ ἡμέρα, ὥστε νὰ κεταβάλλῃ τὸν ἀθλητὴ ὄχι μόνο ἡ φύση τῶν πειρασμῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ συνεχόμενο αὐτῶν. Ὑστερα ἀπ' ὅλα ἐκεῖνα, ἀφοῦ δέχθηκε στὸ σῶμα μιὰ θανάσιμη πληγὴ, ἔβλεπε, καθισμένος γυμνὸς ἐπάνω στὴν κοπριά, νὰ ἀναβλύζουν ἀπὸ ὄλο τὸ σῶμά του σκουλήκια, γενόμενος ἔτσι κοινὸ θέαμα συμφορᾶς στοὺς παρόντες, αὐτὸς ὁ δίκαιος, ὁ ἀληθινός, ὁ θεοσεβής, αὐτὸς ποὺ ἀπεῖχε ἀπο κάθε πονηρὸ πρᾶγμα. Καὶ δὲν σταμάτησαν μέχρις ἐδῶ τὰ δεινά, ἀλλὰ πόνοι φοβεροὶ τὸν ἔζωναν ἡμέρα καὶ νύκτα καὶ μιὰ πεῖνα παράξενη καὶ παράδοξη τὸν πολιορκοῦσε, γιατί λέγει, «σὰν μιὰ κάποια ἀκαθαρσία βλέπω τὶς τροφές μου»¹⁸, καὶ καθημερινὰ ἀντιμετώπιζε ὄνειδισμούς, καὶ χλευασμούς καὶ ἐμπαιγμούς καὶ γέλωτες. Διατί, λέγει, οἱ ὑπηρέτες μου καὶ τὰ παιδιά τῶν παλλακίδων μου ξεσηκώθηκαν ἐναντίον μου, στὰ ὄνειρά μου κυριαρχεῖ φόβος καὶ ζάλη συνεχῆς ὑπάρχει στοὺς λογισμούς μου. Ἡ γυναῖκα του ὁμῶς τὸν παρώτρυνε ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ ὅλα αὐτά, λέγοντάς του τὰ ἐξῆς: «πὲς ἓνα λόγο ἐναντίον τοῦ Κυρίου καὶ θέσε τέρμα στὴ ζωὴ σου»¹⁹. Βλασφήμησε, λέγει, στὸ Θεὸ καὶ θ' ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοὺς πόνους σου αὐτούς. Ὡς πρὸς τί λοιπὸν μετέπεισε ἡ συμβουλή αὐτὴ τὸν ἅγιο ἐκεῖνον; Τὸ ἀντίθετο μάλιστα ἐπέτυχεν τὸν ἐνδυνάμωσε περισσότερο, ὥστε καὶ νὰ ἐπιτιμή-

μῆσαι τῇ γυναικί. Ἠρεῖτο γὰρ μᾶλλον ὀδυνᾶσθαι καὶ ταλαιπωρεῖσθαι καὶ μυρία πάσχειν δεινά, ἢ μετὰ βλασφημίας ἀπαλλαγὴν τινα τῶν τοσούτων εὐρέσθαι κακῶν.

Οὕτω καὶ ὁ τριακονταοκτῶ ἔτη ἔχων ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ
 5 καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἔτρεχεν ἐπὶ τὴν κολυμβήθραν, καὶ καθ' ἕκα-
 στον ἐξεκρούετο, καὶ θεραπείας οὐκ ἐτύγγανεν. Ἄλλ' ἐτέρους μὲν
 ἑώρα καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀπαλλαττομένους, διὰ τὸ πολλοὺς
 ἔχειν τοὺς θεραπεύοντας, αὐτὸν τε διὰ τὴν ἐρημίαν τῶν προσησο-
 μένων ἐν διηνεκεῖ μένοντα παρέσει. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἔδραμεν ἐπὶ
 10 μάντεις, οὐκ ἤλθε πρὸς ἐπαιοιδούς, οὐκ ἐπέδησε περίαπτα, ἀλλ' ἀνέ-
 μενε τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ βοήθειαν· διὰ τοῦτο πρὸς τῷ τέλει θαυμα-
 στῆς τινος καὶ παραδόξου θεραπείας ἔτυχεν. Ὁ δὲ Λάζαρος λιμῶ
 καὶ νόσῳ καὶ ἐρημίᾳ πάντα τὸν χρόνον ἐπάλαισεν, οὐ τριακονταο-
 κτῶ ἔτη ἔχων μόνον, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν ζωὴν· οὕτω γοῦν καὶ ἐξέπνευ-
 15 σεν ἐν τῷ πυλῶνι κείμενος τοῦ πλουσίου, καταφρονούμενος, χλευα-
 ζόμενος, λιμώττων, τοῖς κυσὶ βορὰ προκείμενος. Οὕτω γὰρ αὐτοῦ
 τὸ σῶμα παρεῖτο, ὡς μηδὲ ἀποσοβεῖν δύνασθαι τοὺς κύνας ἐπιόντας
 καὶ τὰ τραύματα λιχμωμένους. Ἄλλ' ὁμως οὐκ ἐπαιοιδὸν ἐζήτησεν,
 οὐ πέταλα περιῆψεν, οὐ μαγγανείας ἐκίνησεν, οὐ γόητας πρὸς ἑαυ-
 20 τὸν ἐκάλεσεν, οὐκ ἄλλο τι τῶν κεκωλυμένων ἐποίησεν, ἀλλ' εἴλε-
 το μᾶλλον τοῖς κακοῖς ἐναποθανεῖν ἐκείνοις, ἢ τῆς εὐσεβείας μικρὸν
 τι προδοῦναι μέρος.

Τίνα οὖν ἐξομεν συγγνώμην ἡμεῖς, εἰ τοσαῦτα πασχόντων
 ἐκείνων καὶ καρτερούντων διὰ πυρετὸν ἢ διὰ τραύματα, τρέχομεν
 25 ἐπὶ συναγωγὰς καὶ τοὺς φαρμακοὺς καὶ γόητας εἰς τὰς οἰκίας κα-
 λοῦμεν τὰς ἑαυτῶν; Οὐκ ἤκουσας τί φησιν ἡ Γραφή; «Τέκνον, εἰάν
 προσέρχη δουλεύειν Κυρίῳ, ἐτοίμασον τὴν ψυχὴν σου εἰς πειρα-
 σμόν, εὐθυνον τὴν καρδίαν σου καὶ καρτέρησον· ἐν νόσῳ καὶ πενίᾳ
 ἐπ' αὐτῷ πεποιθῶς γίνου. Ὡσπερ γὰρ ἐν πυρὶ δοκιμάζεται χρυσίον,
 30 οὕτως ἄνθρωπος δεκτὸς ἐν καμίνῳ ταπεινώσεως». Ἄν σὺ τὸν οἰ-
 κέτην μαστίξης τὸν σόν, εἶτα ἐκεῖνος τριάκοντα ἢ πεντήκοντα λα-
 βῶν πλήγας, εὐθέως ἐλευθερίαν ἀναβοήση ἢ καταλείπη σου τὴν

20. Ἰω. 5,2-15.

21. Σοφ. Σειράχ 2,1-5.

ση τῆ γυναῖκα του. Γιατὶ προτιμοῦσε νὰ ὑποφέρῃ μᾶλλον καὶ νὰ ταιπωρῆται καὶ μύρια κακὰ νὰ πάσχη, παρὰ νὰ ἐπιτύχῃ κάποια ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ τόσα κακὰ, βλασφημώντας τὸν Θεό.

Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐπὶ τριάντα ὀκτῶ χρόνια κατείχετο ἀπὸ ἀσθένεια, κάθε χρόνο ἔτρεχε στὴν κολυμβήθρα καὶ κάθε φορὰ ἐμποδιζόταν καὶ θεραπεία δὲν εὑρίσκε²⁰. Καὶ κάθε χρόνο ἔβλεπε ἄλλους νὰ θεραπεύωνται ἐπειδὴ εἶχαν πολλοὺς νὰ τοὺς βοηθήσουν, ὁ ἴδιος ὅμως νὰ παραμένῃ σὲ μιὰ συνεχῆ παραλυσία, ἐπειδὴ δὲν εἶχε κανένα νὰ τὸν βοηθήσῃ. Καὶ οὔτε γι' αὐτὸ κατέφυγε σὲ μάγους, δὲν πῆγε στοὺς μάγους, δὲν ἔδεσε ἐπάνω του φυλακτά, ἀλλὰ περίμενε τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ ἐπέτυχε στὸ τέλος κάποια θαυμαστὴ καὶ παράδοξη θεραπεία. Ὁ Λάζαρος πάλι σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ πάλαιψε μὲ τὴν πείνα καὶ τὴν ἀρρώστια καὶ τὴ μοναξιά, ὄχι μόνο τριάντα ὀκτῶ χρόνια, ἀλλὰ σ' ὅλη του τὴ ζωὴ καὶ στὴν κατάστασιν αὐτὴ ἐξέπνευσε μπροστὰ στὴν ἀλόπορτα τοῦ πλουσίου, καταφρονούμενος, χλευαζόμενος, πεινασμένος καὶ ἐκτεθειμένος στὰ σκυλιὰ ὡς τροφή. Γιατὶ τὸ σῶμα του εἶχε τέτοια παραλυσία, ὥστε νὰ μὴ μπορῆ νὰ διώξῃ τὰ σκυλιὰ ποὺ πῆγαιναν καὶ τοῦ ἔγλυφαν τὶς πληγές. Ἄλλ' ὅμως δὲν ἀνεζήτησε μάγους, δὲν φόρεσε φυλακτά, δὲν κατέφυγε στὶς μαγεῖες, δὲν κάλεσε κοντὰ του γόητες, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ ἀπαγορευμένα ἔκαμε, ἀλλὰ προτίμησε νὰ πεθάνῃ μέσα στὰ κακὰ ἐκεῖνα, παρὰ νὰ προδώσῃ ἔστω καὶ στὸ ἐλάχιστο τὴν εὐσέβεια.

Ποιὰ λοιπὸν συγχώρησιν θὰ ἔχουμε ἐμεῖς, ἂν, ἐνῶ ἐκεῖνοι τόσα πολλὰ ἔπαθαν καὶ ἔδειξαν ὑπομονή, ἐμεῖς τρέχουμε ἐξ αἰτίας πυρετοῦ ἢ τραυμάτων στὶς συναγωγές καὶ καλοῦμε στὰ σπίτια μας τοὺς μάγους καὶ τοὺς γόητες; Δὲν ἄκουσες τί λέγει ἡ Γραφή; «Τέκνο μου, ἂν ἔρχεσαι νὰ ὑπηρετήσῃς τὸν Κύριο, ἐτοίμασε τὴν ψυχὴ σου γιὰ δοκιμασίες, κάνε εὐθεῖα τὴν καρδίαν σου καὶ ὑπομονετικὴ. Στὶς ἀρρώστιες καὶ στὴ φτώχεια κράτησε σταθερὴ τὴν πίστη σου σ' αὐτόν. Γιατὶ, ὅπως ἀκριβῶς ὁ χρυσὸς καθαρίζεται μὲ τὴ φωτιά, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος γίνεται δεκτὸς ἀπὸ τὸν Κύριο ἀφοῦ περάσῃ μέσα ἀπὸ τὸ καμίνι τῆς ταπεινώσεως»²¹. Ἄν σὺ μαστιγώσῃς τὸν ὑπηρέτη σου καὶ ἔπειτα ἐκεῖνος, ἐπειδὴ δέχθηκε τριάντα ἢ πενήντα μαστιγώματα, ζητήσῃ ἀμέσως νὰ βρῆ τὴν ἐλευθερίαν του ἢ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴ δεσποτεία σου καὶ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ πάῃ σὲ κάποιους

δεσποτείαν καὶ πρὸς ἑτέρους τινὰς ἀπέλθη τῶν μισούντων σε καὶ παροξύνῃ, ἄρα δυνήσεται συγγνώμης τυχεῖν, εἶπέ μοι; Ἐὰν δυνήσεται ἀπολογήσασθαι τις ὑπὲρ αὐτοῦ; Οὐδαμῶς. Τί δὴ ποτε; Ὅτι προσῆκον δεσπότη κολάζειν οἰκέτην. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' 5 ὅτι, εἰ καταφυγεῖν ἐχρῆν, οὐχὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς, οὐδὲ πρὸς τοὺς μισοῦντας, ἀλλὰ πρὸς τοὺς φίλους τοὺς γνησίους ἔδει.

Καὶ σὺ τοίνυν, ὅταν ἴδῃς τὸν Θεόν σε κολάζοντα, μὴ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ καταφύγῃς τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα μὴ μᾶλλον αὐτὸν παροξύνῃς, ἀλλὰ πρὸς τοὺς φίλους αὐτοῦ, τοὺς μάρτυρας, τοὺς 10 ἀγίους καὶ εὐηρεστηκότας αὐτῷ καὶ πολλὴν ἔχοντας παρρησίαν. Καὶ τί λέγω περὶ οἰκετῶν καὶ δεσποτῶν; Υἱὸς οὐ δυνήσεται τοῦτο ποιῆσαι διὰ τὰς παρὰ τοῦ πατρὸς μάστιγας, οὐδὲ ἀρνήσασθαι τὴν πρὸς ἐκεῖνον συγγένειαν. Καὶ γὰρ οἱ τῆς φύσεως καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων τεθέντες νόμοι, κἂν μαστίξῃ, κἂν τραπέζῃς εἴργῃ, κἂν ἐκ- 15 βάλῃ τῆς οἰκίας, κἂν παντὶ κολάζῃ τρόπῳ, κελεύουσιν ἔπαντα φέρειν γενναίως, κἂν μὴ πείθῃται, μηδὲ ἀνέχηται, οὐδεμίαν οὐδέεις αὐτῷ δίδωσι συγγνώμην· ἀλλὰ κἂν μυρία ἀπολύρηται μαστιχῆ εἰς ὁ παῖς, ταῦτα πρὸς αὐτὸν ἅπαντες λέγουσι τὰ ῥήματα, ὅτι ἄπατήρ ἐστὶν ὁ μαστίξας καὶ κύριος καὶ ἐξουσίαν ἔχων πᾶν ὀτιοῦν ἐργάσα- 20 σθαι καὶ ποιῆσαι καὶ δεῖ πάντα πράως φέρειν'. Εἶτα οἰκείται μὲν ἀνέχονται δεσποτῶν καὶ υἱοὶ πατέρων, πολλάκις οὐδὲ δεότως κολαζόντων αὐτοὺς ἐκείνων, σὺ δὲ οὐκ ἀνέξῃ τοῦ Θεοῦ πικιδεούντος σε, τοῦ καὶ δεσποτῶν ὄντως κυριωτέρου καὶ πατέρων μᾶλλον σφουλοῦντος καὶ πρὸς ὀργὴν μὲν οὐδέν, πάντα δὲ πρὸς τὸ συμφέρον 25 πραγματευομένου καὶ ποιούντος; Ἄλλ' ἂν μικρά τις γένηται νέσος, εὐθέως ἀποπηδᾷς αὐτοῦ τῆς δεσποτείας καὶ ἐπὶ τοὺς δαίμονας τρέχεις καὶ πρὸς τὰς συναγωγὰς αὐτομολεῖς; Καὶ ποίας τεύξῃ συγγνώμης λοιπόν; Πῶς δὲ δυνήσῃ αὐτὸν παρακαλέσαι πάλιν; Μᾶλλον δὲ οὐδέεις ἕτερος, κἂν τὴν Μωσέως σχῆ παρρησίαν, δυνήσεται περὶ 30 σοῦ δεηθῆναι. Οὐκ ἔστιν οὐδέεις. Ἦ οὐκ ἀκούεις, τί περὶ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς φησι πρὸς τὸν Ἰερεμίαν; «Μὴ προσεύχῃς περὶ τοῦ λαοῦ

ἄλλους πού σέ μισοῦν καί τοὺς ξεσηκώση ἐναντίον σου, ἄραγε, πές μου, θὰ μπορέση νὰ ἐπιτύχη τὴ συγχώρησή σου; ἄραγε θὰ μπορέση κάποιος ν' ἀπολογηθῆ ὑπὲρ αὐτοῦ; Μὲ κανένα τρόπο. Γιατί ἄραγε; Γιατί πρέπει ὁ κύριος νὰ τιμωρῆ τὸν δοῦλο του. Καί ὄχι μόνο γι' αὐτό, ἀλλὰ καί γιατί, ἂν ἔπρεπε νὰ καταφύγη κάπου, ἔπρεπε νὰ καταφύγη ὄχι στοὺς ἐχθροὺς οὔτε καί σ' ἐκείνους πού τὸν μισοῦν, ἀλλὰ στοὺς γνήσιους φίλους.

Καί σὺ λοιπόν, ὅταν δῆς τὸν Θεὸ νὰ σέ τιμωρῆ, μὴ καταφύγης πρὸς τοὺς ἐχθροὺς του τοὺς Ἰουδαίους, γιὰ νὰ μὴν τὸν ἐξοργίσης περισσότερο, ἀλλὰ πρὸς τοὺς φίλους του, πρὸς τοὺς μάρτυρες, πρὸς τοὺς ἁγίους καί πρὸς ἐκείνους πού τὸν εὐαρέστησαν καί ἔχουν πολλὴ παρρησία ἐνώπιόν του. Καί γιατί ὁμιλῶ γιὰ δούλους καί κυρίους; Οὔτε ὁ υἱὸς θὰ μπορέση νὰ τὸ κάμη αὐτὸ ἐπειδὴ μαστιγώθηκε ἀπὸ τὸν πατέρα του, οὔτε καί ν' ἀρνηθῆ τὴν συγγένειά του πρὸς ἐκεῖνον. Γιατί οἱ νόμοι, πού τέθηκαν καί ἀπὸ τὴ φύση καί ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὀρίζουν εἴτε ὁ πατέρας του τὸν δέρνει, εἴτε τοῦ στερεῖ τὸ φαγητό, εἴτε τὸν διώχνει ἀπὸ τὸ σπίτι καί εἴτε τὸν τιμωρεῖ μὲ κάθε ἄλλο τρόπο, νὰ τὰ ὑπομένῃ ὅλα μὲ γενναιότητα, καί ἂν δὲν ὑπακούῃ καί δὲν τὰ ἀνέχεται αὐτά, τότε κανεὶς δὲν τὸν συγχωρεῖ. Ἄλλὰ κι ἂν ἀκόμη κλαίῃ καί ὀδύρεται ὁ υἱὸς πού μαστιγώθηκε, ὅλοι τοῦ λέγουν αὐτὰ τὰ λόγια: 'ὁ πατέρας σου εἶναι αὐτὸς πού σέ μαστίγωσε καί εἶναι κύριος καί ἔχει κάθε δικαίωμα νὰ κάμη καί νὰ πράξῃ ὅ,τιδήποτε, καί πρέπει ὅλα νὰ τὰ ὑπομένης ἀγόγγυστα'. Ἐπειτα, οἱ δοῦλοι βέβαια ἀνέχονται τοὺς κυρίους καί τὰ παιδιά τοὺς πατέρες, οἱ ὅποιοι πολλές φορές δὲν τοὺς τιμωροῦν δίκαια, σὺ δὲν θὰ ἀνεχθῆς τὸν Θεὸ πού σέ παιδεύει, ὁ ὅποιος εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς κυρίους καί σέ ἀγαπᾷ περισσότερο ἀπὸ τοῦ γονεῖς καί δὲν κάμνει τίποτε ἀπὸ ὀργή, ἀλλ' ὅλα τὰ ἐπινοεῖ καί τὰ κάμνει γιὰ τὸ συμφέρον σου; καί, ἂν σοῦ συμβῆ κάποια ἀσήμαντη ἀρρώστια, ἀμέσως φεύγεις ἀπὸ τὴ δεσποτεία του καί τρέχεις στοὺς δαίμονες καί λιποτακτεῖς πρὸς τίς συναγωγές; Καί ποιά συγχώρηση θὰ ἐπιτύχης; πῶς θὰ μπορέσης νὰ τὸν παρακαλέσης πάλι; Μᾶλλον ὁμως οὔτε κανένας ἄλλος, κι ἂν ἀκόμη αὐτὸς ἔχη τὴν παρρησία τοῦ Μωϋσῆ, θὰ μπορέση νὰ τὸν παρακαλέση γιὰ σένα. Δὲν ὑπάρχει κανεὶς. Ἡ δὲν ἀκοῦς τί λέγει ὁ Θεὸς στὸν Ἰερεμία γιὰ τοὺς Ἰουδαίους; «Μὴ προσεύχεσαι γιὰ τὸν λαὸ αὐτόν, γιατί, κι ἂν ἀκόμη ὁ Μωϋσῆς καί ὁ Σα-

τούτου, ὅτι ἂν στῆ Μωϋσῆς καὶ Σαμουήλ, οὐκ εἰσακούσομαι αὐτῶν». Οὕτως ἐστὶν ἁμαρτήματα πᾶσαν ὑπερβαίνοντα συγγνώμην καὶ οὐ δυνάμενα ἀπολογίας τυχεῖν.

Μὴ τοίνυν τοσαύτην ἐπισπασώμεθα καθ' ἑαυτῶν ὀργήν. Κἂν 5 γὰρ δόξωσι παραμυθεῖσθαι τὸν πυρετὸν ταῖς ἐπωδαῖς, οὐ γὰρ δὴ παραμυθοῦνται, ἀλλὰ χαλεπώτερον ἕτερον εἰς τὸ συνειδὸς ἄγουσι πυρετόν, τοῦ λογισμοῦ σε καθ' ἑκάστην κεντοῦντος τὴν ἡμέραν, τοῦ συνειδότος μαστίζοντος καὶ λέγοντος, ἡσέβησας, ἠνόμησας, παρέβης τὰς συνθήκας τὰς πρὸς τὸν Χριστὸν διὰ μικρὰν ἀρρω- 10 στίαν τὴν εὐσέβειαν προέδωκας. Μὴ γὰρ σὺ μόνος ταῦτα πέπονθας; Οὐχὶ πολλῶ σου χαλεπώτερα πεπόνθασιν ἕτεροι; Ἄλλ' ὅμως οὐδεὶς ἐκείνων τοιοῦτον οὐδὲν ἐτόλμησε· σὺ δε ὁ χαῦνος καὶ διαλελυμένος τὴν ψυχὴν σου κατέθυσας. Πῶς ἀπολογήσῃ τῷ Χριστῷ; πῶς αὐτὸν καλέσεις ἐν ταῖς εὐχαῖς; ποίῳ συνειδότι λοιπὸν ἐπιβήσῃ 15 τῆς Ἐκκλησίας; ποίοις ὀφθαλμοῖς ὄψει τὸν ἱερέα; ποία χειρὶ τῆς ἱερᾶς ἄψῃ τραπέζης; ποίαις ἀκοαῖς ἀκούσῃ τῶν ἀναγινωσκομένων ἐκεῖ Γραφῶν;

7. Ταῦτα καθ' ἑκάστην ἡμέραν κεντῶν ὁ λογισμὸς καὶ τὸ συνειδὸς μαστίζων ἐρεῖ. Ποία οὖν αὕτη ὑγίεια, ὅταν ἕνδον τοιούτους 20 ἔχωμεν κατηγόρους; Ἄν μὲν τοι καρτερήσῃς μικρὸν καὶ τοὺς βουλομένους ἢ ἐπᾶσαι τινα ἐπωδήν, ἢ περιάψαι τι τῷ σώματι περιήπτον ἀτιμάσης καὶ μετὰ πολλῆς ἐξαγάγῃς τῆς ὑβρεως ἐκ τῆς οἰκίας, εὐθέως ἔλαβες δρόσον ἀπὸ τοῦ συνειδότος. Κἂν μυριάκις ὁ πυρετὸς καταφλέγῃ, ἢ ψυχὴ σου πάσης δρόσου καὶ πάσης νοτίδος 25 παραμυθίαν εἰσάγει σοι βελτίῳ καὶ λυσιτελεστέραν. Ὡσπερ γὰρ μετὰ τὸ δέξασθαι τὴν ἐπωδήν, κἂν ὑγιαίνῃς, τῶν πυρεττόντων ἀθλιώτερον διάκεισαι, τὴν ἁμαρτίαν λογιζόμενος, οὕτω καὶ νῦν, κἂν πυρέττης, κἂν μυρία πάσχῃς δεινά, διακρουσάμενος τοὺς μαρροὺς ἐκείνους, ὑγιαίνοντος παντὸς ἄμεινον διακείσῃ, τοῦ λογισμοῦ 30 γαυρουμένου, τῆς ψυχῆς χαιρούσης καὶ εὐφραινομένης, τοῦ συνειδότος ἐπαινοῦντός σε καὶ ἀποδεχομένου καὶ λέγοντος· εὖγε, εὖγε, ὦ ἄνθρωπε, ὁ Χριστοῦ δοῦλος, ὁ πιστὸς ἀνὴρ, ὁ ἀθλητὴς τῆς εὐ-

μουήλ ἔλθουν καὶ μὲ παρακαλέσουν, δὲν θὰ τοὺς ἀκούσω»²². Ὑπάρχουν ἐπομένως ἁμαρτήματα ποὺ ὑπερβαίνουν κάθε συγγνώμη καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἀπολογία γι' αὐτά.

Ἄς μὴ ἐπισύρουμε λοιπὸν ἐναντίον μας τόση μεγάλη ὀργή. Διατί, καὶ ἂν ἀκόμη νομίζουν ὅτι ἀνακουφίζεται ὁ πυρετός τους μὲ τὰ μαγικά λόγια, στὴν πρᾶγματικότητα ὅμως δὲν τὸν ἀνακουφίζουν, ἀλλὰ βάζουν μέσα στὴ συνείδησή σου ἕναν ἄλλο φοβερώτερο πυρετό, μὲ τὸ νὰ σὲ κεντάῃ καθημερινὰ ἡ σκέψη, καὶ νὰ σὲ μαστίζῃ ἡ συνείδηση καὶ νὰ σοῦ λέγῃ· 'ἀσέβησες, παρανόμησες, παρέβηκες τὶς συμφωνίες σου μὲ τὸν Χριστό, γιὰ μιὰ ἀσήμαντη ἀσθένεια πρόδωσες τὴν εὐσέβεια'. Γιατί μήπως σὺ μόνος τὰ ἔπαθες αὐτά; Δὲν ἔχουν πάθει ἄλλοι πολὺ χειρότερα ἀπὸ σένα; Ἄλλ' ὅμως κανεῖς ἀπὸ ἐκείνους δὲν τόλμησε κάτι τέτοιο· ἐνῶ σὺ ὁ ἀποχαυνωμένος καὶ παραλυμένος θυσίασες τὴν ψυχὴ σου. Πῶς θ' ἀπολογηθῆς στὸν Χριστό; πῶς θὰ τὸν ἐπικαλεσθῆς στὶς προσευχές σου; μὲ ποιά συνείδηση πλέον θὰ μπῆς στὴν ἐκκλησία; μὲ ποιά μάτια θὰ ἀντικρύσῃς τὸν ἱερέα; μὲ ποιὸ χέρι θὰ ἀγγίξῃς τὴν τράπεζα; μὲ ποιά αὐτιά θ' ἀκούσῃς ἐκεῖ τὰ ἀναγνώσματα τῶν Γραφῶν;

7. Αὐτὰ καθημερινὰ θὰ σοῦ λέγῃ ἐνῶ θὰ σὲ κεντρίζῃ ὁ λογισμὸς σου καὶ θὰ σὲ μαστιγῶνῃ ἡ συνείδησή σου. Ποιά ὑγεία λοιπὸν εἶναι αὕτη, ὅταν μέσα μας ἔχουμε τέτοιους κατηγοροῦς; Ἄν ὅμως δείξῃς γιὰ λίγο ὑπομονὴ καὶ περιφρονήσῃς ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ σοῦ ψάλλουν κάποια μαγικὴ ὠδὴ ἢ νὰ κρεμάσουν στὸ σῶμα σου κάποιο φυλακτὸ καὶ τοὺς διώξῃς ἀπὸ τὸ σπίτι σου μὲ πολλὰ ὕβρεις, ἀμέσως ἡ συνείδησή σου ἔλαβε ἀνακούφιση. Κι ἂν ἀκόμη ὁ πυρετός σὲ κατακαίῃ ἀκατάπαυστα, ἡ ψυχὴ σου εἰσάγει μέσα σου μιὰ ἀνακούφιση καλύτερη καὶ ὠφελιμώτερη ἀπὸ κάθε ἄλλη δροσιὰ καὶ ἀπαλὴ ὑγρασία. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἀφοῦ ἀποδεχθῆς τὴ μαγικὴ ὠδὴ, κι ἂν ἀκόμη εἶσαι ὑγιής, βρίσκεσαι σὲ χειρότερη κατάσταση ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ πυρετό, συλλογιζόμενος τὴν ἁμαρτία, ἔτσι καὶ τώρα, εἴτε ὑποφέρεις ἀπὸ πυρετό εἴτε πάσχεις ἀπὸ ἄπειρα κακά, ἂν ἀποκρούσῃς τοὺς μιαροὺς ἐκείνους, θὰ βρεθῆς σὲ καλύτερη κατάσταση ἀπὸ κάθε ὑγιῆ, γιατί ὁ λογισμὸς σου θὰ νιώθῃ ὑπερηφάνεια, ἡ ψυχὴ σου θὰ χαίρεται καὶ θὰ εὐφραίνεται, ἡ συνείδηση θὰ σὲ ἐπαινῇ καὶ θὰ σὲ παραδέχεται καὶ θὰ σοῦ λέγει· 'Εὗγε, εὗγε, ἄνθρωπε, δοῦλε τοῦ Χριστοῦ, πιστὲ ἄνδρα, ἀθλητὰ τῆς

σεβείας· ὁ τοῖς δεινοῖς αἰρούμενος ἔναποθανεῖν μᾶλλον, ἢ προδοῦ-
 ναι τὴν ἐγχειρισθεῖσαν εὐσέβειαν, μετὰ τῶν μαρτύρων στήση κατ'
 ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι μαστίζεσθαι καὶ βασανί-
 ζεσθαι εἶλοντο, ἵνα τιμηθῶσιν, οὕτω καὶ σὺ σήμερον εἴλου μαστί-
 5 ζεσθαι καὶ βασανίζεσθαι παρὰ τοῦ πυρετοῦ καὶ τῶν τραυμάτων,
 ὥστε μὴ προσίεσθαι ἀσεβεῖς ἐπωδάς, μηδὲ περιάπτα καὶ ταῖς ἐλ-
 πίσι ταύταις τρεφόμενος, οὐδὲ αἰσθήσῃ τῶν ἀντικειμένων δεινῶν.
 Κἂν γὰρ μὴ οὗτός σε ἀπενέγκῃ ὁ πυρετός, ἕτερος ἀποίσει πάντως,
 κἂν μὴ νῦν ἀποθάνωμεν, μετὰ ταῦτα ἀποθανούμεθα.

10 Φθαρτὸν ἐλάχομεν τὸ σῶμα, οὐχ ἵνα διὰ τὰ πάθη αὐτοῦ τὴν
 ἀσέβειαν ἐπισπασώμεθα, ἀλλὰ ἵνα τοῖς πάθεσιν αὐτοῦ πρὸς εὐσέ-
 βειαν ἀποχρησώμεθα. Αὐτὴ γὰρ ἡ φθορὰ καὶ αὐτὸ τὸ θνητὸν εἶναι
 τὸ σῶμα, ἐὰν νήφωμεν, ὑπόθεσις εὐδοκιμήσεως ἡμῖν γενήσεται
 καὶ πολλὴν ἡμῖν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν δώσει τὴν παρρησίαν, οὐ
 15 κατ' ἐκείνην δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν. Ὅταν
 γὰρ ἐκβάλλῃ τοὺς ἐπωδοὺς μετὰ πολλῆς τῆς ὕβρεως ἐκ τῆς οἰκίας,
 πάντες ἀκούσαντες ἐπαινέσονται καὶ θαυμάσονται καὶ πρὸς ἀλλή-
 λους ἐροῦσιν· ὁ δεῖνα ἀρρωστῶν καὶ κάμνων, μυρία παρακαλούν-
 των τινῶν καὶ παραινούντων καὶ συμβουλευόντων ἐπωδαῖς
 20 χρήσασθαι μαγικαῖς τισιν, οὐ προσήκατο, ἀλλ' εἶπε· βέλτιον ἀπο-
 θανεῖν οὕτως, ἢ προδοῦναι τὴν εὐσέβειαν'. Ἐπὶ τούτοις ἔψονται
 κρότοι πολλοὶ παρὰ τῶν ἀκούοντων, πάντων ἐκπληττομένων, τὸν
 Θεὸν δοξαζόντων. Πόσων οὖν ἔσται σοι τοῦτο ἀνδριάντων τιμιώ-
 τερον, πόσων εἰκόνων λεμπρότερον, πόσης τιμῆς ἐπισημότερον;
 25 Ἄπαντες ἐπαινέσονται καὶ μακαριοῦσι καὶ στεφανώσουσι καὶ αὐ-
 τοὶ βελτίους ἔσονται καὶ ζηλώσουσι πάλιν καὶ μιμήσονται σου τὴν
 ἀνδρείαν, κἂν ἕτερος ἐργάσηται τι τοιοῦτον, σὺ τὸν μισθὸν ἔξεις, ὁ
 τὴν ἀρχὴν παρασχὼν τῷ ζήλῳ. Οὐκ ἔπαινοι δὲ μόνον ἔσονται σου
 τῶν κατορθωμάτων, ἀλλὰ καὶ λύσις ταχίστη, αὐτῆς τε τῆς γεν-
 30 ναίας σου προαιρέσεως ἐπισπωμένης καὶ τὸν Θεὸν εἰς πλείονά εὐ-

εὐσεβείας'. Σὺ πού προτίμησες νὰ πεθάνης μέσα στὰ βάσανα, παρὰ νὰ προδώσης τὴν εὐσέβεια πού εἶχες, θὰ βρεθῆς μαζί μὲ τοὺς μάρτυρες κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι προτιμοῦσαν νὰ μαστιγώνωνται καὶ νὰ βασανίζωνται γιὰ νὰ τιμηθοῦν, ἔτσι καὶ σὺ σήμερα προτίμησες νὰ μαστιγώνεσαι καὶ νὰ βασανίζεσαι ἀπὸ τὸν πυρετὸ καὶ τὰ τραύματα, καὶ νὰ μὴ καταφύγης σὲ λόγια μαγικά καὶ ἀσεβῆ οὔτε καὶ σὲ φυλακτά, καὶ ἔτσι τρεφόμενος μὲ τὶς ἐλπίδες αὐτές, οὔτε κἂν θὰ νιώσης τὰ δεινὰ πού σὲ πολεμοῦν. Γιατί, κι ἂν ἀκόμη ὁ πυρετὸς αὐτὸς δὲν σὲ ὀδηγήσῃ στὸ θάνατο, ὅπως δῆποτε ὅμως κάποιος ἄλλος, καὶ ἂν τώρα δὲν πεθάνουμε, θὰ πεθάνουμε ἀργότερα.

Μᾶς δόθηκε σῶμα φθαρτό, ὄχι γιὰ νὰ καταφύγουμε στὴν ἀσέβεια ἐξ αἰτίας τῶν παθῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὀδηγηθοῦμε μέσω τῶν παθῶν του στὴν εὐσέβεια. Γιατί, αὐτὴ ἡ φθορὰ καὶ τὸ ὅτι τὸ σῶμα εἶναι φθαρτό, ἂν εἴμαστε προσεκτικοί, θὰ γίνουν γιὰ μᾶς αἰτία εὐδοκιμήσεως καὶ θὰ μᾶς δώσουν πολλὴ παρρησία κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, καὶ ὄχι μόνο κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν παροῦσα ζωή. Ὅταν δηλαδὴ διώξης ἀπὸ τὸ σπίτι σου τοὺς μάγους μὲ ὕβρεις πολλές, ὅλοι ἀκούοντάς το θὰ σὲ ἐπαινέσουν καὶ θὰ σὲ θαυμάσουν καὶ θὰ ποῦν μεταξύ τους· Ὁ τάδε, ἂν καὶ ἦταν ἄρρωστος καὶ ὑπόφερε καὶ τὸν παρακαλοῦσαν κάποιοι ἀσταμάτητα καὶ τὸν προέτρεπαν καὶ τὸν συμβούλευαν νὰ δεχθῆ μαγικά λόγια, δὲν δέχθηκε, ἀλλὰ τοὺς εἶπε· Ἐἶναι καλύτερα νὰ πεθάνω ἔτσι, παρὰ νὰ προδώσω τὴν εὐσέβειά μου'. Καὶ μαζί μ' αὐτὰ θ' ἀκολουθήσουν καὶ πολλὰ χειροκροτήματα ἀπὸ ἐκείνους πού θὰ τὰ ἀκούσουν, καὶ ὅλοι θὰ ἐκπλαγοῦν καὶ θὰ δοξάσουν τὸν Θεό. Ἀπὸ πόσους λοιπὸν ἀδριάντες δὲν θὰ σοῦ εἶναι αὐτὸ τιμιότερο ἀπὸ πόσες εἰκόνες δὲν θὰ εἶναι λαπρότερο, ἀπὸ πόση τιμὴ δὲν θὰ εἶναι ἐπισημότερο; Ὅλοι θὰ σὲ ἐπαινέσουν καὶ θὰ σὲ μακαρίσουν καὶ θὰ σὲ σταφανώσουν, καὶ οἱ ἴδιοι θὰ γίνουν καλύτεροι, θὰ γίνουν πάλι ζηλωτὲς καὶ θὰ μιμηθοῦν τὴν ἀνδρεία σου, κι ἂν κάποιος ἄλλος κάμη κάτι τέτοιο, σὺ θὰ λάβῃς τὸν μισθό, σὺ πού πρῶτος παρεκίνησες τὸν ζῆλο. Καὶ δὲν θὰ ἐπαινεθοῦν μόνο τὰ κατορθώματά σου, ἀλλὰ θ' ἀκολουθήσῃ σύντομα καὶ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἀσθένειά σου, γιὰ αὐτὴ ἡ γενναία ἀπόφασή σου καὶ τὸν Θεὸ θὰ ἀποσπάσῃ πρὸς μεγαλύτερη εὐνοία, καὶ

νοϊαν καὶ τῶν ἀγίων πάντων συνηδομένων σου τῇ προθυμίᾳ καὶ ἐκ τοῦ βάθους τῆς καρδίας τὰς ὑπὲρ σοῦ ποιουμένων εὐχάς.

Εἰ δὲ ἐνταῦθα τοιαῦτα τὰ ἔπαθλα τῆς ἀνδρείας ταύτης, ἐν-
νόησον πηλίκους ἐκεῖ λήψη σταφάνους, ὅταν τῶν ἀγγέλων παρόν-
5 των, τῶν ἀρχαγγέλων ἀπάντων, τότε παρελθὼν ὁ Χριστὸς καὶ τῆς
χειρός σου λαβόμενος εἰς μέσον περιαγάγη τὸ θέατρον ἐκεῖνο, καὶ
πάντων ἀκούοντων λέγη· οὗτος ὁ ἄνθρωπος πυρετῶ ποτε
ληφθεὶς, μυρίων αὐτῷ παραινούντων ἀπαλλαγῆναι τοῦ πυρετοῦ,
διὰ τὸ ὄνομα τὸ ἐμὸν καὶ τὸν φόβον τὸν εἰς ἐμέ, ἵνα ἐν μηδενὶ προσ-
10 κρούσῃ, διώσατο καὶ ἠτίμωσε τοὺς ὑπισχνουμένους αὐτὸν θερα-
πεύειν ἐκείνῳ τῷ τρόπῳ καὶ εἴλετο μᾶλλον ἐναποθανεῖν τῷ νοσή-
ματι, ἢ προδοῦναι τὴν εἰς ἐμέ εὐνοϊαν'. Εἰ γὰρ τοὺς ποτίσαντας αὐ-
τὸν καὶ ἐνδύσαντας καὶ θρέψαντας εἰς μέσον παράγει, πολλῶ μᾶλ-
λον τοὺς δι' αὐτὸν ἐλομένους ἀνέχεσθαι πυρετῶν. Οὐ γάρ ἐστιν
15 ἴσον, ἄρτον δοῦναι καὶ ἱμάτιον καὶ νόσον μακρὰν ὑπομένειν, ἀλλὰ
πολλῶ μείζον τοῦτο ἐκείνου. Ὅσῳ δὲ μείζων ὁ πόνος, τοσούτῳ
καὶ ὁ στέφανος ἔσται λαμπρότερος. Ταῦτα καὶ ὑγιαίνοντες μελετῶ-
μεν καὶ κάμνοντες καὶ πρὸς ἑτέρους λέγωμεν· κἂν ἴδωμεν ἑαυτοὺς
ποτε ἐν πυρετῶ γενομένους ἀφορήτῳ, ἐκεῖνο πρὸς ἑαυτοὺς εἴπω-
20 μεν· τί δαί, εἴ ποθεν ἐπενεχθείσης ἡμῖν κατηγορίας, εἰς δικαστήριον
εἰσηνέχθημεν, εἴτα ἀναρτηθέντες κατεξαινόμεθα τὰς πελυράς, οὐκ
ἀνάγκη ἦν ὑπομεῖναι πάντως καὶ ἀκερδῶς καὶ χωρὶς μισθοῦ τινος;
Τοῦτο καὶ νῦν λογιζώμεθα· προκείσθω καὶ τῇ ὑπομονῇ ὁ μισθός,
ἱκανὸς ὢν ἀλειψαὶ τὴν πεπτωκυῖαν διάνοϊαν.

25 Ἄλλὰ χαλεπὸς ὁ πυρετός. Ἄλλ' ἀντίστησον τῷ πυρετῷ τὸ τῆς
γεέννης πῦρ, ὃ διαφεύξῃ πάντως, ἐὰν ἔλῃ τοῦτο μεθ' ὑπομονῆς
ἀπάσης ἐνεγκεῖν· ἀναμνήσθητι τῶν ἀποστόλων, ὅσα ἔπασχον· ἀνα-
μνήσθητι τῶν δικαίων, ὅτι διὰ παντὸς ἦσαν ἐν θλίψεσιν· ἀναμνή-
σθητι τοῦ μακαρίου Τιμοθέου, ὅτι οὐδέποτε ἐκ τῆς ἀρρωστίας ἀνέ-
30 πνευσεν, ἀλλὰ σύντροφος ἦν νοσήματι διηνεκεῖ. Καὶ τοῦτο ὁ Παῦ-

ὅλοι οἱ ἅγιοι, νιώθοντας χαρὰ ἀπὸ τὴν προθυμία σου, θὰ προσεύχωνται ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιάς τους γιὰ σένα.

Ἄν λοιπὸν ἐδῶ τέτοια εἶναι τὰ ἔπαθλα τῆς ἀνδρείας αὐτῆς, σκέψου πόσα στεφάνια θὰ λάβης ἐκεῖ, ὅταν τότε, παρουσία τῶν ἀγγέλων καὶ ὄλων τῶν ἀρχαγγέλων, θὰ ἔλθῃ ὁ Χριστὸς καί, ἀφοῦ σὲ πάρῃ ἀπὸ τὸ χέρι, σὲ ὀδηγήσῃ στὸ μέσο τοῦ θεάτρου ἐκείνου καί, ἐνῶ ὅλοι θὰ ἀκοῦν, πῆ· “Ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ὅταν κάποτε κυριεύθηκε ἀπὸ πυρετὸ καὶ ἐνῶ πάρα πολλοὶ τὸν συμβούλευαν νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸν πυρετό, χάριν τοῦ ὀνόματός μου καὶ τοῦ σεβασμοῦ τοῦ πρὸς ἐμένα, γιὰ νὰ μὴ προσκρούσῃ σὲ τίποτε, ἔδιωξε καὶ ἀτίμωσε ὄλους ἐκείνους ποὺ ὑπόσχονταν νὰ τὸν θεραπεύσουν μὲ τὸν τρόπο ἐκεῖνο, καὶ προτίμησε νὰ πεθάνῃ μᾶλλον μέσα στὴν ἀσθένειά του, παρὰ νὰ προδώσῃ τὴν ἀγάπη του σὲ μένα”. Γιατί, ἂν ἐκείνους ποὺ τὸν πότισαν καὶ τὸν ἔντυσαν καὶ τὸν ἔθρεψαν²³ τοὺς ὀδηγῇ στὸ μέσον τοῦ θεάτρου, πολὺ περισσότερο θὰ ὀδηγήσῃ ἐκείνους ποὺ γιὰ χάρη του προτίμησαν νὰ ὑπομείνουν τὸν πυρετό. Γιατί δὲν εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα τὸ νὰ δώσῃ κανεὶς ψωμί καὶ ἐνδύματα, καὶ τὸ νὰ ὑπομῆν μακροχρόνια ἀσθένεια, ἀλλ’ εἶναι πολὺ μεγαλύτερο αὐτὸ ἀπὸ ἐκεῖνο. Καὶ ὅσο μεγαλύτερος εἶναι ὁ πόνος, τόσο λαμπρότερο θὰ εἶναι καὶ τὸ στεφάνι. Αὐτὰ ἄς τὰ σκεπτώμαστε καὶ ὅταν εἴμαστε ὑγιεῖς καὶ ὅταν εἴμαστε ἄρρωστοι καὶ ἄς τὰ λέμε καὶ σὲ ἄλλους, καὶ ἂν συμβῆ κάποτε νὰ κυριευθοῦμε ἀπὸ ἀνυπόφορο πυρετό, ἄς ποῦμε στὸν ἑαυτὸ μας αὐτὸν τὸν λόγο. Τί λοιπὸν, ἂν μᾶς ἀποδιδόταν κάποτε κατηγορία καὶ ὀδηγούμασταν στὸ δικαστήριον καὶ μετὰ, ἀφοῦ μᾶς κρέμαζαν, μᾶς ξέσχιζαν τὶς πλευρές, δὲν θὰ ἤμασταν ἀναγκασμένοι νὰ τὸ ὑπομείνουμε ὅπωςδῆποτε καὶ χωρὶς κέρδος καὶ χωρὶς κάποιο μισθό; Αὐτὸ ἄς σκεπτώμαστε καὶ τώρα. Ἄς προστεθῇ στὴν ὑπομονὴ καὶ ὁ μισθός, ποὺ εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐνδυναμώσῃ τὸν πεσμένον ἠθικά.

Ἄλλ’ ὁ πυρετὸς εἶναι φοβερὸς. Ἀντίταξε στὸν πυρετὸ τὴ φλόγα τῆς κολάσεως, τὴν ὁποία θὰ διαφύγῃς ὅπωςδῆποτε, ἂν προτιμήσῃς νὰ ὑποφέρῃς τὸν πυρετὸ μὲ ὅλη τὴν ὑπομονὴ σου. Θυμήσου τοὺς Ἀποστόλους πόσα πάθαιναν· θυμήσου τοὺς δικαίους ποὺ διαρκῶς βρῖσκονταν σὲ θλίψεις· θυμήσου τὸν μακάριο Τιμόθεο, ποὺ ποτὲ δὲν ἀνέπνευσε ἀπὸ τὴν ἀρρώστια του, ἀλλὰ ζοῦσε μὲ σύντροφο διαρκῶς τὴν ἀσθένειά του. Καὶ γιὰ νὰ δείξῃ αὐτὸ ὁ Παῦλος ἔλε-

λος δηλῶν ἔλεγεν· «οἶνω ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας». Εἰ δὲ ὁ δίκαιος ἐκεῖνος καὶ ἅγιος καὶ τὴν τῆς οἰκουμένης προστασίαν ἐγκεχειρισμένος καὶ νεκροὺς ἐγείρων καὶ δαίμονας ἐλαύνων καὶ μυρία νοσήματα διορθούμενος ἐν ἑτέ-
5 ροις, τοσαῦτα ἔπασχε δεινά, τίνα ἔξεις ἀπολογίαν σὺ ὁ θορυβούμενος καὶ ἀσχάλλων ἐπὶ προσκαίροις νοσήμασιν; Οὐκ ἤκουσας τῆς Γραφῆς λεγούσης, ὅτι «ὄν ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱόν, ὃν παραδέχεται»; Πόσοι ποσάκις ἐπεθύμησαν μαρτυ-
10 ρίου στέφανον λαβεῖν; Τοῦτο ἀπηρτισμένος ἐστὶ μαρτυρίου στέφα-
νος. Οὐ γὰρ τὸ κελευσθῆναι, εἶτα ἐλέσθαι μᾶλλον ἀποθανεῖν ἢ θῦ-
σαι, ποιεῖ μάρτυρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὀτιοῦν φυλάττοντα μόνον δυνάμενον θάνατον ἐπισπάσασθαι, μαρτύριόν ἐστι σαφές.

8. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτό ἐστὶν ἀληθές, ἀναμνήσθητι πῶς μὲν ὁ Ἰωάννης ἀπέθανε καὶ τίνος ἔνεκεν καὶ διὰ τί, πῶς δὲ ὁ Ἄβελ.
15 Οὐδέτερος γὰρ τούτων οὐ βωμὸν εἶδε καιόμενον, οὐ ζόανον ἐστη-
κός, οὐ θῦσαι ἐπετάγη δαίμοσιν· ἀλλ' ὁ μὲν, ἐπειδὴ μόνον ἤλεγξε τὸν Ἡρώδη, ἀπετιμήθη τὴν κεφαλὴν, ὁ δὲ ἐπειδὴ τὸν Θεὸν ἐτίμη-
σε θυσία πλείονι τοῦ ἀδελφοῦ, κατεσφάττετο. Ἄρ' οὖν ἀπεστέρη-
ται τῶν τοῦ μαρτυρίου στεφάνων; Καὶ τίς ἂν τοῦτο τολμήσειεν εἰ-
20 πεῖν; Μάλιστα μὲν γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ θανάτου τρόπος ἱκανὸς ἅπαντας πεῖσαι, ὅτι εἰς τοὺς πρώτους τῶν μαρτύρων τελοῦσιν. Εἰ δὲ καὶ ψῆφον ζητεῖς θείαν ὑπὲρ τούτων ἐξενηνεγμένην ἰδεῖν, ἄκου-
σον τί φησιν ὁ Παῦλος· ἃ γὰρ ἐκεῖνος φθέγγεται, δῆλον ὅτι τοῦ Πνεύματός ἐστι. «Δοκῶ», γὰρ φησι, «κάγῳ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν».
25 Τί οὖν οὗτός φησιν; Ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ Ἄβελ καὶ εἰπών, ὅτι πλείονα θυσίαν Ἄβελ παρὰ Κάϊν προσήνεγκε τῷ Θεῷ καὶ δι' αὐ-
τῆς ἀποθανὼν ἔτι λαλεῖ· εἶτα καταβὰς εἰς τοὺς προφήτας καὶ διελ-
θῶν εἰς τὸν Ἰωάννην καὶ εἰπών, «ἐν φόβῳ μαχαίρας ἀπέθανον, ἕτεροι δὲ ἐτυμπανίσθησαν», καὶ πολλοὺς καὶ διαφόρους διηγησά-
30 μενος θανάτους, ἐπήγαγεν οὕτω· «τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς τοσοῦτον ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύρων, ὄγκον ἀποθέμενοι

24. Α' Τιμ. 5,23.

25. Ἐβρ. 12,6. Παροιμ. 3,12.

26. Α' Κορ. 7,10.

27. Ἐβρ. 11,37.

γε· «νὰ χρησιμοποιοῦς λίγο κρασί ἐξ αἰτίας τοῦ στομαχιοῦ σου καὶ τῶν πυκνῶν ἀσθενειῶν σου»²⁴. Ἄν ὁ δίκαιος καὶ ἅγιος ἐκεῖνος, στὸν ὁποῖο εἶχε ἀνατεθῆ ἡ προστασία τῆς οἰκουμένης, καὶ ποὺ ἀνέστανε νεκροὺς καὶ ἔξε δίωκε δαιμόνια καὶ θεράπευε ἀπειρες ἀσθένειες σὲ ἄλλους, ἔπασχε τόσα δεινά, ποιά ἀπολογία θὰ ἔχης σὺ ποὺ θορυβεῖσαι καὶ δυσανασχετεῖς γιὰ πρόσκαιρες ἀσθένειες; Δὲν ἄκουσες τὴ Γραφὴ ποὺ λέγει, «ὅποιον ἀγαπᾷ ὁ Κύριος τὸν παιδεύει, καὶ μαστιγώνει κάθε παιδί του ποὺ τὸ δέχεται γιὰ δικό του»²⁵; Πόσοι πόσες φορές δὲν ἐπιθύμησαν νὰ λάβουν μαρτυρικὸ σταφάνι; Αὐτὸ τὸ στεφάνι εἶναι πραγματικὸ στεφάνι μαρτυρίου. Γιατὶ δὲν κάμνει κάποιον μάρτυρα μόνο τὸ ἂν λάβῃ τὴν προσταγὴ νὰ θυσιάσῃ στὰ εἰδῶλα καὶ αὐτὸς προτιμήσῃ νὰ πεθάνῃ μᾶλλον παρὰ νὰ θυσιάσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ φυλάττῃ μόνο ὅ,τιδήποτε ἄλλο χάριν τοῦ Χριστοῦ, ποὺ μπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ στὸ θάνατο, εἶναι μαρτύριο πραγματικό.

8. Καὶ γιὰ νὰ μάθῃς ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθές, θυμήσου πῶς πέθανε ὁ Ἰωάννης καὶ γιὰ ποῖο λόγο καὶ γιατί, πῶς ἐπίσης καὶ ὁ Ἄβελ. Γιατὶ κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς δὲν εἶδε οὔτε βωμὸ νὰ καίεται οὔτε ἄγαλμα στημένο, οὔτε διατάχθηκε νὰ θυσιάσῃ στοὺς δαίμονες, ἀλλ' ὁ ἕνας, ἐπειδὴ μόνο ἤλεγξε τὸν Ἡρώδη, ἀποκεφαλίσθηκε, ἐνῶ ὁ ἄλλος, ἐπειδὴ τίμησε τὸν Θεὸ μὲ θυσία μεγαλύτερη ἀπὸ ἐκείνη τοῦ ἀδελφοῦ του, κατασφαγιάσθηκε. Ἄραγε λοιπὸν ἔχουν ἀποστερηθῆ τὰ σταφάνια τοῦ μαρτυρίου; Καὶ ποίος θὰ τολμοῦσε νὰ τὸ πῆ αὐτό; Καὶ προπάντων αὐτὸς ὁ τρόπος τοῦ θανάτου εἶναι ἱκανὸς νὰ πείσῃ ὄλους, ὅτι συγκαταλέγονται μεταξύ τῶν πρώτων μάρτυρων. Ἄν ὁμως ζητῆς νὰ δῆς καὶ ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ γι' αὐτούς, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος· γιατί ἐκεῖνα ποὺ λέγει ἐκεῖνος, εἶναι φανερό ὅτι εἶναι λόγια τοῦ Πνεύματος· γιατί λέγει· «νομίζω καὶ ἐγὼ ὅτι ἔχω Πνεῦμα Θεοῦ»²⁶. Τί λέγει λοιπὸν αὐτός; Ἄφοῦ ἄρχισε ἀπὸ τὸν Ἄβελ καὶ εἶπε, ὅτι ὁ Ἄβελ πρόσφερε στὸ Θεὸ μεγαλύτερη θυσία παρὰ ὁ Κάϊν, καὶ εἶπε ἀκόμη ὅτι πέθανε ἐξ αἰτίας αὐτῆς, στὴ συνέχεια φθάνοντας στοὺς προφῆτες καὶ ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὸν Ἰωάννη καὶ εἶπε, «πέθαναν φονευμένοι μὲ μάχαιρα καὶ ἄλλοι μὲ τὸν θάνατο τοῦ τυμπανισμοῦ»²⁷, καὶ ἀφοῦ διηγήθηκε πολλοὺς καὶ διαφόρους ἄλλους θανάτους, πρόσθεσε τὰ ἐξῆς· «καὶ ἐμεῖς λοιπὸν, ἀφοῦ ἔχουμε μπροστά μας ἕνα τόσο μεγάλο σύννεφο μαρτύρων, ὡς ἀποβάλουμε ἀπὸ

πάντα, δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν». Ὁρᾷς, ὅτι καὶ τὸν Ἄβελ μάρτυρα ἐκάλεσε καὶ τὸν Νῶε καὶ τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν Ἰακώβ. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν οὕτως ἀπέθανον διὰ τὸν Θεόν· ὡσπερ οὖν καὶ Παῦλός φησι, «καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω»· καίτοι οὐκ ἀποθνή-
5 σκων, ἀλλὰ τῇ προθέσει μόνον ὑπομένων τοῦτο.

Οὕτω καὶ σύ, ἂν διακρούσῃ τὰς φαρμακείας καὶ τὰς μαγγανείας καὶ ἀποθάνῃς τῇ νόσῳ, μάρτυς ἀπηρτισμένος εἶ, ὅτι ἀπαλλαγὴν μετὰ ἀσεβείας ἐπαγγελλομένων ἐτέρων, εἴλου θάνατον μετ' εὐσεβείας μᾶλλον. Καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν εἴρηται πρὸς τοὺς κομπάζον-
10 τας καὶ λέγοντας, ὅτι θεραπεύουσι δαίμονες· ἵνα δὲ μάθῃς, ὅτι οὐδέ τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἄκουσον τί φησιν ὁ Χριστὸς περὶ τοῦ διαβόλου· «ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς». Ὁ Θεὸς λέγει, «ἀνθρωποκτόνος» καὶ σὺ ὡς πρὸς ἰατρὸν τρέχεις; Καὶ τίνα ἔξεις λόγον εἰπεῖν ἐγκαλούμενος, εἶπέ μοι, τῆς ἀποφάσεως τοῦ Χριστοῦ
15 τὰς γοητείας τούτων ἀξιοπιστοτέρας εἶναι νομίζων; Ὅταν γὰρ ὁ μὲν Θεὸς λέγῃ, ὅτι «ἀνθρωποκτόνος» ἐστίν, οὗτοι δὲ ὅτι νοσήματα δύναται λύειν λέγωσιν, ἀπεναντίας τῇ θείᾳ ψήφῳ, σὺ δὲ καταδέχη τὰς μαγγανείας τούτων καὶ τὰς ἐπωδάς, οὐδὲν ἕτερον ἀλλ' ἢ τούτους ἀξιοπιστοτέρους ἐκείνου νομίζεις εἶναι, δι' ὧν ποιεῖς, κἂν μὴ
20 λέγῃς τοῦτο τοῖς ῥήμασιν. Εἰ δὲ ὁ διάβολος ἀνθρωποκτόνος, εὐδηλον ὅτι καὶ οἱ διακονοῦντες αὐτῷ δαίμονες. Καὶ τοῦτό σε δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ἐπαίδευσεν ὁ Χριστός· ὅτε γοῦν αὐτοὺς ἀφήκεν ἐμπεσεῖν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων, κατεπόντισαν εἰς τὸν κρημνὸν ἅπασαν τὴν ἀγέλην ἐκείνην, ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ τοὺς ἀνθρώπους
25 ταῦτα ἂν εἰργάσαντο καὶ ἀπέπνιξαν εὐθέως, εἰ συνεχώρησεν αὐτοῖς ὁ Θεός. Νυνὶ δὲ αὐτὸς αὐτοὺς κατεῖχε καὶ ἐκώλυε καὶ οὐδὲν ἠφίει τοιοῦτον ἐργάσασθαι· καὶ τοῦτο ἐξουσίαν λαβόντες κατὰ τῶν χοίρων ἐδήλωσαν. Εἰ γὰρ χοίρων οὐκ ἐφείσαντο, πολλῶ μᾶλλον ἡμῶν οὐκ ἂν ἀπέσχοντο.

30 Μὴ τοίνυν, ἀγαπητέ, ταῖς ἐκείνων ἀπάταις παρασύρου, ἀλλ' ἔσο ἐστηριγμένος ἐν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ. Πῶς δὲ καὶ εἰσελεύσῃ εἰς τὴν συναγωγὴν; Ἄν μὲν σφραγίσῃς τὸ πρόσωπον, εὐθέως ἀπεπή-

28. Ἐβρ. 12,1.

29. Α' Κορ. 15,31.

30. Ἰω. 8,44.

31. Ματθ. 8,28-34.

πάνω μας κάθε βάρος και ἄς τρέχουμε με ὑπομονή»²⁸. Βλέπεις, ὅτι και τὸν Ἄβελ τὸν ὠνόμασε μάρτυρα και τὸν Νῶε και τὸν Ἀβραὰμ και τὸν Ἰσαὰκ και τὸν Ἰακώβ. Γιατί μερικοὶ ἀπ' αὐτοῦς ἔτσι πέθαναν για τὸν Θεό, ὅπως λέγει και ὁ Παῦλος, «καθημερινὰ πεθαίνω»²⁹, ἂν και δὲν πέθαινε, ἀλλὰ με τῆ διάθεσῆ του ὑπέμενε τὸν θάνατο.

Ἔτσι και σὺ, ἂν ἀπορρίψης τὶς μαγεῖες και τὶς μαγγανεῖες και πεθάνης ὑπομένοντας τὴν ἀσθένειά σου, εἶσαι ὠλοκληρωμένος μάρτυρας, γιατί, ἂν και ἄλλοι σοῦ ὑπόσχονταν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ αὐτὴν με ἀσέβεια, προτίμησες τὸν θάνατο με εὐσέβεια. Και αὐτὰ βέβαια τὰ εἶπα για ἐκείνους πὺ κομπάζουν και λέγουν, ὅτι οἱ δαίμονες θεραπεύουν για νὰ μάθης ὅμως, ὅτι οὔτε κι αὐτὸ εἶναι ἀληθές, ἄκουσε τί λέγει ὁ Χριστὸς για τὸν διάβολο· «ἐκεῖνος ἦταν ἀνθρωποκτόνος ἀπὸ τὴν ἀρχή»³⁰. Ὁ Θεὸς λέγει ὅτι εἶναι «ἀνθρωποκτόνος» και σὺ τρέχεις σ' αὐτὸν σὰν σὲ γιατρό; Και ποιά δικαιολογία, πὲς μου, θὰ ἔχης νὰ πῆς κατηγορούμενος, θεωρώντας τώρα πὺ ἀξιόπιστες τὶς μαγεῖες αὐτῶν ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τοῦ Χριστοῦ; Γιατί, ὅταν ὁ Θεὸς λέγη, ὅτι εἶναι «ἀνθρωποκτόνος», και αὐτοί, ἀντίθετα πρὸς τὴ θεία ἀπόφαση, λένε, ὅτι μπορεῖ νὰ θεραπεύση νοσήματα, και σὺ παραδέχεσαι τὶς μαγγανεῖες αὐτῶν και τὰ μαγικά λόγια, μ' αὐτὰ πὺ κάμνεις δὲν δείχνεις τίποτε ἄλλο, παρὰ ὅτι θεωρεῖς αὐτοῦς πὺ ἀξιόπιστους ἀπὸ τὸν Θεό, ἔστω κι ἂν δὲν τὸ ὁμολογῆς με τὰ λόγια. Κι ἂν ὁ διάβολος εἶναι ἀνθρωποκτόνος, εἶναι φανερό, ὅτι εἶναι και οἱ δαίμονες πὺ τὸν ὑπηρετοῦν. Και αὐτὸ σοῦ τὸ δίδαξε ὁ Χριστὸς με τὰ ἴδια τὰ ἔργα του. Ὅταν δηλαδὴ τοὺς ἐπέτρεψε νὰ εἰσέλθουν στὴν ἀγέλη τῶν χοίρων, ἔρριξαν ὅλη τὴν ἀγέλη ἐκείνη στὸν γκρεμό³¹, για νὰ μάθης ὅτι και στοὺς ἀνθρώπους τὰ ἴδια θὰ μπορούσαν νὰ κάμουν και θὰ τοὺς ἐπνιγαν ἀμέσως, ἂν τοὺς τὸ ἐπέτρεπε ὁ Θεός. Ἀλλὰ τώρα αὐτὸς τοὺς συγκρατοῦσε και τοὺς ἐμπόδιζε και δὲν τοὺς ἄφηνε νὰ κάνουν κάτι τέτοιο· και αὐτὸ τὸ ἔδειξαν με τὴν ἐξουσία πὺ ἔλαβαν κατὰ τῶν χοίρων. Γιατί, ἂν δὲν λυπήθηκαν τοὺς χοίρους, πολὺ περισσότερο δὲν θὰ ἀπέφευγαν νὰ τὸ κάμουν σὲ μᾶς.

Μὴ παρασύρεσαι λοιπόν, ἀγαπητέ μου, ἀπὸ τὶς ἀπάτες ἐκείνων, ἀλλὰ παράμεινε στηριγμένος στὸ φόβο τοῦ Θεοῦ. Και πῶς θὰ εἰσέλθης στὴν συναγωγή; Ἄν σφραγίσης τὸ πρόσωπό σου, ἀμέσως

δησεν ἢ πονηρὰ δύνάμις ἢ τὴν συναγωγὴν οἰκοῦσα· ἂν δὲ μὴ σφρα-
 γίσῃς, ἀπὸ τῶν θυρῶν εὐθέως τὸ ὄπλον ἔρριψας· εἶτα γυμνὸν καὶ
 ἄοπλόν σε λαβὼν ὁ διάβολος, μυρία διαθήσει δεινά. Καὶ τί χρὴ λέ-
 γεσθαι ταῦτα παρ' ἡμῶν; Ὅτι γὰρ καὶ αὐτὸς σὺ μεγίστην ἁμαρτίαν
 5 εἶναι νομίζεις τὸ δραμεῖν εἰς τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο χωρίον, δῆλον ἀπὸ
 τοῦ τρόπου τῆς ἀφίξεως. Καὶ γὰρ λαθεῖν σπουδάζεις ἀφικνούμενος
 ἐκεῖσε καὶ οἰκέταις καὶ φίλοις καὶ γείτοσι πρακελεύῃ, μὴ κατειπεῖν
 σου πρὸς τοὺς ἱερέας, κἂν διαβάλλῃ τις, ἀγανακτεῖς. Πόσης οὖν οὐκ
 ἂν εἴῃ ἀνοίας, ἀνθρώπους πειρᾶσθαι λανθάνειν, τοῦ δὲ Θεοῦ ὁρῶν-
 10 τος, τοῦ πανταχοῦ παρόντος, ἀναισχύντως τὴν παρανομίαν ταύτην
 τολμᾶν; Ἄλλ' οὐ δέδοικας τὸν Θεόν; Οὐκοῦν κἂν αὐτοὺς αἰδέσθητι
 τοὺς Ἰουδαίους. Ποίοις γὰρ αὐτοὺς ὀφθαλμοῖς ὄψει; Καὶ ποίῳ δια-
 λέξῃ στόματι, Χριστιανὸς μὲν εἶναι ὁμολογῶν, πρὸς δὲ τὰς ἐκείνων
 τρέχων συναγωγὰς καὶ τῆς παρ' ἐκείνων δεόμενος βοηθείας; Οὐκ
 15 ἐννοεῖς, ὅσον σου καταχέουσι γέλωτα, ὅσα σκώμματα, ὄσπην
 χλευασίαν, ὄσπην αἰσχύνην, ὅσον ὄνειδος, εἰ καὶ μὴ φανερῶς, ἀλλὰ
 κατὰ τὸ συνειδὸς τὸ ἑαυτῶν;

9. Ταῦτ' οὖν, εἶπέ μοι, φορητὰ ἢ ἀνεκτά; Εἰ γὰρ μυρίους ἀποθα-
 νεῖν θανάτους ἔδει, εἰ γὰρ τὰ ἀνήκεστα παθεῖν, οὐ πολλῶ βέλτιον
 20 ἦν ἅπαντα ὑπομεῖναι τὰ χαλεπά, ἢ τῶν μιαρῶν ἐκείνων γενέσθαι
 γέλωτα καὶ χλευασίαν καὶ μετὰ συνειδότος ζῆν πονηροῦ; Ταῦτα
 λέγω, οὐχ ἵνα ἀκούητε μόνον, ἀλλ' ἵνα τοὺς τὰ τοιαῦτα νοσοῦντας
 θεραπεύητε. Ὡσπερ γὰρ ἐκείνοις ἐγκαλοῦμεν, ὅτι ἀσθενοῦσι περὶ
 τὴν πίστιν, οὕτως ὑμῖν ἐγκαλοῦμεν, ὅτι τοὺς ἀσθενοῦντας διορθοῦν
 25 οὐ βούλεσθε. Μὴ γὰρ τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον, ἀγαπητέ, ἵνα ἐν-
 ταῦθα εἰσιῶν ἀκούσης τὰ λεγόμενα· τοῦτο μὲν οὖν καὶ κρίμα ἐστίν,
 ὅταν μὴ προσῆ τῇ τῶν λόγων ἀκροάσει καὶ ἔργον. Διὰ τοῦτο Χρι-
 στιανὸς εἶ, ἵνα τὸν Χριστὸν μιμῆ καὶ τοῖς ἐκείνου πείθῃ νόμοις. Τί
 δαὶ ἐκεῖνος ἐποίησεν; Οὐκ ἐν Ἱεροσολύμοις καθήμενος ἐκάλει πρὸς
 30 ἑαυτὸν τοὺς ἀρρώστους, ἀλλὰ περιήγει πόλεις καὶ κώμας, ἐκατέρων
 τὴν ἀρρωστίαν θεραπεύων, καὶ τὴν τοῦ σώματος καὶ τὴν τῆς ψυ-

ἔφυγε ἡ πονηρὴ δύναμη ποὺ κατοικεῖ στὴ συναγωγή, ἂν ὁμως δὲν τὸ σφραγίσῃς, ἀπὸ τὶς θύρες ἀκόμη ἔρριψες τὸ ὄπλο σου, καὶ στὴ συνέχεια, ἀφοῦ σὲ παραλάβῃ γυμνὸ καὶ ἄοπλο, θὰ σὲ παραδώσῃ σὲ ἄπειρα κακά. Καὶ γιατί πρέπει νὰ λέγωνται αὐτὰ ἀπὸ μένα; Γιατί, τὸ ὅτι καὶ σὺ ὁ ἴδιος πιστεύεις, ὅτι εἶναι πολὺ μεγάλη ἁμαρτία τὸ νὰ μεταβῆς στὸν πονηρὸ ἐκεῖνο χῶρο, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς μεταβάσεως ἐκεῖ. Γιατί φροντίζεις νὰ μεταβῆς ἐκεῖ κρυφὰ καὶ λὲς στοὺς δούλους καὶ τοὺς φίλους καὶ τοὺς γείτονες νὰ μὴ τὸ καταγγείλουν στοὺς ἱερεῖς, καὶ ἂν κάποιος σὲ κατηγορήσῃ, ἀγανακτεῖς. Πόσης λοιπὸν ἀνοησίας δὲν θὰ ἦταν δεῖγμα, νὰ προσπαθοῦμε νὰ διαφύγουμε τὴν προσοχὴ τῶν ἀνθρώπων, καί, ἐνῶ μᾶς βλέπει ὁ Θεὸς ποὺ εἶναι πανταχοῦ παρών, νὰ τολμοῦμε χωρὶς καμμιά ντροπὴ νὰ κάμουμε τὴν παρανομία αὐτή; Ἀλλὰ δὲν φοβᾶσαι τὸν Θεό; Νιῶσε τότε ντροπὴ ἔστω καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους. Γιατί μὲ ποιά μάτια θὰ τοὺς κοιτάξῃς; καὶ μὲ ποιό στόμα θὰ μιλήσῃς ὅταν, ἐνῶ ὁμολογεῖς ὅτι εἶσαι Χριστιανός, τρέχῃς στὶς συναγωγὰς ἐκείνων καὶ ἔχῃς ἀνάγκη ἀπὸ τὴ βοήθειά τους; Δὲν καταλαβαίνεις πόσα γέλια κάνουν ἐναντίον σου, μὲ πόσες κοροϊδίες σὲ περιβάλλουν, μὲ πόσους χλευασμούς, πόσο σὲ ντροπιάζουν καὶ πόσο σὲ κατηγοροῦν, ἂν καὶ ὄχι φανερά, ἀλλὰ μέσα στὴ συνείδησή τους;

9. Αὐτὰ λοιπόν, πές μου, εἶναι ὑποφερτὰ καὶ ἀνεκτά; Γιατί, ἂν ἔπρεπε νὰ ὑποστῆς ἄπειρους θανάτους, ἂν ἔπρεπε νὰ πάθῃς ἀθεράπευτα κακά, δὲν θὰ ἦταν προτιμότερο νὰ ὑπομείνης ὅλα τὰ φοβερά αὐτά, παρὰ νὰ γίνῃς περίγελως καὶ χλευασμὸς τῶν μιαρῶν ἐκείνων καὶ νὰ ζῆς μὲ συνείδηση βαρειά; Αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι γιὰ νὰ τὰ ἀκοῦτε μόνο, ἀλλὰ γιὰ νὰ θεραπεύετε ἐκείνους ποὺ πάσχουν ἀπὸ τέτοιες ἀσθένειες. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς κατηγοροῦ ἐκείνους, ὅτι εἶναι ἀσθενεῖς κατὰ τὴν πίστη, ἔτσι κατηγοροῦ καὶ σᾶς, γιατί δὲν θέλετε νὰ θεραπεύετε τοὺς ἀσθενεῖς. Μήπως αὐτὸ εἶναι, ἀγαπητέ, τὸ ζητούμενο, νὰ ἔρχεσαι ἐδῶ γιὰ ν' ἀκούσῃς τὰ λεγόμενα; αὐτὸ εἶναι καὶ αἰτία καταδίκης, ὅταν τὴν ἀκρόαση τῶν λόγων δὲν τὴν ἀκολουθοῦν καὶ ἔργα. Γι' αὐτὸ εἶσαι Χριστιανός, γιὰ νὰ μιμῆσαι τὸν Χριστὸ καὶ νὰ ὑπακοῦς στοὺς νόμους του. Τί ἔκαμε λοιπὸν ἐκεῖνος; Δὲν καθόταν στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ καλοῦσε τοὺς ἀρρώστους κοντά του, ἀλλὰ περιώδευε πόλεις καὶ χωριὰ θεραπεύοντας τὴν ἀσθένεια καὶ τῶν δύο, καὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς³². Ἄν καὶ βέβαια μποροῦσε, διαμέ-

χῆς. Καίτοι γε ἐδύνατο ἐν ἐνὶ καθήμενος τόπω πάντας ἐλκύσαι πρὸς ἑαυτόν· ἀλλ' οὐκ ἐποίησε τοῦτο, ἡμῖν διδοὺς ὑπόδειγμα εἰς τὸ περιεῖναι καὶ ζητεῖν τοὺς ἀπολλυμένους.

Πάλιν καὶ διὰ τῆς κατὰ τὸν ποιμένα παραβολῆς τοῦτο ἠνίξα-
5 το. Καὶ γὰρ οὐκ ἐκάθισε μετὰ τῶν ἐνενηκονταεννέα προβάτων καὶ ἀνέμεινε τὸ πλανώμενον ἐλθεῖν πρὸς αὐτόν, ἀλλ' αὐτὸς ἀπῆλθε καὶ ἐβάστασεν ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ ἀπεκόμισεν. Οὐχ ὀρᾶς καὶ τοὺς ἰα-
τροὺς αὐτὸ τοῦτο ποιῶντας; Οὐκ ἀναγκάζουσι τοὺς ἀρρώστους ἐπὶ
τῶν κλινιδίων κατακειμένους εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν φέρεσθαι, ἀλλ'
10 αὐτοὶ τρέχουσι πρὸς ἐκείνους. Τοῦτο καὶ σὺ ποιήσον, ἀγαπητέ, εἰ-
δὼς ὅτι βραχὺς ὁ παρῶν βίος, κἂν μὴ ταῦτα κερδάνωμεν τὰ κέρδη,
οὐδεμίαν ἔξομεν ἐκεῖ σωτηρίαν. Δύναται πολλάκις μία κερδηθεῖσα
ψυχὴ μυρίων ὄγκων ἀμαρτημάτων ἀφανίσαι καὶ γενέσθαι ἡμῖν ἀν-
τίψυχον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Ἐννόησον διὰ τί προφηταί, διὰ τί ἀπό-
15 στολοι, διὰ τί δίκαιοι, διὰ τί ἄγγελοι πολλάκις ἐπέμφθησαν, διὰ τί
αὐτὸς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ παρεγένετο· οὐχ ἵνα ἀνθρώπους
διασώσῃ; οὐχ ἵνα πεπλανημένους ἐπαναγάγῃ; Τοῦτο καὶ σὺ ποιή-
σον κατὰ δύναμιν τὴν σὴν καὶ πᾶσαν σπουδὴν ἐπίδειξαι καὶ πρό-
νοϊαν εἰς τὴν τῶν πεπλανημένων ἐπάνοδον.

20 Ταῦτα καθ' ἐκάστην ὑμῖν παραινῶν σύναξιν οὐ διαλιμπάνω,
κἂν προσέχητε, κἂν μὴ προσέχητε, ἐγὼ λέγων οὐ παύσομαι. Τοῦτο
γὰρ ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ νόμος, ἂν τε ἀκούσῃ τις, ἂν τε μὴ ἀκούσῃ,
τὴν διακονίαν ταύτην πληροῦν. Ἀλλ' ἐὰν μὲν ἀκούσῃτε καὶ ποιή-
σητε τὰ λεγόμενα, μετὰ πολλῆς αὐτὸ τοῦτο ἐργασόμεθα τῆς ἡδο-
25 νῆς· ἂν δὲ ἀμελήσῃτε καὶ ραθυμήσῃτε, μετὰ πολλῆς τῆς ἀθυμίας.
Ἡμῖν μὲν γὰρ ἐκ τῆς ὑμετέρας παρακοῆς οὐδεὶς ἔσται λοιπὸν κίν-
δυνος· τὸ γὰρ ἡμέτερον ἅπαν ἐπληρώσαμεν· πλὴν ἀλλὰ κἂν μὴ κιν-
δυνεύωμεν τῷ πεπληρωκέναι τὰ παρ' ἑαυτῶν ἅπαντα, ἀλγοῦμεν
ὑμῶν ἐγκαλουμένων κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Οὐ γὰρ ἀκίνδυνος
30 ὑμῖν ἔσται ἡ ἀκρόασις, ὅταν ἢ διὰ τῶν ἔργων προσθήκη μὴ γένη-
ται. Ἄκουσον γοῦν πῶς τοῖς διδασκάλοις ἐγκαλῶν τοῖς ἀποκρύ-
πτουσι τὸν λόγον καὶ τοὺς μαθητεομένους ἐφόβησεν. Εἰπὼν γάρ,
«ἔδει σε καταβαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου ἐπὶ τοὺς τραπεζίτας», καὶ

νοντας σ' έναν τόπο, νὰ τοὺς προσελκύσῃ ὄλους κοντά του· ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκαμε, γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ ὡς παράδειγμα, νὰ περιερχώμαστε καὶ νὰ ἀναζητοῦμε τοὺς χαμένους.

Ἐπίσης καὶ μὲ τὴν παραβολὴ τοῦ καλοῦ ποιμένα³³ τὸ ἴδιο ὑπαινίχθηκε. Καθ' ὅσον δὲν ἔμεινε κοντὰ στὰ ἐνενήντα ἐννιά πρόβατα καὶ περίμενε νὰ ἐπιστρέψῃ κοντά του τὸ χαμένο πρόβατο, ἀλλ' αὐτὸς πῆγε νὰ τὸ ἀναζητήσῃ καὶ τὸ βάσταξε στοὺς ὤμους του καὶ τὸ ἐπανάφερε στὸ κοπάδι. Δὲν βλέπεις καὶ τοὺς γιατροὺς ποὺ κάμνουν τὸ ἴδιο; Δὲν ἐξαναγκάζουν τοὺς κατάκοιτους ἀρρώστους νὰ μεταφερθοῦν στὰ σπίτια τους, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τρέχουν σ' αὐτούς. Αὐτό, ἀγαπητέ, κάμε καὶ σὺ, γνωρίζοντας ὅτι ἡ παροῦσα ζωὴ εἶναι σύντομη, καὶ ἂν δὲν κερδίσουμε τὰ κέρδη αὐτά, δὲν θὰ ἔχουμε ἐκεῖ καμμιά σωτηρία. Μιὰ κερδισμένη ψυχὴ μπορεῖ νὰ ἐξαλείψῃ ὄγκο ἀπείρων ἀμαρτημάτων καὶ νὰ ἀποβῆ ἀντίλυτρο γιὰ μᾶς κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη. Σκέψου γιατί στάλθηκαν οἱ προφῆτες, γιατί οἱ ἀπόστολοι, γιατί οἱ δίκαιοι, γιατί οἱ ἄγγελοι πολλὰς φορές, γιατί ἦλθε ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενῆς. Δὲν ἦλθε γιὰ νὰ σώσῃ τοὺς ἀνθρώπους; δὲν ἦλθε γιὰ νὰ ἐπαναφέρῃ κοντὰ στὸ Θεὸ ἐκείνους ποὺ πλανήθηκαν; Αὐτὸ κάμε καὶ σὺ σύμφωνα μὲ τὶς δυνάμεις σου καὶ δεῖξε κάθε φροντίδα καὶ μέριμνα γιὰ τὴν ἐπάνοδο τῶν πλανημένων.

Αὐτὰ δὲν παραλείπω νὰ σᾶς τὰ συστήνω σὲ κάθε σύναξη, καὶ εἴτε προσέχετε εἴτε δὲν προσέχετε ἐγὼ δὲν θὰ παύσω νὰ τὰ λέγω. Γιατί αὐτὸ εἶναι γιὰ μᾶς νόμος τοῦ Θεοῦ, εἴτε ἀκούσει κανεὶς εἴτε δὲν ἀκούσει, νὰ ἐπιτελοῦμε αὐτὴν τὴν διακονία. Ἄλλ' ἂν ἀκούσετε καὶ κάμετε αὐτὰ ποὺ σᾶς λέγω, μὲ περισσότερην εὐχαρίστηση θὰ ἐπιτελῶ αὐτὴν, ἂν ὅμως ἀδιαφορήσετε καὶ ραθυμήσετε, θὰ τὴν ἐπιτελῶ μὲ πολλὴ λύπη. Γιατί σὲ μένα κανένας κίνδυνος δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ τὴ δική σας παρακοή, ἀφοῦ ἔκαμα στὸ ἀκέραιο τὸ καθῆκον μου, πλὴν ὅμως, κι ἂν ἀκόμη δὲν κινδυνεύω γιατί ἔκαμα στὸ ἀκέραιο τὸ καθῆκον μου, ὅμως πονῶ φοβερὰ ποὺ θὰ κατηγορηθῆτε κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη. Γιατί δὲν θὰ εἶναι ἀκίνδυνη ἡ ἀκρόαση τῶν λόγων μου, ὅταν δὲν προστεθοῦν καὶ τὰ ἔργα. Ἦκουσε λοιπὸν πῶς ἐλέγχοντας τοὺς διδασκάλους ἐκείνους ποὺ ἀποκρύπτουν τὸν λόγο, φόβησε καὶ τοὺς μαθητές. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «ἔπρεπε νὰ καταθέσῃς τὰ χρήματά μου στοὺς τραπεζίτες», καὶ πρόσθεσε, «καὶ ἐγὼ ἐρχό-

ἐπαγαγών, ὅτι «κάγῳ ἐλθὼν μετὰ τόκου ἂν ἀπήτησα αὐτό», ἔδει-
 ξεν, ὅτι μετὰ τὴν ἀκρόασιν (τοῦτο γάρ ἐστιν ἢ τοῦ ἀργυρίου κατα-
 βολή) τοὺς ὑποδεξαμένους τὴν διδασκαλίαν τόκον ἐργάζεσθαι χρή.
 Τόκος δὲ διδασκαλίας οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ ἢ διὰ τῶν ἔργων
 5 ἐπίδειξις.

Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς κατεβάλομεν τὸ ἀργύριον εἰς τὴν ἀκοὴν
 τὴν ὑμετέραν, ἀνάγκη λοιπόν, ὑμᾶς ἀποδοῦναι τὸν τόκον τῷ δε-
 σπότη, τουτέστι, τὴν σωτηρίαν τῶν ἀδελφῶν τῶν ὑμετέρων.
 Ὡστε εἰ μένοιτε ταῦτα κατέχοντες τὰ εἰρημένα μόνον καὶ μηδὲν ἐν
 10 ἑαυτοῖς ἐργαζόμενοι, δέδοικα μὴ τὴν αὐτὴν τῷ τὸ τάλαντον κατο-
 ρύξαντι δῶτε δίκην. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος διὰ τοῦτο τοὺς πόδας καὶ τὰς
 χεῖρας δεθείς, εἰς τὸ σκότος ἐξήγετο τὸ ἐξώτερον, ὅτι οὐκ ἐξήνεγ-
 κεν εἰς ἑτέρους ἄπερ ἤκουσεν. Ἴν' οὖν καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτὰ πάθω-
 μεν, τὸν τὰ πέντε δεξάμενον καὶ τὸν τὰ δύο τάλαντα, μιμησώμεθα·
 15 κἂν τε λόγον, κἂν τε χρήματα, κἂν τε σώματος πόνον, κἂν εὐχὴν,
 κἂν ἄλλ' ὅτιοῦν εἰς τὴν τοῦ πλησίον σωτηρίαν ἀναλῶσαι δεήση, μὴ
 ὀκνήσωμεν, ἵνα, πανταχόθεν τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθὲν ἡμῖν τάλαν-
 τον ἀναλόγως ἕκαστοι πολυπλασιάσαντες, δυνηθῶμεν τῆς μακα-
 ρίας ἐκείνης ἀκοῦσαι φωνῆς, «εὖ δοῦλε, ἀγαθὲ καὶ πιστέ, ἐπὶ ὀλίγα
 20 ἦς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ
 Κυρίου σου», ἣς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλαν-
 θωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ
 Πατρὶ ἢ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶ-
 νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μενος θὰ ζητοῦσα νὰ τὰ πάρω μὲ τόκο»³⁴, ἔδειξε ὅτι μετὰ τὴν ἀκρόαση (γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ κατάθεση τοῦ ἀργυρίου) πρέπει ἐκεῖνοι ποὺ ἄκουσαν τὴ διδασκαλία νὰ ἀποφέρουν τόκο. Καὶ τόκος τῆς διδασκαλίας δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ ἐπίδειξη αὐτῆς μὲ ἔργα.

Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἐγὼ κατέθεσα τὸ ἀργύριο στὴν ἀκοή σας, εἶναι ἀνάγκη πλέον νὰ ἀποδώσετε σεῖς στὸν Κύριο τὸν τόκο, δηλαδή τὴ σωτηρία τῶν ἀδελφῶν σας. Ὡστε, ἂν ἀρκεσθῆτε στὸ νὰ κατέχετε μόνο τὰ λεχθέντα καὶ δὲν κάμνετε τίποτε ἐσεῖς, φοβοῦμαι μήπως δεχθῆτε τὴν ἴδια τιμωρία μὲ ἐκεῖνον ποὺ ἔκρυψε τὸ τάλαντο στὴ γῆ³⁵. Γιατὶ ἐκεῖνος γι' αὐτό, ἀφοῦ τοῦ δέθηκαν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια, ὠδηγοῦνταν στὸ σκότος τὸ ἐξώτερο, γιατί δὲν μετέφερε στοὺς ἄλλους ἐκεῖνα ποὺ ἄκουσε. Γιὰ νὰ μὴν πάθουμε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς τὰ ἴδια, ἃς μιμηθοῦμε ἐκεῖνον, ποὺ ἔλαβε τὰ πέντε καὶ ἐκεῖνον ποὺ ἔλαβε τὰ δύο τάλαντα. Καὶ ἂν χρειασθῆ νὰ ξοδέψουμε γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ πλησίον εἴτε λόγο εἴτε χρήματα εἴτε κόπο σωματικὸ εἴτε προσευχὴ εἴτε ὅ,τιδήποτε ἄλλο, ἃς μὴ διστάσουμε, ὥστε, πολλαπλασιάζοντας ἀπὸ παντοῦ τὸ τάλαντο ποὺ ἀνάλογα μᾶς δόθηκε ἀπὸ τὸν Θεό, νὰ μπορέσουμε ν' ἀκούσουμε τὴ μακάρια ἐκείνη φωνή: «Εὗγε, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, ἐπειδὴ στὰ λίγα φάνηκες πιστός, σὲ πολλὰ θὰ σὲ ἐγκαταστήσω. Εἴσελθε στὴ χαρὰ τοῦ Κυρίου σου»³⁶, τὴν ὁποία εἶθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου καὶ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

34. Ματθ. 25,27.

35. Ματθ. 25,25 ἐ.

36. Ματθ. 25,21.

ΛΟΓΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟΝ ΒΑΒΥΛΑΝ

ΛΟΓΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟΝ ΒΑΒΥΛΑΝ

ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ

1. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μέλλων πρὸς τὸ πάθος ἢ
χωρεῖν καὶ τὸν θάνατον ἀποθνήσκειν τὸν ζωοποιὸν αὐτῇ τῇ τελε
ταία νυκτί, καλέσας ἰδίᾳ τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, ἄλλα τε διελέχ
πολλὰ καὶ παρήνευσε καὶ μετὰ τῶν ἄλλων εἶπέ τι καὶ τοιοῦτον α
5 τοῖς· «ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, τὰ ἔργα, ἃ ἐγ
ποιῶ, κάκεῖνος ποιήσει καὶ μείζονα τούτων ποιήσει». Καίτοι πο
λοὶ ἕτεροι διδάσκαλοί τε ἐγένοντο καὶ μαθητὰς ἔσχον καὶ θαύμα
ἐπεδείξαντο, καθὼς Ἑλλήνων παῖδες κομπάζουσιν, ἀλλ' ὅμως οἱ
δεῖς οὐδέποτε ἐκείνων τοιοῦτον οὐδὲ οὔτε εἰς νοῦν ἐβάλετο, οὔ
10 εἰπεῖν ἐτόλμησεν. Οὐδ' ἂν ἔχοιεν Ἑλλήνων τινές, κἂν πάντα ἀναι
σχυντοῖεν, ἐπιδειῖξαι πρόρρησιν ἢ λόγον τοιοῦτον κείμενον παρ' αὐ
τοῖς· ἀλλὰ φάσματα μὲν τῶν κατοικομένων καὶ νεκρῶν τινῶν εἰ
δωλα δεῖξαι, πολλοὶ πολλοὺς παρ' αὐτοῖς θαυματοποιούς φασὶ κα
φωνὰς δέ τινας ἀπὸ μνημείων τισὶν ἐνεχθῆναι λέγουσιν, ὅτι δέ τις
15 τῶν ζησάντων ἀνθρώπων καὶ θαυμασθέντων παρ' αὐτοῖς, ἢ οὐκ
μετὰ τελευτὴν ἐνόμισαν εἶναι θεοῦς, εἶπέ τι τοιοῦτον τοῖς ἑαυτοῦ
μαθηταῖς, οὐδεὶς ἂν αὐτῶν ἰσχυρίσαιτό ποτε. Καὶ τὴν αἰτίαν δὲ εἰ
βούλεσθε ἐρῶ, διὰ τί τὰ ἄλλα πάντα ἀπηρυθριασμένως καὶ γυμνῇ
ψευδόμενοι τῇ κεφαλῇ, τοιοῦτον οὐδέποτε οὐδὲν πλάσασθαι ἐτόλ
20 μησαν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ ἄνευ τινὸς λόγου ταύτης ἀπέσχοντο

ΛΟΓΟΣ

ΣΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟ ΒΑΒΥΛΑ

ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ

1. Ὄταν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπρόκειτο πλέον νὰ βαδίση πρὸς τὸ πάθος καὶ νὰ ὑποστῆ τὸν ζωοποιὸ θάνατο, τὴν τελευταία ἐκείνη νύχτα, ἀφοῦ κάλεσε ἰδιαιτέρως τοὺς μαθητὲς του, συζήτησε μαζί τους πολλὰ θέματα καὶ τοὺς ἔδωσε συμβουλές, καὶ μαζί μὲ τὰ ἄλλα τοὺς εἶπε καὶ αὐτό· «ἀλήθεια, ἀλήθεια σᾶς λέγω, ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει σὲ μένα, τὰ ἔργα ποὺ κάμνω ἐγώ, καὶ ἐκεῖνος θὰ τὰ κάμη, ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερα ἀπ' αὐτὰ θὰ κάμη»¹. Ἄν καὶ βέβαια ὑπῆρξαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι διδάσκαλοι, ποὺ καὶ μαθητὲς εἶχαν καὶ θαύματα ἔκαμεν, ὅπως καυχῶνται οἱ εἰδωλολάτρεις, ἀλλ' ὅμως κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς ποτὲ δὲν σκέφθηκε κάτι τέτοιο οὔτε καὶ τόλμησε νὰ πῆ. Οὔτε θὰ μπορούσαν κάποιοι ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρεις, κι ἂν ἀκόμη ξεπερνοῦσαν κάθε ἀδιαντροπία, νὰ δείξουν ὅτι ὑπάρχει στὰ βιβλία τους μιὰ τέτοια προφητεία ἢ λόγοι παρόμοιοι. Βέβαια μπορούν νὰ ποῦν, ὅτι πολλοὶ θαυματοποιοὶ τους παρουσίασαν φαντάσματα πεθαμένων καὶ εἰδῶλα κάποιων νεκρῶν, καὶ νὰ λέγουν ἐπίσης, ὅτι ἀπὸ ὠρισμένους ἀκούσθηκαν φωνές προερχόμενες ἀπὸ μνήματα, ὅμως κανεὶς δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἰσχυρισθῆ ποτέ, ὅτι κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἔζησαν καὶ θαυμάσθηκαν ἀπ' αὐτοὺς ἢ ποὺ θεωρήθηκαν μετὰ τὸν θάνατό τους θεοί, εἶπε κάτι τέτοιο στοὺς μαθητὲς του. Κι ἂν θέλετε μπορῶ νὰ σᾶς πῶ καὶ τὴν αἰτία, γιατί δηλαδή, ἐνῶ γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα ψεύδονται χωρὶς νὰ κοκκινίζουν καὶ νὰ σκεπάζουν τὸ πρόσωπό τους ἀπὸ ντροπή, ὅμως δὲν τόλμησαν ποτὲ νὰ πλάσουν κάτι τέτοιο. Καὶ βέβαια δὲν ἀπέφυγαν ἔτσι στὴν τύχη καὶ χωρὶς κανένα λόγο τὴ μηχανορραφία αὐτή, ἀλλὰ σκέφθηκαν μὲ πανουργία οἱ διαφθορεῖς ἐκεῖνοι, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ θέ-

τῆς μηχανῆς, ἀλλ' εἶδον τοῦτο κακούργως οἱ λυμεῶνες ἐκεῖνοι, ὅτι τὸν μέλλοντα ἀπατᾶν πιθανά τινα καὶ πολλῆς γέμοντα κομπείας καὶ πρὸ τὸ μὴ φωραθῆναι δυσδιάγνωστα συντιθέναι χρή.

Καὶ γὰρ τοὺς δεινοὺς τῶν τε ἰχθύων τῶν τε ὀρνίθων θηρευ-
 5 τὰς ἔθος οὐ γυμνὰ προτιθέναι τὰ θήρατρα, ἀλλὰ τῷ δελέατι πάντο-
 θεν αὐτὰ περιστείλαντας ἀκριβῶς, οὕτω τῆς ἄγρας περιγενέσθαι
 ἑκατέρας ἑκατέρους. Εἰ δὲ ἐκκαλύψαντες αὐτὰ τοῖς ἀλίσκεσθαι
 μέλλουσιν οὕτω παρεῖχον ὄραῖν, οὔτε ἰχθῦς, οὔτε ὀρνιθες τῶν ἀρκύ-
 10 πρὸσῆλθον αὐτοῖς, ἀλλὰ κεναιῖς ἂν ἕκαστος ἀπῆλθε χερσὶν οἴκαδε,
 ὃ τε θαλάττιος ὃ τε χερσαῖος θηρατῆς. Ἐπεὶ οὖν καὶ τούτοις σαγη-
 νεύειν ἀνθρώπους πρὸκειται, οὐκ ἔρριψαν γυμνήν τὴν ἀπάτην εἰς
 τὸ τοῦ βίου πέλαγος, ἀλλὰ πλασάμενοι καὶ συνθέντες τὰ δυνάμενα
 τοὺς ἀλογωτέρους ἐλεῖν, περαιτέρω προελθεῖν ἐφείσαντο τῷ ψεύ-
 15 δει, δεδοικότες τὴν ὑπερβολὴν καὶ φοβούμενοι, μὴ τῇ τῶν δευτέ-
 ρων ἀμετρίᾳ καὶ τὰ πρότερα ἀναλύσωσιν. Εἰ γὰρ εἶπον ὅτι τοιοῦ-
 τόν τι παρ' αὐτοῖς ἐπηγγείλατό τις, οἷον ὁ ἡμέτερος Σωτὴρ τοῖς μα-
 θηταῖς εἶπε τοῖς ἑαυτοῦ καὶ οἱ παρ' αὐτῶν ἠπατημένοι κατεγέλα-
 σαν ἂν αὐτῶν, ὡς οὐδὲ πιθανὰ ψεύσασθαι δυνηθέντων. Τὰ γὰρ
 20 τοιαῦτα καὶ προλέγειν καὶ πληροῦν μετὰ ἀληθείας, τῆς μακαρίας
 ἐκείνης δυνάμεως μόνης ἐστίν. Εἰ δέ τι καὶ δαίμονες ἴσχυσάν ποτε
 φαντάσαι τοὺς ἠπατημένους μικρόν, ἀλλ' ὅτε οὐπω τοῦ φωτὸς ἡ
 πηγὴ γνώριμος ἦν τοῖς πολλοῖς. Καὶ τότε δὲ αὐτόθεν ἐδείκνυτο, ὅτι
 δαιμόνων ἦν ἔργα τὰ τελούμενα, τῇ τε ἄλλῃ ἀπάτῃ καὶ ταῖς θυσίαις
 25 αὐταῖς. Τὸ γὰρ ἀνθρωπίνοις αἵμασι τοὺς ἑαυτῶν προστάττειν φοι-
 νίττεσθαι βωμοὺς καὶ παρὰ τῶν σπειράντων τὰ τοιαῦτα αὐτοῖς κε-
 λεύειν ἱερεῖα καταβάλλεσθαι, τίνα οὐκ ἂν ἀποκρύψειε μανίας ὑπερ-
 βολήν; Οἱ γὰρ μηδέποτε ἐκ τῶν ἡμετέρων κορεννόμενοι συμφο-
 ρῶν, μηδὲ εἰδότες ὄρον τινὰ καὶ πέρας τῆς μάχης τῆς πρὸς ἡμᾶς,
 30 ἀλλὰ ἀθάνατα λυττῶντες αἰεὶ, καθάπερ οὐκ ἀρκοῦν αὐτῶν ἐμπλή-
 σαι τὸν θυμόν, τὸ γυναικας καὶ παιδᾶς ἀντὶ προβάτων καὶ βοῶν εἰς

λει νὰ ἐξαπατήσῃ πρέπει τὰ λεγόμενά του νὰ ἔχουν κάποια ἀληθοφάνεια καὶ νὰ εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ κομψότητα, καὶ γιὰ νὰ μὴν ἀποκαλυφθῇ ἡ ἀπάτη του νὰ τὰ παρουσιάσῃ δυσκολονόητα.

Ἐπιπλέον καὶ οἱ ἔμπειροι κυνηγοὶ καὶ τῶν πουλιῶν καὶ τῶν ψαριῶν συνηθίζουν νὰ μὴ τοποθετοῦν ἀκάλυπτες τὶς παγίδες τους, ἀλλὰ ἀφοῦ τὶς τυλίζουν μὲ προσοχὴ ἀπὸ παντοῦ μὲ δολώματα, ἔτσι κατορθώνουν νὰ ἔχουν ἐπιτυχία στὸ κυνήγι τους ὁ καθένας ἀπὸ αὐτούς. Ἄν ὁμοίως ξεσκέπαζαν τὶς παγίδες τους δίνοντας ἔτσι τὴ δυνατότητα στὰ θηράματά τους νὰ τὶς δοῦν, οὔτε ψάρια οὔτε πουλιὰ θὰ ἔμπαιναν μέσα στὶς παγίδες ἐκεῖνες· ἢ καλύτερα οὔτε κἂν θὰ τὶς πλησίαζαν ἀπὸ τὴν ἀρχή, καὶ ἔτσι θὰ γύριζαν στὸ σπίτι μὲ ἄδεια χέρια καὶ ὁ ψαρᾶς καὶ ὁ κυνηγός. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ αὐτοὶ ἐπρόκειτο νὰ ἀλιεύουν ἀνθρώπους, δὲν ἔρριξαν ἀκάλυπτη τὴν ἀπάτη στὸ πέλαγος τῆς ζωῆς, ἀλλὰ, ἀφοῦ διέπλασαν καὶ συνέθεσαν ἐκεῖνα ποὺ μποροῦν νὰ συλλάβουν τοὺς ἀλογωτέρους, δίσταξαν νὰ προχωρήσουν παρὰ πέρα καὶ νὰ φθάσουν στὸ ψεῦδος, γιὰ τὴν φοβήθησαν τὴν ὑπερβολή, μήπως δηλαδὴ μὲ τὴν ἀμετρία τῶν δευτέρων ἀποκαλύψουν καὶ τὰ προηγούμενα. Ἄν δηλαδὴ ἔλεγαν, ὅτι κάποιος δικός τους εἶπε κάτι τέτοιο ποὺ εἶπε ὁ δικός μας Σωτήρας στοὺς μαθητές του, τότε καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἐξαπατήθηκαν ἀπ' αὐτοὺς θὰ τοὺς εἰρωνεύονταν, γιὰ δὲν μπόρεσαν οὔτε πειστικὰ ψέματα νὰ ποῦν. Γιὰ τὸ νὰ προλέγῃ τέτοια πράγματα καὶ νὰ τὰ πραγματοποιῇ μὲ ἀκρίβεια ἀνήκει σ' ἐκείνη μόνον τὴ μακάρια δύναμη. Ἄν ὁμοίως κάποτε καὶ οἱ δαίμονες μπόρεσαν νὰ πείσουν κάπως ἐκείνους ποὺ ἀπατήθηκαν, αὐτὸ συνέβηκε τότε ποὺ δὲν ἦταν ἡ πηγὴ τοῦ φωτὸς γνωστὴ στοὺς πολλούς. Ἀλλὰ καὶ τότε ἀπὸ αὐτὸ γίνονταν φανερό, ὅτι ἦταν ἔργα τῶν δαιμόνων ἐκεῖνα ποὺ γίνονταν, καὶ ἀπὸ τὴν ἀπάτη δηλαδὴ καὶ ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς θυσίες. Γιὰ τὸ νὰ προστάζουν νὰ βᾶφουν τοὺς βωμούς τους μὲ ἀνθρώπινα αἵματα καὶ νὰ προσφέρουν σ' αὐτοὺς οἱ ἴδιοι οἱ γονεῖς τὰ παιδιὰ τους σὰν θυσία ἱερή, ποιά μανία ὑπερβολικὴ δὲν ξεπερνάει; Ἐκεῖνοι δηλαδὴ ποὺ δὲν χορταίνουν ποτὲ ἀπὸ τὶς συμφορὰς μας οὔτε γνωρίζουν κάποιο ὄριο καὶ τέλος τοῦ πολέμου τους πρὸς ἐμᾶς, ἀλλὰ αἰώνια λυσομανοῦν ἐναντίον μας, σὰν νὰ μὴ ἔφθανε νὰ ἰκανοποιηθῇ τὸ θυμὸ τους τὸ ὅτι κατασφάζονταν ἐπάνω στοὺς βωμούς τους γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἀντὶ προβάτων καὶ βοδιῶν,

τοὺς αὐτῶν κατασφάττεσθαι βωμούς, ἐπενόησαν ξένην ἀνδροφονίας παρανομίαν καὶ καινότερον συμφορᾶς ἐπεισήγαγον τρόπον.

Οὗς γὰρ ἔδει πενθεῖν τὰς τῶν ἀνηρημένων σφαγὰς, τούτους ἐπεισαν εἰς τὴν ἀθλίαν ἐκείνην μισοφονίαν προάγειν αὐτούς. Καὶ ἵνα
5 μὴ μόνον οἱ παρὰ τῶν ἀνθρώπων τεθέντες ἀτιμάζονται νόμοι καὶ τοὺς τῆς φύσεως αὐτοὺς θεσμοὺς ἐκ βάθρων ἀνέσπασαν, αὐτὴν καθ' ἑαυτῆς ἐκβακχεύσαντες, καὶ τὸν ἀπάντων ἐναγέστερον φόνον εἰς τὸν τῶν ἀνθρώπων εἰσάγοντες βίον. Οὐδένας γὰρ ἐχθροὺς οὕτω λοιπόν, ὡς τοὺς γεγεννηκότας ἅπαντες ἔδεισαν καὶ οἷς ἐχρῆν
10 μάλιστα πάντων θαρρεῖν, τούτους μάλιστα πάντων δι' ὑποψίας εἶχον καὶ ἀπεστρέφοντο. Οἱ γὰρ ἀλάστορες ἐκεῖνοι, δι' ὧν ὁ Θεὸς αὐτοὺς ἐπὶ τὴν θεωρίαν τοῦδε τοῦ κόσμου παρήγαγε, διὰ τούτων αὐτοὺς ταύτης ἐκβαλεῖν ἐφιλονείκησαν τῆς δωρεᾶς, τοὺς πρὸς τὸ ζῆν ὑπηρετησαμένους, τούτους καὶ τοῦ θανάτου καταστήσαντες αἰ-
15 τίους, ὥσπερ ἐπιδειῖσαι βουλόμενοι, ὅτι πλέον οὐδὲν αὐτοῖς γέγονεν ἐκ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ· οὐ γὰρ ἐτέρων δεήσονται σφαγῶν, ἀλλὰ τῶν φουσαμένων αὐτῶν. Ταῦτα εἰ καὶ θαῦμά τι παρηκολούθησεν μέγα, μὴ ὅτι εἰ που τι καὶ ἐδείχθη μικρὸν καὶ οὐδενὸς ἄξιον λόγου καὶ πολλῆς γέμον ἀπάτης ἦν, ἀλλ' εἰ καὶ μεγάλα ἦν τὰ γινόμενα
20 ταῦτα, ἅπερ εἶπον, τοῖς μὴ λίαν ἐξεστηκόσιν ἱκανὰ δεῖξαι, τίνες ἦσαν οἱ καὶ ἐκεῖνα ἐργαζόμενοι, πῶς μιαιοὶ καὶ παμμίαιοι καὶ πάντα ἐπ' ἀνατροπῇ καὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς καταστάσεως τεκταίνοντες τῆς ἡμετέρας.

2. Ἄλλ' οὐχ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς τοιοῦτον οὐδὲν ἐπέταξεν
25 ἡμῖν, ἀλλὰ θαυμαστός ὢν διὰ τὰ τεράστια, διὰ τὰ προστάγματα τῶν θαυμάτων οὐχ ἦττον, παρὰ πάντων ἂν προσκυνοῖτο δικαίως καὶ πιστεύοιτο εἶναι Θεός. Τὴν γὰρ παρανομίαν ταύτην αὐτὸς ἐλθὼν ἔλυσε· καὶ τὸ θαυμαστότερον, ὅτι τῆς ἀγρίας καὶ ἀπηνουῶς τυραννίδος, οὐ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς
30 βλασφημοῦντας αὐτὸν ἐκείνους ἀπήλλαξεν· οὐδὲ γὰρ Ἑλλήνων τις ἐτι τοιαύτας θυσίας τοῖς ἑαυτοῦ δαίμοσι προσάγειν ἠνάγκασται.

ἐπινόησαν παράξενη παρανομία ἀνθρωποκτονίας καὶ καθιέρωσαν καινούργιο τρόπο συμφορᾶς.

Ἐκείνους δηλαδή πού ἔπρεπε νὰ πενθοῦν ὅσους σφαγιάζονται, τοὺς ἔπεισαν νὰ κάμουν τὴν ἄθλια ἐκείνη ἀνθρωποκτονία. Καὶ γιὰ νὰ μὴν ἀτιμάζονται μόνο οἱ νόμοι πού θεσπίσθηκαν ἀπο τοὺς ἀνθρώπους, ἐκρίζωσαν καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς θεσμοὺς τῆς φύσεως, ἐξεγείροντας αὐτὴν κατὰ τρόπο μανιακὸ κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ της, καὶ ἔτσι εἰσήγαγαν στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων τὸν πιὸ βδελυρὸ φόνο ἀπὸ ὄλους. Γιατὶ κανένα πλεόν ἀπὸ τοὺς τοὺς ἐχθροὺς τοὺς δὲν φοβοῦνταν ὄλοι τόσο, ὅσο τοὺς γονεῖς τοὺς, καὶ ἐκείνους πού ἔπρεπε κυρίως νὰ ἐμπιστεύονται, αὐτοὺς πρὸ πάντων ὑποψιάζονταν περισσότερο ἀπ' ὄλους καὶ τοὺς ἀποστρέφονταν. Οἱ ἄθλιοι δηλαδή ἐκεῖνοι δαίμονες κατάρθωσαν μὲ ἐκείνους πού ὁ Θεὸς ἔφερε τοὺς ἀνθρώπους στὴ ζωὴ αὐτὴ, μὲ αὐτοὺς νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ αὐτοὺς αὐτὴ τὴ δωρεά, καὶ ἐκείνους πού ὑπηρέτησαν αὐτοὺς νὰ ἔλθουν στὴ ζωὴ, αὐτοὺς κατέστησαν αἴτιους καὶ τοῦ θανάτου τοὺς, θέλοντας ἔτσι νὰ τοὺς δείξουν, ὅτι δὲν κέρδισαν τίποτε ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ· γιὰτὶ δὲν θὰ χρειασθοῦν ἄλλους σφαγεῖς, ἀλλ' ἐκεῖνοι πού τοὺς ἔφεραν στὴ ζωὴ θὰ γίνουν οἱ σφαγεῖς τοὺς. Κι ἂν αὐτὰ τὰ συνώδευε κατὰ τύχη καὶ κάποιο μεγάλο θαῦμα, γιὰ νὰ μὴ ἀποδειχθῇ κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα πού συνέβαιναν μηδαμινὸ καὶ ἀνάξιο λόγου, καὶ τὸ θαῦμα αὐτὸ ἦταν γεμᾶτο ἀπὸ ἀπάτη· ἀλλὰ κι ἂν ἀκόμη ἐκεῖνα πού συνέβαιναν καὶ τὰ ὁποῖα ἀνέφερα ἦταν μεγάλα, ἦταν ὅμως ἱκανὰ νὰ δείξουν σ' ἐκείνους πού δὲν εἶχαν φθάσει σὲ μεγάλο βαθμὸ παραλογισμοῦ, ποιοὶ ἦταν ἐκεῖνοι πού ἔκαμναν καὶ αὐτά, πῶς ἦταν μιανοὶ καὶ γεμᾶτοι βδελυγμῶ, καὶ ὅτι ὄλα τὰ μηχανεύονταν γιὰ νὰ ἀνατρέψουν τὴ ζωὴ καὶ τὴν ὄλη κατάστασή μας.

2. Ὅμως ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἔδωσε καμμιά τέτοια ἐντολή, ἀλλὰ ὄντας θαυμαστός γιὰ τὰ ὑπερφυσικὰ θαύματα πού ἔκαμε καὶ ὄχι λιγώτερο καὶ γιὰ τὰ προστάγματα πρὸς ἐπιτέλεση θαυμάτων, δικαίως θὰ ἔπρεπε νὰ προσκυνῆται καὶ πιστεύεται ἀπὸ ὄλους ὅτι εἶναι Θεός. Γιατὶ τὴν παρανομία αὐτὴ τὴν κατάργησε ὅταν ἦλθε, καὶ τὸ θαυμαστότερο εἶναι, ὅτι ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν ἄγρια καὶ σκληρὴ τυραννία τῶν δαιμόνων ὄχι μόνο ἐμᾶς πού τὸν προσκυνοῦμε, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους πού τὸν βλασφημοῦν. Κανεῖς δηλαδή τώρα οὔτε καὶ ἀπὸ τοὺς ἐδωολάτρεις ἀναγκάζεται πιά νὰ προσφέρῃ

Τοσαύτη πρὸς τὸ ἡμέτερον αἰεὶ φιλανθρωπία κέχρηται γένος καὶ
 ὧν οἱ δαίμονες τοὺς ἑαυτῶν φίλους εἰργάσαντο κακῶν, μείζονα ὁ
 Θεὸς τοὺς ἐχθροὺς ἐποίησεν ἀγαθὰ. Οἱ μὲν γὰρ δαίμονες τοὺς θε-
 ραπεύοντας αὐτοὺς καὶ τιμῶντας, τῶν οἰκείων παίδων γενέσθαι
 5 σφαγέας ἠνάγκασαν, ὁ δὲ Χριστὸς τοὺς ἀποστρεφόμενους αὐτὸν
 τούτων τῶν ἐπιταγμάτων ἀπήλλαξε καὶ τῆς θηριώδους λειτουρ-
 γίας τὴν ἀτέλειαν καὶ τὴν θαυμαστὴν ταύτην εἰρήνην, οὐκ εἰς τοὺς
 οἰκείους μόνους συνέκλεισεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀλλοτρίους ἐξήγα-
 γεν, δεικνὺς ὅτι ἐκεῖνοι μὲν τύραννοί τινες καὶ τοῦ γένους ἡμῶν
 10 ἐχθροὶ καὶ λυμεῶνές εἰσι, δι' ὃ καὶ τοῖς οἰκειωμένοις ὡς ἀλλο-
 τρίοις ἐκέχρητο· καὶ γὰρ ἦσαν ἀλλότριοι. Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ
 δημιουργὸς καὶ σωτὴρ τοῦ παντὸς γένους ἀνθρώπων αὐτὸς ἦν· διὸ
 καὶ τῶν ἀλλοτριωμένων ὡς ἰδίων ἐφείδετο. Καὶ γὰρ ἦν ἴδιον ἔργον
 αὐτοῦ πᾶσα ἢ τῶν ἀνθρώπων φύσις, καθὼς καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ
 15 φησιν, «εἰς τὰ ἴδια ἦλθε καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐκ ἐδέξαντο».

Ἄλλὰ πᾶσαν μὲν αὐτοῦ καταλέγειν τὴν φιλανθρωπίαν οὐ τοῦ
 παρόντος καιροῦ, ἀλλὰ κἂν πάντας τοὺς αἰῶνας περὶ αὐτῆς φθέγ-
 γηταί τις, κἂν τοσαύτην ἔχη δύναμιν, ὅσῃν τὰς ἀσωμάτους δυνά-
 μεις εἰκός, οὐδὲ οὕτως ἐφάψεται τῆς ἀξίας ποτέ. Ὅσον γὰρ ἐστὶν
 20 ἀγαθός, μόνος οἶδεν αὐτός, ἐπειδὴ καὶ μόνος ἐστὶν οὕτως ἀγαθός.
 Ὅρα γοῦν οἷα τοῖς μαθηταῖς φησιν, «ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὁ πι-
 στεύων εἰς ἐμέ, τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, κάκεῖνος ποιήσει καὶ μείζονα
 τούτων ποιήσει». Οὐδὲ γὰρ ἂν τοσαύτης αὐτοῖς μετέδωκε τῆς τι-
 μῆς, μὴ λίαν καὶ ἀπείρως ὦν ἀγαθός. Εἰ δέ τις ἡμῖν ἀμφισβητοίη,
 25 ποῦ τέλος ἔσχεν οὗτος ὁ χρησμός, τὸ βιβλίον μετὰ χειρᾶς λαβῶν, ὃ
 καλεῖται μὲν Πράξεις ἀποστόλων, ἔχει δὲ αὐτὰς οὐ πάσας, ἀλλ'
 οὐδὲ πάντων αὐτῶν, ἀλλ' ἐνὸς ἢ δύο καὶ ταύτας εὐαριθμήτους,
 ὄψεται τοὺς μὲν ἀρρωστοῦντας ἐπὶ τῶν κλινιδίων κατακειμένους,
 τὰς δὲ σκιᾶς μόνον τῶν μακαρίων ἐκείνων ἐφαπτομένας τε αὐτῶν
 30 ἅμα καὶ τὴν ὑγίειαν ἐργαζομένας, πολλοῖς δὲ τῶν μαινομένων τῶν
 ἱματίων Παύλου οὐδὲν πλέον ἐδέησε πρὸς τὴν τοῦ κινουῦντος αὐ-

2. Ἰω. 1,11.

3. Ἰω. 14,12.

4. Πράξ. 5,15.

τέτοιες θυσίες στους θεούς του. Τόση μεγάλη φιλανθρωπία δείχνει πάντοτε πρὸς τὸ γένος μας καὶ ἀντὶ τῶν συμφορῶν ποὺ προξένησαν οἱ δαίμονες στους φίλους τους, ὁ Θεὸς χάρισε μεγαλύτερα ἀγαθὰ στους ἐχθρούς του. Οἱ δαίμονες δηλαδὴ ἐξανάγκασαν ἐκείνους ποὺ τοὺς λατρεύουν καὶ τοὺς τιμοῦν νὰ γίνουν σφαγεῖς τῶν παιδιῶν τους, ἐνῶ ὁ Χριστὸς ἀπάλλαξε ἀπὸ τὰ προστάγματα αὐτὰ καὶ τὴν ἀτέλεια τῆς θηριώδους θυσίας ἐκείνους ποὺ τὸν ἀποστρέφονταν, καὶ τὴν θαυμαστὴ αὐτῆ εἰρήνη δὲν τὴν περιώρισε στους δικούς του μόνο, ἀλλὰ τὴν ἐπεξέτεινε καὶ στους ξένους, δείχνοντας ἔτσι, ὅτι ἐκεῖνοι εἶναι τύραννοι τοῦ γένους μας καὶ ἐχθροὶ καὶ καταστροφεῖς, γι' αὐτὸ καὶ τοὺς δικούς τους τοὺς ἀντιμετώπιζαν σὰν ξένους, καὶ παραγματικὰ ἦταν ξένοι, ἐνῶ ὁ Χριστὸς εἶναι βασιλεὺς καὶ δημιουργὸς καὶ σωτήρας ὅλου τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, γι' αὐτὸ καὶ λυπόταν γιὰ ἐκείνους ποὺ εἶχαν ἀποξενωθῆ ἀπὸ αὐτόν. Καθ' ὅσον δικό του ἔργο εἶναι κάθε ἀνθρώπινη φύση, ὅπως λέγει καὶ ὁ μαθητὴς του· «ἦλθα στὰ δικά μου καὶ οἱ δικοὶ μου δὲν μὲ δέχθηκαν»².

Ὅμως τὸ νὰ ἀναφέρουμε τώρα ὅλη τὴ φιλανθρωπία του δὲν εἶναι τοῦ παρόντος καιροῦ, ἀλλὰ κι ἂν ἀκόμη κάποιος ὁμιλῆ ὅλους τοὺς αἰῶνες γι' αὐτήν, κι ἂν ἀκόμη ἔχη τόση δύναμη, ὅση φυσικὸ εἶναι νὰ ἔχουν οἱ ἀσώματες δυνάμεις, οὔτε καὶ ἔτσι θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ μιλήσει ἐπάξια γι' αὐτήν. Τὸ πόσο ἀγαθὸς δηλαδὴ εἶναι, αὐτὸς ὁ μόνος τὸ γνωρίζει, ἐπειδὴ καὶ ὁ μόνος αὐτὸς εἶναι τόσο ἀγαθός. Πρόσεχε λοιπὸν τί λέγει στους μαθητὲς του· «ἀλήθεια σᾶς λέγω, ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει σὲ μένα, τὰ ἔργα ποὺ κάμνω ἐγώ, θὰ τὰ κάμη καὶ ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτὰ θὰ κάμη»³. Δὲν θὰ ἦταν δυνατό νὰ δώση τόση μεγάλη τιμὴ σ' αὐτούς, ἂν δὲν ἦταν ὑπερβολικὰ ἀγαθός. Ἄν ὅμως κάποιος ἀπὸ μᾶς ἔφθανε στὸ σημεῖο ν' ἀμφισβητήσῃ καὶ νὰ πῇ, ποὺ ἐκπληρώθηκε ὁ χρῆσμός αὐτός, ἅς πάρῃ στὰ χέρια τοῦ βιβλίου ποὺ καλεῖται Πράξεις Ἀποστόλων (δὲν ἔχει αὐτὸ ὅλες τὶς πράξεις ἀλλ' οὔτε καὶ τὶς πράξεις ὅλων τῶν Ἀποστόλων, παρὰ μόνον ἑνὸς ἢ δύο καὶ ἀπ' αὐτῆς λίγες πάλι), καὶ θὰ δῆ ὅτι πολλοὶ ἀσθενεῖς, ποὺ ἦταν κατάκοιτοι στὰ κρεβάτια τους, μόλις οἱ σκιῆς μόνο τῶν Ἀποστόλων τοὺς ἄγγισαν ἀμέσως ἀπέκτησαν τὴν ὑγεία τους⁴, ἐνῶ πολλοὶ δαιμονιζόμενοὶ δὲν χρειάσθηκαν τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ νὰ ἀγγίσουν τὰ ἐνδύματα τοῦ Παύλου καὶ ν'

τοὺς δαίμονος ἀπαλλαγὴν. Εἰ δέ τις ταῦτα τῷφον εἶναι λέγοι καὶ τερατείαν πλασμάτων ἀπίθανον, ἀλλὰ τά γε νῦν ὀρώμενα ἱκανὰ τὸ βλάσφημον ἐμφράξαι στόμα καὶ καταισχυῖναι καὶ τὴν ἀχαλίνωτον γλῶτταν ἐπισχεῖν. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένη οὐ
5 χώρα, οὐκ ἔθνος, οὐ πόλις, ἔνθα ταῦτα οὐκ ἕδεται τὰ παράδοξα, οὐ θαυμασθέντα ποτὲ εἰ πλάσματα ἦν. Καὶ τοῦ λόγου τὴν μαρτυρίαν ὑμεῖς ἂν παράσχοιτε ταύτην ἡμῖν· οὐ γὰρ δεησόμεθα παρ' ἐτέρων τὴν πίστιν τῶν λεγομένων λαβεῖν, ὑμῶν τῶν ἐχθρῶν ταύτην παρεχομένων ἡμῖν.

10 Εἶπε γὰρ μοι, διὰ τί τὸν Ζωροάστρην ἐκεῖνον καὶ τὸν Ζάμολξιν οὐδὲ ἐξ ὀνόματος ἴσασιν οἱ πολλοί, μᾶλλον δὲ οὐδέ τινες, πλὴν ὀλίγων τινῶν; Ἄρ' οὐχ ὅτι πλάσματα ἦν τὰ περὶ ἐκείνων λεγόμενα ἅπαντα; Καίτοι γε κάκεῖνοι καὶ οἱ τὰ ἐκείνων συνθέντες δεινοὶ γενέσθαι λέγονται, οἱ μὲν γοητείαν εὐρεῖν καὶ ἐργάσασθαι, οἱ
15 δὲ συσκιᾶσαι ψεῦδος τῇ τῶν λόγων πιθανότητι. Ἀλλὰ πάντα μάτην γίνεται καὶ εἰκῆ, ὅταν ἢ τῶν λεγομένων ὑπόθεσις σαθρὰ καὶ ψευδῆς οὕσα τύχη, ὡσπερ οὖν, ὅταν ἰσχυρὰ καὶ ἀληθῆς, ἅπαντα πάλιν μάτην γίνεται καὶ εἰκῆ τὰ πρὸς ἀνατροπὴν ἐπινοούμενα παρὰ τῶν ἐχθρῶν· οὐδεμιᾶς γὰρ δεῖται βοηθείας ἢ τῆς ἀληθείας ἰσχύος· ἀλλὰ
20 κἂν μυρίους ἔχη τοὺς σβεννύντας αὐτήν, οὐ μόνον οὐκ ἀφανίζεται, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν τῶν ἐπηρεάζειν ἐπιχειρούντων φαιδροτέρα καὶ ὑψηλοτέρα ἄνεισι, τῶν εἰκῆ κοπτόντων ἑαυτοὺς καὶ μαινομένων καταγελοῦσα.

Τὰ μὲν γὰρ παρ' ἡμῖν, ἃ φατε πλάσματα εἶναι, καὶ τύραννοι
25 καὶ βασιλεῖς καὶ λόγων ἄμαχοι σοφισταί, ἤδη δὲ καὶ φιλόσοφοι καὶ γόητες καὶ μάγοι καὶ δαίμονες καθελεῖν ἐσπούδασαν, «καὶ ἐξησθένησεν ἐπ' αὐτοὺς ἢ γλῶσσα αὐτῶν», κατὰ τὸν προφητικὸν λόγον, καὶ «βέλη νηπίων ἐγενήθησαν αἱ πληγαὶ αὐτῶν». Οἱ μὲν γὰρ βασι-

5. Ὁ Ζωροάστρης ἢ Ζαρατούστρα εἶναι θεὸς τῶν ἱρανικῶν φυλῶν, ἐνῶ ὁ Ζάμολξιν ἦταν ὁ νομοθέτης καὶ ὁ θρησκευτικὸς μεταρρυθμιστὴς τῶν Θρακῶν καὶ ἰδικὰ τῶν Γεττῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καὶ θεοποιήθηκε. Βλ. Ἡροδότου, Ἱστορία IV 94–96.

6. Ψαλμ. 63,9.

ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τὸν δαίμονα πού τοὺς κατηύθυνε. Ἐάν κάποιος πάλι λέγῃ ὅτι αὐτὰ εἶναι κομπασμὸς καὶ ἀπίστευτη τερατώδης φαντασία, ὅμως αὐτὰ πού βλέπουμε τώρα εἶναι ἱκανὰ νὰ κλείσουν καὶ νὰ καταντροπιάσουν τὸ βλάσφημο στόμα καὶ νὰ συγκρατήσουν τὴν ἀχαλίνωτη γλῶσσα. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει στὴν αὐτοκρατορία μας οὔτε χώρα οὔτε ἔθνος οὔτε πόλη, πού νὰ μὴν ἐξιστοροῦνται αὐτὰ τὰ παράδοξα καὶ πού δὲν θὰ θαυμάζονταν ποτέ, ἂν ἦταν πλάσματα φαντασίας. Καὶ τὴν ἀλήθεια αὐτὴ τοῦ λόγου μου θὰ τὴν ἐπιβεβαιώσετε σεῖς οἱ ἴδιοι· γιατί δὲν θὰ χρειασθῆ νὰ ἐπιβεβαιώσωμε ἀπὸ ἄλλους τὰ λεγόμενά μας, ἀφοῦ σεῖς οἱ ἐχθροὶ μας μᾶς παρέχετε τὴν ἐπιβεβαίωση αὐτή.

Πές μου λοιπόν· γιατί τὸν Ζωροάστρη καὶ τὸν Ζάμολξη⁵ δὲν τοὺς γνωρίζουν οὔτε κατ' ὄνομα οἱ πολλοί, ἢ καλύτερα ὄχι πολλοί, ἀλλὰ ἐλάχιστοι μόνο; Ἐραγε ὄχι ἐπειδὴ τὰ ὅσα λέγονται γιὰ ἐκείνους εἶναι κατασκευάσματα τῆς φαντασίας; Ἐάν καὶ βέβαια καὶ ἐκεῖνοι καὶ αὐτοὶ πού συνέθεσαν τὰ σχετικὰ μὲ τὴ ζωὴ τους λέγεται ὅτι ἦσαν δεινοί, ἐκεῖνοι ἐφευρίσκοντας καὶ πράττοντας μεγάρες, αὐτοὶ πάλι συγκαλύπτοντας τὸ ψεῦδος μὲ τὴν πειστικότητα τῶν λόγων. Ἄλλ' ὅλα γίνονται στὰ χαμένα καὶ χωρὶς λόγο, ὅταν συμβῆ ἡ αἰτία τῶν λεγόμενων νὰ εἶναι σαθρὴ καὶ ψευδής, ὅπως πάλι, ὅταν εἶναι ἰσχυρὴ καὶ ἀληθής, γίνονται τότε στὰ χαμένα καὶ χωρὶς λόγο ὅλα ἐκεῖνα πού ἐπινοοῦνται ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς γιὰ τὴν ἀντροπή της. Γιατὶ ἡ δύναμη τῆς ἀλήθειας δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ καμμιά βοήθεια, ἀλλὰ, κι ἂν ἀκόμη εἶναι μυριάδες ἐκεῖνοι πού θέλουν νὰ τὴν σβήσουν, ὄχι μόνο δὲν ἐξαφανίζεται, ἀλλὰ ἀνέρχεται σφοδρότερα σὲ μεγαλύτερα ὕψη μὲ τὴ βοήθεια ἐκείνων πού ἐπιχειροῦν νὰ τὴ βλάψουν, καταγελώντας ὅλους αὐτοὺς πού ἄσκοπα κοπιᾶζουν καὶ μαίνονται ἐναντίον της.

Ἐὸλα λοιπόν τὰ δικά μας, τὰ ὁποῖα σεῖς λέτε ὅτι εἶναι πλάσματα φαντασίας, ἐπεχείρησαν νὰ τὰ ἐξαφανίσουν καὶ τύραννοι καὶ βασιλεῖς καὶ ἀκαταμάχητοι στοὺς λόγους σοφιστές, καθὼς ἐπίσης καὶ φιλόσοφοι καὶ θαυματοποιοὶ καὶ μάγοι καὶ δαίμονες, ἀλλὰ κατὰ τὸν προφητικὸν λόγο, «παρέλυσε σ' αὐτοὺς ἡ γλῶσσα τους»⁶, καὶ «κατήντησαν τὰ πλήγματα αὐτῶν ὅμοια μὲ τὶς πληγές πού προξε-

λείψ τοσοῦτον ἐκέρδαναν ἐκ τῆς καθ' ἡμῶν ἐπιβουλής, ὅσον θη-
 ριωδίας δόξαν παρὰ πᾶσιν ἔλαβον. Διὰ γὰρ τὸν κατὰ τῶν μαρτύ-
 ρων θυμὸν εἰς τὴν τῆς κοινῆς φύσεως ἐξενεχθέντες ἀπήνειαν, μυ-
 ρίοις ἑαυτοῦς οὐ συνεῖδον περιβαλόντες ὄνειδεσιν. Οἱ δὲ φιλόσοφοι
 5 καὶ δεινοὶ ῥήτορες δόξαν πολλήν, οἱ μὲν ἐπὶ σεμνότητι, ὁ δὲ ἐπὶ λό-
 γων δυνάμει παρὰ τοῖς πολλοῖς ἔχοντες, μετὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς μάχην
 καταγέλαστοι γεγόνασι καὶ παίδων ληρούντων ἀπλῶς οὐδὲν δια-
 φέρειν ἔδοξαν. Ἀπὸ γὰρ ἔθνῶν καὶ δήμων τοσοῦτων οὐ σοφόν
 τινα, οὐκ ἄσοφον, οὐκ ἄνδρα, οὐ γυναῖκα, ἀλλ' οὐδὲ παιδίον μικρὸν
 10 μεταπεῖσαι ἴσχυσαν, ἀλλὰ τοσοῦτός ἐστι τῶν ὑπ' αὐτῶν γεγραμμέ-
 νων ὁ γέλως, ὥστε ἀφανισθῆναι καὶ τὰ βιβλία πάλαι καὶ ἅμα τῷ
 δειχθῆναι καὶ ἀπολέσθαι τὰ πολλά. Εἰ δὲ πού τι καὶ εὐρεθείη δια-
 σωθέν, παρὰ Χριστιανοῖς τοῦτο σωζόμενον εὔροι τις ἂν· τοσοῦτον
 ἀπέχομεν βλάβην τινὰ παρὰ τῆς ἐκείνων ὑποπτεῦειν ἐπιβουλής·
 15 οὕτω καταγελωῶμεν τῆς πολλῆς τῶν μηχανημάτων αὐτῶν περιερ-
 γίας. Οὔτε γὰρ εἰ τὰ σώματα ἀδαμάντινα καὶ ἄφθαρτα ἦν ἡμῖν,
 σκορπίους καὶ ὄφεις καὶ πῦρ ταῖς χερσὶν ἐπισφίγγοντες ἐδείσαμεν
 ἂν, ἀλλὰ καὶ ἐπεδειξάμεθα· οὔτε ἐπειδὴ τὰς ψυχὰς ἡμῖν καὶ τὴν πί-
 στιν τοιαύτην κατεσκεύασεν ὁ Χριστός, τὰ φάρμακα τῶν ἐχθρῶν
 20 ἔχοντες δεδοίκαμεν. Εἰ γὰρ ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων καὶ πάσης
 τοῦ διαβόλου τῆς τυραννίδος πατεῖν ἡμῖν ἐπιτέτακται, πολλῶ μᾶλ-
 λον ἐπάνω σκωλήκων καὶ κανθάρων· τοσοῦτον γὰρ τὸ μέσον τῆς
 τούτων βλάβης πρὸς τὴν ἐκείνου τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἐπιβουλήν.
 3. Καὶ τὰ μὲν ἡμέτερα τοιαῦτα, τὰ δὲ ὑμέτερα ἐπολέμησε μὲν
 25 αὐτοῖς οὐδεὶς οὐδέποτε· οὐδὲ γὰρ θέμις Χριστιανοῖς ἀνάγκη καὶ βία
 καταστρέφειν τὴν πλάνην, ἀλλὰ καὶ πειθοῖ καὶ λόγῳ καὶ προση-
 νείᾳ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐργάζεται σωτηρίαν. Ὅθεν οὐδεὶς τῶν τὰ
 τοῦ Χριστοῦ φρονούντων βασιλεὺς δόγματα καθ' ὑμῶν ἔθηκε
 τοιαῦτα, οἷα καθ' ἡμῶν οἱ τὰ τῶν δαιμόνων θεραπεύσαντες ἐπε-
 30 νόησαν. Ἀλλ' ὁμως τοσαύτης ἀπολαύσασα ἡσυχίας καὶ ὑπ' οὐδε-

7. Ψαλμ. 63,8.

8. Πρόκειται γὰρ τοὺς μαρτυρικοὺς θανάτους τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ θη-
 ρίων.

νοῦν τὰ βέλη τῶν νηπίων»⁷. Οἱ βασιλεῖς δηλαδή αὐτὸ μόνο κέρδισαν μὲ τὴν ἐπιβουλή ἐναντίον μας, τὸ νὰ γνωρίσουν ὅλοι τὴ θηριωδία τους. Γιατὶ φθάνοντας μὲ τὸν θυμὸ τους ἐναντίον τῶν μαρτύρων στὴν ἀπανθρωπιά αὐτὴ κατὰ τῆς κοινῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων, δὲν ἀντιλήφθηκαν ὅτι περιέβαλαν τὸν ἑαυτὸ τους μὲ ἀμέτρητα χλευάσματα. Οἱ φιλόσοφοι πάλι καὶ οἱ δεινοὶ ρήτορες ποὺ θεωροῦνται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἔνδοξοι οἱ πρῶτοι γιὰ τὴ σεμνότητά τους καὶ οἱ δεῦτεροι γιὰ τὴ ρητορικὴ τους δεινότητα, ἔγιναν καταγέλαστοι μετὰ τὴν ἐναντίον μας μάχη καὶ φάνηκαν ὅτι δὲν διαφέρουν καθόλου ἀπὸ τὰ παιδιὰ ποὺ φλυαροῦν. Γιατὶ ἀπὸ τὰ τόσα πολλὰ ἔθνη καὶ τοὺς τόσους λαοὺς ὄχι μόνο δὲν μπόρεσαν νὰ μεταπίσουν κάποιον σοφὸ ἢ ἄσοφο ἢ ἄνδρα ἢ γυναῖκα, ἀλλ' οὔτε καὶ ἓνα μικρὸ παιδί, καὶ τόσο γέλωτα προκαλοῦν τὰ γραφόμενά τους, ὥστε νὰ ἐξαφανισθοῦν πρὸ πολλοῦ τὰ βιβλία τους καὶ πολλὰ νὰ χαθοῦν ἀμέσως μετὰ τὴ δημοσιότητά τους. Κι ἂν ἔτυχε κάποιον νὰ ἔχη διασωθῆ, αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ βρῆ κανεὶς στὰ χέρια Χριστιανῶν· τόσο πολὺ ἀπέχομε ἀπὸ τὸ νὰ πιστεύομε ὅτι εἶναι δυνατὸ νὰ ὑποστοῦμε βλάβη ἀπὸ τὴν ἐπιβουλή ἐκείνων, τόσο πολὺ καταγελοῦμε ὅλες αὐτὲς τὶς ἐπίμονες μηχανορραφίαις τους ἐναντίον μας. Γιατί, ὅπως δὲν φοβηθήκαμε σφίγγοντας στὰ χέρια μας σκορπιούς καὶ φίδια ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπιδεικνύαμε⁸ σὰν νὰ ἦταν τὰ σώματά μας ἀδαμάντινα καὶ ἄφθαρτα, ἔτσι δὲν φοβώμαστε νὰ ἔχωμε καὶ τὰ δηλητήρια τῶν ἐχθρῶν, γιατί ὁ Χριστὸς ἔκαμε τέτοιες τὶς ψυχές μας καὶ τὴν πίστη μας. Ἄν δηλαδή πῆραμε ἐντολὴ νὰ καταπατοῦμε τὰ φίδια καὶ τοὺς σκορπιούς καὶ ὅλη τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τοῦ διαβόλου⁹, πολὺ πιὸ εὐκόλα καταπατοῦμε τὰ σκωλήκια καὶ τὰ σκαθάρια· τόσο δηλαδή ἀπέχει ἡ βλάβη αὐτῶν ἀπὸ τὴν ἐναντίον μας ἐπιβουλή τοῦ πονηροῦ δαίμονα.

3. Ἡ πίστη λοιπὸν ἢ δική μας ἔπαθε ὅλα αὐτά, ἐνῶ τὰ δικά σας δὲν τὰ πολέμησε ποτὲ κανεὶς· γιατί δὲν ἐπιτρέπεται στοὺς Χριστιανούς νὰ καταστρέφουν τὴν πλάνη μὲ τρόπο ἀναγκαστικὸ καὶ βίαιον, ἀλλὰ νὰ φροντίζουν μὲ τὴν πειθῶ καὶ τὴ διδασκαλία καὶ τὴν πραότητα νὰ ὀδηγοῦν τοὺς ἀνθρώπους στὴ σωτηρία. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ κανένας χριστιανὸς βασιλεὺς δὲν ἐξέδωκε ἐναντίον σας διατάγματα παρόμοια μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἐπενόησαν ἐναντίον μας ἐκεῖνοι ποὺ λάτρευαν τοὺς δαίμονες. Ἄλλ' ὅμως, ἂν καὶ ἀπόλαυσε τόση ἡσυχία

9. Λουκᾶ 10,19.

νὸς ἐνοχληθεῖσά ποτε τῆς Ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας ἢ πλάνη ἀφ' ἑαυτῆς ἐσβέσθη καὶ περὶ ἑαυτὴν διέπεσε, καθάπερ τῶν σωμάτων τὰ τηκηδόνι παραδοθέντα μακρᾶ καὶ μηδενὸς αὐτὰ βλάπτοντος, αὐτόματα φθείρεται καὶ διαλυθέντα κατὰ μικρὸν ἀφανίζεται. Ὡστε
 5 εἰ καὶ μὴ τέλεον ὁ σατανικὸς οὗτος ἐξήλειπται γέλως ἀπὸ τῆς γῆς, ἀλλ' ἱκανά γε τὰ ἤδη γενόμενα πιστώσασθαι καὶ ὑπὲρ τῶν μελλόντων ὑμᾶς. Τοῦ γὰρ πλείονος καθαιρεθέντος ἐν οὕτω χρόνῳ βραχεῖ, περὶ τοῦ λειπομένου οὐδεὶς φιλονεικήσει λοιπόν. Οὐδὲ γὰρ πόλεως ἀλούσης καὶ τειχῶν κατενεχθέντων καὶ βουλευτηρίων καὶ θεά-
 10 τρων καὶ περιπάτων κατακαυθέντων καὶ τῶν ἐν ἡλικίᾳ πάντων ἀνηρημένων στοάς τις ἰδὼν ἡμικαύστους καὶ οἰκιῶν ὀλίγων ἐστῶτα μέρη, μετὰ γραιδίων καὶ παιδίων μικρῶν, ἀμφισβητήσῃε τῶ νικῆσαντι καὶ περιγενομένῳ τοῦ πλείονος, ὡς οὐ δυναμένῳ κατεργάσασθαι τὸ περιλειφθέν.

15 Ἄλλ' οὐ τά γε τῶν ἀλιέων τοιαῦτα, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην ἀνθεὶ τὴν ἡμέραν καὶ ταῦτα οὐ δι' εὐρυχωρίας τινὸς καὶ ἀνέσεως εἰς τὸν ἡμέτερον εἰσαχθέντα βίον, ἀλλὰ διὰ θλίψεως καὶ πολέμων καὶ μάχης. Ὁ μὲν γὰρ Ἑλληνισμὸς πανταχοῦ τῆς γῆς ἐκταθεὶς καὶ τὰς ἀπάντων ἀνθρώπων ψυχὰς κατασχών, οὕτως ὕστερον μετὰ τὴν
 20 τοσαύτην ἰσχὺν καὶ τὴν ἐπίδοσιν ὑπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ κατελύθη δυνάμεως, τὸ δὲ κήρυγμα τὸ ἡμέτερον οὐ μετὰ τὸ διαδοθῆναι πανταχοῦ καὶ στῆναι βεβαίως ἔσχε τοὺς πολεμοῦντας, ἀλλὰ πρὶν ἢ παγῆναι καὶ φυτευθῆναι ἐν ταῖς τῶν ἀκούοντων ψυχαῖς, ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίῳν πρὸς ἅπασαν ἠναγκάζετο παρατάττεσθαι τὴν οἰ-
 25 κουμένην, «πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας»· οὐπω γὰρ τοῦ σπινθῆρος τῆς πίστεως ἀφθέντος καλῶς, ποταμοὶ καὶ ἄβυσσοι πάντοθεν ἐπέρρεον. Ἴστε δὲ δὴ πού ὡς οὐκ ἔστιν ἴσον τὸ μυρίοις ἔτεσι ριζωθὲν ἀνασπάσαι φυτὸν καὶ τὸ
 30 ἐπὶ τῆς γῆς ἄρτι τεθέν· ἀλλὰ καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐπέκλυζε μὲν ἔτι μικρὸν ὄντα τὸν σπινθῆρα, ὡς ἔφην, τῆς εὐσεβείας τὸ τῶν

καὶ δὲν ἐνωχλήθηκε ποτὲ ἀπὸ κανένα ἢ πλάνη τῆς ἐλληνικῆς δεισι-
 δαιμονίας, ὅμως ἀπὸ μόνη τῆς ἔσβησε καὶ παρήκμασε, ὅπως ἀκρι-
 βῶς τὰ σώματα ἐκεῖνα ποὺ παραδόθηκαν σὲ μακροχρόνια σήψη,
 χωρὶς πιά νὰ τὰ βλάβη ἄλλος κανεὶς φθείρονται ἀπὸ μόνον τοὺς καὶ
 διαλύονται σιγὰ σιγὰ μέχρι ποὺ ἐξαφανίζονται. Ὡστε, ἂν καὶ δὲν
 ἐξέλειπε τελείως ἀπὸ τῆ γῆ ὁ σατανικὸς αὐτὸς γέλωτας, ἀλλ' ὅμως
 τὰ ὅσα ἤδη συνέβηκαν εἶναι ἀρκετὰ νὰ σᾶς ἐπιβεβαιώσουν καὶ
 ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν στὸ μέλλον. Γιατί, ἀφοῦ τὸ μεγα-
 λύτερο μέρος τῆς πλάνης ἐξαφανίσθηκε μέσα σὲ τόσο σύντομο
 χρόνο, κανεὶς πλέον δὲν θ' ἀμφισβητήσῃ γιὰ τὴν ἐξαφάνιση καὶ τοῦ
 ὑπολοίπου. Οὔτε βέβαια ὅταν μιὰ πόλη κυριευθῆ, γκρεμισθοῦν τὰ
 τείχη τῆς, κατακαοῦν τὰ δημόσια κτίρια καὶ τὰ θέατρα καὶ οἱ χῶροι
 τῶν περιπάτων καὶ φονευθοῦν ὅλοι οἱ ἠλικιωμένοι, βλέποντας κα-
 νεὶς ν' ἀπομένουν μόνον μερικὲς μισοκαμμένες στοῆς καὶ μέρη ἀπὸ
 λίγα σπίτια, καθὼς ἐπίσης καὶ μερικὲς γρηῆς καὶ μικρὰ παιδιά, θὰ
 μποροῦσε ν' ἀμφισβητήσῃ, ὅτι ὁ νικητῆς καὶ πορθητῆς τοῦ μεγαλύ-
 τερου τμήματος δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ καταστρέψῃ καὶ ὅ,τι ἀπέμεινε.

Ὅμως ὅλα ἐκεῖνα ποὺ κηρύχθηκαν ἀπὸ τοὺς ἀλιεῖς δὲν εἶναι
 τέτοια, ἀλλὰ καθημερινὰ ἀνθοῦν, καὶ ὅλα αὐτὰ ἂν καὶ δὲν μπῆκαν
 στὴ ζωὴ μὲ εὐκολία καὶ ἄνεση, ἀλλὰ μὲ θλίψεις καὶ πολέμους καὶ
 μάχες. Γιατί ἡ εἰδωλολατρία ποὺ ἐπεκτάθηκε σὲ κάθε γωνιὰ τῆς
 γῆς καὶ κατέκτησε τὶς ψυχὰς ὅλων τῶν ἀνθρώπων, μετὰ ἀπὸ μιὰ τέ-
 τοια ἀκριβῶς δύναμη καὶ πρόοδο ἔτσι καταλύθηκε ἀπὸ τὴ δύναμη
 τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ τὸ κήρυγμα τὸ δικό μας δὲν πολεμήθηκε ἀφοῦ
 πρῶτα διαδόθηκε παντοῦ καὶ σταθεροποιήθηκε, ἀλλὰ προτοῦ ἀκό-
 μη σταθεροποιηθῆ καὶ φυτευθῆ στὶς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν ἀναγκά-
 σθηκε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή νὰ τεθῆ ἀντιμέτωπο πρὸς ὀλόκληρη
 τὴν οἰκουμένη, «πρὸς τὶς ἀρχές, πρὸς τὶς ἐξουσίες, πρὸς τοὺς κο-
 σμοκράτορες τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ, πρὸς τὰ πνεύματα τῆς
 πονηρίας»¹⁰. ἐνῶ ἀκόμη δὲν εἶχε ἀνάψει γιὰ καλὰ ἢ σπῖθα τῆς πί-
 στεως, ἀπὸ παντοῦ ξεχύθηκαν ἐναντίον τῆς ποταμοὶ καὶ ἄβυσσοι.
 Καὶ γνωρίζετε βέβαια ὅτι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα τὸ νὰ ξερριζώσῃ
 κανεὶς τὸ φυτό ἐκεῖνο ποὺ εἶναι βαθιὰ ριζωμένο ἐπὶ πολλὰ χρόνια
 καὶ ἐκεῖνο ποὺ μόλις τώρα φυτεύθηκε στὴ γῆ. Ἀλλὰ καὶ ἐνῶ τὰ
 πράγματα εἶχαν ἔτσι καί, ὅπως εἶπα, τὸ πέλαγος τῶν ἐχθρῶν κατέ-
 κλυζε τὴ σπῖθα τῆς πίστεως ποὺ ἦταν ἀκόμη μικρὴ, αὐτὴ ὄχι μόνον

ἐναντίων πέλαγος· ὁ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἐσβέννυτο τούτῳ, ἀλλὰ καὶ μείζων γινόμενος καὶ φαιδρότερος πάντα ἐπήει ταχέως, τὰ μὲν τῶν ἐχθρῶν καταλύων καὶ ἀναλίσκων εὐκόλως, τὰ δὲ τῶν οἰκείων ἀνιστῶν καὶ πρὸς ὕψος ἄφατον αἴρων, καίτοι ἀνδρῶν εὐτελῶν καὶ
5 ἀσῆμων ὑπηρετησαμένων αὐτῷ.

Τὸ δὲ αἴτιον οὐκ ἦν τῶν ἀλιέων ἐκείνων οὔτε τὰ ρήματα, οὔτε τὰ θαύματα, ἀλλὰ τῆς εἰς αὐτοὺς ἐνεργούσης δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ. Τῶν γὰρ ταῦτα, ἐργασαμένων ὁ μὲν ἦν σκηνοποιός, ὁ Παῦλος, ὁ Πέτρος δὲ ἀλιεύς, καὶ οὐκ ἂν οὕτως εὐτελέσι καὶ ταπει-
10 νοῖς πλάσαι τι τοιοῦτον ἐπῆλθέ ποτε, πλὴν εἰ μαίνεσθαί τις αὐτοὺς φαίη καὶ παραπαίειν. Ὅτι δὲ οὐκ ἐμαίνοντο δῆλον ἐξ ὧν εἰπόντες κατώρθωσαν καὶ ἐκ τῶν ἔτι καὶ νῦν πειθομένων αὐτοῖς. Οὐκ ἂν οὖν ποτε τοιαῦτα ἐψεύσαντο, οὐδὲ ἐκόμψασαν ἀπλῶς. Καὶ γάρ, ὅπερ ἀρχόμενος ἔφην, ὁ μέλλων ἐξαπατᾶν, ψεύδεται μὲν, ψεύδεται
15 δὲ οὐχ οὕτως ὡς πᾶσι γενέσθαι καταφανῆς. Εἰ γὰρ καὶ τῶν πραγμάτων ἐκβεβηκότων καὶ τοσοῦτων μαρτυρούντων τῷ τέλει, τῶν τε ἐν ἐκείνοις πιστευσάντων τοῖς χρόνοις καὶ τῶν ἐξ ἐκείνου πανταχοῦ ταῦτα ἀδόντων, οὐ παρ' ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ βαρβάρους καὶ τοῖς ἐκείνων μᾶλλον ἐκτεθριωμένοις, ὅμως εἰσὶ τινες
20 μετὰ τοσαῦτα τεκμήρια καὶ τῆς οἴκουμένης ὡς εἰπεῖν ἀπάσης τὴν μαρτυρίαν, οἱ διαπιστοῦσι τοῖς γεγενημένοις καὶ πολλοὶ οὕτω ἀβασανίστως καὶ ἀνεξετάστως· τίς ἂν παρὰ τὴν ἀρχὴν μήτε πράγματα θεασάμενος, μήτε μαρτυρίας ἀξιοπίστους τούτων ἔχων, ταύτην ἂν τὴν πίστιν ἐδέξατο τῇ ψυχῇ;

25 Τί δὲ ὅλως καὶ ἐπῆρε πλάσαι καὶ συνθεῖναι τι τοιοῦτον αὐτούς; Οὔτε γὰρ λόγων ἰσχυῖ (πῶς γάρ, ὧν θάτερος οὔτε γράμματα ὅλως ἠπίστατο;) οὔτε χρημάτων ἐθάρσουν περιουσία· καὶ γὰρ τῆς ἀναγκαίας μόλις εὐπόρουν τροφῆς, ἀπὸ τῆς τῶν χειρῶν τέχνης διαζῶντες ἀμφοτέροι. Ἄλλ' οὐδὲ ἐπὶ γένους λαμπρότητι παρῆν αὐτοῖς
30 μέγα φρονεῖν· τοῦ μὲν γὰρ οὐδὲ τὸν πατέρα ἴσμεν ὅστις ἦν, οὕτως

δὲν ἔσβησε ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ καθιστάμενη καὶ μεγαλύτερη καὶ λαμπρότερη κατελάμβανε πολὺ γρήγορα τὰ πάντα, καταλύοντας ἔτσι καὶ καταστρέφοντας εὐκολὰ τὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐξυψώνοντας τὰ δικά μας καὶ ἀνεβάζοντάς τα σὲ ὕψος ἀπερίγραπτο, ἂν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ὑπηρετήσαν αὐτὴν ἦσαν ἄνδρες ἀπλοῖκοὶ καὶ ἄσημοι.

Καὶ ἡ αἰτία αὐτοῦ δὲν ἦταν οὔτε ἡ διδασκαλία τῶν ψαράδων ἐκείνων οὔτε τὰ θαύματά τους, ἀλλὰ ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ ποὺ ἐνεργοῦσε μέσω αὐτῶν. Γιατὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ κατώρθωσαν αὐτὰ ὁ ἕνας, ὁ Παῦλος, ἦταν σκηνοποιός, ὁ Πέτρος ψαράς, καὶ δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ μυαλὸ αὐτῶν τῶν τόσο εὐτελῶν καὶ ταπεινῶν νὰ πλάσουν κάτι τέτοιο, ἐκτὸς ἂν ἰσχυρισθῆ κανεὶς, ὅτι ἦταν μανιακοὶ καὶ ἀνισόρροποι. Τὸ ὅτι ὁμοῦς δὲν ἦταν μανιακοὶ φαίνεται ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ κατώρθωσαν μὲ τὸ κήρυγμά τους καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀκόμη καὶ σήμερα πιστεύουν σ' αὐτούς. Δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ποῦν τόσα μεγάλα ψεῦδη οὔτε καὶ γενικὰ θὰ ἔφθαναν σὲ τέτοιο κομπασμὸ. Γιατὶ, ὅπως εἶπα καὶ στὴν ἀρχή, ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ ἐξαπατήσῃ ψεύδεται βέβαια, δὲν ψεύδεται ὁμοῦς ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ γίνῃ ἀντιληπτὸς σὲ ὄλους. Ἄν λοιπὸν τώρα ποὺ καὶ τὰ πράγματα ἔγιναν πράξι καὶ ὑπάρχουν τόσοι μάρτυρες τοῦ αἵσιου αὐτοῦ τέλους, καὶ ἐκεῖνοι δηλαδὴ ποὺ πίστεψαν ἐκεῖνα τὰ χρόνια καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀπὸ τότε διακηρύσσουν αὐτὰ παντοῦ, ὄχι μόνον ἀνάμεσά μας, ἀλλὰ καὶ ἀνάμεσα στοὺς βαρβάρους καὶ σὲ ἐκείνους ποὺ εἶναι περισσότερο θηριώδεις καὶ ἀπὸ αὐτούς, καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ μετὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἀποδείξεις καὶ τὴν μαρτυρία ὅλης γενικὰ, ὅπως θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, τῆς οἰκουμένης δυσπιστοῦν στὰ γεγονότα, καὶ μάλιστα πολλοὶ ἔτσι ἀβασάνιστα καὶ ἀνεξέταστα, ποιὸς θὰ μπορούσε στὴν ἀρχὴ νὰ δεχθῆ στὴν ψυχὴ του αὐτὴν τὴν πίστη χωρὶς νὰ ἔχη δῆ γεγονότα οὔτε καὶ νὰ ἔχη ἀξιόπιστους μάρτυρες γι' αὐτά;

Τί ἦταν λοιπὸν ἐκεῖνο ποὺ συνάρπασε τοὺς ἀποστόλους, ὥστε νὰ πλάσουν καὶ νὰ συνθέσουν κάτι τέτοιο; Οὔτε βέβαια μπορούσαν νὰ στηριχθοῦν στὴ δύναμη τῶν λόγων τους (πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ τῆ στιγμῇ ποὺ ὁ ἕνας ἀπ' αὐτούς δὲν γνώριζε γενικὰ οὔτε γράμματα;) οὔτε καὶ στὴν ἀφθονία τῶν χρημάτων τους, καθ' ὅσον μὲ δυσκολία ἐξασφάλιζαν τὴν ἀναγκαίᾳ τροφή τους, ζώντας καὶ οἱ δυὸ μὲ τὴ χει-

ἦν ἄσημος καὶ ἀφανής· τοῦ Πέτρου δὲ δῆλος μὲν ἐστὶν ὁ πατήρ· το-
 σοῦτον δὲ ἔχει θατέρου πλέον, ὅσον τὴν προσηγορίαν αὐτοῦ γνώρι-
 μον ἡμῖν ἐποίησαν αἱ Γραφαὶ μόνον καὶ τοῦτο διὰ τὸν υἱόν. Εἰ δὲ
 καὶ χώραν τις καὶ ἔθνος ἐξετάζειν βούλοιο, τὸν μὲν Κίλικα εὐρή-
 5 σει, τὸν δὲ πόλεως ἀσήμου πολίτην, μᾶλλον δὲ οὐδὲ πόλεως, ἀλλὰ
 κώμης τῆς ἐσχάτης· ἀπὸ Βηθσαιδᾶ γάρ· τῆς Γαλιλαίας δὲ ἐστὶ
 χωρίον οὕτως καλούμενον, ἐξ ἧς ὁ μακάριος ἐκεῖνος ἦν. Καὶ τὰς
 τέχνας δὲ τις αὐτῶν ἀκούσας, ὄψεται οὐδὲν μέγα ἐχούσας καὶ σε-
 μνόν· τοῦ μὲν γὰρ ἀλιέως ὁ σκηνοποιὸς τιμιώτερος, τῶν δὲ ἄλλων
 10 χειροτεχνῶν εὐτελέστερος. Πόθεν οὖν, εἶπέ μοι, πόθεν πρᾶγμα το-
 σοῦτον ὑποκρίνασθαι ἐτόλμησαν; ποίαις ἐπαρθέντες ἐλπίσι; τίνι
 θαρρήσαντες; ἄρα τῷ καλάμῳ καὶ τῷ ἀγκίστρῳ, ἢ τῇ σμίλῃ καὶ
 τῷ τρυπάνῳ; Οὐκ ἀπελθόντες ἀπάγξασθέ που, ἢ καὶ κατακρημνί-
 σετε ἑαυτοὺς τοσαύτην ὀφλισκάνοντες ἄνοιαν;

15 4. Θῶμεν δέ, εἰ βούλεσθε, καθ' ὑμᾶς καὶ τὸ ἀδύνατον τοῦτο γε-
 νέσθαι δυνατὸν καὶ τὸν μὲν ἀπὸ τῆς λίμνης ἀνελθόντα λέγειν, ὅτι ἡ
 σκιά τοῦ σώματος τοῦ ἐμοῦ νεκροὺς ἀνέστησε, τὸν δὲ ἐκπηδήσαν-
 τα τῶν τοῦ σκηνορραφείου δέρρεων, τὰ αὐτὰ δὴ ταῦτα κομπάζειν
 ἐκείνῳ περὶ τῶν ἱματίων αὐτοῦ· τίς οὕτως ἐμεμῆνει τῶν ταῦτα
 20 ἀκουόντων, ὡς ψιλοῖς ρήμασι πιστεῦσαι περὶ πραγμάτων τοιού-
 των; Διατί δὲ μηδεὶς τῶν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον χειροτέχνης ἀνὴρ
 εἶπέ τι περὶ ἑαυτοῦ τοιοῦτόν ποτε, ἢ ἕτερός τις περὶ αὐτοῦ; Καίτοι
 εἰ τὰ ἡμέτερα πλάσματα ἦν, τοὺς μετ' ἐκείνους εὐκολώτερον τὰ
 τοιαῦτα ψεύδεσθαι εἰκὸς ἦν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὐκ εἶχον εἰς ἑτέρους
 25 ἀνενεγκόντες ὑπὲρ τούτων, ἐλπίσαι τοῦ πλάσματος περιέσεσθαι· οἱ
 δὲ μετ' ἐκείνοις, εἰς ἐκείνους ὀρώντες, προχειρότερον ἂν τοῦ πλά-
 σματος κατετόλμησαν, τοῦ παραδείγματος τῶν προτέρων τοῖς δευ-

ρωνακτική ἐργασία τους. Ἄλλ' οὔτε καὶ γιὰ εὐγενική καταγωγή μπορούσαν νὰ ὑπερηφανεύωνται, γιὰ τὸ τοῦ ἐνὸς οὔτε τὸν πατέρα γνωρίζομε καλὰ ποιὸς ἦταν· τόσο πολὺ ἄσημος καὶ ἀφανὴς ἦταν τοῦ Πέτρου πάλι ὁ πατέρας μᾶς εἶναι βέβαια γνωστός, ἀλλὰ τόσο μόνο περισσότερο ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ Παύλου, ὅσο τὸ ὄνομα μόνο πού μᾶς ἔκαμε γνωστὸ ἡ Γραφή, καὶ αὐτὸ ἐξ αἰτίας τοῦ υἱοῦ. Ἄν ὅμως θελήσῃ κανεὶς νὰ ἐξετάσῃ καὶ τὴ χώρα καὶ τὸ ἔθνος, θὰ βρῆ ὅτι ὁ ἓνας καταγόταν ἀπὸ τὴν Κιλικία, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἦταν πολίτης μιᾶς ἄσημης πόλεως, ἢ καλύτερα ὄχι πόλεως, ἀλλὰ τοῦ πιὸ ἄσημου χωριοῦ· γιὰ τὴν καταγόταν ἀπὸ τὴν Βηθσαϊδᾶ ὁ μακάριος ἐκεῖνος, πού εἶναι χωριὸ τῆς Γαλιλαίας καὶ εἶχε αὐτὴν τὴν ὀνομασία. Κι ἂν ἀκούσῃ κανεὶς καὶ τὶς τέχνες αὐτῶν, θὰ δῆ ὅτι δὲν ἦταν καθόλου σπουδαῖες καὶ ὑπολήψιμες· ὁ σκηνοποιὸς βέβαια ἐκτιμᾶται περισσότερο ἀπὸ τὸν ψαρά, εἶναι ὅμως καὶ αὐτὸς κατώτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους χειροτέχνες. Ἄπὸ ποῦ λοιπόν, πές μου, ἀπὸ ποῦ παρωρμήθησαν στὸ νὰ τολμήσουν νὰ κάνουν ἓνα τόσο τεράστιο πρᾶγμα; ἀπὸ ποιὸς ἐλπίδες συναρπάσθησαν; σὲ τί στηρίζαν τὸ θάρρος τους; Μήπως στὸ καλάμι καὶ στὸ ἀγκίστρι ἢ στὴ σμίλη καὶ στὸ τρυπάνι; Δὲν πρέπει νὰ πᾶτε κάπου καὶ ν' ἀπαγχονισθῆτε ἢ καὶ νὰ πέσετε στὸ γκρεμό, τὴ στιγμή πού φαίνεσθε νὰ ἔχετε τόση τρέλλα;

4. Ἄν θέλετε ὅμως, ἅς ὑποθέσωμε, ὅτι τὸ ἀδύνατο αὐτὸ ἦταν δυνατό, ὅπως σεῖς πιστεύετε, νὰ γίνῃ, καὶ ἔτσι ἐκεῖνος πού μόλις ἐγκατέλειψε τὴ λίμνη νὰ λέγῃ, ἢ σκιά τοῦ σώματός μου ἀνέστησε νεκρούς', ἐνῶ ὁ ἄλλος, ἐγκαταλείποντας τὰ δέρματα τοῦ σκηνορραφείου, νὰ λέγῃ μὲ κομπασμὸ τὰ ἴδια ἀκριβῶς αὐτὰ γιὰ τὴν θαυματουργικὴ δύναμη τῶν ἐνδυμάτων του. Ποιὸς ἀπὸ ἐκείνους πού τὰ ἄκουαν αὐτὰ θὰ ἦταν τόσο ἀνόητος, ὥστε νὰ πιστέψῃ σὲ ἀπλὰ λόγια πού λέγονταν γιὰ τέτοια πράγματα; Καὶ γιὰ τὴν κανεὶς ἄλλος χειροτέχνης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἢ κάποιος ἄλλος δὲν εἶπε ποτὲ γιὰ τὸν ἑαυτὸν του κάτι τέτοιο; Ἄν καὶ βέβαια, ἂν ὅλα τὰ δικά μας ἦταν πλάσματα φαντασίας, φυσικὸ ἦταν οἱ μετὰ τοὺς ἀποστόλους νὰ ψεύδονταν εὐκολώτερα γιὰ τὰ πράγματα αὐτά. Γιὰ τὴν οἱ ἀπόστολοι δὲν μπορούσαν, ἀναφέροντας ὅλα αὐτὰ σὲ ἄλλους, νὰ ἐλπίσουν ὅτι τὸ κατασκευάσμα τους θὰ γίνῃ πιστευτὸ, ἐνῶ οἱ μετὰ ἀπὸ ἐκείνους, στηριζόμενοι σ' ἐκείνους, μπορούσαν μὲ μεγαλύτερη εὐκολία καὶ προχειρότητα νὰ προβάλλουν τὰ κατασκευάσματα τῆς φαντασίας

τέροις παρακελευομένου θαρρεῖν, ὡς οὐδενὸς ἐν τῇ γῆ νοῦν ἔχοντες, ἀλλὰ πάντων ἐξεστηκότων καὶ μεμηνότων καὶ τοῖς βουλομένοις ἐξὸν ἅπασιν, ἅπερ ἂν θέλωσι περὶ ἑαυτῶν λέγειν τε καὶ πιστεῦσθαι. Λῆρος ταῦτα καὶ γέλως καὶ μωρίας ἐλληνικῆς ρήματα.

5 Καθάπερ γὰρ ἂν εἴ τις προαχθείη τοξεύειν τὸν οὐρανόν, ὡς διαρρήξων αὐτὸν τοῖς αὐτοῦ βέλεσιν, ἢ τὸν Ὠκεανὸν ἐξαντλεῖν, ὡς κενώσων αὐτὸν ταῖς ἑαυτοῦ χερσίν, οὐδεὶς ὅστις οὐ γελάσεται τῶν ἀστειοτέρων αὐτόν, οἱ δὲ σεμνότεροι καὶ δακρύσσονται δάκρυσιν πολλοῖς· οὕτως ὅταν ἡμῖν Ἕλληνες ἀντιλέγωσι, γελᾶν αὐτοὺς καὶ
10 δακρῦειν καλόν· πολλῶ γὰρ τοῦ τὸν οὐρανὸν τρώσειν καὶ τὴν ἄβυσσον κενώσειν ἐλπίζοντος ἀπορωτέροις ἐπιχειροῦσι πράγμασιν. Οὔτε γὰρ τὸ φῶς ἔσται σκότος ποτέ, ἕως ἂν ἦ φῶς, οὔτε ἡ τῶν παρ' ἡμῖν πραγμάτων ἀλήθεια διελεγχθήσεται· ἀλήθεια γὰρ ἔστι· ταύτης δὲ ἰσχυρότερον οὐδέν. Ὅτι μὲν οὖν καὶ τὰ ἀρχαῖα ἂν
15 ἀκοῆ ἴσμεν, τῶν παρόντων καὶ ὀρωμένων οὐχ ἧττόν ἐστι πιστά, πᾶς ὅστισοῦν μὴ παραπαίων καὶ ἐξεστηκῶς ὁμολογήσειεν ἂν· ἵνα δὲ καὶ ἐκ περιουσίας τὴν νίκην ἀρώμεθα, βούλομαι καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς γενόμενόν τι παράδοξον εἰπεῖν. Ἀλλὰ μὴ θορυβηθῆτε εἰ θαῦμα ὑποσχόμενος ἐρεῖν ἐφ' ἡμῶν γεγονός, εἶτα ἐκ πα-
20 λαιᾶς ἱστορίας ἄρχομαι τοῦ διηγήματος ὑφαίνειν τὴν ἀρχήν. Οὔτε γὰρ μέχρις ἐκείνων στήσομαι μόνον, οὔτε ἀλλότρια τῆς νέας ὑποθέσεως ἐρῶ τὰ παλαιά· ἀλλήλων γὰρ ἐκάτερα ἔχεται καὶ διαζευχθῆναι τὴν ἀκολουθίαν αὐτῶν οὐκ ἔνι· εἴσεσθε δὲ καλῶς αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἀκούσαντες.

25 5. Ἐγένετό τις βασιλεὺς ἐπὶ τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων καὶ τὰ μὲν ἄλλα ὁποῖός τις ἦν οὗτος ὁ βασιλεὺς οὐκ ἔχω λέγειν· τὸ δὲ ἄγος ὅπερ ἐτόλμησεν ἀκούσαντες εἴσεσθε καὶ περὶ τῆς λοιπῆς τῶν τρόπων ὠμότητος. Τί οὖν τὸ ἄγος ἦν; Ἐδοξεν ἔθνει τινὶ τῶν

11. Πολλοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτορας Φίλιππος ὁ Ἄραβας (244–249). Κατὰ Εὐσέβιο δμως (Ἐκκλ. Ἱστορία 6,34), ἐμποδίσθηκε ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Πάσχα νὰ εἰσέλθῃ στὸν ναό. Αὐτὸς τότε ἐξομολογήθηκε καὶ ἔτσι τοῦ ἐπετράπη ἡ εἴσοδος στὸν ναό. Ἄρα ὁ Φίλιππος ἦταν Χριστιανός, πρᾶγμα πού δὲν συμφωνεῖ μὲ τὰ λεγόμενα παρακάτω. Ἐπομένως πρόκειται γιὰ ἄλλον βασιλέα, καὶ αὐτὸς πιθανῶς εἶναι ὁ μέγας διώκτης τῶν Χριστιανῶν Δέκιος, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου θανατώθηκε ὁ ἅγιος Βαβύλας μετὰ τῶν ἐτῶν 250–252 μ.Χ., χωρὶς δμως καὶ πάλι νὰ λύνεται τὸ πρόβλημα, γιὰτὶ ὁ Δέκιος ἦταν εἰδωλολάτρης· πῶς τότε θέλησε νὰ εἰσέλθῃ στὸ ναό; Κατὰ τὸν Συ-

τους, γιατί τὸ παράδειγμα τῶν προηγουμένων ἔδινε θάρρος στοὺς μετέπειτα νὰ πιστεύουν, ὅτι κανεὶς στὴ γῆ δὲν ἔχει μυαλό, ἀλλ' ὅλοι εἶναι τρελλοὶ καὶ ἀνόητοι, καὶ μπορεῖ ὅποιος θέλει νὰ λέγη γιὰ τὸν ἑαυτό του ὅ,τι θέλει καὶ νὰ γίνεται πιστευτός. Αὐτὰ εἶναι φλυαρίες καὶ γελοιοότητες καὶ λόγια τῆς εἰδωλολατρικῆς ἀνοησίας.

Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἂν κάποιος ἐπιχειρήσῃ νὰ τοξεύσῃ τὸν οὐρανὸ γιὰ νὰ τὸν τρυπήσῃ μὲ τὰ βέλη του ἢ νὰ ἐκκενώσῃ τὸν ὠκεανὸ ἀδειάζοντας τὸ νερὸ μὲ τὰ χέρια του, δὲν ὑπάρχει κανεὶς καὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀστείους ἀκόμη πού δὲν θὰ τὸν περιγελάσῃ, ἐνῶ οἱ πιὸ σοβαροὶ θὰ χύσουν καὶ δάκρυα πολλὰ γι' αὐτόν, ἔτσι καὶ ὅταν ἀντιλέγουν οἱ εἰδωλόλατρες πρὸς ἐμᾶς πρέπει νὰ γελάμε καὶ νὰ δακρῦζωμε, γιατί ἐπιχειροῦν πράγματα πολὺ πιὸ δύσκολα καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον πού ἐλπίζει νὰ τρυπήσῃ μὲ τὸ τόξο του τὸν οὐρανὸ καὶ ν' ἀδειάσῃ μὲ τὰ χέρια του τὸν ὠκεανό. Γιατί οὔτε τὸ φῶς θὰ γίνῃ ποτὲ σκότος, ὅσο θὰ ὑπάρχῃ φῶς, οὔτε καὶ ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων τῆς πίστεώς μας θὰ ἀμφισβητηθῇ· γιατί εἶναι ἀλήθεια καὶ τίποτε δὲν ὑπάρχει ἰσχυρότερο ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Τὸ ὅτι βέβαια καὶ τὰ παλιά, πού γνωρίζομε ἐξ ἀκοῆς, δὲν εἶναι λιγώτερο ἀξιόπιστα ἀπὸ τὰ τωρινὰ πού τὰ βλέπομε, θὰ τὰ ὠμολογοῦσε κάθε ἄνθρωπος πού δὲν εἶναι ἀνισόρροπος καὶ ἀνόητος, γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως περίτρανη ἡ νίκη μας θέλω νὰ σᾶς διηγηθῶ κάποιο θαυμαστὸ γεγονὸς πού συνέβηκε στὴ δική μας γενεά. Ἀλλὰ μὴ θορυβηθῆτε, ἂν, ἐνῶ ὑποσχέθηκα νὰ σᾶς διηγηθῶ θαῦμα πού συνέβηκε στὶς ἡμέρες μας, ἀρχίζω τὴ διήγησιν ἐξιστορώντας παλιὰ ἱστορία. Γιατί οὔτε σ' ἐκεῖνη μόνο θὰ ἀρκεσθῶ, οὔτε τὰ παλιὰ πού θὰ πῶ θὰ εἶναι ἄσχετα μὲ τὴ νέα ὑπόθεσις· καθ' ὅσον ἡ παλιὰ καὶ νέα ἱστορία συνδέονται στενὰ ἢ μιὰ τὴν ἄλλη καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ διασπασθῇ ἢ στενὴ σύνδεσις αὐτῶν, πρᾶγμα πού θὰ τὸ καταλάβετε καλύτερα ἀφοῦ ἀκούσετε τὰ ἴδια τὰ γεγονότα.

5. Ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν προγόνων μας κάποιος βασιλεύς¹¹· ποιὸς ἦταν ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ὡς πρὸς τὰ ἄλλα δὲν θὰ πῶ τίποτε, ἂν ὅμως ἀκούσετε τὴ μιὰρὴ πράξιν πού τόλμησε νὰ κάνῃ θ' ἀντιληφθῆτε καὶ ὅλη τὴν ὑπόλοιπὴ σκληρότητα τοῦ χαρακτῆρα

ναξαριστὴ ὁ βασιλεὺς ὀνομάζεται Νουμεριανός. Κανένας ὅμως αὐτοκράτορας δὲν μνημονεύεται μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ κατὰ τὴν περίοδο αὐτή. Πρόκειται μᾶλλον γιὰ μεταποίησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Δεκίου, πού θυμίζει ἀριθμὸ. (numerys).

ἐκείνῳ πολεμούντων τῷ βασιλεῖ καταλῦσαι τὸν πόλεμον καὶ μήτε
 ἑτέρους κόπτειν, μήτε αὐτοὺς ὑπὸ ἑτέρων κόπτεσθαι τοῦ λοιποῦ.
 Ἄλλὰ πραγμάτων μὲν ἀπηλλάχθαι καὶ κινδύνων καὶ φόβων, στέρ-
 γειν δὲ τοῖς ὑπάρχουσι καὶ μηδὲν πλεόν τῶν ὄντων ἐπιζητεῖν·
 5 κρεῖττον γὰρ εἶναι μετὰ ἀφοβίας ἀπολαύειν μετρίων, ἢ τοῦ πλείο-
 νος ἐφιεμένους δεδοικέναι καὶ τρέμειν ἀεὶ καὶ κατὰ αὐτούς τε ἑτέ-
 ροις δίδοντας καὶ παρ' ἑτέρων λαμβάνοντας ζῆν.

Δόξαν δὴ καταθέσθαι τὸν πόλεμον καὶ τὸν ἀπράγμονα βίον
 ζῆν, ἔδοξεν ἰσχυρῷ τινι θεσμῷ καὶ ὄροις ἀσφαλέσι τοῦτο καταδη-
 10 σαι τὸ καλόν· καὶ ποιησάμενοι συνθήκας καὶ λαβόντες ὄρκους καὶ
 δόντες, ἐκ περιουσίας ἐπεχείρουν πείθειν τὸν βασιλέα τὸν αὐτῶν,
 τὸν υἱὸν τὸν αὐτοῦ, παιδίον δὲ ἦν κομιδῆ, τῆς εἰρήνης ἐνέχυρον κα-
 ταθέντα ἀσφαλές, τοῖς τε πρότερον πολεμίοις οὔσι παρέχειν θαρ-
 ρεῖν, τῆς τε οἰκείας γνώμης μαρτύριον ἐξενεγκεῖν, ὡς ἀδόλως τὴν
 15 εἰρήνην πεποιημένου πρὸς αὐτούς. Καὶ ταῦτα λέγοντες ἔπεισαν καὶ
 ἐξέδωκε τὸν υἱὸν ὁ βασιλεύς, ὡς μὲν αὐτὸς ᾤετο, τοῖς φίλοις καὶ
 συμμάχοις, ὡς δὲ τὸ τέλος ἔδειξε, τῷ πάντων ἀπηνεστάτῳ θηρίῳ.
 Λαβὼν γὰρ νόμῳ φιλίας καὶ συνθηκῶν τὸ παιδίον ἐκεῖνο τὸ βασι-
 λικόν, πάντα ὁμοῦ κατεπάτησε καὶ ἀνέτρεψε, τοὺς ὄρκους, τὰς
 20 συνθήκας, τὴν πρὸς ἀνθρώπους αἰδῶ, τὴν πρὸς τὸ Θεῖον εὐλά-
 βειαν, τὸν ἀπὸ τῆς ἡλικίας ἔλεον· καὶ οὔτε ἡ νεότης τὸ θηρίον ἐπέ-
 καμψεν, οὔτε ἡ παρεπομένη τοῖς τοιούτοις μιάσμασι δίκη τὸν ἄγριον
 ἐκεῖνον ἐφόβησεν, οὔτε τὰ τοῦ παρακατεθεμένου πατρὸς αὐτὸν εἰσ-
 ἤλθε ρήματα, ἀπερ ἐκεῖνος τὸν υἱὸν ἐγχειρίζων ἴσως ἐπέσκηπτεν,
 25 ἐν ἐπιμελείᾳ τε αὐτὸν ἔχειν ἀξιῶν πολλῇ καὶ πατέρα αὐτὸν ἐπιφη-
 μίζων τῷ παιδί καὶ ὡς αὐτὸν γεγεννηκότα, οὔτω τρέφειν καὶ παι-
 δεύειν παρακαλῶν καὶ τῆς τῶν οἰκείων προγόνων εὐγενείας ἀξιὸν
 ἀποφαίνειν· καὶ μετὰ τούτων τῶν ρημάτων τὴν δεξιὰν τοῦ παιδὸς
 τῇ δεξιᾷ τοῦ φονέως ἐντιθεὶς καὶ μετὰ δακρύων διαλυόμενος· τού-
 30 των οὐδὲν εἰς νοῦν ὁ μιαρὸς ἐκεῖνος ἐβάλετο, ἀλλὰ πάντα ρίψας

του. Ποιά εἶναι λοιπὸν ἡ μιαρὴ πράξι του; Κάποιο ἔθνος ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶχαν πόλεμο μὲ τὸν βασιλέα θέλησε νὰ τερματίσῃ τὸν πόλεμο καὶ στὸ ἐξῆς οὔτε αὐτοὶ νὰ φονεύουν ἄλλους οὔτε οἱ ἴδιοι νὰ φονεύωνται ἀπὸ ἄλλους· ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ πολεμικὰ αὐτὰ πράγματα, τοὺς κινδύνους καὶ τοὺς φόβους, καὶ ν' ἀρκοῦνται στὰ ὑπάρχοντά τους, χωρὶς νὰ ζητοῦν περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔχουν· γιατί εἶναι προτιμότερο ν' ἀπολαμβάνουν χωρὶς φόβο τὰ λίγα, παρά, ἐπιχειρώντας ν' ἀποκτήσουν τὰ περισσότερα, νὰ ζοῦν πάντοτε μὲ φόβο καὶ τρόμο, προξενώντας κακὰ στοὺς ἄλλους καὶ δεχόμενοι κακὰ ἀπὸ ἄλλους.

Παίρνοντας λοιπὸν τὴν ἀπόφαση αὐτὴ νὰ τερματίσουν τὸν πόλεμο καὶ νὰ ζοῦν ἀνενόχλητοι, θεώρησαν καλὸ νὰ διασφαλίσουν τὸ καλὸ αὐτὸ μὲ κάποιον ἰσχυρὸ θεσμὸ καὶ ὄρους ἀσφαλεῖς. Ἀφοῦ ἔκαμαν συνθήκη καὶ ἀντάλλαξαν ὄρκους, προσπαθοῦσαν μὲ κάθε τρόπο νὰ πείσουν τὸν βασιλέα τους νὰ παραδώσῃ τὸν υἱὸ του, ποὺ ἦταν ἀκόμη μικρὸ παιδί, σὰν ἀσφαλὲς ἐνέχυρο τῆς εἰρήνης, ὥστε καὶ οἱ ἐχθροὶ νὰ ἔχουν κάτι ποὺ θὰ τοὺς παρέχῃ ἐμπιστοσύνη, καὶ ὁ ἴδιος νὰ δώσῃ βεβαίωση γιὰ τὶς προθέσεις του, ὅτι χωρὶς δόλο συνῆψε τὴν εἰρήνη μαζί τους. Καὶ λέγοντας αὐτὰ τὸν ἔπεισαν καὶ παρέδωσε ὁ βασιλεὺς τὸν υἱὸ του, ὅπως ὁ ἴδιος βέβαια νόμιζε, στοὺς φίλους καὶ συμμάχους, ὅπως ὁμοῦς ἀπέδειξε τὸ τέλος, στὸ πιὸ φοβερὸ ἀπὸ ὅλα θηρίο. Ἀφοῦ δηλαδὴ παρέλαβε στὸ ὄνομα τῆς φιλίας καὶ τῆς συνθήκης τὸ βασιλόπαιδο ἐκεῖνο, ἀμέσως τὰ παρέβηκε ὅλα καὶ τὰ καταπάτησε, τοὺς ὄρκους, τὶς συνθήκες, τὴ ντροπὴ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, τὸν σεβασμὸ πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὰ αἰσθήματα συμπάθειας ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν ἡλικία αὐτῆ τῶν παιδιῶν. Οὔτε λοιπὸν τὸ νεαρὸ τῆς ἡλικίας λύγισε τὸ θηρίο οὔτε ἡ τιμωρία ποὺ ἀκολουθεῖ τὶς μιαρὲς αὐτὲς πράξεις φόβισε τὸν ἄγριο ἐκεῖνον, οὔτε τὰ λόγια τοῦ πατέρα ποὺ ἐνδεχομένως εἶπε πρὸς αὐτὸν ὅταν παρέδινε σὰν παρακαταθήκη στὰ χέρια του τὸν υἱὸ του, ἀξιῶνοντας νὰ τὸν φροντίζῃ μὲ πολλὴ ἐπιμέλεια, ἀποκαλώντας αὐτὸν πατέρα τοῦ παιδιοῦ του καὶ παρακαλώντας τον νὰ τὸ ἀναθρέψῃ καὶ νὰ τὸ μορφώσῃ σὰν νὰ τὸ εἶχε γεννήσει ὁ ἴδιος, ὥστε νὰ φανῇ ἄξιο τῆς εὐγενικῆς καταγωγῆς του, τοποθετώντας μετὰ ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ τὸ δεξιὸ χέρι τοῦ παιδιοῦ στὸ δεξιὸ χέρι τοῦ βασιλέως καὶ ξεσπώντας σὲ λυγμούς. Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν θυμῆθηκε ὁ μιαρὸς ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀποβάλλο-

ἀθρόως ἀπὸ τῆς ψυχῆς, τὸν φόνον ἐκεῖνον τὸν πάντων ἐναγέστατον τῶν φόνων ἐργάζεται.

Τοῦτο γὰρ καὶ παιδοκτονίας χεῖρον τὸ μίασμα· καὶ μάρτυρες ὑμεῖς, οἱ οὐκ ἂν οὕτως ἀλγήσαντες, εἶπερ τοῖς ἐμοῖς πάθεσι καὶ τὰ 5 ὑμέτερα στοχάζεσθαι χρή, εἰ τὸν υἱὸν ὅτι κατέσφαξεν ἠκούσατε τὸν αὐτοῦ· τότε μὲν γὰρ μετὰ τῶν κοινῶν νόμων καὶ οἱ τῆς φύσεως ἐδόκουν ἀνατετράφθαι θεσμοί· ἐνταῦθα δὲ πολλὰ ὁμοῦ συνδεδράμηκεν, ἃ καὶ τῆς φυσικῆς ἀνάγκης ἰσχυρότερα τῷ πλήθει γίνεται.

“Ὅταν γὰρ ἐννοήσω τὸ μειράκιον τὸ μηδὲν ἠδίκηκός, τὸ παρὰ τοῦ 10 πατρὸς ἐκδοθέν, τὸ τῶν προγονικῶν βασιλείων ἀποσπασθὲν καὶ τῆς οἰκείας τρυφῆς καὶ δόξης καὶ τιμῆς, ἀλλαξάμενον τὴν ἐν ἀλλοτρίᾳ διαγωγὴν, ἵνα ἐξῆ τῷ μιαρῷ θάρρειν ἐκείνῳ περὶ τῶν συνθηκῶν, εἶτα ὑπ’ αὐτοῦ κατεργασθὲν καὶ τῶν οἴκοι λαμπρῶν δι’ αὐτὸν ἀποστερηθὲν καὶ ὑπ’ αὐτοῦ πάλιν ἀποσφαγέν, ἐναντίον τι πάσχω 15 πάθος, τηκόμενός τε ὁμοῦ τὴν ψυχὴν καὶ ἐξοιδῶν, τὸ μὲν τοῦ θυμοῦ, τὸ δὲ τῆς ἀθυμίας ἐργαζομένης. “Ὅταν μὲν γὰρ ἐννοήσω τὸν μιαρὸν ἐκεῖνον ὀπλιζόμενον καὶ τὸ ξίφος ἀνατείνοντα καὶ τὴν δειρὴν κατέχοντα τοῦ παιδὸς καὶ τὴν δεξιάν, ἧ τὴν παρακαταθήκην ἐδέξατο, ταύτη κατ’ αὐτῆς ὠθοῦντα τὸ ξίφος, διαρρήγνυμαι καὶ 20 ἀποπνίγομαι τῷ θυμῷ· ὅταν δὲ πάλιν ἴδω τὸν νέον δεδοικότα καὶ τρέμοντα καὶ οἰμώζοντα τὰς ἐσχάτας οἰμωγὰς καὶ τὸν πατέρα ἀνακαλοῦντα καὶ τούτων αἴτιον αὐτὸν γεγενῆσθαι λέγοντα καὶ τὴν σφαγὴν οὐ τῷ βαπτίζοντι τὸ ξίφος εἰς τὸν λαιμόν, ἀλλὰ τῷ γεγεννηκότι λογιζόμενον καὶ μὴ δυνάμενον ἐκφυγεῖν μηδὲ ἐπαμῦναι 25 ἑαυτῷ, ἀλλ’ ἀνήνυτα λοιπὸν τῷ φουσαμένῳ μεμφόμενον καὶ δεχόμενον τὴν πληγὴν καὶ ἀσπαίροντα καὶ λακτίζοντα τοῦδαφος καὶ τὴν γῆν τοῖς τῶν αἱμάτων μολύνοντα κρουνοῖς, διακόπτομαι τὰ σπλάγχνα καὶ σκοτοῦμαι τὸν λογισμὸν καὶ μού τις ἀχλὺς ἀθυμίας καταχεῖται τοῖς ὀφθαλμοῖς.

30 Ἄλλ’ οὐχ ὁ θῆρ ἐκεῖνος ἔπαθέ τι τιοῦτον οὐδέν, ἀλλ’ ὥσπερ τινὰ ἀρνὸν καταθύειν μέλλων ἢ μόσχον, οὕτω διετέθη πρὸς τὴν

ντάς τα ὅλα μέσα σὲ μιὰ στιγμή μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ του, διέπραξε τὸν φόνο ἐκεῖνο τὸν πιὸ μιαρὸ ἀπ' ὄλους τοὺς φόνους.

Πραγματικὰ αὐτὸ τὸ μίσημα εἶνα χειρότερο καὶ ἀπὸ παιδοκτονία, καὶ μάρτυρες εἴσθε σεῖς, πὺ δὲν θὰ πονοῦσατε τόσο, ἂν φυσικὰ πρέπει νὰ σκεφθῶ καὶ γιὰ σᾶς ὅτι νιώσατε τὸν ἴδιο πόνο πὺ ἐνίωσα καὶ ἐγὼ, ἂν ἀκούγατε, ὅτι κατέσφαξε τὸν υἱὸ του. Γιατὶ τότε βέβαια θὰ φαινόταν ὅτι ἀνατράπηκαν μαζί μὲ τοὺς ἀνθρώπινους νόμους καὶ οἱ θεσμοὶ τῆς φύσεως, ἐνῶ στὴν περίπτωσι αὐτῆ πολλὰ μαζί ἔχουν συμβῆ, τὰ ὁποῖα μὲ τὸ πλῆθος τοὺς αὐτὸ γίνονται ἰσχυρότερα καὶ ἀπὸ τὴ φυσικὴ ἀνάγκη. Ὅταν δηλαδὴ σκεφθῶ τὸ μικρὸ ἐκεῖνο παιδὶ πὺ δὲν διέπραξε κανένα ἀδίκημα, πὺ παραδόθηκε ἀπὸ τὸν πατέρα του, πὺ ἀποσπάσθηκε ἀπὸ τὰ πατρικά του ἀνάκτορα, καὶ ἀντάλλαξε τὴ δικὴ του ἀπόλαυσι, τὴ δόξα καὶ τὴν τιμὴ μὲ ἓνα ἄλλο τρόπο ζωῆς στὴν ξένη χώρα, γιὰ νὰ μπορῆ ὁ μιαρὸς ἐκεῖνος βασιλεὺς νὰ ἔχη ἐμπιστοσύνη στὶς συνθήκες πὺ ἔγιναν, καὶ στὴ συνέχεια ταλαιπωρήθηκε ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἔχασε ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ὅλη τὴ λαμπρότητα πὺ θὰ εἶχε στὴν πατρίδα του καὶ στὸ τέλος κατασφάχθηκε ἀπ' αὐτὸν, κυριεύομαι ἀπὸ ἓνα διπλὸ ἀντίθετο πάθος· συγχρόνως δηλαδὴ καὶ λειώνει ἡ ψυχὴ μου καὶ φουσκώνει· καὶ τὸ πρῶτο μου τὸ προξενεῖ ἡ λύπη, ἐνῶ τὸ δεύτερο ὁ θυμὸς. Ὅταν δηλαδὴ σκεφθῶ τὸν μιαρὸ ἐκεῖνον νὰ ὀπλίζεται, νὰ σηκώνη τὸ ξίφος καὶ νὰ κρατᾶ τὸν λαιμὸ τοῦ παιδιοῦ καὶ τὸ δεξιὸ χέρι, μὲ τὸ ὁποῖο δέχθηκε τὸ παιδὶ σὰν ἐνέχυρο, μὲ αὐτὸ νὰ βυθίζει τὸ ξίφος στὸ λαιμὸ του, σκάζω καὶ πνίγομαι ἀπὸ τὸν θυμὸ μου· κι ὅταν πάλι δῶ τὸ παιδὶ νὰ φοβᾶται καὶ νὰ τρέμη καὶ ν' ἀφήνη τοὺς τελευταίους λυγμούς του καὶ νὰ καλῆ τὸν πατέρα του καὶ νὰ λέγη, ὅτι αὐτὸς ἔγινε αἴτιος ὄλων αὐτῶν, καὶ νὰ καταλογίζη τὴ σφαγὴ ὄχι σ' αὐτὸν πὺ βύθιζε τὸ ξίφος στὸ λαιμὸ του, ἀλλὰ σ' ἐκεῖνον πὺ τὸ γέννησε, καὶ νὰ μὴ μπορῆ νὰ ξεφύγη οὔτε καὶ νὰ ὑπερασπισθῆ τὸν ἑαυτὸ του, ἀλλὰ νὰ κατηγορῆ ἀνώφελα πλέον τὸν πατέρα του καὶ νὰ δέχεται τὸ πλῆγμα τοῦ ξίφους καὶ νὰ σπαρταρᾶ καὶ νὰ κλωτσᾶ τὸ χῶμα καὶ νὰ μολύνη τὴ γῆ μὲ τοὺς κρουνούς τοῦ αἵματός του, ξεσχίζονται τὰ σπλάγχνα μου καὶ σκοτεινιάζει ἡ σκέψη μου καὶ ἓνα θόλωμα ἀπὸ λύπη σκεπάζει τὰ μάτια μου.

Ὅμως τὸ θηρίο ἐκεῖνο δὲν ἔπαθε κάτι τέτοιο, ἀλλὰ σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ σφάξη ἀρνὶ ἢ μοσχάρι, μὲ τέτοια διάθεσι διέπραξε τὴ

μιαν ἄνθρωπον σφαγὴν. Καὶ ὁ μὲν παῖς ἔκειτο νεκρὸς δεξάμενος
 τὴν πληγὴν, ὁ δὲ σφαγεὺς ἐπηγωνίζετο τῷ μιάσματι, τοῖς δευτέροις
 τὰ πρότερα ἀποκρῦσαι φιλονεικῶν. Τάχα μέ τις οἶεται τι περὶ τῆς
 ταφῆς εἶναι καὶ ὅτι μετὰ τὴν σφαγὴν οὐδὲ βραχείας τῷ φονευθέντι
 5 μετέδωκε γῆς· ἐγὼ δὲ τι τούτου τολμηρότερον ἕτερον ἐρῶ. Τὰς
 γὰρ ἀνόμους χεῖρας ἐκείνας τοιούτῳ μολύνει αἵματι καὶ τὴν καινὴν
 ἐργασάμενος τραγωδίαν, ὡς οὐδὲν ἄλλως τε τολμηκῶς ὁ ἀναιδὴς
 καὶ πετρῶν αὐτῶν σκληρότερος, πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἠπειγέτο
 τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἴσως τινὲς θαυμάζουσι, πῶς οὐκ ἐπλήγη θεηλάτῳ
 10 πληγῇ τοιαῦτα τολμῶν, ἢ πῶς οὐκ ἐπαφῆκεν αὐτῷ σκηπτὸν ἄνω-
 θεν ὁ Θεὸς καὶ πρὸ τῆς εἰσόδου τὴν ἀναίσχυντον ὄψιν κατέφλεξε
 τῷ κεραυνῷ· ἐγὼ δὲ εἴ τινες ἔλαβον τοῦτον τὸν λογισμόν, ἐπαινῶ
 μὲν αὐτοὺς καὶ θαυμάζω τῆς πυρώσεως, λείπειν δὲ αὐτοὺς οὐ μι-
 κρὸν τῷ θαύματι τούτῳ καὶ τοῖς ἐπαίνοις φημί. Δικαίαν μὲν γὰρ
 15 τὴν ἀγανάκτησιν ἔσχον ὑπὲρ τε οὐκ ἐν δίκῃ κατακοπέντος παιδός,
 ὑπὲρ τε τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων οὕτως ὑβρισθέντων ἰταμῶς, ἀλλὰ
 τῷ θυμῷ ζέοντες, οὐ συνεῖδον ὅσον ἰδεῖν ἐχρῆν· τοῦ γὰρ δικαίου
 τούτου νόμος ἕτερος ἀνώτερος πολλῶν κεῖται ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Τίς οὖν ἐστὶν ὁ νόμος; Τοῖς ἡμαρτηκόσι μὴ κατὰ πόδας τὴν
 20 τιμωρίαν ἐπάγειν, ἀλλ' ἐνδιδόναι τῷ πεπλημμεληκότι χρόνους καὶ
 προθεσμίαν, ὥστε τὸ πλημμεληθὲν ἀποδύσασθαι καὶ διὰ τῆς μετα-
 νοίας ἐξισωθῆναι τοῖς οὐδὲν εἰργασμένοις δεινόν, ὅπερ καὶ τότε
 ἐνεδείξατο εἰς τὸν δαίμονα ἐκεῖνον ὁ Θεός· ἐγένετο δὲ πλέον οὐδὲν,
 ἀλλ' ἔμενε ἀδιόρθωτος. Ὁ δὲ φιλόανθρωπος καὶ τοῦτο προειδώς,
 25 οὐδὲ οὕτως ὑπερεῖδεν αὐτόν, οὐδὲ ἐνέλιπε τὰ παρ' ἑαυτοῦ ποιῶν,
 ἀλλ' αὐτὸς μὲν καὶ ἐπεσκόπησε κάμνοντα καὶ τὰ πρὸς ὑγίειαν
 ἐπραξεν· ἐκεῖνος δὲ οὐκ ἠθέλησε τὸ φάρμακον δέξασθαι, ἀλλὰ καὶ
 τὸν ἐπὶ τούτῳ πεμφθέντα συνέκοψεν ἰατρόν· τὸ δὲ φάρμακον καὶ ὁ
 τῆς ἰατρείας τρόπος τοιοῦτος ἦν.

μιαρὴ ἐκείνη σφαγὴ. Καὶ τὸ παιδί βέβαια ἀφοῦ δέχθηκε τὸ κτύπημα βρισκόταν κάτω νεκρό, ἐνῶ ὁ φονιάς ἀγωνιζόταν νὰ μεγαλώσῃ τὴ βδελυρὴ πράξι του, ἐπιδιώκοντας μὲ μιὰ δεύτερη πράξι του ν' ἀποκρύψῃ τὴν πρώτη. Ἴσως νομίζῃ κανεὶς, ὅτι θὰ μιλήσω γιὰ τὴ ταφὴ του καὶ ὅτι μετὰ τὴ σφαγὴ δὲν παρεχώρησε στὸ φονευμένο παιδί οὔτε ἓνα κομμάτι γῆς, ἐγὼ ὅμως θὰ πῶ κάτι πολὺ πιὸ τολμηρὸ ἀπὸ αὐτό. Ἀφοῦ δηλαδὴ μόλυνε τὰ ἄνομα ἐκεῖνα χέρια του μὲ τέτοιο αἷμα καὶ διέπραξε τὴν πρωτοφανῆ αὐτὴ τραγωδία, σὰν νὰ μὴν ἔκαμε τίποτε ὁ ἀναιδής, σκληρότερος καὶ ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς πέτρες ἀκόμη, ἔσπευδε μὲ βιασύνῃ νὰ πάῃ στὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἴσως ν' ἀποροῦν μερικοί, πῶς, τολμώντας τέτοια πράγματα, δὲν δέχθηκε κάποιον θεόσταλτον πλῆγμα ἢ πῶς δὲν ἔρριξε ὁ Θεὸς ἐπάνω του κεραυνὸ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ γιὰ νὰ κατακάψῃ τὸ ἀδιάντροπον πρόσωπό του προτοῦ μπῆ στὴν ἐκκλησία. Ἐγὼ ὅμως ἂν κάποιον ἔκαναν αὐτὴ τὴ σκέψῃ τοὺς ἐπαινῶ καὶ τοὺς θαυμάζω γιὰ τὴ φλογερὴ αὐτὴ ἀγανάκτησή τους, ἀλλὰ νομίζω ὅτι δὲν τοὺς ταιριάζει ἐξ ὀλοκλήρου ὁ θαυμασμὸς αὐτὸς καὶ ὁ ἔπαινος. Εἶναι δικαιολογημένη βέβαια ἡ ἀγανάκτησή τους γιὰ τὴν ἄδικη σφαγὴ τοῦ παιδιοῦ, γιὰ τὸ ὅτι μὲ τόση θρασύτητα περιφρονήθηκαν οἱ νόμοι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καταφλεγόμενοι ἀπὸ τὸ θυμὸ τους δὲν εἶδαν τὸ πρᾶγμα τόσο καθαρὰ, ὅσο ἔπρεπε νὰ τὸ δοῦν. Γιατὶ πάνω ἀπὸ τὸν δίκαιον αὐτὸν νόμον τῶν ἀνθρώπων ὑπάρχει στουὺς οὐρανοὺς ἄλλος νόμος πολὺ πιὸ ἀνώτερος.

Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ὁ νόμος αὐτός; Νὰ μὴ καταφέρῃ ἀμέσως τὴν τιμωρίαν σὲ ἐκείνους ποὺ ἀμάρτησαν, ἀλλὰ νὰ δίνῃ χρόνον καὶ προθεσμίαν σ' ἐκεῖνον ποὺ ἀμάρτησε, ὥστε νὰ ἐξαλείψῃ τὸ ἀμάρτημά του καὶ μὲ τὴ μετάνοιά του νὰ ἐξισωθῇ μὲ ἐκείνους ποὺ δὲν διέπραξαν κανένα κακό. Αὐτὸ ἔκαμε τότε ὁ Θεὸς καὶ γιὰ τὸν ἄθλιον ἐκεῖνον, κι ὅμως δὲν σημειώθηκε καμμιά μεταβολή, ἀλλὰ παρέμενε ἀδιόρθωτος. Ὁ φιλόανθρωπος ὅμως Θεὸς προβλέποντάς το καὶ αὐτὸ οὔτε καὶ ἔτσι τὸν παρέβλεψε οὔτε καὶ σταμάτησε νὰ κάμνῃ ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτόν· αὐτὸς βέβαια ἐπέδειξε ὅλη τὴ φροντίδα του πρὸς τὸν ἀσθενῆ καὶ ἔκαμε ὅλα ἐκεῖνα ποὺ θ' ἀποκαταστοῦσαν τὴν υγείαν του, ἐκεῖνος ὅμως δὲν θέλησε νὰ δεχθῇ τὸ φάρμακον ἀλλὰ καὶ κατέσφαξε καὶ τὸν γιατρὸν ποὺ στάλθηκε γιὰ τὸν σκοπὸν αὐτό. Τὸ φάρμακον καὶ ὁ τρόπος τῆς θεραπείας ἦταν τὰ ἐξῆς.

6. Ἔτυχε κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, καθ' ὃν τὸ ἀπηνές τοῦτο δρᾶμα ἐτολμᾶτο καὶ ἐλεεινόν, ἄνδρα τινὰ μέγαν καὶ θαυμαστόν, εἴ γε δεῖ αὐτὸν ἄνδρα καλεῖν, τῆς ποιμένης ἐπιμελεῖσθαι τῆς παρ' ἡμῖν Βαβύλας ἦν ὄνομα αὐτῷ. Οὗτος τοίνυν τότε τοῦ Χριστοῦ τὴν Ἐκ-
 5 κλησίαν τὴν ἐνθάδε ὑπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος ἐγχειρισθείς, τὸν Ἥλιαν καὶ τὸν τούτου ζηλωτὴν τὸν Ἰωάννην ὅτι παρήλασε μὲν οὐκ ἂν εἶποιμι, μὴ καὶ λίαν φορτικὸν τὸ λεγόμενον ἦ, ἔφθασε δὲ οὕτως, ὡς μηδὲ τὸ τυχὸν ἀπολειφθῆναι τῆς ἐλευθερίας τῶν γεν-
 ναίων ἐκείνων ἀνδρῶν. Οὐ γὰρ τετράρχην πόλεων ὀλίγων, οὐδὲ
 10 ἐνὸς ἔθνους βασιλέα, ἀλλὰ τὸν τὸ πλεῖστον μέρος τῆς οἰκουμένης ἀπάσης κατέχοντα, αὐτὸν δὴ τοῦτον τὸν ἀνδροφόνον, καὶ πολλὰ μὲν ἔθνη, πολλὰς δὲ πόλεις καὶ στρατιὰν ἄπειρον κεκτημένον καὶ πάντοθεν ὄντα φοβερόν, ἀπὸ τε τοῦ μεγέθους τῆς ἀρχῆς, ἀπὸ τε τῆς τῶν τρόπων θρασύτητος, ὡς ἀνδράποδον εὐτελὲς μετὰ τοσαύτης
 15 ἀταραξίας καὶ ἀφοβίας, μεθ' ὅσης ἂν ποιμὴν πρόβατον ψώρας ἐμπεπλησμένον καὶ νενοσηκὸς τῆς ποιμένης ἀπείρξειε, κωλύων εἰς τὰ λοιπὰ διαβῆναι τὴν νόσον τοῦ κάμνοντος. Καὶ ταῦτα ἔπραττεν, ἔργῳ τὸν τοῦ Σωτῆρος λόγον βεβαιῶν, ὅτι μόνος δοῦλός ἐστιν ὁ τὴν ἀμαρτίαν ποιῶν, κἂν μυρίους ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχη στεφάνους,
 20 κἂν ἀπάντων δοκῆ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἀνθρώπων κρατεῖν· ὁ δὲ οὐδὲν ἑαυτῷ συνειδῶς πονηρόν, κἂν ἐν τῇ τῶν ὑπηκόων καταλέγῃται τάξει, πάντων ἐστὶ βασιλέων βασιλικώτερος. Αὐτίκα γοῦν τὸν ἄρχοντα διέταττεν ὁ ἀρχόμενος καὶ τῷ κρατοῦντι πάντων ἔκρινεν ὁ ὑπήκοος καὶ τὴν καταδικάζουσαν αὐτὸν ψῆφον ἔφερε.

25 Σὺ δὲ ταῦτα ἀκούων, μὴ παρέλθῃς ἀπλῶς τὸ λεχθέν· ἰκανὸν μὲν γὰρ καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τοῦτο ἀπαγγελθέν, ὅτι τὸν βασιλέα τῶν τῆς Ἐκκλησίας προθύρων ἐξήλασε τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχὴν ὄντων τις τὴν αὐτοῦ, διαναστῆσαι καὶ ἐκπλῆξαι τὴν τῶν ἀκουόντων ψυχὴν. Εἰ δὲ βούλει τὸ θαῦμα ἅπαν καταμαθεῖν ἀκριβῶς, μὴ ψιλῶ
 30 τῷ ῥήματι πρόσεχε, ἀλλ' ὑπόγραψον τοὺς δορυφόρους, τοὺς ὑπα-

6. Ἐτυχε κατὰ τὸν καιρὸ ἐκεῖνο, πού διαπράχθηκε τὸ ἀπάνθρωπο καὶ ἐλεεινὸ αὐτὸ δράμα, νὰ εἶναι προϊστάμενος τῆς ποιμένης μας ἓνας μέγας καὶ θαυμαστὸς ἄνδρας, ἃν βέβαια πρέπει νὰ ὀνομάζω αὐτὸν ἄνδρα, πού ὠνομαζόταν Βαβύλας. Αὐτὸς λοιπὸν παίρνοντας τότε στὰ χέρια, μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος, τὴν διακυβέρνηση τῆς ἐδῶ Ἐκκλησίας, δὲν θὰ μπορούσα βέβαια νὰ πῶ ὅτι ξεπέρασε τὸν Ἥλία καὶ τὸν μιμητὴ του τὸν Ἰωάννη, μήπως θεωρηθῆ πολὺ ἐνοχλητικὸς ἓνας τέτοιος λόγος, ἔφθασε ὁμως σὲ τέτοιο ὕψος, ὥστε νὰ μὴν ὑπολείπεται οὔτε ὡς πρὸς τὸ ἐλάχιστο ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν τῶν γενναίων ἐκείνων ἀνδρῶν. Γιατὶ αὐτὸς ὄχι τὸν διοικητὴ λίγων πόλεων οὔτε τὸν βασιλέα ἐνὸς ἔθνους, ἀλλὰ αὐτὸν πού εἶχε κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία του τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς οἰκουμένης, τὸν ἴδιο δηλαδὴ τὸν φονιά τοῦ παιδιοῦ, πού εἶχε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του πολλὰ ἔθνη καὶ στρατεύματα ἄπειρα, καὶ ἦταν ἐξ αἰτίας πολλῶν φοβερῶς, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ μεγέθους τῆς ἐξουσίας του καὶ ἐξ αἰτίας τῆς σκληρότητος τοῦ χαρακτῆρα του, αὐτὸν λοιπὸν σὰν ἓνα δοῦλο ἄσημο καὶ ἀνάξιο κάθε λόγου ἔτσι τὸν ἔδιωξε μέσα ἀπὸ τὴν ἐκκλησία καὶ μὲ τόση ἀταραξία καὶ ἀφοβία, μὲ ὄση ὁ βοσκὸς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ κοπάδι τὸ ψωριασμένον καὶ ἄρρωστο πρόβατο, ἐμποδίζοντας ἔτσι τὴν νόσον τοῦ ἀρρώστου νὰ μεταδοθῆ καὶ στὰ ὑπόλοιπα. Καὶ κάμνοντας αὐτὰ ἔμπρακτα ἐπιβεβαίωνε τὸν λόγο τοῦ Κυρίου, ὅτι δοῦλος εἶναι μόνο ἐκεῖνος πού διαπράττει τὴν ἁμαρτία¹², κι ἃν ἀκόμη ἔχη πάνω στὸ κεφάλι του ἄπειρα στεφάνια, καὶ ἃν ἀκόμη φαίνεται ὅτι ἐξουσιάζει ὄλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς. Ὅποιος ὁμως δὲν αἰσθάνεται βαρεῖαν τὴ συνείδησή του γιὰ κάποιο κακό, κι ἃν ἀκόμη συγκαταλέγεται στὴν τάξιν τῶν ὑπηκόων, εἶναι βασιλικώτερος ἀπ' ὄλους τοὺς βασιλεῖς. Ἀμέσως λοιπὸν διέταξε ὁ ἀρχόμενος τὸν ἄρχοντα καὶ ὁ ὑπῆκοος ἔκρινε τὸν ἐξουσιαστή ὄλων, ἐκφέροντας τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν γι' αὐτόν.

Σὺ ὁμως ἀκούοντας αὐτὰ μὴ προσπεράσης τὰ λεγόμενα μὲ ἐπιπολαιότητα. Βέβαια τὸ γεγονὸς αὐτὸ καθ' ἑαυτό, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐξεδίωξε ἀπὸ τὰ πρόθυρα τῆς ἐκκλησίας τὸν βασιλέα κάποιος πού βρισκόταν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του, εἶναι ἱκανὸ νὰ διεγείρη καὶ νὰ προκαλέσῃ ἔκπληξιν στὶς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν, ἃν ὁμως θέλῃς νὰ γνωρίσης μὲ ἀκρίβειαν ὄλο τὸ θαῦμα, μὴν ἀρκεσθῆς στὴν ἀπλήρη σημασίαν τοῦ λεγομένου, ἀλλὰ φαντάσου τὴ βασιλικὴ συνοδείαν,

σπιστάς, τοὺς στρατηγούς, τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ἐν ταῖς βασιλικαῖς
 αὐλαῖς τρεφομένους, τοὺς ἐπὶ τῶν πόλεων τεταγμένους, τὸν τῷφον
 τῶν προηγουμένων, τῶν ἐπομένων τῶν σοβούντων τὸ πλῆθος,
 τὴν ἄλλην θεραπείαν ἅπασαν. Εἶτα αὐτὸν ἐν τῷ μέσῳ μετὰ πολλοῦ
 5 μὲν ἐπιβαίνοντα τοῦ φρονήματος, σεμνότερον δὲ ἀπὸ τῶν ἱματίων
 φαινόμενον καὶ τῆς ἀλουργίδος καὶ τῶν λίθων τῶν πανταχοῦ διε-
 σπαρμένων κατὰ τὴν δεξιάν, κατὰ τὴν συμβολὴν τῆς χλανίδος, τῶν
 ἀπὸ τοῦ διαδήματος ἐξ αὐτῆς ἀστραπτόντων τῆς κεφαλῆς. Καὶ
 μηδὲ μέχρι τούτου στήσης τὴν εἰκόνα, ἀλλ' ἔκτεινον αὐτὴν καὶ ἐπὶ
 10 τὸν τοῦ Θεοῦ δοῦλον, τὸν μακάριον Βαβύλαν, καὶ τὸ σχῆμα τὸ τα-
 πεινὸν καὶ ἐπὶ τὴν στολὴν τὴν ἰδιωτικὴν καὶ τὴν συντετριμμένην
 ψυχὴν καὶ τὸ θράσους ἀπηλλαγμένον φρόνημα, καὶ οὕτως ἀμφοτέ-
 ρους διαγράψας καὶ ἀντιθεῖς, τότε γνώσῃ τὸ θαῦμα καλῶς, μᾶλλον
 δὲ οὐδὲ οὕτως ἐπιλήψῃ τῆς ἀκριβείας αὐτῆς· τὴν γὰρ παρρησίαν
 15 ἐκείνην λόγος μὲν οὐδεὶς οὐδὲ ὄψις παραστήσαι δύναται ἂν, ἢ πείρα
 δὲ μόνη καὶ ἢ χρῆσις αὐτῆς. Καὶ τὸ παράστημα τῆς τοῦ γενναίου
 ψυχῆς μόνος ἐκεῖνος δύναται ἂν εἶδέναι καλῶς, ὁ δυνηθεὶς εἰς τὴν
 αὐτὴν αὐτῷ τῆς παρρησίας φθάσαι κορυφὴν. Πῶς γὰρ προσῆλθε ὁ
 γέρων; πῶς τοὺς δορυφόρους διέκοψε; πῶς τὸ στόμα διῆρε; πῶς
 20 ἐφθέγγατο; πῶς ἐπετίμησε; πῶς τὴν δεξιάν εἰς τὸ στῆθος ἀπήρεισε
 τὸ φλεγμαῖνον ἔτι τῷ θυμῷ καὶ ζέον τῷ φόνῳ; πῶς ἀπώσατο τὸν
 ἀνδροφόνον; Οὐδὲν αὐτὸν τῶν δρωμένων κατέπληξε καὶ τῆς προ-
 θέσεως ἐξέκρουσεν. Ὡ ψυχῆς ἀκαταπλήκτου καὶ διανοίας ὑψη-
 λῆς! ὦ φρενῶν οὐρανίων καὶ παραστήματος ἀγγελικοῦ!

25 Ὡσπερ γὰρ ἐν τοίχῳ γεγραμμένην ἅπασαν τὴν φαντασίαν
 ἐκείνην ὁρῶν, οὕτως ἀταράχως ἅπαντα ἔπραττεν ὁ γενναῖος ἀνὴρ.
 Καὶ γὰρ ἦν πεπαιδευμένος ἀπὸ τῶν θείων δογμάτων, ὅτι σκιὰ καὶ
 ὄναρ καὶ τούτων οὐδαμινώτερα ἅπαντα τὰ τοῦ κόσμου πράγματα.
 Διὰ τοῦτο οὐδὲν αὐτὸν τούτων καταπτῆξαι ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ
 30 μᾶλλον ἐθάρρυνεν. Ἡ γὰρ ὄψις ἐκείνη τῶν ὀρωμένων τὴν διάνοιαν

τούς ύπασπιστές, τούς στρατηγούς, τούς ἄρχοντες, ἐκείνους πού ζοῦν στίς βασιλικές αὐλές, τούς διοικητές τῶν πόλεων, τήν ἀλαζονεία ἐκείνων πού προηγούνται τῆς βασιλικῆς συνοδείας καί ἐκείνων πού ἀκολουθοῦν, τὸ πλῆθος ἐκείνων πού ἐπευφημοῦν τὸν βασιλέα καθὼς καί τις ἄλλες ἐκδηλώσεις. Ἔπειτα φαντάσου τὸν βασιλέα νὰ προχωρῇ ἀνάμεσά τους γεμᾶτος ὑπερηφάνεια καί νὰ φαίνεται ἀκόμη πιὸ ἐπιβλητικότερος ἀπὸ τὰ ἐνδύματά του καί τῆ βασιλική πορφύρα, ἐνῶ οἱ διασκορπισμένοι παντοῦ πολύτιμοι λίθοι πάνω στὸ δεξι χέρι, στὸ μέρος πού τελειώνει ὁ μανδύας καί στὸ στέμμα τῆς κεφαλῆς νὰ ἀστραφτοκοποῦν. Καί μὴ σταματήσης μέχρις ἐδῶ τὴν εἰκόνα τῆς φαντασίας, ἀλλ' ἐπέκτεινε αὐτὴν καί στὸν δοῦλο τοῦ Θεοῦ, τὸν μακάριο Βαβύλα, στὸ ταπεινὸ του παράστημα, στὴν ἀνεπίσημη στολή του, στὴν συντετριμμένη ψυχὴ του, στὸ ἀπαλλαγμένο ἀπὸ θράσος φρόνημά του, καί ἀφοῦ ἔτσι ζωγραφίσης καί τοὺς δυὸ καί τοποθετήσης τὸν ἕνα ἀπέναντι στὸν ἄλλο, τότε θὰ κατανοήσης καλὰ τὸ θαῦμα, ἢ καλύτερα οὔτε καί τότε θὰ μπορέσης νὰ τὸ κατανοήσης μὲ ἀκρίβεια. Γιατὶ τὴν παρρησία ἐκείνη δὲν θὰ μπορούσε κανεὶς λόγος οὔτε καί εἰκόνα νὰ τὴν παραστήση, ἀλλὰ μόνο ἢ πεῖρα καί ἢ χρῆση αὐτῆς. Καί τὸ παράστημα τῆς ψυχῆς τοῦ γενναίου ἐκείνου ἄνδρα μόνον ἐκεῖνος πού μπόρεσε νὰ φθάση στὴν ἴδια μὲ αὐτὸν κορυφὴ θάρρους μπορεῖ νὰ τὴν νιώσῃ καλά. Πῶς δηλαδὴ ὁ γέροντας πλησίασε τὸν βασιλέα; πῶς διέσχισε τὴ συνοδεία; πῶς ἄνοιξε τὸ στόμα του; πῶς μίλησε; πῶς τὸν ἐπετίμησε; πῶς ἄγγιξε μὲ τὸ δεξιὸ του χέρι τὸ στῆθος πού φλεγόταν ἀκόμη ἀπὸ τὸ θυμὸ καί ἦταν κατάζεστο ἀπὸ τὸ φόνο; πῶς ἀπώθησε τὸν φονιά τοῦ παιδιοῦ; Τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα πού γίνονταν γύρω του δὲν τὸν κατέπληξε καί δὲν τοῦ ἄλλαξε τὴν πρόθεσή του. Πῶ πῶ ψυχὴ ἀτρόμητη καί διάνοια ὑψηλὴ! πῶ πῶ φρόνημα οὐράνιο καί παράστημα ἀγγελικό!

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν βλέπει κανεὶς ὅλη ἐκείνη τὴ φαντασία ἐπάνω σὲ τοῖχο ζωγραφισμένη, μὲ τέτοια ἀταραξία ὁ γενναῖος ἐκεῖνος ἄνδρας τὰ ἔπρατε ὅλα. Γιατὶ εἶχε διδαχθῆ ἀπὸ τὴ θεία διδασκαλία, ὅτι ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου εἶναι σκιά καί ὄνειρο καί πιὸ μηδαμινὰ ἀκόμη ἀπὸ αὐτά¹³. Γι' αὐτὸ τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν τὸν ἔκαμε νὰ φοβηθῆ, ἀλλὰ καί μεγαλύτερο θάρρος τοῦ ἔδιναν. Γιατὶ ἢ θέα ὄλων ἐκείνων πού συνέβαιναν ἐκεῖ μετέφερε τὸν νοῦ του στὸν

παρέπεμπεν ἐπὶ τὸν ἄνω βασιλέα τὸν καθήμενον ἐπὶ τῶν Χερουβιμ καὶ βλέποντα ἀβύσσους, ἐπὶ τὸν θρόνον τὸν ἔνδοξον καὶ ὑψηλόν, ἐπὶ τὴν στρατιὰν τὴν οὐράνιον, ἐπὶ τὰς μυριάδας τῶν ἀγγέλων, ἐπὶ τὰς χιλιάδας τῶν ἀργαγγέλων, ἐπὶ τὸ βῆμα τὸ φοβερόν, ἐπὶ τὸ κρι-
 5 τήριον τὸ ἀδέκαστον, ἐπὶ τὸν τοῦ πυρὸς ποταμόν, ἐπὶ τὸν κριτὴν αὐτόν. Διὰ τοι τοῦτο ὄλον ἑαυτὸν μεταστήσας ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανόν, ὡς ἐκείνῳ τῷ δικαστῇ παρεστῶς καὶ αὐτοῦ κελεύοντος ἀκούων, τὸν ἐναγῆ καὶ μιαρὸν τῆς ἱεραῆς ἀγέλης ἐξωθεῖν, οὕτως ἐξέβαλε καὶ τῶν λοιπῶν προβάτων ἀφώρισε καὶ πρὸς οὐδὲν ἐπε-
 10 στρέφετο τῶν ὀρωμένων καὶ δοκούντων εἶναι φοβερῶν, ἀλλ' ἀνδρείως αὐτὸν μάλα καὶ γενναίως ἀπωσάμενος, παρέστη τυραννου- μένοις τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις.

Καίτοι πόση περὶ τοὺς λοιποὺς αὐτὸν παρρησία κεχρηῆσθαι εἰκός; Ὁ γὰρ τῷ κρατοῦντι μετὰ τολαύτης ἐξουσίας προσενεχθεῖς,
 15 τίνα τῶν λοιπῶν ἔδεισεν ἄν; Ἐγὼ τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον στοχάζομαι, μᾶλλον δὴ οὐ στοχάζομαι, ἀλλὰ πιστεύω, μὴ πρὸς χάριν, μὴ πρὸς ἀπέχθειαν, μήτε πράξαι μήτε εἰπεῖν τί ποτε, ἀλλὰ καὶ πρὸς φόβον καὶ πρὸς τὴν τούτου δυνατωτέραν κολακείαν καὶ πρὸς τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα (πολλὰ δὲ τὰ ἀνθρώπινα) γενναίως στήναι καὶ ἀνδρείως
 20 καὶ μηδὲ μικρόν τι τῆς ὀρθῆς διαφθεῖραι κρίσεως. Εἰ γὰρ «στολισμὸς ἀνδρὸς καὶ γέλως ὀδόντων καὶ βῆμα ποδὸς ἀπαγγέλλει τὰ περὶ αὐτοῦ», πολλῶ μᾶλλον τὰ τολαῦτα κατορθώματα πᾶσαν ἡμῖν ἱκανὰ τοῦ λοιποῦ βίου παραδειῖξαι τὴν ἀρετὴν· οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῇ παρρησίᾳ μόνον αὐτὸν θαυμάζειν χρή, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ μέχρι τολοῦτου
 25 τὴν παρρησίαν ἐκτεῖναι καὶ ἐπὶ τῷ πάλιν μηδὲν προσθεῖναι πλέον αὐτῇ.

7. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Χριστοῦ σοφία, μήτε ἐλλιπῶς μήτε περιτ-
 τῶς ἀγωνίζεσθαι συγχωροῦσα, ἀλλὰ πανταχοῦ τὴν συμμετρίαν φυ-
 λάττουσα. Καίτοι γε ἐνῆν εἶπερ ἐβούλετο καὶ περαιτέρω προελθεῖν.
 30 Τῷ γὰρ ἀπαγορεύσαντι τὸ ζῆν (οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν προσῆλθεν, εἰ μὴ τοιούτοις αὐτὸν ὤπλισε λογισμοῖς) μετ' ἐξουσίας ἅπαντα πράττειν ἐξῆν καὶ ὕβρεσι πλῦναι τὸν βασιλέα καὶ τὸ διάδημα καθελεῖν τῆς

οὐράνιο βασιλέα, πού κάθεται ἐπάνω στὰ Χερουβίμ καὶ ἐπιβλέπει ἀβύσσους, στὸν θρόνο τὸν ἔνδοξο καὶ ὑψηλό, στὰ οὐράνια στρατεύματα, στὶς μυριάδες τῶν ἀγγέλων, στὶς χιλιάδες τῶν ἀρχαγγέλων, στὸ φοβερὸ ἐκεῖνο βῆμα καὶ στὸ ἀδωροδόκητο δικαστήριο, στὸν πύρινο ποταμό, σ' αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν κριτῆ. Γι' αὐτὸ λοιπόν, μεταφέροντας ὅλον τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τῆ γῆ στὸν οὐρανό, σὰν νὰ βρισκόταν μπροστὰ σ' ἐκεῖνον τὸν δικαστῆ καὶ ἄκουγε νὰ τοῦ δίνει ἐντολὴ ν' ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν ἱερὴ ἀγέλη τὸν βδελυρὸ καὶ μιαρό, ἔτσι τὸν ἀπομάκρυνε καὶ τὸν ξεχώρισε ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα πρόβατα καὶ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ πού ἔβλεπε καὶ φαίνονταν φοβερὰ δὲν τὸν ἔκαμαν ν' ἀλλάξῃ γνώμη, ἀλλ' ἀφοῦ τὸν ἀπόθησε μὲ πολὺ μεγάλη ἀνδρεία καὶ γενναιότητα, ὑπερασπίσθηκε τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ πού καταπατοῦνταν. Ἐὰν καὶ βέβαια μὲ πόση παρρησία φυσικὸ ἦταν ν' ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ὑπόλοιπους τῆς συνοδείας; Γιατὶ ἐκεῖνος πού μὲ τόσο θάρρος στάθηκε μπροστὰ στὸν ἐξουσιαστή, ποιόν ἀπὸ τοὺς ἄλλους θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ φοβηθῆ; Ὅμως ἐγὼ σκέπτομαι, ἢ καλύτερα δὲν σκέπτομαι ἀλλὰ πιστεύω, ὅτι αὐτὸς ποτὲ δὲν εἶπε ἢ ἔπραξε κάτι γιὰ νὰ πετύχῃ κάποια χάρη ἢ κινούμενος ἀπὸ ἔχθρα, ἀλλὰ στάθηκε μὲ γενναιότητα καὶ ἀνδρεία μπροστὰ στὸν φόβο καὶ στὴν κολακεία, πού εἶναι ἰσχυρότερη καὶ ἀπὸ αὐτόν, καὶ σ' ὅλα τὰ ἄλλα τὰ παρόμοια (πραγματικὰ εἶναι πολλὰ τὰ ἀνθρώπινα πάθη) καὶ δὲν ἀπομακρύνθηκε οὔτε ἐλάχιστα ἀπὸ τὴν ὀρθὴ ἐκτίμηση τῶν πραγμάτων. Γιατὶ ἂν «ἢ ἐνδυμασία τοῦ ἀνθρώπου, τὸ γέλιο τῶν δοντιῶν του καὶ τὸ βάδισμά του δείχνουν τί ἄνθρωπος εἶναι αὐτός»¹⁴, πολὺ περισσότερο τὰ τόσο μεγάλα κατορθώματα εἶναι ἱκανὰ νὰ δείξουν τὴν ἀρετὴ τοῦ ὑπόλοιπου βίου αὐτοῦ. Δὲν πρέπει δηλαδὴ νὰ τὸν θαυμάζωμε γιὰ τὸ θάρρος του μόνο, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὅτι ἐπεξέτεινε τὸ θάρρος του μέχρι σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, χωρὶς ὅμως καὶ πάλι νὰ προσθέσῃ τίποτε τὸ ἐπὶ πλέον σ' αὐτό.

7. Πραγματικὰ τέτοια εἶναι ἡ σοφία τοῦ Χριστοῦ· δὲν ἐπιτρέπει ν' ἀγωνιζώμαστε οὔτε περισσότερο οὔτε λιγώτερο ἀπὸ αὐτὸ πού πρέπει, ἀλλὰ παντοῦ διατηρεῖ τὴν συμμετρίαν. Ἐὰν καὶ βέβαια μπορούσε, ἂν ἤθελε, νὰ προχωρήσῃ καὶ πρὸ πέρα. Γιατὶ αὐτὸς πού δὲν σκέφθηκε τὴ ζωὴ του (καὶ δὲν θὰ ἔκαμνε τὴν ἀρχή, ἂν δὲν εἶχε ὀπλίσει τὸν ἑαυτό του μὲ τέτοια ἀπόφαση) μπορούσε μὲ πολὺ θάρρος καὶ δύναμη ὅλα νὰ τὰ κάμῃ, καὶ νὰ περιλούσῃ μὲ ὕβρεις τὸν βα-

κεφαλῆς καὶ πληγὰς εἰς τὸ πρόσωπον ἐντεῖναι, ὅτε τὴν δεξιὰν εἰς τὸ στήθος ἀπήρεισεν. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἐποίησε· τῷ γὰρ ἄλατι τῷ πνευματικῷ τὴν ψυχὴν ἠρτυμένος ἦν· δι' ὅπερ οὐδὲν ἔπραττεν εἰκῆ καὶ μάτην, ἀλλὰ πάντα κρίσει λογισμῶν ὀρθῆ καὶ μετὰ κατα-
 5 στάσεως ὑγιουῶς· οὐ καθάπερ οἱ παρ' Ἑλλησι σοφοί, οἱ συμμέτρως μὲν οὐδέποτε, πανταχοῦ δέ, ὡς εἶπεῖν, ἢ πλέον ἢ ἔλαττον τοῦ δέοντος παρρησιάζονται, ἵνα ἀνδρείας μὲν οὐδαμοῦ, παθῶν δὲ ἀλογίστων δόξαν λάβωσι πανταχοῦ, ἐν οἷς μὲν ὑστέρησαν, δειλίας, ἐν οἷς δὲ ὑπερέβησαν, ἀλαζονείας καὶ φιλοδοξίας παρὰ πᾶσιν ἀλισκό-
 10 μενοι.

Ἄλλ' οὐχ ὁ μακάριος ἐκεῖνος· οὐ γὰρ ἀπλῶς τὸ ἐπελθὼν ἔπραττεν, ἀλλὰ πάντα βασανίζων ἀκριβῶς καὶ πρὸς τοὺς θείους νόμους τοὺς λογισμοὺς ἀρμόζων τοὺς ἑαυτοῦ, οὕτως ἐπὶ τὸ πράττειν ἐξήγαγεν αὐτούς. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν τομὴν οὔτε ἐπιπόλαιον
 15 ἔδωκεν, ὥστε μὴ πλέον τοῦ νενοσηκότος ἐναπομεῖναι μέρος, οὔτε βαθυτέραν τοῦ δέοντος, ὥστε μὴ τῷ περιττῷ τῆς πληγῆς λυμῆνασθαι τὴν ὑγίειαν πάλιν, ἀλλὰ συμμετρήσας τῷ νοσήματι τὴν πληγὴν, οὕτω τὴν ἀρίστην ἰατρείαν εἰργάσατο. Ἐντεῦθεν αὐτὸν καὶ θυμοῦ καὶ δειλίας καὶ ἀλαζονείας καὶ δοξομανίας καὶ ἀπεχθείας
 20 καὶ φόβων καὶ κολακειῶν θαρροῦντως ἀπεφηνάμην εἶναι καθαρὸν· εἰ δὲ δεῖ τι καὶ παράδοξον εἶπεῖν, οὐχ οὕτω θαυμάζω τοῦ μακαρίου τὸ κατατολμῆσαι τῆς τοῦ κρατοῦντος μανίας, ὡς τὸ συνιδεῖν μέχρι τίνος τοῦτο ποιῆσαι ἐχρῆν καὶ μηδὲν περαιτέρω, μήτε πρᾶξαι, μήτε εἶπεῖν. Καὶ ὅτι τοῦτο ἐκείνου θαυμαστότερον, πολλοὺς ἂν εὖροι τις
 25 τούτου μὲν περιγεγονότας, ὑπ' ἐκείνου δὲ ἠττηθέντας· τὸ μὲν γὰρ ἀπλῶς παρρησιάσασθαι καὶ τῶν τυχόντων πολλακίς ἐστί, τὸ δὲ εἰς δέον καὶ καιρῷ τῷ προσήκοντι καὶ μετὰ τῆς ἀρμοζούσης συμμετρίας καὶ συνέσεως τῷ πράγματι χρήσασθαι, μεγάλης λῖαν καὶ θαυμαστῆς δεῖται ψυχῆς· ἐπεὶ καὶ τὸν μακάριον Δαβὶδ, μετὰ πολ-
 30 λῆς τῆς ἐξουσίας ὕβρισεν ὁ Σεμεῖ καὶ ἄνδρα αἱμάτων ἐκάλεσεν·

σιλέα, καὶ τὸ βασιλικὸ στέμμα ν' ἀποσπάσῃ ἀπ' τὸ κεφάλι του, καὶ νὰ τοῦ προξενήσῃ πληγὲς στὸ πρόσωπο, ὅταν πρόβαλε τὸ δεξί του χέρι πάνω στὸ στήθος γιὰ νὰ τὸν ἀπωθήσῃ. Ἄλλὰ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔκαμε· γιατί ἡ ψυχὴ του ἦταν ἀρτυμένη μὲ τὸ πνευματικὸ ἀλάτι¹⁵ καὶ γι' αὐτὸ τίποτε δὲν ἔκαμνε ἄσκοπα καὶ στὰ χαμένα, ἀλλ' ὅλα τὰ ἔκαμνε μὲ κρίση ὀρθὴ καὶ βρισκόμενος σὲ κατάστασι ὑγιῆ. Ὅχι ὅπως ἀκριβῶς οἱ σοφοὶ τῶν Ἑλλήνων, πού ποτε δὲν ἐνεργοῦν μὲ μέτρο, ἀλλὰ παντοῦ, ὅπως θὰ λέγαμε, δείχνουν περισσότερο θάρρος ἀπὸ αὐτὸ πού χρειάζεται, ὥστε πουθενὰ νὰ μὴ διακρίνονται γιὰ ἀνδρεία, ἀλλὰ παντοῦ νὰ φαίνονται κυριευμένοι ἀπὸ παράλογα πάθη· γιὰ ὅσα ὑστέρησαν κατηγορήθηκαν ἀπὸ ὄλους γιὰ δειλία, ἐνῶ γιὰ τὰ λαμπρὰ κατορθώματά τους κατηγορήθηκαν γιὰ ἀλαζονεία καὶ φιλοδοξία.

Ὅμως ὁ μακάριος ἐκεῖνος δὲν ἐνεργοῦσε ἔτσι· γιατί δὲν ἔκαμνε τυχαῖα ἐκεῖνο πού ἐρχόταν στὸ νοῦ του, ἀλλ' ἀφοῦ πρῶτα βασάνιζε ὅλα μὲ πολλὴ προσοχὴ καὶ προσάρμοζε τίς σκέψεις του πρὸς τοὺς θεῖους νόμους, τότε μετέτρεπε αὐτὲς σὲ πράξεις. Γι' αὐτὸ καὶ τὴν τομὴ δὲν τὴν ἔκαμνε ἐπιφανειακὴ, γιὰ νὰ μὴ ἀπομείνῃ μεγαλύτερο τμῆμα ἀπὸ τὸ ἄρρωστο μέρος, οὔτε βαθύτερη ἀπὸ ὅ,τι ἔπρεπε, γιὰ νὰ μὴ βλάβῃ καὶ πάλι μὲ τὴν περιττὴ πληγὴ τὴν ὑγεία, ἀλλὰ ἐνεργώντας τὴ τομὴ κατὰ συμμετρίαν μὲ τὴν ἀσθένεια, ἔτσι κατῴρθωσε τὴν ἄριστη θεραπεία. Γι' αὐτὸ καὶ εἶπα χωρὶς ἐνδοιασμούς, ὅτι αὐτὸς ἦταν ἀπαλλαγμένος καὶ ἀπὸ θυμὸ καὶ ἀπὸ δειλία καὶ ἀπὸ ἀλαζονεία καὶ ἀπὸ δοξομανία καὶ ἀπὸ μῖσος καὶ ἀπὸ φόβο καὶ ἀπὸ κολακεία· καὶ ἂν πρέπει νὰ πῶ καὶ κάτι τὸ παράδοξο, δὲν θαυμάζω τόσο πολὺ τὴν τόλμη τοῦ μακαρίου ἐναντίον τῆς μανίας τοῦ βασιλέως, ὅσο τὸ ὅτι ἔκρινε μὲ μεγάλη περισκεψία μέχρι ποῦ ἔπρεπε νὰ προχωρήσῃ ἢ ἐνέργειά του, χωρὶς νὰ κάμῃ ἢ νὰ πῆ τίποτε τὸ περιττό. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι πῶς θαυμαστὸ ἀπὸ ἐκένο ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ὅτι μπορεῖ κανεὶς νὰ βρῆ πολλοὺς πού κατῴρθωσαν βέβαια αὐτό, ἀλλὰ ἀπέτυχαν στὸ ἄλλο. Γιατί τὸ νὰ ἔχῃ κανεὶς θάρρος αὐτὸ πολλές φορές εἶναι γνώρισμα καὶ τοῦ ὁποιοῦδήποτε, τὸ νὰ δείξῃ ὁμοίως τὸ θάρρος αὐτὸ ἐκεῖ πού πρέπει, στὸν κατάλληλο καιρὸ καὶ μὲ τὴν πρέπουσα συμμετρίαν καὶ σύνεσιν πού ἀπαιτεῖται, αὐτὸ χρειάζεται πολὺ μεγάλη καὶ θαυμαστὴ ψυχὴ. Καθ' ὅσον καὶ τὸν μακάριο Δαυῖδ μὲ πολλὴ θάρρος τὸν ἐξύβρισε ὁ Σεμεῖ καὶ τὸν ἀποκάλεσε ἄνδρα αἰ-

ἀλλ' οὐκ ἂν εἴποιμι τοῦτο παρρησίαν ἐγώ, ἀλλὰ γλώττης ἀκολασίαν καὶ θρασύτητα διανοίας καὶ ἀναγωγίαν καὶ ἀπόνοιαν καὶ πάντα μᾶλλον ἢ παρρησίαν.

Δεῖ γὰρ οἶμαι τὸν μέλλοντα εἶναι ἐλεγκτικόν, θρασύτητος μάλιστα καὶ ἀπονοίας ὡς πορρωτάτω τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀπαγαγεῖν καὶ τὸ δραστήριον ἐν τῇ φύσει τῶν ρημάτων καὶ τῶν πραγμάτων ἐπιδεικνυσθαι μόνον. Καὶ γὰρ ἰατρῶν παῖδες, ὅταν τέμνειν τὰ σσηπότα δέη τῶν μελῶν, ἢ τὰ φλεγμαίνοντα καταστέλλειν, οὐκ ὀργῆς πρότερον γεμίσαντες ἑαυτούς, οὕτως ἐπὶ τὴν ἰατρούειαν ἔρχονται, ἀλλὰ τότε μάλιστα ἐν καταστάσει τῇ προσηκούσῃ σπουδάζουσι φυλάττειν τὸν λογισμόν, ὥστε μὴ τῇ τέχνῃ λυμήνασθαι τὴν ἐκείνου ταραχὴν. Εἰ δὲ σῶμά τις θεραπεύειν μέλλον τολαύτης δεῖται γαλήνης, τὸν ψυχὰς ἰατρούοντα ποῦ τάξομεν, εἶπέ μοι, καὶ πόσῃν ἀπαιτήσομεν φιλοσοφίαν; Πολλῶ μείζονα δῆλον ὅτι, καὶ τολαύτην, ὅσῃν ὁ ἀγαθὸς ἐκεῖνος ἐπεδείξατο μάρτυς. Καθάπερ γὰρ τινὰς ὄρους καὶ κανόνας ἡμῖν τιθεῖς, ἴν' ἐξ ἐκείνων τὰ μέτρα, καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν κατὰ τὴν ἀναλογίαν λαμβάνωμεν, οὕτω τὸν δεῖλαιον ἐκεῖνον ἀπὸ τῶν ἱερῶν περιβόλων ἀπόσατο.

Καὶ δοκεῖ μὲν ἐν κατόρθωμα εἶναι τὸ γεγονός, εἰ δὲ τις αὐτὸ
20 διασκέψαιτο καὶ ἀναπτύξας πάντοθεν κατοπτεύσειεν ἀκριβῶς καὶ δεῦτερον καὶ τρίτον συμπεφυκὸς εὐρήσει καλὸν καὶ πολὺν τῆς ὠφελείας τὸν θησαυρόν. Ὁ μὲν γὰρ ἀπελαυνόμενος τότε εἷς μόνος ἦν, οἱ δὲ δι' ἐκείνου κερδαίνοντες πολλοί. Τῆς γὰρ ἀρχῆς τῆς ὑπὸ τῷ τυράννῳ κειμένης (αὕτη δὲ ἦν τὸ πλεῖστον τῆς οἰκουμένης μέρος), ὅσοιπερ ἂν ἦσαν ἄπιστοι, κατεπλάγησαν καὶ ἐθαύμασαν μαθόντες ὅσης τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις ὁ Χριστὸς τῆς παρρησίας μετέδωκε, κατεγέλασαν τῆς παρ' αὐτοῖς δουλοπρεπείας καὶ ἀνελευθερίας καὶ ταπεινότητος, εἶδον ὅσον τῆς Χριστιανῶν εὐγενείας πρὸς τὴν Ἑλλήνων αἰσχύνῃν τὸ μέσον. Οἱ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς τὴν τῶν ἱε-
30 ρῶν ἐπιμέλειαν ἐγκεχειρισμένοι, μᾶλλον δεσποτῶν καὶ τῶν εἰδώ-

μάτων¹⁶, ἀλλ' ὅμως δὲν θὰ μπορούσα ἐγὼ νὰ τὸ ὀνομάσω αὐτὸ θάρρος, ἀλλὰ ἀκολασία γλώσσας καὶ θρασύτητα τῆς διάνοιας καὶ ἔλλειψη ἀγωγῆς καὶ ἀνοησία καὶ πολὺ περισσότερο ὅλα τὰ ἄλλα, παρὰ θάρρος.

Πράγματι ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι πρέπει ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ ἐλέγξῃ ν' ἀπομακρύνῃ ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερο ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ τῆ θρασύτητα καὶ τὴν ἀλαζονεία, καὶ νὰ περιορίζῃ τὴν ὄλη δραστηριότητά της μέσα στὰ φυσικὰ ὄρια τῶν λόγων καὶ τῶν πραγμάτων. Γιατὶ καὶ οἱ γιατροί, ὅταν χρειάζεται ν' ἀποκόψουν τὰ σάπια μέλη ἢ νὰ καταπραῦνουν ἐκεῖνα φλέγονται ἀπὸ πυρετό, δὲν ἐπιχειροῦν τὴν θεραπεία ἀφοῦ προηγουμένως ἀφήσουν τὸν ἑαυτὸ τους νὰ γεμίσῃ ἀπὸ θυμὸ, ἀλλὰ τότε πρὸ πάντων φροντίζουν νὰ διατηρήσουν τὸν νοῦν τοῦς στὴν πρέπουσα ἤρεμη κατάσταση, ὥστε μὲ τὴν ταραχὴ τοῦς νὰ μὴ ζημιώσουν τὴν τέχνη τοῦς. Ἄν λοιπὸν προκειμένου κανεὶς νὰ θεραπεύσῃ ἓνα σῶμα χρειάζεται μιὰ τόση ἤρεμία, πές μου, ποῦ νὰ κατατάξωμε ἐκεῖνον ποὺ θεραπεύει ψυχὲς καὶ πόση σύνεση πρέπει νὰ ζητήσωμε ἀπ' αὐτόν; Ἀσφαλῶς πολὺ πιὸ μεγαλύτερη καὶ τόση, ὅση ἐπέδειξεν ὁ ἀγαθὸς ἐκεῖνος μάρτυρας. Γιατὶ, διώχνοντας μὲ τὸν τρόπο ἐκεῖνο ἀπὸ τὸν ἱερὸ χῶρο τὸν ἄθλιο ἐκεῖνον βασιλέα, μᾶς ὄρισε κατὰ κάποιον τρόπο ὄρια καὶ κανόνες, γιὰ νὰ λαμβάνωμε ἀπ' αὐτὰ τὰ ἀνάλογα μέτρα καὶ γιὰ τίς ἄλλες ἐνέργειές μας.

Καὶ φαίνεται βέβαια τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι ἓνα κατόρθωμα, ἂν ὅμως τὸ καλοσκεφθῆ κανεὶς, τὸ ἀναπτύξῃ ἀπ' ὅλες τίς πλευρὲς καὶ τὸ ἐρευνήσῃ μὲ ἀκρίβεια, θὰ βρῆ ὅτι ὑπάρχει μαζὶ μ' αὐτὸ καὶ δεῦτερο καὶ τρίτο καλὸ καὶ πολὺς θησαυρὸς ὠφέλειας. Γιατὶ ὁ διωκόμενος τότε ἦταν βέβαια ἓνας καὶ μόνος, ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ κέρδισαν ἐξ αἰτίας τοῦ πολλοί. Ἀπὸ τοῦς ἄρχοντες δηλαδὴ ποὺ βρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ τυράννου (καὶ ἦταν αὐτοὶ οἱ περισσότεροι τῆς οἰκουμένης), ὅσοι ἦσαν ἄπιστοι ἔμειναν κατάπληκτοι καὶ ἐκθαμβοὶ ὅταν ἔμαθαν πόση παρρησία ἔδωσε ὁ Χριστὸς στοῦς δούλους τοῦ, καταγέλασαν τὴν δουλοπρέπεια, τὴν ἀνελευθερίαν καὶ ταπεινότητά τοῦς, καὶ διαπίστωσαν πόση ἀπόσταση ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν εὐγένεια τῶν Χριστιανῶν καὶ στὴν αἰσχύνῃ τῶν εἰδωλολατρῶν. Γιατὶ ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν ἀναλάβει τὰ ἱερατικὰ καθήκοντα, ὑπηρετοῦν τοῦς βασιλεῖς περισσότερο καὶ ἀπὸ τοῦς δεσπότες καὶ

λων δὲ αὐτῶν τοὺς βασιλεῖς θεραπεύουσι καὶ διὰ τὸν ἐκεῖνων φό-
 βον καὶ τοῖς ξοάνοις αὐτοῖς παρεδρεύουσιν, ὡς τοὺς πονηροὺς δαί-
 μονας τοῖς βασιλεῦσι χάριν ἔχειν τῆς εἰς αὐτοὺς τιμῆς. Αὐτίκα γοῦν
 ὅταν τινα συμβῆ μὴ τὰ ἐκεῖνων φρονοῦντα ἐπὶ ταύτην ἐλθεῖν τὴν
 5 ἀρχήν, εἰσιῶν τις εἰς τοὺς τῶν εἰδώλων ναοὺς, πανταχοῦ τῶν τοί-
 χων ὄψεται διατεταμένα τὰ τῶν ἀραχνίων ὑφάσματα καὶ τοσαύτην
 ἐπικειμένην τῷ ξοάνῳ τὴν κόνιν, ὡς μήτε ρῖνα, μήτε ὀφθαλμόν,
 μήτε ἄλλο τι τοῦ προσώπου φαίνεσθαι μέρος· τῶν δὲ βωμῶν τῶν
 μὲν τὰ λείψανα μόνον ἔστηκε, τοῦ πλείονος ἀποθραυσθέντος μέ-
 10 ρους, τοὺς δὲ οὕτω βαθεῖα πάντοθεν περιβάλλει πόα, ὡς τὸν ἀγνο-
 οῦντα κοπρίας τινὸς σωρείαν εἶναι νομίζειν τὸ φαινόμενον. Τὸ δὲ
 αἴτιον, ὅτι πάλαι μὲν αὐτοῖς κλέπτειν ἐξῆν ὅσα ἐβούλοντο καὶ γα-
 στρίζεσθαι διὰ τῆς τῶν ξοάνων θεραπείας, νῦν δὲ ὑπὲρ τίνος ἑαυ-
 τοὺς κόψουσι; Προσεδρεύοντες γὰρ καὶ δαπανώμενοι, παρ' ἐκεί-
 15 νων μὲν οὐδὲ μίαν προσδοκῶσιν ἀμοιβήν· καὶ γὰρ εἰσι ξύλα καὶ λί-
 θοι· τὸ δὲ πεῖθον αὐτοὺς ὑποκρίνεσθαι τὴν θεραπείαν, ἢ παρὰ τῶν
 κρατούντων τιμὴ καὶ αὕτη ἀνήρηται, τῶν βασιλευόντων γενομέ-
 νων συνετῶν καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ προσκυνούντων Υἱόν.

8. Ἄλλ' οὐ τά γε ἡμέτερα τοιαῦτα, ἀλλὰ πᾶν τούναντίον. Ὅταν
 20 μὲν γὰρ τις ὁμολογῶν ἡμῖν ἐν τῇ περὶ τοῦ Θεοῦ δόξῃ ἐπὶ τὸν βασι-
 λικὸν ἀναβῆθ' ἑθρόνον, ραθυμότερα γίνεται τὰ Χριστιανῶν· τοσοῦτον
 ἀπέχει ταῖς ἀνθρωπίναις ὀρθοῦσθαι τιμαῖς· ὅταν δὲ τις κρατήσῃ
 δυσσεβῆς καὶ πάντοθεν ἡμᾶς ἐλαύνων καὶ μυρίοις περιβάλλων κα-
 κοῖς, τότε εὐδοκιμεῖ καὶ λαμπρότερα γίνεται τὰ καθ' ἡμᾶς, τότε
 25 ἀριστείων καὶ τροπαίων καιρὸς, τότε στεφάνων καὶ ἀναρρήσεων
 καὶ πάσης ἀνδραγαθίας ἀφορμὴ. Εἰ δὲ λέγοι τις ὅτι καὶ νῦν εἰσι πό-
 λεις τὴν ἴσῃν δεισιδαιμονίαν ἐπιδεικνύμεναι περὶ τὴν τῶν εἰδώλων
 μανίαν, πρῶτον μὲν εὐαριθμήτους καὶ ὀλίγας ἐρεῖ, πλὴν ἄλλ' οὐδὲ
 οὕτω τὸν ἡμέτερον βλάψει λόγον. Ἡ γὰρ ὑπόθεσις ἢ αὕτη καὶ ἀντι
 30 τοῦ κρατοῦντος, τοὺς τὴν πόλιν οἰκοῦντας ἔχουσι τὴν ἴσῃν αὐτοῖς
 παρεχομένους τιμὴν· καὶ τοῦτο αἴτιον τῆς θεραπείας, αἱ κραιπάλαι
 καὶ οἱ κῶμοι, οἱ μεθ' ἡμέραν, οἱ διὰ πάσης νυκτός, οἱ αὐλοὶ καὶ τὰ

ἀπὸ αὐτὰ τὰ εἰδῶλα ἀκόμη, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου τοὺς πρὸς τοὺς βασιλεῖς ὑπηρετοῦν καὶ τὰ εἰδῶλα, ὥστε οἱ πονηροὶ δαίμονες νὰ χρεωστοῦν χάρη στοὺς βασιλεῖς γιὰ τὴν τιμὴ πρὸς αὐτούς. Ὅταν συμβῆ λοιπὸν κάποιος, πὺ δὲν εἶναι εἰδωλολάτρης, νὰ γίνῃ βασιλεύς, ἂν τότε εἰσέλθῃ κανεὶς στοὺς ναοὺς τῶν εἰδώλων θὰ δῆ τὰ ὑφαντὰ τῶν ἀραχνῶν ἀπλωμένα σ' ὅλα τὰ μέρη τῶν τοίχων καὶ τόση σκόνῃ νὰ ὑπάρχῃ ἐπάνω στὰ εἰδῶλα, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται οὔτε ἡ μύτη, οὔτε οἱ ὀφθαλμοὶ οὔτε κάποιο ἄλλο μέρος τοῦ προσώπου. Ἀπὸ τοὺς βωμοὺς πάλι ἄλλων μόνο τὰ λείψανα σώζονται, γιατί τὸ μεγαλύτερο μέρος ἔχει θραυσθῆ, ἐνῶ ἄλλοι καλύπτονται ἀπὸ παντοῦ μὲ τόσα χόρτα, ὥστε ἐκεῖνος πὺ δὲν ξέρεῖ νὰ νομίζῃ ὅτι αὐτὸ πὺ βλέπει εἶναι σωρὸς κοπριάς. Καὶ αἰτία αὐτοῦ εἶναι τὸ ὅτι παλαιότερα μὲ τὴ λατρεία τῶν εἰδώλων μποροῦσαν νὰ κλέβουν ὅσα ἤθελαν καὶ νὰ γεμίζουν τὰ στομάχια τους, τώρα ὁμως γιὰ ποιὸ λόγο νὰ κοπιάζουν; Γιατὶ ὑπηρετώντας τὰ εἰδῶλα καὶ κοπιάζοντας γι' αὐτὰ δὲν περιμένουν καμμιά ἀμοιβὴ ἀπ' αὐτά, ἀφοῦ εἶναι ξύλα καὶ λίθοι, ἐνῶ ἐκεῖνο πὺ τοὺς ἔπειθε νὰ ὑπηρετοῦν αὐτὰ μὲ ὑποκρισία, δηλαδὴ ἡ τιμὴ πρὸς αὐτὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ αὐτὴ ἔχει ἐκλείψει, γιατί οἱ βασιλεῖς ἔγιναν συνετοὶ καὶ προσκυνοῦν τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ.

8. Ὅμως τὰ δικά μας δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλ' ἐντελῶς ἀντίθετα. Ὅταν δηλαδὴ ἀνεβῆ στὸν θρόνο κάποιος βασιλεύς πὺ δέχεται τὴν ὁμολογία τῆς πίστεώς μας, τότε οἱ Χριστιανοὶ μὲ μεγαλύτερη ραθυμία ἐπιτελοῦν τὰ τῆς πίστεως· τόσο πολὺ ἀπέχει ἡ πίστη μας ἀπὸ τὸ νὰ στηρίζεται σ' ἀνθρώπινες τιμές. Ὅταν ὁμως πάρῃ τὴν ἐξουσία κάποιος δυσσεβῆς καὶ μᾶς καταδιώκει μὲ κάθε τρόπο καὶ μᾶς περιβάλλει μὲ ἀναρίθμητες συμφορές, τότε εὐδοκιμοῦν καὶ γίνονται λαμπρότερα τὰ τῆς πίστεώς μας, τότε εἶναι καιρὸς γιὰ βραβεῖα καὶ τρόπαια, τότε ὑπάρχει ἀφορμὴ γιὰ στεφάνια καὶ ἡρωϊσμοὺς καὶ γιὰ κάθε ἀνδραγαθία. Ἄν ὁμως πῆ κανεὶς, ὅτι καὶ τώρα ὑπάρχουν πόλεις πὺ παρουσιάζουν τὴν ἴδια δεισιδαιμονία ὡς πρὸς τὴν μανία τῶν εἰδώλων, κατὰ πρῶτον αὐτὲς πὺ θ' ἀναφέρῃ εἶναι πολὺ λίγες πὺ μποροῦν εὐκολὰ νὰ μετρηθοῦν, πλὴν ὁμως οὔτε καὶ μ' αὐτὸ θ' ἀνατρέψῃ τὸν λόγο μου. Γιατὶ ἡ αἰτία παραμένει ἡ ἴδια, καὶ ἀντὶ τοῦ βασιλέως τιμοῦν τώρα οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἐξ ἴσου τὰ εἰδῶλα· καὶ αἰτία τῆς λατρείας αὐτῆς τῶν δαιμόνων εἶναι αὐτὴ, οἱ κραιπάλες δηλαδὴ καὶ οἱ διασκεδάσεις πὺ διαρκοῦν ὅλη τὴν ἡμέρα καὶ ὅλη

τύμπανα, τὸ μετὰ πάσης ἀναισχυντίας αἰσχρὰ μὲν εἶπεῖν, πρᾶξι δὲ αἰσχρότερα· τὸ διαρραγῆναι μὲν ὑπὸ τῆς ἀδηφαγίας, ἐκβακχευθῆναι δὲ ὑπὸ τῆς μέθης καὶ εἰς τὴν αἰσχίστην μανίαν ἐκπεσεῖν· αὗται αἱ ἀσχήμονες δαπάναι συνέχουσιν ἔτι καὶ διακρατοῦσι διαπίπτουσιν 5 τὴν πλάνην. Οἱ γὰρ εὐπορώτεροι τοὺς διὰ τὴν ἀργίαν ὑπὸ τοῦ λιμοῦ φθειρομένους ἐκλέγοντες, ἐν τάξει παρασίτων καὶ τῶν περὶ τὰς τραπέζας τρεφομένων ἔχουσι κυνῶν, τοῖς λειψάνοις τοῖς ἀπὸ τῶν παρανόμων δείπνων διασπῶντες τὰς γαστέρας τὰς ἀναιδεῖς καὶ πρὸς ὅπερ ἂν θέλωσιν αὐταῖς χρώμενοι.

10 Ἡμεῖς δὲ καθάπαξ τὴν ὑμετέραν ἀλογίαν καὶ παρανομίαν μισήσαντες, τοὺς μὲν ἀργοῦντας καὶ διὰ τοῦτο πεινῆν ἀναγκαζομένους οὐ τρέφομεν, ἀλλ' ἐργαζομένους καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἑτέροις ἀρκεῖν πείθομεν· τοὺς δὲ ἀναπήρους τῷ σώματι γενομένους παρὰ τῶν ἐχόντων τῆς ἀναγκαίας μόνον συγχωροῦμεν ἀπολαύειν τρο-
15 φῆς· κῶμοι δὲ καὶ μέθαι καὶ πᾶσα ἢ λοιπὴ μανία καὶ αἰσχρότης ἐκβέβληται, ἀντεισηκται δὲ ἀντὶ τούτων «ὄσα σεμνά, ὄσα ἀγνά, ὄσα δίκαια, ὄσα εὐφημα, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος». Καὶ τὰ ἄλλα δὲ ἃ ὑπὲρ τῶν παρ' αὐτοῖς φιλοσοφησάντων κομπάζουσιν, ἀπέδειξε κενοδοξίαν καὶ θρασύτητα καὶ παιδικῆς ἔργα διανοίας.
20 Οὐ γὰρ πίθον ἐκεῖ λαβὼν κατέκλεισεν ἑαυτόν, οὐδὲ ράκη περιβαλλόμενος οὕτω περιῆει κατὰ τὴν ἀγοράν. Ταῦτα γὰρ δοκεῖ μὲν τινα εἶναι θαυμαστὰ καὶ πόνον ἔχειν πολὺν καὶ τὴν ἐσχάτην ταλαιπωρίαν, ἐπαινοῦ δὲ παντὸς ἀπεστέρηται. Καὶ τοῦτο δὲ τῆς τοῦ διαβόλου κακουργίας, τοὺς δουλεύοντας αὐτῷ τοιούτοις παραδιδόναι πό-
25 νοις, οἱ καὶ διασπᾶσονται τοὺς ἠπατημένους καὶ μάλιστα πάντων καταγελάστους ἀποφανοῦσιν αὐτούς· πόνος γὰρ οὐδὲν κέρδος ἔχων, ἐγκωμίου παντὸς ἀπεστέρηται. Καὶ γὰρ ἔτι καὶ νῦν εἰσὶν ἄνθρωποι φθορεῖς καὶ μυρίων γέμοντες κακῶν, τοῦ φιλοσόφου

17. Φίλιπ. 4,8.

18. Πρόκειται γιὰ τὸν φιλόσοφο Διογένη.

τῆ νύχτα, οἱ αὐλοὶ καὶ τὰ τύμπανα, τὰ ἀδιάντροπα λόγια ποὺ ἐκστομίζονται καὶ οἱ αἰσχρὲς πράξεις ποὺ ἀκολουθοῦν αὐτά, ἢ πολυφαγία ποὺ φθάνει μέχρι τὸ σκασμό, ἢ βακχικὴ ἀναισθησία ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ τὴ μέθη καὶ ποὺ καταλήγει στὴ χειρότερη μορφή μανίας. Αὐτὲς οἱ αἰσχρὲς δαπάνες συγκρατοῦν καὶ διατηροῦν ἀκόμη τὴν πλάνη ποὺ προχωρεῖ τὸν δρόμο τῆς καταπτώσεώς της. Οἱ πρὸ πλούσιοι δηλαδή, ἐπιλέγοντας ἐκείνους ποὺ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα ἐξ αἰτίας τῆς τεμπελιᾶς τους, τοὺς ἔχουν σὰν τοὺς παρασίτους καὶ τὰ σκυλιὰ ποὺ τριγυρίζουν γύρω ἀπὸ τὰ τραπέζια, καὶ ἀφοῦ παραγεμίσουν τὰ βρώμικα στομάχια τους μὲ τὰ περισσεύματα τῶν παρανόμων δείπνων, τοὺς χρησιμοποιοῦν στὴ συνέχεια γιὰ ὅ,τιδήποτε θέλουν αὐτοί.

Ἐμεῖς ὅμως ποὺ μισήσαμε μιὰ γιὰ πάντα τὴν δική σας ἀνοησία, ἐκείνους ποὺ δὲν ἐργάζονται καὶ γι' αὐτὸ κατ' ἀνάγκη πεινοῦν, δὲν τοὺς τρέφουμε, ἀλλὰ τοὺς πείθουμε νὰ ἐργασθοῦν ὥστε νὰ μποροῦν νὰ τρέφουν καὶ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ ἄλλους, ἐνῶ ἐκείνους ποὺ πάσχουν ἀπὸ σωματικὴ ἀναπηρία, τοὺς ἐπιτρέπουμε νὰ λαμβάνουν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὴν ἀναγκαία μόνο τροφή. Οἱ διασκεδάσεις δηλαδή καὶ οἱ μέθες καὶ ὄλη ἢ ὑπόλοιπὴ μανία καὶ αἰσχροτήτα ἔχουν ἀπομακρυνθῆ καὶ στὴ θέση τους εἰσῆχθησαν «ὅσα εἶναι σεμνά, ὅσα ἀγνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἔχουν καλὴ φήμη, ὅ,τιδήποτε συντελεῖ στὴν ἀρετὴ καὶ ὅ,τιδήποτε εἶναι ἄξιο ἐπαίνου»¹⁷. Ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα προβάλλουν μὲ κομπασμὸ ὡς ἔργα τῶν φιλοσόφων τους, ἀπέδειξε ὅτι εἶναι κενοδοξία καὶ θρασύτητα καὶ ἔργα παιδικῆς σκέψεως. Γιατὶ δὲν πῆρε καὶ κλείσθηκε μέσα σὲ πυθάρι, οὔτε φόρεσε ράκη καὶ περιφερόταν ἔτσι στὴν ἀγορά¹⁸. Μερικὰ βέβαια ἀπ' αὐτὰ φαίνονται ἄξια θαυμασμοῦ καὶ συνοδεύονται ἀπὸ πολὺ κόπο καὶ ἀπὸ τὴ χειρότερη μορφή ταλαιπωρίας, στεροῦνται ὅμως ὁποιοῦδήποτε ἐπαίνου. Καὶ αὐτὸ εἶναι τέχνασμα τῆς κακουργίας τοῦ διαβόλου, νὰ παραδίνῃ δηλαδή ἐκείνους ποὺ τὸν ὑπηρετοῦν σὲ τέτοιους κόπους, ὥστε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ ἀποσπάσουν ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἐξαπατηθῆ καὶ μάλιστα νὰ τοὺς ἐμφανίσουν σὰν τοὺς πρὸ καταγέλαστους ἀπὸ ὅλους. Γιατὶ κόπος ποὺ δὲν προσφέρει κανένα κέρδος, στερεῖται κάθε ἐπαίνου. Καὶ ὑπάρχουν πράγματι ἀκόμη καὶ σήμερα ἄνθρωποι διεφθαρμένοι καὶ γεμᾶτοι ἀπὸ ἄπειρα κακά, ποὺ ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν πολὺ πρὸ μεγαλύτερα τεχνάσματα καὶ ἀπὸ τὸν

πολλῶ μείζονα ἐπιδεικνύμενοι· οἱ μὲν γὰρ ἤλους ὄξεις καὶ ἠκονη-
 μένους ἔφαγον, οἱ δὲ ὑποδήματα διεμασήσαντο καὶ κατέπιον, οἱ δὲ
 πρὸς ἕτερα πολλῶ τούτων παρεβουλεύσαντο μοχθηρότερα, καίτοι
 τὰ τοιαῦτα πολλῶ τοῦ πίθου καὶ τῶν ρακίων θαυμαστότερα· ἀλλ'
 5 οὐκ ἀποδεχόμεθα αὐτά, ὡσπερ οὖν οὐδὲ ἐκεῖνα, ἀλλ' ἐξίσσης τῷ φι-
 λосоφῶ κακίζομεν καὶ δακρῦομεν καὶ τούτους καὶ πάντας ὁμοίως
 τοὺς τὰ τοιαῦτα τερατευομένους εἰκῆ.

Ἄλλὰ καὶ παρρησίαν ἐπεδείξατο πρὸς βασιλέα πολλήν.
 Ἴδωμεν οὖν καὶ τὴν πολλὴν παρρησίαν, μὴ ποτε καὶ αὐτὴ τῆς τοῦ
 10 πίθου τερατείας ματαιοτέρα οὔσα τύχοι. Τίς οὖν ἡ παρρησία;
 Ἐλαύνοντι τῷ Μακεδόνι ποτὲ ἐπὶ τὸν Πέρσην, ἐπιστάντι τε αὐτῷ
 καὶ ἀπαγγεῖλαι προτρέψαντι εἴ τινος δέοιτο, οὐδενὸς ἔφη, πλὴν τοῦ
 μὴ ἐπισκοτεῖν αὐτῷ τὸν βασιλέα· καὶ γὰρ ἔτυχε τότε ἠλίῳ θερμαι-
 νόμενος ὁ φιλόσοφος. Οὐ καταδύσεσθε; οὐκ ἐγκαλύψεσθε; οὐκ
 15 ἀπελθόντες ἑαυτοὺς που κατορύζετε, ἐπὶ τούτοις μέγα φρονοῦντες
 ἐφ' οἷς αἰσχύνεσθαι ἐχρῆν; Πόσω γὰρ βέλτιον ἦν ἱμάτιον ἐνδύντα
 ἀδρὸν ἐνεργὸν εἶναι καὶ τι τῶν χρησίμων τὸν βασιλεύοντα τότε αἰ-
 τεῖν, ἢ καθῆσθαι μετὰ τῶν ρακίων θερμαινόμενον, κατὰ τὰ μικρὰ
 καὶ ὑπομάζια τῶν παιδίων, ἅπερ αἰ τιθαί, μετὰ τὸ λοῦσαι καὶ
 20 ἀλειψαι, προτιθέασιν εἰς τοῦτο, εἰς ὅπερ ὁ φιλόσοφος τότε ἐκάθη-
 το, γραϊδίου δυστήνου χάριν αἰτῶν; Ἄλλ' ἡ παρρησία ἴσως θαυμα-
 στή; Ἄλλὰ ταύτης οὐδὲν τερατωδέστερον. Τὸν γὰρ ἀγαθὸν ἄνδρα,
 πρὸς τὸ κοινωφελὲς ἅπαντα πράττεν χρῆ καὶ τὸν τῶν ἄλλων βίον
 κατορθοῦν· τὸ δὲ ἀξιῶσαι μὴ ἐπισκοτεῖν, ποίαν πόλιν, ποίαν οἰ-
 25 κίαν, τίνα ἄνδρα, ποίαν γυναῖκα διέσωσεν; Εἰπέ τῆς παρρησίας τὸ
 κέρδος· τὸ γὰρ τοῦ μάρτυρος ἡμεῖς ἐπεδείξαμεν καὶ προϊόντες δὲ
 αὐτὸ σαφέστερον ἐκκαλύψομεν.

9. Τέως δὲ τὸν ὕβριστὴν ἐκόλασε καὶ ταύτῃ ἢ τὸν ἱερέα κολά-
 ζειν θέμις ἐστί, τὰ τῶν ἀρχόντων κατέστειλε φρονήματα, τοῖς τοῦ
 30 Θεοῦ νόμοις κινουμένοις ἐπήμυνε, τιμωρίαν ὑπὲρ τοῦ κακῶς σφα-
 γέντος ἀπήτησε, τὴν πασῶν τιμωριῶν χαλεπωτέραν τοῖς γε νοῦν

φιλόσοφο. Ἴλλοι δηλαδὴ ἔφαγαν καρφιά μυτερὰ καὶ ἀκονισμένα, ἄλλοι μάσησαν καὶ κατάπιαν ὑποδήματα καὶ ἄλλοι μηχανεύθησαν ἄλλα πολὺ πιὸ δολιότερα ἀπὸ αὐτά, ἂν καὶ βέβαια αὐτὰ εἶναι πολὺ πιὸ θαυμαστὰ ἀπὸ τὸ πυθάρι καὶ τὰ ράκη. Ἐμεῖς ὁμως δὲν τὰ ἀποδεχόμεστε αὐτὰ ὅπως βέβαια οὔτε καὶ ἐκεῖνα, ἀλλ' ἐξ ἴσου μὲ τὸν φιλόσοφο τὰ κακίζομε καὶ ὁμοια δάκρυα χύνομε γι' αὐτοὺς καὶ γιὰ ὄλους ἐκεῖνους πὸ ἄσκοπα ἐπιχειροῦν τέτοια τερατουργήματα.

Ἄλλὰ καὶ πολὺ θάρρος ἔδειξε ὁ φιλόσοφος ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. Ἄς δοῦμε λοιπὸν καὶ τὸ πολὺ θάρρος, μήπως καὶ αὐτὸ συμβαίνει νὰ εἶναι πιὸ ἄσκοπο καὶ ἀπὸ τὸ τερατούργημα τοῦ πίθου. Ποιό λοιπὸν ἦταν τὸ θάρρος του; Ἐκστρατεύοντας κάποτε ὁ Μακεδόνας βασιλεὺς ἐναντίον τῶν Περσῶν συνάντησε αὐτὸν καὶ ἐρωτώντας τον ἂν ἤθελε κάτι νὰ τοῦ δώση, εἶπε, ὅτι δὲν ἤθελε τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνο νὰ μὴ τὸν σκιάζῃ ὁ βασιλεὺς μὲ τὸ σῶμα του· γιὰτι ἔτυχε τὴν ὥρα ἐκείνη ὁ φιλόσοφος νὰ θερμαίνεται στὸν ἥλιο. Δὲν πᾶτε νὰ χαθῆτε; δὲν πηγαίνετε νὰ κρυφθῆτε ἀπὸ ντροπή; δὲν πηγαίνετε νὰ παραχωθῆτε κάπου ὄλοι σεῖς πὸ μεγαλοφρονεῖτε γι' αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ντρέπεσθε; Πόσο προτιμότερο δὲν θὰ ἦταν ἂν φοροῦσε ἓνα χοντρὸ ἔνδυμα καὶ ἐργαζόταν καὶ ζητοῦσε τότε κάτι τὸ χρήσιμο ἀπὸ τὸν βασιλέα, παρὰ νὰ κάθεται μὲ τὰ κουρέλια καὶ νὰ ζεσταίνεται στὸν ἥλιο, σὰν ἀκριβῶς τὰ μικρὰ παιδιὰ πὸ θηλάζουν, τὰ ὁποῖα οἱ τροφοὶ τους μετὰ τὸ λούσιμο καὶ τὸ ἄλειμμα τὰ τοποθετοῦν ἀπέναντι στὸν ἥλιο, ὅπως καθόταν τότε ὁ φιλόσοφος, ζητώντας χάρη σὰν ἓνα δυστυχισμένο γραῖδιο; Μήπως ὁμως τὸ θάρρος του εἶναι ἄξιο θαυμασμοῦ; Ἄλλὰ πιὸ τερατῶδες ἀπὸ αὐτὸ δὲν ὑπάρχει. Γιὰτι ὁ ἀγαθὸς ἄνδρας πρέπει νὰ τὰ κάμνῃ ὄλα γιὰ τὸ κοινὸ ὄφελος καὶ τὴν ἀνύψωση τῆς ζωῆς τῶν ἄλλων. Τὸ νὰ ἀξιῶση ὁμως νὰ μὴν τὸν σκιάζῃ ὁ βασιλεὺς, ποιὰ πόλη, ποιὰ οἰκία, ποιὸν ἄνδρα καὶ ποιὰ γυναῖκα διέσωσε αὐτό; Πές τὸ κέρδος ἀπὸ τὸ θάρρος του. Γιὰτι ἐγὼ ἔδειξα τὸ κέρδος τοῦ θάρρους τοῦ μάρτυρος καὶ στὴ συνέχεια τοῦ λόγου μου θὰ τὸ παρουσιάσω σαφέστερα.

9. Τιμώρησε λοιπὸν ὁ μάρτυρας τότε τὸν ὑβριστὴ βασιλέα, καὶ μάλιστα μὲ τέτοια τιμωρία πὸ ταιριάζει σὲ ἱερέα, κατέστειλε τὰ ἐγωῖστικὰ φρονήματα τῶν ἀρχόντων, ὑπεραμύνθηκε τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ πὸ καταπατοῦνταν, καὶ ἐπέβαλε τιμωρία γιὰ τὴν ἄδικη σφαγὴ τοῦ παιδιοῦ, πὸ εἶναι ἡ χειρότερη ἀπὸ ὄλες τίς τιμωρίες γιὰ

ἔχουσι. Μέμνησθε δήπου πάντως, ὅτε περὶ τοῦ φόνου διελεγόμεν, πῶς ἕκαστος διεθερμαίνεται τῶν ἀκροατῶν καὶ τὸν αὐθέντην λαβεῖν εἰς χεῖρας ἐπεθύμει καὶ φανῆναί ποθεν τὸν ἐκδικήσοντα τὸν φόνον ἤϋχετο. Τοῦτο τοίνυν ὁ μακάριος ἐκεῖνος ἐποίησε καὶ δίκην
 5 ἐπέθηκεν αὐτῷ τε πρέπουσαν, κάκεινον ἐπιστρέψαι ἱκανήν, εἰ μὴ λίαν ἀναίσθητος ἔτυχεν ὢν, οὐχ ἡλίω θερομένῳ αὐτῷ τὸν βασιλέα ἐπισκοποῦντα ἀποστῆναι ἀξιῶν, ἀλλ' ἀναιδῶς τοῖς ἱεροῖς ἐπιπηδῶντα περιβόλοις καὶ πάντα συγχέοντα, καθάπερ τινὰ κύνα καὶ οἰκέτην ἀγνώμονα τῶν δεσποτικῶν ἀπείργων αὐλῶν.

10 Ὅρᾳς ὡς οὐ κομπάζων ἔλεγον, ὅτι παιδικῆς ἔργα διανοίας τὰ τῶν παρ' ὑμῖν φιλοσόφων ἀπέδειξε θαύματα; Ἀλλὰ καὶ ἐσωφρόνησεν ὁ Σινωπεὺς ἐκεῖνος καὶ ἐν ἐγκρατεῖα διήγαγε καὶ τῶν κατὰ νόμον οὐκ ἀνεχόμενος γάμων. Ἀλλὰ πῶς καὶ τίνι τρόπῳ προστίθει. Ἀλλ' οὐ προσθήσεις, ἀλλ' ἡδιον τῶν τῆς σωφροσύνης ἐγκω-
 15 μίων ἀποστερήσεις αὐτόν, ἢ τὸν τρόπον τῆς σωφροσύνης ἐρεῖς· οὕτως αἰσχροὺς καὶ πολλῆς γέμων αἰσχύνῃς ἦν. Ἐπῆλθον δ' ἂν καὶ τὸν τῶν ἄλλων λῆρον καὶ τὴν ματαιοπονίαν καὶ τὴν αἰσχροτήτα· ποῦ γάρ, εἶπέ μοι, χρήσιμον γονῆς ἀπογεύεσθαι ἀνθρωπίνης, ὅπερ ὁ Σταγειρίτης ἐποίει; ποῖον δὲ ὄφελος μίγνυσθαι μητράσι καὶ ἀδελ-
 20 φαῖς, ὅπερ ὁ τῆς Στοᾶς προεστῶς φιλόσοφος ἐνομοθέτει; Καὶ τὸν τῆς Ἀκαδημίας δὲ ἄρξαντα καὶ τὸν ἐκεῖνου διδάσκαλον καὶ τοὺς ἔτι τούτων μᾶλλον θαυματομένους, τούτων αἰσχροτέρους ἀνέδειξα ἂν, καὶ τὴν παιδεραστίαν, ἣν σεμνὸν εἶναι τίθενται καὶ φιλοσοφίας μέρος, ἐξεκάλυψα πάσης ἀπαμφιάσας τῆς ἀλληγορίας, εἰ μὴ εἰς
 25 μακρὸν ὁ λόγος ἡμῖν ἐξετείνεται μῆκος καὶ πρὸς ἕτερον ἠπειγέτο μέρος καὶ ἱκανῶς καὶ διὰ τοῦ ἐνὸς τὸν γέλωτα πάντων διήλεγξεν. Ὅταν γὰρ ὁ κρατῶν, κατὰ τὸ δοκοῦν αὐστηρότερον εἶναι τῆς φιλοσοφίας μέρος καὶ παρρησίας καὶ ἐγκρατείας ἔνεκεν, οὕτως αἰσχροὺς καὶ ἄτοπος καὶ περιττὸς ἀποφαίνεται (καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀνθρώπινον
 30 ἀπογεύεσθαι ἔλεγεν ἀδιάφορον εἶναι), τίς ἡμῖν πρὸς τοὺς ἄλλους

19. Δηλαδή ὁ Ζήνων ὁ Κιτιεύς.

20. Ἐνωεῖ τὸν Πλάτωνα (428–347 π.Χ) καὶ τὸν Σωκράτη (470–399π.Χ).

ἐκείνους πού ἔχουν μυαλό. Θυμᾶσθε ὅπως δὴποτε βέβαια, ὅταν σᾶς μιλοῦσα γιά τόν φόνο, πῶς ὁ καθένας ἀπό τοὺς ἀκροατὲς ἔβραζε ἀπὸ θυμὸ καὶ ἤθελε ν' ἀρπάξη μὲ τὰ χέρια του τὸν βασιλέα καὶ εὐχόταν ἀπὸ κάπου νὰ φανῆ ἐκεῖνος πού θὰ ἔπαιρνε ἐκδίκηση γιά τὸν φόνο. Αὐτὸ λοιπὸν ἔκαμε ὁ μακάριος ἐκεῖνος καὶ ἐπέβαλε σ' αὐτὸν τὴν τιμωρία πού ἔπρεπε καὶ πού ἦταν ἱκανὴ καὶ ἐκεῖνον νὰ συνεντίση, ἂν δὲν τύχαινε νὰ εἶναι τόσο ἀναίσθητος, ἀξιῶνοντας ὄχι ἀπλῶς νὰ μὴ τοῦ ἀφαιρῆ ὁ βασιλεὺς μὲ τὴ σκιά του τὴ θερμότητα τοῦ ἡλίου, ἀλλ' ἐπειδὴ τόλμησε μὲ ἀναίδεια νὰ εἰσέλθῃ στὸν ἱερὸ χῶρο τοῦ ναοῦ, συγγαίοντας ἔτσι τὰ πάντα, σὰν κάποιον σκύλο καὶ δοῦλο ἀγνώμονα τὸν ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὶς δεσποτικὲς αὐλές.

Βλέπεις ὅτι δὲν ἦταν κομπασμὸς ὅταν ἔλεγα, ὅτι ἀπέδειξε τὰ θαύματα τῶν φιλοσόφων σὰς ἔργα παιδικῆς νοημοσύνης; Ἀλλὰ καὶ ἄσκησε σωφροσύνη ὁ Συνωπεὺς ἐκεῖνος καὶ ἔζησε μὲ ἐγκράτεια καὶ δὲν ἀνέχθηκε νὰ συνάψῃ οὔτε καὶ νόμιμο γάμο. Πρόσθεσε ὅμως καὶ τὸ πῶς καὶ μὲ ποιὸν τρόπο. Ἀλλ' ὅμως δὲν θὰ τὸ προσθέσης αὐτό, καὶ εἶναι προτιμώτερο νὰ τοῦ στερήσης τοὺς ἐπαίνους τῆς σωφροσύνης του, παρὰ ν' ἀποκαλύψῃ τὸν τρόπο τῆς σωφροσύνης του, πού ἦταν τόσο ἀίσιχρός καὶ γεμᾶτος ἀπὸ τόση ἀδιαντροπία. Καὶ θὰ ἤθελα ν' ἀναφέρω καὶ τὶς φλυαρίες τῶν ἄλλων καθῶς καὶ τὴν ματαιοπονία καὶ τὴν ἀίσιχρότητα. Γιατὶ πὲς μου, σὲ τί εἶναι χρήσιμο τὸ νὰ γεύεται κανεὶς σπέρμα ἀνθρώπινο, πρᾶγμα πού ἔκαμνε ὁ Σταγειρίτης; Ποιὸ τὸ ὄφελος ἀπὸ τὴ σαρκικὴ μίξη μὲ μητέρες καὶ ἀδελφές, πρᾶγμα πού νομοθετοῦσε ὁ ἀρχηγὸς τῆς Στοᾶς φιλόσοφος¹⁹; Καὶ θὰ μπορούσα πὶο ἀίσιχρους κι ἀπὸ αὐτοὺς ν' ἀποδείξω καὶ τῆς Ἀκαδημίας τὸν ἀρχηγὸ καὶ τὸν διδάσκαλο ἐκεῖνου²⁰ καὶ ὄλους ἐκείνους πού θαυμάζονται ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ αὐτούς, καὶ τὴν παιδευαστρία ἐπίσης, πού τὴν θεωροῦν σεμνὸ πρᾶγμα καὶ μέρος τῆς φιλοσοφίας, θὰ σᾶς τὴν ἀποκάλυπτα καὶ αὐτὴν ἀπογυμνώνοντάς τὴν ἀπὸ κάθε ἀλληγορία, ἂν δὲν ἔφθανε σὲ τόσο μακρὸς ὁ λόγος μου καὶ δὲν ἐπείγονταν ν' ἀσχοληθῆ μὲ ἄλλο θέμα, καὶ δὲν εἶχε ἐλέγξει ἱκανοποιητικὰ μὲ τὸν ἕνα τὴν γελοιοποίηση ὄλων. Γιατὶ, ὅταν ἐκεῖνος πού βρίσκεται πάνω ἀπὸ ὄλους, ὡς πρὸς τὸ μέρος τῆς φιλοσοφίας πού θεωρεῖται αὐστηρότερο, λόγῳ τοῦ ὅτι ἀπαιτεῖ παρρησία ἢ ἐγκράτεια, παρουσιάζεται τόσο ἀίσιχρός καὶ ἀνόητος καὶ ἀσυνήθιστος (πραγματικὰ ἔλεγε ὅτι καὶ ἡ ἀνθρω-

λόγους ἔσται λοιπόν, τοῦ κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ ἐπιτηδεύματος ὑπὲρ τοὺς ἄλλους λάμπαντος οὕτω καταγελάστου καὶ μεираκιώδους καὶ ἀνοήτου δειχθέντος ἅπασι; Δι' ὅπερ ἐπανίωμεν ὅθεν ταῦτα εἰπεῖν ἐξέβημεν.

5 Τοὺς μὲν οὖν ἀπίστους οὕτω συνέστειλεν ὁ μακάριος, τοὺς δὲ πιστοὺς εὐλαβεστέρους κατέστησεν, οὐκ ἰδιώτας μόνον, ἀλλὰ καὶ στρατιώτας καὶ στρατηγούς καὶ ὑπάρχους, δείξας ὅτι ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πάντων ἔσχατος παρὰ Χριστιανοῖς, ὀνόματα μόνον ἐστὶ καὶ τῶν ἐλαχίστων ὁ τὸ διάδημα ἔχων οὐδὲν ἔσται σεμνότερος,
10 ὅταν κολάζεσθαι καὶ ἐπιτιμᾶσθαι δέῃ. Πρὸς δὲ τούτοις τοὺς βουλομένους ἀναισχυντεῖν καὶ κόμπον τινὰ πεπλασμένον τὰ παρ' ἡμῖν εἶναι λέγοντας ἐπεστόμισε, τὴν τῶν ἀποστόλων παρρησίαν διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείξας καὶ διδάξας, ὅτι καὶ πάλαι τοιοῦτους ἄνδρας γενέσθαι εἰκὸς ἦν, ὅτε καὶ πλείονα ἢ τῶν σημείων ἐπίδειξις παρεῖχε
15 τὴν ἐξουσίαν αὐτοῖς.

Ἔστι τι καὶ τρίτον κατόρθωμα οὐ τὸ τυχόν· τῶν γὰρ μετὰ ταῦτα ἱερᾶσθαι καὶ βασιλεύειν μελλόντων τὰ φρονήματα, τῶν μὲν κατέστειλε, τῶν δὲ ἐπῆρεν ἀποφήνας, ὅτι τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν τῇ γῇ πραττομένων κυρίωτερος ἐπίτροπος ὁ τὴν ἱερωσύνην λαχὼν τοῦ
20 τὴν ἀλουργίδα ἔχοντός ἐστι καὶ χρὴ τῆς ἐξουσίας ταύτης τὸ μέγεθος μὴ ἐλαττοῦν, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς ἐξίστασθαι πρότερον, ἢ τῆς ἀθηντίας, ἣν ὁ Θεὸς ἄνωθεν ταύτη συνεκλήρωσε τῇ ἀρχῇ. Ὁ μὲν γὰρ οὕτως ἀποθανὼν καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν δύναιτ' ἂν ἅπαντας ὠφελεῖν· ὁ δὲ ταύτην τὴν τάξιν λιπὼν, οὐ μόνον μετὰ τὸν θάνατον
25 οὐδένα ὦνησεν, ἀλλὰ καὶ ζῶν τῶν τε ὑπ' αὐτῷ ταπτομένων τοὺς πλείονας μαλακωτέρους εἰργάσατο καὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν ἐπονείδιστος καὶ καταγέλαστος γίνεται. Καὶ ἀπελθὼν δὲ ἐντεῦθεν, μετὰ πολλῆς αἰσχύνης καὶ κατηφείας παραστήσεται τῷ βήματι τοῦ Χρι-

ποφαγία εἶναι κάτι τὸ ἀδιάφορο), τί χρειάζεται πλέον νὰ μιλάμε γιὰ τοὺς ἄλλους, τῆ στιγμῆ πού αὐτός, ἐνῶ ὑπερέβαλε ὄλους καὶ ἡ λαμπρότητά του ἔφθασε στὴν κορυφὴ τῆς φιλοσοφίας, ἀποδείχθηκε σ' ὄλους τόσο καταγέλαστος καὶ παιδαριώδης καὶ ἀνόητος²¹; Γι' αὐτὸ ἄς ἐπανεέλθουμε ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ἀπομακρυνθήκαμε γιὰ νὰ ποῦμε αὐτά.

Τοὺς ἀπίστους λοιπὸν τοὺς κατετρόπωσε ὁ μακάριος Βαβύλας μὲ τὴν ἐνέργειά του αὐτῆ, ἐνῶ τοὺς πιστοὺς τοὺς κατέστησε εὐλαβέστερους, καὶ ὄχι μόνο τοὺς ἰδιῶτες, ἀλλὰ καὶ τοὺς στρατιῶτες καὶ τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς ὑπάρχους, δείχνοντας ὅτι ὁ βασιλεὺς καὶ ἐκεῖνος πού εἶναι ὁ πιὸ τελευταῖος ἀπὸ ὄλους τοὺς Χριστιανοὺς εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνον ὀνόματα, καὶ ἐκεῖνος πού φορεῖ τὸ βασιλικὸ στέμμα δὲν εἶναι καθόλου πιὸ σεβαστὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀσήμαντους, ὅταν χρειάζεται νὰ τιμωρηθῆ καὶ νὰ ἐλεγχθῆ. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ἔκλεισε τὸ στόμα ἐκείνων πού θέλουν νὰ συμπεριφέρονται μὲ ἀδιαντροπιὰ καὶ λένε ὅτι τὰ τῆς πίστεώς μας εἶναι κάποιος πλαστὸς κομπασμός, δείχνοντας μὲ τὰ ἔργα του τὴν παρρησία τῶν Ἀποστόλων καὶ διδάσκοντας, ὅτι φυσικὸ ἦταν νὰ ὑπῆρχαν καὶ τὴν παλιὰ ἐποχὴ τέτοιοι ἄνδρες, τότε πού ἡ δυνατότητα νὰ ἐπιτελοῦν θαύματα ἔδινε σ' αὐτοὺς μεγαλύτερο κῦρος.

Ἐπάρχει καὶ κάποιον τρίτον κατόρθωμα πού δὲν εἶναι τυχαῖο. Καὶ συγκράτησε δηλαδὴ τὸν ἐγωῖσμό ἐκείνων πού ἐπρόκειτο στὴ συνέχεια νὰ βασιλεύσουν, καὶ ἐξύψωσε τὸ φρόνημα ἐκείνων πού ἐπρόκειτο νὰ ἱερωθοῦν, δείχνοντας ὅτι ἐκεῖνος πού κλήθηκε στὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερέως εἶναι ἀνώτερος ἐκπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τῶν ὄσων συμβαίνουν σ' αὐτὴν ἀπὸ ἐκεῖνον πού φορεῖ τὴν βασιλικὴ πορφύρα, καὶ πρέπει νὰ μὴ μειώνη τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας αὐτῆς, ἀλλὰ νὰ προτιμᾷ νὰ χάσῃ τὴ ζωὴ του, παρὰ τὴν αὐθεντία αὐτῆ, τὴν ὁποία ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔνωσε στενὰ μὲ τὴν ἐξουσία αὐτῆ. Γιατὶ ἐκεῖνος πού πεθαίνει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο εἶναι δυνατὸ καὶ μετὰ τὸν θάνατό του νὰ ὠφελῆ ὄλους, ἐνῶ ἐκεῖνος πού δὲν φύλαξε αὐτὸ τὸ ἀξίωμα ὄχι μόνο δὲν ὠφελεῖ κανένα μετὰ τὸν θάνατό του, ἀλλὰ καὶ ὄσο ζῆ καὶ καθιστᾷ μαλθακώτερος ἐκείνους πού εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσία του, καὶ ὁ ἴδιος διασύρεται ἀπὸ τοὺς μὴ χριστιανοὺς καὶ γίνεται καταγέλαστος. Κι ὅταν φύγῃ ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτῆ μὲ πολλὴ ντροπὴ καὶ λύπη θὰ παρουσιασθῆ μπροστὰ στὸ

στοῦ, ἐκεῖθέν τε αὐτὸν πάλιν εἰς τὴν κάμινον ἀπάξουσιν ἔλκουσαι αἱ πρὸς τοῦτο ταχθεῖσαι δυνάμεις. Διὰ τοι τοῦτο σοφός τις παραινεῖ λόγος, «μὴ λάβης πρόσωπον κατὰ τῆς ψυχῆς σου». Εἰ δὲ ἀνδρὸς ἀδικουμένου οὐκ ἀσφαλὲς ὑποκρίνεσθαι, τῶν θείων νόμων ὑβρίζο-
5 μένων, ὁ σιγήσας καὶ παριδῶν τίνος οὐκ ἔσται κολάσεως ἄξιος;

Μετὰ δὲ τούτων καὶ ἕτερόν τι τούτων οὐχ ἦττον ἐδίδαξε κα-
λόν, ὅτι τὰ αὐτοῦ ποιεῖν ἕκαστον χρή, κἂν μηδεὶς ὁ δεχόμενος ἦ
τῶν γινομένων τὸ κέρδος. Οὐδὲ γὰρ αὐτός τι τότε τῆς παρρησίας
εἰς τὴν ὠφέλειαν ἀπώνατο τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ὁμοῦ τὸ αὐτοῦ πᾶν
10 ἐπλήρωσεν καὶ ἐνέλιπεν οὐδέν· ὁ δὲ κάμνων διὰ τῆς οἰκείας ἀπο-
νοίας ἐλυμήνατο τοῦ τεχνίτου τὴν ἐπιστήμην, μετὰ πολλοῦ τοῦ θυ-
μοῦ τὸ φάρμακον ἀπὸ τοῦ τραύματος ἀφελών. Ὡσπερ γὰρ οὐκ ἀρ-
κοῦν εἰς ἀσέβειαν τὸ φονεῦσαι καὶ ἀναισχύντως ἐπιπηδῆσαι τῷ
ναῶ τοῦ Θεοῦ, προσετίθει φόνω φόνον ἕτερον, καὶ καθάπερ φιλο-
15 νεικῶν ὁμοῦ καὶ νικῆσαι τοῖς δευτέροις τὰ πρότερα καὶ τὰ τῶν
φθασάντων πάθη ἀμαυρῶσαι τῇ τῶν ὑστέρων ὑπερβολῇ (τοιαύτη
γὰρ ἡ τοῦ διαβόλου μαγία, τὰ ἐναντία κατασκευάζειν ἅμα), οὕτως
ἀμφοτέραις ταῖς σφαγαῖς ἔχειν τι κατάλληλον, ἐξαίρετον ἔδωκεν.
Καὶ ἦν ἡ μὲν προτέρα ἐλεεινότερα τῆς δευτέρας, ἡ τοῦ μακαρίου
20 Βαβύλα. Ψυχὴ γὰρ ἅπαξ ἀμαρτίας γευσαμένη, καὶ ἀναλγήτως δια-
τεθειῖσα, πολλὴν παρέχει τῷ νοσήματι τὴν προσθήκην. Καὶ οἶον εἰς
ὑλὴν ἄφατον σπινθῆρ ἐμπεσών, καίει μὲν εὐθέως τὸ προστυγχά-
νον, οὐχ ἴσταται δὲ μέχρις ἐκείνου μόνον, ἀλλὰ πᾶν ἐπινέμεται τὸ
λοιπὸν καὶ ὅσω περ ἂν πλείονα λάβῃ τῇ φλογί, τοσοῦτω πλείονα
25 προσλαμβάνει τὴν ἰσχὺν πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν ἀπώλειαν καὶ γίνε-
ται τῶν ἀλόντων ξύλων τὸ πλῆθος τοῖς ἀλίσκεσθαι μέλλουσιν ἐπι-
βουλή, τοῖς ληφθεῖσι κατὰ τῶν μελλόντων ὀπλιζομένης ἀεὶ τῆς
φλογός· οὕτω καὶ ἡ τῆς ἀμαρτίας φύσις, ἐπειδὴν τίνος λάβηται τῶν
τῆς ψυχῆς λογισμῶν καὶ μηδεὶς ὁ σβεννύων ἢ τὸ κακόν, προϊούσα
30 περαιτέρω χαλεπωτέρα γίνεται καὶ δυσχείρωτος· καὶ δια τοῦτο τὰ

βῆμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πάλι μὲ τὴ βία θὰ τὸν ὀδηγήσουν σύροντάς τον στὸ καμίνι τῆς κολάσεως οἱ δυνάμεις ποὺ ἔχουν ὀρισθῆ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος σοφὸς λόγος συμβουλεύει: «μὴ ἐξ αἰτίας κάποιου προσώπου ἀμαρτήσης σὲ βάρος τῆς ψυχῆς σου»²². Κι ἂν ἡ ἀδιαφορία ὅταν κάποιος ἀδικῆται δὲν παρέχη ἀσφάλεια στὸν ἀδιάφορο, ποιᾶς τιμωρίας δὲν θὰ εἶναι ἄξιος ἐκεῖνος ποὺ σιώπησε καὶ ἀδιαφόρησε ὅταν ἔβλεπε νὰ καθυβρίζονται ὁ θεῖοι νόμοι;

Καὶ μαζί μ' αὐτὰ δίδαξε καὶ κάτι ἄλλο ὄχι κατώτερο ἀπὸ αὐτά, ὅτι δηλαδὴ ὁ κάθε ἄνθρωπος πρέπει νὰ κάμνη αὐτὸ ποὺ πρέπει νὰ κάμνη, κι ἂν ἀκόμη δὲν ὑπάρχει κανεὶς ποὺ νὰ δέχεται τὸ κέρδος ἀπὸ τὶς πράξεις του. Γιατὶ οὔτε καὶ αὐτὸς τότε εἶδε νὰ ὠφεληθῆ κατὰ τι ὁ βασιλεύς, ἀλλ' ὅμως ἔκαμε ὅ,τι ἐξαρτῶταν ἀπὸ αὐτὸν καὶ δὲν παρέλειψε τίποτε, ἐνῶ ὁ ἀσθενὴς ἐξ αἰτίας τῆς ἀνοησίας του ἀχρίστευσε τὴν ἐπιστήμη τοῦ ἱατροῦ, ἀφαιρώντας μὲ πολὺ θυμὸ τὸ φάρμακο ἀπὸ τὸ τραῦμα. Σὰν νὰ μὴ ἦταν δηλαδὴ ἀρκετὴ ἀσέβεια ὁ φόνοσ καὶ τὸ ὅτι μὲ ἀδιαντροπιὰ εἰσῆλθε στὸν ναὸ τοῦ Θεοῦ, πρόσθετε στὸν φόνο καὶ δεῦτερο φόνο, καὶ σὰν νὰ φιλονεικοῦσε νὰ ξεπεράσῃ συγχρόνως τὰ πρῶτα μὲ τὰ δεῦτερα καὶ νὰ συγκαλύψῃ τὸ προηγούμενο ἀμάρτημα μὲ τὸ μέγεθος τοῦ ἐπομένου (γιατὶ τέτοια εἶναι ἡ μανία τοῦ διαβόλου, ὥστε νὰ ἐπινοῆ συγχρόνως τὰ ἀντίθετα), παρουσίασε τὴν κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς σφαγὲς μὲ κάποιον κατάλληλον καὶ ἐντελῶς ἰδιαίτερο γνώρισμα. Ἡ πρώτη δηλαδὴ, ἡ σφαγὴ τοῦ παιδιοῦ, ἦταν πιὸ ἐλεεινὴ ἀπὸ τὴν δεῦτερη, ἐνῶ ἡ δεῦτερη, ἡ σφαγὴ τοῦ μακαρίου Βαβύλα, ἦταν πιὸ μιαρὴ ἀπὸ τὴν πρώτη. Γιατὶ ἡ ψυχὴ ποὺ γεύθηκε μιὰ φορὰ τὴν ἀμαρτία καὶ μένει ἀναίσθητη, προσθέτει μεγαλύτερη ἐπιδείνωση στὴν ἀσθένεια. Καὶ ὅπως μιὰ σπίθα πέφτοντας σὲ σωρὸ ξύλων κατακαίει ἀμέσως ὅ,τι τύχη μπροστὰ της καὶ δὲν σταματᾷ μόνο σ' αὐτό, ἀλλὰ κατατρώγει καὶ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα, καὶ ὅσο περισσότερα ἀγκαλιάζει μὲ τὶς φλόγες, τόσο μεγαλύτερη δύναμη ἀποκτᾷ πρὸς καταστροφὴ καὶ τῶν ὑπολοίπων καὶ ὁ σωρὸς τῶν φλεγομένων ξύλων γίνεται κίνδυνος γιὰ τὰ ἄλλα ποὺ πρόκειται σὲ λίγο νὰ καοῦν, γιατί ἡ φλόγα αὐτῶν ποὺ καίονται γίνεται περισσότερο ἐπικίνδυνη γιὰ ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ καοῦν· ἔτσι καὶ ἡ φύση τῆς ἀμαρτίας, ὅταν θέσῃ κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία της κάποιον λογισμὸ τῆς ψυχῆς καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς νὰ σβῆσῃ τὸ κακό, προ-

μετὰ ταῦτα πολλάκις τῶν προτέρων ἰσχυρότερα γέγονεν ἁμαρτήματα, τῆς ψυχῆς ἀεὶ τῇ τῶν δευτέρων προσθήκη πρὸς μείζονα ἀπόνοιαν καὶ καταφρόνησιν αἰρομένης καὶ διὰ τούτων τὴν μὲν οἰκείαν διαλυούσης δύναμιν, τὴν δὲ τῆς ἁμαρτίας τρεφούσης· οὕτω
 5 γοῦν πολλοὶ εἰς πᾶν εἶδος ἁμαρτημάτων ἐλθόντες ἔλαθον, ἐπειδὴ τὴν φλόγα ἀρχομένην οὐκ ἔσβεσαν· οὕτω καὶ ὁ δαίμων ἐκεῖνος χαλεπώτερα τοῖς προτέροις προσετίθει τὰ δεύτερα. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν νέον ἐκεῖνον ἀπώλεσεν, ἀπὸ τοῦ φόνου πρὸς τὴν ὕβριν τὴν εἰς τὸν νεὸν ὤρμησε, καὶ πάλιν ἐκ ταύτης ὁδῶ προβαίνων, εἰς τὴν κατὰ
 10 τῆς ἱερωσύνης ἀπόνοιαν ἐπαπεδύσατο καὶ τὸν ἅγιον σιδήρῳ δήσας καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμβαλὼν, οὕτω τέως ἐκόλαζε, δίκην αὐτὸν τῆς εὐεργεσίας ἀπαιτῶν, καὶ ὑπὲρ ὧν θαυμάζειν ἔδει καὶ στεφανοῦν καὶ τῶν γεγεννηκότων μᾶλλον τιμᾶν, ὑπὲρ τούτων τὰ τῶν κακούργων ὑπομένειν ἠνάγκαζε δεσμὰ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν δεσμῶν
 15 ταλαιπωρίαν περιθείς.

10. Οὕτως, ὅπερ ἔφην, ἀρχὴν ἁμαρτία λαβοῦσα καὶ μηδένα τὸν εἰς τὸ πρόσω προβῆναι κωλύοντα ἔχουσα, δυσανάσχετος καὶ ἀκάθεκτος γίνεται, κατὰ τοὺς μεμνηότας τῶν ἵππων, οἳ, ἐπειδὴ τὸν χαλινὸν ἀπὸ τοῦ στόματος ἐκβαλόντες καὶ τὸν ἐπιβάτην ρίψαντες
 20 ἀπὸ τῶν νώτων ὕπτιον, τοῖς ἀπαντῶσιν ἀφόρητοι γένωνται, μηδενὸς αὐτοὺς κωλύοντος ὑπὸ τῆς ἀτάκτου ρύμης φέροντες ἑαυτοὺς κατεκρήμνισαν. Διὰ τοῦτο εἰς μανίαν τὰς τοιαύτας ἐκφέρει ψυχὰς ὁ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐχθρὸς, ἵνα αὐτὰς ἐν ἐρημίᾳ τῶν θεραπευσόντων ἀπολαβὼν κατακόψη καὶ μυρίοις περιβάλη κακοῖς.
 25 Καὶ γὰρ οἱ τὰ σώματα ἀρρωστοῦντες, ἕως μὲν ἂν προσιόντας τοὺς θεραπεύοντας ἀνέχωνται, πολλὴν τὴν ἐλπίδα τῆς υἰγείας ἔχουσιν· ἐπειδὴ δὲ εἰς φρενίτιν ἐκπεσόντες λακτίζωσι καὶ δάκνωσι τοὺς βουλομένους ἀπαλλάξαι τῆς ἀρρωστίας αὐτούς, τότε νοσοῦσιν ἀνίατα, οὐ διὰ τὴν τῆς νόσου φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐρημίαν τῶν

χωρώντας παραέρα γίνεται φοβερώτερη καὶ δυσκολοκαταμάχητη, καὶ γι' αὐτὸ τὰ ἀμαρτήματα ποὺ ἀκολουθοῦν μετὰ εἶναι πολλές φορές ἰσχυρότερα ἀπὸ τὰ πρῶτα, γιατί ἡ ψυχὴ μὲ τὴν προσθήκη πάντοτε τῶν δευτέρων ὀδηγεῖται σὲ μεγαλύτερη ἀλαζονεία καὶ καταφρόνηση, παραλύοντας μὲ αὐτὰ τὴ δύναμή της καὶ τρέφοντας τὴ δύναμη τῆς ἀμαρτίας. Ἔτσι λοιπὸν πολλοὶ χωρὶς ν' ἀντιληφθοῦν ἔφθασαν σὲ κάθε εἶδος ἀμαρτίας, ἐπειδὴ δὲν ἔσβησαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴ φλόγα. Ἔτσι καὶ ὁ ἄθλιος ἐκεῖνος πρόσθεσε στὸ πρῶτό του ἀμάρτημα τὸ δεύτερο ποὺ ἦταν πολὺ πιὸ φοβερό. Ἀφοῦ δηλαδὴ φόνευσε τὸ παιδί ἐκεῖνο, ἀμέσως μετὰ τὸν φόνο προχώρησε μὲ ὀρμὴ στὴ διάπραξη τῆς ἀσέβειας νὰ εἰσέλθῃ στὸν ναό, καὶ ἀπὸ ἐκείνην προχωρώντας καὶ πάλι ἔφθασε στὸ νὰ ὑψώσῃ τὴν ἀλαζονεία του κατὰ τῆς ἱερωσύνης, καὶ ἀφοῦ ἔδεσε μὲ σιδηρᾶ δεσμὰ τὸν ἅγιο καὶ τὸν ἔρριψε στὴ φυλακὴ, ἔτσι τὸν βασάνιζε στὴν ἀρχή, ἀπαιτώντας τὴν τιμωρία του γιὰ τὴν εὐεργεσία. Καὶ ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ τὸν θαυμάζῃ καὶ νὰ τὸν στεφανώσῃ καὶ νὰ τὸν τιμᾷ περισσότερο καὶ ἀπὸ τοὺς γονεῖς του, γι' αὐτὰ τὸν ἀνάγκαζε νὰ ὑπομένῃ τὰ δεσμὰ ποὺ εἶναι γιὰ τοὺς κακούργους, προσθέτοντας σ' αὐτὰ καὶ τὴν ταλαιπωρία ἀπὸ τὰ δεσμὰ.

10. Ἔτσι, ὅπως εἶπα, ἀφοῦ ἡ ἀμαρτία ἔλαβε ἀρχὴ καὶ δὲν εἶχε κανένα νὰ τὴν ἐμποδίσῃ στὴν πορεία της πρὸς τὰ ἔμπρός, ἔγινε δυσκολοσυκράτητη καὶ ὀρμητικὴ, ὅπως ἀκριβῶς τὰ ἀφηνιασμένα ἄλογα, τὰ ὁποῖα, ἀφοῦ βγάλουν τὸ χαλινάρι ἀπὸ τὸ στόμα καὶ ρίξουν τὸν ἀναβάτη ἀπὸ τὰ νῶτα τους στὴ γῆ, δὲν συγκρατοῦνται ἀπὸ ἐκείνους ποὺ συναντοῦν καὶ μὴ ὑπάρχοντας κανεῖς νὰ τὰ ἐμποδίσῃ, ὀδηγούμενα ἀπὸ τὴν ἄτακτη ὀρμὴ τους ρίχνουν τὸν ἑαυτὸ τους στὸ γκρεμό. Γι' αὐτὸ δηλαδὴ ὁ ἐχθρὸς τῆς σωτηρίας μας ὀδηγεῖ τίς τέτοιες ψυχὲς στὴ μανία, ὥστε, ἀφοῦ τίς βρῆ ἐκεῖ ποὺ δὲν ὑπάρχει κανεῖς νὰ τίς θεραπεύσῃ, νὰ τίς κατακόψῃ καὶ νὰ τίς περιβάλλῃ μὲ ἄπειρα κακά. Καθ' ὅσον καὶ ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι ἄρρωστοὶ σωματικά, ὅσο ἀνέχονται τίς ἐπισκέψεις τῶν ἰατρῶν, ἔχουν μεγάλη ἐλπίδα νὰ ξαναβροῦν τὴν ὑγεία τους, ὅταν ὁμως τοὺς κυριεύσῃ ἡ μανία καὶ ἀρχίζουν νὰ κλωτσοῦν καὶ νὰ δαγκώνουν ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν ἀρρώστια τους, τότε ἡ ἀρρώστια τους γίνεται ἀθεράπευτη, ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς φύσεως τῆς ἀρρώστιας, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖνοι ποὺ μποροῦν νὰ τοὺς ἀπαλ-

ἀπαλλάξαι δυναμένων τῆς μανίας αὐτούς· εἰς ἣν καὶ οὗτος ἑαυτὸν κατέστησε· λαβὼν γὰρ τὸν ἰατρόν, τέμνοντα ἔτι τὸ τραῦμα, ἀπήλασεν εὐθέως καὶ ὡς πορρωτάτω τῆς οἰκίας ἀπήγαγε. Καὶ ἦν τὸ Ἡρώδου δρᾶμα μηκέτι μόνον ἀκοῆ μανθάνειν, ἀλλὰ καὶ ὄψεσι μετὰ 5 πλείονος τῆς περιπετείας θεωρεῖν· ἐπειδὴ καὶ μετὰ πλείονος αὐτὸ τῆς ἐπιδείξεως καὶ παρασκευῆς ὁ διάβολος πάλιν εἰς τὸ τοῦ βίου θέατρον εἰσήγαγε, ἀντὶ τετράρχου βασιλέα καταστήσας καὶ ἀντὶ μιᾶς αἰτίας διπλῆν ὑπόθεσιν τῷ πράγματι δοῦς καὶ πολὺ τῆς προτέρας μιαιωτέραν, ὡς μὴ τῷ ἀριθμῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῶν 10 πραγμάτων τῇ φύσει λαμπρότεραν ταύτην γενέσθαι τὴν τραγωδίαν. Οὐ γὰρ γάμος ἐνταῦθα ὑβρίζετο καθάπερ ἐκεῖ, οὐδὲ ἀπὸ παρανόμου μίξεως, ἀλλ' ἀπὸ μολυσμοῦ παιδοκτονίας ἐναγεστέρου καὶ τυραννίδος ἀπηνεστάτης καὶ παρανομίας οὐκ εἰς γυναῖκα γενομένης, ἀλλ' εἰς αὐτὴν τὴν ἀγιστείαν, ταύτην τὴν ἱστορίαν ἐπλεξεν ὁ πονη- 15 ρός.

Ἐμβληθεὶς τοίνυν εἰς τὸ δεσμωτήριον ὁ μακάριος, ἔχαιρε μὲν ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς, ἤλγει δὲ ἐπὶ τῇ τοῦ δήσαντος ἀπωλείᾳ. Οὕτε γὰρ πατὴρ οὐδὲ παιδοτρίβης, ὅταν ὁ μὲν ἐκ τῆς τοῦ παιδός, ὁ δὲ ἐκ τῆς τοῦ μαθητοῦ μοχθηρίας καὶ δυσπραγίας λαμπρότεροι γίνωνται, κα- 20 θαρὰν ἀθυμίας τὴν ἐκ τῆς εὐδοκιμήσεως ἔχουσιν ἡδονήν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος Κορινθίοις ἔλεγεν· «εὐχόμεθα δὲ μηδὲν κακὸν ποιῆσαι ὑμᾶς, οὐχ ἵνα ἡμεῖς δόκιμοι φανῶμεν, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδόκιμοι ὦμεν». Οὕτω γοῦν καὶ ἐκείνῳ τῷ θαυμαστῷ τότε ποθεινότερον ἦν τῶν ἀπὸ τοῦ δεσμω- 25 τηρίου μισθῶν ἢ τοῦ μαθητοῦ σωτηρία καὶ τὸ σωφρονήσαντα ἀποστερῆσαι τούτων τῶν ἐπαίνων αὐτόν, μᾶλλον δὲ τὸ μηδὲ τὴν ἀρχὴν εἰς ταύτην αὐτόν τὴν διαστροφὴν ἐμπεσεῖν. Οἱ γὰρ ἅγιοι τοὺς στεφάνους αὐτοῖς οὐκ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων βούλονται πλέκεσθαι συμφορῶν· εἰ δὲ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων οὐ βούλονται, πολλῶ μᾶλλον 30 ἀπὸ τῶν τοῖς οἰκείοις συμβαινόντων κακῶν. Τούτου χάριν καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ μετὰ τὰ τρόπαια καὶ τὴν νίκην ἐπένθει καὶ ἐδάκρυσεν, ἐπειδὴ μετὰ τῆς τοῦ παιδός συμφορᾶς αὕτη γέγονε· καὶ τοῖς τε

23. Βλ. Ματθ. 14,1έ. Μάρκ. 6,17 έ.

24. Β' Κορ. 13,7.

λάξουν ἀπὸ τῆς μανίας, στὴν ὁποία ἄφησε καὶ αὐτὸς τὸν ἑαυτό του νὰ πέσῃ. Γιατί, πιάνοντας τὸν ἰατρό, ἐνῶ ἀκόμη ἐγχείριζε τὸ τραῦμα, τὸν ἔδιωξε ἀμέσως καὶ τὸν ὠδήγησε πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸ σπίτι του. Καὶ ἔτσι μποροῦσε κανεὶς νὰ γνωρίσῃ τὸ δράμα τοῦ Ἡρώδη ὄχι μόνον ἐξ ἀκοῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ βλέπῃ μὲ τὰ μάτια του νὰ ἐκτυλίσσεται μὲ περισσότερες περιπέτειες. Γιατί ὁ διάβολος ἀνέβασε πάλι στὸ θέατρο τῆς ζωῆς μὲ μεγαλύτερη προετοιμασία καὶ ἐπίδειξη τῆς δευτέρας αὐτῆς τραγωδίας, καὶ ἀντὶ γιὰ τετράρχη κατέστησε πρωταγωνιστὴ βασιλέα, καὶ ἀντὶ μιᾶς αἰτίας προσέδωσε στὸ ἔργο διπλῆ ὑπόθεση καὶ πολὺ πιὸ μιαρῆ ἀπὸ τὴν πρώτη, ὥστε, ὄχι μόνον στὸν ἀριθμὸ, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴ φύση τῶν πραγμάτων νὰ γίνῃ ἡ τραγωδία αὐτῆς πιὸ λαμπρῆ. Γιατί ἐδῶ δὲν προσβαλλόταν γάμος, ὅπως ἐκεῖ²³, οὔτε συνέβαινε παράνομη μίξις, ἀλλ' ὑπῆρχε πολὺ πιὸ βδελυρὸς μολυσμὸς, παιδοκτονία, καὶ πάρα πολὺ σκληρῆ τραγωδία καὶ παρανομία, πού δὲν συνέβηκε σὲ γυναῖκα, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἱερότητα τοῦ ναοῦ. Αὐτὴν τὴν ἱστορία ἔπλεξε ὁ πονηρὸς.

Ἄφοῦ λοιπὸν ὁ μακάριος ρίχθηκε στὴ φυλακὴ, χαιρόταν βέβαια γιὰ τὰ δεσμά, πονοῦσε ὅμως φοβερὰ γιὰ τὴν ἀπώλεια ἐκείνου πού τὸν φυλάκισε. Γιατί οὔτε ὁ πατέρας οὔτε καὶ ὁ διδάσκαλος αἰσθάνονται τὴ χαρὰ ἀπὸ τὴν πρόοδο ἀπηλλαγμένη ἀπὸ λύπη, ὅταν ἐξ αἰτίας τῆς μοχθηρίας καὶ τῶν κακῶν ἐνεργειῶν του διαλαλῆται τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα ἐκ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ διδασκάλου ἐκ τοῦ μαθητοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγε τοὺς Κορινθίους: «εὐχόμεστε νὰ μὴ κάμετε κανένα κακό, ὄχι γιὰ νὰ μὴ φανοῦμε ἐμεῖς ἀποτυχημένοι, ἀλλὰ γιὰ κάμνετε σεῖς τὸ καλὸ καὶ ἐμεῖς ἄς φαινώμαστε ἀποτυχημένοι»²⁴. Ἐτσι λοιπὸν τότε καὶ στὸν θαυμαστὸ ἐκεῖνο Βαβύλα ἦταν ἡ σωτηρία τοῦ μαθητοῦ πιὸ ποθητὴ ἀπὸ τὶς ἀμοιβές τοῦ δεσμοτηρίου, καὶ προτιμοῦσε νὰ τὸν σωφρονίσῃ χάνοντας αὐτὸς τοὺς ἐπαίλους, ἢ καλύτερα οὔτε κἂν νὰ ἔπεφτε αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ σ' αὐτὴ τὴ διαστροφή. Γιατί οἱ ἅγιοι δὲν θέλουν νὰ τοὺς πλέκωνται στεφάνια ἀπὸ τὶς συμφορὰς τῶν ξένων, καὶ ἂν δὲν θέλουν αὐτὸ νὰ γίνετα ἀπὸ τὶς συμφορὰς τῶν ξένων, πολὺ περισσότερο δὲν θέλουν νὰ πλέκωνται ἀπὸ τὰ κακὰ πού συμβαίνουν τοὺς δικούς τους. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὁ μακάριος Δασιδῶς πενθοῦσε καὶ ἐκλαιγε μετὰ τὰ τρόπαια καὶ τὴν νίκη, γιὰτὶ ἡ νίκη αὐτῆς συνωδεύθη ἀπὸ τὴν ἦττα τοῦ υἱοῦ του. Καὶ τοὺς στρατηγοὺς πού ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ

ἐξιούσι στρατηγοῖς ἐπέσκηπτεν ὑπὲρ τοῦ τυράννου πολλὰ καὶ ἀνε-
 λείν αὐτὸν ἐπειγομένους ἐπεῖχε λέγων, «φείσασθε τοῦ παιδαρίου
 Ἀβεσσαλώμ», καὶ πεσόντα ἐπένθει καὶ ἀνεκαλεῖτο τὸν ἐχθρὸν μετὰ
 οἰμωγῶν καὶ δακρῦων πικρῶν. Εἰ δὲ ὁ φυσικὸς πατὴρ οὕτω φιλό-
 5 στοργος, πολλῶ μᾶλλον ὁ πνευματικὸς. Ὅτι γὰρ τῶν κατὰ σάρκα
 οἱ κατὰ πνεῦμα γονεῖς κηδεμονικώτεροι, τοῦ Παύλου λέγοντος
 ἄκουε, «τίς ἀσθενεῖ καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται καὶ οὐκ
 ἐγὼ πυροῦμαι;».

Ἄλλὰ τοῦτο μὲν τὴν ἰσότητα παρίστησιν ἡμῖν, καίτοι γε μόλις
 10 ἂν πατέρες ταύτην ἀφήσαιεν τὴν φωνήν, ἀλλ' ὁμοῦ συγχωρεῖσθω
 καὶ μέχρι τοσοῦτου φθάσαι αὐτούς· δεῖ δὲ τὸ πλεόν ἐπιδειῖσαι λοι-
 πόν. Πόθεν οὖν τοῦτο ἐπιδειξόμεν; Ἀπὸ τῶν αὐτῶν σπλάγγνων
 πάλιν καὶ ἀπὸ τῶν τοῦ νομοθέτου ρημάτων. Τί δὲ ἐκεῖνός φησιν;
 «Εἰ μὲν ἀφίης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες, εἰ δὲ μὴ, κάμῃ ἐξάλειψον
 15 ἐκ τῆς βίβλου ἧς ἔγραψας». Οὐδεὶς δὲ ἂν ἔλοιτο πατὴρ, παρὸν μυ-
 ρίων ἀπολαύειν ἀγαθῶν, μετὰ τῶν τέκνων κολάζεσθαι· ὁ δὲ ἀπό-
 στολος, ἅτε ἐν τῇ χάριτι πολιτευσάμενος, καὶ ταύτης ἐπίτασιν πε-
 ποίηται τῆς φιλοστοργίας διὰ τὸν Χριστόν. Οὐ γὰρ μετ' ἐκείνων
 κολάζεσθαι εἴλετο καθάπερ ἐκεῖνος, ἀλλ' ἵνα ἑτέροις σωθῆναι ἐκ-
 20 γένηται, αὐτὸς ἀπολέσθαι ἠῤῃχετο λέγων, «ἠὺχόμην ἀνάθεμα εἶναι
 ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου τῶν
 κατὰ σάρκα». Τοσαύτη εὐσπλαχνία καὶ φειδῶ παρὰ ταῖς τῶν
 ἀγίων ψυχαῖς. Ὅθεν καὶ οὕτως μειζρόνως διεκόπτετο τὰ σπλάγγνα
 τὴν ἀπώλειαν τοῦ βασιλέως περαιτέρω προϊοῦσαν ὀρών. Οὐδὲ γὰρ
 25 μόνον ὑπὲρ τοῦ νεῶ δακνόμενος ἔπραττεν ἄπερ ἔπραττεν, ἀλλὰ καὶ
 ὑπὸ τῆς πρὸς ἐκεῖνον εὐνοίας ἐπικαμπτόμενος. Ὁ μὲν γὰρ εἰς τὴν
 τοῦ Θεοῦ λειτουργίαν ὑβρίζων, ἐκείνην μὲν ἔβλαψεν οὐδέν, ἑαυτὸν
 δὲ μοιρίοις περιέπειρε κακοῖς.

11. Διόπερ ὁ φιλόπαις πατὴρ, θεωρῶν κατὰ κρημνῶν ὠθούμε-
 30 νον τῷ θυμῷ τὸν ὑβριστήν, ἀνέχειν τὴν ἄλογον φορὰν ἐσπούδαζεν,
 ὥσπερ τινὰ δυσήνιον ἵππον, εἰς τοῦπίσω διὰ τῆς ἐπιπλήξεως ἀνα-

25. Β' Βασιλ. 18,5.

26. Β' Κορ. 11,29.

27. Ἐξοδ. 32,32.

28. Ρωμ. 9,3.

υιού του τούς συνιστούσε αὐστηρὰ νὰ εἶναι προσεκτικοὶ πρὸς τὸν ἐπαναστάτη, καὶ ἐνῶ αὐτοὶ βιάζονταν νὰ τὸν φονεύσουν, αὐτὸς τοὺς συγκρατοῦσε λέγοντας, «λυπηθῆτε τοῦ παιδί μου τὸν Ἀβεσσαλώμ»²⁵, καὶ ὅταν αὐτὸς φονεύθηκε ἐκεῖνος τὸν πενθοῦσε καὶ μεθρήνους πολλοὺς καὶ δάκρυα πικρὰ ἀναφωνοῦσε τὸ ὄνομα τοῦ ἐχθροῦ του. Ἄν λοιπὸν ὁ φυσικὸς πατέρας εἶναι τόσο φιλόστοργος, πολὺ περισσότερο εἶναι ὁ πνευματικὸς. Τὸ ὅτι οἱ πνευματικοὶ γονεῖς εἶναι πιὸ φιλόστοργοι ἀπὸ τοὺς σαρκικούς, ἄκουε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «ποιὸς ἀσθενεῖ καὶ δὲν εἶμαι ἀσθενῆς καὶ ἐγώ; ποιὸς σκανδαλίζεται καὶ δὲν κατακαίομαι ἐγώ;»²⁶.

Ἄλλ' αὐτὸ βέβαια μᾶς δείχνει τὴν ἰσότητά τῆς φροντίδας, ἃν καὶ δύσκολα οἱ σαρκικοὶ πατέρες θὰ μιλοῦσαν ἔτσι, ἀλλ' ὅμως ἃς δεχθοῦμε ὅτι φθάνουν αὐτοὶ μέχρι ἐδῶ· πρέπει ὅμως νὰ δείξω τώρα τὴν ἐπιπλέον φροντίδα. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν θὰ τὴν δείξω; Ἀπὸ τὰ ἴδια σπλάγχνα καὶ πάλι καὶ ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ νομοθέτη. Καὶ τί λέγει ἐκεῖνος; «ἂν συγχωρήσης τὴν ἁμαρτία τους, συγχώρησέ την, ἀλλιῶς σβῆσε καὶ μένα ἀπὸ τὸ βιβλίό σου στὸ ὁποῖο με ἔγραψες»²⁷. Κανένας πατέρας, ποὺ ἔχει καὶ ἀπολαμβάνει ἄπειρα ἀγαθὰ, δὲν θὰ προτιμοῦσε νὰ τιμωρηθῆ μαζί με τὰ παιδιά του, ἐνῶ ὁ ἀπόστολος, ποὺ ἔζησε στὴν ἐποχὴ τῆς χάριτος, καὶ αὐτὴν τὴν φιλοστοργία τὴν δείχνει γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ σὲ πολὺ πιὸ μεγαλύτερο βαθμὸ. Γιατὶ δὲν προτιμοῦσε νὰ τιμωρηθῆ μαζί με ἐκείνους ὅπως ἀκριβῶς ὁ Μωϋσῆς, ἀλλὰ γιὰ νὰ μπορέση νὰ σώσῃ ἄλλους, εὐχόταν ὁ ἴδιος νὰ χαθῆ, λέγοντας· «θὰ εὐχόμεον ἐγὼ νὰ γίνω ἀνάθεμα καὶ νὰ βρεθῶ μακριὰ ἀπὸ τὸν Χριστὸ γιὰ χάρη τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν μου»²⁸. Τόση εὐσπλαγχνία καὶ φροντίδα ὑπάρχει στὶς ψυχὰς τῶν ἁγίων. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸς ἐνιωθε νὰ κατακαίωται τὰ σπλάγχνα του ἀπὸ τὴ λύπη, βλέποντας τὴν ἀπώλεια τοῦ βασιλέως νὰ προχωρῆ παρὰ πέρα. Καθ' ὅσον ἐκεῖνα ποὺ ἔκαμνε δὲν τὰ ἔκαμνε ἀπὸ ἀγανάκτηση μόνο ὑπὲρ τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ ὠθούμενος καὶ ἀπὸ τὴ συμπάθεια πρὸς τὸν βασιλέα. Γιατὶ ἐκεῖνος δείχνοντας μὲ τὴν πράξη του περιφρόνηση πρὸς τὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ σὲ τίποτε αὐτὴν δὲν τὴν ἔβλαψε, ἐνῶ τὸν ἑαυτό του τὸ περιέβαλε μὲ ἄπειρα κακά.

11. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ φιλότεκνος πατέρας, βλέποντας τὸν ὑβριστὴ βασιλέα νὰ ὀδηγῆται ἀπὸ τὸ θυμὸ του πρὸς τὸν γκρεμὸ, φρόντιζε νὰ σταματήσῃ τὴν παράλογη ὁρμή, σὰν νὰ εἶχε κάποιο δυσκολοχα-

κρούσασθαι σπεύδων αὐτόν. Ἄλλ' οὐκ εἶασεν ἐκεῖνος ὁ δειλαιοσ, ἀλλὰ τὸν χαλινὸν ἐνδακῶν καὶ ἀντιτείνας καὶ θυμῶ καὶ μανίᾳ ἀντὶ τῶν ὀρθῶν λογισμῶν ἑαυτὸν ἐκδούσ, εἰς τὰ βάραθρα τῆς ἐσχάτης ἀπωλείας ἐνέβαλε· καὶ τὸν ἅγιον τοῦ δεσμοτηρίου ἐξαγαγὼν τὴν
5 ἐπὶ θανάτῳ ἀπαχθῆναι δεδεμένον ἐκέλευσε. Καὶ ἦν ἐναντία τῶν δρωμένων τὰ δρώμενα. Ὁ μὲν δεδεμένος πάντων ὁμοῦ τῶν δεσμῶν ἐλύετο καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ σιδήρου καὶ τῶν ἔτι σφοδροτέρων, φροντίδων λέγω καὶ πόνων καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν διὰ τὸν ἐπίκηρον βίον περισταμένων ἡμᾶς. Ὁ δὲ λελύσθαι δοκῶν καὶ σι-
10 δήρου καὶ ἀδάμαντος, ἐτέροις περιεβάλλετο δεσμοῖς, ταῖς σειραῖς τῶν ἀμαρτιῶν ἐπισφιγγόμενος.

Μέλλων τοίνυν ὁ μακάριος ἀποσφάττεσθαι ἐκεῖνος, μετὰ τοῦ σιδήρου τὸ σῶμα ταφῆναι ἐπέσκηψε, δεικνὺς ὅτι τὰ δοκοῦντα ἐπονείδιστα εἶναι, ταῦτα ὅταν διὰ τὸν Χριστὸν γένηται, σεμνά τέ ἐστι
15 καὶ λαμπρά καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐγκαλύπτεσθαί, ἀλλὰ καὶ σεμνύνεσθαι ἐπ' αὐτοῖς χρῆ τὸν πάσχοντα· κὰν τούτῳ τὸν μακάριον Παῦλον μιμούμενος, ὃς ἄνω καὶ κάτω τὰ στίγματα, τὰ δεσμά, τὴν ἄλυσιν ἔστρεφε, καυχώμενος καὶ μέγα φρονῶν, ἐφ' οἷς ἡσχύνοντο ἕτεροι. Ὅτι γὰρ ἡσχύνοντο, δῆλον ἡμῖν αὐτὸς ἐποίησε διὰ τῆς πρὸς
20 τὸν Ἀγρίππαν γενομένης ἀπολογίας αὐτῶ. Λέγοντος γὰρ ἐκείνου, «ἐν ὀλίγῳ με πείθεις Χριστιανὸν γενέσθαι», ὁ Παῦλος εἶπεν, «ἠύξάμην ἂν τῷ Θεῷ καὶ ἐν ὀλίγῳ καὶ ἐν πολλῷ, οὐ μόνον σέ, ἀλλὰ καὶ τοὺς περιεστῶτας γενέσθαι Χριστιανούς, χωρὶς τῶν δεσμῶν τούτων»· οὐκ ἂν τοῦτο προσθείς, εἰ μὴ τὸ πρᾶγμα ἐπονείδιστον εἶ-
25 ναι ἐδόκει τοῖς πολλοῖς. Φιλοδέσποτοι γὰρ ὄντες οἱ ἅγιοι, τὰ ὑπὲρ τοῦ Δεσπότη πάθη μετὰ πολλῆς ἐδέχοντο τῆς προθυμίας καὶ φαιδρότεροι τούτοις ἐγίνοντο. Καὶ ὁ μὲν φησι, «χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου», ὁ δὲ Λουκᾶς περὶ τοῦ λοιποῦ τῶν ἀποστόλων χοροῦ τὰ αὐτὰ δὴ ταῦτα φθέγγεται· μετὰ γὰρ τὰς πολλὰς μάστιγας ἀνεχώ-

29. Γαλ. 6,17.

30. Β' Τιμ. 2,9. Φιλιπ. 1,7. 13. 16. Κολ. 4,18 κ.ά.

31. Ἐφεσ. 6,20. Β' Τιμ. 1,16.

32. Πράξ. 26,28-29.

λίνωτο ἄλογο, προσπαθώντας με τὴν ἐπίπληξη νὰ τὸν γυρίσῃ πρὸς τὰ πίσω. Ὅμως ὁ ἄθλιος ἐκεῖνος δὲν ἄφησε νὰ γίνῃ αὐτό, ἀλλὰ ἀφοῦ δάγκωσε τὸ χαλινάρι, αὐξήσῃ τὴν ἀντίστασιν καὶ παρέδωκε τὸν ἑαυτό του στὸ θυμὸ καὶ στὴ μανία καὶ ὄχι στοὺς ὀρθοὺς λογισμοὺς, τὸν ἔρριξε στὰ βάραθρα τῆς χειρότερης μορφῆς ἀπωλείας. Ἀφοῦ ἔβγαλε δηλαδὴ τὸν ἅγιον ἀπὸ τὴ φυλακὴ, διέταξε δεμένος νὰ ὀδηγηθῆ στὸν τόπον τοῦ θανάτου. Καὶ ἦταν ἀντίθετα ἀπὸ τὰ βλεπόμενα ἐκεῖνα ποὺ συνέβαιναν. Ὁ δεμένος δηλαδὴ ἅγιος μονομιᾶς λυόταν ἀπ' ὄλα τὰ δεσμὰ, καὶ ἀπὸ τὰ σιδερένια καὶ ἀπὸ τὰ πολὺ χειρότερα ἀπὸ αὐτά, ἐννοῶ τὶς φροντίδες καὶ τοὺς πόνους καὶ ὄλα τὰ ἄλλα ποὺ μᾶς περιβάλλουν στὴν ἐδῶ φθαρτὴ ζωὴ μας, ἐνῶ ὁ βασιλεύς, ποὺ νόμιζε ὅτι εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ δεσμὰ σιδερένια καὶ ἀδαμάντινα, περιβαλλόταν ἀπὸ ἄλλα δεσμὰ, περισφιγγόμενος ἀπὸ τὴν ἀλυσίδα τῶν ἁμαρτιῶν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ μακάριος ἐπρόκειτο νὰ πεθάνῃ διὰ σφαγῆς, παρεκάλεσε νὰ ταφῆ τὸ σῶμα του μετὰ τὰ δεσμὰ, γιὰ νὰ δείξῃ, ὅτι ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦνται ἐπονείδιστα, αὐτά, ὅταν γίνονται γιὰ τὸν Χριστό, εἶναι καὶ σεμνὰ καὶ λαμπρά, καὶ ἐκεῖνος ποὺ τὰ παθαίνει ὄχι μόνον πρέπει νὰ μὴ ντρέπεται, ἀλλὰ καὶ νὰ νιώθῃ ὑπερηφάνεια γι' αὐτά, μιμούμενος καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ τὸν μακάριον Παῦλον, ὁ ὁποῖος παντοῦ καὶ σὲ κάθε στιγμή διεκήρυττε τὰ στίγματα²⁹, τὰ δεσμὰ³⁰ καὶ τὴν ἀλυσίδα³¹, καυχόμενος καὶ ὑπεριφανεούμενος γι' αὐτά, γιὰ τὰ ὁποῖα ἄλλοι ἐνιωθάν ντροπὴ. Γιατὶ τὸ ὅτι αἰσθάνονταν ντροπὴ μᾶς τὸ φανέρωσε ὁ ἴδιος μετὰ τὴν ἀπολογία τοῦ ἐνώπιον τοῦ Ἀγρίππα. Ὅταν δηλαδὴ ἐκεῖνος τοῦ εἶπε, «λίγο ἀκόμη καὶ μετὰ πείθεις νὰ γίνω Χριστιανός», ὁ Παῦλος ἀπάντησε· «θὰ εὐχόμενοι στὸ Θεὸ εἴτε σὲ λίγο εἴτε σὲ πολὺ χρόνον, ὄχι μόνον σὺ, ἀλλὰ καὶ ὄλοι ὅσοι εἶναι ἐδῶ παρόντες νὰ γίνετε Χριστιανοί, χωρὶς νὰ φορέσετε αὐτὲς τὶς ἀλυσίδες»³². Καὶ δὲν θὰ πρόσθετε τὰ δεσμὰ, ἂν δὲν θεωροῦνταν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τὸ πρᾶγμα ἐπονείδιστον. Γιατὶ οἱ ἅγιοι, τρέφοντας ἀγάπην πρὸς τὸ Δεσπότη, μετὰ πολλὴν προθυμίαν δέχονται νὰ ὑποστοῦν τὰ παθήματα γιὰ χάριν αὐτοῦ, καὶ ἐνιωθάν χαρὰ γι' αὐτά. Καὶ ὁ Παῦλος λέγει, «χαίρομαι γιὰ τὰ παθήματά μου»³³, ἐνῶ ὁ Λουκᾶς τὰ ἴδια περὶ τοῦ λέγει γιὰ τὸ χορὸ τῶν ἄλλων Ἀποστόλων μετὰ τὰ πολλὰ μα-

ρουν, φησί, χαίροντες, «ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἀτιμασθῆναι».

Ἴν' οὖν μὴ τις τῶν ἀπίστων ἀνάγκης εἶναι νομίση τοὺς ἄθλους καὶ κατηφείας, αὐτὰ τῶν ἄθλων τὰ σύμβολα συνταφῆναι 5 κελεύει τῷ σώματι, δεικνὺς ὅτι λίαν αὐτὰ ἠσπάζετο καὶ ἐφίλει, διὰ τὸ λίαν ἐκκρεμαῖσθαι τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. Καὶ κεῖνται νῦν μετὰ τῆς τέφρας αἱ πέδαι πᾶσι παραινοῦσαι τοῖς τῶν Ἐκκλησιῶν προεστῶσι, κἂν δεθῆναι δέη, κἂν σφαγῆναι, κἂν ὀτιοῦν παθεῖν, πάντα προθύμως καὶ μετὰ πολλῆς ὑπομένειν τῆς ἡδονῆς, ὥστε τῆς 10 ἐμπιστευθείσης ἡμῖν ἐλευθερίας μηδὲ τὸ τυχὸν προδοῦναι καὶ καταισχῦναι μέρος. Καὶ ὁ μὲν μακάριος ἐκεῖνος οὕτω λαμπρῶς τὸν βίον κατέλυσε· τάχα δέ τις καὶ ἡμᾶς οἶεται ἐνταῦθα καταλύσειν τὸν λόγον· μετὰ γὰρ τὴν τοῦ βίου τελευτὴν οὐκ εἶναι λοιπὸν κατορθωμάτων οὐδὲ ἀνδραγαθίας ἀφορμὰς, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀθληταῖς μετὰ 15 τὸ παρελθεῖν τοὺς ἀγῶνας στεφάνους πλέκεσθαι δυνατόν. Ἄλλ' Ἕλληνες μὲν εἰκότως ταῦτα νομίζουσιν, ἐπειδὴ καὶ μέχρι τοῦ παρόντος βίου τὴν ἐλπίδα συνέκλεισαν αὐτῶν· ἡμεῖς δέ, οἷς ἑτέρας ζωῆς παιδροτέρας ἀρχὴ ἢ ἐνθάδε γίνεται τελευτὴ, ταύτης ἀφεστήκαμεν τῆς ὑπονοίας καὶ δόξης. Καὶ ὅτι δικαίως, σαφέστερον μὲν 20 καὶ ἐν ἑτέρῳ δεῖξομεν λόγῳ· τέως δὲ καὶ τὰ μετὰ τὴν τελευτὴν τῷ γενναίῳ κατορθωθέντα Βαβύλα ἱκανὰ πίστιν μεγάλην τῷ λόγῳ παρασχεῖν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἕως θανάτου περὶ τῆς ἀληθείας ἠγωνίσαστο καὶ μέχρις αἵματος ἀντικατέστη πρὸς τὴν ἀμαρτίαν μαχόμενος καὶ 25 ὥστε μὴ ἀφείναι τὴν τάξιν, ἣν ἔταξεν αὐτὸν ὁ μέγας Βασιλεὺς, ἀφῆκε τὴν ψυχὴν καὶ παντὸς ἀριστεύως λαμπρότερον ἐτελεύτησεν, αὐτὸν μὲν εἶχε λοιπὸν ὁ οὐρανός, τὸ δὲ σῶμα τὸ πρὸς τὴν ἀριστείαν διακονησάμενον ἢ γῆ καὶ διενείματο ἢ κτίσις τὸν ἀθλητὴν. Καίτοι γε ἐνῆν καὶ μετατεθῆναι αὐτὸν κατὰ τὸν Ἐνώχ καὶ ἀρπαγῆ- 30 ναι κατὰ τὸν Ἥλιαν, οὗς ἐζήλωσεν· ἀλλ' ὁ Θεὸς φιλόανθρωπος ὢν καὶ μυρίας ἡμῖν τοῦ σώζεσθαι προφάσεις διδοὺς καὶ ταύτην μετὰ

στιγώματά τους, λέγει, ἔφευγαν γεμᾶτοι χαρά, «γιατὶ ἀξιώθηκαν ν' ἀτιμασθοῦν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ»³⁴.

Γιὰ νὰ μὴ νομίση λοιπὸν κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀπίστους, ὅτι τὰ κατορθώματα αὐτὰ ἔγιναν κατ' ἀνάγκη καὶ μὲ λύπη, παρακαλεῖ τὰ σύμβολα αὐτὰ τῶν κατορθωμάτων νὰ ταφοῦν μαζί μὲ τὸ σῶμα του, γιὰ νὰ δείξη ὅτι τὰ ἀποδεχόταν καὶ τ' ἀγαποῦσε πάρα πολὺ, ἐπειδὴ πήγαζαν ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ πρὸς τὸν Χριστό. Καὶ σώζονται σήμε-
ρα μαζί μὲ τὴν τέφρα καὶ οἱ χειροπέδες, προτρέποντας ὅλους τοὺς προῖσταμένους τῶν Ἐκκλησιῶν, ἂν χρειασθῆ νὰ δεθοῦν ἢ νὰ σφα-
γοῦν ἢ νὰ πάθουν ὅ,τιδήποτε ἄλλο, ὅλα νὰ τὰ ὑπομένουν μὲ προθυ-
μία καὶ μεγάλη εὐχαρίστηση, ὥστε οὔτε κατὰ τὸ ἐλάχιστο μέρος νὰ προδώσουν καὶ νὰ ντροπιάσῃ τὴν ἐλευθερία πὺ μᾶς ἐμπιστεύθη-
κε ὁ Χριστός. Ὁ μακάριος λοιπὸν ἐκεῖνος μὲ τέτοιο λαμπρὸ τρόπο τερμάτισε τὴ ζωὴ του καὶ ἴσως νομίση κάποιος ὅτι καὶ ἐγὼ θὰ τε-
λειώσω ἐδῶ τὸν λόγο, γιὰτι μετὰ θάνατο δὲν ὑπάρχουν πλέον ἀφορ-
μὲς γιὰ κατορθώματα καὶ ἀνδραγαθίες, ὅπως ἀκριβῶς δὲν εἶναι δυ-
νατὸ στοὺς ἀθλητὲς νὰ δημιουργήσουν ἀφορμὲς γιὰ στεφάνια μετὰ
τὸ τέλος τῶν ἀγῶνων. Οἱ Ἐθνικοὶ βέβαια φυσικὸ εἶναι νὰ ἔχουν
αὐτὴ τὴ γνώμη, ἐπειδὴ περιορίζουν τὴν ἐλπίδα τους στὰ ὅρια αὐτῆς
ἐδῶ τῆς ζωῆς, ἐμεῖς ὁμως, γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ ἐδῶ θάνατος γίνεται
ἀρχὴ μιᾶς ἄλλης λαμπρότερης ζωῆς, ἀπορρίπτομε τὴν ὑπόνοια
αὐτὴ καὶ γνώμη. Καὶ ὅτι σωστὰ τὸ κάμνομε αὐτὸ θὰ τὸ ἀποδείξω
σαφέστερα σὲ μιὰ ἄλλη ὁμιλία μου, τώρα ὁμως καὶ τὰ κατορθώμα-
τα μετὰ τὸν θάνατο τοῦ ἁγίου Βαβύλα εἶναι ἀρκετὰ νὰ κάνουν πι-
στευτὸ τὸν λόγο μου.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀγωνίσθηκε μέχρι θανάτου γιὰ τὴν ἀλήθεια
καὶ ἔχυσε τὸ αἷμα του ἀγωνιζόμενος κατὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ γιὰ νὰ
μὴ ἐγκαταλείψῃ τὴ θέση στὴν ὁποία τὸν τοποθέτησε ὁ μέγας Βασι-
λεὺς θυσίασε τὴ ζωὴ του καὶ πέθανε λαμπρότερα ἀπὸ ὅποιονδήποτε
ἄριστο ἀγωνιστή, γι' αὐτὸ αὐτὸν βέβαια τὸν κράτησε ὁ οὐρανός,
ἐνῶ τὸ σῶμα του, πὺ ὑπηρετήσε στὸν ἄριστο αὐτὸ ἀγῶνα, τὸ κρά-
τησε ἢ γῆ, καὶ ἔτσι ἢ κτίση διαμοιράσθηκε τὸν ἀθλητὴ. Ἄν καὶ βέ-
βαια ἦταν δυνατὸ νὰ μετατεθῆ, ὅπως ὁ Ἐνώχ, μὲ τὸ σῶμα του
στοὺς οὐρανοὺς καὶ ν' ἀρπαγῆ ἀπὸ αὐτοὺς, ὅπως ὁ Ἡλίας, τοὺς
ὁποίους μιμήθηκε μὲ ζῆλο. Ἄλλ' ὁ Θεός, ὄντας φιλόανθρωπος καὶ
παρέχοντάς μας μύριες ἀφορμὲς σωτηρίας, μᾶς ἄνοιξε μαζί μὲ τοὺς

τῶν ἄλλων διέτεμεν ἡμῖν τὴν ὁδόν, ἱκανὴν παρακαλέσαι πρὸς ἀρετήν, τὰ τῶν ἀγίων λείψανα παρ' ἡμῖν τέως ἀφείς. Μετὰ γὰρ τὴν διὰ τοῦ λόγου δύναμιν, δευτέραν ἔχουσι τάξιν οἱ τῶν ἀγίων τάφοι, πρὸς τὸ διεγείρειν εἰς τὸν ἴσον ζῆλον τὰς τῶν θεωμένων αὐτοὺς
 5 ψυχάς· καὶ εἶπου τις ἐπιστῆ θήκη τοιαύτη καὶ τῆς ἐνεργείας εὐθέως ταύτης σαφῆ λαμβάνει τὴν αἴσθησιν. Ἡ γὰρ ὄψις τῆς λάρνακος εἰς τὴν ψυχὴν ἐμπίπτουσα καταπλήττει τε αὐτὴν καὶ διανίστησι καὶ ὡς αὐτοῦ τοῦ κειμένου συνευχομένου καὶ παρεστῶτος καὶ ὀρωμένου, οὕτως αὐτὴν διακεῖσθαι ποιεῖ. Εἶτα προθυμίας πολλῆς ὁ τοῦτο πα-
 10 θῶν πληρωθεὶς καὶ ἕτερος ἀνθ' ἑτέρου γενόμενος, οὕτως ἐκεῖθεν ἀπέρχεται.

Μάθοι δ' ἂν τις καλῶς, ὡς ἡ φαντασία τῶν ἀπελθόντων ἀπὸ τῶν τόπων ἐγγίνεται ταῖς τῶν ζώντων ψυχαῖς, εἰς νοῦν τοὺς πενθοῦντας λαβῶν, οἱ ἅμα τε τοῖς τῶν τεθνηκότων τάφοις ἐφίστανται
 15 καὶ ὡσπερ ἀντὶ τῆς θήκης τοὺς ἐν τῇ θήκῃ κειμένους ἐστῶτας ἰδόντες, οὕτως αὐτοὺς ἀπὸ τῶν προθύρων εὐθέως ἀνακαλοῦσι. Πολλοὶ δὲ τῶν ἀφορήτως πρὸς τὰ πάθη διατεθέντων, παρὰ τοῖς μνήμασι τῶν ἀπελθόντων τὸν ἅπαντα κατώκισαν ἑαυτοὺς χρόνον, οὐκ ἂν τοῦτο ποιήσαντες, εἰ μὴ τινα παραμυθίαν ἀπὸ τῆς τῶν τό-
 20 πων ἐλάμβανον ὄψεως. Καὶ τί λέγω τόπον καὶ τάφον; καὶ γὰρ ἰμάτιον μόνον πολλακίς τῶν ἀπελθόντων ὄφθην καὶ ρῆμα εἰς διάνοιαν ἐλθόν, διήγειρε τὴν ψυχὴν καὶ τὴν μνήμην ἀνέστησε διαπίπτουσαν. Διὰ ταῦτα ἡμῖν τὰ λείψανα τῶν ἀγίων ἀφῆκεν ὁ Θεός.

12. Καὶ ὅτι οὐχ ἀπλῶς κομπάζων ταῦτα λέγω νῦν, ἀλλὰ πρὸς
 25 ὠφέλειαν τὴν ἡμετέραν τοῦτο γεγένηται, ἱκανὰ μὲν τὸν λόγον πιστώσασθαι καὶ τὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑπὸ τῶν μαρτύρων γινόμενα θαύματα καὶ τὸ πλῆθος τῶν οὕτως ἐπιτρεχόντων ἀνδρῶν· οὐχ ἦττον δὲ ἐκείνων καὶ τὰ τοῦ μακαρίου τούτου κατορθώματα τὰ μετὰ τὴν τελευτήν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐτάφη καθὼς ἐπέσκηψε καὶ χρόνος
 30 παρῆλθε μακρὸς μετὰ τὴν ταφήν, ὡς ὅστ' ἀλιπέσθαι μόνον καὶ κόριν ἐν τῇ σορῶ, ἔδοξέ τινι τῶν μετὰ ταῦτα βασιλευσάντων, εἰς τὸ προάστειον τοῦτο τὴν Δάφνην ἀπενεχθῆναι τὴν λάρνακα, ἔδοξε δὲ

ἄλλους καὶ αὐτὸν τὸν δρόμο, πὺ εἶναι ἱκανὸς νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ στὴν ἀρετῇ, ἀφήνοντάς μας μέχρι καὶ τώρα τὰ λείψανα τῶν ἁγίων. Γιατὶ μετὰ τὴ δύναμη τοῦ κηρύγματος τὴ δεύτερη θέσῃ ἔχουν οἱ τάφοι τῶν ἁγίων, στὸ νὰ διεγείρουν σὲ ἴσο ζῆλο πρὸς αὐτοὺς τὶς ψυχὲς ἐκείνων πὺ πηγαίνουν καὶ τοὺς βλέπουν, καὶ ἂν κάπου παρουσιασθῇ μιὰ τέτοια λειψανοθήκη, ἀμέσως οἱ ψυχὲς αἰσθάνονται ὀλοφάνερα τὶς θαυμαστὲς ἐνέργειες αὐτῆς. Γιατὶ ἡ θεὰ τῆς λειψανοθήκης, ἀσκώντας τὴν ἐπίδρασή της στὴν ψυχῇ, τὴν καταπλήσσει καὶ τὴν διεγείρει, δημιουργώντας τὴ συναίσθησῃ ὅτι ὁ μάρτυρας πὺ βρίσκεται μέσα σ' αὐτὴν προσεύχεται μαζί του, εἶναι παρὼν καὶ βλέπει τὰ ὅσα γίνονται. Ἔτσι αὐτὸς πὺ δέχθηκε τὴν ἐπίδρασῃ αὐτῇ φεύγει ἀπὸ ἐκεῖ γεμᾶτος ἀπὸ πολλὴ προθυμία καὶ γίνεται ἐντελῶς ἄλλος ἄνθρωπος.

Καὶ θὰ μπορούσε κανεὶς ν' ἀντιληφθῇ καλὰ, ὅτι οἱ τάφοι βοηθοῦν τοὺς ζῶντες νὰ δοῦν ἐκείνους πὺ ἔχουν πεθάνει, ἂν φέρῃ στὸ νοῦ του ἐκείνους πὺ πενθοῦν, οἱ ὅποιοι, ὅταν πηγαίνουν στοὺς τάφους τῶν νεκρῶν τοὺς φωνάζουν ἀπὸ τὰ πρόθυρα ἀκόμη μὲ τὰ ὀνόματά τους, σὰν νὰ βλέπουν ἀντὶ τῆς λειψανοθήκης τοὺς νεκροὺς νὰ στέκουν ὄρθιοι. Πολλοὶ πάλι πὺ καταλήφθηκαν ἀπὸ πάθος ἀφόρητο πῆγαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν μόνιμα στὰ μνήματα τῶν νεκρῶν, καὶ δὲν θὰ τὸ ἔκαμναν αὐτό, ἂν δὲν ἐνιωθαν κάποια παρηγοριά ἀπὸ τὴ θεὰ τῶν τάφων. Καὶ γιατί λέγω ἀπὸ τὸν τόπο καὶ τὸν τάφο; Καθ' ὅσον πολλὲς φορὲς ἡ θεὰ μόνο ἐνὸς ἐνδύματος τῶν ἀποθανόντων καὶ ἡ ἀνάμνησῃ ἐνὸς λόγου τους, διηγείρε τὴν ψυχῇ καὶ ἐνδυνάμωσε τὴν ἐξασθενημένη μνήμη. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς μᾶς ἄφησε τὰ λείψανα τῶν ἁγίων.

12. Καὶ ὅτι δὲν σᾶς τὰ λέγω τώρα αὐτὰ ἀπλῶς ἀπὸ κομπασμό, ἀλλὰ λέγονται γιὰ δικὴ σας ὠφέλεια, εἶναι βέβαια ἱκανὰ νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὰ λεγόμενά μου καὶ τὰ θαύματα πὺ γίνονται καθημερινὰ ἀπὸ τοὺς μάρτυρες καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων πὺ προστρέχουν σ' αὐτούς, ὄχι λιγότερο ὅμως καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ μακαρίου αὐτοῦ ἀνδρὸς μετὰ τὸν θάνατό του. Ἄφοῦ δηλαδὴ τάφηκε, ὅπως εἶχε ζητήσῃ, καὶ πέρασε ἀρκετὸς χρόνος μετὰ τὴν ταφῇ του, ὥστε ν' ἀπομείνουν στὴ σωρὸ ὅστᾳ μόνο καὶ σκόνῃ, ἀποφάσισε κάποιος ἀπὸ τοὺς μετέπειτα βασιλεῖς νὰ μεταφερθῇ ἡ λειψανοθήκη στὸ προάστειο αὐτὸ τῆς Δάφνης, καὶ πῆρε ὁ βασιλεὺς τὴν ἀπόφασῃ

τοῦ Θεοῦ πρὸς τοῦτο κινήσαντος τὴν τοῦ βασιλέως ψυχὴν. Ὡς γὰρ εἶδε τὸ χωρίον ὑπὸ τῆς τῶν νέων ἀσελγείας τυραννούμενον καὶ κινδυνεῦον ἄβατον εἶναι τοῖς σεμνοτέροις καὶ ἐπιεικῶς βουλομένοις βιοῦν, ἐλεήσας αὐτὸ τῆς ἐπηρείας, ἔπεμψε τὸν ἀμυνοῦντα τὴν
 5 ὕβριν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς αὐτὸ καλὸν τε καὶ ἐπέραστον εἰργάσατο καὶ τῇ τῶν ὑδάτων ἀφθονίᾳ καὶ ὥρᾳ καὶ τῇ φύσει τῆς γῆς καὶ τῇ τῶν ὠρῶν εὐμοιρίᾳ οὐχ ἵνα ἀπλῶς ἀναπαυώμεθα, ἀλλ' ἵνα καὶ ὑπὲρ τούτου τὸν ἀριστοτέχνην δοξάζωμεν· ὁ δὲ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐχθρὸς καὶ εἰς τούναντίον ἀεὶ καταχρώμενος ταῖς τοῦ Θεοῦ δωρε-
 10 αῖς, τῷ πλήθει τῶν διεφθαρμένων νέων καὶ ταῖς τῶν δαιμόνων οἰκήσεσι τὸ χωρίον προκαταλαβὼν, ἐπεφήμισεν αὐτῷ τινα καὶ μῦθον αἰσχρὸν, ὥστε ἀναθεῖναι διὰ τούτου τῷ δαίμονι τοῦ προαστείου τὴν χάριν· ὁ δὲ μῦθος τοιοῦτος ἦν.

Τὴν Δάφνην κόρην οὖσαν φησι, καὶ θυγατέρα τοῦ Λάδωνος
 15 ποταμοῦ· καὶ γὰρ ποταμοὺς γεννῶντας εἰσάγειν καὶ τὰ γεννώμενα εἰς ἀναίσθητα μεταβάλλειν καὶ πολλὰ τοιαῦτα αὐτῷ τερατεύεσθαι ἔθος ἀεὶ τοῖς πλανωμένοις. Ταύτην οὖν τὴν κόρην εὐμορφον οὖσαν ἰδεῖν ποτε τὸν Ἀπόλλω φασὶ καὶ ἰδόντα παθεῖν τι πρὸς αὐτὴν καὶ παθόντα διώκειν ὥστε ἐλεῖν· τὴν δὲ φεύγειν καὶ φεύγουσαν ἐπι-
 20 στῆναί τε τῷ προαστείῳ· καὶ τὴν μητέρα τὴν ὕβριν ἀμῦναι ταύτην αὐτῇ, διαστῆναί τε γὰρ εὐθέως καὶ δέξασθαι τὴν παρθένον καὶ ἀντὶ τῆς παιδὸς ἀναδοῦναι φυτὸν ἐπώνυμον τῇ παιδί· τὸν δὲ ἀκόλαστον ἐραστήν ἀποτυχόντα τῶν παιδικῶν, περιπλακῆναί τε τῷ δένδρῳ καὶ οἰκειώσασθαι καὶ τὸ φυτὸν καὶ τὸν τόπον καὶ προσεδρεύειν τῷ
 25 χωρίῳ λοιπὸν καὶ τοῦτο πάσης τῆς γῆς μάλιστα ἀσπάζεσθαι καὶ φιλεῖν· κελεῦσαί τε τὸ βασιλεύοντα τότε, νεῶν αὐτῷ δεῖμασθαι καὶ βωμόν, ἵν' ἔχη παραμυθεῖσθαι διὰ τοῦ τόπου τὴν μανίαν ὁ δαίμων. Καὶ ὁ μὲν μῦθος οὗτος, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ μύθου γενομένη βλάβη οὐκέτι μῦθος ἦν.

30 Ἐπειδὴ γὰρ οἱ τῶν νέων ἀκόλαστοι φθάσαντες, ὅπερ ἔφην,

αὐτὴ ἐπειδὴ τὸν παρακίνησε γι' αὐτὸ ὁ Θεός. Μόλις δηλαδὴ ἀντιλήφθηκε, ὅτι τὸ χωριὸν ταλαιπωροῦνταν ἀπὸ τὶς ἀσέλγειες τῶν νέων καὶ κινδύνευε νὰ καταστῆ ἀπλησίαστο ἀπὸ τοὺς σοβαρώτερους ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἤθελαν νὰ ζοῦν μιὰ σωστὴ ζωὴ, θέλοντας νὰ τὸ σώσῃ ἀπὸ τὴν κακὴ αὐτὴ ἐπίδραση, ἔστειλε ἐκεῖνον ποὺ θὰ τὸ προστάτευε ἀπὸ τὴν προσβολή. Γιατὶ ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸ χωριὸν αὐτὸ ὠραῖο καὶ ἐλκυστικὸν καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀφθονίας τῶν ὑδάτων καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ κλίματος καὶ ἐξ αἰτίας τῆς φυσικῆς διαμορφώσεώς του καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἠπιότητος τῶν ἐποχῶν, ὄχι ἀπλῶς γιὰ ν' ἀναπαυώμαστε, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ δοξάζουμε γι' αὐτὸ τὸν ἀριστοτέχνη Θεό. Ὅμως ὁ ἐχθρὸς τῆς σωτηρίας μας ποὺ χρησιμοποιεῖ πάντοτε στὸ ἀντίθετον τὶς δωρεὰς τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ κυρίευσε τὸ χωριὸν μὲ τὸ πλῆθος τῶν διαφθαρμένων καὶ μὲ τὴν κατοίκησιν ἐκεῖ τῶν δαιμόνων, ἔπλασε καὶ διέδωσε γι' αὐτὸ καὶ ἓνα μῦθον αἰσχρὸν, ὥστε μὲ αὐτὸν νὰ ἀποδώσῃ στὸν διάβολον τὰ πλεονεκτήματα τοῦ προαστείου. Καὶ ὁ μῦθος αὐτὸς εἶναι ὁ ἑξῆς.

Ἡ Δάφνη, λέγει, ἦταν κόρη καὶ θυγατέρα τοῦ ποταμοῦ Λάδωνα. Γιατὶ συνηθίζουν οἱ πλανώμενοι πάντοτε νὰ παρουσιάζουν ποταμοὺς νὰ γεννοῦν καὶ νὰ μεταμορφώνουν μετὰ τὰ τέκνα τους σὲ ἀναίσθητα πράγματα, καὶ νὰ πλάθουν πολλὰ ἄλλα τέτοια τερατουργήματα. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν κόρη, λέγει, ποὺ ἦταν πολὺ ὁμορφὴ τὴν εἶδε κάποτε ὁ Ἀπόλλωνας, καὶ βλέποντάς τιν καταλήφθηκε ἀπὸ τέτοιο πάθος, ὥστε ἀπὸ τότε τὴν καταδίωκε γιὰ νὰ τὴν συλλάβῃ. Αὐτὴ ὅμως ἔφευγε καὶ φεύγοντας ἔφθασε στὸ προάστειον. Ἡ μητέρα της τότε ἠ γῆ γιὰ νὰ τὴν προστατέψῃ ἀπὸ τὴν προσβολὴν αὐτὴ ἀνοιξε ἀμέσως καὶ δέχθηκε μέσα της τὴν παρθένον καὶ ἀντὶ τοῦ παιδιοῦ της ἄφησε νὰ φυτρώσῃ φυτὸν, ποὺ ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς κόρης. Ὁ ἀκόλαστος ὅμως ἔραστής, ἐπειδὴ ἀπέτυχε στὰ ἐρωτικὰ σχέδιά του, ἐναγκαλίσθηκε τὸ φυτὸν καὶ ἔτσι ἔκαμε δικά του καὶ τὸ φυτὸν καὶ τὸν τόπον, καὶ ἀπὸ τότε παραμένει στὸ χωριὸν, τὸ ὁποῖον προτιμᾷ καὶ ἀγαπᾷ περισσότερο ἀπ' ὅλην τὴν γῆν, πρόσταξε μάλιστα τὸν τότε βασιλέα νὰ οἰκοδομήσῃ πρὸς τιμὴν του ναὸν καὶ βωμόν, γιὰ νὰ μπορῇ ὁ δαίμονας νὰ παρηγορῇ τὴν μανίαν του μὲ τὸν τόπον. Καὶ αὐτὸς βέβαια εἶναι ὁ μῦθος, ἡ βλάβη ὅμως ποὺ προκλήθηκε ἀπὸ τὸν μῦθον δὲν ἦταν πᾶν μῦθος.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ, ὅπως εἶπα, οἱ ἀκόλαστοι νέοι ἦρθαν ἀπὸ πρὶν

ἐξύβρισαν εἰς τὸ τοῦ προαστείου κάλλος, ἐπὶ κώμοις καὶ μέθαις τὰς ἐκεῖ ποιούμενοι διατριβάς, βουλόμενος τοῦτο ἐπιδοθῆναι τὸ κακὸν ὁ διάβολος, τὸν τε μῦθον ἔπλασε καὶ τὸν δαίμονα κατώκισεν, ὡς καὶ ἀσελγείας καὶ ἀσεβείας ὑπέκκαυμα γενέσθαι μεῖζον
 5 τὴν ἱστορίαν ταύτην αὐτοῖς. Πρὸς δὴ τὴν λύσιν τῶν τοσοῦτων κακῶν εὔρε ταύτην τὴν σοφωτάτην μηχανὴν ὁ βασιλεύς, τὸ μετοικίσαι τε τὸν ἅγιον καὶ πέμψαι τὸν ἰατρὸν πρὸς τοὺς κάμνοντας. Διατάξει μὲν οὖν καὶ ἀθηνεῖα βασιλικῇ τὴν εἰς τὸ προάστειον ἐγκόπτειν ὁδὸν τοῖς τὴν πόλιν οἰκοῦσιν, ἐδόκει τυραννίδος ἔργον εἶναι
 10 μᾶλλον καὶ ὠμότητος καὶ ἀγροικίας πολλῆς· εἰ δὲ προσέθηκεν ὅτι οἱ μὲν ἐπιεικέστεροι καὶ μετριώτεροι ἀναβαινέτωσαν, οἱ δὲ ἀσελγεῖς καὶ ἀκόλαστοι κωλύεσθωσαν, ἄπορον ἦν τὸ ἐπίταγμα καὶ δίκας ἐχρῆν καθ' ἐκάστην γίνεσθαι τὴν ἡμέραν, τῆς ἐκάστου κρινομένης ζωῆς· μόνην δὲ τῶν τοσοῦτων δεινῶν διέξοδον ἀρίστην, τὴν
 15 τοῦ μακαρίου γενέσθαι παρουσίαν· τὴν τε γὰρ τοῦ δαίμονος διαλύσαι δύναμιν καὶ τὴν τῶν νέων ἐπιστρέψαι διάχυσιν, ἰκανὸν εἶναι τὸν μάρτυρα· καὶ οὐκ ἐσφάλη τῆς ἐλπίδος.

Ἄμα τε γὰρ ἐφίσταται τις τῇ Δάφνῃ καὶ τὸ μαρτύριον εὐθέως ἀπὸ τῶν τοῦ προαστείου προθύρων ἰδὼν, συστέλλεται, καθάπερ
 20 τις νέος ἐν συμποσίῳ παιδαγωγὸν θεασάμενος ἐφεστῶτα καὶ παρακελευόμενον διὰ τῆς ὄψεως ἐν τάξει τῇ προσηκούσῃ πίνειν τε καὶ ἐσθίειν καὶ φθέγγεσθαι καὶ γελαῖν, φυλαττόμενον μὴ που τὸ μέτρον ὑπερβάς τὴν δόξαν αἰσχύνῃ τὴν ἑαυτοῦ· γενόμενος δὲ ὑπὸ τῆς ὄψεως εὐλαβέστερος καὶ τὸν μακάριον φαντασθεῖς, πρὸς τὴν λάρ-
 25 νακα εὐθέως ἐπείγεται καὶ ἐλθὼν ἐκεῖ, μεῖζονά τε προσλαμβάνει φόβον καὶ πᾶσαν ὀλιγορίαν ἐκβαλὼν καὶ γενόμενος πτηνός, οὕτως ἄπεισι. Καὶ τοὺς μὲν ἐκ τῆς πόλεως ἀνιόντας δεχόμενος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ, μετὰ τοιαύτης σωφροσύνης παραπέμπει πρὸς τὴν τῆς Δάφνης ἀνάπαυσιν, μόνον οὐκ ἐκείνην αὐτοῖς ἐπιβοῶν τὴν φωνήν, «ἀγαλ-
 30 λιᾶσθε τῷ Κυρίῳ ἐν τρόμῳ» καὶ τὸ ἀποστολικὸν προστιθείς, «εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε»· τοὺς δὲ εἰς τὴν πόλιν κατιόντας μετὰ τὴν τροφήν, εἰ συμβαίῃ ραθυ-

35. Ψαλμ. 2,11.

36. Α' Κορ. 10,31.

καὶ μόλυναν τὸ κάλλος τοῦ πραστείου, συχνάζοντας ἐκεῖ γιὰ διασκεδάσεις καὶ μέθες, θέλοντας ὁ διάβολος ν' αὐξηθῆ τὸ κακὸ αὐτό, καὶ τὸν μῦθο ἔπλασε καὶ τὸν δαίμονα Ἀπόλλωνα ἐγκατέστησε ἐκεῖ, ὥστε ἡ ἱστορία αὐτὴ νὰ γίνεται σ' αὐτοὺς κίνητρο γιὰ μεγαλύτερη ἀσέλγεια καὶ ἀσέβεια. Πρὸς ἀπαλλαγὴ λοιπὸν ἀπὸ τὰ τόσα κακὰ ὁ βασιλεὺς ἐπενόησε αὐτὸ τὸ σοφώτατο τέχνασμα, τὸ νὰ μεταφέρῃ δηλαδὴ ἐκεῖ τὸν ἅγιο καὶ νὰ στείλῃ τὸν ἰατρὸ πρὸς τοὺς πάσχοντες. Γιατί, ἂν μὲ αὐστηρὴ βασιλικὴ διαταγὴ ἀπαγόρευε στοὺς κατοίκους τῆς πόλεως νὰ ἐπισκέπτονται τὸ προάστειο, θὰ θεωροῦνταν αὐτὸ σὰν ἐνέργεια τυραννικῆς ἐξουσίας, σκληρότητας καὶ ἀπαιδευσιᾶς μεγάλης. Ἄν πάλι πρόσθετε στὸ διάταγμα καὶ ἔλεγε, οἱ πιὸ σοβαροὶ καὶ μετρημένοι νὰ μεταβαίνουν, ν' ἀπαγορεύεται ὅμως ἡ μετάβαση στοὺς ἀσελγεῖς καὶ ἀκόλαστους, τότε θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῆ τὸ διάταγμα καὶ καθημερινὰ θὰ ἔπρεπε νὰ γίνωνται πρὸς ἔρευνα τῆς ζωῆς τοῦ καθενός. Μόνη λοιπὸν ἄριστη διέξοδος ἀπὸ τὰ τόσα κακὰ κρίθηκε ἡ παρουσία τοῦ ἁγίου, γιατί ὁ μάρτυρας ἦταν ἰκανὸς καὶ τῆ δύναμη τοῦ δαίμονα νὰ διαλύσῃ καὶ τῆ διαφθορὰ τῶν νέων νὰ σταματίσῃ καὶ δὲν διαψεύθηκε ἡ ἐλπίδα του.

Πραγματικά, μόλις φθάσῃ κάποιος στὴ Δάφνη καὶ ἀντικρύσῃ ἀπὸ τὰ πρόθυρα ἤδη τοῦ προαστείου τὸν ναὸ τοῦ μάρτυρος, συστέλλεται, ὅπως ἀκριβῶς ὁ νέος πού βλέπει νὰ εἶναι παρὼν σὲ κάποιο συμπόσιο ὁ παιδαγωγός του, προτρέποντάς τὸν μὲ τὴν παρουσία του νὰ πίνῃ καὶ νὰ τρώγῃ, καθὼς καὶ νὰ ὁμιλῇ καὶ νὰ γελᾷ μὲ τὸν πρέποντα τρόπο, προσέχοντας μὴ τυχὸν ὑπερβῆ τὸ μέτρο καὶ ντροπιάσῃ τὴ φήμη του, καὶ ἀφοῦ μὲ τὴ θέα τοῦ ναοῦ γίνῃ πιὸ εὐλαβῆς καὶ φέρῃ στὸ νοῦ του τὸν ἅγιο, πηγαίνει ἀμέσως στὴ λειψανοθήκη καὶ φθάνοντας ἐκεῖ κυριεύεται ἀπὸ μεγαλύτερο φόβο, καὶ ἀφοῦ δίωξῃ ἀπὸ πάνω του κάθε ὀλιγορῖα καὶ ἀναπτρωθῆ τὸ φρόνημά του, φεύγει ἔτσι ἀπὸ ἐκεῖ. Καὶ ἐκείνους λοιπὸν πού ἀνεβαίνουν ἐδῶ ἀπὸ τὴν πόλιν τοὺς ὑποδέχεται ἤδη στὸ δρόμο καὶ τοὺς στέλνει ν' ἀπολαύσουν μὲ σωφροσύνη τὴ Δάφνη, λέγοντάς τους κατὰ κάποιο τρόπο τὸν ψαλμικὸ ἐκεῖνο λόγο, «ἀπολαῦστε τὴν ἀγαλλίαση μὲ φόβο πρὸς τὸν Κύριον»³⁵, προσθέτοντας καὶ τὸ ἀποστολικό, «εἴτε τρῶτε εἴτε πίνετε εἴτε κάμνετε κάτι ἄλλο, ὅλα νὰ τὰ κάμνετε γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ»³⁶, ἐνῶ ἐκείνους πού ἐπιστρέφουν μετὰ τὴ διασκέδαση στὴν πόλιν, ἂν συνέβηκε ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας τους ν' ἀπορ-

μότερον διατεθέντας ἀπορριῖψαι τὸν χαλινὸν καὶ εἰς κραιπάλην καὶ εἰς ἄτοπον ἐξενεχθῆναι τρυφήν, δεξάμενος πάλιν μεθύοντας εἰς τὸ αὐτοῦ καταγώγιον, οὐκ ἀφήσει τὴν ἀπὸ τῆς μέθης βλάβην ἔχοντας οἴκαδε ἀπελθεῖν, ἀλλὰ σωφρονίσας τῷ φόβῳ, πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπά-
 5 νάγει νῆψιν, ἣν καὶ πρὸ τοῦ τῆς μέθης βαπτισθῆναι ἐφύλαττον. Καὶ γὰρ ὡσπερ τις αὔρα λεπτὴ τοὺς ἐν τῷ μαρτυρίῳ γενομένους περι-
 πνεῖ πάντοθεν, αὔρα οὐκ αἰσθητὴ τις, οὐδὲ σωμάτων ἀύζητική, ἀλλ' εἰς αὐτὴν ἰκανὴ διαδῦναι τὴν ψυχὴν καὶ καταστέλλουσα πάντοθεν αὐτὴν εὐσχημόνως καὶ πᾶν γήϊνον περικόπτουσα βάρος, ἀναπαύει
 10 τε καὶ κουφοτέραν ἐργάζεται τὴν βεβαρημένην καὶ καταπίπτουσαν.

13. Καὶ τὸ μὲν τῆς Δάφνης κάλλος καὶ τοὺς ραθυμοτέρους ἐκκα-
 λεῖται πρὸς ἑαυτήν· ὁ δὲ μάρτυς καθάπερ ἐν ἀλείᾳ τινὶ καθήμενος
 καὶ λοχῶν τοὺς εἰσιόντας, κατέχει τέως αὐτοὺς καὶ ρυθμίσας πρό-
 15 τερον, οὕτως ἀφήσιν, οὐδὲ ὕβριστικῶς, ἀλλὰ σεμνῶς τῆς ἐρωμένη
 χρησομένους λοιπόν. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν διὰ ραθυ-
 μίαν, οἱ δὲ διὰ φροντίδας βιωτικὰς, οὐκ ἐθέλουσιν εἰς τὰς τῷ μαρ-
 τύρων θήκας ἀπαντᾶν, ὥκονόμησεν ὁ Θεὸς τούτῳ σαγηνεύεσθαι
 τῷ τρόπῳ καὶ τῆς θεραπείας αὐτοὺς ἀπολαύειν τῆς ἐν τῇ ψυχῇ· καὶ
 γίνεται παρόμοιον, ὡσπερ ἂν εἴ τις τὸν κάμνοντα ὠφέλιμα φάρμα-
 20 κα προσίεσθαι μὴ καταδεχόμενον μεθοδεύσειεν ἠδύσματι τὸ φάρ-
 μακον ἐγκατακρύψας τινί. Τῷ γοῦν χρόνῳ θεραπευόμενοι εἰς τοῦ-
 το κατέστησαν, ὡς μηκέτι τὴν τρυφήν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀγίου
 τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐπὶ τὸ προάστειον ἀνόδου πρόφασιν γίνεσθαι
 τοῖς πολλοῖς· μᾶλλον δὲ οἱ μὲν ἐπιεικέστεροι διὰ τοῦτο μόνον ἐκεῖ-
 25 σε ἔρχονται, οἱ δὲ ἐκείνων ἐλάττους δι' ἀμφοτέρα, οἱ δὲ ἔτι τούτων
 ἀτελέστερον διακείμενοι διὰ μόνην μὲν ἀναβαίνουσι τὴν τρυφήν·
 ἐπειδὴ δὲ παραγένωνται, καλέσας αὐτοὺς ὁ μάρτυς καὶ ἐστιάσας
 τοῖς αὐτοῦ καὶ καθοπλίσας καλῶς, οὐδὲν ἀφήσει δεινὸν παθεῖν·
 Καὶ ἔστιν ὁμοίως θαυμαστὸν τὸ ἐκεῖ γεγόμενον, σωφρονῆσαί τινα
 30 τῶν ἀβρῶν καὶ ραθύμων καὶ οἶον ἐκ μέσης μανίας ἀνενεγκεῖν, ἥ

ρίψουν τὸ χαλινάρι καὶ νὰ ριχτοῦν στὴν κραιπάλη καὶ σὲ ἄκοσμες διασκεδάσεις, ἀφοῦ τοὺς δεχθῆ πάλι μεθυσμένους στὸ καταφύγιό του, δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ ἐπιστρέψουν στὸ σπίτι τους ἔχοντας μαζί τους τὴ βλάβη ἀπὸ τὴ μέθη, ἀλλὰ, ἀφοῦ τοὺς σωφρονίσῃ μὲ τὸν φόβο, τοὺς ἐπαναφέρει στὴν ἴδια ἡρεμὴ κατάστασι, τὴν ὁποία εἶχαν καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ μέθη. Γιατὶ σὰν κάποια αὔρα πνέει ἀπὸ παντοῦ σ' ἐκείνους ποὺ ἐπισκέπτονται τὸν ναὸ τοῦ μάρτυρος, μὴ αὔρα ποὺ δὲν εἶναι αἰσθητὴ οὔτε καὶ αὐξητικὴ τῶν σωμάτων, ἀλλ' εἶναι ἰκανὴ νὰ διεισδύῃ στὴν ψυχὴ καὶ νὰ τὴν συγκρατῇ ἀπὸ παντοῦ σὲ μίαν εὐσχημὴ κατάστασι, καὶ ἀφαιρῶντας κάθε γῆινο βᾶρος, ἀναπαύει καὶ κάμνει πρὸ ἀνάλαφρη αὐτὴν ποὺ ἦταν προηγουμένως βαρεῖα καὶ με πεσμένο ἠθικό.

Γ3. Τὸ κάλλος λοιπὸν τῆς Δάφνης προσελκύει πρὸς αὐτὴν καὶ τοὺς πρὸ ἀδιάφορους, ἐνῶ ὁ μάρτυρας, σὰν νὰ κάθεται ἐκεῖ γιὰ ἀλειεία καὶ νὰ παραμονεύῃ, συλλαμβάνει τοὺς ἐπισκέπτες καὶ ἀφοῦ ρυθμίση πρῶτα τὴ διάθεσή τους, τοὺς ἀφήνει μετὰ ν' ἀπολαύσουν τὴ ὁμορφίαν τοῦ τόπου μὲ σεμνότητα καὶ ὄχι μὲ τρόπο αἰσχρό. Γιατὶ, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι, ἄλλοι ἀπὸ ἀδιαφορία καὶ ἄλλοι ἐξ αἰτίας τῶν κοσμικῶν φροντίδων δὲν θέλουν νὰ ἐπισκέπτονται τὶς λειψανοθηκὲς τῶν μαρτύρων, ὁ Θεὸς ρύθμισε τὰ πράγματα νὰ προσελκύωνται οἱ ἄνθρωποι μ' αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ νὰ βρίσκουν τὴν ψυχικὴν θεραπείαν τοῦς. Καὶ γίνεται κάτι παρόμοιο μὲ ἐκεῖνο, ποὺ κάποιος κρύβει ἔντεχνα τὸ φάρμακο μέσα σ' ἓνα γλύκισμα, ἐπειδὴ ὁ ἀσθενὴς δὲν δέχεται νὰ λάβῃ ὠφέλημα φάρμακα. Ἀφοῦ λοιπὸν μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου θεραπεύθησαν, ἔφθασαν σὲ τέτοια κατάστασι, ὥστε νὰ ἐπισκέπτονται τὸ προάστειο ὄχι μόνον γιὰ σωματικὴ ἀπόλαυσι, ἀλλὰ καὶ νὰ γίνεται στοὺς πολλοὺς αἰτία τῆς μεταβάσεώς τους ἐκεῖ ἢ ἐπιθυμία νὰ ἐπισκεφθοῦν τὸν ἅγιον. Ἡ καλύτερα οἱ πρὸ συνετοὶ πηγαίνουν ἐκεῖ μόνον γιὰ τὸν ἅγιον, οἱ κάπως κατώτεροι πνευματικὰ ἀπὸ ἐκείνους καὶ γιὰ τὰ δύο, ἐνῶ οἱ πρὸ ἀτελεῖς πνευματικὰ ἀνεβαίνουν μόνον γιὰ διασκέδασι. Ὅταν φθάσουν ἐκεῖ, ἀφοῦ τοὺς καλέσῃ ὁ μάρτυρας καὶ τοὺς προσφέρῃ τροφὴ ἀπὸ τὴν τράπεζάν του καὶ τοὺς ὀπλίση κατάλληλα, δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ πάθουν κανένα κακό. Καὶ ἐκεῖνο ποὺ συμβαίνει ἐκεῖ, τὸ νὰ σωφρονίζεται δηλαδὴ κάποιος μαλθακὸς καὶ ράθυμος καὶ ν' ἀρπάζεται κατὰ κάποιον τρόπο μέσα ἀπὸ τὴ μανία τῶν παθῶν, εἶναι ἐξ ἴσου θαυμαστὸ μὲ τὸ νὰ πέση κα-

εἰς κάμινον ἐμπεσόντα μηδὲν ὑπὸ τοῦ πυρὸς παθεῖν. Τῆς τε γὰρ νε-
 ότητος καὶ τῆς τόλμης τῆς ἀλόγου καὶ τοῦ οἴνου καὶ τῆς πλησμονῆς
 φλογὸς χαλεπώτερον περισταμένων τοὺς λογισμοὺς, ἢ παρὰ τοῦ
 μακαρίου δρόσος διὰ τῶν ὄψεων, εἰς τὴν τῶν ὀρώντων καταβαί-
 5 νουσα ψυχὴν, τὴν τε φλόγα ἐκοίμισε καὶ τὸν ἐμπρησμὸν ἔστησε καὶ
 πολλὴν τῆς διανοίας κατέσταξε τὴν εὐλάβειαν.

Καὶ τῆς μὲν ἀσελγείας τὴν τυραννίδα οὕτως ὁ μακάριος κα-
 τέλυσε· πῶς δὲ καὶ τοῦ δαίμονος τὴν δύναμιν ἔσβεσε; Πρῶτον μὲν
 τούτοις αὐτοῖς ἄπρακτον αὐτοῦ καὶ τὴν προσεδρείαν καὶ τὴν ἀπὸ
 10 τοῦ μύθου βλάβην ἐργασάμενος, ὕστερον δὲ καὶ αὐτὸν ἀπελάσας
 τὸν δαίμονα. Πρὶν ἢ δὲ τὸν τρόπον τῆς διώξεως εἰπεῖν, ἐκεῖνο
 ὑμᾶς ἐπισημήνασθαι ἀξιῶ, ὅτι οὐκ εὐθέως αὐτὸν ἀνελθὼν ἐξέβα-
 λεν, ἀλλὰ μένοντα εἰργάσατο ἄπρακτον καὶ ἐπεστόμισε καὶ τῶν λί-
 θων ἀπέφηνεν ἀφωνότερον· τοῦ δὲ ἀπελάσαι τὸ μένοντος περιγενέ-
 15 σθαι οὐκ ἔλαττον ἦν. Καὶ ὁ πάντας πανταχοῦ πρότερον ἀπατῶν
 οὐδὲ πρὸς τὴν κόνιν ἀντιβλέψαι ἐτόλμησε τοῦ μακαρίου Βαβύλα·
 τοσαύτη τῶν ἀγίων ἢ δύναμις, ὧν ζώντων μὲν οὐδὲ τὰς σκιάς φέ-
 ρουσιν οὐδὲ τὰ ἱμάτια, τελευτησάντων δὲ καὶ τὰς λάρνακας τρέ-
 μουσιν. Ὡστε, εἴ τις ἀπιστεῖ τοῖς ὑπὸ τῶν ἀποστόλων γεγενημέ-
 20 νοις, τὰ παρόντα θεωρῶν πανέσθω τῆς ἀναισχυντίας ποτέ. Ὁ γὰρ
 πάντα τὰ τῶν Ἑλλήνων πάλαι νικῶν, καθάπερ ὑπὸ δεσπότη τοῦ
 μάρτυρος ἐπιτιμηθεὶς, ἐπαύσατο τῆς ὑλακῆς καὶ οὐδὲν ἐφθέγγετο.
 Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐδόκει, διὰ τὸ μὴ μετέχειν θυσιῶν καὶ τῆς ἄλ-
 λης θεραπείας, τοῦτο ποιεῖν. Τοιοῦτος γὰρ ὁ τῶν δαιμόνων τρόπος,
 25 ὅταν μὲν τῇ κνίσσῃ καὶ τῷ καπνῷ καὶ τοῖς αἷμασιν αὐτοὺς θερα-
 πεύωσι, καθάπερ κύνες αἱμοβόροι καὶ λίχνοι παραγίνονται λάψον-
 τες· ὅταν δὲ μηδεὶς ταῦτα παρέχων ἦ, καθάπερ τινὶ λιμῷ διαφθεί-
 ρονται.

Καὶ τῶν μὲν θυσιῶν καὶ τῶν αἰσχυρῶν ἐπιτελουμένων τελε-
 30 τῶν (οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἕτερον τὰ μυστήρια, ἀλλ' ἢ ἔρωτες ἄτοποι
 καὶ παίδων ὕβρεις καὶ γάμων διαφθοραὶ καὶ οἰκιῶν ἀνατροπαί·
 τῶν γὰρ φόνων τοὺς σκαιοὺς τρόπους καὶ τὰ τῶν φόνων ἀνομώτε-

νείς μέσα σὲ καμίνι καὶ νὰ μὴ πάθῃ τίποτε ἀπὸ τὴ φωτιά. Γιατί, ἂν καὶ ἡ νεότητα καὶ ἡ παράλογη τόλμη καὶ τὸ κρασί καὶ ἡ πλησμονὴ περικυκλώνουν τοὺς λογισμοὺς χειρότερα καὶ ἀπὸ τὴ φωτιά, ἡ δροσιὰ ποὺ ἐνσταλάζει ἀπὸ τὴ θέα τοῦ μακαρίου μέσα στὴν ψυχὴ τῶν θεατῶν, καὶ τὴν φλόγα ἀποκοιμίζει καὶ τὴν πυρκαϊὰ σταματᾷ καὶ πολλὴ εὐλάβεια ἐμβάλλει στὸν νοῦ.

— Τὴν τυραννικὴ λοιπὸν ἐξουσία τῆς ἀσέλγειας ἔτσι τὴν κατέλυσε ὁ μακάριος, πῶς ὅμως ἔσβησε καὶ τὴ δύναμη τοῦ δαίμονα; Πρῶτα— πρῶτα μὲ τὸ ὅτι κατέστησε ἀνενέργητη τὴν παρουσίαν τοῦ δαίμονα καὶ τὴ βλάβη ποὺ δημιουργοῦνταν ἀπὸ τὸν μῦθο, καὶ δεύτερο μὲ τὸ ὅτι ἐξεδίωξε καὶ τὸν ἴδιο τὸν δαίμονα. Προτοῦ ὅμως σᾶς διηγηθῶ τὸν τρόπο τῆς ἐκδιώξεως, θέλω νὰ σημειώσετε τὸ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ δὲν τὸν ἐδιώξε ἀμέσως μὲ τὸν ἐρχομὸ του στὸ προάστειο, ἀλλ' ἀφήνοντάς τον ἐκεῖ, τὸν ἔκαμε ἄχρηστο, ἔκλεισε τὸ στόμα του καὶ τὸν κατέστησε πιὸ ἄφωνο καὶ ἀπὸ τοὺς λίθους· τὸ νὰ τὸν ἀφήσῃ ἐκεῖ καὶ νὰ τὸν νικήσῃ, δὲν εἶναι μικρότερο ἀπὸ τὸ νὰ τὸν ἐξεδίωκε. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ προηγουμένως ἐξαπατοῦσε παντοῦ ὄλους, δὲν τόλμησε οὔτε τὴ σκόνη τοῦ μακαρίου Βαβύλα ν' ἀντικρύσῃ. Τέτοια εἶναι ἡ δύναμη τῶν ἀγίων· ὅσο ζοῦν δὲν ὑποφέρουν οὔτε τίς σκιὲς οὔτε καὶ τὰ ἐνδύματα αὐτῶν, ἐνῶ ὅταν πεθάνουν τρέμουν καὶ τίς λειψανοθήκες τους. Ὡστε, ἂν κάποιος ἀπιστῇ γὰρ τὰ θαυμαστὰ κατορθώματα τῶν Ἀποστόλων, βλέποντας τὰ σημερινά, ἅς σταματήσῃ κάποτε τὴν ἀδιαντροπιά του. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ἦταν τὸ καύχημα τῶν Ἑθνικῶν, σταμάτησε ἀμέσως νὰ γαυγίζῃ καὶ δὲν ἔλεγε τίποτε, σὰν νὰ ἐπιτιμήθηκε ἀπὸ τὸν κύριό του μὲ τὴν ἐπιτίμησιν τοῦ μάρτυρος. Καὶ στὴν ἀρχὴ φάνηκε ὅτι ἐγίνε αὐτό, ἐπειδὴ δὲν τοῦ προσφέρονταν θυσίαι καὶ ἡ ὑπόλοιπη λατρεία. Γιατὶ τέτοια εἶναι ἡ συμπεριφορὰ τῶν δαιμόνων· ὅταν τοὺς λατρεύουν μὲ τίς ὀσμὲς τῶν κρεάτων καὶ τὸν καπνὸ καὶ τὰ αἵματα, τρέχουν τότε σὰν αἰμοβόροι καὶ λαίμαργοι σκύλοι νὰ παραστοῦν ἐκεῖ καὶ νὰ γευθοῦν, ὅταν ὅμως δὲν ὑπάρχῃ κανεὶς ποὺ νὰ τοὺς τὰ προσφέρῃ, τότε εἶναι σὰν νὰ πεθαίνουν ἀπὸ πείνα.

Κι ὅταν τελοῦνται οἱ θυσίαι καὶ οἱ αἰσχρὲς τελετὲς τους (γιατὶ τὰ μυστήριά τους δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἔρωτες παράνομοι καὶ προσβολὲς τῶν παιδιῶν καὶ διαφθορὲς γάμων καὶ διαλύσεις οἰκογενειῶν· παραλείπω τώρα τοὺς ἄγριους φόνους καὶ τὰ πιὸ παράνομα

ρα δεῖπνα ἀφήμι νῦν), ἀλλ' ὁμῶς τούτων μὲν τελουμένων πάρεισι καὶ εὐφραίνονται, κἂν κακοῦργοι, κἂν γόητες, κἂν λοιμοὶ οἱ ταῦτα τελοῦντες ὥσι· μᾶλλον δὲ οὐδέ εἰσιν ἕτεροί τινες οἱ ταῦτα διακο-
 5 νούμενοι. Σώφρων γὰρ ἀνὴρ καὶ ἐπιεικῆς καὶ σεμνὸς οὐκ ἂν ἀνά-
 σχοιτο κώμου καὶ μέθης, οὐδὲ ρῆμα αἰσχρὸν οὔτε αὐτὸς ἐκβαλεῖν,
 οὔτε ἑτέρου τινὸς τοιαῦτα ἀσχημονοῦντος ἀκοῦσαι. Καίτοι γε ἐχρῆν
 εἰ τῆς ἀρετῆς ἐπεμελεῖτο τῆς ἀνθρωπίνης καὶ τῆς εὐζωΐας τῶν
 προσκειμένων αὐτῷ λόγον εἶχε βραχύν, μηδὲν πλέον βίου ζητεῖν
 ἀρίστου καὶ τρόπων ὀρθότητος καὶ τὴν ἀσχήμονα πᾶσαν ἐκείνην
 10 ἀφεῖναι θοίνην. Ἄλλ' ἐπειδὴ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπωλείας αὐτοῖς
 οὐδὲν προτιμότερον, τούτοις καὶ τέρπονται καὶ τιμᾶσθαι λέγουσιν,
 ἃ τὸν βίον ἀνατρέπειν εἴωθε τὸν ἡμέτερον καὶ πάντα ἐκ βάθρων
 ἀνασπᾶν τὰ καλά.

14. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐδόκει καὶ οὗτος διὰ τοῦτο σιγᾶν, ἠλέγχε-
 15 το δὲ ὕστερον ἰσχυρᾷ πεπεδημένος ἀνάγκη. Ὁ γὰρ ἀναγκάζων φό-
 βος αὐτὸν ἀντὶ χαλινοῦ τινος ἐπικείμενος ἐκώλυε τῇ συνήθει
 χρῆσθαι κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἀπάτη. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἄλλὰ
 μὴ θορυβηθῆτε· πρὸς γὰρ αὐτὴν βαδιοῦμαι τὴν ἀπόδειξιν, μεθ' ἣν
 οὐδὲ τοῖς μεμελετηκόσιν ἀναισχυντεῖν ἐξέσται τοῦτο ποιεῖν, οὐ περὶ
 20 τῶν παλαιῶν ἐκείνων, οὐ περὶ τῆς τοῦ μάρτυρος δυνάμεως, οὐ
 περὶ τῆς τοῦ δαίμονος ἀσθενείας. Οὐδὲ γὰρ δέομαι στοχασμοῖς τισι
 καὶ δι' εἰκότων τοῦτο ποιῆσαι φανερόν, ἀλλ' αὐτὴν τοῦ δαίμονος
 τὴν ὑπὲρ τούτων παρέξομαι μαρτυρίαν. Αὐτὸς γὰρ ὑμῖν καιρίαν
 ἔδωκε τὴν πληγὴν καὶ τὴν παρρησίαν ὑμῶν πᾶσαν ἐξέκοψεν.
 25 Ἄλλὰ μὴ ὀργίζεσθε αὐτῷ· οὐ γὰρ ἐκὼν τὰ αὐτοῦ κατέβαλεν, ἀλλὰ
 ἀναγκαζόμενος ὑπὸ μείζονος δυνάμεως τοῦτο ἔπραττε. Πῶς δὲ
 τοῦτο γέγονε καὶ τίς ὁ τρόπος; Τοῦ βασιλέως τελευτήσαντος τοῦ
 τὸν μάρτυρα μεταθέντος, ἀδελφὸν τὸν ἐκείνου παρήγαγεν εἰς μέσον
 διαδεξόμενον τὴν ἀρχὴν ὁ καὶ ἐκείνῳ πρότερον δοὺς τὴν τιμὴν· καὶ
 30 δέχεται χωρὶς τοῦ διαδήματος τὴν βασιλείαν οὗτος· τοσοῦτον γὰρ
 καὶ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ τετελευτηκότος ἐξουσίας τὸ μέτρον ἦν.

ἀπὸ τοὺς φόνους δεῖπνα), ἀλλ' ὅμως ὅταν τελοῦνται αὐτὰ εἶναι παρόντες καὶ εὐφραίνονται, κι ἂν ἀκόμη ἐκεῖνοι ποὺ τὰ τελοῦν εἶναι κακοῦργοι ἢ ἀπατεῶνες ἢ διαφθορεῖς. Ἡ καλύτερα δὲν εἶναι ἄλλου εἶδους ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ποὺ τελοῦν αὐτά. Γιατὶ ἄνθρωπος σώφρονας καὶ συνετὸς καὶ σεμνὸς δὲν θὰ ἀνεχόταν διασκεδάσεις καὶ μέθες, καὶ οὔτε θὰ ἐξεστόμιζε λόγια αἰσχρὰ ὁ ἴδιος οὔτε καὶ θὰ ἤθελε νὰ ἀκούσῃ τέτοια λόγια ἀσχημοσύνης νὰ λέγωνται ἀπὸ ἄλλους. Ἄν καὶ βέβαια ἔπρεπε, ἂν ἐνδιαφερόταν ὁ δαίμονας γιὰ τὴν ἀρετὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ εἶχε κάποια εὐθύνη γιὰ τὴν εὐτυχία ἐκείνων ποὺ τὸν περιβάλλουν, νὰ μὴ ζητᾶ τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸν ἄριστο βίον καὶ τὴ σωστὴ συμπεριφορὰ καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ ὅλες ἐκεῖνες τὶς αἰσχρὲς εὐωχίαις. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ὑπάρχει γι' αὐτοὺς τίποτε προτιμότερο ἀπὸ τὴν ἀπώλεια τῶν ἀνθρώπων, λένε ὅτι τιμῶνται καὶ εὐχαριστοῦνται μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἀνατρέπουν συνήθως τὴ ζωὴ μας καὶ ἀποσποῦν ἀπὸ τὴ ρίζα ὅλα τὰ καλά.

14. Στὴν ἀρχὴ λοιπὸν φαινόταν καὶ αὐτὸς ὅτι σιωποῦσε γι' αὐτό, ἀργότερα ὅμως διαπιστώθηκε ὅτι ἦταν δεμένος μὲ ἰσχυρὴ ἀνάγκη. Γιατὶ ὁ φόβος τὸν ἐξανάγκαζε καὶ τὸν συγκρατοῦσε σὰν μὲ κάποιο χαλινάρι, ἐμποδίζοντάς τον νὰ διαπράττῃ τὶς συνηθισμένες ἀπάτες του σὲ βάρος τῶν ἀνθρώπων. Ἀπὸ ποῦ γίνεται αὐτὸ φανερό; Μὴ ἀνησυχῆτε· γιατί θὰ προχωρήσω στὴν ἀπόδειξη αὐτὴ, μετὰ ἀπὸ τὴν ὁποία οὔτε καὶ ἐκεῖνοι ποὺ προβαίνουν σὲ προμελετημένες ἀδιαντροπιές θὰ μποροῦν νὰ τὸ κάμνουν αὐτό, οὔτε γιὰ τὰ παλιὰ θαύματα οὔτε γιὰ τὴ δύναμη τοῦ μάρτυρα οὔτε γιὰ τὴν ἀδυναμία τοῦ δαίμονα. Καὶ δὲν ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ κάποιους στοχασμοὺς καὶ εὐλογοφανεῖς ἀποδείξεις γιὰ νὰ τὸ κάνω αὐτὸ φανερό, ἀλλὰ θὰ παρουσιάσω τὴν ἴδια τὴ μαρτυρία τοῦ δαίμονα γι' αὐτά. Γιατὶ αὐτὸς σᾶς ἔδωσε τὸ θανάσιμο χτύπημα καὶ σᾶς στέρησε ὅλη τὴν παρρησία. Ἀλλὰ μὴν ὀργίζεσθε ἐναντίον του, γιατί δὲν κατέλυσε μὲ τὴ θέλησή του τὴ λατρεία του, ἀλλὰ τὸ ἔκαμε αὐτὸ ἐξαναγκαζόμενος ἀπὸ μεγαλύτερη δύναμη. Καὶ πῶς ἔγινε αὐτὸ καὶ μὲ ποιὸν τρόπο; Ὅταν πέθανε ὁ βασιλεὺς ποὺ μετέφερε τὸν μάρτυρα, ἀνέδειξε διάδοχο, αὐτὸς ποὺ εἶχε δώσει προηγουμένως σ' ἐκεῖνον τὴν ἐξουσία, τὸν ἀδελφὸ τοῦ βασιλέως· αὐτὸς ὅμως ἀνέλαβε τὴν ἐξουσία χωρὶς νὰ λάβῃ τὸ βασιλικὸ στέμμα, γιατί τόση ἦταν καὶ ἡ ἐξουσία ποὺ εἶχε ὁ ἀδελφὸς του ποὺ πέθανε.

Γόης δὲ ὧν καὶ μιαρός, τὸ μὲν πρῶτον τὰ τοῦ Χριστοῦ φρο-
 νεῖν ὑπεκρίνατο, διὰ τὸν τὴν ἀρχὴν αὐτῷ δεδωκότα· ὡς δὲ καὶ οὗ-
 τος τὸν βίον μετήλλαξε, ρίψας τὸ προσωπεῖον λοιπόν, γυμνῆ τῇ κε-
 φαλῇ, ἣν πάλαι ἔχων δεισιδαιμονίαν ἔκρυπτε, ταύτην εἰς μέσον
 5 ἐξήγαγε καὶ πᾶσιν ἐποίησε φανερὰν καὶ προστάγματα πανταχοῦ
 τῆς οἰκουμένης κατεπέμπετο τοὺς ναοὺς ἐπισκευάζεσθαι τῶν εἰ-
 δώλων, τοὺς βωμοὺς ἀνίστασθαι, τὰς παλαιὰς τοῖς δαίμοσιν ἀπο-
 δίδοσθαι τιμὰς, προσόδους αὐτοῖς γίνεσθαι πολλὰς πολλαχόθεν.
 Ἐντεῦθεν μάγοι καὶ γόητες καὶ μάντις καὶ οἰωνοσκόποι καὶ μηναι-
 10 γύρται καὶ πάσης ἐργαστήρια μαγανείας πάντοθεν ἀπὸ τῆς οἰκου-
 μένης συνέτρεχον, καὶ ἦν ἰδεῖν τὰ βασίλεια ἀνδρῶν ἀτίμων καὶ φυ-
 γάδων πληρούμενα. Οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ λιμοῦ πάλαι διαφθειρόμε-
 νοι, οἱ δὲ ἐπὶ ταῖς φαρμακείαις καὶ ταῖς κακουργίαις ἐάλωσαν, δε-
 σμωτήριά τε οἰκοῦντες καὶ μέταλλα ἐργαζόμενοι, ἄλλοι δὲ ἐξ ἐπι-
 15 τηδευμάτων αἰσχυρῶν μόλις δυνάμενοι διαζῆν, ἱερεῖς καὶ ἱεροφάν-
 ται ἀναφανέντες ἐξαίφνης, ἐν πολλῇ ἦσαν τῇ τιμῇ. Καὶ ὁ βασιλεὺς
 στρατηγούς μὲν καὶ ἄρχοντας παρεπέμπετο καὶ οὐδενὸς ἡξίου λό-
 γου, ἄνδρας δὲ ἠταιρηκότας καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ τέγους γυναῖκας ἀνα-
 στήσας ἀπὸ τῶν οἰκημάτων, ἐν οἷς προεστήκεσαν, μεθ' ἑαυτοῦ τὴν
 20 πόλιν ἄπασαν περιῆγε καὶ τοὺς στενωπούς. Καὶ ὁ μὲν ἵππος ὁ βα-
 σιλικὸς καὶ οἱ δορυφόροι πάντες, ὄπισθεν ἐκ πολλοῦ τοῦ διαστήμα-
 τος εἶποντο· πορνοβόσκοι δὲ ἄνδρες καὶ γυναῖκες προαγωγοὶ καὶ
 πᾶς ὁ τῶν ἠταιρηκότων χορὸς τὸν βασιλέα κυκλώσαντες εἶχον ἐν
 μέσῳ διὰ τῆς ἀγορᾶς βαδίζοντες καὶ τοιαῦτα φθεγγόμενοι καὶ οὗ-
 25 τως ἀνακαγχάζοντες, ὡς τοὺς ἐκ τῆς ἐργασίας ἐκείνης εἰκὸς ἦν.

Ταῦτα δὲ οἶδαμεν, ὅτι τοῖς μεθ' ἡμᾶς γενησομένοις ἄπιστα
 εἶναι δόξει, διὰ τὴν τῆς ἀτοπίας ὑπερβολὴν· οὐδὲ γὰρ ἂν ἰδιώτην
 τῶν εὐτελῶς καὶ αἰσχυρῶς βεβιωκότων ἐλέσθαι τοιαῦτα δημοσίᾳ
 ἀσχημονεῖν. Ἀλλὰ πρὸς μὲν τοὺς ἔτι ζῶντας οὐδενὸς δέομαι λόγου·
 30 οἱ γὰρ παρόντες καὶ θεασάμενοι ταῦτα γινόμενα, οὗτοι καὶ λεγόμε-

37. Ὁ υἱὸς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Κωνσταντίος, ἀφοῦ θανάτωσε τὸν Καί-
 σαρα Γάλλο, ἀδελφὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτη, ἔκαμε αὐτὸν συναυτοκράτο-
 ρα. Γι' αὐτὸ στὴν ἀρχὴ ὁ Ἰουλιανός, ἀπὸ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Κωνσταντίο, δὲν
 ἐκδηλώθηκε ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Κωνσταντίου.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν ἀπατεώνας καὶ μιαρὸς, ὑπεκρινόταν στὴν ἀρχὴ ὅτι πίστευε στὸν Χριστό, γιὰ χάρη ἐκείνου ποὺ τοῦ εἶχε δώσει τὴν ἐξουσία³⁷. Ὄταν ὁμως πέθανε καὶ ἐκεῖνος, βγάζοντας τότε τὸ προσωπεῖο ὁ Ἰουλιανὸς πρόβαλε στὴ μέση μὲ γυμνὸ πλέον κεφάλι τὴ δεισιδαιμονία ποὺ τὴν εἶχε ἀπὸ πολὺ παλιὰ ἀλλὰ τὴν ἔκρυβε καὶ τὴν φανέρωσε σ' ὄλους· ἔτσι ἔστειλε σ' ὅλη τὴν αὐτοκρατορία διατάγματα νὰ ἐπισκευασθοῦν οἱ ναοὶ τῶν εἰδώλων, ν' ἀνοικοδομηθοῦν οἱ βωμοί, ν' ἀποδίδωνται στοὺς θεοὺς οἱ παλιῆς τιμῆς καὶ νὰ συγκεντρώνωνται γι' αὐτοὺς πολλὰ προσφορὰς ἀπὸ παντοῦ. Ἀρχισαν ἐξ αἰτίας αὐτοῦ νὰ καταφθάνουν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου μάγοι καὶ ἀπατεῶνες καὶ μάντις καὶ οἰωνοσκόποι καὶ μηναγύρτες³⁸ καὶ μηχανορράφτες τῆς κάθε εἴδους ἀπάτης καὶ ἦταν δυνατὸ νὰ δῆ κανεὶς τὰ βασιλικά ἀνάκτορα νὰ εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ ἀνθρώπους ἄτιμους καὶ φυγάδες. Ἐκεῖνοι δηλαδὴ ποὺ προηγουμένως πέθαιναν ἀπὸ τὴν πείνα, ἄλλοι ἐπειδὴ εἶχαν συλληφθῆ γιὰ ἀπάτες καὶ κακουργίες καὶ ρίχθηκαν ἐξ αἰτίας αὐτοῦ στὶς φυλακὰς καὶ δούλευαν στὰ μεταλλεῖα, ἄλλοι πάλι ποὺ μόλις καὶ μετὰ βίας ἐξασφάλιζαν τὰ ἀναγκαῖα γιὰ τὴ ζωὴ τους ἀπὸ αἰσχρὰ ἐπαγγέλματα, ξαφνικὰ παρουσιάσθηκαν σὰν ἱερεῖς καὶ μυσταγωγοὶ τῶν εἰδώλων, ἀπολαμβάνοντας πολλὴ τιμὴ. Ὁ βασιλεὺς τότε διώχνοντας στρατηγούς καὶ ἄρχοντες καὶ μὴ δίνοντας λόγον σὲ κανένα, περιφερόταν σ' ὀλόκληρη τὴν πόλη καὶ στὰ στενά, ἔχοντας μαζί του ἄνδρες αἰσχροὺς καὶ πόρνες γυναῖκες ποὺ τὶς πῆρε ἀπὸ τὰ οἰκῆματα ποὺ διηύθησαν. Ὁ βασιλικὸς ἵππος καὶ ὅλη ἡ ἀκολουθία τοῦ βασιλέως ἀκολουθοῦσαν ἀπὸ πίσω καὶ σὲ μεγάλη ἀπόσταση, ἐνῶ σωματέμποροι ἄνδρες καὶ γυναῖκες μαστροποὶ καθὼς καὶ ὅλο τὸ πλῆθος τῶν πορνῶν ἀφοῦ περικύκλωσαν τὸν βασιλέα περιφέρονταν στὴν ἀγορὰ ἔχοντας αὐτὸν στὸ μέσο, λέγοντας τέτοια λόγια καὶ καγχάζοντας μὲ τέτοιο τρόπο, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ κάνουν τὶς δουλειῆς αὐτές.

Γνωρίζω βέβαια ὅτι αὐτὰ ἐξ αἰτίας τοῦ ὑπερβολικοῦ παραλογισμοῦ τους θὰ φανοῦν ἀπίστευτα στοὺς μεταγενεστέρους, γιὰ οὔτε ὁ ἰδιώτης ποὺ ἔζησε μέσα στὴν εὐτέλεια καὶ τὴν αἰσχροτήτα θὰ καταδεχόταν νὰ κἀνη δημόσια τέτοιου εἴδους ἀσχήμες. Καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ ἀκόμη ζοῦν δὲν χρειάζεται νὰ πῶ τίποτε, γιὰ

38. Ἐτσι ὠνομαζόταν ὁ ἱερεὺς τῆς θεᾶς Μήνης, δηλαδὴ τῆς Κυβέλης.

να ἀκούουσι νῦν. Διὰ γάρ τοι τοῦτο τῶν μαρτύρων ἔτι περιόντων γράφω, ἵνα μή τις με τὰ παλαιὰ διηγούμενον ἐν οὐκ εἰδόσι μετὰ πολλῆς ψεύδεσθαι τῆς ἐξουσίας νομίζῃ. Τῶν γὰρ ταῦτα θεασαμένων ἔτι καὶ γέροντες καὶ νέοι περίεισιν, οὓς ἀξιῶ πάντα, εἴ τι παρ' 5 ἐμοῦ προστέθεται, προισιέναι καὶ διελέγχειν. Ἀλλὰ προστεθέντα μὲν οὐκ ἂν ἐλέγξαιεν, ἐλλείποντα δὲ μόνον· οὐδὲ γὰρ οἶόν τε πᾶσαν αὐτοῦ τῷ λόγῳ παραστήσαι τῆς ἀσχημοσύνης τὴν ὑπερβολήν. Πρὸς δὲ τοὺς μετὰ ταῦτα ἀπιστήσοντας ἐκεῖνο ἂν εἶποιμι, ὅτι ὁ δαίμων ὁ παρ' ἡμῖν, ὃν Ἀφροδίτην καλεῖτε, οὐκ αἰσχύνεται τοιού- 10 τους ἔχων θεραπευτάς. Οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν καὶ τὸν δαίμονα ἐκεῖνον, τὸν ἄπαξ ἑαυτὸν ἐκδεδωκότα τῷ τῶν δαιμόνων γέλωτι, μὴ ἐγκαλύπτεσθαι ἐφ' οἷς οἱ παρ' αὐτῷ θεραπευόμενοι σεμνύνονται θεοί. Τί ἂν τις λέγοι τὰς νεκρομαντείας, τὰς τῶν παίδων σφαγὰς; Αἱ γὰρ θυσίαι ἐκεῖναι, αἱ πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας τολμώ- 15 μенаι, μετὰ δὲ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ κατασταλεῖσαι, ἐτολμῶντο πάλιν, φανερώς μὲν οὐκέτι· εἰ γὰρ καὶ βασιλεὺς ἦν καὶ μετ' ἐξουσίας ἅπαντα ἔπραττεν, ἀλλ' ὁμοῦς ἢ τῆς τῶν δρωμένων ἀνοσιότητος ὑπερβολὴ τῆς ἐξουσίας τὸ μέγεθος ἤλεγχεν· ἐτολμῶντο δὲ οὖν ὁμοῦς.

20 15. Οὗτος δὲ οὖν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Δάφνην συνεχῶς ἀνιῶν μετὰ πολλῶν μὲν ἀναθημάτων, μετὰ πολλῶν δὲ θυσιῶν καὶ χειμάρρους αἱμάτων ἐργαζόμενος ἀπὸ τῆς τῶν θρεμμάτων σφαγῆς, ἐπέκειτο σφοδρὸς τὸν δαίμονα χρησμὸν ἀπαιτῶν καὶ ἀξιῶν ἀναιρεῖν ὑπὲρ τῶν κατὰ γνώμην αὐτῷ. Ὁ δὲ γενναῖος ἐκεῖνος,

25 καὶ ψάμμου τε ἀριθμὸν εἰδὼς καὶ μέτρα θαλάσσης, καὶ κωφοῦ συνιείς, καὶ λαλέοντος ἀκούων,

ὥς φησι, τὸ μὲν εἰπεῖν διαρρήδην καὶ σαφῶς, ὅτι διὰ τὸν ἅγιον Βαβύλαν καὶ τὴν ἐκ γειτόνων δύναμιν ἐπιστομισθεῖς οὐ δύναται φθέγγεσθαι, παρητήσατο, δεδοικῶς μὴ γέλωτα παρὰ τοῖς θεραπευ-

αὐτοὶ ποὺ ἦταν παρόντες τότε καὶ εἶδαν ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ἔγιναν, αὐτοὶ εἶναι καὶ ποὺ ἀκοῦν τώρα τὰ λεγόμενα. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ τὰ γράφω τώρα ποὺ ζοῦν ἀκόμη οἱ μάρτυρες, γιὰ νὰ μὴ νομίζη κανεὶς ὅτι ψεύδομαι μὲ πολλὴ εὐκολία διηγούμενος τὰ παλιὰ σὲ ἀνθρώπους ποὺ δὲν τὰ γνωρίζουν. Γιατὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶδαν αὐτὰ ζοῦν ἀκόμη καὶ γέροντες καὶ νέοι, καὶ ζητῶ ἀπ' ὅλους αὐτοὺς νὰ ἔλθουν καὶ νὰ μὲ ἐλέγξουν, ἂν κάτι ἔχη προστεθῆ ἀπὸ μένα. Ἀλλὰ δὲν θὰ μπορέσουν νὰ μὲ ἐλέγξουν γιὰ προσθήκες, παρὰ μόνο γιὰ ἐλλειπῆ διήγησι αὐτῶν, γιὰτὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ παρουσιάσῃ κανεὶς μὲ λόγια τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῆς ἀσχημοσύνης. Πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους πάλι ποὺ δὲν θὰ πιστέψουν, θὰ μπορούσα νὰ πῶ αὐτό, ὅτι ὁ δαίμονάς σας, τὸν ὁποῖο σεῖς οἱ Ἐθνικοὶ ὀνομάζετε Ἀφροδίτη, δὲν ντρέπεται νὰ ἔχη τέτοιους λάτρεις. Δὲν εἶναι λοιπὸν καθόλου παράδοξο καὶ ἐκεῖνος ὁ ἄθλιος, ποὺ παρέδωσε μιὰ γιὰ πάντα τὸν ἑαυτὸ του στὴν ἀπάτη τῶν δαιμόνων, νὰ μὴ ντρέπεται γιὰ ὅλα αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα οἱ θεοὶ του εὐχαριστοῦνται λατρευόμενοι. Τί θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεὶς γιὰ τὶς νεκρομαντεῖες, γιὰ τὶς σφαγὲς τῶν παιδιῶν; Γιατὶ οἱ θυσίαι ἐκεῖνες, ποὺ τολμοῦσαν νὰ κάμνουν πρὶν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ καταργήθηκαν μετὰ τὴ γέννησίν του, τολμοῦσαν νὰ τὶς κάνουν πάλι, ὄχι ὅμως πιά φανερά. Γιατί, ἂν καὶ ἦταν βασιλεὺς καὶ εἶχε τὴ δύναμη νὰ τὰ κάμνῃ ὅλα, ὅμως τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῆς ἀνοσιότητος ἐκείνων ποὺ γίνονταν ἔλεγε τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας· πλὴν ὅμως τολμοῦσαν καὶ τὶς ἔκαμναν.

15. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ βασιλεὺς, ἀναβαίνοντας συνεχῶς στὴ Δάφνη μὲ πολλὰ ἀφιερῶματα καὶ μὲ πολλὰς θυσίας καὶ σφάζοντας τόσα ζῶα, ὥστε νὰ σχηματίζεται χεῖμαρρος ἀπὸ τὸ αἷμα αὐτῶν, καταπίεζε μὲ ὅλη τὴ δύναμή του τὸν δαίμονα, ζητώντας ἀπὸ αὐτὸν χρησμὸ καὶ ἀξιῶνοντας ἢ προφητεία του νὰ εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν ἐπιθυμία του. Ὁ γενναῖος ὅμως ἐκεῖνος δαίμονας,

Ποὺ γνωρίζει τοὺς κόκκους τῆς ἄμμου καὶ τὰ μέτρα τῆς θάλασσας
καὶ συνεννοεῖτα μὲ τὸν κωφὸ καὶ ἀκούει τὸν ἄλαλο,

ὅπως λέγει, ἀπέφυγε νὰ πῆ ἀπερίφραστα καὶ μὲ σαφήνεια, ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ ἁγίου Βαβύλα καὶ τῆς δυνάμεως ποὺ βρισκόταν ἐκεῖ κοντὰ του ἔκλεισε τὸ στόμα του καὶ δὲν μπορεῖ νὰ μιλήσῃ, φοβούμενος μήπως γελοιοποιηθῆ στοὺς πιστοὺς του. Θέλοντας ὅμως νὰ καλύψῃ

ταῖς ὀφλη τοῖς ἑαυτοῦ· βουλόμενος δὲ συσκιάσαι τὴν ἤτταν, εἶπε πρόφασιν τῆς σιγῆς, ἢ μᾶλλον αὐτὸν καταγελαστότερον ἀπέφηνε τῆς σιγῆς. Ἐκείνω μὲν γὰρ ἂν τὴν ἀσθένειαν καὶ τὴν ἀχημοσύνην καὶ τὴν ἀναισχυντίαν ἔδειξε, τὰ ἀσυσκίαστα συσκιάζειν ἐπιχειρῶν.

5 Τίς γὰρ ἡ πρόφασις; Νεκρῶν ἐστὶ, φησί, τὸ χωρίον ἢ Δάφνη μεστὸν καὶ τοῦτο κωλύει τὸν χρησμόν. Καὶ πόσω βέλτιον ἦν, ὧ δείλαιε, τοῦ μάρτυρος ὁμολογήσαι τὴν δύναμιν, ἢ οὕτως ἀναισχυντα προφασίζεσθαι; Καὶ ὁ μὲν δαίμων ταῦτα, ὁ δὲ ἀνόητος βασιλεύς, καθάπερ ἐν σκηνῇ παίζων καὶ δρᾶμα ὑποκρινόμενος, ἐπὶ τὸν
10 μακάριον εὐθέως ἤλθε Βαβύλαν. Καίτοι, ὧ μιανοὶ καὶ παμμίανοι, εἰ μὴ ἀλλήλους ἐξηπατᾶτε ἐκόντες καὶ συνεπεκρίνασθε πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν ἀπώλειαν, τί δὴ ποτε σὺ μὲν λέγεις ἀνωνύμως καὶ ἀδιορίστως τοὺς νεκρούς, σὺ δέ, ὡς ὄνομαστὶ καὶ μετὰ διορισμοῦ τινος ἀκούσας, τῶν ἄλλων ἀφέμενος τὸν ἅγιον μόνον κινεῖς;
15 Ἐχρῆν γὰρ κατὰ τὴν τοῦ δαίμονος ἀπόφασιν πάσας ἀνορύττειν τὰς ἐν τῇ Δάφνη θήκας καὶ τὸ μορμολυκεῖον τῆς τῶν θεῶν ὄψεως ἀπάγειν ὡς πορρωτάτω.

Ἄλλ' οὐ περὶ πάντων εἶπε τῶν νεκρῶν. Τί οὖν τοῦτο οὐ διαρρήδην ὡμολόγησεν; Ἡ σοὶ τὸ δρᾶμα ὑποκρινομένῳ τῆς πλά-
20 νης τοῦτο ἀφῆκε τὸ αἰνίγμα. Ἐγὼ μὲν γὰρ λέγω τοὺς νεκρούς, φησὶν, ὥστε μὴ δήλην γενέσθαι τὴν ἤτταν· καὶ ἄλλως γὰρ δέδοικα ὄνομαστὶ τὸν ἅγιον εἰπεῖν, σὺ δὲ νόει τὸ λεχθὲν καὶ ἀντὶ πάντων κίνει τὸν μάρτυρα· ἐκεῖνος γὰρ ἡμᾶς ἐπεστόμισε. Τόσαύτην κατέγνω παραπληξίαν τῶν θεραπευόντων αὐτόν, ὡς οὕτω φανερὰν ἀπάτην
25 μὴ δυνηθῆναι συνιδεῖν. Εἰ γὰρ ἐξεστήκεσαν ἅπαντες, εἰ γὰρ ἐμεμήνεσαν, οὐδ' ἂν οὕτω διέφυγον τὴν τῆς ἤττης κατάγνωσιν, οὕτω φανερὰ πᾶσιν ἐστὶ καὶ σαφές. Εἰ γὰρ μίασμά τι καὶ μύσος ἐστίν, ὡς φῆς, τὰ νεκρὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα, πολλῶ μᾶλλον τὰ τῶν ἀλόγων, ὄσω καὶ τὸ γένος ἀτιμότερον τοῦ γένους· πολλῶν δὲ καὶ

τὴν ἦττα του, βρῆκε μιὰ δικαιολογία γιὰ τὴ σιωπὴ του, πού τὸν κατέστησε πιὸ γελοῖο αὐτῆ, παρὰ ἢ σιωπὴ του. Γιατὶ μὲ τὴ σιωπὴ του θὰ φανέρωνε μόνο τὴν ἀδυναμία του, ἐνῶ τώρα, ἐπιχειρώντας νὰ κρύψη ἐκεῖνα πού δὲν κρύβονται, φανέρωσε καὶ τὴν ἀδυναμία του καὶ τὴν ἀσχημοσύνη του καὶ τὴν ἀδιαντροπιά του.

Ποιά λοιπὸν ἦταν ἡ δικαιολογία; Τὸ χωριὸ τῆς Δάφνης, λέγει, εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ νεκρούς καὶ αὐτὸ ἐμποδίζει τὸν χρησμό. Πόσο προτιμότερο ἦταν, ἄθλιε, νὰ ὁμολογήσης τὴ δύναμη τοῦ μάρτυρα, παρὰ νὰ προβάλλης τόσες ἀδιάντροπες δικαιολογίες; Καὶ αὐτὰ βέβαια εἶπε ὁ δαίμονας· ὁ ἀνόητος ὁμως βασιλεύς, σὰν νὰ ἔπαιζε ἐπάνω σὲ θεατρικὴ σκηνὴ δραματικὸ ἔργο, ἀμέσως ἦλθε ἐκεῖ στὸν μακάριο Βαβύλα. Καὶ ὁμως, μιαιοὶ καὶ παμμίαιοι, ἂν δὲν ἐξαπατούσατε συνειδητὰ ὁ ἓνας τὸν ἄλλο καὶ δὲν ὑποκρινόσαστε μαζί γιὰ τὴν ἀπώλεια τῶν ἄλλων, γιατί ἄραγε σὺ ὁ δαίμονας μιᾶς ἀνώνυμα καὶ ἀπροσδιόριστα γιὰ τοὺς νεκρούς, ἐνῶ σὺ ὁ βασιλεύς, σὰν νὰ ἄκουσες ὀνομαστικὰ καὶ μὲ προσδιορισμὸ, ἀφήνεις τοὺς ἄλλους νεκρούς καὶ ἐνοχλεῖς μόνο τὸν ἅγιο; Γιατὶ ἔπρεπε, σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ δαίμονα, νὰ καταστρέψης ὅλες τὶς λειψανοθηκὲς πού ὑπῆρχαν στὴ Δάφνη καὶ ν' ἀπομακρύνῃς ὅσο τὸ δυνατὸ πιὸ μακριὰ τὸ φόβητρο αὐτὸ τῶν θεῶν.

Ἄλλὰ δὲν μίλησε γιὰ ὅλους τοὺς νεκρούς. Τί λοιπὸν δὲν τὸ ὁμολόγησε αὐτὸ ἀπερίφραστα; Ἄλλ' ἴσως φανέρωσε τὸ αἶνιγμα σὲ σένα μόνο πού παίζεις μὲ ὑποκρισία τὸ δράμα αὐτὸ τῆς ἀπάτης. Γιατὶ, λέγει, ἐγὼ μίλησα γιὰ τοὺς νεκρούς, γιὰ νὰ μὴ γίνῃ φανερὴ ἡ ἦττα μου, ἀλλὰ καὶ φοβᾶμαι νὰ ἀναφέρω ὀνομαστικὰ τὸν ἅγιο, σὺ ὁμως σκέψου καλὰ τὸ νόημα τοῦ χρησμοῦ καὶ μετάφερε ἀντὶ γιὰ ὅλες μόνο τὴ λειψανοθήκη τοῦ μάρτυρα, γιατί αὐτὸς ἔκλεισε τὸ στόμα μας. Τόση ἀνοησία γνώριζε ὅτι ἔχουν ἐκεῖνοι πού τὸν λατρεύουν, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν ν' ἀντιληφθοῦν μιὰ τέτοια φανερὴ ἀπάτη. Γιατὶ, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχαναν ὅλοι τὰ μυαλά τους, κι ἂν ἀκόμη κυριεύονταν ἀπὸ τρέλλα, οὔτε καὶ τότε θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ ἀναγνωρίσουν τὴν ἦττα τους· τόσο φανερὴ καὶ σαφὴς εἶναι σὲ ὅλους. Γιατὶ, ἂν, ὅπως λές, τὰ σώματα τῶν νεκρῶν ἀνθρώπων εἶναι κάποιο μίasma καὶ βδέλυγμα, πολὺ περισσότερο εἶναι τὰ τῶν ἀλόγων ζώων, τόσο, ὅσο πιὸ ἄτιμο εἶναι τὸ γένος τῶν ζώων ἀπὸ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Κοντὰ λοιπὸν στὸ ναὸ εἶναι παραχωμένα ὅστᾳ πολ-

κυνῶν καὶ πιθήκων καὶ ὄνων ὅστᾳ πλησίον τοῦ ναοῦ κατορώρ-
κται καὶ ταῦτα μᾶλλον ἐχρῆν μετακινεῖν, εἰ μὴ πιθήκων ἀνθρώ-
πους ἀτιμότερους ἡγῆ.

Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ τὸ καλὸν τοῦ Θεοῦ δημιούργημα καὶ πρὸς
5 ὑπηρεσίαν ἡμετέραν γεγονὸς τὸν ἥλιον ἐνυβρίζοντες καὶ τῷ δαίμονι
τὸ ἄστρον ἐπιφημίζοντες, καὶ τοῦτο ἐκεῖνον εἶναι λέγοντες; Ὁ μὲν
γὰρ ἥλιος, μυρίων ἐν τῇ γῇ κειμένων νεκρῶν, ἐκχεῖται κατὰ τῆς οἰ-
κουμένης καὶ οὐδαμοῦ συστέλλει τὰς ἀκτῖνας οὐδὲ τὴν ἐκ τούτων
ἐνέργειαν διὰ τοὺς μολυσμούς· ὁ δὲ Θεὸς ὁ ὑμέτερος βίους μὲν αἰ-
10 σχροὺς καὶ μαγγανείας καὶ φόνους οὐκ ἀποστρέφεται, οὐδὲ μισεῖ,
ἀλλὰ καὶ ἀγαπᾷ καὶ ἀσπάζεται καὶ φιλεῖ· σώματα δὲ ἐκτρέπεται τὰ
ἡμέτερα· καίτοι τὸ μὲν τῆς κακίας εἶδος καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς
δρῶσιν αὐτὸ μυρίας καταγνώσεως ἄξιον εἶναι δοκεῖ, τὸ δὲ σῶμα
τὸ νεκρὸν καὶ ἀκίνητον οὐδὲ μιᾶς μετέχει μέμψεως καὶ αἰτίας.
15 Ἄλλ' αὕτη τῶν δαιμόνων ὑμῶν ἢ προαίρεσις, βδελύττεσθαι τὰ
παντὸς ἄξια μίσους καὶ ἀποστροφῆς. Καὶ ἀνὴρ μὲν ἀγαθὸς οὐδὲ
βουλεύσασθαι τι χρήσιμον, οὔτε πρᾶξαί τι τῶν δεόντων ὑπὸ
σώματος κωλυθήσεται νεκροῦ· ἀλλὰ ἂν ὑγιαίνῃ τὴν ψυχὴν, καὶ
παρ' αὐτοῖς οἰκῶν τοῖς τάφοις, καὶ σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην
20 καὶ πᾶσαν ἐπιδείξεται τὴν ἀρετὴν. Καὶ χειροτέχνης δὲ ἕκαστος
ἀνεμποδίστως τὰ τῆς οἰκείας ἐπιστήμης πάντα ἐργάσεται καὶ πα-
ρέξει τοῖς δεομένοις αὐτοῦ, οὐ πλησίον νεκρῶν καθήμενος μόνον,
ἀλλὰ κἂν αὐτὰ τὰ μνήματα τῶν κατοικομένων οἰκοδομῆσαι δέη,
καὶ ὁ ζωγράφος καὶ ὁ λιθοξόος καὶ ὁ τέκτων καὶ ὁ χαλκοτύπος καὶ
25 πάντες τὰ αὐτῶν συνεισφέρουσι· μόνος δὲ πάντων ὁ Ἀπόλλων ὑπὸ
τῶν νεκρῶν κωλύεσθαι φησι τὰ μέλλοντα προορᾷν.

Καὶ μὴν καὶ παρ' ἡμῖν ἄνδρες γεγόνασι μεγάλοι καὶ θαυμα-
στοὶ καὶ τὰ πρὸ τετρακοσίων καὶ χιλίων προεῖπον ἐτῶν καὶ προλέ-
γοντες οὐδὲν τούτων οὔτε ἐζήτησαν, οὔτε ἐμέμψαντο, οὔτε τοὺς τά-
30 φους τῶν ἀπελθόντων ἀναρρήγνυσθαι ἐκέλευσαν, καὶ τοὺς κειμέ-
νους ρίπτεσθαι καὶ τυμβωρυχίας ξένον καὶ ἀναίσχυντον ἐπινοεῖν
τρόπον· ἀλλ' οἱ μὲν αὐτῶν ἔθνεσι παροικοῦντες ἀθέοις καὶ μιανοῖς,

λῶν καὶ σκύλλων καὶ πιθήκων καὶ ὄνων καὶ ἔπρεπε νὰ μετακινήσης αὐτὰ μᾶλλον, ἂν βέβαια δὲν θεωρῆς τοὺς ἀνθρώπους πρὸ ἄτιμους ἀπὸ τοὺς πιθήκους.

Ποῦ εἶναι λοιπὸν τώρα ἐκεῖνοι ποὺ ὑβρίζουν τὸ καλὸ δημιούργημα τοῦ Θεοῦ, τὸν ἥλιο, ποὺ δημιουργήθηκε γιὰ νὰ μᾶς ὑπηρετῇ, ταυτίζοντας τὸν δαίμονα μὲ τὸ ἀστέρι καὶ λέγοντας ὅτι ὁ ἥλιος εἶναι ὁ δαίμονας Ἀπόλλων; Γιατὶ ὁ ἥλιος, ἐνῶ ἡ γῆ εἶναι γεμάτη ἀπὸ νεκρούς, στέλνει τὸ φῶς του σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη καὶ πουθενὰ δὲν περιορίζει τὶς ἀκτῖνες του, οὔτε καὶ τὴν ἐνέργειά του ἐξ αἰτίας τῶν μολυσμῶν, ὁ δικός σας ὁμως θεὸς δὲν ἀποστρέφεται βέβαια τοὺς αἰσχροὺς βίους, τὶς μαγεῖες καὶ τοὺς φόνους οὔτε καὶ τὰ μισεῖ, ἀλλὰ τὰ ἀγαπᾷ καὶ τὰ ἀσπάζεται καὶ τὰ ἐπιθυμεῖ, ἐνῶ ἀποστρέφεται τὰ δικά μας σώματα. Ἄν καὶ βέβαια τὸ κάθε εἶδος τῆς κακίας καταδικάζεται καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὴν διαπράττουν, ἐνῶ τὸ νεκρὸ καὶ ἀκίνητο σῶμα δὲν δέχεται καμμιά κατηγορία καὶ μέμψη. Ἄλλ' αὐτὴ εἶναι ἡ θέληση τῶν θεῶν σας, νὰ θεωρῆτε μιὰ ἐκεῖνα ποὺ δὲν εἶναι μιὰ καὶ νὰ τιμᾶτε καὶ νὰ ἀποδέχεσθε τὰ ἄξια γιὰ κάθε μῖσος καὶ ἀποστροφή. Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος δὲν ἐμποδίζεται ἀπὸ τὸ νεκρὸ σῶμα νὰ σκεφθῇ κάτι χρήσιμο ἢ νὰ κἀνῃ κάτι πρέπον, ἀλλ' ἂν ἔχη ὑγιῆ τὴν ψυχὴν του, κι ἂν ἀκόμη κατοικῇ κοντὰ στὰ μνήματα, μπορεῖ νὰ ἀσκήσῃ καὶ τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ κάθε ἄλλη ἀρετῆ. Καὶ κάθε τεχνίτης ἐπίσης μπορεῖ ἀνεμπόδιστα ν' ἀσκήσῃ τὴν τέχνην του καὶ νὰ προσφέρῃ τὴν ὑπηρεσίαν του σ' ἐκείνους ποὺ τὴν ἔχουν ἀνάγκη, ὄχι μόνον διαμένοντας κοντὰ στοὺς νεκρούς, ἀλλὰ κι ὅταν χρειάζεται νὰ οἰκοδομηθοῦν τὰ μνήματα τῶν πεθαμένων, προσφέρουν τὴν ἀνάλογον ὑπηρεσίαν τους καὶ ὁ ζωγράφος καὶ ὁ γλύπτης καὶ ὁ κτίστης καὶ ὁ χαλκουργός· μόνον ὁ Ἀπόλλωνας ἀπὸ ὅλους λέγει, ὅτι ἐμποδίζεται ἀπὸ τοὺς νεκρούς νὰ μαντεύῃ τὸ μέλλον.

Καὶ βέβαια ὑπῆρξαν ἄνδρες σὲ μᾶς μεγάλοι καὶ θαυμαστοί, ποὺ προφήτευσαν ὅσα ἐγέναν μετὰ ἀπὸ τετρακόσια καὶ χίλια ἔτη, καὶ προφητεύοντας αὐτὰ δὲν ζήτησαν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ οὔτε κατηγορήσαν κανένα οὔτε καὶ διέταξαν νὰ καταστραφοῦν οἱ τάφοι καὶ νὰ ριφθοῦν μακριὰ οἱ νεκροί, ἐπινοώντας κάποιον παράξενο καὶ ἀδιάντροπο τρόπο τυμβωρυχίας. Ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ζοῦσαν κοντὰ σὲ ἔθνη ἄθεα καὶ ἀκάθαρτα, καὶ ἄλλοι ἀνάμεσα σὲ βαρβάρους, ὅπου

οί δὲ ἐν μέσοις τοῖς βαρβάροις ὄντες, ἔνθα τὰ ἀληθῶς μολυσμοῦ
 ἄξια καὶ μiasμοῦ πάντα ἐδράτο, μετὰ ἀληθείας ἅπαντα προύλεγον
 καὶ οὐδὲν αὐτοῦς ὁ τῶν ἄλλων μiasμὸς ἐκώλυεν εἰς τὴν πρόρρη-
 σιν. Τί δὴ ποτε; Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἀληθῶς ὑπὸ θείας ἐνεργούμενοι
 5 δυνάμεως ἔλεγον ἅπερ ἔλεγον, ὁ δὲ δαίμων, κενὸς τῆς ἐνεργείας
 ἐκείνης καὶ ἔρημος ὢν, εἶχε μὲν οὐδὲν προειπεῖν, ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ
 δόξαι ἀπορεῖν, πιθανὰ ἀπλῶς καὶ καταγέλαστα προφασίζεσθαι
 ἀναγκαζέται. Διὰ τί γάρ, εἶπέ μοι, κατὰ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον οὐ-
 δέποτε τι τοιοῦτον εἶπεν, οὐδὲ ἐφθέγγατο; Ὅτι τότε μὲν εἶχε τὸ μὴ
 10 θεραπεύεσθαι πρόφασιν, ταύτης δὲ αὐτῷ τῆς ἀπολογίας περιαιρε-
 θείσης, κατέφυγεν ἐπὶ τοὺς νεκρούς, στενοχωρηθεὶς μὴ τι πάθοι.
 Οὐ γὰρ ἐβούλετο ἀσχημονεῖν, ἀλλ' ὑμεῖς αὐτὸν ἠναγκάσατε, διὰ
 τῆς πολλῆς θεραπείας τὴν ἀπολογίαν ἐκκόψαντες καὶ οὐκ ἀφέντες
 εἰς τὴν τῶν θυσιῶν σπάνιν καταφυγεῖν.

15 16. Ἀκούσας δὴ ταῦτα ὁ ὑποκριτῆς ἐκέλευσε κατενεχθῆναι τὴν
 λάρνακα, ἵνα πᾶσιν ἢ ἥττα δήλη γένηται καὶ καταφανής. Εἰ μὲν γὰρ
 εἶπεν ὅτι διὰ τὸν ἅγιον οὐ δύναμαι φθέγγεσθαι, ἀλλὰ μηδὲν κινεῖτε,
 μηδ' ἐνοχλεῖτε περαιτέρω, τοῖς αὐτοῦ μόνοις ἂν ἐγένετο φανερόν·
 οὐ γὰρ ἂν εἰς ἑτέρους τοῦτο ἐξήνεγκαν αἰσχυρόμενοι· νῦν δὲ ὡσπερ
 20 ἐκπομπεῦσαι σπουδάζων τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ, οὕτως ἅπαντα
 πράττειν ἠνάγκαζε, δι' ὧν οὐδὲ βουλομένῳ ἐνῆν συσκιᾶσαι τὸ γε-
 γονός. Οὐδε γὰρ ἔτι δυνατόν διασωθῆναι τὴν ὑπόκρισιν, διὰ τὸ
 μηδένα τῶν ἄλλων νεκρῶν, ἀλλὰ μόνον τὸν μάρτυρα μετακινήθη-
 ναι ἐκεῖθεν. Καὶ οὐχ οἱ τὴν πόλιν οἰκοῦντες μόνον καὶ τὸ προά-
 25 στειον καὶ τοὺς ἀγρούς, ἀλλὰ καὶ οἱ πόρρωθεν ἀφιστάμενοι τῶν
 χωρίων καὶ τὴν λάρνακα οὐχ ὀρῶντες κειμένην, εἶτα τὴν αἰτίαν
 ἐξετάζοντες εὐθέως ἐμάνθανον, ὡς ὁ δαίμων παρὰ τοῦ βασιλέως
 ἀξιούμενος μαντεύεσθαι, εἶπε τοῦτο μὴ δύνασθαι ποιεῖν, ἕως ἂν
 αὐτοῦ τὸν μακάριον ἀποστήσῃ τις Βαβύλαν. Καίτοι γε, ὧ καταγέ-
 30 λαστε, ἐνῆν σοι καὶ εἰς ἑτέρας προφάσεις καταφυγεῖν, οἷα πολλάκις
 ποιεῖς, μυρία τεχνάζων ἐν ταῖς ἀπορίαις ἀεὶ πρὸς μὲν τὸν Λυδὸν
 εἰπὼν, ὅτι Ἄλυν τὸν ποταμὸν διαβάς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει,

διαπράττονταν ὅλες οἱ πραγματικὰ μιαρὲς καὶ βδελυκτὲς πράξεις, κι ὁμως προφήτευαν πράγματι ὅλα καὶ καθόλου δὲν τοὺς ἐμπόδιζε ὁ μολυσμὸς τῶν ἄλλων στὴν προφητεία. Γιατί ἄραγε; Ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ἔλεγαν, ἐκεῖνα ποὺ ἔλεγαν, κινούμενοι πράγματι ἀπὸ θεία δύναμη, ἐνῶ ὁ δαίμονας, ἄδειος καὶ γυμνὸς ἀπὸ τῆ δύναμη ἐκείνη, δὲν μποροῦσε τίποτε νὰ προφητέψη, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ φανῆ ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ τὸ κάμη, ἀναγκάσθηκε νὰ προβάλλῃ ἀπλῶς γελοῖες δικαιολογίες. Πές μου, γιατί παλαιότερα δὲν προφήτεψε ποτὲ κάτι τέτοιο, ἀλλ' οὔτε καὶ μίλησε; Γιατί τότε εἶχε σὰν δικαιολογία τὸ ὅτι δὲν λατρευόταν, ὅταν ὁμως τοῦ ἀφαιρέθηκε ἡ δικαιολογία αὐτή, κατέφυγε στοὺς νεκροὺς, φοβούμενος μὴ πάθῃ κάτι. Δὲν ἤθελε δηλαδὴ ὁ Ἀπόλλωνας νὰ ἀσχημονῆ, ἀλλὰ σεῖς τὸν ἀναγκάσατε, ἀφαιρώντας του μὲ τὴν πολλὴ λατρεία σας τὴ δικαιολογία καὶ μὴ ἀφήνοντάς τον νὰ καταφύγῃ στὴ δικαιολογία ὅτι οἱ θυσίες εἶναι λίγες.

16. Ὅταν λοιπὸν ὁ ὑποκριτὴς βασιλεὺς ἄκουσε αὐτά, διέταξε νὰ κατεβάσουν τὴ λειψανοθήκη, γιὰ νὰ γίνῃ φανερὴ καὶ γνωστὴ σ' ὅλους ἡ ἥττα. Ἄν ἔλεγε δηλαδὴ ὁ δαίμονας, ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ ἀγίου δὲν μπορῶ νὰ μιλήσω, ἀλλ' ὁμως μὴ τὸν μετακινήσετε, οὔτε καὶ νὰ τὸν ἐνοχλήσετε ἄλλο, θὰ γινόταν φανερὴ ἡ ἥττα του μόνο στοὺς πιστοὺς του, γιατί ἀπὸ ντροπὴ δὲν θὰ τὸ γνωστοποιοῦσαν σὲ ἄλλους. Τώρα ὁμως, θέλοντας νὰ διαπομπεύσῃ κατὰ κάποιον τρόπο τὴν ἀδυναμία του, τὸν ἐξανάγκαζε νὰ γίνουν ἔτσι ὅλα, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸ, κι ἂν ἀκόμη ἤθελε, νὰ συγκαλύψῃ τὸ γεγονὸς. Γιατί δὲν ἦταν πιά δυνατό νὰ καλυφθῆ ἡ ὑποκρισία, ἀφοῦ κανεὶς ἄλλος ἀπὸ τοὺς νεκροὺς δὲν μετακινήθηκε ἀπὸ ἐκεῖ, παρὰ μόνο ὁ μάρτυρας. Κι ὄχι μόνο ἐκεῖνοι ποὺ κατοικοῦν στὴν πόλιν καὶ στὸ προάστειο καὶ στοὺς ἀγροὺς, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔρχονταν ἀπὸ μέρη μακρυνά, βλέποντας τὴ λειψανοθήκη νὰ μὴ εἶναι ἐκεῖ καὶ ζητώντας νὰ μάθουν τὴν αἰτία, μάθαιναν ὅτι ὁ δαίμονας, ἐπειδὴ τοῦ ζητήθηκε ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ μαντεύσῃ, εἶπε ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ τὸ κάμη αὐτό, μέχρι ποὺ ν' ἀπομακρύνῃ κάποιος ἀπὸ κοντὰ του τὸν ἅγιον Βαβύλα. Ἄν καὶ βέβαια, καταγέλαστε δαίμονα, μποροῦσες νὰ καταφύγῃς καὶ σὲ ἄλλες δικαιολογίες, ὅπως κάμνεις πολλὰς φορές, μηχανευόμενος ἄπειρα τεχνάσματα γιὰ τὶς ἀπορίες ἄλλων. Στὸν βασιλέα τῆς Λυδίας ποὺ τοῦ εἶπες, ὅτι, ἂν διαβῆ τὸν ποταμὸ Ἄλυν, θὰ καταστρέψῃ μεγάλο βασίλειο, τὸν παρουσίασες νὰ θανατώνεται πάνω

καὶ δείξας αὐτὸν ἐπὶ τῆς πυρᾶς· ἐπὶ δὲ τῆς Σαλαμῖνος αὐτῷ τε τῷ σοφῷ τούτῳ χρησάμενος καὶ τὸν καταγέλαστον σύνδεσμον προσθεῖς. Τὸ μὲν γὰρ εἶπεῖν,

Ἄπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν,

5 ὁμοιον ἦν τῷ τοῦ Λυδοῦ, τὸ δὲ προσθεῖναι,

Ἦ τοι σκιδναμένης Δημήτερος, ἢ συνιούσης,

πλείονος γέλωτος καὶ τοῖς ἐν ταῖς τριόδοις ὑπὸ τῷ ἀγυρτῶν λεγομένοις προσεοικός· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἤθελες.

Καὶ ἐξῆν ἀσαφεία κρύψαι τὸν λόγον· καὶ γὰρ τοῦτο τῆς τέ-
 10 χνης αἰεὶ τῆς σῆς· ἀλλ' ἐπέκειντο πάντες πάλιν ἀγνοοῦντες καὶ λύ-
 σιν ἐπιζητοῦντες. Καὶ ἐνῆν σοι καταφυγεῖν ἐπὶ τοὺς ἀστέρας· καὶ
 γὰρ καὶ τοῦτο ποιεῖς πολλάκις καὶ οὐκ αἰσχύνῃ οὐδὲ ἐρυθριᾷς. Οὐ
 γὰρ πρὸς ἄνδρας νοῦν ἔχοντες ὁ λόγος ἐστὶ σοι, ἀλλὰ πρὸς θρέμμα-
 τα καὶ θρεμμάτων ἀλογωτέρους. Οὐκ ἦσαν τῶν Ἑλλήνων σοφώ-
 15 τεροι τῶν ταῦτα ἀκουόντων, καὶ οὐκ ἀφισταμένων τῆς ἀπάτης.
 Ἄλλὰ συνεώρων τὸ ψεῦδος; Οὐκοῦν ἐχρῆν τάληθῆ πρὸς τὸν ἱερέα
 μόνον εἶπεῖν καὶ αὐτὸς ἂν ἠῦρέ σου μᾶλλον συσκιάσαι τὴν ἤτταν.
 Νῦν δὲ τίς σε ἐπεισεν, ἄθλιε, εἰς οὕτω φανεράν σου ἀναισχυ-
 ντίαν ἐμβαλεῖν; Ἄλλὰ τάχα σὺ μὲν οὐδὲν ἤμαρτες, ὁ δὲ βασιλεὺς κα-
 20 κῶς ὑπεκρίνατο, ἀδιορίστως μὲν περὶ τῶν νεκρῶν ἀκούσας, ἐπὶ δὲ
 τὸν ἅγιον μόνον ἐλθῶν· ἐκεῖνός σε διήλεγξε καὶ τὴν ἀπάτην ἐγύ-
 μνωσεν, ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖνος ἐκῶν· οὐ γὰρ ἦν τοῦ αὐτοῦ, τοσοῦτοις τε
 ἀναθήμασι τιμᾶν καὶ πάλιν ὑβρίζειν τὸν αὐτόν· ἀλλὰ πάντας ὁμοῦ
 τοῦ μάρτυρος ἐσκότωσεν ἢ δύναμις καὶ οὐκ ἀφῆκε συνιδεῖν τὰ γι-
 25 νόμενα, ἀλλ' ἐπράττετο μὲν ἅπαντα ὡς κατὰ Χριστιανῶν, περιε-
 τρέπετο δὲ οὐκ εἰς τοὺς πάσχοντας, ἀλλ' εἰς τοὺς δρωῶντας ὁ γέλως.

39. Πρόκειται γὰρ τὸν βασιλέα τῆς Λυδίας Κροῖσο, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἔλαβε ἀπὸ τοῦ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν τὸν χρησμὸ «Κροῖσος Ἦλυν διαβάς, μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει», ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Κύρου, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἠττήθηκε. Συνελήφθη τότε καὶ καταδικάσθη στὸν διὰ πυρᾶς θάνατο, σῶθηκε ὁμως ἐξ αἰτίας τῆς περιέργειας τοῦ Κύρου, ποὺ θέλησε νὰ μάθῃ τὸν λόγο γὰρ τὸν ὁποῖο ἐπικαλοῦνταν τὸ ὄνομα τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτη Σόλωνα.

στή πυρά³⁹. Σχετικὰ πάλι μὲ τὸν χρησμό σου γιὰ τὴ Σαλαμίνα χρησιμοποίησες τὸ ἴδιο σοφὸ τέχνασμα, προσθέτοντας τὴν καταγέλαστη ἐκείνη προσθήκη. Γιατὶ ὁ χρησμός σου,

Θὰ χάσης τὰ τέκνα τῶν γυναικῶν,

ἦταν ὅμοιος μὲ τὸν χρησμό τοῦ Λυδοῦ, ἀλλ' ἡ προσθήκη,

Ἔδταν σκορπίζεται ἡ Δήμητρα ἢ ὅταν συλλέγεται»⁴⁰

ἦταν περισσότερο γελοία καὶ μοιάζει μ' αὐτὸ πού λένε οἱ ἀγύρτες στοὺς δρόμους. Ὅμως οὔτε καὶ αὐτὸ τὸ ἤθελες.

Καὶ μποροῦσες μὲ ἀσάφεια ν' ἀποκρύψεις τὴν αἰτία, γιατί αὐτὸ εἶναι πάντοτε τὸ γνώρισμα τῆς τέχνης σου, ἀλλὰ θὰ ἔρχονταν πάλι ὅλοι ἐκεῖνοι πού δὲν θὰ τὸ κατανοοῦσαν καὶ θὰ ζητοῦσαν ἐπιμονα τὴ λύση. Μποροῦσες ἐπίσης νὰ καταφύγῃς στὰ ἄστρα, ἀφοῦ καὶ αὐτὸ πολλές φορές τὸ κάμνεις καὶ δὲν ντρέπεσαι οὔτε κοκκινίζεις. Γιατὶ ὁ λόγος σου δὲν ἀπευθύνεται σὲ μυαλωμένους ἀνθρώπους, ἀλλὰ σὲ ζῶα ἢ καὶ σὲ πιὸ ἀνόητους ἀπὸ τὰ ζῶα. Δὲν ἦταν πιὸ σοφοὶ ἀπὸ τὰ ζῶα ὅσοι ἀπὸ τοὺς Ἐθνικοὺς ἄκουαν αὐτὰ καὶ δὲν ἀπομακρύνονταν ἀπὸ τὴν ἀπάτη. Ἀλλὰ μήπως γνώριζαν τὸ ψεῦδος; Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ πῆς στὸν ἱερέα μόνο τὴν ἀλήθεια καὶ αὐτὸς θὰ μποροῦσε καλύτερα ἀπὸ σένα νὰ συγκαλύψῃ τὴν ἥττα. Τώρα ὁμως, ἄθλιε, ποιὸς σὲ ἔπεισε νὰ φορτώσῃς τὸν ἑαυτὸ σου μὲ μιὰ τόσο φανερὴ ἀδιαντροπία; Ἀλλ' ἴσως σὺ νὰ μὴ ἔσφαλῃς σὲ τίποτε καὶ ὁ βασιλεὺς ἐνήργησε κακῶς μὲ τὸν ὑποκριτικὸ αὐτὸ τρόπο, γιατί, ἐνῶ ἄκουσε ἀπροσδιόριστα γιὰ τοὺς νεκρούς, ἦλθε καὶ ἐφάρμοσε τὰ λόγια σου ἐναντίον μόνο τοῦ ἀγίου. Ἐκεῖνος σὲ ἔλεγε καὶ ξεσκέπασε τὴν ἀπάτη, ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνος μὲ τὴ θέλησή του· γιατί δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ σὲ τιμᾷ αὐτὸς μὲ τόσα ἀφιερῶματα καὶ ὁ ἴδιος πάλι νὰ σὲ ἐξυβρίζη· ἀλλ' ἡ δύναμη τοῦ μάρτυρα θόλωσε τὸν νοῦ ὅλων καὶ δὲν ἄφησε ν' ἀντιληφθοῦν ἐκεῖνα πού γίνονταν. Φαινόταν ὅτι ὅλα γίνονταν ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν, ὁ ἐξευτελισμὸς ὁμως στρεφόταν ὄχι ἐναντίον αὐτῶν πού πάθαιναν αὐτά, ἀλλ' ἐναντίον ἐκείνων πού

40. Ὁ χρησμός αὐτὸς δόθηκε στοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν πρὶν ἀπὸ τὴν ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας. Βλ. Ἡροδότου *Ἱστορία* 7,141

Οὕτω πού καὶ οἱ μαινόμενοι δοκοῦσι μὲν αἰεὶ τοὺς πλησίον ἀμύνεσθαι τοὺς τοίχους λακτίζοντες καὶ ρητὰ καὶ ἄρρητα τοὺς παρόντας λέγοντες κακὰ· αἰσχύνουσι δὲ δι' ὧν ποιοῦσιν οὐκ ἐκείνους, ἀλλ' ἑαυτούς· ὁ δὲ καὶ τότε ἐγένετο.

5 Εἴλκετο μὲν γὰρ ἡ λάρναξ διὰ τῆς ὁδοῦ πάσης, ἐπανήει δὲ ὁ μάρτυς καθάπερ τις ἀθλητὴς εἰς τὴν ἑαυτοῦ πόλιν δεῦτερον φέρων στέφανον, ἐν ᾗ καὶ τὸν πρότερον ἀνεδήσατο. Ὡστε, εἴ τις μὴ καταδέχοιτο τὴν ἀνάστασιν, λεμπρότερα τοῦ μάρτυρος μετὰ τὴν τελευτὴν ἔργα θεώμενος αἰσχυνέσθω λοιπόν. Οἷον γὰρ τις ἀριστεύς,
10 τροπαίοις συνῆπτε τρόπαια, μεγάλοις μείζονα καὶ θαυμαστοῖς θαυμαστότερα. Τότε μὲν γὰρ πρὸς βασιλέα μόνον ἠγωνίσασατο, νῦν δὲ καὶ πρὸς βασιλέα καὶ δαίμονα· καὶ τότε μὲν τῶν ἱερῶν περιβόλων τὸν κρατοῦντα ἀπήλασε, νῦν δὲ τοῦ χωρίου παντὸς τῆς Δάφνης τὸν λυμεῶνα ἀπήγαγεν, οὐ χειρὶ χρώμενος καθάπερ καὶ πρότερον, ἀλλ'
15 ἀοράτῳ δυνάμει τὴν ἀόρατον καταγωνιζόμενος. Καὶ ζῶντος μὲν οὐκ ἠνεγκε τὴν παρρησίαν ὁ ἀνδροφόνος, τελευτήσαντος δὲ οὐχ ὑπέμεινε τὴν κόνιν οὔτε ὁ βασιλεύς, οὔτε ὁ δαίμων ὁ ταῦτα κινῶν τὸν βασιλέα ποιεῖν. Ὅτι γὰρ μείζονα τοῦ προτέρου φόβον τούτοις τοῖς δευτέροις εἰργάσατο, δῆλον ἐκεῖθεν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ αὐτὸν
20 λαβῶν καὶ ἔδησε καὶ ἀνεῖλεν, οὗτοι δὲ μόνον μετέθηκαν. Διὰ τί γὰρ μὴ καταποντίσαι τὴν λάρνακα μήτε ἐκεῖνος ἐκέλευσε, μήτε οὗτος ἐθέλησε; διὰ τί μὴ συνέτριψε καὶ κατέκαυσε; διὰ τί μὴ εἰς ἔρημον καὶ ἀοίκητον αὐτὴν ἀπενεχθῆναι προσέταξεν; Εἰ γὰρ ἄγος ἦν καὶ μίασμα καὶ βδελυττόμενος, ἀλλὰ μὴ δεδοικώς, ἐκεῖθεν αὐτὴν ἐκί-
25 νησεν, οὐκ εἰς τὴν πόλιν ἐχρῆν τὸ ἄγος εἰσάγειν, ἀλλ' ἀποικίζειν εἰς ὄρη καὶ νάπας.

17. Ἄλλ' ἤδει καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος οὐχ ἦττον ὁ δαίμων τοῦ μακαρίου τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν παρρησίαν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἔδεισε, μὴ τοῦτο ἐργασάμενος σκηπτὸν ἢ τινα νόσον ἑτέραν ἐφ'
30 ἑαυτὸν προκαλέσθαι. Καὶ γὰρ εἶχε πολλὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνά-

τὰ ἔκαμναν. Κάτι τέτοιο συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς μανιακοὺς· νομίζουν πάντοτε ὅτι προστατεύουν τὸν ἑαυτό τους ἀπὸ τοὺς πλησίον μὲ τὸ νὰ κλωτσοῦν τοὺς τοίχους καὶ νὰ ἐκστομίζουν ὕβρεις ἐναντίον τῶν παρόντων, μὲ ὅσα ὁμως κάμνουν ντροπιάζουν ὄχι ἐκείνους, ἀλλὰ τὸν ἑαυτό τους, πρᾶγμα ποὺ συνέβηκε καὶ τότε.

Πραγματικὰ συρόταν ἡ λειψανοθήκη κατὰ μῆκος ὄλου τοῦ δρόμου, ἀλλ' ὁ μάρτυρας, σὰν ἀθλητῆς στεφανωμένος, ἐπαγερόταν γιὰ δεύτερη φορά στὴν πόλη του, στὴν ὁποία ἔλαβε τὸ στεφάνι καὶ τὴν πρώτη φορά. Ὡστε, ἂν κάποιος δὲν παραδέχεται τὴν ἀνάστασι ἃς ντραπῆ τώρα, βλέποντας τὸν μάρτυρα νὰ κάμνη μετὰ τὸν θάνατό του ἔργα λαμπρότερα. Καθ' ὅσον σὰν πρωταθλητῆς πρόσθετε τρόπαια ἐπάνω σὲ τρόπαια, ἐπάνω στὰ μεγάλα μεγαλύτερα καὶ στὰ θαυμαστὰ θαυμαστότερα. Γιατὶ τότε ἀγωνίσθηκε ἐναντίον μόνο τοῦ βασιλέως, ἐνῶ τώρα ἐναντίον καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ δαίμονα· καὶ τότε βέβαια ἔδιωξε ἀπὸ τὴν ἱερὴ αὐλὴ τοῦ ναοῦ τὸν βασιλέα, ἐνῶ τώρα ἀπομάκρυνε ἀπὸ ὄλον τὸν χῶρο τῆς Δάφνης τὸν καταστροφέα, χρησιμοποιώντας ὄχι, ὅπως προηγουμένως, τὰ χέρια του, ἀλλὰ ἀγωνιζόμενος μὲ ἀόρατη δύναμη ἐναντίον τοῦ ἀόρατου δαίμονα. Καὶ ὅταν ζοῦσε ὁ μάρτυρας ὁ φονιάς βασιλεὺς δὲν ἀνέχθηκε τὴν παρρησία του, ὅταν ὁμως πέθανε δὲν μπόρεσε νὰ ὑποφέρει τὴ σκόνη τῶν ὀστέων του οὔτε ὁ βασιλεὺς οὔτε ὁ δαίμονας, ποὺ παρακινοῦσε τὸν βασιλέα νὰ τὰ κάμνη αὐτά. Τὸ ὅτι βέβαια μὲ αὐτὰ τὰ δεύτερα γεγονότα προξένησε μεγαλύτερο φόβο ἀπὸ τὸν πρῶτο γίνεται φανερό ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα. Γιατὶ ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος ἀφοῦ τὸν συνέλαβε τὸν φυλάκισε καὶ μετὰ τὸν φόνευσε, ἐνῶ αὐτοὶ μόνο τὸν μετέφεραν. Γιατὶ λοιπὸν οὔτε ὁ δαίμονας διέταξε νὰ καταποντισθῆ ἡ λειψανοθήκη οὔτε ὁ βασιλεὺς τὸ θέλησε; γιατί δὲν τὴν συνέτριψε καὶ δὲν τὴν κατέκαυσε; γιατί δὲν διέταξε νὰ μεταφερθῆ σὲ ἔρημο καὶ ἀκατοίκητο μέρος; Γιατὶ, ἂν ἦταν βδέλυγμα καὶ μίσημα καὶ τὴν μετέφερε ἀπὸ ἐκεῖ ἐπειδὴ τὴν θεωροῦσε βδέλυγμα καὶ ὄχι ἀπὸ φόβο, ἔπρεπε τότε νὰ μὴ εἰσαγάγῃ στὴν πόλη τὸ βδέλυγμα, ἀλλὰ νὰ τὸ μεταφέρῃ μακριὰ στὰ ὄρη καὶ στὰ φαράγγια.

17. Ἄλλ' ὁ ἀθλιὸς βασιλεὺς γινώριζε καλύτερα καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἀπόλλωνα τὴ δύναμη καὶ τὴν παρρησία τοῦ μακαρίου πρὸς τὸν Θεὸ καὶ φοβήθηκε μήπως, κάμνοντας αὐτό, προκαλέσῃ ἐναντίον του κεραυνὸ ἢ κάποια ἀσθένεια. Γιατὶ εἶχε πολλὰ ἀποδείξεις γιὰ

μεως τὰ τεκμήρια, ἔν τε τοῖς πρὸ αὐτοῦ βεβασιλευκόσιν ἐπιδειχθεί-
 σης καὶ ἐν τοῖς σὺν αὐτῷ τότε τὴν ἐπ' αὐτοῦ διέπουσιν ἀρχήν. Τῶν
 μὲν γὰρ πάλαι βασιλευσάντων οἱ τὰ τοιαῦτα τολμήσαντες, μετὰ
 πολλὰς καὶ ἀφορήτους συμφοράς, αἰσχρῶς καὶ ἐλεεινῶς τὸν βίον
 5 κατέλυσαν· ὡς τοῦ μὲν τὰς κόρας ἔτι ζῶντος αὐτομάτως ἐκπηδή-
 σαι τῶν ὀφθαλμῶν (Μαξιμῖνος οὗτος ἦν), τὸν δὲ μανέντα, τὸν δὲ
 ἄλλη τοιαύτη χρησάμενον συμφορᾷ, οὕτως ἐνθένδε ἀπελθεῖν. Τῶν
 δὲ σὺν αὐτῷ τότε ὄντων ὁ μὲν θεῖος, ὁ πρὸς πατρὸς νεανικώτερον
 τῆ καθ' ἡμῶν μανία χρησάμενος καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν ταῖς μια-
 10 ραῖς τολμήσας ἄψασθαι χερσὶ καὶ οὐδὲ τούτοις ἀρκεσθεῖς, ἀλλὰ
 περαιτέρω τῆ ὕβρει προελθὼν (περιστρέψας γὰρ αὐτὰ καὶ θεῖς ἐπὶ
 τοῦ ἐδάφους καὶ ἀπλώσας οὕτως ἐκάθισεν ἐπ' αὐτῶν), παράχρημα
 ταύτης τῆς παρανόμου καθέδρας τὴν δίκην ἔδωκε. Διαφθαρὲν γὰρ
 αὐτοῦ τὸ αἰδοῖον σκώληκας ἔτεκε· καί, ὥστε δευχθῆναι ὅτι ἡ νόσος
 15 θεήλατος ἦν, πίονας ὄρνεις καὶ ξενικὰς καταθύοντες οἱ ἰατροὶ καὶ
 πλησίον τῶν διεφθορότων μελῶν τιθέντες, ἐξεκαλοῦντο τοὺς
 σκώληκας· οἱ δὲ οὐκ ἀφίσταντο, ἀλλὰ ἀπρὶξ τῶν σεσηπότων εἶ-
 χοντο μερῶν, καὶ οὕτως αὐτὸν ἐπὶ πολλαῖς δαπανήσαντες ἡμέραις
 κακῶς ἀπώλεσαν. Ἐτερος δὲ τις ἐπὶ τῆ φυλακῇ τῶν ταμείων τε-
 20 ταγμένος τῶν βασιλικῶν, πρὶν ἢ τῶν οὐδὸν ὑπερβῆναι τῶν βασι-
 λείων, ἐλάκησεν ἄφνω μέσος, καὶ αὐτὸς ἐτέρας τινὸς τοιαύτης πα-
 ρανομίας δίκην δούς.

Ταῦτα δὴ καὶ τούτων πλείονα (οὐ γὰρ ἅπαντα καταλέγειν
 καιρὸς νῦν) εἰς νοῦν λαβὼν ὁ μιαρὸς, ἐδεδοίκει τὴν τόλμαν περαι-
 25 τέρω προαγαγεῖν. Καὶ ὅτι οὐκ ἀπ' ἑμαυτοῦ ταῦτα λέγω νῦν, ἐκ τῶν
 μετὰ ταῦτα ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ἔσται δῆλον ἡμῖν· τέως δὲ τῆς
 ἀκολουθίας τῶν γεγενημένων ἐχώμεθα, τί δὴ τὸ ἐντεῦθεν ἦν. Τοῦ-
 το γάρ ἐστι τὸ θαυμαστὸν οὐ τὴν δύναμιν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄφα-
 τον φιλανθρωπίαν ἐπιδεικνύον τοῦ Θεοῦ. Ὁ μὲν γὰρ ἅγιος μάρτυς

41. Πρόκειται γὰρ τὸν θεῖο τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτη ὑπαρχο Ἰουλιανό, ὁ ὁποῖος μπαίνοντας στὸν ναὸ οὐρῆσε ἐπὶ τῆς ἀγίας Τραπεζῆς. Βλ. Θεοδωρήτου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία 3,8 PG82,1100 AC.

τῆ δύναμη τοῦ Χριστοῦ, πού φανερώθηκε καὶ στοὺς πρὶν ἀπὸ αὐτὸν βασιλεῖς καὶ σ' αὐτοὺς πού κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας του ἀσκοῦσαν μαζί του τὴν ἐξουσία. Ἐκεῖνοι δηλαδὴ πού βασίλευσαν πρὶν ἀπ' αὐτὸν καὶ τόλμησαν νὰ κάμουν τέτοια, τερμάτισαν τὴ ζωὴ τοὺς κατὰ τρόπο αἰσχρὸ καὶ ἐλεεινὸ καὶ ὕστερα ἀπὸ πολλές καὶ ἀφόρητες συμφορές. Γιατὶ ὁ ἕνας, ἐνῶ ἀκόμη ζοῦσε, πετάχθηκαν πρὸς τὰ ἔξω οἱ κόρες τῶν ὀφθαλμῶν του (καὶ αὐτὸς ἦταν ὁ Μαξιμί- νος), ὁ ἄλλος ἔγινε μανιακὸς καὶ ὁ ἄλλος ὑπέπεσε σὲ παρόμοια συμφορά, καὶ ἔτσι ἔφυγαν ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτή. Ἀπὸ ἐκείνους πάλι πού ἀσκοῦσαν τότε μαζί του τὴν ἐξουσία, ὁ θεῖος του ἀπὸ τὸν πατέρα, πού μὲ σφοδρὸ ζῆλο ἄσκησε τὴ βία ἐναντίον μας καὶ τόλμησε νὰ ἀγγίξῃ μὲ τὰ μολυσμένα χέρια του τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ πού δὲν ἀρκέσθηκε σ' αὐτά, ἀλλὰ προχώρησε σὲ ἀκόμη μεγαλύτερη βεβύλωση (ἀφοῦ τὰ ξεδίπλωσε δηλαδὴ καὶ τὰ τοποθέτησε πάνω στὸ ἔδαφος ἀπλωμένα κάθισε πάνω σ' αὐτά), δέχθηκε ἀμέσως τὴν τιμωρία γιὰ τὸ παράνομο αὐτὸ κάθισμα. Γιατὶ σάπισαν τὰ γεννητικά του ὄργανα καὶ γέννησαν σκουλήκια, καὶ γιὰ νὰ ἀποδειχθῇ, ὅτι ἡ νόσος ἦταν θεόσταλη, σφάζοντας οἱ ἰατροὶ ὄρνιθες παχειὲς καὶ προερχόμενες ἀπὸ ξένες χῶρες, τὶς τοποθετοῦσαν κοντὰ στὰ σάπια μέλη, προσπαθώντας ἔτσι ν' ἀποσπᾶσουν τὰ σκουλήκια. Τὰ σκουλήκια ὅμως δὲν ἀποχωροῦσαν ἀλλ' ἔμεναν γερὰ κολλημένα πάνω στὰ σάπια μέλη καὶ ἔτσι, ἀφοῦ τὸν κατέφαγαν γιὰ πολλές ἡμέρες, τὸν ὠδήγησαν σὲ κακὸ θάνατο⁴¹. Κάποιος ἄλλος πάλι, πού εἶχε τοποθετηθῆ φύλακας στὰ βασιλικά θησαυροφυλάκια, προτοῦ περάσῃ τὸ κατώφλι τῶν ἀνακτόρων, ξαφνικὰ ἔπεσε κάτω σπαράσσοντας ἀπὸ πόνου, δεχόμενος καὶ αὐτὸς τιμωρία γιὰ κάποια ἄλλη παρόμοια παρανομία⁴².

Αὐτὰ λοιπὸν καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ (γιατὶ δὲν εἶναι καιρὸς νὰ τὰ διηγοῦμαι τώρα ὅλα) φέρνοντας στὴ σκέψη του ὁ μιαρὸς, φοβήθηκε νὰ ἐπεκτείνῃ περισσότερο τὸ τόλμημά του. Καὶ ὅτι αὐτὰ δὲν τὰ λέγω τώρα πλάθοντάς τα μὲ τὴ φαντασία μου, θὰ μᾶς γίνῃ φανερὸ ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἔγιναν στὴ συνέχεια ἀπὸ τὸν ἴδιο· τώρα ὅμως ἄς συνεχίσωμε τὴ διήγησή μας, γιὰ νὰ δοῦμε τί συνέβηκε μετὰ. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ, πού δείχνει ὄχι μόνο τὴ δύναμη, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπερίγραπτη φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἅγιος

42. Αὐτὸς εἶναι ὁ ταμίας Φίλιξ, ὁ ὁποῖος ἦταν Χριστιανὸς καὶ ἀπεσκίρτησε ἀπὸ τὴν εὐσέβεια χάριν τοῦ βασιλέως. Αὐτόθι.

τῶν ἱερῶν εἴσω περιβόλων ἦν, ἐν οἷς καὶ πρότερον ἐτύγγανεν ὢν, πρὶν εἰς τὴν Δάφνην ἐλθεῖν, ὁ δὲ πονηρὸς δαίμων ἐμάνθανεν εὐθέως ὅτι μάτην αὐτῷ τὰ τῆς ἀπάτης μεμηχάνηται καὶ ὅτι οὐ πρὸς νεκρὸν τὸν ἀγῶνα εἶχεν, ἀλλὰ πρὸς ζῶντα καὶ ἐνεργοῦντα, καὶ οὐκ 5 αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντων δαιμόνων ἰσχυρότερον. Παρακαλέσας γὰρ τὸν Θεὸν ἀφεῖναι πῦρ εἰς τὸν νεών, τὴν τε ὄροφὴν κατέφλεξε πᾶσαν καὶ τὸ εἶδωλον μέχρις ἐσχάτων ἀφανίσας ποδῶν, τέφραν τε ἀποφήνας καὶ κόνιν, ἀφήκεν ἐστάναι τοὺς τοίχους ἅπαντας. Καὶ εἴ τις ἐπισταίῃ τῷ τόπῳ νῦν, οὐκ ἂν εἴποι πυρὸς ἔργον εἶ- 10 ναι τὸ γεγονός· οὐδὲ γὰρ ἄτακτος, οὐδὲ ὡς ἐξ ὕλης ἀψύχου γέγονεν ἢ πυρπόλῳσις, ἀλλ' ὡσπερ τινὸς χειρὸς περιαγούσης τὸ πῦρ καὶ δεικνυούσης τίνων μὲν φείσασθαι, τίνα δὲ ἀναλῶσαι ἐχρῆν, οὕτως εὐρύθμως καὶ τεχνικῶς ὁ ναὸς ἐκκεκάλυπται καὶ οὐ τοῖς ἐμπεπρησμένοις ἀπλῶς, ἀλλὰ τοῖς ἀρτίους μὲν ἔχουσι τοὺς περιβόλους, 15 στέγης δὲ δεομένοις μόνης προσέοικεν. Τὰ τε γὰρ ἄλλα καὶ οἱ κίονες οἳ τε τὸν ὄροφον ἀνέχοντες, οἳ τε τὰ προπύλαια ἅπαντες ἐστήκασιν, πλὴν τοῦ περὶ τὸν ὀπισθεν δόμον ἑνός· καὶ οὗτος δὲ οὐχ ἀπλῶς ἀφέθη διακλασθῆναι τότε, ἀλλὰ δι' αἰτίαν, ἦν μετὰ ταῦτα ἐροῦμεν.

20 Τούτου δὴ συμβάντος, ἄγεται μὲν εἰς δικαστήριον εὐθέως ὁ τοῦ δαίμονος ἱερεὺς καὶ τὸν αἴτιον ἠναγκάζετο λέγειν, ὡς δὲ οὐκ εἶχεν, ἐξαγκωνίσαντες αὐτὸν καὶ πολλὰς ἐπιθέντες πληγὰς, εἶτα μετεωρίσαντες καὶ τὰς πλευρὰς διαζαίνοντες ἐμάνθανον πλέον οὐδέν, ἀλλ' ἐγίνετο παρόμοιον τῷ ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. 25 Καὶ γὰρ τότε ἐτάγησαν μὲν οἱ στρατιῶται τὸ σῶμα φυλάττειν τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα μὴ ἐκγένηται, φησί, κακουργῆσαι περὶ τὴν κλοπὴν τοῖς μαθηταῖς· τὸ δὲ πρᾶγμα εἰς τοῦτο ἐξέβαινε, ὥστε μηδὲ ἀναίσχυντον πρόφασιν ὑπολειφθῆναι τοῖς βουλομένοις περὶ τὴν πίστιν τῆς ἀναστάσεως κακουργεῖν. Καὶ ἐνταῦθα εἴλκετο μὲν ὁ ἱερεὺς, ἵνα μὴ 30 θείας ὀργῆς, ἀλλ' ἀνθρωπίνης κακουργίας ἔργον εἶναι μαρτυρήσῃ

μάρτυρας δηλαδή βρέθηκε μέσα στον ιερό χώρο στον οποίο ήταν και προηγουμένως, προτού μεταφερθῆ στή Δάφνη, ἐνῶ ὁ πονηρός δαίμονας μάθαινε ἀμέσως, ὅτι μάταια μηχανεύθηκε τὴν ὅλη ἀπάτη καὶ ὅτι ὁ ἀγώνας του δὲν ἦταν πρὸς νεκρόν, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνον πού εἶναι ζωντανός καὶ ἐνεργεῖ, καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι ἰσχυρότερος ὄχι μόνο ἀπ' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς δαίμονες. Γιατί, ἀφοῦ παρακάλεσε τὸν Θεὸ νὰ ρίξη φωτιὰ στὸν ναό, κατέκαυσε καὶ τὴν ὄροφὴ ὀλόκληρη καὶ τὸ ἄγαλμα τὸ συνέτριψε ἀπὸ τὸ κεφάλι μέχρι τὰ πόδια, μεταβάλλοντας αὐτὸ σὲ στάχτη καὶ σκόνῃ καὶ ἀφήνοντας ὄρθιους μόνο τοὺς τοίχους. Ἐὰν κάποιος ἐπισκεφθῆ τώρα τὸν τόπο, δὲν θὰ πῆ ὅτι ἡ καταστροφὴ εἶναι ἔργο τοῦ πυρός· γιατί ἡ πυρπόληση δὲν ἐγίνε ἄτακτα οὔτε προκλήθηκε ἀπὸ ἄψυχα ὑλικά, ἀλλὰ σὰν νὰ ὠδηγοῦσε κάποιο ἀόρατο χέρι τὸ πῦρ καὶ ἔδειχνε τί ἔπρεπε νὰ καῖ καὶ τί ὄχι. ἔτσι κάκε με κάθε τάξη καὶ τρόπο τεχνικὸ ἢ στέγη τοῦ ναοῦ, ὥστε νὰ φαίνεται ὅτι δὲν ὑπέστη ἐμπρησμό, ἀλλὰ μοιάζει μὲ οἶκημα πού ἔχει ἄρτιους τοὺς περιβόλους καὶ τοῦ λείπει μόνο ἡ στέγη. Γιατί μαζί με τὰ ἄλλα παραμένουν ὄρθιοι καὶ οἱ κίονες πού συγκρατοῦν τὴν ὄροφὴ καὶ τὰ προπύλαια, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα, πού βρισκόταν στὸ πίσω μέρος τοῦ οἰκοδομήματος· καὶ ὁ κίονας αὐτὸς δὲν ἐπιτράπηκε νὰ θραυσθῆ τότε χωρὶς αἰτία, ἀλλὰ γιὰ τὴν αἰτία πού θὰ σᾶς τὴν πῶ στή συνέχεια..

Μετὰ τὸν ἐμπρησμό δηλαδή ὠδηγήθηκε ἀμέσως ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνα στὸ δικαστήριον καὶ ἐξαναγκαζόταν νὰ φανερώσῃ τὸν αἴτιον τοῦ ἐμπρησμοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἤξερε τίποτε, τὸν ἔδεσαν ὀπισθάγκωνα καὶ τοῦ προξένησαν πολλές πληγὲς ἀπὸ τὰ κτυπήματα. Στὴ συνέχεια τὸν κρέμασαν καὶ τοῦ ἐγδερναν τὰ πλευρά, μὴ μπορώντας ὅμως νὰ μάθουν τίποτε περισσότερο, ἀλλὰ συνέβαινε κάτι παρόμοιο μὲ ἐκεῖνο πού συνέβηκε κατὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. Γιατί καὶ τότε διατάχθηκαν οἱ στρατιῶτες νὰ φυλάσσουν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, ὥστε νὰ μὴ συμβῆ, λέγει, νὰ διαπράξουν οἱ μαθητὲς τὸ κακούργημα τῆς κλοπῆς. Τὸ πρᾶγμα αὐτὸ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα, νὰ μὴ ἀπομείνῃ καμμιά ἀδιάντροπη δικαιολογία σ' ἐκεῖνους πού ἠθελαν νὰ κακουργήσουν στήν πίστη τῆς Ἀναστάσεως. Καὶ ἐδῶ πάλι ὁ ἱερεὺς συρόταν στὰ βασανιστήρια γιὰ νὰ μαρτυρήσῃ ὅτι τὸ γεγονός ἦταν ἔργο ἀνθρώπινης κακουργίας καὶ ὄχι θείας ὀργῆς, ἀλλὰ καταβασανιζόμενος καὶ κακοποιούμενος καὶ μὴ μπορώντας ν'

τὸ γεγονός· στρεβλούμενος δὲ καὶ αἰκίζόμενος καὶ οὐδένα ἔχων ἐκδοῦναι, ἐμαρτύρει θεόπεμπτον εἶναι τὸ πῦρ, ὡς μηδὲ τοῖς ἀναισχυντεῖν βουλομένοις εἶναι τινα λόγον λοιπόν.

Ἄλλ' ὅπερ πρὸ μικροῦ θέλων εἰπεῖν ἀνεβαλόμην, τοῦτο νῦν
 5 εὐκαίρως ἐρῶ· τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ὅτι τῷ φόβῳ διέσεισεν αὐτοῦ
 τὴν ψυχὴν ὁ μάρτυς, ὡς μὴ περαιτέρω τῇ τόλμῃ προελθεῖν. Οὐ γὰρ
 δὴ που τὸν μὲν ἱερέα, καὶ ὃν ἐν τοσαύτῃ πρότερον ἦγε τιμῇ, τοσοῦ-
 τοις ὑπὲρ τῆς ὀροφῆς περιέβαλλε κακοῖς καὶ θηρίου μᾶλλον αἰμο-
 βόρου διεσπάραττεν, τάχα δ' ἂν καὶ ἀπεγεύσατο τῶν σαρκῶν, εἰ
 10 μὴ πᾶσι τὸ πρᾶγμα ἐδόκει εἶναι μυσαρὸν· τὸν δὲ ἅγιον αὐτὸ τοῦ
 δαίμονος τὸ στόμα ἐμφράζαντα πάλιν εἰς τὴν πόλιν ἤγεν, ὥστε ἐν
 πλείονι εἶναι τιμῇ. Εἰ γὰρ καὶ μὴ πρότερον, ὅτε τὴν ἤτταν ὁ δαίμων
 ὠμολόγησεν, ἀλλὰ μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν πάντα ἀνέτρεψεν ἂν καὶ
 ἀπώλεσε καὶ κατέφλεξε τὴν λάρνακα, τὸ μαρτύριον ἐκάτερον, τό
 15 τε ἐν τῇ Δάφνῃ, τό τε ἐν τῇ πόλει, εἰ μὴ θυμοῦ ὁ φόβος ἦν μείζων
 καὶ τῆς ἀθυμίας ἐκράτει τὸ δέος. Ἔθος γὰρ τοῖς πολλοῖς τῶν ἀν-
 θρώπων, ὅταν ὑπὸ ὀργῆς κατεσχηθῶσι καὶ λύπης, κἂν μὴ τοὺς αἰ-
 τίους λάβωσι τῶν παθῶν, εἰς τοὺς ἐμπίπτοντας ἀπλῶς καὶ ὑπό-
 πτους ἀφιέναι τὴν ὀργήν. Οὐ πόρρω δὲ τῆς ὑποψίας ταύτης ὁ μάρ-
 20 τυς ἦν· ἅμα τε γὰρ αὐτὸς εἰς τὴν πόλιν ἀφίκετο καὶ τὸ πῦρ ἤλθεν
 εἰς τὸν ναόν. Ἄλλ' ὅπερ ἔφην, πάθος ἐμάχετο πάθει καὶ ὀργῆς
 ἐκράτει δειλία.

Ἐνόησον γάρ μοι τίς ἦν ὁ χρηστός ἐκεῖνος εἰς τὸ προάστειον
 ἀνιῶν, καὶ τὸ μὲν μαρτύριον ὀρῶν ἐστηκός, τὸν δὲ νεῶν ἐμπεπρη-
 25 σμένον καὶ τὸ εἶδωλον ἠφανισμένον καὶ τὰ ἀναθήματα ἀνηλωμένα
 καὶ τῆς τε ἑαυτοῦ φιλοτιμίας καὶ τῆς σατανικῆς πομπῆς πᾶσαν ἐξ-
 ηρημένην ὑπόμνησιν. Εἰ γὰρ μήτε θυμὸς αὐτὸν μήτε ἀθυμία ταῦτα
 ὀρῶντα εἰσήει, τὴν γοῦν αἰσχύνην οὐκ ἂν ἤνευκε καὶ τὸν πολλὸν γέ-
 λωτα, ἀλλ' ἐξέτεινεν ἂν τὰς ἀνόμους χεῖρας καὶ ἐπὶ τὸ τοῦ μακα-
 30 ρίου μαρτύριον, εἰ μὴ τοῦτο ὅπερ εἶπον κατεῖχεν αὐτόν. Οὐδὲ γὰρ
 μικρὸν ἦν τὸ γεγονός, ἀλλὰ πᾶσαν μὲν τῶν Ἑλλήνων τὴν παρρη-

ἀποδῶση σὲ κανένα τὴν εὐθύνη, μαρτυροῦσε ὅτι τὸ πῦρ ἦταν θεόσταλτο, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχη πλέον καμμιά δικαιολογία καὶ σ' ἐκείνους πού ἤθελαν νὰ συμπεριφέρονται μὲ ἀδιαντροπιά.

Ἄλλ' ἐκεῖνο πού ἤθελα νὰ πῶ προηγουμένως καὶ τὸ ἀνέβαλα, αὐτὸ θὰ τὸ πῶ τώρα πού εἶναι εὐκαιρία. Καὶ ποιό εἶναι αὐτό; Ὅτι ὁ μάρτυρας τάραξε μὲ τὸν φόβο τὴν ψυχὴ τοῦ βασιλέως, ὥστε νὰ μὴ προχωρήσῃ παρὰ πέρα τὸ τόλμημά του. Ὅμως τὸν ἱερέα, τὸν ὁποῖο προηγουμένως περιέβαλλε μὲ τόση τιμὴ, μὲ τόσα κακὰ τὸν περιέβαλε ἐξ αἰτίας τοῦ ἐμπρησμοῦ τῆς ὀροφῆς καὶ τὸν κατασπάραττε περισσότερο καὶ ἀπὸ αἰμοβόρο θηρίο, καὶ ἴσως νὰ ἔτρωγε καὶ τὶς σάρκες του, ἂν τὸ πρᾶγμα δὲν φαινόταν σὲ ὄλους βδελυρό. Τὸν ἅγιο ὅμως, πού ἔφραξε τὸ στόμα τοῦ δαίμονα, τὸν μετέφερε πάλι στὴν πόλη, ὥστε νὰ ἀπολαμβάνῃ μεγαλύτερες τιμές. Πραγματικά, ἂν ὁ φόβος δὲν ἦταν μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν θυμὸ καὶ τὸ δέος δὲν ὑπερίσχυε τῆς λύπης, ἔπρεπε ὁ βασιλεὺς, ἂν ὄχι πρωτύτερα, ὅταν ὁ δαίμονας ὡμολόγησε τὴν ἥττα, ἀλλὰ μετὰ τὸν ἐμπρησμὸ νὰ καταστρέψῃ καὶ νὰ ἐξαφανίσῃ τὰ πάντα καὶ νὰ κατακαύσῃ τὴ λειψανοθήκη καὶ τὰ δυὸ μαρτύρια, καὶ αὐτὸ πού βρίσκεται στὴ Δάφνη καὶ ἐκεῖνο πού εἶναι στὴν πόλη. Γιατὶ συνήθως πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν κυριευθοῦν ἀπὸ ὀργὴ καὶ λύπη, κι ἂν ἀκόμη δὲν βροῦν τοὺς αἰτίους αὐτῶν τῶν παθῶν, ἀφήνουν τὴν ὀργὴ τους νὰ ξεσπάσῃ σ' ἐκείνους πού θὰ βρεθοῦν τυχαῖα μπραστὰ τους καὶ σ' ἐκείνους πού ὑποπτεύονται. Καὶ ὁ μάρτυρας λοιπὸν δὲν ἦταν ἔξω ἀπὸ τὴν ὑποψία αὐτῆ· γιατί μόλις αὐτὸς ἔφθασε στὴν πόλη, συνέβηκε καὶ ἡ πυρκαϊὰ στὸν ναό. Ἄλλά, ὅπως εἶπα, τὸ ἓνα πάθος πολεμοῦσε τὸ ἄλλο καὶ ἡ δειλία ἦταν ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴν ὀργή.

Πραγματικὰ σκέψου, σὲ παρακαλῶ, σὲ ποιά κατάσταση βρισκόταν ὁ ἀνόητος βασιλεὺς ἀνεβαίνοντας στὸ προάστειο καὶ βλέποντας τὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου νὰ παραμένῃ σῶο, ἐνῶ ὁ ναὸς τῶν εἰδώλων νὰ εἶναι καμμένος, τὸ εἶδωλο κατεστραμμένο, τὰ ἀφιερῶματα ἐξαφανισμένα ἀπὸ τὸ πῦρ καὶ νὰ μὴ ὑπάρχη τίποτε πού νὰ θυμίζῃ τὸ καύχημά του καὶ ὅλη ἐκείνη τὴ σατανικὴ διαδόμπευση. Γιατί, κι ἂν ἀκόμη δὲν τὸν κυρίεψε οὔτε θυμὸς οὔτε λύπη βλέποντας ὅλα αὐτά, δὲν θὰ μπορούσε νὰ ὑποφέρῃ τὴ ντροπὴ καὶ τὴ μεγάλη γελοιοποίηση, ἀλλὰ θ' ἄπλωνε ὅπωςδῆποτε τὰ παράνομα χέρια του ἐναντίον τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου, ἂν δὲν τὸν συγκρατοῦσε αὐτὸ πού

σίαν ἐξέκοψεν, ἅπασαν δὲ τὴν εὐφροσύνην ἔσβεσε, τοσαύτην δὲ τῆς ἀθυμίας τὴν ἀχλὺν αὐτοῖς κατεσκέδασεν, ὅσῃν ἂν εἰ πάντες ἀπολώλεσαν οἱ ναοί.

18. Καὶ ὅτι οὐ κομπάζων λέγω ταῦτα, αὐτὰ παραθήσομαι τὰ 5
ρήματα τῶν ὀδυρμῶν καὶ τῆς μονωδίας, ἣν εἰς τὸν δαίμονα τοῦτον ὁ τῆς πόλεως τότε εἰργάσατο σοφιστής. Ἔχει δὲ οὕτως ἡ τῶν θρήνων ἀρχή. «Ἄνδρες, ὧν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀχλὺς κατακέχυται, ὥσπερ οὖν καὶ τοῖς ἔμοις, μήτε καλὴν ἔτι, μήτε μεγάλην καλῶμεν τήνδε τὴν πόλιν». Εἶτα εἰπὼν τινα περὶ τοῦ μύθου τῆς Δάφνης καὶ 10
διαλεχθεῖς (οὐ γὰρ ἅπαντα ἐνθεῖναι τὸν λόγον ἐνταῦθα καιρός, ὑπὲρ τοῦ μὴ μῆκος ἐπεισαγαγεῖν περιττόν), λέγει, ὅτι ὁ Περσῶν βασιλεύς ποτε ὁ τὴν πόλιν ἐλὼν, ἐφείσατο τοῦ νεώ· τὰ δὲ ρήματά ἐστι ταῦτα· «ὁ μὲν στρατὸν ἐφ' ἡμᾶς ἀγαγὼν, ὤρετο αὐτῷ βέλτιον εἶναι σεσῶσθαι τὸν νεῶν καὶ τὸ κάλλος τοῦ ἀγάλματος ἐκράτει θυμοῦ 15
βαρβαρικοῦ· νῦν δέ, ἤλιε καὶ γῆ, τίς ἦ πόθεν ὁ πολέμιος οὗτος, ὃς οὐδὲ ὀπλιτῶν, οὐδὲ ἰπέων, οὔτε ψιλῶν τινῶν δεηθεῖς μικρῶ σπινθῆρι πάντα ἀνάλωσεν;».

Εἶτα δεικνύς, ὅτι αὐτοῦ τότε ἐκράτησεν ὁ μακάριος, ὅτε μάλιστα ἦνθει τὰ τῶν Ἑλλήνων θυσίαις καὶ τελεταῖς, φησί· «καὶ δὴ 20
καὶ ἡμῖν τὸν νεῶν ὁ μὲν πολὺς ἐκεῖνος κατακλυσμὸς οὐ παρέσυρεν, ἐν αἰθρία δὲ καὶ τῆς νεφέλης παρελθούσης κατενήνεκται»· νεφέλην καὶ κατακλυσμὸν τὸν τοῦ προτέρου βασιλέως καιρὸν καλῶν. Καὶ πάλιν μικρὸν προελθὼν, αὐτὸ δὴ τοῦτο πικροτέρως ἀποδύρεται λέγων· «εἶτα διψῶντων μὲν σοι τῶν βωμῶν αἵματος, ἔμενες, 25
Ἄπολλον, φρουρὸς ἀκριβῆς τῆς Δάφνης καὶ ραθυμούμενος· ἔστι δὲ ὄπη καὶ προπηλακιζόμενος περικοπτόμενός τε τὸν ἔξω κόσμον ἠνέσχου· νῦν δὲ μετὰ πολλὰ μὲν πρόβατα, πολλοὺς δὲ βοῦς, στόμα βασιλέως ὄσιον τῷ παιδί δεξάμενος, ἰδὼν ὃν προύλεγες, ὀφθεῖς ὑπὸ τοῦ μεμνημένου, πονηροῦ γειτονήματος ἀπαλλαγεῖς νεκροῦ 30
τινος ἐνχολοῦντος ἐγγύθεν, ἐκ μέσης τῆς θεραπείας ἀποπεπήδηκας. Πόθεν ἔτι φιλοτιμησόμεθα πρὸς ἄνδρας ἱερῶν μεμνημένους καὶ ἀγαλμάτων;».

43. Δηλαδή ὁ ἐθνικὸς ρήτορας καὶ διδάσκαλος τοῦ Χρυσοστόμου Λιβάνιος.

44. Δηλαδή ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Σαπῶρ ὁ Α', ὁ ὁποῖος τὸ 255 μ.Χ. κურίευσε καὶ κατέστρεψε τὴν Ἀντιόχεια.

εἶπα. Γιατί δὲν ἦταν μικρὸ τὸ γεγονός, ἀλλ' ἀφαίρησε ὅλη τὴ παρρησία τῶν Ἐθνικῶν, ἔσβησε ὅλη τὴν εὐφροσύνη, σκόρπισε μὲ τὴ λύπη τόση καταχνιά, ὅση ἂν εἶχαν καταστραφῆ ὅλοι οἱ ναοὶ τους.

18. Καὶ ὅτι αὐτὰ δὲν τὰ λέγω κομπάζοντας, θὰ σᾶς ἀναφέρω τὰ ἴδια τὰ λόγια τῶν ὀδυρμῶν καὶ τῆς μονωδίας, τὴν ὁποία ἀφιέρωσε τότε ὁ ἐπίτιμος σοφιστὴς τῆς πόλεως⁴³ στὸν Ἀπόλλωνα. Ἔτσι ἀρχίζουν οἱ θρηνοί. «Ἄνδρες, ποὺ ἀπλώθηκε στὰ μάτια σας, ὅπως βέβαια καὶ στὰ δικά μου, καταχνιά, ἃς μὴ ἀποκαλοῦμε πιά τὴν πόλη αὐτὴ οὔτε καλὴ οὔτε μεγάλη». Ἐπειτα, ἀφοῦ εἶπε λίγα γιὰ τὸν μῦθο τῆς Δάφνης (γιατὶ δὲν εἶναι καιρὸς νὰ παραθέσω τώρα ὀλόκληρο τὸν λόγο, γιὰ νὰ μὴ προσθέσω στὸ λόγο μῆκος περιττό), λέγει, ὅτι κάποτε ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν⁴⁴ ποὺ κυρίευσε τὴν πόλη, δὲν ἐπέτρεψε νὰ καταστραφῆ ὁ ναός· τὰ λόγια του εἶναι αὐτά. «Αὐτὸς ποὺ ὠδήγησε στρατὸ ἐναντίον μας, ἔκρινε ὅτι εἶναι καλύτερα γι' αὐτὸν νὰ διασωθῆ ὁ ναός, καὶ τὸ κάλλος τοῦ ἀγάλματος συγκράτησε τὸν βαρβαρικὸ θυμό. Τώρα ὅμως, ἤλιε καὶ γῆ, ποιὸς εἶναι καὶ ἀπὸ ποῦ ἦλθε ὁ ἐχθρὸς αὐτός, ὁ ὁποῖος χωρὶς νὰ χρειασθῆ οὔτε ὀπλιῖτες οὔτε ἰππεῖς οὔτε κάποιους τοξότες, κατέστρεψε τὰ πάντα μὲ ἓνα μικρὸ σπινθῆρα ;».

Ἐπειτα, γιὰ νὰ δείξῃ, ὅτι ὁ ἅγιος τότε ἀποδείχθηκε ἰσχυρότερος ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα, ὅταν μάλιστα ἀνθοῦσαν τὰ τῶν Ἐθνικῶν μὲ τις πολλὰς θυσίες καὶ τις τελετές, λέγει· «καὶ ἐνῶ ὁ μέγας ἐκεῖνος κατακλυσμὸς δὲν παρέσυρε τὸν ναὸ μας, μεταβλήθηκε σὲ ἐρείπιο σὲ καιρὸ αἶθριο καὶ ἐνῶ πέρασαν τὰ σύννεφα», ὀνομάζοντας «νεφέλη» καὶ «κατακλυσμὸ» τὴν ἐποχὴ τοῦ προηγουμένου βασιλέως. Καὶ πάλι λίγο πιὸ κάτω μὲ μεγαλύτερη πικρία ὀδύρεται γιὰ τὸ ἴδιο αὐτὸ γεγονός, λέγοντας· «ἔπειτα, ἐνῶ οἱ βωμοὶ σου δηψοῦσαν ἀπὸ αἷμα, σύ, Ἀπόλλων, παρέμενες πιστὸς φρουρὸς τῆς Δάφνης, ἂν καὶ εἶχες παραμεληθῆ. Πολλὰς φορὰς μάλιστα ἀνεχόσουν νὰ σὲ ἐξευτελίζουν καὶ νὰ σοῦ ἀφαιροῦν τὸν ἐξωτερικὸ σου διάκοσμο. Τώρα ὅμως, ὕστερα ἀπὸ θυσίες πολλῶν προβάτων καὶ πολλῶν βοδιῶν, ἀφοῦ ἀσπᾶσθηκε στόμα εὐσεβοῦς βασιλέως τὰ πόδια σου, καὶ ἀφοῦ εἶδες αὐτὸν ποὺ προφήτευσεν καὶ σὲ εἶδε αὐτὸς ποὺ προφήτευσεν καὶ ἀπαλλάχθηκες ἀπὸ τὸν πονηρὸ νεκρὸ γείτονα, ποὺ βρισκόταν δίπλα σου καὶ σ' ἐνοχλοῦσε, ἐξαφανίσθηκες μέσα ἀπὸ τὴ λαμπρὴ αὐτὴ λατρεία. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν θὰ δείχνωμε τὴν ἀξιοπρέπειά μας πρὸς ἀνθρώπους, ποὺ ἐνθυμοῦνται τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα;».

Τί λέγεις, ὦ θρηνηδὲ; Ἀτιμαζόμενος μὲν καὶ προπηλακιζόμενος τῆς Δάφνης ἔμενε φρουρὸς ἀσφαλῆς, τιμώμενος δὲ καὶ θεραπευόμενος οὐδὲ τὸν ναὸν ἴσχυσε φυλάξαι τὸν αὐτοῦ, καὶ ταῦτα εἰδώς, ὅτι ἐκείνου πεσόντος εἰς μείζονα ἀτιμίαν καταστήσεται τῆς
 5 προτέρας; Τίς δὲ καὶ ὁ νεκρὸς, ὦ σοφιστά, ὁ τὸν σὸν Θεὸν ἐνοχλῶν; ποῖον τὸ πονηρὸν γειτόνημα; Ἐνταῦθα γὰρ εἰς τὰς τοῦ μακαρίου Βαβύλα ἀνδραγαθίας ἐμπεσὼν καὶ διανήξασθαι τὴν αἰσχύνην οὐκ ἔχων, ἐγκαλυψάμενος ἀπλῶς παρέδραμεν, ὅτι μὲν ὑπὸ τοῦ μάρτυρος ἠνωχλεῖτο καὶ ἐθλίβετο ὁ δαίμων, εἰπὼν, οὐκέτι δὲ
 10 προσθεῖς πῶς τὴν ἦτταν συσκιάσαι σπουδάσας ὁ δαίμων, μᾶλλον αὐτὴν ἐξεκάλυψεν· ἀπλῶς γάρ φησι, «πονηροῦ γειτονήματος ἀπαλλαγείς». Διατί γὰρ οὐ λέγεις, ὦ ληρόσοφε, τὸν νεκρὸν τίς ἦν καὶ διὰ τί μόνος ἠνώχλει σου τὸν Θεὸν καὶ διὰ τί μετεκινεῖτο μόνος; Διὰ τί δὲ καὶ πονηρὸν αὐτὸν γειτόνημα καλεῖς, εἰπέ μοι; Ὅτι τοῦ δαίμο-
 15 νος τὴν ἀπάτην ἤλεγξε; Καὶ μὴν τοῦτο οὐ πονηροῦ τινος γειτονήματος ἔργον ἦν, ὡσπερ οὖν οὐδὲ νεκροῦ, ἀλλὰ καὶ ζῶντος καὶ ἐνεργοῦντος καὶ χρηστοῦ καὶ προστάτου καὶ κηδεμόνος καὶ πάντα ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας πραγματευομένου σωτηρίας, εἴ γε ἐβούλεσθε.

Ἴνα γὰρ ὑμῖν μὴ ἐξῆ ἐπὶ πλέον ἀπατᾶν ἑαυτοὺς καὶ λέγειν,
 20 ὅτι ὀργιζόμενος καὶ ὑπὲρ θυσιῶν ἐγκαλῶν καὶ ὑπὲρ τῆς ἄλλης θεραπείας μεμφόμενος ἀνεχώρησεν ἐκὼν, διὰ τοῦτο αὐτὸν καὶ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου παντὸς ἀπήλασεν, ὃ μάλιστα πάντων φίλον ἦν αὐτῷ καὶ ὃ τῶν ἄλλων οὕτω προετίμησεν, ὡς καὶ ἀτιμαζόμενος προσεδρεύειν αὐτῷ. Σὺ γὰρ τοῦτο προλαβὼν εἶπες· «καὶ ἐν τούτῳ
 25 δὲ τῷ καιρῷ ἐν ᾧ πολλὰ μὲν πρόβατα, πολλοὺς δὲ βοῦς αὐτῷ κατέσφαττεν ὁ βασιλεὺς· ὥστε πανταχόθεν ἐλέγχεσθαι, ὅτι ἀναγκαζόμενος καὶ ὑπὸ μείζονος ὠθούμενος δυνάμεως τὴν Δάφνην ἀπέλιπεν. Ἐνῆν μὲν γὰρ καὶ τοῦ ξοάνου μένοντος διώκειν αὐτόν, ἀλλ' ὑμεῖς οὐκ ἂν ἐπιστεύσατε, ὡσπερ οὖν οὐδὲ πάλαι ὅτε ὑπ' αὐτοῦ πε-
 30 πέδητο, ἀλλ' ἐνέκεισθε θεραπεύοντες. Δι' ὃ πρότερον ἀφείς ἐστάναι τὸ ξόανον, ὅτε μάλιστα ἤρθη τῆς ἀσεβείας ἡ φλόξ, τότε αὐτὸ κατήνεγκε, δεικνὺς ὅτι τὸν νικῶντα οὕτω χρῆ νικᾶν, οὐ τεταπεινωμένων, ἀλλ' αἰρομένων καὶ λαμπρῶν ὄντων περιγινόμενον τῶν

Τί λέγεις, θρηνωδέ; Ὅταν ἀτιμαζόταν καὶ ἐξευτελιζόταν παρέμενε πιστὸς φρουρὸς τῆς Δάφνης, καὶ ὅταν τιμῶνταν καὶ λατρευόταν δὲν μπόρεσε οὔτε τὸν ναὸ του νὰ προφυλάξῃ, καὶ ὅλα αὐτὰ τῇ στιγμῇ πού γνώριζε πολὺ καλά, ὅτι ἂν πέσῃ ὁ ναὸς θὰ κατέληγε σὲ μεγαλύτερη ἀτιμία ἀπὸ τὴν προηγούμενη; Καὶ ποιὸς εἶναι ὁ νεκρὸς, σοφιστὴ, πού ἐνοχλεῖ τὸν Θεό σου; ποιὸς ὁ πονηρὸς γείτονας; Ὑπαινισσόμενος ἐδῶ τὸ ἀνδραγάθημα τοῦ μακαρίου Βαβύλα καὶ μὴ μπορώντας νὰ φανερώσῃ τὴ ντροπὴ, τὸ προσπέρασε ἔτσι συγκαλυμμένο, λέγοντας, ὅτι ὁ δαίμονας ἐνωχλοῦνταν καὶ καταστενοχωροῦνταν ἀπὸ τὸν μάρτυρα, χωρὶς ὅμως νὰ προσθέσῃ καὶ νὰ πῆ, ὅτι, φροντίζοντας ὁ δαίμονας νὰ κρύψῃ τὴν ἥττα, τὴν φανέρωσε περισσότερο. Γιατὶ λέγει ἀπλῶς, ὅτι «ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ κακὸ γείτονα». Γιατί, φλύαρε φιλόσοφε, δὲν λέγεις ποιὸς ἦταν ὁ νεκρὸς καὶ γιατί ἐνωχλοῦσε μόνο αὐτὸς τὸν θεό σου καὶ γιατί μόνο αὐτὸς μετεφερόταν; Πές μου, γιατί τὸν ἀποκαλεῖς καὶ κακὸ γείτονα; Ἐπειδὴ φανέρωσε τὴν ἀπάτη τοῦ δαίμονα; Κι ὅμως αὐτὸ δὲν ἦταν ἔργο κάποιου κακοῦ γείτονα, ὅπως βέβαια οὔτε νεκροῦ, ἀλλὰ κάποιου πού καὶ ζῆ καὶ ἐνεργεῖ καὶ εἶναι ἀγαθὸς καὶ προστάτης καὶ κηδεμόνας καὶ κάμνει τὸ κάθε τι γιὰ τὴ σωτηρία σας, ἂν βέβαια τὸ θέλατε.

Γιὰ νὰ μὴ μπορῆτε πιά νὰ ἀπαταῖτε τὸν ἑαυτό σας καὶ νὰ λέτε, ὅτι ὁ θεὸς σας ἀνεχώρησε μὲ τὴ θέλησή του ὠργισμένος καὶ κατηγορώντας σας γιὰ τὶς θυσίες καὶ μεμφόμενός σας γιὰ ὅλη τὴν ἄλλη λατρεία, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸν ἔδιωξε μακριὰ ἀπ' ὄλο αὐτὸ τὸ μέρος, πού ἦταν περισσότερο ἀπὸ ὅλα ἀγαπητὸ σ' αὐτὸν καὶ τὸ ὁποῖο τόσο πολὺ τὸ προτίμησε ἀπὸ τὰ ἄλλα, ὥστε παρέμεινε σ' αὐτὸ κι ὅταν ἀκόμη ἀτιμαζόταν. Πραγματικὰ σὺ εἶπες πρὶν ἀπὸ λίγο· «Αὐτὸ συνέβηκε σὲ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποία ὁ βασιλεὺς κατέσφαζε γιὰ αὐτὸν πολλὰ πρόβατα καὶ πολλὰ βόδια», ὥστε νὰ γίνεται ἀπὸ παντοῦ φανερό, ὅτι ἐγκατέλειψε τὴν Δάφνη ἐξαναγκαζόμενος καὶ πιεζόμενος ἀπὸ μεγαλύτερη δύναμη. Γιατὶ ἦταν δυνατὸ νὰ διώξῃ τὸν δαίμονα χωρὶς νὰ καταστρέψῃ τὸ ἄγαλμα, ἀλλὰ σεῖς δὲν θὰ τὸ πιστεύατε, ὅπως βέβαια δὲν πιστέψατε καὶ παλαιότερα, ὅταν δέθηκε ἡ γλῶσσα του ἀπὸ τὸν μάρτυρα, ἀλλὰ συνεχίζατε νὰ τὸν λατρεύετε. Γι' αὐτὸ ἄφησε νὰ ὑπάρχῃ προηγουμένως τὸ ἄγαλμα καὶ ὅταν φούντουσε πάρα πολὺ ἡ φλόγα τῆς ἀσέβειας, τότε τὸ κατέστρεψε, γιὰ νὰ δείξῃ, ὅτι πρέπει ὁ νικητὴς ἔτσι νὰ νικᾷ, καταβάλλοντας τοὺς ἐχθροὺς ὄχι

ἐχθρῶν.

Διὰ τί γὰρ αὐτὸς τότε οὐκ ἐκέλευσε τῷ εἰς τὴν Δάφνην αὐτὸν ἀναγαγόντι βασιλεῖ, κατασκάψαι τὸν νεῶν, μεταθεῖναι τὸ ξόανον, ὡσπερ οὖν καὶ τὴν λάρνακα; Ὅτι οὔτε ἐβλάπτετο παρ' αὐτοῦ, οὔτε 5 σαρκικῆς ἔχρηζε συμμαχίας, ἀλλὰ καὶ τότε καὶ νῦν χωρὶς ἀνθρωπίνης αὐτὸν κατέβαλε χειρός. Καὶ τὴν μὲν προτέραν ἡμῖν οὐκ ἐδήλωσε νίκην, ἀλλ' ἐπιστομίσας αὐτὸν μόνον ἠσύχαζε. Τοιοῦτοι γὰρ οἱ ἅγιοι κατορθοῦσθαι βούλονται τὰ πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν μόνον, οὐκ ἔτι δὲ καὶ ἐπιδείκνυσθαι τοῖς πολλοῖς, ὅτι αὐ- 10 τῶν τὰ κατορθώματα, πλὴν εἴ πού τις χρεῖα ἀναγκάσειε· χρεῖαν δὲ τὴν τῶν σωζομένων κηδεμονίαν λέγω πάλιν, ὅπερ τότε ἐγένετο. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ τῆς ἀπάτης ἠῤῥατο κακά, ἐκκαλύπτεται μὲν ἡμῖν ἡ νίκη λοιπόν, ἐκκαλύπτεται δὲ οὐχ ὑπὸ τοῦ νικήσαντος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ νικηθέντος αὐτοῦ. Οὕτω γὰρ ἢ τε μαρτυρία καὶ παρὰ τοῖς 15 ἐχθροῖς ἀνύποπτος ἦν, ὃ τε ἅγιος τὰ περὶ ἑαυτοῦ λέγειν καὶ ἀνάγκης οὔσης ἐξέφυγεν· ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ οὕτω τὰ τῆς πλάνης ἔληγεν, ἀλλ' ἐνέκειντο πάλιν οἱ τῶν λίθων ἀναισθητότεροι τὸν ἠττημένον παρακαλοῦντες καὶ πρὸς οὕτω φανεράν ἀλήθειαν τυφλώττοντες, τηνικαῦτα ἐπαφεῖναι ἠναγκάσθη τῷ ξοάνῳ τὸ πῦρ, ὡστε διὰ τού- 20 του τοῦ ἐμπρησμοῦ ἕτερον τὸν τῆς εἰδωλολατρίας σβέσαι ἐμπρησμόν.

19. Τί οὖν μέμφη τῷ δαίμονι λέγων, ὅτι «ἐκ μέσης τῆς θεραπείας ἀποπεπήδηκας»; Οὐκ ἀπεπήδησεν ἐκῶν, ἀλλ' ἀπηλάθη καὶ ἐξεβλήθη ἄκων καὶ ἀναγκαζόμενος τότε, ὅτε μάλιστα μένειν ἤθελε 25 καὶ διὰ τὴν κνίσσαν καὶ διὰ τὰ θύματα. Ὡσπερ γὰρ εἰς τοῦτο βασιλεύσας ὁ τότε κρατῶν, ἵνα τὰ θρέμματα τῆς οἰκουμένης ἀναλώση πάσης, οὕτως ἀφειδῶς κατέκοπτεν ἐπὶ τῶν βωμῶν πρόβατα καὶ βοῦς καὶ εἰς τοῦτο μανίας ἤλασεν, ὡς καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς δοκούντων ἔτι φιλοσοφεῖν πολλοὺς μάγειρον αὐτὸν καὶ κρεῶν κά- 30 πηλον καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἀποκαλεῖν. Οὐκ ἂν οὖν οὕτω δαψιλοῦς τραπέζης καὶ κνίσσης καὶ καπνοῦ καὶ χειμάρρων αἱμάτων ἀνεχώρησεν ὁ δαίμων ἐκῶν, ὁ καὶ χωρὶς τούτων μένων, ὡς ἔφης,

ὅταν εἶναι ἀνίσχυροι, ἀλλ' ὅταν εἶναι ἰσχυροὶ καὶ λαμπροί.

Γιατί δηλαδή αὐτὸς δὲν διέταξε τὸν βασιλέα τότε πού τὸν μετάρφερε στὴ Δάφνη, νὰ καταστρέψη τὸν ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ νὰ μεταφέρῃ τὸ ἄγαλμα, ὅπως μετέφερε καὶ τὴ λειψανοθήκη; Ἐπειδὴ οὔτε βλαπτόταν ἀπὸ αὐτὸν οὔτε εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἀνθρώπινη συμμαχία, ἀλλὰ καὶ τότε καὶ τώρα τὸν κατέβαλε χωρὶς ἀνθρώπινη βοήθεια. Καὶ τὴν πρηγούμενη βέβαια νίκη του δὲν μᾶς τὴν φανέρωσε, ἀλλὰ τοῦ ἔκλισε ἀπλῶς τὸ στόμα καὶ ἠσύχαζε. Γιατί τέτοιοι εἶναι οἱ ἅγιοι. Θέλουν νὰ κάμνουν θαυμαστὰ πράγματα ἀποβλέποντας στὴ σωτηρία μόνο τῶν ἀνθρώπων, χωρὶς νὰ ἐπιδεικνύονται στοὺς πολλοὺς καὶ νὰ λένε ὅτι εἶναι δικά τους τὰ κατορθώματα, ἐκτὸς ἂν κάπου τὸ ἀπαιτήσῃ κάποια ἀνάγκη· καὶ ὡς ἀνάγκη ἐννοῶ πάλι τὴν προστασία τῶν πιστῶν, πρᾶγμα πού ἔγινε τότε. Ἐπειδὴ δηλαδή τὰ κακὰ τῆς ἀπάτης αὐξάνονταν, φανερώνεται τότε καὶ σὲ μᾶς ἡ νίκη, φανερώνεται ὁμως ὄχι ἀπὸ τὸν νικητὴ, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκεῖνον πού νικήθηκε ἀπὸ αὐτόν. Γιατί ἔτσι καὶ ἡ μαρτυρία δὲν ἦταν ἀναμφισβήτητη ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ὁ ἅγιος, ἂν καὶ ὑπῆρχε ἀνάγκη, ἀπέφυγε νὰ περιαιτολογῆ. Ἐπειδὴ ὁμως οὔτε ἔτσι σταματοῦσε ἡ πλάνη, ἀλλὰ προσέτρεχαν πάλι αὐτοὶ πού εἶναι καὶ ἀπὸ τοὺς λίθους πιὸ ἀναίσθητοι καὶ παρακαλοῦσαν τὸν ἠττημένο, ἔχοντας κλειστὰ τὰ μάτια τους σὲ μιὰ τόσο φανερὴ ἀλήθεια, γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ἀναγκάσθηκε νὰ παραδώσῃ τὸ ἄγαλμα στὴ φωτιά, ὥστε μὲ τὸν ἐμπρησμό αὐτὸν νὰ σβήσῃ ἄλλον ἐμπρησμό, τὸν ἐμπρησμό τῆς εἰδωλολατρίας.

19. Γιατί λοιπὸν κατηγορεῖς τὸν δαίμονα λέγοντας, «ἔφυγες ἀπὸ μιὰ τέτοια λατρεία»; Δὲν ἔφυγε μὲ τὴ θέλησή του, ἀλλ' ἀπελάθηκε καὶ διώχθηκε χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ καὶ ἐξαναγκαζόμενος τότε, ὅταν μάλιστα ἤθελε νὰ παραμείνῃ καὶ γιὰ τὴν κνίσσα καὶ γιὰ τὰ σφάγια. Γιατί ὁ βασιλεὺς τότε, σὰν νὰ ἔγινε γι' αὐτὸ βασιλεύς, γιὰ νὰ ξοδεύσῃ τὰ ζῶα ὅλου τοῦ κόσμου, ἔσφαζε ἐπάνω στοὺς βωμοὺς μὲ τόση ἀφθονία πρόβατα καὶ βόδια, καὶ ἔφθασε σὲ τέτοιο σημεῖο μανίας, ὥστε πολλοὶ καὶ ἀπὸ τοὺς δικούς τους ἀκόμη πού θεωροῦνταν φιλόσοφοι νὰ τὸν ἀποκαλοῦν μάγαιρα καὶ κρεοπώλη καὶ ὅλα τὰ παρόμοια. Δὲν θὰ ἀναχωροῦσε λοιπὸν μὲ τὴ θέλησή του ὁ δαίμονας ἀπὸ μιὰ τόσο πλούσια τράπεζα καὶ ἀπὸ τὴν κνίσσα καὶ τοὺς καπνοὺς καὶ τοὺς ποταμοὺς τῶν αἱμάτων, αὐτὸς πού, ὅπως εἶπες, παρέμενε καὶ χωρὶς αὐτά, ἐξ αἰτίας τοῦ τρελλοῦ ἔρωτά του πρὸς τὴν ἐρωμένη του.

διὰ τὴν πρὸς τὴν ἐρωμένην μανίαν. Ἀλλὰ γὰρ τὸν παρ' ἡμῶν λόγον στήσαντες τέως, πάλιν ἐπακούσωμεν τῶν ὄδουρμῶν τοῦ σοφιστοῦ.

Ἀφείς γὰρ τὸν Ἀπόλλω πρὸς τὸν Δία πάλιν ὀλοφύρεται λέγων· «οἶαν, ὦ Ζεῦ, γνώμης καμνούσης ἀφηρέθημεν ἀνάπαυλαν·
 5 ὡς καθαρὸν μὲν θορύβων ἢ Δάφνη χωρίον, καθαρώτερος δὲ ὀνεῶς, οἶον λιμένος ἐπὶ λιμένι παρ' αὐτῆς πεποιημένου τῆς φύσεως· ἀκυμάντοιν μὲν ἀμφοῖν, πλείω δὲ τὴν ἡσυχίαν παρεχομένου τοῦ δευτέρου. Τίς μὲν οὐκ ἂν αὐτόθι νόσον ἀπέδου; τίς δὲ οὐκ ἂν φόβον; τίς δὲ οὐκ ἂν πένθος· τίς δὲ ἂν ἐπόθησε τὰς μακάρων νήσους;». Ποίαν
 10 ἀνάπαυλιν ἀφηρέθημεν, ὦ μιარέ; πῶς δὲ καθαρώτερος θορύβων ὀνεῶς καὶ λιμὴν ἀκύμαντος, ἔνθα αὐλοὶ καὶ τύμπανα καὶ κραιπάλαι καὶ κῶμοι καὶ μέθαι; «Τίς οὐκ ἂν αὐτόθι, φησί, νόσον ἀπέδου;» Τίς μὲν οὖν τῶν προσκειμένων σοι οὐκ ἂν ἐδέξατο νόσον αὐτόθι, εἰ καὶ πρότερον ὑγιαίνων ἐτύγχανε καὶ νόσον τὴν πασῶν χαλεπωτά-
 15 την; Ὁ γὰρ τὸν δαίμονα προσκυνῶν καὶ τῆς Δάφνης τὴν ὑπόθεσιν ἀκούων καὶ τοῦ θεοῦ τὴν μανίαν τοσαύτην ὄρων, ὡς καὶ καταποθείσης τῆς ἐρωμένης ἔτι προσεδρεύειν τῷ τόπῳ καὶ τῷ φυτῷ, πόσῃ ἐκεῖθεν οὐκ ἂν ἐδέξατο φλόγα μανίας; πόσον χειμῶνα; πόσον θόρυβον; πόσῃ νόσον; πόσον πάθος; Τοῦτο οὖν ἀνάπαυλαν καλεῖς
 20 ψυχῆς καὶ λιμένα ἀκύμαντον; τοῦτο νόσων ἀπαλλαγὴν; Καὶ τί θαυμαστὸν εἰ τὰ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις τίθεσαι; Καὶ γὰρ οἱ μαινόμενοι τῶν πραγμάτων οὐδενὸς ὡς ἔχει φύσεως αἰσθάνονται, ἀλλὰ ἐναντίας τοῖς οὔσι τὰς ψήφους ἐκφέρουσιν.

«Ὀλύμπια μὲν οὐ μάλα πόρρω»· πάλιν γὰρ ἐπὶ τὸν θρῆνον
 25 ἐλεύσομαι, δεικνὺς ὄσῃν ἅπαντες οἱ τότε τὴν πόλιν οἰκοῦντες Ἕλληνες ἐδέξαντο τὴν πληγὴν καὶ ὡς οὐκ ἂν τοῦτο πρῶτως ἦνεγκεν ὀ βασιλεὺς, ἀλλὰ πάντα θυμὸν εἰς τὴν τοῦ μάρτυρος λάρνακα ἀφῆκεν ἂν, εἰ μὴ φόβῳ κατείχετο μείζονι. Τί οὖν φησιν; «Ὀλύμπια μὲν οὐ μάλα πόρρω· συγκαλέσει δὲ ἡ πανήγυρις τὰς πόλεις, αἱ δὲ ἤξουσι
 30 βοῦς ἄγουσαι τῷ Ἀπόλλωνι θυσίαν. Τί δράσομεν; ποῖ καταδυσό-

Ἄλλ' ὅμως ἄς σταματήσω τώρα τὸν λόγο μου καὶ ἄς ἀκούσωμε πάλι τοὺς θρήνους τοῦ σοφιστῆ.

Ἄφοῦ ἄφησε λοιπὸν τὸν Ἀπόλλωνα, στρέφει τοὺς θρήνους τοῦ πρὸς τὸν Δία, λέγοντας· «πῶς μᾶς ἀφαιρέθηκε, Ζεῦ, μιὰ τέτοια ἀνάπαυση τοῦ κουρασμένου μυαλοῦ μας! Γιατὶ ἡ Δάφνη ἦταν τόσο καθαρὸ ἀπὸ θορύβους μέρος καὶ ἀκόμη πῶς καθαρὸς ὁ ναὸς, σὰν νὰ δημιούργησε ἡ φύση ἓνα λιμάνι μέσα σὲ ἓνα ἄλλο λιμάνι, πὺ καὶ τὰ δυὸ ἦταν ἀκύμαντα, ἀλλὰ τὸ δεύτερο παρεῖχε μεγαλύτερη ἡσυχία. Ποιὸς δὲν θεραπεύθηκε ἐκεῖ ἀπὸ τὴν ἀσθένειά του; ποιὸς δὲν ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὸν φόβο του; ποιὸς δὲν ξέχασε ἐκεῖ τὸ πένθος του; ποιὸς βρισκόμενος ἐκεῖ δὲν πόθησε τὰ μακάρια νησιά; Ποιὰ ἀνάπαυση μᾶς ἀφαιρέθηκε, μιὰρὲ; πῶς ὁ ναὸς ἦταν ὁ πῶς καθαρὸς ἀπὸ θορύβους καὶ λιμάνι ἀκύμαντο, τῆ στιγμῆ πὺ ἐκεῖ παίζονταν αὐλοὶ καὶ τύμπανα καὶ συνέβαιναν κραιπάλες καὶ τρελλῆς διασκεδάσεις καὶ μέθες; Ποιὸς, λέγει, δὲν ἀπαλλάχθηκε ἐκεῖ ἀπὸ τὴν ἀσθένειά του; Ἀντίθετα, ποιὸς ἀπὸ τοὺς δικούς σου, κι ἂν ἀκόμη προηγουμένως ἦταν ὑγιῆς, πηγαίνοντας ἐκεῖ δὲν ἀσθένησε, καὶ μάλιστα ἀπὸ ἀσθένεια χειρότερη ἀπ' ὅλες; Γιατὶ ἐκεῖνος πὺ προσκυνεῖ τὸν δαίμονα καὶ ἀκούει τὴν ἱστορία τῆς Δάφνης καὶ βλέπει τὴν τόσο μεγάλη μανία τοῦ θεοῦ, ὥστε, καὶ ἐνῶ κατάπιε ἡ γῆ τὴν ἐρωμένη του, αὐτὸς ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ ἀκόμη στὸν τόπο καὶ δίπλα στὸ φυτό, πόση φλόγα ἐρωτικῆς μανίας δὲν θὰ δεχόταν ἀπὸ ἐκεῖ; πόση τρικυμία; πόσο θόρυβο; πόση ἀσθένεια; πόσο πάθος; Αὐτὸ λοιπὸν ὀνομάζεις ἀνάπαυση ψυχῆς καὶ λιμάνι ἀκύμαντο; αὐτὸ εἶναι ἀπαλλαγὴ ἀσθενειῶν; Καὶ τί τὸ ἀξιοθαύμαστο πὺ σὺ παρουσιάζεις τὰ ἀντίθετα μὲ τὰ ἀντίθετα; Γιατὶ καὶ οἱ μανιακοὶ δὲν ἀντιλαμβάνονται κανενὸς πράγματος τὴν πραγματικὴ φύση, ἀλλ' ἐκφράζουν γνῶμες ἀντίθετες πρὸς τὴν πραγματικότητα.

«Τὰ Ὀλύμπια δὲν εἶναι πολὺ μακριά». Θὰ ἐπανέλθω πάλι στὸν θρήνο, γιὰ νὰ δείξω πόσο μεγάλο πλῆγμα δέχθηκαν οἱ Ἐθνικοὶ ἐκεῖνοι πὺ κατοικοῦσαν τότε στὴν πόλη καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν θὰ τὸ ἀνεχόταν αὐτὸ μὲ ἡρεμία, ἀλλὰ θ' ἄφηνε νὰ ξεσπάσῃ ὁλος ὁ θυμὸς του ἐπάνω στὴ λειψανοθήκη τοῦ μάρτυρα, ἂν δὲν ἦταν κυριευμένος ἀπὸ φόβο μεγαλύτερο ἀπὸ τὸν θυμὸ του. Τί λέγει λοιπὸν; «Τὰ Ὀλύμπια δὲν εἶναι πολὺ μακριά. Τὸ πανηγύρι θὰ συγκεντρώσῃ ἐδῶ τίς πόλεις πὺ θὰ ἔλθουν καὶ θὰ προσφέρουν βόδια θυσία στὸν

μεθα; τίς ἡμῖν θεῶν διαστήσει τὴν γῆν; ποῖος κήρυξ, ποῖα σάλπιγξ
 οὐχ ὑποκινήσει δάκρυον; τίς ἐορτὴν ἐρεῖ τὰ Ὀλύμπια, τοῦ πτώματος
 ἐγγύθεν ἐπεμβάλλοντος ὄδυρμόν; Δὸς τόξα μοι κερουλκά, φησὶν ἡ
 τραγωδία· ἐγὼ δὲ λέγω καὶ μαντικῆς τι μικρόν, ὅπως τῇ μὲν ἔλω,
 5 τῇ δὲ τοξεύσω τὸν δράσαντα. Ὡ τὸλμης ἀσεβοῦς! ὦ ψυχῆς μιαρᾶς!
 ὦ θρασείας χειρός! Τίτύός τις οὗτος ἕτερος, ἢ Ἴδας, ὁ ἀδελφὸς Λυγ-
 κέως, οὐ μέγας μὲν ὥσπερ ἐκεῖνος, οὐδὲ τοξότης ὥσπερ οὗτος, ἀλλ'
 ἐν τούτῳ εἰδὼς τὸ κατὰ θεῶν μαίνεσθαι. Τούς μὲν Ἀλωέως ἔτι δια-
 νοουμένους τὰς τῶν θεῶν ἐπιβουλάς θανάτῳ κατέπαυσας, Ἄπολ-
 10 λον, τούτῳ δὲ πόρρωθεν φέροντι τὸ πῦρ οὐκ ἀπήνητησεν οἷστος ἐπ'
 αὐτὴν πετόμενος τὴν καρδίαν. Ὡ δεξιᾶς τελχῖνος. ὦ πυρὸς ἀδίκου.
 Ποῦ ποτε ἄρα τὸ πρῶτον ἔπεσε; τί τοῦ κακοῦ τὸ προοίμιον; ἼΑρα ἐξ
 ὀροφῆς ἀρξάμενον ἐπὶ τὰ ἄλλα προύβη, τὴν κεφαλὴν ἐκείνην, τὸ
 πρόσωπον, τὴν φιάλην, τὴν κίδαριν, τὸν ποδήρη χιτῶνα; Ἡφαιστος
 15 δέ, πυρὸς ταμίας, οὐκ ἠπέιλησε τῷ πυρὶ λυμαιομένῳ, τὴν χάριν
 ὀφείλων τῷ θεῷ μηνύματος ἀρχαίου· ἀλλ' οὐδὲ ὁ Ζεὺς, ὄμβρων
 ἡνίας ἔχων, ὕδωρ ἀφῆκεν ἐπὶ τὴν φλόγα καὶ ταῦτα Λυδῶν ποτε βα-
 σιλεῖ δυστυχήσαντι σβέσας πυράν. Τί πρῶτον ἄρα πρὸς αὐτὸν εἶπεν
 ὁ τὸν πόλεμον ἀράμενος; πόθεν ποτὲ τὸ θάρσος; πῶς δὲ ἐφύλαξε τὴν
 20 ὀρμὴν; πῶς δὲ οὐκ ἔλυσε τὸ δόγμα, τοῦ θεοῦ τὸ κάλλος αἰδε-
 σθεῖς;». Μέχρι τίνος οὐ διαβλέψεις, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, ταῦτα
 ἀνθρωπίνης εἶναι λέγων χειρός, καὶ ὥσπερ οἱ παραπαίοντες ἐναν-
 τιολογῶν καὶ σαυτῷ μαχόμενος; Εἰ γὰρ τὸν Περσῶν βασιλέα καὶ
 τοσαύτην ἄγοντα στρατιὰν καὶ τὴν πόλιν ἐλόντα καὶ τὰ λοιπὰ τῶν
 25 ἱερῶν ἐμπρήσαντα καὶ τὴν δᾶδα μετὰ χειρας ἔχοντα, καὶ προσάγειν
 αὐτὴν ἤδη τούτῳ μέλλοντα τῷ ναῷ, μετέβαλεν ὁ δαίμων (καὶ γὰρ
 καὶ ταῦτα ἐν ἀρχῇ τῆς μονωδίας ἔλεγεσ θρηνηῶν, οὕτως εἰπών·
 «τόν τοι βασιλέα Περσῶν, τοῦ νῦν τούτου πολεμοῦντος πρόγονον,

45. Σοφοκλέους, *Τρῶες*, ἀπόσπ. 738.

46. Ἦταν υἱὸς τοῦ Δία καὶ τῆς Γῆς.

47. Ὁ Ἴδας, κατὰ τὴν παράδοση τῶν Αἰτωλῶν, ἀπήγαγε μὲ τὴ θέλησή της ἀπὸ τὸν ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα τὴν Μάρπησσα· τὸ γεγονός αὐτὸ τὸν ὠδήγησε σὲ μονομαχία μὲ τὸν Ἀπόλλωνα· ἐπενέβη ὁ Δίας καὶ τοὺς ἐχώρισε, ἐπετρέποντας στὴν Μάρπησσα νὰ ἐκλέξη τὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς δύο. Αὐτὴ προτίμησε τὸν Ἴδα.

48. Ὁ Ἀλωεύς ἦταν πατέρας τοῦ Ἐφιάλτη καὶ τοῦ Ὡτου.

Ἐπόλλωνα». Τί θὰ κάνωμε; ποῦ θὰ ἐξαφανισθοῦμε; ποιός ἀπὸ τοὺς θεοὺς θὰ μᾶς ἀνοίξη τὴ γῆ; ποιός κήρυκας, ποιά σάλπιγγα δὲν θὰ προκαλέσῃ δάκρυα; ποιός θὰ ὀνομάσῃ ἑορτὴ τὰ Ὀλύμπια, τὴ στιγμὴ πού τὰ ἐρείπια ἐκεῖ πλησίον τοῦ ναοῦ προκαλοῦν ὄδυρμούς; «Δός μου», λέγει ἡ τραγωδία⁴⁵, «τόξα κατασκευασμένα ἀπὸ κέρατα». Ἐγὼ ὅμως λέγω, νὰ μοῦ δώσης καὶ κάποια μαντικὴ ἰκανότητα, γιὰ νὰ βρῶ μ' αὐτὴν τὸν δράστη καὶ μὲ τὸ τόξο νὰ τὸν τοξεύσω. Πῶ πῶ τόλμη ἀσεβῆς! Πῶ πῶ ψυχὴ μιαρὴ! Πῶ πῶ χέρι θρασύ! Ὁ δράστης αὐτὸς εἶναι ἓνας ἄλλος Τίτυος⁴⁶ ἢ Ἴδας⁴⁷, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Λυγκέως, ὄχι βέβαια μέγας, ὅπως ἐκεῖνος, οὔτε τοξότης, ὅπως αὐτός, ἀλλὰ γνωρίζει ἓνα καὶ μόνο πρᾶγμα, νὰ φέρεται μὲ μανία πρὸς τοὺς θεοὺς. «Καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Ἀλυέως⁴⁸, πού οἱ ἐπιβουλές τους ἐναντίον τῶν θεῶν βρίσκονταν στὴ σκέψη τους, τὰ σταμάτησες, Ἐπόλλωνα, μὲ τὸν θάνατο, ἐνῶ αὐτὸν πού ἔφερε ἀπὸ μακριὰ τὸ πῦρ δὲν τὸν συνάντησε κανένα ἰπτάμενο βέλος γιὰ νὰ καρφωθῇ στὴν καρδιά του. Πῶ πῶ ἄφοβο χέρι! πῶ πῶ ἄδικο πῦρ! Ποῦ ἄραγε ἔπεσε πρῶτα ὁ σπινθήρας; Ποιά εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ; Ἄραγε ἄρχισε ἀπὸ τὴν ὀροφὴ καὶ προχώρησε στὰ ἄλλα, στὴν κεφαλὴ δηλαδὴ τοῦ εἰδώλου, στὸ πρόσωπο, στὸ χρυσὸ κύπελλο, στὴν περικεφαλαία, στὸν ποδήρη χιτῶνα; Καὶ ὁ Ἑφαιστος, ὁ θεὸς τῆς φωτιᾶς, δὲν σταμάτησε τὴν καταστροφικὴ φωτιά, ἂν καὶ χρεωστοῦσε χάρις στὸν θεὸ γιὰ κάποιο μήνυμα πού τοῦ ἔφερε παλαιά. Ἄλλ' οὔτε καὶ ὁ Ζεὺς, πού κρατεῖ τὰ χαλινάρια τῶν βροχῶν, ἄφησε νὰ πέσῃ νερὸ στὴ φωτιά, ἂν καὶ κάποτε ἔσβησε τὴ φωτιὰ πού ἀπειλοῦσε τὸν δυστυχῆ βασιλέα τῶν Λυδῶν. Τί εἶπε ἄραγε πρῶτα στὸν θεὸ ἐκεῖνος πού ἄρχισε τὸν πόλεμο; ἀπὸ ποῦ πῆρε τὸ θάρρος; πῶς κράτησε τὴν ὀρμὴ του; πῶς δὲν ἄλλαξε γνώμη, σεβόμενος τὴν ὀμορφιὰ τοῦ θεοῦ;». Μέχρι τότε, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, δὲν θὰ θελήσης νὰ δῆς τὴν πραγματικότητά καὶ νὰ σταματήσης νὰ λές, ὅτι αὐτὸ εἶναι ἔργο ἀνθρώπινου χεριοῦ, ἀντιφάσκοντας ὅπως ἀκριβῶς οἱ μεθυσμένοι καὶ πολεμώντας τὸν ἑαυτό σου; Γιατί, ἂν τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, πού ὠδηγοῦσε τόση μεγάλη στρατιὰ καὶ κυρίευσε τὴν πόλιν καὶ κατέκαυσε τοὺς ὑπόλοιπους ναοὺς, καὶ κρατώντας στὸ χέρι του τὴν δάδα ἦταν ἔτοιμος νὰ πυρπολήσῃ καὶ αὐτὸν τὸν ναό, τοῦ ἄλλαξε τὴν γνώμη ὁ θεὸς (γιατὶ αὐτὰ ἔλεγες στὴν ἀρχὴ τῆς μονωδίας καὶ θρηνοῦσες ὡς ἐξῆς· «τὸν βασιλέα λοιπὸν τῶν Περσῶν, τὸν πρόγο-

προδοσίᾳ τὸ ἄστυ λαβόντα καὶ ἐμπρήσαντα, χωρήσαντα ἐπὶ Δαφ-
 νην ὡς τὸ αὐτὸ δράσοντα, μετέβαλεν ὁ Θεὸς καὶ τὴν δᾶδα ρίψας
 προσεκύνησε τῷ Ἀπόλλωνι· οὕτως αὐτὸν κατεπράυνέ τε καὶ διήλ-
 λαξε φανείς»), ὁ δὴ θυμοῦ βαρβαρικοῦ καὶ τοσαύτης περιγεγόμενος
 5 στρατιᾶς, ὡς ἔφης, καὶ δυνηθεὶς τότε τὸν κίνδυνον διαφυγεῖν (λέ-
 γεις δὲ ὅτι καὶ τοὺς Ἀλωέως παῖδας διανοουμένους τὰς τῶν θεῶν
 ἐπιβουλάς θανάτῳ κατέπαυσε), πῶς οὖν ὁ τοσαῦτα δυνηθεὶς, οὐδὲν
 τοιοῦτον εἰργάσατο νῦν; Καίτοι εἰ μηδὲν ἕτερον, τὸν γοῦν ἱερέα
 σπαραττόμενον ἀδίκως ἐλεῆσαι ἐχρῆν, φανερόν καταστήσαντα τὸν
 10 ἐπίβουλον. Καὶ εἰ τότε παρὰ τὸν ἐμπρησμόν διέφυγεν, ὅτε γοῦν ὁ
 δείλαιος ἐκεῖνος κρεμάμενος διωρῦττετο τὰς πλευρὰς καὶ τὸν ἐργα-
 σάμενον ἀπαιτούμενος εἶπεῖν οὐκ εἶχε, τότε παραστήναι ἐχρῆν καὶ
 ἐκδοῦναι τὸν δράσαντα, ἢ καὶ καταμηνῦσαι μόνον, εἶγε ἐκδοῦναι
 οὐκ ἴσχυεν· νῦν δὲ περιορᾷ μὲν ὁ ἀχάριστος καὶ ἀγνώμων τὸν αὐ-
 15 τοῦ θεραπευτὴν καταξαινόμενον ἀλόγως, περιορᾷ δὲ τὸν βασιλέα
 μετὰ τοσαύτας θυσίας καταγελώμενον.

Καὶ γὰρ ὡς μαινόμενον καὶ παραπαίοντα πάντες ἐγέλων αὐ-
 τόν, ὅτε εἰς τὸν ἄθλιον ἐκεῖνον ἠφίει τὴν ὀργήν. Πῶς δὲ ὁ τοῦ βα-
 σιλέως τὴν παρουσίαν ἔτι μακρὰν ὄντος προλέγων (καὶ γὰρ καὶ
 20 τοῦτο ἀνωτέρω τούτων ἐθρήνεις), τὸν πλησίον ἐστῶτα καὶ κατα-
 καίοντα αὐτὸν οὐκ εἶδε; Καίτοι γε μαντικὸν αὐτὸν εἶναί φατε καὶ
 ἄλλοις ἄλλας διανέμοντες τέχνας καθάπερ ἀνθρώποις τοῖς ὑμετέ-
 ροις θεοῖς· τούτῳ τὴν μαντικὴν ἀνεθήκατε καὶ οὐδὲ μεταδοῦναι αὐ-
 τόν σοι τῆς τέχνης ἀξιοῖς. Πῶς οὖν τὰς οἰκείας οὐκ ἔγνω συμφο-
 25 ράς; καίτοι τοῦτο οὐδ' ἂν ἄνδρα διέλαθεν. Ἄλλ' ἄρα μὴ ἐκάθευδεν
 ἀπτομένου τοῦ πυρός; Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἀναίσθητός τις ἐστίν, ὡς
 αὐτῷ τῆς φλογὸς προσφερομένης μὴ διαναστῆναι εὐθέως καὶ τὸν
 προσάγοντα κατασχεῖν. Ἀληθῶς «Ἕλληνες ἀεὶ παῖδες, γέρον δὲ

νο αὐτοῦ πού μᾶς πολεμᾷ τώρα, ὁ ὁποῖος κυρίευσε μὲ προδοσία τὴν πόλη καὶ τὴν πυρπόλησε, ὅταν προχώρησε νὰ κάνη τὸ ἴδιο καὶ στὴ Δάφνη, ὁ θεὸς τοῦ ἄλλαξε τὴ γνώμη, καὶ ἀφοῦ ἔρριψε κάτω τὴ δάδα προσκύνησε τὸν Ἀπόλλωνα». Τόσο πολὺ τὸν καταπραΰνε καὶ τοῦ ἄλλαξε τὶς διαθέσεις του ἐμφανιζόμενος μπροστά του»). Αὐτὸς λοιπὸν πού νίκησε τὸν θυμὸ τῶν βαρβάρων καθὼς καὶ τόσο μεγαλοστρατό, ὅπως εἶπες, καὶ μπόρεσε τότε ν' ἀποφύγη τὸν κίνδυνο (γιατὶ λὲς ὅτι καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Ἀλωέως, πού εἶχαν στὴ σκέψη τους τὶς ἐπιβουλὲς ἐναντίον τῶν θεῶν, τὰ σταμάτησε μὲ τὸν θάνατο), πῶς λοιπὸν αὐτὸς πού μπόρεσε καὶ ἔκαμε τόσα, δὲν μπόρεσε νὰ κάμη τώρα κάτι τέτοιο; Ἄν καὶ βέβαια, ἂν τίποτε ἄλλο, ἔπρεπε τοῦλάχιστο νὰ λυπηθῆ τὸν ἱερέα πού βασανιζόταν ἄδικα καὶ νὰ φανερώσῃ τὸν δράστη. Κι ἂν τότε προκάλεσε τὸν ἐμπρησμὸ καὶ διέφυγε, ὅταν εἶχαν κρεμάσει τὸν ταλαίπωρο ἱερέα καὶ τοῦ ξέσχίζαν τὰ πλευρά του ἐπειδὴ τὸν ἐρωτοῦσαν καὶ δὲν μπορούσε νὰ πῆ ποιὸς ἦταν ὁ δράστης, ἔπρεπε τότε νὰ παρουσιασθῆ ὁ Ἀπόλλωνας καὶ νὰ παραδώσῃ τὸν δράστη, ἢ, ἂν δὲν μπορούσε νὰ τὸν παραδώσῃ, νὰ τὸν φανερώσῃ μόνο. Ὁ ἀχάριστος ὅμως καὶ ἀγνώμονας Ἀπόλλωνας παραβλέπει τώρα καὶ τὸν ἱερέα πού ἄδικα καταξοσχίζεται, παραβλέπει καὶ τὸν βασιλέα πού μετὰ ἀπὸ τόσες θυσίαι γίνεται καταγέλαστος.

Πραγματικὰ ὅλοι γελοῦσαν σὰν νὰ ἦταν τρελλὸς καὶ ἀνισόρροπος, βλέποντάς τον ν' ἀφήνῃ τὸν θυμὸ του νὰ ξεσπάσῃ πάνω στὸν ἄθλιο ἱερέα. Καὶ πῶς ἐκεῖνος πού προφήτευσε τοῦ βασιλέως τὸν ἐρχομὸ, ἂν καὶ βρισκόταν ἀκόμη πολὺ μακριὰ (γιατὶ καὶ αὐτὸ τὸ θρηνοῦσες πιὸ πάνω), αὐτὸν πού ἦταν δίπλα του καὶ ἔβαλε τὴ φωτιά δὲν τὸν εἶδε; Ἄν καὶ βέβαια λέτε ὅτι αὐτὸς ἔχει μαντικὲς ἰκανότητες, καὶ ὅπως στοὺς ἄλλους θεοὺς σας ἀπονέμετε διάφορες τέχνες, σὰν νὰ εἶναι ἄνθρωποι, ἔτσι σ' αὐτὸν ἀποδώσατε τὴ μαντικὴ τέχνη, ἀλλ' ὅμως δὲν τοῦ ζητᾷς νὰ μεταδώσῃ καὶ σὲ σένα τὴν τέχνη του. Πῶς λοιπὸν δὲν ἀντιλήφθηκε τὶς συμφορὲς του; Ἄν καὶ αὐτὸ δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ διαφύγη τὴν προσοχὴ ἀνθρώπου. Μήπως ὅμως κοιμῶταν τὴν στιγμὴ πού ἀναβε ἡ φωτιά; Ἀλλὰ κανεὶς δὲν εἶναι τόσο ἀναίσθητος, ὥστε νὰ μὴ σηκωθῆ ἀμέσως τὴν ὥρα πού τοῦ βάζουν φωτιά καὶ νὰ συλλάβῃ τὸν ἐμπρηστή. Πραγματικὰ «οἱ Ἕλληνας εἶναι πάντοτε παιδιὰ καὶ κανεὶς Ἕλληνας δὲν εἶναι γέροντας»⁴⁹.

Ἑλλην οὐδεὶς». Δέον γὰρ τὴν οἰκείαν ἄνοιαν θρηνεῖν, ὅτι τῶν πραγμάτων βοῶντων τὴν τῶν δαιμόνων ἀπάτην, οὐδὲ οὕτως ἀφίστασθε, ἀλλ' ἐκδόντες ἑαυτοὺς εἰς ἀπώλειαν καὶ τὴν ὑμετέραν ἀποδόμενοι σωτηρίαν, ἄγεσθε δίκην θρεμμάτων, ἧπερ ἂν κελεύω-
5 σιν ἔπεσθαι, οἳ κάθησθε ζοάνων πενθοῦντες ἀπώλειαν.

Σὺ δὲ καὶ τόξα ἀπαιτεῖς οὐδὲν ἐκείνου τοῦ ταῦτα ἐν τῇ τραγωδίᾳ λέγοντος διεστηκῶς. Πῶς γὰρ οὐ μανία πρόδηλος καὶ σαφῆς προσδοκᾷν τι τοῖς ὄπλοις τούτοις ἀνύειν, ἃ τὸν κεκτημένον οὐδὲν ὦνησεν; Εἰ μὲν γὰρ αὐτὸς μείζονα καὶ τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐμ-
10 πειρίαν τοῦ δαίμονος ἔχειν φῆς, οὐκ ἐχρῆν αὐτὸν τιμᾶν ἀμαθέστερόν τε ὄντα καὶ ἀσθενέστερον, ἐν οἷς αὐτὸν φατε πάντων κρατεῖν. Εἰ δὲ τῶν πρωτείων ἐκείνῳ παραχωρεῖς, ἂν τε τοξεύειν, ἂν τε μαντεύεσθαι δέη, πῶς ἐν τῷ μέρει τῆς τέχνης ταῦτα προσεδόκησας δράσειν, ἅπερ ὁ τὴν ὄλην ἔχων οὐκ ἴσχυσε;

15 20. Γέλως ταῦτα καὶ λῆρος. Οὔτε γὰρ εἶχε τι μαντικῆς, οὔτε κἂν εἶχεν ἦνυεν ἂν. Οὐ γὰρ ἐστίν, οὐκ ἐστίν ὁ ταῦτα ἐργασάμενος ἀνὴρ, ἀλλὰ θεία τις δύναμις. Καὶ τὴν αἰτίαν δὲ μετὰ ταῦτα ἐρῶ· τέως δὲ ἄξιον μαθεῖν ὑπὲρ ὧν ἀγνωμοσύνην ἐγκαλεῖ τῷ Ἑφαιστῷ οὕτως ἰπῶς λέγων· «Ἑφαιστος δέ, πυρὸς ταμίας, οὐκ ἠπειλήσεν τῷ πυρὶ
20 λυμαινομένῳ, τὴν χάριν ὀφείλων τῷ θεῷ μηνύματος ἀρχαίου». Ποίαν χάριν; ποίου μηνύματος ἀρχαίου εἶπέ; Διὰ τί κρύπτεις σου τὰ σεμνὰ τῶν θεῶν κατορθώματα; Εἰ γὰρ καὶ τὴν χάριν εἶπες αὐτήν, μᾶλλον ἂν ἀγνώμονα τὸν Ἑφαιστον ἔδειξας. Ἄλλ' αἰσχύνῃ καὶ ἐρυθρίας· οὐκοῦν ἡμεῖς μετὰ παρρησίας ἐροῦμεν τὰ σά. Τίς οὖν ἢ
25 χάρις;

Ἐρασθέντα ποτὲ τὸν Ἄρην τῆς Ἀφροδίτης καὶ τὸν Ἑφαιστον (ἄνδρα γὰρ αὐτῆς εἶναι) δεδοικότα, τὴν ἀπουσίαν ἐπιτηρήσαντα τὴν ἐκείνου, πρὸς αὐτὴν εἰσελθεῖν φασί. Τὸν δὲ Ἀπόλλω θεασάμενον μιγνυμένους αὐτούς, ἀπελθόντα πρὸς τὸν Ἑφαιστον τὴν
30 μοιχείαν κατειπεῖν· ἐλθόντα δὲ ἐκείνον καὶ ἀμφοτέρους ἐπὶ τῆς κλίνης εὐρόντα, δεσμὰ αὐτοῖς οὕτως ὡς εἶχον περιβαλόντα, καλέσαι

Γιατί, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ θρηνηῖτε γιὰ τὴν παραφροσύνη σας, ἀφοῦ τὰ ἴδια τὰ πράγματα διακηρύττουν τὴν ἀπάτη τῶν δαιμόνων, σεῖς οὔτε ἔτσι ἀπομακρύνεσθε ἀπ' αὐτούς, ἀλλά, ἀφοῦ παραδώσατε τὸν ἑαυτὸ σας στὴν καταστροφή καὶ πωλήσατε τὴ σωτηρία σας, ὀδηγεῖσθε σὰν ζῶα καὶ πηγαίνετε ὅπου σᾶς διατάξουν, καὶ κάθεσθε καὶ θρηνεῖτε τὴν καταστροφή τῶν εἰδώλων.

Σὺ πάλι ζητᾶς καὶ τόξα, μὴ διαφέροντας σὲ τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τὰ λέγει αὐτὰ στὴν τραγωδία. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ὀλοφάνερη καὶ πασίγνωστη μανία τὸ νὰ περιμένη κανεὶς νὰ κατορθώσῃ κάτι μὲ τὰ ὄπλα αὐτά, τὰ ὁποῖα δὲν ὠφέλησαν σὲ τίποτε ἐκεῖνον ποὺ τὰ εἶχε; Γιατί, ἂν λὲς ἐσὺ, ὅτι ἔχεις μεγαλύτερη καὶ τὴν τέχνη καὶ τὴν ἐμπειρία ἀπὸ τὸν δαίμονα Ἀπόλλωνα, δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν τιμᾶτε, ἀφοῦ εἶναι πιὸ ἀμαθὴς καὶ πιὸ ἀνίσχυρος σ' αὐτὰ ποὺ λέτε ὅτι ὑπερέχει ὄλων. Ἄν ὅμως παραχωρῆς τὰ πρωτεῖα σ' ἐκεῖνον, ὅταν χρειάζεται νὰ τοξεύσῃς ἢ νὰ ἀσκήσῃς τὴ μαντικὴ πῶς ἐλπίζεις νὰ καταφέρῃς αὐτὰ ἐσὺ ποὺ κατέχεις ἓνα μόνο μέρος τῆς τέχνης, τὴ στιγμή ποὺ δὲν μπόρεσε ἐκεῖνος ποὺ κατέχει ὅλη τὴν τέχνη;⁵⁰

20. Αὐτὰ εἶναι γελοῖα πράγματα καὶ φλυαρίες. Καθ' ὅσον οὔτε εἶχε καμμιά μαντικὴ ἰκανότητα, οὔτε ἂν εἶχε θὰ μπερῶσε νὰ κάμῃ κάτι. Γιατί δὲν εἶναι, δὲν εἶναι ἄνθρωπος αὐτὸς ποὺ ἔκαμε ὅλα αὐτά, ἀλλὰ κάποια θεϊκὴ δύναμη. Καὶ θὰ σᾶς πῶ τὴν αἰτία ἀργότερα: προηγουμένως ὅμως ἀξίζει νὰ μάθετε τὸν λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο κατηγορεῖ ὡς ἀγνώμονα τὸν Ἥφαιστο, λέγοντας τὰ ἐξῆς: «καὶ ὁ Ἥφαιστος, ὁ θεὸς τῆς φωτιᾶς, δὲν σταμάτησε τὴ φωτιὰ ποὺ κατέστρεφε τὰ πάντα, ἂν καὶ χρεωστοῦσε χάρη στὸν Ἀπόλλωνα γιὰ κάποιο μήνυμα παλαιό». Πές, ποιά χάρη; ποῖο μήνυμα παλαιό; Γιατί κρύβεις τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τῶν θεῶν; Γιατί, ἂν ἔλεγες καὶ τὴ χάρη αὐτή, θὰ παρουσίαζες περισσότερο ἀγνώμονα τὸν Ἥφαιστο. Ἀλλὰ ντρέπεσαι καὶ κοκκινίζεις. Γι' αὐτὸ λοιπὸν θὰ φανερώσω ἐγὼ τὰ δικά σας. Ποιά ἦταν λοιπὸν ἡ χάρη;

Κάποτε ὁ Ἄρης ἐρωτεύθηκε τὴν Ἀφροδίτη καὶ ἐπειδὴ φοβήθηκε τὸν Ἥφαιστο (ποὺ ἦταν ὁ ἄνδρας τῆς), παρακολούθησε πότε θὰ ἀπουσίαζε καὶ εἰσῆλθε, λέγουν, στὸν κοιτῶνα τῆς. Ὁ Ἀπόλλωνας ὅμως τοὺς εἶδε νὰ κάνουν ἔρωτα καὶ πῆγε στὸν Ἥφαιστο γιὰ νὰ τοῦ ἀναφέρῃ τὴ μοιχεία. Πῆγε τότε ὁ Ἥφαιστος καὶ τοὺς συνέλεβε καὶ τοὺς δύο ἐπάνω στὸ κρεβάτι, τοὺς ἔδεσε μὲ δεσμὰ στὴν κατά-

τε τοὺς θεοὺς ἐπὶ τὴν ἀσχήμονα θεωρίαν καὶ ταύτην τῆς μοιχείας εἰσπράξασθαι δίκην αὐτοῦς. Ταύτης οὖν τῆς χάριτος ὀφειλέτην ὄντα τὸν Ἥφαιστον, καιροῦ καλοῦντος, ἀγνωμονῆσαι περὶ τὴν ἀντίδοσίν φησι. Τί οὖν καὶ ὁ Ζεὺς, ᾧ βέλτιστε; καὶ γὰρ καὶ τούτῳ πάλιν ἀπή-
 5 νειαν ἐγκαλεῖς. «Ἄλλ' οὐδὲ ὁ Ζεὺς», λέγων, «ὄμβρων ἠνίας ἔχων, ὕδωρ ἀφῆκεν ἐπὶ τὴν φλόγα, καὶ ταῦτα Λυδῶν ποτε βασιλεῖ δυστυχήσαντι σβέσας πυράν». Ἄλλα γὰρ καλῶς ποιῶν ἀνέμνησας ἡμᾶς καὶ τοῦ Λυδοῦ· καὶ γὰρ κάκεινον ὁ μιαρὸς οὗτος δαίμων ἠπάτησεν ἐλπίσι φυσήσας κεναιῖς, καὶ εἰς προὔπτον κακὸν ἐμβαλὼν. Καὶ εἰ μὴ
 10 φιλόανθρωπος ἦν ὁ Κῦρος, οὐδὲ ἂν αὐτὸν ὤνυσεν ὁ Ζεὺς. Ὡστε μάτην ἐγκαλεῖς τῷ Διὶ ὡς προτιμήσαντι τοῦ παιδὸς τὸν Λυδόν· οὐδὲ γὰρ ἑαυτῷ ἔνθα μάλιστα πασῶν ἐτιμᾶτο πόλεων, τὴν Ρωμύλου λέγω, κεραυνωθεὶς ἤμυνεν. Ἐπακούσωμεν δὲ καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ θρήνου ρημάτων· οὕτω γὰρ τὸ πένθος εἰσόμεθα καλῶς, ὃ κατέσχεν
 15 αὐτῶν τὰς ψυχάς.

«Ἄνδρες, ἔλκομαι τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ, καὶ μοι πρὸ τῶν ὀμμάτων ἴστησιν ὁ λογισμὸς τὸν τύπον, ἡμερότητα μορφῆς, ἀπαλότητα δέρρης, ἐν λίθῳ καὶ ταῦτα, ζωστήρα περὶ τῷ στήθει συνάγοντα χιτῶνα χρυσοῦν, ὡς αὐτοῦ τὰ μὲν ἐνιζάνειν, τὰ
 20 δὲ ὑπανίστασθαι. Τὸ δὲ ὄλον σχῆμα τίνος οὐκ ἂν ζέοντα ἐκοίμισε θυμόν; Ἐρκει γὰρ ἄδοντι μέλος, καὶ πού τις καὶ ἤκουσεν, ὡς φασιν, ἐν μεσημβρίᾳ κιθαρίζοντος. Ὡτα εὐδαίμονα. Τὸ δὲ ἄσμα ἄρα ἦν ἔπαινος τῆς γῆς, ἣ μοί φαίνεται καὶ σπένδειν ἀπὸ τῆς χρυσῆς κυάθου, ὅτι τὴν κόρην ἔκρυσσε ραγεῖσά τε καὶ συνελθοῦσα». Εἶτα
 25 μικρὰ πρὸς τὸν ἐμπρησμὸν ὀλοφυρόμενος, «ἐβόα μὲν», φησὶν, «ὀδοιπόρος ἀνιούσης τῆς αὐγῆς, ἐκυκᾶτο δ' ἐφ' ὕλην Δάφνης ἔνοικος ἰέρεια τοῦ θεοῦ· πληγαὶ δὲ στέρνων καὶ οἰμωγὴ τις ὄξεια διὰ χωρίου πολυδένδρους δραμοῦσα πίπτει μὲν εἰς τὸ ἄστυ δεινὴ τε καὶ

51. Προτίμησε δηλαδή ὁ Ζεὺς νὰ βοηθήσῃ τὸν Κροῖσο παρὰ τὸν Ἀπόλλωνα.

52. Βλ. σημείωση ὑπ' ἀριθ. 8.

σταση εκείνη πού βρίσκονταν και κάλεσε τούς θεούς νὰ δοῦν τὴν αἰσχρὴ πράξη και νὰ τιμωρηθοῦν μὲ τὸν ἐξευτελισμὸ αὐτὸ γιὰ τὴ μοιχεία. Αὐτὴ τὴ χάρη χρεωστοῦσε λοιπὸν ὁ Ἥφαιστος στὸν Ἀπόλλωνα, ἀλλὰ ὅταν τὸν κάλεσε ἡ περίσταση, φάνηκε, λέγει, ἀγνώμονας και δὲν τὴν ἀνταπέδωσε. Ἐπίσης ποιό εἶναι, ἀγαπητέ, και τὸ πταῖσμα τοῦ Δία; Γιατὶ και αὐτὸν τὸν κατηγορεῖς γιὰ σκληρότητα, λέγοντας· «ἀλλ' οὔτε και ὁ Ζεὺς, πού κρατᾷ τὰ χαλινάρια τῶν βροχῶν, ἔρριψε νερὸ στὴ φωτιά, ἂν και ἔσβησε κάποτε τὴ φωτιὰ τοῦ δυστυχισμένου βασιλέως τῶν Λυδῶν». Καλὰ ἔκαμες βέβαια και μᾶς θύμισες και τὸν βασιλέα τῶν Λυδῶν. Γιατὶ και αὐτὸν τὸν ἐξαπάτησε ὁ ἄθλιος ἐκεῖνος δαίμονας, βάζοντάς του ἐλπίδες κενές και ρίχνοντάς τον ἔτσι σὲ πολὺ μεγάλο κακό. Και ἂν ὁ Κῦρος δὲν ἦταν φιλόανθρωπος; οὔτε και αὐτὸν θὰ μπορούσε νὰ τὸν ὠφελήσῃ ὁ Ζεὺς. Ἐπομένως ἄδικα κατηγορεῖς τὸν Δία, ὅτι τάχα προτίμησε ἀντὶ τοῦ παιδιοῦ του τὸν βασιλέα τῶν Λυδῶν⁵¹. Γιατὶ αὐτὸς οὔτε τὸν ἑαυτοῦ μπόρεσε νὰ ὑπερασπίσῃ, ὅταν χτυπήθηκε ἀπὸ κεραυνὸ στὴν πόλη τοῦ Ρωμύλου, στὴν ὁποία τιμῶταν περισσότερο ἀπὸ ὄλες τὶς πόλεις. Ἄς ἀκούσουμε ὁμως και τὰ ὑπόλοιπα λόγια τοῦ θρήνου, γιατί ἔτσι θὰ γνωρίσωμε καλὰ τὸ πένθος πού κυρίευσε τὶς ψυχές τους.

«Ἄνδρες, ἡ ψυχὴ μου ποθεῖ νὰ δῆ τὴ μορφὴ τοῦ θεοῦ και ἡ σκέψη μου φέρνει μπροστὰ στὰ μάτια μου τὸν τύπο του, τὴν ἡμερότητα τῆς μορφῆς του, τὴν ἀπαλότητα τοῦ δέρματός του, πού εἶναι φανερὰ και πάνω στὸν λίθο ἀκόμη, τὴ ζώνη γύρω στὸ στῆθος του νὰ συγκρατῆ τὸν χρυσὸ χιτῶνα, ὥστε ἄλλοῦ νὰ κολλᾷ ἐπάνω του και ἄλλοῦ νὰ σχηματίζῃ πτυχές. Και τὸ ὄλο γενικὰ σχῆμα του τίνος τὸν θυμὸ πού βράζει δὲν θὰ ἀποκοίμιζε; Γιατὶ ἔμοιαζε νὰ τραγουδοῦσε κάποια μελωδία, και κάποιος, ὅπως λένε, τὸν ἄκουσε νὰ παίξῃ κιθάρα σὲ ὦρα μεσημβρίας. Εὐτυχισμένα αὐτιά! Και τὸ ἄσμα αὐτὸ ἦταν ἐγκώμιο πρὸς τὴ γῆ, στὴν ὁποία μοῦ φαίνεται προσφέρει σπονδὴ ἀπὸ τὸ χρυσὸ κύπελλο, γιατί ἀπέκρυσσε τὴν κόρη ἀνοίγοντας και κλείνοντας ξανά»⁵². Μετὰ ἀπὸ λίγο, κλαίγοντας πάλι γιὰ τὸν ἐμπρησμό, λέγει· «κραύγαζε ὁ ὀδοιπόρος τὴν ὦρα πού χάραζε ἡ αὐγὴ και ἡ ἰέρεια τοῦ θεοῦ θρηνοῦσε ἀπαρηγόρητα στὸ δάσος τῆς Δάφνης. Χτυπήματα στὸ στῆθος και ἓνας διαπεραστικὸς φοβερὸς

φρικώδης· ὄμμα δὲ ἄρχοντος ἄρτι γευόμενον ὕπνου, πικρῶ ρήματι τῆς εὐνῆς ἐξανέστησεν. Ὁ δὲ ἐμμανῆς ἤλαυνε, πτερὰ παρ' Ἑρμοῦ ζητῶν, αὐτὸς μὲν ἐπὶ ζήτησιν ἦει τῆς τοῦ κακοῦ ρίζης, φλεγόμενος ἔνδον οὐχ ἦττον ἢ ὁ νεῶς· δοκοὶ δὲ ἐφέροντο κάτω φέρουσαι πῦρ
5 ὄτω πελάσειαν φθείρουσαι, τὸν Ἀπόλλω μὲν εὐθύς, ἅτε καὶ μικρὸν διέχοντα τοῦ στέγους, ἔπειτα δὲ τὰ ἄλλα κάλλη, Μουσῶν οἰκιστῶν εἰκόνας, λίθων ἀστραπᾶς, κιόνων ὥρας. Ὁ δὲ ὄμιλος ὁμοῦ περιεστήκεσαν ὀλοφυρόμενοι, βοηθεῖν δὲ ἀποροῦντες, ὃ καταλαμβάνει τοὺς ἀπὸ τῆς γῆς ναυαγίαν ὀρῶντας, ὧν ἡ βοήθεια δακρῦσαι τὸ γι-
10 νόμενον. Ἡ που μέγαν μὲν ἠγειραν γόον ἐκπηδήσασαι τῶν πηγῶν αἱ νύμφαι, μέγαν δὲ ὁ Ζεὺς ὁ ἐγγύς που καθήμενος, ὁποῖον εἶκος ἐπὶ τιμαῖς υἱέος συγκεχυμέναις, μέγαν δὲ δαιμόνων μυρίων ὄμιλος ἐν τῷ ἄλσει δαιτωμένων, οὐδὲν ἐλάττω θρῆνον ἐκ μέσης τῆς πόλεως ἢ Καλλιόπη, τοῦ χοροποιοῦ τῶν Μουσῶν ἠδικημένου τῷ
15 πυρί». Εἶτα πρὸς τῷ τέλει φησί· «γενοῦ μοι καὶ νῦν Ἄπολλον, οἷόν σε ἐποίησεν ὁ Χρύσης καταρώμενος τοῖς Ἀχαιοῖς, θυμοῦ τε πλήρη καὶ νυκτὶ εἰκότα, ὅτι δὴ σοὶ τὰς στολὰς ἡμῶν ἀποδιδόντων, καὶ ὅσον ἦν ἀπενεχθὲν ἀντικαθιστάντων, προανηρπάσθη τὸ τιμώμενον, οἷον νυμφίου τινὸς πλεκομένων ἤδη στεφάνων ἀπελθόντος».
20 21. Ὁ μὲν θρῆνος οὗτος, μᾶλλον δὲ ὀλίγα τοῦ θρήνου μέρη. Ἐμοὶ δὲ θαυμάζειν ἔπεισι, πῶς ἐφ' οἷς ἐγκαλύπτεσθαι ἐχρῆν, ἐπὶ τούτοις αὐτὸν σεμνύνειν οἶεται, οὐδὲν ἄμεινον ἀκολάστου νέου καὶ αἰσχροῦ κατὰ μεσημβρίαν ποιῶν αὐτὸν κιθαρίζοντα καὶ τοῦ ἄσματος ὑπόθεσιν εἶναι λέγων τὴν ἐρωμένην καὶ ὦτα εὐδαίμονα καλῶν τὰ τῆς
25 ὥδης ἐπακούσαντα τῆς αἰσχροῦς. Καὶ τὸ μὲν τινας τῶν τὴν Δάφνην οἰκούντων δακρῦειν καὶ τοὺς μὲν προσκειμένους αὐτοῖς καὶ τὸν τῆς πόλεως ἄρχοντα φλέγεσθαι καὶ πλεον τῶν θρήνων μηδὲν ἐμποιεῖν οὐδὲν θαυμαστόν, τὸ δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς θεοὺς ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀμη-

53. Θεὰ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως καὶ πρεσβυτέρα ἀπὸ τῆς ἐννέα Μοῦσες.

54. Ὅμηρου, Ἰλιάς, Α' ἐ.

θρήνος πού προκαλεῖ φρίκη φθάνουν στὴν πόλη μέσω τοῦ κατάφυτου χωρίου. Μόλις ὁ βασιλεὺς εἶχε κλείσει τὰ μάτια γιὰ νὰ κοιμηθῆ, ἡ θλιβερὴ εἶδηση τὸν σήκωσε ἀπὸ τὸ κρεβάτι. Αὐτὸς τότε ἔτρεχε σὰν τρελλός, ζητώντας ἀπὸ τὸν Ἑρμῆ νὰ τοῦ δώση φτερά, γιὰ νὰ βρῆ τὸν αἴτιο τοῦ κακοῦ, ἐνῶ μέσα του φλεγόταν ὄχι λιγώτερο ἀπ' ὅ,τι ὁ ναός. Τὰ δοκάρια ἔπεφταν κάτω φλεγόμενα, καταστρέφοντας ὅ,τι ἄγγιζαν, καὶ πρῶτα τὸν Ἀπόλλωνα, ἐπειδὴ ἀπεῖχε λίγο ἀπὸ τὴ στέγη, ἔπειτα τὰ ἄλλα ὠραῖα πράγματα, τὶς εἰκόνες τῶν Μουσῶν πού κατοικοῦσαν ἐκεῖ, τοὺς ἀστραφτεροὺς λίθους, τοὺς ὠραίους κίονες. Τὸ πλῆθος πάλι πού εἶχε συγκεντρωθῆ γύρω ἔκλαιγε χωρὶς νὰ μπορῆ νὰ βοηθήσῃ, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μ' ἐκείνους πού παρακολουθοῦν ἀπὸ τὴ στεριά ναυάγιο καὶ ἡ βοήθειά τους εἶναι τὰ δάκρυα μόνο πού χύνουν γι' αὐτὸ πού συμβαίνει. Ἦταν σὰν νὰ θρηνοῦσαν γοερὰ οἱ Νύμφες πού ξεπήδησαν ἀπὸ τὶς πηγές, ὁ Ζεὺς πού καθόταν κάπου ἐκεῖ κοντὰ καὶ ἦταν φυσικό, ἀφοῦ ἔβλεπε νὰ χάνωνται οἱ τιμές πού ἀποδίδονταν στὸν υἱό του, καὶ ὄλο τὸ πλῆθος τῶν θεῶν πού κατοικοῦσαν στὸ δάσος, καὶ καθόλου λιγώτερο θρηνοῦσε καὶ ἡ Καλλιόπη⁵³ μέσα ἀπὸ τὴν πόλη, βλέποντας τὴ φωτιά νὰ καταστρέφῃ ἐκεῖνον πού συνέστησε τὸν χορὸ τῶν Μουσῶν». Ἐπειτα πρὸς τὸ τέλος λέγει· «γίνε καὶ τώρα, σὲ παρακαλῶ, Ἀπόλλωνα, ἔτσι ὅπως σὲ ἔκαμε καὶ τότε μὲ τὶς κατάρεις του ἐναντίον τῶν Ἀχαιῶν ὁ Χρῦσης, γεμᾶτος ὀργῆ καὶ ὁμοιος μὲ τὴ νύχτα⁵⁴, γιατί, ἐνῶ ἐμεῖς σοῦ ἐτοιμάζαμε τὰ ἐνδύματα γιὰ νὰ τὰ ἀντικαταστήσουμε μὲ τὰ φθαρμένα, ἐξαφανίσθηκε ἐκεῖνο πού τιμούσαμε, ἔτσι ὅπως φεύγει κάποιος νυμφίος τὴ στιγμή πού ἐτοιμάζονται τὰ στεφάνια».

21. Ὁ θρήνος λοιπὸν ἦταν αὐτός, ἢ καλύτερα μερικὰ μέρη τοῦ θρήνου. Μὲ κάμνει ὅμως ν' ἀπορῶ, πῶς αὐτὸς θεωρεῖ καύχημά του ἐκεῖνα ἀκριβῶς γιὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ντρέπεται, παρουσιάζοντας τὸν θεὸ σὰν νέο αἰσχρὸ καὶ ἀκόλαστο νὰ παίξῃ κιθάρα μέσα στὸ καταμεσήμερο καὶ λέγοντας ὅτι αἰτία τοῦ ἄσματος του εἶναι ἡ ἔρωμένη του, ὀνομάζοντας συγχρόνως 'εὐτυχισμένα αὐτιά' ἐκεῖνα πού ἄκουσαν τὴν αἰσχρὴ μελωδία. Καὶ τὸ νὰ χύνουν δάκρυα μερικοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Δάφνης καθὼς καὶ οἱ γείτονές τους καὶ νὰ φλέγεται ὁ ἄρχοντας τῆς πόλεως καὶ νὰ μὴ μποροῦν νὰ κάνουν τίποτε πέρα ἀπὸ τοὺς θρήνους, δὲν εἶναι καθόλου παράξενο, τὸ νὰ

- χανίας εἶναι καὶ δακρῦειν μόνον κατ' αὐτοὺς καὶ μήτε τὸν Δία, μήτε τὴν Καλλιόπην, μήτε τὸν πολὺν τῶν δαιμόνων ὄμιλον, ἀλλὰ μηδὲ τὰς νύμφας αὐτὰς ἀρκέσαι πρὸς τὴν πυρὰν, ἀλλὰ πάντας κωκυτοὺς καὶ οἰμωγὰς ἐγείρειν μόνον, τοῦτό ἐστι τὸ πολλοῦ γέλωτος γέμον.
- 5 Ὅτι μὲν οὖν μεγάλην εἶχον πληγὴν, ἱκανῶς ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποδέδεικται· καὶ γὰρ καὶ ἐν μέσῳ που τῆς μονωδίας ρητῶς οὕτω περὶ τὰ καίρια πεπληῆχθαι αὐτοὺς ὠμολόγησεν. Οὐκ ἂν οὖν τοῦτο πρῶτος ἤνεγκεν ὁ βασιλεύς, μὴ δέει καὶ τρόμῳ μείζονι κατεχόμενος.
- 10 Ὡρα δὴ λοιπὸν ἐπιδειῖξαι καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὁ Θεὸς οὐκ εἰς τὸν βασιλεύοντα τὴν ὀργὴν ἀφῆκεν, ἀλλ' εἰς τὸν δαίμονα, καὶ διὰ τί μὴ πάντα ἀπώλεσε τὸ πῦρ τὸν ναόν, ἀλλὰ τὴν στέγην ἀφανίσαν ἅμα καὶ τὸ εἶδωλον ἤλεγξεν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς οὐδὲ ἄνευ αἰτίας τινὸς ταῦτα ἐγένετο, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας τῆς
- 15 ὑπὲρ τῶν πλανωμένων πάντα ἐδράτο. Ὁ γὰρ τὰ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέσεως αὐτῶν, μετὰ τῶν ἄλλων ἤδει καὶ τοῦτο, ὅτι κατὰ μὲν τοῦ βασιλέως ἐνεχθέντος τοῦ κεραυνοῦ, οἱ μὲν παρόντες καὶ θεασάμενοι τὴν πληγὴν ἐφοβήθησαν ἂν πρὸς καιρόν, δευτέρου δὲ καὶ τρίτου παρελθόντος ἔτους, ἦτε μνήμη τοῦ γεγονότος ἀπώλλυτο καὶ
- 20 πολλοὶ οἱ διαπιστήσοντες ἦσαν τῷ θαύματι. Εἰ δὲ ὁ ναὸς δέξοιτο τὴν φλόγα, παντὸς κήρυκος σαφέστερον οὐ τοῖς τότε μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς μετέπειτα πᾶσιν ἀπαγγελεῖ τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν, ὡς καὶ τοῖς βουλομένοις ἀναισχυντεῖν καὶ συγκαλύπτειν τὸ γεγονὸς πᾶσαν ἀνηρῆσθαι πρόφασιν. Ἐκαστος γὰρ ἐφιστάμενος τῷ τόπῳ, ὥσπερ
- 25 ἄρτι συμβεβηκότος τοῦ ἐμπρησμοῦ, οὕτω διατίθεται τὴν ψυχὴν, καὶ φρίκη τις αὐτὸν εἰσεισι καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀπιδὼν εὐθέως δοξάζει τοῦ ταῦτα ἐργασαμένου τὴν ἰσχύν. Ὡσπερ γὰρ ἂν εἴ τις ληστάρχου τινὸς σπήλαιον καὶ κατάδυσιν διαρρήξας ἄνωθεν ἐξαγάγοι τὸν ἐνοικοῦντα δέσμιον καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα λαβὼν καταλίποι
- 30 τὸν τόπον θηρίων καὶ κολοιῶν εἶναι καταφυγὴν, εἶτα ἕκαστος τῶν

βρίσκονται ὅμως στὴν ἴδια ἀμηχανία καὶ οἱ ἴδιοι οἱ θεοὶ καὶ νὰ δακρῦζουν μόνο ὅπως καὶ ἐκεῖνοι καὶ οὔτε ὁ Ζεὺς οὔτε ἡ Καλλιόπη οὔτε τὸ μεγάλο πλῆθος τῶν θεῶν, ἀλλ' οὔτε καὶ οἱ ἴδιες οἱ Νύμφες νὰ μὴ μποροῦν ν' ἀντιμετωπίσουν τὴ φωτιά, ἀλλ' ὅλοι ν' ἀναλύονται μόνο σὲ ἀπαρηγόρητους θρήνους καὶ κραυγές, αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ προκαλεῖ τὸν μεγάλο γέλωτα. Τὸ ὅτι λοιπὸν δέχθηκαν μεγάλο πλῆγμα, ἔχει ἀποδειχθῆ ἱκανοποιητικὰ ἀπὸ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθῆ. Ἐλλωστε κάπου ἐκεῖ στὸ μέσο τῆς μονωδίας ὠμολόγησε ρητῶς, ὅτι αὐτοὶ δέχθηκαν φοβερὸ πλῆγμα. Δὲν θὰ μπορούσε λοιπὸν νὰ τὸ ὑποφέρῃ αὐτὸ ὁ βασιλεὺς μὲ πραότητα, ἂν δὲν ἦταν κυριευμένος ἀπὸ φόβο καὶ τρόμο μεγαλύτερο.

Εἶναι καιρὸς λοιπὸν τώρα νὰ παρουσιάσω καὶ τὴν αἰτία, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Θεὸς δὲν ἔδειξε τὴν ὀργή του ἐναντίον τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἐναντίον τοῦ δαίμονα, καὶ γιατί ἡ φωτιά δὲν κατέστρεψε ὅλον τὸν ναό, ἀλλὰ κατέστρεψε μόνο τὴν στέγη καὶ τὸ ἄγαλμα. Γιατὶ ὅλα αὐτὰ δὲν ἔγιναν τυχαῖα καὶ χωρὶς καμμιά αἰτία, ἀλλ' ὅλα γίνονταν ἀπὸ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτοὺς ποὺ βρίσκονται στὴν πλάνη. Αὐτὸς δηλαδὴ ποὺ γνωρίζει τὰ πάντα πρὶν ἔλθουν στὴν ὑπαρξή, γνώριζε μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα καὶ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ἂν ὁ κεραυνὸς ἔπεφτε ἐναντίον τοῦ βασιλέως, θὰ φοβοῦνταν πρόσκαιρα ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ θὰ βρίσκονταν ἐκεῖ καὶ θὰ ἔβλεπαν τὸ πλῆγμα, ἀφοῦ περνοῦσαν ὅμως δύο ἢ τρία ἔτη καὶ ἡ ἀνάμνηση τοῦ γεγονότος θὰ ἔσβηνε, θὰ ἦταν πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν θὰ πίστευαν στὸ θαῦμα. Ἐὰν ὅμως ὁ ναὸς δεχόταν τὴ φωτιά, τότε καλύτερα ἀπὸ ὅποιονδήποτε κήρυκα θὰ διακήρυττε τὴν ὀργή τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνο στοὺς τότε, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλους τοὺς μεταγενεστέρους, καὶ θὰ ἀφαιροῦσε ἐπίσης κάθε πρόφασιν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ θὰ ἠθελαν νὰ συγκαλύψουν χωρὶς ντροπὴ τὸ γεγονός. Γιατὶ ὁ καθένας ποὺ ἐπισκέπτεται τὸν τόπο νιώθει σὰν νὰ ἔγινε ὁ ἐμπρησμός μόνις πρὶν ἀπὸ λίγο καὶ τὸν κυριεύει κάποια φρίκη, καὶ στρέφοντας ἀμέσως τὸ βλέμμα του πρὸς τὸν οὐρανὸ δοξάζει τὴ δύναμιν ἐκείνου ποὺ ἔκαμε ὅλα αὐτά. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἂν κάποιος διαρρήξῃ τὸ σπήλαιον καὶ τὸ κρησφύγετον κάποιου λήσταρχου καὶ βγάλῃ ἔξω τὸν δεσμώτην ποὺ διαμένει ἐκεῖ καί, ἀφοῦ πάρῃ ὅλα τὰ πράγματα τοῦ λήσταρχου, ἐγκαταλείψῃ τὸν τόπον ὥστε νὰ γίνῃ καταφύγιον τῶν θηρίων καὶ τῶν ἐρπετῶν· σὴν συνέχειαν ὁ καθένας ποὺ ἐπισκέπτεται τὸ κρησφύγετον, βλέποντας

πρὸς τὴν κατάδυσιν ἐρχομένων ἐκείνην, ἅμα τὸν τόπον ὄρων, τὰς καταδρομὰς καὶ τὰς κλοπὰς καὶ τὴν ιδέαν φαντάζεται καὶ ὑπογράφει τοῦ πρότερον κατοικοῦντος αὐτήν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα γίνεται.

Πόρρωθεν γὰρ τις τοὺς κίονας ἰδὼν, εἶτα ἐλθὼν καὶ τὸν οὐ-
 5 δὸν ὑπερβάς, ὑπογράφει ἑαυτῷ τὸ τοῦ δαίμονος ἀποτρόπαιον, τὴν ἀπάτην, τὰς ἐπιβουλάς, καὶ καταπλαγείς τοῦ Θεοῦ τὴν τε ὄργην καὶ τὴν ἰσχὺν ἅπεισι, καὶ τὸ πρότερον πλάνης οἰκοδόμημα καὶ βλασφημίας, νῦν δοξολογίας ὑπόθεσις γίνεται· οὕτως εὐμήχανός ἐστιν ἡμῶν ὁ Θεός. Καὶ τὰ παράδοξα ταῦτα οὐ νῦν πρῶτον, ἀλλ' ἄνωθεν
 10 καὶ ἐκ τῶν προτέρων θαυματουργεῖ γενεῶν. Καὶ πάντα μὲν καταλέγειν οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ, ἐπιμνησθήσομαι δὲ ὁ τούτω παρόμοιον εἶναι δοκεῖ. Πολέμου γὰρ συγκροτηθέντος ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ποτὲ τοῖς Ἰουδαίοις πρὸς ἀλλοφύλους τινάς, νικήσαντες οἱ πολέμιοι καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν κιβώτων λαβόντες, ὡς δὴ λάφυρόν τι καὶ ἀκροθί-
 15 νιον, ἀνέθηκαν αὐτήν τινι τῶν ἐπιχωρίων εἰδώλῳ· Δάγων δὲ ἦν ὄνομα αὐτῷ· καὶ τὸ πρῶτον εἰσενεχθείσης τῆς κιβωτοῦ, κατέπεσέ τε τὸ ξόανον καὶ ἔκειτο πρηνές· ὡς δὲ οὐ συνίεσαν τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως τὴν ἰσχὺν ἀπὸ ταύτης τῆς πτώσεως, ἀλλ' ὀρθώσαντες αὐτὸ πάλιν ἐπὶ τῆς οἰκείας ἔστησαν ἔδρας, τῇ ὑστεραία ὑπὸ τὴν ἔω
 20 παραγενόμενοι, θεωροῦσιν οὐκέτι μόνον πεπτωκός, ἀλλὰ καὶ διακεκλασμένον πάντοθεν. Αἱ τε γὰρ χεῖρες ἀποσπασθεῖσαι τῶν ὤμων εἰς τὸν οὐδὸν ἐξηκοντίσθησαν τοῦ ναοῦ μετὰ τῶν ποδῶν, τότε λοιπὸν τοῦ ξοάνου μέρος εἰς ἕτερον διέσπαρτο τόπον διασπαθέν.

Καὶ τῶν Σοδόμων δέ, ὡς ἂν τις μεγάλῳ παραβάλοι μικρόν,
 25 διὰ τοῦτο μετὰ τῶν οἰκητόρων καὶ ἡ γῆ καταφλεχθεῖσα ἀπώλετο καὶ γέγονεν ἄκαρπος, ἵνα μὴ μόνον οἱ τότε, ἀλλὰ καὶ οἱ μετ' ἐκείνους ἅπαντες ἀπὸ τῶν τόπων σωφρονίζονται. Εἰ γὰρ ἔστι μέχρι τῶν ἀνδρῶν ἡ κόλασις, κἂν ἠπιστήθη μετὰ ταῦτα τὸ γεγονός· διὰ τοῦτο ὁ τόπος δέχεται τὴν πληγὴν, ὁ τῷ χρόνῳ παρεκταθῆναι δυ-
 30 νάμενος, καὶ ἐκάστην τῶν ἐπιγενομένων ὑπομιμνήσκει γενεῶν, ὅτι

τὸν τόπο ἐκεῖνο, φέρνει στὴ σκέψη του τὶς καταδρομὲς καὶ τὶς κλοπές, ζωγραφίζοντας μέσα στὸν νοῦ του τὴν μορφή ἐκείνου ποὺ κατοικοῦσε προηγουμένως μέσα σ' αὐτό· τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ ἐδῶ.

Πραγματικά, βλέποντας κανεὶς ἀπὸ μακριὰ τοὺς κίονες καὶ ἀφοῦ στὴ συνέχεια πλησιάσῃ καὶ περάσῃ τὸ κατώφλι, διαζωγραφί-ζε μέσα του τὴν ἀποκρουστικὴ μορφή τοῦ δαίμονα καὶ φέρνει στὸ νοῦ του τὴν ἀπάτη καὶ τὶς ἐπιβουλές του, καὶ ἔτσι, ἀφοῦ θαυμάσῃ γιὰ τὴν ὀργή καὶ τὴν δύναμη τοῦ Θεοῦ, φεύγει ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ τὸ ἄλλοτε οἰκοδόμημα τῆς πλάνης καὶ τῆς βλασφημίας γίνεται ἀφορμὴ γιὰ δοξολογία τοῦ Θεοῦ. Τόσο σοφὸς καὶ ἐπινοητικὸς εἶναι ὁ Θεὸς μας. Καὶ τὰ παράδοξα αὐτὰ δὲν τὰ κάμνει τώρα γιὰ πρώτη φορά, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀκόμη ἐνήργησε θαυματουργικὰ καὶ στὶς προηγούμενες γενεές. Καὶ δὲν εἶναι βέβαια τῆς παρούσας στιγμῆς νὰ τὰ ἀπαριθμήσω ὅλα, θὰ σᾶς ὑπενθυμίσω ὅμως ἐκεῖνο ποὺ θεωρεῖται ὅτι εἶναι παρόμοιο μ' αὐτό. Ὅταν δηλαδὴ κάποτε ἔγινε πόλεμος στὴν Παλαιστίνῃ μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων καὶ κάποιων ἀλλοφύλων, κατὰ τὸν ὁποῖο νίκησαν οἱ ἐχθροὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ πῆραν τὴν κιβωτὸ τοῦ Θεοῦ σὰν κάποιο λάφυρο καὶ προσφορά, τὴν ἀφιέρωσαν σὲ κάποιο ἀπὸ τὰ ἐγγώρια εἶδωλα, ποὺ ὠνομαζόταν Δάγων. Μὲ τὴν εἴσοδο ἐκεῖ τῆς κιβωτοῦ τὸ ἄγαλμα ἔπεσε κάτω καὶ βρισκόταν πεσμένο στὸ ἔδαφος μὲ τὸ πρόσωπο κάτω. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἀντιλήφθηκαν ἀπὸ τὴν πτώση αὐτὴ τοῦ ἀγάλματος τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, τὸ σήκωσαν καὶ τὸ τοποθέτησαν πάλι στὴ θέση του· ἐρχόμενοι πάλι τὸ πρωὶ τῆς ἐπομένης τὸ εἶδαν νὰ εἶναι ὄχι μόνο πεσμένο, ἀλλὰ καὶ κατακομματιασμένο. Γιατὶ καὶ τὰ χέρια ἀποχωρίσθηκαν ἀπὸ τοὺς ὄμους καὶ ἐξακοντίσθηκαν στὸ κατώφλι τοῦ ναοῦ μαζί μὲ τὰ πόδια, καὶ τὸ ὑπόλοιπο μέρος τοῦ ἀγάλματος διασκορπίσθηκε σὲ κομμάτια σὲ ἄλλα μέρη τοῦ ναοῦ⁵⁵.

Ἀλλὰ καὶ ἡ γῆ τῶν Σοδόμων, ἂν κάποιος ἤθελε νὰ συγκρίνῃ τὸ μικρὸ μὲ κάποιο μεγαλύτερο, γι' αὐτὸ παραδόθηκε καὶ αὐτὴ στὸ πῦρ καὶ καταστράφηκε μαζί μὲ τοὺς κατοίκους τῆς καὶ κατέστη ἄκαρπη, ὥστε, ὄχι μόνο οἱ τότε, ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ μετὰ ἀπὸ ἐκείνους νὰ σωφρονίζωνται ἀπὸ τὸν τόπο. Γιατὶ, ἂν ἡ τιμωρία περιοριζόταν μόνο στοὺς ἀνθρώπους, θὰ μπορούσε ἀργότερα ν' ἀμφισβητηθῇ τὸ γεγονός. Γι' αὐτὸ δέχεται τὸ πλῆγμα ὁ τόπος ποὺ μπορεῖ μαζί μὲ τὸν χρόνο νὰ φθάσῃ σὲ μεταγενέστερους αἰῶνες, καὶ ὑπενθυμίζει σὲ

τοὺς τὰ τοιαῦτα δρῶντας τοιαῦτα πάσχειν νενομοθέτηται, κἂν μὴ παραυτικά τὴν τιμωρίαν τίσωσιν, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ναοῦ γέγονε τούτου. Ἴδου γὰρ εἰκοστὸν ἔτος ἐστὶν ἐξ ἐκείνου λοιπὸν καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ πυρὸς καταλειφθείσης οὐδὲν παραπόλωλεν οἰκοδομῆς, 5 ἀλλ' ἔστηκε παγίως καὶ βεβαίως τὰ διαφυγόντα μέρη τὸ πῦρ καὶ οὕτως ἐστὶν ἰσχυρά, ὡς καὶ πρὸς ἑκατὸν ἔτη καὶ πρὸς ἕτερα δις τοσαῦτα καὶ τούτων πάλιν πολλῶ πλείονα ἀρκέσαι χρόνον. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ τῶν κίωνων οὐδεὶς ἀποσχισθεὶς θατέρου κατηνέχθη πρὸς τοῦδαφος; Τῶν γὰρ κίωνων τῶν περὶ τὸν ὀπισθόδρομον εἰς 10 τότε μόνον διακλασθεῖς, οὐδὲ οὗτος κατέπεσεν· ἀλλὰ διαλυθεὶς ἀπὸ τῆς οἰκείας ἔδρας καὶ πρὸς τὸν τοῖχον ἀναπεσὼν, οὕτως ἔμεινε. Καὶ αὐτοῦ τὸ μὲν ἀπὸ τῆς κρηπίδος ἐπὶ τὴν τομὴν πλάγιον πρὸς τὸν τοῖχον ἐρήρεισται, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς τομῆς ἐπὶ τὴν κεφαλίδα ἔστηκεν ὑπτίον ὑπὸ τοῦ κατωτέρου βασταζόμενον μέρος. Καίτοι καὶ 15 ἀνέμων σφοδρῶς τῷ τόπῳ προσπεσόντων πολλάκις, καὶ σεισμῶν γενομένων, καὶ τῆς γῆς τιναχθείσης, οὐδ' ἐτινάχθη τὰ λείψανα τῆς φλογός, ἀλλ' ἔστηκε βεβαίως, μονονουχὶ βοῶντα, ὅτι διὰ τὸν τῶν ἐσομένων τετήρηται σωφρονισμόν.

22. Καὶ τοῦ μὲν μὴ πάντα ἀλῶναι τῷ πυρὶ τὸν νεών, ταύτην ἂν 20 εἴποι τις εἶναι πρόφασιν, τοῦ δὲ μὴ ἐλθεῖν ἐπὶ τὸν βασιλέα τὸν σκηπτὸν καὶ ἑτέραν εὖροι τις ἂν αἰτίαν ζητῶν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὀρμωμένην πηγῆς, τῆς χρηστότητος λέγω καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Χριστοῦ. Διὰ γὰρ τοῦτο τῆς μὲν τοῦ βασιλέως κεφαλῆς ἀνέσχε τὸ πῦρ, ἔρριψε δὲ αὐτὸ κατὰ τῆς ὀροφῆς, ἵνα ἐν ταῖς ἐτέρων συμφο- 25 ραῖς παιδευθεῖς, ἐκφύγη τὴν ἀποκειμένην αὐτῷ κόλασιν, μεταβαλὼν καὶ τῆς πλάνης ἀπαλλαγείς. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μόνον, οὐδὲ πρῶτον αὐτῷ τῆς οἰκείας δυνάμεως σημεῖον ἔδωκεν ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πρὸς τούτοις πολλὰ τούτου οὐχ ἥττονα. Ὁ τε γὰρ θεῖος αὐτοῦ, ὁ τε ταμίας, οὕτως ἄμφω καταλύσαντες τὸν βίον, καὶ 30 λιμὸς εἰς τὴν πόλιν εὐθέως ἔμπεσὼν μετ' αὐτοῦ καὶ ἡ τῶν ὑδάτων

κάθε ἐπερχόμενη γενεά, ὅτι ἔχει νομοθετηθῆ νὰ δέχωνται τέτοια τιμωρία ἐκεῖνοι ποὺ διαπράττουν παρόμοια ἁμαρτήματα, κι ἂν ἀκόμη δὲν τιμωροῦνται ἀμέσως, πρᾶγμα ποὺ ἔγινε καὶ μὲ τὸν ναὸ αὐτόν. Γιατὶ νὰ, ἀπὸ τότε ἔχουν περάσει εἴκοσι χρόνια καὶ κανένα μέρος τῆς οἰκοδομῆς ποὺ κήκε δὲν καταστράφηκε, ἀλλὰ παραμένουν στερεὰ καὶ ἀμετακίνητα τὰ μέρη ποὺ διέφυγαν τῆ φωτιά, καὶ εἶναι τόσο ἰσχυρά, ὥστε νὰ μπορέσουν ν' ἀντέξουν γιὰ ἑκατὸ καὶ διακόσια καὶ γιὰ πολὺ περισσότερα ἀκόμη χρόνια. Καὶ τί τὸ παράξενο, ἂν κανένας ἀπὸ τοὺς κίονες δὲν ἀποχωρίσθηκε ἀπὸ τὸν ἄλλο καὶ δὲν ἔπεσε στὸ ἔδαφος; Γιατὶ ἀπὸ τοὺς κίονες τοῦ ὀπισθίου τμήματος ἓνας καὶ μόνο ἔσπασε τότε, ἀλλ' ὅμως οὔτε καὶ αὐτὸς ἔπεσε κάτω· ἀπλῶς ἔφυγε ἀπὸ τῆ θέση του καὶ πέφτοντας στὸν τοῖχο παρέμενε ἐκεῖ ἔτσι. Καὶ τὸ ἓνα μέρος αὐτοῦ ἀπὸ τῆ βάση μέχρι τὸ σπάσιμο εἶναι πλαγιασμένο καὶ στηρίζεται στὸν τοῖχο, ἐνῶ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὸ σπάσιμο μέχρι τὸ κιονόκρανο εἶναι πλαγιασμένο καὶ ὑποβαστάζεται ἀπὸ τὸ κάτω μέρος. Καὶ ἂν καὶ πολλές φορές ἔχουν ἐπιπέσει ἄνεμοι σφοδροὶ στὸν τόπο, ἔχουν γίνεи σεισμοὶ καὶ ὄλη ἡ γῆ τραντάχθηκε, ὅμως δὲν κατέπεσαν τὰ ὑπολείμματα τῆς φωτιᾶς, ἀλλὰ στέκουν σταθερά, σὰν νὰ κραυγάζουν κατὰ κάποιο τρόπο, ὅτι διατηροῦνται ἔτσι πρὸς σωφρονισμό τῶν μεταγενεστέρων.

22. Καὶ τὸ ὅτι δὲν καταστράφηκε ὅλος ὁ ναὸς ἀπὸ τῆ φωτιά θὰ μπορούσε νὰ πῆ κάποιος ὅτι εἶναι αὐτὸς ὁ λόγος, τὸ ὅτι ὅμως ὁ κεραυνὸς δὲν ἔπεσε στὸν βασιλέα, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ βρῆ ἀναζητώντας καὶ ἄλλη αἰτία, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἴδια πηγή, ἐννοῶ ἀπὸ τὴν χρηστότητα καὶ φιλανθρωπία τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ γι' αὐτὸ συγκράτησε τῆ φωτιά καὶ δὲν τὴν ἄφησε νὰ πέση στὸ κεφάλι τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ τὴν ἔρριξε ἐπάνω στὴν ὀροφή τοῦ ναοῦ, ὥστε, ἀφοῦ διδαχθῆ ἀπὸ τὶς συμφορὲς τῶν ἄλλων, ν' ἀποφύγη τὴν τιμωρία ποὺ ἐπιφουλασσόταν γι' αὐτόν, νὰ ἀλλάξη γνώμη καὶ νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν πλάνη. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτό, οὔτε καὶ ἡ πρώτη φορά κατὰ τὴν ὁποία ὁ Χριστὸς τοῦ ἔδωσε δείγματα τῆς δυνάμεώς του, ἀλλὰ μαζί μ' αὐτὸ τοῦ ἔδωσε καὶ πολλὰ ἄλλα ὄχι μικρότερα ἀπ' αὐτό. Γιατὶ καὶ ὁ θεῖος του καὶ ὁ ταμίας του, ποὺ πέθαναν καὶ οἱ δύο μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, καὶ ἡ πεῖνα ποὺ ἔπεσε στὴν πόλη ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας, καὶ ἡ ἔλλειψη νεροῦ ποὺ δὲν εἶχε συμβῆ ποτὲ προηγουμένως, ἀλλὰ συνέβηκε μετὰ τὴν τέλεση ὑπ' αὐτοῦ θυ-

σπάνις οὐδέποτε συμβᾶσα πρότερον, ἀλλ' ἦ μετὰ τὰς ἐπὶ τῶν
πηγῶν γενομένης θυσίας ὑπ' αὐτοῦ, καὶ πολλὰ πρὸς τούτοις ἕτερα,
τά τε ἐν τῷ στρατοπέδῳ, τά τε ἐν ταῖς πόλεσι συμβαίνοντα, καὶ λι-
θίνην ἱκανὰ κάμψαι ψυχὴν· οὐ τῷ πλήθει μόνον, οὐδὲ τῷ πάντα
5 ὁμοῦ γίνεσθαι καὶ ἐφεξῆς καὶ κατὰ πόδας τῶν τολμημάτων, ὡς ἐπὶ
τοῦ βασιλέως τῶν Αἰγυπτίων ποτέ, ἀλλὰ τῷ καὶ καθ' ἑαυτὰ τοιαῦ-
τα εἶναι τὰ δεικνύμενα τέρατα, ὡς μὴ δεῖσθαι ἕτερον ἑτέρου πρὸς
τὴν τῶν ὀρώντων ἐπιστροφήν, ἀλλ' ἀρκεῖν ἕκαστον αὐτῶν καὶ
καθ' ἑαυτὸ τοῦτο ἐργάσασθαι. Ἴνα γὰρ τὰ ἄλλα παραλίπω, τίνα
10 οὐκ ἂν ἐξέπληξε τῶν μὴ σφόδρα ἀναισθήτων τὸ περὶ τὰ θεμέλια
τοῦ παλαιοῦ τῶν Ἱεροσολύμων ναοῦ σημεῖον ἐπιδειχθέν; Τί δὲ
τοῦτο ἦν;

Ὅρων ὁ τύραννος εἰς τὴν ἀρχὴν ἄπασαν τὴν ὑπ' αὐτῷ κειμέ-
νην τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστιν ἐκκεχυμένην, ἥδη δὲ καὶ τῆς Περσῶν
15 ἀψαμένην καὶ βαρβάρων ἑτέρων μετ' ἐκείνους καὶ πάλιν ἐνδοτέρω
τούτων προελθοῦσαν καὶ πᾶσαν, ὡς εἰπεῖν, τὴν ὑφ' ἡλίῳ κατέχου-
σαν, ἐδάκνετο μὲν καὶ ἤλγει καὶ πρὸς τὸν τῶν Ἐκκλησιῶν παρε-
σκευάζετο πόλεμον· ἠγνόμενος δὲ πρὸς κέντρα λακτίζων ὁ δαίμων.
Καὶ πρῶτον μὲν τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναόν, ὃν εἰς ἔδαφος ἢ τοῦ
20 Χριστοῦ κατήνεγκε δύνამις, ἀνορθοῦν ἐπειρᾶτο καὶ τὰ τῶν Ἰου-
δαίων ὁ Ἑλλήν ἐθεράπευεν, ἀπόπειραν διὰ τούτου τῆς τοῦ Χρι-
στοῦ δυνάμεως βουλόμενος λαβεῖν· καὶ καλέσας Ἰουδαίων τινὰς
καὶ θύειν κελεύσας (καὶ γὰρ τοὺς προγόνους τοὺς ἐκείνων τοῦτον
τῆς θρησκείας θρησκεύειν τὸν τρόπον ἔλεγεν), ἐπειδὴ εἰς ταύτην
25 ἐκεῖνοι κατέφυγον ἀναχώρησιν, ὡς οὐ θέμις αὐτοῖς τοῦ ναοῦ πε-
πτωκότος ἔξω τῆς παλαιᾶς μητροπόλεως τοῦτο ποιεῖν, κελεύει
χρήματα ἀπὸ τῶν ταμείων λαβόντας τῶν βασιλικῶν καὶ τὰ ἄλλα
ἅπαντα, ἃ πρὸς τὴν οἰκοδομὴν παρέχειν ἔχρην, ἀπιέναι καὶ ἀνορ-
θοῦν τὸν ναόν καὶ ἐπὶ τὴν παλαιὰν ἐπανιέναι συνήθειαν τῶν θυ-
30 σιῶν. Οἱ δὲ ἀνόητοι, πλανώμενοι ἐκ κοιλίας καὶ παιδευόμενοι ἕως
γῆρως, ἀπήεσαν ὡς συμπράζοντες τῷ βασιλεῖ. Καὶ ὡς αὐτὸν τε
ὁμοῦ τὸν χοῦν ἤρξαντο κενοῦν καὶ πῦρ τῶν θεμελίων ἐκπηδήσαν

56. Για τὴν ἀπόπειρα τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτη ν' ἀνοικοδομήση τὸν
ναὸ βλ. Σωζομενοῦ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, 5,22 PG 1281ε.

σιῶν στὶς πηγές, καὶ μαζί μ' αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα ποὺ συνέβαιναν καὶ στὰ στρατόπεδα καὶ στὶς πόλεις, εἶναι ἱκανὰ νὰ λυγίσουν καὶ πέτρινη ψυχὴ. Καὶ ὄχι μὲ τὸ πλῆθος τοὺς μόνο, οὔτε καὶ μὲ τὸ ὅτι γίνονταν συγχρόνως καὶ ἀμέσως μετὰ τὴ διάπραξη τῶν τολμηρῶν πράξεων, ὅπως κάποτε στὴν περίπτωση τοῦ βασιλέως τῶν Αἰγυπτίων, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ παράδοξα γεγονότα ποὺ συνέβαιναν ἦταν τέτοια, ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται τὸ ἓνα τὸ ἄλλο γιὰ τὴν ἐπιστροφή ἐκείνων ποὺ τὰ βλέπουν, ἀλλ' ἄρκεῖ τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ νὰ ὀδηγήσῃ στὴν ἐπιστροφή. Γιὰ νὰ παραλείψω λοιπὸν ὅλα τὰ ἄλλα, ποιόν δὲν θὰ ἐξέπληττε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν εἶναι ὑπερβολικὰ ἀναίσθητοι τὸ θαῦμα ποὺ ἔγινε στὰ θεμέλια τοῦ παλαιοῦ ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων; Καὶ ποιό ἦταν τὸ θαῦμα αὐτό;

Βλέποντας ὁ τύραννος νὰ εἶναι ξαπλωμένη σὲ ὅλη τὴν ἐπικρατεία του ἡ πίστη στὸν Χριστὸ καὶ ἤδη νὰ ἔχη φθάσει στὴν Περσία καὶ σὲ ἄλλους βαρβάρους μετὰ ἀπὸ ἐκείνους καὶ νὰ προχωρῇ πρὸ πέρα καὶ ἀπὸ αὐτοὺς καὶ νὰ κυριεύῃ, ὅπως θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ὅλη τὴν ὑφήλιο, πληγωνόταν καὶ πονοῦσε φοβερὰ καὶ προετοιμαζόταν γιὰ τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ ὁ ἄθλιος δὲν γνώριζε ὅτι κλωτσοῦσε σὲ καρφιά. Καὶ πρῶτα-πρῶτα ἐπιχείρησε ν' ἀνοικοδομήσῃ τὸν ναὸ τῶν Ἱεροσολύμων, τὸν ὁποῖο κατεδάφισε ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ ἐθνικὸς φρόντιζε γιὰ τὴ λατρεία τῶν Ἰουδαίων, σὰν νὰ ἤθελε μ' αὐτὸ νὰ γνωρίσῃ τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ. Ἀφοῦ κάλεσε μερικοὺς Ἰουδαίους τοὺς διέταξε νὰ θυσιάσουν (γιατὶ ἔλεγε, ὅτι οἱ πρόγονοι ἐκείνων θήσκευαν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο λατρείας). Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἐκεῖνοι ἀρνοῦνταν καὶ πρόβαλλαν σὰν δικαιολογία, ὅτι δὲν τοὺς ἐπιτρέπεται, ἀφοῦ ὁ ναὸς ἔπεσε, νὰ τὸ κάμνουν αὐτὸ ἔξω ἀπὸ τὴν παλιὰ μητρόπολη, διατάσσει ἀφοῦ λάβουν χρήματα ἀπὸ τὰ βασιλικά ταμεῖα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ χρειάζονταν γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησι τοῦ ναοῦ, νὰ ὑπάγουν καὶ νὰ ἀνοικοδομήσουν τὸν ναὸ καὶ νὰ ἐπανέλθουν στὴν παλιὰ συνήθεια τῶν θυσιῶν. Αὐτοὶ οἱ ἀνόητοι τότε, ποὺ πλανῶνται ἀπὸ τὴν κοιλιὰ τῆς μητέρας τους καὶ διδάσκονται μέχρι τὰ γεράματα, ἀναχώρησαν γιὰ ἐκεῖ, συμπράττοντας μὲ τὸν βασιλέα. Μόλις τότε ἄρχισαν νὰ ἀδειάζουν τὸ χῶμα, ξεπήδησε ἀπὸ τὰ θεμέλια φωτιὰ καὶ τοὺς κατεκαύσε ὅλους μονομιᾶς⁵⁶. Ὄταν αὐτὰ τὰ παρά-

ἀθρόον ἅπαντας αὐτοὺς κατανάλωσεν. Ὡς δὲ ἀπηγγέλθη ταῦτα τῷ βασιλεῖ, οὔτε περαιτέρω τὴν τόλμαν προάγειν ἐπεχείρει λοιπὸν· κατείχετο γὰρ τῷ δέει· οὔτε τῆς πλάνης τῶν δαιμόνων ἠθέλεν ἀπαλλάττεσθαι, καθάπαξ τυραννηθεὶς ὑπ' αὐτῶν, ἀλλὰ τέως μὲν
5 ἡσυχίαν ἤγε.

Χρόνου δὲ παρελθόντος μικροῦ, τῆς αὐτῆς εἶχετο ματαιοπο-
νίας, τὸν μὲν νεῶν οὐκ ἔτι τολμῶν οἰκοδομεῖν, ἐτέρωθεν δὲ ἀκρο-
βολιζόμενος πρὸς ἡμᾶς· εἰς πόλεμον γὰρ καθεῖναι φανερῶς ἀνε-
βάλλετο τέως, ἐνὸς μὲν καὶ μάλιστα πρώτου τοῦ πεπεῖσθαι σαφῶς
10 ἀδυνάτοις ἐπιεχειρεῖν· δευτέρου δὲ τοῦ μηδὲ μίαν ἡμῖν ἀφορμὴν πα-
ρασχεῖν μαρτυρίου στέφανον ἀναδήσασθαι. Καὶ γὰρ ἀφόρητον ἦν
αὐτῷ καὶ πάσης συμφορᾶς χειρὸν, τὸ παραχθέντα τινὰ εἰς μέσον
μέχρι τελευτῆς ἐγκαρτερῆσαι ταῖς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας βασάνοις· οὐ-
τως ἐκ ψυχῆς τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀπέχθειαν ἐπεδείκνυτο. Ἴδιαι γάρ,
15 ἦδει σαφῶς ὅτι τοῦτο τολμήσαντος αὐτοῦ, πάντες ἂν ὑπὲρ τοῦ Χρι-
στοῦ τὰς ἑαυτῶν προῦδωκαν ψυχάς· κακοῦργος δὲ ὢν καὶ δεινός,
τοὺς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τῆς Ἐκκλησίας κεκολασμένους δι' ἁμαρ-
τίας τινὰς καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκβεβλημένους πάντας πάντοθεν ἠφίει,
τούτῳ τῷ τρόπῳ τοῖς τε πονηροτάτοις ἐξουσίαν διδοὺς καὶ τοὺς
20 τῆς Ἐκκλησίας ἀνατρέπων θεσμοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους συγκρού-
ων ἅπαντας· εὐχειρώτους γὰρ λοιπὸν ἔσσεσθαι πρότερον προσεδό-
κησεν ὑπὸ τοῦ πρὸς ἀλλήλους καταναλωθέντας πολέμου. Καὶ τινὰ
καὶ τῆς τοῦ δόγματος ἕνεκεν διαστροφῆς καὶ τῆς τοῦ βίου μοχθη-
ρίας, τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκβεβλημένον (Στέφανος ὄνο-
25 μα ἦν αὐτῷ) κελεύει πάλιν τὸν διδασκαλικὸν θρόνον ἀναλαβεῖν·
καὶ τὸ κυριακὸν δὲ ὄνομα τέως σβεσθῆναι, τό γε εἰς αὐτὸν ἦκον,
ἔσπούδαζε, Γαλιλαίους ἀντὶ Χριστιανῶν αὐτός τε ἐν τοῖς διατάγμα-
σι καλῶν καὶ τοὺς ἀρχοντας τοῦτο προτρέπων ποιεῖν.

Μεταξὺ δὲ τῶν σημείων τούτων, ὧν εἶπον, γενομένων τῶν
30 κατὰ τὸν λιμὸν καὶ τὸν αὐχμὸν, ἔμενεν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀναιδεΐας ἔτι
καὶ σκληρότητος. Καὶ μέλλων ἐπιστρατεῦειν τῷ Πέρσῃ καὶ μετὰ
τοσοῦτου τύφου κατιῶν ὡς ἅπαν τὸ τῶν βαρβάρων ἀναρπασόμε-

δοξα ἀναγγέλθηκαν στὸν βασιλέα, οὔτε ἐπεχειροῦσε πλέον νὰ συνεχίση τὸ τολμηρὸ αὐτὸ ἔργο, γιατί ἦταν κυριευμένος ἀπὸ φόβο, οὔτε ἤθελε ν' ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν πλάνη τῶν δαιμόνων, γιατί τοῦ εἶχαν ἐπιβάλει μιὰ γιὰ πάντα τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τους, ἀλλὰ περέμενε τὸ διάστημα ἐκεῖνο ἄπρακτος.

Ἄφοῦ πέρασε λίγος χρόνος, ἄρχισε πάλι τὴν ἴδια ματαιοπονία, μὴ τολμώντας βέβαια ν' ἀνοικοδομήσῃ τὸν ναό, ἀλλὰ προετοίμαζε μὲ ἄλλο τρόπο τὰ βέλη του ἐναντίον μας. Ἀνέβαλλε δηλαδὴ στὴν ἀρχὴ νὰ κηρύξῃ φανερὸ πόλεμο ἐναντίον μας, καὶ ὁ ἓνας λόγος καὶ ὁ σπουδαιότερος ἦταν γιατί εἶχε πεισθῆ σαφῶς, ὅτι ἐπιχειρεῖ πράγματα ἀκατόρθωτα, καὶ ὁ δεύτερος λόγος, γιὰ νὰ μὴ μᾶς δώσῃ καμμία ἀφορμὴ νὰ στεφανωθοῦμε μὲ τὸ στεφάνι τοῦ μαρτυρίου. Γιατί τοῦ ἦταν ἀνυπόφορο καὶ χειρότερο ἀπὸ κάθε συμφορὰ, τὸ νὰ βλέπῃ κάποιον νὰ ὀδηγῆται στὰ βασανιστήρια καὶ νὰ τὰ ὑπομένῃ ὅλα μέχρι θανάτου γιὰ χάρη τῆς ἀλήθειας. Τόσο πολὺ ἔδειχνε μέσα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του τὸ μῖσος του γιὰ μᾶς. Γιατί γνώριζε, γνώριζε πολὺ καλά, ὅτι, ἂν τὸ τολμοῦσε αὐτό, θὰ θυσιάζαν ὅλοι τὴ ζωὴ τους γιὰ τὸν Χριστό. Ἐπειδὴ ὅμως ἦταν κακοῦργος καὶ φοβερὸς σὲ πονηριά, ἀθῶωνε μὲ κάθε τρόπο ὅσους ἀπὸ τοὺς προΐσταμένους τῆς Ἐκκλησίας εἶχαν τιμωρηθῆ γιὰ κάποια σφάλματα καὶ εἶχαν ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὶς θέσεις τους, παραδίνοντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὴν ἐξουσία σὲ ἀνάξιους καὶ ἀνατρέποντας ἔτσι τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας, ὠδηγοῦσε ὅλους σὲ σύγκρουση μεταξύ τους, γιατί ἔλπιζε ὅτι ἔτσι θὰ πολεμηθοῦν στὸ ἐξῆς εὐκολώτερα ἀπὸ πρὶν, ἀφοῦ θὰ ἔχουν καταφαγοθῆ ἀπὸ τὴν μεταξύ τους διαμάχη. Διατάσσει τότε κάποιος, ὀνόματι Στέφανος, πὺ εἶχε ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν του θέσιν ἐξ αἰτίας τῆς διαστροφῆς τῶν δογμάτων καὶ τῆς ἀνήθικης ζωῆς του, νὰ καταλάβῃ καὶ πάλι τὸν διδασκαλικὸν θρόνον. Φρόντιζε ἐπίσης τότε, ὅσο φυσικὰ μπορούσε, νὰ ἐξαλειφθῆ ἀπὸ αὐτοὺς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, ἀποκαλώντας ὁ ἴδιος στὰ διατάγματα του τοὺς Χριστιανοὺς Γαλιλαίους καὶ προτρέποντας καὶ τοὺς ἄρχοντας νὰ κάμνουν τὸ ἴδιο⁵⁷.

Ἐνῶ λοιπὸν μεταξύ τῶν σημαδιακῶν γεγονότων, ὅπως σᾶς εἶπα, εἶχαν συμβῆ καὶ τὰ γεγονότα τῆς πείνας καὶ τῆς ξηρασίας, αὐτὸς ἐξακολουθοῦσε νὰ δείχνῃ ἀκόμη τὴν ἴδια ἀναίδεια καὶ σκληρότητα. Καὶ ἐνῶ ἐπρόκειτο νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ

νος ἔθνος, ἠπεῖλει μυρίας ἡμῖν ἀπειλάς, λέγων μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδον πάντας ἄρδην ἀπολεῖν. Πόλεμον γὰρ αὐτῷ τοῦτον εἶναι ἐδόκει τοῦ περσικοῦ χαλεπώτερον, καὶ δεῖν πρότερον κατορθώσαντα ἐκεῖνον τὸν ἐλάττω, τότε ἐπὶ τὸν μείζονα τοῦτον ἐλθεῖν. Καὶ 5 ταῦτα ἡμῖν οἱ τῆς γνώμης αὐτῷ κοινωνοῦντες ἀπήγγελλον. Ζέων δὲ τῷ καθ' ἡμῶν θυμῷ καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν πρὸς μείζονα μανίαν αἰρόμενος, οὐδέποτε ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἴστατο γνώμης, ἀλλὰ τὴν προτέραν βουλήν ἀποθέμενος, πάλιν ἠπεῖλει τὸν διωγμὸν ἡμῖν. Βουλόμενος δὲ αὐτὸν ὁ Θεὸς ἀνακρούσασθαι καὶ καταστεῖλαι 10 φλεγμαίνοντα, ἐπήγαγε πάλιν τοῦτὶ τὸ σημεῖον, ἐν τῇ Δάφνῃ τὸ πῦρ ἐπὶ τὸν νεῶν ἀφείξ.

23. Ὁ δὲ οὐδὲ οὕτω καθυφῆκε τοῦ θυμοῦ, ἀλλὰ τῇ τῆς ἡμετέρας λεηλασίας ἐπιθυμία διαρρηγνύμενος, οὐδὲ τὸν καιρὸν ὃν ἠπέιλησεν ἔμενεν, ἀλλὰ τὸν Εὐφράτην διαβαίνειν μέλλων πεῖραν ἐποιεῖτο τῶν 15 στρατιωτῶν καὶ τινὰς εὐαριθμήτους κολακεῖα διαφθείρας, τοὺς ἀντιστάντας οὐ παρέλυσε τῆς στρατείας, δεδοικῶς μὴ διαστήσας αὐτοὺς ἀσθενέστερον ἐργάσεται τῷ Πέρσῃ τὸν στρατόν. Τίς ἡμῖν λοιπὸν τὰ ἐντεῦθεν διηγῆσεται καὶ τῶν κατὰ τὴν ἔρημον καὶ τῶν κατὰ τὴν θάλατταν καὶ τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον, ὅτε ὁ ἀναίσθητος 20 ἐκεῖνος ἐκολάζετο Φαραῶν καὶ πάντες κατεποντίζοντο, ὄντα πολλῶ φοβερώτερα; Καθάπερ γὰρ τότε, ἐπεὶ μηδενὶ τῶν τοιούτων εἶξαι συμφορῶν, καὶ γενέσθαι βελτίων ἠθέλησεν ὁ Αἰγύπτιος, τέλος αὐτὸν σὺν αὐτῷ τῷ στρατοπέδῳ κατέλυσεν· οὕτω καὶ νῦν, ἐπειδὴ πρὸς πάντα ἀναιδῶς ἔστη τοῦ Θεοῦ τὰ τεράστια καὶ οὐδὲν ἀπ' αὐ- 25 τῶν κερδᾶναι ἠθέλησεν, ἀλλ' ἔμενεν ἀδιόρθωτος, τοῖς ἐσχάτοις αὐτὸν λοιπὸν περιέβαλε κακοῖς, ἴν', ἐπειδὴ τοῖς ἐτέρων αὐτὸς σωφρονισθῆναι οὐκ ἠνέσχετο, τοῖς αὐτοῦ παθήμασι γένωνται βελτίους ἕτεροι. Ὁ γὰρ τοσαύτας μυριάδας στρατιωτῶν καταγαγών, ὄσας οὐδεὶς τῶν βασιλευσάντων ποτέ, καὶ πᾶσαν τὴν Περσῶν ἐξ

προχωροῦσε στὸν πόλεμο αὐτὸ μὲ τέτοια ἀλαζονεία, σὰν νὰ ἦταν ἀπόλυτα βέβαιος, ὅτι θὰ ὑπέτασσε ὅλα τὰ βαρβαρικὰ ἔθνη, μᾶς ἀπειλοῦσε μὲ ἄπειρες ἀπειλές, λέγοντας ὅτι μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὸν πόλεμο ἐκεῖνο θὰ μᾶς θανάτωνε ὅλους μαζί διαμιᾶς. Γιατὶ θεωροῦσε τὸν πόλεμο ἐναντίον μας δυσκολώτερο ἀπὸ τὸν πόλεμο κατὰ τῶν Περσῶν, καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ τελειώσῃ πρῶτα ἐκεῖνον τὸν μικρότερο καὶ μετὰ νὰ προχωρήσῃ σ' αὐτὸν τὸν μεγαλύτερο. Κι αὐτὰ μᾶς τὰ ἔκαμναν γνωστὰ οἱ ἄνθρωποι ποὺ γνώριζαν τὰ σχέδιά του. Βράζοντας λοιπὸν ἀπὸ τὸν θυμὸ του ἐναντίον μας καὶ κυριευόμενος καθημερινὰ ἀπὸ μεγαλύτερη μανία, ποτὲ δὲν ἔμενε σταθερὸς στὴν ἴδια γνώμη, ἀλλὰ, ἀφοῦ ἄλλαξε τὴν προηγούμενη γνώμη του, μᾶς ἀπειλοῦσε πάλι μὲ διωγμό. Θέλοντας ὅμως ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἀναχαιτίσῃ καὶ νὰ σβήσῃ τὴ φλόγα τοῦ θυμοῦ του, ἐνήργησε πάλι αὐτὸ τὸ θαῦμα, στέλλοντας τὴ φωτιὰ στὸν ναὸ τῆς Δάφνης.

23. Αὐτὸς ὅμως οὔτε καὶ ἔτσι ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὸν θυμὸ του, ἀλλὰ μὴ μπορώντας νὰ ὑποφέρῃ τὴ μεγάλη ἐπιθυμία του γιὰ τὴν καταστροφή μας, δὲν περίμενε οὔτε τὸν καιρὸ ποὺ εἶχε ὀρίσει γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀπειλῆς του, ἀλλὰ, ἐνῶ ἐπρόκειτο νὰ περάσῃ τὸν Εὐφράτη, προσπάθησε νὰ παρασύρῃ τοὺς Χριστιανοὺς στρατιῶτες, καὶ ἀφοῦ διέφθειρε μὲ τὶς κολακεῖες ὀλιγάριθμους, δὲν ἐξεδίωξε ἀπὸ τὸ στράτευμα ἐκείνους ποὺ ἀντέδρασαν, φοβούμενος μήπως, ἀπομακρύνοντας αὐτούς, παρατάξῃ ἀπέντι στοὺς Πέρσες τὸν στρατὸ ἐξασθενημένο. Ποιὸς λοιπὸν θὰ μᾶς διηγηθῇ τὰ ὅσα συνέβηκαν ἐκεῖ καὶ ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ φοβερὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ συνέβηκαν καὶ στὴν ἔρημο καὶ στὴ θάλασσα καὶ στὴν Αἴγυπτο, ὅταν τιμωροῦνταν ὁ ἀναίσθητος ἐκεῖνος Φαραὼ καὶ καταποντίζονταν ὄλοι; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς τότε, ἐπειδὴ ὁ Αἰγύπτιος βασιλεὺς δὲν ὑποχώρησε μὲ καμμιὰ ἀπὸ τὶς συμφορὰς ἐκεῖνες καὶ δὲν θέλησε νὰ γίνῃ καλύτερος, στὸ τέλος τὸν καταπόντισε μὲ τὸν στρατό του, ἔτσι καὶ τώρα ἐπειδὴ στάθηκε μὲ ἀναίδεια μπροστὰ σὲ ὅλα τὰ θαυμαστὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν θέλησε νὰ ὠφεληθῇ καθόλου ἀπὸ αὐτά, ἀλλ' ἔμενε ἀδιόρθωτος, τὸν περιέβαλε πλέον μὲ τὰ χειρότερα κακά, ὥστε, ἀφοῦ αὐτὸς δὲν ἤθελε νὰ σωφρονισθῇ μὲ τὶς συμφορὰς τῶν ἄλλων, νὰ γίνονται ἄλλοι καλύτεροι μὲ τὰ δικά του παθήματα. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ κατέβασε στὸν πόλεμο τόσες μυριάδες στρατιωτῶν, ὅσες κανένας ἀπὸ ἐκείνους ποὺ βασίλευσαν μέχρι τότε, καὶ ἔλπισε ὅτι θὰ κυ-

ἐπιδρομῆς καὶ ἀπονητὶ προσδοκῆσας ἐλεῖν, οὕτως ἀθλίως ἔπραξε καὶ ἐλεεινῶς, ὡς γυναικῶν μᾶλλον καὶ παιδίων μικρῶν ἢ ἀνδρῶν στρατόπεδον ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ.

Πρῶτον μὲν γὰρ εἰς τοσαύτην αὐτοὺς ἀνάγκην ὑπὸ τῆς οἰ-
5 κείας ἀβουλίας κατέστησεν, ὥστε ἰππείων ἀπογεύσασθαι κρεῶν
καὶ τοὺς μὲν τῷ λιμῷ, τοὺς δὲ τῷ δίψει διαφθαρέντας ἀποθανεῖν.
Καθάπερ γὰρ τοῖς Πέρσαις στρατηγῶν καὶ οὐκ ἐκείνους ἐλεῖν,
ἀλλὰ τοὺς οἰκείους αὐτοῖς προδοῦναι σπουδάζων, οὕτως αὐτοὺς εἰς
χωρία συνέκλεισεν ἄπορα καὶ μόνον οὐχὶ δῆσας παρέδωκεν. Ἄλλὰ
10 πάσας μὲν τὰς ἐκεῖ γενομένας συμφοράς, οὔτε τῶν ἰδόντων τις καὶ
πεῖραν εἰληφότων δυνήσεται διελθεῖν· οὕτω πᾶσαν ἀπέκρυσεν
ὑπερβολὴν· ὡς δὲ ἐν κεφαλαίῳ εἶπεῖν, πεσόντος αὐτοῦ αἰσχυρῶς
καὶ ἐλεεινῶς· οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ τινος τῶν σκευοφόρων τοῖς παροῦσι
δυσανασχετοῦντος βληθέντα ἀποθανεῖν αὐτόν φασιν· οἱ δὲ οὐδὲ εἰ-
15 δέναι τὸν σφαγέα τὸν ἐκείνου λέγουσιν, ἀλλ' ὅτι μόνον ἐπλήγη καὶ
παρεκάλεσεν εἰς τὴν Κιλικῶν ταφῆναι γῆν, ἔνθα καὶ κεῖται νῦν.

Πεσόντος δὴ οὖν οὕτως αἰσχυρῶς, ὀρῶντες ἐν τοῖς ἐσχάτοις
αὐτοὺς ὄντας οἱ στρατιῶται, προσέπεσον τοῖς ἐχθροῖς καὶ δόντες
ῥρκους ἀποστήσασθαι τοῦ πάντων ἀσφαλεστάτου φρουρίου καὶ ὁ
20 τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης ὡσπερ τεῖχος ἦν ἀρραγές, φιλανθρώ-
πων τε τυχόντες τῶν βαρβάρων, οὕτω διέφυγον καὶ ἐπανῆλθον ἐκ
πολλῶν ὀλίγοι καὶ αὐτοὶ πεπονηκότες τὰ σώματα, αἰσχυρόμενοι
μὲν ἐφ' οἷς συνέθεντο, ἀναγκαζόμενοι δὲ διὰ τοὺς ῥρκους ἀποστή-
ναι τῶν πατρικῶν κτημάτων αὐτοῖς. Καὶ ἦν ἰδεῖν πάσης αἰχμαλω-
25 σίας ἐλεεινότερον θέαμα· οἱ γὰρ τὴν πόλιν οἰκοῦντες ἐκείνην, παρ'
ᾧ χάριτας προσεδόκησαν λήψεσθαι, ὅτι δίκην προβόλου πάντας
τοὺς ἔνδον ἐν λιμένι κατέστησαν, ἀντὶ πάντων πρὸς πάντας αὐτοὶ
προβεβλημένοι τοὺς κινδύνους αἰεὶ, παρὰ τούτων τὰ τῶν πολεμίων
ἐπασχον, εἰς ἀλλοτρίαν μετανιστάμενοι γῆν, καὶ οἰκίας ἀφέντες καὶ

58. Τίς συγκεχυμένης πληροφορίας γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀναφέ-
ρουν ὁ Σωζομενὸς στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία 6,1 PG 1292 BC, καὶ ὁ Θεοδώ-
ρητος στὴ δική του Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία 3,20 ΠΓ 82 1186 ε.

ριεύση όλόκληρη τὴν Περσία χωρὶς πόλεμο καὶ κόπο, τόσα ἄθλια καὶ ἔλεεινὰ ἐνήργησε, σὰν νὰ εἶχε ὑπὸ τὶς διαταγὰς τοῦ γυναιῖκες καὶ παιδιὰ μᾶλλον, παρὰ ἄνδρες στρατιῶτες.

Στὴν ἀρχὴ λοιπὸν ἐξ αἰτίας τῆς ἀπερισκεψίας τοῦ τοὺς ἔφερε σὲ μιὰ τέτοια ἀνάγκη, ὥστε νὰ τρῶνε κρέατα ἵππων, καὶ ἄλλοι πέθαιναν ἀπὸ τὴν πείνα καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὴ δίψα. Γιατὶ σὰν νὰ ἦταν στρατηγὸς τῶν Περσῶν καὶ φρόντιζε ὄχι νὰ νικήσῃ ἐκείνους ἀλλὰ νὰ προδώσῃ τοὺς δικούς τοῦ στρατιῶτες, τοὺς τοποθέτησε σὲ τέτοιες ἀκατάλληλες θέσεις γιὰ πόλεμο, πού ἔμοιαζε σὰν νὰ τοὺς παρέδιδε δεμένους στοὺς ἐχθρούς. Ἄλλ' ὅλες ἐκεῖνες τὶς συμφορὰς πού συνέβηκαν ἐκεῖ, δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ τὶς διηγηθῆ κανεὶς οὔτε καὶ ἀπὸ ἐκείνους πού εἶδαν καὶ ἔζησαν τὰ γεγονότα· τόσο πολὺ ξεπέρασαν κάθε ὑπερβολή. Καὶ γιὰ νὰ συντομεύσω, αὐτὸς ὁ ἴδιος φονεύθηκε στὸν πόλεμο κατὰ τρόπο αἰσχρὸ καὶ ἔλεεινό. Ἄλλοι λοιπὸν λένε, ὅτι χτυπήθηκε ἀπὸ κάποιον σκευοφόρο στρατιώτη ἀγανακτισμένο γιὰ τὴν ὅλη κατάστασι καὶ ἔτσι πέθανε, ἄλλοι πάλι λένε, ὅτι δὲν γνωρίζουν τὸν δολοφόνο του, ἀλλ' ὅτι μόνο χτυπήθηκε καὶ παρακάλεσε νὰ ταφῆ στὴ γῆ τῶν Κιλικῶν, ὅπου καὶ βρίσκεται τώρα θαμμένος⁵⁸.

Ἄφοῦ λοιπὸν ἔπεσε αὐτὸς τόσον αἰσχρά, βλέποντας οἱ στρατιῶτες ὅτι βρίσκονται σὲ ἀπελπιστικὴν κατάστασι, παρακάλεσαν τοὺς ἐχθρούς τοὺς καὶ ὠρκίσθησαν σ' αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ πιὸ ἀσφαλέστερο ἀπ' ὅλα φρούριο, πού ἦταν γιὰ τὴν αὐτοκρατορία μας σὰν τεῖχος ἀπόρθητο, καὶ ἐπειδὴ βρῆκαν τοὺς βαρβάρους φιλόανθρωπους, μπόρεσαν ἔτσι νὰ ἐπιστρέψουν λίγοι ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ αὐτοὶ σωματικὰ καταπονημένοι, γεμᾶτοι ντροπῆ γιὰ τὶς συνθῆκες πού ἔκαναν, ἀναγκασμένοι ὅμως, ἐξ αἰτίας τῶν ὄρκων πού ἔδωσαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ πατρικά τοὺς κτήματα. Καὶ μποροῦσε νὰ δῆ κανεὶς τὸ ἔλεεινότερο θέαμα ἀπὸ κάθε αἰχμαλωσία. Γιατὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἐκείνης, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ στρατιῶτες ἔλπιζαν ὅτι θὰ λάβουν χάρη, ἀφοῦ ἐκεῖνοι διαφύλαξαν σὰν μέσα σὲ προστατευτικὸ ὄχυρωμα ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως, ἀντιμετωπίζοντας πάντοτε αὐτοὶ ὅλους τοὺς κινδύνους ἐκ μέρους τῶν ἐχθρῶν σὰν ἐκπρόσωποι ὄλων, ἀπὸ αὐτοὺς ἔπαθαν ὅ,τι καὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Ἐξωρίσθησαν σὲ ξένη γῆ, καὶ ἀφοῦ ἄφησαν

ἀγροὺς καὶ πάντων τῶν κτημάτων ἀποσπώμενοι τῶν προγονικῶν, καὶ ταῦτα ὑπὸ τῶν οἰκείων ὑπομείναντες.

Τοιαῦτα τοῦ γενναίου βασιλέως ἀπολελεύκαμεν. Ταῦτα δὲ οὐχ ἀπλῶς εἴρηται, ἀλλ' ὥστε λῦσαι τὴν ἀπορίαν τῶν ζητούντων, 5 τί δὴ ποτε μὴ τὸν βασιλέα ἐκόλασεν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεός; Ἐβουλήθη μὲν γὰρ αὐτὸν λυτῶντα πολλάκις ἀναστεῖλαι τῆς εἰς τὸ πρόσω φορᾶς καὶ τοῖς ἐτέρων διορθῶσαι κακοῖς· ἐπειδὴ δὲ ἀντέτεινε, παρέδωκεν αὐτὸν τοῖς ἐσχάτοις κακοῖς, τὴν μὲν ἀληθῆ τῶν αὐτοῦ τολμημάτων ἀντίδοσιν κατὰ τὴν μεγάλην ταμιευόμενος ἡμέραν καὶ διὰ 10 τῆς παρούσης δὲ κολάσεως τοὺς ὑπτιωτέρους διανιστὰς καὶ σωφρονεστέρους ποιῶν. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία τοῖς οὐκ εἰς δέον χρωμένοις αὐτῇ πικροτέραν πρὸς τὸ τέλος ἐπάγει τὴν δίκην· καὶ καθάπερ τοῖς μετανοοῦσιν ὠφέλιμος, οὕτω καὶ τοῖς ἀνενδότοις καὶ σκληροῖς μειζόνων γίνεται κολάσεων πρόφασις. Εἰ 15 δὲ λέγοι τις, τί οὖν οὐ προήδει τὸν τύρρανον ἀδιόρθωτον ἐσόμενον ὁ Θεός; ἐροῦμεν, ὅτι προήδει μὲν, ἀλλ' οὐδέποτε παύεται διὰ τὴν πρόγνωσιν τῆς ἡμετέρας κακίας τὰ αὐτοῦ ποιῶν· ἀλλὰ κἂν ἡμεῖς μὴ δεχώμεθα τὴν νοθεσίαν, αὐτὸς τὴν φιланθρωπίαν ἐπιδείκνυται τὴν ἑαυτοῦ. Εἰ δὲ εἰς μείζονα ἑαυτοῦς ὠθοῦμεν κακά, οὐκέτι τοῦτο 20 παρ' αὐτόν, οὐ διὰ τοῦτο μακροθυμήσαντα, ἵνα ἀπολώμεθα, ἀλλ' ἵνα σωθῶμεν, ἀλλὰ παρ' ἡμᾶς τοὺς ἐξυβρίσαντας εἰς τὴν ἄφατον ἀνεξικακίαν αὐτοῦ. Καὶ οὕτω δὲ τῆς φιλανθρωπίας τὸ ἄπειρον δείκνυται. Ὅταν γὰρ μὴ θελήσωμεν αὐτοὶ τῆς πολλῆς αὐτοῦ μακροθυμίας ἀπόνασθαι, τότε εἰς τὸ ἐτέρων αὐτὴν τρέπει κέρδος, παντα- 25 χοῦ τό τε φιλάνθρωπον ὁμοῦ καὶ τὸ εὐμήχανον ἐπιδεικνύς· ὅπερ καὶ τότε γέγονε.

Καὶ ὁ μὲν τύρρανος οὕτω τὸν βίον κατέλυσε, τῆς δὲ μανίας αὐτοῦ καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ μακαρίου Βαβύλα, ἔστηκεν ὑπομνήματα ὃ τε νεῶς καὶ τὸ μαρτύριον, ὁ μὲν ἔρημος ὢν, τὸ δὲ τὴν αὐτὴν 30 ἔχον ἐνέργειαν, ἦνπερ καὶ πρότερον. Ἡ δὲ λάρναξ οὐκέτι πάλιν

τὰ σπίτια τους καὶ τὰ χωράφια τους, ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ ὅλα τὰ κτήματα τῶν προγόνων τους, καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἔπαθαν ἀπὸ τοὺς δικούς τους.

Τέτοια ἦταν τὰ ὅσα ἀπολαύσαμε ἀπὸ τὸν γενναῖο βασιλέα. Καὶ αὐτὰ δὲν λέχθηκαν τυχαῖα, ἀλλὰ γιὰ νὰ λύσω τὴν ἀπορία ἐκείνων ποὺ ζητοῦν νὰ μάθουν, γιατί ὁ Θεὸς δὲν τιμώρησε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸν βασιλέα. Πραγματικὰ βλέποντάς τον σὰν λυσσασμένο θέλησε πολλές φορές νὰ συγκρατήσῃ τὴν πρὸς τὸ χειρότερο ὁρμὴ του καὶ νὰ τὸν διορθώσῃ μὲ τὶς συμφορὰς ἄλλων. Ἐπειδὴ ὁμως ἐναντιωνόταν, τὸν παρέδωσε στὰ πιὸ χειρότερα κακά, ἐπιφυλάσσοντας βέβαια τὴν πραγματικὴ ἀνταπόδοση τῶν τολμημάτων του γιὰ τὴν μεγάλη ἡμέρα τῆς κρίσεως, ἐνῶ μὲ τὴν παροῦσα τιμωρία θέλησε νὰ διεγείρῃ καὶ νὰ κάμῃ πιὸ σῶφρονες τοὺς ἀδιάφορους πνευματικά. Γιατὶ τέτοια εἶναι ἡ μακροθυμία τοῦ Θεοῦ· ἐκείνους ποὺ δὲν τὴν χρησιμοποιοῦν ὅπως πρέπει, τοὺς τιμωρεῖ στὸ τέλος μὲ πικρότερη τιμωρία. Καὶ ὅπως ἀποβαίνει ὠφέλιμη γιὰ ἐκείνους ποὺ μετανοοῦν, ἔτσι καὶ γιὰ τοὺς ἀμετανόητους καὶ σκληροὺς γίνεται αἰτία μεγαλύτερων τιμωριῶν. Ἄν ὁμως ἐρωτήσῃ κάποιος καὶ πῆ, ‘Τί λοιπὸν; δὲν γνώριζε ὁ Θεός, ὅτι ὁ τύραννος θὰ παραμείνῃ ἀδιόρθωτος;’ Θὰ τοῦ ἀπαντήσω. Τὸ γνώριζε βέβαια, ὁμως ποτὲ δὲν σταματᾷ, ἐξ αἰτίας τῆς προγνώσεως τῆς κακίας μας, νὰ κἀνῃ ἐκεῖνα ποὺ ἐξαρτῶνται ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ κι ἂν ἀκόμη ἐμεῖς δὲν δεχώμαστε τὴ νουθεσία, αὐτὸς δείχνει τὴν φιλανθρωπία του πρὸς ἐμᾶς. Ἄν ὁμως ἐμεῖς ὀδηγοῦμε τὸν ἑαυτό μας σὲ μεγαλύτερα κακά, αὐτὸ δὲν ὀφείλεται σ’ αὐτόν, γιατί δὲν δείχνει μακροθυμία γι’ αὐτό, γιὰ νὰ καταστραφοῦμε δηλαδή, ἀλλὰ γιὰ νὰ σωθοῦμε, ἀλλ’ αὐτὸ ὀφείλεται σ’ ἐμᾶς, ποὺ δείχνουμε περιφρόνηση πρὸς τὴν ἀπερίγραπτη ἀνεξικακία του. Καὶ ἔτσι φανερώνεται τὸ ἄπειρο τῆς φιλανθρωπίας του. Γιατί, ὅταν ἐμεῖς δὲν θελήσωμε νὰ ὠφεληθοῦμε ἀπὸ τὴν πολλὴ μακροθυμία του, τότε τὴν στρέφει πρὸς τὴν ὠφέλεια τῶν ἄλλων, δείχνοντας παντοῦ συγχρόνως καὶ τὴν φιλανθρωπία του καὶ τὴν σοφία καὶ ἐπινοηκότητά του, πρᾶγμα ποὺ ἔγινε καὶ τότε.

Ὁ τύραννος λοιπὸν ἔτσι τελείωσε τὴ ζωὴ του, ἐνῶ ὑπομνήματα τόσο τῆς μανίας αὐτοῦ ὅσο καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ μακαρίου Βαβύλα στέκονται καὶ ὁ ναὸς τοῦ δαίμονα καὶ τὸ μαρτύριο τοῦ ἀγίου, ἐκεῖνος ἔρημος, ἐνῶ τὸ μαρτύριο τοῦ ἀγίου μὲ τὴν ἴδια δύναμη ποὺ

ἀνάγεται, τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτο οἰκονομήσαντος, ἵνα τρανοτέρα τοῖς ἐπιγινομένοις γένηται τῶν τοῦ ἀγίου κατορθωμάτων ἢ γνώσις. Ἐκαστος γὰρ τῶν ἐξ ἀλλοτρίας ἠκόντων ἐφιστάμενος τὸ τόπω καὶ τὸν μάρτυρα ζητῶν, εἶτα οὐχ ὀρῶν ἐκεῖ, εὐθέως ἐπὶ τὸ ζητῆσαι 5 τὴν αἰτίαν ἔρχεται καὶ οὕτω πᾶσαν τὴν ἱστορίαν ἀκούσας ἄπεισι, πλέον κερδάνας ἢ πρότερον· οὕτω καὶ παραγενόμενος τῇ Δάφνῃ καὶ πάλιν αὐτὴν ἐγκαταλιπὼν τὰ μέγιστα ὀνίνησι. Τοιαύτη ἡ τῶν μαρτύρων ἰσχὺς καὶ ζώντων καὶ τελευτώντων, καὶ τόποις ἐφισταμένων καὶ πάλιν αὐτοὺς καταλιμπανόντων. Καὶ γὰρ ἐξ ἀρχῆς μέχρι 10 τέλους συνῆπται τὰ κατορθώματα συνεχῆ.

Ὅρα γάρ, ἤμυνε τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις ὑβριζομένοις, ἔλαβεν ὑπὲρ τοῦ τετελευτηκότος δίκην, ἦν ἔδει· ἔδειξεν ὅσον ἱερωσύνης καὶ βασιλείας τὸ μέσον, κατέλυσε πάντα τὸν τοῦ κόσμου τῦφον καὶ κατεπάτησε τοῦ βίου τὴν φαντασίαν, ἐπαίδευσε τοὺς βασιλεῖς μὴ 15 πέρα τοῦ δοθέντος αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ μέτρου τὴν ἐξουσίαν προάγειν· ἔδειξε τοῖς ἱερωμένοις πῶς ταύτης προϊστασθαι τῆς ἀρχῆς δεῖ. Καὶ ταῦτα μὲν καὶ τούτων πλείονα ἠνίκα ἦν ἐν σαρκί· ἐπειδὴ δὲ μετέστη καὶ ἀπεδήμησε, κατέλυσε τοῦ δαίμονος τὴν ἰσχύν, διήλεγξε τὴν τῶν Ἑλλήνων ἀπάτην, ἀπεκάλυψε τῆς μαν- 20 τείας τὸν λῆρον, συνέτριψε τὸ προσωπεῖον αὐτῆς, καὶ πᾶσαν αὐτῆς τὴν ὑπόκρισιν γυμνώσας ἐπέδειξε, τὸν ἐν αὐτῇ δοκοῦντα κρατεῖν ἐπιστομίσας καὶ καταβαλὼν μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος. Καὶ νῦν ἐστᾶσιν οἱ τοῖχοι τοῦ νεώ, πᾶσι κηρύττοντες τοῦ δαίμονος τὴν αἰσχύνην, τὸν γέλωτα, τὴν ἀσθένειαν· τοῦ μάρτυρος τοὺς στεφά- 25 νους, τὴν νίκην, τὴν δύναμιν. Τοσαύτη ἡ τῶν ἀγίων ἰσχὺς· οὕτως ἄμαχος καὶ φοβερὰ καὶ βασιλεῦσι καὶ δαίμοσι καὶ αὐτῶ τῶ τῶν δαιμόνων ἀρχηγῶ.

εἶχε καὶ προηγουμένως. Ἡ λειψανοθήκη ὁμως δὲν μεταφέρθηκε πάλι στὴ Δάφνη, γιατί καὶ αὐτὸ ἔτσι ρυθμίσθηκε ἀπὸ τὸν Θεό, ὥστε νὰ γίνῃ τρανότερη ἢ γνώση τῶν κατορθωμάτων τοῦ ἀγίου σ' ἐκείνους ποὺ ἔρχονται νὰ τὸν ἐπισκεφθοῦν. Γιατί ὁ καθένας ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔρχονται ἀπὸ ξένη χώρα φθάνοντας στὸν τόπο τοῦ μαρτυρίου ἀναζητεῖ τὸν μάρτυρα, ἐπειδὴ ὁμως δὲν τὸν βρίσκει ἐκεῖ, ἀμέσως ἐρωτᾷ νὰ μάθῃ τὴν αἰτία, καὶ ἔτσι, ἀφοῦ ἀκούσῃ ὅλη τὴν ἱστορία, φεύγει ἀπὸ ἐκεῖ περισσότερο ὠφελημένος τώρα, παρὰ προηγουμένως. Ἔτσι καὶ ἐπισκεπτόμενος τὴ Δάφνη καὶ φεύγοντας πάλι ἀπὸ ἐκεῖ ὠφελεῖται πάρα πολύ. Τέτοια εἶναι ἡ δύναμη τῶν μαρτύρων καὶ ὅταν ζοῦν καὶ ὅταν πεθάνουν, καὶ ὅταν βρίσκονται σ' ἓναν τόπο καὶ ὅταν τὸν ἐγκαταλείπουν πάλι. Γιατί ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι τέλους τὰ κατορθώματα συνάπτονται ἀδιάκοπα.

Πρόσεχε δηλαδὴ ὑπεραμύνθηκε τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ ποὺ ἀτιμάζονταν, τιμώρησε τὸν βασιλέα γιὰ τὸν φόνο τοῦ παιδιοῦ μὲ τὴν τιμωρία ποὺ ἔπρεπε· ἔδειξε τὴ διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει μεταξὺ τῆς ἱερωσύνης καὶ τῆς βασιλείας, συνέτριψε ὅλη τὴν κοσμικὴ ἀλαζονεία καὶ καταπάτησε τὴ φαντασία τῆς ζωῆς, δίδαξε τοὺς βασιλεῖς νὰ μὴ ἐπεκτείνουν τὴν ἐξουσία τους πέρα ἀπὸ τὰ ὄρια ποὺ καθώρισε γι' αὐτοὺς ὁ Θεός καὶ ἔδειξε στοὺς ἱερωμένους πῶς πρέπει ν' ἀσκοῦν τὴν ἐξουσία αὐτῆ. Καὶ ὅλα αὐτὰ καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ τὰ κατάρθωσε ὅσο ἀκόμη βρισκόταν στὴ ζωὴ· ὅταν ὁμως μετατέθηκε ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτῆ καὶ ἀπεδήμησε στὴν ἄλλη, συνέτριψε τὴ δύναμη τοῦ δαίμονα, ἀπέδειξε τὴν ἀπάτη τῶν Ἑλλήνων, ἀποκάλυψε τὶς φλυαρίες τῆς μαντείας, συνέτριψε τὸ προσωπεῖο αὐτῆς, καὶ ἀφοῦ τὴν ἀπογύμνωσε ἔδειξε ὅλη τὴν ὑποκρισίαν της, ἀποστομώνοντας ἐκεῖνον ποὺ φαινόταν νὰ ἔχῃ ὅλη τὴν ἐξουσία αὐτῆς καὶ κατανικώντας τον μὲ μεγάλη σφοδρότητα. Καὶ σήμερα στέκονται ὄρθιοι οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ, κηρύττοντας σ' ὅλους καὶ τὴν αἰσχύνῃ καὶ τὴ γελοῖότητα καὶ τὴν ἀδυναμία τοῦ δαίμονα, καὶ τὰ στεφάνια καὶ τὴ νίκη καὶ τὴ δύναμη τοῦ μάρτυρα. Τόση μεγάλη εἶναι ἡ δύναμη τῶν ἁγίων· τόσο ἀκαταμάχητη καὶ φοβερὴ εἶναι καὶ στοὺς βασιλεῖς καὶ στοὺς δαίμονες καὶ στὸν ἴδιο τὸν ἀρχηγὸ τῶν δαιμόνων.

ΠΕΡΙ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

(ΛΟΓΟΙ Α' - Σ')

ΠΕΡΙ ΞΙΜΑΡΜΕΝΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Α'

1. Πολλῆς γέμει ταραχῆς ἡμῶν ἡ ζωὴ καὶ θορύβων μεστὸς ὁ παρῶν βίος ἐστίν. Ἄλλ' οὐ τοῦτό ἐστι τὸ χαλεπὸν, ἀγαπητοί, ἀλλ' ὅτι τοὺς θορύβους τούτους καὶ τὰς ταραχάς, ἢ πρὸς τὸ κρηϊότερον μεταθεῖναι δυνάμενοι ἢ μένοντες φέρειν ἀλύπως, οὐδέτερον τούτων
5 μεμελετήκαμεν, ἀλλ' ἀποδυσπετοῦντες τὸν ἅπαντα διατελοῦμεν χρόνον· καὶ ὁ μὲν πενίαν, ὁ δὲ νόσον ὀδύρεται, ἄλλος φροντίδων ὄγκον καὶ προστασίαν οἰκίας, ἕτερος παιδοτροφίαν, ἄλλος ἀπαιδίαν. Καὶ θεὰ τῆς ἀνοίας τὴν ὑπερβολήν· οὐ γὰρ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ἴσως πάντες θρηνοῦμεν. Καίτοι
10 γε εἰ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις ἡμῖν αἰτία τῶν ὀδυρμῶν ἦν, οὐκ ἐχρῆν ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ἴσως ὀδύρεσθαι· ἀλλ' εἰ πενία κακὸν καὶ ἀφόρητον, τὸν ἐν πλούτῳ ζῶντα οὐδέποτε ἐχρῆν ἀλύειν· καὶ εἰ ἀπαιδία κακόν, τὸν πολυπαιδίας ἀπολαύοντα εὐθυμεῖν ἐχρῆν. Πάλιν εἰ τὸ τὰ κοινὰ τῆς πόλεως πράγματα διοικεῖν καὶ τιμῶν ἀπο-
15 λαύειν καὶ πολλοὺς ἔχειν τοὺς ὑποκειμένους ζηλωτόν, ἐχρῆν ἀπράγμονα τὸν βίον καὶ γαληνὸν φευκτὸν εἶναι καὶ παρὰ πάντων ἀνθρώπων μισεῖσθαι.

Νῦν δὲ ὅταν ἴδῃς, ὅτι πλούσιοι καὶ πένητες ἴσως ὀδύρονται, πολλάκις δὲ ὁ πλουτῶν ὑπὲρ πένητα τοῦτο πάλιν ποιεῖ, καὶ ὁ ἀρ-
20 χῆς ἀπολαύων καὶ ὁ ἀρχόμενος καὶ ὁ πολλῶν παίδων πατὴρ καὶ ὁ μηδένα ὄλως ἐσχηκώς, μὴ τὰ πράγματα τῆς ἀταξίας αἰτιώμεθα, ἀλλὰ τοὺς οὐ δυναμένους αὐτοῖς εἰς δέον χρήσασθαι καὶ πάσης ἀθυμίας ἀπαλλάττειν ἑαυτούς. Ἡ γὰρ ταραχὴ καὶ ὁ θόρυβος, οὐχὶ

ΠΕΡΙ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Α΄

1. Ἡ ζωὴ μας εἶναι γεμάτη ἀπὸ μεγάλη ταραχὴ καὶ ὁ βίος αὐτὸς κατάμεστος ἀπὸ θορύβους. Ὅμως δὲν εἶναι αὐτό, ἀγαπητοί, τὸ φοβερό, ἀλλὰ τὸ ὅτι τοὺς θορύβους αὐτοὺς καὶ τὶς ταραχές, ἐνῶ μπορούμε νὰ τοὺς κάνουμε πιὸ ἐλαφροὺς ἢ νὰ τοὺς ὑπομένουμε χωρὶς λύπη, δὲν ἔχουμε φροντίσει νὰ κάνουμε κανένα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ περνοῦμε ὅλον τὸν καιρὸ μας ἀποθαρρυσμένοι. Κι ἄλλος θρηνεῖ γιὰ τὴ φτώχεια του, ἄλλος γιὰ τὴν ἀρρώστια του, ἄλλος γιὰ τὸ πλῆθος τῶν φροντίδων καὶ τὴν προστασία τῆς οἰκογένειάς του, ἄλλος γιὰ τὴ διατροφή τῶν παιδιῶν του καὶ ἄλλος γιὰ τὴν ἔλλειψη παιδιῶν. Καὶ πρόσεχε τὴν ὑπερβολὴ τῆς ἀνοησίας· γιὰτὶ δὲν θρηνοῦμε ὅλοι γιὰ τὰ ἴδια πράγματα, ἀλλ' ὅλοι ἐξ ἴσου γιὰ τὰ ἀντίθετα. Ἄν καὶ βέβαια, ἂν ἡ φύση τῶν πραγμάτων ἦταν ἡ αἰτία τῶν θρήνων μας, δὲν ἔπρεπε νὰ θρηνοῦμε ἐξ ἴσου γιὰ ἀντίθετα πράγματα, ἀλλ', ἂν ἡ φτώχεια εἶναι πρᾶγμα κακὸ καὶ ἀφόρητο, δὲν ἔπρεπε νὰ ἀγανακτῆ ποτὲ ἐκεῖνος ποὺ ζῆ μέσα στὸν πλοῦτο· καὶ ἂν ἡ ἀτεκνία εἶναι κακό, ἔπρεπε αὐτὸς ποὺ ἔχει πολλὰ παιδιά νὰ εἶναι εὐθυμος. Ἐπίσης, ἂν τὸ νὰ διοικῆ κανεὶς τὰ κοινὰ τῆς πόλεως καὶ νὰ ἀπολαμβάνη τιμὲς καὶ νὰ ἔχη πολλοὺς ὑφισταμένους εἶναι πρᾶγμα ἀξιοζήλευτο, ἔπρεπε ἡ ἀπρακτὴ καὶ ἡσυχὴ ζωὴ νὰ ἀποφεύγεται καὶ νὰ μισῆται ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

Τώρα ὅμως ὅταν δῆς, ὅτι πλούσιοι καὶ φτωχοὶ θρηνοῦν ἐξ ἴσου καὶ πολλὰς φορὲς ὁ πλούσιος θρηνεῖ περισσότερο ἀπὸ τὸν φτωχὸ καθὼς καὶ αὐτὸς ποὺ ἀσκεῖ τὴν ἐξουσία καὶ ὁ ἀρχόμενος, καὶ ὁ πατέρας πολλῶν παιδιῶν καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει κανένα παιδί, ἄς μὴ κατηγοροῦμε τὰ πράγματα γιὰ τὴν ἀταξία αὐτῆ, ἀλλ' ἐκεῖνους ποὺ δὲν μπορούν νὰ τὰ χρησιμοποιοῦσιν ὅπως πρέπει, καὶ ν' ἀπαλλάσσουν ἑαυτοὺς ἀπὸ τὸν ἐαυτὸ τους ἀπὸ κάθε λύπη. Γιὰτὶ ἡ ταραχὴ

τούτων ἐστὶ περιπέτεια, ἀλλ' ἡμεῖς καὶ ἡ ἡμετέρα διάνοια· ὡς ἐὰν αὐτὴ καλῶς ἡμῖν ἦ κατεσκευασμένη, κἂν μυρίοι πανταχόθεν ἐγείρωνται χειμῶνες, ἐν γαλήνῃ καὶ λιμένι καθευδούμεθα διαπαντός. Ὡσπερ οὖν οὐκ εὖ ἐχούσης αὐτῆς, κἂν ἐξ οὐρίων ἡμῖν ἅπαντα φέ-
 5 ρηται, τῶν ἐν ναυαγίοις ὄντων οὐδὲν ἄμεινον διακεισόμεθα. Τοῦτο γοῦν ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἰδεῖν. Ὁ μὲν γὰρ ἰσχυρὸν τὸ ἑαυτοῦ κατεσκευακῶς σῶμα, κἂν μυρίοις ἀέρων ἀνωμαλίαις μάχεται, οὐ μόνον οὐδὲν πείσεται δεινόν, ἀλλὰ καὶ προσθήκην ἰσχύος τῇ γυμνασίᾳ καὶ τῇ τῆς δυσκρασίας ὁμιλίᾳ προσέλαβεν· ἂν δὲ ἀσθενὲς
 10 ἔχη καὶ διάραιοι, κἂν ἀρίστης ἀπολαύῃ τῆς τῶν ὠρῶν κράσεως, οὐδὲν αὐτῷ πλέον ἀπὸ ταύτης ἔσται τῆς εὐμοιρίας, τῆς οἴκοθεν ἀσθενείας, τῇ παρὰ τῶν ὠρῶν εὐκληρίᾳ λυμαιομένης. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν σιτίων ὀρῶμεν· ὅταν μὲν γὰρ ἰσχυρὸν καὶ ἐρρωμένον ἡμῖν τὸ σῶμα τῆς γαστρὸς ἦ, πᾶν ὅπερ ἂν ἐνδέχεται, κἂν σκληρὸν ἦ,
 15 κἂν αὐτῷ ἀκατέργαστον, πρὸς καθαρὸν αὐτὸ μετασχηματίζει χυμὸν, τῆς φυσικῆς κράσεως περιγιγνομένης τῆς ἐν τῷ σιτίῳ κακίας· ὅταν δὲ ὁ τόνος αὐτοῦ καταλελυμένος ἦ καὶ χαῦνος, κἂν τὸ πάντων εὐχυμότερον αὐτῇ προσενέγκης ἔδεσμα, εἰς τὸ χεῖριστον αὐτὸ μετερρῦθμισε καὶ διέφθειρε, τῆς ἀσθενείας τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ λυμαι-
 20 νομένης.

Οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς, ὅταν ἴδωμεν πραγμάτων ἀταξίαν, μὴ τὸν Θεὸν αἰτιώμεθα, ἀγαπητοί· τοῦτο γὰρ οὐχὶ φάρμακόν ἐστὶν εὐρεῖν τῷ τραύματι, ἀλλὰ τραῦμα ἐπαγαγεῖν τραύματι. Μὴ δαίμοσι λογίζόμεθα τοῦ κόσμου τὴν οἰκονομίαν, μὴ ἀπρονόητα εἶναι νομίζω-
 25 μεν τὰ παρόντα, μὴ γενέσεώς τινος καὶ εἰμαρμένης τυραννίδα ἐπιτειχίζωμεν τῇ προνοίᾳ τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα γὰρ πάντα βλασφημίας γέμει καὶ ἡ ὄντως ταραχὴ καὶ ἀταξία, οὐχὶ τῶν πραγμάτων ἐστὶ φορὰ, ἀλλ' ὁ οὕτω διακείμενος λογισμὸς· ὅς κἂν μυρίας εὐταξίας ἀπολαύῃ, ἕως ἂν τὴν ἀταξίαν τὴν ἐν αὐτῷ καὶ τὴν ταραχὴν διορ-
 30 θώσεται, οὐδὲν αὐτῷ τῆς ἐν τοῖς πράγμασιν εὐταξίας ἔσται τὸ

καὶ ὁ θόρυβος δὲν εἶναι φυσικὸ ἐπακόλουθο τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ τὰ δημιουργοῦμε ἐμεῖς καὶ ἡ ψυχὴ μας· γιατί, ἂν αὐτὴ εἶναι καλὰ συγκροτημένη, κι ἂν ἀκόμη ξεσηκώνονται ἀπὸ παντοῦ ἄπειρες τρικυμίες, θὰ ἡσυχάζουμε συνεχῶς μέσα σὲ γαλήνη καὶ σὲ λιμάνι. Ὅπως πάλι βέβαια, ὅταν αὐτὴ δὲν βρίσκεται σὲ καλὴ κατάσταση, κι ἂν ἀκόμη ὅλα μᾶς εἶναι εὐνοϊκά, δὲν θὰ βρισκώμαστε σὲ καλύτερη κατάσταση ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ναυαγήσει. Τὸ ἴδιο πρᾶγμα μποροῦμε νὰ δοῦμε καὶ στὰ σώματα. Ἐκεῖνος δηλαδή ποὺ ἔχει κάμει τὸ σῶμα του ἰσχυρό, κι ἂν ἀκόμη μάχεται ἐναντίον μυρίων καιρικῶν ἀνωμαλιῶν, ὄχι μόνο δὲν θὰ πάθῃ κανένα κακό, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐξάσκηση καὶ τὸν ἐθισμό στίς κακὲς συνθῆκες ἀπέκτησε μεγαλύτερη ἰσχύ, ἂν ὅμως ἔχη σῶμα ἀσθενὲς καὶ πλαδαρό, κι ἂν ἀκόμη εἶναι ἄριστες οἱ καιρικὲς συνθῆκες, δὲν θὰ συμβῆ τίποτε τὸ ἐπὶ πλεόν σ' αὐτὸν ἀπὸ αὐτὲς τίς εὐνοϊκὲς συνθῆκες, γιατί ἡ ἀσθένειά του αὐτὴ ἐξουδετερώνει τίς εὐνοϊκὲς αὐτὲς καιρικὲς συνθῆκες. Τὸ ἴδιο βλέπουμε νὰ συμβαίνει καὶ μὲ τίς τροφές. Ὅταν δηλαδή τὸ στομάχι εἶναι ὑγιὲς καὶ ἰσχυρό, ὅποιαδήποτε τροφή κι ἂν δεχθῆ, εἴτε αὐτὴ εἶναι σκληρὴ εἴτε δύσπεπτη, τὴν μετασχηματίζει σὲ καθαρὸ χυμό, γιατί ἡ φυσικὴ εὐεξία ὑπερνικᾷ τὴν κακὴ ποιότητα τῆς τροφῆς, ὅταν ὅμως τὸ στομάχι εἶναι ἄτονο καὶ παραλυμένο, κι ἂν ἀκόμη τοῦ προσφέρῃς τὴν πιὸ εὐχυμὴ τροφή, τὴν μεταβάλλει στὴν πιὸ χειρότερη καὶ τὴν ἀχρηστεύει, γιατί ἡ ἀσθένεια αὐτοῦ καταστρέφει τὴν ποιότητά του.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐμεῖς, ὅταν δοῦμε ἀταξία στὰ πράγματα, ἄς μὴ κατηγοροῦμε, ἀγαπητοί, τὸν Θεό. Γιατὶ μ' αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατό νὰ βροῦμε φάρμακο στὸ τραῦμα, ἀλλὰ νὰ προσθέσουμε τραῦμα στὸ τραῦμα. Ἄς μὴν ἀποδίδουμε στοὺς δαίμονες τὴ διοίκηση τοῦ κόσμου, ἄς μὴ νομίζουμε ὅτι τὰ παρόντα εἶναι ἀπρονόητα, ἄς μὴ ἀντιτάσσουμε στὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ τὴν τυραννικὴ ἐξουσία κάποιας μοίρας καὶ εἰμαρμένης. Γιατὶ ὅλα αὐτὰ εἶναι γεμᾶτα βλασφημία, καὶ ἡ πραγματικὴ ταραχὴ καὶ ἀταξία δὲν ὀφείλεται στὴ φορὰ τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ὀφείλεται στὴ ταραγμένη σκέψη μας, ἡ ὁποία, κι ἂν ἀκόμη ἀπολαμβάνῃ μιὰ ἀπόλυτη εὐταξία, δὲν θὰ συμβῆ σ' αὐτὴν ἀπὸ τὴν εὐταξία τῶν πραγμάτων τίποτε τὸ ἐπὶ πλεόν, ἂν προηγουμένως δὲν μπορέσῃ νὰ διορθώσῃ τὴν ἀταξία καὶ ταραχὴν ποὺ ὑπάρχει σ' αὐτὴν. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή ὁ ὀφθαλμὸς, ὅταν εἶναι ἀσθενὴς

πλέον· ἀλλ' ὡσπερ ὀφθαλμός, νοσῶν μὲν καὶ ἐν μεσημβρία φανο-
 τάτη σκότος ὄψεται καὶ ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων καὶ οὐδὲν αὐτῷ τῆς
 ἀκτῖνος ἔσται πλέον, ὑγιαίνων δὲ καὶ ἐρρωμένος καὶ ἐν ἐσπέρα δυ-
 νήσεται τὸ σῶμα χειραγωγεῖν μετὰ ἀσφαλείας· οὕτω καὶ ὁ τῆς δια-
 5 νοίας τῆς ἡμετέρας ὀφθαλμός, ἕως μὲν ἂν ἐρρωμένος ᾗ καὶ ἅπαντα
 εἶναι δοκοῦντα ἴδη, καλῶς ὄψεται· ὅταν δὲ διεφθαρμένος, κἂν εἰς
 αὐτὸν ἀναγάγῃς τὸν οὐρανὸν καὶ τῶν ἐκεῖ πολλὴν ἀταξίαν κατα-
 γνώσεται καὶ ταραχὴν.

2. Καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, πολλά σοι τῶν πάλαι καὶ τῶν ἐφ'
 10 ἡμῶν τούτων κατασκευάσω παραδείγματα. Πόσοι πενίαν φέρου-
 σιν εὐκόλως καὶ τῷ Θεῷ διὰ τοῦτο εὐχαριστοῦντες οὐ διαλιμπά-
 νουσιν; πόσοι πλοῦτον καὶ τρυφὴν ἔχοντες, οὐκ εὐχαριστοῦσιν,
 ἀλλὰ βλασφημοῦσι τὸν Δεσπότην; πόσοι μηδὲν παθόντες δεινόν,
 κατηγοροῦσι τῆς καθόλου προνοίας; πόσοι δεσμωτήριον τὸν ἅπαν-
 15 τα χρόνον οἰκῆσαντες, τῶν ἐν ἀδείᾳ καὶ ἀσφαλείᾳ βεβιωκότων εὐ-
 γνωμονέστερον τὴν ἐκεῖ φέρουσι τάλαιπωρίαν; Ὅρας ὅτι ἡ τῆς ψυ-
 χῆς κατάστασις καὶ ὅτι ὁ οἰκεῖος λογισμὸς καὶ τούτων καὶ ἐκείνων
 αἴτιος, ἀλλ' οὐκ αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις; Ὡστε, εἰ τῆς δια-
 νοίας ἐπιμέλειαν ἐποιούμεθα τῆς ἡμετέρας, οὐκ ἦν ταραχὴ, οὐκ ἦν
 20 ἀταξία, οὐκ ἦν τῶν δεινῶν οὐδέν, εἰ καὶ εὐρίπου παντὸς χαλεπώ-
 τερον ἄνω καὶ κάτω τὰ πράγματα τῆς ἡμετέρας ἐφέρετο ζωῆς. Διὰ
 τί γάρ, εἶπέ μοι, Παῦλος εὐχαριστεῖ; Καίτοι τῶν ἄριστα βεβιωκό-
 των ἐστί, τῶν τῇ ἀρετῇ συνεζηκότων τὸν ἅπαντα χρόνον, τῶν ἠκι-
 στα τοσαῦτα παθόντων δεινά. Οὐδεὶς οὔτε δικαιότερος ἐκείνου γέ-
 25 γονε τῶν ὑφ' ἡλίῳ πάντων ἀνθρώπων, οὔτε χαλεπώτερα ἐκείνου
 πέπονθε τῶν ἐξ οὗ γεγονάσιν ἄνθρωποι. Ἀλλ' ὁμῶς ὁρῶν πολλοὺς
 ἐν πονηρίᾳ ζῶντας καὶ εὐθυμουμένους καὶ τῶν παρόντων χρημά-
 των ἀπολαύοντας, εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ καὶ αὐτός, καὶ τοῖς ἄλλοις
 πᾶσι παρῆνει τοῦτο.

30 Πρὸς ἐκείνον βλέπετε. Καὶ σὺ ὅταν ἴδῃς τὸν πονηρὸν εὐθυ-
 μούμενον, ὅταν ἴδῃς ἐπαιρόμενον, ὅταν ἴδῃς ἐχθρῶν κρατοῦντα,
 τοὺς λελυπηκότας ἀμυνόμενον, μηδὲ μίαν ὑποστάντα ζημίαν, παν-
 ταχόθεν αὐτῷ τὰ χρήματα ἐπιρρέοντα, πάντα τιμῶντας καὶ κολα-

θὰ βλέπη σκοτάδι κατὰ τὴν ὥρα φωτεινοτάτης μεσημβρίας καὶ ἄλλα ἀντὶ ἄλλων καὶ δὲν θὰ τὸν ὠφελοῦν σὲ τίποτε οἱ ἀκτῖνες, ὅταν ὁμῶς εἶναι ὑγιῆς καὶ δυνατὸς θὰ μπορέσῃ νὰ ὀδηγῇ μὲ ἀσφάλεια τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴ νύχτα, ἔτσι καὶ ὁ ὀφθαλμὸς τῆς διάνοιάς μας, ὅσο εἶναι ἰσχυρὸς θὰ βλέπη καλὰ καὶ ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἄτακτα, ὅταν ὁμῶς εἶναι βλαμμένος, κι ἂν ἀκόμη τὸν ὀδηγήσῃ στὸν οὐρανό, καὶ ἐκεῖ θὰ διαπιστώσῃ μεγάλη ἀταξία καὶ ταραχή.

2. Καὶ ὅτι αὐτὰ ἔχουν ἔτσι, θὰ σοῦ παρουσιάσω πολλὰ παραδείγματα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ συνέβηκαν κατὰ τὴν παλαιὰ καὶ κατὰ τὴ δική μας ἐποχὴ. Πόσοι ὑπομένουν μὲ εὐκολία τὴ φτώχεια καὶ δὲν παύουν γι' αὐτὸ νὰ εὐχαριστοῦν τὸν Θεό; Καὶ πόσοι, ζώντας μέσα στὰ πλούτη καὶ στὶς ἀπολαύσεις, ὄχι μόνο δὲν εὐχαριστοῦν, ἀλλὰ καὶ βλασφημοῦν τὸν Κύριο; Πόσοι, χωρὶς νὰ πάθουν κανένα κακό, κατηγοροῦν γενικὰ τὴν πρόνοια; Πόσοι, ποὺ πέρασαν ὅλη τὴ ζωὴ τους στὴ φυλακὴ, ὑπομένουν τὴν ἐκεῖ ταλαιπωρία τους μὲ μεγαλύτερη εὐγνωμοσύνη ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔζησαν τὴ ζωὴ τους μὲ ἄνεση καὶ ἀσφάλεια; Βλέπεις ὅτι ἡ κατάστασις τῆς ψυχῆς καὶ ὁ δικὸς μας λογισμὸς εἶναι ἡ αἰτία καὶ αὐτῶν καὶ ἐκείνων καὶ ὄχι ἡ ἴδια ἡ φύσις τῶν πραγμάτων; Ὡστε, ἂν δείχναμε φροντίδα γιὰ τὴ διάνοιά μας δὲν θὰ ὑπῆρχε ταραχή, δὲν θὰ ὑπῆρχε ἀταξία, δὲν θὰ ὑπῆρχε κανένα ἀπὸ τὰ κακά, κι ἂν ἀκόμη τὰ πράγματα τῆς ζωῆς μας φέρονταν ἄνω κάτω φοβερώτερα ἀπὸ κάθε ὀρμητικὴ παλίρροια. Πές μου δηλαδή, γιατί εὐχαριστεῖ ὁ Παῦλος; Ἄν καὶ βέβαια αὐτὸς εἶναι ἓνας ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πέρασαν τὴ ζωὴ τους ἄριστα, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔζησαν ὅλη τὴ ζωὴ τους μὲ τὴν ἀρετὴ, καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐλάχιστους ποὺ ὑπέμειναν τόσα δεινά. Κανεὶς δὲν ὑπῆρξε ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἔζησαν κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο οὔτε πιὸ δίκαιος ἀπὸ ἐκεῖνον, οὔτε καὶ κανεὶς ὑπέφερε χειρότερα ἀπὸ ἐκεῖνον ἀπὸ τότε ποὺ ὑπάρχουν ἄνθρωποι. Ἄλλ' ὁμῶς, ἂν καὶ ἔβλεπε πολλοὺς νὰ ζοῦν μέσα στὴν κακία, νὰ εἶναι χαρούμενοι καὶ ν' ἀπολαμβάνουν τὰ πράγματα τῆς παρούσας ζωῆς, εὐχαριστεῖ τὸν Θεὸ καὶ ὁ ἴδιος, καὶ ὄλους τοὺς ἄλλους τοὺς προέτρεπε αὐτό!

Ἔχετε λοιπὸν στραμμένη τὴν προσοχή σας πρὸς ἐκεῖνον. Καὶ σύ, ὅταν ἰδῆς τὸν ἁμαρτωλὸ νὰ εὐθυμῇ, ὅταν τὸν δῆς νὰ ὑπερηφανεύεται, ὅταν τὸν δῆς νὰ ὑπερισχύῃ τῶν ἐχθρῶν του, ν' ἀπομακρύνῃ ὄσους τὸν ἐλύπησαν, νὰ μὴ ἔχη πάθει καμμιά ζημιὰ, ἀπὸ πα-

κεύοντας, σαρτὸν δὲ ἐν τοῖς ἐναντίοις πᾶσιν, ἐν ἐπηρείαις, συκοφαντίαις, ἐπιβουλαῖς, μὴ νομίσης εἶναι τῶν ἀπερριμμένων, ἀλλ' εἰς Παῦλον ἰδὼν τὸν τῆς σῆς ὄντα μερίδος, ἀνάβηθι τὴν διάνοιαν, ἀνάκτησαι τοὺς λογισμοὺς, μὴ καταπέσης ὑπὸ τῆς ἀθυμίας. Τὸν φίλον
 5 τῷ Θεῷ καὶ τὸν πολέμιον μὴ ἀπο τῆς εὐπραγίας καὶ δυσπραγίας τῆς ἐνταῦθα δοκίμαζε, ἀλλὰ ἂν μὲν ἴδης ὀρθῶς ζῶντα καὶ νόσω κενούμενον καὶ πρὸς εὐσέβειαν βλέποντα, μακάριζε καὶ ζηλωτὸν εἶναι νόμιζε, κἂν μυρίας ἀλύσεις περικέηται καὶ δεσμωτήριον οἰκῆ διαπαντός, κἂν ἀναξίοις δουλεύῃ, κἂν πένηται, κἂν μέταλλα ἐργά-
 10 ζηται, κἂν ὀτιοῦν πάσχη δεινόν. Μακάριος γὰρ οὗτός ἐστι, κἂν ἐξορύγηται, κἂν καίηται, κἂν κατὰ μικρὸν δαπανᾶται τὸ σῶμα.

Ἄν δὲ ἴδης ἕτερον ἐν ἀσελγείᾳ καὶ πονηρίᾳ καὶ τοῖς ἐσχάτοις ζῶντα κακοῖς καὶ πολλῆς ἀπολαύοντα τιμῆς, ἐπὶ τὸν θρόνον αὐτὸν ἀναβαίνοντα τὸν βασιλικὸν καὶ διάδημα περικείμενον καὶ ἀλουργί-
 15 δα ἔχοντα καὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης κρατοῦντα, δάκρυσον καὶ διὰ τοῦτο τὸν τοιοῦτον καὶ ταλάνιζε. Οὐδὲν γὰρ ὄντως ἀθλιώτερον τῆς οὕτω διακειμένης ψυχῆς, κἂν πᾶσαν ὑποτεταγμένην ἔχη τὴν οἰκουμένην. Τί γὰρ ὄφελος ἐν χρήμασι πλουτεῖν, ὅταν κατὰ τὴν ἀρετὴν πάντων πενέστερος ᾖ; τί δὲ κέρδος τοσοῦτων κρατεῖν, ὅταν
 20 ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἑαυτοῦ παθῶν μὴ δύνηται περιγενέσθαι; Ἄλλ' ἂν μὲν σῶμα ἴδωμεν κακῶς διακειμένον καὶ πυρέττοντα, ἢ ποδαλγία ἢ φθόγη τινὶ ἢ ἑτέρῳ ἀνηκέστῳ πάθει προκατειλημμένον, δακρῦομεν, κἂν πάντων εὐπορώτερος ᾖ, καὶ τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσω περ ἂν εὐπορώτερος ᾖ. Ἡ γὰρ αἴσθησις δριμυτέρα γίνεται τῶν δεινῶν,
 25 ὅταν ἐν ἀφθονίᾳ τις τῶν ἀναγκαίων ᾖ. Ὁ μὲν γὰρ παρὰ πενίαν κωλυόμενος τῆς ἀπολαύσεως, ἔχει τὴν ἀνάγκην παραμυθίαν· ὁ δὲ κύριος ὢν πάσῃ κεχρηῆσθαι καὶ κωλυόμενος ὑπὸ τῆς ἀρρωστίας, αὐτῷ τούτῳ μᾶλλον ἐμπίπραται. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον εἰ μὲν νοσή-

ντοῦ νὰ εἰσρέουν σ' αὐτὸν τὰ χρήματα, ὅλοι νὰ τὸν τιμοῦν καὶ νὰ τὸν κολακεύουν, καὶ σὺ νὰ βρίσκεσαι στὴν ἐντελῶς ἀντίθετη κατάστασι, νὰ περιφρονῆσαι δηλαδὴ, νὰ συκοφαντῆσαι καὶ νὰ ἐπιβουλεύεσαι, μὴ νομίσης ὅτι εἶσαι κάποιος ἀπὸ τοὺς παραπεταμένους, ἀλλὰ, ἀφοῦ φέρης τὸν νοῦ σου στὸν Παῦλο, πὺ ἀνῆκε στὴν ἴδια μερίδα μὲ σένα, ἀνέβα ψηλὰ μὲ τὴ σκέψη σου, ἀνάκτησε τοὺς ὑγιεῖς λογισμοὺς, μὴ καταπέσης ἀπὸ τὴ λύπη. Τὸν φίλο τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ἐχθρὸ μὴ τὸν κρίνης ἀπὸ τὴν εὐτυχία ἢ τὴ δυστυχία τῆς ἐδῶ ζωῆς, ἀλλ' ἂν δῆς κάποιον νὰ ζῆ ἐνάρετα, καὶ ἐνῶ ὑποφέρει ἀπὸ κάποια ἀσθένεια, αὐτὸς ἀποβλέπει πρὸς τὴν ἀρετὴ, μακάριζέ τον καὶ νόμιζέ τον ἀξιοζήλευτο, εἴτε περιβάλλεται ἀπὸ μύριες ἀλυσίδες καὶ ζῆ γιὰ πάντα μέσα στὴ φυλακὴ, εἴτε ὑπηρετεῖ ἀνάξιους, εἴτε εἶναι φτωχός, εἴτε ἐργάζεται στὰ μεταλλεῖα, εἴτε ὑποφέρει ὀποιοδήποτε κακό. Εἶναι πράγματι μακάριος αὐτός, εἴτε τοῦ ἔχουν βγάλει τὰ μάτια του, εἴτε καίεται, εἴτε λειώνει σιγὰ—σιγὰ τὸ σῶμα του.

Ἐὰν πάλι δῆς ἄλλον νὰ ζῆ μέσα στὴν ἀσέλγεια καὶ στὴν πονηρία καὶ στὰ πιὸ χειρότερα κακά, καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ νὰ ἀπολαμβάνη μεγάλη τιμὴ, νὰ ἀνεβαῖνι στὸν ἴδιο τὸν βασιλικὸ θρόνο καὶ νὰ φορῆ τὸ βασιλικὸ στέμμα καὶ τὴ βασιλικὴ πορφύρα καὶ νὰ ἔχη ὑπὸ τὴν ἐξουσία του ὅλη τὴν οἰκουμένη, δάκρυσε γι' αὐτὸν καὶ γι' αὐτὸ καὶ ταλάνιζέ τον. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ ἄθλιο ἀπὸ τὴν ψυχὴ πὺ ζῆ σὲ μιὰ τέτοια κατάστασι, κι ἂν ἀκόμη ἔχη ὑποταγμένη ὅλη τὴν οἰκουμένη. Γιατὶ, ποιό τὸ ὄφελος νὰ εἶναι κανεὶς πλούσιος σὲ χρήματα, ὅταν ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴ εἶναι φτωχότερος ἀπὸ ὅλους; Ποιό τὸ κέρδος νὰ ἐξουσιάζη τόσους πολλοὺς, ὅταν δὲν μπορῆ νὰ ἐξουσιάσῃ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὰ πάθη του; Ἄλλ', ἂν δοῦμε ἓνα σῶμα νὰ βρίσκεται σὲ κακὴ κατάστασι καὶ νὰ καίγεται ἀπὸ πυρετὸ ἢ νὰ ὑποφέρῃ ἀπὸ ποδαλγία ἢ ἀπὸ φυματίωσι ἢ ἀπὸ κάποια ἄθεράπευτη ἀρρώστια, δακρύζουμε, κι ἂν ἀκόμη αὐτὸς εἶναι ἀπὸ ὅλους πιὸ πλούσιος, καὶ τόσο περισσότερο, ὅσο πιὸ πλούσιος εἶναι. Γιατὶ ἡ αἴσθησι τῶν δεινῶν γίνεται δριμύτερη, ὅταν κανεὶς ἔχη σὲ ἀφθονία τὰ ἀναγκαῖα. Ἐκεῖνος δηλαδὴ πὺ ἐμποδίζεται ἀπὸ τὶς ἀπολαύσεις λόγῳ τῆς φτώχειας του, ἔχει γιὰ παρηγοριά του τὴν ἀνάγκη, ἐνῶ ἐκεῖνος πὺ ἔχει τὴ δυνατότητα ν' ἀπολαύσῃ τὰ πάντα καὶ ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴν ἀρρώστια, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πρᾶγμα ὑποφέρει περισσότερο. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογο, ἂν δοῦμε κά-

ματι σωματικῶ προκατειλημμένον ἴδοιμέν τινα, ταλανίζειν αὐτόν, κἄν εὖπορος ἦ, ψυχῆς δὲ κακῶς διακειμένης, ψυχῆς, ἥς ἡμῖν ἴσον οὐδέν, οὐδὲ τιμιώτερον, μακαρίζειν δι' ὀλίγα χρήματα, ἢ διὰ πρόσκαιρον τιμὴν, ἢ δι' ἄλλο τῶν ἐνταῦθα μενόντων καὶ μετὰ τῆς
5 ζωῆς ταύτης, μᾶλλον δὲ πολλάκις καὶ πρὸ τῆς ζωῆς ἡμᾶς ἀπολιμπανόντων; Μὴ, παρακαλῶ.

3. Ταῦτα τῆς ταραχῆς ἡμῖν αἷτια, ταῦτα θορύβου. Διὰ τοῦτο τοῦ Θεοῦ κατηγοροῦσι πολλοί, διὰ τοῦτο τὸν κόσμον ἀπρονόητον νομίζουσιν. Ὡς, εἰ ἤδεσαν ὅτι οὐδὲν ἀγαθὸν ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἀλλ' ἢ
10 ἀρετὴ μόνον, οὐ πλοῦτος, οὐ χρήματα, οὐχ ὑγίεια, οὐ δυναστεία, οὐκ ἄλλο οὐδέν, καὶ ὡς οὐδὲν κακὸν ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἀλλ' ἢ κακία μόνον καὶ πονηρία καὶ διαστροφή ψυχῆς, οὐ πενία καὶ νόσος καὶ ἐπήρεια καὶ συκοφανταίαι καὶ τὰ ἄλλα, ἃ νομίζεται εἶναι δεινά, οὐκ ἂν ποτε ταῦτα ἐφθέγγαντο, ἅπερ νῦν, οὐκ ἂν ποτε ἐν ἀθυμίᾳ
15 διήγαγον, οὐκ ἂν ποτε ἐμακάρισαν οὐς ταλανίζειν ἐχρῆν, οὐκ ἂν ποτε ἐτάλάνισαν οὐς μακαρίζειν ἔδει, οὐκ ἂν ὡς περὶ ὄντων τῶν ἀνθρώπων διέκειντο. Τὸ γὰρ ἐπὶ πολυσάρκιά καὶ δαψιλεῖ φάτνη καὶ ὑπνω πολλῶ μακαρίζειν ἀνθρώπους οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ ὡς περὶ ἀλόγων διακειῖσθαι. Ἐπεὶ καὶ ἐκείνων τοῦτό ἐστιν ἢ εὐπραγία,
20 μᾶλλον δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις κακία τοῦτό ἐστι. Πολλοὶ γοῦν καὶ ὄνοι καὶ ἵπποι διεφθάρησαν, ἀργία καὶ ἀδηφαγία ζῶντες. Εἶτα, ἐπὶ μὲν τῶν ἀλόγων ζώων, οἷς ἢ πᾶσα ἀρετὴ ἐν εὐεξία σώματος, βλαβερὸν τοῦτο· ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων, οἷς πᾶν τὸ κῦρος ἐν τῇ τῆς ψυχῆς εὐγενείᾳ, ἀρετὴν τοῦτο θησόμεθα καὶ οὐκ αἰσχυνθησόμεθα
25 τὸν οὐρανὸν καὶ τοὺς τῆς ψυχῆς ἡμῶν συγγενεῖς ἀγγέλους; οὐκ ἐρυθριᾷς καὶ αὐτὴν τοῦ σώματος τὴν φύσιν καὶ τὴν διάπλασιν; Οὐ γὰρ ὡσπερ τοῖς ἀλόγοις, οὕτω καὶ ἡμῖν αὐτὸ διετύπωσεν ὁ Θεός, ἀλλ' ὡς πρέπον ἦν μέλλον ψυχῇ λογικῇ καὶ ἀθανάτῳ διακονεῖν. Διὰ τί γὰρ τοῖς μὲν ἀλόγοις πᾶσι κάτω νεύοντας ἐποίησε τοὺς
30 ὀφθαλμοὺς ὁ Θεός, σοὶ δὲ καθάπερ ἐν ἀκροπόλει τῇ κεφαλῇ φέ-

ποιον νὰ ὑποφέρῃ ἀπὸ σωματικὴ ἀρρώστια νὰ τὸν ταλανίζουμε, κὶ ἂν ἀκόμη εἶναι πλούσιος, ἐνῶ μιὰ ψυχὴ ποὺ βρίσκεται σὲ κακὴ κατάστασι, ψυχὴ, τῆς ὁποίας δὲν ἔχουμε τίποτε ἰσάξιο οὔτε καὶ πολυτιμότερο², νὰ τὴν μακαρίζουμε γιὰ λίγα χρήματα ἢ γιὰ πρόσκαιρη τιμὴ ἢ γιὰ κάτι ἄλλο ποὺ παραμένει ἐδῶ μετὰ τὴ ζωὴ αὐτῆ, ἢ καλύτερα ποὺ πολλὰς φορὲς μᾶς ἐγκαταλείπει προτοῦ φύγουμε ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴ; Μὴ, παρακαλῶ.

3. Αὐτὰ εἶναι τὰ αἷτια τῆς ταραχῆς μας καὶ τοῦ θορύβου. Γι' αὐτὸ πολλοὶ κατηγοροῦν τὸν Θεό, γι' αὐτὸ νομίζουν ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἀπρονόητος. Γιατί, ἂν γνώριζαν, ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένα ἀγαθὸ στὴ παροῦσα ζωὴ, παρὰ μόνο ἡ ἀρετὴ, οὔτε ὁ πλοῦτος, οὔτε τὰ χρήματα, οὔτε ἡ υἰεία, οὔτε ἡ ἐξουσία, οὔτε τίποτε ἄλλο, καὶ ὅτι τίποτε δὲν εἶναι κακὸ στὴ παροῦσα ζωὴ, παρὰ μόνο ἡ κακία καὶ ἡ πονηρία καὶ ἡ διαστροφή τῆς ψυχῆς καὶ ἡ μοχθηρία καὶ οἱ συκοφαντίες καὶ ὄχι ἡ φτώχεια καὶ ἡ ἀρρώστια καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα θεωροῦνται δεινά, δὲν θὰ τὰ ἔλεγαν ποτὲ αὐτὰ ποὺ λέγουν τώρα, δὲν θὰ ἐνιωθαν ποτὲ λύπη, δὲν θὰ μακάριζαν ποτὲ ἐκείνους ποὺ ἔπρεπε νὰ τοὺς ταλανίζουν, δὲν θὰ ταλάνιζαν ποτὲ ἐκείνους ποὺ ἔπρεπε νὰ τοὺς μακαρίζουν, καὶ δὲν θὰ σκέπτονταν γιὰ τοὺς ἀνθρώπους σὰν νὰ εἶναι ἄλογα ζῶα. Γιατί, τὸ νὰ μακαρίζῃ κανεὶς τοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὴν πολυσαρκία τους, γιὰ τὸ πλούσιο παχὺ τους καὶ γιὰ τὸν πολὺν ὕπνο τους, τίποτε ἄλλο δὲν δείχνει, παρὰ ὅτι τοὺς βλέπει σὰν ἄλογα ζῶα. Καθ' ὅσον καὶ ἐκείνων αὐτὸ εἶναι ἡ εὐτυχία, ἢ καλύτερα καὶ στὰ ἄλογα ζῶα κακὸ εἶναι αὐτό. Πολλοὶ δηλαδὴ ὄνοι καὶ ἵπποι ἀχρηστεύθησαν ἀπὸ τὴν ἀργία καὶ τὴν πολυφαγία. Ἐπειτα, στὴν περίπτωσι τῶν ἀλόγων ζώων, στὰ ὁποῖα ἡ ὄλη ἀρετὴ συνίσταται στὴν εὐεξία τοῦ σώματος, βλαβερὸ εἶναι αὐτό, στὴν περίπτωσι τῶν ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων ἡ ὄλη ἀξία συνίσταται στὴν εὐγένεια τῆς ψυχῆς, θὰ θεωρήσουμε ἀρετὴ αὐτὸ καὶ δὲν θὰ ντραποῦμε τὸν οὐρανὸ καὶ τοὺς ὡς πρὸς τὴν ψυχὴ συγγενεῖς μας ἀγγέλους; Δὲν κοκκινίζεις ἀπὸ ντροπὴ καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴ φύσι καὶ τὴ διάπλασι τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου; Γιατί ὁ Θεὸς δὲν ἔπλασε τὸ σῶμά μας ὅπως τὸ σῶμα τῶν ἀλόγων ζώων, ἀλλὰ τὸ ἔπλασε τέτοιο, ὅπως ἔπρεπε σὲ λογικὴ καὶ ἀθάνατη ψυχὴ, τὴν ὁποία ἐπρόκειτο νὰ ὑπηρετῇ. Γιατί δηλαδὴ ὁ Θεὸς σὲ ὄλα τὰ ἄλογα ζῶα τοποθέτησε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔτσι, ὥστε νὰ βλέπουν πρὸς τὰ κάτω, ἐνῶ σὲ σένα τοὺς τοποθέτησε, σὰν

ρων αὐτοὺς ἐγκατέθηκεν; Οὐκ ἐπειδὴ ἐκείνοις μὲν οὐδὲν πρὸς τὸν οὐρανὸν κοινόν, σοὶ δὲ μάλιστα τὰ ἄνω περισκοπεῖν νόμος καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ παρὰ τῆς φύσεως ἐξ ἀρχῆς ἐτέθη; Διὰ τί σοὶ μὲν τὸ σῶμα ὀρθιον ἐποίησεν, ἐκείνοις δὲ πάλιν κάτω νενευκός;
 5 Οὐχὶ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν πάλιν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς διαπλάσεως παιδεύων σε, μηδὲν κοινὸν ἔχειν πρὸς τὴν γῆν, μήτε προστετηκέναι τοῖς παροῦσι πράγμασι;

Μὴ τοίνυν καταπροδῶμεν τὴν εὐγένειαν, μηδὲ πρὸς τὴν τῶν ἀλόγων δυσγένειαν ἐξολισθήσωμεν, ἵνα μὴ καὶ περὶ ἡμῶν εἴπη,
 10 «ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκεν». Τὸ γὰρ τρυφῆ καὶ πλούτῳ καὶ δόξῃ καὶ τοῖς παροῦσι πράγμασι τὴν εὐημερίαν ὀρίζεσθαι, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπων ἐπεσκεμμένων τὴν οἰκείαν εὐγένειαν, ἀλλ' ἀνθρώπων ἵππων καὶ ὄνων γενομένων. Ἄλλὰ μὴ γένοιτό τις αὐτοῦτους ἐνταῦθα παρεῖναι, ἐν ἀγίῳ χορῷ καὶ θεάτρῳ πνευμα-
 15 τικῷ καὶ συλλόγῳ θεοσεβεῖ. Διὰ γὰρ τοῦτο καθ' ἐκάστην ἡμέραν θείας ἀπολαύομεν ἀκροάσεως, ἵνα καθάπερ δρεπάνῃ τῷ λόγῳ, τὰ ὑλομανοῦντα πάθη τῆς διανοίας περικόπτοντες, ἔγκαρπα δένδρα γενώμεθα καὶ καρπὸν ἐνέγκωμεν ὄριμον, εἰς ἀποθήκην ἀποτιθέμενον βασιλικήν, δόξαν φέροντα τῷ κοινῷ Δεσπότη καὶ γεωργῷ
 20 τῶν ἡμετέρων ψυχῶν καὶ ἡμῖν ζωὴν τὴν ἀθάνατον, ἧς γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ τιμὴ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σὲ ἀκρόπολη, στήν κεφαλή; Δὲν τὸ ἔκαμε ἐπειδὴ ἐκεῖνα δὲν ἔχουν τίποτε τὸ κοινὸ μὲ τὸν οὐρανὸ, ἐνῶ σὲ σένα τέθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νόμος ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἀπὸ τὴ φύση νὰ ἀτενίζης κυρίως πρὸς τὰ ἐπάνω; Γιατί σὲ σένα ἔπλασε τὸ σῶμα ὄρθιο, ἐνῶ σ' ἐκεῖνα πάλι τὸ ἔπλασε νὰ βλέπη πρὸς τὰ κάτω; Δὲν εἶναι πάλι γιὰ τὴν ἴδια αἰτία, γιὰ νὰ σὲ διδάσκη καὶ μὲ τὴν ἴδια τὴ διάπλασή σου νὰ μὴν ἔχης κανένα κοινὸ μὲ τὴ γῆ, οὔτε νὰ προσκολλᾶσαι στὰ πράγματα τῆς παρούσας ζωῆς;

Ἄς μὴ καταπροδώσουμε λοιπὸν τὴν εὐγένεια, οὔτε νὰ ὀλισθήσουμε πρὸς τὸ γένος τῶν ἀλόγων ζώων, γιὰ νὰ μὴν πῆ καὶ γιὰ μᾶς: «ἐνῶ πλάσθηκε ἄνθρωπος μὲ τιμὴ, δὲν τὸ κατάλαβε αὐτό»³. Γιατί, τὸ νὰ ὀρίζης τὴν εὐτυχία τῆς ζωῆς ἀπὸ τις ἀπολαύσεις καὶ τὸν πλοῦτο καὶ τὴ δόξα καὶ ἀπὸ τὰ παρόντα ἀγαθὰ, δὲν εἶναι γνῶρισμα ἀνθρώπων ποὺ σκέπτονται τὴν εὐγένειά τους, ἀλλ' ἀνθρώπων ποὺ ἔγιναν ἵπποι καὶ ὄνοι. Ἄλλὰ μὴ γένοιτο νὰ βρίσκωνται ἀνάμεσά μας, σ' αὐτὸν τὸν ἅγιο χορὸ, σ' αὐτὸ τὸ πνευματικὸ θέατρο, σ' αὐτὸν τὸν θεοσεβῆ σύλλογο, τέτοιοι ἄνθρωποι. Γιατί γι' αὐτὸ καθημερινὰ ἀπολαμβάνουμε τὴ θεία ἀκρόαση, ὥστε, περικόπτοντας, σὰν μὲ δρεπάνι, μὲ τὸν λόγο τὰ ὑλιστικὰ πάθη τῆς ψυχῆς, νὰ γινώμαστε δένδρα καρποφόρα καὶ νὰ φέρουμε ὄριμο καρπὸ, ποὺ νὰ τὸν ἀποθέτουμε σὲ βασιλικὴ ἀποθήκη, γιὰ νὰ προσδίδῃ δόξα στὸν κοινὸ Κύριό μας καὶ γεωργὸ τῶν ψυχῶν μας καὶ σὲ μᾶς νὰ ἐξασφαλίζῃ ζωὴ τὴν ἀθάνατη, τὴν ὁποία εὐχομαι νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ

ΛΟΓΟΣ Β΄

1. «Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτῳ», φησὶν ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς ὁ νόμος ἔκειτο, ὅτε οὐ πολλὴ ἀρίστης πολιτείας ἢ ἀκρίβεια, ὅτε εἰσαγωγή τοῦ θεοῦ ἦν, ὅτε παιδικὰ τὰ παραγγέλματα, ὅτε τὸ γάλα, ὅτε ὁ παιδαγωγός, ὅτε ὁ λύχνος, ὅτε ὁ τύπος καὶ ἡ σκιά. Τί οὖν ἂν εἴποιμεν περὶ τῶν νῦν ἐν τῇ χάριτι καὶ τῇ τῶν πραγμάτων ἀληθείᾳ καὶ τῇ τοσαύτῃ γνώσει, οὐχὶ πατέρα καὶ μητέρα κακολογούντων, ἀλλ' αὐτὸν τὸν τῶν ὄλων Θεόν; Τίς τοὺς τοιούτους δέξεται τιμωρία; ποία τῷ μέτρῳ τῆς κακίας διαρκέσει κόλασις; ποῖος δὲ πυρὸς ποταμός, ποῖος σκώληξ ἀτελεύτητος, 10 ποῖον σκότος ἐξώτερον, ποῖα δεσμά, ποῖος βρυγμός, ποῖος κλαυθμός; Πάντα ἐλάττω τὰ βασανιστήρια καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ μέλλοντα τῆς οὕτω διακειμένης ψυχῆς, τῆς πρὸς τοσοῦτον κακίας κατενεχθείσης. Βλασφημίας δὲ τρόποι πολλοὶ καὶ διάφοροι· διόπερ ἀναγκαῖον αὐτοὺς ἐκθέσθαι τήμερον, ὥστε μήτε ἐκόντας τινὶ τοιούτῳ 15 περιπεσεῖν, μήτε τινὰ τῶν φίλων, μήτε ἐχθρὸν περιπίπτοντα παριδεῖν. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἐστιν, ταύτης ἀμαρτία χείρων, ἀλλ' οὐδὲ ἴση, ἀλλὰ καὶ προσθήκη κακῶν τοῦτό ἐστι καὶ ὃ πάντα συγχεῖ καὶ ἀσύγνωστον ἔχει κόλασιν καὶ ἀφόρητον τιμωρίαν.

Τίνες εἰσὶν οἱ τὸν Θεὸν κακῶς λέγοντες; Οἱ τῇ σοφίᾳ τῆς 20 προνοίας αὐτοῦ τὴν ἐκ τῆς εἰμαρμένης ἀταξίαν καὶ ἀνάγκην ἐπιτε-

2. Α' Κορ. 4,15. Γαλ. 3,24-25.

3. Ματθ. 18,8. Μάρκ. 9,43 ἐ. Ματθ. 8,12. Λουκᾶ 13,28 κ.ἄ.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ

ΛΟΓΟΣ Β'

.. «Ἐκεῖνος», λέγει, «πὺ κακολογεῖ τὸν πατέρα του ἢ τὴ μητέρα του νὰ τιμωρῆται μὲ θάνατο¹. Ὁ νόμος αὐτὸς ἴσχυε κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅταν δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη μεγάλη φροντίδα γιὰ ἐνάρετη ζωὴ, ὅταν εἰσῆχθηκε τὸ θεῖο στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ θεῖα προστάγματα ἦταν παιδικά, ὅταν ἦταν τὸ γάλα, ὅταν ἦταν ὁ παιδαγωγός², ὅταν ἦταν ὁ λύχνος, ὅταν ἦταν ὁ τύπος καὶ ἡ σκιά. Τί θὰ μπορούσαμε λοιπὸν νὰ ποῦμε τώρα γι' αὐτοὺς πὺ ζοῦν στὴ ἐποχὴ τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀλήθειας τῶν πραγμάτων καὶ τῆς τόσης μεγάλης γνώσεως καὶ δὲν κακολογοῦν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ τῶν ὄλων; Ποιὰ τιμωρία θὰ ἐπιβληθῆ σ' αὐτούς; ποιὰ ἀνάλογη κόλαση θὰ ἐπαρκέση γιὰ τὴν κακία αὐτῆ; ποιὸς πύρινος ποταμός, ποιὸ αἰώνιο σκουλήκι, ποιὸ σκότος ἐξώτερο, ποιὰ δεσμά, ποιὸς βρυγμός, ποιὸς κλαυθμός;³ Ὅλα τὰ βασανιστήρια, καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα, δὲν ἐπαρκοῦν γιὰ τὴν ψυχὴ πὺ βρίσκεται σ' αὐτὴν τὴν κατάσταση, γιὰ τὴν ψυχὴ πὺ ἔφθασε σὲ τόση κακία. Εἶναι πολλοὶ καὶ διάφοροι οἱ τρόποι τῆς βλασφημίας· γι' αὐτὸ πρέπει νὰ τοὺς ἐκθέσουμε σήμερα, ὥστε οὔτε μὲ τὴ θέλησή του νὰ περιπέση κανεὶς σ' αὐτὴν οὔτε ν' ἀφήση νὰ περιπέση κάποιος ἀπὸ τοὺς φίλους του, οὔτε καὶ νὰ παραβλέψη τὸν ἐχθρὸ του βλέποντάς τον νὰ περιπίπτῃ σ' αὐτὴν. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει χειρότερη ἁμαρτία ἀπὸ αὐτὴν, οὔτε καὶ ἴση, ἀλλ' αὐτὴ ἀποτελεῖ προσθήκη κακῶν, καὶ εἶναι ἡ ἁμαρτία ἐκείνη πὺ τὰ συγχείει ὅλα καὶ ἔχει ἀσυγχώρητη κόλαση καὶ ἀφόρητη τιμωρία.

Ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ πὺ κακολογοῦν τὸν Θεό; Εἶναι ἐκεῖνοι πὺ τοποθετοῦν ἀπέναντι στὴ σοφία τῆς πρόνοιας τοῦ Θεοῦ τὴν ἀταξία

1. Ἐξ. 21,16.

χίζοντες. Καὶ τὸ μὲν τοὺς ἀπίστους καὶ πρὸς ξύλα καὶ λίθους κεχη-
νότας καὶ θεραπεύοντας, ταύτην νοσεῖν τὴν νόσον, θαυμαστὸν οὐ-
δέν· τὸ δὲ τοὺς ταύτην μὲν ἀπαλλαγέτας τῆς πλάνης καὶ τῆς δου-
λείας, καταξιωθέντας δὲ τὸν ἐπὶ πάντων εἰδέναί Θεόν, τὸν ἀληθῆ
5 καὶ ὄντως Θεόν, ὡσπερ ἔκ τινος παλιρροίας, πρὸς ἐκείνην ὑποσύ-
ρεσθαι τὴν ζάλην, τὸν λογισμὸν καὶ τὴν μανίαν, τοῦτό ἐστι τὸ δει-
νότατον καὶ πολλῶν ὄντως δακρύων καὶ θρήνων ἄξιον· ὅταν οἱ
τὸν Χριστὸν λέγοντες προσκυνεῖν καὶ τοσοῦτων καταξιωθέντες
μυστηρίων καὶ τῶν ἀπορρήτων μετασχόντες δογμάτων καὶ τῆς
10 σοφίας τῆς ἐξ οὐρανῶν ἡμῖν κατενηνεγμένης, μετὰ τὴν τοσαύτην
τιμὴν ἧς ἀπολελαύκασι παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἐκόντες ἑαυτοὺς κατακρη-
μνίζωσι, τῆς μὲν ἐλευθερίας, ἣν αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο, μετὰ
πολλῆς ἀλογίας ἑαυτοὺς ἐκβαλόντες, δουλείᾳ δὲ χαλεπωτάτῃ ὑπο-
βάλλοντες ἑαυτοὺς καὶ τυραννικωτάτῃ τυραννίδα τὴν οὐκ οὔσαν
15 ἀναπλάττοντες διὰ τῶν λογισμῶν καὶ πᾶσαν ἐλπίδα χρηστὴν ἐκκό-
πτοντες καὶ τὰ νεῦρα τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς ἐσπουδακότων ἐκτεμεῖν
ἐπιχειροῦντες.

2. Καθάπερ ἐν πολέμῳ στρατιώτας γενναίους καὶ τὴν ψυχὴν
αὐτὴν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐτοιμοὺς ὄντας ἐπιδοῦναι τῶν ἐχθρῶν τις
20 ἰδὼν καὶ μὴ δυνηθεὶς ἐτέρῳ καταβλάψαι τρόπῳ, μηδὲ ἀποστῆσαι
τῆς ὑπὲρ τοῦ βασιλέως προθυμίας, μηδὲ ποιῆσαι δειλοῦς, μηδὲ
μηχανήμασι περιγενέσθαι, ἐτέρως λυμήνηται· τὸ πείθειν ἐπιχειρῶν,
ὡς εἰκῆ καὶ μάτην καὶ ἐπ' οὐδενὶ τοσοῦτον ἐπιδείκνυνται πόνον,
ὥστε αὐτῶν ἐκλῦσαι τὰς χεῖρας, ὥστε αὐτῶν καταβαλεῖν τὴν
25 ρώμην, ὥστε σβέσαι τὴν προθυμίαν, ὥστε διὰ πάντων τούτων
ἀποστῆσαι μὲν τῆς περὶ τὸ πόλεμον σπουδῆς, γυμνοὺς δὲ καὶ ἀό-
πλους νομίσας, δεδεμένους αἰχμαλώτους λαβεῖν, οὕτω καὶ ὁ διάβο-
λος πεποίηκεν. Ἐπειδὴ ἐώρα τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ τὸ πλεόν τῆς οἰ-
κουμένης καταγελῶντας μὲν τῆς ἑλληνικῆς πλάνης, παντὶ δὲ
30 θυμῷ καὶ πάσῃ ψυχῇ τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας προσβεύοντας λόγον,

καὶ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς εἰμαρμένης. Καὶ τὸ νὰ πάσχουν ἀπὸ τὴν ἀρρώστια αὐτὴ οἱ ἄπιστοι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ χάσκουν μπροστὰ στὰ ξύλινα καὶ πέτρινα ἀγάλματα καὶ τὰ λατρεύουν, δὲν εἶναι καθόλου παράξενο, τὸ νὰ σύρονται ὁμῶς σὰν ἀπὸ κάποια παλίρροια πρὸς τὴ ζάλη αὐτῆ, πρὸς τὸν λογισμό αὐτὸν καὶ τὴ μανία, ἐκεῖνοι ποὺ ἀπαλλάχθησαν ἀπὸ τὴν πλάνη καὶ τὴ δουλεία τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀξιώθηκαν νὰ γνωρίσουν τὸν Θεὸ τῶν ὄλων, τὸν ἀληθινὸ καὶ πραγματικὸ Θεό, αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ φοβερὸ καὶ τὸ ἄξιο πραγματικὰ πολλῶν δακρύων καὶ θρήνων. "Ὅταν αὐτοὶ ποὺ λένε, ὅτι προσκυνοῦν τὸν Χριστὸ καὶ ἀξιώθηκαν νὰ δεχθοῦν τόσα μεγάλα μυστήρια καὶ γνώρισαν ἔτσι τὰ ἀπόρρητα δόγματα καὶ τὴ σοφία ποὺ δόθηκε ἀπὸ τὸν οὐρανό, μετὰ ἀπὸ τὴν τόσο μεγάλη τιμὴ ποὺ ἀπόλαυσαν ἀπὸ τὸν Θεό, ρίχνουν στὸν γκρεμὸ τὸν ἑαυτὸ τους μὲ τὴ θέλησή τους καὶ ἀπομακρύνονται μὲ πολλὴ ἀπερισκεψία ἀπὸ τὴν ἐλευθερία ποὺ τοὺς χάρισε ὁ Θεὸς καὶ ὑποτάσσονται σὲ μιὰ πάρα πολὺ φοβερὴ δουλεία, καὶ πλάθοντας μὲ τοὺς λογισμοὺς τους μιὰ πάρα πολὺ τυραννικὴ ἐξουσία ποὺ δὲν ὑπάρχει καὶ ἀποκόπτοντας κάθε καλὴ ἐλπίδα, ἐπιχειροῦν νὰ ἀποκόψουν τὰ νεῦρα ἐκείνων ποὺ δείχνουν ζῆλο γιὰ τὴν ἀρετὴ.

2. "Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ στὸν πόλεμο, ὅταν ὁ ἐχθρὸς δῆ μερικὸς γενναίους στρατιῶτες, ποὺ εἶναι πρόθυμοι νὰ θυσιάσουν γιὰ τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἴδια ἀκόμη τὴ ζωὴ τους, καὶ δὲν μπορέσει νὰ τοὺς βλάψῃ μὲ ἄλλο τρόπο οὔτε νὰ τοὺς ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὴν προθυμία τους ὑπὲρ τοῦ βασιλέως οὔτε νὰ τοὺς κάμῃ νὰ δειλιάσουν οὔτε καὶ νὰ τοὺς καταβάλλῃ μὲ ἄλλες μηχανορραφίες, τότε τοὺς ἐξουδετερώνει μὲ ἄλλο τρόπο· ἐπιχειρεῖ δηλαδὴ νὰ τοὺς πείσῃ, ὅτι ἄσκοπα καὶ ἀνώφελα καὶ μάταια ὑποβάλλονται σὲ τόσο κόπο, ὥστε νὰ παραλύσῃ τὰ χέρια τους, νὰ καταβάλλῃ τὴ δύναμή τους, νὰ σβῆσῃ τὴν προθυμία τους, καὶ ἀφοῦ μὲ ὄλα αὐτὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν προθυμία γιὰ τὸν πόλεμο καὶ τοὺς καταστήσῃ γυμνοὺς καὶ ἄοπλους, νὰ τοὺς συλλάβῃ αἰχμαλώτους. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκαμε καὶ ὁ διάβολος. Ἐπειδὴ ἔβλεπε μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς οἰκουμένης νὰ καταγελαῖ τὴν εἰδωλολατρικὴ πλάνη καὶ μὲ ὄλη τὴν ψυχὴ καὶ μὲ ὄλη τὴν καρδιά τους ὄλοι ν' ἀποδέχωνται καὶ νὰ κηρύττουν τὴ διδασκαλία ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, πρᾶγμα ποὺ γεννοῦσε πολλὴ προθυμία πρὸς τὴν ἀρετὴ καὶ μεγάλη περιφρόνηση πρὸς τὴν κα-

εἶτα ἐκ τούτου πολλὴν μὲν ἀρετῆς γιγνομένην σπουδὴν, πολλὴν δὲ ὑπεροψίαν κακίας, προελθεῖν μὲν καὶ φανερώς εἶπεῖν, 'ἀπόστητε τοῦ Χριστοῦ, καταγελάσατε τῶν παρ' αὐτοῦ δογμάτων, μῦθος ἐστὶ τὰ ἐκείνου καὶ πλάνη, πονηρός τις ἐστὶ καὶ ἀπάνθρωπος', οὐ τολμᾷ
 5 (οἶδε γὰρ ταῦτη μᾶλλον ἀποπηδήσοντας αὐτοῦ τῆς τυραννίδος καὶ μισήσοντας αὐτὸν μειζόνως). Διὰ τοῦτο μὲν ἐξ εὐθείας οὐκ εἰσάγει τὴν κατηγορίαν, κύκλω δὲ περιῶν, ὑποσπεῖρει λάθρα τὸν ἰὸν τῶν δυσσεβῶν δογμάτων, τὸ μὲν δοκεῖν ἀφείς μένειν ἐν τῇ πίστει, τῇ δὲ ἀληθείᾳ, πρόρριζον αὐτὴν ἀνασπῶν καὶ πάντα καταλύων τῆς ἀλη-
 10 θείας τὰ δόγματα καὶ πολλὴν τοῦ Θεοῦ καταχέων διαβολὴν παρὰ τοῖς πειθομένοις.

Διὰ τοῦτο αὐτῷ τὸ δηλητήριον τοῦτο καὶ τὰ θανατηφόρα τῆς εἰμαρμένης κατεσκευάσται φάρμακα, ἵνα πάντα ἅπερ εἶπον λάθρα εἰσαγάγῃ, ἵνα κενὸν ἡμῶν δείξῃ τὸ φρόνημα καὶ τὴν πίστην κενήν,
 15 ἵνα πονηρὰν περὶ τοῦ Θεοῦ πείσῃ τοὺς ἀνθρώπους ψῆφον ἔχειν, ὅπερ οὖν καὶ ἐν ἀρχῇ πεποίηκεν ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ, καθάπερ βάσκανόν τινα καὶ φθονερὸν διαβαλὼν τὸν Θεόν. Μόνον γὰρ οὐχὶ οὕτως ἔλεγεν δι' ὧν παρήνει· ἦδει φησὶν, ὁ Θεὸς ὅτι ἀνοιγήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί, ἦδει ὅτι ἔσεσθε ὡς θεοί, ἐφθόνησεν ὑμῶν, ἐβάσκανεν
 20 ὑμῖν μείζονος τιμῆς. Εἰ γὰρ καὶ μὴ προσετίθει ταῦτα τὰ ρήματα, ταῦτα αὐτοῖς ἀφ' ὧν ἔλεγεν ὑποπτεῦειν ἐδίδου. Καὶ δὴ τὴν κακουργίαν. Ἀνατρέψας τοῦ Θεοῦ τὴν ψῆφον καὶ εἰπὼν, οἶον, ἀνοιξίς ὀφθαλμῶν καὶ ἰσοθειᾶ καὶ γνῶσις ἡρτημένη, οὐκέτι προσέθηκεν ὅτι πονηρὸς ὁ τούτων ἀπειργων, ἵνα μὴ δόξῃ καθάπερ ἐχθρὸς τις
 25 καὶ πολέμιος λέγων ἀπολογεῖσθαι, ἀλλά, πρόσωπον συμβούλου καὶ κηδεμόνος ὑποδύς, εὐπαράδεκτον ποιήσῃ τὴν κακὴν παραίνεσιν, ὃ δὴ καὶ γέγονεν. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἠθελε κατασκευάσαι δι' ὧν ἔλεγεν, ἀλλ' ἢ ὅτι ἀπόστητε τοῦ Θεοῦ τοῦ πεποιηκότος. Βάσκανός ἐστι καὶ φθονερός, φθονεῖ τῶν μειζόνων ἡμῖν ἀγαθῶν.
 30 Ἀλλὰ ταῦτα φανερώς μὲν οὐκ ἔθηκε τὰ ρήματα· ἦ γὰρ ἂν, ὑπο-

κία, ἐπειδὴ δὲν τολμοῦσε νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ πῆ φανερά, ‘φύγετε μακριὰ ἀπὸ τὸν Χριστό, περιφρονῆστε τὰ δόγματά του, γιατί ὄλα τὰ σχετικὰ μὲ ἐκεῖνον εἶναι μῦθος καὶ πλάνη, καὶ ὁ ἴδιος εἶναι πονηρὸς καὶ ἀπάνθρωπος’ (γιατὶ γνῶριζε, ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θ’ ἀπομακρυνθοῦν περισσότερο ἀπὸ τὴν τυραννικὴ ἐξουσία του καὶ θὰ τὸν μισήσουν περισσότερο), γι’ αὐτὸ δὲν ἐκφέρει εὐθέως τὴν κατηγορία, ἀλλὰ περιφερόμενος γύρω-γύρω σπέρνει κρυφὰ τὸ δηλητήριο τῶν δεσσεβῶν δογμάτων, ἀφήνοντάς τους ἔτσι νὰ νομίζουν ὅτι παρεμένουν στὴν πίστη, στὴν πραγματικότητα ὅμως τοὺς τὴν ἐκριζώνει τελείως, καταλύοντας τὰ δόγματα τῆς ἀλήθειας καὶ διαβάλλοντας τὰ μέγιστα τὸν Θεὸ σ’ ἐκεῖνους ποὺ πείθονται σ’ αὐτόν.

Γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ ἀκριβῶς ἔχει παρασκευασθῆ τὸ δηλητήριο αὐτὸ καὶ τὰ θανατηφόρα φάρμακα τῆς εἰμαρμένης, γιὰ νὰ τὰ εἰσαγάγῃ ὄλα αὐτά, ποὺ εἶπα, λαθραῖα σὲ μᾶς, γιὰ νὰ δείξῃ, ὅτι τὸ φρόνημά μας καὶ ἡ πίστη μας εἶναι μάταιη, καὶ νὰ πείσῃ τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἔχουν πονηρὴ ἰδέα γιὰ τὸν Θεό, πρᾶγμα βέβαια ποὺ ἔκαμε στὴν ἀρχὴ καὶ στὸν Ἀδάμ, στὸν ὁποῖο διέβαλε τὸν Θεὸ σὰν βάσκανο καὶ φθονερό. Μόνο βέβαια ποὺ δὲν τὸ ἔλεγε ἔτσι μὲ τίς συμβουλές ποὺ τοῦ ἔδινε. ‘Γνῶριζε, λέγει, ὁ Θεὸς ὅτι θ’ ἀνοίξουν τὰ μάτια σας, γνῶριζε ὅτι θὰ γίνετε καὶ σεῖς θεοί, καὶ γι’ αὐτὸ σᾶς φθόνησε καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ φθόνου του σᾶς στέρησε ἀπὸ μεγαλύτερη τιμῆ’. Γιατί, ἂν καὶ δὲν πρόσθεσε αὐτὰ τὰ λόγια, αὐτὰ τοὺς ἔκαμνε νὰ ὑποπτευθοῦν μὲ τὰ ὅσα τοὺς ἔλεγε. Καὶ πρόσθετε τὴν κακουργία του. Ἀφοῦ ἀντέστρεψε τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, λέγοντάς τους ὅτι θὰ ἔχουν μεγάλα ἀγαθὰ ἂν δὲν ὑπακούσουν σ’ αὐτόν, ὅπως θ’ ἀνοίξουν οἱ ὀφθαλμοί τους καὶ θὰ γίνουν ἴσοι μὲ τὸν Θεό, ἔχοντας πλήρη γνώση, δὲν πρόσθεσε, ὅτι εἶναι πονηρὸς ἐκεῖνος ποὺ τοὺς ἀπαγορεύει ὄλα αὐτά, γιὰ νὰ μὴ φανῆ ὅτι ὀμιλεῖ σὰν κάποιος ἐχθρὸς καὶ πολέμιος, ἀλλ’ ὑποδύθηκε πρόσωπο συμβούλου καὶ κηδεμόνα γιὰ νὰ κάμῃ εὐκόλα ἀποδεκτὴ τὴν κακὴ συμβουλή του, πρᾶγμα βέβαια καὶ ποὺ ἔγινε. Γιατὶ δὲν ἐπεδίωκε νὰ ἐπιτύχῃ μὲ αὐτὰ ποὺ ἔλεγε τίποτε ἄλλο, παρὰ αὐτό· ‘ἀπομακρυνθῆτε ἀπὸ τὸν Θεὸ τὸν δημιουργό σας. Βάσκανος εἶναι καὶ φθονερὸς καὶ φθονεῖ ν’ ἀποκτήσουμε μεγαλύτερα ἀγαθὰ’. Ἀλλὰ τὰ λόγια αὐτὰ δὲν τὰ εἶπε φανερά· γιατί, ἂν ὑποπτεύονταν ὅτι εἶναι ἐχθρὸς, θὰ ἔφευγαν. Ἀποφεύγοντας ὅμως

πτεύσαντες αὐτὸν εἶναι ἐχθρόν, ἔφυγον· ἀφείς δὲ εἶπεῖν αὐτοῖς ταῦτα καὶ περιστείλας, τὴν ὀλεθρίαν ταύτην εἰσήγαγε συμβουλήν.

3. Οὕτω δὴ καὶ νῦν οὐ λέγει μὲν, 'ἀπόστητε τοῦ Χριστοῦ, ὡς κατεγνωσμένων τῶν θείων δογμάτων'· οἶδε γὰρ ὅτι ἐψεύδετο καὶ
5 οὐκ ἐπιστεύετο· κακούργως δὲ δοκεῖ μὲν ἡμᾶς ἀφείναι ἐν τούτοις καὶ συγχωρεῖν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἐτέρως δὲ οὐκ εἰδότας αὐτοὺς ἐξαιρεῖ τῆς αἰωνίου ταύτης κληρονομίας· ὥσπερ ἂν εἴ τις παῖδα γνήσιον καὶ ἐλεύθερον, ἀπλοῦν τινα καὶ ἀπόνηρον, τῇ δεξιά μὲν κατέχων μὴ ἐκβάλοι τῆς πατρικῆς οἰκίας, παραιοῖ δὲ αὐτῷ ποιεῖν,
10 δι' ὧν καὶ ἐκῶν καὶ ἄκων ἐκπεσεῖται τῶν πατρικῶν ἀπάντων. Οὐ γὰρ ἐστὶν, οὐκ ἔστι τὸν εἰμαρμένη προσέχοντα, δυνηθῆναι τῶν οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν, μᾶλλον δὲ οὐκ ἔστι δυνηθῆναι τὴν γέενναν καὶ τὴν κόλασιν ἐκφυγεῖν· ἀπεναντίας γὰρ τοῖς τοῦ Θεοῦ δόγμασιν ἅπαντας πείθεσθαι ἐπιτάττει. Ὁ Θεὸς λέγει, «ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακουσητέ
15 μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται. Τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα». Εἶδες πῶς ὁ Θεὸς φθέγγεται καὶ ποίους τίθησι νόμους; Ἦκουσον καὶ τῆς εἰμαρμένης, πῶς φθέγγεται καὶ πῶς ἐναντίους εἰσάγει θεσμοὺς καὶ μάθε, πῶς ἐκεῖνα μὲν ὑπὸ πονηροῦ δαίμονος καὶ θηρός
20 τινος ἀνημέρου.

Εἶπεν ὁ Θεός, «ἐὰν θέλητε» καὶ «ἐὰν μὴ θέλητε», κυρίους ἡμᾶς ποιῶν ἀρετῆς καὶ κακίας καὶ ἐπὶ τῇ γνώμῃ τῇ ἡμετέρᾳ τιθεῖς. Ἐκεῖνος δὲ τί φησιν; Ἦτι τὸ εἰμαρμένον οὐ δυνατόν ἐκφυγεῖν, κἂν θέλωμεν κἂν μὴ θέλωμεν. Ὁ Θεὸς λέγει· «ἐὰν θέλητε, τὰ ἀγαθὰ
25 τῆς γῆς φάγεσθε»· αὐτὴ λέγει, «κἂν θέλωμεν, μὴ ἦ δὲ ἡμῖν δεδομένον, οὐδὲν ὄφελος τοῦτο θέλειν». Ὁ Θεὸς λέγει, «ἐὰν μὴ θέλητε προσέχειν τοῖς λόγοις μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται»· αὐτὴ λέγει, «ἂν μὴ θέλωμεν, ἦ δὲ ἡμῖν δεδομένον, πάντως σωζόμεθα». Οὐ ταῦτα ἢ εἰμαρμένη φησί; Τί γένοιτο ἂν οὖν τῆς μάχης ταύτης σαφέστερον;
30 τί τοῦ πολέμου φανερότερον τούτου, ὃν ἀναισχύντως οὕτω πρὸς τὰ θεῖα λόγια εἶλλοντο οἱ τῆς πονηρίας διδάσκαλοι δαίμονες;

νά τοὺς τὰ πῆ αὐτὰ καὶ ἀφήνοντάς τοὺς νὰ τὰ ἐννοήσουν, εἰσήγαγε τὴν ὀλέθρια αὐτὴ συμβουλή του.

3. Ἔτσι λοιπὸν καὶ τώρα δὲν λέγει, 'ἀπομακρυνθῆτε ἀπὸ τὸν Χριστό, γιατί τὰ θεῖα δόγματα εἶναι καταδικασμένα' (γιατί γνωρίζει πολὺ καλά ὅτι θὰ θεωροῦνταν ψεύστης καὶ δὲν θὰ γινόταν πιστευτός), ἀλλὰ μὲ κακουργία τοὺς ἀφήνει νὰ νομίζουν ὅτι δὲν τοὺς ἐμποδίζει νὰ πιστεύουν σ' αὐτὰ καὶ τοὺς ἀφήνει ν' ἀκολουθοῦν τὴν ἀλήθεια, μὲ ἄλλο τρόπο ὅμως πού δὲν τὸν ὑποπτεύονται τοὺς στερεῖ τὴν αἰώνια κληρονομία. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ κάποιος, πού ἔχει γνήσιο καὶ ἐλεύθερο υἱό, ἀλλὰ ἀφελῆ καὶ ἀπονήρευτο, δὲν τὸν πιάνει ἀπὸ τὸ χέρι καὶ νὰ τὸν διώξη ἀπὸ τὸ πατρικὸ σπίτι, τὸν συμβουλεύει ὅμως νὰ κάμῃ ἐκεῖνα, μὲ τὰ ὁποῖα θέλοντας καὶ μὴ θὰ στερηθῆ ὅλα τὰ πατρικὰ ἀγαθὰ. Πραγματικὰ δὲν εἶναι δυνατὸ, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ κερδίση τοὺς οὐρανοὺς, ἢ καλύτερα δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀποφύγῃ τὴν γέεννα καὶ τὴν κόλαση ἐκεῖνος πού πιστεύει στὴν εἰμαρμένη· γιατί προστάζει ὅλους νὰ πιστεύουν σὲ δοξασίες ἀντίθετες πρὸς τὰ δόγματα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς λέγει, «ἂν θελήσετε καὶ ἀκούσετε τίς ἐντολές μου, θὰ φᾶτε τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς· ἂν ὅμως δὲν θελήσετε καὶ δὲν τίς ἀκούσετε, θὰ σᾶς καταφάγῃ ἡ μάχαιρα. Γιατί αὐτὰ τὰ εἶπε τὸ στόμα τοῦ Κυρίου»⁴. Βλέπεις πῶς ὁμιλεῖ ὁ Θεὸς καὶ ποιούς νόμους ὀρίζει; Ἄκουσε καὶ τὴν εἰμαρμένη πῶς ὁμιλεῖ καὶ πῶς ὀρίζει ἀντίθετους νόμους καὶ μάθε, ὅτι ἐκεῖνα ἔχουν λεχθῆ ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἐνῶ αὐτὰ ἀπὸ τὸν πονηρὸ δαίμονα καὶ ἀπὸ κάποιο ἀνήμερο θηρίο.

Εἶπε ὁ Θεός, «ἂν θέλετε καὶ ἂν δὲν θέλετε», καθιστώντας ἐμᾶς κύριους τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας καὶ ἀφήνοντας τὴν ἐκλογή στὴ δική μας θέληση. Ἐκεῖνος ὅμως τί λέγει; Ὅτι δὲ μπορούμε νὰ ἀποφύγουμε τὸ πεπρωμένο, εἴτε τὸ θέλουμε εἴτε δὲν τὸ θέλουμε. Ὁ Θεὸς λέγει, «ἂν θελήσετε, θὰ φᾶτε τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς», ἐνῶ ἡ εἰμαρμένη λέγει, 'κι ἂν ἀκόμη τὸ θέλουμε, ἂν δὲν μᾶς εἶναι δεδομένο, δὲν ἔχουμε κανένα ὄφελος ἀπὸ τὸ νὰ τὸ θέλουμε'. Ὁ Θεὸς λέγει, «ἂν δὲν θελήσετε νὰ προσέχετε τοὺς λόγους μου, θὰ σᾶς καταφάγῃ μάχαιρα», ἐνῶ αὐτὴ λέγει· 'ἂν δὲν τὸ θέλουμε, ἀλλ' εἶναι δεδομένο σὲ μᾶς, ὅπωςδὴποτε θὰ σωθοῦμε'. Δὲν τὰ λέγει αὐτὰ ἡ εἰμαρμένη; Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξῃ σαφέστερο ἀπὸ τὴ μάχη αὐτή; τί πιὸ φανερό ἀπὸ τὸν πόλεμο αὐτόν, τὸν ὁποῖο τόσο ἀδιάντροπα ἀνέλαβαν

Ἄλλ' ὅπερ ἔφην, τὸ μὲν δαίμονας καὶ ἀνθρώπους ἄλλους δαίμονας, τοὺς Ἑλληνας λέγω, ταῦτα πείθεσθαι, θαυμαστὸν οὐδέν· τὸ δὲ ὑμᾶς οὕτω θείας καὶ σωτηρίου διδασκαλίας ἀπολαύοντας, ἀτιμάζειν μὲν ταῦτα, προστρέχειν δὲ ἐκείνοις τοῖς ἀλογωτάτοις καὶ ψυχῆς ἀπώλειαν ἔχουσι, τοῦτό ἐστι τὸ πάντων χαλεπώτερον. Τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν; Ἐμοὶ τέως πρὸς ὑμᾶς ἐστὶν ὁ λόγος, τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, τέκνα τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς ἐν τῷ πατρικῷ οἴκῳ παιδευομένους, τοὺς οὐρανίων ἀπολαύοντας διδαγμάτων, τοὺς τοσαύτη τιμηθέντας τιμῇ. Διὰ τοῦτο στένω, διὰ τοῦτο δακρῦω
 10 καὶ θρηνῶ. Θρήνων γὰρ ὄντως ἄξια, ὅταν τις μὴδὲ συγγνώμης ἄξια πίπτῃ πτώματα. Ποία γάρ, εἶπέ μοι, συγγνώμη, ὅταν ἀποφαίνηται Θεὸς καὶ δαίμονες ἀντιφθέγγονται καὶ ἀξιοπιστότερα δόξη παρὰ τῶν οἰκείων τοῦ Θεοῦ τὰ παρ' ἐκείνων λεγόμενα; Μὴ γὰρ λογισμοὺς κινουῦμεν νῦν, ἀλλὰ τέως τὴν ἰταμότητα τῶν ἐκείνοις
 15 πειθομένων δεῖξομεν.

Ὁ Θεὸς λέγει, «παρέθηκά σοι πῦρ καὶ ὕδωρ, τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, οὐδ' ἐὰν θέλῃς ἐκτεινόν σου τὴν χεῖρα»· ὁ δαίμων λέγει, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν σοὶ τὸ ἐκτείνειν τὴν χεῖρα, ἀλλ' ἀνάγκη τινὶ καὶ βίᾳ. Καὶ ἀξιοπιστότερα εἶναί σοι δοκεῖ καὶ οὐ τὸ μέσον τῶν συμβου-
 20 λευόντων νοεῖς, ὅτι ὁ μὲν Θεός, ὁ δὲ δαίμων· οὐ τῆς συμβουλῆς τὸ διάφορον ἐξετάζεις, ὅτι τὸ μὲν σωτήριον καὶ πρὸς ἀρετὴν καλεῖ, τὸ δὲ ὄντως καὶ δαιμονικὸν καὶ πρὸς κακίαν καὶ πονηρίαν· οὐ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ σοι γεγεννημένα καὶ τὰ παρὰ τοῦ δαίμονος σκοπεῖς, ὅτι ὁ μὲν οὕτω σε ἐφίλησεν, ὡς καὶ τὸν Μονογενῆ δοῦναι ὑπὲρ
 25 σοῦ, οὐ τιμιώτερον οὐδὲν ἦν τῷ Πατρί, καὶ ἔτι φιλεῖ, ὡς καὶ παρακαλεῖν σε διὰ τῶν ἀποστόλων ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας καὶ πάντα ποιεῖ· ὁ δὲ οὕτως ἐμίσησε καὶ μισεῖ, ὡς διὰ πάντων σοι πολεμεῖν καὶ μὴ μόνον οὐδὲν διδόναι χρηστόν, ἀλλὰ καὶ ὧν ἔλαβες παρὰ τοῦ

5. Α' Κορ. 5,12.

6. Σοφ. Σειρ. 15,16-17.

πρὸς τὰ θεῖα λόγια οἱ διδάσκαλοι τῆς πονηρίας, οἱ δαίμονες; Ἀλλά, ὅπως εἶπα, τὸ νὰ πιστεύουν αὐτὰ οἱ δαίμονες καὶ ἄνθρωποι, πὺ εἶναι ἄλλοι δαίμονες, ἐννοῶ τοὺς εἰδωλολάτρεις, δὲν εἶναι καθόλου παράξενο, τὸ νὰ περιφρονῆτε ὅμως αὐτὰ σείς, πὺ ἀπολαμβάνετε τὴ θεία καὶ σωτηριώδη διδασκαλία, καὶ νὰ προστρέχετε σ' ἐκεῖνα τὰ τόσο παράλογα καὶ πὺ ὀδηγοῦν τὴν ψυχὴν εἰς ἀπώλεια, αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ φοβερὸ ἀπ' ὅλα. Γιατὶ «ποιὰ ἀρμοδιότητα ἔχω ἐγὼ νὰ κρίνω τοὺς ἔξω;»⁵. Ὁ λόγος μου ἀπευθύνεται πρῶτα σὲ σᾶς, στὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, στὰ τέκνα τῆς Ἐκκλησίας, σ' ἐκείνους πὺ διδάσκονται μέσα στὸν πατρικὸ οἶκο, πὺ ἀπολαμβάνουν τὰ οὐράνια διδάγματα καὶ ἔχουν τιμηθῆ με τόση μεγάλη τιμὴ. Γι' αὐτὸ στενάζω, γι' αὐτὸ δακρῦζω καὶ θρηνῶ. Γιατὶ εἶναι πραγματικὰ ἄξια θρηνῶν, ὅταν κανεῖς διαπράττη ἀσυγχώρητα ἁμαρτήματα. Πές μου δηλαδή, ποιὰ συγγνώμη ὑπάρχει, ὅταν ὁ Θεὸς δίνει μιὰ ἐντολὴ καὶ οἱ δαίμονες ἀντιλέγουν πρὸς αὐτήν, νὰ θεωροῦν οἱ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ πιὸ ἀξιόπιστα τὰ λόγια τῶν δαιμόνων; Ἄς μὴ ἀνακινουῦμε τώρα λογισμοὺς ἀμφιβολίας, ἀλλ' ἄς δείξουμε πρῶτα τὴν ἀνοησία ἐκείνων πὺ πιστεύουν σ' αὐτούς.

Ὁ Θεὸς λέγει, «ἔβαλα μπροστά σου φωτιὰ καὶ νερό, τὴ ζωὴ καὶ τὸν θάνατο· σ' ὅποιο θέλεις ἄπλωσε τὸ χέρι σου»⁶, ἐνῶ ὁ δαίμονας λέγει, 'δὲν μπορεῖς ν' ἀπλώσης τὸ χέρι σου, ἀλλ' αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ κάποια ἀναγκαιότητα καὶ βία', καὶ σοῦ φαίνονται αὐτὰ πιὸ ἀξιόπιστα, καὶ δὲν σκέπτεσαι τὴ διαφορὰ πὺ ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν πὺ σὲ συμβουλεύουν, ὅτι δηλαδή ὁ ἕνας εἶναι ὁ Θεός, ἐνῶ ὁ ἄλλος ὁ δαίμονας. Δὲν ἐξετάζεις τὴ διαφορὰ τῆς συμβουλῆς, ὅτι δηλαδή ἢ μιὰ σὲ ὀδηγεῖ εἰς τὴ σωτηρία καὶ σὲ καλεῖ εἰς τὴν ἀρετὴν, ἐνῶ ἢ ἄλλη εἶναι πράγματι καὶ δαιμονικὴ καὶ σὲ ὀδηγεῖ πρὸς τὴν κακία καὶ τὴν πονηρία. Δὲν ἐξετάζεις τὰ ὅσα ἔκαμε γιὰ σένα ὁ Θεὸς καὶ τὰ ὅσα σοῦ προξένησε ὁ δαίμονας, ὅτι δηλαδή ὁ Θεὸς τόσο πολὺ σὲ ἀγάπησε, ὥστε θυσιάσει γιὰ σένα καὶ τὸν Μονογενῆ τοῦ Υἱοῦ, ἀπὸ τὸν ὅποιο δὲν ὑπῆρχε τίποτε πολυτιμότερο στὸν Πατέρα, καὶ ἀκόμη σὲ ἀγαπᾶ, ὥστε καὶ νὰ σὲ παρακαλῆ γιὰ τὴ σωτηρία σου με τοὺς Ἀποστόλους καὶ νὰ κάμνη τὰ πάντα, ἐνῶ ὁ δαίμονας τόσο πολὺ σὲ μίσησε καὶ σὲ μισεῖ, ὥστε νὰ σὲ πολεμᾶ με ὅλα, καὶ ὄχι μόνο δὲν σοῦ δίνει κανένα καλὸ, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ σὲ ἀπομακρύνῃ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα πὺ ἔλαβες ἀπὸ τὸν Θεό. Ὁ Θεὸς φρόντισε νὰ σὲ κάμῃ ἴσον

Θεοῦ καὶ τούτων πειρᾶσθαι ἐκβάλλειν· ὁ μὲ ἀγγέλοις σε ἴσον ποιῆσαι ἐσπούδασεν, ὁ δὲ τῶν χαμαὶ βαδιζόντων ἀτιμότερόν σε κατέστησεν, αὐτούς τε σὲ προσκυνεῖν ἀντέπεισεν· ὁ μὲν εἰς βασιλείαν οὐρανῶν ἔλκει καὶ τὰς ἄλλας τιμάς, ὁ δὲ καὶ ἐνταῦθά σοι δοθείσης 5 ἐφθόνησε καὶ οὐ πρότερον ἀπέστη, ἕως ἐξέβαλεν.

Εἰ γὰρ καὶ τὰ δόγματα οὐ δύνασθε αὐτοῦ συνορᾶν, καίτοι ἡλίου σαφέστερα τοῖς μὴ νωθεστέροις ἐστὶν (οὕτω καὶ ταῦτα τὰ τοῦ Θεοῦ πρόδηλον ἔχει τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν σωτηρίαν, κάκεινα τὴν κακίαν)· ἀλλ' ὁμῶς εἰς πρὸς αὐτὰ μὴ δύνασθε συνιδεῖν, κἂν ἀπὸ 10 τῶν συμβουλευόντων μάθετε τὸ σωτήριον καὶ τὸ βλαβερὸν. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων πραγμάτων ταύτῃ κεχρῆσθαι τῇ γνώμῃ, κἂν μὲν ἰατρὸς δώσῃ τινὶ σιτίον, μὴ περιεργάζεσθαι, ἀλλ' ὡς ὑγείας ποιητικὸν δέχεσθαι, ἂν δὲ φαρμακὸς καὶ γόης, μὴ πολυπραγμονεῖν, ἀλλ' ὡς δηλητήριο καὶ βλαβερὸν ἀποστρέφε- 15 σθαι, ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ μηδὲ τούτῳ κεχρῆσθαι τῷ μέσῳ; Καίτοι τοσοῦτω πλέον τὸ μέσον Θεοῦ καὶ δαίμονος, ἢ ἰατροῦ καὶ φαρμακοῦ, ὅσον οὐδὲ ἔξεστιν εἰπεῖν, οὐδὲ τῷ νῶ παραστῆσαι καὶ λόγῳ. Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης ἀτοπίας, ἐνθα μὲν ἐλάχιστον τὸ διάφορον τῶν παρεχόντων τὰ σιτία, μὴ πολυπραγμονεῖν, ἀλλὰ τῇ ποιότητι τῶν προ- 20 σῶπων ἀντὶ πάσης κεχρῆσθαι διδασκαλίας· ἐνθα δὲ τοσοῦτον τὸ μέσον τῶν συμβουλευόντων, λόγου χρεῖαν ἔχειν πρὸς τὸ μαθεῖν, ὅτι τὸ μὲν σωτήριον, τὸ δὲ βλάβερν;

4. Μὴ, παρακαλῶ, μὴ τῶν ἀλόγων ὦμεν ἀλογώτεροι, ἀλλ' ἀποπηδῶμεν καὶ μὴ ἐπικλίνωμεν τὰς ἀκοάς. «Φθειρουσιν ἦθη 25 χρυστὰ ὀμιλῖαι κακαί»· καὶ συγγνώμης οὐκ ἔστι τυχεῖν τοὺς ἀπατηθέντας. Τίνος γὰρ ἔνεκεν, ἂν μὲν λοιμικὸν χωρίον ἴδῃς καὶ ἐπίνοσον, φεύγεις τὴν ἐκεῖ διατριβήν, κἂν μυρία σε ἔλκη πρὸς τὴν οἴκησιν ἐκείνην, πάντων τὴν τοῦ σώματος ὑγίειαν προτιθεῖς· ὅταν δὲ

μὲ τοὺς ἀγγέλους, ἐνῶ ὁ διάβολος σὲ κατέστησε πιὸ ἄτιμο καὶ ἀπὸ τὰ ἔρπετὰ τῆς γῆς καὶ σὲ ἔπεισε νὰ προσκυνᾷς τοὺς δαίμονες. Ὁ Θεὸς σὲ ὀδηγεῖ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ πρὸς τὶς ἄλλες τιμὲς, ἐνῶ ὁ διάβολος φθόνησε καὶ τὴν τιμὴν ποὺ σοῦ δόθηκε ἐδῶ καὶ δὲν σταμάτησε τὸν φθόνο του αὐτόν, μέχρι ποὺ σοῦ ἀποστέρησε αὐτήν.

Ἄν λοιπὸν δὲν μπορῆτε νὰ διακρίνετε τὰ δόγματα τοῦ διαβόλου, ἂν καὶ εἶναι καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιο πιὸ σαφῆ σ' ἐκείνους ποὺ δὲν εἶναι τόσο νωθοὶ (ὅπως τὰ δόγματα τοῦ Θεοῦ ἔχουν ὀλοκάθαρη τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ σωτηρία, ἔτσι τοῦ διαβόλου ἔχουν τὴν κακία), ἀλλ' ὅμως, ἂν δὲν μπορῆτε νὰ τὰ διακρίνετε, τοῦλάχιστο μάθετε τὸ σωτήριο καὶ βλαβερὸ αὐτῶν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ σᾶς δίνουν τὶς συμβουλές. Γιατί, πῶς δὲν εἶναι παράλογο, γιὰ τὰ ἄλλα βέβαια πράγματα νὰ χρησιμοποιοῦμε τὴ συμβουλὴ ποὺ μᾶς δίνεται, κι ἂν ὁ ἰατρὸς δώση σὲ κάποιον τροφή, νὰ μὴ τὴν ἐξετάζη μὲ περιέργεια, ἀλλὰ νὰ τὴ δέχεται σὰν κάτι ποὺ συμβάλλει στὴν ὑγεία, ἂν ὅμως τὴν δώση φαρμακευτῆς καὶ γόης, νὰ μὴν τὴν πολυεξετάζη, ἀλλὰ νὰ τὴν ἀποφεύγη σὰν δηλητήριο καὶ βλαβερό πρᾶγμα, στὴν περίπτωσι ὅμως τοῦ Θεοῦ νὰ μὴ ἐφαρμόζουμε τὸν τρόπο αὐτό; Ἄν καὶ βέβαια εἶναι τόση μεγάλη ἡ ἀπόστασι μεταξὺ Θεοῦ καὶ δαίμονα, μεταξὺ ἰατροῦ καὶ φαρμακευτῆ, τόση ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὴν ἐκφράση κανεὶς οὔτε νὰ τὴν παραστήσῃ μὲ τὴ σκέψῃ καὶ τὸν λόγο. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι δεῖγμα τῆς πιὸ χειρότερης ἀνοησίας, ὅπου ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἐκείνων ποὺ δίνουν τὴν τροφή εἶναι ἐλάχιστη, νὰ μὴ ἐξετάζουμε τὸ πρᾶγμα μὲ σχολαστικότητα, ἀλλὰ νὰ χρησιμοποιοῦμε τὴν ποιότητα τῶν ἀνθρώπων ἀντὶ πάσης ἄλλης διδασκαλίας, ὅπου ὅμως εἶναι τόση μεγάλη ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἐκείνων ποὺ συμβουλεύουν, νὰ χρειάζεται διδασκαλία γιὰ νὰ μάθῃς, ὅτι τὸ ἓνα εἶναι σωτήριο καὶ τὸ ἄλλο βλαβερό;

4. Μὴ, παρακαλῶ, ἄς μὴν εἶμαστε πιὸ ἄλογοι καὶ ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα, ἀλλ' ἄς ἀπομακρυνώμαστε κι ἄς μὴ προσέχουμε τὰ λόγια τους. «Οἱ κακὲς συναναστροφές καταστρέφουν τὶς καλὲς συνήθειες»⁷, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τύχουν συγγνώμης ἐκεῖνοι ποὺ θ' ἀπατηθοῦν. Γιὰ ποιό λόγο, ἂν δῆς κάποιον μέρος ἀνθυγιεινὸ καὶ νοσογόνο ἀποφεύγεις τὴν ἐκεῖ διαμονή, κι ἂν ἀκόμη ἄπειρα πράγματα σὲ τραβοῦν νὰ διαμείνης ἐκεῖ, θέτοντας πάνω ἀπὸ ὅλα τὴν ὑγεία τοῦ

λόγου τοῦ λοιμώδους τινὲς ὧσιν ἐμπεπλησμένοι καὶ νοσήματος, οὐχὶ σῶμα διαφθείροντος μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν ἀπολλύντος καὶ χεῖρω καὶ φαυλοτέραν ἐργαζομένου, οὐκ ἀποπηδᾷ; «Ἔκουσον», φησί τις σοφὸς ἀνὴρ», «μὴ στήσης, ἀποπήδησον, μὴ ἐγχνονίσῃς καὶ
5 τὴν βραχυτάτην ἐν τούτοις δεδοικῶς διατριβὴν». Ταῦτα δὲ λέγομεν, οὐ τὴν ἰσχὺν τῶν παρ' ἐκείνοις δογμάτων δεδοικότες, ἀλλὰ τὴν ὑμετέραν ἀσθένειαν φοβούμενοι. Ἡμῖν γὰρ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἀραχνίων ἀσθενέστερα τὰ ἐκείνων φαίνεται, τοῖς τεθεμελιωμένοις τῇ πίστει, κἂν μυριάκις ἡμῶν ἐπάδωσι τὰς ἀκοάς, τοσοῦτω πλείω
10 τὸν γέλωτα ὀφλισκάνουσι παρ' ἡμῶν, καθάπερ οἱ μεμνηότες καὶ τῶν οἰκείων φρενῶν ἐξεστηκότες· τὴν δὲ ὑμετέραν ἀσθένειαν δεδοίκαμεν.

Οὐ κατὰ πάντων λέγω τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ κατὰ τῶν ὑπευθύνων τοῖς λεγομένοις ὄντων. Ἐπεὶ καὶ Παῦλος, ὁ πάντων κρατῶν,
15 οὐχὶ διδασκαλίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιδεικνύς τῷ μαθητῇ Τιμοθέῳ τὰς λογομαχίας, τὰς κενοφωνίας περιίστασθαι παραινεῖ. Ὀλίγος ἐστὶν ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν χρόνος, βραχὺ τὸ τῆς σωτηρίας ἐφόδιον. Ἄν οὖν αὐτὸν τὸν βραχὺν χρόνον τὸν δοθέντα ἡμῖν πρὸς τὸ μαθεῖν τι τῶν χρησίμων, εἰς περιττὰς καὶ ἀνο-
20 νήτους καὶ βλαβεράς ἀναλώσωμεν ἀκροάσεις, πότε λοιπὸν εὐπορήσομεν ἐτέρου πρὸς τὸ μαθεῖν τὰ ἀναγκαῖα καὶ κατεπεύγοντα; Μάλιστα μὲν γάρ, εἰ καὶ μακρὸς ἦν, πάντα αὐτὸν εἰς τὰ χρήσιμα ἀναλίσκειν ἔδει· ὅταν δὲ καὶ ὀλίγος ἦ καὶ βραχύς, πῶς οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας τὴν ὀλιγότητα αὐτοῦ εἰς τὰ διαφθείρόντα δόγματα τὴν ψυ-
25 χὴν τὴν ἡμετέραν δαπανᾷ; Τί σοι χρεῖα φαρμάκου; Μὴ δέξῃ πληγὴν, μὴ τὸν χρόνον ἀναλώσῃς εἰς τὸ θεραπεύειν, ἃ λαμβάνεις παρ' ἐτέρων, καὶ ἔχεις· ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν τὸ ὑγιὲς συγκροτεῖ, κἂν προσέλθῃ τις ἕτερόν τι λέγων, ἀπόφραξον τὰ ὦτα, ἀποπήδησον εὐθέως, μὴ ἐγχνονίσῃς. Καὶ εἰ, κατὰ βασιλέων συλλόγου γε-
30 νομένου, οὐκ ἂν ἠνέσχου μετασχεῖν τοῦ συνεδρίου, ὡς τῇ κοινωνίᾳ τῆς ἀκροάσεως, εἰ καὶ μὴ συγκατάθεσις γένοιτο, κινδυνεύσων πάντως· ὅταν κατὰ Θεοῦ λέγηταιί τι καὶ δόγμα τῆς αὐτοῦ γέμον κατη-

σώματος, ὅταν ὁμως κάποιοι εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ λόγο βλαβερὸ καὶ πάσχουν ἀπὸ νόσημα λοιμῶδες, ποῦ καταστρέφει ὄχι μόνο τὸ σῶμα, ἀλλ' ὀδηγεῖ καὶ τὴν ψυχὴν εἰς ἀπώλεια καὶ τὴν κάμνει χειρότερη καὶ φαυλότερη, δὲν ἀπομακρύνεσαι ἀπ' αὐτούς; «Ἔκουσε», λέγει κάποιος σοφὸς ἄνδρας, «μὴ μείνης ἐκεῖ, ἀπομακρύνσου, μὴ μείνης οὔτε γιὰ λίγο χρόνο»⁸, φοβούμενος καὶ τὴν πιὸ σύντομη διαμονὴ κοντὰ σ' αὐτούς. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι γιὰτι φοβᾶμαι τὴ δύναμη τῶν δογμάτων τους, ἀλλὰ ἐπειδὴ φοβᾶμαι τὴ δική σας ἀδυναμία. Γιατὶ σὲ μᾶς, ποῦ εἴμαστε γερὰ θεμελιωμένοι εἰς τὴν πίστη μὲ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ, τὰ δικά τους δόγματα φαίνονται πιὸ ἀδύνατα καὶ ἀπὸ τὸν ἴστό τῆς ἀράχνης, καὶ ὅσο πιὸ πολὺ ἐρεθίζουν τὶς ἀκοές μας, τόσο περισσότερο γελοῖοι φαίνονται σὲ μᾶς, ὅπως ἀκριβῶς οἱ μανιακοὶ καὶ ἐκεῖνοι ποῦ ἔχουν πάθει διατάραξη τῶν φρενῶν τους. Ἄλλὰ φοβᾶμαι τὴ δική σας ἀδυναμία.

Καὶ δὲν τὰ λέγω αὐτὰ ἐναντίον ὄλων, ἀλλὰ γιὰ ἐκείνους ποῦ εἶναι ὑπεύθυνοι γι' αὐτά. Γιατὶ καὶ ὁ Παῦλος, ὁ νικητὴς ὄλων, δείχνοντας εἰς τὸν μαθητὴ τοῦ Τιμόθεο ὄχι μόνο τὸν τρόπο τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ τὶς λογομαχίες πρὸς τοὺς ἀλλοπίστους, τὸν συμβουλεύει νὰ ἀποφεύγη τὶς φλυαρίες⁹. Λίγος εἶναι τῆς ζωῆς μας ὁ χρόνος καὶ εἶναι σύντομο τῆς σωτηρίας τὸ ἐφόδιο. Ἄν λοιπὸν αὐτὸν τὸν σύντομο χρόνο, ποῦ μᾶς δόθηκε νὰ μάθουμε κάτι τὸ χρήσιμο, τὸν ξοδέψουμε σὲ περιττὰ καὶ ἀνωφελεῖς καὶ βλαβερὰς ἀκροάσεις, πότε τότε θὰ βροῦμε ἄλλον χρόνο γιὰ νὰ νὰ μάθουμε τὰ ἀναγκαῖα καὶ κατεπεύγοντα; Βέβαια, κὶ ἂν ἀκόμη ἦταν μακρὸς, ἔπρεπε νὰ τὸν ξοδεύουμε ὄλον εἰς τὸ χρήσιμα, ὅταν ὁμως εἶναι καὶ λίγος καὶ σύντομος, πῶς δὲν εἶναι δεῖγμα τῆς πιὸ χειρότερης ἀνοησίας νὰ δαπανοῦμε αὐτὸν τὸν λίγο χρόνο εἰς τὰ δόγματα ἐκεῖνα ποῦ φθείρουν τὴν ψυχὴν; Τί σὲ χρειάζεται τὸ φάρμακο; Μὴ δεχθῆς πληγὴν, μὴ ξοδέψης τὸν χρόνο εἰς τὴν θεραπείαν τῶν πληγῶν ποῦ δέχεσαι ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ αὐτῶν ποῦ ἔχεις. Ἄπὸ τὶς θεῖες Γραφὰς ἐξασφάλισε τὴν ὑγείαν σου· κὶ ἂν ἔλθῃ κάποιος λέγοντάς σου κάτι ἄλλο, κλείσε τὰ αὐτιά σου, φύγε ἀμέσως, μὴ καθυστερήσης. Ἄν γίνῃ συγκέντρωση ἐναντίον τῶν βασιλέων, δὲν θέλεις νὰ πάρῃς μέρος σ' αὐτήν, γιὰτι, συμμετέχοντας εἰς τὴν συγκέντρωση, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν συμφωνῆς μὲ τὰ ὅσα λέγονται ἐκεῖ, ὅπωςδήποτε ὁμως θὰ κινδυνεύσης· ὅταν λέγεται κάτι κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ διδάσκεται δόγμα, ποῦ εἶναι γεμᾶτο

γορίας γυμνάζεται, οὐκ ἀποφεύξει, οὐ μισήσεις τὴν βλάβσημον γλῶτταν, οὐκ ἐμφράξεις τὰ ἄθεα στόματα; Καὶ πῶς δυνήση μετὰ παρρησίας εὐχεσθαι τὸν Θεόν, ταῖς διαβολαῖς ταῖς κατ' αὐτοῦ κοινωνῶν; Μή, παρακαλῶ.

5 Ταῦτά μοι οὐ πρὸς τοὺς παρόντας εἴρηται, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς τοὺς παρόντας. Εἰ γὰρ καὶ ὑμεῖς ἀνεύθυνοι, ἀλλ' οὐς τινὰς ἴστε ταύτην νοσοῦντας τὴν νόσον, τούτοις καὶ ἑτέροις πλείοσιν ἐπαντλᾶτε ῥήμασιν, ὥστε πρόρριζον ἀνασπᾶσαι τὸ κακόν. Γένοιτο δὲ εὐχαῖς τῶν ἀγίων καὶ φίλων τοῦ Θεοῦ (οὐ γὰρ δὴ τοσοῦτον
10 ἡμῶν ἰσχύει τὰ ῥήματα, ὅσον τῆς ἐκείνων εὐχῆς ἢ παρρησίας), γένοιτο πάντα ἡμᾶς καὶ ὅσοι πρὸς τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας συντελοῦσι, τούτων ἀπαλλαγέντας τῶν κακῶν, μετὰ παρρησίας στήναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα. Ἀμήν.

ἀπὸ κατηγορίες ἐναντίον του, δὲν θὰ τὸ ἀποφύγῃς, δὲν θὰ μισήσῃς τὴ βλάσφημη γλῶσσα, δὲν θὰ κλείσῃς τὰ ἄθεα στόματα; Καὶ πῶς θὰ μπόρέσῃς μὲ παρρησία νὰ προσεύχεσαι στὸν Θεό, συμμετέχοντας στὶς διαβολὲς ἐναντίον αὐτοῦ; Μή, παρακαλῶ.

Αὐτὰ ποὺ εἶπα δὲν λέχθησαν γιὰ τοὺς παρόντες, ἢ καλύτερα καὶ γιὰ τοὺς παρόντες. Γιατί, ἂν καὶ σεῖς εἴσθε ἀνεύθυνοι, ὅμως ὅσους γνωρίζετε νὰ πάσχουν ἀπὸ τὴ νόσο αὐτὴ νὰ τοὺς κατακλύζετε μὲ αὐτὰ καὶ μὲ ἄλλα περισσότερα λόγια, ὥστε νὰ ἀποσπάσετε ἀπὸ τὴ ρίζα τὸ κακό. Εἶθε μὲ τὶς εὐχὲς τῶν ἀγίων καὶ φίλων τοῦ Θεοῦ (γιατὶ τὰ λόγια μας δὲν ἔχουν τόση δύναμη, ὅση ἔχει ἡ παρρησία τῆς προσευχῆς ἐκείνων), νὰ συμβῇ ὅλοι ἐμεῖς, ἀλλὰ καὶ ὅσοι συμβάλλουν γιὰ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὰ κακὰ αὐτά, μὲ παρρησία νὰ σταθοῦμε μπροστὰ στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο καὶ ἀνήκει ἡ δόξα. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ

ΛΟΓΟΣ Γ'

1. Οἶδα πρῶην περὶ εἰμαρμένης εἰπὼν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγά-
πην, ἀλλ' οὐδὲν κωλύει καὶ τήμερον περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως γυ-
μνάσαι τὸν λόγον· οὐκ ἐπειδὴ τὸ πάθος ἐστὶν ἰσχυρόν, ἀλλ' ἐπειδὴ
ἢ ραθυμία ὑμῶν ἐστὶν ἄφατος, ἢ καὶ τὰ μικρὰ μεγάλα ποιούσα τῶν
5 νοσημάτων. Ἐπεὶ καὶ τυφλῶ δῆλόν ἐστι φύσει, ὅτι τὸν πιστὸν οὐδὲ
λόγων οὐδὲ διδασκαλίας δεῖσθαι χρὴ πρὸς τὴν τοῦ κακοῦ τούτου
φυγὴν. Καθάπερ γὰρ τὸν οἰκοῦντα τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην καὶ
νόμοις πολιτευόμενον τοῖς παρ' ἡμῖν καὶ βασιλεῦσιν ὑποτεταγμένον
τοῖς αὐτοῖς, οὐ δεῖ πείθειν, ὅτι τὴν περσικὴν πολιτείαν ὀσημέραι
10 εἰσάγειν οὐ χρὴ, ἀλλ' ἀπαγορεύειν μόνον, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα.
Τῶν γὰρ ἀμαρτημάτων, τὰ μὲν ἐστὶ λόγου δεόμενα καὶ διδασκα-
λίας, τὰ δὲ οὕτω φανερὰ καὶ δῆλα, ὡς φόβῳ καὶ τιμωρίᾳ μόνῃ
κωλύεσθαι· οἷον τὸ φονεύειν, τὸ μοιχεύειν, τὸ κλέπτειν, οὐ δεῖται
λόγων· δι' ὅπερ καὶ ὁ νομοθέτης, οὐχὶ διδασκαλίαν ὑπὲρ τούτων
15 συντέθεικε περιηχοῦσαν ἡμᾶς, ὅτι τὸ πρᾶγμα πονηρόν· προκατει-
λήφει γὰρ ἡμᾶς τῶ λογισμῶ· ἀλλὰ μόνον ἀπηγόρευσε, «οὐ μοι-
χεύσεις», «οὐ φονεύσεις». Ὅταν δὲ περὶ χηρῶν ὑπεροψίας καὶ πα-
ρακαταθηκῶν κακουργίας ἡμῖν διαλέγεται καὶ λογισμοὺς τίθησιν,
«ἐλέησον τὴν χήραν», φησὶν, «καὶ τὸν προσήλυτον· καὶ γὰρ καὶ σὺ
20 προσήλυτος ἦσθα ἐν γῆ Αἰγύπτῳ». «Τὸ σάββατον ἀργία τίμα»,
φησὶν· εἶτα καὶ λογισμὸν τίθησιν.

Τὸ τοίνυν εἰμαρμένης ἀπέχεσθαι, οὐ τούτων ἐστὶ τῶν δεομέ-
νων λογισμοῦ ἀλλ' ἐκείνων τῶν δῆλων. Ὡσπερ γὰρ δῆλον ὅτι πο-

2. Δευτ. 10,18.

3. Ἐξ. 20,10.

ΠΕΡΙ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Γ'

1. Τὸ ξέρω βέβαια ὅτι τὴν περασμένη φορὰ μίλησα στὴν ἀγάπη σας γιὰ τὴν εἰμαρμένη, τίποτε ὅμως δὲν ἐμποδίζει καὶ σήμερα νὰ μιλήσω γιὰ τὸ ἴδιο θέμα, ὄχι γιατί τὸ πάθος αὐτὸ εἶναι ἰσχυρό, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀδιαφορία σας εἶναι ἀπερίγραπτη, ἡ ὁποία τὰ μικρὰ νοσήματα τὰ κάμνει μεγάλα. Γιατὶ καὶ στὸν τυφλὸ εἶναι ἐκ φύσεως φανερό, ὅτι ὁ πιστὸς δὲν πρέπει νὰ ἔχη ἀνάγκη ἀπὸ διδασκαλία γιὰ ν' ἀποφύγη τὸ κακὸ αὐτό. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ κατοικεῖ στὴ χώρα μας καὶ ζῆ σύμφωνα μὲ τοὺς δικoὺς μας νόμους καὶ εἶναι ὑποταγμένος στοὺς ἴδιους βασιλεῖς, δὲν χρειάζεται καθημερινὰ νὰ τὸν πείθουμε, ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἰσάγη τὸν περσικὸ τρόπο ζωῆς, ἀλλὰ μόνο νὰ τὸ ἀπαγορεύουμε αὐτό, ἔτσι λοιπὸν καὶ τώρα. Γιατὶ ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα ἄλλα ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ λόγο καὶ διδασκαλία, καὶ ἄλλα δὲν εἶναι τόσο φανερὰ καὶ γνωστά, καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἐμποδίζονται μόνο μὲ τὸν φόβο καὶ τὴν τιμωρία, ὅπως γιὰ παράδειγμα ὁ φόνος, ἡ μοιχεία καὶ ἡ κλοπὴ δὲν χρειάζονται διδασκαλία, καὶ γι' αὐτὸ καὶ ὁ νομοθέτης δὲν ὤρισε διδασκαλία ποὺ νὰ ἠχῆ ἀκατάπαυστα στὰ αὐτιά μας καὶ νὰ μᾶς ὑπενθυμίζει, ὅτι τὸ πρᾶγμα αὐτὸ εἶναι κακὸ, γιατί ἔτσι θὰ προκαταλάμβανε τὴ σκέψη μας, ἀλλὰ μόνο τὰ ἀπαγόρευσε, λέγοντας, «δὲν θὰ μοιχεύσης», «δὲν θὰ φονεύσης»¹. Ὅταν ὅμως μᾶς ὁμιλῆ γιὰ τὴν περιφρόνηση τῶν χηρῶν καὶ γιὰ τὴν δολιότητα τῶν παρακαταθηκῶν, τότε προσθέτει καὶ ἐπεξηγήσεις. «Ἐλέησε τὴν χήρα», λέγει, «καὶ τὸν προσήλυτο· γιατί καὶ σὺ ἦσουν προσήλυτος στὴν Αἴγυπτο»². Ἐπίσης λέγει, «τὸ Σάββατο τίμα το μὲ ἀργία»³. Ἐπειτα προσθέτει καὶ ἐπεξηγήσεις.

Τὸ ν' ἀποφεύγη λοιπὸν κανεὶς τὴν εἰμαρμένη δὲν εἶναι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ χρειάζονται διδασκαλία, ἀλλ' ἀνήκει σ' ἐκεῖνα ποὺ εἶναι

1. Δευτ. 5,17-18.

νηρὸν τὸ φονεύειν καὶ τὸ μοιχεύειν φαῦλον, οὕτω δῆλον ὅτι τὸ προσέχειν εἰμαρμένη πονηρὸν καὶ ἀπηγορευμένον. Μὴ γὰρ ἀπὸ τῶν πειθομένων νομίζετε αὐτὸ εἶναι τῶν μὴ κεκωλυμένων· ἐπεὶ καὶ φόνος τολμᾶται καὶ κεκώλυται παρὰ τοῖς νόμοις καὶ αἱ μοιχεῖαι
 5 καὶ αἱ ἀρπαγαὶ τῶν ἀπηγορευμένων εἰσὶ, καίτοι δρωμένων παρὰ τῶν πολλῶν. Ἐπεὶ ὅτι γε τῶν κεκωλυμένων ἐστίν, ὥσπερ ὁ φόνος, παρὰ τοῖς νόμοις αὐτοῖς τοῖς τῶν Ἑλλήνων, τὸ τῆ γενέσει πείθεσθαι, παρελθὼν τις τῶν μοιχευσάντων τὴν τοῦ δεῖνος γυναῖκα, κατηγορούμενος ἐν δικαστηρίῳ λεγέτω, ὅτι 'οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ἡ γένε-
 10 σις· ἐγὼ μὲν γὰρ σωφρονεῖν ἐβουλόμην, ἐκείνη δέ με ὥσε καὶ ἐνέβαλεν'· ἄρα οὐ διὰ τοῦτο χαλεπωτέραν δώσει δίκην, ὡς καταγέλαστα ἀπολογούμενος; ἄρα συγγνώμης τεύξεται τις; Οὐδαμῶς. Καὶ μὴν ἐχρῆν κατ' ἐκείνους. Εἰ γὰρ γενέσει πάντα καὶ οὐ προαιρέσει γίνεται, ταύτης μείζων οὐκ ἔστιν ἀπολογία. Εἰ μὲν γὰρ κυρία καὶ
 15 δυνατωτέρα ἐστὶ τῆς γενέσεως ἢ προαίρεσις, οὐκ ἂν εἴη γένεσις. Εἰ κἂν μυρία μηχανήσῃται τις, ἀνάγκη τὰ ἐπιτάγματα τὰ ἐκείνης πληροῦσθαι, μάτην οὗτος κολάζεται καὶ οὐ τεύξεται συγγνώμης. Ἄλλ' οὐδεὶς αὐτοῦ οὔτε ἀπολογουμένου, οὔτε τυχόντος συγγνώμης ἀκούσεται· οὕτω παρὰ πᾶσιν τὸ πρᾶγμα διαβέβληται καὶ μῦθος εἶ-
 20 ναι καὶ λῆρος δοκεῖ.

2. Πολλοὶ τε τῶν ἀρχόντων (καίτοι γε εἰ παρὰ ἀνθρώπου πάθοι βίαν, ἀρκεῖ πρὸς ἀπολογίαν αὐτὸ τοῦτο ἐγκαλουμένῳ, μᾶλλον οὐδὲ ἔγκλημα λοιπὸν εἶναι δοκεῖ), πολλοὶ γοῦν τῶν ἀρχόντων, ἐπὶ φόνοις ἀδίκους κατηγορηθέντες, δίκην ἔδοσαν, τοὺς δὲ δημίους τοὺς
 25 διακονουμένους τῷ φόνῳ καὶ αὐτόχειρας γεγεννημένους τῆς σφαγῆς, οὐδὲ εἰς δικαστήριον ἐλκύσαι τις, ἀλλ' οὐδὲ ζητήσαι τὴν ἀρχὴν, τῆς ἀνάγκης ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογουμένης καὶ τοῦ τῆς ἀρχῆς ἀξιώματος καὶ τοῦ τῆς ὑποταγῆς φόβου. Εἴτα ἀνθρώπῳ μὲν ἴσασι

όλοφάνερα. Ὅπως δηλαδὴ εἶναι φανερό, ὅτι εἶναι κακὸ τὸ νὰ φονεύῃ κανεὶς καὶ φαῦλο τὸ νὰ μοιχεύῃ, ἔτσι εἶναι φανερό, ὅτι εἶναι κακὸ καὶ ἀπαγορευμένο τὸ νὰ πιστεύῃ κανεὶς στὴν εἰμαρμένη. Μὴ δηλαδὴ νομίζετε ἀπὸ τὸ ὅτι πιστεύουν σ' αὐτήν, καὶ ὅτι εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἀπαγορεύονται· γιατί καὶ ὁ φόνος τολμᾶται καὶ γίνεται, ἂν καὶ ἀπαγορεύεται ἀπὸ τοὺς νόμους, ἐπίσης καὶ οἱ μοιχεῖες καὶ οἱ ἀρπαγὲς ἀνήκουν στὰ ἀπαγορευμένα, ἂν καὶ διαπράττονται ἀπὸ τοὺς πολλούς. Γιατί, ἐπειδὴ ἀπαγορεύεται καὶ ἀπὸ τοὺς νόμους τῶν Ἑθνικῶν τὸ νὰ πιστεύῃ κανεὶς στὴν εἰμαρμένη, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ φόνος, ἂν ὀδηγηθῆ κάποιος στὸ δικαστήριον κατηγορούμενος γιὰ μοιχεία μὲ τὴν γυναῖκα κάποιου καὶ λέγῃ ἐκεῖ, 'δὲν φταίω ἐγώ, ἀλλὰ ἡ γένεση, γιατί ἐγὼ ἤθελα νὰ ἀσκῶ τὴν ἐγκράτεια, ἀλλ' ἐκείνη μὲ ὤθησε καὶ μὲ ἔβαλε νὰ τὸ κάνω', ἄραγε δὲν θὰ τιμωρηθῆ γι' αὐτὸ μὲ πάρα πολὺ βαρεῖα τιμωρία, ἐπειδὴ ἀπολογεῖται μὲ τέτοιο καταγέλαστο τρόπο; ἄραγε θὰ βρῆ κάποια συγγνώμη; Καθόλου. Κι ὁμως ἔπρεπε, σύμφωνα μὲ ἐκείνους, νὰ τύχῃ. Γιατί, ἂν ὅλα γίνωνται ἀπὸ τὴν εἰμαρμένη καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν προαίρεση, τότε μεγαλύτερη ἀπ' αὐτὴ δικαιολογία δὲν ὑπάρχει. Ἄν ὁμως ἡ προαίρεση εἶναι ἀνώτερη καὶ ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴν εἰμαρμένη, τότε εἶναι ἀδύνατη ἡ ὑπαρξὴ αὐτῆς. Κι ἂν ἀκόμη ἐπινοήσῃ κάποιος ἄπειρα τεχνάσματα, ἂν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκπληρωθοῦν τὰ ἐπιτάγματά της, τότε αὐτὸς δὲν θὰ τὸν ἀκούσῃ προβάλλοντας μιὰ τέτοια ἀπολογία, οὔτε θὰ ἐπιτύχῃ συγχώρηση· τόσῳ πολὺ ἀπ' ὅλους κατηγορεῖται τὸ πρᾶγμα καὶ θεωρεῖται ὅτι εἶναι μῦθος καὶ φλυαρία.

2. Πολλοὶ λοιπὸν ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες (ἂν καὶ βέβαια, ἂν κάποιος ἐξαναγκασθῆ ἀπὸ ἄλλον ἄνθρωπο, ἀρκεῖ γιὰ ἀπολογία τοῦ κατηγορουμένου αὐτὸ καὶ μόνο, ἢ καλύτερα δὲν θεωρεῖται τότε οὔτε κἂν ἀδίκημα), πολλοὶ λοιπὸν ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες, ποὺ κατηγορήθηκαν γιὰ φόνους ἄδικους, τιμωρήθηκαν, ἐνῶ οἱ δήμιοι, ποὺ διεκπεραιώνουν τὸν φόνο καὶ μὲ τὰ ἴδια τους τὰ χέρια διαπράττουν τὴ σφαγὴ, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ στὸ δικαστήριον, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐξετάζει τὴν αἰτία τοῦ φόνου, γιατί δικαιολογοῦνται ἀπὸ τὴν ἀνάγκη, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τῆς ἐξουσίας καὶ τὸν φόβον τῆς ὑποταγῆς. Ἐπειτα, γνωρίζουν αὐτοὶ νὰ συγχωροῦν ἄνθρωπο,

συγγινώσκειν, ὑπ' ἀνθρώπου τοῦ ὁμοφύλου καὶ ὁμογενοῦς καταναγκαζομένου, τῷ δὲ ὑπὸ εἰμαρμένης οὐχὶ πολλῷ μᾶλλον συγγινώσκειν ἐχρῆν; Καὶ γὰρ διαδρᾶναι ἔδει. Ἐκείνης δέ, ὡς φασιν, οὕτως ἀμήχανος ἢ ἀρχή, ὡς κἂν εἰς ἔρημον κἂν εἰς θάλασσαν κἂν ὅπου
5 τις ἀφίκηται, τὰ νοήματα αὐτῆς οὐ διαφεύξεται. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον τὸν μὲν ὑπὸ βαρβάρων βίας ἀγχόμενον, πλείστης συγγνώμης ἀπολαύειν, ὡς μηδὲ ἐγκαλεῖσθαι τὴν ἀρχήν, τὸν δὲ ὑπὸ δυνατωτέρας, ὡς φασι, δυνάμεως καταναγκαζόμενον, δίκην δίδόναι καὶ μηδὲ λόγου μεταδίδόναι πρὸς ἀπολογία ἀὐτῷ τοιαύτην; Οὐδεὶς
10 γὰρ ποτε προβαλλόμενος εἰμαρμένην ἀπέφυγεν, οὐκ ἐν δικαστηρίοις κακοῦργος, οὐκ ἐν οἰκίᾳ οἰκέτης, οὐκ εἰς διδασκαλεῖον παῖδες, οὐκ ἐν ταῖς τέχναις μαθηταί, ἐν οἷς ἂν διαμάρτωσιν.

Πῶς οὖν τινες εἰμαρμένην πρεσβεύουσιν ἀτιμάζοντες αὐτήν, καὶ τῇ ὑπ' αὐτῆς ἀνάγκῃ οὐδὲ μιᾶς μεταδιδόντες συγγνώμης; Οὕτω
15 τῇ μὲν ἀληθείᾳ καὶ τῷ συνειδότι σφόδρα πεπείκασιν ἑαυτούς, ὅτι μῦθος τὸ πρᾶγμα ἐστίν. Ὅταν δὲ εἰς ἀμαρτήματα ἐμπέσωσι χαλεπά, ἕτερον αὐτοῖς προστιθέασιν πάλιν, ὡς ταύτῃ διαφευζόμενοι τὴν ἀποκειμένην αὐτοῖς δίκην, ἀλλ' οὐ χαλεπώτερον αὐτὴν δώσοντες. Οὐ γὰρ οὕτω τὸ ἀμαρτάνειν χαλεπὸν, ὡς τὸ μετὰ τὴν ἀμαρτίαν
20 ἀναισχυντεῖν καὶ τὸν Θεὸν διαβάλλειν ὑπὲρ τῶν οἰκείων κακῶν. Τοῦτο πάσης ἀμαρτίας χειρόν· ὅπερ οὖν καὶ ὁ διάβολος ἐσπούδασεν, ὡς μὴ μόνον ραθύμους ἡμᾶς γενέσθαι πρὸς ἀρετὴν καὶ προχείρους εἰς κακίαν, ἀπάντων τὴν αἰτίαν ἀνατιθέναι τῷ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ βλάσφημον ἡμῶν καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν γλῶτταν ἐρ-
25 γάσασθαι, ἀπολογίας προσχήματι, τοῦ Θεοῦ κατηγοροῦντας, καὶ τῶν μὲν ἐργαζομένων ἡμῶν αὐτῶν ἀποσκευαζομένους τὴν διαβολὴν, εἰς δὲ τὸν οὐκ ὄντα αἴτιον μετατιθέντας τὴν κατηγορίαν. Καίτοι κἂν ἐπ' ἀνθρώπων τις τοιοῦτόν τι φανῆ τολμήσας, ἀρκεῖ τοῦτο μόνον εἰς κατηγορίαν αὐτοῦ καὶ ἀπώλειαν. Ὅταν γὰρ ἕτερον συκο-

πού ἀναγκάσθηκε ἀπὸ ἄνθρωπο ὁμόφυλο καὶ ὁμογενῆ, καὶ αὐτὸν πού ἀναγκάζεται ἀπὸ τὴν εἰμαρμένη δὲν ἔπρεπε πολὺ περισσότερο νὰ τὸν συγχωροῦν; Καθ' ὅσον ἦταν ἀναγκασμένος νὰ τὸ πράξῃ. Γιατὶ ἡ ἐξουσία ἐκείνης εἶναι, ὅπως λένε, τόσο ἀκαταμάχητη, ὥστε νὰ μὴ μπορῆ κανεὶς νὰ ξεφύγῃ τὰ σχέδιά της κι ἂν ἀκόμη πάῃ στὴν ἔρημο ἢ στὴ θάλασσα ἢ ὅπουδήποτε ἄλλοῦ. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογο, ἐκεῖνος πού ἐξαναγκάζεται ἀπὸ τοὺς βαρβάρους νὰ βρίσκη συγχώρηση μεγάλη καὶ οὔτε κἂν νὰ ἐξετάζονται τὰ αἷτια, καὶ ἐκεῖνος πού ἀναγκάζεται ἀπὸ ἀνώτερη, ὅπως λένε, δύναμη νὰ τιμωρῆται καὶ οὔτε νὰ μπορῆ νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴ δύναμη αὐτὴ σὰν δικαιολογία; Γιατὶ κανεὶς, προβάλλοντας σὰν δικαιολογία τὴν εἰμαρμένη, ἀπέφυγε τὴν τιμωρία, οὔτε ὁ κακοῦργος στὸ δικαστήριον οὔτε ὁ δοῦλος στὸ σπίτι οὔτε τὰ παιδιὰ στὸ σχολεῖον οὔτε καὶ οἱ μαθητὲς στὶς τέχνες.

Πῶς λοιπὸν μερικοὶ πρεσβεύουν τὴν εἰμαρμένη καὶ τὴν ἀτιμάζουν ἔτσι, μὴ ἀναγνωρίζοντας καμμιά συγγνώμη στὶς πράξεις ἐκεῖνες πού ἔγιναν μετὰ ἀπὸ ἐξαναγκασμὸ δικό της; Ἔτσι ἔχουν πεισθῆ ἀπόλυτα αὐτοὶ καὶ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια τοῦ πράγματος καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ συνείδησίν τους, ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι μῦθος. Ὅταν ὁμως περιπέσουν σὲ βαρῖα ἁμαρτήματα, προσθέτουν σ' αὐτὰ πάλι καὶ κάτι ἄλλο, ὅτι δηλαδὴ μὲ τὴν εἰμαρμένη θὰ ἀποφύγουν τὴν τιμωρία πού τοὺς ἐπιφυλάσσεται, καὶ δὲν θὰ τιμωρηθοῦν πάρα πολὺ αὐστηρά. Γιατὶ δὲν εἶναι τόσο φοβερὸ τὸ νὰ ἁμαρτάνῃ κανεὶς, ὅσο τὸ νὰ φέρεται μετὰ τὴν ἁμαρτία μὲ ἀδιαντροπιὰ καὶ νὰ κατηγορῆ τὸν Θεὸ γιὰ τὰ δικά του κακά. Αὐτὸ εἶναι ἀπὸ κάθε ἁμαρτία χειρότερο, πρᾶγμα βέβαια γιὰ τὸ ὁποῖο ἔδειξε ὁ διάβολος μεγάλη φροντίδα, ὥστε ὄχι μόνο νὰ γίνουμε ἀδιάφοροι πρὸς τὴν ἀρετὴ καὶ πρόθυμοι πρὸς τὴν κακία, ἀναθέτοντας τὴν αἰτία ὅλων στὸν Θεό, ἀλλὰ καὶ νὰ κάμῃ, μὲ τὸ πρόσχημα τῆς δικαιολογίας, βλάσφημη πρὸς αὐτὸν καὶ τὴν ψυχὴ μας καὶ τὴ γλῶσσα μας, μὲ τὸ νὰ κατηγοροῦμε τὸν Θεό· καὶ ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους βέβαια πού διαπράττουμε τὸ κακὸ νὰ ἀποκρούουμε τὴν κατηγορία, νὰ τὴ μεταθέτουμε ὁμως σ' ἐκεῖνον πού δὲν εἶναι αἰτιὸς αὐτοῦ. Ἄν καὶ βέβαια, ἂν φανῆ κάποιος πού νὰ τολμήσῃ νὰ τὸ κάμῃ αὐτὸ στοὺς ἀνθρώπους, ἀρκεῖ αὐτὸ καὶ μόνο γιὰ νὰ τοῦ ἀποδοθῆ κατηγορία καὶ νὰ ὑποστῆ βαρεῖα τιμωρία. Γιατί, ὅταν κάποιος συκοφαντῆ ἕναν ἄλλον, πού ὁ

φαντῆ ὁ μηδὲν ἐργασάμενος δεινόν, τῶν δεδρακότων τὸ τόλμημα τιμωρία ἐνέχεται.

3. Ὅρα οὖν πόσα κακὰ συνέστησεν ὁ διάβολος ἀπὸ τῆς εἰμαρμένης· ὑπεροψίαν ἀρετῆς· ἐκλύει γὰρ ψυχὴν κἂν σφόδρα πρόθυμος 5 ἢ πρὸς τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἰδρωῶτας, ὅταν πείσῃ, ὅτι τῶν γενομένων οὐδὲν ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν εὐέμπυτον πρὸς πονηρίαν ἔργον. Ὅταν γὰρ μάθῃ τις ὅτι μοιχεύων ἢ φονεύων, καὶ τοίχους διαρύττων, οὐκ ἐστὶν ἐγκλήματος ἄξιος, οὐ παύσεται, καθάπερ ἐπὶ κατάντους χωρίου, μετὰ προθυμίας φερόμενος τῆς προνοίας ποιεῖν συκοφάν- 10 τας, καὶ συκοφάντης γενέσθαι κατὰ τοῦ Θεοῦ· οὐ τί γένοιτο ἂν χειρὸν, εἶπέ μοι, κακόν; Φεύγωμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, τὴν εἰδωλολατρίαν ταύτην· ὄντως θάνατός ἐστιν ἐν τῷ λέβητι καὶ πάντα τὸν ἀρυσάμενον ἐντεῦθεν κἂν μικρόν τι τῶν διεφθαρμένων δογμάτων ἀνάγκη πάντως ἀποθανεῖν, εἰ μὴ πάλιν δρομήσειε καὶ τῆς υἰγείας 15 ἀπολαύσειε τῆς καθαρᾶς. Ἴν' οὖν μὴ μετὰ ταῦτα ἀνόητα θρηνῶμεν, ὅταν τῆς μετανοίας ἡμῖν ἢ προθεσμία μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ἐκκοπῆ, ἕως ἐσμὲν κύριοι, ὅσοι μὲν ἐάλωμεν τῷ νοσήματι, μετανοήσωμεν καὶ ἀνακτησώμεθα ἑαυτούς· ὅσοι δὲ υἰγιαίνομεν, τὴν τε υἰγείαν καθαρὰν διατηρῶμεν καὶ τοῖς προκατειλημμένοις χεῖρα 20 ὀρέγωμεν. Εἰ γὰρ τοῖς τὰ σώματα νοσοῦσι τοσαύτην ἐπιδεικνύμεθα σπουδὴν καὶ κηδεμονίαν, ὅταν ψυχῆς ἀρρωστία προκέηται, τί τῶν πάντων οὐ πρακτέον ἡμῖν; τί δὲ οὐχ ὑπομενοῦμεν, ὥστε τὸν ἀδελφόν, εἰς συνάφειαν μέλους ἡμῖν συντελοῦντα, ἀνακτήσασθαι, τὸν καὶ τῷ πληρώματι τοῦ σώματος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τελοῦντα; 25 Πάντα οὖν ὑπὲρ τούτου πραγματευσώμεθα, πάντα οὖν ὑπὲρ τούτου πράττωμεν, τοὺς κύνας, τοὺς λύκους ἀπελαύνοντες, μηδὲ ἀρκεῖν ἠγώμεθα ἡμῖν τὴν ἡμετέραν αὐτῶν σωτηρίαν. Ὡσπερ γὰρ εἴρηται ὅτι, «εἰ ἐθεώρεις κλέπτην συνέτρεχες καὶ μετὰ μοιχῶν τὴν μερίδα σου ἐτίθης», οὕτω δὴ καὶ ἐναῦθα ἀκουσόμεθα. Οἶκός ἐστι 30 δεσποτικὸς ἢ Ἐκκλησία, σκευὴ τίμιά εἰσὶν οἱ πιστοί. Ὅταν οὖν ἴδῃς τινὰ τῶν ἐξωθεν βουλόμενον ὑφελέσθαι τι τῶν σκευῶν, κἂν

ἴδιος δὲν ἔκαμε κανένα κακό, τὸ τόλμημα αὐτὸ συνεπάγεται τὴν τιμωρία ἐκείνων ποὺ τὸ διέπραξαν.

3. Πρόσεχε λοιπὸν πόσα κακὰ ἐπέτυχε ὁ διάβολος ἀπὸ τὴν εἰμαρμένη. Τὴν περιφρόνηση τῆς ἀρετῆς· γιατί παραλύει τὴν ψυχὴ, κι ἂν ἀκόμη εἶναι πάρα πολὺ πρόθυμη γιὰ τοὺς ἰδρῶτες αὐτῆς, ὅταν τὴν πείση, ὅτι καμμιά ἀπὸ τὶς κακὲς πράξεις μας δὲν εἶναι ἀξιοκατάκριτη. Γιατί, ὅταν μάθη κανεῖς, ὅτι διαπράττοντας μοιχεῖες ἢ φόνους ἢ διαρρήξεις, δὲν εἶναι ἀξιοκατάκριτος, δὲν θὰ παύση, σὰν νὰ βρίσκεται σὲ μέρος κατηφορικό, νὰ κινῆται μὲ προθυμία καὶ νὰ δημιουργῇ συκοφάντες τῆς πρόνοιας καὶ ὁ ἴδιος νὰ συκοφαντῇ τὸν Θεό, πράγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο, πὲς μου, τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξῃ χειρότερο κακό; Ἄς ἀποφεύγουμε λοιπὸν, ἀγαπητοί, τὴν εἰδωλολατρία αὐτή. Πράγματι ὑπάρχει θάνατος μέσα στὸ καζάνι, καὶ ὁ καθένας ποὺ ἀντλεῖ ἀπὸ ἐκεῖ, ἔστω καὶ τὸ ἐλάχιστο ἀπὸ τὰ διεφθαρμένα δόγματα, κατ' ἀνάγκη θὰ πεθάνῃ ὅπωςδὴποτε, ἂν δὲν ἐπιστρέψῃ πάλι καὶ ν' ἀπολαύσῃ τὴν καθαρὴν ὑγεία. Γιὰ νὰ μὴ θρηνοῦμε λοιπὸν ἀργότερα ἀνώφελα, ὅταν θὰ τελειώσῃ ἡ προθεσμία τῆς μετάνοιας μετὰ τὴν ἀποδημία μας ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴ, ὅσο βρίσκεται στὴν ἐξουσία μας, ὅσοι κυριευθήκαμε ἀπὸ τὴ νόσο ἄς μετανοήσουμε καὶ ἄς ἐπανεύρουμε τὴν ὑγεία μας, ὅσοι πάλι εἴμαστε ὑγιεῖς καὶ τὴν ὑγεία νὰ διατηροῦμε καθαρὴ καὶ νὰ ἀπλώνουμε χέρι βοήθειας σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν προσβληθῆ ἀπὸ τὴν νόσο. Γιατί, ἂν δείχνουμε τόσο ἐνδιαφέρον καὶ τόση φροντίδα γιὰ ἐκείνους ποὺ νοσοῦν σωματικά, ὅταν βρίσκεται μπροστά μας ἀσθένεια ψυχῆς, τί πάνω ἀπ' ὅλα δὲν πρέπει νὰ κάνουμε; τί δὲν πρέπει νὰ ὑπομείνουμε, γιὰ νὰ ἀποκτήσουμε ξανά τὸν ἀδελφὸ μας, ποὺ συντελεῖ στὴν ἔνωση ἐνὸς μέλους μας μὲ ἐμᾶς, ἐφ' ὅσον ἀνήκει στὸ πλήρωμα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος;

Ἄς ἀναλάβουμε λοιπὸν κάθε φροντίδα γι' αὐτὸν καὶ ἄς κάμνουμε τό κάθετι ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀπομακρύνοντας τοὺς σκύλους καὶ τοὺς λύκους, κι ἄς μὴ νομίζουμε ὅτι ἀρκεῖ μόνο ἡ σωτηρία μας. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἔχει λεχθῆ, «ἂν ἔβλεπες κλέφτη ἔτρεχες μαζί του, καὶ μαζί μὲ τοὺς μοιχοὺς ἔπαιρνες καὶ σὺ τὴν μερίδα σου στὴν ἀκολασία»⁴, τὸ ἴδιο λοιπὸν θ' ἀκούσουμε καὶ ἐδῶ. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι οἶκος δεσποτικός καὶ οἱ πιστοὶ εἶναι τὰ πολύτιμα σκεύη. Ὅταν λοιπὸν δῆς κάποιον ἀπὸ τοὺς ἐκτὸς αὐτῆς νὰ θέλῃ ν' ἀρπά-

αὐτὸς ἀνάλωτος ἦς, ὡς μέλλων κινδυνεύων, εἰ παρίδοις καὶ μὴ
προσελθὼν εἶποις τοῖς διορθῶσαι κυρίοις, ἔνοχος γέγονας τῆς
ἐκείνου ψυχῆς, ὁ τὸν κλέπτην ὁρῶν διορύττοντα καὶ μὴ κωλύων ἢ
διὰ σαυτοῦ ἢ δι' ἑτέρου. Οὐχ ὡς σοι τὸν κίνδυνον ἀπλῶς ἐπικρέ-
5 μασθαι ταῦτα λέγω, ἀλλ' ὥστε ἀσφαλίσασθαι, ὥστε ποιῆσαι ἴσως
ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν καὶ τῆς τῶν ἄλλων σωτηρίας μεριμνᾶν. Οὕτω
γὰρ δυνασόμεθα καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τυχεῖν ἀγαθῶν χάριτι Χρι-
στοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ξη κάποιο ἀπὸ τὰ σκεύη, κι ἂν ἀκόμη σὺ εἶσαι ἀπρόσβλητος, ἐπειδὴ πρόκειται νὰ κινδυνεύσης, ἂν ἀδιαφορήσης καὶ δὲν πᾶς νὰ τὸ ἀναφέρης σ' ἐκείνους πὺ μποροῦν νὰ τὸ διορθώσουν, κατέστης ἔνοχος γιὰ τὴν ἀπώλεια τῆς ψυχῆς ἐκείνου, σὺ πὺ βλέπεις τὸν κλέφτη νὰ σκάβη καὶ δὲν τὸν ἐμποδίζεις ἢ μόνος σου ἢ μὲ ἄλλον. Καὶ δὲν τὰ λέγω αὐτὰ ἐπειδὴ ἐπικρέμεται γιὰ σένα ὁ κίνδυνος, ἀλλὰ γιὰ νὰ σὲ ἀσφαλίσω, ὥστε νὰ φροντίζης ἐξ ἴσου γιὰ τὴ σωτηρία τῆ δικῆ σου καὶ τῶν ἄλλων. Γιατὶ ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ πὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθῆ, μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ

ΛΟΓΟΣ Δ'

1. Τὰ αὐτὰ λέγειν ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. Εἰ δὲ Παύλῳ συνεχοῦς ἔδει διδασκαλίας πρὸς τοὺς μαθητάς, Παύλῳ τῷ μετὰ τῆς τοῦ Πνεύματος διδάσκοντι χάριτος καὶ μετὰ ἐπιτάγματος ἐλαύνοντι τοὺς ἐχθροὺς καὶ πάντων ἀναιροῦντι τὰ παθήματα, 5 Παύλῳ τῷ τιμωμένῳ, οὐ πάντες ἤκουον ὡς ἐξ οὐρανῶν ἀγγέλου καταβάντος, μᾶλλον δὲ ὡς αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ· εἰ τοίνυν ἐκείνῳ χρεία ἦν τοῦ συνεχῶς τὰ αὐτὰ λέγειν, πολλῶ μᾶλλον ἡμῖν τοῖς οὐδενὸς ἀξίοις λόγου. Καὶ γὰρ ὄντως ἀσφαλές τὸ πολλάκις ὑμῖν περὶ τῶν αὐτῶν ἀκούειν καὶ οὐ μόνον τὸ περὶ τῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ 10 τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν. Μὴ δὴ δυσχεραίνετω τις, μηδὲ ἐνοχλεῖσθαι νομιζέτω παρ' ἡμῶν, εἰ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως μέλλοιμεν τὰ αὐτὰ λέγειν πάλιν. Εἰ μὲν γὰρ ἦν θαρσῆναι, ὅτι ἅπαξ ἀκούσαντες ἀποτίθεσθε τὸ νόσημα τῆς ψυχῆς, μάλιστα μὲν οὐδὲ οὕτως ἀποστῆναι ἐχρῆν, ἀλλ' ἔτι περὶ τῶν αὐτῶν λέγειν ἐχρῆν, ὥστε μό- 15 νιμον ὑμῖν καὶ βεβαίαν ποιῆσαι τὴν ὑγίειαν καὶ δυσχειρώτους πρὸς τὸ τοῖς αὐτοῖς μὴ περιπεσεῖν πάλιν ἔργοις. Ἐπειδὴ δὲ ὑποπτεύομεν εἶναι ἔτι λείψανά τινα τοῦ κακοῦ παρὰ τοῖς ἀκροαταῖς, ἀναγκαῖα καὶ κατὰ λόγον ἡμῖν ἢ συνεχῆ ὑπὲρ τούτων ἐστὶ παραίνεσις, Τήμερον γὰρ ἀναγκαῖόν ἐστιν εἰπεῖν πῶς ἂν ἐκφύγοιμεν.

20 Πῶς οὖν ἐκφύγοιμεν ἂν; Πρῶτον μὲν ταῖς εὐχαῖς καὶ τῇ πρὸς τὸν Θεὸν ὁμιλίᾳ, δεύτερον δέ, λογισμοῖς εὐσεβέσιν. Ἄν γὰρ ἴδῃς τίνα μὲν τὰ μέλλοντα, τίνα δὲ τὰ παρόντα καὶ τὴν ὀρθὴν περὶ ἐκατέρων ψῆφον ἐνέγκῃς, οὐδέποτε σου τῆς ψυχῆς ἄψεται τοῦτο τὸ κακόν. Ὄταν οὖν ἴδῃς πλουτοῦντά τινα παρ' ἀξίαν, μὴ μακαρίσης,

ΠΕΡΙ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Δ΄

1. «Τὸ νὰ σᾶς λέγω τὰ ἴδια σὲ μένα δὲν εἶναι βαρετό, ἐνῶ σᾶς παρέχει ἀσφάλεια»¹. Ἐὰν ὁ Παῦλος ἔπρεπε νὰ διδάσκη συνέχεια τοὺς μαθητὲς του, ὁ Παῦλος ποὺ δίδασκε μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος καὶ μὲ τὸ πρόσταγμα τοῦ ἔδιωχνε τοὺς ἐχθροὺς καὶ σήκωνε ἐπάνω του τὰ παθήματα ὄλων, ὁ Παῦλος ὁ τιμημένος, ποὺ ὄλοι τὸν ἄκουαν σὰν ἄγγελο ποὺ κατέβηκε ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, ἢ καλύτερα ποὺ τὸν ἄκουαν σὰν νὰ ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ἂν λοιπὸν ἐκεῖνος ἦταν ἀναγκασμένος νὰ λέγη συνεχῶς τὰ ἴδια, πολὺ περισσότερο εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἀνάξιοι γιὰ κάθε λόγο. Γιατὶ πραγματικὰ ἀποτελεῖ ἀσφάλεια τὸ νὰ ἀκοῦτε πολλὰς φορὲς γιὰ τὸ ἴδιο πρᾶγμα, καὶ ὄχι μόνο γιὰ τὸ ἴδιο πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀκοῦτε τὰ ἴδια λόγια γιὰ τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Ἐὰς μὴ δυσανασχετῆ λοιπὸν κανεὶς, οὔτε νὰ νομίζῃ ὅτι ἐνοχλεῖται ἀπὸ μᾶς, ἂν συμβαίῃ νὰ λέμε γιὰ τὸ ἴδιο θέμα τὸ ἴδια πάλι. Γιατί, κι ἂν ἀκόμη μπορούσα νὰ πιστέψω, ὅτι ἀκούοντάς τα μιὰ φορὰ μόνο, θ' ἀποβάλατε τὸ νόσημα τῆς ψυχῆς, οὔτε βέβαια καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἔπρεπε νὰ σταματήσω, ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε καὶ πάλι νὰ σᾶς μιλήσω ἐπανειλημμένα γιὰ τὸ ἴδιο θέμα, ὥστε νὰ καταστήσω μόνιμη καὶ σταθερὴ τὴν ὑγεία σας καὶ σᾶς τοὺς ἴδιους δυσκολοκατάβλητους, γιὰ νὰ μὴ περιπέσετε καὶ πάλι στὰ ἴδια ἔργα. Ἐπειδὴ ὁμως ὑποψιάζομαι, ὅτι ὑπάρχουν ἀκόμη στοὺς ἀκροατὲς μερικὰ λείψανα τοῦ κακοῦ, εἶναι ἀναγκαῖα καὶ δικαιολογημένη ἡ συνεχῆ συμβουλή γι' αὐτά. Σήμερα λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς πῶ πῶς θὰ μπορέσουμε νὰ ξεφύγουμε ἀπ' αὐτά.

Πῶς λοιπὸν θὰ μπορέσουμε νὰ ξεφύγουμε ἀπ' αὐτά; Πρῶτα-πρῶτα μὲ τίς προσευχὰς καὶ μὲ τὴν ἐπικοινωνία μας μὲ τὸν Θεό, καὶ δεύτερον μὲ τοὺς εὐσεβεῖς λογισμοὺς. Ἐὰν δηλαδὴ δῆς ποιά εἶναι τὰ μέλλοντα καὶ ποιά εἶναι τὰ παρόντα καὶ σχηματίσης γιὰ τὸ καθένα ὀρθὴ γνώμη, ποτὲ τὸ κακὸ αὐτὸ δὲν θὰ ἐγγίση τὴν ψυχὴ

μὴ ζηλωτὸν νομίσης, μὴ καταγνώς τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, μὴ μά-
 την φέρεσθαι καὶ εἰκῆ τὰ παρόντα νόμιζε, ἐπειδὴ ὁ δεῖνα πλουτεῖ
 παρ' ἀξίαν. Ἀναμνήσθητι τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου, πῶς ὁ
 μὲν πρὸς ἄκρον εὐπορίας ἐληλάκει καὶ τρυφῆς, ὠμὸς ὢν καὶ ἀπη-
 5 νῆς καὶ ἀπάνθρωπος καὶ κυνῶν αὐτῶν ἀγριώτερος· εἴ γε οἱ μὲν
 τὸν πένητα ἠλέουν καὶ ἐθεράπευον, οὐκ ὀκνοῦντες τῇ γλώττῃ ἄψα-
 σθαι τῶν ἐλκῶν τῶν κατὰ παντὸς τοῦ σώματος, ὁ δὲ οὐδὲ ψυχίων
 αὐτῷ μετεδίδου. Ἐνόησον οὖν πῶς αὐτὸς μὲν πρὸς ἄκρον εὐπο-
 ρίας ἐληλάκει, ὁ δὲ πένης ἐκεῖνος ὁ ὄντως πλούσιος, ὁ ὄντως εὐ-
 10 πορος, εἰς αὐτὸ τῆς πενίας τὸ ἔσχατον κατέπεσε καὶ αὐτῆς τῆς
 ἀναγκαίας ἠπόρει τροφῆς καὶ νόσῳ καὶ λιμῷ διηνεκεῖ παλαίων.
 Καὶ ὁ μὲν ἦττω τῆς χρείας εἶχεν, ὁ δὲ οὐδὲ τῆς συμμετρίας ἀπή-
 λαυεν. Ἀλλ' ὁμως οὐκ ἐδυσχέραιεν, οὐκ ἐφθέγξατο ρῆμα ἀσεβές,
 οὐ κατηγόρησε τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐμέμψατο τὴν πρόνοιαν, οὐκ ἀνέθη-
 15 κεν εἰμαρμένη τὰ γεγενημένα, οὐκ εἶπε πρὸς τινα, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς
 ἑαυτόν· ἔγὼ μὲν οὐδὲν ποιήσας κακὸν εἰδικῶς, τοσαύτην τίνω δί-
 κην καὶ τὴν ἐσχάτην ὑπομένω τιμωρίαν, λιμῷ τηκόμενος, δαπα-
 νώμενος νόσῳ χαλεπωτάτῃ, κατὰ μικρὸν ἀναλισκόμενος καὶ
 ἀσχημονῶν· οὗτος δὲ πλουτεῖ καὶ τρυφᾷ ταῖς ἀλλοτρίαις ἐνδαιτω-
 20 μενος συμφοραῖς, ὁ τοῖς ἐμοῖς ἐμπαροινῶν κακοῖς· καὶ τὸν μὲν
 ἀπάνθρωπον καὶ ἀνηλεῆ καὶ ὠμὸν καὶ λίθινον τοσοῦτων ἐποίησε
 χρημάτων κύριον ὁ Θεός, ἐμὲ δὲ τὸν οὐδὲ μέχρι ρημάτων ψιλῶν
 παροξύναντα ἀφῆκε κατατείνεσθαι πόνοις τοσοῦτοις. Ποῦ ταῦτα
 δικαιοκρισίας ἄξια; ποῦ ταῦτα προνοίας καὶ κηδεμονίας τῆς ὑπὲρ
 25 ἡμῶν;

2. Οὐδὲν τούτων οὐκ εἶπεν ἐκεῖνος. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, ὅταν
 αὐτοὶ μὲν οἱ πάσχοντες κακῶς οὕτω τὸν Δεσπότην εὐλογῶσιν ἐν
 παῖσιν, σὺ δὲ ὁ τῶν παλαισμάτων ἐστηκῶς ἔξω, ὑπὲρ τούτων βλα-
 σφημεῖς τὸν Θεόν, ὑπὲρ ὧν εὐχαρίστως ἕτεροι ἔχουσιν; Ὁ μὲν πά-
 30 σχων δεινῶς, κἂν εἶπη τι ρῆμα φορτικὸν καὶ ἐπαχθές, εἰ καὶ μὴ το-

σου. Ὅταν λοιπὸν δῆς κάποιον νὰ πλουτίζη χωρὶς νὰ τὸ ἀξίζη, μὴ τὸν μακαρίσης, μὴ τὸν θεωρήσης ἀξιοζήλευτο, μὴ κατηγορήσης τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ καὶ μὴ νομίσης, ὅτι τὰ παρόντα κινοῦνται ἄσκοπα καὶ τυχαῖα, ἐπειδὴ ὁ τάδε πλουτίζει παρ' ἀξίαν. Θυμήσου τὸν Λάζαρο καὶ τὸν πλούσιο, πῶς ὁ πλούσιος ἔφθασε στὴν πιὸ μεγάλη εὐπορία καὶ τρυφή, ἐνῶ ἦταν ὠμὸς καὶ σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος καὶ ἀπὸ τὰ σκυλιὰ πιὸ ἄγριος, ἐφόσον ἐκεῖνα λυποῦνταν τὸν φτωχὸ καὶ τὸν διακονοῦσαν, μὴ διστάζοντας νὰ γλύψουν μὲ τὴ γλῶσσα τους τὶς πληγὰς ποὺ ὑπῆρχαν σ' ὄλο τὸ σῶμα του, ἐνῶ ἐκεῖνος οὔτε ψίχουλα τοῦ ἔδινε. Σκέψου λοιπὸν πῶς αὐτὸς εἶχε φθάσει στὴν πιὸ μεγάλη εὐπορία, ἐνῶ ὁ φτωχὸς ἐκεῖνος, ὁ πραγματικὰ πλούσιος, ὁ πραγματικὰ εὐπορος, κατέπεσε στὴν πιὸ χειρότερη φτώχεια, στερούμενος ἀκόμη καὶ τὴν ἀναγκαῖα τροφή, καὶ παλεύοντας μὲ τὴν διαρκῆ ἀρρώστια καὶ τὴ φτώχεια του. Καὶ ὁ ἕνας εἶχε πιὸ λίγα ἀπὸ τὶς ἀνάγκες του, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἀπολάμβανε περισσότερα καὶ ἀπὸ τὰ κανονικά. Ἄλλ' ὅμως δὲν ἀγανακτοῦσε, δὲν εἶπε λόγο ἀσεβῆ, δὲν κατηγόρησε τὸν Θεό, δὲν μέμφηκε τὴν πρόνοιά του, δὲν ἀπέδωσε τὰ ὅσα γίνονταν στὴν εἰμαρμένη, δὲν εἶπε σὲ κανένα, ἀλλ' οὔτε καὶ στὸν ἑαυτό του. Ἐγὼ, χωρὶς νὰ ἔκαμα κανένα κακὸ εἰδικῶς, τιμωροῦμαι μὲ μιὰ τόση μεγάλη τιμωρία καὶ ὑπομένω τὴν πιὸ χειρότερη ταλαιπωρία, λειώνοντας ἀπὸ τὴν πείνα, φθειρόμενος ἀπὸ πάρα πολὺ βαρεῖα ἀρρώστια, καὶ σβήνοντας σιγὰ σιγὰ μέσα σ' αὐτὴν τὴν ἀθλιότητά μου. Αὐτὸς ἀντίθετα πλουτεῖ καὶ ζῆ μέσα στὶς ἀπολαύσεις, τρεφόμενος ἀπὸ τὶς ξένες συμφορές, αὐτὸς ποὺ χλευάζει τὴ δυστυχία μου. Καὶ τὸν ἀπάνθρωπο καὶ ἄσπλαχνο καὶ ὠμὸ καὶ λίθινο τὸν κατέστησε ὁ Θεὸς κύριο τόσων πολλῶν χρημάτων, ἐνῶ ἐμένα, ποὺ δὲν τὸν ἐξώργισα οὔτε μὲ ἀπλὰ λόγια, μὲ ἄφησε νὰ βασανίζωμαι ἀπὸ τόσους πόνους. Πῶς αὐτὰ εἶναι ἄξια τῆς δικαιοκρισίας; πῶς αὐτὰ εἶναι δείγματα τῆς πρόνοιας καὶ τῆς κηδεμονίας τοῦ Θεοῦ γιὰ μᾶς;

2. Τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν εἶπε ἐκεῖνος. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογο, ὅταν αὐτοὶ ποὺ ὑποφέρουν, ἔτσι εὐλογοῦν σὲ ὅλα τὸν Κύριο, ἐνῶ σύ, ποὺ στέκεσαι ἔξω ἀπὸ τὰ παλαίσματα, βλασφημεῖς τὸν Θεὸ γι' αὐτά, γιὰ τὰ ὅποια ἄλλοι τὸν εὐχαριστοῦν; Ἐκεῖνος ποὺ ὑποφέρει φοβερά, κι ἂν ἀκόμη πῆ κάποιο λόγο σκληρὸ καὶ πικρὸ, ἂν καὶ δὲν λαμβάνει τόση συγγνώμη ὅση κάποιος ἄλλος, ὅπως δὲ-

σαύτης ὄσης ἕτερος, ἀλλ' ὁμως γε καὶ ἐλάττονος μετέχει συγγνώ-
 μης· ὁ δὲ ἔξω τῶν δεινῶν ἐστὼς καὶ ὑπὲρ ἑτέρων τὴν ἑαυτοῦ ψυ-
 χὴν ἀπολλύς, ποίας ἂν εἴη συγγνώμης ἄξιος, ὑπὲρ τούτων βλασφη-
 μῶν τὸν Θεόν, ὑπὲρ ὧν ὁ παθὼν κακῶς εὐχαριστεῖ καὶ διαπαντὸς
 5 αὐτὸν ἀνομνῶν οὐκ ἀφίσταται; Ὅταν ἴδῃς δίκαιον πάσχοντα κα-
 κῶς, ἀναμνήσθητι τούτου τοῦ παραδείγματος· οὔτε γὰρ δικαιότε-
 ρον ἐκείνου τινὰ ἔχοις μοι νῦν εἰπεῖν· καὶ γὰρ δῆλον ἀπὸ τῆς ὑπο-
 μονῆς, δῆλον ἀπὸ τῶν ἐπάθλων· τὸν γὰρ πρῶτον εἴληχε τῆς ἀνα-
 παύσεως τόπον, μετὰ τοῦ πατριάρχου τιμώμενος Ἀβραάμ· οὔτε
 10 μείζονα παθόντα κακά, οὔτε οὕτως ὑπεροφθέντα. Τί γὰρ ἂν ἔχοις
 εἰπεῖν, ὅταν μηδὲ τῶν ἀποπιπτόντων ψυχίων ἐμπορευῆσθαι ἔχη;
 Ὅταν οὖν ἴδῃς ἄκρα κακίαν· τί γὰρ ὠμότερον τοῦ τὸν ἐν συμφορᾷ
 τοσαύτῃ παρατρέχοντος; κακίαν εἰπεῖν μὴ αὐτὴ συνεζευγμένη· τί
 τοίνυν εὐπορώτερον γένοιτο ἂν τῆς τραπέζης ἐκείνης καὶ τῆς ἀμ-
 15 φιάσεως ἄκραν τρυφὴν καὶ εὐπραγίαν;

Πάλιν ὅταν ἴδῃς ἄκραν δικαιοσύνην· τί γὰρ ἂν γένοιτο θεοφι-
 λέστερον ψυχῆς τοιαῦτα πασχούσης καὶ φερούσης γενναίως ἄκραν
 ταλαιπωρίαν; τί γὰρ ἂν γένοιτο θεοφιλέστερον ψυχῆς τοιαῦτα πα-
 σχούσης καὶ φερούσης γενναίως ἄκραν ταλαιπωρίαν; τί γὰρ ἂν γέ-
 20 νοιτο ἀθλιώτερον λιμοῦ καὶ νοσήματος οὕτως ἀνιάτου; ποίαν ἔχεις,
 εἰπέ μοι, συγγνώμην, ἐν τοῖς ἄλλοις σκανδαλιζόμενος; Μὴ γὰρ μέ-
 χρι τοῦ παρόντος βίου τὰ πράγματα ἔστηκεν; Ἀνάμεινον τὸ τέλος
 καὶ τότε ὄψει τὸ κατ' ἀξίαν τῆς ἐκάστου ζωῆς. Μὴ πρὸ τῶν βρα-
 βείων, μὴ πρὸ τῶν στεφάνων θορυβοῦ. Ὅταν οὖν ἴδῃς εἰς τὸ δικα-
 25 στήριον ἀμφοτέρους εἰσελθόντας, καὶ τῆς ψήφου τυχόντας, τότε
 καὶ αὐτὸς τὴν περὶ ἐκάστου κρίσιν ἐξήνεγκε. Πόσοι νῦν ταῖς ὁδοῖς
 ἐφεδρεύουσι, πόσοι διορύττουσι τοίχους, πόσοι θήκας τῶν κατοι-
 χομένων ἀναρρήσουσι, πόσοι γάμοις ἐπεβούλευσαν ἀλλοτρίοις,
 πόσοι δηλητηρίοις φαρμάκοις πολλοὺς ἀπώλεσαν; Ἄρ' οὖν ὑπὲρ
 30 τούτων ἐγκαλοῦμεν τῷ δικαστῇ; Οὐδαμῶς. Ἄν μὲν γὰρ λαβῶν

ποτε ὁμως λαμβάνει, ἔστω καὶ μικρότερη, ἐνῶ ἐκεῖνος πού στέκεται ἔξω ἀπὸ τὰ δεινὰ καὶ βλάπτει τὴν ψυχὴ του γιὰ ξένα πράγματα, ποιάς συγγνώμης θὰ μπορούσε νὰ κριθῆ ἄξιος, βλασφημώντας τὸν Θεὸ γι' αὐτά, γιὰ τὰ ὁποῖα ἐκεῖνος πού ὑποφέρει τὸν εὐχαριστεῖ καὶ δὲν παύει διαρκῶς νὰ τὸν ὑμνῆ; Ὅταν δῆς δίκαιον ἄνθρωπο νὰ ὑποφέρει, θυμήσου αὐτὸ τὸ παράδειγμα· γιατί δὲν μπορεῖς νὰ μοῦ πῆς τώρα ἄλλον δικαιότερον ἀπὸ ἐκεῖνον· καθόσον αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὴν ὑπομονή, εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὰ ἔπαθλα. Γιατὶ ἔλαχε τὸν πρῶτο τόπος τῆς ἀναπαύσεως, καὶ τιμᾶται μαζὶ μὲ τὸν πατριάρχη Ἀβραάμ. Κανεῖς ἄλλος δὲν ὑπέστη οὔτε μεγαλύτερα κακὰ οὔτε περιφρονήθηκε τόσο πολὺ. Γιατὶ τί θὰ μπορούσες νὰ πῆς, ὅταν δὲν μπορούσε οὔτε τὰ ψίχουλα πού ἔπεφταν νὰ γευθῆ; Ὅταν λοιπὸν δῆς ὑπερβολικὴ κακία σκέψου αὐτὸ τὸ παράδειγμα. Γιατὶ τί θὰ μπορούσε νὰ εἶναι σκληρότερο ἀπὸ ἐκεῖνον πού προσπερνᾷ ἀδιάφορος ἕναν ἄνθρωπο πού βρῖσκεται σὲ τέτοια συμφορά; Κακία νὰ μοῦ πῆς πού νὰ μὴν εἶναι συνυφασμένη μὲ αὐτήν. Καὶ τί θὰ μπορούσε νὰ εἶναι πιὸ πλούσιο ἀπὸ τὴν τράπεζα ἐκείνη καὶ ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ πολυτέλεια τῆς ἐνδυμασίας καὶ τῆς εὐπραγίας; Πάλι ὅταν δῆς ἄκρα δικαιοσύνη σκέψου αὐτό. Γιατὶ τί θὰ μπορούσε νὰ εἶναι θεοφιλέστερο ἀπὸ τὴν ψυχὴ πού ὑποφέρει ἀπὸ τέτοια κι ὁμως ὑπομένει γενναῖα τὴν ὑπερβολικὴ ταλαιπωρία; Πραγματικὰ τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξῃ ἀθλιώτερο ἀπὸ τὴν πείνα καὶ ἀπὸ ἕνα νόσημα τόσο ἀθεράπευτο; Πές μου λοιπὸν, ποιά συγγνώμη θὰ ἔχῃς, ὅταν σκανδαλίζεσαι μὲ τὰ ἄλλα πού συμβαίνουν;

Μήπως τὰ πράγματα σταματοῦν σ' αὐτὴ ἐδῶ τῆ ζωῆ; Περίμενε τὸ τέλος, καὶ τότε θὰ δῆς τὴν ἀμοιβὴ τοῦ καθενὸς σύμφωνα μὲ τὴν ἀξία τῆς ἐδῶ ζωῆς του. Μὴ θορυβῆσαι πρὶν ἀπὸ τὰ βραβεῖα, μὴ πρὶν ἀπὸ τὰ στεφάνια. Ὅταν λοιπὸν δῆς καὶ τοὺς δυὸ νὰ μπαίνουν στὸ δικαστήριον καὶ νὰ δέχωνται τὴν ἀπόφαση αὐτοῦ, τότε καὶ σὺ πές τῆ γνώμη σου γιὰ τὸν καθένα. Πόσοι τώρα στήνουν ἐνέδρες στοὺς δρόμους, πόσοι τρυποῦν τοίχους, πόσοι σκάβουν τάφους πεθαμμένων, πόσοι ἐπιβουλεύθηκαν ξένους γάμους, πόσοι μὲ δηλητηριώδη φάρμακα ὠδήγησαν πολλοὺς στὸ θάνατον; Ἄραγε λοιπὸν γι' αὐτοὺς ὄλους κατηγοροῦμε τὸν δικαστή; Καθόλου. Γιατί, ἂν τοὺς λάβῃ γιὰ νὰ τοὺς δικάσῃ καὶ τοὺς ἀφήσῃ ἐλεύθερους καὶ τιμωρήσῃ ἐκεῖνον πού ἀδικήθηκε καὶ τιμῆσῃ ἐκεῖνον πού ἀδίκησε

αὐτοὺς ὑποψήφους ἀφῆ καὶ τὸν μὲν παθόντα κακῶς κολάσῃ, τὸν δὲ ποιήσαντα τιμήσῃ καὶ στεφανώσας ἐκπέμψῃ, κατηγορίας ὄντως ἀξίος καὶ ἐγκλημάτων ἐσχάτων· ὅταν δὲ μηδέπω ὧσιν παραδοθέντες, μηδὲ ὁ καιρὸς ἐπιστῆ τῆς ψήφου, μήπω δὲ αὐτὸς τὰς εὐθύνas
5 ἀπαιτῆ, προλαβὼν προκαταγινώσκεις;

Ἄλλ' ἔδει, φησὶν, ἐντεῦθεν ἤδη δοῦναι δίκην τῶν ἡμαρτημένων. Ἐννόησον τὰ σαυτῷ βεβιωμένα, ἄνθρωπε, εἰς τὸ σὸν εἰσελθε συνειδὸς καὶ μεταθήσῃ τὴν γνώμην· οὐκ ἐπαινέσεις ταύτην τὴν ψήφον, ἀλλ' ἀποδέξῃ τῆς μακροθυμίας τὸν φιλόανθρωπον Θεόν. Εἰ
10 γὰρ ἡμελλεν ἕκαστος παρ' αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα δίκην ἀπαιτεῖσθαι τῶν πεπλημμελημένων, οὐκ ἂν ἡμῶν ἔφθασε τὸ γένος πάλαι ἀναρπασθέν. «Τίς γὰρ καυχῆσεται ἀγνὴν ἔχειν καρδίαν, ἢ τίς παρρησιάζεται καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἁμαρτιῶν;». Ἄλλ' ὅταν ἀλγῆς ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ μακροθυμίᾳ, λογίζου τὰ πεπλημμελημένα σοι μετὰ ἀκριβείας
15 καὶ χάριν εἶση τῆς ἀνοχῆς, θαυμάσας τῆς ἀνεξικακίας αὐτόν. Θορυβῆ καὶ ἀλύεις καὶ πάντα ταραχῆς πληροῖς, ἐπειδὴ ὁ δεῖνα παρ' ἀξίαν πλουτεῖ καὶ ἀπολαύει θεραπείας τῆς παρὰ τῶν πολλῶν· εἶτα οὐκ ἀκούεις τοῦ ψαλμωδοῦ λέγοντος, «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος, ὅτι οὐκ ἐν τῷ ἀποθνήσκειν αὐτὸν λήσεται τὰ πάντα,
20 οὐδὲ συγκαταβήσεται αὐτῷ ἡ δόξα ὀπίσω αὐτοῦ»; Οὐκ ἀκούεις τοῦ προφήτου βοῶντος μετὰ μεγάλης τῆς φωνῆς, «πᾶσα σὰρξ χόρτος καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου»; Οὐχ ὀρᾶς ἐπιμαρτυροῦσαν ταῖς τῶν προφητῶν ἀποφάσεσιν αὐτὴν τῶν πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν; Οὐχ ὀρᾶς τὴν πειρὰν καὶ τὴν ἔκβασιν ἐπιψηφισομένην τοῖς εἰρημένοις, «οὐκ ἐν τῷ ἀποθνήσκειν αὐτὸν λήσεται τὰ πάντα»; Ἄκουσον τοῦ Ἰωβ τὸ αὐτὸ τοῦτο λέγοντος, «γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι», ὅτι «οὐκ ἐν τῷ ἀποθνήσκειν αὐτὸν λήσεται τὰ πάντα». Ἄκουσον τοῦ Παύλου τὰ αὐτὰ φιλοσοφοῦντος, «οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον·
30 δῆλον ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα».

3. Σὺ δὲ μακαρίζεις ἄνθρωπον οὐδὲν ἐντεῦθεν δυνάμενον ἀπε-

2. Παροιμ. 20,9.

3. Ψαλμ. 48,17-18.

4. Ἦσ. 40,6.

καὶ ἀφοῦ τὸν στεφανώσῃ τὸν ἀφήσῃ ἐλεύθερο, τότε πραγματικὰ εἶναι ἄξιος κατηγορίας καὶ ὑπεύθυνος βοβερῶν ἐγκλημάτων. Ὅταν ὁμως δὲν παραδόθησαν ἀκόμη αὐτοὶ σ' αὐτὸν οὔτε καὶ ὁ καιρὸς τῆς κρίσεως ἔχει φθάσει καὶ ὁ δικαστὴς δὲν ζητῇ ἀκόμη τίς εὐθύνες, ἔρχεσαι καὶ τὸν καταδικάζεις ἐκ τῶν προτέρων;

Ἄλλ' ἔπρεπε, λέγει, νὰ τιμωρηθῇ γιὰ τὰ ἀμαρτήματά του ὅσο ἀκόμη βρισκόταν ἐδῶ. Σκέψου, ἄνθρωπε, ὅλη τὴ δική σου ζωὴ, ἐρεύνησε τὴ συνείδησή σου, καὶ θ' ἀλλάξης γνώμη. Δὲν θὰ ἐπαινέσης τὴν ἀπόφασιν αὐτή, ἀλλὰ θ' ἀποδεχθῆς τὴν μακροθυμία τοῦ φιλόανθρωπου Θεοῦ. Γιατί, ἂν ἐπρόκειτο ὁ καθένας συγχρόνως μὲ τὴ διάπραξιν τῶν ἀμαρτημάτων του νὰ δικασθῇ καὶ νὰ τιμωρηθῇ, δὲν θὰ ὑπῆρχε σήμερα τὸ γένος μας ἀλλὰ θὰ εἶχε ἐξαφανισθῇ πρὸ πολλοῦ. Γιατί λέγει, «ποιὸς θὰ καυχηθῇ ὅτι ἔχει ἀγνή καρδιὰ ἢ ποιὸς μπορεῖ νὰ πῆ μὲ παρρησία ὅτι εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ἀμαρτίες;»². Ἄλλ' ὅταν δυσανασχετῆς γιὰ τὴ μακροθυμία τοῦ Θεοῦ σκέψου μὲ ἀκρίβεια τὰ ἀμαρτήματά σου, καὶ τότε θὰ τὸν εὐχαριστήσης γιὰ τὴν ἀνοχή του, θαυμάζοντας τὴν ἀνεξικακία του. Θορυβῆσαι καὶ στενοχωρῆσαι καὶ νιώθεις ταραχὴ γιὰ ὅλα, ἐπειδὴ ὁ τάδε πλουτίζει παρ' ἀξίαν καὶ ἀπολαμβάνει τὴν περιποίησιν ἐκ μέρους τῶν πολλῶν. Μὰ δὲν ἀκοῦς τὸν ψαλμωδὸν ποὺ λέγει, «μὴ φοβᾶσαι, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος, γιὰτὶ ὅταν θὰ πεθάνῃ δὲν θὰ πάρῃ τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτά, οὔτε καὶ ἡ δόξα του θὰ τὸν ἀκολουθήσῃ μετὰ τὸ θάνατό του»³; Δὲν ἀκοῦς τὸν προφήτην ποὺ φωνάζει δυνατὰ, «κάθε ἄνθρωπος εἶναι σὰν τὸ χορτάρι καὶ κάθε δόξα τοῦ ἀνθρώπου μοιάζει μὲ τὸ ἄνθος τοῦ χόρτου»⁴; Δὲν βλέπεις ποὺ ἐπιβεβαιώνει τίς κρίσεις τῶν προφητῶν καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων; Δὲν βλέπεις τὴν πεῖρα καὶ τὴν ἔκβασιν τῶν πραγμάτων ποὺ ἐπιβεβαιώνουν αὐτὸ ποὺ ἔχει λεχθῆ, «δὲν θὰ πάρῃ τίποτε μαζί του μετὰ τὸν θάνατό του»; Ἄκουσε τὸν Ἰωβ ποὺ λέγει ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ ἴδιον· «γυμνὸς βγήκα ἀπὸ τὴν κοιλία τῆς μητέρας μου, γυμνὸς καὶ θὰ φύγω ἀπὸ ἐδῶ», γιὰτὶ «δὲν θὰ πάρῃ τίποτε μαζί του μετὰ τὸν θάνατό του»⁵. Ἄκουσε καὶ τὸν Παῦλον ποὺ φιλοσοφεῖ τὰ ἴδια· «τίποτε δὲν φέραμε στὸν κόσμον· εἶναι φανερὸ καὶ ὅτι δὲν μπορούμε τίποτε νὰ πάρουμε μαζί μας»⁶

3. Σὺ ὁμως μακαρίζεις ἄνθρωπο, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ πάρῃ μαζί

5. Ἰωβ 1,21.

6. Α' Τιμ. 6,7.

νεγκεῖν ἐκεῖ τῶν ὀφειλόντων αὐτῷ παραστῆναι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Καὶ τίς ἄλλος ἀθλιότητος ὄρος, εἶπέ μοι, καὶ ταλανισμός, ἀλλ' ἦ, ὅταν ὁ ἐν πολλῇ τρυφῇ ζήσας ἀπέρχηται πάντων ἐν-
 5 τεῦθεν ἀτιμότερος; Σὺ δὲ εἴ τινα τούτων τῶν εὐπορούντων καὶ σο-
 βούντων ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς εἶδες, ἐπὶ μὲν τῆς ἀλλοτρίας πολλῆς ἀπο-
 λαύοντα τιμῆς, παρασίτους καὶ κόλακας ἔχοντα, εἰς δὲ τὰ οἰκεῖα
 ἐπανελθόντα καὶ οὐδὲν συγχωρούμενον ἐκείνων λαβεῖν, ἀλλὰ γυ-
 μνόν, ἄτιμον, τῶν προσαιτούντων ἀπορώτερον καὶ φαυλότερον
 φαινόμενον, ἄρα τοῦτον ζηλωτὸν εἶναι ἐνόμιζες, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο
 10 μᾶλλον ἠλέεις καὶ ἐταλάνιζες; Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν πλουτούντων
 ποίει.

Ἄλλ' εἰσὶ τινες, οἱ ἐπειδὴν τούτους τῆς φιλοσοφίας τοὺς λό-
 γους κινήσωμεν, ὑῶν καὶ τράγων δίκην τῇ γαστρὶ προσηλωμένοι
 καὶ τοῖς παροῦσι δουλεύοντες πράγμασιν, οὐδὲν εἶναι μετὰ τὴν ἐν-
 15 τεῦθεν νομίζουσιν ἀποδημίαν· ἕτεροι δὲ εἶναι μὲν τινα νομίζουσι,
 προτιθέασι δὲ τὰ παρόντα τῶν μελλόντων. Πρὸς μὲν οὖν τοὺς
 μηδὲν εἶναι νομίζοντας, ἀλλ' ἀποσβεσθεῖσαν τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέ-
 ραν, μηδένα διδόναι λόγον, μηδὲ εὐθύνας ὑπέχειν οἰομένους, τάχα
 καὶ γελοῖον ἀντειπεῖν, ὥσπερ πρὸς τοὺς μαινομένους καὶ τοὺς ἐξε-
 20 στηκότας. Οὐδὲ γὰρ εἴ τις ἐν ἡμέρᾳ ἀμφιβάλλοι ἡμέραν μὴ εἶναι,
 καὶ περὶ τῶν πᾶσιν ὁμολογουμένων ἀμφισβητοῖη, καιρὸς ἂν εἴη
 λόγῳ τὸν τοιοῦτον πείθειν καὶ προσάγειν τῷ δόγματι· πλὴν ἀλλὰ
 διὰ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην καὶ πρὸς ἐκεῖνον διαλεξόμεθα, ἅπερ ἂν
 δῶ ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις.

Τί λέγεις, ἄνθρωπε, οὐδὲν εἶναι νομίζεις τὰ μετὰ ταῦτα; Τοῦ-
 το γὰρ ἀναγκαῖον εἶπεῖν· πῶς καθάπερ κακῶν τινῶν ὄρμαθῶ ἀεὶ
 δυσσεβεστέρω δόγματι, τὸν ἅπαξ ἐκτραπέντα τῆς ἀληθείας παρα-
 δίδωσιν ὁ διάβολος. Ὅρα γάρ· ἔπεισεν ἀμελῆσαι σωφροσύνης,
 πεικειᾶς, τῆς ἄλλης ἀρετῆς, ἐποίησε φαύλους κατὰ τὸν βίον, πο-
 ηρῶ συζῶντες συνειδότι λοιπὸν καὶ τὴν ἀμοιβὴν τῶν αὐτοῖς
 μαρτημένων ἑτέροις μεταθεῖναι ζητοῦντας, δέον μεταβάλλεσθαι

του ἀπὸ ἐδῶ γιὰ τὸν ἄλλον κόσμον τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ θὰ πρέπει νὰ παραστοῦν κοντὰ του κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως. Καὶ ποιὸς ἄλλος μεγαλύτερος ὀρισμὸς ἀθλιότητος ὑπάρχει καὶ ταλανισμὸς, παρὰ τὸ νὰ ζήση κανεὶς μέσα στὶς ἀπολαύσεις καὶ νὰ φύγῃ ἀπὸ ἐδῶ ὡς ὁ πιὸ ἄτιμος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους; Ἐὰν σὺ ἔβλεπες στὴν ἀγορὰ κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς πλουσίους καὶ ἀλαζόνες, ποῦ ἀπολαμβάνει μεγάλη τιμὴ σὲ ξένη χώρα καὶ ἔχει παρασίτους καὶ κόλακες, ἐπανερχόμενος ὁμοίως στὴν πατρίδα του νὰ μὴν τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ πάρῃ μαζί του τίποτε ἀπ' ὅλα ἐκεῖνα, ἀλλὰ νὰ ἐπιστρέφῃ γυμνὸς καὶ ἄτιμος καὶ νὰ φαίνεται πιὸ φτωχὸς καὶ πιὸ ἐλεεινὸς καὶ ἀπὸ τοὺς ζητιάνους, ἄραγε θὰ τὸν θεωροῦσες ἀξιοζήλευτο καὶ δὲν θὰ τὸν λυπόσουν πολὺ περισσότερο γι' αὐτὸ καὶ θὰ τὸ ταλάνιζες; Αὐτὸ κάμνε καὶ μὲ τοὺς πλουσίους.

Ἄλλ' ὑπάρχουν μερικοὶ ποῦ, ὅταν ἀνακινήσουμε αὐτοὺς τοὺς λόγους τῆς εὐσέβειας, προσηλωμένοι στὴν κοιλία σὰν χοῖροι καὶ τράγοι καὶ ὄντας δοῦλοι τῶν παρόντων πραγμάτων, νομίζουν ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴ. Ἄλλοι πάλι νομίζουν ὅτι κάτι ὑπάρχει, προτιμοῦν ὁμοίως τὰ παρόντα ἀπὸ τὰ μελλοντικά. Καὶ πρὸς ἐκείνους ποῦ νομίζουν ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε, ἀλλ' ὅτι, ἀφοῦ σβῆσῃ ἡ ψυχὴ μας, δὲν πρόκειται νὰ δώσουμε λόγο σὲ κανένα οὔτε καὶ εἴμαστε ὑπεύθυνοι γιὰ τίποτε, ἴσως εἶναι καὶ γελοῖο νὰ τοὺς δώσουμε ἀπάντησιν, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι γελοῖο νὰ δίνῃς ἀπάντησιν πρὸς τοὺς παράφρονες καὶ τοὺς μανιακοὺς. Γιατί, οὔτε καὶ ἂν κάποιος ἀμφέβαλλε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας ὅτι εἶναι ἡμέρα καὶ ἀμφισβητοῦσε ἐκεῖνα ποῦ τὰ ἀποδέχονται ὅλοι, θὰ ἦταν δυνατόν νὰ τὸν πείσῃς αὐτὸν μὲ τὰ λόγια καὶ νὰ τὸν κάμῃς νὰ δεχθῇ τὴν ἀλήθειαν. Πλὴν ὁμοίως, γιὰ τὴν ἀγάπην τῆ δικῆς σας θὰ πῶ καὶ πρὸς ἐκεῖνον αὐτὰ ποῦ θὰ μοῦ δώσῃ ἢ χάρῃ τοῦ Θεοῦ.

Τί λές, ἄνθρωπε· νομίζεις ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε μετὰ τὴν ζωὴν αὐτῆ; Γιατί εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε αὐτό. Πῶς δηλαδὴ ὁ διάβολος ἐκεῖνον, ποῦ μιὰ φορὰ ἐκτράπηκε ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, τὸν παραδίνει πάντοτε σὲ ἀσεβέστερο δόγμα, σὲ ἕναν κατὰ κάποιον τρόπο ὀρμαθὸν κακῶν. Γιατί πρόσεχε. Τοὺς ἔπεισε νὰ ἀδιαφορήσουν γιὰ τὴν σωφροσύνην, τὴν ἐπιείκειαν, καὶ γιὰ τὴν ἄλλην ἀρετὴν, τοὺς κατέστησε φαύλους στὴν ζωὴν, καὶ ζώντας ἔτσι μὲ συνείδησιν βαρῆμένην, θέλησαν νὰ μεταθέσουν σὲ ἄλλους τὴν τιμωρίαν γιὰ τὰ ἁμαρτήματά τους,

τῆς κακίας. Τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησαν, ἀνέπλασαν δὲ δόγμα πονηρὸν καὶ μυρίων γέμον κακῶν, τὸ τῆς εἰμαρμένης. Εἶτα ὑπὲρ τούτου πάλιν ἐλεγχόμενοι καὶ συνομολογεῖν ἀναγκαζόμενοι μηδὲν εἶναι τὰ παρόντα, τὸ μέλλον ἀνατρέπουσι καὶ τὸν περὶ ἀναστάσεως ἀναι-
5 ροῦσι λόγον. Κἂν τοῦτο πάλιν διελέγξωμεν, εἰς ἕτερον ἐκπεσόντες δόγμα δυσσεβοῦσι· πλὴν τέως τὸ ἐν χερσὶ διελέγξωμεν.

Οὐδὲν ἐστίν, ἄνθρωπε, μετὰ ταῦτα καὶ πρὸς ταῦτα ἴστασαι τὰ δόγματα; Τοσαῦτα ἐλήρησαν Ἕλληνες, ἀλλ' ὁμως πρὸς τὴν τοῦ δόγματος τούτου οὐκ ἀντέστησαν ἀλήθειαν· ἀλλ' εἰ καὶ αὐτοῖς ἀκο-
10 λουθήσεις, ὁμως ἔδωκάν τινα μετὰ ταῦτα βίον καὶ εὐθύνας καὶ διακαστήρια ἐν ἄδου καὶ κολάσεις καὶ τιμὰς καὶ ψήφους καὶ κρίσεις. Κἂν Ἰουδαίους ἐρωτήσης, κἂν αἰρετικούς, κἂν ὄν τινα ἄνθρωπον, αἰσχυνθήσεται τοῦ δόγματος τὴν ἀλήθειαν, καὶ εἰ καὶ ἐν ἄλλοις διαφέρονται, ἀλλ' ἐν τούτῳ πάντες συμφωνοῦσι καὶ λέγου-
15 σιν, εἶναι τῶν ἐνταῦθα γεγενημένων εὐθύνας ἐκεῖ. Ἄλλ' οὐδενὶ βούλει πείθεσθαι τούτων, ἀλλ' ἀναισχυντεῖς καθάπαξ ἐκδιδοὺς σαυτὸν τῇ πλάνῃ. Οὐκοῦν διὰ τοὺς ἔτι νήφοντας, ἀναγκαῖον τοὺς περὶ τούτων κινῆσαι λόγους. Τῷ γὰρ μηδὲν ὁμολογοῦντι εἶναι μετὰ ταῦτα, ἀνάγκη μηδὲ Θεὸν εἶναι ὁμολογήσαι. Ὁρᾷς, ὅπερ εἶπον, ὅτι
20 ἀεὶ τῶν φαυλοτέρων ἐστὶ μετὰ τὰ πρῶτα δόγματα τὰ ὕστερα, ἅπερ αὐτοὺς διαδέξεται; Εἰ γὰρ μηδὲν ἐστὶν ἐκεῖ μετὰ ταῦτα, οὐδὲ Θεός ἐστίν. Εἰ γὰρ ἐστὶ Θεός, δίκαιός ἐστίν· εἰ δὲ δίκαιός ἐστι, τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονέμει ἐκάστῳ· εἰ δὲ οὐδὲν ἐστὶ μετὰ ταῦτα, ποῦ τὸ κατ' ἀξίαν ἀπολήψεται ἕκαστος;

25 Πρόσεχε γὰρ· πολλοὶ παρ' ἀξίαν, ὡς καὶ αὐτοὶ προλαβόντες ὠμολόγησαν, εὖ πάσχουσιν ἐνταῦθα καὶ τιμῶνται, ἕτεροι δὲ κολάζονται ἐν δικαιοσύνῃ ζῶντες. Εἰ τοίνυν οὐδεὶς ἐστὶ καιρὸς μετὰ ταῦτα, ἀπελεύσονται ἀδικηθέντες ὁ δίκαιοι, καὶ παρ' ἀξίαν εὖ παθόντες ἄδικοι· εἰ δὲ ταῦτα μὴ ἔσται, πῶς ἂν εἴη τὸ δίκαιον; Ἀνάγκη
30 γὰρ ἢ εἶναί τινα καιρὸν μετὰ ταῦτα τὸν τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονέμοντα

ἐνῶ ἔπρεπε ν' ἀποβάλουν τὴν κακία. Καὶ αὐτὸ βέβαια δὲν τὸ ἔκαμαν, ἀλλ' ἔπλασαν δόγμα πονηρὸ καὶ γεμᾶτο ἀπὸ ἄπειρα κακά, τὸ δόγμα τῆς εἰμαρμένης. Ἐπειτα, ἐλεγχόμενοι γιὰ τὸ δόγμα αὐτὸ καὶ ἀναγκαζόμενοι νὰ ὁμολογήσουν, ὅτι τὰ παρόντα δὲν εἶναι τίποτε, ἀνατρέπουν τὸ μέλλον, ἀπορρίπτοντας τὸ δόγμα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Κι ἂν πάλι τὸ ἐλέγξουμε καὶ αὐτό, καταφεύγουν σὲ ἄλλο δόγμα, δυσσεβώντας καὶ πάλι. Πλὴν ὅμως ἄς ἐξετάσουμε τὸ δόγμα πὸ συζητᾶμε.

Δὲν ὑπάρχει, ἄνθρωπε, τίποτε μετὰ τὴ ζωὴ αὐτὴ καὶ ἀντιμάχεσαι τὰ δόγματα αὐτὰ τῆς πίστεως; Τόσες φλυαρίες εἶπαν οἱ ἔθνη, κι ὅμως δὲν προέβαλαν ἀντίσταση πρὸς τὴν ἀλήθεια τοῦ δόγματος αὐτοῦ, ἀλλά, κι ἂν ἀκόμη ἀκολουθήσης αὐτούς, ὅμως δέχθησαν καὶ αὐτοὶ κάποια ζωὴ μετὰ θάνατο, καθὼς καὶ εὐθύνες καὶ δικαστήρια στὸν ἄδη καὶ τιμωρίες καὶ τιμὲς καὶ ἀποφάσεις καὶ κρίσεις. Κι ἂν ἀκόμη ἐρωτήσης τοὺς Ἰουδαίους ἢ τοὺς αἵρετικούς ἢ ὅποιονδήποτε ἄνθρωπο, θὰ ντραπῆ τὴν ἀλήθεια τοῦ δόγματος, καὶ ἂν καὶ διαφέρουν σὲ ἄλλα, ὅμως σ' αὐτὸ συμφωνοῦν ὅλοι καὶ λέγουν, ὅτι ἐκεῖ ὑπάρχουν εὐθύνες γι' ὅσα διαπράχθηκαν ἐδῶ. Κι ὅμως δὲν θέλεις νὰ πιστέψης σὲ κανέναν ἀπ' αὐτούς, ἀλλὰ φέρεσαι μὲ ἀδιαντροπιά, παραδίνοντας μιὰ γιὰ πάντα τὸν ἑαυτό σου στὴν πλάνη. Πρὸς αὐτοὺς λοιπὸν πὸ εἶναι ἀκόμη νηφάλιοι εἶναι ἀνάγκη νὰ δώσουμε τίς ἀπαντήσεις γι' αὐτά. Γιατί, ἐκεῖνος πὸ ὑποστηρίζει, ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε μετὰ τὴν ἐδῶ ζωὴ, αὐτὸς κατ' ἀνάγκη θὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι δὲν ὑπάρχει οὔτε καὶ Θεός. Βλέπεις ἐκεῖνο πὸ εἶπα, ὅτι δηλαδὴ πάντοτε τὰ ἐπόμενα δόγματα εἶναι πιὸ φαῦλα ἀπὸ τὰ πρῶτα; Γιατί, ἂν δὲν ὑπάρχη τίποτε ἐκεῖ μετὰ τὴν ἐδῶ ζωὴ, τότε οὔτε Θεὸς ὑπάρχει. Ἄν ὅμως ὑπάρχη Θεός, εἶναι δίκαιος, καὶ ἂν εἶναι δίκαιος, ἀπονέμει στὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία του· ἂν ὅμως δὲν ὑπάρχη τίποτε μετὰ τὴν ἐδῶ ζωὴ, ποῦ θὰ λάβῃ ὁ καθένας αὐτὸ πὸ κατ' ἀξίαξ τοῦ ἀνήκει;

Πρόσεχε λοιπὸν. Πολλοί, ὅπως καὶ οἱ ἴδιοι ὡμολόγησαν, εὐεργετοῦνται ἐδῶ καὶ τιμῶνται χωρὶς νὰ τὸ ἀξίζουσιν, ἐνῶ ἄλλοι, ἂν καὶ ζοῦν μὲ δικαιοσύνη, ὅμως τιμωροῦνται. Ἄν λοιπὸν δὲν ὑπάρχη κανένας καιρὸς μετὰ τὴν ἐδῶ ζωὴ, θὰ φύγουν οἱ δίκαιοι ἀπὸ ἐδῶ ἀδικημένοι καὶ οἱ ἄδικοι παρ' ἀξίαν εὐεργετημένοι. Κι ἂν αὐτὸς ὁ καιρὸς δὲν ὑπάρχη, πῶς θ' ἀποδοθῇ τὸ δίκαιο; Εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν

ἐκάστω (ένταῦθα γὰρ αὐτὸ οὐχ εὐρίσκομεν)· εἴ γε μὴ ἔστι καιρός, πῶς τὸ κατ' ἀξίαν ἀπολάβη ἕκαστος; εἰ δὲ μηδεὶς τὸ κατ' ἀξίαν ἀπολαμβάνει, οὔτε Θεός ἔστι κατὰ σὲ δίκαιος· εἰ δὲ οὐκ ἔστι δίκαιος ὁ Θεός, οὐδὲ Θεὸς ἂν εἴη. Ἄλλ' ἡ βλασφημία εἰς τὴν κεφα-
 5 λὴν τῶν ταῦτα ἡμᾶς ἀναγκαζόντων περιτραπεῖη. Ὅρατε πρὸς ὄσσην βλασφημίαν ὁ λόγος ἐξενήνεκται. Ἄλλὰ μὴν ὅτι Θεός ἔστι τὰ πράγματα βοᾷ· οὐκοῦν καὶ δίκαιός ἐστιν· εἰ δὲ δίκαιός ἐστι, τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονέμει ἐκάστω· εἰ δὲ τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονέμει ἐκάστω, ἀνάγκη τινὰ εἶναι μετὰ ταῦτα καιρόν, καθ' ὃν τὸ κατ' ἀξίαν ἕκα-
 10 στος ἀπολήψεται καὶ δώσει δίκην καὶ τιμηθήσεται ὑπὲρ τῶν κατωρθωμένων αὐτῶ.

4. Ἀνανήψωμεν, ἀγαπητοί· ἀγνωσίαν Θεοῦ τινες ἔχουσιν· ἀνανήψωμεν, γρηγορήσωμεν. Ἥμαρτες, μὴ προσθῆς ἔτι· ἡμαρτες, ἡσύχασον· ἡμαρτες μὴ καταδήσης δις ἁμαρτίας. Ἡμεῖς δὲ τριπλᾶς
 15 καὶ τετραπλᾶς καταδεσμοῦμεν, τοιούτων δογμάτων φόρτον εἰς τὰς ἡμετέρας ψυχὰς εἰσάγοντες. Ἥμαρτες, ἐπίγνωθι τὸν Δεσπότην, τὸν ἐλεήμονα, τὸν φιλόανθρωπον, τὸν ἀγαθόν, τὸν ἰατρόν, τὸν συγγνωμονικόν, τὸν εὐπαραίτητον, τὸν εὐαξίωτον. Οὐκ ἤκουσας ὅτι μυρία τάλαντά τις κατεδηδοκῶς καὶ τὴν οὐσίαν πᾶσαν τὴν δεσποτικὴν
 20 ἀπολέσας καὶ διασπάσας, ἔτοιμος ὢν καὶ τὴν γυναῖκα ἀποδόσθαι καὶ τὰ παιδιά, ἐπειδὴ μόνον ἔκλαυσεν, ἐπειδὴ μόνον τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἤψατο, παντὸς ἐκείνου τοῦ ὀφειλήματος λύσιν ἠῦρατο καὶ ἄφεσιν; Εἰ δὲ λέγοις, ὅτι μετὰ ταῦτα αὐτὸν παρέδωκε τοῖς βασανισταῖς (ἴσασιν οἱ εἰδότες τὴν ἱστορίαν), ἑτέρας μοι λέγεις φιλανθρω-
 25 πίας ὑπόθεσιν. Καὶ γὰρ καὶ τότε αὐτὸν ἐλεήσας ἀφῆκε καὶ πάλιν ἐκεῖνον ἐλεήσας ἐνέβαλεν· ὥσπερ τότε τούτῳ βοηθῶν ἐποίησεν, οὕτω καὶ νῦν ἐκείνῳ βοηθῶν ἀνέπραττε, τοῦτον μὲν ἵνα παιδεύσῃ μὴ εἶναι ὠμόν, μηδὲ ἀπάνθρωπον, ἐκεῖνον δὲ ἵνα καὶ ἀπαλλάξῃ βίας καὶ ἀπανθρωπίας.

30 Ὅρατε ἀγαπητοί· καλῶς γάρ με μεταξὺ λέγοντα τοῦτο εἰσηλ-

ἢ νὰ ὑπάρχη κάποιος καιρὸς μετὰ τὴν ἐδῶ ζωὴ, κατὰ τὸν ὁποῖο θ' ἀπονεμειθῆ ὁ καθένας αὐτὸ πού τοῦ ἀξίζει (γιατὶ αὐτὸ δὲν συμβαίνει στὴν ἐδῶ ζωὴ), ἂν ὅμως δὲν ὑπάρχη καιρὸς, πῶς θὰ λάβῃ ὁ καθένας αὐτὸ πού τοῦ ἀξίζει; Κι ἂν δὲν λαμβάνῃ κανεὶς αὐτὸ πού τοῦ ἀξίζει, τότε, κατὰ τὴ γνώμη σου, οὔτε καὶ ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος· καὶ ἂν δὲν εἶναι δίκαιος ὁ Θεός, οὔτε Θεὸς εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχη. Ἄλλ' ἢ βλασφημία αὐτὴ ἄς γυρίσῃ καὶ ἄς πέσῃ στὸ κεφάλι ἐκείνων πού μᾶς ἀναγκάζουν νὰ λέμε αὐτά. Βλέπετε σὲ πόσο μεγάλη βλασφημία ἔφθασε ὁ λόγος. Ἄλλ' ὅμως τὸ ὅτι ὑπάρχει Θεὸς τὸ βροντοφωνοῦν τὰ πράγματα· εἶναι ἄρα καὶ δίκαιος, καὶ ἐφ' ὅσον εἶναι δίκαιος, ἀπονέμει ὁ καθένας σύμφωνα μὲ τὴν ἀξία του, καὶ ἂν ἀπονέμῃ ὁ καθένας αὐτὸ πού τοῦ ἀξίζει, πρέπει κατ' ἀνάγκη νὰ ὑπάρχη μετὰ τὴν ἐδῶ ζωὴ κάποιος καιρὸς, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ καθένας θὰ λάβῃ αὐτὸ πού τοῦ ἀξίζει, καὶ θὰ τιμωρηθῆ καὶ θ' τιμηθῆ γιὰ τὰ κατορθώματά του.

4. Ἄς ἀνανήψουμε, ἀγαπητοί· ἀγνωσία Θεοῦ ἔχουν μερικοί· ἄς ἀνανήψουμε, ἄς εἴμαστε ἐπάγρυπνοι. Ἀμάρτησες, μὴ προσθέτῃς καὶ ἄλλη ἀμαρτία· ἀμάρτησες, ἡσύχασε· ἀμάρτησες, μὴ προσθέσῃς καὶ δεύτερη ἀμαρτία. Ἄλλ' ἐμεῖς προσθέτουμε καὶ τρίτη καὶ τέταρτη ἀμαρτία, εἰσάγοντας τέτοιο φόρτο δογμάτων στὶς ψυχές μας. Ἀμάρτησες, ἀναγνώρισε καὶ γύρισε στὸν Κύριο, τὸν ἐλεήμονα, τὸν φιλόφιλθρωπο, τὸν ἀγαθό, τὸν ἰατρό, τὸν ἐπιεικῆ, τὸν εὐδιάλλακτο, τὸν ἀποδίδοντα τὸ δίκαιο. Δὲν ἄκουσες ὅτι κάποιος πού κατέφαγε μύρια τάλαντα καὶ ἔχασε καὶ διεσκόρπισε ὅλη τὴ δεσποτικὴ περιουσία καὶ ἦταν ἔτοιμος νὰ πωλήσῃ καὶ τὴ γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά του, ἐπειδὴ μόνο ἔκλαψε, ἐπειδὴ μόνο ἄγγισε τὰ πόδια του, τοῦ χάρισθηκε ὅλο ἐκεῖνο τὸ χρέος καὶ συγχωρήθηκε; Ἄν ὅμως ἔφθανες νὰ πῆς, ὅτι στή συνέχεια τὸν παρέδωσε στοὺς βασανιστὲς (γνωρίζουν καλὰ τὸν λόγο ἐκεῖνοι πού γνωρίζουν τὴν ἱστορία), μοῦ ἀναφέρεις μιὰ ἄλλη περίπτωση φιλοφιλανθρωπίας. Γιατὶ καὶ τὴν πρώτη φορὰ ἀπὸ εὐσπλαγχνία τὸν ἄφησε ἐλεύθερο, καὶ τὴ δεύτερη ἀπὸ εὐσπλαγχνία τὸν ἔβαλε στή φυλακὴ. Ὅπως τότε τὸ ἔκαμε γιὰ νὰ βοηθήσῃ αὐτόν, ἔτσι καὶ τώρα τὸ ἔκαμε αὐτὸ γιὰ νὰ βοηθήσῃ πάλι ἐκεῖνον· αὐτόν γιὰ νὰ τὸν κάμῃ νὰ μὴ εἶναι σκληρὸς οὔτε καὶ ἀπάνθρωπος, ἐνῶ ἐκεῖνον γιὰ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴ βία καὶ τὴν ἀπανθρωπιά.

Προσέχετε, ἀγαπητοί. Λέγοντάς σας αὐτὰ πολὺ σωστὰ ἦρθε

θε τὸ νόημα, πῶς οὐ μόνον τὸ πλεονεκτεῖν καὶ ἀρπάζειν, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ ἐλεεῖν γεέννης ἡμῖν πρόξενον γίνεται. Οὗτος γάρ, οὐκ ἐπειδὴ τὰ ἀλλότρια ἔλαβεν ἀδίκως, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ αὐτοῦ ἀπῆτει ἀπανθρώπως, παρεδόθη τοῖς βασανισταῖς· καὶ γὰρ εἴρηται, ὅτι ὤφειλεν 5 ἐκεῖνος· ἀλλ' εἰ καὶ ἐκεῖνος ὤφειλεν, ὤφειλες καὶ σὺ τὸ αὐτὸ ὄφλημα καὶ τὸ αὐτὸ δίκαιον ἐπ' ἀμφοτέρων φυλάττεσθαι ἐχρῆν. Διὰ τοῦτό σοι ἀφῆκεν, ἵνα τὴν αὐτοῦ σοι δείξῃ φιλανθρωπίαν, ἵνα ζηλωτὴν σε τῆς δεσποτικῆς ἡμερότητος ἐργάσηται. Ἐπειδὴ δὲ παθὼν εὖ οὐκ ἐγένου βελτίων, ἐτέρω σε διορθοῦται τρόπῳ, τῷ τῆς 10 κολάσεως, τῷ τῆς τιμωρίας. Ὡστε καὶ τοῦτο εὐεργεσίας εἶδός ἐστι. Παρέδωκε τοῖς βασανισταῖς, ἵνα κακίαν ἐξέλη ψυχῆς, καθάπερ ἰατρὸς ἄριστος. Οὐκ εἶξας φαρμάκῳ προσηνεῖ, σιδήρου σοι δεῖ καὶ πυρὸς λοιπόν. Ἦιδει μυρία τάλαντα ἀφεις ὅτι ὠμός ἐστι καὶ ἀπάνθρωπος, ἀλλ' ἀνέμεινε διὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως 15 ἀπολογήσασθαι σοι, ὃ πολλαχοῦ ποιεῖ, εἰδὼς ὅτι δικαίως ποιεῖ. Μετὰ τὸ ἀπολογήσασθαι σοι τοῦτο ποιεῖ, οἷον ἐπὶ τῶν Σοδόμων· οὐχ ἀπλῶς ἀφῆκε τὸ πῦρ, οὐδὲ τὰς πόλεις ἐκείνας ἀνήρπασεν· ἀλλὰ τί; «Κραυγὴ Σοδόμων καὶ Γομόρρων», καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου, ἀλλά, «καταβὰς ὄψομαι». Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ πέμ- 20 πει τοὺς ἀγγέλους ὑποδεικνύοντάς σοι τὴν κακίαν τῶν ἐνοικούντων τὴν πόλιν, ἵνα μηδὲ τῶν ἀναισχύντων μηδεὶς ἔχη βλασφημεῖν τὸν Θεὸν ὅτι τοὺς ἀξένους, ὅτι τοὺς ἀπανθρώπους, ὅτι τοὺς παρνόμους καὶ τὰ τῆς δικαιοσύνης ἀγνοήσαντας δίκαια καὶ τοὺς κοινούς τῆς φύσεως ἀνατρέψαντας νόμους καὶ τοὺς κακίᾳ πεπληρω- 25 μένους ἀπολέσθαι ἔδει.

Τί ἴσον τοῦ οὕτω φιλανθρώπου καὶ προσηνοῦς Θεοῦ; Καίτοι γε ἡμεῖς κολάζοντες, οὐκ ἀξιοῦμεν τὰς αἰτίας λέγειν· πολλάκις αὐτὸς δὲ ἂν μὴ πρότερόν σε διδάξῃ, ἂν μὴ πρότερόν σε πείσῃ καὶ τὴν παρὰ σοῦ λάβῃ ψῆφον, ὅτι δικαίως ἐπάγει τὴν κόλασιν, οὐ τιμω- 30 ρεῖται τοὺς πάλαι κολάσεως καὶ τιμωρίας ἀξίους, καὶ εὐθύνας σοι

7. Γεν. 18,20.

8. Γεν. 18,21.

στὸν νοῦ μου ἢ σκέψη, ὅτι ὄχι μόνο τὸ νὰ εἶμαστε πλεονέκτες καὶ νὰ ἀρπάζουμε, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ μὴ ἐλεοῦμε γίνεται αἰτία ρίψεώς μας στὴ γέεννα. Καθ' ὅσον αὐτὸς παραδόθηκε στοὺς βασανιστές, ὄχι γιατί ἔλαβε ἄδικα τὰ ξένα, ἀλλ' ἐπειδὴ ζητοῦσε ἀπάνθρωπα τὰ δικά του. Γιατὶ ἔχει λεχθῆ, ὅτι ὄφειλε ἐκεῖνος. Ἄλλ' ἂν ἐκεῖνος ὄφειλε, καὶ σὺ ὄφειλες τὸ ἴδιο χρέος καὶ ἔπρεπε νὰ τηρηθῆ τὸ ἴδιο μέτρο δικαιοσύνης καὶ γιὰ τὶς δύο περιπτώσεις. Γι' αὐτὸ σοῦ χάρισε τὸ χρέος, γιὰ νὰ σοῦ δείξῃ τὴ φιλανθρωπία του, γιὰ νὰ σὲ κάμῃ ζηλωτὴ τῆς δικῆς του δεσποτικῆς ἐπιείκειας. Ἐπειδὴ ὁμως, μολονότι εὐεργετήθηκες, δὲν ἔγινες καλύτερος, σὲ διορθώνει μὲ ἄλλον τρόπο, μὲ τὸν τρόπο τῆς κολάσεως, μὲ τὸν τρόπο τῆς τιμωρίας. Ὡστε καὶ αὐτὸ εἶναι ἓνα εἶδος εὐεργεσίας. Τὸν παρέδωσε στοὺς βασανιστές, γιὰ νὰ ἐκριζώσῃ τὴν κακία τῆς ψυχῆς του, ὅπως ἀκριβῶς κάμνει ὁ ἄριστος ἰατρός. Δὲν ὑπεχώρησε ἢ ἀρρώστια σου μὲ φάρμακο ἐλαφρό, σοῦ χρειάζεται πλέον ἐγχείρηση καὶ καυτηριασμός. Γνώριζε, χαρίζοντάς του τὰ μύρια τάλαντα, ὅτι εἶναι σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος, περίμενε ὁμως μὲ τὴν ἔκβαση τῶν πραγμάτων ν' ἀπολογηθῆ σὲ σένα, πρᾶγμα ποὺ τὸ κάμνει σὲ πολλὰς περιπτώσεις, γνωρίζοντας ὅτι τὸ κάμνει δίκαια. Μετὰ τὴν ἀπολογία του σὲ σένα κάμνει ἐκεῖνο ποὺ ἔκαμε καὶ στὴν περίπτωση τῶν Σοδόμων. Δὲν ἄφησε ἀπλῶς νὰ πέσῃ ἢ φωτιά, οὔτε ἐρήμωσε τὶς πόλεις ἐκεῖνες, ἀλλὰ τί; Ἐκαμε «ν' ἀκουσθῆ κραυγὴ ἀπὸ τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορρα»⁷. Καὶ δὲν ἀρκέσθηκε σ' αὐτό, ἀλλὰ λέγει, «θὰ κατεβῶ νὰ δῶ τί συμβαίνει»⁸. Καὶ οὔτε ἐδῶ σταμάτησε, ἀλλὰ στέλνει τοὺς ἀγγέλους, δείχνοντάς σου ἔτσι τὴν κακία τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, ὥστε νὰ μὴ μπορῆ κανεὶς ἀδιάντροπα νὰ βλασφημῆ κατὰ τοῦ Θεοῦ, γιατί ἔπρεπε αὐτοὺς τοὺς ἀφιλόξενους, αὐτοὺς τοὺς ἀπάνθρωπους, αὐτοὺς τοὺς παράνομους, αὐτοὺς ποὺ παρέβλεπαν τοὺς νόμους τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀνέτρεψαν τοὺς κοινούς νόμους τῆς φύσεως, αὐτοὺς ποὺ ἦταν γεμᾶτοι ἀπὸ κακία, ἔπρεπε νὰ τοὺς ἀφανίσῃ.

Τί μπορεῖ νὰ ἐξισωθῆ μὲ τὸν τόσο φιλάνθρωπο καὶ εὐσπλαγχνο Θεό; Ἄν καὶ βέβαια ὅταν τιμωροῦμε ἐμεῖς, πολλὰς φορές δὲν θεωροῦμε ἄξιο νὰ ποῦμε τὶς αἰτίες τῆς τιμωρίας, αὐτὸς ὁμως, ἂν δὲν σὲ διδάξῃ πρῶτα, ἂν δὲν σὲ πείσῃ πρῶτα καὶ δὲν λάβῃ καὶ τὴ δική σου ψῆφο, ὅτι δίκαια σὲ τιμωρεῖ, δὲν τιμωρεῖ ἐκείνους ποὺ πρὶν ἀπὸ πολὺ καιρὸ ἦταν ἄξιοι κολάσεως καὶ τιμωρίας, εἶναι ἔτοιμος σὲ

πολλαχοῦ παρέχειν ἔτοιμός ἐστι καὶ κρίνεται πρὸς σε καὶ δικάζε-
σθαι οὐκ ὀκνεῖ. Ὁρᾷ τοὺς προφήτας τούτων ἐμπεπλησμένους τῶν
λόγων· πανταχοῦ δικαστήρια Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους, καὶ πολλάκις
μὲν αὐτοὺς δικάζοντας τοὺς ἡδίκηκότας καλεῖ, πολλάκις δὲ τὴν
5 κτίσιν καθημένην ἐπὶ τῆς ψήφου, δεικνὺς τὴν περιφάνειαν τῶν δι-
καιωμάτων, οὔτε αὐτὸν τὸν ἀντίδικον, οὔτε τὰ ἀναίσθητα παραι-
τεῖται εἰς κρίσιν καλεῖν ὁ Θεός· ὅπερ ἡμῖν ἔθος ἐστὶ ποιεῖν, ὅταν
θαρρῶμεν τοῖς οἰκείοις δικαίοις. «Ἀκούσατε φάραγγες, θεμέλια
τῆς γῆς, ὅτι κρίσις τῷ Κυρίῳ»· καὶ πάλιν, «ἄκουε, οὐρανὸ καὶ
10 ἐνωτίζου γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησε». Πολλάκις δὲ αὐτοὺς ἐκείνους,
«λαὸς μου, τί ἐποίησά σοι, ἢ τί ἡδίκησά σε;». Καὶ ὁ Ἰερεμίας, «τί
εὔρεσαν ἐν ἐμοὶ οἱ πατέρες ὑμῶν πλημμέλημα;». Οὐ ποιεῖ δὲ αὐτὸ
κατὰ πόλεις καὶ ἔθνη μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ ἓνα πολλάκις ἀνθρω-
πον. Πρὸς τὸν Δαυῖδ κρίνεται διὰ τοῦ προφήτου καὶ τῷ Ἰωνᾷ πα-
15 ραιτουμένῳ κηρῦξαι Νινευῖταις, ἀπολογεῖται διὰ τῆς κολοκύνθης·
«εἰ σὺ ἐφείσω ὑπὲρ τῆς κολοκύνθης, ἐγὼ οὐ φείσομαι ὑπὲρ Νινευ-
ῆς;». Καὶ πολλῶν τοιούτων εὐρήσεις γεμούσας τὰς Γραφάς.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες, προσκυνῶμεν αὐτόν, θαυμάζωμεν, θερα-
πεύωμεν, ὡς δυνατὸν ἡμῖν (ὡς γὰρ ἄξιον οὐ δυνατόν). Ἐπιμελώ-
20 μεθα τῆς παρούσης ζωῆς καὶ πειθώμεθα, ὅτι Θεὸς ἐφέστηκε καὶ
πρόνοια πάντα κυβερνᾷ καὶ μετὰ ταῦτα πάντα ἐστὶν ἀποδημήσαν-
τας τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς
ἐπιτυχεῖν χάριτι Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἀμήν.

9. Μιχ. 6,2.

10. Ἡσ. 1,2.

11. Μιχ. 6,3.

12. Ἰωνᾶς 4,1.

πολλές περιπτώσεις καὶ νὰ λογοδοτήσῃ σὲ σένα, καὶ δὲν διστάζει νὰ κριθῆ ἀπὸ σένα καὶ νὰ δικασθῆ. Βλέπεις τοὺς προφήτες νὰ εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτοῦς. Παντοῦ ὑπάρχουν δικαστήρια τοῦ Θεοῦ μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ πολλές φορές καλεῖ νὰ δικάσουν ἐκεῖνοι οἱ ἴδιοι πού ἀδίκησαν, πολλές φορές πάλι καλεῖ καὶ τὴν ἴδια τὴ φύση νὰ ἐκφέρῃ ἀπόφαση, δείχνοντας μ' αὐτὸ τὴ λαμπρότητα τῶν δικαιωμάτων, καὶ δὲν ἀποφεύγῃ ὁ Θεὸς νὰ καλέσῃ σὲ κρίση καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἀντίδηκο, οὔτε καὶ τὰ ἄψυχα, πρᾶγμα πού συνηθίζουμε ἐμεῖς νὰ κάμνουμε, ὅταν εἴμαστε βέβαιοι γιὰ τὸ δίκαιό μας. «Ἀκοῦστε φεράγγια, σεῖς τὰ θεμέλια τῆς γῆς, γιατί ὁ Κύριος θὰ στήσῃ δικαστήριον»⁹. Καὶ πάλι· «ἄκουε, οὐρανέ, καὶ βάλε το καλὰ στ' αὐτιά σου, γῆ, γιατί ὁ Κύριος μίλησε»¹⁰. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι πολλές φορές ἔλεγαν· «Λαός μου, τί σοῦ ἔκαμα, ἦ σὲ τί σὲ ἀδίκησα;»¹¹. Καὶ ὁ Ἱερεμίας λέγει· «ποιό ἀδίκημά μου βρῆκαν οἱ πατέρες σας σὲ βάρος τους;». Καὶ δὲν τὸ κάμνει αὐτὸ σὲ πόλεις μόνο καὶ σὲ ἔθνη, ἀλλὰ πολλές φορές καὶ πρὸς ἓναν ἄνθρωπο. Πρὸς τὸν Δαυὶδ κρίνεται μὲ τὸν προφήτη καὶ πρὸς τὸν Ἰωνᾶ, πού ἀρνοῦνταν νὰ κηρύξῃ στοὺς Νινευῖτες, ἀπολογεῖται μὲ τὴν κολοκυθιά· «ἂν σὺ λυπήθηκες γιὰ μιὰ κολοκυθιά, ἐγὼ δὲν θὰ δείξω εὐσπλαχνία γιὰ τὴν Νινευή.»¹². Καὶ θὰ βρῆς ἀπὸ πολλὰ τέτοια παραδείγματα νὰ εἶναι γεμᾶτες οἱ Γραφές.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτὰ ἃς προσκυνοῦμε αὐτόν, ἃς τὸν θαυμάζουμε, ἃς τὸν λατρεύουμε ὅσο μποροῦμε (γιατί δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸν λατρεύσουμε ὅσο τοῦ ἀξίζει). Ἄς φροντίζουμε γιὰ τὴν παροῦσα ζωὴ καὶ ἃς πιστεύουμε, ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεὸς καὶ ὅτι ἡ πρόνοιά του κυβερνᾷ τὰ πάντα καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ, ἀφοῦ φύγουμε ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτό, νὰ μπορέσουμε νὰ ἀπολαύσουμε τὰ ἐπηγγελμένα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εἶθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ

ΛΟΓΟΣ Ε'

1. Οὐδέν ἐστιν ὄντως δόγμα πονηρόν, ἀγαπητέ, καὶ σηπεδόνος ἀνιάτου γέμον, ὡς τὸ τῆς εἰμαρμένης καὶ γενέσεως δόγμα. Μετὰ γὰρ τοῦ δόξαν βλάσφημον καὶ ἀσεβῆ καὶ ὀλεθρίαν ἐντιθέναί ταῖς τῶν ἠπατημένων ψυχαῖς καὶ πείθειν τοιαῦτα λέγειν περὶ Θεοῦ, ἃ
5 μὴδὲ περὶ δαιμόνων τις εἶποι καὶ τὸν βίον συγχεῖ τὸν ἡμέτερον, πάντα θορύβου καὶ πολλῆς ἐμπίπλησι τῆς ταραχῆς· καὶ ὅσα πρὸς διδασκαλίαν καὶ διόρθωσιν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς φύσεως καὶ διὰ προφητῶν εἰσενήνεκται καὶ διὰ ἀγίων ἀνδρῶν, ἀνατρέπει καὶ καταλύει καὶ δείκνυσι περιττά. Καὶ ποιεῖ ταῦτόν, οἷον ἂν εἴ τις σῶμα
10 νενοσηκὸς καὶ φαρμάκων δεόμενον, παρόντων ἰατρῶν καὶ τὸ φάρμακον κατασκευαζόντων, πείθοι μὴδενὶ τούτων κεχρηῆσθαι, μὴδὲ ἀπαλλάττεσθαι τοῦ νοσήματος, ἀλλ' ἀμελεία καὶ ραθυμίᾳ ἐνδόντα τὰ καθ' ἑαυτόν, τὴν ἐλεεινοτάτην ἀναμένειν ἀπώλειαν. Ἦ οὐχὶ ταῦτά φησιν ἡ εἰμαρμένη; Μῆδεὶς παραινείτω τι τῶν χρησίμων,
15 μῆδεὶς ἀκουέτω παραινούντος ἑτέρου· μάτην εἰσὶν οἱ νόμοι καὶ οἱ δικασταί, μάτην ἐπιπλήξεις καὶ νουθεσίαι, μάτην τιμωρίας φόβος, μάτην τιμαὶ καὶ γέρα καὶ ἔπαθλα τοῖς κατορθοῦσιν. Οὔτε ἐὰν σπουδάσης, ὄφελός τι, οὔτε ἐὰν ἀμελήσης, βλάβος τι γενήσεται. Μῆτε ἐπὶ διδασκαλεῖον παιδίον ὦν βαδιζέτω, μῆτε ἀνὴρ γενόμενος
20 ἀκουέτω νόμων, μὴ προσεχέτω συμβουλαῖς καὶ νουθεσίαις χρησίμοις. Τί δυνήσεται ἐνεγκεῖν ὁ κόπος; Ὡσπερ ἀνερμάτιστον πλοῖον καὶ ναυτῶν καὶ κυβερνητῶν ἔρημον, τῇ τοῦ χειμῶνος φορᾷ ἐπίδους τὰ πηδάλια τῆς διανοίας, οὕτω φερέσθω.

ΠΕΡΙ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Ε΄

1. Κανένα δόγμα, αγαπητέ, δὲν εἶναι τόσο πονηρὸ καὶ γεμᾶτο ἀπὸ σήψη ἀθεράπευτη, ὅσο τὸ δόγμα τῆς εἰμαρμένης καὶ τῆς μοίρας. Γιατί, ἀφοῦ ἐνστατάξῃ στὶς ψυχὲς ἐκείνων ποὺ ἀπατήθηκαν γνώμη βλάσφημη καὶ ἀσεβῆ καὶ ὀλέθρια καὶ τοὺς πείσῃ νὰ λένε τέτοια λόγια γιὰ τὸν Θεό, τὰ ὁποῖα δὲν μπορεῖ κανεὶς οὔτε γιὰ τοὺς δαίμονες νὰ τὰ πῆ, προκαλεῖ σύγχυση καὶ στῆ ζωὴ μας, γεμίζοντας ὅλα μὲ θόρυβο καὶ πολλὴ ταραχὴ, καὶ ὅσα ἔχουν εἰσαχθῆ πρὸς διδασκαλία καὶ διόρθωσὴ μας καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἀπὸ τὴ φύση καὶ ἀπὸ τοὺς προφῆτες καὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἄνδρες, ὅλα τὰ ἀνατρέπει καὶ τὰ καταλύει καὶ τὰ δείχνει περιττά. Καὶ κάμνει τὸ ἴδιο ἐκεῖνο ποὺ κάμνει ἄλλοις ποὺ νοσεῖ κατὰ τὸ σῶμα καὶ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ φάρμακα, πού, ἐνῶ εἶναι παρόντες οἱ ἰατροὶ καὶ παρασκευάζουν τὸ φάρμακο, τοὺς πείθει νὰ μὴ χρησιμοποιηθῆ τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλ' οὔτε καὶ χρειάζεται ν' ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὸ νόσημα, καὶ ἔτσι παραδίνοντας τὸν ἑαυτό του στὴν ἀμέλεια καὶ στὴ ραθυμία, φθάνει στὸ νὰ περιμένη τὴν ἀξιοθρήνητη ἀπώλεια. Ἡ μήπως δὲν λέγει αὐτὰ ἡ εἰμαρμένη; Κανεὶς ἄς μὴ συμβουλευῆ κάτι χρήσιμο· κανεὶς ἄς μὴ ἀκούῃ ἄλλον ποὺ συμβουλεύει. Ἄσκοπα ὑπάρχουν οἱ νόμοι καὶ οἱ δικαστές, ἄσκοπα γίνονται οἱ ἐπιπλήξεις καὶ οἱ νουθεσίες, ἄσκοπος εἶναι ὁ φόβος τῆς τιμωρίας, ἄσκοπες οἱ τιμὲς καὶ τὰ βραβεῖα καὶ τὰ ἔπαθλα σ' ἐκείνους ποὺ κατορθώνουν τὴν ἀρετὴ. Οὔτε ἂν δείξης προθυμία ὑπάρχει κάποιο ὄφελος, οὔτε ἂν ἀμελήσης θὰ σοῦ συμβῆ κάποια βλάβη. Οὔτε κανεὶς ὅταν εἶναι παιδί νὰ πηγαίνῃ στὸ σχολεῖο, οὔτε ὅταν γίνῃ ἄνδρας νὰ ὑπακούῃ στοὺς νόμους, οὔτε νὰ προσέχῃ τίς συμβουλὲς καὶ τίς χρήσιμες νουθεσίες. Τί θα μπορέσῃ νὰ προσφέρῃ ὁ κόπος; Σὰν τὸ ἀνερμάτιστο πλοῖο, ποὺ εἶναι ἔρημο ἀπὸ ναῦτες καὶ κυβερνήτη, ἔτσι ἄς φέρεται κι αὐτός, ἀφήνοντας τὰ πηδάλια τῆς διάνοιας στὴν ὀρμὴ τῆς κακοκαιρίας.

Θέλεις, εἶπέ μοι, πεισθησώμεθα καὶ οὐδὲν ἐνεργήσωμεν τῶν
 πρὸς σωτηρίαν τῆς ἡμετέρας ζωῆς; Τέως γὰρ ἀφείσθω τὰ τῆς ψυ-
 χῆς, ἀλλὰ τὰ περὶ τῆς παρούσης ζωῆς διαλεγώμεθα. Πειθόμεθα τῇ
 εἰμαρμένη ταῦτα λεγούση, καὶ οὔτε οἰκέτας ἀμαρτάνοντας κολάσο-
 5 μεν, οὔτε ἀσελγείαις διεφθαρμένους ἐπιστρέψομεν, οὔτε τοὺς ἀδι-
 κοῦντας εἰς δικαστήριον ἄξομεν, οὐκ ἀκουσόμεθα τῶν νόμων;
 Ἐβουλόμην κἂν πρὸς βραχὺ τοῦτο γενέσθαι, ἴν' ἔργῳ τὴν ὀλεθρίαν
 ταύτην καὶ ἐπιβλαβῆ διδάσκαλον τῶν κακῶν δυνηθῆτε συνιδεῖν.
 Εἰ γὰρ ἀνάγκη πάντως τὰ εἰμαρμένα γενέσθαι, καὶ σπουδαζόντων
 10 καὶ καθευδόντων, μηδεὶς γεωργὸς ζευγνύτω βοῦς, μηδὲ ἄροτρον
 ἐλκέτω, μήτε αὐλακα τεμνέτω, μηδὲ καταβαλέτω σπέρματα, μήτε
 ὦραν ἔτους ἐπιτηρεῖτω ἐπιτηδεῖαν, μήτε ἀνεχέσθω κρυμοῦ καὶ δι-
 ηνεκοῦς ὑετοῦ καὶ τάλαιπωρίας καὶ μόχθων πρὸς διαμεμετρημένον
 τὸ ἔτος, μὴ θηγέτω δρεπάνην, μηδὲ ἀμάτω λήϊον, μὴ τριβέτω
 15 ἀστάχους, μὴ φυτευέτω, μηδὲ θεραπευέτω φυτά, πᾶσαν ἀπλῶς τῆς
 γεωργίας ρίψας τὴν ἐπιμέλειαν, οἴκοι καθεζέσθω καὶ πάντα κα-
 θευδέτω τὸν χρόνον, πάντως ἂν εἰμαρμένον αὐτῷ καὶ κεκλωσμέ-
 νον ἦ, αὐτόματα εἰς τὴν οἰκίαν ἤξει τὰ ἀγαθὰ· ἐὰν δὲ εἰς τούναντίον
 στρέψη τὸν ἄτρακτον ἢ Κλωθῶ, κἂν μυριάκις πονῆται, πέρας οὐ-
 20 δὲν αὐτῷ τῶν πόνων ἔσται καὶ ἰδρώτων.

Τίνος οὖν ἕνεκεν οὔτε παραινεῖτε ταῦτα ποιεῖν, εἴγε ὄντως εἰ-
 μαρμένη πιστεύετε; τίνος ἕνεκεν οὐ παραινεῖτε, ἴν' ὄντως ἔργῳ μά-
 θητε τὰ τῆς εἰμαρμένης καλά; Βούλει μοι δεῖξαι τί ὄντως εἴμαρται;
 Κατάλυσον γεωργίαν, ἀνελε ναυτιλίαν, ἐκβαλε πάσας τέχνας βιω-
 25 τικὰς καὶ μήτε οἰκοδόμος, μήτε χαλκοτύπος, μήτε ὑφάντης, μήτε
 ἄλλος τις τῶν εἰς τὴν ἡμετέραν συντελούντων ζωὴν μεταχειρίζετω
 τὴν αὐτοῦ τέχνην καὶ τότε ὄψει καλῶς, οἷα τῆς εἰμαρμένης τὰ ἐπί-
 χειρα, τότε αὐτῆς αἰσθήση καλῶς, τότε αὐτῆς τὸ ἀπερίτρεπτον
 ὄψει. Καὶ τί λέγω τέχνας, αἱ τὴν ζωὴν συνέχουσι τὴν ἡμετέραν;

Θέλεις, πές μου, νὰ πιστέψουμε σ' αὐτὰ καὶ νὰ μὴ κάνουμε τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ συντελοῦν στὴ σωτηρία τῆς ζωῆς μας; Ἀλλὰ πρῶτα ἄς ἀφήσουμε τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ψυχὴ μας καὶ ἄς μιλήσουμε γιὰ τὴν παροῦσα ζωὴ. Θὰ πιστέψουμε στὴν εἰμαρμένη ποὺ λέγει αὐτὰ καὶ οὔτε τοὺς δούλους ποὺ σφάλλουν θὰ τιμωρήσουμε, οὔτε τοὺς διεφθαρμένους ἀπὸ τὶς ἀσέλγειες θὰ ἐπαναφέρουμε, οὔτε ἐκείνους ποὺ ἀδικοῦν θὰ τοὺς ὀδηγήσουμε στὸ δικαστήριον, οὔτε θὰ ὑπακούσουμε στοὺς νόμους; Ἦθελα νὰ γίνῃ αὐτὸ ἔστω καὶ γιὰ λίγο, γιὰ νὰ μπορέσετε ν' ἀντιληφθῆτε στὴν πράξιν τὴν ὀλέθρια καὶ ἐπιβλαβῆ αὐτὴ διδάσκαλον τῶν κακῶν. Γιατί, ἂν πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ συμβοῦν ὅσα εἶναι γραμμένα ἀπὸ τὴ μοῖρα, εἴτε ἐμεῖς μοχθοῦμε εἴτε κοιμώμαστε, τότε κανεὶς γεωργὸς ἄς μὴ ζέσῃ τὰ βόδια οὔτε νὰ σύρῃ τὸ ἄροτρο οὔτε αὐλάκια ν' ἀνοίξῃ οὔτε τὸν σπόρον νὰ σπείρῃ οὔτε νὰ περιμένη τὴν κατάλληλην ἐποχὴ τοῦ ἔτους οὔτε νὰ προφυλάσσεται ἀπὸ τὸ ψῦχος καὶ τὶς διαρκεῖς βροχές, οὔτε ν' ἀποφεύγῃ τὶς ταλαιπωρίες καὶ τοὺς κόπους καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἔτους, ἄς μὴ ἀκονίσῃ τὸ δρεπάνιν οὔτε νὰ θερίσῃ τὸ σπαρμένο χωράφιν, ἄς μὴ τρίψῃ τὰ στάχυα, ἄς μὴ φυτεῦῃ οὔτε νὰ καλλιεργῇ δένδρα, καὶ γενικὰ ἄς ἀφήσῃ κατὰ μέρος κάθε φροντίδα τῆς γεωργίας, καὶ ἄς καθήσῃ στὸ σπῖτι τοῦ καὶ ὅλον τὸν χρόνον ἄς κοιμᾶται, γιατί ὅπως δὴποτε ὅλα αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ θὰ ἔλθουν αὐτόματα στὸ σπῖτι τοῦ, ἐφόσον αὐτὸ εἶναι γραμμένο καὶ ὠρισμένο ἀπὸ τὴ μοῖρα. Ἄν ὁμοίως ἡ Κλωθὴ στρέψῃ στὸ ἀντίθετον τὴν ἄτρακτον, καὶ ἂν ἀκόμη ὑποβληθῇ σὲ ἄπειρους κόπους, δὲν θὰ ὑπάρξῃ κανένα τέλος στοὺς κόπους καὶ στοὺς ἰδρῶτες τοῦ.

Γιὰ ποιὸ λόγον λοιπὸν δὲν συμβουλεύετε τοὺς ἀνθρώπους νὰ τὰ κάμνουν αὐτά, ἂν πράγματι πιστεύετε στὴν εἰμαρμένη; Γιὰ ποιὸ λόγον δὲν τὰ συμβουλεύετε, γιὰ νὰ μάθετε ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἔργα τὰ καλὰ τῆς εἰμαρμένης; Θέλεις νὰ μοῦ δείξῃς πράγματι ποιὸ εἶναι αὐτὸ ποὺ ἔχει γραφῆ ἀπὸ τὴ μοῖρα; Κατάργησε τὴν γεωργίαν, σταμάτησε τὴν ναυτιλίαν, ἀπόρριψε ὅλες τὶς βιωτικὰς τέχνας, καὶ κανεὶς, οὔτε οἰκοδόμος οὔτε χαλκουργὸς οὔτε ὑφαντὴς οὔτε κανεὶς ἄλλος ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μᾶς ὑπηρετοῦν στὴν καθημερινὴν ζωὴ νὰ ἀσκῇ τὴν τέχνην τοῦ, καὶ τότε θὰ δῆς πολὺ καλὰ ποιὸς εἶναι οἱ ἀμοιβῆς τῆς εἰμαρμένης, τότε θὰ καταλάβῃς αὐτὴν πολὺ καλὰ, τότε θ' ἀντιληφθῆς τὸ ἀπερίτρεπτον αὐτῆς. Καὶ γιατί ὁμιλῶ γιὰ τέχνας, ποὺ συγκροτοῦν

Ἔστωσαν τέχνη καὶ μηδὲ μίαν καταλύσης, ἀλλὰ πάντων μενόντων ἐπὶ τῆς οἰκείας τάξεως, ὁ καθ' ἕκαστον μηδὲν μεριμνάτω τῶν αὐτοῦ, μηδὲ φροντιζέτω τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν, ἀλλ' ἐπιτρεπάτω τῇ εἰμαρμένη τὰ κατὰ αὐτὸν οἰκονομῆσαι πάντα καὶ τότε εἴσεται αὐ-
5 τῆς τὴν ὠφέλειαν, ὅταν στρεβλούμενος καὶ μαστιζόμενος ἀπαιτῆσαι μὲν τὰς εἰσφοράς, μὴ ἔχων δὲ καταφεύγει μὲν ἐπὶ τὴν ἐκείνης ἀπολογία, προσέχει δὲ αὐτῷ μηδεὶς.

Μέχρι πότε παιδία ἐσμὲν ταῖς φρεσὶ; μέχρι τίνος οὐ παυσόμεθα ληροῦντες; μέχρι τίνος οὐκ ἐπιγνωσόμεθα τὸν κοινὸν Δεσπότην; Εἰ φαύλους καὶ ἀγαθοὺς εἰμαρμένη ποιεῖ, τίνος ἕνεκεν παραινεῖς τῷ παιδί, τίνος ἕνεκεν νοουθετεῖς; Πάντα εἰκῆ καὶ μάτην. Εἰ πλουσίους καὶ πένητας ποιεῖ, μὴ πέμψης εἰς διδασκαλεῖα, μὴ πορίσης χρήματα, μὴ πράξης μηδὲ ἐν τῶν δυναμένων αὐτῷ τὴν οὐσίαν αὐξῆσαι, ἀλλ' ἐπίτρεψον τῇ εἰμαρμένη τὸ κατ' αὐτόν. Ἄλλ'
15 οὐκ ἀνέχη. Ὅρας πῶς ἐν τοῖς ἐλάττωσι διαπιστῶν αὐτῆς τὴν δύναμιν, ἐν τοῖς μείζουσιν αὐτῇ πιστεύεις; Εἰ γὰρ ὄντως εἰμαρμένη ἐστίν, ἄφες τὸν παῖδα καὶ πονηροῖς ἀνδράσι συγγίνεσθαι καὶ μετὰ διεφθαρμένων διαφθεῖρεσθαι· πάντως ἂν εἰμαρμένον αὐτῷ καὶ κεκλωσμένον ἦ καὶ σὺ χρησιμεύει. Καὶ γὰρ ὄντως, φησὶν, ὄντως
20 ἐστί. Τίνος οὖν ἕνεκεν πράγματα καὶ σαυτῷ παρέχεις καὶ ἑτέρω; Καὶ τί λέγω παίδων ἕνεκεν, ὅπου γε οὐδὲ ἐπὶ οἰκετῶν ἀνέξη τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀπειλεῖς καὶ φοβεῖς καὶ πάντα τρόπον κινεῖς, ὅπως γένηται σοι καλὸς ὁ οἰκέτης καὶ οὐ θαρρεῖς τῇ γενέσει; Τίνος δὲ ἕνεκεν κακὸν γενόμενον κολάζεις; οὐ γὰρ αὐτοῦ τὸ ἀμάρτημα
25 γέγονεν, ἀλλὰ τῆς ὠθούσης γενέσεως. Τίνος δὲ ἕνεκεν καλὸν γενόμενον ἐπαινεῖς; οὐ γὰρ αὐτοῦ τὸ κατόρθωμα, ἀλλὰ τῆς γενέσεως· μᾶλλον δὲ οὔτε καλός, οὔτε κακός ἐσται τις. Ὁ γὰρ παρ' ἑαυτοῦ μηδέτερον τούτων ποιῶν, ἀλλ' ἑτέρωθεν τὴν ἀνάγκην δεχόμενος, οὔτε τοῦτο ἐσται, οὔτε ἐκεῖνο. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐπαινοῦμεν ἄνδρας;
30 τίνος δὲ ἕνεκεν ψέγομεν; τίνος ἕνεκεν ἐπαρώμεθα, τίνος ἕνεκεν συν-

ὄλη μας τὴ ζωὴ; Ἄς μείνουν οἱ τέχνες καὶ καμμιά μὴ καταργήσης, ἀλλὰ, παραμένοντας ὅλες στὴ θέση τους, ὁ καθένας ἄς μὴ μεριμνᾷ γιὰ τὶς ὑποθέσεις του, οὔτε νὰ φροντίζῃ γιὰ τὰ τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλ' ἄς ἀφήσῃ τὴν εἰμαρμένη νὰ ρυθμίσῃ ὅλες τὶς ὑποθέσεις του, καὶ τότε θὰ καταλάβῃ τὴν ὠφέλειά της, ὅταν θὰ βασανίζεται καὶ θὰ μαστιγώνεται γιὰ νὰ δώσῃ τὶς εἰσφορὰς καὶ μὴ ἔχοντάς τες, θὰ καταφεύγῃ στὴ δικαιολογία ἐκείνης, ἀλλὰ κανένας δὲν θὰ τὸν προσέχῃ.

Μέχρι πότε θὰ εἶμαστε παιδιὰ ὡς πρὸς τὸ μυαλό; μέχρι πότε δὲν θὰ πάψουμε νὰ μωρολογοῦμε; μέχρι πότε δὲν θὰ ἀναγνωρίζουμε τὸν κοινὸ Δεσπότη; Ἄν ἡ εἰμαρμένη κάμνῃ τοὺς κακοὺς καὶ τοὺς καλοὺς, γιὰ ποῖό λόγο συμβουλεύεις τὸ παιδί σου, γιὰ ποῖό λόγο τὸ νουθετεῖς; Ὅλα εἶναι ἄσκοπα καὶ γίνονται στὰ χαμένα. Ἄν κάμνῃ τοὺς πλούσιους καὶ τοὺς πτωχοὺς, μὴ στέλῃς τὸ παιδί σου στὰ σχολεῖα, μὴν ἀποκτᾷς χρήματα, μὴ κάνῃς οὔτε ἓνα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ μποροῦν νὰ τοῦ αὐξήσουν τὴν περιουσία, ἀλλ' ἄφησε στὴν εἰμαρμένη ὅλα τὰ σχετικὰ μ' αὐτό. Κάτι τέτοιο ὁμως δὲν τολμᾷς. Βλέπεις πῶς, διαπιστώνοντας τὴ δύναμή της στὰ μικρά, τὴν πιστεύεις στὰ μεγάλα; Γιατί, ἂν πράγματι ὑπάρχῃ ἡ εἰμαρμένη, ἄφησε τὸ παιδί σου νὰ συναναστρέφεται καὶ μὲ κακοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ διαφθείρεται μὲ τοὺς διεφθαρμένους· ὅπωςδὴποτε, ἂν ὅλα γι' αὐτὸ εἶναι γραμμένα καὶ καθωρισμένα ἀπὸ τὴν εἰμαρμένη, αὐτὸ θὰ χρησιμεύσῃ καὶ σὲ σένα. Εἶναι πραγματικά, λέγει, πραγματικὰ εἶναι καθωρισμένα. Γιὰ ποῖόν λόγο τότε νὰ φορτώνῃς καὶ τὸν ἑαυτό σου καὶ ἄλλους μὲ ἐνοχλητικὰς ἀσχολίες; Καὶ γιατί λέγω γιὰ χάρη τῶν παιδιῶν σου, τὴ στιγμὴ ποὺ δὲν ἀνέχεσαι νὰ τὸ κάμῃς αὐτὸ οὔτε καὶ γιὰ τοὺς δούλους σου, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπειλεῖς καὶ τοὺς φοβίζεις καὶ χρησιμοποιοεῖς κάθε τρόπο, γιὰ νὰ γίνῃ καλὸς ὁ δοῦλος σου, καὶ δὲν ἐμπιστεύεσαι τὸ πρᾶγμα στὴ μοῖρα; Καὶ γιὰ ποῖό λόγο, ὅταν γίνῃ κακός, τὸν τιμωρεῖς; Γιατί τὸ ἀμάρτημα δὲν εἶναι δικό του, ἀλλ' ὀφείλεται στὴ μοῖρα ποὺ τὸν ὤθησε. Καὶ γιὰ ποῖό λόγο, ὅταν γίνῃ καλός, τὸν ἐπαινεῖς; Γιατί τὸ κατόρθωμα δὲν εἶναι δικό του, ἀλλὰ τῆς μοίρας του, ἢ καλύτερα κανεῖς δὲν θὰ εἶναι οὔτε καλὸς οὔτε κακός. Γιατί, ἐκεῖνος ποὺ δὲν κάμνῃ κανένα ἀπ' αὐτά, ἀλλὰ δέχεται ἀπὸ ἄλλοῦ τὴν ἀνάγκη, οὔτε τὸ ἓνα θὰ εἶναι οὔτε τὸ ἄλλο. Γιὰ ποῖό λόγο λοιπὸν ἐπαινοῦμε τοὺς ἀνθρώπους; καὶ γιὰ ποῖό τοὺς ψέγουμε; Γιὰ ποῖό λόγο ἄλλους τοὺς καταριέμαστε καὶ

ευχόμεθα ἑτέροις;

2. Ὅρας εἰς ὄσσην ἡμᾶς ἀλογίαν ὁ τῆς εἰμαρμένης ἐξήγαγε λόγος; Οὐδεὶς ἐστὶ σῶφρων, οὐδεὶς ἐστὶν ἀκόλαστος, οὐδεὶς ἐστὶ πλεονέκτης, οὐδεὶς ἐστὶ δίκαιος· ἀνήρηται καὶ ἀρετὴ καὶ κακία καὶ μάτην 5 εἰς τὸν παρόντα βίον ὑπήχθημεν, μᾶλλον δὲ οὐ μάτην, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κακῶ. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον ὠθειῖσθαι μὲν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς γενέσεως εἰς κακίαν, πάλιν δὲ ὑπὸ τῆς βίας αὐτῆς ταύτης δίκην δίδόναι τὴν ἐσχάτην, δέον ἐλεεῖσθαι, δέον ταλανίζεσθαι, καὶ μισούμεθα καὶ κολαζόμεθα, δέον τιμᾶσθαι; Τὸν ἀδικούμενον καὶ βίαν παθόν- 10 τα, οὐχὶ κολάζεσθαι, ἀλλὰ τιμᾶσθαι χρή· ἡμεῖς δὲ καὶ ἀδικούμεθα καὶ τιμωρίαν ὑπομένομεν. Τί τούτου γένοιτ' ἂν ἀλογώτερον, ὑπὲρ ὧν κακῶς πάσχοντες ὠθισθέντες πρὸς κακίαν, ὑπὲρ τούτων καὶ τιμωρίαν δίδοναι; Ἐποίησεν ἀνδροφόνον ἢ εἰμαρμένη καὶ τὴν ψυχὴν ἀπαιτεῖ ἀνθ' ὧν ὑπήκουσεν αὐτῇ· τί τούτου βλαβερώτερον 15 δόγμα γένοιτο ἂν; Ὡσπερ ἂν εἴ τις εἰς τὸ βάραθρον ὠθήσας καὶ καταλαβὼν τὸν κρημνισθέντα, πάλιν τιμωρίαν ἀπαιτοῖ τούτων ἔνεκεν· ἢ ὡσπερ ἂν εἴ τις βαρβάρῃ δεσποίνῃ παραδοῦς αἰκίζεσθαι καὶ μυρίοις περιβαλεῖν κακοῖς, τὸν παραδεδομένον ὑπὲρ τῆς δουλείας καὶ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀπαιτοῖ τιμωρίαν. Ἄρα τι γένοιτο ἂν 20 τούτου ἀλογώτερον, εἶπέ μοι, ἢ ἀθλιώτερον τοῦ γένους τούτου;

Εἰ ταῦτα τοιαῦτα καὶ ἐχθροὶ μὲν καὶ πολέμιοι τοῖς αὐτῶν πολεμίοις ἴσασι συγγινώσκειν, ὅταν ἄκοντες καὶ μὴ βουλόμενοι πράττωσιν τι τῶν χαλεπωτάτων αὐτοῖς, ἢ δὲ εἰμαρμένη τοῖς ὑπηκόοις καὶ πάντα πειθομένοις, μᾶλλον δὲ κατηναγκασμένοις, οὐκ εἴσεται 25 συγγνώμην, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν αὐτοὺς κατηνάγκασε πράττειν, ὑπὲρ τῶν αὐτῶν αὐτοὺς ἀπαιτεῖ δίκην, ποῖος φωρυτός, ποῖος λαβύρινθος, ποῖα ζάλη ταύτην μιμήσεται τὴν σύγχυσιν, εἶπέ μοι; Οὐκ ἤρκεσέ μοι τρόπος εἰς ἀδικίας, ὅτι μηδὲν ἀμαρτῶν εἰς κακίαν ἐμβέβλημαι καὶ ὅτι ἕτερος μηδὲν κατορθώσας ἀγαθὸς γίνεται καὶ τιμῆς ἀπο- 30 λαύει· οὐκ ἀρκεῖ αὕτη μόνη ἢ ἀδικία, ὅτι ἀπλῶς καὶ ἀλόγως καὶ

σ' ἄλλους δίνουμε τὶς εὐχῆς μας;

2. Βλέπεις σὲ ποῖο παραλογισμὸ μᾶς ὠδήγησε ὁ λόγος γιὰ τὴν εἰμαρμένη; Κανεὶς δὲν εἶναι σῶφρονας, κανεὶς δὲν εἶναι ἀκόλαστος, κανεὶς δὲν εἶναι πλεονέκτης, κανεὶς δὲν εἶναι δίκαιος. Ἐξέλειπε καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία καὶ μάταια βρεθήκαμε στὴν παροῦσα ζωὴ, ἢ καλύτερα ὄχι μάταια, ἀλλὰ καὶ γιὰ κακό. Γιατί, πῶς δὲν εἶναι παράλογο νὰ ὠθούμαστε στὴν κακία ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς μοίρας, καὶ πάλι ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς ἴδιας τῆς μοίρας νὰ τιμωρούμαστε μὲ τὴν πιὸ χειρότερη τιμωρία, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ἐλεύμαστε, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ταλανιζώμαστε, καὶ ἐπίσης μισούμαστε καὶ τιμωρούμαστε, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ τιμώμαστε; Ἐκεῖνος ποὺ ἀδικεῖται καὶ παθαίνει κάτι μὲ τὴ βία, δὲν πρέπει νὰ τιμωρῆται, ἀλλὰ νὰ τιμᾶται· ἐμεῖς ὅμως καὶ ἀδικούμαστε καὶ τὴν τιμωρία ὑπομένουμε. Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξη πιὸ παράλογο ἀπὸ αὐτό, ὅταν, γιὰ ἐκεῖνα ποὺ ὑποφέρουμε ἐπειδὴ μᾶς ἔπρωξε ἡ μοῖρα πρὸς τὸ κακό, γι' αὐτὰ καὶ τιμωρούμαστε; Ἐκαμε ἡ εἰμαρμένη κάποιον ἀνθρωποκτόνο, καὶ ἔναντι τῆς ὑπακοῆς του σ' αὐτὴν ζητεῖ τὴν ψυχὴ του. Ποῖο δόγμα θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξη βλαβερώτερο ἀπὸ αὐτό; Ὅπως ἀκριβῶς, ἂν κάποιος, σπρώχνοντας στὸ βάραθρο ἕναν ἄλλον καὶ συλλαμβάνοντας μετὰ αὐτὸν ποὺ τὸν ἔρριξε στὸν γκρεμό, ζητεῖ πάλι νὰ τὸν τιμωρήσῃ γιὰ τὸ ὅ,τι τὸν ἔσπρωξε. Ἡ ὅπως ἂν κάποιος, ποὺ παρέδωσε σὲ βάρβαρη κυρία ἕναν ἄλλο γιὰ νὰ τὸν βασανίσῃ καὶ νὰ τοῦ προξενήσῃ ἄπειρα κακά, ἀπαιτῆ στὴ συνέχεια γιὰ τὴ δουλεία αὐτὴ καὶ τὴν αἰχμαλωσία καὶ νὰ τιμωρηθῆ αὐτός. Πές μου, τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξη ἄραγε πιὸ παράλογο ἀπὸ αὐτὸ ἢ πιὸ ἄθλιο ἀπὸ τὸ γένος αὐτό;

Ἄν αὐτὰ εἶναι τέτοια, καὶ οἱ ἐχθροὶ καὶ οἱ πολέμιοι γνωρίζουν νὰ συγχωροῦν τοὺς ἐχθρούς τους, ὅταν κάμνουν σ' αὐτοὺς χωρὶς νὰ τὸ θέλουν κάτι ἀπὸ τὰ πάρα πολὺ φοβερά, ἐνῶ ἡ εἰμαρμένη ὄχι μόνο δὲν δίνει συγγνώμη στοὺς ὑπηκόους της, ποὺ εἶναι πάντοτε ὑπάκουοι, ἢ καλύτερα ποὺ ἐξαναγκάζονται νὰ ὑπακούουν, ἀλλὰ καὶ ζητεῖ τὴν τιμωρία τους γιὰ ὅσα τοὺς ἐξανάγκασε νὰ πράξουν, ποιὸς βόρβορος, ποιὸς λαβύρινθος, ποιά ζάλη, πές μου, θὰ μιμηθῆ τὴ σύγχυση αὐτὴ; Δὲν μοῦ ἦταν ἀρκετὸς ὁ ἕνας τρόπος ἀδικίας, τὸ ὅτι χωρὶς νὰ ἀμαρτήσω ἔχω ριφθῆ στὴν κακία, καὶ ὅτι ἄλλος, χωρὶς νὰ κατῶρθωσε τίποτε, γίνεται καλὸς καὶ ἀπολαμβάνει καὶ τιμὴ, δὲν ἀρκεῖ αὐτὴ μόνο ἡ ἀδικία, τὸ ὅτι ἔτσι ἀπλὰ καὶ παρά-

ἐμὲ κακὸν ἐποίησε καὶ ἐκεῖνον καλόν, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν προστίθησι
 καὶ οὐδὲ τὴν τῶν ἀνθρώπων δικαιοκρισίαν μιμεῖται· ἀλλ' οἱ μὲν
 ἄνθρωποι, οὕτω φιλόανθρωποι καὶ ἡμεροί, ὡς διαιρεῖν τὰ ἀκούσια
 τῶν ἐκουσίων· ἡ δὲ τὰ ἀνθρώπινα διοικοῦσα ἐριννύς τις καὶ δαί-
 5 μων πονηρός, οὕτω πάντα συγχεῖ. Εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστι Θεὸς ὁ ταῦ-
 τα ἐφορῶν, ἐλέγχεται μὲν ὁ λόγος ἐτέρωθεν. Οὐ γὰρ δυνατὸν ἐν εὐ-
 ταξίᾳ τοσαύτῃ πρόνοιαν μὴ εἶναι. Πλὴν εἰ μὲν οὐκ ἔστι Θεός, πῶς
 ὄλως ταῦτα συνέστηκεν; εἰ δέ ἐστι, πῶς ταῦτα περιορᾷ; Εἰ μὲν γὰρ
 αὐτὸς ἐποίησεν, ὄρα τὴν ἀσέβειαν καὶ τῆς βλασφημίας τὴν ὑπερβο-
 10 λήν· εἰ δὲ οὐκ ἐποίησε, γενόμενα δὲ περιορᾷ, πάλιν οὐκ ἔλαττον
 τοῦ προτέρου τὸ ἔγκλημα. Ὅρᾳς πῶς πανταχόθεν στενοχωρεῖται ὁ
 διάβολος, συναυάνων τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν κατὰ τοῦ Δεσπότητος
 μανίαν;

Βούλει με πείσαι, ὅτι εἰμαρμένη πείθη καὶ νομίζεις εἶναί τι
 15 δόγμα; Μὴ ἐγκάλει μοιχευομένη γυναικί, μηδὲ πλησθῆς θυμοῦ,
 μηδὲ εἰς κριτήριον δικαστοῦ ἀγάγῃς τὸν μοιχόν. Ἐὰν ἴδῃς τοῖχον
 διορυττόμενον, μὴ ἐπιλάβῃ τοῦ διορυττοντος, μηδὲ ἀπαιτήσῃς δί-
 κην· οὐ γὰρ ἐκὼν τοῦτο ἐποίησε, καθὼς σὺ φῆς. Ἀμέλησον τῶν
 σουτοῦ πάντων· πάντως γὰρ ἤξει σοι τὰ τῆς εἰμαρμένης· ρῖψον
 20 ὅσον ἔχεις χρυσίον· ἀμέλησον οἰκιῶν, ἀγορῶν, ἀνδραπόδων· οὐδὲν
 ἀπὸ τῆς ραθυμίας τῆς σῆς ἢ τῆς εἰμαρμένης ραθυμία παραβλαβή-
 σεται. Ἄλλ' οὐκ ἀνέξῃ τούτων οὐδέν, ὡς ἔργῳ πεισθεῖς, ὅτι κατέ-
 γνωκας τῶν δογμάτων τῆς εἰμαρμένης. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐν ταῖς
 ἀμαρτίαις αὐτὴν προβάλλῃ, πανταχοῦ κατεγνωκώς; Ὅρᾳς ὅτι οὐ-
 25 δαμόθεν τὸ δόγμα τοῦτο εἰσενήνεκται, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ραθυμίας καὶ
 ὀλιγωρίας καὶ τοῦ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἐκλελύσθαι
 πόνους. Εἰ γένεσις ἐστὶ, κρίσις οὐκ ἔστιν· εἰ γένεσις ἐστὶ, πίστις
 οὐκ ἔστιν· εἰ γένεσις ἐστὶ, Θεὸς οὐκ ἔστιν· εἰ γένεσις ἐστὶν, πάντα
 μάτην, πάντα εἰκῆ καὶ ποιοῦμεν καὶ πάσχομεν· οὐκ ἔστιν ἔπαινος,

λογα καὶ ἐμένα μὲ ἔκαμε κακό, καὶ ἐκεῖνον καλόν, ἀλλὰ προσθέτει καὶ ἄλλη ἀδικία, καὶ δὲν μιμεῖται οὔτε τὴν δικαιοκρισία τῶν ἀνθρώπων. Καὶ οἱ ἄνθρωποι βέβαια εἶναι τόσο φιλόανθρωποι καὶ ἡμεροί, ὥστε νὰ ξεχωρίζουν τὰ ἐκούσια ἀπὸ τὰ ἀκούσια, ἐνῶ αὐτῇ, διοικῶντας τὰ ἀνθρώπινα σὰν κάποια ἐριννύδα καὶ δαίμονας πονηρός, τόσο πολὺ συγχύζει τὰ πάντα. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ὑπάρχη Θεός, ὁ ὁποῖος ἐποπτεύει τὰ πάντα, ἡ γνώμη αὐτῇ ἀποδεικνύεται ὡς ἀβάσιμη καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατό, τῇ στιγμῇ πού ὑπάρχει τόση τάξη, νὰ μὴ ὑπάρχη πρόνοια. Πλὴν ὅμως ἂν δὲν ὑπάρχη Θεός, πῶς ἔγιναν ὅλα αὐτά; καὶ ἂν ὑπάρχη, πῶς τὰ παραβλέπει αὐτά; Γιατί, ἂν τὰ δημιούργησε αὐτός, πρόσεχε τὴν ἀσέβεια καὶ τὴν ὑπερβολικὴ βλασφημία· ἂν δὲν τὰ δημιούργησε, ἀφοῦ ὅμως δημιουργήθηκαν τὰ παραβλέπει, πάλι τὸ ἔγκλημα δὲν εἶναι μικρότερο ἀπὸ τὸ προηγούμενο. Βλέπεις πῶς ἡ θέση τοῦ διαβόλου γίνεται ἀπὸ παντοῦ δύσκολη, στὴν προσπάθειά του νὰ σπρώξῃ τοὺς ἀνθρώπους στὴ μανία ἐναντίον τοῦ Κυρίου;

Θέλεις νὰ μὲ πείσης, ὅτι πιστεύεις στὴν εἰμαρμένη καὶ νομίζεις ὅτι εἶναι αὐτῇ κάποιο δόγμα; Μὴ κατηγορῆς γυναῖκα πού μοιχεύει οὔτε νὰ κυριευθῆς ἀπὸ θυμὸ οὔτε νὰ ὀδηγήσης στὸ δικαστήριο τὸν μοιχό. Ἄν δῆς ν' ἀνοίγεται τρύπα στὸν τοῖχο, μὴ συλλάβῃς τὸν διαρρήκτη οὔτε νὰ ζητήσης τὴν τιμωρία του· γιατί, ὅπως λὲς ἐσύ, δὲν τὸ ἔκαμε μὲ τὴ θέλησή του. Παραμέλησε ὅλα τὰ δικά σου· γιατί ὅπωςδήποτε θὰ συμβοῦν τὰ ὅσα ὀρίζει ἡ εἰμαρμένη. Πέταξε ὅσο χρυσάφι ἔχεις, παραμέλησε τὶς ὑποθέσεις τοῦ σπιτιοῦ, τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν δούλων σου· γιατί ἡ ἀδιαφορία τῆς εἰμαρμένης καμμιὰ βλάβη δὲν θὰ πάθῃ ἀπὸ τὴ δική σου ἀδιαφορία. Ἄλλ' ὅμως δὲν θὰ ἀνεχθῆς τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτά, γιατί, πεισθεὶς ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, κατεδίκασες τὰ δόγματα τῆς εἰμαρμένης. Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν νὰ τὴν ὑποστηρίξῃς καὶ ν' ἀμαρτάνῃς, ἀφοῦ σ' ὄλες τὶς περιπτώσεις τὴν ἔχεις καταδικάσει; Βλέπεις ὅτι τὸ δόγμα αὐτὸ δὲν ἔχει εἰσαχθῆ ἀπὸ πούθεν ἀλλοῦ, παρὰ ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία, τὴν ἀμέλεια καὶ ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψη τῶν κόπων γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς. Ἄν ὑπάρχη εἰμαρμένη, δὲν ὑπάρχει κρίση· ἂν ὑπάρχη εἰμαρμένη, δὲν ὑπάρχει πίστη· ἂν ὑπάρχη εἰμαρμένη, δὲν ὑπάρχει Θεός· ἂν ὑπάρχη εἰμαρμένη, δὲν ὑπάρχει ἀρετὴ, δὲν ὑπάρχει κακία· ἂν ὑπάρχη εἰμαρμένη, ὅλα ἄδικα καὶ ἀνώφελα τὰ κάμνουμε καὶ τὰ ὑπομέ-

οὐκ ἔστι ψόγος, οὐκ ἔστιν αἰδώς, οὐκ ἔστιν αἰσχύνη, οὐκ εἰσι νόμοι, οὐκ εἰσι δικαστήρια.

3. Πόθεν οὖν ὁ δεῖνα πλουτεῖ, φησί, πόθεν ἕτερος πένεται; Μάλιστα μὲν εἰ καὶ τοὺς λόγους ἀγνοοῦμεν, ἔδει μένειν ἐπὶ τῆς
5 ἀγνοίας, ἀλλὰ μὴ ἕτερον δόγμα πονηρὸν ἀναλαμβάνειν. Βέλτιον γὰρ ἀγνοεῖν καλῶς, ἢ εἰδέναι κακῶς· τὸ μὲν γὰρ οὐκ ἔχει κατηγορίαν, τὸ δὲ ἀπεστέρηται συγγνώμης. Πλὴν ἀλλὰ καὶ νῦν δῆλον ἡμῖν γέγονε διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, πόθεν ὁ μὲν πλουτεῖ, ὁ δὲ πένεται· ἢ γὰρ πατρῶον παραλαβὼν κληρὸν ἢ ἐμπορίᾳ καὶ καπηλείᾳ χρησά-
10 μενος ἢ τὰ ἐτέρων ἀρπάσας καὶ βιασάμενος ἢ γάμῳ χρησάμενος εὐπόρῳ ἢ γεωργίᾳ ἢ τέχνῃ ἢ ἐτέρῳ τινὶ τοιούτῳ. Καὶ πολλοὶ τοῦ πλουτεῖν τρόποι, οἱ μὲν δίκαιοι, οἱ δὲ ἄδικοι. Οὕτω δὴ καὶ τοῦ πένεσθαι· ἢ γὰρ ἐπηρεασθεῖς ἢ συκοφαντηθεῖς ἢ πλεονεκτηθεῖς ἢ καταφαγῶν ἢ ἀργίᾳ συζῶν ἢ ἀνοίᾳ ἢ ἐτέρῳ τινὶ τρόπῳ· πολλοὶ γὰρ
15 τοῦ γενέσθαι πένητα τρόποι. Καὶ τίνος ἕνεκεν, φησὶν, ὁ δεῖνα πόρνας τρέφων καὶ παρασίτους καὶ κόλακας καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἐπηρεάζων πράγμασι καὶ τὸν ὑγρὸν τοῦτον καὶ διαλελυμένον βίον ζῶν, καθάπερ ἐκ πηγῶν ἐπιρρέοντα ἔχει τὰ χρήματα, ἕτερος ἐπιεικείᾳ καὶ σωφροσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ταῖς ἄλλαις συζῶν ἀρεταῖς,
20 οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας εὐπορεῖ τροφῆς; Ὅτι ὁ μὲν ἔστι καλὸς καὶ τὸν ἐπίπονον τῆς ἀρετῆς αἰρεῖται βίον, ὁ δὲ κακὸς καὶ τὴν διαρρέουσαν καὶ διαλελυμένην ἀνεδέξατο τῆς κακίας ὁδόν.

Τίνος οὖν ἕνεκεν ὁ μὲν κακὸς πλουτεῖ, πένεται δὲ ὁ ἀγαθός; Ἴνα καὶ οὗτος μείζονα λάβῃ τὸν στέφανον, ἂν ὑπομείνῃ καὶ τὴν
25 καρτερίαν ἐνέγκῃ, κάκεινος μείζω τὴν κόλασιν καὶ τὴν τιμωρίαν, ἂν μὴ μεταβάληται καὶ γένηται βελτίων καὶ τὸν Δεσπότην ἐπιγινῶ τὸν ἑαυτοῦ. Αἱ γὰρ ἀνέσεις αἱ παρὰ τοῦ Θεοῦ διδόμεναι, μένοντας κακοὺς μᾶλλον βαροῦσι· καὶ ἢ ἀφθονία ἢ παρ' αὐτοῦ τοῖς μὴ

νουμε. Δὲν ὑπάρχει ἔπαινος, δὲν ὑπάρχει κατάκριση, δὲν ὑπάρχει σεβασμός, δὲν ὑπάρχει ντροπή, δὲν ὑπάρχουν νόμοι, δὲν ὑπάρχουν δικαστήρια.

3. Ἄπο ποῦ λοιπόν, λέγει, ὁ τάδε πλουτίζει καὶ ἀπο ποῦ ὁ ἄλλος ὑποφέρει ἀπο τὴν πείνα; Βέβαια, κι ἂν ἀκόμη δὲν γνωρίζαμε τὴν αἰτία, θὰ ἦταν προτιμότερο νὰ μένουμε στὴν ἄγνοια καὶ ὄχι νὰ δεχώμαστε ἄλλο δόγμα πονηρό. Εἶναι προτιμότερη ἡ ἄγνοια ἢ καλή, παρὰ ἡ γνώση ἢ κακή. Γιατὶ τὸ πρῶτο δὲν ἐπισύρει κατηγορία, ἐνῶ τὸ δεύτερο στερεῖται συγγνώμης. Πλὴν ὁμως μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ μᾶς ἔγινε τώρα φανερό γιὰ ποιό λόγο ὁ ἕνας πλουτίζει καὶ γιὰ ποιό λόγο ὁ ἄλλος ὑποφέρει ἀπο πείνα. Πλουτίζει δηλαδὴ ἢ ἐπειδὴ κληρονόμησε πατρικὴ περιουσία ἢ ἐπειδὴ ἄσκησε μεγαλεμπόριο ἢ μικρεμπόριο ἢ ἐπειδὴ ἄρπαξε μὲ τὴ βία ξένη περιουσία ἢ ἐπειδὴ ἔκαμε γάμο πλούσιο ἢ ἐπειδὴ ἀσχολεῖται μὲ τὴ γεωργία ἢ μὲ κάποια τέχνη ἢ μὲ κάποιο ἄλλο παρόμοιο. Καὶ εἶναι πολλοὶ οἱ τρόποι τοῦ νὰ πλουτίση κανεὶς, ἄλλοι ἀπο τοὺς ὁποίους εἶναι δίκαιοι καὶ ἄλλοι ἄδικοι. Τὸ ἴδιο βέβαια συμβαίνει καὶ μὲ τὶς αἰτίες τῆς φτώχειας. Εἶναι δηλαδὴ κανεὶς φτωχὸς ἢ ἐπειδὴ ἔπαθε κάποια ζημιὰ ἢ ἐπειδὴ συκοφαντήθηκε ἢ ἐπειδὴ ἀδικήθηκε ἢ ἐπειδὴ κατέφαγε τὴν περιουσία του ἢ ἐπειδὴ συζῆ μὲ τὴν ἀργία ἢ ἀπο ἀφροσύνη ἢ γιὰ κάποια ἄλλη αἰτία. Γιατὶ εἶναι πολλοὶ οἱ τρόποι τοῦ νὰ γίνῃ κανεὶς φτωχὸς. Καὶ γιὰ ποιό λόγο, λέγει, ὁ τάδε, ἂν καὶ τρέφει πόρνες καὶ παρασίτους καὶ κόλακες καὶ προξενεῖ βλάβες στὰ ξένα πράγματα καὶ ζῆ τὴν ἔκλυτη αὐτὴ καὶ διεφθαρμένη ζωὴ, ἔχει τὰ χρήματα νὰ τρέχουν σὰν ἀπο κάποια πηγὴ, ἐνῶ κάποιος ἄλλος, ποὺ ζῆ μὲ ἐπιείκεια καὶ σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη καὶ μὲ κάθε ἄλλη ἀρετὴ, νὰ μὴν ἔχη οὔτε τὴν ἀναγκαία τροφή; Γιατὶ ὁ ἕνας, ἐπειδὴ εἶναι καλὸς, προτιμᾷ τὴν ἐπίπονη ζωὴ τῆς ἀρετῆς, ἐνῶ ὁ ἄλλος, ἐπειδὴ εἶναι κακὸς, ἀκολούθησε τὸν ὀλισθηρὸ καὶ διεφθαρμένο δρόμο τῆς κακίας.

Γιὰ ποιό λόγο λοιπόν ὁ κακὸς πλουτεῖ, ἐνῶ ὁ καλὸς ὑποφέρει ἀπο τὴ πείνα; Γιὰ νὰ λάβῃ ὁ φτωχὸς μεγαλύτερο στεφάνι, ἂν βέβαια δείξῃ ὑπομονὴ καὶ ὑποφέρῃ τὴ φτώχεια του μὲ καρτερία, καὶ ὁ πλούσιος μεγαλύτερη τὴν κόλαση καὶ τὴν τιμωρία, ἂν δὲν ἀλλάξῃ καὶ γίνῃ καλύτερος καὶ ἀναγνωρίσῃ τὸν Κύριό του. Γιατὶ οἱ ἀνέσεις ποὺ δίνονται ἀπο τὸν Θεό, ἐπιφέρουν μεγαλύτερο βᾶρος σ' ἐκείνους ποὺ παραμένουν κακοί, καὶ ἡ ἀφθονία ποὺ δίνεται ἀπ' αὐτὸν

χρωμένοις εἰς δέον αὐτῇ προσθήκη γίνεται κατηγορίας. Οὕτως οὖν
 αἱ θλίψεις καὶ αἱ στενοχωρίαι ἀγαθῶν, προσθήκη στεφάνων, κἄν
 παραπέσωσι. Ἔστι μετρία γοῦν τις συγγνώμη· οὐ γὰρ ἀπλῶς τὰ
 ἁμαρτήματα κρίνεται, ἀλλ' ἐτέρως ὁ πλούσιος, ἐτέρως ὁ πέννης· ὁ
 5 μὲν μετὰ συγγνώμης, ὁ δὲ χωρὶς συγγνώμης. Οἶον, ἔστω κλέπτης
 καὶ φιλότιμος, πλούσιος καὶ πέννης, ὁ μὲν εἰ καὶ ψυχρὰν, ἀλλ' ὅμως
 ἔχει τινὰ καταφυγὴν, τὴν ἀπὸ τῆς πενίας ἀνάγκην, ὁ δὲ οὐδὲ μίαν
 εὐπρόσωπον ἢ εὐλογον ἔχει καταφυγὴν· ὥστε ὅσον ἐλαττοῦται ὁ
 πέννης κατὰ τὸν παρόντα βίον, τοσοῦτον πλεονεκτεῖ κατὰ τὸν μέλ-
 10 λοντα ἐν κατορθώμασι καὶ ὁ πλούσιος ἐν ἁμαρτήμασι. Μὴ τοίνυν
 νομίσης ἀδικεῖσθαι τὸν πέννητα, μηδὲ πλέον ἔχειν τὸν πλούσιον.
 Καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν κακῶν, ὅσοι περ ἂν ἐνταῦθα δῶσι δίκην, ἢ
 τὸ πᾶν ἀπενίσταντο ἢ ἐλάττονα διδῶσιν ἐκεῖ τιμωρίαν, ὡς ἐνταῦθα
 μεγάλων κακοπαθειῶν δίκην ὑποστάντες· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀγα-
 15 θῶν, οἱ μὲν ἐνταῦθα ἀπολαύοντες τιμῆς καὶ μένοντες πονηροί, ἐφό-
 διον κολάσεως ἔχουσι τὴν τιμὴν.

Ὅρα γ' οὖν ὁ Θεὸς πῶς πανταχοῦ τοῖς κακοῖς τὰς ἐνταῦθα
 ὄνειδίζει τιμᾶς· «ἔδωκά σοι πάντα τὰ τοῦ Κυρίου σου»· καὶ πάλιν
 τοῖς ἱερεῦσιν ἐπὶ τοῦ Ἡλὶ τὴν τιμὴν· καὶ ἀλλαχοῦ, «ἔδωκα ὑμῖν ἐκ
 20 τῶν νεανίσκων ὑμῶν εἰς προφήτας καὶ ἐκ τῶν υἰῶν ὑμῶν εἰς
 ἀγιασμόν»· καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἐρήμου πανταχοῦ προστίθησιν. Ὡστε,
 ὅταν ἴδῃς τὸν πλουτοῦντα ἀδικοῦντα, πλεονεκτοῦντα, ἀρπάζοντα,
 διὰ τοῦτο μάλιστα αὐτὸν στέναξον, ἐπειδὴ πλούσιος ὢν ταῦτα
 ποιεῖ· μείζονα γὰρ δίδωσι τιμωρίαν. Ὅταν ἴδῃς πέννητα πολλὴν τοῦ
 25 δικαίου ποιούμενον πρόνοιαν, διὰ τοῦτο μάλιστα αὐτὸν θαύμασον,
 ὅτι μετὰ πενίας τοιοῦτός ἐστιν. Ἄν ταῦτα ἢ παρὰ σοὶ διηκριβωμέ-
 να, οὐδέποτε ἐπὶ τοῖς γενομένοις ταραχθήσῃ πράγμασιν, ἂν πρὸς τὰ
 μέλλοντα βλέπῃς, ἂν μηδὲν εἶναι νομίσης τὰ παρόντα, ἂν ἐκεῖνα
 ἐλπίσης ἀεὶ, ἂν τούτων σαυτὸν ἀποστήσῃς. Γένοιτο δὲ πάντων
 30 ἡμᾶς τῶν ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι Χριστοῦ. Ἀμήν.

1. Β' Βασιλ. 12,8.

2. Ἀμώς 2,11.

αὐξάνει τὴν κατηγορία σ' ἐκείνους πού δὲν τὴν χρησιμοποιοῦν ὅπως πρέπει. Ἔτσι λοιπὸν οἱ θλίψεις καὶ οἱ στενοχώριες τῶν ἀγαθῶν προσθέτουν στεφάνια, κι ἂν ἀκόμη κάποτε αὐτοὶ παραπέσουν. Βέβαια ὑπάρχει κάποια σχετικὴ συγγνώμη. Γιατὶ δὲν κρίνονται τὰ ἀμαρτήματα μὲ κάποιο γενικὸ τρόπο, ἀλλὰ ἀλλιῶς κρίνεται ὁ πλούσιος καὶ ἀλλιῶς ὁ φτωχός. Ὁ φτωχός κρίνεται μὲ συγγνώμη, ἐνῶ ὁ πλούσιος χωρὶς συγγνώμη. Γιὰ παράδειγμα. Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι ὑπάρχει ἓνας κλέφτης καὶ ἓνας φιλότιμος, ὁ ἓνας πλούσιος καὶ ὁ ἄλλος φτωχός. Ὁ φτωχός ἔχει, ἔστω καὶ ψυχρό, κάποιο καταφύγιο, τὴν ἀνάγκη πού προέρχεται ἀπὸ τὴ φτώχεια, ἐνῶ ὁ πλούσιος δὲν ἔχει κανένα εὐπρόσωπο ἢ εὐλόγο καταφύγιο. Ὡστε, ὅσο πιὸ κατώτερος γίνεται ὁ φτωχός στὴ ζωὴ αὐτή, τόσο πιὸ πολὺ θὰ ὑπερέχει σὲ κατορθώματα στὴ μέλλουσα ζωὴ, ἐνῶ ὁ πλούσιος σὲ ἀμαρτήματα. Μὴ νομίσης λοιπὸν ὅτι ἀδικεῖται ὁ φτωχός, οὔτε ὅτι ὁ πλούσιος πλεονεκτεῖ ἔναντι αὐτοῦ. Ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς κακοὺς· ὅσοι δηλαδὴ τιμωρηθοῦν ἐδῶ, ἢ καθάρισαν ὅλες τὶς ἀμαρτίες τους, ἢ δέχονται ἐκεῖ μικρότερη τιμωρία, ἐπειδὴ ἐδῶ τιμωρήθηκαν μὲ πολλὰ κακοπαθήματα. Ἔτσι καὶ μὲ τὰ ἀγαθὰ· ἐκεῖνοι πού ἀπολαμβάνουν ἐδῶ τιμὴ καὶ παραμένουν πονηροί, ἔχουν τὴν τιμὴ σὰν ἐφόδιο τιμωρίας.

Πρόσεχε λοιπὸν πῶς ὁ Θεὸς παντοῦ ἀνειδίζει τοὺς κακοὺς γιὰ τὶς ἐδῶ τιμές· «σοῦ ἔδωσα ὅλα τὰ ἀγαθὰ τοῦ Κυρίου σου»¹. Ἐπίσης καὶ τοὺς ἱερεῖς στὶς ἡμέρες τοῦ Ἡλὶ τοὺς ὀνειδίζει γιὰ τὴν τιμὴ. Καὶ ἀλλοῦ· «σᾶς ἔδωσα προφήτες ἀπὸ τοὺς νεωτέρους σας καὶ διάλεξα ἀπὸ τοὺς υἱούς σας ἐκείνους πού θὰ ἦταν ἀφιερωμένοι σὲ μένα»². Καὶ τὰ ὅσα συνέβηκαν στὴν ἔρημο τὰ ἀναφέρει παντοῦ. Ὡστε, ὅταν δῆς τὸν πλούσιο νὰ ἀδικῇ, νὰ εἶναι πλεονέκτης, νὰ ἀρπάξῃ, γι' αὐτὸ πρὸ πάντων στέναξε γι' αὐτόν, ἐπειδὴ κάμνει αὐτὰ ἐνῶ εἶναι πλούσιος· γιατί θὰ δεχθῆ μεγαλύτερη τιμωρία. Ὅταν δῆς φτωχὸ νὰ δείχνῃ πολλὴ φροντίδα γιὰ τὸ δίκαιο, γι' αὐτὸ πρὸ πάντων θαύμασέ τον, γιατί εἶναι τέτοιος ἂν καὶ εἶναι φτωχός. Ἄν αὐτὰ τὰ ἔχῃς διακρίνει μὲ ἀκρίβεια, ποτὲ δὲν θὰ νιώσης ταραχὴ γιὰ τὰ ὅσα γίνονται, ἂν ἔχῃς τὸ βλέμμα σου στραμμένο πρὸς τὰ μέλλοντα, ἂν θεωρήσης ἓνα τίποτε τὰ παρόντα, ἂν ἐλπίζῃς πάντοτε σ' ἐκεῖνα καὶ ἀπομακρύνῃς τὸν ἑαυτὸ σου ἀπ' αὐτά. Εἶθε νὰ ἐπιτύχουμε ὅλα τὰ ἀγαθὰ μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ

Η ΚΑΤΑ ΓΑΣΤΡΙΜΑΡΓΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Σ'

1. «Φάγωμεν καὶ πίωμεν· αἴριον γὰρ ἀποθνήσκομεν», ἐπὶ τῶν προφητῶν ἦσαν πολλοὶ παρὰ Ἰουδαίοις λέγοντες· ἀλλὰ τὸ μὲν Ἰουδαίους ταῦτα λέγειν, «ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνη αὐτῶν», θαυμαστὸν οὐδέν· τὸ δὲ μετὰ τὴν χάριν καὶ τὴν τῶν πα-
5 ρόντων ὑπεροψίαν πραγμάτων καὶ τὴν τοσαυτὴν τελειότητα καὶ ἀκρίβειαν, εἶναί τινας ἔτι καὶ νῦν, εἰ καὶ μὴ τοῖς ῥήμασι λέγοντας, διὰ δὲ τῶν ἔργων τὸ αὐτὸ τοῦτο βοῶντας, πόσης ἂν εἴη κατηγορίας ἄξιον; Καὶ γὰρ εἰσιν, εἰσὶν ὄντως, οἱ διὰ τοῦτο νομίζοντες εἰς τόνδε παρῆχθαι τὸν βίον, ἵνα τρυφήσαντες καὶ τὴν γαστέρα διαρρήξαντες
10 καὶ τὸ σῶμα πιάναντες, οὕτως ἀπέλθωσι, δαψιλεστέραν τῷ σκώληκι παρασκευάζοντες τράπεζαν τὴν ἐξ οἰκείων σαρκῶν. Καὶ εἴθε τοῦτο μόνον ἦν τὸ δεινόν, ὅτι μάτην καὶ εἰκῆ καὶ εἰς οὐδὲν δέον τὰ παρόντα ἀνήλισκον· καίτοι καὶ τοῦτο χωρὶς ἐγκλημάτων οὐκ ἔστιν, οὐδὲ κατηγορίας. Ὅταν γὰρ τὰ πρὸς τροφήν σώματος
15 παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθέντα ἡμῖν χρήματα καὶ εἰς ἐπικουρίαν τῶν δεομένων, εἰς ἀκολασίαν καὶ ἔβριν καὶ τὴν ἐσχάτην ραθυμίαν καταναλώσωμεν, οὐκ ἀνεύθυνος ἡμῖν ἔσται ἡ κακίστη αὕτη δαπάνη, ἀλλὰ πάντως δώσομεν λόγον καὶ τὸ περὶ τῶν πέντε ταλάντων καὶ δύο καὶ ἐνὸς εἰρημένον καὶ ἐπὶ χρημάτων καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων
20 ἔστιν εἰπεῖν.

Ὅπερ οὖν ἔλεγον, ὅτι μάλιστα μὲν, εἰ καὶ εἰκῆ καὶ μάτην παραγεγόναμεν, οὐδὲ οὕτως ἀνεύθυνος ἡμῖν ἦν ἡ τοιαύτη πρᾶξις· νῦν δὲ χωρὶς τούτου καὶ ἕτερα κείσεται δίκη. Τὸν γὰρ τρυφῆ συζῶντα

ΠΕΡΙ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Η ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΓΑΣΤΡΙΜΑΡΓΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Σ'

1. «Ἄς φᾶμε καὶ ἄς πιοῦμε, γιατί αὔριο πεθαίνουμε»¹, ἔλεγαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν προφητῶν. Ἀλλὰ τὸ νὰ τὰ λένε αὐτὰ οἱ Ἰουδαῖοι, «τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς ἦταν ἡ κοιλιὰ καὶ τὸ καύχημά τους ἡ ἀδιαντροπία τούτους»², δὲν εἶναι καθόλου παράξενο, τὸ νὰ ὑπάρχουν ὅμως μερικοὶ ἀκόμη καὶ σήμερα, μετὰ τὴ χάρη πού ἐλάβαμε καὶ τὴν περιφρόνηση τῶν παρόντων ἀγαθῶν, μετὰ τὴν τόση τελειότητα καὶ ἀκρίβεια, νὰ λένε, ἂν καὶ ὄχι μὲ λόγια, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα τους νὰ διακηρύσσουν αὐτὸ τὸ ἴδιο, πόσης κατηγορίας ἄξιο δὲν θὰ ἦταν; Γιατί ὑπάρχουν, πραγματικὰ ὑπάρχουν μερικοί, πού νομίζουν ὅτι γι' αὐτὸ ἤλθαν στὴ ζωὴ αὐτὴ, ὥστε, ἀφοῦ ζήσουν μέσα στὶς ἀπολαύσεις, γεμίσουν τὴν κοιλιὰ τους μέχρι σκασμοῦ καὶ παχύνουν τὸ σῶμα τους, ἔτσι νὰ φύγουν ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτὴ, προετοιμάζοντας πλουσιώτερη τράπεζα γιὰ τὰ σκουλήκια ἀπὸ τίς δικές τους σάρκες. Καὶ μακάρι αὐτὸ νὰ ἦταν μόνο τὸ κακό, ὅτι δηλαδὴ ξόδευαν ἄσκοπα καὶ ἀνώφελα καὶ ὄχι ἐκεῖ πού ἔπρεπε τὰ παρόντα ἀγαθὰ, ἂν καὶ βέβαια καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἐκτὸς ἐγκλημάτων καὶ κατηγορίας. Γιατί, ὅταν τὰ πράγματα πού μᾶς δόθηκαν ἀπὸ τὸν Θεὸ γιὰ τὴ διατροφή τοῦ σώματος καὶ γιὰ βοήθεια ἐκείνων πού ἔχουν ἀνάγκη, τὰ ξοδεύσουμε σὲ ἀκολασία καὶ σὲ ὕβρη καὶ μὲ τὴν χειρότερη ἀδιαφορία; ἢ κακίστη αὐτὴ δαπάνη δὲν θ' ἀποβῆ γιὰ μᾶς ἀνεύθυνη, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε θὰ λογοδοτήσουμε, καὶ ἐκεῖνο πού ἔχει λεχθῆ σχετικὰ μὲ τὰ πέντε καὶ τὰ δύο καὶ τὸ ἓνα τάλαντο, αὐτὸ εἶναι δυνατό νὰ λεχθῆ καὶ γιὰ τὰ χρήματα καὶ γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα.

Ὅπως λοιπὸν ἔλεγα, κι ἂν ἀκόμη βέβαια ἔχουμε ἔλθει στὴ ζωὴ χωρὶς κανένα σκοπό, οὔτε τότε θὰ ἦταν ἀνεύθυνος ἓνας τέτοιος τρόπος ζωῆς, τώρα ὅμως θὰ ὑπάρξῃ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ καὶ ἄλλη

καὶ μελετῶντα μέθην καὶ παρασίτους τρέφοντα καὶ κόλακας, κρε-
 ωφαγία τε καὶ οἰνοποσία διαρρηγνύμενον, πολλάκις καὶ ἄκοντα καὶ
 ἐκόντα ἀνάγκη ἀμαρτάνειν καὶ παρὰ τὸν τοῦ παρόντος τόπου και-
 ρὸν καὶ μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἀναχώρησιν. Καθάπερ γὰρ πλοῖον μείζω
 5 τῆς οἰκείας συμμετρίας τὸ πλῆθος τῶν ἀγωγίμων δεξάμενον, τῷ
 μεγέθει τοῦ φόρτου βαρυνόμενον ὑποβρύχιον γίνεταί, οὕτω καὶ ἡ
 ψυχὴ καὶ τοῦ σώματος ἡμῶν ἢ φύσις, πλείονα τῆς οἰκείας δυνάμε-
 ως δεξαμένη τὰ σιτία, ὑπέραντλος γίνεταί καὶ τὸ βάρος οὐ στέγου-
 σα τῶν ἐπιβληθέντων, εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας καταποντίζεται πέλα-
 10 γος, καὶ κυβερνήτην καὶ ναύτας καὶ πρωρέα καὶ ἐπιβάτας καὶ αὐ-
 τὸν τὸν φόρτον μετὰ πάντων προσαπολλύει. Καθάπερ οὖν ἐπὶ τῶν
 οὕτω διακειμένων πλοίων, οὐ γαλήνη θαλάσσης, οὐκ ἐπιστήμη
 κυβερνήτου, οὐ ναυτῶν πλῆθος, οὐ κατασκευῆς ἐπιτηδειότης, οὐχ
 ὦρα ἔτους εὐκαιρος, οὐκ ἄλλο οὐδὲν τὴν οὕτω χειμαζομένην ὀνί-
 15 νησι ναῦν· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν τρυφώντων γίνεται· οὐ λογισμῶν
 πλῆθος, οὐ διδασκαλία καὶ παραίνεσις, οὐ νουθεσία καὶ συμβου-
 λία, οὐκ ἄλλο οὐδὲν, οὐ φόβος τῶν μελλόντων, οὐκ αἰδώς, οὐ κα-
 τηγορία τῶν παρόντων, οὐκ ἄλλο οὐδὲν διασῶσαι δύναται τὴν
 οὕτω χειμαζομένην ψυχὴν· ἀλλ' ἐπικρατεῖ πάντων ἡ ἀμετρία, καὶ
 20 ἄκοντα καὶ ἐκόντα λοιπὸν ὑποβρύχιον τὸν τὰ τοιαῦτα νοσοῦντα κα-
 ταφέρουσα καὶ ναυάγιον ἐργαζομένη χαλεπὸν, ὅθεν οὐδὲ ἀνενεγκεῖν
 ῥάδιον.

Καὶ οὐδὲ πρὸς τὰ μέλλοντα καὶ τὰς εὐθύνas τὰς ἐκεῖ, ἀλλὰ
 καὶ πρὸς τὴν παροῦσαν ζωὴν ὁ τοιοῦτος ἄχρηστος γίνεταί καὶ
 25 πρὸς οὐδὲν ἐπιτήδειος, ἀλλὰ πανταχοῦ καταγέλαστος, ἔν τε πολιτι-
 κοῖς, ἔν τε ἰδιωτικοῖς πράγμασι. Κἂν δέοι τι πραχθῆναι τῶν κατε-
 πειγόντων, οὐδὲν προνοητικόν, οὐδὲν οἰκονομικὸν ἔχων εὐρεθήσε-
 ται, πᾶσιν εὐχείρωτος ὢν τοῖς ἐχθροῖς, πᾶσιν ἄχρηστος τοῖς φίλοις
 καὶ τοῖς προσήκουσιν. Οὐκ ἐν κινδύνοις καὶ περιστάσεσιν εὐεπηρέ-
 30 αστος μόνον ὁ τοιοῦτος, οὐκ ἐν γαλήνῃ καὶ ἀδείᾳ ἀφόρητος, ἀλλὰ

τιμωρία. Γιατί ἐκεῖνος πού ζῆ μέσα στις ἀπολαύσεις, καταγίνεται μὲ τὴ μέθη καὶ τρέφει παρασίτους καὶ κόλακες καὶ σκάζει ἀπὸ τὴν κρεωφαγία καὶ τὴν οἰνοποσία, κατ' ἀνάγκη πολλές φορές ἀμαρτάνει καὶ χωρὶς τὴ θέλησή του καὶ μὲ τὴ θέλησή του, καὶ στὸν τόπο ἐκεῖνο πού τρώγει τὴ στιγμή ἐκείνη καὶ πίνει καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ ἐκεῖ. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἓνα πλοῖο, ὅταν δεχθῆ μεγαλύτερο φορτίο ἀπὸ ἐκεῖνο πού μπορεῖ νὰ μεταφέρῃ, βαρύνεται ἀπὸ τὸ μέγεθος τοῦ φορτίου καὶ βυθίζεται, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ καὶ ἡ φύση τοῦ σώματός μας, ὅταν δεχθῆ περισσότερὴ τροφὴ ἀπὸ ἐκείνη πού μπορεῖ νὰ ἀφομοιώσῃ, παραγεμίζει καὶ μὴ μπορώντας νὰ βαστάξῃ τὸ προστεθὲν βάρος καταποντίζεται στὸ πέλαγος τῆς ἀπωλείας, συμπαρασύροντας στὴν ἀπώλεια καὶ τὸν κυβερνήτη καὶ τοὺς ναῦτες καὶ τὸν πρῶρα καὶ τοὺς ἐπιβάτες καὶ τὸ φορτίο μαζί μὲ ὅλα αὐτά. Ὅπως λοιπὸν τὰ πλοῖα πού βρίσκονται σ' αὐτὴ τὴ κατάστασι δὲν τὰ ὠφελεῖ οὔτε ἡ γαλήνη τῆς θάλασσας οὔτε ἡ ἰκανότητα τοῦ κυβερνήτη οὔτε τὸ πλῆθος τῶν ναυτῶν οὔτε ἡ καταλληλότητα τῆς κατασκευῆς οὔτε ἡ καλοκαιρία, οὔτε τίποτε ἄλλο ὠφελεῖ τὸ πλοῖο πού ἀντιμετωπίζει τὴν κακοκαιρία, τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ ἐκείνους πού κάμνουν ζωὴ τρυφηλή. Οὔτε πλῆθος λογισμῶν, οὔτε διδασκαλία καὶ παραίνεσι, οὔτε νοθεσίες καὶ συμβουλές, οὔτε τίποτε ἄλλο, οὔτε ὁ φόβος τῶν μελλόντων οὔτε ἡ ντροπὴ οὔτε ἡ κατηγορία τῶν παραβρισκομένων οὔτε τίποτε ἄλλο μπορεῖ νὰ διασώσῃ τὴν ψυχὴ πού χειμάζεται ἔτσι, ἀλλὰ τὰ ὑπερνικᾶ ὅλα ἡ ἀμετρία καὶ καταβυθίζει τότε ἐκεῖνον πού πάσχει ἀπὸ τὴν νόσο αὐτὴ εἴτε τὸ θέλει εἴτε δὲν τὸ θέλει, προκαλώντας ναυάγιο φοβερό, ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ τὸν ἀνασύρῃ κανεὶς.

Καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς γίνεται ἄχρηστος ὄχι μόνο γιὰ τὰ μέλλοντα καὶ τίς ἐκεῖ εὐθύνες, ἀλλὰ καὶ στὴν παρούσα ζωὴ, καὶ γιὰ τίποτε δὲν εἶναι κατάλληλος, ἀλλὰ παντοῦ εἶναι καταγέλαστος, καὶ στὰ δημόσια καὶ στὰ ἰδιωτικὰ πράγματα. Κι ἂν χρειασθῆ νὰ γίνῃ κάτι ἀπὸ τὰ κατεπείγοντα, θὰ βρεθῆ νὰ μὴν ἔχῃ καμμιά προνοητικὴ οὔτε καὶ διοικητικὴ ἰκανότητα, ἀλλὰ θὰ εἶναι εὐκόλη λεία σ' ὅλους τοὺς ἐχθροὺς του καὶ ἄχρηστος σ' ὅλους τοὺς φίλους καὶ τοὺς συγγενεῖς του. Καὶ ὁ παρόμοιος ἄνθρωπος δὲν παθαίνει εὐκόλα ζημιὰ μόνο κατὰ τοὺς κινδύνους καὶ τίς συμφορές, δὲν εἶναι ἀνυπόφορος σὲ περίοδο γαλήνης καὶ ἡρεμίας, ἀλλὰ καὶ στὶς δυσκολίες λόγῳ τῆς

καὶ ἐν ταῖς δυσκολίαις ὑπὸ τῆς ἀμετρίας ἐκάστῳ τῶν προσπιπτόντων ἔσται ἄχρηστος. Ἐκεῖ μὲν γὰρ αὐτόν, ἐν ταῖς δυσημερίαις λέγω, δειλία καὶ ἀνανδρία καὶ φόβος ἀμετρος καὶ ἀβουλία πολλὴ καθέξει· ἐνταῦθα δὲ θράσος καὶ ραθυμία καὶ ἀκολασία, ἀμετρία 5 καὶ τῦφος καὶ ἀλαζονεία, τῶν προτέρων μᾶλλον δυσχερέστερον παρὰ πᾶσι ποιεῖ. Οὐ γὰρ δὴ μόνον τὰ σώματα τῶν οὕτω διακειμένων καὶ ἀειδῆ καὶ πλαδαρὰ καὶ διάβροχα καὶ δυσωδίας ἀφορήτου πάντοθεν ἔμπλεα γίνεται, ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ πολὺ τοῦ σώματός ἐστιν ἀειδεστέρα, πολλῶ μείζονα ἐκείνου νοσήματα δεξαμένη παρὰ 10 τῆς τρυφῆς. Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα οὐ τὰ κατὰ φύσιν περιττώματα προῖεται μόνον, ἀλλὰ πολλῶ πλεῖον καὶ πανταχόθεν· καὶ γὰρ ὀφθαλμοὶ καὶ ρῖνες καὶ στόματα τῶν ἔνδον ὑπὸ τῆς γενομένης πλημμύρας βαρυνομένων, ἰκμάδος φαυλοτάτης καὶ διαφθορᾶς ἀναπίμπλαται καὶ αὐτὴ τῆς σαρκὸς ἢ φύσις χαυνοτέρα γενομένη τῆς 15 φυσικῆς συμμετρίας, καθάπερ βορβόρων καὶ ἀκαθάρτων τελμάτων πλησθεῖσα, δυσώδης τε ἅμα καὶ ἄχρηστος γίνεται καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκιμος. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ ἡ γῆ ὅταν ὑπὸ τῆς τοιαύτης πλεονεξίας τυραννηθεῖσα τὴν οἰκείαν καὶ ἔμφυτον ἀπολέση θερμότητα, συναπόλλυσιν αὐτῆς καὶ τὴν ἰσχὺν καὶ οὔτε πρὸς 20 ἐργασίαν, οὔτε πρὸς τὴν οἰκείαν γονὴν ἐστιν ἐπιτήδειος.

2. Ἐντεῦθεν δὲ χαλεποῖς καὶ ἀνιάτοις ἀλίσκονται νοσήμασιν οἱ τρυφῇ συζῶντες διηνεκεῖ· καὶ γὰρ τρόμοις καὶ παρέσει καὶ φθόῃ καὶ κορυzaῖς καὶ ποδαλγίαις καὶ χειραλγίαις καὶ ἑτέροις πλείοσιν, ἅπερ ἰατρῶν λέγουσιν παῖδες, ἀλώσιμοι γίνονται. Οὕτως εἰ καὶ μὴ 25 γέεννα ἦν, μηδὲ κόλασις, μηδὲ κατάγνωσις ἐσχάτη παρὰ Θεοῦ, μηδὲ παρὰ ἀνθρώποις μέμψις, μηδὲ ἡ ἄκαιρος δαπάνη, μηδὲ ἕτερα μυρία τὰ ἀπὸ τῆς τρυφῆς ἐγγινόμενα, τοῦτο δὲ μόνον προσῆν, οὐχ ἱκανὸν ἅπαντας ἀποτρέψαι; Δηλητηρίων γὰρ φαρμάκων οὐδὲν ἄμεινον αἱ τοιαῦται διακείσονται τράπεζαι, μᾶλλον δέ, εἰ δεῖ τὸ 30 ἀληθὲς εἰπεῖν, καὶ πολλῶ χειρὸν. Τὰ μὲν γὰρ εὐθέως ἀπήνεγκε τὸν λαβόντα, καὶ τὴν τελευτὴν ἀναισθήτως ἐπήγαγεν, ὡς μηδὲ αὐτῶ τούτῳ λυπῆσαι τὸν ἀποθανόντα· αὐταὶ δὲ ζωὴν μυρίων θανάτων

ἀμετρίας του θὰ εἶναι ἄχρηστος γιὰ ὅ,τιδήποτε τοῦ συμβῆ. Γιατί τότε, κατὰ τις δύσκολες δηλαδή στιγμές, θὰ τὸν κυριεύσει δειλία καὶ ἀνανδρία καὶ φόβος ἄμετρος καὶ μεγάλη ἀβουλία, ἐνῶ τώρα τὸ θράσος, ἡ ἀδιαφορία, ἡ ἀκολασία, ἡ ἀμετρία, ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ἡ ἀλαζονεία τὸν κάμνουν πιὸ δύσκολο σὲ ὄλους ἀπ' ὅ,τι τὰ προηγούμενα. Γιατί βέβαια δὲν γίνονται μόνο τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων ποὺ βρίσκονται σ' αὐτὴ τὴ κατάσταση καὶ ἀειδῆ καὶ πλαδαρὰ καὶ διάβροχα καὶ γεμᾶτα ἀπὸ παντοῦ μὲ δυσωδία ἀφόρητη, ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ τους γίνεται ἀειδέστερη πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὸ σῶμα, ἀφοῦ δέχθηκε ἐξ αἰτίας τῆς τρυφῆς μεγαλύτερα νοσήματα ἀπὸ τὰ τοῦ σώματος. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή τὸ σῶμα δὲν ἀποβάλλει μόνο τὰ φυσικὰ περιττώματα, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα καὶ ἀπὸ παντοῦ. Πραγματικὰ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ οἱ ρῖνες καὶ τὰ στόματα, ὅταν τὰ ἐντὸς τῆς κοιλιᾶς βαρυνθοῦν ἀπὸ τὴν πλυμμύρα αὐτῆ, γεμίζουν ἀπὸ ἓνα ἀπαίσιον καὶ σιχαμερὸ χυμὸ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ φύση τῆς σάρκας ἀφοῦ γίνῃ πιὸ χαινομένη ἀπὸ τὴ φυσικὴ τῆς κατάσταση καὶ γεμίση σὰν ἀπὸ βόρβορον καὶ ἀκάθαρτα τέλματα, γίνεται δυσώδης καὶ συγχρόνως καὶ ἄχρηστη, καθιστάμενη ἔτσι ἀκατάλληλη γιὰ κάθε καλὸ ἔργο. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ γῆ, ὅταν ἐξ αἰτίας τῆς πλεονεξίας αὐτῆς καταπονηθῆ καὶ χάσῃ τὴ δική της ἔμφυτη θερμότητα, χάνει μαζί μ' αὐτὴν καὶ τὴν ἰσχύ της καὶ καθίσταται ἀκατάλληλη καὶ γιὰ τὴν καλλιέργεια καὶ γιὰ τὴ γονιμότητα.

2. Γι' αὐτὸ πᾶσχουν ἀπὸ βαρειᾶς καὶ ἀθεράπευτες ἀρρώστιες ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦν διαρκῶς μέσα στὶς ἀπολαύσεις. Πράγματι ὑποφέρουν ἀπὸ τρόμον, ἀπὸ παράλυση, ἀπὸ φυματίωση, ἀπὸ ρινικοὺς κατάρρους, ἀπὸ ποδαλγίες καὶ χειραλγίες καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα ποὺ ἀναφέρουν οἱ ἰατροί. Ἔτσι, κι ἂν ἀκόμη δὲν ὑπῆρχε γέεννα οὔτε κόλαση οὔτε φοβερὴ καταδίκη ἀπὸ τὸν Θεὸ οὔτε κατάκριση ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους οὔτε ἄσκοπη δαπάνη οὔτε ἀναρίθμητα ἄλλα ποὺ εἶναι συνέπειες τῆς τρυφηλῆς ζωῆς, ἀλλ' ὑπῆρχε αὐτὸ μόνο, δὲν θὰ ἦταν ἀρκετὸ ν' ἀποτρέψῃ ὄλους ἀπὸ τὴν τρυφή; Γιατί τὰ τραπέζια αὐτοῦ τοῦ εἴδους δὲν εἶναι καλύτερα ἀπὸ τὰ δηλητηριώδη φάρμακα, ἢ καλύτερα γιὰ νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, εἶναι πολὺ χειρότερα. Καθόσον τὰ δηλητήρια ἀφαιροῦν ἀμέσως τὴ ζωὴ καὶ προκαλοῦν ἀνεπαίσθητα τὸν θάνατον σ' ἐκεῖνον ποὺ τὰ πῆρε, ὥστε καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον νὰ μὴ τὸν πονέσουν καθόλου, ἐνῶ οἱ ἀπολαύσεις προσφέρουν μιὰ

χαλεπωτέραν ἐπάγουσι τοῖς αὐτὰς περὶ πολλοῦ ποιουμένοις, ζωὴν ἔφην, οὐκ ἔλεεινήν μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰσχρὰν καὶ καταγέλαστον. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάθη πολλοὺς ἔχει τοὺς συναλγοῦντας, ὅσα δὲ ἀπὸ τρυφῆς καὶ μέθης γέγονεν, οὐδὲ βουλομένους τοὺς ὀρῶντας ἀφήσει
 5 συναλγῆσαι τοῖς ὑπ' αὐτῶν χειρωθεῖσιν· ἀλλ' ἢ μὲν ὑπερβολὴ τοῦ κακοῦ πρὸς ἔλεον ἐπικάμπει, ἢ δὲ ὑπόθεσις τοῦ νοσήματος παροξύνει τὸν εἰδότα. Διότι μέσον τι πάθος πάθοιμεν ἂν, οὔτε ἔλεοῦντες αὐτούς· οὐ γὰρ ἀφήσιν αὐτοὺς ἢ αἰτία τῶν δεινῶν· οὔτε ὀργιζόμεθα· οὐ γὰρ ἐπιτρέπει τὸ μέγεθος τῶν δεινῶν, ἀλλὰ μεταξὺ κατηγο-
 10 ρίας καὶ συγγνώμης ἢ στάσις. Οὐ γὰρ ὑπὸ τῆς φύσεως ἐπηρεάσθησαν καθάπερ κάκεῖνοι, οὐδὲ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπεβουλεύθησαν, ἀλλ' αὐτοὶ δημιουργοὶ τῶν νοσημάτων ἑαυτοῖς τούτων ἐγένοντο, ἐκόντας ἑαυτοὺς ριπτοῦντες εἰς τὸ τῶν κακῶν βάραθρον.

Ὡσπερ οὖν τοὺς βρόχους ἀνάπτοντας καὶ τοὺς κατὰ κρημνῶν
 15 ἀφιέντας ἑαυτοὺς καὶ τοὺς διὰ μέσων ξιφῶν ἑαυτοὺς ἀναιροῦντας οὐ σφόδρα οἰκτείρομεν, οὕτως οὐδὲ τούτους. Καίτοι εἰ δεῖ συγγνώμης τυχεῖν, μᾶλλον ἐκεῖνοι τούτων ἂν τύχοιεν, εἰ καὶ αὐτοὶ σφόδρα ἂν εἶεν ἀσύγγνωστοι. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἢ συκοφαντίαις ἢ ζημίαις χρημάτων ἢ προσδοκώμενον κίνδυνον ἢ πληγὰς ἐλπίσαντες ἢ ἕτερόν τινα
 20 караδοκήσαντες φόβον καὶ μειζόνων ἑαυτοὺς κακῶν ἐξαρπάζοντες, ἐπὶ τὴν τῆς τελευτῆς παραμυθίαν καταφεύγουσιν, ὥσπερ εἰς ἄσυλόν τι χωρίον τὸν θάνατον κατατρέχοντες ἢ ὥσπερ εἰς λιμένα τινὰ εὐδίων ἀπὸ τῶν προσδοκωμένων χειμῶνων σπεύδοντες καὶ ἐπειγόμενοι· οὗτοι δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἔχοντες εἰπεῖν, μυρίων βιαίων
 25 θανάτων ζωῆ χαλεπωτέρα παραδιδόασιν ἑαυτούς. Εὐκαιρον οὖν νῦν εἰπεῖν ἐκεῖνο τὸ τοῦ σοφοῦ· «τίς ἐλεήσει ἐπαιοῖδὸν ὀφιόδηκτον καὶ πάντας τοὺς προσάγοντας θηρίοις ἑαυτούς;». Θηρίον γὰρ ἐστὶν ἢ τρυφή, θηρίον χαλεπὸν καὶ ἀτίθασσον, καὶ οὐχ οὕτω σκορπίος ἢ ὄφις τοῖς σπλάγχνοις ἡμῶν ἐγκαθήμενος λυμαίνεται πανταχόσε, ὡς

ζωή χειρότερη ἀπὸ μύριους θανάτους σ' ἐκείνους πὺ ἐπιδίδονται σ' αὐτές, ζωὴ εἶπα, πὺ δὲν εἶναι μόνο ἐλεεινὴ, ἀλλὰ καὶ αἰσχυρὴ καὶ καταγέλαστη. Γιατὶ ὅλα τὰ ἄλλα πάθη ἔχουν πολλοὺς πὺ δείχνουν συμπάθεια πρὸς ἐκείνους πὺ πάσχουν ἀπὸ αὐτά, ὅσα πάθη ὅμως προέρχονται ἀπὸ τὴν τρυφὴ καὶ τὴ μέθη δὲν ἀφήνουν ἐκείνους πὺ βλέπουν αὐτοὺς πὺ ἔχουν περιπέσει σ' αὐτὰ νὰ τοὺς συμπονέσουν, κι ἂν ἀκόμη τὸ θέλουν, ἀλλ' ἢ ὑπερβολὴ βέβαια τοῦ κακοῦ προκαλεῖ τὴ συμπόνια, ἢ αἰτία ὅμως τοῦ νοσήματος ὁδηγεῖ στὴν ἀγανάκτηση ἐκεῖνον πὺ τὴ γνωρίζει. Γιατὶ κυριευόμαστε ἀπὸ κάποιο ἀνάμικτο αἶσθημα· οὔτε δηλαδὴ νιώθουμε συμπόνια πρὸς αὐτοὺς, γιατὶ δὲν τὸ ἐπιτρέπει ἢ αἰτία τῶν δεινῶν, οὔτε ὀργιζόμαστε, γιατὶ δὲν τὸ ἐπιτρέπει τὸ μέγεθος τῶν δεινῶν, ἀλλ' ἢ στάση μας εἶναι μεταξὺ κατηγορίας καὶ συγγνώμης. Γιατὶ δὲν τοὺς προξενήθηκαν τὰ κακὰ ἀπὸ τὴ φύση, ὅπως σ' ἐκείνους, οὔτε ἐπιβουλεύθηκαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' οἱ ἴδιοι ἔγιναν δημιουργοὶ τῶν νοσημάτων τους αὐτῶν, ρίχνοντας μὲ τὴ θέλησή τους τὸν ἑαυτὸ τους στὸ βάραθρο τῶν κακῶν.

Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ δὲν συμπονοῦμε καὶ πολὺ ἐκείνους πὺ βάζουν τὴ θηλειὰ στὸ λαιμό τους ἢ ρίχνουν τὸν ἑαυτὸ τους στὸν γκρεμμὸ ἢ αὐτοκτονοῦν μὲ ξίφος, ἔτσι οὔτε αὐτοὺς. Ἄν καὶ βέβαια, ἂν πρέπει νὰ τύχουν κάποιοι συγγνώμης, ὅπως δὴποτε πρέπει νὰ τύχουν ἐκεῖνοι καὶ ὄχι αὐτοί, ἂν καὶ ἐκεῖνοι εἶναι τελείως ἀσυγχώρητοι. Γιατὶ ἐκεῖνοι εἴτε ἐξ αἰτίας συκοφαντιῶν ἢ ζημιᾶς χρηματικῆς, εἴτε ἐξ αἰτίας ἐπικειμένου κινδύνου εἴτε ἐπειδὴ ἀναμένουν νὰ δεχθοῦν πλήγματα ἢ εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ κάποιο μεγαλύτερο φόβο, θέλοντας ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ μεγαλύτερα κακὰ, καταφεύγουν στὴν παρηγοριὰ τοῦ θανάτου, σπεύδοντας πρὸς τὸν θάνατο σὰν νὰ καταφεύγουν σὲ κάποιο ἥσυχο μέρος, ἢ σὰν νὰ σπεύδουν μὲ βιασύνη σὲ κάποιο ἥσυχο λιμάνι μπροστὰ στὴν ἀναμενόμενη κακοκαιρία. Αὐτοὶ ὅμως, μὴ μπορώντας νὰ ποῦν κάτι τέτοιο, παραδίνουν τοὺς ἑαυτοὺς τους σὲ μιὰ ζωὴ χειρότερη ἀπὸ ἅπειρους βίαιους θανάτους. Εὐκαιρία λοιπὸν νὰ ποῦμε τὰ λόγια ἐκεῖνα τοῦ σοφοῦ· «ποιὸς θὰ νιώσει συμπόνια γιὰ τὸν μάγο πὺ δαγκώνεται ἀπὸ φίδι καὶ γιὰ ὄλους ἐκείνους πὺ παραδίνουν τὸν ἑαυτὸ τους στὰ θηρία;»³. Πραγματικὰ θηρίο εἶναι ἢ τρυφὴ, θηρίο φοβερὸ καὶ ἀτίθασσο, καὶ δὲν καταστρέφει ὁ σκορπιὸς ἢ τὸ φίδι τόσο πολὺ τὰ σπλάγχνα μας ἂν

ἢ τῆς τρυφῆς ἐπιθυμία πάντα ἀνατρέπει καὶ ἀπόλλυσιν. Τοῖς μὲν γὰρ θηρίοις ἐκείνοις μέχρι τοῦ σώματος ἡ ἐπιβουλή· αὕτη δέ, ὅταν ἐγκαθεσθῆ, μετὰ τοῦ σώματος καὶ τὴν ψυχὴν προσαπόλλυσι.

Διόπερ φύγωμεν ἀπ' αὐτῆς, ὡς φρονίμοις λέγω. Εἰ μὲν ἔχει
 5 τι χρηστόν, μὴ ἀνασχώμεθα, μὴ πεισθῶμεν· εἰ δὲ ἀληθῆ τὰ εἰρημέ-
 να καὶ λύμη πάντων ἐστὶ τὸ πρᾶγμα καὶ κατάγελως ἔσχατος, ὑμῶν
 αὐτῶν φείσασθε τῆς τοῦ σώματος ρώσεως, τῆς κατὰ ψυχὴν
 ὑγιείας. Οὐ λέγω πρὸς σκληραγωγίαν ἑαυτοὺς ἀγαγεῖν, ἂν μὴ βου-
 ληθείης· τὸ περιττὸν ἀνέλωμεν, τὸ τῆς χρείας ἔξω περικόψωμεν.
 10 Ποίαν γὰρ συγγνώμην ἔχομεν, ὅταν ἕτεροι μὲν μηδὲ τῆς χρείας
 ἀπολαύωσι κύριοι ὄντες, ἡμεῖς δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν χρείαν ὀδεύωμεν;
 Ὅρος ἡμῖν ἔστω τρυφῆς τὸ μὴ βλάπτειν, τὸ παῦσαι πεινῶντας
 χωρὶς βλάβης δυνάμενον, περαιτέρω δὲ μηδὲν ἐπιζητῶμεν· μᾶλλον
 δὲ εἰ χρή τι θαυμαστὸν εἰπεῖν καὶ παρὰ τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν,
 15 ἀληθὲς δέ, εἰ καὶ ἡδονὴν ἐπιζητοῦμεν, ἐν αὐταρκείᾳ ταύτην μᾶλλον
 ἢ ἐν τρυφῇ οὔσαν εὐρήσομεν. Ἄκουσον πῶς αὕτη μείζων ἐκείνης
 ἐστὶν ἢ ἡδονὴ καὶ εὐπορωτέρα. Ἡ μὲν γὰρ οὐδὲ συστήναι δύναται
 λοιπόν, οὐδὲ εὐρίσκει φύσιν βρωμάτων ἐπιτηδεῖαν αὐτῇ, ἢ δὲ καὶ
 ἐξ ἐναντίων συνίστασθαι δύναται. Τίς τοῦτο φησιν; Ὁ μάλιστα
 20 πάντων αὐτῆς ἀπολελαυκῶς. «Ψυχῆ», γὰρ φησιν, «ἐνδεεῖ καὶ τὰ
 πικρὰ γλυκεῖα φαίνεται· ψυχὴ ἐμπεπλησμένη κηρίοις ἐμπαίζει». Ὅρᾳς
 πῶς ἐκείνην μὲν καὶ ἐξ ὀλίγων καὶ ἐκ πάντων συστήναι
 ῥάδιον, ταύτην δὲ οὐδαμῶς; Εἰ γὰρ τὰ κηρία μὴ προσιέμεθα, τί γέ-
 νοιτο ἂν ἡμῖν ἡδὺ λοιπόν; εἰ τὸ πάντων γλυκύτετον οὐκ ἂν δύναιτο
 25 παρέχειν ἡδονήν, ποῖον ἔσται τὸ δυνάμενον ποιῆσαι ἐν ἡδονῇ;

3. Ὡστε, εἰ ἡδονὴν ἐπιζητοῦμεν, ἐνταῦθα μᾶλλον εὐρήσομεν.
 Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας τὴν μὲν ἡδονὴν καὶ ὑγίειαν καὶ πάντα

συμβῆ νὰ καθήση ἐπάνω σ' αὐτά, ὅσο τὰ ἀνατρέπει ὄλα καὶ τὰ καταστρέφει ἢ ἐπιθυμία τῆς τρυφῆς. Γιατὶ ἡ ἐπιβουλή τῶν θηρίων ἐκείνων φθάνει μέχρι τὸ σῶμα, ἐνῶ ἡ τρυφή, ὅταν γίνῃ μόνιμη κατάστασις, μαζί μὲ τὸ σῶμα καταστρέφει καὶ τὴν ψυχὴν.

Γι' αὐτὸ ἄς φεύγουμε μακριὰ ἀπὸ αὐτὴν· τὰ λέγω αὐτὰ σὲ ἀνθρώπους φρονίμους. Ἐὰν ὑπάρχη σ' αὐτὴν κάτι τὸ καλὸ, τότε ἄς μὴ τὰ δεχθοῦμε τὰ λόγια αὐτὰ καὶ ἄς μὴ πεισθοῦμε, ἂν ὅμως εἶναι ἀληθῆ τὰ ὅσα λέχθησαν καὶ εἶναι αὐτὴ καταστροφή τῶν πάντων καὶ ὁ χειρότερος κατάγελως, λυπηθῆτε τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ σας, τὴν εὐρωστία τοῦ σώματός σας καὶ τὴν ψυχικὴ σας ὑγεία. Δὲν λέγω, ἂν δὲν θέλετε, νὰ ὑποβάλετε τὸν ἑαυτὸ σας σὲ σκληραγωγία· τὸ περιττὸ ἄς ἀπορρίψουμε, ἐκεῖνο ποὺ δὲν χρειάζεται ἄς περικόψουμε. Γιατὶ ποιά συγγνώμη θὰ ἔχουμε, ὅταν ἄλλοι μποροῦν καὶ δὲν ἀπολαμβάνουν οὔτε καὶ τὰ ἀναγκαῖα, ἐνῶ ἡμεῖς προχωροῦμε καὶ πέρα ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα; Ὅριο στὴ τροφή μας ἄς εἶναι ἐκεῖνο ποὺ δὲν βλάπτει, ἐκεῖνο ποὺ μπορεῖ νὰ σταματήσῃ τὴν πείνα μας χωρὶς νὰ μᾶς βλάβῃ, καὶ τίποτε τὸ ἐπὶ πλεόν νὰ μὴ ζητοῦμε. Ἡ καλύτερα, ἂν πρέπει νὰ πῶ κάτι τὸ ἀξιοθαύμαστο καὶ ποὺ δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν ἀντίληψη τῶν πολλῶν, ἀλλ' ὅμως εἶναι ἀληθές, ἐὰν ἐπιθυμοῦμε τὴν ἡδονή, θὰ βροῦμε αὐτὴν νὰ ὑπάρχη στὴν αὐτάρκεια μᾶλλον παρὰ στὴν τρυφή. Ἄκουσε πῶς ἡ ἡδονὴ αὐτὴ εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ ἐκείνην καὶ δυνατότερη. Ἡ ἡδονὴ δηλαδὴ τῆς τρυφῆς δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἐπιτευχθῆ, οὔτε καὶ βρίσκει πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ κατάλληλη τὴ φύση τῶν τροφῶν, ἐνῶ ἡ ἡδονὴ τῆς αὐτάρκειας μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθῆ καὶ ἀπὸ ἀντίθετα πράγματα. Ποιὸς τὸ λέγει αὐτό; Ἐκεῖνος ποὺ τὴν ἀπόλαυσε περισσότερο ἀπ' ὄλους. Γιατὶ λέγει· «στὸν πεινασμένο ἄνθρωπο καὶ τὰ πικρὰ ἀκόμη φαίνονται γλυκά· ἐνῶ ἄνθρωπος χορτασμένος μὲ τὸ παραπάνω περιφρονεῖ καὶ τὴν κηρήθρα»⁴. Βλέπεις ὅτι ἡ ἡδονὴ τῆς αὐτάρκειας εἶναι εὐκόλο νὰ προέλθῃ καὶ ἀπὸ τὰ ὀλίγα καὶ ἀπὸ ὄλα, ἐνῶ τῆς τρυφῆς δὲν ὑπάρχει καθόλου; Γιατὶ, ἂν δὲν μᾶς εὐχαριστοῦν οἱ κηρήθρες, τί θὰ μπορούσε πλεόν νὰ μᾶς εἶναι γλυκὺ; Ἐὰν αὐτὸ ποὺ εἶναι τὸ πιὸ γλυκὺ ἀπὸ ὄλα, δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς προσφέρῃ ἡδονή, ποιό θὰ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ θὰ μπορέσῃ νὰ μᾶς κἀνῃ νὰ νιώσουμε ἡδονή;

3. Ὡστε, ἂν θέλουμε ἡδονή, ἐδῶ κυρίως θὰ τὴ βροῦμε. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι δεῖγμα τῆς χειρότερης μορφῆς παραλογισμοῦ νὰ ἀπο-

ἔχουσιν τὰ ἀγαθὰ καὶ θεοφιλῆ φεύγειν τράπεζαν, ἑτέραν δὲ κατασκευάζειν μυρίων γέμουσαν συμφορῶν, ἀηδῆ τε καὶ λυπηρὰν καὶ ἐπίνοσον καί, τὸ πάντων χαλεπώτατον, παροξύνουσαν ἡμῶν τὸν Θεόν; Εἰ γὰρ «ἡ χήρα ἢ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκε», τί ἂν εἴποιμεν περὶ τῶν ἀνδρῶν; εἰ ἐν τῇ Παλαιᾷ τοῦτο ἀπηγόρευται μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας, καὶ πολλῇ κέχρηται κατὰ τῶν τρυφῶντων καταφορᾷ ὁ προφήτης· καίτοι γε εἶδος τέθεικε τρυφῆς οὐ σφόδρα δαπανηρόν, οὐδὲ ὄντως ἀβρόν· «οἱ δὲ ἐσθίοντες ἐρίφια ἐκ ποιμνίων καὶ μοσχάρια γαλαθηνά, οἱ πίνοντες τὸν διῶλισμένον οἶνον καὶ τὰ πρῶτα μύρα χριόμενοι, οἱ καθεύδοντες ἐπὶ κλινῶν ἔλεφαντίνων καὶ κατασπαταλῶντες ἐπὶ ταῖς στρωμαῖς αὐτῶν»· εἰ ταῦτα κατηγορίας ἄξια, ὅτε πάντα ἦν σαρκικὰ καὶ τοῦ οὐρανοῦ λόγος οὐδεῖς, ὅτε παιδαγωγία ἦν τὰ ἰουδαϊκά, τί ἂν εἴποιμεν πρὸς τὴν βλακείαν τὴν νῦν; Εἰ γὰρ ἐρίφια καὶ μοσχάρια γαλαθηνὰ ἐσθίειν ὡς ὕγρὸν τινα καὶ περιττὸν τοὺς ζῶντας διαβάλλει βίον, τί ἂν εἴποιμεν περὶ τῶν τοὺς μυχοὺς τῆς θαλάσσης διερευνώτων καὶ τὰς ἐσχατίας τῆς γῆς, παντοδαποὺς ὀρνίθων καὶ ἰχθύων θηρευτὰς πανταχόθεν συλλεγόντων ἑαυτοῖς; Εἰ τὸν διῶλισμένον οἶνον οἱ πίνοντες ἐν μέμψει, τί ἂν εἴποις πρὸς τοὺς ἀποδημίας διαποντίους στελλομένους ὑπὲρ οἴνου, καὶ πάντα κινουῦντας, ὥστε μηδὲν γένος διαλαθεῖν ἀμπέλου, καθάπερ μέλλοντας εὐθύνας διδόναι, ἢ ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις καταγινώσκεσθαι, εἰ μὴ παντὸς γένους ἐμφορηθεῖεν οἴνου; Εἰ ἐλέφαντος κλίνη κεχρῆσθαι κατηγορίας ἄξιον, οἱ πολλὸν αὐταῖς περιβάλλοντες ἄργυρον, μᾶλλον δὲ ἐξ ἀργύρου μόνου χαλκεύοντες, οὐ κλίνας, ἀλλ' ἤδη καὶ ὑπόβαθρα καὶ λέβητας καὶ κεράμια καὶ ἀμίδας, ποίας ἂν τύχοιεν συγγνώμης; Τί μικρὸν ἢ μέγα εἰπεῖν εἰς τὰς εὐθύνας ἐκεῖνας δυνήσονται;

Ἐγὼ δὲ τούτοις προστίθημι τὸ πάντων χαλεπώτατον, ὅτι καὶ ἐξ ἀλλοτριῶν συμφορῶν ταῦτα συνείλεκται. Καίτοι γε ὁ προφήτης τοῦτο οὐ τέθεικεν, ἀλλὰ μόνον διέβαλε τὴν τρυφήν. Ὅταν δὲ καὶ

5. Α' Τιμ. 5,6.

6. Ἀμώς 6,4-6.

φεύγουμε τὴν τράπεζα πού μᾶς προσφέρει καὶ ἡδονὴ καὶ ὑγεία καὶ ὄλα τὰ ἀγαθὰ καὶ εἶναι καὶ θεοφιλῆς, καὶ νὰ ἐπινοοῦμε ἄλλην, γεμάτη ἀπὸ μύριες συμφορὲς καὶ πού προκαλεῖ ἀηδεΐα καὶ λύπη καὶ νοσήματα καί, τὸ φοβερώτερο ἀπ' ὄλα, πού ἐξοργίζει τὸν Θεό; Γιατί, ἂν «ἡ χήρα πού σπαταλᾷ τὰ χρήματα στὶς ἀπολαύσεις ἔχη πεθάνει, ἂν καὶ ζῆ ἀκόμη»⁵, τί θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε γιὰ τοὺς ἄνδρες; ἂν αὐτὸ ἔχη ἀπαγορευθῆ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη τόσο αὐστηρά, καὶ ὁ προφήτης καταφέρεται μὲ σφοδρότητα ἐναντίον ἐκείνων πού κάμνουν τρυφηλὴ ζωὴ, ἂν καὶ βέβαια ὄρισε ἓνα εἶδος τρυφῆς, πού δὲν εἶναι πολὺ δαπανηρὸ οὔτε πράγματι ἀβρό, γιὰτί λέγει· «σεῖς πού τρῶτε ἐρίφια ἀπὸ τὰ ποίμνια καὶ μοσχάρια τοῦ γάλακτος, πού πίνετε τὸ ἐκλεκτὸ διῶλισμένον κρασί καὶ ἀλείφεσθε μὲ τὰ καλύτερα ἀρώματα, πού κοιμᾶσθε σὲ κρεβάτια ἐλεφάντινα καὶ κατασπαταλᾶτε χρήματα γιὰ στρώματα καὶ σκεπάσματα»⁶. ἂν αὐτὰ ἦταν ἄξια κατηγορίας, σὲ μιὰ ἐποχὴ πού ὄλα ἦταν σαρκικὰ καὶ κανένας λόγος δὲν γινόταν γιὰ τὸν οὐρανὸ, ὅταν τὰ ἰουδαϊκὰ χρησίμευαν γιὰ παιδαγωγία, τί θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε γιὰ τὴ σημερινὴ βλακεία; Γιατί, ἂν ἐκείνους πού τρώγουν ἐρίφια καὶ μοσχάρια γάλακτος τοὺς κατηγορῆ σὰν νὰ κάμνουν μιὰ ζωὴ φιλήδονη καὶ περιττή, τί θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε γιὰ ἐκείνους πού ἐρευνοῦν τοὺς μυχοὺς τῶν θαλασσῶν καὶ τίς ἐσχατιῆς τῆς γῆς, κυνηγώντας παντὸς εἶδους πουλιὰ καὶ ψαρεύοντας γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους ἀπὸ παντοῦ ψάρια; Ἄν ψέγωνται ἐκεῖνοι πού πίνουν ἐκλεκτὸ διῶλισμένον κρασί, τί θὰ μπορούσες νὰ πῆς γιὰ ἐκείνους πού στέλλονται σὲ ταξίδια ὑπερπόντια γιὰ κρασί καὶ κάμνουν τὸ κάθε τι, ὥστε νὰ μὴν τοὺς διαφύγη κανένα εἶδος κρασιοῦ, σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ λογοδοτήσουν ἢ νὰ καταδικασθοῦν μὲ τὴ χειρότερη τιμωρία, ἂν δὲν πιοῦν ὑπέρμετρα ὄλα τὰ εἶδη τῶν κρασιῶν; Ἄν ἦταν ἄξιο κατηγορίας ἡ χρησιμοποίησις ἐλεφάντινων κλινῶν, ἐκεῖνοι πού τίς ἐπενδύουν μὲ πολὺ ἄργυρο, ἢ καλύτερα πού κατασκευάζουν ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ ἄργυρο, ὄχι μόνο κλίνες, ἀλλὰ καὶ ὑπόβαθρα καὶ λέβητες καὶ ἀγγεῖα καὶ οὐροδοχεῖα, ποιά συγγνώμη θὰ ἐπιτύχουν; Τί θὰ μπορέσουν, μικρὸ ἢ μεγάλον, νὰ ποῦν κατὰ τὴ λογοδοσίαν ἐκείνη;

Ἄλλ' ἐγὼ προσθέτω σ' ὄλα αὐτὰ καὶ τὸ φοβερώτερον ἀπ' ὄλα, ὅτι δηλαδὴ ὄλα αὐτὰ ἐξασφαλίζονται καὶ ἀπὸ ξένες συμφορὲς. Ἄν καὶ βέβαια ὁ προφήτης δὲν εἶπε κάτι τέτοιο, ἀλλὰ μόνο κατηγορη-

αἰτία προσῆ χαλεπωτέρα τῆς τρυφῆς, τίς ἐξαιρήσεται τοὺς τὰ
 τοιαῦτα ποιοῦντας τῆς ἐσχάτης κολάσεως; ποῖος Νῶε παραστήσε-
 ται, ποῖος Ἰώβ, ποῖος Δανιήλ; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς. Ἄλλ' ἐπὶ τούτων
 ἐστὶν εἰπεῖν, «ἐκκαυθήσεται ὁ θυμὸς μου ὡσεὶ καπνός». Οὐ γάρ
 5 ἐστὶ, παρακαλῶ, θυμοῦ καὶ ὀργῆς ὄντως ἐμπλησθῆναι ἐσχάτης,
 καὶ διαρραγῆναι, ὅταν ἕτερος μὲν μηδὲ ἀναγκαίως ἀπολαύη τροφῆς,
 σὺ δὲ τοσοῦτον εἰκῆ καὶ μάτην χαλκεύης ἄργυρον εἰς οὐδὲν δέον,
 ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἐπίδειξιν; Οὐδὲ γὰρ πρὸς αὐτὸ τοῦτο χρήσιμον
 ἔσται σοι, ἀλλ' εἰς τὸναντίον περιτραπήσεται. Σὺ μὲν γὰρ ὥστε
 10 ἐπιφανῆς καὶ ἐπίσημος γενέσθαι τοῦτο ποιεῖς, συμβαίνει δὲ τὸναν-
 τίον. Οὐ γὰρ εἴ τις ἐπιφανῆς καὶ ἐπίσημος, ἀλλ' ἐπὶ ὠμότητι καὶ
 πλεονεξίᾳ καὶ τοῖς ἐσχάτοις κακοῖς ἅπαντές σε διαβάλλουσι. Πό-
 σος γὰρ ὁ φθόνος, πόση ἢ βασκανία, πόσον τὸ μῖσος παρὰ πάντων,
 πόση ἢ μεταβολῆς ἐπιθυμία πᾶσι; Τὰς γὰρ εἰς τὸν Θεὸν βλασφη-
 15 μίας ἀφήμι, ἃς οἱ τοιοῦτοι πλοῦτοι τίκτουσι· καίτοι τοῦτο πάντων
 χαλεπώτερον· καὶ τὸ πρὸ τούτου, καὶ ὅπερ ἂν εἶπης, θάτερον θατέ-
 ρου χειρὸν εὐρήσεις.

Ἄλλ' οὐχὶ τὴν σύμμετρον καὶ μετρίαν οὔσαν ἡμῖν, ἣν οὐ προ-
 φήτης σκώπτει, οὐκ ἄνθρωπος μέμφεται, οὐ Θεὸς αἰτιᾶται, οὐ πῦρ
 20 κολάζει, οὐκ ἀποστρέφεται τις, οὐ μισεῖ, οὐ βασκαίνει ἀλλ' ἀποδέ-
 χεται μὲν Θεός, κοινωνοῦσι δὲ ἄγγελοι, ἐπαινοῦσι δὲ ἄνθρωποι καὶ
 δέχεται οὐρανός. Αὗται αἱ τράπεζαι ἀγγέλους ἐδέξαντο· ταύταις ὁ
 Χριστὸς παραγίνεται, οὐκ ἐν ἐκείναις. Τοιαῦται αἱ τῶν προφητῶν
 ἦσαν, τοιαῦται αἱ τῶν ἀποστόλων, τοιαῦται αἱ τῶν δικαίων. Αἱ δὲ
 25 τῶν τυράννων καὶ τῶν ἐπὶ γῆς κακῶς πλουτούντων, ἔχουσαι ὀρ-
 χηστὰς καὶ τοὺς ἄλλους τῶν ἐπὶ λύμῃ τοῦ βίου ζώντων καὶ
 ληστῶν καὶ γοήτων καὶ τυμβωρύχων, ἐκεῖναι. Ὄταν τοιαύτην πα-
 ραθῆς τράπεζαν, ἄγγελος μὲν ἀποπηδᾷ, παροξύνεται δὲ Θεός, χαί-
 ρει δὲ ὁ τῶν δαιμόνων ἀρχηγός, ἀποστρέφονται δὲ καὶ μισοῦσι καὶ
 30 τήκονται, οὐχ οἱ ἐχθροὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ δοκοῦντες ἔχειν

σε τὴν τρυφή. Ὅταν ὁμως μαζί μ' αὐτὰ ὑπάρχη καὶ αἰτία χειρότερη ἀπὸ τὴν τρυφή, ποιός θὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὴν χειρότερη κόλαση ἐκείνους πού κάμνουν αὐτά; Ποιός Νῶε θὰ παρασταθῇ, ποιός Ἰώβ, ποιός Δανιήλ; Δὲν ὑπάρχει κανείς. Ἀλλὰ γι' αὐτοὺς μπορεῖ νὰ λεχθῇ αὐτό· «θ' ἀνάψῃ καὶ θὰ φουντώσῃ ὁ θυμός μου σὰν καπνός»⁷. Δὲν πρέπει, σᾶς παρακαλῶ, ν' ἀνάψῃ ἀπὸ ὀργή καὶ θυμὸ καὶ νὰ διαρραγῇ, ὅταν ὁ ἄλλος δὲν ἀπολαμβάνῃ οὔτε τὴν ἀναγκαῖα τροφή, ἐνῶ σὺ χρησιμοποιοεῖς τόσο ἄσκοπα καὶ ἀνώφελα τὸν ἄργυρο σὲ κατασκευές πού δὲν εἶναι καθόλου ἀναγκαῖες, ἀλλ' οὔτε σοῦ χρησιμεύει καὶ γιὰ ἐπίδειξη; Γιατὶ οὔτε καὶ γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸν θὰ σοῦ εἶναι χρήσιμος, ἀλλὰ θὰ μετατραπῇ αὐτὸ στὸ ἀντίθετο. Σὺ δηλαδὴ τὸ κάμνεις αὐτὸ γιὰ νὰ γίνῃς ὀνομαστός καὶ σπουδαῖος, συμβαίνει ὁμως τὸ ἀντίθετο. Γιατὶ δὲν γίνεσαι μ' αὐτὸ ὀνομαστός καὶ σπουδαῖος, ἀλλ' ὅλοι σὲ κατηγοροῦν γιὰ σκληρότητα καὶ πλεονεξία καὶ γιὰ τὰ χειρότερα κακά. Πόσος εἶναι πράγματι ὁ φθόνος, πόση ἢ μοχθηρία, πόσο τὸ μῖσος ὄλων καὶ πόση σ' ὄλους ἢ ἐπιθυμία μεταβολῆς; Ἀφήνω δηλαδὴ κατὰ μέρος τὶς βλασφημίες ἐναντίον τοῦ Θεοῦ πού γεννοῦν τὰ πλούτη τοῦ εἴδους αὐτοῦ, ἂν καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι τὸ χειρότερο ἀπὸ ὅλα. Καὶ τὸ πρὶν ἀπ' αὐτὸ καὶ ὅποιο κι ἂν πῆς, θὰ βρῆς ὅτι τὸ ἓνα εἶναι χειρότερο ἀπὸ τὸ ἄλλο

Δὲν εἶναι ὁμως τέτοια ἡ δική μας ἢ πρέπουσα καὶ μέτρια τράπεζα, τὴν ὁποία οὔτε προφήτης κατακρίνει, οὔτε ἄνθρωπος μέμφεται, οὔτε ὁ Θεὸς κατηγορεῖ, οὔτε τὸ πῦρ τὴν κολάζει, δὲν τὴν ἀποστρέφεται κανείς, δὲν τὴν μισεῖ, δὲν τὴν φθονεῖ, ἀλλὰ τὴν ἀποδέχεται ὁ Θεός, μετέχουν σ' αὐτὴν ἄγγελοι, τὴν ἐπαινοῦν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὴν δέχεται ὁ οὐρανός. Αὐτὲς οἱ τράπεζες δέχθηκαν ἀγγέλους· σ' αὐτὲς ἔρχεται ὁ Χριστὸς καὶ ὄχι σὲ ἐκεῖνες. Τέτοιες ἦταν οἱ τράπεζες τῶν προφητῶν, τέτοιες τῶν ἀποστόλων, τέτοιες τῶν δικαίων. Ἐνῶ οἱ τράπεζες τῶν τυράννων καὶ ἐκείνων πού πλουτοῦν ἐδῶ στὴ γῆ μὲ τρόπους κακοῦς, ἔχουν χορευτὲς καὶ ὄλους τοὺς ἄλλους πού ζοῦν γιὰ νὰ βλάπτουν τοὺς ἀνθρώπους, ληστὲς δηλαδὴ καὶ μάγους καὶ τυμβωρύχους. Ὅταν παραθέσῃς μιὰ τέτοια τράπεζα, ὁ ἄγγελος φεύγει, ὁ Θεὸς ἐξοργίζεται, ἐνῶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν δαιμόνων χαίρεται, ὁμως τὴν ἀποστρέφονται καὶ τὴν μισοῦν καὶ τὴν φθονοῦν ὄχι μόνο οἱ ἐχθροί, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι πού φαίνονται βέβαια φιλικοί, κατατρώγονται ὁμως πρὸ πολὺ ἀπὸ τὸ φθόνο, παρὰ ἀπολαμβάνουν τὰ παρό-

ἐπιτηδείως ἄνθρωποι, φθόνῳ μᾶλλον ἐσθιόμενοι, ἢ τῶν παρόντων ἀπολαύοντες. Ὄταν δὲ ἐκείνην τις παραθῆ, τὴν σώφρονα καὶ σύμμετρον καὶ οὐδεμίαν ἔχουσαν φλεγμονήν, καὶ ἡδίστη καὶ προσηνὴς ἢ πᾶσι τοῖς φίλοις καὶ Θεῷ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις· παραγίνε-
5 ται οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ Μονογενῆς. Ὡσπερ γὰρ φεύγει τὸν τῦφον καὶ τὸν ὑψηλόφρονα ἅπαντα καὶ τὸν θόρυβον, οὕτω τῷ ταπεινῷ φίλος ἐστὶ καὶ σύνεστιν αἰεὶ καὶ πάντα περιφράττει καὶ τειχίζει πανταχόθεν. Τοῦ δὲ Χριστοῦ παραγινόμενου, οὐδὲν ἕτερον ἐπιζητεῖν χρή.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες, ἀγαπητοί, φεύγωμεν ἐκεῖνα, διώκωμεν
10 ταῦτα, ἵνα καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων τύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, τιμὴ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ντα ἀγαθά. Ὄταν ὁμως κάποιος παραθέσῃ τὴν σὺφρονα καὶ πρέπουσα ἐκείνη τράπεζα, πὺ δὲν ἔχει καμμιά περιττὴ πολυτέλεια, εἶναι σ' ὄλους τοὺς φίλους καὶ εὐχάριστη καὶ καταδεκτικὴ, ἀλλὰ καὶ στὸν Θεὸ καὶ στοὺς ἀγγέλους καὶ στοὺς ἀνθρώπους, εἶναι δηλαδὴ παρὼν ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἀποφεύγει τὴν ἔπαρση καὶ τὸν κάθε ὑπερήφανο καὶ τὸν θόρυβο, ἔτσι καὶ στὸν ταπεινὸ εἶναι φίλος καὶ βρίσκεται πάντοτε κοντὰ του, περιφράσσοντας ὄλα γύρω του καὶ περιτειχίζοντάς τον ἀπὸ παντοῦ. Κι ὅταν ὁ Χριστὸς εἶναι παρὼν, δὲν πρέπει νὰ ζητοῦμε τίποτε ἄλλο.

Γνωρίζοντας λοιπόν, ἀγαπητοί, αὐτά, ἃς ἀποφεύγουμε ἐκεῖνα κι ἃς ἐπιδιώκουμε αὐτά, ὥστε νὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οι ἄριθμοι παραπέμπουν κατὰ σειρά γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸν στίχο καὶ τὴ σελίδα πού βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα στὴ σελίδα ἀπλῶς πού βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις			Λευϊτικὸν		
1	1	74. 318	6	14	30ε
	26	340	7	35	31ε
2	11	318	8	1-34	31ε
	16-17	372		Ἄριθμοὶ	
4	5	130			
	7	372	5	12	33ε
	9-10	374		15ε.	33ε
	13-14	374	9	7-8	18ε
	15	374		7-11	20ε
8	21	130		9-10	18ε
14	-	354	10	2	22ε
	18-20	350		10	22ε
15	13-16	248	17	-	31ε
	14	250	25	-	29ε
18	20	596		Δευτερονόμιον	
	21	596			
37	34	272	5	17-18	57ε
49	10-12	24	10	18	57ε
	Ἐξοδος		12	11	20ε
			13	1-3	13ε
3	22	250		2-3	39ε
5	16	250		3	13ε
15	1	250	16	5	17ε
	11	238		5-6	20ε
20	10	572	18	18	4ε
21	16	556	21	23	5ε
32	1	246	28	49-50	25ε
	32	468	28	56	25ε

30	19	138	43	7	346
32	15	106	44	3	26
	18	174		16	46
	21	44		17	38
				18	38
	Βασιλειῶν Α'		48	17-18	588
5	1-7	526	49	21	554
				3	46
				4	48
	Βασιλειῶν Β'			5	48
1	19-20	386		9	344. 346
11	29	468		18	118. 578
12	8	612	63	8	426
16	5-14	450		9	424
18	5	468	69	12	34
			77	2	26
				25	300
	Βασιλειῶν Γ'		87	7	32
18	21	204	94	10	298
20	35-38	196	104	37	250
	36ε.	198	105	30ε.	302
			105	37	174. 298
	Ἔσδρας Β'		108	1	28
3	-	276		8	30
				9-10	30
	Ψαλμοὶ		109	1	34.350
				1-2	352
2	1	30		3	352
	3-5	32		4	356
	8	38	119	7	28
	11	478	136	1-4	88.90
8	3	26		3-4	210
11	7	226	138	14	98
15	10	32. 34			
17	45	48		Ἰὼβ	
	46	66			
18	5	38	1	21	588
21	17-18	32	2	9	138.392
	19	32	5	13	282
23	7	34	6	7	392
39	6	336	40	8	138
	7	48. 338			
	7-8	340		Παροιμίαι	
	8	340	3	12	404
	8-9	340	9	18	568
	10	18. 340	18	17	378
40	10	28		19	162

20	9	588	9	9	28
27	7	622			
	Σοφία Σειράχ			Μαλαχίας	
2	1-5	394	1	10	42
4	22	462		10-11	90
12	13	620		11	42. 286
15	16-17	564	2	2	62
19	30	446		3	46
				14-15	254
	Ὡσηέ			Ἡσαΐας	
4	14	332. 334	1	2	598
	16	106		10	214
11	1	24		11	214. 216
				11-13	342
	Ἀμώς			13	130. 288
12	11	612		5	344
4	5	90. 332		19-20	562
5	2	92	2	2	40
	21	130		4	40
	23	130. 344	6	3	100
6	4-6	624	7	8	310
				16	18
				44	18
	Μιχαΐας		8	2	248
50	2	22	9	1	24
6	2	598		5-6	20
	3	598		7	20
	7-8	344	11	1-3	18
				6	40
				9	39
	Ἰωήλ			10	50
2	28	36	14	27	282
	32	36	22	13	614
			26	19	50
	Ἰωνᾶς		28	11	42
			29	9	366
4	1	598	35	5-6	26
			40	6	588
	Σοφονίας		42	3	22
2	11	288		19	174
3	9	42	43	22-23	342
	10	92		26	376
			45	2	34
	Ζαχαρίας		48	4	246
				5-6	248
7	5	90. 210	52	7	34

	13	26		Ίεζεκιήλ	
53	1	44. 66	3	12	100
	2	44	5	32	304
	5	310	23	3	298
	6	32. 310	36	22	304
	7	30			
	8	30. 98. 312		Δανιήλ	
	9	30.312			
	10-11	32	3	8	25
	12	32		17	214
54	1	60		38	90. 210
56	11	214	7	13	62
58	4-5	108	8	2	260
60	17	46		27	252
61	1	26	9	2-3	252
65	1-2	44		5	254
	5	626		11	254
				15	256
	Ίερεμίας			17-18	256
2	10-11	202		24	272
	20	106		25	274
3	3	110		27	256
5	8	128. 214	10	2-4	210
	14	250	11	22	262
6	20	344		33-34	262
7	4	132		35	264
	11	110		36	264
	21	344	12	1	264
12	7	110		8	264
14	11-12	252	1	8-10	264
15	1	398			
	19	382		Ματθαῖος	
17	21	302	2	3	20
29	10	250	4	23	408
31	15	24	5	23	184
	18	106		23-24	154
	32	60	7	13-14	70
	34	38. 62	8	12	556
44	16-18	246		28-34	406
				30έ.	132
	Βαροῦχ		10	28	114
3	36-38	16		34-35	240
	38	48	11	13	274
	Θρηνοὶ			29-30	106
			12	15	160
4	10	256		43-45	128
			14	1έ.	466

15	21-28	66	15	27	240
	26	104			
16	13-20	378		Λουκάς	
	18	68. 78. 234. 242			
	20	552	2	14	98
	26	326	8	32έ.	132
18	6	162	9	25	326. 552
	8	556	10	19	426
	12έ.	410		30-37	380
	14	162	13	27	324
	20	172		28	556
21	9	26	15	4	410
	13	324	16	9	362
22	13	114	19	27	32. 106
	19έ.	182	21	24	228
230	32	180		Ἰωάννης	
24	2	84. 228			
	154	278	1	3-5	230
	27	46		11	422
	35	82		12	104
	45	162		14	108
25	7	182		17	340
	15έ.	222		32	20
	21	412	2	26	324
	25έ.	412	3	16	178. 180
	27	412	4	5ε0.	66
	31-46	402		20έ.	42
	35	180		21	290
26	-	378		23-24	42
	7-9	230	5	2-15	394
	10έ.	232		18	102
	15έ.	28	8	19	110
	23	28		34	442
	65	50		44	406
275	30		14	12	416. 422
	13	310		27	20
	23-25	118	15	13	214
	25	294		14-15	172
	38	240	19	7	238
	44	240		12	50
				15	106
	Μάρκος			Πράξεις	
5	11έ.	132			
6	17έ.	466	1	26	30
7	24-30	66	2	3έ.	36. 42
8	36	552		4	36
9	43έ.	556	5	15	422

3	1	582	1	13	158
	2-3	104	2	11-12	288
	5-6	150		12	290
	5-7	170			
	7	184		Ἑβραίους	
	8	444	1	1-2	340
	19	614	5	6	350. 352
	20	182		10	350
4	8	454		11	352
	Κολοσσαεῖς		6	20	350
			7	1	350
1	3	548		1-4	352
	24	78. 470		4-5	354
3	3-4	312		7	354
4	6	448		9-10	356
	18ε.	470		11	350. 356
				12	356
	Θεσσαλονικεῖς Α'			13-14	358
2	14-15	76		15-16	358
5	11	156		17	350
	Τιμόθεον Α'		9	21	350
				10	346
2	4	364		13-14	346
5	6	624	10	1-5	342
	23	404		9	346
6	7	588	11	37	404
			12	1	406
	Τιμόθεον Β'			6	404
1	16	470		Πέτρου Α'	
2	9	470			
	16	568	5	8	164
4	6	78		Πέτρου Β'	
	Τίτον		2	19	442

2. Εύρετήριο ονομάτων και πραγμάτων

Α

Ἄσρων 246. 282. 314. 316. 318. 348.

350. 352. 356.
Ἄβελ 130. 374. 404. 406.

- Ἄβεσσαλὼμ 468.
 Ἄβραάμ 248. 252. 348. 350. 354. 356.
 586.
 ἀγαθότης 82. 420.
 ἀγάπη 136. 162. 178. 180. 188. 214. 294.
 360.
 ἄγγελος μεγάλης βουλῆς 20.
 ἄγια ἀγίων 280. 296. 310. 324.
 ἀγιστεία 314. 466.
 ἄγος 498.
 ἀγνωμοσύνη 26. 66. 148. 246. 254. 298.
 310. 388. 518.
 ἀγνωσία 594.
 Ἄγρίππας 470.
 Ἄδὰμ 370. 560.
 ἄδης 234. 242.
 ἀδηφαγία 106. 108. 114. 454. 552.
 ἀδικία 362.
 Ἄδριανὸς 278. 280. 296.
 ἄζυμον, -α 168. 172. 174. 184. 212.
 Ἄζώτιος, -οἱ 322.
 ἀθανασία 16.
 ἀθυμία 292. 410. 438. 466. 504. 506. 544.
 550.
 Αἰγύπτιος, -οἱ 250. 530. 534.
 Αἴγυπτος 24. 60. 186. 246. 256. 264. 296.
 298. 338. 534. 572.
 Αἰλία 280.
 Αἴλιος ὁ Ἄνδριανὸς 280.
 αἰρετικός, -οἱ 160. 170. 342. 592.
 αἰσχύνη 50. 114. 184. 320. 360. 408. 450.
 458. 504. 508. 540. 610. 614.
 αἰχμαλωσία 210. 228. 246. 250. 262.
 268. 270. 272. 276. 278. 286. 296.
 300.
 Ἄκαδημία 458.
 ἀκαθαρσία 182.
 ἀκολασία 108. 128. 156. 450. 614. 618.
 ἀκτημοσύνη 70.
 ἀλαζονεία 448. 618.
 Ἄλέξανδρος ὁ Μακεδῶν 258. 260. 262.
 Ἄλέξανδρος ὁ Μακρόχειρ 276.
 ἀλήθεια 58. 100. 122. 150. 174. 176. 186.
 202. 204. 240. 244. 290. 314. 316.
 338. 364. 424. 434. 472. 532. 560.
 562. 576.
 Ἄλως 494.
 Ἄλωεὺς 516.
 ἀμαθία 12.
 ἀμάρτημα, -τα 30. 32. 60. 62. 106. 158.
 178. 180. 188. 252. 256. 274. 298.
 302. 304. 370. 376. 386. 398. 410.
 464. 572. 576. 588. 612.
 ἄμαρτία 30. 60. 102. 140. 148. 178. 204.
 220. 246. 254. 256. 260. 274. 298.
 302. 314. 338. 344. 346. 358. 366.
 370. 372. 376. 378. 380. 398. 408.
 442. 462. 464. 468. 470. 472. 532.
 556. 576. 588. 594. 608.
 ἀμαρτωλός, οἱ 28. 36. 178. 344.
 ἀμετρία 618.
 ἀνάθεμα 496.
 ἀναισθησία 146.
 ἀναισχυντία 228. 244. 246. 280. 284.
 346. 454. 482. 490. 496.
 ἀνανδρία 618.
 ἀνάστασις 14. 16. 34. 50. 74. 164. 166.
 184. 500. 592.
 ἀνδραγαθία 472.
 ἀνδρεία 170. 294.
 ἀνελευθερία 450.
 ἀνεξικακία 538. 588.
 ἀνόμημα, -τα 254.
 ἀνομία 62. 370. 376.
 Ἄνόμοιος, -οἱ 102.
 ἄνομος, -οἱ 236.
 ἀνταπόδοσις 274.
 Ἄντιοχος ὁ Ἐπιφανῆς 258. 260. 262.
 266. 270. 272. 276. 278. 296.
 ἀπαιδεΐα 544.
 ἀπανθρωπία 128. 594.
 ἀπάτη 322. 420. 484. 490. 496. 500. 508.
 510. 526. 540.
 ἀπερίτμητος, -οἱ 104.
 ἀπέχθεια 72. 448.
 ἀπιστία 122.
 Ἄπόλλων 126. 476. 492. 498. 506. 512.
 514. 516. 518. 522.
 Ἄπολλώιος ὁ Τυανεὺς 236.
 ἀπόνοια 164. 450. 464.
 ἀπώλεια 116. 470.
 ἀρὰ 152.
 ἀρετὴ 60. 124. 152. 212. 214. 254. 362.
 446. 474. 548. 550. 552. 558. 560.

562. 564. 566. 576. 578. 606. 608.
610.

Ἄρης 518.
άρπαγή 574.
Ἄρταξέρξης 276.
ἀρχιερωσύνη 86.
ἀσέβεια 80. 86. 102. 108. 116. 118. 120.
124. 126. 128. 134. 136.1 56. 184.
220. 222. 224. 242. 280. 290. 298.
300. 326. 332. 344. 382. 400. 406.
462. 478. 608.
ἀσέλγεια 70. 108. 114. 128. 378. 476.
478. 482. 550. 562.
Ἄσῆρ 348.
Ἄσκάλων 386.
ἀσχημοσύνη 116. 488. 490.
ἀσωτία 366.
ἀτιμία 22. 50. 304.
αὐτάρκεια 622.
ἀφθαρσία 270.
Ἄφροδίτη 488. 518.
Ἄχαάβ 196.
Ἄχαιοὶ 522.
ἀχαριστία 298.

B

Βάαλ 204.
Βαβύλας 442. 444. 462. 472. 482. 488.
490. 494. 508. 538.
Βαβυλῶν 88. 210. 250. 286. 310.
Βαβυλώνιος, -οὶ 62.
βάπτισμα 62.
Βαραχίας 248.
Βαροῦχ 48.
βασανιστήρια 234.
βασκανία 626.
βδέλυγμα 130. 132. 262. 276. 278. 288.
342.
βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως 278.
Βεελφεγῶρ 44. 298.
Βενιαμὴν 150. 348.
Βηθσαιῖδὰ 432.
Βιθυνός, -οὶ 170.
βλασφημία 50. 382. 394. 526. 546. 556.
594. 608. 626.
βωμὸς 236. 260. 486.

Γ

Γαβριὴλ 272.
Γὰδ 348.
Γάϊος, αὐτοκράτωρ, 80.
Γαλάτης 152. 168.
Γαλιλαία 432.
Γαλιλαῖος, -οὶ 532.
Γαμαλιήλ 238.
γένενα 136. 326. 390. 402. 596. 618.
Γέθ 386.
γένεσις 574. 600. 604. 608.
γοητεία 424.
Γόμορρα 214. 596.

Δ

Δάγων 526.
δαίμων, -ες, 14. 32. 36. 38. 56. 58. 64.
78. 110. 114. 124. 126. 128. 128. 132.
134. 136. 138. 156. 166. 174. 202.
216. 238. 246. 262. 298. 320. 322.
338. 390. 396. 404. 406. 418. 420.
422. 424. 426. 452. 476. 478. 482.
486. 488. 490. 492. 494. 498. 500.
504. 506. 508. 510. 514. 518. 520.
522. 524. 526. 532. 540. 546. 564.
566. 600. 608. 626.
Δανιήλ 62. 92. 210. 214. 226. 250. 252.
256. 258. 264. 266. 270. 272. 278.
296. 310. 626.
Δαρεῖος 258. 260.
Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπου 276.
Δαυῖδ 18. 22. 28. 32. 34. 38. 46. 64. 98.
336. 344. 386. 466. 598.
Δάφνη 126. 476. 476. 478. 480. 488. 490.
500. 504. 506. 508. 516. 520. 522.
534. 540.
δειλία 170. 448. 618.
δαισιναιμονία 428. 452. 486.
δήλωσις 308. 314.
Δημήτηρ 496.
διαβολή 570.
διάβολος 58. 112. 116. 132. 140. 156.
158. 186. 220. 240. 3320. 364. 372.
406. 408. 426. 454. 562. 466. 478.
558. 576. 578. 590.
Διαγόρας 236.

διαφθορά 32.
δικαιοκρισία 584. 608.
δικαιοσύνη 34. 46. 48. 102. 150. 184.
262. 274. 298. 340. 342. 344. 492.
586. 592. 596. 610.
διχοστασία 166.
διωγμός, -οί 78. 120.
δοξομανία 448.
δουλεία 248. 250. 252. 258. 264. 296.
558.
δυσπραγία 466. 550.

E

Ἑβραῖος 110. 112. 150. 170.
ἐγκράτεια 458.
εἰδωλόθυτον, -τα 122. 166.
εἰδωλολατρία 110. 186. 298. 510. 578.
εἰδωλον, -α 126. 206. 248. 280. 282. 452.
500. 504. 524.
εἰλικρίνεια 174. 456.
εἰμαρμένη 64. 556. 560. 562. 572. 576.
578. 584. 592. 600. 602. 604. 606.
608.
εἰρήνη 20. 28. 32. 34. 40. 46. 56. 70. 72.
98. 186. 188. 190. 236. 422. 436.
ἐλεγμός 334.
ἐλεημοσύνη 326.
ἐλευθερία 188. 442. 472. 558.
Ἑλληγ, -ες 12. 36. 56. 80. 92. 124. 126.
134. 154. 178. 236. 238. 258. 270.
282. 342. 416. 434. 448. 450. 472.
482. 496. 504. 506. 512. 516. 518.
530. 540. 564. 574. 592.
Ἑλληνισμός 428.
Ἑμμανουήλ 18.
ἐνδελεχισμός 262. 266.
ἐνόρκιον 334.
Ἐνώχ 472.
ἐξομολόγησις 178. 376.
ἐπιβουλή 22. 80. 170. 526. 550. 622.
ἐπίγνωσις 24. 364.
ἐπιείκεια 312. 610.
ἐπιθυμία 366.
ἐρήμωσις 272. 274. 276. 278. 250. 286.
304.
ἐρις 162. 212.
Ἑρμῆς 522.

Ἑσδρας 276.
εὐγένεια 450.
εὐγνωμοσύνη 226. 256.
εὐεργεσία 246. 312. 372. 464.
εὐλάβεια 436. 482.
εὐπραγία 550. 586.
εὐσέβεια 70. 104. 202. 242. 266. 326.
394. 398. 400. 406. 428. 550. 558.
εὐφροσύνη 78. 178. 188. 360. 506.
Ἑφραϊμ 348.

Z

Ζαβουλὼν 24.
Ζάμολξις 424.
Ζαχαρίας 210. 248.
Ζεὺς 512. 514. 520. 522. 524.
ζῆλος 28. 150. 170.
Ζήνων 236.
ζηλοτυπία 44.
ζωὴ αἰώνιος 180.
Ζωροάστρης 424.

H

ἡδονὴ 38. 68. 70. 78. 188. 294. 360. 386.
410. 466. 472. 622.
Ἡλί 612.
Ἡλίας 204. 440. 472.
Ἡρώδης 20. 24. 404. 466.
Ἡσαίας 18. 20. 24. 32. 34. 42. 50. 64. 98.
108. 246. 248. 386. 300. 310. 312.
342. 344. 350.
Ἡφαιστος 514. 518. 520.

Θ

Θάλασσα Ἐρυθρὰ 250.
θάνατος 176. 186.
θέλημα 342.
θεογνωσία 214.
θεοκτονία 132.
Θευδᾶς 238.
θλίψις 78. 264. 402. 428. 612.
θυμίαμα 88. 90. 130. 132. 276. 286. 288.
318. 324. 342.
Θρᾶξ, κες 40. 42.
θρασύτης 450. 454.
θυμὸς 22. 32. 70. 112. 130. 292. 294.

418. 426. 438. 440. 444. 448. 462. 468. 5054. 512. 516. 522. 558. 608. 626.
 Θυσία 42. 48.90. 92. 130. 132. 206. 210. 212. 214. 216. 218. 220. 258. 260. 262. 268. 278. 280. 282. 286. 288. 290. 296. 306. 314. 316. 324. 332. 336. 338. 340. 344. 346. 350. 404. 482. 488. 494. 506. 512. 516. 530.
 Θυσιαστήριον 42. 68. 70. 90. 154. 184. 316. 358.

I

Ἰακώβ 16. 34. 252. 342. 348. 352. 406.
 Ἰδας 514.
 Ἰεζεκιήλ 298. 310.
 Ἰερεμίας 16. 202. 246. 250. 252. 256. 286. 300. 302. 342. 350. 396. 598.
 Ἰεροσόλυμα – Ἰερουσαλήμ 20. 28. 42. 84. 116. 172. 174. 182. 206. 208. 212. 218. 228. 242. 250. 272. 274. 276. 284. 290. 296. 298. 326. 332. 348. 388. 408. 530.
 Ἰερωσύνη 198. 290. 302. 314. 316. 318. 336. 348. 350. 352. 354. 356. 358. 460. 464. 540.
 Ἰεσσαὶ 18. 50.
 Ἰνδός, οἱ 40. 42. 68.
 Ἰουδαία 76. 124.
 Ἰουδαῖος, –οἱ 16. 26. 30. 32. 40. 42. 44. 48. 64. 66. 76. 84. 92. 94. 100. 102. 106. 108. 110. 112. 114. 116. 124. 126. 132. 134. 146. 148. 156. 172. 174. 178. 182. 184. 188. 190. 200. 202. 204. 206. 212. 214. 216. 218. 220. 226. 228. 230. 232. 234. 236. 242. 244. 246. 248. 254. 258. 256. 262. 264. 272. 278. 280. 282. 284. 286. 290. 292. 294. 298. 304. 308. 312. 320. 322. 324. 330. 342. 344. 346. 350. 352. 354. 358. 364. 366. 368. 370. 382. 384. 386. 392. 396. 396. 408. 526. 530. 592. 614.
 Ἰουδαϊσμός 90. 94. 116. 140. 146. 148. 150. 204. 324.

Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος 238. 262.
 Ἰούδας, πατριάρχης, 22. 24. 348. 358.

Ἰούδας, προδότης, 52. 64.
 Ἰουλιανός 280. 284. 296.
 Ἰσαὰκ 34. 252. 348. 352. 406.
 ἰσοθεΐα 560.
 Ἰσραήλ 16. 22. 42. 44. 92. 106. 198. 208. 256. 286. 304. 342.
 Ἰσραηλίτης, –αι 150.
 Ἰωάννης ὁ βαπτιστής 274. 404. 442.
 Ἰωάννης (ὁ εὐαγγελιστής) 20. 178. 340.
 Ἰωάννης (ὁ Ὑρκανός) 262.
 Ἰώβ 392. 588. 626.
 Ἰωήλ 36.
 Ἰωνᾶς 598.
 Ἰώσηπος 268. 272. 278.
 Ἰωσήφ 348.

K

Καῖν 130. 372. 404.
 κακία 36. 38. 58. 64. 68. 106. 128. 200. 214. 318. 324. 346. 378. 492. 538. 546. 552. 556. 560. 562. 564. 566. 576. 586. 592. 596. 606. 610.
 κακουργία 112. 454. 486. 502. 560. 572.
 Καλλιόπη 522. 524.
 Καμβύσης 276.
 καπηλεία 28. 130. 320. 610.
 καρτερία 610.
 κατάγνωσις 360.
 καταπέτασμα 324.
 κατάρα 254.
 κταφρόνησις 464.
 κenoδοξία 366. 454.
 κηδεμονία 82.
 κήρυγμα 234. 242. 284. 288. 428.
 Κίλικες 536.
 κολακεία 448.
 Κορίνθιος, –οἱ 164. 466.
 κνίσσα 130. 132. 288. 482. 510.
 κραιπάλη 452. 480. 512.
 Κύρος 276.
 Κωνσταντῖνος 80. 296.
 Κωνσταντινούπολις 54.

Λ

Λάδων 476.
 Λάζαρος 360. 394. 584.

λατρεία 42. 48. 88. 92. 218. 288. 314.
 Λευϊ 348. 352. 354.
 Λευϊτης, -αι 348. 352. 354. 356. 380.
 ληστής 64. 114. 200. 240.
 λογεῖον 314.
 λοιδορία 382.
 Λουκᾶς 470.
 Λυγκεὺς 514.
 Λυδὸς 494. 496. 514. 520.
 Λὼτ 350.

M

μαγγανεία 44. 390. 394. 406. 486.
 Μακεδών, -εες 258. 456.
 μακροθυμία 538. 588.
 Μαλαχίας 46. 62. 284.
 Μανασσῆς 348.
 μανία 120. 126. 130. 218. 238. 184. 308.
 418. 452. 454. 462. 464. 466. 480.
 500. 510. 512. 518. 558. 608.
 μάννα 60.
 μαντεία 540.
 Μαξιμῖνος 500.
 Μαρία 74.
 ματαιοπονία 458. 532.
 Ματθαῖος 20.
 Ματθίας 30.
 Ματρώνη 126. 138.
 Μαῦρος, -οι 40. 68.
 μέθη 106. 108. 194. 226. 330. 366. 454.
 478. 480. 484. 512. 616. 620.
 Μελχισεδέκ 350. 352. 354. 356. 358.
 μετάνοια 440. 578.
 Μῆδος, -οι 270.
 μηναγύρτης, -αι 486.
 μαιφονία 128. 298. 324. 374. 420.
 μιάρια 124.
 μίασμα 438. 490. 498.
 μιασμὸς 494.
 μισανθρωπία 112.
 μῖσος 626.
 Μιχαήλ 264.
 μνησικακία 180.
 μοιχεία 148. 334. 518. 520. 574.
 Μοῦσαι 522.
 μυσταγωγία 52.

166. 182.

μυστήριον 222.
 Μωϋσῆς 48. 106. 120. 134. 138. 182.
 208. 238. 248. 254. 256. 286. 288.
 298. 300. 308. 314. 316. 318. 340.
 348. 396. 398.

N

Νεεμίας 276.
 νεκυομαντεία 488.
 Νέρων 80.
 Νεφθαλειμ 24. 348.
 νηστεία 70. 80. 100. 102. 108. 132. 138.
 144. 152. 158. 168. 176. 178. 184.
 188. 192. 194. 200. 204. 210. 252.
 328. 330. 368. 370. 382. 386. 390.
 Νινευή 598.
 Νινευῆτης, -αι 64. 598.
 νόμος 90. 104. 148. 150. 152. 154. 158.
 210. 228. 274. 288. 322. 324. 330.
 332. 342. 348. 358.
 νουμηνία 212.
 νύμφαι 524.
 Νῶε 130. 406. 626.

Ξ

Ξέρξης 276.

O

οἰκονομία (θεία) 148. 342. 546.
 Ὀλᾶ 298.
 Ὀλιβᾶ 298.
 ὀλιγωρία 608.
 ὀλοκαύτωμα 216. 324. 336. 338. 340.
 342. 344. 346.
 ὀλοκαύτωσις 316. 332.
 Ὀλύμπια 512.
 ὀμόνοια 162. 188. 190.
 ὄνειδος 408.
 ὄργη 32. 108. 186. 264. 302. 304. 306.
 308. 366. 396. 398. 502. 504. 516.
 524. 526. 626.
 ὄρκος 112. 436. 536.
 Οὐβᾶλ 260.
 Οὐεσπασιανὸς 50. 80. 276. 278.
 Οὐρία 248.

Π

παιδαγωγία 624.
 παιδεραστία 458.
 παιδοκτονία 298. 302. 438. 466.
 παιδοτροφία 128.
 παλαιός τῶν ἡμερῶν 62.
 Παλαιστίνη 60. 88. 188. 264. 526.
 πανουργία 282.
 παράδεισος 134.
 παρανομία 32. 102. 110. 112. 116. 128.
 204. 208. 220. 226. 254. 298. 300.
 302. 312. 314. 320. 322. 324. 326.
 330. 332. 378. 380. 388. 408. 420.
 466. 500.
 παραπληξία 368. 490.
 παραφροσύνη 132. 366.
 παρθενία 46.
 παρθένος 180.
 πάσχα 90. 168. 172. 174. 176. 180. 182.
 204. 206. 208. 210. 212.
 Παῦλος 38. 76. 78. 98. 104. 118. 136.
 146. 1509. 152. 156. 158. 164. 166.
 168. 174. 176. 178. 184. 224. 236.
 288. 294. 312. 322. 338. 340. 342.
 346. 352. 354. 356. 360. 362. 366.
 390. 404. 406. 422. 430. 466. 468.
 470. 548. 550. 568. 572. 588.
 Πεντηκοστή 90.
 περιτομή 104. 146. 148. 150. 152. 170.
 174. 390.
 Πέρσης, -αι 14. 16. 40. 68. 202. 258.
 270. 456. 506. 514. 530. 532. 534.
 536.
 Πέτρος 38. 52. 234. 378. 430. 432.
 Πιλᾶτος 310.
 Πίστις 44. 76. 78. 138. 170. 172. 184.
 234. 342. 408. 426. 428. 430. 472.
 502. 530. 568. 608.
 πλάνη 102. 146. 364. 426. 428. 510. 526.
 528. 532. 558. 560. 592.
 πλάνη ἑλληνική 558.
 Πλάτων 236.
 πλεονεξία 130. 618. 626.
 πλημμέλεια 204.
 πλοῦτος 548. 552. 554.
 πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως 18.
 ποδαλγία 550. 618.

πόκος 22.
 πολυπαιδεία 544.
 πολυσαρκία 106.
 Πομπήϊος 276.
 πονηρία 18. 118. 344. 548. 550. 552. 562.
 564.
 πορνεία 154. 156. 164. 166. 182.
 πορνεῖον 110.
 πορνοβόσκοι 486.
 πραότης 70. 312.
 προδοσία 28. 130. 516.
 πρόνοια 64. 82. 98. 370. 372. 374. 378.
 380. 382. 548. 556. 578. 584. 598.
 608. 612.
 προσήλυτος, -οι 572.
 προσκύνησις 54.
 πρωτότοκος 372. 374.
 Πτολεμαῖοι 262.
 Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος 124.
 Πυθαγόρας 236.

Ρ

ραθυμία 112. 118. 212. 480. 572. 600.
 608. 614. 618.
 Ραμᾶ 24.
 Ραχὴλ 24.
 Ρουβὴμ 348.
 Ρωμαῖος, -οι 14. 24. 68. 94. 202. 272.
 278. 306.
 Ρώμη 54.
 Ρωμύλος 520.

Σ

Σαβᾶ 342.
 Σαλαμίς 496.
 Σαλήμ 350.
 σάλπιγγες 100. 122. 130. 138. 330.
 Σαμαρεῖτις 66. 290. 380. 382.
 Σαμουήλ 398.
 Σαοὺλ 386.
 Σαυρομάτης, -αι 40. 42.
 Σέλευκος 262.
 Σεμεῖ 448.
 Σέραπις 124.
 Σίμων ὁ Ἰουδαῖος 262.
 Σινωπεὺς 458.

Σιών 28.

σκηνοπηγία 90. 100. 206.

Σκύθης, -αι 40. 42. 68.

Σόδομα 214. 526. 596.

Σοδομίτης, -αι 214.

Σολομών 162

Σοῦσα 268.

Σοφονίας 288.

σπουδή 92. 276.

Σταγειρίτης 458.

σταυρός 30. 32. 50. 52. 56. 60. 64. 74.

126. 130. 178. 180. 184. 240. 310.

312.

στενοχωρία 612.

Στέφανος 206.

Στέφανος, επίσκοπος, 532.

Στοά 458.

συγγνώμη 116. 118. 122. 136. 172. 182.

210. 220. 252. 300. 320. 322. 364.

394. 396. 398. 564. 574. 576. 586.

606. 610. 612. 620. 624.

συγκατάβασις 46. 178.

συκοφαντία 550. 552. 620.

Συμεών, υίός 'Ιακώβ, 348.

συμφορά 112.

συναγωγή 120. 122. 124. 138. 140. 204.

320. 396. 406. 408.

συντέλεια 228. 276. 278.

Σύρος, -οι 196.

Σωκράτης 236.

σωτηρία 66. 104. 110. 136. 138. 148.

156. 222. 224. 252. 256. 264. 310.

320. 360. 362. 370. 388. 410. 412.

426. 464. 466. 476. 510. 512. 564.

566. 568. 578. 580. 602.

σωφρονισμός 528.

σωφροσύνη 78. 152. 458. 492. 590. 610.

T

ταλαιπωρία 184. 586.

ταπεινότης 450.

ταπείνωσις 30. 310. 312. 394.

τελείωσις 316. 356.

τελώνης 172.

τερατεία 424.

τεσσαρακοστή 168. 176. 178.

Τιβέριος 80.

Τιμόθεος 402. 568.

τιμωρία 46. 56. 76. 118. 156. 170. 190.

198. 234. 254. 304. 310. 372. 374.

440. 456. 526. 528. 556. 572. 578.

584. 596. 600. 606. 610.

Τίτος, αυτοκράτωρ, 50. 80. 276. 278.

Τίτυος 514.

τρυφή 70. 480. 548. 554. 584. 586. 590.

614. 618. 620. 622. 624. 626.

τυμβωρυχία 492.

τύπος 186.

τύφος 424. 444. 532. 540. 618. 628.

Y

ύβρις 74. 120. 304. 400. 464. 614.

ύδωρ τοῦ έλεγμοῦ 334.

υίοθεσία 104.

ύπακοή 38. 292.

ύπεροψία 164. 560. 572. 578.

ύπόκρισις 494.

ύπομονή 294.

Φ

Φαραώ 186. 534.

Φαρισαῖος 150. 170. 172. 380. 382.

φαρμακεία 390. 406. 486.

φειδῶ 196.

φθόνος 70. 626. 628.

φθορά 400.

φιλανθρωπία 148. 154. 194. 198. 246.

256. 338. 422. 500. 524. 528. 538.

594. 596.

φιλαργυρία 366.

φιλοδοξία 448.

φιλονεικία 92. 152. 160. 162. 164. 166.

168. 184. 186. 188. 190. 212. 272.

284. 286. 296. 368.

φιλοσοφία 154. 212. 450. 458.

φιλοστοργία 468.

φιλοφροσύνη 70.

φιλοχρηματία 70.

Φινεές 198. 302.

φόβος 504.

Φοινίκη 88.

φόνος 194. 574.

X

	460. 470. 496. 532.
χαμευνία 382.	χριστοκτονία 130.
Χαναναία 66. 104λ.	χριστοκτόνος 116. 126. 186.
χάρισμα 42.	Χρύσης 522.
χειραλγία 618.	
χειροτονία 56.	Ψ
χλευασία 408.	ψεῦδος 240. 424.
χρηστότης 528.	
χρίσμα 92.	
Χριστιανισμός 90. 204. 290.	Ω
Χριστιανός, -οὶ 14. 110. 114. 116. 202.	
284. 388. 390. 408. 426. 450. 452.	ὠμότης 112. 128.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5-10
ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	11-629
ΠΡΟΣ ΙΟΥΔΑΙΟΥΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΑΣ	12-95
ΛΟΓΟΙ ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ	97-413
ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ	98-143
ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ	144-159
ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ	160-191
ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ	192-225
ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ	226-291
ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ	292-329
ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ	330-365
ΛΟΓΟΣ ΟΓΔΟΟΣ	366-413
ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΟΝ ΒΑΒΥΛΑΝ	415-541
ΠΕΡΙ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ	543-629
ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ	544-555
ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ	556-570
ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ	571-581
ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ	582-599
ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ	600-613
ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ	614-629
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	631-652
1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	631-636
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	637-652